Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

's Werelts begin, midden, eynde, besloten in den trou-ringh met den proef-steen van den selven

https://hdl.handle.net/1874/44688

132. B. 12.

'SWERELTS
BEGIN, MIDDEN, EYNDE,
BESLOTEN IN DEN
TROV-RINGH,
MET DEN
PROEF-STEEN
VAN DEN SELVEN.

DOOR

I. CATS.

TOT DORDRECHT,

Voor *Matthias Havius*. Gedruckt by *Hendrick van Esch*, Boeck-drucker, vvoonende in 't Hof, in de Druckerije van de Maeght van Dordrecht.

ANNO 1637.

Met Privilegie voor vijfthien Iaren.

BIBLIOTHEEK DER RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT.

HORATIVS
Epiſtolar. libro 2. Epiſt. 2.
Ad
Julium Florum.

SIngula de nobis anni prædantur euntes,
Eripuêre jocos, Venerem, convivia, ludum,
Tendunt extorquere poëmata; quid faciam vis?
Præter cætera, Romę mene poëmata cenſes
Scribere poſſe, inter tot curas totque labores?
Scriptorum chorus omnis amat nemus, & fugit urbes.

Privilegie.

EEn yder wert verboden by Octroy van de Heeren Staten Generael, en de by-gevoughde Attache, van wegen de Provinçie van Hollandt, in date den 4. April 1635. vergunt aen Matthias Havius, opper-Klerck van dē Raet-Penſionaris, *dit tegenwoordigh WErck, binnen den tijt van vijfthien Jaren, directelick of indirectelick, geheel ofte ten deele, in't groot ofte in't kleyn, in Nederlandts ofte eenige andere tale, te drucken ofte doen drucken, te verkoopen, ofte elders nae-gedruckt in de vereenighde Provinçien te brengen, te verkoopen ofte uyt te geven, ſonder bewilliginge van den voorſz.* M. Havius, *op de verbeurte van ſes hondert guldens; ſoo by den Drucker als den verkooper te verbeuren, en dat ſoo menighmael als bevonden ſal worden contrarie gheſchiet te zijn; t'appliceren als naerder by den originelen Octroye te ſien is.*

I. CATS
PROUF-STEEN
VAN DEN
TROU-RINGH.
1636
Crispiaen V.q. sculp:
A.V. Venne inuen:

INLEYDINGE

Tot het volgende VVerck.

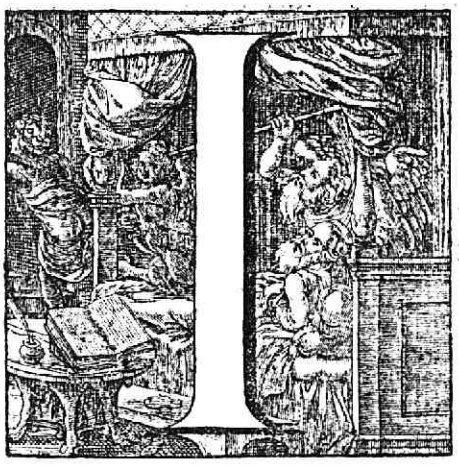

INdien men met aendacht de ſinnen wil laten gaen over de ſaken der werelt, ſoo en ſal men onder alle de ſelve geene konnẽ uyt-vinden, in de welcke men Godes voorſienigheyt en kracht-werckende mogentheyt klaerder ſal konnen bemercken, als in de genegentheyt van de voort-telinge, de levende ſchepſelen van dẽ eerſtẽ af krachtelick ingeſcherpt. Want gelijck ſonne, mane, ende andere lichten des hemels, den loop, haer eenmael van den Schepper voor-geſchreven, noyt en verlaten : maer van den aenbeginne der werelt aen tot heden toe dien hebben gehouden, en

ſullen blijven houden tot de volheyt aller dingen. Even op de ſelve wijſe blijft dat wonderbare woort, *VVaſt ende vermenighvuldight*, de menſchen door God van den beginne in-geſproken, vaſt als met een diamant gheſchreven in de herten van al dat adem blaeſt.

Al vvat opder aerden leeft,
Al vvat om den hemel ſvveeft,
Al vvat in het vvoeſte diep
God in oude tijden ſchiep,
Al tot aen de naeckte pier,
Al tot aen de kleynſte mier,
Al tot aen den minſten vis
Dieder in het vvater is:
Al de kruyden in het vvout,
Al tot aen het quaſtigh hout,
Al tot aen den harden ſteen,
Heeft dit uyter aert gemeen
Dattet voelt een innigh vier,
Dattet trout op ſyn manier,
Dattet al te ſamen paert
Yder een na ſynen aert,
Dattet vrijt en dattet ſpeelt,
Dattet ſoete vruchten teelt.
Dit was eens des Werelts gront,
Schier eer dat de vverelt ſtont;
Dit ſal vaſt en ſeker ſtaen,
En noch altijt verder gaen,
Tot men na des vverelts val
Eeuwigh bruyloft houwen ſal.

En hierom ſoo heeft Syrach Eccl. 36. 24. ten aenſiene van de redelicke dieren wel aengemerckt, dat 's mans begeerte tot de vrouwe alle menſchelicke toe-genegentheden verre te boven gaet. Van de zijde der vrouwen is het even het ſelve: en 't is gewiſſelick een wonder aen te ſien, in hoe veel beſondere gelegentheden ſulcx allenthalven ſigh openbaert. Een kint eer het recht weet wat een kint zy, en ſoo haeſt het maer een doeckjen ployen kan, maeckt ſigh terſtont eẽ popjen,

en

en betoont alreede syn genegentheyt tot een geselligh leven: het selve wat vorder in jaren komende, en de naem van maeght krijgende, wort beweginge ghewaer die het vrijster geworden zijnde begint in't werck te stellen: ende de bruyt wesende, treet in den in-gangh, vrouw en moeder, in den deur-gangh, weduwe schoon in den uyt-gangh, helt veeltijdts tot den weder-gangh; want (gelijck Paulus van de weduwen getuyght) *vveeldigh ghevvorden zijnde vvillense trouvven*: en schoon alle saken daer toe dienende in haer op komen te houden, soo rijst in de selve de genegentheyt om yemant te helpen aen het werck daer toe sy lieden selfs onmachtigh zijn geworden. Boven allen desen is ten eynde als voren aen te mercken, dat al isset schoon soo dat eenigh jongh vrou menisch een moeder of een suster heeft, die in haer dracht of kinder-barẽ ganisch sware ongelegentheden heeft uyt-gestaen, of datter yemant van de gebuer-vrouwen rouwelick of grouwelick van haren man wert misshandelt, dien efter niet tegenstaende soo en baert al het selve geen af-keerigheyt van het trouwen in de gene die daer toe jaren hebben: jae selfs die mans die haer vrouwen soo ganisch 1. Tim. 5. 11.

qualick hebben bejegent, indien de ſelve weduwenaers komen te worden, en hebben even-wel geen ghebreeck van vrouwen: maer vindender meer als genough die te vreden zijn met hun wederom den kans te wagen. Waer uyt dan blijckt, dat het geheel vrouwelijck geſlachte haer moeder Eva oock in deſen gelijck zijn: ſy en geven geen geloove aen het gene datter gedaen of geſeyt wert, ſy willen't ſelfs prouven, en even uyter daet leeren wat het werck in heeft. En of men ſchoon menſchen heeft gevonden, die deſe aen-dringende genegentheden van de mans tot de vrouwen, en van de vrouwen tot de mans hebben willen uyt-bluſſchē, en doen verſterven door eenſaemheyt en het leyden van een leven buyten alle menſchelick geſelſchap, dat al en heeft ſulcx niet konnen uyt-wercken. 't is een in-geboren eygenſchap, een boeck ſonder letters, dat ſonder ſchole, ſonder meeſter, ſonder moeyte, ſonder eenigh behulp van ſelfs geleert wort: 't is een in-druckſel van den hemel, een in-geboren eygenſchap, een wet als met Godes vinger in de gebeente en mergh der menſchen geſchreven. En by die gelegentheyt valt my in den ſin een out, ge-

meen,

meen, en (ſoo het ſchijnen magh) belachelick verhael: het vvelck ick nochtans, vermits het ontrent deſe ſtoffe van bedencken is, hebbe goet gevonden in een veers te beſluyten, ende den leſer mede te deelen.

EEn man des vverelts ſat gingh in de boſſchen vvonen,
En droegh de vrienden op ſyn tvvee vol-vvaſſe ſonen,
De derde vvas een kint, dat noch geen oordeel hadt,
Dit vvas hy niet geſint te laten in de ſtadt.
Hy nam het in het vvout en meyndet op te brengen,
Soo, dat het met geen vleeſch ſigh oyt en ſou vermengen;
Want (dacht de goede man, en vvaſſer in geruſt)
Die noyt geen vrouvven ſiet en krijght geen vrouvve-luſt.
Wie in de ſteden vvoont, die ſiet verſcheyde ſaken,
Die hem ſchier even-ſtaegh de ſinnen gaende maken;
De jeugt vvort daer beſmet, oock dickmael ongemerckt,
Vermits een dertel oogh op al de leden vverckt.
Maer in het eenſaem vvout daer leeft men als de ſchapen
Die niet als heylſaem kruyt of noodigh voedſel rapen,
Onnooſel, buyten pracht, eenvoudigh, ſonder gal,
De vverelt onbekent, den hemel lief-getal.
De man, op deſen gront, begaf hem uyt de menſchen,
Verliet al vvat het vleeſch of aerdſche ſinnen vvenſchen,
Vaſt driemael in de vveeck, en als hy maeltijt hout
Soo nut hy enckel moes en vvortels uyt het vvout.
Het kint bleef in het boſch tot aen ſyn achtien jaren,
En daer en quam noyt menſch gereden of gevaren:
Syn oogh ſpeelt maer alleen ontrent het jeughdigh gras,
En 't is hem onbekent vvat maeght of vrijſter vvas.

'T ge-

'T geviel om deſen tijt dat in de naeſte dorpen
Op ſeker boeren-feeſt de gans vvas af te vvorpen:
Een prieſter daer ontrent die noot den heremijt,
Om voor een korten ſtont met hem te zijn verblijt.
De goede kluyſenaer die gingh het overleggen,
En naer een langh verſoeck, ſoo liet hy ſigh geſeggen:
Hy leyt ſyn jongen met, en hieltet voor gevvis
Dat Hanſje niet en kent als kruyt en jeughdigh lis.
Hy gaf hem op de reys en quam het vleck genaken,
En vvat de jongen ſagh dat zijn hem vreemde ſaken;
Dies vraeght hy ſchier geſtaegh vvat dit en gint beduyt,
En vvat hy niet en vveet dat ley de vader uyt.
Maer juyſt ontrent het dorp ontmoet hy ſteedtſche vrijſters,
Die queelden onder-een gelijck als Meertſche lijſters,
Haer kleeren vvaren net, en ſy van blijden geeſt,
Gelijck de jeught haer vint ontrent een vrolick feeſt.
Doch mits de jonge vvulp hier op began te mercken,
Soo voelt hy vreemt gevvoel op ſyn gevvrichten vvercken:
Hy ſtaet gelijck verbaeſt, hy ſiet den handel aen,
En (naer het ſchijnen mocht) hy vvou niet verder gaen.
De vader ſtoud hem voort, en gingh al verder treden,
Maer Hanſje gingh hem na, en vry met trage ſchreden,
Hy keeck geduerigh om, en berſt ten leſten uyt:
VVat is het dat ick ſie? vvat hoor ick voor geluyt?
VVat dieren mogent zijn, die met haer ſoete kelen
My dringen door het oir, en al de ſinnen ſtelen?
Ey lieve, ſegh een reys vvat hier van vveſen magh;
My dunckt ick in het vvout noyt ſoeter ſchepſels ſagh.
De vader roock terſtont vvaer heen dit vvilde ſtrecken,
En vvattet voor een ſpel in Hanſje ſou vervvecken,
'T zijn ganſen, ſey de man, een ſlim en oilick goet,
Daer ghy en uvvs gelijck u van onthouvven moet:

Laet

Laet dat geſelſchap daer. Neen, ſey 't onnooſel Hanſje,
Maer, vaertje, magh het zijn, ſoo koopt my doch eẽ ganſje:
Voor my, ick bens getrooſt, 'k en vreeſe geen verdriet,
'T gedierte, na my dunckt, en is ſoo grouſaem niet;
Het ſal my tijt-verdrijf, het ſal my vrolick leven,
Het ſal my ſoet vermaeck en blyde dagen geven,
Het ſal my dienſtigh zijn vvanneer ick eenſaem ben;
Voorvvaer ick hebbet lief, ſchoon icket niet en ken.
De vader ſtont en keeck onſeker vvat te ſeggen;
VVat vrou Nature ſpreeckt is niet te vveder-leggen.
VVat iſſet of men ſchoon de jeught in banden ſluyt?
Haer geeſt kent ſynen tijt, haer keeſt die vvilder uyt.
VVat baet het eenſaem vvout? en vvat de nare kluyſen?
VVat oyt van katten quam dat is geneyght te muyſen.
Dit ſey de goede man, doch met een ſtillen mont,
Hy ſagh ſijn eerſte jeught als in haer eygen gront.
Maer Hanſje, ſchoon de feeſt ten eynde vvas gekomen,
En dat meeſt al het volck ſijn af-ſcheyt had genomen,
VVas nae dit ſoet geſicht onluſtigh van het vvout,
En eer het jaer verliep het quantje vvas getrout.

Maer dit werck ſtreckt hem vry al verder uyt als tot menſchen, en beeſten; want yemant die oock de vordere ſchepſelen recht bemerckt, ontdeckt ſchier over-al een volle gedaente van houwelick. De boomen, planten, kruyden, metalen, en ſteenen konnen ſulcx klaerlijck aenwijſen: gelijck de onderſoeckers van de nature een-ſtemmelick nu lange vaſt hebben gheſtelt, in laurieren, cy-

 preſſen,

preſſen, linden, en menighte van andere boomen en boſch-gewaſſen is ſulcx ſoo ganſch blijckelick, dat oock een ſlecht hovenier of huyſman het ſelve lichtelick uyt heeft te vinden: gelijck ſulcx niet alleenlijck *Plinius* ende *Theophraſtus*, maer verſcheyde out-vaders met reden van wetenſchap ten vollen zijn betuygende: [a] En wat de ſelve over de byſondere eygenſchappen van den Dadel-boom in deſe gelegentheyt hebben aen-gemerckt, dient (mijns oordeels) hier niet in ſtilheyt voorby gegaen. [b] Ick ſal in een kort gedicht begrijpen het gene daer ſy lieden een langh verhael van zijn makende.

(a) Theophraſt. hiſtoriâ plantarum lib. 3. cap. 3. Dioſcorid. lib. 4. cap. 5. & ſeq. Tiraquell. de legib. Connub. l. 11. num. 65.

(b) Baſil. Hexaëmer. homil. 5. Ambroſ. &c. Theophraſt. lib. 2. hiſtor. Plant. cap. 8. & lib. 3. de cauſis Plant. cap. 23. Plin. lib. 13. cap. 4.

DAer is een geeſtigh volck dat Godes hooge vvercken
Gevvoon is aen te ſien en vlijtigh aen te mercken;
Soo datter niet een loof in boſch of velden vvaſt,
Dat niet en vvort doorſocht en neerſtigh ondertaſt.
VVat kruyt of planten doen, en hoe de boomen leven,
En vvaer de vvortel gaet, en hoe de tacken ſvveven,
En vvat het jeughdigh ſap, en vvat de ſchors vermagh,
Dat vvort by hen geſien als in den klaren dagh.
Maer noyt en vviſter menſch van boſch-gevvaſch te ſpreken,
Dat metten Dadel-boom is vveert te zijn geleken:
Syn aert dient hier gedacht en aen de jeught vertelt,
Vermits hy liefde pleeght oock in het vvoeſte velt.

Waer

Waer oyt dit jeughdigh hout koomt ſpruyten aender heyden,
Daer iſt in man en vvijf ten vollen onderſcheyden:
Een geeſtigh hovenier die kent haer rechten aert,
En ſiet vvanneer de boom is nut te zijn gepaert.
Het vvijfje ſtaet en treurt, en laet ſyn tacken hangen,
VVanneer het in de Mey met liefde vvert bevangen;
Men ſiet het aen het loof, hoe-vvel het niet en ſpreeckt,
Of dat de vvortel queelt, of datter yet ontbreeckt.
Indien het is geplant ontrent de manne-boomen,
Maer daer een helle beeck met koele vvater-ſtroomen
Koomt ſchieten tuſſchen bey, ſoo dat het niet en kan
Voldoen ſyn gulle jeught, en vvrijven aen den man:
Soo koomt den hovenier den manne-boom genaken,
En gaet van ſyn gevvay een aerdigh kranſjen maken,
En hanght het aen den ſtam van die uyt liefde queelt,
Soo dat het aerdigh groen haer om de leden ſpeelt.
En als het vrou-gevvas dit voelt aen hem gebeuren,
Soo latet veerdigh af van ſyn ellendigh treuren,
Het krijght een ander vervv, en ſchiet een blijder groen,
Soo dat ſyn innigh mergh ſigh open ſchijnt te doen.
Soo haeſt de bogert-man dit vveſen koomt te mercken,
Soo pooght hy ſyn bedrijf al vorder uyt te vvercken:
Hy pluckt de ſchoonſte blom, hy neemt den groenſtē baſt
Die aen de manne-ſtam en ſyne tacken vvaſt.
Hier vveet hy na de kunſt een poyer af te maken,
Dat geeft het vvijfje moet en vordert hare ſaken;
Het is gelijck een dauvv daer naer het kruyt verlanght,
Ia als een vruchtbaer zaet dat ſy in haer ontfanght.
De boom aldus beſtroyt begint terſtont te ſvvellen,
En ſchiet veel bloemen uyt die niet en zijn te tellen,
En naderhant de vrucht: dies lacht de bogert-man,
En prijſt het vruchbaer hout, en eter dadels van.

En noch en is dit niet genoegh; want ſoo der yemant een wacker oogh ſlaet op dingen van ongelijcken aert, oock daer ſal ſoo eenighe gedaente van een onderlingh houwelick niet ſelden aen-geweſen konnen werden. Siet men niet hoe de zeyl-ſteen en het yſer, door een ſonderlinge toe-genegentheyt, als man en wijf verſamelt werden? Wort niet het amber en het ſtroo, door een heymelicke over-eenkomſte van aert, tot malkanderen ghetogen als tot een onderlinge omhelſinge? hebben niet hemel en aerde, ſonne ende mane, ſoodanigen gemeenſchap onder den anderen, dat de ſelve 't houwelick en de eygentſchappen van het ſelve ſoo na by komen, dat ſulcx naer de waerheyt uyt te drucken miſſchien niet dienſtigh en ſoude bevonden worden? En wat ſal ick meer ſeggen? God de vriendelicke menſch-hoeder, die de liefde ſelfs is, en uyt de diepte ſyner liefde alles heeft voort-gebracht, niet bequamer vindende als het houwelick, om ſyn hooghſte liefde de menſchen kinderen bekent te maken, heeft in ſyn woort veeltijts onder de gedaente van het ſelve den boeſem ſyner genaden ganſch vriendelick geopent, en onder die gelijckeniſſe ſyn opperſte

toe-

toe-genegentheyt over het menſchelick gheſlachte gunſtelick af-gebeelt: in vougen dat hy de Almachtighe ſigh dickmael ſoo vertoont (met eerbiedigheyt moet het gheſproken zijn) als of hy den vrijer quame maken aen den menſche: [a] en daer na volgende den draet van dat geheel werck, gaet vorder en ſtelt ſigh eerſt als bruydegom, en daer nae als echte man van ſyn eyghen ſchepſels; en dit in ſoodaniger vougen, datter ſchier niet voor en valt ontrent het menſchelick houwelick dat de H. Geeſt niet in volle leden op het geeſtelicke en heeft ghepaſt, en dat van den beginne af tot den eynde toe. (a) Oſee 3. 1.

Seggen de jonge lieden dat het oogh van den eerſtē aen is leydſman van de liefde, Godes geeſt ſpreeckt in het geeſtelicke even op de ſelve wijſe tot ſyn vriendinne de Kercke: *VVent uwe oogen (ſeyt hy) van my af; vwant ſy maken my vverigh, en doen my ghevvelt aen. Ghy hebt my het herte ghenomen, mijn ſuſter, lieve bruyt, met eene uwer oogen.* Hoog-liet Salom. 6. 5. + 9.

Doet een jongelingh uyt het geſichte verkieſinge van eē jonge deerne hem tot een toekomende partuer, Gods woort gebruyckt in het geeſtelick even de ſelve maniere van ſpre-

 ken:

Ezech. 16. 7. ken: *Ghy vvaert gegroeyt en groot gevvorden, en vvaert gekomen tot groote çierlickheyt: uvve borſten vvaren vaſt gevvorden, ende u hair gevvaſſen. als ick nu voor-by u gingh ſagh ick u, en ſiet uvve tijt vvas de tijt der minnen; ſoo breyde ick mijn vleugels over u uyt,* &c.

Gebruyckt een vrijer ontrent die gelegentheyt teere, ſoete, ende lief-kooſende woordē, ſoo doet oock de H. Geeſt aen ſyn beminde:

Hoog-liet 4. 1. 3. 7. *Siet ghy zijt ſchoone, mijn vriendinne, ſiet ghy zijt ſchoone: uwe oogen zijn duyven oogen, uwe lippen zijn als een ſchaerlaken ſnoer, uwe ſprake is lieflick: geheel zijt ghy ſchoone, mijn vriendinne, en daer en is geen gebreck aen*

Hoog-liet 5. 2. *u. Doet my op lieve vriendinne, mijn ſuſter, mijn duyve, mijn vrome.*

Koomt men onder de menſchen, naer het verſoeck, tot een trou-belofte en houwelicxſche voorwaerde, oock dat wort in Godes woort uyt-gebracht tot een geeſtelicken ſin:

Ezech. 16. 8. *Als ick u ſagh, en uwe tijt vvas de tijt der minne, ſoo ſvvoer ick u en quam met u in een verbont; en ghy vviert mijne, ſpreeckt de Heere, Heere.*

Wort de blijdſchap van eē bruydegom onder de menſchen groot geacht, vermits hy verkrijgt haer die hy lange tijt verſocht heeft, even oock dat is by Godes Geeſt na-gevolght:

Eſa. 62. 5. *Gelijck een bruydegom vrolick is over de bruyt, ſoo ſal God*

over

over u vrolick zijn.

Wat meer? de ſpeel-genooten by ons in deſen gevalle gebruyckelick, en werden by Godes Sone in't geeſtelicke niet vergeten: *Konnen oock* (ſeyt hy) *de bruydegoms kinderen treuren, ſoo langh de bruydegom by haer is?* Matth. 9. 15. Ende wederom: *Die de bruyt heeft is de bruydegom, en de vrient des bruydegoms die ſtaet ende hoort hem, en verblijt ſigh, &c.* Ioh. 3. 29.

Oock de juweelen ſelfs, waer mede een bruydegom by ons ſyn bruyt plagh te vereeren, zijn oock hier by God in ghedachteniſſe: *Ick verçierde u met çieraet, en dede arm-ringen aen uvve handen, ende dede ketenen aen uwen halſe, ende gaf u een voor hooft-çierſel aen u aengeſichte, ende oirringen aen uvve oiren, ende een heerlicke kroone op uvven hoofde.* Ezech. 16. 11. 12.

Het bruylofs-kleet, en de in-leydinge van de bruyt tot haren bruydegom wert niet vergeten: *Des koninghs dochter is ganſch verheerlickt invvendigh: haer kleedingh is van gouden borduerſel: in geſtickte kleederen ſal ſy tot den koningh geleyt vvorden: de jonge dochteren haer mede-geſellinnen ſullen tot u gebracht vvorden.* Pſalm 45. 14. 15.

Wilt ghy vorder een nieu-gehoude haer afſcheyt ſien nemen van haer ouders en vrienden, om over te gaen in de huyſ-houdinghe

van

van haren man, ghy ſult de ſelve even in het geeſtelick levendigh af-gebeelt vinden: *Hoort dochter, neyget uwe oiren, vergeet uws volcx ende uws vaders huys: ſoo ſal de koningh luſt aen uwe ſchoonheyt hebbē. Dewijl hy u heere is, ſoo buygt u voor hem neder.*

Pſal. 45. 11. 12.

Eyndelick wil yemant het beſluyt van al dit heuchelick werck, hoort den Apoſtel: *Ick hebbe u toe-bereyt*, ſeydt hy, *om als een reyne maeght, Chriſto, als een man, voor te ſtellen.* Wilt ghy tot beſluyt de vervullinge van alles, en een volmaeckt houwelick, hoort den Propheet: *Uwe maker is uwe man*, ſeydt hy: *Heere der heyrſcharen is ſynen naem, en de heylige Iſraels is u verloſſer, hy ſal de God des ganſchen aerthodems genaemt worden.*

2. Corint. 11. 2.

Eſa. 54. 5.

Ten alderleſten, wil yemant geeſtelijcke echt-brake af-gebeelt ſien, door gelijckeniſſe van het vleeſelick, menighte van plaetſen zijn daer toe dienende: afgoderie nae de tale des H. Geeſt is hoererie ghenaemt: *Ghy hebt met vreemde boeleerders gehoereert, doch komt weder tot my, ſpreeckt de Heere.* Siet vorder Hoſeę 2. 4. Malach. 2. 11. Pſal. 73. 27.

Ier. 3. 1.

Siet daer een vryagie, een bruyloft, en vervolgens een volkomē houwelick: en daer-enboven het gene een wettigh houwelick regelrecht tegen is, te weten, echt-brake en overſpel,

ſpel, alle by 't Goddelick ontleent van het menſchelicke, alles ons ten goede: dewijl het den Geeſt des Heeren gelieft heeft, uyt ſyn ſonderlinge ghenade, in dier vougen met ons te ſtameren. Soo is dan dit algemeen weſen, dit wonder Al, ick ſegge hemel en aerde, onderlinge verknocht, en al te ſamen gebonden onder de ghedaente van een houwelick; in vougen dat ſchier alle het byſonderſte dat boven en beneden te ſien is, heeft yet wat dat een houwelick ghelijck is. En daerom heeft de keyſer *Juſtinianus* [a] wel geſeyt, dat meeſt alle de geſchreven wetten een yder menſche in 't byſonder en als voor hem ſelven alleen zijn aengaende: maer dat de rechten ende regels op het ſtuck van den houwelicken ſtaet ſlaende, genoughſaem het geheel menſchelijck weſen zijn betreffende. [b] En om deſe redenen ſoo iſſet, dat de voortreffelickſte perſonagien van alle eeuwen met de houwelicxſe ſaken altijt veel op hebben gehadt, en ontrent de ſelve met haer verſtanden als ſtaegh beſigh zijn geweeſt. [c] *Moſes* de goddelicke Wet-gever heeft eerſt en voor alle andere van deſe gelegentheyt beginnen te ſchrijvẽ. De Hebreen,

(a) Novell. 22. Nam reliquę Iuris partes, neque omnibus omninò hominibus, neque rebus, neq; temporibus cõveniunt: quidquid verò circa nuptias ſtudij impenditur ad univerſum genus humanum pertinet.

(b) Interpretes Iuris cauſas quę ad nuptias ſpectãt graves & arduas vno ore pronunciant. *Cypræus in præfat. Tractat. de Connubio.* (c) Xenophon & Plutarchus de nulla re ſanctius, quam de Matrimonio, ſcripſerunt. *Eraſm. de Chriſt. Matrim. fol. 101.*

* * *

Io-

Ioden, en d' Heer Chriſtus ſelfs heeft het ſelve werck naerder en klaerder voor-geſtelt, ende meerder licht daer toe gebracht. De Griecken, ende inſonderheyt *Xenophon* en *Plutarchus*, hebben geen ſtoffe heyliger verhandelt als ſaken van houwelick. De Romeynē hebben oock van het hare vry wat veel daer by gedaen. De Biſſchoppen en Pauſen van Roomen (hoe-wel dickwils van den anderen verſchillende) hebben al het ſelve noch verder uyt-gebreyt. En eyndelick en hebben hier in niet ſtil geſtaen de geleerſte ende ſuyverſte ſchrijvers van de naeſte eeuwen: even-wel mede niet over-al met rechte eenparigheyt. Soo dat wy mogen ſeggē, datter wel veel van houwelicxſe ſaken voor deſen is geſchreven, maer datter noch al veel overigh is om geſchreven te worden: te meer dewijle de werelt geduerighlick verder gaende, elcke eeuwe hier en in andere ſaken ſtaegh wat nieus voort plagh te brengen, en mitſdien geduerighlick nieuwe ſtoffe van ſchrijven is gevende.

Ick dan mijn gedachten hier over latende gaen, hebbe oock noch deſe mael goet ghevonden op de ſakē van 't houwelick dit jegenwoordigh Werck uyt te brengen. Indiender

mid-

middeler tijt yemant vorder naeukeurigh is, by wat gelegentheyt ick wederom bewogen ben gheweeſt duſdanige ſtoffe ter hant te nemen, die kan van mijne beweegh-redenen die ick derhalven gehadt hebbe, omſtandelick gedient werden uyt het volgende gedicht; daer toe ick my gedrage.

At God tot menſchen ſchiep dat moet na reden leven,
Dat moet van ſyn bedrijf beſcheyt en reden geven;
Dat leert de reden ſelfs. Wel hoort hoe dat het quam
Dat ick noch deſe mael de pen in handen nam,
Dat ick in mijn vertreck niet ſtil en konde blijven,
Maer op een nieu beſtont voor Hollant yet te ſchrijven;
Miſſchien of mijn beleyt, gelijck het is gevveeſt,
Mocht yemant dienſtigh zijn die mijn gedichten leeſt.

NAe dat mijn Weder-helft vvas uyter tijt geſcheyden,
Sagh ick my, naer het ſcheen, een nieuvven tijt bereyden,
Veel die men vvijſheyt gaf die rieden my de trou,
En dat ick vvederom een by-ſlaep nemen ſou.
Haer voorſtel vvas gegront op veelderhande ſaken,
Die my oock inder nacht den ſlaep by vvijlen braken.
» Daer houft een diep gepeys, en vry een langh beraet,
» Als yemant vvederom naer echte banden ſtaet.
Ick vvas eerſt van den rou in mijn gemoet beſtreden,
Maer hebbe naderhant geen minder ſtrijt geleden,

Ick lagh in ſtaegh gevvoel, oock als een ander ſliep,
Soo dat ick tot mijn ſelfs aldus by vvijlen riep:
VVat iſt dat my beroert tot in de diepſte ſinnen?
Hoe! ſal ick vvederom mijn leven gaen beginnen?
Sal ick van nieus beſtaen dat my het vleeſch gebiet?
O neen bou-valligh menſch, ten is u ſake niet:
Daer ſal geen vrouvven voet mijn leger meer betreden,
Daer ſal geen vrouvven arm omvangen deſe leden,
Daer ſal van nu voortaen geen vrouvven rechter-hant
My dienen tot vermaeck of tot een echte pant.
Mijn veerd' Eliſabeth, *ick vvil u eygen blijven*
Tot my de bleecke doot de leden ſal verſtijven:
En als my dat gebeurt ſal ick in korten tijt
Oock vverden in het graf dat ghy op heden zijt.
Ick heb u daer beſocht, ick heb de plaets betreden
Daer u gebeente ruſt. ick ſagh u dorre leden,
En daer op riep ick uyt: O God, vvat is de menſch!
Dit ſtof is eens gevveeſt mijn luſt en herten-vvenſch.
VVat is van alle vleeſch! Hier ſie ick nu de kamer
Daer ick eens ruſten ſal, die acht ick my bequamer
Als eenigh ruym vertreck, of ander ſchoon gebou
Daer yemant vreughde pleeght ontrent een jonge vrou.
Al dat is voor de jeught en voor de groene jaren,
Ick vvil in dit vervvulf met u geraemte paren,
En mengen onſe ſtof, tot na des vverelts val
De Schepper op een nieu een vverelt ſcheppen ſal.
Dat ſulje konnen ſien (God ſal het openbaren)
Dat my, naer u vertreck, geen luſt is vvedervaren,
Dat noyt vvat vrou gelijckt in mijnen arrem ſliep,
Nae dat u God ontbont, en uyt de vverelt riep.
Dat ick tervvijl ick vvas met trou aen u verbonden,
Noyt vvijf en heb onteert, noyt maeght en heb geſchonden:

Dat

Dat ick, al vvas ick jongh en vrolick uyter aert,
Voor u mijn gulle jeught en blijdſchap heb geſpaert.

Dit ſprack ick tot het rif, en vry niet ſonder vveenen,
Dies viel het ſiltigh nat tot op haer dorre beenen:
En ſchoon ick henen gingh, en uyten grave ſchiet,
'T gepeys van haer verlies verloor ick efter niet.
Het vvas dan ſonder gront dat my vvert na gegeven,
Dat ick door vveligh bloet tot trou-ſucht vvert gedreven.
Hy vvil geen levend' vvijf, hy ſouckt geen nieuvve trou,
Die in het duyſter graf beſouckt een doode vrou.
Ick bleef in deſen ſtaet tot vijf geheele jaren,
Maer die zijn even-vvel al mede vvech-gevaren.
» Of yemant druck ontmoet, of blijdſchap op den dagh,
» De ſon doet haren loop gelijckſe voorrijts plagh.
Doch my quam ſeker vrient om deſen tijt beſoucken,
Tervvijl ick eenſaem ſat te midden in de boucken,
Die vontet ongerijmt dat ick geduerigh las,
En hielt dat my een vrou al vry bequamer vvas.
Hy dreef dat ick eer langh ten hooghſten ſou beklagen
Alleen te moeten zijn ontrent mijn oude dagen,
Dat my (na dien ick vvas met ſaken overlaſt)
Geen leger ſonder vrou, of eenſaem huys en paſt.
Dat my een bed-genoot nu beter ſou bevallen,
Dan als in volle jeught de loſſe ſinnen mallen:
Dat ick geſelligh vvas, en noch van jeughdigh bloet,
En daerom in het bed geſelſchap hebben moet.
Ick die my noyt en vont af-keerigh van de vrouvven,
VVert, ick en vveet niet hoe, genegen om te trouvven:
Maer als ick overvvough vvaer ick behoor te gaen,
Voeld' ick my vvederom geheel in tvvijffel ſtaen.
VVat jonghs dat lough my toe ('k en vvilder niet om liegen)
Maer ick en vvou voor al geen jonge maeght bedriegen:

En mits ick menighmael verviel in dit gepeys,
Bekeef ick even-ſtaegh aldus mijn grilligh vleys:
VVilt ghy om vveynigh graens, dat u noch reſt te malen,
Een vlot van eycken-hout uyt vreemde boſſen halen?
En rechten hier een mool, een vvonder groot beſlagh?
Ey let vvat u betaemt, en vvat dit lijf vermagh.
Hebt ghy een nieuvven mool, en feylt u noodigh koren,
Soo hebje bey gelijck u moeyt en koſt verloren;
Een tuygh van deſen aert en kan niet ledigh ſtaen,
En 't is een ſot bedrijf te malen ſonder graen.
Indien ick bidden magh, vermijt u van de vrouvven,
Vermijt u van de jeught, en van ontijdigh trouvven:
Blijft liever datje zijt, en vveeſt voortaen geruſt;
VVie oudt van jaren is en houſt geen nieuvve luſt.
Dit ſpel ſal ons den geeſt aen vleeſch en vverelt binden,
Daer nu geen leven-ſucht in my en is te vinden:
'T is beter datj' alleen u leſten tijt vervvacht,
En laet de ſoete jeught de vreughde van de nacht.
VVat goet kont ghy u ziel van dit gevvoel beloven?
Een dvvaſen ouderdom gaet alle mal te boven.
Geen dor hout lijtet vier, maer is terſtont verbrant,
En uyt een grijſen baert en vvies noyt minne-pant.
Ghy daerom vveeſt beſet, en ſchout my deſe klippen,
Een rooſ-gelijcken mont en vvil geen bleycke lippen:
VVat jongh is eyſcht vermaeck, en haet den ouden tijt;
Ghy trout dan uvvs gelijck, of blijft gelijckje zijt.
Wat oudt vvas prees ick noyt, dat kon my niet bevvegen,
Ick vvas in dit geval tot jeught alleen genegen:
En ſchoon de middel-maet my ſomtijts vvel beviel,
Daer vvas ſtaegh eenigh dingh dat my in tvvijffel hiel.
Ten leſten vont ick beſt noyt trou-ringh vvech te ſchencken,
Maer om dat vvel te doen daer vont ick groot bedencken;

En dat mits noch het vleeſch, of ick en vveet niet vvat,
My door de ſinnen jough, of in de leden ſat.
Dit bracht my quellingh aen: maer op bequame gronden
Heb ick een nut behulp ten leſten uyt-gevonden;
God, naer een diep gebedt, die gaf my deſen raet,
Dat kunſt en ſtage ſorgh de luſten vvederſtaet.
Hier op vvrocht my de geeſt als met de ganſche ſinnen,
En 't ſcheen na vveynigh tijts dat ick begon te vvinnen;
Mijn ampt dat gaf my vverck ſoo langh de ſonne ſcheen,
De dicht-kunſt voor den dagh, of als het licht verdvveen.
VVanneer een ander dronck, of metten teerlingh ſpeelde,
Of peylde met gemack de gronden van de vveelde,
Soo vvas ick in gepeys, en beſigh metten geeſt,
En als ick ledigh vvas bedreef ick aldermeeſt.
Soo haeſt in mijn gemoet de luſt ſcheen op te vvaken,
Gingh ick de jeught een liet, of God een lof-ſangh maken:
En mits ick ſtaegh het breyn niet ſtil, maer beſigh hiel,
Soo kreegh ick eenmael ruſt in mijn beroerde ziel.
God zy voor eeuvvigh lof die my dus heeft beraden,
En op mijn ſvvacken hals geen jock en heeft geladen:
God zy voor eeuvvigh danck dat nu geen vlugge maeght,
Dat van mijn ouden dagh geen jonge vrou en klaeght.
Ick heb een vvijf verſpaert vermits ick konde dichten,
VVant dat kan menighmael een ſvvaren geeſt verlichten.
Had ick noyt veers gemaeckt, of met de kunſt geſpeelt,
Daer is geen tvvijffel aen de tijt had my verveelt.
Had ick niet voor de jeught by vvijlen yet geſchreven,
'K en hadde (nae my dunckt) niet eenſaem konnen leven:
Maer doen ick op het bed maer inct en pennen bracht,
Is al vvat my bevocht verdvvenen inder nacht.
Ick ſtreet met Pallas ſchilt, daer lagh ick in gedoken,
Soo dat geen minne-pijl mijn hert en kon beſtoken;

En ſchoon het grilligh vleeſch op my by-vvijlen ſchoot,
Ick ſtont op mijn verſet, tot Luſt en Weelde vloot.
Dit kon eerſt ſvvaer gepeys en veel bedroufde dagen,
Dit kon ontijdigh vier uyt mijn gevvrichten jagen.
» VVie noyt het dertel lijf tot luyheyt uyt en ſtreckt,
» Hout, daer een ander valt, ſyn leden onbevleckt.
» Daer is geen beter raet om tochten uyt te drijven,
» Als dat men noyt en laet de ſinnen ledigh blijven.
» Gedurigh beſigh zijn met eenigh diep gepeys,
» Dat is de rechte toom voor luſt en vveeligh vleys.
» De menſch houft altijt vvat daer op de geeſten ſpelen,
» Of hy ſal dertel zijn, of ganſche dagen quelen.
» Geluckigh is de ziel die hier het beſte kieſt,
» En noyt ſyn hert en quelt of ſynen trooſt verlieſt.
» Een meul heeft deſen aert, ſy moet of koren breken,
» Of ſal tot haer verderf een haeſtigh vier ontſteken.
» Daer rijſt een vuyle ſtanck indien het vvater ſtaet,
» En als het yſer ruſt dan roeſtet metter daet.
» 'T is met ons brooſen aert oock even dus gelegen;
» VVie ledigh henen gaet die vvort tot quaet genegen.
» Men ſegge vvat men vvil, ons dient geen ſtage ruſt;
» Een geeſt die niet en vverckt is open voor de luſt.
Maer ſchoon daer noyt een vvijf mijn leger quam genaken,
Noch heeft het eenſaem bed my vruchtbaer konnen maken,
Al vvas ick ongetrout ick kreegh een echte kint,
Niet by een vvitte vrou, maer uyt den ſvvarten int.
Siet vvat een ſelſaem vverck! het is my vvedervaren
Schier vvatter omme-gaet ontrent het kinder-baren;
Als my de geeſt ontfingh dan vvas ick in het lijf
Schier even ſoo geſtelt gelijck een ſvvanger vvijf.
Ick at niet als ick plagh, ick hadde vreemde luſten,
Soo dat ick menighmael oock niet en konde ruſten,

Ick kreegh vvel barens-noot te midden inder nacht,
En vvert in my gevvaer als prangen van de dracht.
Dan moeſt ick uytet bed, en gingh het vier ontſteken,
Ick voelde, na my docht, gelijck het vvater breken:
En als de vrucht verſcheen dan vvas ick vvel geſint,
Gelijck een jonge vrou die baert een echte kint.
Hier vvas ick dan beluſt gelijck de jonge vrouvven,
Ick ſocht de nieuvve vrucht in haeſten aen te ſchouvven,
Ick ſocht te mogen ſien het geen ick had gebaert,
En of het naer een vvijf of naer ſyn vader aert.
Noch moeſt ick vvederom op nieuvve dienſten paſſen,
Het kint vvas niet te reyn, ick moeſt het ſchepſel vvaſſen.
» VVaer yet ter vverelt koomt daer lijt de moeder pijn,
» En 't is vuyl uyter aert, en moet gereynight zijn.
Terſtont na dit gevvoel het vvicht moeſt in de luren,
Maer daer oock even-ſelfs en kondet niet geduren;
Ick gaf het menighmael ſchoon linnen aen het lijf,
En dit vvas even-ſtaegh mijn luſt en tijt-verdrijf.
In deſe beſigheyt heb ick veel tijts verſleten,
Heb ick een jonge vrou, en mijnen druck vergeten.
Hoe! dunckt het yemant vreemt dat ick my vvederhiel?
Ick drough gedurigh kint, of baerde mette ziel.
Ick vvas een huys alleen, ick vvas het allegader,
Ick vvas bruyt, bruydegom, man, vrouvve, moeder, vader,
Bevvaerſter, vroet-vvijf, meyt, en voeſter boven dien;
VVie heefter immermeer ſoo vreemden kraem geſien?
Noch moeſt ick even-vvel mijn hooft al verder breken,
Het kint moeſt goede tael en Hollants leeren ſpreken;
Dies moeſt ick ſchool-vrou zijn. ſiet, vvat eē groot beſlagh
My op de ſchouders vvough, of in den boeſem lagh!
Aldus bleef ick alleen oock in de koutſte nachten,
Maer gaf mijn ſinnen vverck door veelderley gedachten:

* * * *

En

En mits ontrent de trou mijn geeſt doen beſigh vvas,
Geviel het dat ick veel op deſen handel las.
Ick vont aen alle kant verſcheyde trou-gevallen,
Ick ſagh hoe menighmael oock vvijſe luyden mallen,
Ick ſagh hier in den menſch als in ſyn eygen gront,
En vvat voor yder een hier uyt te leeren ſtont.
Dies heb ick deſe ſtof tot mijn vermaeck gekoren,
En daer is metter tijt dit ſchepſel uyt geboren:
Dit ſcheen voor mijn beroep en oude jaren beſt.
Een die geen eyers heeft die broet den legen neſt.
VVel ſiet dan hier een kint dat ſelſaem is gevvonnen,
Dat niet gelijck als melck te ſamen is geronnen:
Een kint van vreemden aert, vvaer van ick vader ben,
En daer ick even-vvel geen moeder toe en ken.
Een kint vviens eerſte gront niet na en is te ſporen,
Als uyt geen vrouvven heup, maer uyt mijn hooft geboren:
Een kint dat ſonder bloet en ſonder vleeſch beſtaet,
En dat noch even-vvel op raſſe voeten gaet.
Een kint dat niet en ſpreeckt gelijck de menſchen plachten,
Maer dat oock ſonder ſtem kan uyten ſyn gedachten:
Een kint dat doove ſelfs ſyn reden doet verſtaen,
Vermits het door het oogh kan in de ſinnen gaen.
Een kint dat noyt en at, en niet en plagh te drincken,
En als het vvert bevleckt dan eerſt begint te blincken.
En vvaerom langh verhael? het is een ſelſaem dier,
Syn geeſt is ſvvarten inct, ſyn lichaem vvit papier.
Dit ſchepſel, ſoo het is, dat heb ick moeten baren,
Dat heb ick op-gequeeckt tot aen ſyn rijpe jaren;
Ten had geen vrouvven hulp, geen pap, of moeders ſogh,
En des al niet-te-min ſoo leeft het heden noch.
Siet hier komt nu het vvicht gekropen uyt de doecken,
En vvil, gelijck het ſchijnt, de landen gaen beſoecken;

Het

Het meynt 't is langh genoegh in duyſter op-gevoet,
Het vvil de vverelt ſien en vvat men elders doet.
Maer ſchoon al iſſet teer, noch kan het felle ſlagen,
Noch kan het ongemack en harde nepen dragen:
Of ſchoon een nijder grolt, of dat een ſpotter bijt,
Noch ſal het jeughdigh zijn oock in ſyn ouden tijt.
Al is het van papier, noch ſal het langer duren,
Als dat ick eertijts ſagh gevvonden in de luren:
De vruchten mijner jeught vvel eer by my gepluckt
Zijn meeſt al van de doot in haeſten vvech-geruckt.
Van negen leefter tvvee, en die zijn beyde vrouvven,
Nu buyten mijn geſin door middel van het trouvven,
Nu ſonder mijnen naem. Maer dit mijn jonghſte kint
VVil melden vvie ick ben al vvaer men jonckheyt vint,
Al vvaer men trouvven kent, al vvaer de beſte ſinnen
Beſteden haren tijt ontrent een heyligh minnen,
Ontrent een reyne trou die van den hemel daelt,
En door een ſtil gemoet tot in de ziele ſtraelt.
VVel aen, Papiere kint, ick kan het nu gehengen
Dat ghy ſult henen gaen, en in de vverelt brengen
VVat ghy van my ontfinght; beſoeckt de ſoete jeught,
Maer vveet dat ghy met eer oock elders komen meught.
Ghy draeght in uvven ſchoot dat vrijſters kan behagen,
Dat mannen dienſtigh is, dat in de leſte dagen
De ziel haer voedſel geeft: ghy draeght in uvven ſchoot
Dat trooſt vervvecken kan oock midden in de doot.
En ſchoon ghy ſomtijts melt van loſſe minne-treken,
Of hoe een ſvvacke ziel ter zijden is gevveken,
Ghy prijſt geen ſlim bejagh, maer kanter tegen aen
En toont vvat reden eyſt, en noodigh is gedaen.
Dit heeft van ouden tijt geen menſch oyt konnen laken,
Het is by vvijlen nut de feylen aen te raken.

VVie ſlimme gangen melt, en rechtſe na de deught,
Die pleeght eē dienſtigh vverck ontrent de vvoeſte jeught.
Soo geeft ons Moſes ſelfs niet vveynigh trou-gevallen,
Daer uyt men ſpeuren magh hoe jonge ſinnen mallen:
Maer voeghter ſtrenge tucht en Godes vvrake by,
Tot af-keer van de luſt en ſnoode linckerny.

Geneſ. 34. 1. Hoe Dina nieuſgier is, en gaet in vreemde ſteden,
En vvat haer teere jeught voor aenſtoot heeft geleden,
Verhaelt hy nae den eyſch: maer hoe de vrijſter ſchreyt,
En hoe dat Sichem ſterft, en blijft niet ongeſeyt.

Num. 25. 8. Het dertel minne-ſpel dat Caſby quam bedrijven
Dat heeft de groote man ten vollen vvillen ſchrijven:
Maer hoe dat Phineas haer in de leden ſtiet,
Verſvvijght in dat geval de vvijſe ſchrijver niet.

Geneſ. 39. 12. Hoe 't vvijf van Potiphar eens Ioſeph vvou bekoren,
En gaf hem tot de luſt al vry vvat harde ſporen,
Verhaelt de groote vorſt: maer des al niet-te-min
Men ſieter reyne tucht, en diepe vvonders in.

2.Sam.11. 4. Men leeſt hoe David viel in ongeregelt minnen,
En ſvvierde buyten ſpoor door ongetoomde ſinnen:
2.Sam.12. 13. Maer vvat hem Nathan ſey, en vvatter meer geviel,
Dat gaet hem die het leeſt tot in de diepſte ziel.

2.Sam.13. 14. Hoe Ammon door bedrogh de maeghdom gingh beſtoken
Van haer die voor ſyn luſt hem ſuypen meynt te koken,
Heeft Samuel verhaelt: maer heefter by geſtelt
2.Sam.13. 28. 29. Hoe dat oock door bedrogh de lincker is gevelt.

De groote Salomon verhaelt ons hoere-treken,
Pro. 7. En hoe een lichte-koy is ſneegh in liſtigh ſpreken:
Maer vvatter voor een vrucht aen deſe boomen vvaſt,
Dat ſtelt oock boven al de vvijſe koningh vaſt.

Suſanne 1. 62. Hoe dat Suſanna voer, en hoe de ſnoode boeven
Haer kuyſheyt onder-gaen, en haren man bedroeven,

Wert elders klaer geſien : maer yder leerter uyt
VVat voor een harde ſtraf ſoo vuylen daet beſluyt.
En vvaerom meer geſeyt ? 't verhael van booſe treken
Is dickmael aen het volck een plaeſter voor gebreken :
Te vveten, als het vverck na rechten eyſch betoont
Hoe alle ſlim bejagh ten leſten vvort geloont.
Men liet in ouden tijt een ſlave droncken maken,
En t' vvijl hy beſigh vvas met riſpen, ſpouvven, braken,
Soo vvert de guyt geſtraft ten aenſien van de jeught,
Op datſe van het quaet ſou vvijcken na de deught.
Siet daer mijn oogh-gemerck ; en, vvie het pooght te laken,
Het is my nut gevveeſt in veelderhande ſaken :
Ick acht hem liefde vveert die van de liefde ſchrijft,
Indien hy in de tucht en in den regel blijft.
VVel gaet nu, teer gevvas, door-vvandelt onſe landen,
En reyſt oock even-ſelfs door ver-gelegen ſtranden ;
Ick geef u des verlof, ghy meught op heden gaen
Oock naer het heet Braſil, of na den Indiaen.
Men vint in dat gevveſt oock heden ſoete lieden,
Die eer en vvare ſucht aen alle kunſten bieden :
Men vinter Nederlants, men vinter Hollants bloet,
Soo datter niet en is dat u verſchricken moet.
En ſchoon ghy nu ter tijt maer Hollants vveet te ſpreken,
V ſal in korten ſtont geen ander tael ontbreken ;
Daer is een deftigh man die leert u Roomſche ſpraeck,
En dat is voor die reyſt al vry een nutte ſaeck.
Ghy ſult daer in volleert al hooger mogen ſvveven,
En onder dat behulp oock elders konnen leven :
Ghy ſult dan zijn verſtaen van menigh geeſtigh man,
Die met u nu ter tijt geen kennis houvven kan.
Maer eer ghy buytens lants vertoont u nieuvve boecken,
Soo gaet voor alle dingh ons Hollant eerſt beſoecken,

Daer ſult ghy zijn onthaelt van menigh gau verſtant,
En Hollants eerſte ſtadt dat is u vaderlant.
VVilt ghy nu mijnen raet, (om niet te zijn geſtooten)
Soo neemt eerſt uvven vvegh door onſe bont-genooten:
Daer vvort u ronde tael van yder een verſtaen,
En ghy mooght onbevreeſt in alle ſteden gaen.
Doch Brabant even-vvel en hebje niet te ſchromen,
Daer heeft al overlangh u maeghſchap mogen komen.
En lieve, vvaerom niet? de kunſt is ſonder gal,
En heeft van ouden tijt haer vrienden over-al.
Maer als ghy door het Sticht tot Wtrecht zijt gekomen,
Na *Schuermans* edel pant dient flucx te zijn vernomen,
Die heeft het ſoet gedicht en alle konſten lief;
Ghy, daerom groet de maeght, en geeft haer deſen brief.

Aen 't vvonder-ſtuck van onſen tijt,
Dat ghy, ô Ionckvrou Schuermans zijt.

PRinçeße, vviens gemoet verlieft op oude boecken,
Noyt dvvaesheyt heeft gepleeght die jonge lieden ſoecken:
Maer die uyt hooger drift verſcheyden van de jeught,
Geen ander liefde draeght als tot de vvare deught.
Tot kunſt en vvetenſchap, tot veelderhande ſpraken,
En vvat in eenigh menſch kan vvijße ſinnen maken,
En vvat in eenigh hert de beſte ſinnen prent;
Soo dat een yder ſchrickt die uvve gaven kent.
Ontfanght mijn jonghſte kint dat aen u vvert geſonden,
En mits het in het lant geen moeder heeft gevonden,
VVeeſt ghyer moeder van; ghy zijt van mijnen aert,
Vermits ghy door de kunſt u bed alleen bevvaert.
Een kint gelijck als dit dat kan ock u betamen,
Ten ſal geen teere maeght, geen vryſter oyt beſchamen.

Ick

PAPIERE KINT.

Ick ſegge noch een mael, ghy zijt van mijnen aert,
Vermitsje nevens my papiere kinders baert.
Dit magh een vrijſter doen, dit kan een maeght bedrijven,
En des al niet-te-min en maeght en vrijſter blijven:
Ghy daerom vveeſt geruſt, ook als u dit geſchiet,
Een kint aldus geteelt en quetſt den maeghdom niet.
Doch ſooje niet en vvilt den naem van moeder dragen,
Of dat een voeſter-kint u niet en ſou behagen,
Soo laet ten minſten toe dat mijn papiere kint
Magh ſeggen vvieje zijt al vvaer men menſchen vint:
Magh toonen aen het volck u ſoet en eerbaer vveſen,
En dat u lieven naem ook daer magh zijn geleſen,
En lieve, vvaerom niet? vvant dit u eygen beelt
En is geen anders vverck, het is van u geteelt.

(a)

Ick vveet als ſy den brief ſal hebben over-leſen,
Ghy ſult in haer vertreck en by haer mogen vveſen:
Daer ſalſe gaen beſien of ghy ook vveerdigh zijt
Dat ſy met u onthael ſal quiſten haren tijt.
Maer ghy noch even-vvel en hoeft u niet te ſchromen,
Het is u toe-geſtaen ook by een maeght te komen.
Een maeght die niet en trout, maer in haer kamer ſit,
Daer ſy niet om een man, maer voor de vverelt bidt.
Ook eene dus geſint die kan hier ſaken vinden
Die haer niet aen het vleeſch, maer aen den hemel binden:
Ghy vveeſt daerom geruſt, maer draeght u na den eyſch,
En hout u buyten ſmaet en ſedigh op de reys.
V vader heeft geen maeght ſyn leven oyt bedrogen,
Ook op haer goeden naem geen ſvvadder uyt-geſpogen;
Al bracht hy daer hy quam een vrolick vveſen in,
Noch vvas hy ſonder gal en eerbaer niet-te-min.
Ghy doet gelijck als hy. En vvilder yemant mallen,
Of ſooder eenigh menſch uyt ſvvackheyt komt te vallen,

(a) Op dat ick geen raetſels en ſchijne te ſprekē, ſoo ſal de gunſtighe leſer gelieven te verſtaē, dat het beelt vā juffrouw *Schuermans* hier achter geſtelt, by haer ſelfs, en nae haer ſelfs, uyt eē ſpiegel is geteyckēt: en nae de ghedane teyckeninghe by my gedaē ſnijden. Yder oordeele den leeuw na de klauwe.

Soo leyt hem metter hant tot in u ſtil vertreck,
Daer yder balſem vint oock voor een ſtaegh gebreck.
Ick meyn u leſte deel: daer leytet in verholen
Dat ons te rechte brenght vvanneer de ſinnen dolen;
Ontſluyt dat aen het volck als ghy het dienſtigh vint,
Maer hout u by de jeught die eer en tucht bemint.
Neemt u geen quellingh op, ſchoon u de ſpotters laken,
Maer vveeſt in u gemoet getrooſt in alle ſaken.
» VVie vreemde landen ſiet, en lange reyſen doet,
» Die ſtelle voor gevvis dat hy verdragen moet.
» VVie veel by menſchen komt, of timmert aen de vvegen,
» Die vint meeſt al het volck tot nijt of ſpot genegen.
» Ghy alſje dit vergif ontrent u voelen ſult,
» Soo neemt tot u behulp een plaeſter van gedult.
» Daer is geen ander raet; het zijn gemeene plagen.
» Hoe kander eenigh vverck aen alle man behagen?
» VVaer is ſoo gauvven kock, die oyt een ſauçe maeckt
» Die alle menſchen dient, en alle monden ſmaeckt?
Wel aen nu, vveerde kint, ontfanght uvvs vaders ſegen,
Die ſal u dienſtigh zijn op alle vreemde vvegen:
God geef dat nimmer menſch met u verkeeren moet,
Die niet en gaet te vverck gelijck het bietjen doet.
Nu vrienden die bevvoont ons vaderlantſche palen,
Of vvaer dit miſ-gevvas miſſchien ſal komen dvvalen,
Ick bid ontfanght het vvicht, en doetet goet onthael,
'T en hoeft geen rijcke koets, en min een gulde ſael.
'T en is niet op-gevoedt ten dienſte van de luſten,
Oock op een vueren planck daer ſal het konnen ruſten.
Hy dvvaelt, na dat my dunckt, die van ſyn vveſen klaeght,
'Ten ſinght niet onverſocht, 't en ſpreeckt niet ongevraegt.
'T en hoeft geen çierlick kleet als eertijts prinçen droegen,
Een rock van enckel leer dat kan hem vergenoegen:

In-

Indien hem yemant ſchenckt een bant van ſijde lint,
Dat neem ick voor een peyl dat hy de kunſt bemint.
Maer 't vvicht en hoeftet niet: het kan met ſlechte banden
VVel varen over zee oock in de verſte landen;
Het is voor hem genoegh indien het gunſt geniet,
En dat een billick oogh ſyn feylen over-ſiet:
Indien het ſynen vveert magh ſegen achter-laten,
Of door een ſtil beleyt een maeght of vrijſter baten,
Of dat een jongh-geſel magh leeren uyte daet
Den gront van goet beleyt ontrent den echten ſtaet.
Maer eer ick hier beſta mijn reden af te breken,
Soo moet ick noch een vvoort tot onſen leſer ſpreken;
Hem dient een kort begrijp, om flucx te mogen ſien
VVat ick hier nu beſta de vverelt aen te bien.
Hoort vrient, ſpeelt u de geeſt ontrent de jonge vrouvven,
Of zijtje niet bequaem om meer te mogen trouvven,
Of ſnelje naer het graf, ontfanght my deſen gaſt,
Die ſal u doen verſtaen vvat op u vveſen paſt;
Een yder in het zijn. VVilt ghy vvat vrolicx leſen,
Of in het tegendeel by vvijlen treurigh vveſen,
Of ſtijgen uytet vleeſch ontrent den ouden dagh,
Hier is van alle ſtof die u vernuegen magh.
Ghy leeſt, en vveeſt gegroet. Dit had ick u te ſeggen,
Doorſiet vry mijn beleyt en vviltet overleggen:
En ſooje noch miſprijſt mijn voorgenomen vvit,
Soo koom ick tot beſluyt, en ſegh u, leſer, dit:

Acht ghy met dit geſchrift mijn tijt verquiſt te vveſen,
Soo quiſt noyt uvven tijt met dit geſchrift te leſen:
Of houje mijn verſtant niet vvel te zijn beſteet,
Soo geeft u ſinnen vverck daer ghy yet beters vveet.

* * * * *

De-

Deſen allen onvermindert ſoo moet ick by het voorgaende noch dit voegen, goet-gunſtige leſer: te weten, dat by my gemerckt zijnde, hoe dat veel ervaren lieden voor een ghewoonte hebbē, eerſt te ſtellen de regels tot eenige wetenſchap dienende, ende daer nae de exempelen op de ſelve paſſende; ick het ſelve hebbe goet gevonden nae te volgen. Ende alſoo ick door een vorigh Boeck geleyt hebbe de gronden van een goet houwelick, en een af-keer gepooght te makē van quade gangen die in ſoodanigen gelegentheyt ſigh openbaren; ſoo hebbe ick dienſtigh geacht, by deſe jegenwoordige mijne oeffeninghe de ſake door exempelen meerder klaerheyt te geven.

Onder andere is mijn betrachtinge mede geweeſt, t'elcken nieuwe gevallen en van een byſondere uyt-komſte voor te ſtellē: ten eynde om door de verſcheydentheydt van ſtoffe, geduerighlijck verſche bedenckingen in den leſer te verwecken; op dat alſoo yder een yet wat hier ſoude vindē dat op ſyne byſondere gelegentheyt ſoude mogen ſlaen. Waer in ick meyne ſoo veel gedaen te hebben, datter by-naeſt niemant en ſal gevonden werden, of hy en ſal aen het een of het andere trou-geval

ſyn eygen konnen toutſen en ter preuve ſtellen. Oock heb ick de gevallen in dit Werck gebruyckt niet erdicht, ofte in mijn eygen breyn geſmeet, gelijck het gebruyck van de Poëten veel plagh te weſen: maer ick hebbe beter gevonden, de geſchiedeniſſen van goede ſchrijvers te ontleenẽ, om redenen by eenige geleerde wel aen-geweſen. [a] Ondertuſſchen wil ick den leſer gebeden hebben ſigh daer aen niet te willen ſtooten, dat ick de ontleende geſchiedeniſſen breeder hebbe uyt-gemeten als die by de oude ſchrijvers gevonden werden; want de gene die van het ambacht zijn, weten hoe verre een beſcheyden penne in ſoodanigen gelegentheyt vermagh te gaen weyen, en wat de kunſt ontrent de omſtandigheden der ſaken is geoorloft. [b] En ſulcx dient ſonderlinge tot beter glimp van de ſtoffe, ende tot meerder vermakelickheydt van den leſer: op de welcke al mede plagh gheſien te werden. En ten dien eynde hebbe ick niet alleenlick door kopere platẽ, maer oock door de hooft-letters ſelfs, het byſonderſte van de geſchiedeniſſen aen den leſer willẽ vertoonen.

(a) *M. de Montaigne liu. des Eſſais 2. chap. 35. De trois bonnes femmes.* Ie m'eſtõne que ceux qui s'addõnẽt à eſcrire pour dõner plaiſir & profit au lecteur, ne s'aviſent pluſtoſt de choiſir dix mille tres-belles hiſtoires, qui ſe rencontrent dans les liures: où ils auroiẽt moins de peine, & apporteroient plus de plaiſir & profit. Et qui en voudroit baſtir vn corps entier en s'entretenant, il pourroit entaſſer par ce moyen force veritables evenements de toutes ſortes; les diſpoſant & diverſifiant, ſelon que la beauté de l'ouurage le requerroit. (b) Ceux qui ſont du meſtier entendent juſques où s'eſtend la diſcrete licence d'vn Poëte, qui ſur le pilotis de l'hiſtoire aſſied beaucoup de circonſtances vray-ſemblables. *Bartas en la preface de ſa 1. Semaine.*

Noch heb ick geoordeelt dienſtigh te weſen, by maniere van t'ſamen-ſprake door twee perſonen van byſondere ghelegentheyt, de vraegh-ſtucken uyt ydere geſchiedeniſſe rijſende wat naerder te doen ondertaſten: dan het ſelve en is by my niet over-al in volle leden ghedaen konnen werden, vermits mijn ampt (geduerende den tijt dat ick met het voorſz. Werck beſigh was) my veel beſwaerlijcker quam te worden als wel te voren. In vougen dat ick mijn begonnē ontworp naer eyſch van ſaken niet en hebbe konnen vol-trecken: maer hebbe de vervullinge van verſcheyde bedenckelicke vraegh-ſtucken ghelaten aen het oordeel van den ervaren en geoeffenden leſer.

Tot beſluyt, vrienden, mijn oogh-merck in deſen allen is geweeſt mijn ſinnen beſigh te houwen, ende alſoo beyde te ſware ende te lichte gedachten van de hant te wijſen, de Nederlantſche tale te verçieren, de Hollantſche gedichten ſacht-vloeyende en ſonder ſtoot en ſtop-woorden te maken; ten eynde de ſelve eenpaerlick en ſonder ſtuyten geleſen mochten werden. En boven dien onſe Landtſ-genooten met vermakelickheydt wat goets te doen leſen, en daer door bequamer te maken

tot

tot het huyſelick en borgerlick leven, en een geluckſaligh ſterven. Waer toe ons helpe de Bruydegom van de altijt-duerende feeſt, even Godes Sone ghepreſen inder eeuwigheydt. Vaert wel, goet-gunſtige Leſer, en geniet, ſoo het u goet dunckt, mijn gedichten en gedachten: en hout my voor den genen die ick ben, te weten,

U. E. ganſch toe-genegen en dienſtwilligen

J. CATS.

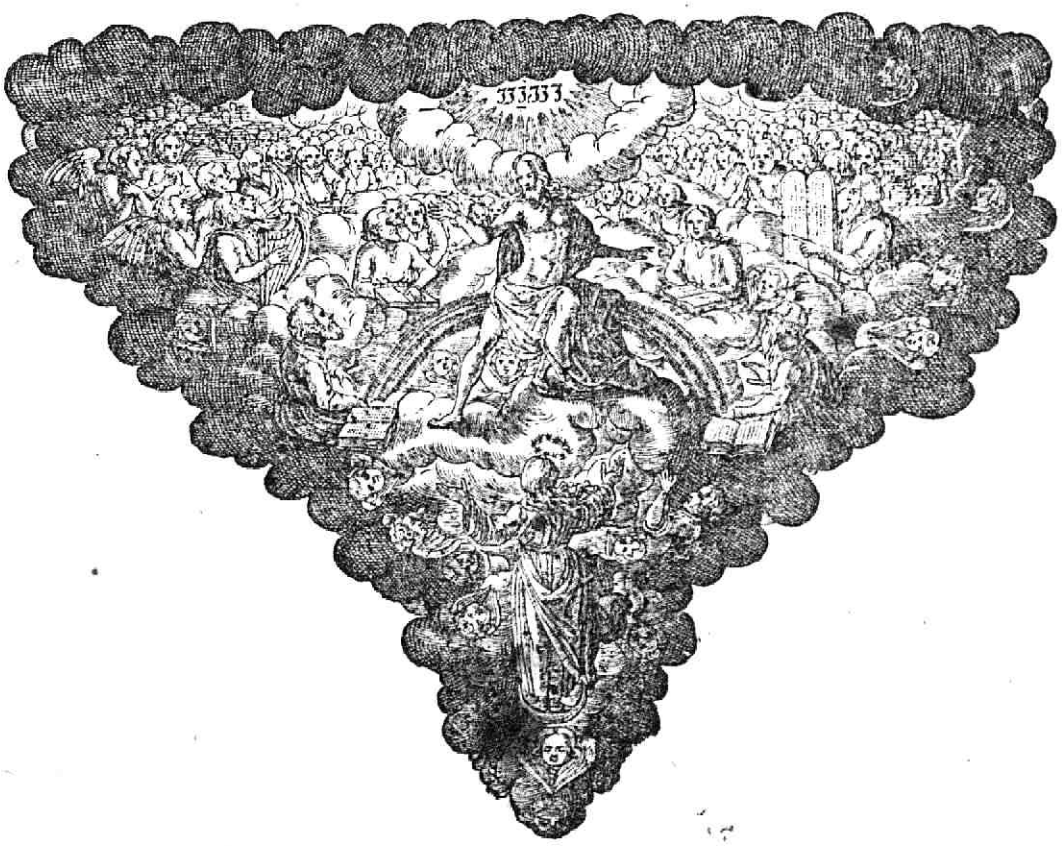

TA-

TAFEL
VAN
Het tegenwoordigh Boeck.

Het volgende VVerck beſtaet in vier deelen, vvaer van het eerſte deel begrijpt vijf byſondere Trou-gevallen ontleent uyt de H. Schrifture.

HEt eerſte daer van is de beſchrijvinghe van 't houwelick der eerſte voor-ouderen Adam ende Eva. Pag. 5.

En volght by die gelegentheyt een onderlinge t'ſamen-ſprake, waer in wert gehandelt van verſcheyde bedenckelicke vraeghſtucken ontrent den echten ſtaet: ende onder anderen,

1. Offet alle menſchē geoorloft, en dienſtigh is te trouwen, dan niet.
2. Offet beter is getrout of ongetrout zijnde te leven.
3. Wat middelen prijſſelick zijn om een vrouwe te bekomē, en hoedanige niet.
4. Hoe veel het gebedt, en de in-vallen daer op volgende, is toe te ſchrijven in deſe gelegentheydt: en ſonderlinghe exempelen daer op ſlaende.
5. Offet beter is onder houwelickſe voorwaerde te trouwen, dan niet.
6. Vrouwen weyger-kunſte in 't geheym van 't houwelick. Pag. 37.

HEt volgende trou-geval, weſende het tweede, vertoont aen den leſer een houwelick van drien: dat is, van Iacob met Lea en Rachel, Labans dochters. Pag. 47.

En by gelegentheyt van 't ſelve een t'ſamen-ſprake, daer in wert verhandelt,

1. Het ſtuck van de Polygamie, ofte veelwijvigh houwelick.
2. Van de dwalinge ontrent de perſonen in't ſtuck van houwelick, en wat voor werckinge de ſelve voort-brenght.
3. Van de houwelickē die op ſchoonheyt haer oogh-merck hebbē, en hoe verre de ſelve geoorloft of ongeoorloft zijn. ende diergelijcke vraegh-ſtuckē meer. Pag. 65.

HEt derde trou-geval behelſt de beſchrijvinge van 't houwelick van Athniel en Aſcha dochter van dē vorſt Caleb. Pag. 74. tot pag. 91.

En by gelegentheyt van't ſelve eē t'ſamenſprake op bedenckelicke pointen:

1. Op de houwelicken van State.
2. Op de macht der Ouderen ontrent het beſteden van hare kinderen, en of beyder bewilginge wert vereyſcht, dā niet.
3. Op de gelegentheyt van jonck-vrouwē die als prijſen voor-geſtelt werden om niet ſterckte des lichaems, worſtelen, ſnel loopē, of diergelijcke oeffeninge, gewonnen te werden. Pag. 92.

En by die gelegentheyt in 't voor-by gaen, *De beſchryvinge van 't houvvelick van Hippomenes en Atalante*, uyt de oude Poëten. Pag. 93. 94. en vervolgens.

HEt vierde trou-geval beſtaet uyt de beſchrijvinghe van den Maeghden-roof der Benjamijten te Sçilo. Pag. 101. tot 121.

Waer op volght,

1. Een onderſoeck van houwelicken door ontſchaken te wege ghebracht, en de macht der Overigheyt in dien deele.
2. Van de ontvoeringe met wille van een jonge deerne ghedaen, en of de ſelve ſtraffe van ontſchakinge verdient.
3. Of een vrou-menſch willende trouwen met haren ontſchaker d'Overheyt ſulcx behoort toe te ſtaen, dan niet.
4. Offet waerachtigh is dat eē jonge deerne dien lief heeft, die haer eerſt van haren maeghdom ontſet, &c. Pag. 122.

BY het vijfde trou-geval wert beſchreven het houwelick van David met Abigaïl. Pag. 128. tot 145.

En

TAFEL.

En by die gelegentheyt werden in onderſoeck gebracht,

1. De houwelicken van weduwen ende weduwenaers: en offet beter is eẽ goet of een quaet mans weduwe ten wijve te nemen.
2. De houwelickẽ die door tuſſchen-gaẽde perſonen uyt werden gewracht, en of ſulcx dienſtigh is, dan niet.
3. De houwelicken daer een man een ſneger, verſtandiger of wijſer vrouwe verkieſt als hy ſelfs is.
4. Of een vrouwe aen een droncken man de ſchuldige goet-willigheyt moet geven, dan niet.
5. Van nieu-gehoude die in 't harnas beſlapen worden.
6. Of men een man of vrouwe by teſtamente magh beſetten. Pag. 145.
7. Een groote menighte van twijfelachtighe vraegh-ſtucken, ſoo over vryagien als het houwelick ſelfs. Pag. 153.

HET
TWEEDE DEEL
Beſtaet uyt Trou-gevallen ontleent van de oudtſte tijden naeſt de Bibelſche hiſtorien.

HEt eerſte geval begrijpt het ongelijck houwelick van Crates en Hipparchia. van Pag. 165. tot Pag. 199.

Waer door in bedencken komt,

1. Offet altijt beſt is dat yder ſyns gelijcke trouwe.
2. Of yemant willende trouwen, ſyn heymelick gebreck openbaren moet: immers of voor nieu-getroude ſulcx dienſtigh is om malkanderẽ te beter te mogen vieren.

Hier een by-voughſel van een nieuwe geſchiedeniſſe op die gelegentheyt, dienende om man en vrijf aen te vrijſen een middel om malkanders gebreken te konnen vieren. Pag. 206.

3. Of een jonge deerne een kint te voren hebbende gehadt, ſulcx, ten houwelick verſocht zijnde, behoort te openbaren.
4. Of ſulcx naer het houwelick geweten zijnde, het ſelve daerom magh gheſcheyden werden.
5. Of jonge dochters voor haer ſelven een man mogen verſoecken.
6. Of men behoort te trouwen yemant die uyt-wendige en ſienelicke ghebreken heeft.
7. Wat eygentlick de beweegh-reden en oorſaeck is van liefde. En by die gelegentheyt, *Een tweede verhael, van een plotſelicken in-val een Italiaenſche jonck-vrou over-gekomen, en een houwelick daer uyt ontſtaen.* Pag. 216.

Een derde in-vallende gelegentheyt, van een Zeeus houwelick, te wege gebracht door gevaer des levens; dat anders niet en wilde vallen. Pag. 231.

Een vierde geſchiedeniſſe, in Hollant voor-gevallen, van een houwelick gevordert door 't pijnelick geneſen van een af-keerigh gebreck, om de vrijſter te behagen. Pag. 245.

Een vijfde geval, roerende een ſonderlicken onluſt midden in de luſt plotſelick ontſtaen. Pag. 254.

Een ſeſte verhael, van een jonge vrouwe die haer van ſchoon ganſch leelick maeckte, om haren man te behagen. Pag. 266.

HEt tweede trou-geval beſtaet in 't verhael van een ſonderlinghe geſchiedeniſſe van twee Grieckſche jonck-vrouwẽ by een edelman op eenen dagh verkracht: en het bedenckelick gedingh daer uyt ontſtaen. Pag. 275.

Waer door in bedencken komt,

1. Of een verkrachte dochter wel doet haren ontſchaker te trouwen.
2. Of een jongelingh wel doet een deerne te trouwen, die by een anderen verkracht of onteert is.
3. Of een courtiſane, of een vrou-menſch dat met haer lichaem gewin heeft ghedaen, dient getrout.
4. Eyndelick van houwelicken door het verbidden van miſdadige te wege gebracht. Pag. 297.

In

TAFEL.

IN het derde trou-geval wert verhael ghemaeckt van een vorstelijck houwelick, veroorsaeckt door eē droom ofnacht-gesichte. Pag. 307.

En wert by die gelegentheyt ondersocht,

1. Van wat gewichte dat droomen zijn, sonderlinghe in de gelegentheydt van houwelicken. Pag. 337.
2. Hoe men goede ende goddelicke droomen kan onderscheyden van de bedriegerijen van de boose geesten. Pag. 339.
3. Wiens sinnelickheydt gevolght moet werden, soo wanneer een vader en een dochter, d'een met desen, d'ander met genen vrijer genegen is een houwelick aen te gaen. Pag. 340.

IN't vierde trou-geval wert beschreven het houwelick tusschen Cyrus en Aspasia; dat is, tusschen een groot-vorst, en een geringe lant-vrijster: met eē spoock-vryagie tusschē beyde. Pag. 342.

Waer uyt dan komt t'ontstaen het ondersoeck,

1. Van spokerije die in liefde gebruyckt wort.
2. Van de kracht der minne-drancken.
3. Van teyckenen en characters om liefde te verwecken, en diergelijcke. Pag. 379.

Het verhael van de wonderbare liefde van dē keyser Charlemagne, mitsgaders van Cha, Selim groote Mogol. Pag. 379. 380.

HET DERDE DEEL,

Behelsende verscheyde geschiedenissen onsen tijt naerder komende als de voorgaende, ook eenige onlanghs voor-gevallen.

In-leydinge. De Wijsheyt spreeckt, tot uytlegginge van de Titel-plaet. Pag. 387.

HEt eerste trou-geval is't houwelick van Emma, jonge prinçesse, en dochter van den keyser Gharlemagne, met Eginart des selfs Secretaris. Pag. 392. tot 419.

Waer uyt ontstaen de volgende vraeghstucken,

1. Of het dienstigh is een houwelick te vorderen door sigh meester te maken van de eerbaerheyt van de gene die men ten houwelicke versoeckt.
2. Wat een vader vermagh of behoort te doen, ten aensiene van een dochter die buyten syn wete of danck met trou-belofte ofte by-slapen haer ontgaen geest.
3. Wat in soodanigen gelegentheyt beter is hart of sacht te wesen: en daer toe bedenckelicke exempelen.
4. Of een vader syn dochter magh ont-erven, vermits sy buyten syn weten, of tegen synē danck getrout is. Pag. 419.

HEt tweede trou-geval begrijpt in sigh het houwelick van koningh Ulderick van Bohemen ter eenre, ende Phryne Bocena een herderinne ter anderer zijden. Pag. 424. tot Pag. 461.

En wort by dese gelegentheyt ondersocht,

1. Of prinçen wel doen sigh te verstellen met geringe vrou-personen.
2. Of gelijckheyt van gebreken dienstigh is tot eendracht van de gehoude.
3. Bedenckenheyt op de schoonheyt der vrouwen.
4. Van het queesten dat in sommige gewesten van Noort-Hollant wert geseyt gebruyckelick te wesen.
5. Of vrymoedigheyt in jonge maeghden prijsselick is, dan niet, &c. Pag. 461.

HEt derde trou-geval behelsende een selsaem houwelick tusschen eē Spaens edelman ter eenre, ende een heydinne ofte lantloopster (soo doen gemeynt wert) ter anderer zijdē: met eenige bysondere tusschenvallen. Pag. 471.

Waer door in ondersoeck koomt,

1. Den oorspronck van de landt-loopers (anders heydens genaemt.) Pag. 416.
2. Of men uyt den pols kan gewaer worden dat yemant verlieft is: dat is, of de lief-

TAFEL.

liefde eenen byſonderen ader-ſlagh is hebbende daer aen de ſelve te kennē is. Pag. 516. 517.
3. Of uyte hant van yemant toe-komende dingen of yemants heymelickē aert geſeyt kan werden. Pag. 520.
4. Of men op houwelickſe ſaken, of andere toe-komende dingen, magh onderſoeck doen. Pag. 540.
5. Van de Phyſiognomie oft weſen-kenniſſe: en wat uyt het gelaet, geſtalte des lichaems, en diergelijcke voor-geſeyt kan werden. Pag. 520.

Een tuſſchen-val poëtelick verhandelt, van liefde ſonder ſien vervveckt, en ſchoonheyt blindelincx verkoren. Pag. 521.

HEt vierde geval is een Franſche geſchiedeniſſe, ganſch vreemt, ſonder exempel, en vol doortrapte rancken. Pag. 542.

En daer uyt deſe volgende bedenckingen,
1. Offet goet is trou-beloſte te doen tuſſchen kinderen in de wiege, of anders minder-jarigh zijnde.
2. Wanneer de vrouwen mogen her-trouwen by af-weſen of uyt-blijven van hare mans.
3. Onmacht van mans wat werckinge in het ſtuck van houwelick uyt-brenght.
4. Neſtel-knoop in Vrancrijck van vvat kracht en eygentſchap aldaer gehouden wert.
5. Of een kint dat in overſpel is gewonnen eeniger wijſe wettigh genaemt kā worden; ende om wat redenen. Pag. 566.

HEt vijfde verhael beſtaet in de prachtige en dertele lief-koſerije van Marcus Antonius velt-overſte van de Romeynē, en Cleopatra koninginne van Egypten. Pag. 576.

Een by-voughſel van een droevigh trou-geval tuſſchen den koningh Maſaniſſa en de koninginne Sophoniſba. Pag. 605.

Een Hollants trou-bedrogh onlanghs voor-gevallen. Pag. 611.

Roſen-krijgh, de Grieckſche dichters na-gebotſt. Pag. 617.

Een jammerlick en bedenckelick verhael, dienende tot vvaerſchouvvinge van alle ouders om op hare dochters acht te ſlaen. Pag. 634.

HEt ſeſte trou-geval beſtaet in de beſchrijvinge van de op-koomſte van Rhodope: eerſt gevrijt ende ten houwelicke verſocht van ſeven byſondere jonge-lieden van verſcheyde gelegentheyt, die yder met een byſonder gheſpreck haer beroep aen de ſelve ſoecken aengenaem te maken. Pag. 662.

Waer by naderhant koomt de beſchrijvinghe van een bedaeght mans liefde: met een tuſſchen-val, vervatende het krackeel van de Doot met de Liefde. Pag. 703.

Volgt by deſe gelegentheyt eē onderſoeck,
1. Waer op eygentlick yemant die eē vrou of man wil verkieſen, behoort te ſien.
2. Wat van houwelickē by 't lot, of diergelijcke middelen te wege gebracht, te houden is.
3. Een bedenckinge op het trouwen van een oudt man met een jonge vrouwe: of een jongh man met een oudt wijf. Pag. 741.

Volght een verhael van liefde door het vlechten van een krans vervveckt. Pag. 742.

Toe-mate, ende beſluyt, beſtaende in de beſchrijvinge van de Vrijſter-marckt, in ſommige gevveſten gebruyckelick, en hoe men aldaer beyde leelicke en ſchoone aen den man brenght. Pag. 746.

HET VIERDE STVCK

Behelſt het Geeſtelick Houvvelick. Daer in te vinden is,

DE beſchrijvinge vā de Sond-vloet. P. 7.
D'ontſchakinge van Dina. Pag. 21.
De kopere ſlange in de woeſtijne: en andere geſchiedeniſſē uyt 'tOude Teſtament. 40.
Noch het Hooge-liet Salomons. Pag. 45.
De geſchiedeniſſe en klachtē vāde verlatene Babyloniſche vrouwen. Pag. 68.
De byſonderſte geſchiedeniſſen vā het Nieuwe Teſtament: als de neder-komſte en de groete van den Engel. Pag. 81.
De geboorte Chriſti. Pag. 82.
De lof van de H. maget Maria. Pag. 85.
Kinder-moort Herodis. Pag. 88.
Wonder-werckē, leere, en levē Chriſti. 92.
Deſſelfs lijden, en daer op verſcheyde bedenckingen. Pag. 97.
Eyndelick de beſchrijvinge van den jonghſten dagh en het oordeel. Pag. 122.

* * * * * *

Hier

Hier ſiet ghy, goet-gunſtige Leſer, een af-beeldinge van Jonck-vrou Anna Maria Schurmans, *naer het leven gedaen: onder het vvelcke vvy geſtelt hebben het veers dat ghy daer leſen meught.*

Wie oyt dit aerdigh beelt sult comen aen te schouwen,
Hout vast, dat ghy hier siet een roem voor alle vrouwen;
Van dat de werelt stont, tot heden op ten dagh,
Niet een die haer geleeck of nu bereycken magh.

MAer niemant dencke dat wy hier (ghelijck wel somwijlen in lof-dichtē plagh te geschieden) te ruym ende wijdt-mondigh hebben gesproken. neen niet alsoo; maer ghy selfs wort hier rechter gemaeckt om te oordeelen of dit mijn eer-dicht erdicht is, dan niet. Ick vrage dan, of yemant van u-lieden oyt gekent heeft een jonck-vrouwe,

Die in de Nederlandtsche, Hooghduytsche, Fransche, Latijnsche talen, soo wel ervaren is geweest, dat sy daer in loffelick spreken, brieven schrijven, en dichtē konde.

Die in de Griecsche, Bibels-Hebreusche talen soo wel geoeffent was, datse daer in de Auteurē leſen, verstaen, daer van oordeelen, oock in schrijven konde.

Die in de Italiaensche ende Engelsche talen soo verre is gevordert geweest, dat sy boecken op saken van State, of diergelijcke, by dē Italianen geschrevē: en daer beneffens

de uyt-nemende Theologiſche boecken by den Engelſchen uyt-gegevē, leſen ende gebruycken konde.

Die in de Rabbijnſche-Hebreuſche, Chaldeuſche, Syriſche, Arabiſche talen ſoo veel geleert hadde, datſe die konde leſen, verſtaen, en met de heylige Hebreuſche tale conſereren, tot reynder ende geleerder openinge van de H. Schrifture. Die vorder van ſin en voornemen is geweeſt in toe-komende, met Godes hulpe, daer in voort te gaen, en daer noch by te voegen het Samaritaens, Æthiopiſch, ende Perſiſch, verwachtende alleen maer noodige boecken tot uyt-werckinge van haer loffelick voor-nemen.

Die in de Hiſtorien, Poëten, Orateuren, ende andere goede ſchrijvers, mitſgaders de liberale konſten, neffens de Philoſophiſche, ende andere wetenſchappen, ſoo wel beleſen ende ervaren is ghevveeſt, datſe daer van diſcoureren, ende over de ſwaerſte ſtucken ende queſtien der ſelver dicteren ende in 't ſchrift ſtellen konde.

Die voortreffelijcke kenniſſe hadde, ende een diep-ſinnigh oordeel, in Theologiâ Textuali, Dogmaticâ, Practicâ, Elencticâ; ſelfs tot de ſwaerſte ende ſubtijlſte Scholaſtique queſtien toe.

Die haer dagelicx noch neerſtelick oeffende in alle deelen ende methoden der Theologie.

Die in de Schrijf-konſte geen meeſters en hadde te wijcken: jae te boven gingh de netſte ende aerdighſte drucken, en dat in 't Hebreuſch, Syriſch, Arabiſch, Griecx, Samaritaens, Æthiopiſch, Latijns, Italiaens, &c. ende de meeſte Handen van dien op verſcheyde manierē, als Capitale letters, Staende, Loopende, kunſtelick konde ſchrijven.

Die in't Teyckenē en Schilder-kunſte wel was ervaren.

Die zijde bloemen of diergelijcke naer het leven konde bordueren.

Die Teyckenen konde met { Pot-loot, De Penne, Crayon, &c.

Die wiſt te Schilderen in miniature, ofte water-verwe.

Die de wetenſchap hadde met een Diamant op het glas geeſtigh te ſchrijven.

Die konde Hout-ſnijdē, of met eē Pennemes in palmen-hout Conterfeytſels maken.

Die de wetenſchap hadde van plaet-ſnijdē tot haer eygen Conterfeytſel toe.

Die wiſt te boetſeren in waſch.

Die in de Muſijcque loffelick was ervaren.

En van gelijcke mede in het ſlaen van de Luyt.

Nu ſoo iſſet alſoo, dat niet alleen de hooge Schole van het Sticht van Utrecht, maer oock menigh geleert man in Hollant met volle reden van wetenſchap kan getuygen, dat al het gene voren is verhaelt, gelijckelick is te vinden in den perſoon van Jonckvrou *Anna Maria Schurmans*: wiens beelt na 't leven by haerſelfs uyt een ſpiegel kunſtelick gheteyckent wy den Leſer hier in't koper geſneden gunſtelick mede deelen; als een wonder niet alleen van onſe, maer oock van de vorige eeuwen. En daer op beſluytende, ſegge ick:

O licht van uvven tijt, en peerel van den douck!
Ghy die ons eeuvve çiert, verçiert oock deſen Bouck.

GRONT-

T'SAMEN-SPRAKE VAN PHILOGAMVS

Ionghman ende noch ongehout,

MET

SOPHRONISCVS

OVT-MAN

ENDE

WEDUWENAER.

Kort begrijp van de volgende t'ſamen-ſprake.

1. WT-nementheyt van het houwelick van de eerſte voor-ouderen.
2. Of het dienſtigh is te trouwen?
3. Of het beter is ghetrout ofte ongetrout te weſen?
4. Of kerckelijcke perſonen behooren te trouwen?
5. Of yemant God om een goet partuer biddende, en daer na eē op-ſet nemende om het eerſte vrou-menſch dat hem tegen-komt tot een wijf te kieſen, een goet middel is om wel te mogē trouwen?
6. Of het wijsheyt is, op ſchijn van Godſaligheyt aendacht in de kercke, of diergelijcke, plotſelick yemant te trouwen?
7. Of yemant behoort te trouwen die geen middel en weet om de huys-houdinge voor te ſtaen?
8. Of alle mans perſonen in het ſweet haers aengeſichts haer broot moeten eten, en wat ſulcx eygentlick ſeggen wil?
9. Of het beter is dat yemant met geerft goet ſyn huys-geſin onderhout, ofte wel door middelen by hem ſelfs ghewonnen?
10. Of vrouwen die meer tot de huys-houdinge, door haer verſtant ofte vlijt, inbrengen als de mans, de heerſchappije of vooghdije over de ſelve toe-komt?
11. Of het beter is te trouwen met of ſonder houwelickſche voorwaerde?
12. Offer inde Schrifture eenigh houwelick kan aen-geweſen werdē dat onder een houwelickſche voorvvaerde is aengegaen?
13. Of, (indien Adam niet en hadde gevallen) onder de menſchen voor-teelinge plaetſe ſoude hebben gehadt?
14. Of de woordē *waſt en vermenighfuldight*, by God tot de eerſt-gehoude geſproken, een gebodt in hebben dan niet?
15. Of Adam Eva beſlapē heeft noch in den paradijſe weſende?
16. Weyger-kunſt met heuſche eerbaerheyt, ghebruyckt ontrent het geheym des houwelicx, de vrouwen aengepreſen.
17. Ten wat tijde houweliſe by-een-komſte beſt is?

SOPH-

SOPHRONISCVS.

HOe dus, Philogame, al weder alleen, in dese eensame plaetse?

PHI. Ia, weerde Sophronisçe, ick ben hier al dickmael eensaem, en dat om eyntelijck eenmael uyt de eensaemheyt te geraken.

SOPH. Ghy spreeckt raetselen, nae my dunckt, spreeckt ront en klaer, jongelingh, soo ghy anders wilt verstaen werden.

PHI. Om verstaen te wesen ist dat men spreeckt: en ick en weet niemant van den welcken ick beter wensche verstaen te werden als van u, weerde man. 'Tis u kennelijck dat ick tot heden toe eensaem en ongepaert leve, en ester en isset myne ghelegentheyt, oock mijne genegentheyt niet, dus langer te blijven, en daerom heb ick even hier te deser plaetse in mijn eenigheyt nu al dickmael met ernst over-leyt hoe ick bequamelijck uyt desen eensamē staet tot een geselligh leven soude mogen komen.

SOPH. Wel, wat isset dat u daer noch aen hapert, goede jongelingh.

PHI. Dat ick noch te weynigh kennisse van saken hebbe in die gelegentheyt, en noch de rechte gronden niet en weet van dat groot werck. Ick en ben niet gesint ten houwelick te gaen als de onreyne dieren in de Arcke deden. want de selve, niet wetende tot wat eynde sy lieden daer in tradē, warender in en quamender weder uyt even also als sy lieden daer in waren gekomē, dat is, onreyn ēn ongalick.

SOPH. Ick en kan u daer in geen ongelijck geven, Philogame, vvant ick hebber vele ghekent en kenner noch heden eenige die in het aen-gaen van haer houwelick even hen soo droegen als ick een sekeren knecht eens hebbe weten doen, aen den welcke syn heere bevolen hebbende in haest om een boodtschap te gaen, op alsulcken plaetse, dadelick soo haest hy de plaetse maer en hoorde noemen, met een dom en los hooft sigh derwaerts spoede, sonder verder te verstaen wat hy daer te verrichten hadde, en ter plaetse ghekomen zynde, doen maer eerst begon te denckē wat de reden mochte wesen waerom hy daer gekomen was, en die niet wetende, wert gedwongē te rugge te loopen tot synen heere, om sulex te gaen vragen. Seker alle de gene die alleen te gaste gaen om hen sat te eten, maer en reysen om wat nieus te sien, en slechts ten houwelicke komē om dē lust van een vrouwe te genietē, die en hebbē geensins ghetroffen het recht vvit en oogh gemerck daer sy lieden op te sien haddē. Rechtsinnige lieden gaen te gaste meer om door gemeenschap van goede reden en seden harē geest te vermaken, als om met spijs en dranck hare lichamen te belastē: hare reysen strecken hun niet om eē nieus-gier oogh, maer om eē leerbegeerigh herte te voldoē. Het trouwē dient de selve meer om een soet geselligh leven, ten dienste van Godes kercke, van het Vaderlant, ende haer eygen huys te leyden, als om de ketelinge van haer weeligh vleys vernoegen te geven.

PHI. Weynigh zijnder, weerde man, die het stuck soo op-nemen, ende even-wel soo isset meer als kennelijck dat het also behoort.

SOPH. Ick oordeele dat die gene die haer ten houwelicke begeven behoorē te doen als de gene die haer tot een reyse buytens landts gaen stellen, de selve sien niet alleenlijck eerst in haer ghedachten, maer oock op de Caerte alle de wegen, bergen en revieren daerse door hebben te reysen, al eerse van huys scheyden. 'T zijn wilde menschen die huysen bouwen van boomen soo als die in de bosschen af-gehouwen werdē, dat is, met schorsen en quastē. Ick in het tegendeel vvil niet als een boom maer als een balck gebruyckt werden in't gebou van ons Vaderlant, dat is, ick wensche wel in de ghelegentheyt van 't houwelick te komē niet rau en onbesnoeyt, maer geesset, geschaeft ende ghesuyvert van de quasten der jonckheyt. Het volck Israëls en toogh niet in het beloofde lant, als na een neerstigh ondersoeck wat voor een volck datter in vvoonde, wat voor steden en stercktē daer in waren, en met eene wat vruchten datter in wiesten. Ick woude soo geerne doē in de sake daer van wy jegenwoordelick sprekē, dat is, ten aensiē van het houwelick, 't welck ick te rechte mach noemen 'tlant van beloften der jonge lieden.

PHI. Ick woude wel van veelderhande bedenckingen, die my nu en dan te binnen komen, onrent den houwelicken staet, wat nader berichts hooē van de gene die ick meyne dat stuck grondelick te verstaen: en nae dien ic vveet dat ghy niet alleenlick goede wetenschap, maer oock volle ervarentheyt van desen allen zijt hebbende, midts ghy niet alleenlijck een gernymen tijt getrout zijt geweest, maer hebt daer-en-boven (soo ick weet) uwen houwelicxen tijdt niet sonder aendacht en diepe op-merckinge laten voor-by gaen: Soo wond' ick vvel dat ghy my eerst het oir, en daer na de tonge een weynigh woudet leenen op dese gelegentheyt. Want met lieden die door eygen bevindinghe wijs zijn, raet te

ple-

plegen, dunckt my beſt te weſen. De wegh tot wetenſchap is lang door regels, kort door exempels, ſeyter een wijs ſchrijver.

Soph. En op wat ſakē loopē doch meeſt uwe gedachten?

Phi. Ick vvoude hier in vvel gaen van de eyers af tot de appels toe, gelijck de oude ſeyden, dat is gelijck ghy weet, van den beginne af tot het eynde toe; om alſoo beſcheydentlijck eenige mijne naeu-keurige gedachten te vol-doen, en ſonderlinge wilde ic met rechte kenniſſe van ſaken wel bericht vverden op de na-volgende vraegh-ſtucken.

1. Wat recht trouwen is?
2. Of men mach trouwen?
3. Of men moet trouwen?
4. Of het beter is te trouwen, of ongetrout te blijven?
5. Wieder trouwen mach, en wie niet?
6. Hoedanige perſonē men behoort te trouwen, en hoedanige niet?
7. Wanneer men trouwen mach, en wanneer niet?
8. Waer men trouwen mach, en waer niet?
9. Waerom men trouwen mach, en waerom niet?
10. Hoe men trouwen mach, en hoe niet?
11. Wat behulp middelē men om te trouwen gebruyckē mach, en hoedanige niet?

Soph. Sie daer een wijt velt geopent, dat in veel dagē niet af en is te gaen, wat neerſtigheyt men daer toe oock brengen mochte. En waer toe ſoo veel moſters hier op ghemalen, Philogame? ſoo ick u niet wel en kende ick ſoude ſeggen dat ghy, nu eē Lubeeckſe vryer beginnende te wordē, het futſel-boeck ſoeckt ende daerom in allen deſen een hair in drie ſoeckt te klievē om niet tot het werck te komen. Ey lieve!

Die elcke veer vvil ſien en raken
En ſal niet licht een bedde maken.

Houwelickſe ſaken wel te overwegen, maer niet eer te vvillen trouwen voor men die aen alle kanten door en door heeft geſien, dunckt my meer neus-wijſigheyt als voorſichtigheyt te weſen.

Phi. Wel, Sophroniſçe, ſoudt ghy mijn naeu-keurigheyt in dier voegen op-nemen, ſoo iſſet beter dat ick daer van af-ſtant doe, en my vvat vermijde van ſoo diepen onderſoeck van ſaken. Maer dien onvermindert, dunckt u myn voorſtel van ſoo grooten omme-ſlagh te weſen?

Soph. In trouwen jae, Philogame: want by-naeſt ontallicke vraegh-ſtucken, en al van groot bedencken, konnen hier uyt ghetogen werden, en dienden wel rijpelick overleyt te werden, om goet werck te maken, Niet-temin laet ons den anderen hier op wat naerder verſtaen. Het is noch vroegh in den morgenſtont, ende de plaetſe daer wy yegenwoordelick zijn is ſtil, vermakelick, ende bevrijt van deur-gangh, oock ben ick even nu recht geſint om van duſdanige ſaken wat te ſpreken, behoudens, mits dat gy niet te naeu-pluyſigh en ſult weſen.

Phi. Ick ben te vredē te doen als ghy ſegt weerde Sophroniſçe: maer voor eerſt (dewijle ons geheele reden ſtaet te loopē op het houwelick met den ghevolge van dien) ſoo ſtelt ons vaſt een rechte beſchrijvinge van het ſelve, ſoo ghy die meynt beſt te weſen.

Soph. De Rechtſ-geleerde ſeggen *het houvvelick te vveſen een vvettige t'ſamen-voeginge van man en vvijf, mede-brengende een onſcheybare gemeenſchap van leven.* Andere gaen wat breeder in deſe ghelegentheyt, en ſtellen *het houvvelick te zijn een vvettige ende onverbrekelijcke verbintenisſe tuſſchen een man en een vrouwmenſch, by Gode ingeſtelt ten eynde men hem kenne voor een ſuyveren geeſt, en dat vvy in reynigheyt hem dienen mogen, en het menſchelicke gheſlachte daer door vermeerdert zijnde, Godes kercke daer uyt mach vverden verſamelt.* Onſen Eraſmus neemt het op deſe wijſe: *Het houvvelick* (ſeyt hy) *is een vvettigh ende gedueright verbont tuſſchen man en vvijf, onderlinge aen-gegaen ten eynde om kinderen te ghevvinnen, mede-brengende gemeenſchap van lijf en goet.*

Phi. Welcke van deſe drie dunckt u beſt te weſen?

Soph. Ick hou deſe alle voor bequaem, ghy en kont geen misſlagh doen, een van de ſelve te verkieſen, na gelegentheyt van ſaken.

Phi. Maer opent my doch een weynigh nader het innerlic beſcheyt van deſe beſchrijvinge, die ick wel kan bemercken malkanderen ſeer na te komē, maer even-wel niet over al een en de ſelve te weſen.

Soph. Merckt voor eerſt Philogame dat het houwelick is *een vvettige by-een-komſte,*

ende ſluyt daer mede uyt alle de tſamen-voegingen van man en wijf die onwettigh of tegen den regel zijn, het zy dan ten aenſiene van de perſonē ofte vande ſake ſelfs. Let vorder op de woorden, *tuſſchen man ende vrouwe*, en ſluyt daer mede uyt, als onvveerdigh den naem van houwelick, de t' ſamen-voeginge van de onmondige en minder-jarige, van gelijcke de t' ſamen-komſte van vrouwe met vrouwe, of man met mans perſoon, waer van men oock huydenſdaeghs exempelen heeft geſien: en boven dien van vrouwē ofte mans-perſonē daer van d'een ofte d'ander ofte beyde ten houwelick onbequaem zijn. Van gelijcken wert door de voorſz. woorden af-gekeurt de by-een-komſte van eē man tot twee of meer vrouwen, Item van twee ofte meer mans tot eene vrouwe. Met de woorden van *onſcheybare gemeenſchap* vvert aen-geweſen dat geen houwelick en kan ghemaeckt vverden onder conditie, oock niet tot eenen ſekeren tijt toe, maer het is een bant geduerende geheel het levē van de gene die onderlinge zijn verbondē, het welck in andere gemeene verbinteniſſen en handelingen geen plaetſe en is grijpende.

PHI. Ick ſie nu uwe beſchrijvinge van't houwelick kortelick uyt-geleyt, en vinde ſulcx tot mijner onderrechtinghe te dienen, om eenvoudelick te verſtaen de nature van deſe verbinteniſſe, maer ick wenſchte wel wat nader onderrechtinge te hebbē op verſcheyde twijfelachtigheden, die op de vraegh-ſtucken, by my hier voren aen-geroert, ſouden konnen werden by-gebracht.

SOPH. Wel Philogame, om tot uvve meyninge te komen, ſoo hebbe ick hier by-der hant een nieu Poëtiſch werck, verſcheyde gedenck-weerdige trou-gevallē onſe Neder-landers voor oogen ſtellende, dit meyne ick een goede aen-leydinge te ſullen konnen geven tot onderſoeck van ſaken, daer ghy van gewaeght.

PHI. Wat op-ſchrift geeft de Schrijver aen het werck, daer ghy van ſpreeckt?

SOPH. *Proef-ſteen van den Trou-ringh* ſie icker voren op-ſtaen, en het ſal by ons te beſien vveſen, hoe de naem door de ſake vvert beantwoort. (Mijns oordeels) ſchijnt de Schrijver te beloven, dat door dit werck een yder ſyn trouwe tegenwoordighe of toe-komende ter preuve ſal konnē ſtellen, om alſoo te vveten of de ſelve vvel en behoorlick is, dan, niet.

PHI. Sie daer een ghelegentheyt die ick ſochte, weerde man, ick bid u, laet ons hier onder deſe aengename ſchaduwe eē weynigh neder-ſitten: vvant (naer ick mercke) ſoo ben ick hier wel ter ſlaeghs gekomen, om te vinden daer ick lange nae verlanght hebbe. Staet my oock toe (ſoo het u belieft) dat ick in deſe handelinge tot leſer magh dienen, als de jonghſte vveſende, en die het ſelve minſt ſal vervelen, en daer nae ſoo opent my uwe aenmerckingen op de voor-vallende ſaken, ſoo doende, ſullen wy, mijns oordeels, goet vverck maken, en ick ſal ten hooghſten vvel vernoeght weſen.

SOPH. Nadien ick uwen luſt hier in bemercke, goede jongelingh, ſoo ben ick te vreden te doen als ghy voor-ſlaet; begint dan ter goeder uren, en ick wil met aendacht, letten vvatter voor aenmerckingen uyt ſullen te trecken zijn, die op u voor-nemen ſullen mogen paſſen, ende daer nae vvillen vvy reden en tegen-reden onderlinghe ſeggen en hooren.

PHI. Wel aen ick beginne.

GRONT-

GRONT-HOVWELICK
DAT IS:
Beſchrijvinge van de eerſte Bruyloft,
gehouden in den Paradijſe,
tuſſchen
ADAM ende EVA,
Eerſte voor-ouders aller menſchen.

O, droeve Sinnen, op. vvaerom aldus geſvvegen?
VVaerom ſoo langen tijdt in uvven rou gelegen?
Ey! drijft het ſvvaer ghepeys ten leſten op de vlucht;
Het graf en gaet niet op hoe ſeerder yemant ſucht.
VVien eens de bleecke doot heeft uyt het vleys genomen,
Die kan noyt vvederom hier opter aerden komen;
Of yemant treurigh is, of byſter ongeſint,
Het is een ſtale vvet, die alle menſchen bint;
Ghy, ſchoon u vveder-helft is van u af-geſneden,
Trooſt efter u gemoet, en ſtelt u des te vreden;
Ghy ſult haer vveder ſien, naer uvven leſten dagh,
Daer noyt de vvreede doot haer pijlen ſchieten magh.
Mijn geeſt is nu beluſt aen Hollant yet te ſchencken,
VVaer door men over langh noch onſer ſal gedencken,
Koom laet ons op een nieu yet brengen aen het licht,
Dat leet verſoeten kan, en ſvvacke ſinnen ſticht:
Yet dat een jongh geſel voor eerſt behoort te leſen,
Yet dat een echte man ſal dienſtigh mogen vveſen,
Yet dat een teere maeght ſal leyden in de jeught,
Yet dat een deftigh vvijf ſal ſtijven in de deught.

Ick heb by een gebracht verſcheyde trou-gevallen,
Om daer te mogen ſien hoe jonge ſinnen mallen,
En hoe een rijper aert bequamer vvegen vint,
En hoe een reyne ziel haer tochten overvvint.
Maer dat is niet genoegh. VVy moeten onderſoecken
VVt al vvat Reden hiet, uyt alderhande boecken,
VVie in dit noeſt gevvoel de rechte baen verlieſt,
En vvie in tegen-deel de beſte vvegen kieſt.
Al hooger, mijn vernuf. vvy moeten onder-gronden
Het vvonderbaerſte ſtuck van alle trou-verbonden,
Des Heeren diepſte gunſt, des hemels grootſte vverck,
Hoe God de Sone paert met ſyn geminde Kerck.
Almachtigh, eeuvvigh, goet, oneyndigh, heyligh, vveſen,
Naer eyſch, en rechte maet, by niemant oyt gepreſen,
VViens onbegrepen VVoort de vverelt heeft gebout,
En noch door hooge macht geduerigh onderhout,
Die Adam hebt vergunt door u te zijn geſchapen,
En in ſyn even-beelt ſyn luſt te mogen rapen,
Die noch voor yder menſch, tot heden op den dagh,
Beſchickt een eygen deel dat hem vernugen magh.
Die even uvve Kerck den ſegen hebt gegeven,
Te kennen voor een hooft den Prinçe van het leven,
En, uyt u diepſte gunſt, de menſchen hebt gejont
Een noyt begrepen heyl, een eeuvvigh trou-verbont.
O geeſt van onſen geeſt, ô ziel van alle zielen,
Die ſonder u behulp als ſtof ter aerden vielen,
Tot u is myn gebedt. Beſtier myn ſvvacke pen
En geef dat ick den gront van uvve vvonders ken.
Geef dat ick toonen magh hoe vreemt ons ſinnen vvoelen,
Als vvy in onſen geeſt u krachtigh vvoort gevoelen,
Ten eynd' ons blijcken magh het noodigh onderſcheyt,
VVie door een loſſe vvaen, of reden vvert geleyt.

Maer

Maer geeft doch boven al hun die ons ſchriften leſen,
Geeft aen den Schrijver ſelfs een nieu en ander vveſen,
Geeft, dat hy niet een vvoort magh brengen aen den dagh,
Als dat aen al het volck ten goede dienen magh.

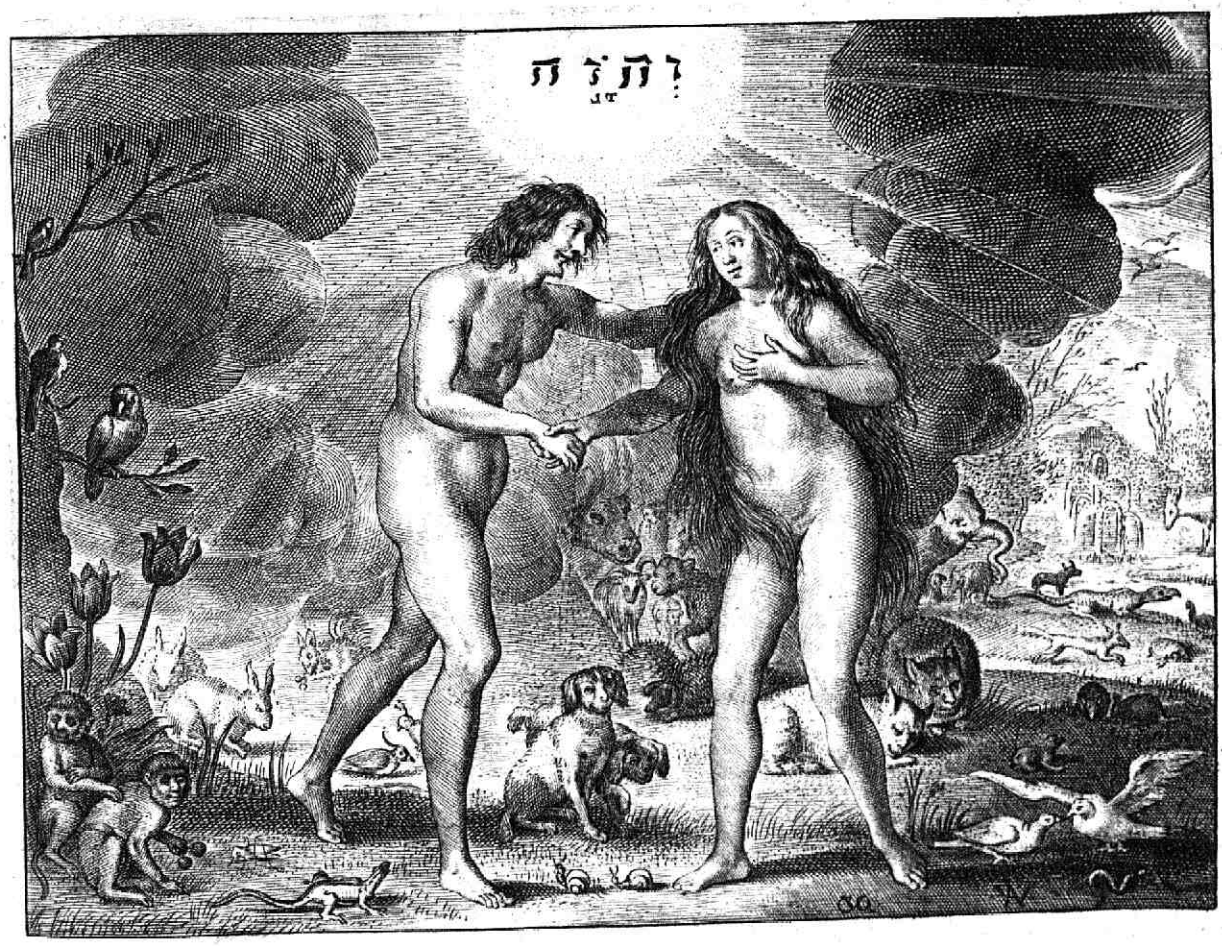

GOD, door ſyn eeuvvigh VVoort, en uyt ſyn hoogh vermogen,
Hadt om dit vvonder Al een hellen glans getogen,
Hadt nu den ſvvartē nacht geſcheyden van den dagh,
Soo dat mē door het licht ſyn groote vvonders ſagh.
Het aertrijck ſtont geſet, en konſtigh onderſcheyden,
Met diepten overhant, en hooghten tuſſchen beyden;

Den

Den hemel uyt gebreyt, gelijck een ſchoon tapijt,
Droegh in ſyn hoogh vervvulf de peylen van den tijt.
De lucht, tot haer çieraet, hadt duyſent helle ſtralen,
Die aen den hemel ſtaen, en om de vverelt dvvalen;
Men ſagh de bleecke maen, men ſagh de gulde ſon,
Men ſagh hoe datſe rees, en haren loop begon.
De vvinden vlogen uyt, en ſvveefden op de ſtroomèn,
En maeckten ſacht geruys ontrent de jonge boomen:
Een dau, vol ſoeten geur, geſegen uyt de lucht,
Gaf voedtſel aen het loof en aen de jonge vrucht.
Het vvater lagh gebocht in ſyn beſcheyde palen,
En mocht van nu voortaen niet elders henen dvvalen;
Het lant vvas over-kleet met gras en edel kruyt,
En ſchoot, oock ſonder ſaet, ſyn gulle botten uyt.
De ſchepſels zijn geplaetſt op veelderley manieren.
Ontrent het dichte boſch daer zijn de vvilde dieren,
De ſteen-bock vint vermaeck daer hooge rotſen zijn,
En in een diepen kuyl daer vvoont het ſchou konijn.
De vogels is de lucht tot haer verblijf gegeven,
Om met een vryen loop aldaer te mogen ſvveven;
De viſſen is belaſt te ſvvemmen in de zee,
En al vvaer groente vvies daer ſprongh het vveligh vee.
Maer God heeft boven al een tuyn met ſchoone dreven,
Een hof, nae rechten eyſch, by niemant oyt beſchreven,
In Eden toe bereyt, en als met eyger hant
Daer hagen in gepoot, en boomen in geplant.
Een vvint van ſoeter aert, gereſen uyt het zuyden,
Quam ſvveven op het velt, en ſpelen in de kruyden,
Quam ſijgen in het loof, en vvatter vorder vvies,
En noyt en reſer ſtorm die uyt den noorden blies.
Daer is geen teere blom gegeeſſelt van de vvinden,
Daer is geen vuylen miſt ontrent den hof te vinden,

Daer

Daer is geen ſtrenge vorſt, die in de vvangen bijt,
Daer is geen felle kou, die in de leden ſnijt,
Daer is geen vuylen damp, geen harde regen vlagen,
Geen blicxem ſelſaem vier, geen felle donder ſlagen,
Daer is geen vinnigh rijp, als ons de vvinter ſent,
Geen hagel die het kruyt, en jonge boomen ſchent,
Daer is geen ſonne-brant, die, met verhitte ſtralen,
Koomt op het jonge vee, of op de menſchen dalen;
Alleen een reyne lucht, getempert op de maet,
Treckt bloemen uyt het loof, en uyt de bloem het zaet:
Daer vvaſt geen vinnigh kruyt, geen netel op den velde,
Geen diſtel in het boſch, die vee of menſchen quelde,
Daer is geen Aconijt, geen ander giftigh blat,
Soo dat men ſonder ſchroom van alle vruchten at.
Daer quam geen vvitte raegh ontrent de boomen ſvveven,
Daer quam geen vuyle ſpin haer netten over vveven,
Daer quam geen trage ſleck gekropen op het kruyt,
Geen dick-gebuyckte pat en ſpooger ſvvadder uyt.
Daer quam geen vale mol ontrent de bloemen vvroeten
Daer quam geen boos gerut met hondert ſlimme voeten,
Daer quam geen ſvvarte vliegh, die in het bloeyſel ſat;
Hier quam geen booſe rups die jonge vruchten at.
Al vvatter leven hadt dat quam de menſchen ſtreelen,
Dat quam hem even-ſtaegh ſyn gaven mede deelen,
En vvatter uyt een bergh, of uyt de dalen ſproot,
Daer in vvaſt dat het oogh een vollen luſt genoot.
Men ſagher edel nat, en klare beken ſvvieren,
Een dranck voor alle vee, voor alle vvilde dieren,
Men ſagher vvonder veel, en meer als eenigh man
Met ſinnen ondergaen of recht begrijpen kan.
Al ſeyd' ick dat het vvout daer ſtaegh en eeuvvigh bloeyde,
En datter honigh-raet uyt alle klippen vloeyde,

En dat men uyt een bergh kon tappen ſoeten vvijn,
Noch leedt ick geenen noot om achterhaelt te zijn.
Al ſeyd' ick datter melck, als met geheele beken,
Quam midden uyt een rots of uyt de keyen leken,
En dat men in den dau vernam het edel Man,
Noch ſprack ick niet een vvoort dat yemant laken kan.
Al ſteld' ick over al een reyn en heyligh vveſen,
En dat de vogels ſelfs den grooten Schepper preſen,
Ia dat een rave ſongh gelijck een nachtegael,
Noch ſprack ick even-vvel geen ongerijmde tael;
Maer dit is onder dies op myn gedicht te ſeggen,
Dit is myn ſvvacke pen met reden op te leggen,
Dat ick hier niet een vvoort kan brengen aen den dagh,
Dat in het minſte deel het ſtuck bereycken magh.
Voor my ick kenne ſchult. Eylaes! myn aerdtſche leden,
Myn deuſigh onverſtant, myn domheyt in de reden,
Myn dick-bevvaſemt breyn is hier als buyten raet;
Maer God neemt menighmael de vville voor de daet.
Ghy, die het ſchoon prieel naer eyſch begeert te kennen,
Gaet leert het van den geeſt en niet uyt ſvvacke pennen.
'T en is geen menſchen vverck, het is van hooger prijs;
Ghy vvacht het recht beſcheet in't eeuvvigh paradijs.
Ontrent den vetten rant en aen de ſoete ſtroomen,
Daer ſtont een ſchoon gevvas van alderhande boomen,
Van kruyden in de bloem, van hagen in de vrucht,
En ſpreyden haren reuck door al de naeſte lucht.
Hier liet des hemels Vorſt tvvee ſchoone ſtammen vvaſſen
Die aen een reyn gemoet alleen zijn toe te paſſen.
Al vvatter elders groeyt is voor het lijf geplant,
Maer deſe voor de ziel en tot een heyligh pant.
Te midden in het perck daer ſtonter een gereſen
Groen, keeſtigh, vvonder gaef, en luſtigh in het vveſen,

Men

Men ſagh aen ſyn gevvaey niet een verdorret blat;
Het ſcheen dat 's vverelts jeught hem in de tacken ſat.
Een glans uyt Godes throon, met vvonder helle ſtralen,
Quam op het edel hout geduerigh neder dalen,
Dies is ſyn loof vergult en uytter-maten ſchoon,
En ganſch ſyn omme-loop geleeck een ſtage kroon.
Siet daer een friſſche ſtam, die met haer reyne vruchten,
De pijn met haer gevolgh, de ſieckten dede vluchten,
Die met een aerdigh groen op haren planter lough,
En al vvat giftigh vvas, door haren reuck, verjough.
Het tvveede boom-gevvas, van ongevvoone krachten,
Is van een diep begrijp, en boven ons gedachten;
Sijn vrucht heeft ſchoonder veruvv als oyt het ooge vont,
Maer efter niet gemaeckt ten dienſte van den mont.
De gronden van het goet en van het quaet te vveten,
Zijn in het diep geheym van deſen ſtam geſeten:
Maer veel geloofter noch vvel eer te zijn geſchiet,
Dat ſigh een naer geſpoock hier dickmael vinden liet.
Daer ſtont de vverelt kloot in haer beſcheyde kuſten,
Daer ſtont het ſchoon prieel, vol alderhande luſten,
Daer ſtont het al-te-mael dat God had uyt gevvracht,
Maer tot ſyn vollen eyſch noch efter niet gebracht.
Een dier van hooger aert, begaeft met vvijſe reden,
Dat na den hemel ſiet met op-gerechte leden,
Een dier, een vvonder dier, dat Godes aert genaeckt,
Ontbreeckt noch aen het vverck, en dient te zijn gemaeckt.
Hy, die het al door-ſiet tot aen de diepſte gronden,
Heeft even dit geſien, en middel uyt-gevonden,
Om vvatter noch ontbrack te brengen aen den dagh,
Soo dat geen nieu-ſchier oogh yet meer vereyſchen magh.
De Schepper tijt te vverck, en gaet hier op aen-veerden,
Een ſtuck van rooden kley, genomen uytter eerden,

Daer uyt ſoo brenght hy voort een man, een deftigh beelt,
Daer in hy op een nieu een kleyne vverelt teelt.
Het lijf vvas eerſt gemaeckt, maer kon hem niet bevvegen,
En blijft juyſt in den ſtant gelijck het vvas gelegen.
Het is van ſchoone veruvv en toont een ſoet gelaet,
Maer daer en is geen drift die op en neder gaet.
God blies, en Adam leeft. ſiet daer het dier gevonden,
VVaerom dit vvonder Al te ſamen is gebonden;
En of ſchoon Adam ſchijnt des Heeren laetſte vverck,
Het is noch even-vvel ſyn eenigh oogh-gemerck.
Siet, als een deftigh man ſyn vrienden vvil onthalen,
Hy leyt de gaſten noyt in onbereyde ſalen,
Maer tijt voor eerſt te vverck, en, met genegen vlijt,
Soo çiert hy, daer het dient, de mueren met tapijt,
Hy doet een ſchoon buffet, een reyne tafel decken,
Hy laetſe met damaſt of linnen over-trecken,
Hy ſetter vaten op, en ſteeckt de lichten aen,
En maeckt dat over al bequame ſetels ſtaen.
Hy laet door handigh volck en door ervare knechten,
De ſpijſe na de kunſt, en op haer order rechten;
En, als dan alle dingh ten vollen is bereyt,
Soo vvorden op het leſt de gaſten in-geleyt.
Dus gaet hier God te vverck. hy vordert alle ſaken,
Hy gaet het ſchoon prieel, hy gaet de vverelt maken,
Hy ſtort in alle dingh een vollen herten vvenſch,
En op den ſeſten dagh doen boudt hy eerſt den menſch.
Noch iſſet niet genoegh. de Schepper gaet bemercken
VVat al de vverelt heeft voor ſchoone vvonder vvercken,
Hy let oock op den menſch en al vvat Adam doet,
En vint dat hy voor al niet eenſaem vveſen moet.
Hy laet een diepen ſlaep hem in de leden komen,
En heeft hem uyt het lijf een ribbe vvech-genomen,

En

En uyt dit eygen been heeft Godes hant gevvracht,
En Adam, eer hy 't vveet, een vrouvve toe-gebracht.
De man lagh in den hof, beſchaduvvt van de boomen,
Vervvonnen van den ſlaep, bedvvellemt van de droomen,
Soo dat ſyn deuſigh oogh niet eer en is ontvvaeckt,
Voor dat het aerdigh vverck ten vollen is gemaeckt.
Doen kreegh hy op een nieu gevoelen in de leden,
Hy ſagh, onſeker vvat, hy koomter na getreden,
Hy ſagh een ſelſaem dingh, een ſoet en aerdigh beelt,
Dat ſtracx hem door het oogh tot in het herte ſpeelt;
Hy voelt een nieuvve jeught, hy voelt een ander vveſen,
Hy voelt een ſoet gevvoel, dat in hem komt gereſen,
Dat al ſyn bloet door-rent, hy vvort een ander man,
Hy vvort in hem gevvaer, dat niemant ſeggen kan.
Hy vvort in hem gevvaer de gronden van het leven,
By niemant recht gevat, by niemant oyt beſchreven,
Yet dat noyt Adam ſelfs in ſyn gevvrichten vant,
Een koortſe ſonder pijn, een hitte ſonder brant.
De man, aldus geroert, is na de maeght gevveken,
En, mits hy by haer koomt, begint hy dus te ſpreken:
Ick hiet u vvellekom myns hertſen eerſte vreught,
O trooſt van myn gemoet, en have myner jeught!
Ick hiet u vvellekom, ô vvenſch van myn gedachten!
Myn ziel, myn ander ick, daer op myn ſinnen vvachten,
Ick hiet u vvellekom, ô luſt van myn gepeys!
Myn beelt, myn even-menſch, myn been, myn eygē vleys;
Ick hiet u vvellekom, myn hoop, myn uyt-verkoren,
Myn trooſt, myn lief behulp, tot myn vermaeck geboren,
Myn kroon, myn hooghſte ſchat, myn uyt-geleſen blom,
O ſegen van den Heer! ick hiet u vvellekom.
Hoe vreemt ſagh Eva toe in deſe nieuvve ſaken!
Sy vviſt niet vvatſe ſagh, maer ſagh het met vermaken,

Sy vviſt niet vvat een man, of vryer is geſeyt,
Noch vvertſe tot het vverck, uyt eyger aert, geleyt.
Sy voelt haer teer gemoet tot in den geeſt bevvegen,
En datſe niet en kent, daer iſſe toe genegen,
Sy vveet niet vvatſe voelt, en 't is haer jeughdigh bloet,
Dat in haer gaende vvert, en blyde ſprongen doet.
Sy voelt dat haer de geeſt vvort krachtigh aen gedreven,
Hoe-vvel ſy dit gevvoel geen naem en vveet te geven,
Sy ſtaet, gelijck het ſcheen, verſtelt in dit geval,
Onſeker vvatſe doen of vvatſe laten ſal.
Sy ſagh den jongelingh, en ſyn bequame leden,
Syn borſt, en kloeck geſtel, ſyn gaven in de reden,
Sy hoort een ſoet geſpreck, dat ſy bevalligh vont,
En biet hem vvederom den gunſt van haren mont:
Hoe dat ghy dient genoemt, die my hier komt gemoeten,
En hoe ick ſpreken ſal, en u behoor te groeten,
Des ben ick onbevvuſt. vvat iſſer dat ick ken?
Die maer een oogen-blick hier op der aerden ben.
Ick magh u vvel te recht myn lieve broeder noemen,
Devvijl dat ghy en ick van eenen vader roemen;
God heeft ons bey gevormt, en dat met eyger hant;
Siet daer van eerſten af een vvonder vaſten bant.
Ick magh u boven dat myn eygen vader hieten,
Om dat myn aders ſelfs uyt uvve leden vlieten;
Myn been dat is het u, u vleys dat hiet ick myn,
Soo magh ick vvel te recht u eygen dochter zyn.
En mits dat over u, door Godes eygen ſegen,
My recht van echte trou ten vollen is verkregen,
Soo vvijſt de reden aen dat ick u noemen kan,
Myn hoeder, myn behulp, myn vrient, en echte man.
Maer vvat behaeght u beſt van deſe ſoete namen,
Die ons in dit beroep na rechten eyſch betamen?

My

My dunckt, hoe dattet gae, dat ick geen misſlagh doe,
Al ſchrijf ick al gelijck u deſe namen toe.
Dies ſegh ick vvel te recht: Ick danck u lieve broeder;
De Schepper is het al, vvy zijn niet ſonder moeder.
Ick danck u boven dat, ô vader myner jeught,
Dat is de rechte naem die ghy oock voeren meught.
Ick danck u, vveerde man, van Gode my gegeven,
Een ſteuntſel myner jeught, en van het ganſche leven.
Hy, die ons nu ter tijt te ſamen heeft gepaert,
Beſtier ons ganſch bedrijf, na ſynen reynen aert.
De man, op dit geſpreck, gevoelt ſyn herte ſpringen,
Hy ſtaet gelijck bedvvelmt in al de ſoete dingen,
Hy ſpreeckt haer vveder aē: Myn Bruyt, en hooghſte ſchat,
Ghy hebt ons eerſten gront na rechten eyſch gevat.
Ghy kont my (ſoo ghy ſeght) verſcheyde namen geven,
Van broeder vvel te recht, van vader daer beneven,
Maer, ſoo ick eenigh dingh van u verkrijgen kan,
Soo neemt my in den arm en hiet my lieve man.
In dat ſoet-deftigh vvoort, daer in ſoo light verholen,
VVat u en my gelijck de Schepper heeft bevolen;
Iont my dien vveerden naem, den gront van onſen ſtaet,
En brenght dan, na den eyſch, u reden tot de daet.
De vryſter, vvat ontſet (vermits de leſte vvoorden,
Door ick en vveet niet vvat, haer teere ziel bekoorden)
Heeft, met een heus gelaet, een vveynigh haer bedacht,
En naer een korte vvijl haer antvvoort in-gebracht.
Laet ons (met u verlof) een vveynigh over-vvegen,
Hoe dat in ons beroep de ſaken zyn gelegen,
Ick hebt van u geleert, hoe dat ghy dient genaemt,
Laet ons nu vorder ſien vvat u en my betaemt.
Daer zyn (na dat ick merck) in als beſette palen.
Geen ſaeck en dient gedaen naer ons de ſinnen dvvalen,

Maer

Maer door een rijp beleyt. daer is een rechte maet,
VVaer op het deftigh vverck van aerd' en hemel ſtaet.
Hoe-vvel Gods vvonder-hant hadt macht, om alle ſaken,
Op eenen dagh alleen ten vollen op te maken,
Noch heeft hy niet-te-min hier anders in gevvracht,
En dit gevveldigh Al by trappen uyt-gebracht.
Hy gingh eerſt van het licht het duyſter onderſcheyden,
Hy gingh een rouvven klomp na ſynen vvil bereyden,
En, ſchoon hy meerder glans oock doen vervvecken kon,
Soo gaf hy lijcke-vvel geen ſtralen aen de ſon.
De lucht moeſt noch een tijt dat groote licht vervvachten,
VVant God doet alle dingh als op beſette drachten;
Beſiet des hemels loop, en al ſyn groot beſlagh,
Eerſt komt het ſchemer-licht, en dan een klaren dagh.
Koom ſegh my doch een reys, van vvaer zyt ghy gekomen?
En vvaerom ben ick doch uyt uvve borſt genomen?
'Tis reden dat de menſch, eer hy ſigh elders vvent,
Syn gronden, ſyn geſlacht, ſyn eygen vveſen kent.
Vriendinne, ſeyt de man, 'k en vvil u niet verbergen;
Dat ghy tot u bericht van my beſtaet te vergen,
Koom voeght u nevens my, ick vvil u doen verſtaen,
Hoe dat het ons begin van eerſten is gegaen.
Soo haeſt d'al vvijſe God, de Vader aller geeſten,
Had my voor eerſt gejont de macht van alle beeſten,
Doen trat ick in den hof, en ſagh het ſchoon prieel,
Vol enckel herten luſt tot aen het minſte deel.
Ick gingh of op het velt, of in de boſſen dvvalen,
Ick gingh ontrent een bergh, of in de lage dalen,
Ick gingh of op het zant, of door het vveeligh gras,
Ick liet myn oogen gaen al vvaer het luſtigh vvas.
Ick ſagh het vruchtbaer hout, ick ſagh de vvilde boomen,
De dieren op het velt, de viſſen in de ſtroomen,

Ick

Ick ſagh hier vette kley, ick ſagh een vvitte ſtrant,
Ick ſagh het edel gout, gemengelt onder 't zant.
Genaeckt' ick oyt een vliet, om daer te mogen drincken,
Ick ſagh tot in den gront den ſchoonen Onyx blincken;
Dien greep ick metter hant te midden uyt de beeck,
En ſtont op ſynen glans een ruyme vvijl en keeck.
Dan ſloegh ick eens het oogh ontrent de raſſe dieren,
Die ſpelen in de lucht, en om den hemel ſvvieren.
Doen leend' ick eens het oir aen haren blijden ſangh,
En dit vvas myn bedrijf by vvijlen uren langh.
Dan gingh ick door het vvout, en ſagh de groene dreven,
Geſproten uyt het dal, en tot de lucht verheven,
Getogen op een rij, en vvonder net geplant;
Men vonter in het vverck van Godes eygen hant.
VVat dienter veel geſeyt? daer vvaren duyſent ſaken
Ten ſchoonſten uyt-gevvracht, alleen tot myn vermaken:
Maer of ick alle dingh met oogen over liep,
Noch vont ick dat myn hert geen rechte luſt en ſchiep.
VVat is my doch een boom met vruchten over-laden?
VVat is een klare beeck en daer te mogen baden?
VVat is de rijckſte ſteen die ick op aerden ken?
Devvijl ick maer alleen in deſen luſt en ben.
VVie ſal benevens my den grooten Schepper ſingen,
En ſien tot in den gront den keeſt van alle dingen,
Den geeſt van al het vverck, dat ons voor oogen ſtaet,
Daer in mijn nieu-ſchier hert geduerigh hooger gaet?
VVien ſal ick Godes macht, als metten vinger, vvijſen?
VVie ſal benevens my ſyn groote daden prijſen?
Men ſegge vvat men vvil; het leven is de doot,
Indien men niet en vint een lieven bed-genoot.
'T is vvaer, de groote God die liet voor my verſchijnen
Een ongetelde ſchaer van oſſen, peerden, ſvvijnen,

Van leeuvven uyt het boſch, van beeren uyt het vvout,
En vvat ſigh in het dal, of op de rotſen hout.
Ick ſagh de ſchepſels aen, die my voor oogen ſtonden,
Ick kend' haer ganſchen aert tot aen de diepſte gronden,
Ick gaf na rechten eyſch, en naer het vvas bequaem,
Ick gaf, op vaſten gront, aen yder ſynen naem.
Maer ſchoon God over-al veel dieren had geſchapen,
Niet een en vvaſſer nut om nevens my te ſlapen;
Al kond' ick haren aert als voelen metter hant,
Noch vvaſt dat ick daer in geen vollen luſt en vant.
'T is al te groven ſtof, en in haer domme leden
En is voor my geen hulp, geen vvoon-plaets voor de reden;
Het beelt, het edel beelt van Godes hoogen geeſt
En vvoont niet in den leeu, of eenigh ander beeſt.
Dat is uyt enckel gunſt den menſch alleen gegeven,
Om, na den rechten eyſch, voor God te mogen leven,
Om ſtaegh en over-al den Heer te mogen ſien,
En hem in alle dingh ſyn eer te mogen bien.
Ick ſagh noch even-vvel dat al de rauvve bende,
Dat yder onder haer een ſoet geſelſchap kende,
Ick ſagher niet een beeſt van ſoo vervvoeden aert,
Dat niet ſyn deel en ſocht, of niet en vvas gepaert.
VVaer ſigh een jonge vvolf of tijger gingh vermaken,
Een beeſt dat haer geleeck dat quam tot hen genaken.
VVaer oyt een arent vloogh, of op der aerden viel,
Daer vvas een vogel by die hem geſelſchap hiel.
Ick ſagh het moedigh peert ontrent ſyn veulen ſpelen,
Ick ſagh den geyte-bock op harde rotſen telen,
Ick ſagh den vvalle-viſch, en al het vvater vee,
Sigh paren onder een te midden in de zee.
En vvaerom meer geſeyt? de vogels op de boomen,
Het vvilt ontrent het boſch, de viſſchen in de ſtroomen,

Zijn

Zijn al naer eyſch gepaert, en niet een eenigh dier
Of 't bluſt den ſoeten brant van ſyn in-vvendigh vier.
Dit heeft myn oogh geſien, dit heeft myn hert gepreſen,
Dit heeft myn ziel gevoelt alſoo te moeten vveſen;
Soo dat op dit geſicht mijn geeſt van binnen ſprack:
Dat my oock even-ſelfs een vveder-paer ontbrack.
Hoe! ſal het vvoeſte vee met ſyn geſelſchap ſpelen?
En ſal ick ſonder hulp hier eenſaem moeten quelen?
Sal ick onvruchtbaer zijn in ſoo een vruchtbaer vvout,
Daer oock het minſte dier na ſyn gevvoonte trout?
Sal ick den ſoeten naem van vader noyt genieten?
En noyt een friſſche maeght myn by-ſlaep mogen hieten?
Sal my noyt aerdigh kint hier leyden metter hant,
Tervvijl myn jeughdigh hert in nieuvve liefd' ontbrant?
Voorvvaer, na dat ick voel, my dient een ander leven,
My dient een ſoet behulp, tot mynen trooſt, gegeven,
My dient een bed-genoot, my dient een jonge vrou,
Als my dit aerts prieel ten vollen ſmaken ſou.
Iuyſt in dit ſtil gepeys, den Schepper aller dieren,
Die onſe gronden kent tot in de diepſte nieren,
Vernam vvat my ontbrack. die groote menſche-vrient
Verſtaet vvat alle vleys en yder ſchepſel dient.
Ghy zijt dan, ſchoone blom, tot myne vreught geſchapen,
Om in myn trouvven arm geruſt te mogen ſlapen.
De gever alles goets die heeft aen my gejont
Het vvit van uvve borſt, het root van uvven mont,
Het vvaes van uvve jeught, en al de ſoete dingen,
Die ick in u bemerck, die my tot uvvaerts dringen.
Laet ons te ſamen doen, dat al de vverelt raeckt;
Ghy zijter, edel pant, ghy zijter toe gemaeckt.
Hier op tradt Adam toe, en met een diep verlangen
Soo gingh hy metten arm haer teeren hals omvangen.

Sy keeck hem jonſtigh aen ; maer des al niet-te-min ,
Soo brachtſe vvederom haer tegen-reden in :
Soo ras hier in te gaen , alleen na vveynigh reden ,
Is vry , na mijn verſtant , vvat veerdigh aen getreden .
VVy leggen nu ter tijt de gront van onſe ſpraeck ,
Hoe konnen vvy ſoo ras ons geven tot de ſaeck ?
Ick ben een jonge ſpruyt , eerſt heden op-gereſen ,
Eerſt heden , ſooje vveet , gekomen in het vveſen ,
Ick ben een nieu gevvas hier in het aertſche dal ,
Ick ben een teere blom , een duyve ſonder gal ;
VVie ſal ontijdigh fruyt gaen trecken van de boomen ,
En niet tot beter uyr ſyn grage luſten toomen ?
VVie maeyter voor den oogſt , ofſnijt het koren-aer ,
Eer dat men aen het ſtroo ſyn rijpte vvort gevvaer ?
VVie ſal een teere roos met rauvve vingers drucken ,
Om haer geſloten bloem in haeſten af te plucken ?
'T is beter , na my dunckt , te ſtremmen alle ſpoet ,
Tot dat een helle ſon het bloemtjen open doet .
Indien het u bevalt , ſoo gunt my vveynigh dagen ,
Om eerſt myn teere jeught den Schepper op te dragen ,
Op dat ick met beſcheyt hem eere bieden magh ,
En hy dan gunſtigh zy aen onſen bruylofts-dagh .
Soo haeſt de ſoete maeght haer reden heeft geſproken ,
Is Adam vvederom in vreughden uyt-gebroken ;
Hy vint dat haer den geeſt met kennis is vereert ,
Schoon datſe noch ter tijt by niemant is geleert .
Vriendinne , ſeyt de man , ghy vveet bequame dingen
Te dencken in den geeſt , en aen den dagh te bringen ,
Ghy vveet , dat u geen menſch bekent en heeft gemaeckt ,
Soo dat u reden ſelfs als na den hemel ſmaeckt .
God is , gelijck ghy ſeght , voor alle dingh te prijſen ,
Tot hem moet ons gemoet en al de ſinnen rijſen ;

Ick

Ick danck hem even nu dat ghy te deſer tijt
Myn trooſt, myn ſoet behulp, myn lief geſelſchap zijt.
Ick loof hem vvat ick magh voor uvve ſchoone leden,
Voor u verheven geeſt, en gaven in de reden,
Ick danck hem, vveerde pant, dat ghy te boven gaet
Al vvatter in den hof door hem geſchapen ſtaet.
Maer ghy die Godes vvil hebt binnen u geſchreven,
VVeet oock, vvat aen de man het vvijf behoort te geven,
VVeet, dat haer ganſche vvil is onder hem geſet,
En dat ſyn vvoort haer ſtreckt als tot een ſoete vvet.
Ghy dient oock dit gebodt op u bedrijf te paſſen,
Ghy moet in vruchtbaer zaet hier op der aerden vvaſſen.
Dat is van Gode ſelfs tot u en my geſeyt,
En dus ſoo dient het vverck hier toe te zijn beleyt.
En, lieve, vvaerom niet? de God van eeuvvigheden,
Die kracht en adem blies in deſe gave leden,
Heeft ons van eerſten af ten vollen toe-geſtaen
Al vvatter yemant ſiet beſchijnen van de maen.
Myn goet is vierderley; Ick hebbe vaſte gronden,
Ick hebbe machtigh volck aen myn bevel gebonden,
Ick hebbe rijcken çijns en renten over al,
Ick hebbe tot vermaeck een over-luſtigh dal;
En, vvilje dit ontvvorp vvat naerder over-vvegen,
En vveten met beſcheyt hoe dat het is gelegen,
Ick vvil u laten ſien vvaer in het al beſtaet,
Ghy ſultet even hier begrijpen uytter daet.
Ick noem onroerent goet, de vvey en koren-landen,
Die God ons heeft vergunt, tot ſegen-rijcke panden;
Al vvat de voet betreet, en vvat het ooge ſiet,
Dat is van mynen bou en onder myn gebiet.
De knechten, my ten dienſt, dat zijn de rappe dieren,
Die in het dichte boſch en om den hemel ſvvieren.

Dat groot en machtigh heyr, dat ongetelde rot
Koomt, als ick maer en ſpreeck, en gaet op myn gebot.
De renten my te nut, dat zijn de boom-gevvaſſen,
Die met een ſtaegh gevolgh op onſe tafel paſſen:
VVant al vvat op het lant, of in het vvater groeyt,
Dat koomt in volle maet op onſen diſch gevloeyt.
Het ſtuck, my tot vermaeck voor deſen op-gedragen
In Edens ſchoon prieel, daer vind' ick myn behagen,
Dat is uyt volle gunſt door Godes eygen hant,
Tot onſe vreught gemaeckt, tot onſe luſt geplant.
Ghy ſiet dan metter daet den vvonderbaren ſegen,
En vvat my van den Heer als eygen is verkregen.
Koom gunt my nu 't gebruyck van uvve ſoete min,
En ghy zijt heden ſelfs des vverelts koningin.
Voorvvaer dit groot beſlagh en is ons niet gegeven,
Om ſlechts voor ons alleen daer in te mogen leven,
Neen, neen, in dit prieel, en in het aertſche dal,
Behoort een vvacker volck en vry in groot getal.
'Ten ſou niet dienſtigh zijn dat al de ſchoone vruchten,
Daer onder menighmael de gulle tacken ſuchten,
Verdvvenen ſonder nut, en dat het rijp gevvas
Sou druypen van den boom, en rotten in het gras.
Sout niet een jammer zijn, dat al de rappe dieren,
Van niemant aen-geroert, in 't vvilde ſouden ſvvieren?
Of dat het machtigh vee ſou liggen in het groen,
En niemant oyt vermaeck en niemant voordeel doen?
Sout niet een jammer zijn, dat al de vette landen,
En dat de groene zee, en dat de vvitte ſtranden,
En menigh aerdigh bos, en menigh luſtigh vvout
Sou liggen onbevvoont en blijven ongebout?
Voorvvaer de vvijſe God die vvil dat ſyne gaven
De vverelt dienſtigh zijn, de menſchen ſullen laven,

Hy

Hy vvil dat niet een dingh, by hem vvel eer gemaeckt,
Sal vveſen ſonder nut en blijven ongeraeckt.
En 't is noch boven al een ſake buyten reden,
Dat ghy ſout ſparigh zijn van uvve jonge leden,
Dat ghy ſout karigh zijn van uvve ſoete jeught;
Ey lieve, geef het my, dat ghy niet houden meught.
Tervvijl dat Adam ſprack van ſoo verſcheyde ſaken,
Stont Eva vol gepeys, onſeker vvat te maken.
Doch niet een eenigh vvoort en gingh hem uyt de mont,
Dat ſy niet aen-genaem en vvel geſproken vont.
Sy gingh hem vveder aen: Ick voel een ander leven,
Na-dien ghy my de gunſt des Heeren hebt beſchreven.
VVat iſt een rijcke born die op ons neder-daelt!
Het ſchijnt dat my de geeſt in al den ſegen dvvaelt.
Ey, laet ons henen gaen, en vlijtigh over-mercken
Den gront en recht beſcheyt van al des Heeren vvercken,
Van al het groot beſlagh, dat ons de Schepper geeft,
Van al dat in de lucht, en op der aerden leeft,
Van al het luſtigh vvout, van al de groene boomen,
Van al het machtigh heir, gereſen uyt de ſtroomen,
Van al het edel kruyt, dat uytter aerden groeyt,
Van al het bloem-gevvas, dat hier en elders bloeyt.
Voor al laet onſen geeſt tot in den hemel rijſen,
En met een danckbaer hert den grooten Schepper prijſen.
'Tis noodigh dat men God van ganſcher herten eert,
Voor dat men ſyn gemoet tot aertſche dingen keert.
Laet ons oock boven dit gaen ſien de ſchoone lichten,
Die om den hemel gaen op haer beſcheyde plichten,
Hel, ſuyver, onbeſmet, in vvonder groot getal,
Verçierſels van de lucht en van het aertſche dal.
Laet ons de mane ſien, en haer geſvvinde peerden,
En hoe haer koetſe rent ganſch dichte by der eerden,

En hoe ſy hare kracht door al de vverelt ſtreckt,
En met haer ſnellen loop de groote vvaters treckt.
Laet ons oock in de ſon gaen ſoecken ons behagen,
Als hy daer henen rent met ſyn vergulde vvagen,
Als hy met hellen glans, ontrent den dage-raet,
Gelijck een bruydegom uyt ſyne kamer gaet.
Hoe! die een rijck geſchenck van yemant heeft ontfangen
Sal hy niet even-ſtaegh, en met een groot verlangen,
Gaen ſien het ſchoon juvveel, daer op ſyn handen ſlaen,
En op dat ſoet geſicht een vvijle blijven ſtaen?
Sal hy niet yder deel, en vvatter is te prijſen
Verheffen, eere doen, en met den vinger vvijſen?
En, t'vvijl hy beſigh is om alle dingh te ſien,
Sal hy geen danckbaer hert aen ſynen gever bien?
Of, ſoo hy dat verſuymt, ſal niet de ſchencker ſeggen,
Dat hier ſyn milde gunſt niet aen en vvas te leggen,
En dat hem by gevolgh al vry een beter vrient
Tot ſoo een hoogh geſchenck voor hem gekoren dient?
VVel, ſoo ghy niet en vvilt ons ganſch ondanckbaer maken,
Gaet ſtelt u in't beſit van duyſent ſchoone ſaken,
Neemt aen en danckt den Heer voor dat u is gejont.
VVant op ſoo grooten gunſt en paſt geen ſtillen mont.
Al vvat van Eva quam gingh Adam over-vvegen,
Hy vont in yder vvoort by-naeſt een nieuvven ſegen,
En t'vvijl hy metter hant haer gins en vveder leyt,
Soo heeft hy dit van nieus haer vveder aen-geſeyt:
Het is een vvijſen raet, de gifte van der eerden,
Die God ons over-draeght, oock heden aen te veerden;
Doch 'tis een groot geſchenck, dat niet op eenen dagh
Het vvacker ooge ſien of hert begrijpen magh.
Ick vvil in Godes vverck, in Godes hooge daden
Verquicken myn gemoet, en mynen geeſt verſaden.

VVant

VVant al vvat syne gunst van boven neder sent,
Daer is op yder deel een vvonder in geprent.
Maer hier noch even-vvel en dient niet in getreden,
Als met een rijp beleyt en op besette reden.
Het gaet met order toe al vvat de Schepper doet;
En dit is even-selfs dat ick betrachten moet.
Hoe! die een rijck geschenck van yemant heeft bekomen
En met een heus gelaet en blijdschap aen-genomen,
Indien hy eenigh stuck daer in begrepen vint
VVaer toe syn bly gemoet ten hooghsten is gesint;
Een stuck dat even-selfs de schencker heeft gepresen,
En als het beste deel met vingers aen-gevvesen,
Valt niet van stonden aen syn oogh en rechter-hant
Ontrent het schoon juvveel en op het vveertste pant?
Sal niet syn innigh hert, als met geheele krachten,
Sich geven na de gunst en tot den segen trachten?
Sal hy niet metter daet gaen nemen het besit
Van dat hem is gejont, als tot syn eenigh vvit?
'Tis vry een deftigh vverck dat God heeft uyt-gevonden,
En met een vvoort geleyt des vverelts vaste gronden,
Dat God heeft uyt-gevvracht de vvijt-gestreckte zee
En al het ruyge vvilt en al het glatte vee;
Maer dat hy heeft gemaeckt vvanneer ick vvas ontslapen,
En uyt mijn jeughdigh vleys met eyger hant geschapen,
Is vry het schoonste stuck, dat immer vvas geteelt,
Daer schuylt een vverelt selfs in dit verheven beelt.
VVel, eer ick elders gae, mijn plicht dient hier gequeten,
En dit gevvenste pant is vveert te zijn beseten.
Van al dat is gemaeckt door Godes hoogen geest
Bevalt ghy, schoon juvveel, myn jonge sinnen meest.
Indien ick anders gingh vvat sou de Schepper seggen?
Hy sou my voor gevvis te laste komen leggen,

Dat ick geen rechte ſucht en hadde toe-gebracht
Tot u mijn vveerſte deel dat hy ſoo vveerdigh acht.
Vriendinne 't is genoegh. hier dient geen tegen-ſtreven,
Ghy zijt my tot behulp, tot ſoete vreught gegeven,
Ghy zijt mijn vveder-helft, mijn ander Ick genaemt,
Laet ons te ſamen zijn, gelijck het ons betaemt.
Daer vvas een luſtigh dal, omringht met ſchoone dreven,
Bequaem om aen het oogh ſyn vollen eyſch te geven,
Het aerdigh bloem-gevvas vol geur en reynen glans
Vertoonde, naer het ſcheen, een ſtage roſe-krans.
Te midden op het velt daer quam een heuvel ſchieten,
En onder aen den bergh een edel vvater vlieten,
Een vvater ſonder ſlick, en hel gelijck çriſtal,
Dat met een klaren ſtroom omvingh het ganſche dal.
De kant die lagh beſaeyt met alderhande ſchelpen,
Die geen vernuf en kan tot beter luyſter helpen,
Het reyn en edel nat, dat van den heuvel vloeyt,
Maeckt dat haer ſchorſe blinckt, en vvonder aerdigh gloeyt.
Men ſagh geen vuylen mos ontrent de reyne kanten,
Maer tacken van corael, en rijcke diamanten,
Het kruyt, dat uyt de ſtrant, of uyt het vvater ſchiet,
En is geen taye ſeck, maer enckel ſuycker-riet.
De viſſen al gelijck, die in het vvater ſvveven,
Is glans, als enckel gout, tot haer çieraet gegeven,
Men ſiet haer in den ſtroom al ſlaen haer vimmen ras,
Men ſiet haer over-al gelijck in ſuyver glas.
De rotſen, in haer vervv als helle regen-bogen,
Daer hingen oeſters aen, die niet als perels ſpogen;
Men ſagh het ſchoon gevvas tot in den hellen gront,
Soo dat men ooge-luſt oock in de diepten vont.
Te midden op het velt daer ſtont een boom gereſen,
Die ſcheen tot oogen-luſt alleen gemaeckt te vveſen,

Soo

Soo luſtigh bloeyt het hout. hy boogh ſyn gulle ſtam,
Met dat de jonge bruyt aldaer gevvandelt quam.
En vvaſſer noch een bloem, die niet en is ontloken,
Die is met ſoeten reuck in haeſten op-gebroken.
Het ſchijnt dat al de lucht met verſche bloemen goyt,
Gelijck een jonge bruyt noch heden vvert beſtroyt.
De roſen even-ſelfs geſprongen van de ſtelen,
Die vlochten haer een krans, in plaetſe van geſpelen.
Soo dat haer geeſtigh hair, dat in het vvilde ſvviert,
Oock ſonder maeghden hulp, is geeſtigh op-geçiert.
Het ſoet en aerdigh paer, vervoert in hare reden,
Quam tot aen deſe plaets allencxen aen-getreden,
En mits de jongelingh de ſchoone velden ſagh,
En dat men in den hof geen ſoeter vinden magh,
Soo bleef hy daer geſet. Hy geeft haer ſoete namen,
Die uyt het innigh mergh van ſyn gevvrichten quamen,
Hy neemt haer in den arm, hy ſet haer in het groen,
Hy druckt haer aen den mont den alder-eerſten ſoen.
Daer gingh de bruyloft aen, de jonge lieden paren,
En vverden vveder een, die een te voren vvaren;
En ſtracx ſoo reſer vreught door al het naeſte vvout,
Vermits het eerſte paer een derden menſche bout.
VVanneer een machtigh vorſt hem geeft in echte banden,
Dan rijſter herten-luſt door al de groote landen,
Niet een ſoo kleynen vleck dat niet en is verblijt.
VVant yder pleeght vermaeck op ſoo gevvenſten tijt:
Geen menſch is ſonder vreught. Men laet toneelen rechten,
Men laet de rappe jeught met brooſe lançen vechten,
Men ſpeelt, men jockt, men ſinght, men eet in't openbaer,
Als of het ganſche rijck maer een geſin en vvaer.
Dus gatet hier te vverck. Al vvatter is geſchapen,
Koomt Adam hulde doen, als Eva vvas beſlapen.

Het Aertrijck maeckt een tuyl van alderhande kruyt,
En vvort een ſtage bloem, ter eeren van de bruyt.
Het vvater huppelt op, en toont een vrolick vveſen,
En komt aen alle kant met ſtralen op-gereſen.
De lucht, vol ſoeten reuck, omvanght het edel paer,
En ſpreyt gelijck een kleet van rooſen over haer.
En onder deſe vreught ſoo komen alle dieren,
Het edel trou-verbont van haren koningh vieren;
Is eenigh ſchepſel ſoet, of in de leden ſterck,
De lieven eere doen, dat is haer eerſte vverck.
De ſoete nachtegael, en hondert kleyne çijſen,
Die komen met geſangh de bruyloft eer bevvijſen.
Den uyl, die geenen glans of ſonne lijden magh,
Begeeft hem in het licht en viert den blijden dagh.
De vogel (ſoo men hout uyt Eden her gekomen)
Is boven ſyns gelijck met blijdſchap in-genomen,
En mits hy noyt en ſit op boom of eenigh kruyt,
Soo ſvveeft hy even-ſtaegh ontrent de jonge bruyt.
De kraen en haer gevolgh koomt veerdigh aen gevlogen,
En heeft als met de pen een letter uyt-getogen;
Het inct dat is hy ſelfs, ſyn hant de ſnelle vlucht,
En 't boeck dat hy beſchrijft dat is de blaeuvve lucht.
De Phœnix boven al met ſyn vergulde veren,
Schoon dat hy noyt een gay ſyn leven vvil begeren,
Koomt echter in het feeſt; hy vvil geen bed-genoot;
Maer als hy telen ſal ſoo trout hy mette doot;
Die maeckt hem vveder nieu, en doet hem hooger ſvveven,
En doet in ſyne plaets een ander vogel leven,
Soo dat hy noyt en paert, of eenigh zaet vervverf,
Dan als hy in den brant van ſoete kruyden ſterf.
De bië, hoe-vvel in ſchijn de minſte van de dieren,
Komt mede by den hoop en in de bruyloft ſvvieren,

Ver-

Vereert de koningin in haren nieuvven ſtaet,
En ſchenckt haer heylſaem vvas, en ſoeten honigh-raet.
Maer op dien eygen tijt ſoo vveten oock de viſſen
Te komen uytter zee, en haer gety te giſſen,
Dat blaeu-geſchildert heir, dat longelooſe volck
Verlaet om deſe feeſt haer grondelooſe kolck.
De lange Nahuvval uyt vreeſe van de zanden,
Schoon dat hy niet te dicht en naerdert tot de ſtranden,
Blies vvater uyt het diep tot boven in de locht,
Soo dat men aen het ſpel ſyn vreughde kennen mocht.
Dozene ganſch verheught en leyt geen ſlimme lagen,
Om uyt een holle ſchelp een oeſter vvech te dragen,
Hy is op geen bedrogh of ſlimme treken uyt,
Hy buytelt in de zee ter eeren van de bruyt.
De Dolphijn vergeſelt met ſyns-gelijcke benden,
Gaet met een raſſen loop ſigh tot den oever vvenden,
Daer reyt hy overhant met al het glatte vee,
En brenght tot aen het lant de blijdſchap van de zee.
En ſchoon al ſiet de Sargh geen geyten aen de ſtranden,
VVaer op hy, vvort gelooft, in heete min te branden,
Noch komt hy lijcke-vvel geſvvommen aen het lant,
En maeckt een krommen ſprongh te midden op het zant.
Maer boven al het vee dat in de groene dalen,
Of op een hoogen bergh genegen is te dvvalen,
Of in de boſſen vvoont en leeft van enckel kruyt,
Dat koomt in aller haeſt ſigh toonen aen de bruyt.
Het peert, een moedigh dier, vermaert in ſchoone leden,
De kemel vvijt beroemt, vermits ſyn raſſche ſchreden,
Den grooten oliphant, een ganſch vernuftigh beeſt,
Die komen al gelijck getreden in de feeſt.
Maer dit gevveldigh rot began terſtont te ſtrijden,
Op vviens verheven rugh Me-vrou behoort te rijden,

Een yder van de drie vermeynt te zijn gegront,
Dat hem na vollen eyſch het voor-recht open ſtont.
En t'vvijl men beſigh is op haer verſchil te letten,
Soo koomt de crocodil ſigh voor de rechters ſetten,
Die ſeyt in grooten ernſt en met een vollen mont,
Dat hem de ſchoone kans behoort te zijn gejont.

Hy ſeyd', als dat het peert en bey ſyn met geſellen
Alleen maer op het droogh de voeten konnen ſtellen,
Maer als men aen den ſtroom of holle beken koomt
Dat yder dan verſchrickt, en voor het vvater ſchroomt:
Dat niemant van den hoop daer in begeert te rijden,
Als die geen killigh nat en zijn gevvoon te lijden;
Maer dat hy ſvvemmen kan, en diepe vvaters meet,
En des al niet-te-min op vaſte gronden treet;

Dat

Dat Eva koningin van alderhande dieren
Die op het drooge lant en in het vvater ſvvieren,
Behoort te zijn gedient van hem een moedigh beeſt,
Dat voor geen hoogen bergh of holle beken vreeſt.
Tervvijlen deſe vier aldus te ſamen ſtreden
Soo koomter uyt het vvout een ſchilt-padt aen getreden,
En alſſe voor de bruyt, en by de dieren ſtont,
Ontſloot het laſtbaer dier ſyn tandelooſen mont.
Na-dien een jonge vrou haer niet en dient te vvagen,
Soo moet ick onſe bruyt op deſen rugge dragen.
VVat dat ſigh hier vertoont is maer een rauvven hoop,
Genegen tot gevvoel en tot een vvoeſten loop.
Maer vvien is niet bevvuſt die mijn geſtalte kennen
Dat ick ganſch ſedigh ben, en noyt gevvoon te rennen?
En dat mijn kloecken rugh een vlacken ſetel draeght,
Of voor een jonge bruyt, of voor een teere maeght?
Oock dat men ſonder hulp kan op mijn lijf geraken,
En dat men ſonder ſorgh mijn rugge magh genaken?
En ſchoon der yemant viel, dat hem het ongeval
Geen hinder doen en kan, of na-deel geven ſal?
VVat meer? het dier beſluyt uyt veelderhande reden,
Dat jae ſoo vveerden pant behoort tot ſyne leden.
Maer t'vvijl het voor de bruyt ſigh ſchrap en veerdigh ſtelt,
Soo koomter onverſiens een egel uyt het velt,
Een egel vol getaſt met alderhande vruchten,
Soo dat het tanger beeſt daer onder ſcheen te ſuchten.
Het dier had (naer het ſcheen) gevventelt in het gras,
Ter plaetſen daer het vont het ſchoonſte boom-gevvas.
Men ſagh op yder pin een peer of appel ſteken,
En kerſen tuſſchen bey, en al op nette reken;
Daer quam het aen getorſt, als met een volle kraem,
Aen yder die het ſiet ten hooghſten aengenaem,

En

En t'vvijl Me-vrouvve let vvat datter ſal geſchieden,
Soo koomt het aerdigh dier aen haer de freuyten bieden,
Het ſeyt in ſyne tael, die Eva vvel verſtont,
Hoe dat het vruchten draeght ten goede van de mont;
Het ſeyde dat het kan een dorſtigh herte laven
VVanneerſe met het heir ſal op den velde draven,
Of ruſten in het vvout, en tot een kort beſluyt,
Het ſtelt hem als een tros ter eeren van de bruyt.
Als Adam had bemerckt de gunſte van de dieren,
En hoe die zijn geneyght om ſyn gemael te vieren,
Soo toont hy met de ſtem, en door een ſoet gelaet,
Dat al haer noeſt bedrijf hem vvel te ſinne ſtaet.
Al vvie ſigh hier vertoont en koomt ons eer bevvijſen,
Die moet ick (ſeyt de man) met vollen monde prijſen.
Volhert in uvven dienſt, gelijck ghy nu begint,
Ghy ſult van mijne bruyt ten hooghſten zijn bemint;
Maer tvviſt niet onder een vvie haer behoort te dragen,
Ick vvil dat ons beleyt geen dier en ſal beklagen;
Men ſal hier gaen te vverck, gelijck de reden eyſt,
Na dat men haeſtigh is, of na men verre reyſt.
Een kemel is bequaem door dorr' en lange vvegen,
Een grooten oliphant om eer te mogen plegen,
Een peert om ras te gaen, een groene crocodijl
Om met een jonge vrou te ſpelen in den Nijl;
Een trage ſchilt-padts tret ſal Eva dan behagen
Als ſy een teere vrucht ſal in de leden dragen.
Den egel dient met freuyt dan uyt te zijn geruſt,
VVanneer een ſvvanger vvijf tot ſnoepen is beluſt.
Ick ſal na rechten eyſch de ſaken onderſcheyden,
En, naer het dienſtigh is, tot onſen dienſt bereyden.
En ſchoon dat yemant blijft, of dat hy mede gaet,
VVeet dat het ons behaeght, en vvel te ſinne ſtaet.

Daer

Daer is de tvviſt geſtilt, een yder vvel te vreden,
Een yder is verblijt, en dat in volle leden,
En yder maeckt hem op, en vventelt in het kruyt,
Of doet een hupſen ſprongh ter eeren van de bruyt.
Siet vvat een gulden tijt, en vvat een vrolick leven
Is aen het echte volck, en al het vee gegeven.
De menſch is ſonder ergh, de beeſten ſonder gal:
'Tis vrede, ſoete ruſt, en vrientſchap over-al.
Men ſagh een gragen vvolf te midden in de ſchapen,
Men ſagh het teere lam ontrent een tijger ſlapen,
Den bonſinck by den haen, de ganſen by de vos,
De beir ontrent het kalf, de leeuvven by den os.
Daer quam geen raſſe valck den reyger achter-halen,
En op een teere duyf en quam geen havick dalen,
Geen ſlangh of ſchorpioen, die gif of ſvvadder ſchoot,
Soo dat het ganſche vvout een vaſte ruſt genoot.
De vrede ſtreckt haer uyt tot in de vvoeſte baren,
Soo dat oock ſonder tvviſt de ſnelle viſſen paren.
De ſnoeck en zijns gelijck en at ſyn minder niet,
Soo dat men over-al geluck en liefde ſiet.
Daer vvort niet op het lant of in de zee gevonden,
Of 't is met ſoete min te ſamen in-gebonden,
Te ſamen eens geſint. Als God is met den menſch,
Dan vint men over-al een vollen herten vvenſch.
Maer boven alle dingh het Een-drie-vuldigh vveſen
Heeft aen het echte volck de meeſte gunſt bevveſen;
Een onbegrepen licht om-vingh het edel paer,
En quam met enckel heyl geſegen over haer.
De geeſten Godes heir, aen vvien het is gegeven
Voor eeuvvigh by den Heer en ſynen Throon te ſvveven,
Die ſongen overluyt een vrolick bruylof-liet,
VVaer uyt een reyn gemoet ſyn meeſte luſt geniet.

Lof zy den hooghſten God, den Schepper aller dingen;
Laet ons een heyligh liet tot ſyner eeren ſingen,
Laet al vvat tot geſangh of dichten is bequam
Tot aen des hemels throon verheffen ſynen naem.
Laet al vvat adem blaeſt ſyn groote daden prijſen,
Laet al vvat vveſen heeft hem eere gaen bevvijſen,
Laet al vvat heden is, of namaels vveſen ſal
Syn onbegrepen macht gaen roemen over-al.
Lof zy den hooghſten God, en heyl de nieuvve menſchen,
Die vvy voor alle tijt geluck en ſegen vvenſchen;
Lof zy den hooghſten God, die aen de vverelt jont
Een vvonderbaer geſchenck, het edel trou-verbont,
Een haven voor de jeught, de keeſt van alle ſaken,
Bequaem om al het lant vvel haeſt bevvoont te maken.
Lof zy den hooghſten God, ja lof, en eeuvvigh lof.
En, ſiet! dit bly geſangh verheught den ganſchen hof,
Verheught het edel paer tot in haer diepſte gronden,
Vermits ſy Godes heyl in al den handel vonden.
Sie daer het blijdtſte feeſt, dat in het aertſche dal
Voor deſen is gevveeſt, of immer vveſen ſal.
O God! ô hooghſte goet! ô vader aller volcken!
Hoe groot is uvven naem! hoe boven alle vvolcken!
Hoe vreemt is u bedrijf! hoe vvonder u beleyt!
Hoe vvijt aen alle kant op aerden uyt-gebreyt!
Du biſt de vvare born van alle goede ſaken,
Ghy kont alleen de menſch in als geluckigh maken,
Du biſt in vvien de ziel met al de leden ruſt;
VVant t'uvver rechter-hant daer is de vvare luſt.
VVat is doch van den menſch dat ghy ſyns vvilt gedencken,
En door u milde gunſt ſoo vvonder hoogh beſchencken?
VVat is doch in der daet, vvat is een menſchen kint,
Dat ghy ſoo grooten heyl aen hem alleen verbint?

Ghy

Ghy hebt ſyn hooft gekroont en heerlick vvillen maken,
Soo dat hy ſchier in eer de geeſten koomt te naken,
De geeſten hoogh begaeft, en uytter-maten ſchoon,
Die met een eeuvvigh heir omringen uvven throon.
Ghy ſet hem tot een vorſt van uvver handen vvercken,
Om met een ſtil gemoet u vvonders aen te mercken,
Ghy hebt het vee geſtelt in ſyn geduchte macht,
Soo dattet altemael op ſyn bevelen vvacht.
Ghy hebt hem toe-geſtaen 't geſagh van alle dieren,
Die ſvvemmen in de zee, of om den hemel ſvvieren,
In't korte, vvatter blaeſt, of geenen adem heeft,
En vvatter op het lant of in het vvater leeft.
Ghy ſchenckt hem boven dat (ten eynd' hy mochte telen,
En niet in droeve ſucht ſyn jeught alleen verquelen)
Een ſoet, een aerdigh beelt, een vvel gemaeckte vrou,
Aen hem, door uvve gunſt, verſegelt in de trou.
O goet en ſoet verbont, tot onſen trooſt gevonden,
Eer God vvas van den menſch gevveken door de ſonden,
Eer datter yemant vviſt van druck en ongeval!
V gront die is geleyt in Edens luſtigh dal,
In Edens ſchoon prieel. ghy doet de tochten ruſten,
Ghy breydelt aen het vleys ſyn ongetoomde luſten,
Ghy ſpot als mette doot, en geeft ons vvettigh ſaet,
Daer op dit vvonder Al op vaſte gronden ſtaet.
Ghy doet met u behulp het ſoete ſoeter ſchijnen,
Ghy doet in onſen geeſt het bitter haeſt verdvvijnen,
En, dat vry hooger gaet, ghy beelt ons krachtigh uyt
Des Heeren reyn verbont met ſyn beminde Bruyt.
O God! ô hooghſte goet! ô vader aller volcken!
Hoe groot is uvven naem! hoe boven alle vvolcken!
Hoe vreemt is u bedrijf! hoe vvonder u beleyt!
V lof zy hoogh geroemt tot in der eeuvvigheyt.

SOPHRONISCVS.

GEdenck-weerdig is dit houwelick, weerde Philogame, en ick achte het te zijn eē gront-ſteen aller houwelicken : en nae dien ghy voor-hebbens zijt voor eerſt te letten op de eygenſchap van een goet houwelick, ſoo en weet ick geenen beteren raet te geven, als ten dien eynde u ſelven voor oogen te ſtellen even dit houwelick van de eerſte voor-ouders. De leerlingen in de ſcholen wert ghemeenlick een voor-ſchrift gegevē om te leeren ſchrijven, de ſchutter een wit om nae te ſchieten, den ambachts-man een patroon om nae te vvercken, en deſe alle van den beſten ſlagh, om tot goede aen-leydinge te dienen, elck in ſyn gelegentheyt. En my dunckt dat voor u en uws ghelijcke geen beter voorſchrift, wit, patroon, jae ſpiegel en kan werden voor-geſtelt als 't houwelick nu alreede aen-geroert.

PHI. Ick bidde u hier in wat omſtandelicker te gaen, vveerde Sophroniſçe, op dat ick recht begrijpen magh 'tgene ghy in't gemeen nu hebt beginnen te ſeggen.

SOPH. Ick vvil geerne mijne aenmerckingen daer toe beleyden, dat de ſelve aen u by alle gelegentheyt dienſtigh mochtē weſē. En voor eerſt ſoo meyn ick dat de Schrijver wel heeft gedaen, dat hy de eerſte plaetſe van dit vverck heeft vergunt aen het houwelick van de eerſte voor-ouders Adam en Eva, niet alleenlick vermits het ſelve het eerſte houwelick is, en mitſdien de outſte brieven voor alle houwelickē is hebbende, maer inſonderheyt vermits God ſelfs, een oorſpronck alles goets, als met eyger hant, deſe t' ſamen-voeginghe heeft uyt-gewracht; oock mede om andere redenen, die naerder uyt de ſake ſelfs zijn af te nemen.

PHI. Wel aen, tot de ſake ſoo't u belieft.

SOPH. Een wijs Prinçe heeft eens gheſeyt, dat ſchoon de vvijsheyt van alle wijſe in een forneys by den anderen geſmolten en onder een gemengelt vvare, dat efter de ſelve niet genoeghſaem en ſoude vveſen, om een volkomen goet houwelick behoorlick uyt te wercken.

PHI. Wel, wat is dat geſeyt, Sophroniſçe? Heeft een goet houwelick ſoo veel in, ſoo zijnder weynigh te vinden.

SOPH. Het beſcheyt van deſe reden bekenne ick noyt recht begrepen te hebben, voor en al-eer ick het ooge begon te ſlaen op dit eygen houwelick van de voorſz. eerſte voor-ouders, en ick bekenne dat ick noyt een volkomen goet houwelick en hebbe konnen uyt-vinden, als even dit tegenwoordige; en derf ſeggen, dat het ſelve is geweeſt ſoo volkomen goet, dat niet alleenlick alle de vvijſheyt van alle vvijſe tegenwoordelick op aerden levende, maer dat alle het vernuf van alle de wijſe die geweeſt zijn van den aenbeginne af, en weſen ſullen ten uyt-eynde der werelt toe, geenſins ſoodanigen werck machtigh en zijn uyt te brengen.

PHI. Wel, dat alſoo waerachtigh zijnde, ſoo ſal ons dit eerſte houwelick konnen dienen (als ghy al-reede geſeyt hebt) voor een volmaeckt voor-ſchrift, ja tot een toet-ſteen, om alle andere houwelickē daer aen te proeven, en dien volgende ſoo komt het ſelve op mijne tegenwoordige gelegentheyt ſeer vvel te paſſe, om daer mede mijn voordeel te doē. Maer gaet vorder, en opent my de oogen dat ick naerder en klaerder hier in ſien mach.

SOPH. Wel laet ons het voorſz. houwelick wat naerder ontleden, ende alſoo bemercken hoe het ſelve eygentlick in ſyn gheſtalte is geweeſt. *God ſchiep den menſche* (ſeyt Moſes) *hem tot een beeldt; tot een beeldt Gods ſchiep hy hem, ende hy ſchiepſe een man ende een vvijf.* Merckt op de woorden, uyt de welcke voor eerſt is af te nemen, dat Adam ende Eva beyde zyn gheweeſt uyt-nemende ſchepſels, hebbende in lichaem ende ziele al wat in man en vrouwe wert vereyſcht; als beyde, ten tijde van het aengaen van haer houwelick zijnde jongh, geſont, houbaer, ſchoon, vruchtbaer, edel, rijck, verſtandigh, en, dat het beſte van allen is, goet, hebbende beyde haer genegentheden noch in haer geheel, ſonder by eenige vorige lieſde aengeritſt, veel min vervoert ofte wech-geruckt geweeſt te zijn, ende mitſdien met ſuyvere en onbeſmette ſinnen ſich onderlinge lievende, en gelieft vverdende, in aert malkanderen op het naeuſte gelijckende, als uyt eene en de ſelve ſtoffe beſtaende, en daer en bovē regel-recht, en ſonder om-wegen, door God ſelfs (de ſprinckader van alle vermakelickheyt) in echte te ſamen gevoeght in den luſt-hove Eden, en dat voor den val. Nu bidde ick u offer noch wel een ſoodanigh paer volcx by yemant is aen te wijſen; voor my, ick meyne dat neen. Want nadien het houwelick (als voren gheſeyt was) *is een vvettige t' ſamen-voeginge van man ende vvijf, mede-brengende een onverſcheyden gemeenſchap van een geſelligh leven*, ſoo en kan aen de volmaeckt heyt van het voorſz. houwelick geenſins ghetwijffelt werden. Want het

het zy dat men wil in-ſien de perſonen, die te ſamen gevoeght zijn, ofte den genen dieſe gevoegt heeft, ofte de maniere op de welcke de voorſz. t'ſamen-voeginge is geſchiet, ofte de plaetſe daer de ſelve is in 't werck geſtelt, ofte den tijt, op den welckē ſulcx is gebeurt, met alle de vordere omſtandigheden daer toe dienende, ſoo en lijdt het geen tegen-ſprekē, of het voorſz. houwelick is in ſyn ganſche leden geheelick volmaeckt, ende daer over ben ick genootſaeckt op deſe gelegentheyt uyt te roepen: *Heere der Heeren, onbegrijpelicke God, onſe gedachten en zijn niet als uvve gedachten, en onſe vvegen en zijn niet als uvve vvegen, maer ſoo veel den Hemel hooger is als de aerde, ſoo zijn ook uvve vvegen hooger als onſe vvegen, en uvve gedachten hooger als onſe gedachten.* Eſa. 55. 8.

PHI. De lof, die ghy deſe eerſte echte luyden, en by ghevolge haer houwelick toeſchrijft, is uyt-nemende groot, vveerde Sophroniſçe; maer om hier in vaſt te gaen, ſoo wilde ick wel van u wat gronden hoorē, waer op ghy alle de ſtucken van dit groot ghebou vaſt meynt te ſetten. Ghy ſtelt, als op een ry, negen uyt-nemende eygenſchappen in deſe eerſte luyden, op de welcke ick wel wat beſcheets uyt Godes vvoort ſoude willen hooren (ſoo het u niet moeyelick en viel) om te ſien waer uyt ghy alſe deſe ſaken voortbrengt. want om dit houwelick als eē ſpiegel en voor-ſchrift van alle houwelicken voor te ſtellen, ſoo dient men voor al vaſt te gaen, en ten dient vry op geen waen aen te komen.

SOPH. Dit en is niet buyten reden van u aengeroert, goede Philogame, en ick vvil u des naerder vernoegen geven, eer wy voortvaren. Ick hebbe geſeyt, dat beyde de voorſz. eerſt-gehoude zijn gheweeſt jonck, geſont, houbaer, ſchoon, vruchtbaer, edel, rijck, &c. en 't ſelve (boven verſcheyde redenen, hier te langh om verhalen) beweere ick daer uyt, dat de Heere onſe God ten tijde van hare t'ſamen-voeginge tot de ſelve heeft geſproken: *Zijt vruchtbaer, vermeert u, en vervult de aerde.* Nu ſegh ick, dat die ſigh hadden te vermeerderen ende de aerde te vervullen, moeſten nootelijck eerſt jonck, en dan ook vruchtbaer, geſont, en houbaer weſen, ofte moeſten ſoodanige dadelijck vverden, uyt kracht van het Goddelijck woort tot hen gheſproken. Ook ſo is de geſontheyt en kloecke geſtalte van Adam daer uyt af te nemen, dat ſyn leven tot negen hondert en dertigh jaren is uyt-geſtreckt. (*Geneſ. 5. 5.*) Wat de ſchoonheyt belanght, wie ſal willen loochenē de ſchoonheyt van de eerſte maeckſels, die de alderſchoonſte met eyger handt heeft uyt-ghewracht? en hoe konnē deſe on-edel genoemt werden, die God tot een vader hebben ghehadt, en na des ſelfs beelt geſchapen zijn? en hoe en ſullen die niet rijck geſeyt werden, die den ganſchen aerdt-bodem, voor onroerent goet, in eygendom beſaten? die al vvatter in leefde tot haer knechten, en al watter in wies, tot haer renten en jaerlickſe in-komen van Gode gegeven was? Hoe en ſal niet verſtandigh geheeten werden, die alle gedierten een eygen naem, na haer innerlicke eygenſchappen, wiſt te geven? (*Geneſ. 2. 20.*) En wat de goetheyt belanght, die en kan van gelijcke niet geloochent werden, dewijle terſtont na des ſelfs ſcheppinge geſeyt wert, *dat God aenſagh vvat hy gheſchapen hadde, en dat alles ſeer goet vvas. Geneſ. 1. 31.*

PHI. Ick ſie kortelick de beveſtinge van 't gene ghy op de ghelegentheyt van 't eerſte houwelick hebt voor-geſtelt, en woude van eenige ſaken vvel wat naerder met u handelē. Maer de ſelve niet eygentlick weſende het wit, ons tegenwoordelick tot eē oogh-merck voor-geſtelt, ſoo wil icker van ſcheyden, en tot ons voor-nemen beginnen den gront te leggen. Ick vrage dan (met u verlof) voor eerſt drie verſcheyde vragen, alle menſchen rakende.

Eerſtelick, of het dienſtigh is te trouwen.

Ten tweeden, of het beter is getrout, ofte ongetrout te weſen.

Ten derden, of oock de kerckelicke perſonen behooren te trouwen.

SOPH. Aengaende deſe drie vragen (ſonder lange om-wegen) ſoo ſegge ick, dattet beter is te trouwen als ongetrout te weſen, en dat onverſcheydelick voor alle ſoorten van menſchē, en daer mede alleen meyne ick alle de drie vragen beantwoort te weſen. 2.

PHI. Maer tot de redenen.

SOPH. Voor redenen ſegh ick, ten eerſten, dat het houwelick van God is in-geſtelt voor den val (*Geneſ. 1. 28. 1. Corint. 7. 2. Hebr. 13. 4.*) en ten tijde als de voor-ouders noch waren in dē ſtaet van onnooſelheyt; *ten is niet goet* (ſeydt de Heere) *dat de menſch alleen zy. Waſt en vermenighfuldight*; daer de ſtaet om ongetrout te blijven, in tegendeel by Gode nergens de menſchen is bevolen. Ten tweeden, dat de ſtaet des houwelicx van Gode, van Gods Sone, van de Apoſtelen, ſonder onderſcheyt ende in't gemeen, goet wort verklaert (*Geneſ. 2. 18. Ioh. 2. 2. 1. Corint. 9. 5.*) de ſtaet 3.

om ongetrout te leven niet alsoo.

Ten derden, dat het houwelick in vvesen hout alle staten van de werelt, ende alle soorten van menschē, (*1. Corint. 7. 9.*) daer niet getrout te zijn recht het tegen-deel is doende.

Ten vierden, dat het houwelick is een behulp-middel tegens alle onbehoorlicke lustē (*1. Corint. 7. 2.*) daer niet ghetrout te zijn in tegen-deel is een aenritsinge tot alle de selve.

Ten vijsden, dat het trouwen alle menschē by God wert toe-gestaen, ja geboden (*Genes. 2. 18.*) uyt-gesondert alleen den genen die de gave van onthoudinghe zijn hebbende, daer het tegen-deel, te weten niet te trouwen, nergens en wert geboden.

Ten sesten, dat de menschē uytter aert zijn genegen tot geselligheyt, in voegen dat niet getrout te zijn is strijdigh even tegens de nature selfs, en dat op vaste redenē, alsoo 'thouwelick is als eē queeckerije van Gods kercke, ende van den borgerlicken staet, en mitsdien een rechte gront-steen van de ghemeenschap der menschen.

Ten lesten, dat in Godes woort den houwelicken staet te verbieden klaerlick vvort gheseyt te vvesen een leere der duyvelen. *1. Tim. 4. vers. 1. 2. 3.*

4. Wat de kerckelicke personen aen-gaet, die zijn onder de voorsz. redenen, als al ghemeen zijnde, buyten twijfel al mede begrepen; en d'exempelen van de Patriarchen, Propheten, Priesters, ende Apostelen bevestigen het selve, alsoo veel van de selve gehout zijn gheweest. Ende boven allen desen soo dunckt my ter eeren ende meerder luyster vandē houwelicken-staet sonderlinge te doē, dat God almachtigh, de eerste persoon in de Godheyt, voor den alder-aengenaemsten en hem bevallighsten naem (waer mede hy van de menschen kinderen wil begroet en aengebeden werden) hem selven de benaminge van *Vader* heeft gegeven. *Als ghy biddan vvilt*, seydt de Heer Christus, *soo seght dan: Onse Vader* &c. vvelcken naem *Vader* niemant onder ons voeren en kan, als door middel van 'thouwelick. Want kinderē buyten echte geboren, wordē verstaen sonder vader te wesen, na onse rechtē. Noch vorder, dat de tweede persoon in het selve Goddelick wesen, even de Sone Gods den houwelicken-staet in soodanigē achtinge heeft gehadt, dat hy den selven met syn eerste wonder-werck heeft verweerdight te vereerē, als de bruyloft in Cana Galilee met vvijn, uyt vvater gemaeckt, op een bysondere wijse hebbende verlustigt. Dat eyntelick de derde persoon in de Godheyt, te weten, de heylige Geest (met eerbiedinghe zy het ghesproken) den persoon als Vader heeft aen-genomen in het bevruchten van de maget Maria; *de heylige Geest sal over u komen*, seyde de Engel tot de selve.

PHI. Ick bekenne dat dese uwe redenen reuck en smaeck hebben, en van gewichte zijn; maer dien onvermindert, soo worden hier al veel redenen ende schriftuer-plaetsen tegen in-gebracht, daer op, Sophronisçe, wilde ick wel wat naerder berichts hebben.

SOPH. Alle de selve, en yder van dien zijn wel uyt den vvege te leggen, lieve Philogame, soo vvanneer men die maer recht in en siet.

PHI. Wel aen, wat ist dat ghy te seggen hebt tegens de plaetse *Pauli. 1. Corint. 7. 1. Een vrouwe niet te raken is goet*, seyt de Apostel. Isset goet eē vrouwe niet te raken, weerde man, soo is dan het raken nootsakelick quaet. Want tegen goet en is geen tegenstellinge als quaet, gelijck sulcx kennelick is.

SOPH. Wel aen, hoort mijn tegen-bericht, weerde Philogame. Ick segge eerstelick den sin van den Apostel in die plaetse te wesen, dattet goet is een vrouwe niet te raken, vermits verscheyde moeyelickheden die gehoude personen onderhevigh zijn. Ten tweedē, dattet goet is een vrouwe niet te rakē voor yemant die de gaven van onthoudinghe heeft. Ten derden, dattet goet is haer niet te raken ten tijde van oorloge en vervolginghe. Maer even-wel is het trouvven tot allen tijdē eerlick en goet. Soo dat d'Apostel daer van het trouwē niet uyt en sluyt het goet van eerbaerheyt ofte wettigheyt, maer alleē van nuttigheyt en ghemack in beswaerlicke tijden. Siet, op dien, of diergelicken voet syn te weder-leggen d'andere plaetsen, die tegen het houwelick werden in-gebracht, en voor den maeghdelicken staet, by den selven Apostel vverden aen-geroert, die ick, om kortheyts wille, hier sal voor by gaen, de wijle de selve, uyt het gene by my alreede geseyt is, wel licht zijn te weder-leggen.

PHI. Wel aen dan, tot wat anders. Ick vrage vorder, wat ick ende een yder in't houwelick van Adam hebbe nae te volgen. Salder oock yemant, op des selfs exempel, al slapende een vrouwe vermogen te verwachten, en het stuck daer mede door laten staen?

SOPH. Ick antwoorde: dat neen, en dat Adam hier over niet anders en dede, dat en moet niemant vreemt vindē, dewijle alsdoen,

noch

noch geen vrou-menſch in weſen zijnde, hy, om die te bekomẽ, niet doen en konde; oock dat hy doen ter tijt, in den luſt-hof weſende, hem alles uyt enckel ſegen en ſonder arbeyt toe quam; ſulcx dat hy hier in by ons niet en is nae te volgen, maer wel in een ander deel, dat hy ſyn bedt-genoot van Gode ontfangen hebbende deſelve noemde en hielt voor vlees van ſynen vleeſche, en been van ſynen beene, dat is, voor ſyn eygẽ ſelfs, en ſyn tweede ziele.

PHI. Ick ſie dat die aen-merckinge in de woorden van dien text light, ende vvil oock de ſelve voor goet aen-nemen, maer de wijle ghy ſeght dat Adam ſyn partuer uyt Godes hant ontfingh (ghelijck de waerheyt is) ſoo vraegh ick, by die ghelegentheyt, offet een goet middel is om tot een bequaem houwelick te geraken, dat yemant voor-neemt God te bidden, ten eynde hem op ſynen wegh een goet partuer te gemoet mochte werden ghe-ſonden, met opſet, dan de gene die hem eerſt ſal tegen-komen tot ſyn wettigh deel te verkieſen, in allen ſchijn als of de ſelve hem van Gode regel-recht ware toe-geſchickt, ende in de hant gegeven.

SOPH. Ick ſegge, na myn gevoelen, dat ſulcx geheel vol gevaers, en ganſch ſorgelick is. Want of al ſchoon God met ernſt te bidden om een goet partuer geheel dienſtigh, ja noodig is, ſoo en is daerom niet geſeyt dat het gebedt ſtreckẽ moet, om, door een byſondere en ongewoonelicke maniere van doen, een partuer te bekomen, en dan als een wonder teycken van den hemel hier over te verwachten; maer veel eer iſſet goet door behoorlicke en wettige middelen daer toe te trachten, als te weten, goede acht te doen nemẽ op de verkieſinge van den perſoon, en hare ganſche gelegentheyt. En ſekerlick de gene die in haer houwelicxſe betrachtinge oyt anders hebben gegaen, hebben haer ten beſten daer by niet bevonden.

PHI. Ghy maeckt my hier in-dachtigh het gene dat *Petrus Keſſelerus* een geleert man van Baſel voor deſen hier op is weder-varen. De ſelve hebbende ſoo ghedaen (als ghy nu ſeght) is ganſch qualick daer mede gevaren. want, gebeden hebbende dat God, hem ten goede, een vrouwe wilde beſcheyden, en hem voor laten komen in het eerſte vrou-menſch dat hem ſoude ontmoeten, met op-ſet en belofte de ſelve te ſullen aen-nemen voor ſyn echte deel, wie die oock mochte weſen, en daer op uyt-gegaẽ zijnde na S. Pieters kercke te Baſel, is hem op het kerck-hof ontmoet eẽ ſeker vrou-menſch, hem om eẽ aelmoeſſe biddende, ende hy ſich verbonden achtende, uyt ſyn ghedaen belofte, haer tot een wijf te moeten nemen, ſoo ſy des willigh mochte weſen, heeft ten ſelven tijde beſtaen haer daer toe te verſoecken, ende dadelick ſyn verſoeck verkregen hebbende, is met de ſelve in de trouwe beveſtight. Maer 't is qualick te ſeggen, hoe ongalick hy van't vrou-menſch naderhant is bejegent geweeſt, vermits hy al dẽ tijt ſijns houwelicx, gelijck van hem getuygt wert, jammerlick van de ſelve is geplaeght, ende over den hekel gehaelt geweeſt.

SOPH. Dit plagh veeltijts ſoo te geſchieden, ghelijck Salomon wel heeft bemerckt, dat niet tot yet komende, door moedigheyt en nortsheyt, alle mans verdriet wert.

Maer, of hier yemant ſeyde, dat *Keſſelerus* immers vã God verhoort is geweeſt in dit ſyn gebedt, en dat de oeffeninge van dit moeyelick en onvriendelick wijf hem dienſtigh en ſaligh is gheweeſt, of om ſyn gedult te oeffenen, ofte om andere redenen Gode bekent, gelijck het klaer is dat God de zijne altijt verhoort, in dien niet naer haren wille, immers haer ten beſten. want den godſaligen doch alle dingen ten goedẽ eynde moeten gedijen. *Rom. 8. 27.*

PHI. Wel, dat wil ick in ſyn weerde laten ſtaen, en het is voorwaer een goede bedenckinge. doch (beliefdet God) ick wenſte dat mijn gebedt op een andere wijſe verhoort mochte werdẽ. Maer, onſen *Keſſelerus* nu daer latende, antwoort my op myn voor-geſtelde vrage, ſoo het u belieft.

SOPH. Ick meyne dat men by het gebedt op deſe ghelegentheyt de ghewoonelicke en behoorlicke middelen behoort te voegen, en geen wonder-werckẽ ſigh en dient in te beelden, ofte van Gode in diẽ deele te verwachtẽ.

PHI. Maer ſeght my, Sophroniſçe, worter niet in Gods woort klaerlick gheſeyt, dat die gelooft alle dingen mogelick zijn? wel, als dan yemant vaſtelic gelooft na ſyn gedaen gebedt, dat hem God eẽ goet partuer ſal toeſenden, ſal hem dat niet gewerden, de wijle het geloove oock bergen te mogen verſetten wert toe-geſchreven? (*Marc. 9. 23.*) Hier wat berichts op, weerde man, of anders ſoo mochte ick lichtelick tegen u ghevoelen een beſluyt maken.

SOPH. Niet te haeſt, jongelingh, ick wil u wat lichts hier toe-brengẽ, en tot dien eynde ſoo dient hier ghelet, dat de menſche niet meer en kan gelooven als hy belofte en heeft

van

van God. (*Galat. 3. 14.*) ofte als hy woort Gods en heeft. (*Rom. 14. 23.*) Daerom als yemant sigh sekerlick in-beelt, dat, hy seggende tot een bergh: *Wert op-geheven en u verpt u in de zee,* (*Marc. 11. 23.*) sulcx geschieden sal, soo en sal even-wel daer niet van geworden. want hy en heeft daer toe geen belofte, geen Gods woort, maer alleen een bloote in-beeldinge, dat hy sulcx sal konnen doen. Veel zijnder gevonden geweest die op dese spreucke sigh hebben onder-wonden groote dingen ter hant te nemen, denckende sy hadden het geloove, om het te doen, en het soude soo gheschieden als sy meynden, maer en hebben efter ter werelt niet uyt-gerecht, als dat sy hen selven en haer doen ten spotte hebben gemaeckt voor alle de werelt.

PHI. Isset dan beter God wel ernstelick te bidden om een goet partner, doch op dat gebedt geen wonder-werck te verwachten, maer, dien onvermindert, behoorlicke, wettige, en gewoonlicke middelen in't werck te stellen?

SOPH. Dat is mijn gevoelen, Philogame. want Gods segen en sluyt niet uyt de behoorlicke middelen, maer wil in't ghemeen oock der menschen hant hebben. (*Act. 27. 31.*) Schijn van Gods-dienst en moet hier niet te verre getogen werden tot uyt-sluytinge van de middelen. 6. My is van een gheloof-weerdigh en geleert man verhaelt, dat *D. Vrsinus*, predickende tot den volcke, sagh een vrou-mensch met seer grooten aendacht (soo hy meynde) op hem geduerighlick het ooge hebben, en als van synen mont hangen, daer uyt de goede man besloot een grooten yver tot de godsaligheyt in de selve te mogen wesen, immers syn reden en predicatie haer wel te bevallen, en kreegh daer over soo groote behagen inde selve, dat hy, sonder vorder onderzoeck, het vrou-mensch ten houwelick vereyschte, en oock bequam; doch wasser mede gansch jammerlick aen vast, even als *Kesselerus*, gelijck die hem gekent hebben met veel omstandigheden weten te verhalen; gelijck oock duydelick is af te nemen uyt sekeren brief van *D. Vrsinus* in den jare 1575. gheschreven aen *D. Martinus Lydius*, die my dese voorlede dagen is ter hant gedaen door *Iacobus Lydius*, een ghelcert ende uytmuntende jonghman onser eeuwe, vviens groot-vader was de voorsz. *Martinus Lydius*, daer uyt de onlust van *D. Vrsinus* tot het houwelick, met alle den gevolge van dien, als met handen is te tasten. Voor besluyt, soete jongelingh, houwelicken dueren lange, ende en dienen soo ter loops, en op een schielicke in-val (schoon die al een deckscl van godsaligheyt schijnt te hebben) niet aengegaen. Gout sonder toetsteen, en man of vrouwe, sonder behoorlick onderzoeck, in echte aen te nemen en is noyt wijsheyt gheweest.

PHI. Ick hebbe nu redenen en exempelen genoegh hier op verstaen, geleerde Sophronisçe, die ick beyde danckelick wil aennemen. Maer dewijle ghy het houwelick van Adam soo hoogelick hier voren hebt verheven, en als een baken om na te seylen voor-gestelt, segt my, wat ghy vorder tot na-volginge hier uyt meynt getogen te mogen werden.

SOPH. Wel Philogame, al isset soo, dat wy alreede al wat veel op dese geschiedenisse hebben aen-gemerckt, soo wil ick noch al wat hier uyt trecken. Ick bemercke dat, aleer aen Adam door God de vrouwe ter hant is ghedaen, hy alle den aert-bodem ende de gedierten daer op levende alreede in eygendom hadde ontfangen, en, tot een teecken van dien, aen alle de selve eygen namen, op haren innerlicken aert passende, hadde gegeven; en dus zijnde in't volkomen besit gestelt, heeft doen-mael eerst syne Eva bekomen. Hier uyt meyne ick af-genomen te konnen werden, dat voor het aen-gaen van't houwelick, onder andere, mede behoort ghelet te werden op dingen die tot de huys-houdinge van noode zijn. De griecsche Poët *Hesiodus* oordeelt tot dien eynde, dat yemant die sigh tē houwelicke wil begevē behoort al-vorens versien te zijn van eē huys, en een plough-os, dat is, van nootelicke middelē daer de keuckē af roockt, op dat daer mede vrou en kinderen, met het vorder gesin onderhouden mach werden, en (mijns oordeels) en doense niet wijsselick, die sigh tot een vrouwe begeven, al eer bequame middelen tot onderhout van de selve aen de hant te hebben.

PHI. Hoe! soudt ghy dat soo verre verstaen te trecken?

SOPH. En waerom niet soo, Philogame? na mijn gevoelen en dient dese lesse geensins vergeten. 'Tis een quaet begin van een goet houwelick, dat een onervaren jongelingh, die in de werelt siet als in een hollen pot, een soete jonge deerne uyt haer ouders huys sal komen locken, sonder te weten waer mede aen haer in dien nieuwen staet redelick vernoegen, en goet onthael te doen hebbē. Gewisselick de faute van sulcx moet nootelick in die teere gemoederē een grooten in-druck ge-

geven, ende en kan voor al geen bequaem en goet houwelick maken.

PHI. Hoe, Sophroniſçe, ſout ghy verſtaen dat niemant behoort te trouwen, of hy meeſt al voren gelt en goets genoegh hebbē, om een huyſgeſin te konnen onderhouden? dat ſoude aen veel menſchen al wat ſelſaem in de ooren klincken.

SOPH. Neen, jongelingh, dat en is de meyninge niet, maer ick ſpreke van bequame middelen te hebbē tot de huys-houdinge, dat is, ofte in weſentlick goet, dat men beſit en gebruyckē magh, of dat men het ſelve hebbe in vernuf, konſte, handel, ſlaet, ambacht, of dergelicke, ſulcx dat men daer van gevoelen en genut hebben kan.

PHI. Maer nadien den menſche van God
8. is op-geleyt, dat hy in 't ſweet ſyns aenſichts ſyn broot moet eten, is dat te verſtaen, dat een yder met ſyn handen moet wercken en lichamelick arbeyt doen tot ſyn onderhout?

SOPH. Ick weet, dat de woorden na den val tot Adam geſproken by ſommige in dien ſin worden geduyt, maer ſonder gront, myns oordeels. want God in voegen als voren tot Adam ſprekende, en dede ſulcx niet als hem een wet gevende, ende om Adam daer toe te verbinden, maer als een rechter, om de ſonden te ſtraffen; anders indien hier uyt een regel ghemaeckt ſouden moeten werden, als ſommige ſchijnen te willen doen, ſoo ſoude oock uyt den voorſz. text komen te volgen, dat alle menſchē den landt-bou ſouden moeten terhant nemen, ſonder andere ambachten te mogen doen. De voorſz. woorden zijn dan te verſtaen, dat, om der ſonden wille, de menſche voortaen een ſwaer en bekommerlick leven ſal moeten leyden.

9. PHI. Maer ſegh my doch, wat beter is tot de ſoetigheyt van 't houwelick, dat yemant door ſyn gelt en goet, dat hy ten houwelicke in-brenght, of krijght, vrouwe en geſin onderhout; ofte dat hy ſulcx door kunſte, verſtant, ofte andere hantieringe te wege brengt?

SOPH. Om op uwe vrage te antwoordē, ſo die wert voor-geſtelt, ſo meyne ick, dattet ſoeter is en vermakelicker voor de gehoude, uyt eygē gewin ſigh te generen, als met goet, door ouders of andere tē houwelicke gegevē.

Mans gewin
Brenght vriendſchap in,

ſeyt het ſpreeck-woort, en 't is niet te ſeggen hoe wel het komt, dat een man door ſyn vernuf ofte kunſte eenigh gewin doet, ende dan het ſelve heughelickē, en met danckſeggingе tot God, komt leggen in den ſchoot van ſyn beminde, om by haer, ten goede van de ghemeene ſake, gebruyckt te werden. Dit meyne ick al vry een ander aert te hebbē, dan of men yet van renten, pachten of ander goet, van de ouders her-gekomen, geraeckt te ontfangen. 'Tis mede blijckelick, dateē vrouwe werdende vvel en loffelick onderhouden door het verſtant, kunſt, ofte arbeyt van haren man, haer aen den ſelvē naerder ſal verbonden houden als de gene die van het in-komen haerder gemeene goederen is levende. Leert niet de eervarentheyt, dat het vreuyt van een boom, die men ſelfs heeft geplant ofte geint, dat het wilt dat men ſelfs heeft gejaeght, dat eē viſch die men ſelfs heeft gevangen, of yet dat men ſelfs heeft beſuert ongelijck beter ſmaeckt als daer men ghemackelick aen komt? Ick meyne ja, en daerom ſoude ick van ander gevoelen weſen als de Poëet *Martia'is* in deſen deele ſchijnt te weſen, dewijle hy onder de dingen die een geluckigh leven maken (ſoo hy meynt) ſtelt het goet dat ge-erft, en niet dat met eygen vlijt verkregen is. ten zy ſake dat de Poëet meynde te ſpreke van winſte die ghedaen wert met ſweet, ofte beſwaerlicken arbeyt; en noch ſoude het al te twijffelē zijn, of hy het al wel voor heeft. Het ghedenckt my dat als ick eerſt gehout was, en met mijn beroep yet gewonnen hadde, hoe vermakelick het viel ſulcx mijn ſoete huys-duyve in den ſchoot te ſtorten, en tot haren beleyde te laten, en hoe danckelick en ſmakelick ſy het ſelve aen-nam. Ick liet my oock voorſtaen veel meerder heer en meeſter te vveſen van ſoodanigh mijn eygen gewin, als van ouders erf-goet, en dorſt dien volgende beter daer mede doen na mijn wel gevallen. Ick meyne noch daer en boven, ten aenſiene van de gene die ſlechts groote middelē te ſamen brengen, dat het beter is, dat eē man yet ter hant neme, daer in hy ſyn verſtant, ofte lichaem oeffene, en dat niet alleen om de voorſz. ſoetigheyt te genieten, en ſyn partuyr des te meer aen hem te verbinden, maer boven al om hem eerlick beſigh te houden, naer het exempel Adams, aen de welcke ſchoon God de Heer een vol vernoegen wilde geven in dē luſt-hove, efter aen den ſelven geboodt den hof te bouwen, ende de aerde ſigh onderdanigh te maken, (*Geneſ. 1. 28.*) gevende alſoo te kennē, dat de vermakelickheyt van dē menſche niet in een luye vadſigheyt, maer in een ſoete beſigheyt is beſtaende; te meer om daer mede t'ontgaen den ſchadelicken roeſt van het verſtant, den

welcken de ledigheyt plaght te veroorſaken, weſende kennelick, dat een molen nootelick of korē, of ſteen malen moet, als het ſpreeck-woort ſeyt. Ick voege hier by dat ſulcx, als geſeyt is, veel gemacx kan geven in de huyſ-houdinge; en hier toe kan ſeer wel gebruyckt werdē het ſpreeck-woort onder ons in ſwange gaende, te wetē, dat onder het ſeylen goet roeyen is, dat is, ſoo wanneer men ſoo eenige goede middelen aen de hant heeft, dat even dan ſoo wat gewins daer toe gebracht ganſch heughelickē is, en aen het ſchip van de huyſ-houdinghe (om ſoo te ſpreken) des te beter vaert is gevende.

PHI. Ghy meynt (naer ick mercke) dat een man die ſyn huyſgeſin met ſyn verſtant, ofte arbeyt voor-ſtaet vry wat meer verbinteniſſe, en mitſdiē oock geſagh over de vrouwe heeft, als een die maer uyt de gemeene middelen leeft. Maer nu weet ick dat in ons Hollant vrouwen zijn, die door haer vernuf en neerſtigheyt meer toe-brengē totde gemeene huyſ-houdinge als de man ſelfs, jae dat veel mans op der vrouwen vlijt en vvinſte het geheel laten aen-komē. Wat dunckt u, komt in ſoodanigē huyſ-houdinge de vrouwe het geſagh, om redenen voren verhaelt, niet toe? 10.

SOPH. Sekerlick (om ront te ſeggen) ick meyne die ſlagh van mans veel behooren toe te geven aen ſodanige vrouwē; Maer dat de ſelve in macht en geſagh haer ſouden ſetten boven den man, oordeele ick onbetamelick te weſen. D'order, by God geſtelt, mach ter ſake van het tijdelick gewin niet gebrokē werden. En het ware beter regel in de huyſ-houdinge, dat de man beyde, en den meeſten laſt, en het meeſte geſagh bleef houdende. want van den beginne iſſet alſoo geweeſt.

PHI. Ick ſoude hier op vvel vvat langer willen ſtaen, maer my komt noch wat te binnen, by deſe gelegentheyt, daer op ick noch yet vragen moet. Ick bemercke op het houwelick van Adam en Eva, dat God de Heere aen de ſelve beyde is gheweeſt als Vader, als Moeder, als vooght, en dien volgende een beſorger vā het werck, datſe nu ter hant ſtonden te nemen; datter even-wel geen houwelickſe-voorwaerde tuſſchen deſe twee en is gemaeckt, maer dat al de beſprecken van dit houwelick hebben beſtaen in de woorden: *Waſt en vermenighfuldight*. Wat dunckt u, weerde Sophroniſçe, ware het niet goet dat het als noch met de houwelicken even alſoo toe gingh, als God in deſen deele in't Paradijs heeft gedaen, en dat men alle de bekommerlicke bedingen, die men hedenſdaeghs in de houwelickſe voorwaerdē is gewent te brengen, te rugge ſtelde, en de ſakē liet in pointen van de voorwaerden van't eerſte houwelick? 11.

SOPH. Dat Adam en Eva geen voorvvaerden ten aengane van haer houvvelick hebben ghemaeckt, Philogame, en is niet vreemt. Want de ſonde noch niet inde werelt zijnde en warender geen treken of ſtreken, daer op by voorwaerden diende voor-ſien. Gemeenſchap van goederen, ſonder meer, is van outs een algemeene voorwaerde geweeſt by de Griecken, by de Romeynen, by de Hoogh-duytſchē, (*Iſchomachus apud Xenoph. in Oecon. Dionyſ. Saliar. lib. 2. Rom. antiq. Cicer. 2. Offic. Martial. & alij. Arniſæus de Jur. connub. cap. 7. ſect. 6. num. 10.*) en oock by de oude Hollanders, van gelijcken by de Françoiſen, Spaengjaerts, ende Engelſchen, ſoo als de ſchrijvers daer van getuygē. My en gedenckt oock niet in al het oudt ofte nieu Teſtament van eenige houwelickſe voorwaerdē geleſen te hebbē, alleenlick ſie ick dat in't apocryphe boeck van Tobias ſtaet: *En ſy namen een brief, en ſchreven de houvvelick-ſtichtinge. Tob. 7. 16.* Oock ſie ick dat onſe voor-ouders hebbē gebruyckt eenē eenvoudigē, en effenen ronden draet van gout tot een trou-ringh, die vvel te recht de goude eenvoudigheyt mach ghenoemt vverden. Ick vvoude dat de trouwe even ſoodanigh mochte weſen als haer teycken is, te weten ront, effen, eenvoudigh, en ſonder beſpreck en voorwaerde, naer het oudt lant-recht, dat is, met gemeenſchap van goederen, ſonder meer.

PHI. Tot beſluyt van deſe onſe t'ſamenſprake over het houwelick vā de eerſte voorouders, ſoo blijft my noch over een bedenckinge, die my in't leſen van het ſelve is in-gevallen. Ick mercke dat Adam en Eva hier wort toe-geſchreven ghemeenſchap van lichamen gehadt te hebben in't Paradijs, daer op valt (ſoo ick meyne) wat bedenckens. want voor eerſt ſoo zijnder eenige geleerdē die by haer ſchriften hebbē na-gelatē, dat in gevalle de eerſte voor-ouders niet en hadden geſondondight, datter in dien ghevalle geen voortteelinge en ſoude hebben geweeſt; en dit ſeyt onder anderen *Auguſtinus* (*in lib. de bono conjugij cap. 2. & 19.*) En meeſt alle de Griecſche oudt-vaders ſtellen in den voorſz. gevalle wel vermeerderinghe van het menſchelicke gheſlachte, maer niet door gemeenſchap van lichamen, (*Greg. Nyſſen. lib. de hominis opificio cap. 17.*) Andere meynē dat de voort-teelinge

der

der menſchen ſoude (in gevalle als voren) te wege zijn gebracht geweeſt evẽ als der Engelẽ, die nochtans geẽ houwelickſe middelẽ en gebruyckẽ. De reden die hier toe werden gebruyckt ſoudẽ te langh zijn hier uyt te brengen. Maer dit gevoelen vaſt gaende, ſoo en kan innmers niet geſeyt werden dat Adam en Eva in den Paradijſe, ende mitſdien voor den val onderlinge gemeenſchap van bedde ſouden hebbẽ gehadt; en dat des te min, dewijle ſulcx by Moſes nergens en wert verhaelt, die eerſt van ſulcx gewagh maeckt na den val, te weten, in't begin van't 4. *cap. Gen. Adam* (ſeyt Moſes) *bekende ſyn vvijf Eva* &c. wat dunckt u?

Soph. Deſe ſaken worden by u wel aengemerckt, lieve Philogame, en dienen, als van ghevolge zijnde, naerder onderſocht te werden. Wat het eerſte aengaet, te weten, offer voort-teelinge ſoude hebben gheweeſt in den ſtaet van onnooſelheyt, daer op ſegh ick rondelick en kortelick, dat ja. En my en beweeght niet 'tgene ghy uyt *Auguſtinus* en andere by-brenght. want ſchoon *Auguſtinus* wel eer van dat gevoelẽ is geweeſt, ſoo heeft hy doch daer nae het ſelve duydelick wederroepen, en benevens d'andere ſchrijvers (die men *Scholaſticos* noemt) vaſt geſtelt, datter ja gemeenſchap van lichaẽ indẽ voorſz. gevalle by de voor-ouders ſoude zyn geweeſt, gelijck de ſelve *Auguſt. lib. 1. Retract. cap. 10. 13. & 19. & lib. 2. cap. 22.* is ſeggende, en boven andere redenen hier toe dienende de Prophetiſche woordẽ Adams *Gen. 2. 24. Sy tvvee ſullen een vlees zijn.* Siet *Rivet. in c. 1. Gen. Exerc. 10.*

Phi. Maer hout ghy die woorden aldaer in dien ſin gebruyckt geweeſt te zijn?

Soph. Iae gewiſſelick; en dat ſulcx van de lichamelicke gemeenſchap verſtaen moet vverden blijckt klaerlick uyt de vvoorden Pauli *1. Corint. 6. 16. En vveet ghy niet dat hy die een hoere aenhangt een lichaem met haer is. vvant ſy* (ſeydt hy) *ſullen een vleeſch zijn.* Siet daer het gene ick hadde tegens het gene dat ghy eerſt te berde hebt gebracht.

Phi. Wel, dat is tot daer toe; maer hoe ſult ghy my het tweede vaſt makẽ, en wat ſchrifftuyr-plaetſe kont ghy daer toe by-brengen?

Soph. De plaetſe *Geneſ. 1. 28.* daer God de Heere nae de ſcheppinge van man en wijf duydelick hun heeft aen-geſeyt: *Zijt vruchtbaer, vermeerdert en vervult de aerde.* Siet daer een uyt-gedruckt gebodt ghegeven aen de nieu-gehoude.

Phi. Maer zijnder niet ſchrijvers te vinden, die dit voor geen gebodt en willen aennemen? ick meyne dat ja.

Soph. Ick weet datter zijn die ons dit geerne ontleggen ſouden, ghelijck ick oock wel weet de redenẽ waerom. Maer ſulcx eent gebodt te weſẽ wort niet alleenlick by groote en geleerde ſchrijvers van onſen tijdt vaſt geſtelt, maer oock by de oude ſelfs, (*Phil. Melanch. in confeſ. Aug. Rivet. in Gen. cap. 1. exer. 10. Thomas. 22æ q. 152. art. 2. Item Scotus.*) hoe-wel ſy luydẽ daer eenige bepalinge ſoecken by te brengen. Dit dan een gebodt zijnde, en 't ſelve by God ſelfs de nieu-gehoude zijnde aen-geſeyt (weſende doẽ ter tijt in geſtalte van houbaerheyt, al hoe-wel doen eerſt geſchapẽ weſende, gelijck ſulcx niet en wert tegen geſproken) ſoo en kan niet anders gedacht werdẽ, oſte de ſelve (hebbende alſdoen een wille gelijckformigh met Gods wille) en hebben ſonder uyt-ſtel het ſelve gebodt vervult, en hare ſchuldige gehoorſaemheyt dadelijck getoont; ghelijck noch op den dagh van huyden dat eygen gebodt krachtelick werckt in de gemoederen der menſchen kinderen. En 't is aen-merckens vveerdigh dat houwelickſe ſakẽ in Gods woort in dier voegen vverden voor-geſtelt, dat de menſchen daer toe meynen krachtelicker verbonden te vveſen als tot eenigh ander bedrijf, als ſulcx merckelick blijckt *Luc. 14. 20.* Alwaer onder andere drie ſorten van luyden, tot het groot avontmael, aldaer gemelt, zijnde genoot, de eerſte ſeyt een acker te hebben gekocht, en die te moeten gaen beſien, biddende ernſtelick, dat ſyn onſchult by dẽ heere vande maeltijt mocht werden gedaen. De tweede verklaert vijf paer oſſen gekocht te hebben, ende die te gaen beproeven, biddende van ghelijcken als voren. Maer de derde ſeggende een wijf getrout te hebben, ſeyt plat af dat hy niet en kan komen, ſonder het minſte verſoeck daer by te voegen om eenigen onſchult voor hem te willen doen, als vaſt ſtellende, dat een vvijf te trouvven ſoodanigen vverck is dat (ſchoon hy ter feeſte niet en quame) de ſake ſelfs voor hem ſoude ſpreken, en dat de heere des maeltijdts ſulcx maer hoorende, ſonder vorder onſchult te verwachten, hem ten vollen ghelijck ſoude geven van ten avontmale niet te zijn gekomen, dewijle het voor-recht de nieuwe gehoude van niet tẽ krijge te moeten gaen in 't eerſte jaer hares houwelicx wel mede ten ſelven eynde kan by-gebracht werden; en dit gevoelẽ meyne ick volkomelick in Adam gheweeſt te zijn. En 't is dienſtigh aen te merckẽ in deſe gelegentheyt, dat

14.

God geen zaēt en heeft geſchapen dat kruyt droeg, maer wel kruyt dat zaet voort-bracht, gelijck den text ſpreeckt : op gelijcke wijſe is de menſche van God geſchapē, in de volle kracht van een gulle jeught, en mitſdien ſnellende ende hellende tot de voort-teelinge, vvaer by komende den ſegen van *Waſt en vermenighfuldight*, vvat tegen-ſtrevende geeſt ſoude de geſegende jonge lieden hebben we-
15. der-houden van te doen dat God, mitſgaders hare geſtalte ende genegentheyt krachtelick waren gebiedende? ſonderlinge gelet dat der ſelver by-een-komſte geenſins en konde verſtaen werden ſtrijdigh te weſen met den ſtaet van onnooſelheyt, en reynigheyt, alſoo het gene dat by God geſegent, geheylight, jae gebodē was, geenſins voor onreyn by yemant gekeurt en kan werden. Het *4. capittel Geneſis*, by u aen-getogē, en beweeght my oock niet anders te ghevoelen. want al iſſet ſoo dat aldaer eerſt wert geſeyt dat Eva van Adam bekent is, ſoo weet een yder hoe gemeen datter verſtellinge van tijt in de Schrifture gebruyct wert, en datter dickmael ſaken werden verhaelt op eē ganſch andere ordre alſſe gebeurt zijn, en daerom meynē de Hebreuſche ſchrijvers dat de woorden, *Adam bekende ſyn vvijf*, moeten genomen werden voor *Adam hadde ſyn vvijf bekent*, gelijck oock in de ſelve gelegentheyt wort geleſen, *God plantede den luſt-hof*, in plaetſe datter behoorde geſeyt geweeſt te zijn, *God hadde den luſt-hof geplant*. Ick beſluyte dan, om deſe en andere redenen, hier om kortheyts wille na-gelaten, datter tuſſchē Adam en Eva houwelickſe by-een-komſte is geweeſt, even in den luſt-hove. (*ſcripſēre de his Muſculus in Geneſ. ad cap. 4. Zanchius in creationis opere lib. 3. fol. 908. Parens in Geneſ. cap. 4. Auguſt. in Tom. 3. ad Geneſ. & lib. 14. de civitate Dei cap. 13. & alij.*)

PHI. Maer boven allen deſen heb ick onder andere ſaken noch al mede mijn gedach-
16. ten laten gaen op de behendige uyt-vluchtē, die Eva hier vvert beſchreven ghebruyckt te hebben, als Adam haer als man pooghde te naerderen. Wat dunckt u, heeft het onſe Schrijver wel voor, ſelfs in den Paradijſe een tegen-ſtrevende Eva uyt te beelden?

SOPH. Een heuſche weygeringe, lieve Philogame, is altijts geoordeelt niet onſmakelick te vveſen in duſdanigen gelegentheyt. En gelijck (mijns oordeels) niet qualick en wort geſeyt by een ſeker Poëet vande vrijers,

Het is aelweerdigh volck, en van een dwaſen geeſt,
Al wat het niet en magh, dat wil het alder-meeſt:

ſoo meyne ick dat by naeſt van alle mans, ten aenſiene van't voorſz. werck, geſeyt kan werden, en 't en dunckt my niet qualick geoordeelt te zijn van ſommige, dat het wijf van Potiphar op dē jongelingh Ioſeph verſlingert weſende, verkeerde gangē in-gingh om hem te trecken, dwaſelick uyt-berſtende in dat hatigh: *komt ſlaept by my*, het welck ontwijſelijck den eerbaren ende goeden jongelingh (in plaetſe van aen-lockinge) een vollen afkeer van haer heeft gegeven. Sy moeſt met bedeckter en langer ſchreden hebbē gegaen, ſoo gemeynt wert. Vrouwē en vrijſters moeten de ruyters van de Parthen ſlachten, eñ als vluchtende ſchieten, dat is, al vveygerende geven, en gevende weygeren. Vol op en gemackelick is alleen voor de vraten, en verveelt oock in de ſoetſte ſaken. Honigh moet alleenlick met een tipjen van den vinger geraeckt ende ten mont gebracht werden: met volle palmen ſulcx te doen en heeft geenen aert. Met handen niet met mandē te zaeyen, is hier mede al verre het beſte. De dertelſte ſelfs van de vverelts kinderen en vvillen dien wegh niet te ruym hebben. Let eens op dien oilickē lincker *Ovidius Naſo*, hoe hy dat ſtuck op-neemt. Hy verklaert opentlick ingevalle de man (vviens vvijf hy tot ſynen luſt miſbruyckte) hem dat bejagh te veyl en te vry toe-liet, en niet beter op de bewaringe vā ſyn wijf en paſte, dat hy den ſmaeck van die dertelheden ſoude verlieſen, en haer daer laten.

Wilt ghy my met u wijf ſoo veyligh laten mallen,
Ick ſegget openbaer, de luſt ſal my ontvallen.
Ick ſus haer menighmael, by-naeſt dat ghy het ſiet,
Wel Hop bewaert u wijf, of ick en wilſe niet.

En hier op meyne ick dat in deſe beſchrijvinghe is geſien by onſen Schrijver.

PHI. Maer deſe uwe weyger-kunſte heeft haer werckinge, nae de lieden zijn aen wiele geſchiet, en heeft al dickwils wel een and're uyt-komſte als ghy nu voor-geeſt. De koninginne Vaſti is door weygeren van den koninghlicken throon af-gevallen. vvant het is haer tot hartneckigheyt ende ongehoorſaemheyt gerekent.

SOPH. Maer de weygeringe, daer ick van ſpreke, moet behendelick ende kunſtelick, niet plompelick en met hartneckigheyt ghebruyckt werden. die ſnare en moet noyt te hart geſpannen weſen, anders breeckt ſe. De deught is over-al in de middelmaet, niet in de uyt-puylende hoecken ghelegen. Vaſti gingh te hart, Potiphars wijf te ſacht en te los, om na de kunſte te gaen.

PHI.

PHI. Wat is dan hier in voor het beſte te houden?

SOPH. Wel hoort, maer ſonder meer
17. na-vragens, en deſen aengaende ſoo wil ick dat ghy u vernught met een ſoete ſpreucke van een ſchrijver, die noyt en is gehout gheweeſt, maer echter van de trouwe deftiger is ſprekende als alle getroude, die ick oyt geleſen hebbe. *Niet te eyſchen in deſe gelegentheyt* (ſeyt hy) *is vrouvvelicke beſchaemtheyt. vvat te vveygeren is heuſche eerbaerheyt; maer in het vveygeren te volherden, is ſtuerſche moetvvilligheyt, ofte (na eyſch van ſaken te ſpreken) rechte meyneedigheyt.*

PHI. Die ſpreucke is deftigh, en ick neme de ſelve hier in volle betalinge. Maer ick mercke dat de eerſte by-cō-komſte van Adam en Eva ſchijnt by dage geweeſt te zijn; ende by die ghelegentheyt diende vvel een vvoort ghеſproken, welcke in dien gevalle de beſte ſtonden zijn om wel te doen.

SOPH. Ick en ben niet geſint deſe materie hier te verhandelen, Philogame, om redenen, die ick meyne daer toe te hebbē. Eē woort, en dat wel, ſonder meer. Ick weet datter treffelicke medicijnen zijn, die gevoelen dat huysluyden, ambachts-lieden, en andere, die met den lijve dagelicx wercken, ſtercker kinderen voort-brengē als andere, en haer redenen zijn onder andere deſe, om dat ſoodanige lieden des avonts gegeten hebbende ende te bedde komende, veel van den ſlaep overvallen werdende (als moede zijnde van haer dagelicx bedrijf) de houwelickſe ſakē ongedaen laten, maer 's morgens de ſpijſe verteert, en het lichaem door den ſlaep verquickt zijnde, doen dan wat behoort om van mannen vaders te worden, en daer deur werden de ſelve geſeyt vaſter en geſonder kinderē uyt te brengen als andere, die hier mede ontijdelijck beſigh zijn. De regel ſeyt:

> 'T is ſoetſts wanneer men ſlapen gaet;
> Geſonſt ontrent den dageraet.

Meer en ſeg ick niet; oock verſta ick niet vorder geverght te werdē op deſe gelegentheyt.

PHI. Ick weet dat men eē vrient (ſchoon die van ſuycker is) niet en moet op eten, weerde Sophroniſçe, oock het willigh peert niet en moet over-rijdē; en daer mede ſal ick mijn oorlof van u nemen, met danckſeggінge voor den tijt, die ghy my vergunt, en de berichtinge, die ghy my gedaen hebt.

SOPH. 'T is etens tijt, Philogame, en het middaghmael roept ons, en ick roepe u tot het ſelve. Soo 't u gelieft, komt eet met my. het kan zijn dat wy in, ofte nae den eten nieuwe ſtoffe ſullē vinden van t'ſamen-ſprake op deſe of diergelijcke gelegentheyt.

PHI. Ick en heb geen mont om ſulcx te vveygeren, vveerde Sophroniſçe, en vvil u dan tweefins verbonden zijn: Eerſtelick, dat ghy my den geeſt eerſt, en daer nae oock het lichaem gevoedt ſult hebben. Wel aen, ick gae mede.

ALS de maeltijt gedaen, God gedanckt, de gaſten opgeſtaen vvaren, en dat Sophroniſcus met Philogamus in den tuyn ſigh vvat gingh vertreden, heeft de jongelingh al dadelick vvederom gelegentheyt geſocht, om te komen tot het vverck dat voor den middagh in handen vvas ghevveeſt. Hy dan, eerſt beginnende, ſeyde:

PHI. Heden morgen, weerde Sophroniſçe, meyn ick onder andere van u verſtaen te hebben, dat jonge lieden, al voren te houwelicken, behooren verſien te weſen van een ploegh-os, dat is, van middelen tot de huyſhoudinge dienende; dat light my wat overdwers in 't hooft en ſpeelt: want ick en kan niet gewaer worden dat ſulcx by de ouden in dier vougen is betracht geweeſt. Ick ſie hoe dat de Eertz-vader Iacob over de Iordane na Haran reyſde; eñ, ſchoon hy niet anders met hem en droegh als ſynen ſtaf, even-wel ſoo heeft hy beſtaen ſigh in houwelicke te verſellen met die ſchoone Rachel, voor de welcke hy geheele ſeven jaren ghedient hadde ſonder anderen loon te genieten: ghelijck hy mede noch benevens de ſelve tot ſyn tweede wijf aen-nam haer ſuſter Lea, met beloften van noch eenen anderen ſeven-jarigen dienſt aen te gaen. Siet daer den goeden man met twee vrouwē beladē, ſonder als noch dien ploegh-os (daer ghy van ſpreeckt) ofte genoeghſame mid-

middelen by der hant te hebben tot onderhout van de ſelve ſyne twee vrouwen, en 't gene daer uyt ſtont te volgen.

SOPH. 'Tis een misſlagh, jonghman, ſoo ghy meynt dat Iacob ſoo rau heeft aen-gegaē in het ſtuck van ſyn houwelick. want behalven dat hy een ſone was van Iſaac een gheſegent man van den Heere oock in tijdelicke middelē, van wien hy benevens ſynē broeder Eſau erfgenaem ſtont te werdē, ſoo was hem daer en boven alreede eē ſonderlinge belofte gedaen van ſynē God, niet alleenlijck van dat hy met hem woude zijn op de reyſe ende over-al, maer ſelfs dat hy aen hem ende ſynen zade het ganſche lant (daer op hy geruſt ende dē ſteen tot ſynē hoofde geleyt hadde) woude geven. (*Geneſ. 28. 13.*) Waer op oock is gevolght dat Iacob (die niet en hadde als een ſtaf, doen hy over de Iordane quam) in't weder-keeren tot tvvee heyren was geworden. (*Geneſ. 32. 10.*)

PHI. Wel ick mercke dat in de gelegentheyt van den Eertz-vader Iacob, ſonderlinge ten aenſiene van ſyn houwelick, veel bedenckelicke ſakē ſigh open doen; en daerom ſoude ick wel genegen zijn hier van wat naerder te hoorē ſprekē; maer ſiende dat in dit werck, dat by ons is begonnen te leſen, de beſchrijvinge van 't houwelick Iacobs nu is volgende, ſoo dunckt my (onder verbeteringe) beſt te zijn de ſelve beſchrijvinghe al voren af te leſen, ende daer nae daer over onderlinge redenen te wiſſelen.

SOPH. Begint werck, goede Philogame. want ick houde uwen voor-ſlagh voor goet: maer ſet u eerſt neder onder dit groen prieel, op dat de hitte ons niet en belette in ons voor-nemen.

PHI. Wel aen, ick ſal my daer toe ſtellen; ende beginne aldus:

HOV-

HOVVELICK VAN DRIEN,

DAT IS,

De verſamelinge in echten-ſtaet VAN IACOB MET LEA en RACHEL.

Siet Geneſ. cap. 29. Ioſeph. antiq. Iud. lib. 1. cap. 17. & 18.

DE vryſters zijn verbreyt, de vryers aen-gevvaſſen.
T ſa langht het ſnaren-ſpel uyt uvve gulde kaſſen,
En rept u Sangh-godin. hier is nu meerder ſtof,
Ten dienſte van de menſch, en Godes hoogen lof.
Ghy ſiet aen alle kant de vverelt haer verſtercken.
Dat heeft het vruchtbaer zaet van Adam konnen vvercken.
Brenght hier nu voor den dagh een edel trou-geval,
VVaer van men eertijts ſprack, en eeuvvigh ſpreken ſal.
VVilt heden, na de kunſt, een bruyloft openbaren,
Al vvaer de bruydegom is ſlaef voor ſeven jaren,
Al vvaer de rechte bruyt, door onbekenden liſt,
VVort uyt de feeſt geruckt, en in het bed gemiſt;
Al vvaer de vryſter treurt, daer alle vryſters ſpelen,
Om dat een ſuſter koomt haers ſuſters voordeel ſtelen;
Al vvaer een vryer tvviſt, als byſter ongeſint,
Om dat hy nevens hem de ſyne niet en vint;
Aen vvien noch even-vvel de gramſchap is benomen,
Mits hyder tvvee voor een ten leſten heeft bekomen.
Een vvonder ſelſaem vverck. Biet oiren, ſoete jeught,
Hier is het vreemſte ſtuck, dat ghy oyt leſen meught.

Als

ALs Iacob vvert gedreyght (vermits
ſyn vaders ſegen
Hem door ſyns moeders raet, niet
Eſau vvas verkregen)
En dat Rebecca ſorght voor eenigh
ongeval,
Soo vvorter vaſt geſtelt dat hy ver-
trecken ſal;

Doen vvorter vaſt geſtelt, dat hy in korte ſtonden
Na 't huys van Betuel dient af te zijn geſonden,
Dat hy na Haran toe heeft veerdigh af te gaen,
Om door ſyns broeders haet niet in gevaer te ſtaen:
En mits geen vreemde maeght in Canaan geboren
Hem tot geen echte vvijf en dient te zijn gekoren,
Soo vvort hem in-geſcherpt, dat hem ſyns moeders bloet
Hier in ſal nutter zijn, en liever vveſen moet.
Daer maeckt ſigh Iacob op, en met bedroefde ſinnen
Scheyt uyt ſyns vaders huys, en gaet de reys beginnen.
Hy geeft hem naer het lant, van daer de ſonne rijſt,
Hy geeft hem naer het rijck, dat hem ſyn vader vvijſt.
Hy gaet met diep gepeys door onbekende vvegen;
Doch vvaer hy komen magh, hy vinter Godes ſegen.
Oock doen hy van een ſteen ſyn hooft-peul had gemaeckt
Heeft hy in eenen droom des Heeren gunſt geſmaeckt;
Hy ſagh een ladder ſtaen, die reyckt tot in de vvolcken,
Geen heyl voor hem alleen, maer oock voor alle volcken.
Hy hoord' een helle ſtem, die uyt den Hemel quam,
En vry al dieper plaets als in ſyn ooren nam:
Geneſ. 28. Ick ben des Hemels Vorſt, en aller dingen ader,
De God van Abraham en Iſack uvven vader,
Ick ſchenck aen u het recht van deſe vvijde kuſt,
Daer op ghy deſe nacht in ſtilheyt hebt geruſt.

Ick

Ick vvil u vruchtbaer zaet in deſen lande veſten,
Van zuyden tot het noort, van ooſten aen het vveſten,
En even als het ſtof, dat niemant tellen kan,
Sal u tot aen-vvas zijn veel hondert duyſent man.
Noch ſalder boven dien, uyt u en uvven zade,
Ontſtaen voor al het volck een vvortel van genade,
Een ſegen vol gelucx, die in het aertſche-dal
De menſchen in't gemeen tot vreughde dienen ſal.
'Ken vvil haer myne gunſt niet van u laten ſcheyden,
Maer u als metter hant op uvven vvegh geleyden.
Het zy ghy vorder reyſt, of dat ghy vveder koomt,
VVeeſt van geruſten geeſt, en vvandelt onbeſchroomt.
De nacht deed' haren loop, de Mane gaet verdvvijnen,
En naer een korte vvijl de Son begon te ſchijnen;
Dies ſprack de jongelingh (mits hem de ſlaep verliet)
God is in deſe plaets, en ick en vviſt het niet.
Daer rilt een killigh bloet van boven tot beneden,
Daer rijt een koude ſchrick door al myn ſvvacke leden.
God, God heeft my genaeckt, my, ſegh ick, enckel ſtof.
Van my vvort danck vereyſt, en voor hem eeuvvigh lof.
De ſteen, vvaer op de man ſyn nacht-ruſt had genoten,
VVort van hem metter daet met oly over-goten,
Die vvort van hem gericht, en in het groene velt
Een peyl van vvare danck den Heere voor-geſtelt.
Hy voeghter vvoorden by: VVilt ghy op mijne vvegen,
En in mijn ouders huys verleenen dijnen ſegen,
Ghy ſult mijn eenigh God, mijn trooſt, en hooghſte goet,
Ghy ſult voor eeuvvigh zijn de luſt van mijn gemoet.
Ick ſal van nu voortaen tot uvver eere leven,
Ick ſal van mijn gevvas u volle thienden geven,
Die ſullen alle jaer u vverden voor geleyt,
En vvare teyckens zijn van mijne danckbaerheyt.

De kruyn van deſen bergh die ſal een tempel vveſen,
Daer ſtaegh u hoogen naem ſal vverden in gepreſen,
En ick ſal inder daet, en niet in loſſen ſchijn,
Mijn leven-dagen langh u trouvven dienaer zijn.
Hier op beſluyt de man, en eyndight ſyn gebeden,
En vordert ſynen vvegh met onvermoeyde ſchreden;
Hy geeft hem van den bergh, en maeckt een ſnellen ſpoet,
En voelt al vvaer hy gaet den Heer in ſyn gemoet.
Daer lagh een aerdigh dal te midden in den velde,
Daer hy een ſchoonen hoop van vvitte kudden telde,
Een dal rontom geçiert met luſtigh boom-gevvas,
En met een aerdigh groen, en met een vveligh gras.
Hier op trat Iacob voort tot Harans vette vveyden,
Daer oock de maeghden ſelfs het vveligh vee geleyden;
Hier ſagh hy harders ſtaen, en maeckt hem daer ontrent,
En vraeght daer in het dorp, of yemant Laban kent,
En of daer lieden zijn die van ſyn handel vveten,
En hoe hy varen magh, en vvaer hy is geſeten.
Men doet hem goet bericht, en hem vvert aengeſeyt
VVaer Labans vvooningh is, en vvie ſyn kudden vveyt.
En, ſiet, dien eygen ſtont is daer een maeght gekomen,
Die heeft hem, door het oogh, de ſinnen in-genomen,
Iuyſt als het ſvvavel-vverck, dat aen het vier genaeckt,
En, eer het yemant denckt, in haeſt een vlamme maeckt.
Hy ſagh haer ſoet gelaet, haer over-ſchoone leden,
Hy vraeght vvie datſe vvas, en prijſt haer ſoete reden,
Hy voelt, uyt dit geſicht, hem ſteeckt een ſoete pijn
Hy ſpreeckt in ſyn gemoet: O mocht ick uvve zijn!
Hy koomt haer naerder by, hy ſeyt haer ſyn belangen,
Hy ſeyt van vvaer hy koomt, [a] en kuſt haer friſſche vvangen.

a Al-hoewel Moſes geen verhael en ſchijnt te doen, dat Iacob met Rachel eenige reden heeft ghevoert, eer hy haer omhelſde, maer dat uyt dē text ſchijnt, dat hy haer eerſt kuſte, en daer na verhaelde wie hy was, ſoo wortnochtans beſloten uyt dē oorſpronckelicken Text, dat Iacob voor het omhelſen van Rachel heeft geopenbaert hare onderlinge maeghſchap. Welcke uyt-leggінge by ons is gevolght, op dat Iacob niet en ſchijne plotſelick een onbekende jonck-vrou om den hals gevallen, en Rachel van een vreemdē jongelingh, ſonder tegenſpreken, ſoodanigen vryheyt gheleden te hebben. Siet *Rivet op het 29. cap. Geneſ. Exerc. 126.* alwaer van verſcheyde ſoorten en manieren van kuſſen, by de ouden gebruyckelick, wert gehandelt.

Het

Het ſoentje dat hy gaf heeft ick en vveet niet vvat,
Dat hem den geeſt beroert, en aen het herte vat.
Hy vveet niet vvatter ſchort, hy voelt ſyn oogen vlieten,
Hy voelt (eer hy het vveet) ſyn tranen neder ſchieten.
Het is van ouden tijt en heden noch gemeent,
Dat groote vreughde ſchreyt, en reyne liefde vveent.
Soo haeſt als Laban vveet dat Iacob is gekomen,
Gevoelt hy ſynen geeſt met blijdſchap in-genomen.
Hy vraeght hem vvonder veel, en hoe ſyn moeder vaert,
En of God heden noch ſyn vader heeft geſpaert,
En vvat ſyn broeder maeckt, en vvat hem heeft bevvogen,
Dat hy uyt Canaan dus eenſaem is getogen,
En of hy verder vvil. De goede jongelingh
Vertelt hem vvatter ſchort, en ſeyt hem alle dingh.
De tijt doet haren loop, en Iacob met de knapen
Is beſigh onder dies ontrent de jonge ſchapen,
En al het ander vee; en vvat hy neemt ter hant
Dat doet hy met geluck, en even met verſtant.
Als Laban ſyn beleyt, en ſyn beſette gronden
Nu dickmael had geſien, en inder daet bevonden,
Soo tracht hy met den vrient te komen in verdragh,
Op dat hy ſynen dienſt te langer hebben magh.
En daerom, naer een preuf van ſes of ſeven vveken, [b]
Vanght hy ten leſten aen tot hem aldus te ſpreken:
'T is onrecht, lieve neef, al ben ick uvven vrient,
Dat ghy my ſonder loon en ſonder voordeel dient.
Ick vveet hoe licht een man een ſake kan verdrieten,
Indien hy voor ſyn vverck geen vvinſt en ſou genieten,

b Moſes *Geneſ. 29. 14.* verhaelt wel dat Laban in't bewillekomen van Iacob ſeyde: *Wel aen ghy zyt myn been en myn vleeſch*; maer en ſprack niet van hem in ſyn dienſt te nemen, en min van hem een dochter te willen gevē, voor hy eē maent langh ſyn maniere van doen wel grondelick hadde door-ſien, gelijck de Text klaerlijck uyt-wijſt, en by de ſchrijvers hier wert aengemerckt. En daer in is Labans exempel na te volgen, ſchoon niet in andere ſaken.

'K en vvil in dit geval niet zijn in uvve ſchult,
Dus maecktet my bekent, vvat dat ghy vvinnen ſult. [c]
Als Iacob dit verſtont ſyn herte gingh hem open,
Hy vont ſyn ganſche ziel van ſoete vreught bekropen,
En, na hy ſonder ſpraeck een vveynigh heeft geſtaen,
Soo ſpreeckt hy ſynen oom in deſe reden aen:
Ick vvil belofte doen, oock ganſche ſeven jaren,
Mijn leden mijn vernuf in geenen deel te ſparen.
Ick vvil met alle vlijt, oock in de midder nacht,
Ten goede van het vee, my geven op de vvacht;
'K en vvil noch even-vvel geen voordeel uyt de ſchapen,
'K en vvil my geen gevvin uyt uvven acker rapen,
'K en vvil voor mijnen dienſt geen lant, of vruchtbaer velt,
Geen huys van groot beſlagh, en min noch eenigh gelt.
VVilt ghy my tot een loon u dochter Rachel jonnen,
Al dien ick ſeven jaer, het is genoegh gevvonnen.
Laet dit mijn huere zijn, en ſtelt dat heden vaſt,
En ick ſal metter daet gaen treden in den laſt.
Ick ſal met alle vlijt ontrent de kudde vvercken,
En ghy ſult over-al mijn trouvve dienſten mercken;
Doch ick en ſal niet eer als na de ſeven jaer
Ontfangen tot een loon mijn lieve vveder-paer.
Dit ſprack de jongelingh; en Laban is te vreden, [d]
En Iacob is daer op in ſynen dienſt getreden.

c Laban ſchijnt hier in ganſch vroom en redelick te zijn, niet willende dat Iacob hem dienen ſoude ſonder loon, als een vry man geen ſlave weſende, oordeelende dat een die werckt loon behoort te genieten, na de leere Chriſti; maer hy laet ſulcx terſtont daer aen ganſch leelick liggen, vermits hy ſyn dochter (die hy met behoorlick houwelicx-goet hadde behooren uyt te geven) voor de huere en arbeyts-loon van Iacob hem toe-eygent, treckende alſoo winſt en voordeel daer hy ſelfs hadde behooren uyt te geven.

d Laban even-wel en ſeyde Iacob op ſyn verſoeck niet anders als *het is beter dat ick ſe u geve als yemant anders; blijft by my.* Welcke antwoorde eenige meynen niet ter goeder trouwen by Laban alſoo gegeven gheweeſt te zijn, als of hy van dien tijt aen al voor hadde gehadt Iacob van het ſtuck te leyden, en daerom geen klare, maer een twijffelachtige antwoorde gegeven te hebben. *Perer.* Dan hoe het zy, Iacob heeft ter goeder meeninge het ſtuck op-genomen, en is daer op in ſynen dienſt getreden. *Rivet. in Geneſ. Exerc. 126.* Daer zijn ſchrijvers die (niet ſonder gewichtige redenen) ghevoelen dat Iacob Rachel heeft genooten ſtracx naer het verdragh met Laban gemaeckt. Siet *Iunius* en *Tremellius* op deſe plaetſe. Even-wel wy volgen hier het gemeen gevoelen.

Hy

Hy gaeter vvilligh toe, en niet als uyt bedvvangh,
En diende met vermaeck de ſeven jaren langh.
Hy gaet in grooten ernſt een machtigh vee beſorgen,
By vvijlen ſonder ruſt tot aen den lichten morgen.
Al vvaerder yet ontbreeckt daer is hy flucx ontrent;
Soo dat ſyn vvijs beleyt is over-al bekent.

I. Matham. inuc. A. Matham. fe.

Hy maeckt hem niet gevvoon een ganſchen nacht te ſlapen,
Soo dat geen felle vvolf kan loeren op de ſchapen,
Soo dat noyt vvreede beir een bock of geyte nam;
Hoe-vvel hy menighmael ontrent de kudde quam.
VVas oyt het vee verhit door ongevvoone qualen,
Hy geeft hem in het boſch, hy gater vvortels halen,

Hy ſoeckt een heylſaem blat, hy pluckt een edel kruyt,
En jaeght in aller ijl de quade dampen uyt.
Indiender eenigh zeer komt aen de bocken groeyen,
Hy iſſer veerdigh by, en laet een yſer gloeyen,
Hy brant de lempten uyt, of, als het vveſen moet,
Hy ſnijt haer in het vleys, en dempt het vierigh bloet.
En vvaerom meer geſeyt? hy vveet hem ſoo te quijten,
Dat hem geen ſlap beleyt oyt menſch en kan vervvijten;
Dies nam de kudde toe, meer als men vvenſchen kan,
De ſegen is in huys, als God is met den man.
Hy voelt geen ongemack noch in de ſtrenge dagen,
Noch in de vuylen miſt, noch in de felle vlagen;
En ſchoon hy groot verdriet door hit of koude leet,
Hy acht des niet te min ſyn moeyte vvel beſteet.
Hy voelt ſyn ongemack van ſtonden aen verſachten,
Als hy maer eens en denckt, vvat loon hem ſtaet te vvachten;
En, ſchoon hy menighmael ſigh niet te vvel en vint,
Een ſoet gepeys alleen dat maeckt hem vvel geſint.
Als nu de tijt verliep, en dat de ſeven jaren,
Na ſoo een langh gedult, nu op een eynde vvaren,
Soo maeckt hem Iacob op, en gaet tot Laban in;
Hy groet hem na den eyſch, en taelt na ſyn gevvin:
Ghy vveet het (ſeyt de man) hoe ick ben aen-genomen,
En dat tot deſer uyr myn tijt is om-gekomen;
VVel aen dan, doet my recht, beſcheyt den bruylofs-dagh,
En maeckt dat ick ter eer mijn bruyt genieten magh.
'T verſoeck vvert toe-geſtaen. men laet de gaſten nooden,
Men later menigh kalf en vette ſchapen dooden;
Men brenghter in het huys, men haelter aen den dagh
Al vvatter op de feeſt tot vreughde dienen magh.
Een yder is verblijt, dat tvvee gelieven paren,
Met hoop alleen gevoet tot aen de ſeven jaren,

Een

Een yder is beluſt om hem te mogen ſien,
En op ſoo blijden dagh geluck te komen bien.
Hier over vvert de vvijn in overvloet geſchoncken,
En by het bruylofs-volck in volle maet gedroncken,
En, om niet langh te zijn, het is een groote feeſt,
En niemant gaeter vvech als met een blijden geeſt.
De maeltijt is gedaen, de vreemde gaſten ſcheyden,
Men gaet de jonge bruyt tot in de kamer leyden,
Men ſteeckt, na d'oude vvijs, den bruylof-fackel aen;
Men hiet den vvoeſten hoop te vvijcken uyt de baen;
Men hoort meeſt al het volck door ſangh en vrolick juygen,
Door ſpringen, door geroep, een blijden geeſt betuygen;
Men ſagh aen alle kant een toe-loop van de jeught,
Men hoorde groot geraes te midden in de vreught.
Men leyde vaſt de maeght door veelderhande ſalen.
Geen oogh van die haer volght en kan haer achter-halen;
En, ſiet! in dit gevvoel, en in het vvoeſt geloop
Soo vvert de rechte bruyt ontfutſelt uyt den hoop,
Getogen uyt het volck, en met geſvvinde ſprongen
VVert Lea daer gebracht, en in het ſpel gedrongen,
Gekleet in ſuyver vvit, geçiert met edel kruyt,
En even ſoo geſtelt gelijck de vvare bruyt.
Dit vviſt de looſe vos ſoo liſtigh uyt te vvercken,
Dat niemant van den hoop de greep en konde mercken.
En, ſiet! in dit geraes, door gunſte van den nacht,
VVort Rachel vvech geleyt, en Lea daer gebracht.
Haer aenſicht is bedeckt (ſoo plagh in oude tijden
Het ſlecht en eerbaer volck een jonge bruyt te mijden;
Een ſnuyel die verbergh de ſchaemte van de maeght,
Die by een vreemde man haer teere leden vvaeght.[e])

e Dit is het gevoelen van Ioſephus, hoe-vvel by andere daer over beriſpt, ſiet hier vã *D. D. Riveti Exerc. in 28. cap. Gen. Exerc. 127.* wy volgẽ niet verder den Iootſchen hiſtorij-ſchrijver als dat wy meynen dat Iacob vrolick zijnde vermits hy nu hadde te ghenieten ſyn langh verwachte Rachel, ende onder de bruyloft-gaſten door den wijn eeniger-maten verheught weſende, des te lichter in een duyſteren nacht heeft bedrogen konnen werden. Siet de vorder bedenckinge hier op vallende in de volgende preuve.

De

De bruyt die vvert gebedt, de keerſen vvech genomen,
Men roept den bruydegom, en laet hem binnen komen.
Hy die hier niet en gaet als met de beſte trou,
Begeeft hem tot de maeght, als tot ſyn eygen vrou.
De vreught, de vvijn, de nacht, die hier te ſamen vvercken,
Zijn oorſaeck dat de man geen liſt en kan bemercken.
Soo langh het duyſter is, en vveet hy anders niet,
Als dat hy metter daet ſyn eygen bruyt geniet;
Maer als de gulde ſon is hooger op-gereſen
Soo komt hem daer ontdoen een vvonder ſelſaem vveſen,
Hy ſlaet ſyn oogen op, hy ſchuyft de bed-gordijn;
Maer hy en vint haer niet die hy daer meynt te zijn.
Hy geeft hem noch een reys de vryſter aen te ſchouvven,
Hy kan in dit geſicht ſyn oogen niet betrouvven.
'T is vveder als het vvas, hy vvert te meer verbaeſt,
Hy tvvijffelt, of ſyn oogh, dan of ſyn herte raeſt.
Hy ſiet ten derde-mael. VVel dit zijn vreemde ſaken!
Hy vint niet dat hy ſocht, hy vveet niet vvat te maken,
Hy mijmert binnens monts, hy valt in diep gepeys:
VVel, dit is (naer het ſchijnt) een murruvv kieken-vleys.
Hoe! kan op eenen nacht de ſchoonheyt ſoo verloopen?
Soo heb ick deſe maeght te diere moeten koopen.
Maer ſiet de grauvve lucht die vvort ten leſten klaer,
En Iacōb vont, eylaes! ſyn nichte Lea daer.
Ach! vvat een koude ſchrick door-rent hem al de ſinnen,
Hy vveet niet vvat te doen, of vvat hy ſal beginnen,
Syn hooft dat ſuyſe-bolt, ſyn innigh herte ſlaet,
Syn breyn is op de loop, en hy als buyten raet.
VVat ſal hy nu beſtaen? ſal hy met Lea kijven?
Of haer doen henen gaen, en uyt den bedde drijven?
Of ſal hy ſonder ſpraeck gaen tijden op de loop?
Of ſal hy al het huys gaen roepen over-hoop?

Of

Of ſal hy op een bergh of elders loopen malen?
Of ſal hy in het vvout, of in de boſſen dvvalen?
Of ſal hy verder gaen, en kieſen eenigh dal,
Daer hem geen menſchen kint ſyn leven vinden ſal?
VVat uyt-komſt? vvat behulp? vvie ſal het konnen ſeggen?
VVie kan ſoo vreemden ſtuck met reden over-leggen?
Ten leſten, hy verdvvelmt, en, ick en vveet niet hoe,
Loopt veerdigh uyt het bed, en ſoo na Laban toe.

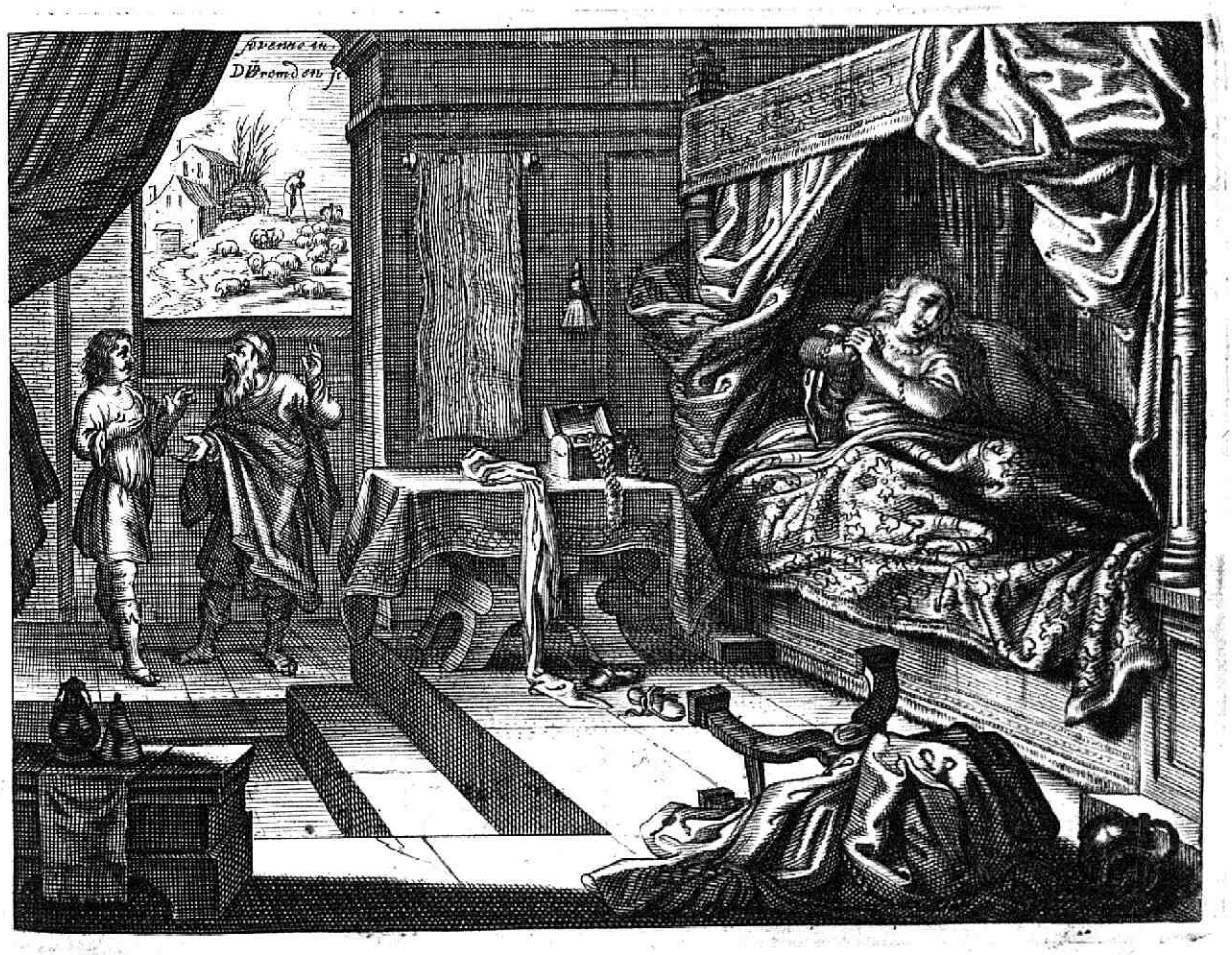

Daer gaet hy dapper af: VVel dit zijn vreemde ſtreken,
VVel! Oom, leert ghy my ſelfs myn echt en trouvve breken?
Maeckt ghy my tot een bouf, oock op den eerſten nacht?
'K en had van u voorvvaer dit onheyl niet vervvacht.
Ick heb ſoo langen tijt, ja ganſche ſeven jaren
Mijn leven af-geſlonſt, om eens te mogen paren;

Ick hebbe menighmael den ganſchen dagh geſvveet,
En even-ſtaegh gevveeſt als in geduerigh leet.
Ick heb den kouden nacht, en hare ſtuere vlagen,
Ick heb den ſonne-brant en hitte moeten dragen,
Ick hebbe mijne jeught, en niet u goet, verquiſt,
Geen menſch heeft aen het vee een eenigh lam gemiſt.
En nu ick eens mijn loon, na ſoo een diep verlangen,
Voor al mijn bitter ſvveet ten leſten moeſt ontfangen,
Nu ick met groot gedult mijn tijt heb uyt-gebeyt,
Soo vvord' ick hier beſpot, en om den tuyn geleyt.
Hoe! heb ick vvel gedient, vvaerom vvort ick bedrogen?
VVaerom tot mijner ſpijt u dochter vvech-getogen?
VVaerom door ſlim beleyt my Lea toe-gebracht,
Die ick noyt heb begeert, noyt om en heb gedacht?
Hebt ghy dan ſoo ter ſmuyck u dochter leeren ſluypen,
En by een ander man in't duyſter onder kruypen?
Dat is van quaet gevolgh, en al te vreemde ſlagh,
Die noyt een eerlick man voor eerlick houvven magh.
Siet! dat ick ſchuldigh vvas aen Rachel mijn beminde,
Aen vvien ick my alleen met trou verbonden vinde,
Dat hebje deſen nacht met liſt van haer gevvent,
En die haer deel geniet die iffer door geſchent.
V dochter is een hoer, en ick een bouf gevverden,
En op ſoo quaden voet en vvil ick niet volherden;
Geef hier mijn echte deel, mijn recht en vvettigh goet,
En neemt ghy vvederom dat ick niet hebben moet.
VVien iſſet niet bekent, dat trouvven is verkieſen?
En vvat men ſoo bekoomt dat vvil men niet verlieſen,
Niet laten aen een vrient, niet ruylen overhant.
Neen, neen, een echte bruyt is al te vveerden pant.
VVel, ſonder langh vertreck, herſtelt my deſe ſaken,
Op dat ick na den eyſch mijn Rachel magh genaken.

Sy is mijn vvettigh loon, mijn luſt en hooghſte vreught,
Die ick niet miſſen kan, en ghy niet houden meught.
Dit ſprack de jongelingh al vry met harde reden,
Als met de nieuvve bruyt in geenen deel te vreden;
Maer Laban ſtont en keeck, als yemant die verſint,
En met dat Iacob ſvveegh ſoo iſt dat hy begint:
VVel neef hoe dus ontſtelt? vvaer toe u hevigh ſpreken?
VVat magh u, lieve man, vvat kan u doch gebreken?
Ghy buldert, ſoo ick hoor, en ſpreeckt gevveldigh breet
Van uvven ſvvaren dienſt, en u verdrietigh ſvveet.
Ghy hebt (gelijck het ſchijnt) te vvonder veel bedreven,
En, ick en vveet niet hoe, bekommert moeten leven;
Maer ſegh my doch een reys, hebt ghy oyt meer gedaen
Als die hier nevens ons haer kudden gade ſlaen?
Ghy hebt mijn vee gevveyt, zijn dat ſoo ſvvare ſaken?
Kan u dat licht bedrijf vermoeyde leden maken?
Voor my 'k en meyn het niet. vvant een die ſchapen hoet,
Die vveet men dat voor al geen groote moeyt en doet
Daer vvert in dat beroep gegraven noch gedolven;
Mijn doggen, niet u volck, die vechten met de vvolven.
Is't ſomtijts kout gevveeſt, en dan eens vveder heet,
'T en quetſt u leden niet, ghy zijter na gekleet.
Doch hoe het vveſen magh, vvat noot hebt ghy te klagen?
VVant ghy en had voor al geen ſvvaren laſt te dragen.
Ick heb u ſtaegh verſchoont, geviert, onthaelt, gevoet,
Niet als een vreemdelingh, maer als mijn eygen bloet.
Ghy houft niet alle dingh met eyger hant te rechten,
Daer is tot u behulp een hoop van rappe knechten,
Die koomen op u vvoort, en gaen op u gebiet,
En 't is u meeſte vverck, dat ghy maer toe en ſiet.
Voorvvaer u grootſte laſt geeft u maer vveynigh hinders;
Al vvat ick u beveel doen oock mijn eygen kinders;

Al vvat ghy oyt bedreeft en vvas geen ſvvare laſt,
Ick vvetet voor gevvis, ghy vvaerter mee gepaſt.
Ginght ghy u niet geſtaegh vertreden aender heyden,
En ſaeght op u gemack de jonge ſchapen vveyden?
Hadt ghy niet over-al u Rachel metter hant,
VVaer ghy in eenigh dal u by de kudde vant?
VVas dit niet u bedrijf by vvijlen ganſche dagen,
Soo haeſt als in het groen de geyten neder lagen?
Liet ghy niet aen de maeght dan vveten u beklagh,
Gelijck de ſoete jeught van alle tijden plagh?
'Tis ſeker, lieve neef, al vvaerje zijt gekomen,
Daer hebje nevens haer u ſoet vermaeck genomen.
De jeught van al het lant, en menigh eerlick man,
Ia 't boſch oock even-ſelfs dat heefter kennis van.
My komt hier in den ſin hoe, niet te langh geleden,
Ick van den naeſten bergh quam in het dal getreden,
En hoe ick daer een olm ontrent een beke vont,
In vviens bemoſte ſchors aldus geſchreven ſtont:
Waſt, aerdigh boomtje vvaſt; als ghy ſult vveder ſchieten,
Dan ſal ick mijnen vvenſch ten leſten eens genieten.
'T is nu een jaer geleen dat ghy de letters ſneet;
Maer niemant, buyten ons, die recht de gronden vveet.
Dies lacht ghy menighmael, vvanneer de jonge gaſten
Met onbevvuſten geeſt den handel onder-taſten.
Sy ſlaen maer na den ſin, onkondigh van de ſaeck,
En dat is (ſoo ick vveet) u beyde groot vermaeck.
Nu ſegh eens, lieve, ſegh, kont ghy met reden klagen
Van al te ſvvaren vverck, of van te ſtrenge dagen?
Iae vint men in het lant oock vvel een ruſtigh man,
Die ſoeter tijt-verdrijf of leven vvenſchen kan?
Naer ick het ſtuck begrijp, ghy klaeght van enckel vveelde;
'K en vveet geen harders kint, dat oyt ſoo luſtigh ſpeelde,

Dat

Dat oyt ſoo vrolick vvas, en buyten alle dvvangh,
Als ghy in mijn bedrijf, de ſeven jaren langh.
Maer ſegh doch eens een reys, vvat heb ick doch bedreven
Dat ghy my ſoo beriſpt, ſoo vinnigh hebt bekeven?
Heeft u die groote man u vader oyt geleert,
Dat ghy geen vvitten baert of grijſe koppen eert?
Neen, vrient, die vvijſe vorſt, van yder een gepreſen,
Die heeft u vander jeught al beter ondervveſen;
Maer ghy loopt buyten ſpoor door jongh en hevigh bloet,
Dat ick niet lijden kan, en ghy niet doen en moet.
VVel, quant, ick ſegh u dat: Verbetert u manieren,
En leert met recht gedult bedaeghde lieden vieren.
VVant ick, hoe dattet gae, en vvil het niet verſtaen,
En 't ſal u voor gevvis ten beſten niet vergaen.
Maer koomt nu tot de ſaeck, en opent uvve gronden;
VVat is in mijn beleyt door yemant quaets gevonden?
Ick heb u (ſooje ſeght) in't duyſter vander nacht
Niet Rachel uvve bruyt, maer Lea toe-gebracht.
Dit noemje ſlim bedrogh, en kanter hevigh tegen;
Maer ghy hebt al de nacht in haren ſchoot gelegen,
En ſy in uvven arm, en niemant heeft geklaeght;
Een teyken dat het vverck u niet en heeft miſhaeght.
VVant mits ghy haer terſtont niet vveder hebt geſonden,
Soo hebt ghy voor gevvis den handel goet gevonden;
De daet die heeft betoont, dat ſy u vvel beviel,
En dat ſy vvederom u vveert en lieftal hiel.
Ghy hebt haer ſoete jeught, haer teere blom genoten,
En dat, ô dertel quant, en heeft u niet verdroten.
VVenſt ghy nu vvederom een nieu en verſche bruyt,
Soo vveet dat uvve trou uyt quade luſten ſpruyt.
Hoe! ſou een jonge laf een teere vrijſter ſchenden,
En, alſſet hem geviel, dan vveder mogen ſenden,

De vader tot een ſmaet, de moeder tot verdriet?
Neen, joncker, dat bejagh en lijt ons lant-recht niet.
VVie hier een maeght beſlaept, al quamet hem te rouvven,
Daer is geen ſeggen aen, hy moet de vrijſter trouvven.
De luſt tot echte min, verſegelt in het bed,
En is niet van den aert om los te zijn geſet.
Het maeckt een vaſten knoop, die met verkeerde ſtreken
Niet open is te doen, niet af en is te breken.
Dit is van ouden tijt een recht hier in het lant:
Het bedde maeckt ons hier een onverbroken bant.
Maer noch al boven dit is dienſtigh hier te vveten
Een noodigh trou-gebruyck, dat noyt en dient vergeten.
Men geeft hier in het lant geen jonger dochter uyt,
Voor dat met vrienden raet een ouvver is de bruyt.
En vvaer dat yemant koomt daer vint men vaſte vvetten,
Die, naer dat yemant vvil, niet af en zijn te ſetten;
Ghy ſteeckt dan even hier den vinger in het zant,
En eert, gelijck het dient, de vvijſe van het lant.
Ghy ſiet, dat, hoe het gaet, ghy kont het niet ontleggen,
Ghy kont u eygen ſelfs aen Lea niet ontſeggen,
Ghy zijt aen alle kant met reden ſoo beſet,
Dat u in volle maet het vvijcken is belet.
Ick, die hier vader ben, heb u de maeght gegeven,
Om als een echte vvijf met u te mogen leven,
Dat is hier in gevveeſt mijn vvit en oogh-gemerck,
En 't is in dit geval een gront-ſtuck van het vverck.
En ghy hebt haer aenveert, en zijt tot haer gekomen,
En hebt haer in het bed vry-vvilligh aen-genomen.
Ghy hebt den avont-ſtont, en al den ganſchen nacht,
Gelijck een echte man in vreughden om-gebracht.
Mijn dochter inſgelijck die heeft aen hare vvangen
Een ſoen, als echte vrou, van uvven mont ontfangen;

En

En is u vvederom een ſoete kus gejont,
Die viel u noyt te beurt als op gelijcken gront.
Zijn vvy dan eens gevveeſt al die hier yet vermogen,
En is ons aller hert op eenen voet bevvogen,
Soo hoort ghy Lea toe, en dat in vvare trou,
En daer en is voortaen geen plaetſe van berou.
Maer ghy, die mijn beſtraft met ſoo geſtrenge reden,
En roept, dat ghy door liſt hier onrecht hebt geleden,
Vermits, gelijck ghy ſeght, het niet en kan beſtaen
VVat yemant door bedrogh of dvvalingh heeft gedaen,
Bedenckt in u gemoet, hoe ghy uvvs vaders ſegen
Hebt door een looſen treck voor u alleen gekregen,
En hoe u broeders kleet bedroogh den ouden man,
En door u ſlim beleyt ſyn hert en gunſte vvan;
En of ſchoon nader-hant de liſt vvert uyt-gevonden,
V vader lijckevvel die hielt ſigh als verbonden;
En ſchoon hy metter daet den looſen handel ſagh,
Hy ſey, dat hy de gift niet vveder roepen magh.
Hoe ſeer dat Eſau vveent, en vvoudet anders drijven,
Ghy die geſegent vvaert, die moſt geſegent blijven;
Dat hebje menighmael voor deſen ons vertelt,
En met een vollen mont u voor-recht vaſt geſtelt.
VVaerom en dient de voet, door u vvel eer genomen,
Niet hier by ons gevolght en na te zijn gekomen?
Ten voeght niet, dat een man, die na de reden gaet,
Doet tegen ſyn bedrijf, en buyten eygen daet.
En dit gelt des te meer in houvvelickſche ſaken,
Die naer een quaden ſlagh niet recht en zijn te maken.
Hier is een maeght onteert, en dat door u bedrijf;
VVel, handelt die voortaen gelijck een echte vvijf.
Daer is geen ander raet, ghy konret niet ontvlieden;
VVat ghy een ander deed' dat moet oock u geſchieden;

Iſt

Iſt niet gelijckje vvilt, ſoo doet gelijckje meught,
Maeckt trouvve van de luſt, en van den noot een deught.
Als Iacob overvvoegh de gront van deſe reden,
Soo vvert de man geſint hier dieper in te treden.
Doch eer hy grammer vvert, en op een nieu verhit
Soo voer hem Laban in, en ſeyd' hem vveder dit:
'K en vvil niet dat u hert in nieuvve gramſchap ſteygert;
De loon by u verdient, en is u niet gevveygert.
Hout Lea nu ter tijt voor uvve bed-genoot, [f]
En laetſe by u zijn tot aen de bleecke doot.
Ick vvil u nevens haer mijn jonghſte dochter geven,
Om als een echte vvijf met u te mogen leven,
En dat ter naeſter vveeck; maer voeght u, lieve vrient,
Dat ghy noch op het velt my ſeven jaren dient.
VVat ſal doch Iacob doen? het zijn hem vreemde ſaken;
Maer Lea vvas onteert; en hoe van haer te raken?
En Rachel is voor al ſyn lieffſte vveder-paer;
Dies nam hy vveder aen een dienſt van ſeven jaer.
Daer is de tvviſt gedaen, daer is het ſtuck gevonden,
Daer vvort de jongelingh aen tvvee gelijck verbonden;
Maer niet door eenen vvegh, of op gelijcken voet,
Aen d'een uyt rechte min, aen die vermits hy moet.

f Laban ſeydt volgens onſen Text: *Hout met deſe deſe vveecke uyt; ick vvil u deſe* (dat is Rachel) *mede geven &c.* In den Hebreeuſchen en oock in den Griecſchen Text ſtaen deſe woorden twijffelachtigh, in voegen dat eenige daer uyt hebben willen beſluyten, dat Iacob noch ſeven jaren ſoude hebben gedient, aleer Rachel te genieten, nemende de weken voor iaren (*Ioſephus & Chryſoſt.*) maer ſulcx wert tegen-geſproken by *Hieron.* ende andere Godſgeleerde. Siet *Rivet. in cap. 28. Geneſ. Exerc. 127.*

PHI-

PHILOGAMVS.

WEl, daer is nu de geſchiedeniſſe, ende in deſelve ſchuylen (ſoo my dunckt) verſcheydē bedenckelicke in-ſichten, op alle de welcke ick u oordeel luſt hebbe te verſtaen.

1. Eerſtelick, of Iacob wel dede Rachel een jonger ſuſter voor hem tot eē vrouwe te verkieſen, en dat om haer ſchoonheyts wille; waer uyt dan voort-komt de vrage, of men een vrouwe eygentlick om haer ſchoonheyts wille vermagh te verkieſen.

2. Ten tweeden, of Iacob aē Lea in't ſtuck van trouwe konde verſtaen werden verbondē te weſen, ter ſake vande gemeenſchap van bedde met haer gepleeght; waer uyt dan geſien ſal mogen werden, van wat werckinge het by-ſlapen is onder de jonge en ongehoude lieden.

3. Ten derden, of Lea wel dede haer by Iacob haers ſuſters bruydegom in ghemeenſchap van bedde te begeven; waer op dan onderſocht kan werden, of vrienden malkanderen een voordeel vermogen af te ſien in't ſtuck van vryagie, en hoe verre.

4. Ten vierden, wat van Laban te gevoelen is, vermits hy Iacob ſyn oudſte dochter Lea voor Rachel de jonghſte quam toe te ſteken; daer uyt te leeren ſal weſen, wat dat dwalinge, vallende ontrent den perſoon in deſe gelegentheyt, is uyt-brengende.

5. Ten vijfden, of Iacob wel dede Lea te behouden, en Rachel noch benevens haer te nemen; al waer van de Polygamie, ofte het veel-wijvigh houwelick te ſprekē ſal vallen. Gelieſet u, weerde man, op yder u gevoelen te openen, 't ſal my aengenaem zijn.

SOPH. Siet daer al vry wat veel geſneden werck; niet-te-min ick en ſla niet van de hant, maer wil alleene my der kortheyts bevlijtigen, om u te voldoen, ſoo ick kan.

PHI. Op het eerſte en kan ick niet nalaten (met u verlof) voren uyt te ſeggen, dat my jegenwoordelick in den ſin koomt een woort van den Poëet *Anacreon*, te weten, dat een ſnellē loop is het çieraet van eē peert, een goet oordeel van een man, en de ſchoonheyt van een vrouwe. Dit ſonder voor oordeel gheſeyt zijnde, ſal ick u oordeel op de eerſte voor-ſtellinge verwachten.

SOPH. Ick ſie alreede wat ghy ſeggen wilt, jongelingh; maer ſonder daer op te ſlaen ſoo ſegh ick op het eerſte bedencken (te weten, of een houwelick eygentlick wel anagh gegront werden op ſchoonheyt) dat in gevalle by yemant een ſchoon wijf wert begeert tot op-weckinge van meerder vleeſchelickheyt, en om met grooter wel-luſt de driften van der jeught in 't werck te ſtellen, dat ſoodanigh bedrijf niet voor geoorloft en kan gerekent werden.

PHI. Wel! dats immers in 't begin een hart vonnis geſtreken tegens de lief-hebbers van de ſchoonheyt. Maer eer wy vorder gaen ſoo ſegh ons doch, waerom, en tot wat eynde is doch de ſchoonheyt de menſchē kinderen van Gode eygentlick toe-geſtaen?

SOPH. God heeft inſonderheyt de menſchelicke ſchoonheyt in de werelt voort-gebracht, vraeghachtige jongelingh, om een gront te leggen tot ontſtekinge van de liefde tot de Goddelicke uyt-nementheyt, vvaer door het ſchepſel wert als verruckt tot ſynen Schepper; op dat alſoo de menſche, de ſelve met verwonderinge aenſiende, ſyn gedachten ſoude verheffen tot de beſchouwinge van de ware ende weſentlicke ſchoonheyt, van de welcke het gene vvy hier ſchoonheyt noemē niet anders en is als een donckere ſchaduwe. *Auguſtinus* ſeyde wel, als hem vvat ſchoons voor quam: Dat dit mijn ziele niet en beſitte, maer datſe beſeten werde van God, die deſe ſchoonheyt ghemaeckt heeft. (*Non teneant hæc animā meā; teneat eam Deus qui hæc fecit.*)

PHI. Dat vvil ick vviſſelick alſoo voor goet aen-nemen. Maer om wat jongelicker en menſchelicker wijſe te ſpreken, ſoo ſegh my, of eē jongh menſch tot ſyn vermakelickheyt niet een ſchoone vrouwe en vermagh te verkieſen, en of ſulcx niet mede en is eē recht en wettigh gebruyck van de ſchoonheyt.

SOPH. Ick antwoorde, mijn eerſte voorſtellinge vaſt te gaen; maer even-wel, in-gevalle op de ſchoonheyt wert gheſien om het geſelſchap van ſyn partuyr ſigh des te aengenamer te maken, tot voort-teelinge van kinderē, ſonderlinge als de lichamelicke ſchoonheyt wert bevonden vergeſelſchapt te weſen met rechte deughtſaemheyt, ſoo kan ſoodanigen verkieſinge werden toe-gelaten.

PHI. Dat dunckt my nu wat by te komē, goede Sophroniſçe, en 't bevalt my beter als u vorigh ſeggen. Hoe! iſt niet alſo dat goede ſpijſe plagh aengenamer te vveſen, vvanneer de ſelve in een ſuyvere ende nette ſchotel ter tafel wert gebracht? en de deught ſelfs wert geſeyt meerder lieffelickheyts te hebben, ſoo vvanneer de ſelve uyt een vvel-gemaeckt lichaem plagh voort te komen. Daer by komt dan

dan noch datter ſaken zijn in 't burgerlick leven, die niet bequamelick ſonder ſoo yet wat vermakelickheyts in 't werck en konnen geſtelt werden, als ſpijſe te nutten, kunſten te leeren; daer ick ſonderlinge onder ſtelle houwelickſe goetwilligheyt te oeffenen, en diergelijcke. Maer ick ſie dat de heylige Moſes merckelick te kennen geeft dat Iacob al vry in't verkieſē van Rachel op hare ſchoonheyt heeft geſien. *Laban hadde twee dochters* (ſeyt hy) *de oudtſte hiet Lea, de jonghſte Rachel. doch Lea hadde een teer geſichte, maer Rachel was ſchoon van gedaente, en Iacob kreegh Rachel lief. Geneſ. Cap. 29. verſ. 16. 17. 18.* Siet, ſtracx naer het melden haerder ſchoonheyt voeght hy daer by, datſe Iacob lief kreegh, ſtellende de ſchoonheyt als een bewegende reden van de ſelve liefde. En waerom en ſal ſulcx niet op het exempel van Iacob oock heden gheoorloft zijn?

SOPH. Alle byſondere daden oock van heylige mannen en zijn niet ſonder onderſcheyt na te volgen. Daer wort al ſomwijlen geſien, dat ſelfs de ſoodanige ſigh eenighſins vergrijpen in de omſtandigheden van goede ende deughdelicke ſakē, als in de liefde haerder huyſ-vrouwē en diergelijcke; hoedanige ghebreckelickheden in de ſelve vverden verſchoont door de wettigheyt van dē geheelen handel. Maer dat de heylige man Iacob de vleeſſelickheyt ende vvel-luſt hier voor geen ooghmerck en heeft ghehadt, kan uyt ſyn matigheyt, in deſen deele by hem gebruyckt, ten vollen werden af-genomen, hebbende ſeven geheele jaren met ſyn beloofde bruyt ſuyverlick, ſonder dertelheyt, om-gegaen; hebbende mede boven de ſchoonheyt van Rachel ſyn oogh gehadt op de ſonderlinge goede gaven in Rachel bevonden, als ſelfs in haer eerſte aen-ſprake hebbende in haer ontdeckt ſedigheyt, heusheyt ende wijsheyt, als uyt het verhael, dat hier van wert ghedaen, klaerlick te ſien is.

PHI. Is het dan niet gheoorloft, in ghelijckheyt van andere gaven, een ſchooner ſuſter van twee voor ſigh uyt te kieſen?

SOPH. Ick meyne ja, Philogame. want dewijle het houwelick is een geheel langhduerige verbinteniſſe, daer veel mocyelickheden gewoon zijn in te vallen, zijnde in aller manieren vermakelicker ſyn tijdt af te leven met een ſchoone en ſoete geſellinne, als anders, ſoo en kan ick hier niet byſonders tegen hebben, ſonderlinge acht genomen zijnde, dat, wanneer de vrouwe benevens hare ſchoonheyt is deughtſaem en gevoeghelick, een man moet verſtaen vverdē beter te ſullen konnen af-weeren alle begeerlickheyt, en buyten-luſten tot andere vrouwen.

PHI. Ick hoore ſeer geerne, weerde man, dat ghy hier nu ſoo vvat loffelick gevoelt en oock ſpreeckt van de ſchoonheyt. want icker doch een ganſch goet vrient bekenne af te weſen. Maer nu ſegh my dan, iſſet niet geoorloft op de ſchoonheyt als op eē byſonder oogh-gemerck een houwelick te gronden?

SOPH. In het aen-vangen van een houwelick alleē te ſien op de bloote ſchoonheyt (den vleeſche te gevalle) is, boven de onbetamelickheyt, een ganſch los werck, ende en heeft niet gronts genoegh, om een recht houwelick te konnē dragen. Ick en ſie geen houwelicken (ſeydt hier op een ſneegh man) die lichtelicker vervallen eñ ontſtelt wordē, als die men aenvanght om ſchoonheyt en minne-luſt. Want tot ſoo een werck dienen vaſter ende beſtendiger ſtijlen. Voorwaer de ſchoonheyt is hier toe te teeren bloemtje, en te veel veranderinge onderworpen, oock in haer ſelven van ſoodanigen weerde niet, als by vele gemeent wert, en mitſdien te ſwack om ſoo laſtigen en langhduerigen werck (als is het houwelick) na cyſch van ſakē, te konnen dragen; en daerom een die heght werck wil maken heeft te letten op vaſter ſtoffe, daer van hier voren is gheſeyt. *Ie ne vois* (ſeydt hy) *des mariages, qui faillent pluſtoſt & ſe troublent que ceux qui s'acheminent par la beauté & deſirs amoureus. Il y faut des fondements plus ſolides & plus conſtants. Montag. ſur le vers de Vergille. Philip. Camer. lib. 1. Hiſt. Med. Cap. 10.*

PHI. Ick ſie nochtans dat veel van de voor-treffelickſte mannen in Godes vvoort werden gheſeyt ſchoone vrouwen gehadt te hebbē, gelijck men ſulcx leeſt van Abraham, van Iſaack, ende hier van Iacob, van David, ende andere meer. Waer uyt ſoo beſluyte ick, dat de ſchoonheyt niet ſoo verwerpelick en is als ſommige meenen.

SOPH. Maer ick wil vertrouwen dat Iacob en andere op die uytterlicke ſchoonheyt (ſoo ghy die noemt) het oogh niet geſlagen en hebben, maer wel op een ſchoonheyt die eygentlick den heyligen betaemt, te weten, daer wy te voren van ſpraken. En ſchoon in den ouden Teſtamente (daer alles noch in gelijckeniſſe vertoont wert) veel vā ſchoone

vrou-

vrouwen en maeghden vvert gewaeght, ſoo en vinde ick noyt in dē nieuwen Teſtamente (daer nu de ſake ſelfs is) dat oyt van een ſchoone maeght ofte vrouwe geſprokē wert, ſelfs niet by ghelijckeniſſe, tot een teecken, hoe weynigh inde vernieuwinge die ſchoonheyt, daer ghy van ſpreeckt, in achtinghe is komende.

PHI. Ick begrijpe nu des uwe meyninge; maer ick en kan u ſoo lange op yder point niet houden als ick wel vvenſte. Koomt dan tot ons tweede bedenckinge; maer ſegh my eerſt, hoe heeft Iacob ſoo ſlechtelick konnen bedrogen werden?

SOPH. By de Oude, jonghman, iſt een gewoonte geweeſt, de eerſte by-een-komſte van echte lieden niet alleenlick by nachte te laten geſchieden, maer oock ſonder licht en by doncker (*Alexand. in problemat. Volaterranus, Eraſmus, Blondus, & Cyprœus de ſpons. cap. 5. §. 5. num. 12.*) om der eerbaerheyt wille. Sulcx dat Lea in plaetſe van Rachel lichtelick dē Ertz-vader Iacob heeft toe-geſtekē konnē werden. Lycurgus gingh verder in ſyn in-ſettinge. want na dat de bruydegom by doncker ende in 't heymelick by de bruyt een kleyne wijle was gheweeſt, ſoo moeſte hy ſigh in ſtilligheyt van daer maken, ende gaen ſlapen daer hy te voren plagh; en dat moeſt alſoo een langen tijt onder de nieugehoude na-gekomen werden. Dit diende voor eerſt tot onderhoudinge van houwelicſche eerbaerheyt, en ten anderen op dat de lichamen des te bequamer ſouden blijven tot de voort-teelinge, dewijle de jonge lieden niet anders als ſtaegh met een nieuwen luſt en liefde den anderen genaeckte. (*Plutarch. in Lycurgo.*) In voegen dat de nieu-gehoude het houwelicx-bedde niet anders en ghebruyckten dan, gelijck de Medecijnen ſeggen, dat men de tafel moet gebruycken, dat is, altijt met honger en luſt op-houdende.

PHI. Nu tot het tweede, weerde Sophroniſçe, dat is, wat het by-ſlapen van Lea voor werckinge heeft uyt-gewracht, tē aenſiene van de houwelickſe verbinteniſſe. 2.

SOPH. Wat het ſelve tweede ſtuck is belangende, deſhalven ſtaet te letten, na rechten kennelick te zijn, dat ſoo wanneer yemant dwaelt, miſt, ofte ſigh miſgrijpt in eenige omſtandigheyt ofte hoedanigheyt vande gene met de welcke hy ter ſake van houwelick is handelende, dat al het ſelve geen houwelick en belet. By exempel: Yemant eē ſchamele, geringe ende onedele deerne meynende te vveſen een rijcke, vvel-geboren, ende edele jonck-vrouwe, verbint ſigh met de ſelve in trouw-belofte, het houvvelick, niet tegenſtaende ſoodanigen dwalinge, is vaſtbondigh en van weerden, ſonder datter d' een of d' ander uyt vermagh te ſcheyden. Maer ingevalle yemant komt te doolen ten aenſiene van den perſoon ſelfs, als te weten, dat men d' een voor d' ander neemt, als by exempel, dat yemant meynt te handelen met Eliſabeth, en hy doet ſulcx met Catarine, in ſoodanigen ghevalle wert verſtaen, ſoodanigen houwelick niet te beſtaen, om redenen dat geen houwelick en wort verſtaen ghemaeckt te konnen vverdē als met bewillinge van beyde de gene die handelen, zijnde kennelick, dat yemāt die dwaelt niet en kan verſtaen werden te bewilligen; waer uyt dan volght, dat, ſonder naerder toeſtandigheyt van Iacob, Lea hem niet over-drongen en hadde konnen werden; dien volgende dat hy aen Lea als man niet en is verbonden gheweeſt, voor en aleer naderhant met Laban op dat geval te hebben gheſproken, en in't houwelick van Lea bewillight. Soo zijn dan deſe twee echte lieden gewordē, niet uyt het by-ſlapen, maer uyt de bewilliginghe naderhant daer op gevolght. (*Fecit ergo eos conjuges non congreſſus præcedens, ſed ſubſequens conſenſus. ut Melchior Klingh in Tract. de cauſis matrim. de errore perſonæ.*)

PHI. Soo heeft dan Lea eerſt by gheſlapen, en daer na getrout.

SOPH. Van Lea ſal ick hier na breeder ſpreken, ondertuſſchen ſegge ick, dat deſe maniere van doen een ganſch bekommerlick ſtuck is, en geenſins by yemant na te volgen. Des leeſtmen dat Cambyſes een oorloge aen nam tegens Amaſis koningh van Ægypten, vermits hy, in plaetſe van ſyn eygen dochter, een dochter van een anderen vorſt hem hadde toe-geſchickt.

PHI. Maer iſſet waerſchijnelick dat Iacob dien geheelen nacht in die dwalinge heeft konnē weſen? en ſouder niet van harent wegen gheſeyt hebben konnen werden, dat hy van't ſtuck moet geweten hebben, en dat hy, efter Lea den geheelen nacht by hem houdende, moet verſtaen werden in haer bewillight te hebben, gelijck oock Laban alſoo is in-gevoert te ſpreken?

SOPH. Hier kan al wat toe geſeyt werden, als men ſulcx van buyten aenſiet; maer

de Schrifture verhaelt het anders, en dat hy ſulcx eerſt 's morgens is gewaer geworden. En voor Iacob konnen oock veel redenen dienen. want boven dat de Rabbinen hier toe voort-brengē, ſoo dient ingeſiē; Dat het in ouden tijt ghebruyckelick is gheweeſt de bruyt ſonder licht voor de eerſte-mael den bruydegom toe te brengē; Dat het beſwaerlick is in het duyſter d' een ſuſter van de andere te onderſcheyden; Dat mitſdien ſulcx alleen door de ſprake heeft konnen geſchieden, Lea van haer vader (als hy dit bedrogh ondernam) gelaſt kan gheweeſt zijn haer van ſpreken te onthouden, en dat ſoodanigen ſtilſwijgen by Iacob haer eerbaerheyt in die gelegentheyt mach toe-geſchreven zijn gheweeſt; ghelijck het mede weſen kan dat de geſuſters malkanderen in ſprake ſeer ghelijck zijn geweeſt, ofte dat Lea ſoo ſtil heeft geſproken ofte gheveſelt, dat haer ſtemme niet onderſcheyden en heeft konnen vverden, te min vermits tē tijde van de oude eenvoudigheyt aen een vroom man (die met eerlicke lieden meynde te doen te hebben) geen ſoo vreemden ſtuck te binnen heeft konnen komen. In voegen dat Iacob hier buyten ſchult dient geſtelt, als die met een geoorlofde ende wettige ghenegentheyt een ander voor de fyne heeft genomen.

PHI. Maer by gelegentheyt van de dwalinge, daer in Iacob gebracht is geweeſt door het bedrijf van Laban, ſoo hebbe ick noch 't een en 't ander te vragē. Ick hebbe onlangs hooren verhalen, dat hier in ons Hollant een ſake is gebeurt, daer ick voor deſen noyt af en hebbe gehoort, noch oock geleſen, te weten dat een vrou-menſch, gaende in mans kleederen, heeft onderſtaen voor ſigh tē houwelick te verſoeckē, en oock in houwelick aen te nemen een andere jonge dochter, en dat, het ſtuck daer na ondeckt zijnde, het houwelick niet alleenlick is geſcheydē, maer de vermeynde man ſtrengelick is geſtraft geweeſt.

SOPH. Wat die geſchiedeniſſe aengaet, my en gedenckt niet, dat ick by de oude ſchrijvers daer van eenige exemplen geleſen hebbe; ghelijck het oock een ſelſaem werck is, dat een vrou-menſch een andere haers gelijcke vrou-menſch ſal beſtaen te trouwen. Dan ick hebbe onlangs geſiē eē groot werck van een gheleert Rechtſ-geleerde *Barnard Antoinne* ghenaemt, die heeft ondernomen het Romeyns ende Frans recht te ſamen in vergelijckinghe te brengen. De ſelve verhaelt (*ad L. cum vir nubit. 31. C. ad L. Iul. de adulter.*) dat te Cadillac, niet verre van Bourdeaux, een jonge deerne, *Françoiſe de Puis* ghenaemt, hadde onderſtaen te trouwen de dochter van ſekeren timmerman aldaer, en ſes maenden in de huys-houdinge met de ſelve geweeſt zijnde, en haer niet vindende onthaelt als jonge vrouwen toekomt, wert eyntelick gewaer dat hare ſake ten beſtē niet en was beleyt noch bepleyt, vermits de byſonderſte ſtucken in den ſack ontbraken. Het ſtuck ontdeckt zijnde in voegen als de voorſz. Antoinne in 't lange verhaelt, en ten leſten voor recht gekomen zijnde, is de ſelve *Françoiſe de Puis*, vermits ſy (ſoo de voorſz. ſchrijver ſpreeckt) met het Sacrament des houwelicx dē ſpot hadde gedrevē, verweſen by vonnis van die van Cadillac gehangen te werdē, ſulcx datter de doot na ſoude volgen. Maer de ſake by appel ghebracht zijnde aen het Parlement van Bordeaux, is de voorſz. ſtraffe van de galge verandert in een geeſelinge, met een gelt-boete. Zijnde 't gene voorſz. is gheſchiet den 27. Iunij 1570. *Buſbequius*, geſanter by den Grooten Turck geweeſt zijnde van wegen den Keyſer *Ferdinandus*, verhaelt ghelijcke gheſchiedeniſſe voor-gevallē te weſen te Conſtantinopelen, ten tijde hy ſigh aldaer in de voorſz. ghelegentheyt onthielt. De ſelve verhaelt, dat ſeker out wijf van groote middelē, ganſch ſeer verlieft weſende op een ſchoone jonge vrijſter, ende in de kleedinge van een mans perſoon vermompt weſende, te wege hadde ghebracht dat de ſelve ſchoone dochter met haer, ſoo ſy meynde, in houwelick was getreden; dan dit werck mede kenbaer geworden zijnde, ende beyde de bedt-genotē gehoort weſende voor een Colonel van de Ianitſaren, in 't af-weſen van den grooten Sultan, hadde de ſelve Colonel, ſonder andere figure van proces, 't voorſz. oudt wijf in een ſack doen ſtekē, ende in de riviere verdrencken, als ganſch af-keerigh van ſoo eē ſelſame t'ſamen-voeginge van twee vrou-menſchen.

PHI. Dit zijn ongehoorde in-vallen van vrouwen, en vreemde ſoorten van verliefthēden, ganſch buyten alle regels gaende; En my ſoude wel luſtē te weten, wat uyt-komſte de ſoodanige ſigh mogen inbeelden van hare liefde. Of ſouden de ſelve ſigh wel laten voorſtaen datſe van vrouwen tot mans ſullen werden? gelijck eenige ſchrijvers ons vaſtelick willen doen ghelooven dat gheſchieden

kan

kan, en meer-mael geſchiet te zijn, als *Michel de la Montagne* ende andere ſchrijven.

SOPH. Ick weet ſulcx by eenige gelooft te werden; maer dat ſeggē de ſelve dan alleen te konnen vveſen juyſt op het point dat de jeught tot haer volle kracht komt, ende nu teyckens begint te geven van hare mondigheyt. Sulcx dat in allen gevalle dat oudt wijf van Conſtantinopelen geen hope daer toe en konde hebben. Dan 't is beter te keeren tot ons vorigh diſcours, als hier dieper in te gaē.

PHI. Ick wou nochtans wel wat naerder beſcheet hier van hooren, eñ u gevoelen verſtaē over de wettelickheyt ofte onwettelickheyt vā deſe t'ſamen-voeginge. Hier en wert immers d'een perſoon voor d'andere niet in't bedde geleyt, ofte t'huys gebracht, maer de ſelve met de welcke gehandelt is, en in de welcke de bewilliginge was ghevallen, niet alleen ten opſiene van de dochter, maer oock van de vrienden. Soude hier niet geſeyt konnen werden, dat de voorſz. perſonen, om de voorſz. redenen, te ſamen moeten blijven?

SOPH. Ghy ſoeckt ſtoffe van diſcours, ſoo ick ſie, Philogame. Ick ſegge dan, om u te vernoegen, dat ingevalle deſe deernen met den anderen een onderlinge t'ſamenwooninge hadden beſproken, eñ malkanderen belooft in huyſ-houdinge by te blijven, dat, ſegh ick, ſulcx ſoude hebben konnen beſtaen; Maer 'tis immers kennelick, dat tuſſchen de ſelve meyninge is gheweeſt niet als twee ſpeel-genooten, maer in 't ſtuck van houwelick onderlinge te handelen. Nu ſoo leert de redē, dat geen houwelick en kā werden ghemaeckt, als tuſſchen man ende vroumenſch. Dies als eē jonge dochter in eenigh houwelick bewilligt, ſoo wort de ſelve verſtaen ſulcx te doen, inſight hebbende op een man-perſoon; eñ dien volgende, in gevalle de ſelve namaels bevonden wert niet te hebben den noodigen huyſ-raet, die een eerlick man tot onderſtant van't houwelick gewoon is te brengen, ſoo wort de bewilliginge gehouden van geender weerden, en de deerne, die dan niet genoegh en wert ghedaen, is vry als te voren. Veel meer heeft ſulcx plaetſe wanneer yemant als een man heeft beſtaen te handelen, die namaels een vrouwe wert bevonden. Tuſſchē twee vrouwē en wort noyt houwelick ghemaeckt, ſchoon der bewilliginge ſchijnt te weſē. *God heeftſe man en vvijf gemaeckt*, alſſer geſchreven ſtaet *Marc. 10, 6.*

PHI. Ick verſtae dat nu ten vollen met u alſoo te weſen; maer ick hoore dat ghy mede het ſelve ſchijnt te willē ſeggen van een mans perſoon die weſen en gedaente heeft van een man, maer die om eenigh gebreck uytter nature ofte anderſins tot de ſakē des houwelicx wert geoordeelt onbequaem te weſen. Siet, hier is nu bewilliginge, ende oock een mans perſoon, en efter dunckt my dat ghy meynt dit houwelick geſcheyden te moetē werden, als de vrouwe daer op ſoude willē ſtaen, daer nochtans den man daer toe geen belofte en is af-gevordert; ende dien volgende en is ſulcx by hem niet belooft. Waer op ſoude dan deſe ſcheydinge genomen werden?

SOPH. Al-hoe-wel, jongelingh, een man in 't ſtuck van houwelick met yemant handelende, niet uyt-druckelick en belooft het gene het geheym van het echte bedde vereyſt, ſoo wert even-wel verſtaen uyt de nature van dē handel (oock ſonder beſpreck) dat ſulcx moet volgen. *L. Quæritur. 14. ff. de Ædil.* en, ſulcx niet konnende uyt-werckē, vvort verſtaen onbequaem te vveſen om te trouwen *L. ſerva 39. §. ult. ff. de jur. dot.*

PHI. Maer men en magh geen houwelick te niete doen, ende man en vrou ſcheyden, als om overſpel. Wat raet dan hier?

SOPH. Duſdanige houwelickē en werden niet gebroken, goede Philogame, maer de ſelve en hebben van den beginne af geen houwelickē geweeſt, en zijn mitſdien in haer ſelven van geener weerde; en daerom ſoo wert in dien gevalle by vonnis verklaert ſoodanigh houwelick van onweerde te weſen, maer niet te niete gedaen. want dat noyt en is geweeſt en behoeft geen vernietinge.

PHI. Ick danck u, weerde Sophroniſçe, dat ghy my heden hebt aengeweſen, hoe ick de rechters, die duſdanige vonniſſen wijſen, ontſchuldigen moet, die ick dickwils hebbe hooren beſchuldigē van tegens Gods woort geweſen te hebben. Maer nu tot de ſake van Lea, als te voren was geſeyt.

SOPH. Wat Lea in deſen aengaet, en of de ſelve wel heeft gedaen haer te laten brengen in't houwelicx-bedde, hare ſuſter Rachel alleen toe-geeygent, is al vry van bedencken; even-wel ſoo wert de ſelve by verſcheyde voortreffelicke ſchrijvers des verſchoont, ſoo om het recht van haer eerſte geboorte, en het gebruyck vande lande, al waer men geen jonger dochter voor eē ouwer (ſoo het ſcheen) gewoon en was te beſteden, als op het bevel ende aendringinge van haren vader, op wiens

ghebodt sy kan verstaen vverden dat sy Iacob haer selven tot een man heeft toe-geeygent. Eenige stellē vast, noch Iacob noch Lea hier in misdaē te hebbē, vermits yder konde meynen in de armen van syn eygē en wettigh partuyr te leggē. Want Iacob (seggen sy) heeft Lea bekent, die houdende voor Rachel syn wettige bed-genoote; eñ Lea heeft de schuldige goetwilligheyt aen Iacob betaelt, den selven nemende, soo om het recht van haer eerste gheboorte, als om haers vaders bevels wille, voor haren wettigen man. *Lombardus distinct. 30. lib. 4. Nihil hic à Iacob, nihil à Lea peccatum, quod uterque existimaret sese conjugem amplecti. nam Iacob Leam cognovit, putans ipsam Rachael esse; et illa affectu uxorio se illi permisit, existimans lege primogenitura & patris imperio se illi jure copulatam. Cypra. de spons. cap. 13. 32.*

PHI. Nu dat is soo wat gheseyt tot verschooninge vā de sake. Maer ist geoorloft dat d'eene suster, nichte of diergelijcke d'andre in't stuck van houwelick een voordeel af-sie, ende eens anders bruydegom tot haer trecke?

SOPH. Van dese ende diergelijcke gelegentheyt sullē wy elders, daer het te patie sal mogen komen, eens breeder spreken. Maer
4. tot antwoorde vā uwe tegenwoordige vrage segge ick; Sulcx niet meer geoorloft te zijn als yemant syn eyge te ontfutselen, en sigh toe te eygenen; ende daer mede kome ick tot Laban. En is des te letten, dat nademael Laban aen Iacob, om dē seven-jarigen-dienst by hem te doē, syn dochter Rachel toe hadde gestaen; (immers so Iacob dat op-nam) sonder eenigh gewagh te maken van het ghebruyck van dē lande, ten aensiene van de outste dochter, en dat Iacob, synē dienst nu hebbende volbracht, synen loon verdient hadde, soo dede Laban buyten twijffel ganssch onbehoorlick syn woort niet te houden, vallende mitsdien in de sonde van trouweloosheyt. Hy pleeght onrechtveerdigheyt ten verscheyden aensiene; als in Iacob het syne te nemen, en hem noch in dienstbaerheyt te houden, en Rachel haren man t' ontvreemden, oock in Lea hier in perijckel te stellen van onteert te moeten blijven. Hy was, om soo te spreken, als een roffiaen van syn dochter, en gaf oorsake tot overspel en bloet-schande. Behalven dat dusdanigen bedrijf, d'eene voor d'andre yemant in't bedde toe te steken, *crimen stellionatus* naer rechten soude geseyt mogen werden te wesen. *3. ff. de Crim. Stellion.* het welck strafbaer is by de overigheyt. *Cypr. de matr. cap. 3. num. 34.*

PHI. Nu blijft ons over het vijfde en leste point, te weten, vvat bedencken datter valt op het doen van Iacob, houdende Lea voor syn huysvrouwe, ende tot haer noch ten wijve aen-nemende Rachel hare suster. Ick bidde u, weerde Sophronisçe, hier op u berichtinge.

SOPH. Voor eerst is hier voren vast gestelt, dat Iacob na recht en reden niet gehouden en was Lea voor syn wijf te erkennen, als hebbende gedwaelt in de persoon, en mitsdien in haer niet bewillight. Sulcx, indien Iacob de selve hadde verworpen, hy noch tegens wereltlicke, noch tegens Goddelicke wetten en soude verstaen hebbē konnē werden misdaen te hebben; even-wel soo heeft hy sigh laten bewegen om de selve te behouden, uyt redenen (na waerschijnelickheyt) dat hy, in Mesopotamia alleen vvesende onder de macht van synen oom, geen uytkomste en sagh om sulcx te konnen ontgaen. Ten anderen vermits syn nichte Lea, by hem beslapen zijnde, in groote ongelegentheyt stont te vervallen, soo hy de selve hadde verstootē. Maer insonderheyt vermits hem syne Rachel (die hy so gansch seer begeerde) hier door in't on-seker wiert gestelt, en licht afhandigh soude hebbē konnē gemaeckt werden, in-gevalle hy weygerigh hadde gebleven om Lea ter eeren te brengen.

PHI. Dat is tot daer toe goet. Maer nu is de vrage, of hy buyten sulcx heeft vermogen dat te doen, dat is, tot een vrouwe die hy alreede hadde noch een te voegen?

SOPH. Ick antwoorde, dat veel voortreffelicke mannen hier op seggen, dat neen, en dat hy de selve (nae dat hy met haer suster in echte was getreden) niet en heeft vermogen te behouden. Indien hier alleen verschil ware, of yemant hebbende gemist in den persoon, syn dwalinge naderhant ontdeckt wesende, of (segh ick) hy met de selve sonder sonde een houwelick magh besluyten, 'tware licht te beslichten, en in dat geval soude sonder swarigheyt te seggen zijn, dat ja. 'Tis wel waer dat, de dwalinge blijvende, 'thouwelick niet en soude hebben bestaen; maer de dwalinge ontdeckt zijnde, ende onderlinge bewillinge daer by komende, soo souder een wettigh houwelick van geworden. Maer in dit geval rijst de swarigheyt uyt de omstandigheyt van de personen, ende de saken die te

vo-

voren waren gebeurt. Iacob hadde eerſtelick in't ſtuck van houwelick met Rachel gehandelt, en ſchoon hy haer ſuſter bewillighde te behoudē, ſoo en was even-wel ſyn meyninge niet van ſyn voorgaende trouwe te wijcken. Blijvende dan ſyn houwelickxſe genegentheyt tot Rachel in haer geheel, ſoo en ſtont hem niet vry met een tweede te handelen, ten zy men wil toe-ſtaen dat aen de Out-vaders toegelaten zy gheweeſt meer als een wijf te mogen hebben, daer op verſcheyde bedenckingen by de geleerde werden by gebracht. Dan of ſchoon by eenige ſchrijvers het gebruyck der by-wijven, mitſgaders het veel-wijvigh houwelick der Eertz-vaders op verſcheyde manieren wert verſchoont, ende als gheoorloft vvert voor-geſtelt, ofte als voor de vvet geſchiet. (*Ambroſ. lib. 1. de Abrah. cap. 4. Durandus in ſentent. lib. 4. cap. 33.*) ofte door heymelick in-geven Godes, gelijck het gevoelen is van *Perer. in cap. 16. Geneſ. diſp. 1.* ofte om datter ſekere verborgene geheymeniſſe door is voor-gebeelt geweeſt, daer van geſproken vvert *Galat. 1.* naer de meyninge *Ambroſij lib. 1. de Abrah.* ofte om meerder voort-teelinge van kinderē, in't beginſel van de vverelt, als aen-geweſen wert door *Auguſt. lib. 3. de doctrina Chriſt.* ofte om dat ſulcx doen ter tijt wert geſeyt gebruyckelick geweeſt te zijn, mede na de meyninge *Auguſtini* ter ſelver plaetſen; ſoo is nochtans (ons oordeel) voor het geſonſte gevoelē te houdē, dat ſulcx in de Eertz-vaderen zy geweeſt een menſchelicke ſwackheyt; nochtans alſoo dat de ſelve hier in niet en ſondighdē tegens haer gemoet, maer alleenlick uyt onwetenheyt, als ſulcx tē dien tijde haer by Gode noch niet geopenbaert zijnde. En al iſſet ſoo, dat God het ſelve uyt-druckelickē heeft veroordeelt; ſoo iſſet nochtans ſulcx, dat de ſelve God, door een goedertieren en vaderlicke ooghluyckinge, in ſtilheyt ſulcx genadelick in de ſelve heeft voor-by gegaen, gelijck de Apoſtel op een ander gelegentheyt ſeydt, *dat God de tijden der onvvetenheyt heeft over-geſien. Act. 17. 30. Willet ad. 15. cap. Geneſ. Num. 5. &c.* of, gelijck leſtelijck D. *Rivet* ſyn gevoelen hier op heeft verklaert, dat meer wijven te trouwen onder de vaders des ouden Teſtaments voor geen ſonde en is te rekenen gheweeſt, niet om dat van den beginne de regel van twee in een vleeſch niet vaſt en ſoude hebbē gegaen, maer om dat de ſelve voor een tijt ſtille moet verſtaen werden gheſtaen te hebben onder Gods volck, door des Heeren goedertieren toe-latinghe. Het welck alſoo zijnde ſoo kan Iacob tot dien aenſiene werdē verſchoont van Lea en Rachel te ſamen voor heim behouden te hebben, niet om ſyn luſten een loſſen toom te geven, maer om ſyn zaet in ſyn rijpe jaren (daertoe hy alreede ghekomen was) tijdelick noch te vermeerderen. Al het welcke jegenwoordelick buyten twijffel geen plaetſe en kan verſtaen vverden te grijpen. *Rivet in cap. 29. Geneſ. exerc. 127. & ante exerc. 26.*

PHI. Maer komt hier niet mede in bedencken, dat Rachel op Iacob recht verkregen hebbende, hy ſyns lijfs niet meer machtigh en was, ende mitſdien en vermochte niet (ſonderlinge tegen of buyten haren danck) noch eē tweede vrouwe in huys te brengen, en tot hem te nemen?

SOPH. 'T ſelve is wel aen-gemerckt, ſoete Philogame, maer het blijckt niet dat hier op by Rachel is geſtaen, maer in tegendeel dat de ſelve door haren vader vermoedelick bewogen zijnde, in het houwelick van hare ſuſter heeft bewilligt, immers met ſtilſwijgen ſulcx heeft toe-geſtaen.

PHI. 'K en vveet heden niet veel ſuſters die haer in deſen deele ſo gevoeghelick ſouden ſtellē, weerde Sophroniſçe. Die patientie en waſt in yders tuyn niet. Maer hier blijft nu noch over de tweede ſwarigheyt in dit houwelick vallende, te weten, het trouwen van twee geſuſters. Wat is hier van u gevoelen, weerde man?

SOPH. Het is te letten, dat al-hoe-wel vele van gevoelen zijn, dat twee geſuſters ten wijve te nemen oock voor de wet, als mette nature ſtrijdende, ſonderlinghe ten tijde van Iacob, moet verſtaen ongeoorloft geweeſt te zijn, en dat daerom de Eertz-vaders wel in dē geheelen gront hares levens, maer niet in alle byſondre gevallen te volgen zijn; dat evenwel in allen gevallen de Eertz-vader Iacob geen geyle dertelheyt hier en kan werdē aengewrevē; dewijle hy maer eene van de dochters van Laban en hadde voor hem ten houwelick verſocht, ende in eene maer en hadde bewilligheyt, maer dat hy door het bedrijf eñ erge-liſtigheyt van Laban tot de tweede was gebracht, daer by dan noch komende overgroote genegentheyt in den Eertz-vader tot vermeerderinge van hare geſlachte. Hoe het zy, dewijle de Eertz-vader Iacob buyten twijffel is geweeſt een man Gods, hebbende

een

een uyt-gedruckte belofte des Heeren van een ſonderlinge ſorge over hem op ſyn reyſe, ende hy allenthalven hebbende ghetoont een ſonderlingen yver tot de Gods-dienſtigheyt en liefde van ſynen naeſten, dat daerom noot-ſakelick moet verſtaen werdē, dit by een ſonderlinge toe-latinge eñ ooghluyckinge van den goeden God geſchiet te zijn, ende dat de Eertz-vader in ſyn gemoet is verſekert gheweeſt, Gode in dien deele niet miſhaeght te hebben. (*Adde quoſdam Theologos diſtinguere inter exempla heroica & moralia. Hæc imitanda eſſe; illa non, ut Martyr, & Lavaterus, cui conſentit & Rivetus ad Geneſ. Exerc. 127.*)

PHI. Gewiſſelick het was eē groot voor-recht, dat de Eertz-vaders hadden, van meer vrouwen als eene te mogen tot hen nemen.

SOPH. En vvaerom is dat ſoo grooten voor-recht, jongelingh? Mijns oordeels, is noch te lettē, offet meer verneugen geeft, eē of meer vrouwen te mogen hebben.

PHI. Ick en vvil daer aen niet twijfelen. Wat dunckt u?

SOPH. Ick ſegge vont uyt, dat neen. vvant 't is onmogelick dat verdeelde liefde ſodanigē ſoetē vermakelickheyt kan gevē, als vvel liefde op eenē perſoon alleen ſyn ooghmerck hebbende; behalvē alle de krakeelē en andere ongelegentheden, hier uyt ontſtaende in de huyſ-houdinge. 'T en is niet lange geleden, dat inden Hage is geweeſt een Ambaſſadeur van de groote Vorſt van Perſen, die ick daer gheſien, geſproken ende oock mede gegeten hebbe. De ſelve, onder andere ſaken ſyn gelegentheyt rakende, verklaerde, in ſyn lant vier vrouwen voor ſyn rekeninge te hebben. Gevraeght zijnde, of hy die lief hadde, en of hy gelijckheyt in ſyn liefde konde houden, verklaerde, dat het ſyn ofte oock anderer mannen werck niet en was haer vrouwen lief te hebben, maer wel dat de vrouwen de mans moeſten lieven. Siet wat een ſeggen, en wat een ſelſaem weſen. Ey lieve, wat vermaeck iſſet vrouvven te hebben en te gebruycken, alſſer geen liefde en is? Liefde en vvil maer het getal van twee, ſonder meer; en onverdeelde genegentheyt kan verneugen geven, niet die ſweeft op verſcheyde perſonē. Maer eer wy noch eyndigen, ſoete jongelingh, nadien ick mercke dat ghy ſeer helt na ſchoonheyt, en apparentelick het ooge moet gheſlagen hebben op eenige die in uwe oogen ſchoon is, ſoo woude ick u hier, tot beſluyt van deſe gheſchiedeniſſe, dit eens gevraeght hebben: Wie dat beter doet, die een ſchoone deerne, doch ſonder verſtant, of die een die leelick is, doch verſtandigh, hem tot een huyſvrouwe verkieſt?

PHI. Dat is een ſtuck dat vry al wat ſchrap ſtaet, en ſoude my licht in pointen van twijffelmoedigheyt ſtellen. De ſchoonheyt ſoo diere te koopen, dat men om der ſelver wille altijt met eē onverſtandigh wijf gequelt ſoude zijn, dat heeft dapper ſyn ſwarigheyt. En altijt een leelick geſichte te moeten hebben, om ſomtijts wat goets door het gehoor te genieten, dat dunckt my mede al vry verdrietigh te weſen. Sulcx dat ick den wolf (ſoo men ſeyt) hier by de oire hebbe; Evenwel ſegh ick noch, dat ick al wat verſtants in de mijne ſoude willen miſſen, om wat meerder ſchoonheyt in haer te mogen genieten.

SOPH. Maer ſout ghy niet liever al vry wat ſchoonheyts in haer willen miſſen, om wat meerder verſtants in haer te mogē vindē?

PHI. Na dien ghy my dus na komt, weerde Sophroniſçe, ſoo wil ick ront en klaer ſpreken, en ſegge: Indien ick immers een geheel leelick wijf, maer verſtandigh, ofte eē geheel ſchoone vrouwe, doch wat onverſtandigh ſoude moetē nemē, dat ick gewiſſelick de ſchoonſte mijn ſtemme ſoude geven.

SOPH. O jongelingh!

PHI. Wel, Sophroniſçe, komt u dat ſoo vreemt voor? my dunckt nochtans dat ick de reden voor my hebbe.

SOPH. En hoe ſoo doch goede man?

PHI. Kies ick een leelike, ſoo ben ick doch ſeker, dat ick die altijt ſoo ſal moeten houden, dewijle noyt vrouwe die tot op haer twintigh jaren leelick is gheweeſt daer nae tot ſchoonheyt en ſal komen; Maer neem ick een ſchoone, al-hoe-wel ſonder verſtant, ſoo heb ick te hopē, dat door vlijtige onderwijſinge, loop van jaren, en meerder ervarentheyt dat ghebreck eyntelick in 't geheel, of ten deel ſal vverden gebetert, weſende de ſchoonheyt en verſtant daer in verſchillende, dat het eene metter tijt gheduerighlick vermindert, het ander van tijt tot tijt gheſtadelick vermeerdert.

SOPH. Wel, lieve Philogame, na dien ghy vaſt ſtelt, en ick geloove het oock eenſdeels, dat even van de twintigh jaren af de ſchoonheyt in alle vrouwen af-neemt, vermindert, en eyntelick te niete gaet, en dat het verſtant in tegendeel van dage te dage toeneemt en meerder luyſter bekoomt, ſoo ver-

wonder

wonder ick my, dat ghy eē ſoo licht vergaenden blomtjen vvilt gaen verkieſen voor ſoo vaſten en langh-duerigen diamant.

PHI. Ick bidde u, weerde Sophroniſçe, en toetſt my niet vorder op deſe materie. Ick gevoele, ten alderhooghſtē van het verſtant, 't welck het byſonderſte is dat den menſche van andere dieren af-ſcheyt, en weet het ſelve een ganſch heerlick juweel te vveſen; maer even-wel een wijf dat alreede wanſchapen en leelick is in haer jonckheyt, en noch leelicker ſtaet te vverden in haren ouderdom voor ſyn eenigh deel hier op aerdē voor altijt te moeten hebben, dat dunckt my een heiſſelick dinck (als de Hoogh-duytſche ſpreken) te weſen.

SOPH. Waer het dan niet beter die groote uyt-eynden te ſchouwen, en liever in beyde op de middel-mate te ſien? dat is, een vrouwe te verkieſen niet te ſeer uyt-muntende in ſchoonheyt, oock niet te hoogh-ſwevende in verſtant, en ſoo van beyden vvat te laten vallen, en wat te behouden?

PHI. Ick vvil uwe reden in achtinge nemen, ende my des vvat naerder bedencken. Maer ick ſie dat hier noch een bedencken in deſe geſchiedeniſſe ſteeckt, van my te voren niet aengeroert, te weten, Of een vader vvel doet, ſyn dochter aen yemant uyt te geven als een prijs van verdienſte, ofte als eē loon voor arbeyt, ofte diergelijcke. De vrijers van onſen tijt willen nu niet alleenlick geen dienſten doen, om daer mede eē vrouwe te bekomen, maer willen noch al gelt toe hebben.

SOPH. Het bedrijf van Laban in deſen deele en is geenſins prijſſelick, en 't moet gehouden werdē voor een ſtuck werck van dien ouden ende rauwen tijt; maer onder Gods volck en meyne ick niet ſulcke exempelen gevonden te werden.

PHI. Hoe! is ſulcx niet mede gedaen geweeſt by Kaleb eē voornemē voorſtander van Godes volck, ten tijde de vvereit vry ouder was, te wetē, in't jaer 1449. na dē Sunt-vloet?

SOPH. 'T is waer dat Kaleb ſyn dochter Aſcha ten wijve heeft belooft aen den genen die de ſtadt Kiriat-Sepher ſoude winnē; maer niet met dat inſicht, om den over-vvinner alleen ſyn dochter ten vvijve te geven ſonder meer. Het blijckt ter contrarien dat de overwinner van Kiriat-Sepher niet alleenlick de jonckvrou Aſcha is gevolght met de ghewonne ſtadt, maer dat Kaleb haer boyē dien ten houwelick heeft gegeven een hoogh en droogh, en daer na noch een water-rijck lant.

PHI. Wel aen, laet ons die gheſchiedeniſſe, die ick ſie vol goede bedenckingen te weſen, even nu by der hant nemen, te meer de wijle de ſelve in den *Trou-ſpeen van den Trou-ringh* jegenwoordelick is volgende.

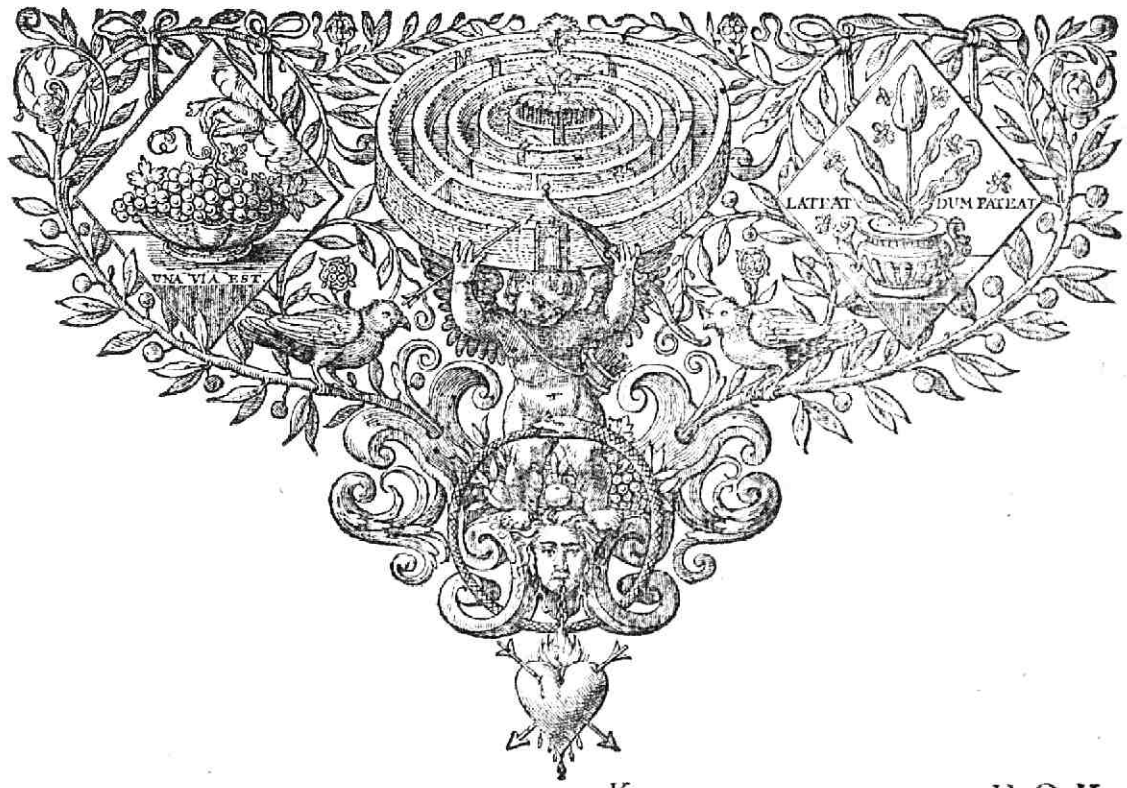

HOVWELICK VAN STATE

Door wapenen te wege gebracht TUSSCHEN ATNIEL EN ASCHA DOCHTER VAN KALEB.

Ios. 15. 16.

Kaleb ſprack: vvie Kiriat-Sepher vvint dien vvil ick mijn dochter Aſcha ten vvijve geven. Doen vvonſe Atniel de ſone Kenas, ende hy gaf hem ſyn dochter Aſcha ten vvijve.

Deſe gheſchiedeniſſe wert gherekent voor ghevallen te zijn 2604. jaer nae de ſcheppinge der werelt, en 1449. jaer voor de gheboorte vanden Salig-maker.

En tijd' het machtigh heir, van Iacob her-gekomen,
Nu had een groot getal van ſteden in-genomen,
Oock vlecken uyt-geroyt, en ſloten af-gebrant,
Soo dat het nu beſat het langh beloofde lant,
Doen liet de ſone Nun, nu leyder van de ſcharen,
Met uyt-roep door het heir, aen yder openbaren,
Hoe dat men hier een bergh, en daer een luſtigh dal,
Of elders, door het lot, de ſloten deelen ſal.

Hier-

Hier op trat Kaleb toe, en, op beſette reden
Van dat hy had gedaen en voor den Staet geleden,
Kreegh Hebron tot ſyn erf, vermits ſyn vrome ziel
Op God geduerigh ſtont en noyt in twijfel viel.
Doch, vvat oyt Iſraël voor deſen had begonnen,
VVat naem van Hebron droegh en vvas doen niet gevvonnē;
Maer Kalebs edel ſtam, en ſyn vermaert geſin
Bekrijghde deſe ſtreeck, en nam het lantſchap in.
Arbas gelijcke-vvel een ſtadt met vaſte mueren
Die ſteunt op haer gevvelt, en ſpot met haer gebueren,
En mits haer deftigh ſlot en menigh krijghſbaer man
Stelt ſigh tot vollen krijgh, ſoo vinnigh alſſe kan.
Maer Kaleb nu bedaeght, en moede van te ſtrijden,
En moede van het velt geduerigh om te rijden
Hoort ſtaegh van ſyn geſin: Ruſt oude vader ruſt,
En laet van nu voortaen hen vechten dien het luſt;
Laet jongh en vvacker volck haer rappe leden roeren.
Ten paſt geen grijſen baert ſoo ſtagen krijgh te voeren.
Men prees in ouden tijt een vrijers ſpitſe lans;
Maer vvijsheyt, goet beleyt, en raet van oude mans.
Hier op ſtont Kaleb ſtil, en vvoegh met rijpe ſinnen,
Hoe, buyten ſyn gevaer, het lantſchap is te vvinnen.
Hy voedt in ſyn geſin een uyt-geleſen maeght,
Van vvien, tot haren lof, de ganſche leger vvaeght.
Sy vvas een friſſche blom, en in haer ſoetſte jaren,
Van leden recht bequaem om vvel te mogen paren.
Sy vvert als ſtaegh verſocht by menigh ruſtigh quant,
De beſte van het volck, de rijckſte van het lant.
Sy vvert van al gevvilt, en om haer friſſche leden,
En om haer ſoet gelaet, en om haer reyne ſeden,
En om haer vader ſelfs, en om haer machtigh goet,
Dat hier en over-al een vrijſter achten doet.

Maer echter vvert de vorſt geduerigh vveder-houvven,
En menighmael belet ſyn dochter uyt te trouvven.
Iſt niet een ſelſaem dingh! der vrijers groot getal
Maeckt dat een vader ducht, vvien hy verkieſen ſal.
VVanneer een machtigh volck, of veelderhande menſchen
Den in-gangh van een plaets met grooten yver vvenſchen,
De vvil, de grooten ernſt, de luſt om in te gaen
Maeckt dat meeſt al het rot moet buyten blijven ſtaen.
Dit eygen ongeval dat ſiet men hier geſchieden,
Ten aenſien van de maeght en van de jonge lieden.
VVant t' vvijl dat al de jeught het ſtuck gevveldigh drijft,
Soo iſt dat yder een geheelick buyten blijft.
Die keur heeft is beducht, en moet de ſinnen ſcherpen
VVie dat verkoren dient, en vvie men ſal vervverpen.
De man is ongeruſt, en dubt in ſyn gemoet,
En vviggelt even-ſtaegh gelijck een vveegh-ſchael doet.
VVanneer een maeght ontſeyt de beſte van den lande,
Soo vvortet menighmael gerekent groote ſchande;
Dies rijſter veel gebelghs, en ſpijt, en onluſt uyt,
En eyndight menighmael tot ondienſt van de bruyt.
Dit vvoegh de vvijſe man, hy laet de jonge lieden,
Om yder vvel te doen, in ſyn paleys ontbieden,
En als hy daer de jeught ſiet voor ſyn oogen ſtaen
Soo ſpreeckt hy in 't gemeen aldus de vrijers aen:
Ghy hebt vvel eer gemeent (doch ſonder vaſte reden)
Dat ick te geener tijt mijn dochter vvou beſteden;
Maer hoort manhaftigh volck, ick ben nu vaſt geſint
Te ſcheyden inder daet van dit mijn vveerde kint.
Ghy ſiet hier deſe maeght, die vvil ick over-geven,
Om met een ruſtigh man, haer dagen af te leven;
En ick en vvil voor haer geen ſtaet of machtigh gelt,
Ick vvil een ſtrijtbaer man, een onverſaeghden helt.

Wie

VVie Sepher met gevvelt ſal konnen over-vallen,
En planten even daer ſyn vendels op de vvallen,
VVie Arbas deftigh ſlot ſal leggen op den gront,
En ſtaen in volle macht daer eertijts Enack ſtont,
Die ſal, door mijn behulp, tot ſtaet en eere ſtijgen,
En ſal tot ſynen loon mijn dochter Aſcha krijgen;
Die ſal niet metten naem, of in een looſen ſchijn,
Maer in de vvare daet mijn lieve ſvvager zijn.
VVie luſt die gae te vverck. Dit vvas terſtont gevveten,
En door de ſnelle Faem door al het lant gekreten.
Stracx prijſter een de daet, ſoo deftigh als hy kan;
Een ander vvederom die ſpreeckter leppigh van.
Dus gaetet in't gemeen met alle menſchen ſaken.
VVie kan het yder een in als-te paſſe maken?
VVat hier ganſch enge ſchijnt vvort elders vvijt gereckt.
Een yder vogel ſinght na dat hy is gebeckt.
De lieden die het ſtuck met reden over-leggen
En vveten niet als goet van dit beleyt te ſeggen,
Sy noemen dit een aes, dat jonge ſinnen treckt,
En even gaende maeckt, en tot de deught vervveckt.
VVie ſalder niet terſtont een kloecke daet beginnen,
Daer prijs en machtigh goet, ja vrijſters zijn te vvinnen?
Gevvis, die nu ter tijt geen vvapens aen en doet
En heeft geen ridders hert, en is geen edel bloet.
Een ander, tot den krijgh niet al te ſeer genegen,
Die brenghter vvederom verſcheyde reden tegen,
Hy maeckt een langh verhael van ick en vveet niet vvat,
Daer hy, uyt enckel nijt, de ſake me beklat:
VVel! Kaleb onſe vorſt die heeftet vvel te maken;
Hy vvaeght alleen de ſchaer, en vvy het ganſche laken.
VVant ſoo het vvel geluckt ſyn dochter krijght een man,
En ſoo het qualick valt, vvie lijter ſchade van?

V Vie? ghy onvvijſe jeught, die uvve rappe leden
Gaet uyt een loſſen drift in deſen krijgh beſteden.
Ghy ſtelt u in gevaer, en vvaeght u jeughdigh lijf,
En ſegh eens vvaerom doch? op hope van een vvijf.
Maer denckt, vvat ſal het zijn indien ghy vvort geſlagen?
Geen menſch ſal immermeer u malle daet beklagen;
En ſchoon ghy vvont de ſtadt, noch iſſet niet geſeyt,
Dat even dan voor u de vrijſter is bereyt.
V kan een ſtompen arm, een hou in't aenſicht deren,
Soo dat de ſchoone bruyt u niet en ſal begeren.
Of, ſoo in u bedrijf de vader yet miſhaeght,
Hy ſal ſyn onſchult doen en leggent op de maeght.
En denckt niet dat het ſlot is ſonder harde ſlagen,
Of dat de vaſte ſtadt in haeſt is vvech te dragen.
Neen, vrienden, meenje dat, voorvvaer ghy zijt verdvvaelt.
'T is hier juyſt daer men vecht, en diepe vvonden haelt.
Al is Ahimai doot, en Talmai over-vvonnen,
En Scheſmai neer-gevelt, noch is het maer begonnen;
Daer reſt vry menigh ſlot, en menigh hoogh kaſteel,
En Sepher is voorvvaer al vry het hartſte deel.
Hier toe en ſent de vos geen van ſyn eyge knechten,
Maer laet ſlechts buyten hem ſyn dochters ſchoonheyt vechten.
Hy prijſt de rijcke ſtadt, haer ſtant en vruchtbaer erf,
Maer ſent een ander heen, daer hy niet gaen en derf.
De ridder Atniel, een van de jonge lieden
Die aen de ſchoone maeght haer trouvve quamen bieden,
Gingh anders hier te vverck, vvanneer hy dit verſtont,
En ſprack in ſyn gemoet, of met een open mont:
Men ſegge vvat men vvil, de tijt is nu gekomen,
Die my voor alle dingh is noodigh vvaer-genomen.
Tſa brenght hier, vvie ghy zijt, mijn vvapens aen den dagh,
Op dat ick heden ſelfs het ſtuck beginnen magh.

Een

Een ander vecht om gelt, of ſpant de ganſche ſinnen,
Om ſtaet, om eer, om faem, voor hem te mogen vvinnen;
Ick ſal den krijgh beſtaen om u, ô vveerde maeght,
Of nu, of nimmermeer ſoo dient het ſtuck gevvaeght.
VVat ſal my tegen ſtaen? hier moeten hooge vvallen
Of vvijcken als ick koom, of plat ter aerden vallen.
Ick heb tot heden toe gevochten voor 't gemeen;
Maer dit manhaftigh vverck dat is voor my alleen.
Laet moppen ſonder hert, laet bloode pimpel-meeſen
Den vyant ſyn gevvelt en harde ſlagen vreeſen,
'Ken paſſ' op geenen reus, al is hy bijſter groot;
Ick ben bereyt te gaen te midden in de doot.
Met bloet vvort eer gekocht. Ick ſal de kanſe vvagen,
Ick ſal vervvinner zijn, of neder zijn geſlagen.
En, lieve, vvaerom niet? vvin ick maer eenen ſlagh,
Ick hebbe by gevolgh al vvat ick vvenſchen magh.
Dit ſeyt de jongelingh, en laet de ſpotters raſen,
En doet van ſtonden aen den fellen horen blaſen.
Hy maent ſyn vaders huys en alle vrienden aen,
Om in dit deftigh vverck hem by te vvillen ſtaen.
Hy vint een gragen hoop van ruyters, ſchutters, knechten,
Hy vint ſyn eygen hert genegen om te vechten,
En ſonder langh verblijf ſoo treckt de ridder op,
Den ſluyer om het lijf, en pluymen op den kop.
Maer eer hy vvil van huys en uyt den leger ſcheyden,
Gaet hy ſyn vvacker heir voor Kalebs deur geleyden.
Daer ſpringht hy van het peert, en t'vvijl het leger ſtont,
Ontſluyt hy voor de maeght aldus ſyn heuſen mont:
O bloem van alle jeught en perel van de maeghden,
Die aen een edel hert voor deſen oyt behaeghden,
Siet hier een moedigh heir voor uvve deure ſtaen,
Ten krijge toe-geruſt, en veerdigh om te ſlaen.

Ick

Ick ſal haer leyder zijn, en geenſins achter blijven;
Maer met dit eygen lijf de dichtſte rotſen klijven.
En iſſer noch een reus te vinden in het lant,
Dien ſal ick d'oorlogh doen, en dat met eyger hant.

Nu bidd' ick maer alleen, mijns hertſens ſoet verlangen,
Laet my eens deſe ſpies van uvver hant ontfangen.
Set my eens op dē helm, die hier mijn ſchildt-knecht draegt,
Soo vvord' ick heden ſelfs u ridder, vveerde maeght.
En ſoo het u belieft een kusjen my te jonnen,
My dunckt van nu af aen het ſlot dat is gevvonnen.
Maer ſoo u dat miſhaeght, of acht het al te vroegh,
Siet my eens gunſtigh aen, en 't is my noch genoegh.

De

De maeght die kreegh een blos, en laet haer oogen dalen,
Die hem noch des te meer tot in het herte ſtralen,
En roeren hem de ziel; maer Kaleb daer ontrent
Die heeft den jongen helt met vvoorden af-gevvent.
Hoe ſeyt hy (lieve vrient) vvie geefter loon te voren?
Ghy haeſt u vvat te ſeer, u recht is niet geboren.
Ey, laet voor deſe mael de maeght in haer geheel,
Tot God de daet beſluyt, en vvijſt haer echte deel.
Vermijt u (zydy vvijs) u vrienden op te houvven,
En laet haer moedigh hert met dralen niet verkouvven.
De tijt die maent u ſelfs dat ghy te velde gaet.
Dit is een dagh van doen, en niet van loſſen praet.
Het edel hert, geterght door ſoo een ſchamper ſpreken,
Gevoelt 'k en vveet niet vvat in ſyn gemoet ontſteken,
Gevoelt een heeten brant, gevoelt een hevigh bloet,
Dat hem, met ſtillen mont, een velt-ſlagh vvenſchen doet.
Hy nam de juffers hant, hy kuſt haer teere vingers,
Hy noemtſe ſyn vermaeck, ſyn ſpoor, en herte-dvvingers,
En 't vier dat hem ontſteeekt; en naer een derden kus
Soo berſt hy vorder uyt, en ſprack ten leſten dus:
Of heden (op den dagh) ſal ick met eere ſterven,
Of heden ſal ick trooſt en uvve gunſt vervverven.
Ick ſegget ander-mael, of heden zydy mijn,
Of heden ben ick doot en buyten alle pijn.
En daer op treckt hy voort. Maer Aſcha ſtont verſlagen.
Sy kent haer vaders ſin, ſy magh geen liefde dragen;
Noch ſeytſe binnens monts: ô perel van de jeught,
Ick vvenſche nevens u dat ghy vervvinnen meught.
'T en leed' als geenen tijt Elbaſmagh had vernomen,
Hoe dat een moedigh helt te velde vvas gekomen,
En dat ſyn vaſte ſtadt ſou vverden aen-getaſt,
En dat een ſchoone maeght is aen den handel vaſt.

Maer dat verſchrickt hem niet. hy roept ſyn naeſte raden,
Hy roept met vollen mont: Geen menſch en zy beladen.
Ey, ſet geen malle vreeſ, maer hout een goeden moet;
'T is maer een jonge vvulp die ons het oorlogh doet,
'T is maer een jonge laf, een popje voor de vrouvven,
Die niet en heeft geleert als juffers onderhouvven,
Die niet met al en vveet, als hoe men vrijſters mint,
Niet hoe men eenigh ſlot of vaſte ſteden vvint.
Ick vveet een goede greep, om hem en ſyne gaſten
Te treffen daer het dient, en op haer ſeer te taſten;
Ghy die met ſvveerden hout, of ſchiet een harden ſchicht,
Beſteet u ſlagh alleen ontrent haer aengeſicht,
Ontrent haer vveecke neus, en ongebaerde monden,
Dat zijn voor deſen hoop voor al de beſte vvonden.
VVant ſoo dit maer een reys de nieuvve velt-heer ſiet,
'K en vvil geen koningh zijn, indien hy niet en vliet.
VVie is die niet en vveet, dat ſoo gevviſſe ſlagen
Hem ſullen metter daet de vryſter doen miſhagen?
VVel hout dan deſen voet ontrent dien jongen hoop,
Sy ſullen voor gevvis gaen tijden op den loop.
Al die op deſen tijt ontrent den koningh ſtonden,
Verhieven ſyn verſtant, en preſen deſe vonden.
De vorſt die vvort bedanckt voor ſyn bedachten raet,
En dit vvert even doen verkondight over-ſtraet:
VVie aen den Atniel ſal houvven in de vvangen,
Soo dat men hem de tongh ſiet in de vvonden hangen,
Die ſal tot ſynen loon ontfangen voor de daet
Een krans van enckel gout, hem tot een hals-çieraet.
Maer vvie met ſynen kop ſal konnen vveder keeren,
Dien ſal de groote vorſt een ſtreke lants vereeren,
En noch een deftigh ſlot, omçingelt met een vval,
Soo dat hy licht een vvijf voor hem bekomen ſal.

Noch

Noch vorder vvort belaſt aen al de rauvve knechten,
Hoe dat men met beſcheyt den vyant ſal bevechten,
En dat geen ander lit aen yemant dient gevvont,
Als ſlechts een vveecke neus, of vvel een teere mont.
Dit hout des koninghs Raet voor vvonder nutte ſaken,
En ſtracx gaet al het volck haer vvapens veerdigh maken.
Men roeptet over-al, men houtet voor gevvis,
Dat Iacobs ganſche jeught alree geſlagen is.
Als nu de ridder koomt te midden op den velde,
Eer hy ſigh vorder geeft, of om te vechten ſtelde,
Soo doet hy voor een tijt den ganſchen leger ſtaen,
En roept op deſe vvijs den God des Hemels aen:
Beſtierder van den krijgh, en Heerſcher aller volcken,
Die legers henen drijft gelijck als loſſe vvolcken,
Die met een kleyn getal, en door een ſvvacken hoop
Doet menigh duyſent man verdvvijnen in de loop,
Ghy hebt dit vruchtbaer lant aen onſen ſtaet gegeven,
Ghy hebter menigh volck met krachten uyt gedreven,
En dat u gunſtigh vvoort niet al en is vervult
En is niet uvv', ô Heer, maer onſer ſonden ſchult.
VVy komen nu ter tijt met ootmoet aen getreden,
O neyght te deſer uyr het oir aen ons gebeden.
Ons ſteunſel in den ſtrijt en is geen moedigh peert,
Geen lans, geen ſnelle pijl, geen ſpies, of vinnigh ſvveert;
Ghy zijt ons heyl alleen. leert onſe vuyſten krijgen,
En doet dit moedigh volck voor ons ter aerden ſijgen.
Verſtroytſe door het velt gelijck als nietigh kaf,
En ſtort haer poorten om, en ruckt haer grendels af.
Dan ſal ganſch Iſraël in dijne gunſt verblijden,
En met een danckbaer hert u grooten naem belijden,
En melden dijnen lof, en ſingen t' uvver eer.
VVant als men ſteden vvint 't is uvven ſegen, Heer.

'T gebedt is nau gedaen, men ſiet den vyant komen;
Die hadde voor den dagh de vvegen in-genomen,
Die had een hoogen bergh aen alle kant beſet,
VVaer door dat aen de ſtadt den toe-gangh vvert belet.
Dit vvas het dat den helt ten eerſten vvat verſtelde;
Dies hielt hy achter-raet te midden opten velde.
Maer eene van het volck, die al het lantſchap kent,
Die heeft de bleecke vrees met reden af-gevvent.
Hy ſeyt een enge pad, beſet met dore hagen,
By hem te zijn ontdeckt, vvanneer hy plagh te jagen,
Een pad die niemant kent, een rechten haſen-padt,
En die een uyt-gangh heeft tot onder aen de ſtadt.
De ridder letter op, en ſent bequame lieden,
Ten eynde ſy den bergh tot aen de ſtadt beſpieden.
De rappe mannen gaen, en vinden haren vvenſch,
Dat is een open vvegh, en niet een eenigh menſch,
De poorten ſlecht bevvaert, geen ruyters aen de ſtraten.
Het blijckt dat al het volck ſigh op het heir verlaten,
Het heir dat opten bergh de vvegen had beſet,
Soo datter niet een menſch op deſen ſtreeck en let.
De vorſt doet onder dies de ſteyle rots genaken,
En laet een groot gevvoel ontrent den vyant maken.
Hy gaet hier vvonder fel, en uytter-maten rou,
Als of hy met gevvelt een door-gangh maken vvou.
Maer ſtracx ſoo kieſt hy uyt vier hondert rappe gaſten,
Die op een rijcken buyt niet op haer leven paſten.
Tot deſe ſeyt hy ſelfs: Ick vvil u leyt-man zijn
Of midden in de vreught, of midden in de pijn.
Hy geeft noch vorder laſt, tot onder aen de bergen
Den vyant even-ſtaegh met alle vlijt te tergen.
Hy ſtelt tot dit beſlagh Bildad ſyn ouden vrient,
En ſeyt hem vorder aen vvat onder-nomen dient.

Hier

Hier mede treet hy voort, en laet hem van der heyden
Tot op den hoogen bergh, tot aen de ſtadt geleyden.
Daer hout hy ſigh bedeckt, en hiet de mannen ſtaen,
Tot dat hy naerder vveet vvat dienſtigh is gedaen.
Hy ſenter tvvintigh uyt, gekleet als ſlechte boeren,
Die geeft hy vorder laſt den aenſlagh uyt te voeren.
Sy raken in de poort, en, eer het yemant dacht,
Zijn boven op den burgh en meeſter van de vvacht.
Daer op komt Atniel in haeſten aen-gevallen,
En treckt met al het volck te midden op de vvallen.
Hy plant van ſtonden aen ſyn vendels op de poort,
En doet den horen ſlaen, en treckt geduerigh voort.
Soo haeſt de quade maer is door de ſtadt gevlogen,
Soo komt meeſt al het volck tot op de mart getogen,
En meynt daer met gevvelt te ſtuyten deſen ſlagh,
Tot dat het buyten heir te rugge keeren magh.
Maer hun en vvert geen tijt van Atniel gelaten,
Vermits hy ſigh verſpreyt door al de groote ſtraten.
Doch als ſyn kleynen hoop ſoo grooten ſchare vont,
Die midden op de plaets in volle vvapens ſtont,
Soo vvas het rot verbaeſt; maer hy te meer verbolgen,
Treckt op den vyant aen, onſeker vvie hem volgen.
Als hem de ſchoone maeght maer eens in't herte koomt,
Geen pijle dien hy vreeſt, geen vvapen dat hy ſchroomt.
Spits-broeders, ſeyt de man, hier iſſet tijt om vechten,
Hier is de rechte ſtont ons ſaken uyt te rechten.
Tſa treet nu luſtigh aen, maer hout u van den buyt,
Of ſlaeter met gevvelt voor eerſt den vyant uyt.
Hier mede geeft hy moet aen ſyne rot-geſellen,
Die vvat hen tegen is ter aerden neder-vellen.
Soo dat nu Midian den moet geheel verlieſt,
En voor een harden ſtrijt een ſchendigh vluchten kieſt.

VVaer toe een langh verhael? de ſtrijt is nau begonnen,
Den vyant is gevlucht, het mart-velt in-gevvonnen.
De God van Iſraël, die voor de ſyne ſtrijt,
Geeft heyl door vveynigh volcx, en al in korten tijt.
Tſa, vvilt u (roept de vorſt) noch deſe mael verkloecken,
VVy moeten buyten ſelfs den vyant gaen beſoecken.
Tſa mackers noch een keer; God ſal de vyant ſlaen,
Tſa noch een kleyne ſtoot, en 't oorlogh is gedaen.
De tijdingh onder dies vvas in het heir gekomen,
Dat Iacobs dapper volck de ſtadt had in-genomen,
Dat Atniel alree de vvallen had beſet,
En dat ſyn vorder-tocht in haeſten dient belet.
Elbaſmagh, die het hoort, ſeyt dat de boden liegen,
En dat des vyants heir niet machtigh is te vliegen.
Maer t'vvijl hy ſtaet en ſvvetſt, en al het ſtuck ontkent,
Soo ſpoet hem Atniel, en vint hem daer ontrent.
Syn mannen vallen aen gelijck als jonge leeuvven,
Met vvonder vreemt gebaer, en met een moedigh ſchreeuvvé.
Een yder vordert vvegh, en roept al even fel:
VVijck, onbeſnede, vvijck den Heer en Atniel.
Stracx heeft de bleecke ſchrick ganſch Midian bevangen;
De ſtoutſte van den hoop die krijgen bleecke vvangen,
Niet een en heefter luſt, of iſſer om begaen,
Om ſoo een flucxe jeught in 't aengeſicht te ſlaen.
Aldumai onder dies met uyt-geleſe gaſten
Die pooght in grooten ernſt den ridder aen te taſten.
Hy toont hem vvonder-ſtout, ſchoon hy van binnen ſucht,
Op dat hy noch het volck mocht houden van de vlucht.
Maer Kenas rappe ſoon die koomt op hem gereden,
En velt een ſtijve lans, en ſtoot hem door de leden.
Siet daer een ridder ſteeck, ter eeren van de bruyt.
De koningh gaf een ſchreeu, en blies het leven uyt.

Daer

Daer mede valt den moet aen al de Philiſtijnen,
Die als een lichten roock van ſtonden aen verdvvijnen.
Sy ſvveven al-te-mael als ſchapen op het velt,
En niet een eenigh menſch die ſigh ter vvere ſtelt.
Dat over-moedigh volck, ſoo hoogh gevvoon te trotſen,
Verhaeſt ſyn eygen doot in't ſpringen van de rotſen;
Soo datter in het velt geen tegen-ſtant en blijft.
Hoe licht verſtuyft een heir als God den vyant drijft!

Soo haeſt als Kaleb hoort de bootſchap van den ſegen,
Hy maeckt hem veerdigh op, en koomt den ridder tegen
Te midden op het velt. de nieu-gevvonne bruyt
Die quam benevens hem getreden voren uyt.

Daer

Daer voeght ſigh by den ſleep een rey van jonge maeghden,
Die met een geeſtigh liet van al den tocht gevvaeghden,
Die preſen Kenas ſoon met ſangh, en ſnaren-ſpel;
Maer loofden boven al den God van Iſraël.
Soo ras als deſe ſtant is by den helt gevveten,
Is hy met eenigh volck in haeſten op-geſeten.
Het ganſche leger volght met al het krijghs-çieraet,
Een yder in't gelit, en op de rechte maet.
Hier ſiet men op een ry in lange drachten komen
Het ſchoonſte van den buyt, den vyant af-genomen,
Gout, perels, diamant, juvveelen oude ſchat,
En menigh kunſtigh vverck, en menigh aerdigh vat;
Voor al des koninghs helm, ſyn ſchilden, ſpieſſen, ſvveerden,
Syn kroon, en gulden ſtaf, ſyn uyt-geleſe peerden,
Syn prinçelick karos, ſyn dochters boven dien,
In deſen tocht alleen voor ſlaven aengeſien.
Een gifte voor de bruyt, om haer tot kamer-maeghden
Te dienen na den eyſch, ſoo die haer ſlechts behaeghden.
Siet, dus treckt Atniel, tot Kaleb hem ontmoet,
Die eerſt met bly gelaet den over-vvinner groet:
Zijt vvel-kom, edel helt, die met u vrome leden
Hebt voor den ganſchen ſtaet en uvven God geſtreden,
Hebt door u kloecken arm gevvonnen deſe maeght,
Die u van heden af de vader over-draeght.
Koom hier ontfanght u loon, die God u heeft gegeven,
Mits ghy door kloeck beleyt den vyant hebt verdreven.
Sy is u eygen goet, uyt kracht van ons verbont.
Ontfanghtſe, vveerde vrient, ſy is u vvel gejont.
Dit ſeyt hy, en met een ſoo koomt hy toe getreden,
En voeght hem na den helt, en tot ſyn vrome leden.
Hy leyt ſyn dochter met, en neemt haer rechter-hant,
En ſeyt noch ander-mael: Siet daer mijn eenigh pant.

Siet

Siet daer mijn dierſte ſchat, voor u alleen geboren,
Die zy van heden af u lief en uyt-verkoren.
Siet daer benevens haer myn toe-genegen hert,
Dat even met de maeght aen u geſchoncken vvert.
De ridder in den geeſt van blyſchap over-goten,
Een blyſchap dien hy noyt voor deſen had genoten,
Ontfanght de jonge maeght, en naer een heuſchen ſoen
Beſtaet hy voor het volck ſyn vvoort aldus te doen:
Ick danck u machtigh God, die Iacobs groote ſcharen
V gunſt ſoo menigh-mael hebt vvillen openbaren,
Die met een hoogh beleyt, en vvonderbare macht,
In dit ſoo rijcken lant ons vaders hebt gebracht.
Ick danck u, grooten God, met al mijn ganſche krachten,
Met lijf, gemoet, en ziel, met vvoorden, met gedachten.
Ick danck u, grooten God, dat ghy in dit gevecht
Hebt met een volle gunſt geſegent uvven knecht.
Ick danck u boven al van uvven milden ſegen,
Dat my dit vveerde pant ten leſten is verkregen,
Dat my nu deſe maeght, dit vvonder ſchoon juvveel,
Is voor myn eygen lot, en voor myn echte deel.
Geeft dat vvy nu ter tijt, met onderlingh vernoegen,
Ons handen over een, ons herten mogen voegen.
Vergunt ons t' uvven lof, vergunt ons vruchtbaer zaet,
Ter eeren uvves volcx, en voordeel van den ſtaet.
Ick danck u, moedigh vorſt, die God hebt voor geſproken,
Doen aen het ganſche volck de moet vvaer af-gebroken,
Aen vvien op deſen gront is Hebron toe-geſeyt,
Aen vvien, tot ſynen loon, is Sepher toe-geleyt.
Ick danck u, deftigh man, en vveerde vrient des Heeren,
Van u geſtreckte gunſt, en van ſoo grooter eeren.
Ick danck u noch een-mael, ick danck u menighfout,
Dat ghy u beſte pant op heden my betrout.

Ick danck u ſchoone maeght, ô blom van onſe tijden,
Dat ghy oock heden ſelfs mijn herte koomt verblijden,
Dat ghy oock hier verſchijnt, en vvel te vreden zijt,
Tot mijn vermaeck alleen te leven uvven tijt,
Te geven uvve jeught, en uvve teere jaren
Voor mijn gebruyck alleen voortaen te vvillen ſparen.
Ick danck u ſchoone maeght, ô langh gevvenſte bruyt,
Die al mijns herſens luſt in u alleen beſluyt.
Ick ſal, vvat my belanght, ick ſal mijn leven-dagen,
Ick ſal van nu voortaen u reyne liefde dragen,
Ick ſal u eygen zyn in vreught en tegenſpoet,
En noyt ſal ander min verrucken mijn gemoet.
Noyt ſalder ander vvijf mijn vaſte ſinnen buygen,
Des neem ick al het volck ons heden tot getuygen,
En uvven vader ſelfs, en onſen grooten God;
Ghy zijt van heden aen mijn deel, mijn echte lot.
En om met eenigh pant mijn vvoorden vaſt te maken,
Gelijck men veeltijts doet in diergelijcke ſaken,
Siet hier tot u gebruyck, ſiet hier een grooten ſchadt,
Siet hier tot uvven dienſt de ſleutels van de ſtadt;
Die hoort u eygen toe met al haer groote palen,
Daer in een vvacker oogh ten vollen ſou verdvvalen.
Dat ſal de trou-ringh zyn, die ick u heden geef,
Dat ſal u trou-ringh zyn, oock als ick niet en leef.
De maeght in dit gevvoel en kan niet over-leggen
VVat datter is te doen, of vvatſe dient te ſeggen.
Sy voelt in haer gemoet de ſchaemte van de jeught,
En efter ſeytſe vvat, vervvonnen van de vreught:
Ons huys is over-ſtort, door veelderhande vvegen,
Met Godes rijcke gunſt, en alderhande ſegen:
Maer dat ick meeſt verhef, en voor het hooghſte vveegh,
Is dat ick tot myn deel u, edel ridder, kreegh,

V puyckje van de jeught. 'k en vvil u niet gelijcken
By gout, of grooten ſchat, jae ganſche koningh-rijcken;
Ghy zijt al dat alleen, ghy zijt in myn gemoet
Naeſt God myn eenigh heyl, myn alderhooghſte goet.
VVel, koom dan, edel helt, ghy kloeckſte van de mannen,
Die met een ſtijven arm de ſtale bogen ſpannen,
Beſit myn innigh hert, beſit myn jeughdigh lijf;
Ick ben van deſer uyr u lief u echte vvijf.
Met dat de juffer ſvvijght ſoo komen duyſent menſchen,
Die aen de jonge maeght geluck en ſegen vvenſchen,
En brengen uyt het heir, en leggen voor de bruyt
Het beſte van den roof, het puyckje van den buyt.
Tapijten naelde-vverck, hayr-banden, arrem-ringen,
Hals-ſpangen, gout, korael, en duyſent moye dingen,
En koppen voor den dranck, en ſchotels voor de ſpijs,
Al konſtigh uyt-gevvrocht, en op een vreemde vvijs.
En t'vvijl de ganſche ſtadt van deſen ſegen melde,
Soo vvorter tvvee gekroont te midden op den velde;
De maeght van't vrou geſlacht, de ridder van de mans.
Sy kreegh een rooſen-hoet, en hy een lauvver-krans.

PHILOGAMVS.

WAt is u oordeel van dit houvvelick, weerde man?

SOPH. Ick mercke dat daer verſcheyde bedenckingen uyt konnen genomen werden, als te weten,

1. Of men houwelicken mach gronden op gaven des lichaems, als ſnelheyt, ſingen, ſpringen, en diergelijcke.
2. Wat eygentlick houvvelicken van ſtate genoemt vverden, en hoe die aen dienen gegaen.
3. Wat van Kalebs maniere van doen te gevoelen ſtaet, in't beſtedē van ſyn dochter.
4. Hoe groot de macht is van de ouders ontrent het uyt-houwelicken van hare kinderen.
5. Of vader ende moeder beyde hier in moeten bewilligen, en wie derhalven meerder macht moet verſtaen werden te hebben.

PHI. Ick hebbe oock even de ſelve aenmerckingen uyt deſe geſchiedeniſſe te gemoet geſien, eñ make vaſt een vergelijckinge met dit werck, en met het gene Laban dede.

SOPH. 'T is vry een loffelicker maniere
1. van doē, die alhier by Kaleb wort gebruyckt, als vvel is de voet by Laban te voren gehouden, gelijck ghy wel oordeelt. Men vint in de oude Hiſtorien, dat in voorlede tijden by de groote dit wel meer in 't vverck is geſtelt geweeſt; in voegen dat by wapenen, en door middel van lichamelicke ſterckte, en wackerheyt edele jonck-vrouwen, ja groote Prinçeſſen by wijlen zijn te winnen geweeſt.

PHI. 'T is ſoo ghy ſeght, weerde man. En ick ſelfs (niet van de ervarenſte inde oude geſchiedeniſſen) kan exempelen by brengen daer alleen met ſnelheyt van loopē in die gelegentheyt groot voordeel is te doē geweeſt. *Danaus* heeft in de vorige eeuwen op dien voet op eenen tijt acht-en-veertigh dochters als prijſen voor-geſtelt aē die gene die ſnelſte ſoude bevonden werdē geloopen te hebben, weſende altijt het voor-recht vā eerſt te mogen kieſen by de gene die beſt gedaen haddē. Even het ſelve is gepleeght by *Anteus* in een ſtadt van Libyen, Iraſſa genaemt. want hebbende de ſelve vorſt een geheele ſchoone eñ bevallicke dochter, die veel verſoecx hadde, heeft de ſelve inde loop-bane der ſelver ſtadt neder doen ſtellen, ende openbaerlick doen uyt-roepen, dat de ſelve als een prijs met ſnel loopen te winnen ware, en dat de gene die na den loop eerſt haer hooft-çieraet ſoude bevonden vverden metter hant aen-geraeckt te hebben, haer ten wijve wech ſoude mogen leyden. Het derde exempel, dat ick hier van geleſen hebbe, is te vinden by de Poëten uyt de Hiſtorien in hare ſchriften over-geſet, eñ (na hare maniere van doen) met fabulē verblomt. Onder andere vinde ick de geſchiedeniſſe van Atalanta by *Ovidius* beſchreven, in ſyn boecken van de Veranderinge, die ick leſtmael in onſe Nederlantſche tale hebbe leeren ſprekē, om mijn penne wat te oeffenē.

SOPH. Laet ons die uwe oeffeninge eens hoorē, al eer voor te gaen, want 'tſelve en ſal hier niet buyten onſe ſtoffe, of tegens ons voor-nemē weſen, maer eer het ſelve helpen.

PHI. Ick en wil des niet ſparigh weſen; wilt ghy maer verweerdigē my een weynigh uwe oiren te leenen, en dan weder te komen tot ons begonnen werck.

SOPH. Ick ben ſulcx wel getrooſt te doen. Begint ſlechts, en leeſt. wy willen dan van deſe ſoorten van houwelicken nader reden-cavelen.

PHI. Wel aen ick beginne.

KOomt hier, nieuſgierigh volck, eē ſelſaem loop-ſpel kijckē,
Daer een behaelt den prijs, en hondert in beſvvijcken.
Men vvint hier ſchoone vervv, of vvel een duyſter graf.
De vryſter is de loon, de doot een vviſſe ſtraf.
Hier is een rappe maeght, die kan gevveldigh loopen;
Maer vvie vervvonnen is die moetet dier bekoopen.
Het is een vaſt beſluyt; al vvieder blijft te kort,
Dien vvort ſyn jeughdigh bloet, als vvater, uyt-geſtort.

Daer

Daer is geen ſeggen aen, vvie achter is gebleven
Die miſt den hooghſten prijs, die miſt ſyn eygen leven;
En ſchoon het dunct u vvreet, men doet hem geen gevvelt,
Het ſpel dat heeftet in, de vvet is ſoo geſtelt.
Noch zijnder even-vvel, die met haer ſnelle leden,
Die, met een moedigh hert, in deſen handel treden;
Sy ſpotten met gevaer, en trachten na gevvin.
Soo veel heeft onder hen een ſchoone vrijſter in.
Maer niemant van den hoop en kander trooſt vervverven.
Dies iſſer menigh helt gedvvongen om te ſterven.
Ach! voor een blijde feeſt, met diepe luſt vervvacht,
Soo vvort de jeught betreurt, en in den kuyl gebracht.
De ganſche vverelt ſucht, vermits de jonge lieden
Den hals van ſtonden aen ten ſvveerde moeten bieden.
Te meer om dat de vvet niet eens gedoogen vvou,
Dat yemant aen de maeght een kusjen geven ſou,
Een kusjen voor het leſt. Dat ſnijt hun in de zielen;
Maer des al niet-te-min ſy moeten neder-knielen.
Al dunckt het yemant hart, en uyter-maten ſtraf,
Sy reyſen uytet vleeſch, en vallen in het graf.
Iuyſt onder dit gevvoel ſoo iſſer een gekomen,
Die heeft de ſtrenge vvet noch een-mael aen-genomen,
Hy ſprack met bly gelaet, en uyt een vollen mont,
Dat hy daer om de doot, of om de vrijſter ſtont.
Het vvas een ruſtigh quant van boven tot beneden,
Een yder had het oogh ontrent ſyn rappe leden.
Het bleeck aen ſyn geſtel, en uyt ſyn rijcke dracht,
Dat hy vvas af-gedaelt van eenigh hoogh geſlacht.
Veel menſchen zijn bedroeft, veel jonge lieden klagen,
Dat hy ſoo flucxen lijf aldaer beſtaet te vvagen.
Veel ſeyter, dat de man vvel licht een ſchoone vrou,
Oock ſonder dat gevaer, voor hem bekomen ſou.

Doch hy ſtont niet alleen op ſyn geſvvinde gangen,
Maer heeft een beter raet van ſeker vrient ontfangen:
Ghy (ſoo het lijf beſvvijckt) brengt my den geeſt ter baen;
Het beſte meeſter-ſtuck vvort door verſtant gedaen.
De moeder van de min, van deſen helt gebeden,
VVas in der Goden hof, op ſyn verſoeck, getreden;
Daer heeftſe, t' ſynen dienſt, drie appels uyt-gebracht,
Van vvonder ſchoone vervv, en vvonder groote kracht.
Sy ſagh de vruchten aen, en vvaer yet mocht ombreken,
Daer heeftſe metter hant een vveynigh aen geſtreken;
En t' vvijl ſy op het ooft met ſachte vingers dout,
Soo blonck het over-al, gelijck als enckel gout.
Sy heeft het aerdigh fruyt den jongelingh geſchoncken,
En heefter in geſtort den keeſt van hare voncken,
Yet ick en vveet niet vvat, yet dat men niet en kent,
Yet dat een ſoet vergif tot in het herte ſent.
Sy leert hem boven al, door onbekende reden,
Hoe dat hy dit geſchenck met voor-deel ſal beſteden:
Hier op ſoo trat hy voort, en gaf hem in het velt,
En heeft hem tot den prijs, of tot de doot geſtelt.
Daer ſloegh het ſnar trompet. De friſſche jonge lieden
Beginnen tot den loop haer leden aen te bieden.
Men blaeſt noch ander vverf, en met den derden ſlagh
Soo ſchiet een yder uyt ſoo veerdigh als hy magh.
En ſchoon de vrijſter liep gelijck de ſnelle vvinden,
Noch vveet Hippomenes haer gangen in te binden;
VVant 't geen dat aen de maeght de ſchreden vveder-hout
Dat is de ſchoone vrucht, geçiert met edel gout.
Hy goyt het aerdigh freuyt te midden op den velde,
Als hem de rappe maeght den prijs in tvvijffel ſtelde;
En t' vvijl ſy neder buyght, en na den appel taſt,
Soo is dat hy te meer op ſyne gangen paſt.

Hy

Hy liep gelijck een hart, en quam ſoo vveder voren,
En vvon het vvederom al vvatter is verloren;
Maer, ſchoon hy dapper ſnelt, de vrijſter niet-te-min
Die haelt van ſtonden aen den moeden looper in.
Sy ſvveefde door het velt, gelijck de paerden hollen;
Dies liet de jongelingh den tvveeden appel rollen,
Die had noch ſchoonder glans, als d'eerſte gulde vrucht,
Dies ſtremtſe vvederom de maeght in hare vlucht.
VVant als ſy ſagh het ooft, het ſcheen, ſy vvert gedvvongen
Te ſtaken haren loop, en ongetoomde ſprongen.
Sy greep het veerdigh op, en vveder even ſnel
Loopt inder haeſt voor-by haer droeven loop-geſel.
De jonck-heer vvert bevreeſt, onſeker vvat te maken,
Hy ſiet den leſten peyl, hy ſiet het eynde naken,
Hy ſeyt in ſyn gemoet: Ick ſie de bleecke doot,
Of vvin ick deſen loop ſoo ben ick uyt den noot.
VVel aen nu, Venus help, en ſtijft mijn ſvvacke leden;
VVant ick heb over langh om deſe kans gebeden.
'T is nu de rechte tijt. vvant blijf ick nu verſtelt,
Soo vvord' ick hier onthalſt te midden op het velt.
Hier gaet den jongelingh den leſten appel vverpen;
Maer gingh noch boven al ſyn ganſche ſinnen ſcherpen,
Op dat hy voor het leſt den voor-togt houden magh,
En goyt daerom de vrucht oock verder als hy plagh.
De nimphe ſiet het gout, en ſyn vergulde ſtralen,
En ſchoon het verre rolt, ſy gaet den appel halen,
Sy ſteeckt het aerdigh ooft in haren teeren ſchoot,
En ſiet! (door Venus liſt) het vvoegh gelijck een loot.
Dit gaf den vrijer tijt, om voor de maeght te komen,
Soo dat hy vvederom heeft nieuvven moet genomen;
VVant hoe hy verder quam, en raſſer henen liep,
Hoe dat de blijde jeught met luyder ſtemmen riep:

Nu

Nu loopt, ô vrijer, loopt, en dat met alle krachten,
Nu loopt, ey lieve, loopt, de prijs ſtaet u te vvachten,
Nu loopt, ô ridder, loopt, ten eynde van de baen;
VVy ſien de ſchoone maeght voor u als eygen ſtaen.
Dit vvas de jongelingh een dapper ſpoor gegeven:
Dies liep hy over vvegh, als van den vvint gedreven,
En ſchoon ſyn herte ſlaet, en dat hy dapper hijght,
Hy maeckt dat hy de maeght voor hem ten loone krijght.
Daer juyght al vvie het ſagh met uyt-gelate kelen,
Daer koomt de ſoete jeught het bruylofs-deuntjen quelen,
Daer hoort men ſnaren-ſpel, en ander ſoet geluyt,
En al vvat ſpreken kan dat groet de jonge bruyt.

Siet daer mijne Hollantſche Atalanta. Maer ſeght my nu, wat u gevoelen zy van deſe houwelicken, en voor al van die voren verhaelde geſchiedeniſſe.

SOPH. Mijn dunckt dat de Poëten door dat gedightſel hebben vvillen aen-wijſen een gebreck van onſe, en miſſchien mede van de vorige eeuwen, te weten, dat de gout-appels, dat is, gelt en goet op de vryſters ſoo veel vermeugen, datſe haer in de loop-bane der liefdē laten overwinnē van de gene die voorraet hebben van ſoodanige ſtralende fruyten, loopende alle andere, die haer daer mede niet en konnē ballaſten, ganſch ſnellickē voor-by.

PHI. Dat is een goede op-merckinge, roerende het geheym, dat de Poëten onder deſe geſchiedeniſſe ofte gedichtſel hebben vermomt. Maer ick wenſte te weten, wat ghy van deſē ſlagh van houwelickē oordeelt.

SOPH. Wat deſe leſte geſchiedeniſſe aengaet, die ſegh ick geheel en al van minder ſtoffe, en ſlechter van beleyt te weſen als 't gene by Kaleb is gedaen geweeſt. want ick ſie, dat alleen op het ſnel loopen dit houwelick is gegront geweeſt, en dat dunckt my weynigh redens te hebbē; dewijle geen man van ſoo hoogen ſtaet en gelegentheyt (als de voor-ſeyde jonge lieden waren) gebruyckt kan vverdē tot eē loopendē bode ofte poſtillion, om alſo door ſnelligheyt het Lant ofte yemant in 't byſonder dienſt te doen. Oock en ſie ick niet wat in-ſight ſulcx kan hebben, om een goet houwelick te maken. Mijns oordeels, behoevender al vaſter gronden, om een ſoo gewichtigen werck op te bouwen; en daerom dunckt my onwijſſēlick gedaen te zijn van de ouders, en oock van de jonge-lieden, datſe door ſoodanige middelen ſigh tot een houwelick lieten bewegen.

PHI. Maer iſſet niet een aengename ſake, ſoo rappen ende vvel geſtelden lichaem ten houwelick te krijgē? ende en heeft men niet gheſien dat veel jonck-vrouwen daer op het ooge hebbē laten vallen? Weet ghy niet, dat noch niet ſeer lange geledē, in den Hage een ſekere in ſchoonheyt vvel vermaerde jonckvrouwe (die ick niet en wil noemen) ſiende in een kamer-ſpel een rappen jongelingh op een houten-peert geeſtigh op en af ſpringen (dat men *voltigeren* noemt) ſoo ſeer haer aen ſyn wackerheyt quam te vergapē, datſe haer ſinnen ganſch en al op den ſelven liet nedervallen, ſoo datter meer op is gevolght als eenige meynden haer wel te betamen? Dat, en diergelijcke gevallen en konnen u, weerde man (nae ick meyne) niet onbekent zijn.

SOPH. 'T is ſoo ghy ſeght, lieve Philogame. Ick hebbe al mede vrijſters en vrouwen gekent van gelijcke in-vallen, dat is, die om eenige lichamelicke vvackerheyt ofte behendigheyt op jonghmans zijn verſlingert geweeſt. Daer is in mijn jonckheyt in Zeelant een wel-geſtelde vveduwe te vinden geweeſt, die een flucxen jongelingh, uyt ſake van een wet-ſpel, over eē koetſ-wagen hebbende ſien ſpringen, ſoo grooten genegentheyt

heyt daerom aen den ſelven leyde, datſe hem (een geringh geſel weſende) tot haren man verkoos, ja ſelfs daer toe verlockte. Een andere rijcke weduwe iſſer in eē ſtadt van Hollant by-naeſt op dien eygen tijdt gevonden, die een man aen-ſloegh, vermits ſy hem op een maeltijt ſoet-aerdighlick hadde hooren ſingen. En dit beyde met ongeluckige uyt-komſte, en ganſch weynigh genoegens, als ick wel omſtandelicker (des noot zynde) ſoude konnen verhalen. Derhalven ſoo verklare ick, my ſodanigh bedrijf geenſins aen te ſtaen.

PHI. Wel hoe! weerde man. Zijt ghy dan eē grijnſpens, en geen liefhebber van ſoo edele kunſten? Seydt niet de oude ende vermaerde leer-meeſter in de hooge ſchole der liefden van deſe frayigheden aldus?

Sangh dient tot het minne-ſpel,
Laet de vrijſters leeren ſinnen,
Laet de vrijers leeren ſpringen,
Want het voeght de maeghden wel.

2. SOPH. Dat yemant een fris en vvacker lichaem heeft, of een goede bequaemheyt van ſingen, of diergelijcke, dat weet ick aengenaem en ſoet te zijn, ſonderlinge in jonge lieden oogen en oiren; maer daer op eē houwelick, als op eē gront-ſteen, te willē bouwē dat vinde ick ganſch ongeraden. En tegens het veerſken, by u verhaelt, ſet ick een ander, en van meerder vaſtigheyt, dat aldus luyt:

Wie een vrijſter om haer ſingen,
Om haer ſpringen heeft getrout,
Acht het eerſt voor moye dingen;
Maer als noot begint te dringen,
Is de liefde ſtracx verkout.

Daer behoort en behoeft beter ſtoffe (als ick te vorē ſeyde) tot eē wettige by-een-komſte van man en vrouwe, als ſoodanige lichamelicke by vallen (want daer voor mogen deſe dingen maer gerekent werden) dewijle de ſelve niet als weynigh en konnen by-brengen ten goede van het geſelligh leven; en in aller manieren zijn't al ſaken die licht vervallen. En alſſer dan niet inwendighs over en blijft, dat het werck ſtaende kan houden, ſoo rijſter licht eē jammerlicke geſtalte onder ſoo licht gevoeghde perſonen, gelijck de droeve eervarentheyt niet dan al te veel uyt en wijſt.

PHI. Hoe! wilje dan het middel, by Kaleb ghebruyckt tot het houwelick van Aſcha, mede (als onwijſſelick ter hant genomen) verwerpen?

SOPH. Dit is een geheel andere ſake, lieve Philogame; en ſodanigh beleyt noeme ick een houwelick van State. want ſodanige worden in't werck geſtelt ten dienſte van 't gemeene beſte, en om yet uyt te doē voeren, daer van de geheele Staet voordeel kan genieten. Soo dede Saul openbaerlick uyt-kondigen, dat hy die den trotſen Goliad ſoude verſlaen 's koninghs ſwager ſoude zijn, om alſoo dat monſter ('t welck den heir-leger Iſraëls dagelicx quam beſpotten) van kant te helpen. Even ſoo beloofde hy aen David ſyn dochter Michal, mits hondert voor-huyden der Philiſtijnen hem over-brengende. Van gelijcke ſtoffe is geweeſt het middel dat Kaleb hier ter hant nam, tē aenſien van het winnen van Kiriat-Sepher, ſtellende tot een prijs van de overwinninge ſyn dochter Aſcha, als de hiſtorie uyt-wijſt.

PHI. Maer ick en kan daer alſoo grooten wijsheyt mede niet in ſien, magh ick met eerbiedigheyt alſoo ſpreken van ſoo ouden ſake. want openbaerlick te beloven een 'skoninghs of vorſtens dochter te ſullen gewerdē tot een wijf aen de gene die ſoo een reuſe ſal verſlaen, ofte ſoo een ſterckte ſal in-nemen, is dat niet geheel vol gevaers? Hoe en ſoude niet licht een vreemde ſnaeck, jae ſelfs wel een rouwe ſtruyck-roover, immers een ſlecht ofte veracht perſoon ſulcx konnen ter hant nemen, ende uyt-wercken? En ſoude men dan niet verſtelt ſtaen?

SOPH. Men vint doorgaens, dat in oude tijden duſdanige maniere van doen is ghebruyckt geweeſt, en datter dickmaels voornaeme vrijſters, ja vorſtelicke jonck-vrouwen zijn voor-geſtelt geweeſt, tot vergeldinge van kloecke daden van wapenen. Agariſta, dochter vā Cliſtenes koningh van Sicyonien, is by haren vader openbaerlick gedaen uyt-roepen, een prijs te ſullen zijn aen den genen die beſt ſoude bevondē werden met de lançe gerent te hebbē. Tot welck ridder-ſpel meeſt al den adel van de Griecxſe jenght wort gheſeyt te ſamen gekomē te zijn. Te Numantien (als in voorlede tijdē aldaer twee jonge edellieden met grootē ernſt gelijckelick ſtonden naer eene van de voortreffelickſte jonck-vrouwen van den lande) heeft de vader verklaert, dat hy de ſelve ten wijve ſoude geven aen den genē die eerſt de rechterhant van een Romeyn ſoude af-kappen, en hem t' huys brengen. Hippodamia, dochter van Oenomaus koningh van de Elcken, is eertijts met een openbaer vecht-ſpel te winnen geweeſt, onder beſpreck, dat de gene die over-wan de jonge prinçeſſe ſoude genieten, en die over-

wonnen ſoude werden dadelick ſoude moeten ſterven. En is alſdoen Phelops door behendighevt eyndelick over-winner geblevẽ, en heeft alſo de jonck-vrouwe, als ſynẽ prijs, met hem geleyt. Maer in allen deſen is waerſchijnelick het gene eenige van de oude gemeynt hebben, namentlick, dat in duſdanige voor-ſtellinge een ſtilſwijgende voorwaerde of beſpreck ſcheen begrepen te zijn geweeſt, te vveten, in gevalle in de voor-geſtelde maeght geen merckelicken af-keer van den perſoon die over-winner mochte blijven en werde bevonden. want anders indien ſulcx gebeurde, ſoo ſoude het ganſch hart zijn gevveeſt aen een vrye jonck-vrou tegen danck yemant op te dringen, ten vvare ſake dat de voor-ſtellinge van prijs niet in 't gemeen aen alle, maer alleen aen eẽ ſeker getal van jonge lieden (aen de vryſter te voren bekent) ware gedaen gevveeſt, en dat met voor-weten van de ſelve. want in ſoodanigen gevalle ſoude ſy verſtaen moetẽ werden in den perſoon bewillight te hebben, ende dien volgende geen
3. na-klachte te mogen in-brengen. Wy willen dan gelooven dat oock Kaleb, in voegen als voren is geſeyt, dit ſtuck ſal hebben beleyt; ende vinden oock de geſchiedeniſſe hier in dier voegen in-geſtelt. En ick beſluyte dien volgens, dat ſulcx by Kaleb wel is gedaen, en dat duſdanige houwelickẽ zyn ten goede van den Staet en ten gemeenen beſte aengeleyt.

PHI. Wat Kaleb hier gedaen heeft, en kan uyt de geſchiedeniſſe (gelijck die kortelijck in het boeck der Rechteren verhaelt wort) niet geſien werdẽ. Maer dat Saul ſonder eenige bepalinge ſynen uyt-roep heeft laten doen, kan daer uyt werden af-genomen, dat aen David, een geringh ſchaep-herder weſende, is toe-gelaten de kanſſe te mogen wagen, ſelfs met wel-weten van dẽ koningh.

SOPH. 'T is ſoo ghy ſeght, jongelingh. Maer ſchoon David den reuſe al verſlagen hadde, ſoo en is van het beloofde houwelick oock niet gevallẽ. want (gelijck het bleeck) ſoo en hadde Merob de oudtſte dochter van den koningh Saul geen gevallen aen David, en ſoo en heeft het houwelick niet met hem, maer met Adriel den Meholathiter voortgangh gehadt. *Sam. 18. 19.*

PHI. Maer efter kreegh David daer nae Michal een jonger dochter van den koningh Saul, als de Schrift getuyght.

SOPH. Dat is mede waer, Philogame; maer dat en ſcheen niet ſo ſeer in vergeldinge van het over-winnen van den Philiſtijnſchen reus geweeſt te zijn, als vermits David daer na hondert voor-huyden der Philiſtijnen den koningh t' huys brachte, (*Sam. 18. 25.*) en oock vermits Michal tot David genegẽ was; waer uyt ſchijnt mede te blijckẽ, in duſdanigen verkondigen een ſtil-ſwijgende beſpreck van der vrijſters bewilginge begrepẽ geweeſt te zijn, als ick te voren ſeyde. Het kan oock gelooft werden, dat Saul, eerſt uyt een kleyne gelegentheyt koningh geworden weſende, ſoo veel ſigh heeft gelegen laten weſen aen't verſlaen van den reuſe, dat hy (terwijl de noot drongh) te vreden is geweeſt, ſyn dochter te geven aen den genen die den reuſe ſoude verſlaen, wie het oock ſoude mogen weſen, offerende ende over-gevende alſoo ſyn dochter (als het ſchijnẽ mochte) ten dienſte van den Staet, ende achtende eenen ſoodanigen de prinçeſſe weerdigh, die ſoo grooten heyl het volck van Iſraël ſoude toe-brengen. Deſen even-wel niet tegenſtaende, lieve Philogame, ſoo oordeel ick, dat het, na den aert en nature van het houwelick, beter is, dat het ſelve blijve in ſyn volle vryheyt onder de jonge lieden, om malkanderen met minne en vrientſchap daer toe te bewegẽ. Oock meyne ick dat een prinçe (willende eenigh heerlick ſtuck, ten dienſte van den lande, uyt-gevoert hebben) beter ſoude doen, daer toe te ſtellen treffelicke vereeringẽ van adel, ſtaten, rijckdom, of diergelijcke, en niet ſyn dochter. Immers indien hy goet mochte vinden ſulcx te doen, dat hy dan niemant daer toe en riepe, als die hem wel mochte betamen, en ſyn dochter wel bevallen, om alſoo haer tot geen ongelijck ofte onvredelick houvvelick te brengen. Houwelicken van ſtate mogen wel ſomtijts dienen ten goede van een lant, ſelden tot vernugen van de gene die het meeſt aengaet. En ten dien eynde ſeyde de Philoſooph *Plato* ſeer wel, dat men wel een houwelick te wege mach brengen door het lot, mits dat ſulcx geſchiede tuſſchen de goede, ende niet in't wilde. En daer mede genoegh van deſen handel.

PHI. Maer ſegh my doch, ſoude oock Kaleb de macht hebben gehadt hier in te beſluyten, en ſyn dochter alſoo ten houwelicke uyt te gevẽ tegẽ harẽ danck? Wat dunckt u?

SOPH. Deſe vrage komt aen op de 4
macht der ouderen in 't uyt-geven haerder dochteren, die in den ouden tijt, en ſonderlinge in den ouden Teſtamente over-al ſeer

groot

groot wert bevondē; na dien men de geheele Schrifture deur kan bemercken, dat het met het ſluyten van houwelicken in duſdaniger manieren heeft toe-gegaen, dat yemant die een dochter ten houwelicke wilde verſoecken hare ouders daer over aen ſprack, en dat de ouders (ſoo het hun goet dachte) het geheele ſtuck af-handelden, ſonder dat men bevint de dochters daer in eenig geſegh gehadt te hebben; maer wel datſe ſchijnen haer gevoeght te hebben na den wille haerder ouderen. Abraham geeft laſt om Rebecca voor Iſaac ſynen ſone tot een vrouwe in te halen, en de ſeve wert hem toe-geſtaen, door bewilginge hares vaders. Iacob bekomt op gelijckē voet de twee geſuſters Lea en Rachel. In welcke geſchiedeniſſe ſonderlinge is aē te merckē, dat Rachel, voor-by gegaen zynde, niet en klaeght, dat Lea aē Iacob in 't duyſter wort toe-gebracht, eñ, ſulcx geſchiet zijnde, daer tegens niet en ſtreefde, tot een teycken dat ſy haer voeght, ende haren vader alles laet beleyden. Wie in Iſraël een vrye maeght beſliep moeſte den vader van de ſelve vijftigh ſickel ſilvers uyt-reycken, en moſte oock de ſelve ten wijve nemen, ſoo den vader ſulcx beviel. Van der dochters bewilginge geen gewach met allen. *Deut. 22. 29.* Tobias ontfanght Sara op haer ouders toe-ſtaen, ſonder meer. Het houwelick van een beſlapē dochter wert in 't geheel aen haer vader geſtelt. *Exod. 22. 17.* En op gelijcken voet neemt Agar, als ſy van Abraham was uyt-geſtooten, een wijf voor haren ſone, by gebreke van een vader. *Geneſ. 21. 21.* Wat den tijdt van het nieuwe Teſtament belangt, aldaer wert klaerlick geſien, dat alle de macht van een dochter uyt te houwelicken den vader wert toe-geſchreven. *1. Cor. 7. 38.* In voegen dat niet een exempel in de Schrifture te vinden en is, daer een dochter, buyten conſent van ouders, door het houwelick haer heeft verplicht. In dien men vorder het ooge wil laten gaen over andere natien buyten Gods volck, men vint over-al het ſelve. *Tyndarus* vader van de vermaerde Helena, voor hem eenige ongelegentheyt vreeſende, in dien hy een ſwager voor hem, en een man voor ſyn dochter verkoos uyt al hare menighfuldige vrijers, gaf de ſelve ſyne dochter de macht om eē uyt de ſelve voor haer te mogen kieſen. *Danaus* en *Belus* voortreffelicke vorſten vint men dat de houwelickē van hare dochters en ſonen hebben beſorght. Oock doen de oude Poëten ſulcx by hare geſchriften over-al klaerlick blijcken. Onder anderen is het ſelve volkomentlick te ſien by ſeker bruylof-gedicht van den Poëet *Catullus*, daer hy den bruydegom in-voert tot ſyne bruyt aldus te ſprekē:

'T is heden onſen bruylof-dagh;
Ghy daerom, wat ick bidden magh,
En ſtrijt niet met u lieven man,
Vermits het niet beſtaen en kan.
Maer ſegh, waerom dus langh gewacht?
V vader geeft my volle macht,
V moeder heeft my toe-geſtaen,
Met u te bed te mogen gaen.
Het ſtuck bevalt hun beyde wel,
En ghy ſtaet onder haer bevel.
V maeghdom hoort u niet geheel;
V vader komt een derden-deel,
V moeder heeft gelijcke recht.
Dus ſtaen u ſaken wonder ſlecht,
Want van dat teer en ſoet juweel
En komt u maer een derden-deel.
En ſtreeft dan niet, ô ſoetſte kint,
Nu ghy u dus vermeeſtert vint;
Maer geeft u blomtjen als het dient,
Maer geefret aen een lieven vrient.
Ey, gunt het my, en ſcheyter af,
Na dien het my u vader gaf,
Na dien het my u moeder jont,
Wel biet my dan u rooden mont,
Want dus (gelijck een yder weet)
Soo is de maeghdom wel beſteet.

In voegen dat hier en over-al blijckt, dat de macht om kinderē ten houwelicke te beſteden eygentlick der ouders en niet der kinderen werck is geweeſt.

PHI. Maer hoe is dat te verſtaen, Sophroniſçe? Mochte ſulcx tegen heugh en meugh van de dochters gedaen werden?

SOPH. De ouders vermochten, eñ en vermogē als noch niet hare macht over hare kinderen in deſen te miſbruycken, ende aen de ſelve, tegen wil en danck, vrou of man op te dringen; maer de bewilginge van de gene die men uyt wil geven moeſte daer by komē. Immers daer en moeſte geen onderlinge tegenheyt weſē. En hier mede houde ick voldaen de voor-geſtelde pointen.

5.

PHI. Maer of vader en moeder gelijcke macht en geſagh hebben, in 't beſteden van hare kinderen, weet ick al mede ſyn bedencken te hebben, en woude daer op inſgelijcx uwe berichtinge, en van gelijcke, of beyder bewilginge hier van noode is, of dat des vaders alleen genoegh zy.

SOPH. De tijt jegenwoordelick verre

gegaen zijnde en kan ick hier op niet ſtaen ; maer ſal u op deſe vrage verſenden aen de ſchrijvers die daer van wijt-luchtigh handelen. Onder andere ſiet *Tarnov. de Conjugio lib. 1. pag. 428. & 429.* Maer wat ſchrijvers dat ghy leeſt, ghy ſult vinden, dat de vader over-al in duſdanigen gelegentheyt de bovenſangh toe wert gelaten, dat is, de hooghſte macht wert gegeven.

PHI. Wel, dat is tot daer toe ; en ick wil het daer by nu laten. Maer ick mercke boven al het gene dat tot noch toe uyt deſe geſchiedeniſſe by ons is aengemerckt, noch eenige byſondere en nieuwe bedenckingen die ſigh hier aenbieden. want doen ick las de weygeringe die Kaleb aen Atniel dede, als hy een gunſtigen ſoen van Aſcha vereyſte, tot ſyn af-ſcheyt, ende tot op-weckinge van een mannelick herte, en dat de goede jongelinck dies ongetrooſt moeſte henen gaen ; ſoo quam my te binnen, dat hier de rechte plaetſe was om te ſpreken, wat gunſte een maeght aen een jongelingh, een vrijſter aen een vrijer, en een bruyt aen harẽ bruydegom vermagh toe te ſtaen, en hoe verre die gaen magh ofte niet. En daer in zijn (mijns oordeels) veel ſoete aen-merckingen te vinden, indien de ſelve met eẽ vernuftige tonge verhandelt quamen te werden.

SOPH. Hoe ! en is al die ſtoffe niet genoegh over-gehaelt in de eerſte deelen van het *Houvvelick*, en oock in den *Spiegel van den ouden ende nieuvven tijt*? Sekerlick, ſoo ghy die beyde recht inſiet, en met aendacht door-leeſt, ghy ſulter in vinden al dat ghy hier noch ſchijnt te ſoecken.

PHI. Maer ick wonder noch wel by hebben, hoe verre de ouders mogen en behoorẽ te gaen inde vryheyt te geven aen hare dochters, ten aenſiene van de jonge lieden die de ſelve dagelicx komen onderhouden.

SOPH. Oock dat ſelfs is vinden daer ick u geſeyt hebbe.

PHI. Wel, dien alle onvermindert, wat my belanght, my dunckt, dat Kaleb hier te deun en te hart was tegens den ridder Atniel, hem weygerende ſoo kleynen gunſte, als hy ſtont te gaen tot ſoo grootẽ aenſlagh. Gewiſſelick de jonge lieden van onſe eeuwe en laten haer ſoo niet vernoegen. want als ſy den anderen verſtaẽ (ſchoon de ouders ſich niet en willen voegen tot hare genegentheden) ſy lieden rechtẽ hen ſelven, en uyt een engen dwangh ſoo berſtenſe uyt in eẽ volle vryheyt ; gelijck wy daer van onlanghs al eenige exempelẽ onder ons hebben geſien, en ſelfs by de aenſienlickſte van dẽ lande. En dewijle tot noch toe is geſproken van houwelickẽdie met bewilginge van oudersofte vooghden, immers van eenige der ſelver zijn aengegaen, ſoo woude ick jegenwoordelick wel eens hoorẽ uwe bedenckingẽ op ſoodanige houwelicken die buytẽ of tegens de bewilginge en toeſtandigheyt van vriendẽ ter hant worden genomen.

SOPH. Wel aen, jongelingh, oock dat en is u niet geweygert. En tot dien eynde ſal ons alvoren dienẽ geleſen de vierde geſchiedeniſſe, die in dit nieu werck nu volght. want daer in wert verhandelt de Maeghden-roof by de Benjamijten aengerecht tot Sçilo.

PHI. Dat is de rechte plaetſe, waer uyt mijn ſinnelickheyt voldaen ſal konnen werden, weerde Sophroniſçe. Ick bidde u, ſtaet my oock hier het leſen toe, ſoo als te voren meer is geſchiet.

SOPH. Sulcx doe ick geerne, lieve Philogame. want terwijlen ghy leſen ſult, wil ick mijne gedachten latẽ gaen op de vraeghſtucken ende de aenmerckingen, die uyt het verhael van de voorſz. geſchiedeniſſe ſullen komen te vloeyen, om u derhalven naderhant, ſoo veel ick kan, vernugen te geven.

PHI. Wel aen, weerde man, ſonder langen uyt-ſtel te nemen, ick beginne.

MAEGH-

MAEGHDEN-ROOF VAN DE BENIAMYTEN TE SCILO.

Recht. 21. 15. 16. &c.

Et vvijf uyt Epraim in Benjamijn geſchonden
VVas door het ganſche lant by ſtucken om-geſonden,
En, mits het vreemt geval, en ſchandelick gevvelt,
VVas Gibea verbrant, en tot den gront gevelt.
De bloem van hare jeught, haer uyt-geleſe mannen
Die lagen door het vier of door het ſvveert verbannen.
Ses hondert, ſonder meer, gevloden in het vvout,
Die ſtonden in gevaer om noyt te zijn getrout.
Haer vrouvven, ſchoon bevrucht, en in haer beſte dagen,
Haer maeghden even-ſelfs die vvaren doot geſlagen;
Soo dat om dit verderf de ſtam van Benjamijn
VVas op den naeſten trap om uyt-geroyt te zijn.
Te meer, vermits het volck ten dierſten hadt geſvvoren
Dat voor hen niet een vvijf en mochte ſyn gekoren
VVt al des Heeren erf, of Iacobs edel zaet.
Soo diep vvas Iſraël verbittert in den haet.
Maer na dat al het lant vvas over-hoop geſmeten,
Soo is het hevigh bloet ten leſten eens geſeten.

De gramſchap, en het doen van ſoo geſtrengen eet
Is meeſt aen al het volck tot in haer zielen leet.
Men ſocht dan Benjamijn als vveder op te bouvven,
En aen het treurigh volck te geven nieuvve vrouvven.
Siet! na een harden ſtorm ſoo vvort het vveder ſtil,
En even vrientſchap vvaſt by vvijlen door verſchil.
De ganſchen omme-loop van alle vverelts ſaken
Beſtaet in neder-ſlaen, en vveder op te maken.
De nacht verdrijft den dagh, en naer een korten ſtont
Soo rijſt den dageraet, en toont haer rooden mont.
Men ſietet menighmael dat oock de vaſte vvallen,
Door ick en vveet niet vvat, in haeſt ter neder vallen;
Men ſietet vvederom, dat oock een eenſaem vvout
VVort uyt het ſtof gelicht, en tot een ſtadt gebout.
VVaer eertijts koren vvies daer vint men dorre zanden,
En uyt een barre ſtrant ontſpringen vette landen.
En vvaerom meer geſeyt? men ſiet in alle dingh
Een ronte ſonder eynd', en als een ſtagen ringh.
God ſlaet by vvijlen hart, en, naer het is gelegen,
Soo geeft hy vvederom een onvervvachten ſegen.
Hy is niet altijt gram, niet ſtaegh al even ſtraf;
Hy vvaſt, nae langen rou, de droeve tranen af.
De ſtam van Benjamijn die vvas geheel verdreven,
En in een ſtant gebracht om niet te konnen leven.
Nu pooght de ganſche Staet, en vvatter onlanghs vocht,
Dat Iacobs jonghſte ſoon in vveſen blijven mocht.
In Iabes kreegh het volck vier hondert friſſche maeghden,
Die noch den onder-gangh van hare ſtadt beklaeghden,
Die zijn van ſtonden aen, in vvettigh trou-verbont,
Die zijn van hooger hant aen Benjamijn gejont.
Noch iſſet niet genoegh. de reſte ſonder vrouvven
Dient ſtoffe toe-gebracht, om oock te mogen trouvven.

En als dit by den Raet is naerder overleyt,
Soo vvert hun al gelijck een uyt-komſt aen-geſeyt.
Te Sçilo vvas een feeſt om deſen tijt te vieren,
Met reuck en offer-vverck van alle reyne dieren.
Daer quamen, na den dienſt, de vryſters aen den dans,
En reyden om een mey, of om een roſe-krans.
Hier op vvert doen gelet. En 't is de jonge gaſten
Geoorloft door den Raet, om toe te mogen taſten,
Te kieſen uyt den hoop en uyt een groot getal
Een die hen tot een vvijf voor eeuvvigh dienen ſal.
Noch vvert hun toe-geſeyt, dat (of miſſchien de magen,
Een oom of vader ſelfs hier over quamen klagen)
Men yder, dien het raeckt, voor eeuvvigh houden ſal
Bevrijt van alle ſtraf, en buyten ongeval.
De jeught, hier op geruſt, die gaet haer veerdigh maken
Tot ſoo een blijden roof, en ſoo gevvenſte ſaken.
Een yder komt geçiert ten beſten dat hy magh,
En geeft ſigh tot het vverck, als tot een bruylofs-dagh.
Daer vvas een luſtigh dal geçiert met ſchoone boomen,
Omringht aen alle kant met klare vvater-ſtroomen,
Met heuvels, aerdigh groen, en vvijngaert tuſſen bey,
En dit vvas doen de plaets beſcheyden tot den rey.
Hier ſet hem Benjamijn, en in de groene ſtruycken
Daer gaet de rappe jeught in ſtilheyt neder duycken,
En loert op haer bejagh, en op een gunſtigh lot,
Gelijck een looſe vos ontrent een hoender-kot.
Maer yemant uyten hoop die gaet ſyn met-geſellen
Een voor-ſlagh open doen, en in bedencken ſtellen,
Hoort, ſeyt hy, vriendē hoort: Hier dient eē goet verdragh,
Daer op in dit bedrijf een yder letten magh.
VVant, ſoo vvy ſonder gront, en buyten alle vvetten,
Ons geven in het velt, en tot den grabbel ſetten,

Naer

Naer ick het ſtuck begrijp, daer is geen tvvijfel aen,
Of daer ſal, om de keus, een harde tvviſt ontſtaen.
Licht ſalder tvvee gelijck op eene vryſter vvachten,
Tot eene vryſter gaen, naer eene vryſter trachten,
En dan ſal ſtracx het volck daer liggen over-hoop,
De vrienden tegen een, de vryſter op de loop.
Hier tegen dient voor al een voet te zijn genomen,
Op dat vvy tot het vvit van onſen aenſlagh komen.
Indien het u behaeght, dat hier op zy gelet,
Laet ons dit heden zijn een onverbroken vvet:
Als yemant op het velt een vryſter heeft genomen,
Schoon dat een ander pooght ontrent den roof te komen,
Laet hem de naeſte zijn die eerſt de juffer nam,
Niet hy die naderhant ontrent den handel quam.
Maer alſſer tvvee gelijck tot eene maeght genaken,
Noch dient men even-vvel in geen verſchil te raken;
Hy vvie de vryſter heeft aen hare rechter-hant
Die leyde nae ſyn huys het uyt-gekoren pant.
Maer kan men op het ſtuck noch efter niet verdragen,
Noch dienter even-vvel gevochten noch geſlagen.
Kieſt liever ſachter vvegh, ô jeught van Benjamijn,
En dien de maeght verkieſt, laet hem de naeſte zijn.
De voorſlagh dus geraemt die vvort terſtont gepreſen,
En even vaſt geſtelt een vvet te ſullen vveſen.
En dit noch koomter by, dat niemant grijpen moet,
Tot dat haer over-man voor eerſt een teycken doet.
De maeghden onder dies, die opten velde quamen,
Beginnen vaſt het vverck, en voeghden haer te ſamen,
Sy ſpelen ſonder ergh, en reyen in't gemeen,
Doch ſonder manne-volck, en vryſters onder een.
Daer ſagh men Benjamijn in ſtilte ſitten loeren,
VVien yder tot den roof met hem ſal mede voeren.

D'een

D' een laet ſyn oogen gaen ontrent een fieren gangh,
Een ander prijſt de ſtem, en hout hem aen den ſangh.
De gene kieſter een met vvel gevoede vvangen,
En deſen laet het hooft nae teere leden hangen.
Een derde ſoeckter een die trots en deftigh gaet;
Een ander vvenſt een mont die vvat nae 't lachen ſtaet.
Van deſen vvort alleen een blonde maeght gepreſen;
Een ander hout voor al, een bruyntjen ſchoon te vveſen.
En vvaerom meer geſeyt? Het oogh dat vvort gevat
Door yet, 'ken vveet niet hoe, en ick en vveet niet vvat.
Het trecken van den mont, het ſtellen van de ſchreden,
Het ſvvieren van den arm, het reppen van de leden,
Yet, vvaer op niet een menſch voor deſen heeft gelet,
Heeft daer in menigh hert de liefde vaſt geſet.
Op tafels aen-gediſt met dranck, en rijcke ſpijſe,
En nae de kunſt bereyt op alderhande vvijſe,
Daer eyſcht d'een ouden vvijn, een ander nieuvven moſt;
Een dat de tonge bijt, een ander ſoete koſt.
Een vvilder heet geback, een ander eyſcht gebraden,
Na dat de mont hem leyt, of naer hem dunckt geraden.
En noyt en iſſer yet ſoo ſelſaem toe-gemaeckt,
Of daer is eenigh menſch, aen vvie de ſpijſe ſmaeckt.
Daer zijn in alle dingh, byſonder in het minnen,
Daer zijn in alle dingh verſcheyde tuymel-ſinnen.
Siet, hoe in dit geval des menſchen herte malt.
Een vryſter vvert gevvilt, naer dat het ooge valt.
Maer als te rechter tijt het teycken vvert gegeven,
Daer liep de rappe jeught, als van de vvint gedreven.
Daer viel aen alle kant, daer viel de jonckheyt uyt,
Als arents op het aes, en bijen op het kruyt.
Hy die eerſt ſyn gerief heeft uyt den rey genomen,
VVas Haſor, van den bergh in ſnelheyt af gekomen.

Niet een van al den hoop die hem ſoo reppen kon;
Soo dat hy op den tocht de voorſte plaets gevvon.
En ſchoon hy met gemack een vryſter mocht verkieſen,
Hy vvou noch even-vvel geen tijt hier in verlieſen.
Hy greper een ter loops, die hy de naeſte vant;
Maer ſy geheel verbaeſt begaf haer in het zant,
En toont aen haer gebaer, geheel te zijn verbolgen,
En niet te vvillen gaen, en niet te ſullen volgen.
Hy, ſiende dat de maeght de ſchoonſte niet en vvas,
Nam elders ſynen gangh, en liet haer in het gras.
En mits hy veerdigh liep, en paſt op alle vvegen,
Soo had hy metter haeſt een nieuvven roof gekregen.
Die ſtont hem beter aen, en vvas ſoo vinnigh niet.
Het ſcheen aen haer gelaet, dat ſy haer vangen liet.
Maer t' vvijl hy beſigh is om deſe vvech te krijgen,
Soo hoort hy daer ontrent een aerdigh meysjen hijgen,
Dat quam daer aen gevlucht. Hy ſagh haer rooden mont,
Hy ſagh hoe net haer kleet, hoe ſoet haer vveſen ſtont,
Hy ſagh haer fieren tret, hy ſagh haer rappe leden,
Hy prees al vvat hy ſagh, en vry niet ſonder reden.
Dies liet hy metter haeſt de tvveede vryſter daer,
En koos al vvederom een ander vveder-paer.
Stracx liet hy vvederom de derde vryſter glippen,
En die hem ſchoonder dacht die greep hy by de ſlippen;
En dit niet inder haeſt, en voor een reys alleen,
Maer als nae rijp beraet, en dickmael achter een.
Siet, als een grage duyf is om haer aes gevlogen,
En met een ſnel geſvvier de velden om getogen,
Sy eet al vvatſe krijght, of gerſt, of ander graen,
Dat ſy vint op het lant, of aen de vvegen ſtaen;
Maer koomtſe naderhant een beter vrucht te ſmaken,
Soo vveetſ' haer vorigh aes ter kelen uyt te braken,

En als haer dicke krop ſyn ballaſt heeft geloſt,
Soo vvort het gulſigh dier geſpijſt met nieuvven koſt.
Dus gaet de quant te vverck. Daer leggen al de vvetten.
Niet eene van den hoop en meynter op te letten.
Een yder grabbelt toe, al vvaer hy maer en kan,
En vvatter yemant krijght daer ſcheyt hy nimmer van.
En ofſchoon Amos roept: Ick ben hier eerſt gekomen,
En hebbe deſe maeght tot mijnen buyt genomen;
Ick bid u vrienden vvijckt, en hout u aen't verdragh,
Nahuſtan draeghtſe met, en paſt op geen geklagh.
Het is van outs geſeyt: Het leen is voor den outſten,
De neſt voor dien hem rooft, de vryſter voor den ſtoutſten.
Geen vvet of keur en gelt in ſoo een rau gevecht;
VVie meeſt hier in vermagh die heeft het beſte recht.
Daer is het danſſen uyt, daer ſcheuren alle reyen,
Daer legt de rooſe-krans vertreden in de vveyen,
Daer rijſt een vreemt getier, daer valt men over-hoop,
Daer tijt in alder-haeſt de ſpeel-man opte loop,
Daer vlucht het maeghden-rot, gelijck verjaeghde duyven,
Daer vliegen in de lucht de fijnſte doecken-huyven,
Daer valt een arrem-ringh, een dop, of hals-çieraet,
Daer vvort de beſte kap geſlingert over ſtraet.
VVie dat een open ſiet, die ſtelt haer om te vluchten,
En vvie gevangen is begeeft haer om te ſuchten.
D'een valt en d'ander rijſt, d'een krijt en d'ander hijght.
D'eē ſchelt en d'ander vleyt, d'eē ſpreeckt en d'ander ſvvijgt.
Veel die gegrepen zijn die poogen yet te ſeggen,
Om met een ſoet verſet den grijper af te leggen.
Ruth ſprack: Ey laet my gaen; ick ben een eenigh kint;
Maer ick ben, ſeyde Ior, te meer tot u geſint.
En vvilt, ô friſſche blom, mijn aenſlagh niet beletten;
Ick ſal uvvs vaders huys op vaſter gronden ſetten.

En vveeſt niet onbeſint, of buyten reden gram.
Een is te kleynen hoop, u dient een grooter ſtam.
Als Ela dit verſtont, ſy liet haer niet genaken,
Sy dacht in haer gemoet, ſy vvoudet beter maken.

Dies iſt dat ſy in ernſt ontſluyt haer teeren mont,
En beet den ſchaker toe, als op een vaſter gront:
VVy zijn veel kinders, vrient, op my is niet te viſſen;
V moeder, ſeyde Knas, kan u te beter miſſen.
'T vvas noyt de quaetſte vvolf, indien je my gelooft,
Die uyt een grootē hoop maer ſlechts een ſchaepjen rooft.
Seraphnis veynſt haer manck, en klaeght van trage gangen;
Geen noot, vvert haer geſeyt, ghy moet geen haſen vangen.
Kir riep ick ben te jongh, en noch te lijdigh groen;
Vriendinne, ſeyt haer Sem, vvie kan het beter doen?

De

De vvaerheyt, ſchoone maeght, die kan het u betuygen,
Dat teer en jeughdigh rijs is beter om te buygen.
Maer Thimna riep geſtaegh: Eylaes mijn jeught verout;
VVel aen, vvort haer geſeyt, 't is tijt dan datje trout.
Dinhaſpa ſeyt haer ſvvack, en dickmael ſieck te vveſen;
Men antvvoort, dat een man een vryſter kan geneſen.
En t' vvijl Amana klaeght van al te ſvvaren lijf,
Riep Abner: Vet te zijn dat maeckt een handigh vvijf.
'K en vvil te geener tijt voor u een ander kieſen;
Men ſal u in een vou van't laken niet verlieſen.
Van achter vvel bevleeſt, van voren vvel geborſt
Dat is de rechte ſtant daer nae mijn herte dorſt.
Riep Aſnach: VVieje zijt, vvilt elders henen treden;
Ick ben te bijſter ſchrael, en mager aen de leden,
Haer vvort daer op geſeyt: Ghy ſult vry dicker zijn,
Eer dat de thiende maen ſal geven haren ſchijn.
Ham ſagh een friſſche maeght, die, mits haer ſnelle gangen,
Niet aen en vvas te doen, niet op en vvas te vangen.
Maer t'vvijl haer bouvvē ſvveeft, ſo vatſ' eē ſpitſen braem,
En dat vvas aen den vrient ten hooghſten aengenaem.
VVant, t' vvijl ſy beſigh is om los te mogen raken,
Liep Zepho vvonder ſnel, en quam tot haer genaken.
Hy ſey: Mijn's hertſens vvenſch, ick bid ontvlucht my niet.
Ghy voelt dat oock het velt aen my ſyn gunſte biet.
De braem, al is hy ſcherp, die laet hem noch bevvegen
Tot trooſt van mijn verdriet, tot my te zijn genegen.
VVel, zijt dan dat ick vvenſch; Maer ſy riep overluyt:
V bede koomt te laet, devvijl ick ben de bruyt.
De vryer op het vvoort begon alree te vvijcken,
Syn herte gaf een ſucht, ſyn handen die beſvvijcken.
Maer als hy recht beſagh haer oogh vol ſoeten brant,
Doen greep hy vveder toe, en vry met vaſter hant,

En vveder: Friſſche blom, ghy zijt aen my verbonden;
Ick heb u aen den rey, en niet in huys gevonden.
Geen vvet heeft oyt geſeyt, dat yemant ſigh verloopt
Die op een vrye marckt bequame vvaren koopt.
En vvaerom meer verhaels? Hoe dat de vryſters vvaren,
Kort, langh, geſont, en ſieck, van veel, of vveynigh jaren,
Van vvitt' of bruyne vervv, het vvorter al gevvilt,
Tot dat den gragen hoop ten leſten is geſtilt.
Hier gelt geen deerlick ſien. vvat onſchult datſe maken,
Voor haer en is geen kans om los te konnen raken.
Geen lijm, of Frans vernis, geen peck en hout ſoo vaſt
Gelijck een vryers hant, die na een vryſter taſt.
Hier vvorter een gevvilt, om datſe vveet te ſuchten,
Daer vvorter een begeert, om datſe ſchijnt te vluchten.
Hier vvorter een ontſchaeckt, vermits ſy is beſchaemt,
En mits dat even ſulcx een vryſter vvel betaemt.
Hier vvorter een gevat, om datſe konde vleyen,
Daer vvorter een ontvoert, vermits ſy vveet te ſchreyen.
En vvaerom langh verhael? vvat maeght of vryſter doet,
Een vryer uytten hoop die vint haer vveſen ſoet.
Men hoort in dit gevvoel te midden in de velden,
Men hoort een gramme maeght op haren roover ſchelden:
O guyt, ô fiel, ô ſchelm, ô bouf, en menſchen dief.
VVat antvvoort? Hoeje ſchelt, ghy blijft myn vveerde lief.
'T ſal t'avont beter zijn. Schoon yemant vvort geſlagen,
Hy kan het met gedult, en ſonder morren dragen.
Maer hoe de ſaken gaen, of vvatter oyt geſchiet,
VVie vanght laet ſynen roof, ſyn vveerde proye niet.
Indien men hoort een maeght om hare moeder krijten,
Men hoort in tegen-roep van onſe Benjamijten:
Vriendinne, vveeſt geruſt. Ick ben u lieve man,
Die ſal u beter zijn als yemant vveſen kan.

Of

Of is haer vvrange ſpijt met vvoorden niet te bluſſen,
Soo vvort haer mont geſtopt met duyſent ſoete kuſſen.
De vryer breeckt den ſchreeu met ſoo een ſtagen ſoen,
Dat ſy door haer gekrijt geen hinder vveet te doen.
Siet, als men honigh rooft, ſchoon yemant vvort geſteken,
Noch dienter van den korf in't minſte niet gevveken.
Het is een out gebruyck, dat hope van het ſoet
Het bitter of verdrijft, of minder ſchijnen doet.
Maer Tirſa, rap te voet, als ſy de rauvve gaſten
Sagh vallen uytten bergh, en nae de vryſters taſten,
Begaf haer op de vlucht, ſoo veerdigh alſſe kan,
Soo datſe metter haeſt een ruyme ſtrate vvan,
En ſnelde nae de ſtadt. geen duyf kan harder ſvveven,
VVanneer de vogel ſiet, het gelt haer aen het leven,
Vermits een ſnelle valck hem in de lucht genaeckt,
En nu met ſynen beck haer langhſte veren raeckt.
Niet verre van de ſtadt ſoo komt haer Ophel tegen,
Die tot de jonge maeght ten hooghſten is genegen.
En ſy, oock even-ſelfs aen hem alleen verpant,
Gevoelt in haer gemoet gelijcken minne-brant.
Hy ſiet de vryſter aen, hy ſiet haer neerſtigh vluchten,
Hy ſiet haer bleecke vervv, en hoortſe dickmael ſuchten,
Hy ſiet haer ganſch alleen, en ſonder kamer-maeght,
Hy ſiet hoe datſe ſnickt, en met den adem jaeght,
Hy ſiet haer geeſtigh hair, en ongebonde vlechten,
Gedreven in de lucht, en met de vvinden vechten,
Hy ſiet haer ſonder krans, en ſonder halſ-çieraet,
En hy is onbevvuſt van datter omme gaet.
Hy koomt met grooten ernſt, en met geſvvinde ſchreden,
Hy koomt tot haer gegaen, als met de ganſche leden.
Hy vraeght, mits hy de maeght aldus verheyſtert ſagh,
VVat datter is gebeurt, en vvatter ſchuylen magh,

VVaer

VVaer dat haer kamer-maeght, en haer geſpelen bleven,
En vvie haer uyt het vvout ſoo vinnigh heeft gedreven,
En vvaerom datſe vlucht. De moede juffer ſvvijght,
Vermits haer moede ziel noch ſoo geduerigh hijght.
Hy grijpt haer in den arm en kuſt haer roode vvangen,
En vraeght noch ander-mael, met even groot verlangen.
Hy leyt haer van de vvegh en vvat bezijden af,
Daer ſy hem op het leſt het ſtuck te kennen gaf:
Hoe datter in het vvout zijn roovers aen-gekomen,
En hoe daer met gevvelt de vrijſters zijn genomen,
Hoe dat het ganſche rot verſtroyt daer henen liep,
En met een droef geſchrey om hare moeders riep.
Mijn nichte, ſey de maeght, die vvas alree gegrepen.
Ick ſagh haer door het ſtof, en nae de peerden ſlepen.
Ick ſagh aen d'ander zy een onbeſchoften gaſt,
Die had een teere maeght vvel ſelſaem aengetaſt.
Een ander daer ontrent die hadder een geladen,
En kond' hem, ſoo het ſcheen, met kuſſen niet verſaden.
VVat dat hy meer bedreef en ſagh ick vorder niet;
Sy, denck ick, vvetet beſt al vvatter is geſchiet.
Ick onder dit gevvoel, en in het ſelſaem ſtroopen
Begaf my na de ſtadt, en ſteldet op een loopen,
Ick rende vvat ick mocht, en liet oock nimmer af.
Het ſcheen dat my de vrees geſvvinde vleugels gaf.
Als dit den vrijer hoort, men ſiet de man beſterven,
Hy greep haer in den arm, hy kuſt haer menigh vverven,
Hy danckt den grooten God, dat hy de vreught geniet,
Dat hy ſyn vveertſte pant alleen behouden ſiet.
Maer yder, die een maeght heeft van den rey genomen,
Maeckt ſigh in haeſten vvech, eer vrient of ouders komen.
VVant yder vveet genoegh vvat hem gebeuren ſal,
Indien hy langen tijt bleef dralen in het dal.

Doch

Doch vvie ſal Benjamijn op ſynen roof beknippen?
Hy doet gelijck de vvolf, hy gaet in haeſten glippen,
Eer dat den harder koomt; hy geeft hem in het bos,
En, ſiet, dan is het dorp en al de boeren los.
Een yder van de jeught die heeft een ſnellen vvagen,
Of muyl, of veerdigh peert, om ſynen roof te dragen.
Een yder maeckt hem op, en niemant is geruſt,
Tot dat hy koomt gerent ontrent ſyn eygen kuſt.
Tervvijl nu al het volck hen om te reyſen ſtelde,
Bleef Egla daer alleen te midden op den velde.
Sy had haer niet geroert, niet uytten vvegh gemaeckt,
En niemant even-vvel en had haer aengeraeckt.
Sy ſlough haer oogen om, en ſagh de vryers reyſen,
Sy gingh in haer gemoet den handel over-peyſen,
En t'vvijl ſy daer alleen ontrent de beke ſit,
Soo berſt de vryſter uyt, en ſeyt ten leſten dit:
Hoe vreemt gaet hier het vverck, hoe ſelſaem alle ſaken!
VVie kan in dit geheym de rechte gronden raken?
Het is een duyſter vvolck, al vvaer men henen ſiet,
En vvat de vverelt is en vveet de vverelt niet.
Hoe rolt het los geluck! Daer zijn verſcheyde menſchen,
Die krijgen haren vvil, en hebben datſe vvenſchen.
Sy leven buyten ſorgh en hebben geenen noot.
VVant ſiet het hooghſte lot dat valt hun in den ſchoot.
Hoe-vvel ſy met gemack in hare kamers ruſten,
Sy krijgen 't innigh vvit van hare ganſche luſten;
En vvaer dat hare fuyck ter neder is geſet,
De vangh, by haer begeert, die valt haer in het net.
Een ander vvederom, hoe ſeer hy plagh te vvoelen,
En kan in ſyn bedrijf geen voorſpoet immer voelen,
Hy vveet van geen geluck, oock niet door enckel droom,
En vvaer hy yet begint, daer roeyt hy tegen ſtroom.

Dit heb ick menigh-mael, en op verſcheyde ſtonden,
Dit heb ick metter daet noch heden onder-vonden.
'K en vveet in vvat planeet dat ick geboren ben;
Ick vveet dat ick geſtaegh niet als verdriet en ken.
De ſtam van Benjamijn is heden af gekomen,
En heeft tot haer gerief ons maeghden vvech genomen.
Dit heeft, gelijck ick vveet, veel juffers vvel geluckt,
Die zijn, als tegen danck, met eeren vvech-geruckt.
Ick kenner meer als een, ſchoon ſy haer vreemt gelieten,
En met een droef gebaer de lieden roovers hieten,
Die blyde zijn gevveeſt, ontſchaeckt te mogen zijn,
En in haer bed te ſien de jeught van Benjamijn.
Maer 't is oock ſoo gebeurt, dat even ſchoone maeghden,
Die onſe ſteedtſe jeught ten vollen vvel behaeghden,
Zijn mede vvech-gevoert, en vry een groot getal,
Daerom de gànſche ſtadt in rouvve vveſen ſal.
Ick had een ſoete nicht, aen vvie de jonge lieden
Om ſtrijt meeſt alle daegh haer trouvve quamen bieden,
En, ſiet, dat aerdigh dier is van een rouvven quant
Gegrepen op het velt, getogen uyttet lant.
Mijn buer-meyt, nu gereet om alle daegh te trouvven,
En heeft de grage jeught niet konnen vveder-houvven.
Sy vvort van hier geruckt, niet ſonder groot verdriet,
En ſy noch even-vvel en vvas de ſchoonſte niet.
Daer zijnder boven dien vvel hondert vvech genomen,
Die hebben tegen danck een rijcken man bekomen;
Maer ick ben hier alleen gelaten op het velt,
Dat my door enckel ſpijt tot in het herte quelt.
VVat is dat my ontbreeckt? vvat ſchort my aen de leden,
Dat my geen menſch en vraeght, geen vryer heeft gebeden?
Heb ick dan niet met al aen lijf of in de ziel,
Dat yemant geeſtigh docht, dat yemant vvel beviel?

Ben

Ben ick ſoo vreemden ſpoock, onvveerdigh om te paren?
Of is mijn jeught voorby, vermits de lange jaren?
Of ben ick maer een romp, een onbelompen ſtuck?
Neen, neen, ô droeve ziel, het is maer ongeluck.
'K en ben ſoo leelick niet, ick hebbe my bekeken,
Ick hebbe mijn gelaet geſpiegelt in de beken,
Ick hebbe daer geſien, dat jae een eerlick man
In my, gelijck ick ben, verneugen vinden kan.
Daer zijnder vry genoegh op deſen dagh gegrepen,
Die ick ſagh henen gaen, of uytten velde ſlepen,
Niet friſſcher in gelaet, als ick op heden ben,
Gelijck ick vry genoegh van deſe juffers ken.
Maer, ſiet, de rauvve jeught die quam met loſſe ſprongen
Gevallen aen den dans, en in den rey gedrongen,
En greep gelijck het viel en rijp, en bijſter groen,
Gelijck noch over-al de meeſte vryers doen.
Als yemant in een tuyn de rooſen koomt te naken,
En vvil tot ſyn gerief een aerdigh tuyltjen maken,
Sy pluckt niet juyſt de bloem, die ſy met oordeel koos,
Maer treckt dat haer ontmoet, of vvel de naeſte roos.
Soo iſſet hier gegaen. vvaerom ſal ick my quellen?
Ick vvil mijn droeven geeſt in ruſte neder ſtellen.
Ben ick niet met den hoop hier op het velt gevat,
Mijn kans is nu ter tijt verbetert in de ſtadt.
Daer miſt nu al het volck tvvee hondert vvitte doecken;
Dies moeter menigh man een ander vryſter ſoecken.
Ick ſtelle voor gevvis, dat my dit ongeval,
Tot trooſt van mijn verdriet, een vryer geven ſal.
Ick moet noch even-vvel het ſtuck alſoo beleyden,
Dat ick niet ſchijnen magh gelaten aender heyden,
Verlaten van de jeught, als die niet eenen man,
Oock by ſoo gragen hoop, tot haer bevvegen kan.

Het ſou my nadeel zijn, indien men komt te vveten,
Dat ick hier op het velt alleene ben vergeten.
Het dient dan op-gekropt, en niet te zijn verbreyt.
Noyt tijt en is ſoo goet, dat alles dient geſeyt.
Maer als dit ſelſaem vverck tot Sçilo vvert gevveten,
Soo is de vreemde daet ganſch hatigh uyt-gekreten.
Men vvil het liſtigh rot, vermits het ſtout bedrijf,
Men vvil de rauvve jeught al vveder op het lijf.
Maer ſtracx den breeden raet, en d'outſte van de ſtammen,
Die dit aen-ſtaende vier alreede ſagen vlammen,
Die vvaren daer ontrent, en quamen in de ſtadt,
En vinden al het volck in gramſchap op-gevat.
Daer gingh het klagen aen, daer roepen alle menſchen,
Dat ſy al vveder krijgh, en nieuvven oorlogh vvenſchen;
En, mits nu Benjamijn ſyn oude vvegen gaet,
Dat ſyn vernieude liſt verdient een nieuvven haet.
Den Raet des niet te min die vvil hen neder ſetten,
En bid hen, op het ſtuck met vlijt te vvillen letten.
Men ſeyt, hoe Benjamijn te voren is geplaeght,
En dat haer friſſche jeught is in het graf gejaeght,
Haer mannen uyt-geroyt, ſeer vveynigh uyt-genomen,
En dat de ganſche ſtam niet om en dient te komen.
Dat Iacobs edel zaet niet al en dient verdruckt,
En tot den vvortel toe ten vollen uyt-geruckt.
Dat aen het Heydens volck, dat aen de Philiſtijnen
De nieu vervveckte krijgh ſou vvonder ſelſaem ſchijnen,
Als of des Heeren erf ſyn eygen broeder at,
En met in-lantſchen haet geduerigh beſigh ſat.
Dat even dit gevvoel hun oorſaeck mochte geven,
Om tegen Iſraël te vverden aen-gedreven,
En tegen Godes volck, als op een vaſten gront,
Te maken onder hen een hatigh krijghs-verbont.

Hier

Hier dringht men vvonder op, en geeft haer in bedencken,
Of nut en dienſtigh is ſyn eygen bloet te krencken.
Men ſeyt, hoe deſe ſtam is uytter-maten rijck,
En dat in al het lant is niemant haers gelijck.
Men ſeyt, dat maer ontrent ſes hondert jonge menſchen
Zijn heeren van het lant, en hebben datſe vvenſchen,
En oft niet beter is (devvijl het is geſchiet)
Door onderlingh verdragh te ſtillen dit verdriet.
Men ſeyt, dat in de ſtadt veel hondert maeghden vvaren
Genegen tot de trou, en veerdigh om te paren;
Maer dat het manne-volck door krijgh en ongeval
Of doot, of buytens lants is minder in getal.
Men ſeyt, dat even nu verſcheyde jonge maeghden,
Die (ſoo het ſchijnen mocht) geen vryer oyt behaeghden,
Stracx ſullen zijn gevvilt, vermits den ſchaerſen tijt,
En ſoo van hare ſmaet ten leſten zijn bevrijt.
Naer dit en meer geſprecx, de vrienden, ouders, magen
Die ſchijnen met gedult het leet te ſullen dragen.
De rijckdom van het volck verſoet het ongeval;
Men hoopt dat ſigh het ſtuck tot vrede vvenden ſal.
Maer onder dit geſpreck zijn vrijers aen-gekomen,
Aen vvie een lieve bruyt of vrijſter is genomen.
Daer gingh het over-kant, daer roept men over-hoop,
Daer raken vvederom de ſinnen op de loop.
Daer riep men overluyt, oock ſonder yet te mijden:
Hoe ſal men dit gevvelt noch vorder konnen lijden?
Veel liever Benjamijn met voeten doot getrapt,
Of met een felle bijl de leden af-gekapt.
Och! had men dit geſpuys doch leſtmael doot geſmeten,
Sy vvaren altemael op heden al vergeten,
Sy hadden even ons dit ſpijt niet aengedaen,
Noch hier tot Sçilo ſelfs ſoo ſnooden daet begaen.

Hoe ſal een eerlick hert dit vuyl bejagh verdragen,
En ſien de vryſters ſelfs als ſchapen henen jagen,
En ſien een eygen bruyt, een uyt-geleſen pant
Geſlingert door het ſtof, en ſleuren door het lant?
Zijn niet, om minder quaet, ons helden op-getogen,
En hebben totten krijgh het ganſche lant bevvogen?
Is niet heel Iſraël van Berſeba tot Dan
Verſamelt tot den krijgh, gelijck een eenigh man?
Heeft niet het vvettigh ſvveert veel duyſent man verſlonden,
Vermits in Benjamijn een hoere vvas geſchonden,
Een ſloir die by hen quam, en die hun tot gemack
Haer man ten beſten gaf, en uyt den huyſe ſtack?
En hier koomt dit gebroet, en naerdert onſe kuſten,
Om met ons beſte jeught te boeten hare luſten.
Ons maeghden zijn gerooft, en uyttet lant gevoert.
Hoe ſit dan nu het volck hier dus en koeckeloert?
VVaerom het ſtuck verſchoont door enckel faly-vouvven?
Ey, laet ons deſen hoop doch eens ter neder houvven,
Laet ons gaen royen uyt het ſchuym van Benjamijn;
Het lant en al het volck ſal maer te beter zijn.
Dus gaet de jonckheyt aen, men ſlater op de ſvveerden,
Men ſpreeckter even-ſtaegh als boomen uytter eerden.
Het ſchijnt dat hy het hert aen deſe menſchen breeckt,
Die met een enckel vvoort haer heden tegen ſpreeckt.
De Raet is ſonder raet, en vveetſe niet te ſtillen;
Sy ſchreeuvven over-hoop, en ſeggen datſe vvillen.
Den vader vvort gepaeyt, hoe ſeer hy is ontſtelt;
Maer niemant vveter raet, alſt yemants vryſter gelt.
VVat is dan beſt gedaen? de ſaken uyt te ſetten,
En door een ſtil beleyt den eerſten tocht beletten.
De Raet die neemt vertreck, en ſcheyter heden van.
De tijt geeft menighmael dat reden niet en kan.

Ter-

Tervvijle nu het volck en al de vryers vvachten,
VVat dat hier op de Staet ſal nut en dienſtigh achten,
Een yder die het raeckt die luyſtert vvat hy magh;
Maer, ſiet! uyt Benjamijn en hoort men geen geklagh.
Als eerſtmael in het vvout een vogel is gevangen,
En dat hy in de koy moet op-geſloten hangen,
Soo ſpringht hy ſonder ruſt, en maeckt een groot geſchal.
Het ſchijnt dat hy den kop aen ſtucken loopen ſal.
Maer als hy koy-vaſt vvort, en ſigh nu gaet bedaren,
Dan laet hy ſyn getier en harde ſprongen varen,
En naer een kleynen tijt hy ſinght een vrolick liet,
En van ſyn eerſte leet en vveet hy vorder niet.
Dus even gaen te vverck de vvech-gevoerde vryſters,
Sy doen in dit geval gelijck gevange lijſters.
Sy varen mette mans, ſy rijden door het lant,
Eerſt droef en ongeſint, maer vrolick naderhant.
Hier toe doet yder man al vvat hy kan bedencken,
Hy ſpreeckt ſchier alle tijt van koopen, geven, ſchencken,
Van alle vrouvven tuygh, van kleeren, van çieraet,
En vvat de jonckheyt prijſt, en vvel te ſinne ſtaet.
Veel gater op het lant, en ſpreken mette vrouvven,
Hoe eenigh çierlick huys of ander ſlot te bouvven,
En of het open dient, of om en om bevvalt,
Of immers hoe het vverck haer alderbeſt bevalt.
Hoe vvijt ſy is geſint de kamers uyt te ſtrecken,
Hoe verre ſy den hof vvil in de velden trecken,
VVaer ſy eẽ boomgaert vvenſcht, en vvaer eẽ groene laen,
En vvatſe maer en ſeyt dat is terſtont gedaen.
Een ander leyt ſyn lief, en toont haer ſchoone dreven,
En groote ſtreken lants, hem by het lot gegeven.
Hy vvijſt al vvat het oogh van daer bereycken kan,
En ſeyt: Hier ben ick vorſt en ghy vorſtinne van.

Een

Een ander vvederom die laet ſyn troutſte ſlaven
Gout, koper, diamant uyt ſtof en aſſchen graven,
Verduyſtert in den brant, of anders daer vervuylt,
Of even in den noot van yemant daer gekuylt.
En alſſer dan een klomp vvort in den puyn gevonden,
Dat vvort van ſtonden aen de vrouvve toe-geſonden,
En haer vvort af-gevraeght, vvat kop, of ander vat
Sy liefſt, tot haer vermaeck, hier uyt geſmeden hadt.
Maer onder dit beſlagh, en naer een vveynigh dagen,
Soo vont men menigh vvijf die kint begon te dragen.
Sie daer is nu de man geduerigh ongeruſt,
Hy vraeght, vvat datſe vvenſcht, of vvat haer herte luſt.
En als haer yet bevalt, dat laet hy veerdigh koopen,
Al ſou men door het lant en alle ſteden loopen.
Geen moeyte vvort ontſien, geen gelt en vvort geſpaert,
Tot eens de jonge vrou ten leſten heeft gebaert.
Dan gatet vveder aen. men denckt om nieuvve vonden,
VVaer door de jonge vrou vvert aen den man verbonden.
Hy voegt hem tot haer bed, hy danckt haer van de vrucht,
Hy toont haer nieuvve gunſt, en vry al meerder ſucht.
Hy ſeyt met blijden mont: Dit zijn de rechte banden
Van ons gevvenſte trou, dit zijn de ſoete panden.
Hy toont haer dat het kint, vvaer met hy is verrijckt,
Syn vader vvel bevalt, ſyn moeder vvel gelijckt.
In't korte, vvat hy vveet haer vreught te ſullen geven,
Of nut te mogen zijn, om vvel te mogen leven,
Dat haelt hy met beleyt, en brenghtet aen den dagh,
VVaer hy het vinden kan, of immer halen magh.
De vrouvven, tot beſluyt, die hebben datſe vvillen.
En dit kan boven al verſtoorde ſinnen ſtillen.
Een vvijf, aen vvie de man geſtage gunſte biet,
Denckt aen haer vaders huys, of om haer moeder niet.

Soo iſſet hier gegaen. nae dat men vint beſchreven,
Het ſtuck, hoe vreemt het vvas, dat iſſer by gebleven.
Niet eene dien ick vveet, al ſcheenſe bijſter gram,
Die van haer man ontvloot, en tot haer moeder quam.
Maer ſooder yemant vraeght, vvat al de vryers deden,
Die 't hooghſte ziel-verdriet uyt deſen handel leden.
De tijt verſoet het leet. VVat ſal een deftigh man,
VVat ſal een vryer doen, als hy niet meer en kan?
De noot is ſonder vvet. VVat baet hier vinnigh belgen?
Het is een hoogh gemoet, dat onluſt kan verſvvelgen.
Het is een billick hert, dat ſigh na reden vought,
En, als het vveſen moet, hem in den tijt vermought.

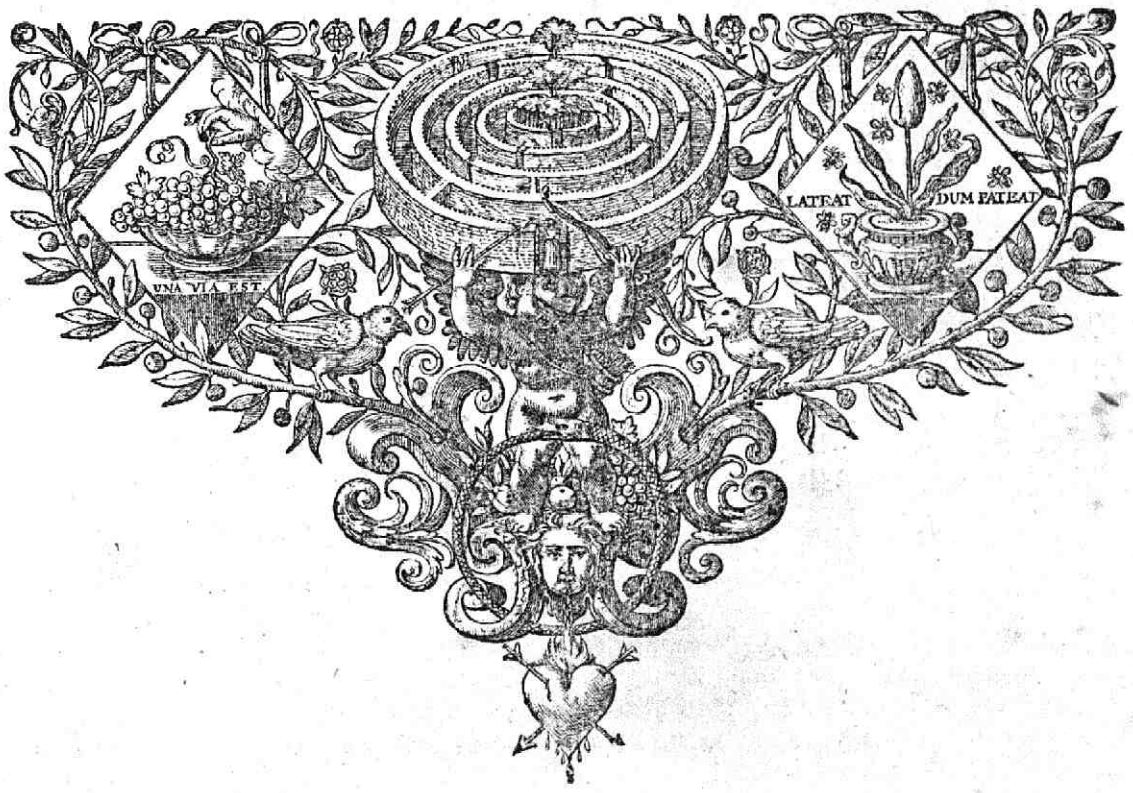

Onderſoeck

Van de ontſchakinge ondernomen by de Benjamijten over de dochters van Sçilo.

1. HOuwelicken, door middel van ontſchaken te wege gebracht, miſpreſen.
2. Wat tot onſchult van het ontſchaken van de dochteren van Sçilo door de Benjamijten geſeyt kan werden.
3. Swarigheden ontſtaende uyt gedwongen houwelicken, en droevige exempels op die gelegentheyt.
4. Vreemde fenijn-menginge, eñ de werckinge van de ſelve.
5. Of yemant die een jonge deerne met haren wille vervoert moet verſtaen werden een ontſchaker te weſen, en daer voor mach geſtraft werden?
6. Of het ſoo is, dat een jonge deerne uytter aert dien lief krijght die haer eerſt van haren maeghdom ontſet, gelijck ſommige voor-geven?
7. Of eē vrou-menſch willende trouwē met haren ontſchaker, ſulcx by de Overigheyt behoort te werden toegeſtaen?

SOPH. Wel, Philogame, wat is u ghevoelen van deſen handel?

PHI. Dit werck gaet regel-recht aen tegens de gronden van al dat houwelick ghenoemt wert. want nadien het ſelve te reehte
1. wort geſeyt te vveſen een vyettige by-een-komſte van man en wijf met onderlinge bewilginge van de ſelve: ſoo ſien wy hier een ganſch onwettige t'ſamen-komſte, als aengegaen tegen danck van de gene ſonder wille van de welcke ſulcx niet en kan ofte en behoort te geſchieden. En wat kander meer gaen tegens alle goede wetten, als dat yemant het ſyne ontweldight, en een ander toe-geeygent wert, als in deſen is geſchiet? En wat kander ongeregelder in een lant bedrevē werden, als dat aen een vader ſyn kint, aen een vrijer ſyn geminde, en aen een bruydegom ſyn bruyt af-handigh wert gemaeckt? gelijck ick niet en wil twijffelen, of daer zijn onder de twee hondert ontſchaeckte maeghdē van Sçilo vrijſters van andere bemint, en bruyts aen andere verlooft vermenght geweeſt; ſoo als men nae alle waerſchijnelickheyt kan afnemen. Nu ſoo iſſet bekent, dat niet door het by-ſlapen, maer door eē ſoete onderlinge bewilginge het echte bont volmaeckt en tot ſyn recht ooghmerck gebracht wert. En t'wijle al dit werck door minne en vriendelick onthael, ende niet door gewelt is te vorderen, ſoo verklare ick rondelick, dat my dit geheel beleyt ganſch niet en bevalt.

SOPH. Maer dunckt u geen onderſcheyt te weſen tuſſchen ontſchakinge, die by een byſonder man, ofte by eenige weynige jonge lieden wert gedaen, en tuſſchen een ſoodanigh beleyt, dat van hooger hant en by de machten vā het lant wert aengevangē, en om eenige redenen van State te wege gebracht?

PHI. Iae gewiſſelick ick ſie daer in een merckelick verſchil te weſen. Maer hoeder meer dochters ontſchaeckt ende geweldelick wech werden gevoert, hoe my dunckt dat het aenſtootelicker is, en des te meer als ſulcx geſchiet met toeſtandigheyt ofte oogluyckinghe van de hooge Overheyt, de welcke in dien gevalle ſchijnt als een coppelerſſe (met eerbiedigheyt moet ick ſoo ſpreken) van ſoodanige onwettige t'ſamen-voeginge.

Te hooger yemant is verheven,
Die eenigh bouf-ſtuck heeft bedreven,
Te vuylder is de booſe daet,
En daerom weerdigh meerder haet.

De Romeynen in haer begin hebben dit werck mede eens ter hant genomen, en doe vviert op dat mael bevonden, datter 683. jonge deernen gheweldelicken waren ontſchaeckt, ſelfs mede door beleyt en bewilginge van haren nieuwen koningh *Romulus*. Maer hem is oock ter dier oorſake eē rechtveerdige oorloge aengedaen by de om-leggende volcken, ſigh hier door gehoont ende miſhandelt vindende. In voegen dat hy licht ſynē nieuwē ſtaet t'eenemael te gronde ſoude hebben geworpen, door ſoo ſtouten vermetelheyt, tē ware eenige wijſe en beſcheydene onder de vrouwen ſulcx hadden af-gebeden ende belet. En gewiſſelick ware het mijn ſake geweeſt (als het doen ter tijt der Sabinen was) ick hadde aen dien rouwen

hoop

hoop haren moetwil wel dapper uyt-gewet, en aen de ſelve haer ongelijck met de wapenen ſcherpelick doen gevoelen, tot wrake van haer bedrogh en roeckelooſe ongebondenheyt.

SOPH. Maer, lieve jongelingh, dat heeft al mede ſyn bedencken, de ſake wat dieper zijnde ingeſien. Hoe! dunckt u niet dat het ontſchaken al te laet gewroken wert, ſoo wanneer het gewelt alreede in liefde, en het wech-voeren in eẽ houwelick verandert is? ja ſoo wanneer dat alreede uyt dat ſelvige houwelick kinderen zijn voort-gekomen? Wat batet doch den genomen maeghdom te gaen wrekẽ, als die gene die onlangs maeghden waren, tot vrouwen jae moeders geworden zijn? Soude niet ſoodanige wrake de wrekers en de hare meeſt beſchadigen?

PHI. Ick mercke dat dit bekommerlicke gevallẽ zijn, en van ſonderlinge inſichten; even-wel ick ſegge als noch, dat ick deſe maniere van doen ganſch ſtrijdigh achte met de gronden van een wettigh houwelick (immers nae dat ick het werck inſie) Maer 't heeft u gelieft mijn invallen hier over te hooren, die ick rondelick hebbe verklaert. Laet my nu verſtaen, wat u gevoelen op deſe gelegentheyt weſen magh.

SOPH. Wat ontſchakinge van maeghden ofte vrouwe-kracht aengaet, ick ben met u van het ſelve gevoelen, dat ſulcx een eerlick houwelick regel-recht tegen is, alſo alle houwelicken op onderlinge bewilginge nootſakelick gegront moetẽ werden; Maer die dit ſtuck van de Benjamijten wat dieper inſien, die meynen hier geen ontſchakinge, en min gewelt geſchiet te zijn, maer yet ſulcx dat ſoo eenige goede redenen van onſchult voor figh is hebbende.

PHI. Hoe kan ſulcx met eenigen ſchijn van redenen geſeyt werden? daer wy ganſch anders uyt de geſchiedeniſſe konnen af-nemen. Seght my doch eens, wat glimp hier toe gebracht wert?

SOPH. Men hout, weerde Philogame, dat de Benjamijten de maeghden van Sçilo figh niet en hebbẽ toe-geeygent, om de ſelve ofte haer ouders onluſt, gewelt, of ſchande aen te doen; maer hier is te letten, dat de ſelve (vã hooger hant des gemachtight zijnde) de dochters van Sçilo tot hen hebben genomen, om te bate te komen, en als te vervullen de onmacht doen ter tijt in de ouders weſende, die om des gedaen eedts wille (als ghy weet) haer dochters niet en vermochten de Benjamijten tot vrouwen uyt te geven, ſchoon de ſelve wel hadden gewilt ſulcx te mogen doen. In voegen datſe vermoedelick blijde zijn gheweeſt, dat de ſake nae haren wenſch quam uyt te vallen, ſonder figh van meneedigheyt ſchuldigh te maken, dewijle dat het blijckt uyt het geheel verhael van de geſchiedeniſſe, dat ſy luyden, door den onbedachtẽ eedt verſtrickt zijnde, niet anders als een bequame uyt-komſte en ſochten, om van den ſelven eedt ontſlagen te zijn, en alſo de bedorvẽ en vervallen ſtamme haerder broederen weder op te rechten; en het ſelve is geſchiet even door den aenſlagh van de Benjamijten.

PHI. Ick en kan dit niet ſoo geheel voor goede ende ganghbare munte ontfangen. Want te ſeggen, dat de Benjamijten van hooger hant gemachtight zijn gheweeſt, om den eenen ſyn vrijſter, den anderen ſyn kint, den derden ſyn bruyt af-handigh te makẽ en weet ick niet of ſchijn van redẽ heeft. te min dewijle datter doen geen hooge macht by dat volck te vinden en was. Want ten dien tijde (ſeydt de Schrift) en waſſer geen koningh in Iſraël, en yder dede wat hem wel geviel. Soo is dit werck dan veel eer voor een dom gewoel van een ongeregelde gemeente, als eẽ wettigh beſluyt van de Overheyt te rekenen.

SOPH. Het zijn even-wel de outſte en aenſienlickſte van den volcke geweeſt, die het ſtuck hebben aen-gedreven, en voor een gront-ſlagh (ſoo het blijckt) hebben gheмeynt gelegt te moeten werdẽ, dat de welſtant van dẽ Staet de hooghſte wet is, en dat duſdanige groote gevallen veeltijdts ſoo wat rouwigheyt en onbillickheden in ſich hebben; doch verbeteren het al met den dienſt van't gemeene beſte.

PHI. Wel, om hier op niet langer te ſtaen, ſoo wil ick dat nu niet dieper onderſoecken, tot naerder gelegentheyt. Maer dit verſtaẽ zijnde gelijck men wil, 'tis even-wel de waerheyt, dat de dochters van Sçilo, hier van niet wetende, gewelt is geſchiet, en ten dien aenſiene en zijn de Benjamijten van vrouwe-kracht niet onſchuldigh te houden.

SOPH. Ick weet niet of dat alſoo vaſt gaet, als het wel ſchijnt ten eerſten aenſien. Goede Philogame, ghy weet dat de Rechtẽ duydelick ſeggẽ, dat eẽ dochter ontſchaeckt zijnde, ſchoon het bleke, jae ſchoon ſy ſelfs

verklaerde ſulcx met haren vville geſchiet te zyn, dat ſulcx den ſchaker geenſins en ſoude verloſſen van de ſtraffe des doots, uyt redenen, dat hy niet en heeft gehadt de bewilginge van de ouders, ofte de gene die macht over de deerne waren hebbende. (*L. Vnic. C. de raptu virgin. Sive volentibus, ſive nolentibus virginibus, ſive alijs mulieribus tale facinus fuerit perpetratum.*) Indien nu yemant, ſoodanigen macht hebbende over eẽ jonge dochter, aen eenigen jongelingh toeſtont, de ſelve tot hem te mogen nemen, ſchoon ſy daer tegen ſtreefde, en dat hy ſulcx in 't werck ſtelde, ſoude niet de jongelingh konnen ſeggen, by hem geen ontſchakinge te zijn gepleeght, als niet konnende geſeyt werdẽ by hem met gewelt ontvoert te zijn, dat hem te voren al eygẽ was gemaeckt, door den genẽ die ſulcx vermochte te doen? Want koomt de bewilginge van de dochter in geen achtinge, als hy die met harẽ wille ontſchaeckt heeft, om hem vande ſtraffe des doots te verloſſen, vermits hy niet en heeft gehadt de toe-ſtemminge van de ouders, ſoo en moeſte (ſoo het ſchijnt) aen de andere zijde de onwille van de dochter niet beſwaren den ſodanigen, die gehadt heeft den wille van de gene die over haer en haer lichaem te ſeggen hadde. Doch hoe men ſulcx kan of ſoude mogen duyden, ick houde verre het beſte te weſen, dat alle deſe en diergelijcke ſaken met bewilginge en goetvindẽ niet alleen van de ouders, maer oock van de jonge lieden ter eender en ter anderer zijden gedaen werden, anders ſietmen veel ongemacken uyt het tegendeel, en veeltijts een ganſch droevigh beſluyt.

PHI. Ick ſie, goede Sophroniſçe, dat ghy my ſomtijts wat oeffent, en in mijn ſeggen wat ſpelens geeſt; maer dat ghy dies niet tegenſtaende de gronden van eẽ eerlick houwelick ſet in een wettige bewilginge van man en vrouwe.

3.

SOPH. In trouwen ja, goede Philogame. En hoe anders? In gedaen ſaken wort men ſomtijts gedwongen, niet na raet, maer na noot te doen; maer het ſtuck noch in ſyn geheel weſende, en moet men geenſins afwijcken van de oude gront-ſlagẽ van eenigh dingh. Ende tot beveſtinge van t gene ghy, nopende de droevige uyt-komſte van 't gewelt van deſen aert te voren geſeyt hebt, koomt my te binnen een geſchiedeniſſe, die ick tot naerder beſcheyt van ons gevoelen hier wil verhalen.

Ladiſlaus koningh van Napels, eẽ kloeckmoedigh krijghs-man, maer even-wel mede een in-volger van ſyne dertele wel-luſten, door een wel aen-geleyt belegh hebbende benaut de ſtadt van Florençen, in ſoodaniger manieren, dat de ſelve alle ure ſtont, door verdragh ofte gewelt, in ſyn handen te vallen, liet hem even-wel payen, en nam aen op te brekẽ, indien men hem liet toe-komen een jonge deerne in de ſelve ſtadt woonende, vermaert van ſonderlinge ſchoonheyt. De Overheyt het ſtuck in beraet hebbende geleyt, vont ten leſten geraden, door het ongelijck van eenen borger het ongeluck van de geheele ſtadt af te koopen. De jonckvrouwe, by den koningh begeert, was een dochter van een voortreffelick Medecijn, en ſyn konſtes halven ſeer vermaert in dien tijt. Deſelve vervoert en als uytſinnigh, vermits ſoo ſchandelicken ongelegentheyt, hem in ſyn dochter op-gedrongen, nam by figh ſelven op een ſelſaem en hart voor-nemen. Want terwijlen dat een yder beſigh is ſyn dochter met kleederen, juweelen, ende andere verçierſelen ſchoon voor te doen, om haer alſoo den overwinner toe te ſenden, en de ſelve aen hem dies te aengenamer te maken, ſoo bracht hy onder andere te voorſchijn een koſtelicken neuſdoeck, in reuck en kant-werck uyttermaten behagelick, ten eynde om haer te dienen in de eerſte by-een-komſte met den voornoemden koningh, een ſtuck huyſraets dat in ſoodanigen gelegentheyt in die landen van grooten gebruycke is, en dat daerom noyt of ſelden vergeten wort. Deſe neuſdoeck innerlick zijnde vergiftigt, na de hooghſte kunſte van den voornoemdẽ Medecijn, en niet te min van ſeer aengenamen geur, gewreven zijnde aen de beroerde en geopende leden ſoo van den voorſz. jongen prins, als vande ongeluckige maeght, ten tijde de ſelve te ſamẽ in het bedde verwermt waren, ſchoot de ſelve neuſdoeck het vergif ſoo vinnighlicken uyt, dat harer beyder hittigh ſweet terſtont in een koude en klamme vochtigheyt quam te veranderẽ. Wat meer?

Te midden in den brant, en in de vuyle luſt
Soo is hun bey gelijck her leven uyt-gebluſt,
Haer geeſten zyn beroert, haer ganſche leden open,
En ſtracx is hun het gift door al het lijf gekropen,
En aen het hert gegaen. Daer lagh het jeughdigh paer,
En uyt een vrolick bed ſoo rees een droeve baer.

(Siet een ſonderlinge exempel by *Plutarch. in Erotico, nempe Camma. Sinati Galatia Reguli uxoris*,

uxoris, & Sinorigis quem illa veneno ſuſtulit, quia ipſe Sinatum occiderat, ut ipſâ potiretur.)

Siet hier den rechtē loon voor de gene die anders als metter minne een aen-lockende ſchoonheyt ſigh toe ſoecken te eygenen. En daerom beſluyte ick met den Franſman. *Tout par amour, rien par force.*

Wilje vrouwen herten winnen,
Doet het door een geeſtigh minnen.
Wat door kracht hier in geſchiet
Is de rechte middel niet.

PHI. Maer dat was eē uytſinnige wrake in den Medecijn. De kunſte hadde ſoodanigen werckinge moeten doen, dat ſyn dochter buyten gevaer hadde gebleven, ende dat de geweldiger alleen de ſtraffe van ſyn overmoet en vuyligheyt hadde gedragen.

SOPH. Ghy ſiet, weerde Philogame, hoe diep aen de ouders ſoodanigen oneere van haer dochters ingaet, en datſe haer eygen vleeſch en bloet in dien gevalle niet en verſchoonen. Gedenckt eens aen het gene *Virginius* dede, als *Appius Claudius* (*Val. max. lib. 5. cap. 1.*) ſyn dochter mede door gewelt (ſchoon onder ſchijn van recht) ſigh meynde toe te eygenen, om ſyn luſt daer aen te plegen. Sneet hy haer niet met een vleeſchhouwers mes dē ſtroot af, ſonder den genen die het quaet broude te rakē? houdende den ſelven genoegh geſtraft, hem van ſyn verhoopte luſt te berooven, eñ liever hebbende dootſlager te zijn van een maeght, als vader van een geſchoffierde.

PHI. Maer ick vinde, dat eenige natien het fenijn al kunſtiger hebben weten te handelen, als de voorſz. Medecijn dede. Want eenige (ſoo men verhaelt) wiſten te wege te brengen, dat een ſchoon vrouwen lichaem metter tijt ſoo konde vergiftight werdē, dat het ſelve, geſont en fris blijvende, de gene die het ſelve in oneere wilden genaken, dadelicken den luſt en het leven met een quamen te verlieſen; gelijck verhaelt wert, dat Alexander de Groote by een ſeker Indiaenſen koningh een ſoodanigen jonge deerne is aen-geboden geweeſt, wel ſchoon tot verwonderens toe, maer in de leden door fenijn ſoo meeſterlick doorwrocht, dat ſy, ſelfs ſonder letſel blijvende, Alexander dē doot ſoude hebbē aengebracht, in gevalle hy maer eens beſtaen hadde haer in 't bedde te genaken; het welck vermoedelick ſoude hebben gheſchiet, indien Ariſtoteles ſulcx niet tijdelick en hadde ontdeckt, ende den helt van den liſtigen aenſlagh hadde gewaerſchout. (*Cam. 3. part. hiſt. med. Cap. 69.*) daer hy verhaelt, dat ſoodanige lichamen ſoo ſeer door het vergif konnen ingenomen werden dat, de ſelve onbeſchadight blijvende, de vliegen die daer aen komen te ſuygen dadelick ſterven. Maer de kunſte van fenijn-menginge van mijn voor-nemē niet weſende, wil ick die daer laten, en vorder gaen tot nutter ſaken, en die hier beter op ſlaen. Hier voren dunckt my van u gehoort te hebbē, dat de rechten, ſoo wanneer een jonge deerne (oock met haren wille) vervoert wert, den jongelingh ſulcx doende efter niet ontſchuldigh en houden van ontſchakinge ende vrouwe-kracht. Dat klinckt my al vry wat vreemt in de ooren, en is tegen den gemeenen regel, mede-brengende dat den willigen geen ongelijck en geſchiet.

SOPH. En laet u dit ſoo ſelſaem niet dencken, lieve vrient. Want ick ſtelle vaſt, dat een jongelingh ofte ander mans-perſoon een jonge deerne vervoerende, ſchoon ſy tot ſulcx ſelfs bewillight heeft, jae ſchoon ſy ſelfs ſulcx mochte verſocht hebben, echter voor een ontſchaker moet gehoudē werden, ende de ſtraffe daer van naer rechtē verdient heeft, gelijck ick hier te voren daer van wat begon te gewagen.

PHI. Maer dat is een ongerijmde wonder-reden na my dunckt. En waer ſagh men oyt ſoodanigen exempel?

SOPH. Een ongerijmde wonder-reden, jongelingh? En waerom ſoo? Of en weet ghy niet, dat de rechten uytdruckelick alſoo ſpreken, vaſt ſtellende, dat de bewilginge van een ontſchaeckte deerne den ontſchaker niet en verſchoont, dewijle ſodanige deerne, onder ouders ofte vooghden zijnde, niet en wert verſtaē te mogen willen, als geen wille hebbende, ofte haers willens niet machtigh weſende; gelijck als hier voren mede is aengeroert. En wat d' exempelen hier van belanght, het gedenckt my ſeer wel, dat hier in ons lant is geweeſt een dochter van een voortreffelick perſoon, en doen ter tijt een aenſienlicken ſtaet bedienende, de welcke, na hare vervoeringe, met den perſoon die haer vervoerde gevangen zijnde, verklaerde de waerheyt ſulcx te weſē, dat ſy ſelfs eē wagen hadde gehuert, en, met haer kamer-maeght daer op ſittende, den jonck-heer (die haer werde geſeyt ontſchaeckt te hebben) ſelfs hadde verſocht de reyſe met haer te willen

doen, ſoo als het naderhant geſchiede. En des niet tegenſtaende de vader van de ſelve jonck-vrouwe ſcherpelick aenhoudende, ten eynde datter recht en ſtraffe geoeffent ſoude werden, hadde het ſtuck ſoo verde gebracht, dat het Hof in pointen ſtont, om den jonckheer van levenden lijve ter doot te wijſen, en ſulcx ware ſekerlick al geſchiet geweeſt, ten vvare de vader, door tuſſchen-ſprekende vrienden verſacht zijnde, af hadde gelaet̃ van ſyn vervolgh, en dat daer op vergeef-brieven voor hem bekomen waren geweeſt.

PHI. Gewiſſelick, Sophroniſçe, iſſet alſoo gelegen met jonge deernen, ſoo dienen alle jonge lieden de handen wel t' huys te houden, immers niet te beſtaẽ, dan met wille en voor-wete van de gene die hier in te ſeggen hebben. Maer nu vrage ick, Of na rechten of om goede redenen van State tuſſchen eẽ ontſchaeckte dochter en harẽ ontſchaker een houwelick (ſulcx verſocht werdende) behoort te werden toe gelaten?

SOPH. De vrage is wel te paſſe aengeroert, en dienſtigh onderſocht te werdẽ, lieve Philogame. Ende hoe-wel daer op veel geſeyt kan werden, ſoo is dit mijn ront gevoelen, te wetẽ, ſchoon al iſſet ſoo, dat voor ſoodanige houwelickẽ uyt de geeſtelicke rechten al eenige plaetſen konnen werden in-gebracht (als *cap. ult. extra. de raptorib.*) by welcke ſchijnt toe-geſtaen te werden, dat tuſſchen den ontſchaker ende ontſchaeckte houwelick magh vallen, by ſoo verre de onwilligheyt van de ontſchaeckte in bewilginge koomt te veranderen; dien nochtans niet tegenſtaende, ſoo meyne ick dat het keyſerlick recht beter doet, ſulcke houwelicken geheel en al af te ſchaffen (*L. Vnic. C. de rapt. Virg. Novell. 143. & 150.*) ende de ſelve niet toe te ſtaen, ſchoon de ontſchaeckte deerne ſulcx naderhant goet mochte komen te vinden; gelijck oock eenige plaetſen in de geeſtelicke rechten daer toe leggen (*c. placuit. & c. de puellis 36. 4. 2.*) De redene daer van is rechtveerdigh, dewijle de ontſchaker vyantlickerwijſe, ende niet na den aert van't houwelick ſyn ſaken heeft aen-gevangen, het welck oock den ſchaker ganſch hatigh moet maken in het herte van de gene die met gewelt haer eere ontnomen is.

6. PHI. Maer my dunckt by de Philoſophen geleſen te hebben een anderen regel, die een ſeker Poëet aldus heeft uyt-ghedruckt:

Het is van outs gelooft, dat alle jonge vrouwen
Hem die haer maeghdom nam in eer en weerdẽ houwen;
Maer dat een jongh geſel het wijf gemeenlick haet,
Die uyt een geyle luſt met hem te bedde gaet.

Ad hæc Ioh. Nevizanus in Sylva nuptiali lib. 2. num. 41. Mulier (inquit Philoſophus 4. parte, Problem. 11.) ſemper plus diligit virum, à quo deflorata fuit, quia ab eo perfectionem ſuam accepit; imò & locum diligit, in quo id factum. In viro vero contrarium obtinet.

SOPH. Maer dat wort hier ganſch qualick in-gevoert. Want het ſelve en is niet te verſtaen, dan als een jonge deerne, geprickelt van eẽ gulle jeught, haer vernoegẽ ontfanght vã eẽ dieſe daer toe uyt liefde verkorẽ heeft, en niet die hare eerbaerheyt gewelt doet.

PHI. Dat houde ick de waerheyt te zijn, Sophroniſçe, en daerom ſoo keert weder tot de ſake.

SOPH. Boven dat nu geſeyt is, ſoo is het oock van ſeer quadẽ gevolge in eẽ Staet, yemant een dochter te laten gewerden door gewelt, die hy metter minne en behoorlicke middelen niet en heeft konnen bekomen. Welcke redenen van State (mijns oordeels) behooren te overwegen de inſichten van yemant in 't byſonder, ten eynde de woeſte en onbetoomde jonckheyt geen aenleydinge en werde gegevẽ tot ſoodanige onbehoorlicke manieren van doen, die wy met droefheyt in onſe tijden by wijlen hebben moetẽ aenſien.

PHI. Ick gevoele mede alſoo, lieve Sophroniſçe. Want al iſt ſoo, dat ick ſie dat dit hart is, ten aenſiene van een deerne die haer eere heeft verloren, haer het houwelick met harẽ ontſchaker af te ſnijdẽ, ſo ſie ick wederom aen de andere zijde, dat het goet is voor het gemeen. En 'tis ſeker datmẽ hinder doet aen de vrome, ſoo men een booſ-wicht niet en ſtraft. Maer daer nu de rechten, ofte 't gebruyck van den lande ſodanige houwelicken toelaten, ſegh my doch, iſſet na u meyninge een vrou-menſch oock geraden harẽ ſchaker voor haren man aen te nemen?

SOPH. Die vrage is vry mede van bedencken, en weerdigh onderſocht te werdẽ; 7.
maer alſoo wy nae deſen in dit werck noch een andere geſchiedeniſſe ſullen ontmoeten, daer deſe en diergelijcke ſtoffe met beter gelegentheyt verhandelt ſal konnẽ werden, ſoo meyne ick beter te zijn, het vraegh-ſtuck, by u aengeroert, voor als noch daer te laten, en te letten, watter nu in het werck, by ons begonnen te leſen, is volgende.

PHI.

PHI. Daer volght nu, naer ick ſie, het houwelick van den koningh David en Abigaïl, weduwe van den ſtuerſchen Nabal.

SOPH. Die geſchiedeniſſe, hoe-wel niet beſtaende in ſeer uytmuntende gevallen, is mede van ſoet bedencken. Maer de tijt nu ſeer verloopen zijnde, dunckt my beter te zijn, het werck hier by te laten, tot op een andere gelegentheyt.

PHI. Ick bid u, weerde man, laet ons deſe geſchiedeniſſe ter hant nemen, en de bedenckinge daer uyt rijſende op de preuve ſetten. want daer mede ſullen wy de geſchiedeniſſen, die uyt de Schrifture ontleent zijn, uyt-geleſen en ten eynde gebracht hebben, en dan mogen wy op een anderen tijt het ooge laten gaen over ſaken die uyt andere ſchrijvers haren oorſpronck nemen.

SOPH. Wel aen, dewijle het u ſoo gevalt, Philogame, ſoo gaet oock voort tot deſe geſchiedeniſſe, doch laet ons der kortheyt bevlijtigen.

PHI. Ick ben des te vreden, Sophroniſçe, en daerom begin ick.

HOV-

HOVWELICK VAN DEN KONINGH DAVID MET ABIGAIL WEDU-VROU VAN DEN STVREN NABAL.

ALs David in het vvout, gelijck een velt-hoen, ſvveefde,
En ſchier te geener tijt in vaſte ſteden leefde,
Had Nabal groot beſlagh te Maon op het velt,
Soo dat men naeu den hoop van ſyne ſchapen telt.
Syn lammers, uyt-gebreyt door al de naeſte palen,
Gaen op een vlacken bergh of aender heyde dvvalen;
En t'vvijl het dertel vee ontrent de bochten ſpeelt
Soo iſt dat Coridon een harders deuntjen queelt.
Hy liet om deſen tijt een maeltijt toebereyden,
En nooden tot het feeſt ſyn harders uytter heyden,
En mits het vvacker volck ſyn ruyge kudden ſchoer,
Soo teerd' hy als een heer, al vvas hy maer een boer.

Syn

Syn eygen huys-gevvas, en dat de ſchapen gaven
VVas machtigh ſyn geſin, na vollen eyſch, te laven.
Hy kond' een maeltijt doen met ongekochte ſpijs;
Maer hy vvas byſter norts, en uytter-maten vijs.
En ſchoon de man genoot des Heeren vollen ſegen,
Noch vvas hy lijcke-vvel tot ruſten niet genegen.
Hy had een ſoete vrou; doch, mits ſyn onverſtant,
En ſmaeckt hy noyt den geur van ſoo een vveerdigh pant.
Maer David, doen ter tijt van Saül vvech gedreven,
En vviſt nau vvat te doen, of hoe te ſullen leven;
Syn leger ſcheen een bergh geſmeet van enckel ſtael,
VVel veerdigh totten krijgh, maer uytter-maten kael.
En daerom vont hy goet, tot Nabal af te ſenden
Thien gaſten uyt den hoop van ſyn geſvvinde benden.
En als het happigh volck ontrent den harder ſtont,
Ontſloot een over-man aldus ſyn heuſchen mont:
De God van Iſraël vvil u een vrolick leven,
VVil over u bedrijf een rijcken zegen geven,
O vorſt van dit geſin. vvy zijn van Davids rot,
En komen uyt het heir, en dat op ſyn gebot.
De Faem heeft ons geſeyt, dat ghy voor uvve knechten
Op heden hebt beſtaen een maeltijt aen te rechten,
En David vveet oock ſelfs, dat ghy te deſer tijt
Met al het dienſtbaer volck in luſt en vreughde zijt.
V harders, vveerde man, die hebben lange dagen
Haer hutten in het vvout benevens ons geſlagen,
Haer kudden even-ſtaegh ontrent het heir gevveyt,
En even met gemack in uvven ſtal geleyt.
Geen menſch en heeft u volck oyt qualick toe-geſproken,
En niet een eenigh ſchaep en heefter oyt ontbroken.
Bevraeght u daer het dient. 'k en vveet niet eenen man,
Die ſigh met eenigh recht van ons beklagen kan.

VVel dan, mits al 't geſin met u ſal komen eten,
En vvilt in deſe feeſt u knechten niet vergeten,
Sent aen de gragen hoop, ſent David uvven vrient
Dat ons voor hongers noot, en hem ter eere dient.
VVy ſullen vvederom op uvve kudden letten,
En oock ons leven ſelfs voor u te pande ſetten.
D'een gunſt lockt d'ander uyt, en ſet de vrientſchap vaſt.
Het is een ſoet bedrijf, als d'een hant d'ander vvaſt.
Nae dat op deſe vvijſ de lanſer had geſproken,
Is Nabal inder haeſt in gramſchap uyt-gebroken.
VVat David (ſeyt de man) brenght ghy hier in het ſpel?
Men kent doch over-al ſyn looſen handel vvel.
Daer zijn maer al te veel van deſe ſnoode lieden,
Die rechte muyters zijn, en van den koningh vlieden,
En vvie oyt oproer maeckt verdient in 't minſte niet
Dat yemant hun behulp of trouvve gunſte biet.
V rot is, naer ick hoor, een ſchuym van alle bouven,
Die niet als hinder doen, en alle man bedrouven,
Die om haer ſlim bedrijf, of om haer groote ſchult,
Geen rechter in de ſtadt of op het lant en dult.
Sal ick u ſpijſe doen, en latent hen ontberen,
Die met gevoeghde macht mijn ſchapen heden ſcheren?
Neen, linckers, dencktet niet. vvie met ons niet en vverckt
En hoeft met onſen koſt oock niet te zijn geſterckt.
En vvaerom eyſje dit? ondeckt ons eens de reden.
'K en heb door u bedrijf geen hinder oyt geleden,
Geen ſchapen oyt gemiſt. dit vvort van u geſeyt;
Maer 't is, na mijn verſtant, een loſſen gront geleyt.
Geen quaet doen noemje deught, zijn dat niet moye ſaken?
Kont ghy hier op een eyſch, tot uvven voordeel, maken?
Het ſchijnt 't is groote gunſt, gelijck als ghy gelooft,
Indienje niet en ſtroopt, of eenigh huys berooft.

Flucx,

Flucx, ſchuymers, packje vvech, en gaet den vyant tergen;
Hier vvoont maer vreedſaem volck aen deſe groene bergen.
'T is beſt dat ghy het lijf voor uvven koningh vvaeght.
'T heeft langh genoegh geduert, dat ghy de boeren plaeght.
Men acht hier in het lant geen ongenoode gaſten.
VVant die zijn anders niet als ſlechts gevviſſe laſten.
Van hier, onguren hoop, die van de koningh vliet,
Gaet voor een ander deur. vvant hier en deelt men niet.
Daer ſtont de jeught bekaeyt, en kreegh beſchaemde vvangē,
En voelt een diepen ſpijt haer op de ſinnen prangen.
Dies keert het rot te rugh en ſeyt den koningh aen
VVat hun voor ongelijck by Nabal is gedaen.
De vorſt op dit verhael die vvort geheel verbolgen,
Hy gort ſyn vvacker ſvveert, en hiet den leger volgen,
Hy ſtelt hem op de reys, en ſeyt in ſyn gemoet:
Nu ſie ick Nabals huys een bat van enckel bloet.
De vreck heeft onverſeert ſyn landen mogen bouvven.
VVant ick heb door bedvvangh mijn gaſten vveder-houvven.
Al ben ick ſchrael gevveeſt, jae ſchier in hongers noot,
'K en hebbe niet een bock van ſynen hoop gedoot.
Sal hy met vollen luſt ſyn vette ſchapen eten,
En even geenen danck voor onſe dienſten vveten?
Sal mijn ontſchuldigh volck met ſchelden zijn geloont
Voor al de trouvve gunſt, aen deſen hoop getoont?
Neen ſeker, deſe trots en ſtaet my niet te lijden,
Hy moet een koninghs heir al beter leeren mijden.
VVie aen die vvapens draeght dat billick is ontſeyt
Die heeft als voor het ſvveert een blooten hals geleyt.
Ick vvil den nortſen kop, ick vvil ſyn huys bederven,
En vvat een man gelijckt dat moet op heden ſterven.
Tſa, mackers, gort het ſvveert, en paſt op u gevvin;
Hier ſteeckt ons grooten roof en enckel voordeel in.

Het vvoort is nau geſeyt, men ſiet de rappe gaſten
Of naer een ſvvacke lans, of naer een degen taſten,
Haer breyn is op den loop, haer tanden zijn gevvet,
Haer oogh is naer het dorp, en op den roof geſet.
Maer een van Nabals volck, die al de ſaken vviſte,
En niet als enckel leet uyt deſen handel giſte,
Gingh na Abigil toe, en ſeyde: VVeerde vrou,
Ick ſie voor deſe vreught vvel haeſt een grooten rou.
Hoort vvatter is geſchiet. 'T en is als niet geleden
Dat hier ontrent het ſlot thien mannen quamen treden,
Van David af-geſchickt; ſy ſpraken met beſcheyt;
Maer Nabal heeft het volck ten hartſten af-geſeyt.
De lieden even-vvel en al haer met-geſellen
Zijn vvonder nut gevveeſt aen al de naeſte ſtellen,
Haer rot heeft onſe koſt of voeder niet gequiſt,
En daer en is noyt ſchaep van al den hoop gemiſt.
Sy vvaren aen het vee gelijck als vaſte muren,
En daer en mocht geen vvolf ontrent de kudde duren,
Sy vvaren nevens ons, oock in de middernacht,
Met vlijt en ſtage ſorgh geduerigh op de vvacht.
Ick houde voor gevvis, het ſal den Nabal gelden,
Dat hy gevvapent volck ſoo vinnigh dorſte ſchelden.
Ick vvou hem dit gevaer vvel hebben aengedient;
Maer hy is my te fris, en hiet hem niemants vrient.
VVil yemant daer het paſt een vvoort ten beſten ſpreken,
Hy ſal hem (ſoo het ſchijnt) den kop aen-ſtucken breken,
Hy is (gelijck ghy vveet) een vvonder haeſtigh man,
Die veel geen tegen-ſpraeck of reden lijden kan.
Dit ſchaet hem menighmael, vermits ſyn trouvve knechten
(VVat onheyl dat men vreeſt) hem noyt en onderrechten.
Men ſeyt hem niet een vvoort, al vvierdet al gerooft,
En ſiet dat is de loon voor ſyn onſtuymigh hooft.

Maer

Maer ghy dient in der haeſt op dit geval te letten,
Om u en al het huys niet in gevaer te ſetten.
Ey, denckt hoe ſouter gaen, als hier een leger quam.
VVel ſchut dan, t'vvijl ghy meught, de ſchapē voor dē dam.
Ick bidde, laet het dorp geen onheyl over-komen,
Een die gevvapent bidt die is voor al te ſchromen.
En vvie een vorſt ontſeyt dat hem de reden geeft
Die ſteltet in gevaer, oock dat hy ſekers heeft.
Abigil greep het vvoort, en ſprack in haer gedachten:
Den raet oock van een knecht en vvil ick niet verachten.
Al is ſyn vveſen ſlecht, des efter niet te min
De reden dien hy ſpreeckt die hebben kruymen in.
Sy trat beſyden af, en gingh haer vvat bedencken,
Hoe ſy, ter beſter eer, den koningh ſal beſchencken,
En hoeſe, na den eyſch, haer vvoort beleggen ſal,
Om vry te mogen zijn van druck en ongeval.
Hier dient geen langh beraet, ſy moet de kanſe vvagen.
Dies (ſonder haren man hier over yet te vragen)
Soo neemtſe broot en vvijn, en freuyt, en ſchapen-vleys,
En packt het altemael, en geeft haer op de reys.
Sy laet voor eerſt de knechts haer eſels henen drijven;
Maer vvat dat haer belanght, ſy vvil vvat achter blijven,
'T geſchenck gingh voren uyt, en ſy quam alderleſt.
Het licht dat voren gaet dat licht ſyn meeſter beſt.
Het dacht Abigil goet haer gaven eerſt te ſenden,
Om onder dat beleyt het onheyl af te vvenden.
Sy had (gelijck het ſchijnt) van Iacob dit geleert,
Die heeft eens Eſaus haet op deſen voet gekeert.
Daer reet de jonge vrou, verſelt met ſeve knechten,
Om vvatter qualick ſtont door goet beleyt te rechten.
En t'vvijl ſy van den bergh en na de laeghte ſpoet,
Soo iſt dat haer de vorſt met ſynen hoop gemoet.

Daer zijghtſe van haer beeſt, en valt hem aen de voeten,
En vanght met ootmoet aen den vorſt aldus te groeten:
Ick bid u, machtigh prins, geeft uvve maeght gehoor,
En jont tot deſer uyr aen my een gunſtigh oor.

V knechten (ick bekent) is ſmaetheyt over-komen:
Och! dat ſoo loſſen daet niet qualick zy genomen.
Gelooftet, edel vorſt, al datter is geſchiet
En komt van mijn beleyt, van mijn bevelen niet.
Ick heb een vijſen man, een loſ-hooft ſonder reden,
Die niet beleefs en heeft in al de ganſche leden,
Hy graut een yder toe, hoe-vvel het niet en ſluyt,
Het is een rechten nar, ſyn naem die vvijſtet uyt.

En

En vvilt om ſynent vvil u herte niet ontſetten.
'T is niet de pijne vveert op ſyn bedrijf te letten.
Geen leeu beſteet ſyn macht ontrent een kleyne muys,
Geen arent jaeght een vliegh, of ander vuyl geſpuys.
'T is vvijſe lieden vverck een dvvaes te konnen vieren,
En vvat hy qualick doet tot nut te konnen ſtieren.
VVeeſt niet op al het dorp om eenen dvvaes geſtoort,
En doet, geduchte vorſt, geen onverdienden moort.
Ghy zijt alreets geſalft, en ſult in korte dagen
De kroone van het rijck op uvven hoofde dragen.
Beſmet dat heyligh ampt met geen ontſchuldigh bloet,
Devvijl u vvettigh ſvveert de moorders ſtraffen moet.
Bevvaert u handen reyn, dat ſal een vreedſaem leven,
Dat ſal u aen de ziel een ſtaegh vernougen geven,
Dat ſal u dienſtigh zijn, en ſtellen buyten ſchult,
Als ghy des Heeren volck als koningh rechten ſult.
'T is vry een groote ſaeck, en over-al gepreſen,
Met onſchult voor den Heer een vorſt te mogen vveſen,
En noyt door onverſtant of fellen overmoet,
Te hebben uyt-geſtort het edel menſchen bloet.
'T is jae des Heeren vverck dat ick hier ben gekomen,
Op dat het ongeval vvech mochte zijn genomen,
En dat ghy niet en ſout (al is de misſlagh groot)
Ons ſtorten over-hoop, en geven aen de doot.
Ghy die vvel eer den reus hebt konnen overvvinnen,
Vervvint te deſer uyr u omgeroerde ſinnen,
En die den vyant ſlaet, dat hy te rugge vliet,
En vvijckt, ô machtigh prins, voor uvve tochten niet.
Ick heb een kleyn geſchenck u knechten aen te bieden,
Laet dat tot voedſel zijn van deſe jonge lieden.
Ick vveet het is geringh; maer efter, groote vorſt,
Het koomt uyt vvare gunſt, en uyt een reyne borſt.

Ont-

Ontfanghtet, ons te gunſt, ſoo vvil God uvve ſaken,
V rijck, uvvs vaders huys in als beſtendigh maken.
Ick vveet 't en is geen roof, vvaer op ghy koningh loert;
Het is des Heeren krijgh dien ghy van herten voert.
Laet ſtroopers uyt het vvout, laet onbeſchofte bouven
Met rooven, met gevvelt het ganſche lant bedrouven;
Ghy hooger van bedrijf en beter van gemoet
En ſtreckt geen handen uyt tot ander lieden goet.
En ſchoon daer eenigh menſch is tegen u verbolgen,
Die met een vinnigh hert u koningh ſal vervolgen,
V ziele niet te min die ſal in Godes hant
Ganſch vaſt verſegelt ſtaen, ten goede van het lant;
Maer die u tegen zijn, en ſnoode rancken drijven
En ſullen voor den Heer niet ſtaende konnen blijven.
Hy die haer ſlim bedrogh en lagen ondervvint
Sal vvat u deren kan verſtroyen in den vvint.
Maer (als des vyants macht ſal eenmael zijn gebroken)
Sal God ten vollen doen vvat door hem is geſproken,
En als dan uvven throon ſal vaſt en ſeker ſtaen,
En dat u hooge naem ſal tot den hemel gaen,
Dan ſal u ſtil gemoet niet anghſtigh liggen vrougen,
Vermits te deſer tijt u knechten yemant ſlougen,
Of dat hier eenigh menſch is in het lant verkort,
Of datter eenigh bloet uyt moet-vvil is verſtort.
Ick vveet ghy ſult den Heer hier over namaels prijſen,
En met een vrolick hert hem danck en eer bevvijſen.
Ick vveet dat ghy met ernſt, door luſt en heyl vervult,
Mijns u geringer maeght oock dan gedencken ſult.
Met dat Abigil ſvveegh gingh David overleggen,
VVat op haer ſoet geſpreck tot antvvoort is te ſeggen.
Lof Gode (ſeyt de vorſt) die in der hooghten ſvveeft,
En u te deſer ſtont tot my geſonden heeft.

Ge-

Geſegent zy het vvoort door uvven mont geſproken,
Dat juyſt te rechter uyr mijn opſet heeft gebroken,
Geſegent zijt ghy ſelfs, die heden hebt belet,
Dat ick door menſchen bloet my niet en heb beſmet.
Daer is geen tvvijffel aen, vvaert ghy niet aen-gekomen,
Soo had ick uvven man het leven af-genomen,
Ick hadde door het ſvveert gedoot op eenen dagh
Al vvat in u geſin een man gelijcken magh.
Maer ſiet om uvven t' vvil, om uvve vvijſe reden,
Soo vvil ick deſen hoop te rugge laten treden.
Ick vvil noch boven dien ontfangen u geſchenck,
Vermits ick over u geen onheyl meer en denck.
Ghy keert dan vvederom, en hebt geruſte ſinnen.
Ghy kont oock ſonder ſvveert een leger overvvinnen.
Siet vvat een ſoete tongh, en haer beleeft geklagh,
Siet vvat een vvijſe vrou oock op een heir vermagh.
Als David dus beſloot, een deel van ſyne gaſten,
Die nu als metter hant in Nabals have taſten,
En zijn in haren geeſt ten beſten niet geſint,
Vermits de jonge vrou by hem genade vint.
Gevvis (ſoo haren raet maer hadde mogen gelden)
Daer hadde bloet gevloeyt op al de naeſte velden,
Daer vvas maer ſtofs te veel (ſoo vvert het ſtuck gevat)
Te geven tot een buyt vvat Nabal oyt beſat.
En hadden ſy gevveeſt beleyders deſer ſaken,
Sy vvouden onder een aldus haer deelingh maken,
Dat voor hen Nabals goet, en dat de jonge vrou
Tot luſt en tijt-verdrijf aen David vveſen ſou.
De vorſt noch even-vvel geboot de rappe benden
Te keeren van den tocht, en naer het heir te vvenden.
Hier deylt hy aen het volck al vvat Abigil gaf,
Doch nammer (haer ter eer) voor hem een vveynigh af.

Daer ſchickt ſigh al het heir ontrent de dichte boomen,
En in het groen gevvas, en aen de koele ſtroomen;
De tafel is het velt, en ſtoelen 't jeughdigh gras,
En niet een menſch en ſcheyt, voor dat het avont vvas.
Abigil, onder dies in haer bedrijf gekomen,
Die vint het ganſch geſin met blyſchap in-genomen,
Bevint door al het huys gelijck een koninghs feeſt.
Een yder is verheught; maer Nabal aldermeeſt.
Die hadde ſonder maet en boven meugh gedroncken,
Soo dat ſyn grilligh breyn ten vollen is beſchoncken.
Ey ſiet vvat deſen man en menigh menſch gebeurt,
Hy ſvvom in enckel vreught, vvanneer hem dient getreurt.
Abigil ſagh het aen al vvat de gaſten deden,
En hoeſe gaen te vverck, en in de bouten ſneden,
En hoe het maeghden-rot een harders deuntjen ſongh,
En in het groene ſat, of aender heyden ſprongh,
En hoe dat Nabal vvoelt, en yder dede drincken,
En ſtracx al vvederom een vollen beker ſchincken.
Maer ſy, tervvijl hy braſt, en ſeyt hem niet een vvoort
VVat David had beſtaen, en hoe hy vvas geſtoort.
Doch als hem naderhant en aen ſyn rauvve knapen
De brocken zijn verteert, de dampen uyt geſlapen,
Soo tijt het vvijf te vverck, en ſeyt met heuſſen mont,
Dat hem gevveten dient, en haer te ſeggen ſtont:
Het is genoegh bekent hoe Davids rappe benden
Ons vee geen hinder doen, ons kudde niet en ſchenden,
Maer datſe vreedſaem zijn, en datter niet een beeſt
Voor diefte, voor gevvelt, of ander hinder vreeſt.
Noch vveet ghy, vveerde vrient, hoe David al te voren
Is uyt des Heeren naem als hooghſte macht gekoren,
En dat hy metter tijt, nae menigh ongeval,
Eens rechter in het lant, jae koningh vveſen ſal.

En

En ghy noch even-vvel, vvanneer ſyn boden quamen,
En met een heus gelaet tot ons haer toevlucht namen,
Hebt ſyn manhaftigh volck ganſch qualick af-gerecht,
En David uyt-gemaeckt gelijck een booſen knecht.
Hoe! vvaſt niet beſt gevveeſt (nae dien u dienaers ſaten,
En met een vollen mont van onſe kudden aten)
Te ſenden eenigh deel aen ſoo een trouvven vrient,
Die al het ganſche lant en ons ten goede dient?
'T is jae een nutte kunſt voor die by menſchen leven
Te ſchencken als het dient, en vvech te konnen geven.
VVant die te rechter tijt ſyn hant ontſluyten kan,
Dat is een vvel-gevvilt, een vvijs, en geeſtigh man.
Ghy vvetet even ſelfs, dat uvve rauvve zeden
By niemant van het volck en konnen zijn geleden,
En dat u grilligh hooft in vollen brant ontſteeckt,
Soo haeſt als eenigh menſch u niet te pas en ſpreeckt.
Ick hebbe menighmael, oock met geſtorte tranen,
V tot een ſoeter aert bevlijtight aen te manen;
Maer vvat ick oyt begon, ghy hout u vvrangen aert,
En blijft juyſt even ſoo, als ghy te voren vvaert.
Iſt niet een oude les, dat heus en vvel te ſpreken
Kan tvviſt, en ongemack, en quade ſlagen breken,
En dat in tegendeel een fel en vinnigh vvoort,
Oock ſachte lieden ſelfs en ſtille ſinnen ſtoort?
Ick hebbet metter daet, en op gevviſſe gronden,
Ick heb het even ſelfs ten vollen ondervonden,
Ick heb het bey gelijck geſien op eenen dagh,
En vvat een vinnigh vvoort, en ſoete tael vermagh.
Mijn hert dat ſchrickter af, vvanneer ick gae bedencken,
Hoe dat het leger quam, om al het huys te krencken,
Om ons, en ganſch het dorp, te brengen in den noot,
En u voor alle dingh te geven aen de doot,

'T en vvare Godes hant, tot ons behout genegen,
Het quaet had af-gekeert, door onverdienden zegen.
Gevvis het ganſch geſin dat lage nu vermoort,
En ghy in't ſtof gedruckt, en in u bloet geſmoort.
VVant als ghy vinnigh ſpraeckt tot Davids trouvve knechten,
En dat ſy haren heer des gingen onder-rechten,
Doen vvert ſyn geeſt verruckt, ſoo dat de goede vorſt
Nae vvraeck, en ons bederf met al de ſinnen dorſt.
Hy liet van ſtonden aen den fellen horen blaſen,
En ded' het ganſche rot van ſpijt en vvrevel raſen,
En daer quam flucx het heir met raſſe ſchreden aen,
Met opſet ons geſin, en u voor al te ſlaen.
Ick, hier van onderrecht, ben, na mijn kranck vermogen,
Tot David áf-gereyſt, en tegen hem getogen,
En God heeft mijn geſmeeck gegeven deſe kracht,
Dat hy is van den ſpijt tot beter ſin gebracht.
VVel, geeft den Heere danck, en vry met volle leden,
Dat u des levens draet niet af en is geſneden,
En, vvat ick bidden mach, betracht een beter aert,
En vvort een vvijſer man, als ghy te voren vvaert.
Men leert uyt ongeval, uyt druck, en harde ſlagen,
Hoe dat men leven moet, en ſigh behoort te dragen.
Doet hier dan vordeel met. vvant die uyt droefheyt leert,
Die vint ſyn ongeluck in blyſchap omgekeert.
Als Nabal 't ſtuck door-ſagh gelijck het vvas gelegen,
Soo is een koude ſchrick hem op het hert gezegen,
'T ſchijnt dat het levens-vocht hem in de borſt vervrieſt,
Soo dat hy neder zijght, en alle kracht verlieſt.
Siet daer een menſch vervremt van alle goede zeden;
Hy danckt de vrouvve niet voor haer beſette reden,
Noch voor haer vvijs beleyt, noch voor haer kloecke daet,
Soo dat haer ſoet bedrijf als roock daer henen gaet.

En,

En, dat het ſlimſte vvas, geen ſtem en vvert verheven,
Om voor des Heeren gunſt een danckbaer hert te geven.
Noch min ſtelt Nabal vaſt, dat hy na deſen tijt
Sal toomen ſyn gemoet, en hoeden voor den ſpijt,
Dat hy ſal vvijſer zijn, en ſachter leeren ſpreken,
Dat hy ſal beter doen, en vveeren ſyn gebreken.
Dit had hem vvel betaemt; maer neen, ô leyder! neen,
Syn hert is als een block, ſyn geeſt een harde ſteen.
En eer de thiende ſon quam aen den hemel ſchijnen,
Soo ſagh men als een roock ſyn bange ziel verdvvijnen.
God ſloegh hem dat hy ſterf. Siet hier, ô vrienden, ſiet!
Dit heeft de vverelt in, de vreughde baert verdriet.
Stracx ginger door het lant, dat Nabal vvas geſtorven,
En dat de jonge vrou haer vryheyt heeft vervvorven,
Dit riep de ſnelle Faem, als met een vollen mont,
En Kenas hoordet eerſt, daer hy op ſchilt-vvacht ſtont.
Hy vvas een hups geſel, en hadde lange dagen
Met David ongemack en enckel leet gedragen.
Hy ſtont doen op den vvegh een vveynigh uyt het heir,
Hy lett' op ſyn beroep en paſt op ſyn geveir.
Hy vvandelt aen den bergh, en gingh een deuntjen ſingen,
Ten eynde dat de ſlaep hem niet en ſou beſpringen.
Al is het lant in roer, hy voed' een ſtillen geeſt;
Het blijckt uyt ſyn geſangh, dat hy den Heere vreeſt.

GESANGH

Voor een krijghs-man op de ſchilt-vvacht ſtaende.

Op de wijſe,

Iamais une ſi belle Dame, &c.

OGhy, die noyt gewoon te ſlapen,
Noch echter ſtage ruſt geniet,
Weeſt, Heer, een harder uwer ſchapen,
En op u knechten neder ſiet.
Eylaes! ons waken
En kan niet maken,
Ten zy ghy ons u gunſte biet.
Wilt u tot onſen leger wenden,
Waer dat hy ſigh ter neder ſtelt,
En hout de wacht voor onſe benden,
Wanneer wy trecken in het velt.
En laet ons wallen
Niet overvallen,
Noch door verraet, noch door gewelt.

Ghy kent des werelts groote wercken,
Als ſchepſels van dijn eygen hant.
Ghy kont oock inder haeſt bemercken
De gronden van het ganſche lant.
Laet uwe ſtralen,
Maer neder-dalen,
En, Heer, wy zijn in goeden ſtant.

Ons ſweert en kan ons niet beſchermen;
Daer in beſtont noyt onſe kracht.
Ghy wilt maer onſer, Heer, erbermen,
En hout voor ons geſtage wacht.
Soo kan noyt quellen,
Noyt ons ontſtellen
Al watter hindert in der nacht.

Laet noyt den ſlaep mijn oogh bekruypen,
Terwijl ick hier dus eenſaem ſtae,
En laet noyt vyant komen ſluypen,
Dat hy my in het duyſter ſlae.
Laet my de ſinnen
Niet overwinnen,
Dat ick verkeerde wegen gae.

Maer t'wijl ick hier ben om te wachten,
En dat ick vlijt noch moeyte ſpaer,
Beſtiert, ô Heere, mijn gedachten,
Dat ick mijn eygen ziel bewaer.
Sent uwen ſegen
Op mijne wegen,
En hoet mijn geeſt voor hels gevaer.

Tervvijl de krijghſman ſongh begon de ſon te rijſen,
Om al vvat duyſter is de menſchen aen te vvijſen,
En ſiet, een harders knecht, die na ſyn kudde gingh,
Die ſprack de lanſer aen, en ſeyt hem alle dingh,
En ſeyt hem boven-al, hoe Nabal is getreden
Den vvegh van alle vleeſch, en, van de doot beſtreden,
Den leſten adem gaf, en dat ſyn jonge vrou
Is ſonder eenigh kint gelaten in den rou.
Iuyſt op dien eygen dagh vvas David op-gereſen,
Om vroegh op ſyn bejagh, en in het velt te vveſen.
Hy ſtont alree begort met ſyn manhaftigh ſvveert,
En ſagh voor hem getoomt een fris en moedigh peert.
Maer ſiet in deſen ſtant is Kenas aen-gekomen,
En ſcheen aen ſyn gelaet met blyſchap in-genomen.
Hy buyght hem voor den helt, hy biet hem goeden dagh,
En ſtort hem in de borſt dat op ſyn herte lagh:
Geluck, ô machtigh vorſt, u leet is nu gevvroken,
V ſchaemte vvech gedaen, ons ſmaetheyt af-gebroken;
Siet! Nabal is gereyſt nae 't onder-aertſche dal,
Soo dat hy nimmermeer ons vveder hoonen ſal.
Het vvas hem aengedient, vvat ghy had voor-genomen,
En daer uyt is een ſchrick hem veerdigh over-komen,

Een

Een ſchrick vol diepen angſt, ſoo dat hy neder viel,
En is te deſer ſtont een lichaem ſonder ziel.
Soo haeſt de vorſt het vvoort quam in ſyn oore zijgen,
Soo voelt hy ſynen geeſt tot in den hemel ſtijgen.
Lof, ſeyt hy, zy den Heer, die mijnen vvegh bevvaert,
En even vvrake doet aen Nabals harden aert.
Dien eygen oogenblick hy voelt ſyn jonge ſinnen
Door ſeker diep gepeys in ſtilheyt overvvinnen.
Hy ſagh Abigaïl, en haren rooden mont,
Als of de jonge vrou hem voor het ooge ſtont.
Hy dacht aen haer gelaet, aen haer bevalligh ſpreken,
En hoe haer ſoeten mont ſyn gramſchap vviſt te breken,
En hoe ſy rechten kon, door heus en vvijs beleyt,
Al vvat door onverſtant by Nabal is geſeyt.
Hy voelt in dit gepeys ſyn ganſche ziel bevvegen,
En al ſyn innigh mergh dat vvort tot haer genegen.
En vvaerom langh verhael? Hy maeckt een kort beſluyt,
En ſtiert dien eygen dagh een deel geſanten uyt.
Die gaen tot Maon op, die gaen Abigil groeten,
En met een blijde tael haer droeven ſtaet verſoeten.
En Sem, aen vvien de vorſt den laſt had op-geleyt,
Die boogh hem voor de vrou, en heefter dit geſeyt:
V vvijſheyt, ſchoone bloem, heeft onſen prins bevvogen,
Dat hy ſyn hoogen geeſt tot uvvaerts heeft gebogen,
Soo dat ſyn innigh hert u vvare liefde draeght;
Dies naeckt u groot geluck, indien het u behaeght.
VVy hebben vollen laſt, u dit te komen ſeggen.
Ghy vvilt het deftigh ſtuck na reden overleggen.
Een prins die biet u aen ſyn onverbroken trou,
Indien het u bevalt, ghy vvort ſyn echte vrou.
Hy die u gunſt verſoeckt is tot de kroon geboren,
Is tot een vorſt geſalft, en tot het rijck gekoren.

Soo

Soo ghy hem gunnen vvilt u trou, en rechterhant,
Ghy zijt van heden aen prinçeſſe van het lant.
Denct vvaer ghy voortijts vvaert, en vvaer ghy ſtaet te komẽ,
Indien maer deſe kans voor u vvert vvaer-genomen.
VVeet dat u dit geval tot hooger ſtaet verheft,
Soo ver Ieruſalem uvv' Maon overtreft.
Ghy, die te voren ſaet te midden in de ſchapen,
Sult vvoonen in het hof, en by een koningh ſlapen,
Sult harderinne zijn van Iacobs hooge ſtam,
En van des Heeren volck, het zaet van Abraham.
V ſal geen nortſe kop, geen vvint-geck meer ontſtellen,
V ſal geen grilligh hooft de teere ſinnen quellen;
Een vvijs een deftigh vorſt, een ſpiegel van de deught
Die ſal een trooſter zijn, een leyder uvver jeught.
Bedenckt hoe veelder zijn, oock van de grootſte vrouvven,
Die vvenſchen van den Heer, aldus te mogen trouvven.
Maer ſoo een hoogh geluck en is voor yder niet.
Ghy daerom neemtet aen, dat u de koningh biet.
Abigil op het vvoort die liet haer neder zijgen,
En ſcheen een diep gepeys op dit verſoeck te krijgen.
Sy vveet vvie David is, al lijdt hy tegenſpoet,
En ſtelt het voor gevvis, vvat hem gevvorden moet.
Sy vveet, dat alle daegh geen goede ſtonden komen,
En dat een ſchoone kans dient vvaer te zijn genomen.
Sy vveet noch boven al, dat God is metten man,
En datſe mette vorſt niet qualick vveſen kan.
Sy ſpreeckt dan in haer ſelfs: God geve ſynen zegen,
Ick vinde mijn gemoet tot deſen helt genegen,
Ick ſie hoe dit geluck my van den hemel daelt,
En dat op deſe kans niet langh en dient gedraelt.
Het is des Heeren vverck, dat ſoo een machtigh koningh
Syn oogh heeft laten gaen op mijn geringe vvoningh,

Dat

Dat David over my ſyn edel herte ſtreckt.
VVel aen, ick neem den gangh daer my den hemel treckt.
Sy keert haer tot het rot van David uyt-geſonden,
Sy ſpreeckt de mannen aen, daer ſy te ſamen ſtonden:
Ick ben, manhaftigh volck, voor uvven vorſt bereyt,
VVaer dat hy trecken ſal, of vvaer hy my geleyt.
Ick vvil op ſyn bevel, op ſyne dienſten paſſen,
En aen ſyn knechten ſelfs haer moede voeten vvaſſen,
Ick vvil hem eygen zijn in vreught, en ſvvaren rou,
En, met een vvoort geſeyt, ick ben ſyn echte vrou.
Terſtont nae dit geſpreck, de bruyt gaet haer bereyden,
En kieſt vijf maeghden uyt, en doet haer ſoo geleyden.
Sy tijt tot David in, ſoo veerdigh alſſe kan,
En hy onthaelt de vrou gelijck een echte man.

T'SAMEN-SPRAKE
OP
'THOVVVELICK
VAN
DAVID
EN
ABIGAIL.

Kort begrijp van de volgende t'ſamen-ſprake.

1. OF een man vvel doet, een vvijf te trouwen wijſer als hy is, en of een vrou wel doet, een man te nemen minder in verſtant als ſy is?
2. Of een vrouwe de ſchuldige goet-willigheyt aen een droncken man verbonden is te betalen?
3. Of een vrouwe yet magh verſchencken ſonder weten van den man?
4. Of een vrouwe qualick van haer man magh ſpreken, en wanneer?
5. Wat van weduwen te trouwen te gevoelen is?
6. Watter beter is, een quaet of goet mans na-gelatē weduwe ten wijve te nemē?
7. Offet goet is door tuſſchen geſtelde perſonen een houwelick te wege te brengen?
8. Van

8. Van houwelicken van State, eñ bruyts in 't harnas te beſlapen.
9. Of een gehoude vrouwe yemant magh beloven te trouwen als haer man ſal geſtorven zijn, en of, ſulex geſchiet zijnde, ende de man geſtorven weſende, ſy uyt krachte van ſoodanigen beſofte gehouden is de trouwe te voltrecken.
10. Of een man ſyn wijf by teſtamente aen een ander magh beſetten.

PHI. Neemt my ten goede, vveerde Sophroniſçe, dat ick u geen tijt en geve, nae 't leſen van deſe geſchiedeniſſe yet te ſeggen. want ick oordeelde, dat ghy, hier op u bedenckē openende, dadelick ſout ſprekē op de gelegentheyt van't houwelick van David en Abigaïl, daer van wy de hiſtorie hebben geleſen, daer ick wel eerſt een woort wilde hooren over het houwelick van Nabal en Abigaïl, en dat op deſe twee vragen, te weten, Eerſtelick, of Nabal wel dede een wijf te nemē ſneger ende wijſer als hy ſelver was. En ten tweeden, of Abigaïl wel dede, een man te trouwen minder in verſtant als ſy, dewijle ſy hem voor haer hooft en vooght hadde te kennen, gelijck alle vrouwen ſulex toeſtaet te doen.

SOPH. Hier ſoude veel op te ſeggen vallen ter eender eñ ter anderer zijde, vveerde Philogame; maer om daer op niet lange te ſtaen, als buyten onſe hiſtorie weſende, ſoo iſſet kennelick, dat in alle manieren Nabal in deſen ganſch wel heeft gedaen voor hem eñ de zijne. want tē ware ſake geweeſt dat ſyne Abigaïl van meerder beſcheydentheyt vvare geweeſt als hy ſelfs, ſoo hadde hy en ſyn geheel huys gewiſſelick in den gront uyt-geroyt ende bedorven gevveeſt, gelijck ons de jegenwoordige geſchiedeniſſe klaerlick uytwijſt. En wat het geheel beleyt van dit houwelick aengaet, my dunckt, dat het ſelve een geſtalte heeft gehadt na de regels, die eenige geleerde, en onder anderen oock Eraſmus geerne in de houwelicken ſagen in-gevoert.

PHI. Wat ghy door die regels verſtaet, weerde Sophroniſçe, en weet ick eygentlick niet. Maer wat my aengaet, ſoo meyne ick, dat dit houwelick ſtijdigh is geweeſt met de gemeene gronden, in gelijcke ſaken altijt gepreſen, en voor de beſte geoordeelt. want ſchoon de meeſte gelijckheyt van gelegentheyt en genegentheyt tuſſchen de gehoude perſonen de beſte houwelicken wort geoordeelt te maken, ſoo ſie ick hier eē ſeer groote ongelijckheyt tuſſchen deſe twee. want aen de eene zijde ſie ick Abigaïl verſtandigh, beſcheyden, vriendelick, en geſeggelick, oock aē d'ander zijde Nabal dwaes en onredelick, daerenboven norts en dwars. En of ſoo grooten ongelijckheyt tuſſchen de gehoude een goet houwelick kan maken, dunckt my ganſch bedenckelick te weſen.

SOPH. Eraſmus, en eenige voortreffelicke mannen zijn van gevoelen, dat die houwelicken de bequaemſte zijn, in de welcke de gebreken van den eenen door een beter geſtalte van den anderen konnen geholpen, ofte immers verſacht worden; en daerom meynen de ſelve, dat ſoo wanneer een man te open van hant ofte te quiſtigh is, dat hem een vrouwe dient die wat vaſt-houdende eñ ſchaers is. Als de man te haeſtigh en oploopende is, dat hem dan eē vrouwe behoort toe-gevoeght te werden, die ſacht, koel en langhmoedigh is. Als de man uyt-huyſigh ende woelende is, dat hem een wijf dient die ſtil en geſet is. Als de man wat te dom, van weynigh begrijps of te ſlap geſouten is, dat hem in dien gevalle een gauwe, ſnege, dappere en deftige vrouwe van noode is; oordeelende voorts in 't gemeyn, dat een huyſgeſin niet wel en is ſonder ſoo een bequame vermenginge.

PHI. Maer ſoudet niet beter vrede in huys geven, indien man en vrouwe eens geſint en van eenen aert waren, nae den ouden regel.

SOPH. Wat den uytterlicken vrede ende ruſte van 't huys aengaet, die geloove ick dat door gelijckheyt van aert ende gelegentheyt beter gehouden kan werden; maer wat den oirboir van 't huyſgeſin en den welſtant van 't gemeene raeckt, meyne ick, dat het gevoelen van Eraſmus beter is. En op dat de vrede van de huyſ-houdinge niet geſtoort en vverde door duſdanige ongelijckheyt van aert, ſoo iſſer grooter beſcheydentheyt van noode, op dat yder ſyn partuyr magh doen begrijpē, wat beſt is voor de huyſ-houdinge.

PHI. 'T is ſoo ghy ſeght, weerde Sophroniſçe. want ick hebbe wel ervaren en wijſe lieden hooren ſeggen, dat een andere te doen gevoelen als ghy gevoelt, een van de meeſte kunſtē ter werelt is. Dies ſoo mercke ick, dat my aen alle kanten in deſe gelegentheyt voor komen dingen, die naerder te bedencken zijn, en onder de ſelve ſtel ick oock

deſe

deſe uwe aenmerckinge, die ick tot andere gelegentheyt daer nu wil laten blijven. Maer nadien wy nu in Nabals huyſ-houdinge zijn getredē, ſoo koomt my jegenwoordigh hier noch te voren een vrage, die my door de dronckenſchap Nabals ter eenre, en door de wijſheyt van Abigaïl ter anderer zijdē in den ſin wert gebracht. Ick ſie dat Nabal na ſyn gehouden maeltijt ganſch van den dronck is overwonnen geweeſt, en ſoo in ſyn kamer en by ſyn wijf is gekomē; hier op vrage ick, of een echte vrouwe, des geverght zijnde, aen haren beſchonckē man de gemeenſchap van haer lichaem magh weygeren, tot op een anderen tijt.

2.

SOPH. Tot antwoorde ſegh ick, dat ſoodanigen verſoeck met behendigheyt af te keuren ganſch prijſſelick is, en dat een echte vrouwe in die gelegentheyt niet alleenlick en vermagh, maer oock behoort vveygerigh te weſen van gemeenſchap van bedde.

PHI. Hoe dat? En moet niet de wille van het wijf den wille des mans onderworpen zijn?

SOPH. Iae in trouwen. Maer hoe ſal de vrouwe harē wille dē man onderwerpen, ten tijde de man ſelfs geen wille, jae geen redelick vernuf en heeft?

Een droncken man die is van huys,
Dus, vroutjen, hout u leden kuys.

Hier by gevought, dat het kennelick is, wat vrucht datter voort-koomt uyt het geſelſchap van een droncken man, daer de natuyr-onderſoeckers met goede redenen vry wat veel van ſeggen, hier nu te langh om verhalen. En, om hier van te ſcheyden, ick houde dit vers een goede leſſe te weſen voor een man in ſoodanigen ongeſtalte:

En raeckt geen jonge vrou, wanneerje zijt beſchoncken;
Ghy zijt dan niet bequaem, als om te leggen roncken.
Wat kan het anders zijn als ſchuym van lichten aert,
Dat Bacchus heeft geteelt, en Venus heeft gebaert.

PHI. Maer het is tijt te komen tot deſe onſe jegenwoordige geſchiedeniſſe, daer op ick vry wat te vragen hebbe, en ghy al vry wat te doen ſult vinden, om my te vernougen. Voor eerſt hoor ick dat ghy Abigaïl ſeer gepreſen en als tot den hemel verheven hebt, om verſcheyde redenen, daer toe bygebracht; maer ick beelde my in, veel dingen in deſen handel te ſien, die (mijns oordeels) vry al wat op-ſprake en tegen-ſprake onderworpen zijn. Voor eerſt ſoo ſie ick, dat Abigaïl beſtaet, haers mans goederen, ſonder ſynen weten, wech te ſchenckē, en daer paſſe ick op een goet Duyts ſpreeck-woort, *Es ſeint boſe hennen die auſz leggen.* 'Tzijn quade hennē die haer eyeren buytens huys gaen leggen. En dit dunckt my te meer hier te paſſe te komen, vermits ſchenkagiē, komende van een vrouwen-hant, van allen tijt als verdacht zijn gehouden geweeſt.

Geen vrou en kan aen yemant ſchencken,
Of wis ſy moet haer eere krencken.

Ten tweeden merck ick, dat Abigaïl qualick ſpreeckt van haren Nabal, ten aenhooren van David ende ſyne mannen, en gedencke daer by dit Frans ſpreeck-woort: *Quand une femme blaſme ſon mari elle demande la dance de ſon voiſin.*

Als 't wijf ſpreeckt qualick van de man,
Gevoeker niet ten beſten van.

En noch is my te binnen gekomen in't leſen van deſe geſchiedeniſſe, dat het onbetamelick was, datſe ſoo haeſt veerdigh was om jae te ſeggē, en David ſyn verſoeck toe te ſtaen, als hy haer ten houwelicke dede verſoeckē, ſonderlinge gelet, dat ſulcx geſchiede ganſch onlanghs nae haers mans overlijden. Oock kan ick noch al meer ſeggen tot haren laſte; maer wil het voor dit mael hier by latē, verwachtende, hoe ghy al dat nu geſeyt is voor haer goet ſult maken.

SOPH. Ick bekenne, goede Philogame, gelijck al het gene, dat ghy hier tot nadeel van onſe Abigaïl hebt voort-gebracht, vry wat bedenckens heeft, dat aen de ander zijde al het ſelve, tot hare verſchooninge, wel is vvech te nemen, als men inſicht wil nemen op de omſtandigheden van de geheele ſake. want wat aengaet, dat ghy voor eerſt meynt by haer qualick gedaen te zijn, de goederen hares mans buyten ſynen weten wech te geven, daer tegen koomt in aenmerckinge, dat de wijſe Abigaïl hier in niet erger en heeft ghedaen, dan als een koop-mans dienaer, ſchipper of diergelijcke doet, die ten tijde van eē groot tempeeſt over boort werpt een deel van ſyns meeſters beſte koopmanſchappen, om de reſte te mogen behouden. Wat het tweede belanght, en dat ſy haren man miſprijſt, hem een dwaes noemende, dient gelet, dat, gelijck ſomtijts yemant kan gepreſen werdē tot ſyn bederf, dat van gelijcke yemant ſomtijts gelaeckt kan werden tot ſyn behout. De vos (ſeggen de fabulen) prees eens den haes, ten by-weſen van den leeu, vermits ſyn leckere bouten en malſche len-

3.

4.

denen, en misprees ten selven tijde syn wijf, datse mager en tay was. Wie van beyde meynt ghy wilde hy behouden of bederven? De sake spreeckt selfs. Dat Abigaïl haer man een dwaes hiet en streckte tot geen anderen eynde, als om hem te behouden, ende op dat David geen hant aen hem en soude leggen, als desselfs gramschap onweerdigh wesende, hebbende liever haren man voor een dwaes tē doen achten, en alsoo uyt het gevaer te trecken, als hem voor een wijs man te laten dooden. Soo hadde oock David ontrent dien eygen tijt liever, voor een nar aengesien te worden in 't hof van Achis koningh tot Gath, als voor een wijs man in 't selve hof om dē hals te rakē. (*1. Sam. 21. 13.*) Beroerende het derde van dat ghy meynt, datse te veerdigh is geweest de aenbiedinge van David aen te nemen; daer tegen is te letten, dat men in oude tijden de vryagien soo grooten swier niet gewoon en was te geven als wel hedensdaeghs, blijckende uyt de houvvelicken van Isaac en Rebecca, Moyses en Siphora, Obed en Ruth, Tobias en Sara, die al sonder groot beslagh zijn toe-gegaen. Het welck ten aensiene van weduwen en groote prinçē insonderheyt plaetse heeft gehadt, en noch heeft. Maer of dit is geschiet korts of lange naer het overlijden van haren man en kan niet sekerlick uyt den text werden besloten, en is te dencken, dat David haer eerst heeft laten uyt-treuren, en dat hy haer daer naer ten wijve heeft versocht, gelijck by hem tē aensiene van Berseba is gehandelt. (*De jure annus luctus servandus mulieribus (L. 2. C. de secund. nupt. Seneca epist. 63.) Nec obstare dicta Apostoli Rom. 7. & 1. Cor. 7. contra communem Canonistarum opinionem, Arnisæus in tractat. de jure connub. cap. 5. sect. 4. num. 5. multis asserit. Sed principes illa non curasse, & gravidas ad sese traxisse ibidem exemplis testatur.*) Of misschien magh hy gedaen hebben als het Frans spreeck-woort seydt, daer mede het oudt seggen van de Spaengjaert over een koomt: *La vesue avec le deuil, & la fille avec le morveau.*

PHI. Wel, laet ons dan van Abigaïl ons af-scheyt nemen, ende het ooge eens werpen op David. Voor eerst dunckt my bedenckelick geweest te zijn voor David, eē weduwe voor syn partuyr te verkiesen, ende dat van een soo selsamen hooft als Nabal is geweest, wiens gebreken syn weduwe lichtelick aen David ten houwelick soude hebben mogen brengen, gelijck by de oude gelooft is, dat weduwen niet alleenlick haer eygen, maer oock haer voorleden mans feylen ten tweeden houwelick veel plachten in te brengen. Ick sie oock, dat de Israëliten van de houwelicken van weduwen ten besten niet en hebben gevoelt. Van haer Priester wert geseyt, dat hy geē weduwe, noch verstootene, noch geschoffierde, noch hoere, maer een maeght syns volcx ten wijve moet nemē. (*Levit. 21. 14. Ezech. 44. 22.*) Oock lese ick, dat de Israëlitē eenige stedē ofte landē in-nemende veel zijn gewoon geweest, alle vrouwen die by mannen gelegen hadden om hals te helpen, ende de maeghden alleen voor haer te behouden. (*Ne meminerint pristinarum voluptatum, ait Hier. ad. Fabiolam.*) Het vvelck selfs mede by hun is gepleeght, ten aensiene van haer eygē volck, als te sien is uyt het verdelgen van de stadt Iabes in Gilead. (*Recht. 21. 12.*) Soo is dan de vrage, of David, alreede zijnde een gesalft koningh over Israël, wel dede, een weduwe, ende sonderlinge van den roeckelooſen Nabal, tē wijve te nemen?

SOPH. Ghy opent hier een deure tot eē wijtloopigh gespreck, dat vry onderscoeckens weerdigh is. Maer voor eerst, wat het trouwen van een weduwe belanght, ick bevinde, dat veel geleerde daer van soo af-keerigh niet en zijn, als sommige naeu-keurige jongelingen, die meer op wellust, als op den vvelstant van de huys-houdinge het oogh zijn gevvoon te slaen. Ick hebbe in sekeren brief van onsen Erasmus, geschreven aen een Pensionaris van Haerlem, gelesen, dat *Thomas Morus*, die groote Cançelier van Engelant, gewoon was te seggen, dat, schoon hy hondert vrouwen voor hem te trouwen hadde, dat hy niet eene jonge dochter, maer al weduwen soude verkiesen, soo wel hadde die soete man sigh by de weduwen bevonden. Hy oordeelde van de vrouwen, als van de peerden, en meynde, dat het beter is een beset, getemt, en wel-gemaeckt huys wijf tot hem te nemen, als een dertel, onervaren en weeligh meysjen in huys te brengen.

PHI. De spreeck-woorden (van de vvelcke ghy al vry wat veel pleeght te houden) die en zijn nochtans soo gunstigh niet voor de weduwen. Ick sie dat men dit meest al voor vast stelt:

Een huys dat is gemaeckt, een vrouwe noch te maken,
Dat acht men over al voor wonder nutte saken.

Een schoen die alreede nae eens anders voet haer

haer bochten genomẽ heeft moet niet alleen haer eerſten ſtant veranderen, maer oock een anderen aen-nemen, het welck beyde niet ſonder moeyte en geſchiet. In't korte gheſeyt, ick en geloove niet, dat ghy het met den Cançelier van Engelant hier houden ſout, weerde Sophroniſçe.

SOPH. Maer, dat nu daer latende, ſoo ſeght my doch, wat van beyden beter zy, of dat yemant ſigh ten wijve neme een weduwe van een goet en ſachtſinnigh man, ofte wel van een harden en rauwen quaſt, gelijck Nabal beſchreven wert?

PHI. Voor my, ick houde dat de keuſe
6. van die beyde licht te doen is, en ſoude wel vaſt derven ſtellen, dat een weduwe by een ſoet en beſcheyden man een tijdt langh gheweeſt zijnde, en by gevolge deſſelfs reckelicken en gevoughelickẽ aert haer ſelfs toegeeygent hebbende, ontwijffelick een eerlick man nutter ſal weſen inde by-wooninge, als een vrou-menſch dat, by eenen herſeloofſen kop hebbende geleeft, vermoedelick voor een goet deel van deſſelfs norſche rancken ſal ergenaem gebleven zijn, gelijck het qualick anders kan geſchieden, of yemant die by den krepelen woont moet leeren hinckẽ.

SOPH. Maer, ſoete Philogame, ſoude men aen d'ander zijde niet wel glimpelick konnen ſeggen, dat yemant een weduwe ten wijve nemende van een ſtrafen norts man, en die haer te voren qualick en hardelick heeft bejegent veel meer dancx ſal begaen, en haer veel ſtercker aen hem ſal konnen verbinden, ſoo vvanneer hy de ſelve heuſſelick, en met ſoete beſcheydentheyt ſal handelẽ, dan of hy eene hadde getrout die al te vorẽ als op rooſkens heeft getreden, ende eẽ geduerigh ſoet onthael by een beleeft man ten vollen heeft genoten? Voor my ick ſoude vvel exempelen konnen aenwijſen, daer de uyt-komſte heeft geleert, 't gene ick nu hebbe geſeyt waer te zijn.

PHI. Ick bidde u, weerde man, en laet ons voor dit mael niet dieper gaen in de onderſoeckinge van deſe gelegentheyt. vvant ick ben geſint, dit voor een tafel-reden eerſt daeghs op te vverpen onder een goet geſelſchap, daer ick weet dat reden voor en tegen niet en ſullen ontbreken, en dan wil ick eens naerder hier van met u handelen. Nu bid ick u, my een woort te willen ſeggen op de gelegentheden van de houwelicken, die niet door de eygen perſonen dieſe aengaen, maer door een derde perſoon werden gedreven en geſloten, en wat u gevoelen derhalven magh weſen.

SOPH. Om kort te ſprekẽ, Philogame, 7.
geen bode beter als de man ſelfs. In de eerſte inſettinge des houwelicx ſchiep God niet alleen de vrouwe, maer brachtſe en ſteldeſe voor Adam (*Geneſ. 2. 23.*) ten eynde hy ſien mochte met wien hem te verſellẽ ſtont. My dunckt, dat een vrouwe ofte oock een man aen te nemen door boden, door geſanten, en diergelijcke tuſſchen-geſtelde perſonen, ſonder malkanderen geſien en beademt te hebben, een ganſch bekommerlick ſtuck wercx is, en veelderley ongemacken onderworpen. want neemt dat yemant laſt heeft gegeven om uyt ſynen naem een houwelick te gaen verſoecken, en oock ſluyten, en dat hy daer nae berou krijght, en ſchrijft ſyn laſt op, als het houwelick al geſloten is, wat dunckt u, ſal het houwelick beſtaen? Ofte in gevalle hy aen een jonge deerne geſchreven heeft, dat hy haer ſyn trouwe aenbiet, en dat ſy ſulcx aen-neemt, met kenniſſe ſelfs van getuygen; maer, eer ſy ſulcx hem kan laten weten, ſchrijft haer, dat hy van ſin verandert is. Siet, wat een ongelegentheyt!

PHI. Even-wel ſoo vinden wy, niet alleenlick ſulcx by de oude veel geſchiet te zijn, gelijck ten aenſiene van Iſaac en Rebecca (*Geneſ. 24.*) een merckelick exempel wert gevonden, maer hedenſdaeghs onder de groote noch is geſchiedende. (*Cypr. cap. 9. §. 22.*) Gelijck men weet, dat de ſelve op andere lieden oogen, en op het geſicht van een contrefeytſel alleen veeltijts haer houwelick zijn gewoon aen te gaen:

Oratum miſi proceres, qui proxima nobis
Iura tenent. fateor, Stilico, non parva popoſci.

Ick heb hier uyt het hof veel princen af-geſonden,
Die hier benevens my in vollen luyſter ſtonden,
Op dat myn hoogh verſoeck door hẽ mocht zijn gedaen.
Ick wenſch een deftigh ſtuck. God laet het wel vergaen.

SOPH. Aengaende het exempel van Iſaac en Rebecca, in al dat vverck ſiet men als Godes eygen hant en beleyt, behalven het nae bloet-verwantſchap, en vermoede kenniſſe tuſſchen de ſelve tvvee perſonen; ſulcx dat daer uyt geen regel te trecken is. Maer wat belanght prinçen, koningen, en diergelijcke uyt-muntende perſonagien, de vvijle de ſelve als aen haer rijcken gebonden zijn, en dat der ſelver af-weſen ganſch bekommerlick is voor haren ſtaet, ſoo en konnen

nen der ſelver houwelicken niet vvel anders beleyt werden, als door tuſſchen gaende perſonen, en onderlinge af-beeldinge, ter weder zijden toe-geſonden. Maer ondertuſſchen hoort men al dickmael: *Le diable de peintre m'a trompé.* En té moet niet vreemt geacht werden, dat ſoodanige houwelicken in af-weſen van den bruydegom werden geſloten, devvijle de bruyt oock, in 't af-weſen van den bruydegom, by andere, doch uyt des ſelfs naem, dickmael wert beſlapen.

PHI. Wel! hoe dat?

SOPH. Door eenigh treffelick af-geſanter, ſonderlinge daer toe gelaſt van wegen ſyn meeſter.

PHI. Ick en wil niet gelooven, dat eenigh prins oyt ambaſſadeur tot ſulcx ſoude willen gelaſten, tē ware de ſelve van gevoelen mochte vveſen als die van Lacedemoniē eertijts werden geſeyt geweeſt te zijn, alleen, ſoo men meent, ſorge dragende om deftige borgers den Staet voor te brengen, en mitſdien vvel mogende lijden, dat hare vrouwen by eenige treffelicke perſonagien bevrucht vverden (*Plutarch. in Cic.*) gelijck oock *Alcibiades* een koninghs gemalinne, ten tijde hy ballingh vvas by die van Lacedemonien, ten eynde als voré, toe werde geſtaen, gelijck *Plutarchus* in ſyn leven is verhalende.

SOPH. Het gene ick ſegge getuygen ons verſcheyde hiſtorien; maer daer komen by ſekere ſonderlinge omſtandigheden, die de ſake buyten verdachtheyt van onbetamelickheyt zijn ſtellende, dewijle het gebruyck van die van Lacedemonien by ons in ongebruyck is gegaen.

PHI. En hoe doch, weerde Sophroniſçe?

8. SOPH. De bruyt, na gehouden maeltijt, danſerijen, tournoyen, mommerijen en diergelijcke, vvert in 't geſichte van de aenſienelickſte van 't rijck in haer kamer gebracht, ontkleet en in 't bedde geleyt, vvaer by dan wert gehaelt dē af-geſanter in vollen harnas, die in ſoodanigen geſtalte in den naem van ſyn koningh mede te bedde wort geholpen, en by de bruyt geleyt, een been tot de knye toe onder, en ſyn ander been buytē het deckſel zijnde. In deſer voegen is Maria van Valois, als ſy aen Maximiliaen aertſ-hertoogh van Ooſtenrijck troude, beſlapen gevveeſt by Lodowijck van Beyeren, als *Pontus Heuterus*, en andere verhalen. Gelijck oock *Polydorus Virgilius* in ſyn Engelſche hiſtorie ghelijcke exempelen verhaelt, daer uyt blijcken magh, hoe de groote door andere perſonen haer bruyts plachten te doen beſlapen. (*Sic Maria Valeſia in Ludovici Bavari legati primarij & Maximiliani Auſtriæ archiducis manum conveniente, ac ſolemni principum more in eodem thoro illi dexteram tibiam armato accumbente, conjugium initum fuit. (Marchantij Flandria lib. 3.) Pontus Heuterus in Auſtriacis de eo verba faciens, dicit, Bavarum ſemiarmatum, nomine Maximiliani, cum Maria, principum more, concubuiſſe. Polydorus Hiſtor. Angl. lib. 26. ſub Henrico VII. ſcribit, Maximilianum id temporis cœlibem nuptias cum Anna Franciſci ducis filia per procuratorem feciſſe. Et, ut puella (inquit) quod promiſerat ſervare religione teneretur, novo modo rem fuiſſe peractam. Nocte enim inſequente Annam nudam thorum conjugalem, matronis nonnullis ac principibus teſtibus, fuiſſe ingreſſam, & procuratorem, mariti vice, cujus in eo negotio vicarius erat, alterum crus genu tenus intra ſtragula injeciſſe, perinde quaſi ita puella notitia habita matrimonium pro conſummato haberetur. Quod tamen aliquando in controverſiam vocatum eſt.*)

PHI. Dit kan ick nu voor de waerheyt op-nemen, weerde Sophroniſçe. want ſoodoende en lijden de ſaken geen laſt, daer ick te voren bedencken op hadde. Maer waerom ſoo veel fatſoens, devvijle men doch niet en verſtaet te laten geſchieden, dat men nochtans ſchijnt te willen doen?

SOPH. Het geſchiet daerom, lieve Philogame, op dat de handelinge des te bondiger en vaſter zy, en dat haer niet alleen den koop, maer oock een leveringe mochte verſtaen vverden geſchiet te zijn. En 't ſchijnt dat men hier het oogh heeft geſlagen op ſekere wet in de Roomſche rechten (*L. mulieres ff. de nuptijs*) mede-brengende, dattet geoorloft is door eē gemachtighde eē vrouwe te trouvven, behoudens dat de ſelve vvert over-genomen in deſſelfs huys, en dit overnemen ſchijnt na-gekomen te vverden door 't gemaeckte byſlapen, voren geroert.

PHI. Maer is dit al hecht vverck, en wort de trouwe, ſoo doende, gehouden als of die met vvaerachtige gemeenſchap van bedde beveſtight en dien volgende een houvvelick in ſyn vollen leden gemaeckt vvare? My dunckt verſtaen te hebben, dat het ſomwijlen noch al wat gehapert heeft.

SOPH. 'T gedenckt my geleſen te hebben, dat Maximiliaen aertſ-hertoogh van Ooſten-

Ooſtenrijck, willende ten wijve nemen een jonge prinçeſſe, Anna genaemt, zijnde een dochter van den hertoogh van Bretangien, de ſelve hadde doen beſlapen door ſynen afgeſanter, zijnde daer toe ſonderlingh gelaſt, en dat na der prinçen wijſe, en in der manierē als voren is verhaelt. Sulex dat de voorſz. geſanter oock het een been onder het dexel neverts de prinçeſſe hadde geſtreckt, en voorts gedaen volgens ſyn volle macht; maer deſen al niet tegenſtaende, ſoo heeft Carel de achſte, koningh van Vrancrijck de voorſz. prinçeſſe (die in voegen als voren getrout en beſlapen vvas) ſigh ſelven toe-geeygent, ende niet als voor beuſelingen geacht alle de gemaeckte fanfaren, heeft mede de ſelve vry met een vaſter en naerder gemeenſchap van bedde de ſyne gemaeckt, gelijck *Polydorus* in ſyn ſes-en-twintighſte boeck en oock andere meer getuygen.

PHI. Dat koomter van, lieve man. Saken die metter daet ſelfs moeten voltrocken vverden en zijn niet vaſt te maken met hoofſche vijſe-vaſen, en ſodanige kromme ſprongen; als voren is verhaelt. 'Tis dan beſt (als ghy wel hebt geſeyt) dat de man ſelve ſyn ſaken doe; en dat hy 't op geen waen en laet aenkomen in duſdanige gelegentheyt. Maer dewijle by u jegenwoordelick eenige ſonderlinge manierē van doen ontrent der prinçen houvvelicken zijn aengemerckt, ſoo koomt my by die gelegentheyt in den ſin, dat ſoodanige groote perſonagien dickwils houwelicken aengaen tot beveſtinge van eenige verbonden onderlinge gemaeckt, ofte om eenige oude verſchillen alſoo te heelen. Soo focht ſigh Pompeius met Cato, en Cæſar met Pompeius te verſellē. *(Suet. in Auguſto.)* Auguſtus nam op dien voet ten wijve Claudia, voor-dochter van Antonius gemalinne, eerſe ſchier houbaer vvas. *Ptolomæus Philadelphus volens poſt multos annos moleſtum finire certamen, filiam ſuam Bernicen Antiocho uxorem dedit (inquit Hieron. ad Daniel. 11.)* Wat dunckt u van ſoodanige houwelicken?

SOPH. Dit zijn mede houwelicken van State, daer wy te voren wat van ſeyden, dat is, tē goede van't gemeene beſte in-gevoert, maer dickwils niet met het meeſte vernugen van de prinçeſſen, die in ſoodanigen geval werden beſteet, niet naer haer eygen wel genoegen, maer nae de ſaken van't rijck ofte immers de driften van haer ouders ſchijnen te vereyſchen. Siet oock hier de ongemacken van de grooten in de werelt. Prinçen en koningen dochters vinden dickwils maer een of twee in eē geheel gedeelte van de werelt, met de welcke ſy, nae de grootheyt van haer huys, vermogen te verſellen, en dan werden ſy aen de ſelve dickmael daer henē gegeven, ſonder malkanderen eens te voren geſien te hebben, en mitſdien ſonder genegentheyt of liefde. Oock ſoo worden de ſelve dickmael beſteet aen yemant van een vreemde geſtalte van lichaem ofte verſtant, en dit al uyt redenen van State (als geſeyt wert) daer de dochters van gemeene ofte middelbare lieden in dit geheele werck niet anders en doē als met een vrije verkieſinge, nae met malkanderen een tijt langh te hebben om-gegaen, en eyndelick nae geſette liefde en genegentheyt. En hoe veel ſulex ſoeter en aengenamer is als het andere, kan yder lichtelick by ſigh bedencken.

PHI. Maer my valt hier in (by de ghelegentheyt dat David ſoo veerdigh ſigh vertoonde in 't verſoeck van het houwelick van Abigaïl) dat hy, al van den tijt af dat ſy hem quam ontmoeten, en door haer wijs en deftigh geſpreck (*Mellita oratio mirabilis fœminæ*, ſeyt hier een geleert ſchrijver) ſyn opſet ontriet en belettede, vry al wat wel-gevallens in haer moet gehadt hebben, en dat van doen aen die liefde haren gront heeft geleyt, die na den doot van Nabal haer openlick heeft vertoont. En dit gepeys doet my indachtigh vvorden een ſeker geval, dat ick onlanghs ontrent deſe ſtadt weet geſchiet te zijn, daer op ick wel een woort met u ſoude willē verwiſſelen, als het u behaeghde.

SOPH. Wat is dat voor een geval, daer van ghy gewaeght?

PHI. 'Tis noch maer weynige maendē geleden, dat een gehout vrou-menſch hadde een ſchriftelicke trou-belofte gegevē aen ſekeren jongelingh, met toe-ſegginge hare belofte te ſullen voltreckē, ſoo haeſt als haer man ſoude mogen komē te ſterven. De man eenigen tijt daer nae overlijdende, ſoo quam de jongelingh met het voorſz. geſchrifte, en verſocht, volgens den inhoudt van het ſelve, de voldoeninge van de voorſz. trou-belofte. De vveduwe (ſoo het ſchijnt) het oogh, ende genegentheyt alreede tot een anderen gekeert hebbende, toonde haer vveygerigh ſulex nae te komen, en behielp haer tegens de voorſz. hare ſchriftelicke belofte met al de middelen, die ſy, ende al die van haren raet wa-

9.

waren konde bedencken, drijvende boven al, dat een getroude vrouwe ſoodanigen belofte niet en vermochte te doen, ende dat de ſelve mitſdiē gehoudē moeſte werdē voor krachteloos, eñ van onweerde. De ſake en is noch niet geweſen (dat ick weet) dies wilde ick wel u bedencken hier op in't korte verſtaen.

SOPH. Om ront te ſpreken, en ſonder om-wegē hier in te gaen (lieve Philogame) ick houde ſoodanige trou-belofte onbetamelick, en tegen alle goede zeden te weſen, en ick oordeele, dat ſoo wanneer een getrout vrou-menſch ſoo verre is komende, datſe belooft aen yemant anders te ſullē trouwen, als haer man ſal komen te ſterven, ſulcx niet en doet, of ſy en heeft alreede binnē haer gevoelt een ſtillen vvenſch van deſſelfs doot; en als ick in dit verſchil als rechter hadde te wijſen, ſoo en wilde ick niet alleenlick ſoodanigen trou-belofte krachteloos ende van onweerde verklaren; maer vvoude oock de gene die de ſelve onderlinge gemaeckt hadden, beyde man en vrou-perſoon, niet ſonder harde beſtraffinge naer huys laten keeren. En in gevalle ick een wijf hadde, die ick bevont, ſulcx ondernomen te hebben, gewiſſelick ick en ſoude van de ſelve niet ten beſten gevoelen. De begeerten van echte lieden behooren in malkanderen ſtille te ſtaen, en daer vernoegen te vinden, ſonder het oogh ofte genegentheyt vorder te laten gaen. Als men moſſelen eet, ſoo hout men goet te weſen, een in den mont, een in de hant, en een in't ooge te hebbē; met echte mans en vrouwen en dientet ſoo niet te gaen. Prinçen en gehoude lieden en willen van haer na-volgers in't gemeen niet hooren ſpreken. Die rijſende ſonnen flickeren aen de ſelve al te ſeer in't ooge, en konnen, ſonder quetſinge van de ſelve, niet geleden werden.

PHI. 'T en is dan (naer ick hoor) aen gehoude vrouwen niet te raden, ſoo voortvarigh te weſen in hare trou-beloften. Maer ick hebbe nochtans wel gehoort en oock met goede uyt-koomſte geſien, dat een vrou aen haren man, en een man aen ſyn vrouwe (oock in haer leven) een toe-komende partuyr heeft aen-geweſen, ja by uytterſte wille heeft toe-geſchickt, en het is by de ſelve, en by een yder voor goet gekeurt geweeſt.

SOPH. Maer dat is een geheel andere
10. gelegentheyt, als de gene daer vvy nu van ſpraken. want daer verkieſt de ſtervende man of vrouwe een partuyr voor ſyn over-blijvende weder-helft, uyt ſoodanigen bedencken, dat de perſoon, by hem aen-geweſen, (ende niet by de over-blijvende verkoren) voor ſyn achtergelaten man ofte vrouwe een bequaem geſelſchap ſal vveſen, het vvelck niet als uyt een goede voor-ſorge, ende ſoete toe-genegentheyt is herkomende, daer uyt het geval, by u te voren verhaelt, niet als gedachten van quaet en konnen rijſen.

PHI. Hoe! Vermagh dan vvel een ſtervende man ſyn wijf by teſtamente, ofte andere uytterſte vville, aen een ander over te ſetten, en wech te maken, gelijck ick mede leſtmael daer van een exempel hebbe hooren verhalen?

SOPH. Een yder is man en vooght van ſyn vrouwe ſoo langh hy leeft; maer hy ſtervende, ſoo is het vvijf vry van de vvet des mans, en dien-volgende ſoo en gaet ſyn wille over haer niet langer, dan als hy en leeft. Derhalven, al hadde ſchoon een man by teſtamente ſyn wijf gemaeckt aen eenē ſynen vrient, de man den aſem uyt den mont gegaen zijnde, ſoo is de vrouwe vry, en trout dienſe wil.

PHI. Maer, of het vvijf in de uytterſte wille van haren man hadde bewillight, ſoude ſy naer ſyn doot daer van niet wijcken mogen, ſoo ſulcx haer goet dachte?

SOPH. Als ſulcx geſchiet vvare buyten weten en in het af-weſen van den vrient, ſoo en ſie ick niet, waerom de vrouwe verboden ſoude zijn te trouwen aen yemant die ſigh aen haer niet en heeft verbonden, maer in ſyn vryheyt is gebleven.

PHI. Maer offet gebeurde, dat een man kranck-weſende ſyn vrouwe dede beloven aē ſoo een vrient daer jegenwoordigh zijnde, ende daer toe bewilligende, nae ſyn doot te trouwen, ſoude de vrouwe, nae ſyn overlijden andere ſinnen krijgende, ofte een aengenamer perſoon haer voor-komende, van de gedaen belofte niet mogen wijcken?

SOPH. In dat geval, Philogame, is de mate vry vvat naerder geleyt, als in den vorigen gevalle; en even-wel ſoo vinde icker bedencken in.

PHI. Laet ons hier doch wat omſtandelicker van ſpreken. vvant dit geval is in der daet onlangs my voor-gekomen, en de weduwe wilde wel weder in haer vryheyt zijn, ſooder middel toe ware.

SOPH. Wy moeten dit daer laten tot op een ander tijt. want ick ben genootſaeckt hier

hier nu onſe t'ſamen-ſprake te eyndigē, vermits ick om een gewichte ſake, my nu voorgekomen, van hier moet vertrecken.

PHI. V te beletten van grooter ſaken, weerde man, en wil ick niet onderſtaen, en daerom beſluytende met danckſeggінge, ſal naerder gelegentheyt verwachten, om noch eenmael van dit vverck t'ſamen te ſpreken. Wy hebbē nu geleſen niet meer als vijf trou-gevallen, en daer over onſe bemerckinge ende t'ſamen-ſprake laten gaen. Maer ſiet eens hoe veel bedenckelicke en nutte vraegh-ſtucken datter alreede in achtinge zijn gekomen.

SOPH. Sout ghy de ſelve by verhael vvel konnen vernieuwen, ende alſoo onſe memorie derhalven ververſchen?

PHI. My dunckt, dat ja, weerde man. mijn ſinnen hebben daer op in onſe t' ſamen-ſprake als gedurighlick geſpeelt; en al hoewel ick mijn memorie door geen kunſte en hebbe geoeffent, gelijck ick weet dat ſommige van mijn bekende hebben gedaen, ſoo kan ick u reden en rekenſchap geven van het gene ick jegenvvoordelick van u gehoort hebbe. Voor eerſt vinde ick, by gelegentheyt van Adams houwelick, verhandelt de volgende ſaken en vragen.

Of het dienſtigh is te trouwen?
Of het beter is getrout of ongetrout te weſen?
Of kerckelicke perſonen behooren te trouwen?
Of yemant God om een goet partuer biddende, en daer na een opſet nemende, om het eerſte vrou-menſch dat hem tegen komt tot een wijf te kieſen, een goet middel is om wel te mogen trouwen?
Of het wijſheyt is, op ſchijn van Godſaligheyt, plotſelick yemant te trouwen?
Of yemant behoort te trouwē die geen middel en weet om de huyſ-houdinge voor te ſtaen?
Of alle manſ-perſonē in het ſweet haers aenſichts haer broot moetē eten, en wat ſulcx eygentlick ſeggen wil?
Of het beter is dat yemant met geerft goet ſyn huyſgeſin onderhout, ofte vvel door middelen by hem ſelfs gewonnen?
Of vrouwen die meer tot de huyſ-houdinge door haer verſtant ofte vlijt in-brengen als de mans, de heerſchappije ofte vooghdije over de ſelve toe komt?
Of het beter is te trouwen met of ſonder houwelickſe voorwaerden?
Offer inde Schrifture eenigh houwelick kan aengeweſen werdē dat onder houwelickſe voorwaerden is aen-gegaen?
Of (indien Adam niet en hadde gevallen) onder de menſchen voort-teelinge plaetſe ſoude hebben gehadt?
Of de woorden *Waſt en vermenighfuldight*, by God tot de eerſt-gehoude geſproken, een gebodt in hebben dan niet?
Of Adam Eva beſlapen heeft noch in den paradijſe weſende?
Weyger-kunſt met heuſche eerbaerheyt, gebruyckt ontrent het geheym des houwelicx, de vrouwen aen-gepreſen.
Ten wat tijde houwelickſe by-een-komſte beſt is?

By Iacobs houvvelick met Lea en Rachel de volgende.

Of Iacob wel dede, Rachel een jonger ſuſter voor hem tot een vrouwe te verkieſen, en dat om haer ſchoonheyts wille; waer uyt dan voort-komt de vrage, of men een vrouwe eygentlick om haer ſchoonheyts wille vermagh te verkieſen?
Of Iacob aen Lea in't ſtuck van trouwen konde verſtaen werden verbonden te weſen, ter ſake van gemeenſchap van bedde met haer gepleeght?
Wat van Laban te gevoelen is, vermits hy Iacob ſyn outſte dochter Lea voor Rachel de jonghſte quam toe te ſteken?
Of Iacob wel dede Lea te behouden, en Rachel noch benevens haer te nemen?

Op't houvvelick van Atniel en Aſcha de volgende.

Of men houwelicken magh gronden op gaven des lichaems, als ſnelheyt, ſingen, ſpringen, en diergelijcke?
Wat eygentlick houwelicken van State genoemt werdē, en hoe die aen dienē gegaē?
Wat van Calebs maniere van doen te gevoelen ſtaet, in't beſteden van ſyn dochter?
Hoe groot de macht is vande ouders ontrent het uyt-houwelicken van hare kinderen?
Of vader en moeder beyde hier in moeten bewilligen, en vvie derhalven meerder macht moet verſtaen werden te hebben?

Op de ontſchakinge beſtaen by de Benjamijten de volgende.

Houwelicken, door middel van ontſchaken te wege gebracht, of dienſtigh en nut zyn?
Wat tot onſchult van het ontſchaken van de dochteren tot Sçilo door de Benjamijten geſeyt kan werden.
Swarigheden ontſtaen uyt gedwongen houwelicken, en droeve exempels op die gelegentheyt.
Vreemde fenijn-menginge, ende de vvercking van de ſelve.
Of yemant die een jonge deerne met haren wille vervoert moet verſtaen vverden een ontſchaker te vveſen, en daer voor magh geſtraft werden?
Of het ſoo is, dat een jonge deerne uytter aert dien lief krijght die eerſt haer maeghdom ontſet, gelijck ſommige voor-gevē?
Of een vrou-menſch willende trouwen met haren ontſchaker, ſulcx by de Overigheyt behoort te werden toegeſtaen?

SOPH. Ghy hebt de memorie goet en vers (ſoo ick mercke) lieve Philogame, en hebt in goede ordre verhaelt al ons vorigh verhandelde.

PHI. Maer zijnder oock veel meer diergelijcke bedenckelickhedē ontrent het houwelick te vinden, als wy alreede aengeroert hebben, weerde Sophroniſçe?

SOPH. Meer, Philogame? ja by-naeſt ſonder getal.

PHI. Hoe! is het houwelick ſoo lange in de werelt geweeſt, weerde man, en zijnder noch ſoo veel ſakē ontrent die gelegentheyt te vindē, die hedē noch in twijffel ſtaen?

SOPH. Ick ſegge u jae, Philogame, en op dat ghy des eē preuve mooght ſien, ſo let voor eerſt op het point by ons aengeroert, ***Wie datter behoort te trouwen***, en merckt doch hoe veelderhande vragen (alle hebbende redenen ter vveder zijden) deſhalven konnen vverden by gebracht; en even-wel en vvil icker maer eenige verhalen, die my nu voorkomen, als te weten,

Of een oudt man behoort te trouwen?
Of een geleert man behoort te trouwen?
Of een arm man behoort te trouwen?
Of lieden verſcheyden in geſintheyt van den Godſ-dienſt onderlinge weſende behooren te trouwen?
Offet beter is dat twee gebreckige, als by exempel, twee ſtomme, blinde, of halvegecken te ſamen trouwen, of wel dat een ſprekende, ſiende, en verſtandigh perſoon trouwe met een ſtomme, blinde, ofte ander ongeſonden menſche.

Noch wijder,

Of een veroude vrijſter behoort te trouwen?
Of een weduwenaer, eē goede vrouwe hebbende gehadt, behoort te trouwen?
Of een man of vrou-perſoon boven vrucht zijnde behoort te trouwen?
Of ſtervende menſchen, nu den doot op de lippen hebbende, vermogen en behooren te trouwen?

PHI. Hoe! al dit ontrent dat eenigh point?

SOPH. De menſchelicke ſaken, lieve Philogame, zijn by-naeſt alle ſoo geſtelt, dat de ſelve met voor en tegen-ſpreken in twijffel zijn te trecken; jae dit point ſelfs, of alle dingē in twijffel getogen konnē werden daer kan oock ſelfs aen vverden getwijffelt. Maer even-wel daer zijn oock onder ons eenige vaſte en blijckelicke gront-ſtuckē, daer op men ſtaen magh, alſmen plaets wil geven aen menſchelicke redenen.

PHI. Maer zijnder oock ſodanige twijffelachtigheden ontrent den ingangh van het houwelick, daer ick te vorē van gewaeghde?

SOPH. 'T is al het ſelve, lieve Philogame, en miſſchiē ſonder noch al een meerder getal te vinden zijn.

PHI. Ick bidde, laet ons daer mede al eenige ſtaeltjens van hebben.

SOPH. 'T is nu al een geruymen tijt, dat ick de gedachten daer over niet en hebbe laten gaen, weet-gierige jongelingh, daerom en hebbe ick de memorie over die ſaken ſoo vers niet, als wel voor deſen; maer dien onvermindert, ſoo gedenckt my, dat ick in mijn jonckheyt over deſe gelegentheyt in bedencken plagh te nemen deſe of diergelijcke vraegh-ſtucken, als te weten,

Of yet lief te hebben, ofte te begeeren een en de ſelve ſake zy?
Of de liefde voort-komt uyt eygen verkieſinge, ofte uyt heymelicke in-vloeyinge?
Of het verbieden van de geminde te mogen genaken een belet is van voort-gangh van de liefde?
Of de liefde jonge lieden dienſtigh of ondienſtigh is?
Of het beter is uyt voorgaende onderlinge liefde te trouwen, of door verkieſinge van ouders en vrienden?

Of

Of het beter ſ;is lange of korte vryagien te maken?
Of het beter is een vrijſter te nemen die veel of weynigh vrijers heeft gehadt?
Of het goet is malkanderen voor het trouwen met trou-belofte te verbinden?
Of men dan niet malkanderen van trou-beloften magh quijt ſchelden?
Of men liefde kan ſetten ter plaetſe daer men wil?
Of men ſyn liefde kan in-trecken en af-leggen als men wil?
Of het af-weſen van dat men bemint de liefde vermindert of vermeerdert?
Of het verkrijgē eñ beſitten van datmen lieft de liefde uyt-bluſt of grooter maeckt?
Of men op eenen tijt twee te gelijck kan lieven?
Of het ſoeter is te lievē, of gelieft te werden?
Of yemant die gelieft wort is gehouden tot weder-liefde?
Of jaloeſie of yver-ſucht een teycken is van ware liefde dan niet?
Of het trouwen beter is voor eē man of voor een vrou-menſch?
Of een droeve of een blijde verlieſtheyt bequamer is?
Of in't begin van de vryagie eerſt de ouders of eerſt de vrijſter dient aen-geſproken?
Offet geraden is voor een vrou-menſch een vrijer te trouwē die noyt 't geſelſchap van een vrouwe te voren gehadt heeft?
Of een jongelingh by een jonge deerne bevonden zijnde, ende aldaer gedwongen werdende haer trouwe te belovē des verbonden is, dan niet?
Of tuſſchē een man en vrou-perſoon vrientſchap kan gehoudē werden ſonder inſicht te hebben op gemeenſchap van bedde?
Of men naukeurigh magh zijn, om te onderſoecken door vvaer-leggers ofte diergelijcke, wat man of vrouwe men voor ſyn echte deel ſal bekomen, en of men meer als een man of vrouwe hebben ſal?
Of trou-beloften moeten gedaen werden ter weder-zijden, en of een vrijer belovende te trouwen aen ſulcken eenen daer in verbonden is, ſchoon ſy van haerder zijde geen belofte en doet?
Of het beter is dat jonge liedē, eerſt ten houwelick gekomen zijnde, ſtracx op haer ſelven gaen woonē en ſelfs huyſ-houden, dan offet beter is dat gehoudē kinderē by haer ouders, of de ouders by gehoude kinderen haer wooninge blijven houden?
Of men aen yemant die niet tegenwoordigh en is magh trouwe beloven, ende belovende, of men daer in gehouden is?
Hoe verre dat yemant het houwelick van een derde belovende verbonden is?
Of trou-beloftē, uyt ſake van eenige ſonderlinge miſmaecktheyt, d' een of d' ander van de verloofde over-gekomen, mogen gebroken worden?
Of yemant in het gevoelen zijnde, dat een deerne groote middelen heeft ten tijde hy haer ten houwelicke verſoeckt, een vader ofte vooght (ſoo het anders weſen mochte) ſulcx den vrijer gehouden is te openbaren?
Of eē deerne haer miſgaen hebbende in haer eere, verſocht werdende ten houwelicke, een vader of vooght van ſulcx is gehoudē den verſoecker te waerſchouwen?
Of een man noch bequaemheyt hebbende om kinderen te telen magh een vrouwe nemen die boven vrucht is?
Of yemant laſt gegeven hebbende om een houwelick voor hem te verſoecken ende te ſluyten in een ander plaetſe, indien hy ſyn laſt (daer hy is) quame te weder-roepen, of het houwelick ſal voor geſloten gehouden moeten werden, dan niet?
Of eē verloofde vrijſter yemant trou-belofte dede, om uyt ſchip-breucke of een ander merckelick perijckel behoudē te werden, wie voor ſoude gaen, de eerſte of de leſte?
Of een recht verlieft jongelingh teſtament magh maken?
Offet beter is een weduwenaer of een vrijer van gelijcke jaren te trouwen?
Of het betamelick is, dat een vrijſter eē vrijer te gaſt noodt?
Of een jonge deerne van vryagie aen-geſproken zijnde ſulcx aen hare ouders terſtont dient te openbaren?
Of yemant laſt hebbende, ten houwelicke te verſoecken de cameniere, en kans ſiende tot de juffer ſelfs, ſulcx ſoude vermogē te doen?
Of een deerne met oneerlick aen-raken miſhandelt zijnde aen den rechter haer dient te beklagen?
Of het geraden is te trouwen op een ſchilderije van de vrijſter, ſonder haer te ſien?
Of tweede en voordere houwelicken prijſſelick zijn?
Of de ouders even groote macht hebben om een

een houwelick door te dringē als het selve te beletten?

Of vader en moeder gelijcke macht hebben in 't toestaen en afslaen van de houwelicken haerder kinderen?

Of yemant by een jonge deerne syn troutjen verquackelt hebbende, magh naderhant seggen, sulcx alleen om 't jocx geschiet te zijn, en daer mede magh ontslagen wesen?

Siet daer, Philogame, een deel voor-loopers van mijn vraegh-stucken op dese gelegentheyt.

PHI. Gewisselick ick en hadde noyt gedacht, dat in het vverck der jonckheyt soo grootē stoffe was om de verstanden te oeffenen; maer ick achte dat hier mede de schatkamer van uwe memorie is uyt-geput, of dat de saken, uyt de verwerringe van de vryagie gebracht zijnde, geen ofte weynigh soodanige bedenckelicke vraegh-stucken meer te vinden zijn.

SOPH. 'T is al mede een misslagh, soete jongelingh. want soo voor het maken, in het maken, als naer het maken van houwelicken komē allenthalvē dusdanige twijffelachtige bedenckinge voor den dagh; en, als ick mijn memorie wat ververschen mochte, ick souder u eē groote menighte uyt konnen brengen op alle de gevallē by u voor-gestelt.

PHI. Zijnder dan oock eenige nae den in-ganck van het houwelick?

SOPH. Iae niet weynigh, soete jongelingh, en ontfanght my dese ter goeder rekeninge. Voor eerst,

Of een vrouwe merckende dat haer schoonheyt yemant gaende maeckt gehouden is die te bederven?

Of een man belovende aen syn vrouwe haer misdaet te vergeven, soose haer schult wil bekennen, ende daer nae overspel bekennende, hy de selve magh verlaten?

Of een vrouwe die in't heymelick verkracht is wel doet sulcx te openbaren?

Of de natien die veel wijven trouwen meer vernugen hebben uyt veel vrouwen, als men hier uyt eene doet?

Of een vrouwe verlaten magh worden die voor haer houwelick haer in haer eere heeft verloopen?

Of een bruyt verlaten magh werden vermits sy bevonden vvert sogh in haer borsten te hebben?

Of men magh bedingē, voor het houwelick, dat het wijf sal vooght zijn, en sulcx gedaen zijnde, of, een van beyde de gehoude daer van willende af-wijckē, de tweede sulcx magh weygeren?

Of een mans-persoon kan ontschaeckt werden?

Of men onder conditien een vrouwe magh trouwen, te vveten, indiense een sone krijght, ofte indiense maeght bevonden wert, of diergelijcke?

Of het tot een sekeren tijt geoorloft is te trouwen?

Of d' overheyt haer borgers magh dringen en dwingen om te houwelicken?

Wat het eygentlick te seggen is, dat men vader en moeder sal verlaten en den man aen-hangen?

Of een vrouwe haren vader ofte haren man moet toe-vallen in eenigh verschil daer haer man ongelijck in heeft?

Of een vrouwe haren man magh verlof geven om een ander wijf te gebruycken, indien sy onvruchtbaer is, of diergelijcke?

Of eē man of vrouwe in haer t' samen-komste een schoonder sigh mogen inbeelden?

Of om oneerlick en dertel hant-gespel een beloofde verlaten magh werden?

Of een Vasael het wijf van synen leen-heer oneerlick betastet of gekust hebbende van syn leen kan verstaen vverden vervallen te zijn?

Of een vrouwe hertneckelick weygerende haer in redelickheyt te voegen, verlaten magh werden?

Of een man moetwilligh sigh ontmannende van de vrouwe magh verlaten werden?

Of een vrouwe magh trouwen met een man diese weet onmachtigh te zijn totte voorteelinge, en sulcx geweten hebbende, offe naderhant, om de selve redenen, van hem vermagh te scheyden?

Of een vrouwe gehouden is te volgen een man genegen tot lant-loopen?

PHI. Maer wat ract om de gronden deser saken, immers van de bysonderste der selver, wat naerder te ondersoecken, op dat ick niet alleen de vragen, maer oock de redenen der selver voor en tegen, en eyntelick u gevoelen over de selve mochte verstaen?

SOPH. Een groot getal van de selve soude verhandelt konnen vverden by gelegentheyt van de volgende trou-gevallen; maer het is nu eenmael genoegh voor desen tijt de tongh en sinnen hier op geoeffent te hebben.

PHI.

PHI. Dewijl het dan, weerde Sophroniſçe, u alſoo gelieft, ſoo wil ick hier een eynde makē. maer weet dat ick iegenwoordelick van u ſcheyde, niet gelijck leeuwen of beiren, ofte ander wilt gedierte, haer banden af-gebroken hebbende, naer het wout loopen, om noyt vveder te komen: maer even ſoo als hoenders of duyven, en diergelijcke tam gevogelt uyt ſyn kot gaet of vlieght, houden ſtaegh een opſet en voornemen om haeſt weder te keeren.

SOPH. Ick verſtae wat ghy ſeggen wilt, jongelingh, doet ſoo, en vaert wel.

Al is een ſake noch ſoo goet,
VVeet datjer maet in houden moet.

PROEF-STEEN
VAN DEN
TROV-RINGH.
HET
TWEEDE DEEL.

C. Van queboren sculpsit

PROEF-STEEN
VAN DEN
TROV-RINGH.
TWEEDE DEEL.

IN-LEYDINGE.

HEt vvas alreede over den middagh, en de ſonne hielt haer noch bedeckt onder een duyſtere vvolck, de vvelcke haer eyntelick ontſloot in een dichten mot-regen, ſonder datter eenigh hemels-blau, door't ſcheyden van't ſvverck, ſigh ſcheen te vvillen openbaren. Philogamus, deſe geſtalte des luchts bemerckt hebbende, oordeelde daer uyt, dat hy ſynen vrient Sophroniſcus vermoedelickt' huys ſoude vinden, en mitſdien gelegentheyt ſoude hebben, om met den ſelven voort te gaen in de t' ſamen-ſprake op de trou-gevallen ende houvvelickſche bedenckingen, voor deſen onderlinge gehouden, en daerom uyt-gaende quam den ſelven vinden in ſcker ſtil vertreck, daer hy ghevvoon vvas in ſyn eenigheyt de ſinnen by vvijlen innevvaerts te trecken, om ſigh de uytterlicke dingen te ontrecken. Hy dan den ſelven al vorens gegroet hebbende, verklaerde daer te zijn gekomen tot vorderinge ende vol-treckinge (konde het geſchieden) van haer lieder vorige aen-merckinge op de houvvelickſche ſaken.

Den regen juyſt ontrent den noen
Is om den ganſchen dagh te doen,

(ſeyde Philogamus) ſulcx dat ghy belet zijnde om in uvven tuyn te gaen vvandelen, en van gelijcke om de ſtraten te gebruycken, maer eenſaem vveſende in dit u ſtil vertreck, ſoo come ick u aen-manen tot vol-voeringe van ons begonnen vverck, u en my bekent. Is dat alſoo, vrient? ſeyde Sophroniſcus. Voor deſen hebt ghy my hier toe verſocht by gelegent-

heyt van een ſchoonen dagh en een vermakelicke plaetſe, en nu gebruyckt ghy in de ſelve ſake voor een aen-radende reden dit regenachtigh vveder, en deſen verſchoven en eenſamen hoeck van mijne vvooninge. hoe meynje dit ront te ſchieten? Genegentheyt (antvvoorde Philogamus) maeckt gelegentheyt, en een die yet ſeer begeert, die vveet oock allerhande tijden en ſtonden daer toe te paſſen, en bequaem te maken. Ick bidde u, vveerde man, laet ons geen tijt verlieſen, dewijl ick gemerckt hebbe, dat de ſelve in aengename ſaken altijt ſchaers uyt komt te vallen. VVel aen (ſprack Sophroniſcus) ſet u neder, en begint te leſen, als ghy voor deſen plaght te doen; ick vvil u dat ampt als noch laten. VVy ſullen jegenvvoordelick van Paleſtina na Griecken-lant over-gaen in den draet van dit vverck, ſoo ick d' ordre van onſen Schrijver vvel gevat hebbe. VVel aen, laet ons dat lantſchap mede eens door-vvandelen (ſeyde Philogamus) om daer na te dalen tot bekende rijcken en tijden. Ick ſitte dan neder, neme het boeck in handen, en beginne te leſen, met vervvachtinge, vvat in-vallende gedachten u hier door ſullen vverden vervveckt.

EER-

EERSTE GESCHIEDENISSE,

Beſtaende in het verhael van het ongelijck houvvelick

VAN

CRATES

EN

HIPPARCHIA.

Ernuftigh Griecken-lant, vvilt heden laten varen
VVat in u is gebeurt in menigh hondert jaren,
Al vvat het eerſte volck eens ſelſaem heeft gedacht,
En vvat een jonger tijt te voorſchijn heeft gebracht.

VVilt, door een langh verhael, hier niet te ſamen rapen
Noch hoe, door ſlim bedrogh, Alcmene vvert beſlapen,
Noch hoe dat Ceres kint by Pluto vvas ontſchaeckt;
En van den ſvvarten poel prinçeſſe vvert gemaeckt,
Noch vvat Paſiphaë voor deſen heeft bedreven,
Dat van den ouden tijt niet recht en is beſchreven,
Noch hoe dat over langh een ganſch verſcheyden aert
Te ſamen is gebracht, en door de trou gepaert.
Laet ons een ander ſtuck op heden gaen bemercken,
En laet op dit verhael de jonge ſinnen vvercken.
'Ten is geen vvonder meer, al troude Galatée
Een dodden uyt het vvout, of monſter uyt de zee.

Siet hier een jonge maeght, tot hoogen drift genegen,
Die ſtelt haer teeren voet op ongebaende vvegen,
Sy doet een ſelſaem vverck, en, met een vreemt beleyt,
Sy ſchout die haer begeert, ſy vvil die haer ontſeyt;
Sy vleyt een bultigh man, ſy vliet de ſchoonſte menſchen,
Sy hatet altemael dat jonge lieden vvenſchen.
Op op, geſvvinde pen, beſchrijft ons dit geval,
Dat aen ons Hollants volck een vvonder ſchijnen ſal.
Hipparchia geſtreelt van al de jonge lieden,
Meer alſſer eenigh menſch te voren ſagh geſchieden,
Is quelligh in den geeſt en bijſter ongeſint,
Als haer een jongh geſel met ſoete vvoorden mint.
Het is haer meerder luſt gedurigh yet te leſen,
En in een ſtil vertreck alleen te mogen vveſen,
Om door een rijp gepeys te toomen haer gemoet,
VVanneer het buyten ſpoor verkeerde gangen doet.
Sy vint in haer geen luſt, gelijck de maeghden plegen,
Sy vint tot naelde-vverck haer ſinnen niet genegen,
Sy vvil geen tijt-verdrijf gelijck de loſſe jeught,
Sy vvil geen mal geraes, of ongeſouten vreught;
Haer geeſt ſtijght hooger op, ſy geeft haer om te ſoecken
Al vvatter ſchuylen magh in ongemeene boecken,
Sy ſpot met ſpelde-vverck, en al het aerdigh doeck,
En laet het vrouvven-tuygh verſchoven in den hoeck.
Een ſchrift dat hooge ſvveeft, en boven alle vrouvven
Dat ruſt op haren ſchoot, en leyt in haren bouvven;
En ſchoon het duyſter vvort, ſy draeght de boecken met,
En leytſe nevens haer oock in het ſachte bet.
Al vvat de jonckheyt acht, dat is in haer verdvvenen,
De beſte van het lant die loopen blauvve ſchenen.
Een joncker uyt het hof, en ſyn uyt-vvendigh kleet
Dat is haer als een vvalgh, en enckel herten-leet.

Maer

Maer des al niet-te-min de grage jonge lieden
En laten efter niet haer gunſt te komen bieden,
En hoe de juffer meer de vrijers vveder-hout,
Hoe meer ſy vvort geverght, om haeſt te zijn getrout.
Meeſt al haer naeſte bloet is beſigh haer te raden,
Sigh met geen droeve ſorgh te vvillen overladen,
Maer liever bly te zijn, gelijck de jonckheyt plagh,
Tervvijl het haer betaemt, en oock gebeuren magh.
De moeder is geſint haer ſpoedigh uyt te geven,
Om in den echten-ſtaet haer dagen af te leven,
Sy roept ſchier even-ſtaegh: Het is my groote ſpijt
Dat ghy ſoo bijſter ſtil, en ongeſelligh zijt.
Ghy ſpaert u jeught te langh, dies vvord' ick onverduldigh,
Ghy zijt aen onſe ſtam een nieuvve jonckheyt ſchuldigh,
Ghy moet voor al het rijck gaen brengen aen den dagh,
VVaer door het even-ſtaegh in vveſen blijven magh.
Ontſluyt den vveerden ſchat in uvven ſchoot verholen;
V vader even-ſelfs die heeftet u bevolen.
Kieſt uyt de ganſche ſtadt een ruſtigh edelman,
Die tot ſoo nutten vverck u dienſtigh vveſen kan.
Om lant-koop vvel te doen, en vvel te mogen paren
En koomt nau eens 't geluck in ſeven ganſche jaren,
En mits die ſchoone kans ſoo vvonder ſelſaem valt,
Soo dient hier vaſt gegaen, en niet te zijn gemalt.
Maer vvat haer yemant raet, ſy gaet haer oude vvegen,
Tot vrijers niet geſint, tot vrijen ongenegen,
En ſy en kent voor al geen aengenamer dagh,
Dan alſſe boecken leeſt, en eenſaem vveſen magh.
Het viel op deſen tijt haer vader hadde gaſten;
Maer hy en liet met dranck geen vrienden overlaſten,
Een yder eyſte vvijn ſoo veel het hem geviel,
Soo dat meeſt al het volck de ſinnen nuchter hiel.

De

De vreughde lijcke-vvel en is niet vvech genomen.
VVant na het derde glas begonder praet te komen,
De vvijn heeft yders breyn tot ſpreken op-gevveckt,
En yder vogel ſongh, na dat hy vvas gebeckt.
Hier gaet Archidamas, met vvonder hooge ſtreken,
Van ſyn door-luchtigh huys en grooten adel ſpreken,
Hy roemt hem af-gedaelt van Cadmus oude ſtam,
Die (ſchoon het Bachus ſpeet) den draeck het leven nam.
Maer Hylas pooght het gelt, het lant, en oude renten,
Als vry van meerder nut, de gaſten in te prenten.
Hier vveyt hy vvonder breet. Ariſto prees de jacht,
Die hy van grooter vreught voor rechte mannen acht.
Maer Hedon valter in, en looft de ſchoone vrouvven,
En vvil, tot ſyn vermaeck, maer deſen acker bouvven.
Candaules loegh hem uyt, verhief den koelen vvijn,
En noemt ſyn hooghſte goet, te leven ſonder pijn.
Phryx ſvveegh een langen tijt, tervvijl de gaſten aten,
Maer berſt ten leſten uyt, en prijſt de groote ſtaten,
Hy meynt dat ſtaegh te zijn in 's koninghs vaſte gunſt
Is ver het hooghſte luck, en vry de meeſte kunſt.
Doch Calchas, om den tvviſt in dit geval te mijden,
Gingh halen aen den dagh den loop van oude tijden,
Hoe dat eens overlangh Leander had gevrijt,
En door de baren drongh met onvermoeyde vlijt,
VVat Thaïs heeft gedaen in haer ontuchtigh leven,
En vvat oyt Canace voor deſen heeft bedreven,
En meer van deſen aert, vvaer van hem yder prees,
Tot datter op het leſt een groote ſtilte rees.
VVat lager aen den diſch, daer jonge lieden ſaten,
En niet als van een bruyt, of van het vrijen praten,
Daer gingh een yder aen, na dat hy is geſint,
Of na de reden leyt, of naer hy ſtoffe vint.

Accœ-

Accetes, uytter aert een hater van de vrouvven,
Beſpot al vvatter ſcheen genegen om te trouvven,
Hy noemt het echte bed een jock, een laſtigh pack,
En ſtage ſlavernij, een vvilligh ongemack;
Hy ſvvoer, noyt tot een vvijf ſyn hert te ſullen geven,
Al vvou de VVijſheyt ſelfs met hem in echte leven.
Dit hielt meeſt al de jeught al vvat te rau geſeyt,
En meynt dat hy te breet in deſen handel vveyt.
Maer Arcas vvederom, genegen om te paren,
Hielt trouvven vvonder nut voor ſyns gelijcke jaren,
Hy noemt het echte bed des vverelts hooghſte vreught,
Een ſteunſel voor den Staet, een haven voor de jeught,
Hy riep: Ick vvil een vvijf, ick ſalder een beleſen,
Al ſou de Sotheyt ſelfs mijn byſlaep moeten vveſen.
Siet daer een groot verſchil, door ongelijcken aert,
D'een vvenſt te zijn getrout, en d'ander ongepaert.
Maer onder dit gevvoel quam Celon tuſſchen beyden,
En hieltet ſonder gront al vvat de vrijers ſeyden,
Hy ſprack: Indien ick oyt ſal komen tot de trou,
'K en vvil geen ſlechte duyf, 'k en vvil geen vvijſe vrou.
Siet dus ſvvetſt al het volck, en vveet bequame reden,
En vvat hem dienen magh tot ſyn gebruyck te ſmeden;
D'een doet het in der daet, en d'ander in den ſchijn.
Dus ſiet men over-al de krachten van de vvijn.
Hier na gingh Crates aen, onaerdigh in de leden,
Maer geeſtigh in verſtant, en deftigh in de reden.
Eerſt ſprack hy van het ooft, dat op de tafel ſtont;
Maer uyt een diepen geeſt, en op een vaſten gront.
Doen trad hy vorder uyt, en quam tot hooger ſaken,
Soo dat hy menighmael den hemel ſcheen te raken,
Hy ſprack van vvaer de vorſt, van vvaer de donderſlagh,
Van vvaer dat ebb' en vloet met beurten komen magh.

Hoe dat het met de lucht en aertrijck is gelegen,
En vvat het vvonder Al gedurigh doet bevvegen,
En hoe een hooger geeſt bevvoont dit machtigh lijf,
Die al dit groot beſlagh heeft onder ſyn bedrijf.
En of geheel de menſch, vvanneer hy komt te ſterven,
Sal in het graf vergaen, en in het ſtof bederven;
Of dat ſyn innigh deel ſal ſvveven in de lucht,
En komen even-ſelfs daer noyt en vvert geſucht.
Hy koomt ten leſten af en ſtraft de vreemde ſtreken,
VVaer toe van langer hant de menſchen zijn gevveken,
Hy ſtrijckt de rancken deur, hy ſchelt de loſſe vvaen,
VVaer med' in ſynen tijt de lieden ſvvanger gaen.
Hy leert, dat geen bejagh magh nut of voordeel hieten,
Indiender goede trou geen deel en magh genieten.
Hy ſchaft den rijckdom af, vermits de middel-maet
Al vvat ter vverelt is in prijs te boven gaet.
Hy leert, hoe dat de geeſt ons tochten moet betoomen,
En dat al 's menſchen doen beſtaet in loſſe droomen.
Hy ſpreeckt van 't lompe vleeſch, en van de rappe ziel,
En meer van deſe ſtof, na dat de reden viel.
Hier in ſchiep onſe maeght een vvonder groot behagen,
En ſcheen in dit geſpreck als buyten haer gedragen,
Haer dacht, dat ſy niet meer by ſvvacke menſchen ſat,
Maer in des hemels troon en by de Goden at.
De maeltijt is gedaen, de gaſten gaen vertrecken;
Maer ſy gaet des te meer haer ganſche ſinnen ſtrecken
Tot Crates hoogen geeſt, ſy vvickt en overleyt,
VVat Crates heeft gedaen, vvat Crates heeft geſeyt.
Syn ſtant, ſyn vvijs geſpreck, en ſyn manhaftigh vveſen
Dat is in haer gemoet als in een boeck te leſen,
Dat is in haer gemaelt, en vvonder diep geprent,
En vvaer de juffer gaet daer ſcheen de man ontrent,

Hy

Hy ſvveeft haer voor het oogh, hy leyt haer in de ſinnen,
En ſy en kan geen ruſt op haren geeſt gevvinnen,
Sy noemt hem menighmael, oock tegen haren danck,
En dus maelt haer de ziel geheele nachten lanck.
Doch ſchoon een ſoete ſlaep koomt over haer gevallen,
Noch vvortſe nimmermeer genegen om te mallen;
Haer breyn is even dan met reden in-getoomt,
'T is tucht al vvatſe prijſt, en vvijſheyt datſe droomt.
Sy, geenſins door het oogh, maer door het oir gevangen,
Gevoelt in haer gemoet een vvonder ſoet verlangen,
Sy prijſt den jongelingh, en ſynen hoogen geeſt,
Sy prijſt ſyn diep vernuf, en ſchoone reden meeſt.
VVel! vvat is dit geſeyt (dus gaet de vrijſter ſpreken)
VVat voel ick voor een brant in dit gemoet ontſteken?
VVord' ick nu minne-ſieck van ſoo een vijſen man,
Die 't my niet vragen ſal, en ick niet vragen kan?
Siet, vvat een ſelſaem vverck! de beſte van den lande
Die ſtellen hare trou aen mijne jeught te pande,
Die bieden my geſtaegh haer trou en rechterhant,
En ick en bood hun noyt een eenigh minne-pant.
Ick vvorde t' aller tijt gevleyt, geſtreelt, gebeden,
En deftigh aen-geſocht, en vvonder hart beſtreden,
En des al niet-te-min ick blijve die ick ben,
Om dat ick niet een man voor my bequaem en ken.
Hoe! ſal dan nu een menſch van vvonder ſtrenge ſeden,
Die geen cieraet en lijt ontrent ſyn rauvve leden,
Ontſtellen mijn gemoet, en roeren mijnen geeſt,
Daer voor ick van der jeught ten hooghſten heb gevreeſt?
Ach! dat ſou voor het volck een vreemden handel vveſen,
En daer in d' oude tijt noyt van en vvert geleſen,
En om ſoo vijſen gril, en ongehoorden brant,
Sal ick een ſtraet-maer zijn door al het ganſche lant.

Maer neemt, ick vond het goet ſoo harden aert te minnen,
Koomt ſegh eens mijn vernuf, hoe ſal ick dit beginnen?
Ach! Crates is van outs een hater van de vreught,
Hy kent geen ſoete min, geen luymen van de jeught,
Syn hert is even-ſtaegh als buyten hem gevlogen,
En boven aertſchen draf ten hemel op-getogen,
Hy voed een hoogen geeſt, van alle tochten vry,
Erkent niet vvat de jeught of vvat het minnen zy.
VVil ick hem voor een man, ick ſal 't hem moeten vragen,
En met een groot gevaer mijn eere moeten vvagen,
Ick ſal hier moeten doen al vvat een vrijer plagh,
En dat noyt teere maeght met eere plegen magh.
En ſoo ick dit beſtae, hoe ſal de vverelt ſpreken?
Hoe ſal het ſchamper volck met felle tongen ſteken?
Hoe ſal de ſteedtſche jeught verfoeyen mijne daet,
Als die ganſch buyten ſpoor en uyt den regel gaet?
Ey, vvat ick bidden magh, bedaert u loſſe ſinnen,
En vvilt ſoo vreemden ſtuck u leven noyt beginnen.
Kieſt liever, t'vvijl ghy meught, een man, een echten vrient,
Die ſoet, die geeſtigh is, en u tot vreughde dient.
'T is vry een vvijt verſchil te vverden aen-gebeden
Door yemant van de jeught, verçiert met friſſche leden,
Als aen te moeten doen een ſchaem-root aengeſicht,
En af te moeten gaen van alle maeghde-plicht,
Als ſoo een vijſen kop, verſlingert op de boecken,
Te ſtreelen met den mont, tot vrijen aen te ſoecken.
Ach! ſiet doch, mijn gemoet, dat ghy die klippen mijt;
Een menſch die leelick is hoe kan hy ſyn gevrijt?
Sy vvou na dit geſpreck haer geeſt in ruſte ſtellen,
Maer voelt al vvederom haer ziel gedurigh quellen;
Dat hoogh verheven breyn dat ſvveeft haer in den kop,
En, vvaer de juffer gaet, het draeyt gelijck een top.

Sy

Sy gaet als vvederom hier over liggen malen,
Soo dat in dit gevvoel haer ganſche ſinnen dvvalen.
VVel hoe! beſchroomde ziel, is dit ſoo vreemden ſtuck,
Dat oock een juffer vrijt, en let op haer geluck?
Of moet een jonge maeght haer ſinnen laten binden,
Daer niet als tegen-aert en leet en is te vinden?
Moet ick en mijns gelijck voor eeuvvigh zijn beſchroomt,
En trouvven naer het valt, en nemen datter koomt?
Neen, neen, na mijn begrijp, dit zijn maer vijſe grillen,
Die ons, als voor een vvet, de menſchen ſtellen vvillen.
Een vrijſter heeft de macht, ſoo vvel als eenigh man,
Te nemen haer gerief, daer ſy het vinden kan.
Medea, vvech geruckt door Iaſons ſchoone leden,
Heeft met een ſoeten mont den ridder aen-gebeden,
Den ridder op-gedaen haer toe-genegen hert,
Tot dat ſyn friſſche jeught tot haer genegen vvert.
Heeft Dido niet gevrijt, en met geheele ſinnen
Æneas aen-geleyt, om haer te komen minnen?
Heeft Sappho boven dien niet Phaon aengeſocht,
En door een ſoet gevley tot haren vvil gebrocht?
Hoe! ſal ick dan ontſien, dat hondert ſchoone maeghden
Eens ſtelden in het vverck, en ſonder ſchroomen vvaeghden?
Hoe kan het hedenſdaeghs alleen my qualick ſtaen,
Dat in den ouden tijt ſoo dickmael is gedaen?
Soo ick op luſten ſagh dat vvaren vuyle ſaken;
Maer nu ick vvijſheyt ſoeck, vvie kan mijn voorſtel laken?
Ick, die een man begeer, niet ſoo de jonckheyt plagh,
Magh doen in dit geval dat yder niet en magh.
Maer Crates is miſmaeckt. Dit hoor ick op hem ſchieten;
Hem dien de deught verçiert vvie kan dien leelick hieten?
Maer hy is bijſter arm, en uytter-maten kael;
Die vvijſe ſinnen heeft beſittet altemael.

Maer hy en heeft geen ſtaet, om van te mogen leven;
Al vvat op aerden vvaſt dat kan hem voedſel geven.
Maer hy is noyt geſet, en dvvaelt aen alle kant;
Al vvaer den hemel ſtreckt daer is ons vader-lant.
Maer vvat heeft ſoo een menſch als enckel leet te vvachten?
Een vvijs en billick hert kan alle dingh verſachten.
Maer hy vvort ſtaegh beſpot, dat hem tot ſchande ſtreckt;
VVie dat den vvijſen ſchimt noch vvort hy niet begeckt.
Maer ghy zijt bly van aert, en hy een rechte ſuffer;
Iae hy een deftigh man, en ick een ſlechte juffer.
Maer hy een vuyle ſlons, en ghy een nette maeght;
Ghy ſpraeckt een ander tael, ſoo ghy hem innigh ſaeght.
VVaer vvoont oyt kloeck verſtant in ſoo miſmaeckte leden?
Ick bidde vraeght my niet; maer hoort ſyn vvijſe reden.
Maer 't is niet dat alleen. vvant hy is oock gebult;
Geheel dat groot geſvvel is met verſtant gevult.
Maer 't is een vijſen kop, hy kan geen vrouvven ſtreelen;
Hy kan my ſyn vernuf en deughden mede deelen.
Maer hy is ſtaegh alleen in eenigh ſelſaem dal;
VVat raeſt het ſchamper volck! is God niet over-al?
Maer hy baſt yder toe, geen menſch kan hem behagen;
Dat is een vaſte peyl, dat ſy hen qualick dragen.
Maer hy veracht het gelt, een teycken dat hy raeſt;
VVie daer niet op en paſt die koomt de Goden naeſt.
Maer hy lijt ſtaegh gevaer, met veel in 't vvout te ſvveven;
Al vvie geen doot en vreeſt die kan eerſt ruſtigh leven.
Maer hy komt in geen huys, oock op een verre reys;
Des hemels ſchoon vervvulf dat noemt hy ſyn paleys.
Maer hy en drinckt geen vvijn, vvat kan hem oyt vermaken?
VVie drinckt vvanneer hem dorſt, die kan oock vvater ſmaken.
Maer hy nut ſlechte ſpijs, en dickmael niet een beet;
'T is goet al vvat hy nut, die maer uyt honger eet.

Maer

Maer hy en lijt geen kunſt of çierſel aen de leden ;
Een vvijs een deftigh man vernoeght hem met de reden.
Maer dit is enckel leet voor uvven teeren aert ;
'T is my de meeſte vreught met hem te zijn gepaert.
Maer hy vvaeckt menighmael, oock dickvvils ganſche nachtē;
VVanneer hy niet en ſlaept dan voed hy ſyn gedachten.
Maer ſoo een ſelſaem hooft en dient geen jonge vrou ;
'K en name Crates niet, indien ick mallen vvou.
Daer ſtaet de vrijſter vaſt, ſy roept haers vaders knechten,
Sy laet in haren tuyn een hooge ladder rechten,
Sy gaert in haren ſchoot het ſchoonſte boom-gevvas,
Dat oyt een ſinnigh menſch van ſchoone boomen las.
Dit lietſe nae de kunſt met aerdigh kruyt beſteken,
En vvrochter rooſen om met hondert minne-treken.
Een yder, die het vverck maer eens met oordeel ſagh,
Verſtont vvaer heen het vvou, en vvatter onder lagh,
Verſtont in volle daet, en vvat de groene kruyden,
En vvat het bloem-gevvas in deſen vvou beduyden.
Men ſagher ſneegh beleyt, men ſagher vonden in,
Vry teykens van verſtant, en van een diepe min.
De ſchotel boven al, daer in de fruyten lagen,
Die ſcheen oock even-ſelfs haer ſoeten noot te klagen ;
Men ſagher menigh hert bezijden op gemaeckt,
Met pijlen (ſoo het ſcheen) tot in de gront geraeckt.
Sy geeft het reyn geſchenck een van de kamenieren,
En hiet het by den man met heuſche vvoorden çieren ;
Doch hoeſe ſpreken moet en vvatter dient geſeyt,
Dat vvort haer voor geſpelt, en in den mont geleyt.
De dienſt-maeght doet haer vverck, ten beſten datſe konde,
Hoe-vvel ſy metten geeſt de ſaken niet door-gronde.
Ten valt haer geenſins in, dat aen de ſoete maeght
Soo vijſen hooft bevalt, ſoo ſtrengen aert behaeght.

Sy

Sy koomt dan met het ooft tot Crates in-getreden,
Sy groet den jongelingh, en ſeyt hem deſe reden:
Mijn juffer, vveerde man, (ghy kentſe ſoo ick denck)
Die biet u goeden dagh, en ſent u dit geſchenck.
't Zijn fruyten, na de kunſt geçiert met verſche rooſen,
Die vvy, tot uvver eer, uyt meer als duyſent kooſen,
Vermits ghy giſter noen ſoo vvel en bondigh ſpraeckt
Van al dat 's menſchen oogh en oock den mont vermaeckt.
Hipparchia die vvenſt, ſoo ghy het vvout gehengen,
Eens meerder herten-luſt u toe te mogen brengen,
En, om u kont te doen haer toe-genegen hert,
Soo iſt dat dit geſchenck u toe-geſonden vvert.
De man die hoortet aen, maer hielt ſigh onbevvogen,
Vermits hem even doen de ſinnen elders vlogen;
By hem vvert, ſonder ſlot, 'k en vveet niet vvat, geſeyt,
En hy gaf even-ſelfs geen drinck-gelt aen de meyt.
Syn ſvvaer en killigh breyn dat blijft gelijck vervroſen
Te midden in de jeught van al de friſſche roſen,
Hy laet de fruyten daer, en hy en proefte niet,
Het ſchijnt dat hy geen kruyt of ſchoone vruchten ſiet.
Dit ſpeet de kamer-maeght, en mits ſy konde mercken,
Dat aen de jongelingh de ſinnen elders vvercken,
Soo keertſe vvederom, en ſeyt de juffer aen,
VVat datter is gebeurt, en hoe de ſaken ſtaen.
V fruyt, begon de meyt, dat ſvvaer-hooft toe-geſonden,
En heeft in ſynen geeſt geen luſt met al gevonden.
VVant, of men deſen kluts al moye dingen geeft,
Hy vveet van buyten niet of hy van binnen leeft.
Hy is als ſtaegh van huys. Ghy (hebje vvat te ſchencken)
VVilt niet om deſen bloet, maer om een ander dencken.
Een gifte (na my dunckt) is ſonder gront beſteet,
Als hy dien ghy beſchenckt aen u geen danck en vveet.

De

De maeght had uyt-geſeyt. De juffer is verſlagen,
Sy geeft haer nae den hof, om daer te mogen klagen,
Ach! ſeytſe, 't is een block, en niet een geeſtigh man,
Aen vvien mijn groen geſchenck geen luſt vervveckē kan,
Ach! 't is een deuſigh breyn, dat niet en kan bedencken,
VVat dat het ſeggen vvil, als jonge vrijſters ſchencken.
Ach! had ick deſe gunſt aen Lycias getoont,
Ick vvare metter daet door vveder-gunſt geloont.
Had ick het aerdigh freuyt Eudoxus toe-geſonden,
Ick hadde voor gevvis ſyn hert aen my gebonden,
Ick vveet, hy had vereert aen mijne kamer-maeght
Vry meer als dit geſchenck en al het freuyt bedraeght.
Had ick aen Eutrapel het minſte dingh geſchoncken,
Hy kreegh in ſyn gemoet vvel duyſent minne-voncken;
Sont ick hem maer een blom of maer een verſche roos,
VVat iſſer dat ſyn hert voor mijne gunſt verkoos?
Een peer hem toe-geſchickt, een appel hem gegeven
Die ſou als van der doot hem brengen in het leven,
Die ſou den edelman verfraeyen ſyn gemoet,
Gelijck een ſoeten daeu de flauvve kruyden doet.
Voor minnaers is het ooft van alle tijt gepreſen,
Cydippe kan voor al my des getuyge vveſen.
Een appel heeft vvel eer een ongetemde maeght
Tot in den lieven arm van haren vrient gejaeght.
Door ooft en ſyn behulp ſoo maeckte Pluto zijne,
Den roof by hem ontvoert, de ſchoone Proſerpijne;
En koomter aerdigh freuyt van eenigh herders kint,
Het is van outs een peyl, dat hy van herten mint.
Dit al (gelijck ick vveet) heeft Crates vvel geleſen.
Hoe kan dan ſyn gemoet ſoo ongevoelick vveſen?
Voorvvaer hy is te ſtuer, daer is geen ſoetheyt in,
Daer is in ſyn gemoet geen vvoon-huys voor de min.

Ghy vvilt dan uvven geeſt tot ſoeter vrijers geven,
Verkieſt een edelman, die beter vveet te leven,
Verkieſt een ſoeter aert, die op u dienſten vvacht;
'Tis dvvaesheyt gunſt te doen een dieſe niet en acht.
Sy heeft na dit gepeys een langen tijt geſvvegen,
Maer heeft al vvederom haer oude luym gekregen:
T'fy, ſeytſe, grilligh menſch, hoe gaeje dus te vverck,
Ick bidde, ſegh een reys, vvat is u oogh-gemerck,
VVilt ghy een jongen laf tot uvve gunſt vervvecken?
VVilt ghy een Venus-vvicht tot uvve liefde trecken?
Neen, dat is niet gemeent, ghy ſoeckt een deftigh man,
Die, met een hoogh gemoet, ſyn tochten dempen kan.
VVel aen dan, grilligh breyn, en vvilt u niet bedriegen,
Het is van outs geſeyt: Geen arent jaeghter vliegen,
Geen man ſoeckt kinder-ſpel: en vvieder hooge ſvveeft,
VVeet dat hy geen vermaeck in ſlechte dingen heeft.
De meyt die quam daer aen en gingh de man beſoecken,
Daer hy ganſch beſigh ſat te midden in de boecken,
Sy ſtelt hem freuyten voor met rooſen overdeckt;
Voorvvaer (bedencktet vvel) het is met hem gegeckt.
Hy vvas met ſynen geeſt tot in de lucht gevlogen,
En by de Goden ſelfs ten hooghſten op-getogen,
Hy vviſt u grillen niet, noch hoe het meyſen ralt,
Vermits ſyn hoogh gemoet ſoo lage niet en valt.
En ſiet, vermits de man veracht ſoo kleyne dingen,
En niet en is gevvieght met ſlechte beuſelingen,
Daerom verflaeut u geeſt, en krijght een dvvarſſen ſin,
En 't is nochtans de gront van u begonnen min.
Om dat geen oogen-luſt ſyn hert en kan bekoren,
Om dat de leckernij by hem is af-geſvvoren,
Om dat geen ſchoonheyt ſelfs ſyn reyne ſinnen treckt,
Dit iſt dat u gemoet tot ſyne gunſt vervveckt.

Om

Om dat hy niet en doet, gelijck geringe menſchen,
Die rijckdom, die vermaeck, die ſachte dagen vvenſchen,
Om dat hy over langh ſyn tochten overvvan,
Siet daerom vvil ick hem, en anders geenen man.
Maer daer is boven dien een misſlagh hier bedreven,
Ick hebbe deſen laſt een loſſe meyt gegeven,
En die heeft (naer ick merck) mijn gronden niet verſtaen,
En daerom als het dient haer boodſchap niet gedaen.
VVie ſieck is van de min, en ſoeckt te zijn geneſen,
Hy die de pijne voelt die moet de boode vveſen,
Hem is het droevigh leet tot in de ziel geprent,
Dies is hy ſlecht bedacht als hy een ander ſent.
Ick vvil mijn eygen ſelfs aen Crates gaen vertoonen,
Soo ſal dit kloeck verſtant mijn gunſten vvel beloonen.
VVat doet ons vvacker oogh en geeſtigh vveſen niet,
VVanneer het op een man geſvvinde pijlen ſchiet.
Maer hoe! ſal ick een maeght tot Crates nu genaken?
Sal ick in volle daet den vrijer moeten maken?
Sal ick met ſtout gevaer hem vallen in den ſchoot,
En met een vollen mont hem klagen mijnen noot?
Kan dit een vrijſter doen? kan dit mijn tonge ſpreken?
Gevvis mijn eerbaer hert dat ſchijnter af te breken,
Mijn bange geeſt verdvvijnt, mijn teere ziel verſchiet,
En mijn bevreeſden aert en heeft de ſtoutheyt niet.
Maer ſchoon ick had de kracht, mijn voorſtel uyt te brengen,
Miſchien en ſou de man mijn ſtreelen niet gehengen,
Miſchien ſal hy terſtont, met hert en ſtuer gelaet,
My ſtellen buyten trooſt, en buyten alle raet.
Maer hoe! bedruckte ziel, vvilt ghy geduerigh hellen,
Om dit onruſtigh hert met ſvvaren angſt te quellen?
VVaerom geen ſachter vvegh en beter raet bedacht?
VVaerom niet vvat gemacx tot uvven druck gebracht?

'K en hoef in dit geval mijn eere niet te vvagen,
Noch met een open mont mijn herten-leet te klagen;
Men kan in dit geval bedeckt en ſeker gaen,
Mijn eer, en dit verſoeck dat kan te ſamen ſtaen.
VVie geeſt heeft in de borſt die kan, oock ſonder ſpreken,
Aen yemant doen verſtaen al vvat haer magh ontbreken.
Al ſvvijght een vrijſter ſtil, een vvinck, een ſoete lagh
Die ſeyt, oock ſonder tael, al vvat haer ſchorten magh.
Sy gaet, nae dit gepeys, in hare kamer treden,
Sy neemt een ſuyver glas, en ſpiegelt hare leden,
Sy doet haer koffers op, en haelter aen den dagh
Al vvat tot meerder glans haer leden dienen magh:
Sy troſt haer geeſtigh hair, en çiert aen alle kanten
Haer vlechten met Topaes, en rijcke diamanten,
Met peerels haren hals, dat net en geeſtigh ſtaet,
Mits ſy het aerdigh tuygh in vvit te boven gaet.
Een tabbert, nae de kunſt geſchildert met de naelde,
Daer in een vvacker oogh met groot vernugen dvvaelde,
Die ſvveeft haer om het lijf; en, mits haer rijcke ſtof,
Vertoont, in bloem-gevvas, gelijck een vollen hof.
Maer ſchoon ſy is geçiert met hondert moye dingen,
Die 't oogh van al het volck als tot haer leden dvvingen,
Sy heeft noch beter glans. vvant al het ſchoon çieraet
En is ſoo luſtigh niet gelijck haer ſoet gelaet,
Gelijck haer geeſtigh hair, en roos-gelijcke vvangen,
Al net, en rechts bequaem om harten in te vangen.
En dus ſoo treetſe voort, en geeft haer in de ſtadt,
Doch meeſt ontrent de plaets daer Crates dickmael ſat.
Daer Crates beſigh vvas, ſyn ſinnen op te ſcherpen,
Daer ſiet men onſe maeght het oogh gedurigh vverpen.
Maer offe ſomtijts lacht, en ſomtijts deerlick ſiet,
De man is onbevveeght, en hy en groetſe niet.

Hier

Hier op ſpreeckt haer gemoet: Het ſtuck moet verder komen.
VVant hy is met den geeſt te bijſter op-genomen,
Ick vvil hem naerder gaen, en met een heuſen mont
Hem ſeggen dit geheym tot in den diepſten gront.
Dat is de rechte ſtreeck die my ſal konnen baten.
VVaer ſchaemte ſchade doet, daer dientſe na-gelaten.
Dat is een nutte ſpreuck, beveſtight van den tijt,
De vvijſheyt is het vveert dat haer een maget vrijt.
Sy koomt op dit gepeys tot Crates in getreden,
Maer ſiet, een koude ſchrick die rijſt haer in de leden,
Haer innigh herte klopt, haer ganſche lichaem drilt,
Sy vveet niet vvatſe doen of vvatſe laten vvilt.
Sy gingh tot driemael toe om aen de klinck te roeren,
Maer ſy voelt haren geeſt als uyt de leden voeren,
Het ſchijnt dat ſy in ſvvijm ter aerden neder ſinckt,
Of dat de ſtrate ſelfs haer in het aenſicht ſpringht.
Sy keert dan vvederom, en gaet vaſt overleggen,
Of ſy dit niet en dient haer moeder aen te ſeggen.
Dat vontſe voor het leſt nae langh bedencken goet;
Dies gaetſe tot de vrou en opent haer gemoet.
Vrou-moeder (ſeyt de maeght) het is een vvijl geleden,
Dat ghy hebt in der ernſt gelet op mijn beſteden,
Ghy hebt my duyſent mael tot trouvven aengemaent,
Maer ick en ſagh den vvegh daer geenſins toe gebaent.
Mijn ongevoelick hert en mijne tuymel-ſinnen
Die vvaren even-ſtaegh onluſtigh om te minnen,
'K en vviſt niet eenen man die my ſoo vvel beviel,
Dat ick aen ſyn beleyt vvou gunnen deſe ziel.
Maer ſiet hoe alle dingh ter vverelt kan verkeeren:
Ick voele door de min mijn ſinnen over-heeren,
Ick voele dat mijn hert nu anders is geſtelt,
En dat een ſelſaem vier mijn teere ſinnen quelt.

Indien het u belieft my des verlof te geven,
Ick vvil van nu voortaen, ick vvenſch een ander leven,
Ick vvil oock heden ſelfs verkieſen eenigh man,
Die mijn onſtuymigh hert in ruſte ſtellen kan,
Die mijn onrijpe jeught ten goede ſal bereyden,
En tot de vvare deught mijn driften ſal geleyden.
Ghy doet in dit geval gelijck een moeder plagh,
Op dat ick dit begin ten eynde brengen magh.
De moeder is verheught van ſoo gevvenſte reden,
En ſoeckt van ſtonden aen hier naerder in te treden.
VVel dochter (ſeyt de vrou) zijt ghy aldus geſint,
Soo opent even hier, vvie van u vvert bemint.
Ick ſal, eer dat de ſon is in de zee gevveken,
Ick ſal noch heden ſelfs met uvven vader ſpreken,
Ick vveet geen meerder vreught en ſal hem oyt geſchien,
Als u ſyn lieffſte kint getrout te mogen ſien.
De maeght gaet vveder aen. Ick hebbe lange dagen
Mijn ſinnen om-gevoert, mijn oogen om-geſlagen,
Op dat ick met beſcheyt ten leſten vinden ſou,
Aen vvien ick mijn gemoet ſou binden in de trou.
En naer ick menighmael met alle mijn vermogen
Het ſtuck heb overleyt, en dickmael overvvogen,
Soo oordeelt mijn gemoet, dat Crates is de man,
Die my in dit geval alleen vernugen kan.
Indien het u behaeght ten echte my te geven,
Ick ben met hem geſint mijn dagen af te leven,
En dat in vreught, in pijn, in luſt, in ongeval,
En vvat my voor een lot den hemel gunnen ſal.
Hoe! Crates (ſeyt de vrou) vvel dat zijn vijſe grillen,
Die ick niet kan verſtaen vvaer henen datſe vvillen;
Hoe! Crates, lieve kint, dat is een ſelſaem menſch,
Hy kent geen lief, of leet, geen luſt, of herten vvenſch.

Hy

Hy heeft jae vleys en bloet te ſamen uyt-getogen,
De gronden van den menſch, de vverelt uyt-geſpogen,
Hy heeft ſyn eygen aert en alle vreught verſaeckt,
Soo dat ghy boven al daer qualick zijt geraeckt.
Soo ghy ſyn lichaem ſiet, hy heeft miſmaeckte leden,
En vvaer men hem ontmoet daer gaet hy eenſaem treden,
Syn aenſicht ſtaet geſtreckt, en als in ſtagen rou,
In't korte deſen man en dient geen jonge vrou.
Ghy in het tegendeel zijt prachtigh op-getogen,
En hebt geſtaegh verkeert by luyden van vermogen,
Ghy zijt van ons geçiert, en vander jeught gekleet,
Niet uyt een ſchaerſe beurs, maer uytter-maten breet.
Ghy zijt een ſchoone maeght, en hondert jonge mannen
Die hebben, t' uvven dienſt, haer ſinnen in-geſpannen.
Of ſoo ghy rijckdom ſoeckt, de rijckſte van de ſtadt
Die zijn door uvven glans ten vollen op-gevat.
Soo ghy op adel ſiet, de beſte van den lande
Die bieden hare trou aen uvve gunſt te pande.
Ghy daerom, friſſche bloem, gaet neemt een luſtigh man,
'T zy edel, rijck, of ſchoon, ghy hebter keuſe van.
Maer ſoo een vijſen aert voor u te vvillen kieſen,
Dat is met eygen vvil ſyn lieve jeught verlieſen,
Dat is het malſte ſtuck, en vvel de vreemſte ſlagh
Die ick in dit geval van al mijn leven ſagh.
Hy is een leelick menſch, en ghy van ſchoone leden,
Ghy van een ſoeten aert, en hy van ſture zeden.
Hy vvonder rou gekleet, ghy net in u gevvaet,
Hy droef in ſyn gebaer, ghy bly in u gelaet.
Hoe ſal dit groot verſchil ſigh oyt te ſamen voegen?
Hoe kan dit ſtrijdigh vverck oyt herten vergenoegen?
Gelooftet, vveerde kint, ſoo ongelijcken aert
Kan noyt als met verdriet te ſamen zijn gepaert.

De

De moeder had geſeyt. De dochter gingh beginnen,
Niet door een ſchielick hooft maer vvel bedachte ſinnen,
Met oorlof, ſeyt de maeght, al vvat men ſchoonheyt hiet
En heeft ſoo goeden naem in mijn gedachten niet.
En dat ghy leelick noemt en kan ick niet verfoeyen,
Maer voel in tegendeel mijn liefde dieper groeyen.
De ſchoonheyt, na my dunckt, byſonder in de mans
En geeft noyt vvare luſt, en heeft geen rechten glans.
Vlyſſes hadde noyt de gaef van ſchoone leden,
Noch vvan hy menigh hert door ſyn beſette reden,
Noch heeft hy Nymphen ſelfs tot ſyne min gebracht.
Soo dat ick kloeck verſtant voor alle dingen acht.
Al is een lichaem ſchoon, vvat vreughde kan het geven,
Om daer aen vaſt te zijn voor al ſyn ganſche leven?
'T en is maer een geſicht. vvat kander meer geſchien?
Al vvie het eens bekijckt, die heeftet al geſien.
Of ſooder naderhant yet anders is te vinden,
Soo blijcktet dat de tijt de ſchoonheyt kan verſlinden.
In voegen dat men noyt, als met een groot verdriet,
Het af-gaen van de jeught en van de ſchoonheyt ſiet.
'T is anders mette geeſt, die kan tot alle tijden
Verfraeyen ons gemoet, en op een nieu verblijden,
Die vveet, tot onſe vreught, geſtaegh een nieuvven vont,
Of met een deftigh ſchrift, of met een ſoeten mont.
En als dat hemels vier genaeckt ſyn alderleſte,
Dan koomt de meeſte glans, en ver het alderbeſte,
Het is in dit geval de vvitte ſvvaen gelijck,
Die ſinght haer ſoetſte liet ontrent haer droevigh lijck.
Een geeſt van hoogh vernuf die kan op vveynigh uren
My ſtorten in de borſt, dat my ſal eeuvvigh duren,
Daer my het friſte lijf, oock van den ſchoonſten man,
Noch vvijſer in verſtant, noch beter maken kan.

Het

Het lijf, hoe ſchoon het is, en kan my niet vermaken,
Goet, adel, ſchoone vervv en zijn maer beuſel-ſaken.
Het lijf is maer een block, een ongeſonden romp,
En, met een vvoort geſeyt, niet als een aerden klomp.
Indien ghy my een man oyt zijt geneyght te geven,
Ick ben met deſen vrient alleen geſint te leven,
En daerom tot beſluyt, vrou-moeder, vveeſt geruſt;
In dat ghy leelick noemt, daer is mijn herten-luſt.
Al vvat de goede vrou hier tegen quam te ſeggen,
Dat kon de jonge maeght met reden vveder-leggen.
De vader even-ſelf die is hier in ontſtelt,
Als hem, gelijck het lagh, ſyn vrouvve dit vertelt.
Hy, naer het ganſche ſtuck te hebben overvvogen,
Meynt dat hier Crates ſelfs vvel meeſt in ſou vermogen,
Hy voeght hem by den man, hy opent ſyn verdriet,
En bidt met grooten ernſt, dat hyder in verſiet.
Dat hy (die niet en is genegen om te trouvven)
Het opſet van de maeght vvil krachtigh vveder-houvven,
Dat hy (die met een vvoort veel menſchen beter maeckt)
De vryſter neder ſet, en hare luymen ſtaeckt.
Dit vvert van ſtonden aen by Crates aen-genomen,
Hy ſeyt dien eygen dagh by haer te vvillen komen,
Hy ſeyt, dat hy den loop van ſoo een vreemt geval,
Oock in een oogenblick, in ſtilte brengen ſal.
In 't huys vvaer Clito vvoont daer vvas een ſtille kamer,
Hier tijt de man te vverck, en met een fluxen hamer
Soo maeckt hy daer een gat, ſoo dat hy konde ſien
Al vvatter omme gingh en vvatter magh geſchien.
Maer eer hy vveder koomt gaet hy ſyn dochter ſpreken,
En pooght met alle macht haer voorſtel af te breken;
Doch ſy blijft onbevveeght, en ſet haer even vaſt,
Soo dat haer vreemde luym gedurigh hooger vvaſt.

De man, als uyt-geput, gaet nu ſyn beſte reden,
Gaet al ſyn ganſche kracht op haer gemoet beſteden,
Hy klopt aen haren geeſt met ſoo een harden ſlagh,
Als oyt een felle tongh aen yemant geven magh.
O vvat een ſchendigh ſtuck! vvaer zijn u teere jaren?
VVaer is u ſedigh hert, u ſchaemte vvech gevaren?
VVaer is het eerbaer root, der vrouvven hooghſte deught?
Dat ghy u reynen plicht aldus vergeten meught.
VVaer rolt u los verſtant? vvaer dvvalen u gedachten,
Dat ghy vvilt onderſtaen een man te gaen verkrachten,
Een man ganſch tegen aert te dringen in de trou,
Dat noyt en vvert gedaen als van een geyle vrou?
Quelt u een heeten brant, of vvorden u de leden
Van krevel aengeritſt, of van het vleys beſtreden,
Soo malt gelijck het dient, en kieſt een ruſtigh man,
Die met een ſoet onthael u jeught vernuegen kan.
Maer by een vijſen grieck u luſt te vvillen ſoecken,
Die noyt geen luſt en vint als in vermufte boecken,
Dat is het ſotſte ſtuck dat ick mijn leven ſagh,
En dat oyt menſchen breyn met reden lijden magh.
Hoe! ſal een bultigh vent een ſchoone maeght vervoeren?
En die geen liefde kent u ſinnen konnen roeren?
O monſter van de ſtadt, en van het ganſche rijck!
VVie ſagher immermeer, vvie kender uvvs gelijck?
Iuyſt op dit eygen vvoort ſoo komt de moeder binnen.
Die ſeyt: Verdvvaelde ziel, vvat mooghje doch beginnen?
Ghy hebt in grooten ernſt op my vvel eer verſocht,
Dat ghy eens met gemack tot Crates ſpreken mocht.
Koomt nu, en neemt de preuf van ſyn verkleunde ſinnen,
En ſiet vvat u geſpreck op hem ſal konnen vvinnen.
Hy is hier binnens huys in ſeker ſtil vertreck,
Gaet ſpreeckt hem, ſooje vvilt, en opent u gebreck.

Als

Als dit de juffer hoort, al is haer geeſt verſlagen,
Sy is noch even-vvel het ſtuck geſint te vvagen,
Sy vveeght in haer gemoet het onvervvacht geval,
En peyſt een korte vvijl hoe ſy het maken ſal.
Maer alſſe Crates ſiet, haer ganſche leden beven,
Soo datſe geen geluyt voor eerſt en konde geven,
Sy ſtaet gelijck verbaeſt van ſoo een deftigh man;
Maer groet hem lijcke-vvel ten beſten datſe kan:
In vvijſheyt, kloeck vernuf, en luſt tot hooge ſaken
Daer in, ô vveerde vrient, beſtaet mijn ganſch vermaken,
En, ſchoon ick ben gevleyt van al de friſſche jeught,
'K en vinde geen vermaeck in al die malle vreught.
VVant naer ick even hier u leſt eens hoorde ſpreken,
Ben ick van ſotte min ten vollen af-gevveken,
Ick ben, nae dat geſpreck, gedurigh ongeruſt,
En, ſiet! in u alleen beſluyt ick mijnen luſt.
Soo ghy het, vveerde man, nae deſen vvilt gehengen,
Ick ſal al vvat ick kan tot uvven dienſte brengen,
Ick ſal al vvat ick heb u ſtorten in den ſchoot,
En blijven u getrou tot aen de bleecke doot.
Ick heb van u geleert in tucht alleen te ſpreken,
En al het los gevley ten vollen af te breken,
Ick heb van u geleert te lijden met verdragh,
Al vvat het ſchamper volck op yemant ſeggen magh,
Ick heb van u geleert niet meer te vvillen achten
Dat yder een begeert, dat alle menſchen vvachten,
Dat oyt een prachtigh vvijf om hare leden droegh,
Ick heb van u geleert, dat vveynigh is genoegh.
Ick heb van u geleert in voorſpoet niet te ſvvellen,
En als het qualick gaet ſyn herte niet te quellen,
Ick heb van u geleert, dat ons de bleecke doot
Stelt boven alle ſorgh, en buyten alle noot.

Ick heb van u geleert, mijn los gemoet te dvvingen,
Ick heb van u geleert, dat God in alle dingen
Syn vvoon-plaets heeft geſet, dat God is over-al,
Dat God te ſyner tijt de vverelt rechten ſal;
Dat vvaer hy is ontrent geen quaet en dient bedreven,
Geen booſheyt aengerecht door al het ganſche leven.
VVant hy vervult het Al. Ick heb van u geleert
Hoe druck en tegenſpoet ten goede dient gekeert.
Ick heb van u geleert, dat ſtil te mogen vveſen
De menſchen voordeel is, en driften kan geneſen.
Ick heb van u geleert, dat gullen overvloet
De leden niet en helpt, maer enckel hinder doet.
Ick heb van u geleert, en vvilder in volherden,
Ick heb van u geleert, een menſch te konnen vverden.
Ick meyn het metter daet, en niet in looſen ſchijn,
En, acht ick uvve leer, ſoo moet ick uvve zijn.
Met ſy haer reden ſluyt haer ganſche vvangen bloſen,
En gloeyen even ſoo gelijck als verſche roſen.
Daer vvas een ſtoel ontrent, vvaer op ſy neder ſeegh,
En ſiet, haer vveſen ſprack, ſchoon dat haer tonge ſvveegh.
De man, op dit geſicht, voelt ſyn gevvrichten drillen,
Syn geeſten overhoop, onſeker vvatſe vvillen.
Syn over-ſtrengen aert vvort ſacht in dit geval,
En vveet niet vvat hy doen, of vvat hy laten ſal.
Hy ſtaet dan ſonder ſpraeck, verſtelt in ſyn gedachten,
Hy voelt in dit gevvoel ſyn herte ſchier verkrachten.
Ten leſten, vvat bedaert, ſoo leyt hy ſynen ſtaf,
Syn af-geſleten mael, en rauvven mantel af.
Daer ſtont hy doen ontbloot. hy toont ſyn ganſche leden,
Hy toont ſyn kranck geſtel van boven tot beneden,
Hy toont de jonge maeght ſyn heymelick gebreck,
En, ſiet! in deſen ſtant begon hy dit geſpreck:

Het

Het koomt my ſelſaem voor, ô ſchoonſte van de maeghden,
Die oyt door ſoet gelaet aen eenigh man behaeghden,
Het koomt my ſelſaem voor, ô blomtje van het lant,
Dat ghy, ſchoon onverſocht, my biet u rechterhant,

Dat ghy (des noyt geverght) aen my vvilt over-geven
V friſſche maeghde-blom, u ſoet en jeughdigh leven,
Dat ghy my zijt geſint, als uvven bed-genoot;
Te bieden uvven mont, te jonnen uvven ſchoot.
VVat koomt u in den ſin, my dit te komen ſeggen!
Gevvis ghy moet het ſtuck vry naerder overleggen.
Bedaert u, ſoete maeght, en kent, eer datje mint,
En eer ghy door de trou u vrije ſinnen bint.
Ick vvil u nu ter tijt, ick moet het u ondecken,
Dat ick geen man en ben om vrouvven aen te trecken,

Ick ben een ſlecht geſel, en van geen hooge ſtam,
En 't huys is ſonder glans, daer uyt ick oorſpronck nam.
'K en heb geen koren-lant, geen klaver-rijcke dalen,
Geen heuvels in het vvout, daer duyſent ſchapen dvvalen,
'K en heb geen boom-gevvas, geen vvijngaert op het velt,
'K en heb geen prachtigh huys, en min noch machtigh gelt.
Dees male, die my dient om boecken in te ſteken,
En vvat my op den vvegh, noch vorder magh ombreken,
En deſe ſtaf alleen dat is mijn eenigh goet,
Mijn ſchat, mijn ganſche kraem, die my vernuegen moet.
En vvat mijn lichaem raeckt, 'k en ſal u niet bedriegen,
Oock ben ick niet gevvoon aen yemant oyt te liegen;
Ick heb my bloot geſtelt voor u, beroemde maeght,
Op datje mijn geſtel en ſvvacke leden ſaeght.
Men houtet voor gevvis, dat, als mijn moeder baerde,
Ick haer en al het volck met deſen romp vervaerde;
Ick vvord' als voor een ſpoock van yder aengeſien,
En ick en heb noyt vrou mijn leden vvillen bien.
Daer is een ronde bult my op den rugh gevvaſſen;
Hoe kan dat immermeer u friſſche leden paſſen?
Hoe ſal u geeſtigh lijf, u aengename jeught
In my onaerdigh menſch oyt vinden hare vreught?
Hoe ſal u hoogh gemoet ſigh neder konnen geven?
Hoe ſal u vrolick hert ſoo ſtrengh oyt konnen leven?
Ghy ſult, voorvvaer ghy ſult, indienje my gelooft,
Vertreuren uvve jeught by ſoo een ſelſaem hooft.
Ick ben meeſt alle tijt genegen om te dvvalen
Nu in het naeſte lant, en dan in verre palen.
En dit is mijn gebruyck; al is mijn lichaem ſvvack,
Noch doe ick even-vvel mijn leden geen gemack.
In 't holſte van de nacht, als vee en menſchen ſlapen,
Of by haer vveder-paer haer ſoete luſten rapen,

Dan leyt mijn beſigh hert, mijn deuſigh hooft en maelt,
Soo dat het even dan in verre landen dvvaelt.
Mijn huys is ſonder glans, en ſonder gulde vaten;
Ick hebbe dat beſlagh al lange na-gelaten.
Een kamer ſonder pracht dien acht ick voor geluck,
Een peert al vvaeret blint en bracker niet een ſtuck.
Een kleet is my genoegh, kan't maer de leden decken,
En, ſchoon der yemant lacht, ick laet de vverelt gecken.
'K en ſoeck geen leckernij, geen mont of oogen luſt,
Ick noem het goede ſpijs al vvat den honger bluſt.
Aen tafel, daer het volck ſyn hooghmoet plagh te toonen,
Daer nut ick enckel moes of dickmael rauvve boonen.
Ick ſlape daer het valt, en ben oock dan alleen,
En voor een ſachte peul neem ick een harden ſteen.
Voor vvijnen, die het breyn met heeten damp ontſteken,
Soo les ick mijnen dorſt met vvater uyt de beken,
En voor een gulden kop, of ander rijcker vat,
Soo ſchep ick metter hant een ſchrael en killigh nat.
Ick leve ſoo ick magh, en nae de ſaken vallen,
Vol hoogh en diep gepeys, tervvijl de lieden mallen.
Maer hoe een jonge vrou dient aen te zijn geraeckt,
Daer heb ick noyt mijn vverck voor deſen af gemaeckt.
Denckt nu, ghy die ſoo teer van jonghs zijt op-getogen,
En uyt uvvs moeders borſt maer vveeld' en hebt geſogen,
Denckt vvat ghy maken ſout by ſoo een vijſen man,
Die aen het echte bed geen vreughde brengen kan.
Indien ghy zijt geneyght ons regels aen te veerden,
En leeren nae de kunſt de gronden van der eerden,
En hoe in ouden tijt de vverelt is gebout,
Soo bleefje, ſoete maeght, al beter ongetrout.
Dan zijn de ſinnen vry, om hoogh te mogen ſvveven,
En nutter tot de kunſt als die geſelligh leven.

VVant

VVant al vvaer kinders zijn daer is het nimmer ſtil,
En vvieder moeder is en doet niet datſe vvil.
Maer vvat dat u belanght, ô perel van den lande,
Doet ghy met uvve jeught aen Hymen offerhande.
VVant als ick u bemerck en uvven ſoeten aert,
Soo dient u geen beroep, als vvel te zijn gepaert.
Ghy moet met eenigh prins in echte banden leven,
En aen het vaderlant van uvve vruchten geven;
De loten uvver jeught, u gul en edel zaet
Dat moet hier namaels zijn een ſteunſel van den ſtaet.
Het root van uvven mont, het vvit van uvve borſten,
Een vvenſch van al de jeught en hondert jonge vorſten,
En daer van yder ſpreeckt door al het ganſche rijck,
En is niet voor een romp, als ick of mijns gelijck.
VVy ſitten menighmael veel uren op-getogen,
Het ſchijnt dat ons de ziel is uyt het lijf gevlogen;
Maer van het echte bed of vrouvven geen gevvagh.
En vvat is edel fruyt voor die het niet en magh?
VVat is u, ſchoone blom, aen dit beſlagh gelegen?
Gaet kieſt een luſtigh man, gelijck de vrijſters plegen,
Gaet neemt tot u behulp een ſoeten bed-genoot,
Soo magh een aerdigh kint verçieren uvven ſchoot.
Dat ſal u beter zijn, als in geleerde boecken
Den aert van alle dingh te vvillen onder-ſoecken.
Al dat en is geen vverck dat jonge vrijſters raeckt;
Het ſchepſel dient gebruyckt daer toe het is gemaeckt.
De man betaemt de ſorgh, de kinders moeten ſpelen,
Een vrijſter dient gepaert, om vrucht te mogen telen.
Ghy daerom, friſſche roos, gaet neemt een edel man,
Die u tot echte luſt en vreughde dienen kan.
Dit loom en bultigh lijf voor u te vvillen kieſen,
Dat is u ſoete jeught, u ſoete vreught verlieſen,

Dat

Dat is u jeughdigh lijf te brengen in den noot,
Dat is by een geleyt het leven en de doot.
Daer zijnder in de ſtadt die hen geluckigh achten,
Dat ſy tot in der nacht op uvve dienſte vvachten,
Al geeſtigh, edel, rijck, en rappe jonge lien,
Voorvvaer het is u beſt op haerder een te ſien.
Kieſt daer vvat u bevalt, dat ſal u beter vougen.
VVant met een edel peert en magh geen eſel plougen.
Niet dat met vaſter knoop tvvee herten t' ſamen bint,
Dan als men haren aert in een geſtalte vint.
De vader hoortet al vvat Crates heeft geſproken,
(Vermits hy door een ſpleet, te voren op-gebroken,
Aenſagh het ſelſaem ſpel) hy dan met ſyn gemael
Koomt onder dit geſpreck getreden op de zael.
Het dacht hem tijt te zijn, ſyn dochter aen te ſpreken,
Om al dit vreemt gepeys haer uyttet hooft te ſteken;
Hy ſeyde: VVeerde kint, hoort nu den leſten raet;
Ghy ſiet aen alle kant hoe dat u ſake ſtaet,
V moeder raetet af, u vader iſſer tegen,
En Crates even-ſelfs tot trouvven ongenegen,
En dan noch boven al ſoo meynt de vvijſe vrient,
Dat ghy hem niet en voeght, en hy u niet en dient.
Ghy vvilt dan even noch u loſſe ſinnen ſtillen,
En doet dat u betaemt, en dat de vrienden vvillen.
VVie nae geen vader hoort, en nae geen raet en doet,
Die haelt ſigh op den hals gevviſſen tegenſpoet.
De maeght in dit gevvoel, bedroeft tot in de zielen,
Gaet met een bangen geeſt voor haren vader knielen,
Sy geeft een diepen ſucht, als in den leſten noot,
En toont in haer gelaet gelijck een volle doot:
Ach vader! 't geen ick eyſch dat moet ick hier vervverven,
Of laet my nu terſtont en hier ter plaetſe ſterven.

Of, ſoo oock dit verſoeck my niet gebeuren magh,
Hout deſen even-vvel voor mijnen leſten dagh.
Ick ſal veel eer een ſvveert in deſen boeſem drucken,
En mijn bedroefde ziel uyt hare vvoon-plaets rucken,
Als dat mijn treurigh hert ſal ſcheyden van den man,
Die ick niet miſſen vvil, en noyt verlaten kan.
Sy keert haer met het vvoort, en laet haer vader blijven,
En laet haer broeder ſtaen, en laet haer moeder kijven,
O peerel van het rijck, ick ſvveere by de ſon,
Ick vvou u dienſt-maeght zijn indien ick maer en kon.
Ick ben met al mijn hert tot u alleen genegen,
Maer niet om mijn vermaeck met u te mogen plegen.
Neen neen, gelooftet vry, ick heb een ander vvit,
'T en is geen geylen brant, die mijn gemoet verhit.
Zijt ghy, naer u gebruyck, genegen om te vvaken,
En efter niet geſtelt om vrouvven aen te raken,
Ey lieve vveeſt geruſt; ick ſie maer op den geeſt,
En met u vvijs te zijn dat is mijn bruylof-feeſt.
Dat is mijn hooghſte luſt; 'k en ſal niet anders vvenſchen.
Gemeenſchap in het bed is voor geringe menſchen.
'K en achtet niet een ſier al vvat men daer geniet,
'T is al maer vvater-vervv voor een die hooger ſiet.
Schoon ghy my niet en raeckt, noch ſal ick uvve blijven,
Laet ſlechts maer op mijn graf den naem van *Crates* ſchrijven,
Dat is voor my genoegh. De gront van mijne vreught
En heeft ſigh noyt geſet op rancken van de jeught.
Hoogh oordeel, diep verſtant, en vvel bevvrochte ſinnen
Die konnen maer alleen my krachtigh over-vvinnen,
Daer ben ick op verlieft, daer ben ick om beluſt,
En ſonder dat vermaeck ſoo blijf ick ongeruſt.
Hoe! kan oock niet een vrou haer ſinnen over-geven,
Om met een deftigh man haer dagen af te leven

In

In vrientſchap, ſonder meer? kan niet een billick menſch
Ontfangen, buyten luſt, ſyn vollen herten-vvenſch?
Voor my ick ſegge, jae. ghy ſultet haeſt beproeven
Dat ick tot mijn vermaeck geen man en ſal behoeven,
Geen man en heb geſocht. noemt my ſlechts echte vrou,
En ick en vvil van u geen plichten van de trou.
Geen vvel-luſt in het bed. Ick ſal my konnen geven
Om als een deftigh man naer u gebruyck te leven,
Ick ſal mijn hooft-çieraet geboort met diamant,
Ick ſal mijn rijck geſpan gaen leggen uytter hant.
Ick ſal dit edel kleet niet laten af te keuren,
Ick acht het juffer-tuygh alleen voor ſlechte leuren,
Ick achte niet een dingh als dat de vvijſheyt raeckt,
En dat in ons gemoet de ſinnen beter maeckt.
Gout, peerels, diamant, en al de rijcke ſteenen
En zijn niet inder daet gelijck de lieden meenen;
'T is maer 'k en vveet niet vvat, dat om het ooge ſpeelt,
En dat een ydel hert ſigh in de ſinnen beelt:
'T en is maer rau gevvas gekomen uyt de rotſen,
En geenſins van den aert om des te mogen trotſen,
'T en is maer oeſter-quijl, bevroſen in de zee,
En met een harden ſtorm geſlingert aen de ree.
'T en raeckt niet aen het hert, 'ten kan geen menſch verblijdē,
'T en baet geen ſtille ziel in druck en bitter lijden;
Het maeckt in tegendeel een ongeruſten geeſt.
VVant een die veel beſit is alle tijt bevreeſt.
'T is vry een meerder luſt, de ſterren aen te ſchouvven,
Als ydel poppe-goet en leuren van de vrouvven.
Voorvvaer, het minſte licht dat aen den hemel ſtaet
Is ſoeter in vermaeck, en hooger in çieraet.
Dat magh een menſchen oogh oock ſonder koſt genieten,
En ſoo een reyn geſicht en kan hem noyt verdrieten.

Noyt boven ſyns gelijck doen ſvvellen door de pracht,
Gelijck haer flicker-glans van alle tijden placht.
VVel vrient, vvilt ghy den aert van mijne luſten vveten,
Ick kan oock enckel moes en rauvve boonen eten,
Ick kan oock dolen gaen, ick kan oock ſober zijn,
En ſlapen in het vvout, en leven ſonder vvijn.
Ick ſal benevens u een rouvven mantel dragen,
En vvat ghy vorder doet en ſal my niet miſhagen.
Ghy ſult te geener tijt vernemen mijn geklagh,
Indien ick maer alleen ontrent u vveſen magh.
Maer vvat ick heb geſeyt, ghy laet u niet bevvegen,
Ick ſie aen u gelaet, het is u bijſter tegen.
VVel Crates, vvilt ghy dan mijn liefde tegen-ſtaen,
Soo moet dit treurigh hert van droefheyt onder gaen,
Soo moet mijn vvoonplaets zijn ontrent de droeve maeghdē,
Die haer benaude ziel uyt haren boeſem jaeghden,
VVt ſake van verdriet en heeten minne-brant,
Daer niemant ſoet behulp of hope toe en vant.
Als Dido niet en mocht haer vveerden vrient genieten,
Soo gingh ſy metter daet haer edel bloet vergieten.
VVant eer hy met de vloot verliet het koninck-rijck,
Soo vvas de jonge vrou terſtont een droevigh lijck.
En als de Grieckſche maeght Leander moeſte derven,
Sy vvou geen vreughde meer, maer gaf haer om te ſterven.
En Thiſbe, by geval van haren vrient ontbloot,
Begaf haer door het ſvveert gevvilligh in de doot.
En vvaerom ſou de menſch op aerden langer leven,
Als aen ſyn droevigh hert geen trooſt en vvert gegeven?
Voor my, ô vveerde man, ick gae den eygen gangh,
Magh ick niet uvve zijn mijn leven dagen langh.
Ick gae den eygen vvegh, ick zijge na beneden,
Ick gae na Charons boot, en dat met raſſche ſchreden,

'K en vreeſe nu voortaen geen droevigh ongeval,
Ick heb hier byder hant dat my verloſſen ſal.
Iuyſt op dien eygen tijt ſy greep een blooten degen,
Die onder ſeker kleet verholen had gelegen,
Sy voeght haer op den punt. Maer Pytha ganſch ontſtelt
Die valt haer om den hals, eer ſy het vvapen velt.
VVat ſal de vader doen? vvat ſal de moeder ſpreken?
Hy ſiet haer tranen aen, die ſchijnen ſtage beken,
Hy ſiet haer droef gelaet, en haren bleecken mont,
Soo dat hy ſyn gemoet in duyſent prangen vont.
Hy geeft hem uyt de zael, met droefheyt in-genomen,
En ſyn bedroefde vrou is tot hem af-gekomen;
Die toont haer ganſch ontſtelt, en boven al bevreeſt,
Het ſchijnt dat ſy de maeght ſiet geven haren geeſt.
Sy valt hem om den hals, en met een droevigh kermen
Soo bidſe dat de man ſyns dochters vvil ontfermen.
Hy van een ſachten aert, en even ſeer ontſet,
Vergunt, nae groot beklagh, de moeder haer gebet.
Daer gaetet ſelſaem toe, daer laet men Crates halen,
Die koomt met ſtil gebaer getreden opter zalen.
De vader ſeyde niet, hoe na de jonghman quam,
Soo dat de droeve vrou het vvoort ten leſten nam.
Sy ſprack dan Crates aen, met tranen op de vvangen:
Ach! hoe is deſe maeght met uvve min bevangen!
Daer is geen uyt-komſt aen, ick ſie het metter daet,
Dat al haer ganſche luſt in u alleen beſtaet.
Voor deſen, vveerde man, ſoo vvas het ons begeren,
Dat ghy de jonge maeght ſout van u liefde vveren,
En hier is toe gedaen al vvat ick oyt bedacht,
En daer is niet met al by haer te vveegh gebracht;
Des koom ick vvederom met uyt-geſtorte tranen,
Om tot het tegen-deel u ſinnen aen te manen.

VVel aen dan, lieve vrient, ontfanght de jonge maeght,
En doet met hare jeught gelijck het u behaeght.
De man die ſtelt hem vreemt, en vvil het ſtuck ontleggen,
Maer echter op het leſt hy liet hem noch geſeggen.
Cupido quammer by en ſchoot hem in den bult,
Tot dat ſyn koude borſt met vlammen is vervult.
Het vvicht dat had een pijl in Ætna laten ſmeden,
Die nut en dienſtigh vvas tot ſoo verkleunde leden,
De ſchicht vvas bijſter langh, en vvonder fijn geſtaelt,
Soo datſe door de borſt tot in de lever daelt.
Daer gaet de bruyloft aen, maer ſonder bruylofs-gaſten,
Geen maeghden by de bruyt die op haer dienſten paſten,
Geen ſpel, of bly geſangh, geen kruyt, of rooſe-krans,
Geen vrijers op de ſael, geen vrijſters aen den dans.
De maeght die vvort een vrou, door vvonder vreemde vvegē,
Haer luſt is even-ſelfs in luſten niet gelegen;
En des al niet-te-min ſoo is de vrijſter bly,
En niemant (ſoo het ſchijnt) en houter feeſt, als ſy.
Maer ſy verlaet terſtont al vvat haer plagh te çieren,
En vvort tot in de ziel verandert van manieren,
Sy draeght een rou gevvaet, al iſſe vvonder teer,
Sy vvil geen diamant of rijcke peerel meer.
Dat ſchoon, dat geeſtigh hair, ſoo net vvel eer gevlochten,
Dat ſonder heeten brant geen vrijers ſien en mochten,
Is nu in een gerolt, gedvvongen over-hoop,
En 't is nu maer alleen een onbelompen knoop.
Sy gaet door al het lant, en dat met naeckte voeten,
Gelijck die haren koſt met ſpitten vvinnen moeten:
Haer bed is menighmael het gras en jeughdigh velt,
Daer ſy by vvijlen ruſt, of om te ſlapen ſtelt.
Sy eet maer voor de noot, en drinckt uyt klare beken,
Sy kan in grooten ernſt de feylen tegen-ſpreken,

Sy

Sy ſtraft het noeſt gevvoel, en ick en vveet niet vvat,
De rancken van het hof, de grillen van de ſtadt:
Sy taſt oock prinçen aen, en die ſigh heeren noemen,
Oock die met vollen mont op haer geleertheyt roemen,
Maer boven al het volck dat alle dingen leert,
En tot ſyn eygen hert geen ſinnen oyt en keert.
Siet daer de lieve tvvee, vervvondert van de menſchen,
Gaen dolen ſonder huys, maer hebben datſe vvenſchen,
Sy leven buyten ſorgh en met een bly gemoet,
Geluckigh ſonder ſtaet, en machtigh ſonder goet.

T'SAMEN-SPRAKE OP Het ongelijck houwelick van CRATES EN HIPPARCHIA.

Kort in-houden van de volgende t'ſamen-ſprake.

1. OF het in 't gemeen waer is, dat yder ſyns gelijcke moet trouwen?
2. Of men een houwelick magh aen-gaen, ſonder oogh-merck te hebben op gemeenſchap van bedde?
3. Of het goet is, een miſmaeckt, maer een wijs man te trouwen?
4. Of yemant hebbende eẽ uyt-muntende lichamelick gebreck dient getrout?
5. Of yemant te trouwen met eẽ uyt-wendigh of met een in-wendigh gebreck beter zy?
6. Of de gene die te ſamẽ ſtaen om te trouvven malkanderen haer heymelicke gebreken gehouden zijn kennelick te maken?
7. Of nieu-gehoude niet een voet en dienen te nemẽ in 't begin van haer houwelick, hoe malkanderen in hare onderlinge ſwackhedẽ beſt te verdragẽ?
8. Of een jonge deerne een kint buyten echte gewonnen hebbende, en ten houwelicke verſocht werdende, ſulcx dient te openbaren?
9. Of, ſulcx eerſt naer het vol-trecken van 't houwelick openbaer werdende, het houwelick daerom kan gheſcheyden werden?
10. Of een geleert man behoort te trouwen?
11. Of een jonge deerne magh vrijen, dat is, een man aen-ſoecken om haer te trouwen?
12. Of lief-hebben en begeren een en de ſelve ſake zy?
13. Of een manſ-perſoon een vrou-menſch kan

kan lief hebben ſonder in-ſicht op gemeenſchap van bedde?

14. Verſcheyde ſelſame en gedenckwaerdige in-vallē van jonge deernen ontrent het verkieſen van yemant in 't ſtuck van liefde.

PHI. Hier is (nae ick ſie) groote ſtoffe voor handen, en daerom is met vlijt te letten, hoe die beſt ten nutte ſal dienē gebracht. Voor my, ick vinde hier eerſt een gelegentheyt regel-recht gaende tegens uwe beſte gront-ſlagen, die ghy over-al ſoo hoogelick inde gelegentheden van de houwelicken zijt prijſende. Want ick ſie aen d'eene zijde een rijcke, nette, ſchoone, jonge, op-gepronckte, wel-gemaeckte, ſacht op-gevoede, jae weelige joffrouwe; en aen d'ander zijde een armen, miſmaeckten, ouden, ſlordigen, ſloffigen, ongueren, harden, bultigen, en geheel in-getogen, en deunen boeck-man, ende boven al een quaet doeck-man, en van deſe twee wert een houwelick, volgens deſe geſchiedeniſſe. Nu bidde ick u my te ſeggen, hoe kan deſe Philoſooph geſeyt werden nae-gekomen te hebben de leſſe van ſynen mede-broeder, aldus luydende:

Vrient, woont en trout met uws gelijck,
Dat is by-naeſt een hemel-rijck.

1. SOPH. Ick ben wel geſint hier van een weynigh met u te ſpreken. En voor eerſt, lieve Philogame, ſoo weten wy beyde, datter noyt ſoo algemeenen regel is, of daer en kan vvel eenige uyt-neminge ofte bepalinge op gevonden werden. Leeren ons niet de Philoſophen (*Ariſt. lib. 8. Ethic.*) en oock d'ervarentheyt, datter vrientſchap kan opgerecht ende gehouden werden tuſſchē perſonen ongelijck van ſtaet en van andere ghelegentheden? te weten ſoo wanneer de weldaden van de hooghſte zijde komende met beſcheydentheyt ende wijs beleyt van de andere zijde werden vergolden; en ſoo ſulcx in 't ſtuck van vrientſchap kan gheſchieden, waerom niet mede in't ſtuck van houwelick, dat immers voor een ſonderlinge ſoorte van vrientſchap by yder wert gerekent? Ten anderen ſoo ſtaen de wijſe toe, dat d'ongelijckheyt in eene ſake (als van adel, rijckdom, of diergelijcke) aen d'eene zijde weſende, door andere ſaken van de weder-zijde (als kunſtē, geleertheyt, ofte diergelijcke) kan werden ghelijck ghemaeckt, en die gelijckmakinge heeft Hipparchia niet alleen voor aen-genaem, maer voor een groote weldaet gehouden. (*Eraſmus de Chriſt. matr. fol. 108.*)

PHI. 'T is wat geſeyt, weerde Sophroniſçe, maer ten neemt den knoop niet wech, waerom dat ongelijcke houwelickē werden tegen-geſproken, te weten de verwijderinge van gemoederen, die eē ſeker gevolgh is van ſoo verſcheydē en ongelijckē gelegentheyt.

SOPH. Ick wil dan naerder komen, ſoete jongelingh, en ick ſal u ſeggē, dat dit geen ongelijck, maer een ganſch gelijck houwelick is geweeſt.

PHI. Wel! hoe dat?

SOPH. 'T is waer Hipparchia, ongetrout vveſende, was, ſoo ghy geſeyt hebt, rijck, net, ſchoon, weligh, &c. maer ſoo haeſt ſy met Crates den koop aen-gingh, ſoo is ſy niet gebleven dat ſy te voren was; maer is dadelick geworden als hy was, dat is, in plaetſe van rijck, arm. want ſy liet aen haren vader ſyn goet; in plaetſe van net, ſlordigh (als ghy het noemt) ofte na-latigh van çieragie. want ſy leyde al de juffer-kraem dadelick af; in plaetſe van ſchoon, miſmaeckt. want ſy ſtelde ſigh nae haren man; in plaetſe van dertel, in-getogen en deun. want ſy en paſte niet meer op weelde, ofte (om beter te ſeggen) ſy ſtelde nu haer vermaeck en weelde in niet weligh te zijn. En de ſoodanige zijn oock heden noch wel te vinden, maer op een anderen in-ſight.

PHI. Soo wilt ghy dan beſluytē (als ick mercke) dat dit geen ongelijck, maer een gelijck houwelick ſoude geweeſt zijn.

SOPH. En waerom niet? Het ſelve te willen en niet te willen is dat niet recht gelijckheyt en ware vrientſchap?

PHI. Ick bekenne, dat ick hier in wat verſet ſtae, en moet my naerder daer op bedencken.

SOPH. Maer al eer hier van te ſcheyden, ſoo dunckt my noch wat aen-merckens weerdigh te weſen ontrent de gelijckheyt van de gehoude perſonē. Ick en meyne niet dat het de meyninge zy van de recht-ſinnige oordeelders van de houwelicken, dat die de beſte houwelicken zijn, daer man en vrouwe in allen malkanderen ghelijck zijn; maer in tegen-deel van dien, ſoo meyne ick, datter veel ſaken zijn, daer in dat het beſt is dat de ſelve malkanderen niet en gelijcken. Neemt dat de man uytter aert is een ſlap-geſoute, een Ian-treet-ſacht, eē lanterfant of yet dies gelijcke; ſoudt (meynt ghy) een goet houwelick weſen, ſoo het wijf van gelijcke dan ware een ſleep-lende, een ſlappe gans, een labbe-ſoet, ofte yet ſulcx, of ſoo de man

ware

ware een op-ſnapper, ſmeert-de-borſt, of lichte-voet, ſoudt wel gaen, indien het wijf van gelijcken bevonden werde te weſen een ruym-keuckē, ſlampamſter, of ſelden-t'huys, ick ſegge ront uyt, dat ſoodanigen gelijckheyt ganſch ſchadelick is voor 't houwelick ende voor de huyſ-houdinge; maer in tegendeel van dien houde ick, dat in ſoodanigen gevalle de ongelijckheyt beter zy als de gelijckheyt, en dat dien volgende in dien ghevalle daer de man wat te veel ſtruyfs magh niet als dienſtigh en kan weſen, dat het vvijf de panne by de ſtele houde. Ghy verſtaet wat ick ſeggen wil.

PHI. Wel! wat iſſer dan ſtaegh ſoo veel te ſeggen van de gelijcke houwelicken, en waerom die ſoo geduerighlick ons aen-gepreſen? Segh my eens onderſcheydentlick, vvanneer gelijckheyt en vvanneer ongelijckheyt in de houwelicken dienſtigh is.

SOPH. Ick bekenne van dat onderſcheyt noyt eygentlick te hebben geleſen; maer even-wel ſoo dunckt my, dat hier toe geſeyt ſoude konnē werden, dat het dienſtigh is tot vrede van de gehoude perſonen, datſe in vier ſaken gelijck, ofte immers niet ſonderlinge in verſchil en zijn, te weten in ſtaet, in middelen, in de jaren, ende in de gronden van den Godſ-dienſt. Vorder datſe gelijck zijn in alle inwendige goede gaven, als te weten, datſe beyde zijn verſtandigh, vreedſaem, eerbaer, gevoughelick. Even-wel als het te wenſchē ware, ſoo woude ick dat de man in alles wat hooger begaeft mocht weſen als de vrouwe, dewijle ſulcx hē als het hooft meeſt betaemt. En, om kort te ſprekē, ick oordeele dat hier wel een over-een-komſte en accoort ſoude dienen, als in de Muſijcq de ſtemmen of de ſnaren hebben, dat is, ſoo over-een-luydende, dat nochtans over al een boven-ſangh gekent mocht werden. Maer wat de feylen en gebreckelickheden aengaet, ick meyne dat het beter zy, dat man en wijf niet in als ghelijck en zijn, maer indien het gebeurt datter een van hun beyde wat te veel helde tot eenige ſwackheyt, dat het dan oirboor is dat d'andere in dien gevalle meer genegē zy tot eē tegen-geſtelde deught, om alſo de waeghſchale onder hen luyden eeniger maten recht te houden. Iae indien ſulcx niet en geviele, ſoo twijffele ick ſeer, offet niet beter en ware dat eene van beyde helde tot een tegen-aerdigh gebreck, als dat hy of ſy met het gebreck van haer partuyr geheel en al over een quame. By exempel, indien het gebeurde dat een man uytter aert ganſch en al quiſtigh ware, ick meyne dat het voor de huyſ-houdinge beter ware, dat het wijf helde eer nae wat te grooten karigheyt, als datſe even den ſelven aert met harē man ſoude hebbē. want de ſakē in't ongelijck ſtaende, ſoo iſſet waerſchijnelick, dat (elck het ſijne willende voorſpreken) ſy luyden den anderen onderlinge ſouden konnen dienen tot onder-rechtinge, en in allen gevalle en ſal de huyſ-houdinge op dien voet niet ſoo grooten ſchade hebben te lijden, als in den gevalle dat man en wijf beyde 't huys (ſoo men ſeyt) te venſter uyt vvilden vverpen, en even quiſtigh mochten vveſen.

PHI. Ick ſie dat een goet deel van u reden aenmerckens vveerdigh is; maer in dit leſte gheval van ongelijckheyt ſoo begrijpe ick wel, dat de ſelve wel voor de huyſ-houdinge profijtelick ſoude mogē weſen, en oock voor het gemeene beſten, maer ick ſie wederom dat ſulcx licht vvel oneenigheyt ſoude mogē maken tuſſchen de gehoude perſonen ſelfs.

SOPH. Maer als men van twee quaden eene kieſen moet, iſſet dan niet beter (alſt immers anders niet en ſoude konnen weſen) dat de gehoude malkanderen by wijlen eens haer onderlinge ſaligheyt ſeggen, dan dat de huyſ-houdinge door een quade eendrachtigheyt verloren gae?

PHI. Wel, my dunckt ick ſoude aen u gevoelen mijn ſegel konnen ſteken; en, om niet langh op een dingh te ſtaen, ſoo gae ick vorder. Ick hebbe onder andere gemerckt, dat Hipparchia in deſe gelegentheyt niet en ſagh op gemeenſchap van bedde, voort-telinge van kinderen, ofte diergelijcke ſaken, daer de echte lieden veel het ooge op ſlaen, maer dat ſy alleenlick trachte het geſelſchap van Crates, en ſyn wijſheyt te mogen genieten, ſonder meer. Soo valt my nu een vrage in, offet geoorloft is houwelickē aen te gaen, ſonder oogh-merck te hebben op gemeenſchap van bedde, en voort-telinge van kinderen; en of men dien volgende wel een onderlinge voorwaerde ſoude mogen makē ten aengaene van eenigh houwelick, dat men boven onderlingh behulp, aen-ſprake en geſelſchap, niet meer en ſoude vermogen van malkanderen te vorderen? (*Vide Cypra. cap. 8. §. 14. fol. 269.*)

SOPH. Die ſaken en zijn niet ſonder exempel, ſoo de hiſtorien getuygen. want Entheltrudis een koninginne van Engelant heeft (ſoo de hiſtorien getuygen) aen twee ver-

verſcheyde mans in echte verbondē geweeſt, ſonder dat yemant van de ſelve de ſchuldige goetwilligheyt aen haer heeft betaelt, of van haer heeft genoten. Boleſlaus en Cunigundis ſyn gemale koningh en koninginne van Polen beloofdē, met onderlinge bewilginge, malkanderen als man en vrouwe niet aen te ſullen roeren, en hebben ſulcx uyt-geſtaen ten leſten toe, ſoo men de hiſtorie magh gelooven. Het ſelve wert getuyght van Stephanus koningh van Hongarien, en ſyn gemale. (*Arniſæus de jure connubiorum. cap. 4. ſect. 4. num. 13.*) Daer zijn oock andere redenen van onthoudinge by ſommige geweeſt, die noch ſelſamer luyden. Men leeſt van Thraſonides een Griecx jongelingh, dat hy, met groote liefde bevangen zijnde geweeſt, en de gunſte vā de gene die hy beminde eyntelick hebbende gewonnen, ſigh echter onthielt van haer te genaken, ſchoon hy ſulcx vermochte, en dat alleenlick (ſoo geſeyt wert) om door het genieten van dat hy ſoo lange geſocht hadde niet te doen verlemmen en flaeu worden dien ſonderlingen treck, luſt en begeerte, met de welcke hy gewoon was ſigh ſelvē met groot vernugen menighmael te onderhouden.

PHI. Maer ſulcken ſlagh van vrijers en zijn my noyt voor gekomē. Wat u gebeurt is en weet ick niet. wat is dat anders als (ſchoon men dorſt heeft) niet te willen drincken, om gedurighlick te mogen dencken, hoe wel het ſmaken ſoude, ſoo men eens een friſſen dronck in de hant kreegh. (*Arniſ. de jur. connub. cap. 4. ſect. 4. num. 13.*) Doch om daer mede geen tijt te verlieſen, ſoo ſegge ick, dat onſe vrage niet eygentlick en is, wat hier of daer gebeurt magh zijn, maer wat nae recht en reden behoort te gebeuren; en dat ſoeck ick van u te verſtaen, ſoo 't u belieft.

SOPH. Voor mijn gevoelen, ick ſegge, dat ſoodanige mans niet alleenlick haer wettige trouwe breken, maer oock tegen God den in-ſetter van't houwelick groffelick misdoen, en dat de ſelve noch daer-en-boven ongelijck doen aen de nature, en het gemeen weſen der menſchen.

PHI. Ick ben even van dat gevoelē, weerde Sophroniſçe. Maer ſommige willen hier tegen vverpen het exempel van Ioſeph en de maget Maria. want, ſeggē die, ſy hebbē haer van dē anderē onthoudē in die gelegentheyt.

SOPH. 'Tis als ghy ſeght, weerde Philogame; maer dat ſulcx gheſchiet ſoude zijn uyt krachte van voor-gaende onderlingh bedingh en ſal noyt bevonden werden, en dat niet geſchiet zijnde, ſoo iſt klaer, dat gehoude liedē met onderlinge bewilginge ſigh van den anderen wel mogen onthouden, geenen noot hebbende. Maer ick houde van gelijcke dwaeſheyt te weſen, eerſt te trouwen, ende dan aen malkanderen onthoudinge te vvillen beloven. (*Celantia ab Hieronymo reprehenſa quod continentiam voviſſet inſcio marito.*)

PHI. Al weder wat anders. Kan een jonge juffrou geſeyt werden wel te doen, een ſchoon en fris jongelingh af te ſeggen, ende een miſmaeckt lichaem daer voor te verkieſen, als hier Hipparchia met een vreemt opſet onderſtont te doen?

SOPH. Hoe, jongelingh? gedenckje niet aen het out veersjen: 3.

Vlyſſes was niet ſchoon, maer konde deftigh ſprekē;
Noch heeft hy door de min de Nymphen aen-geſteken?

Zijt ghy ſoo onbewuſt in de ſaken van de werelt, datje niet en begrijpt, dat verſtant, geleertheyt, wel-ſprekentheyt, en diergelijcke gaven verre over-treffen het wacke en licht verganckelicke bloemtjen van ſchoonheyt? Ey ſegh ons doch, wat houwelick iſſer ſwacker en meer veranderinge onderworpē, als het gene dat uyt lichamelicke ſchoonheyt ſyn begin genomen heeft? Moet niet de werckinge op-houden, als de oorſake van de ſelve een eynde neemt? Kan de liefde wel ſtaende blijven, als de ſchoonheyt, die daer toe oorſake geeft, komt te vervallen? En dat ſulcx (boven den ouderdom) door veel ongelegentheden geſchiet en kan niemant onbekent weſen. In tegendeel van dien de genegentheyt tot yemant uyt inwendige gaven geſproten zijnde, en kan naeulicx te niete gaen, maer moet eer dagelicx vermeerderen, nae dien ſoodanige gaven van nature zijn, datſe met de jaren toe-nemen, daer alle lichamelicke dingen nootelick door de tijt en jaren komen te vergaen, eñ worden daerom wel te rechte een roof van de tijt geheeten by de Poëten.

PHI. Met oorlof, Sophroniſçe, 'tis wat anders (na mijn begrijp) niet ſchoon te zijn, en wat anders iſſet krom, ſlom, bultigh en miſmaeckt te weſen, ſulcx datmer kinders met te bedde ſoude jagen, als ick ſchier van Crates my in-beelden derf. Ick hebbe leſtmael van een oudt wijs Heer verſtaen, dat hy voor ganſch bekommerlick hielt, een man ofte vrouwe te trouwen die een openbaer, ſienlick en taſtelick gebreck heeft, ſoo voor 4.

den

den perſoon ſelfs die ſulcx doet, als voor de nakomelingen.

SOPH. Ick en ben oock die niet, lieve jongelingh, die yemant ſoude willen aenraden tot ſodanige uyt-muntende gebreken, immers niet om des rijckdoms wille; Ick houde niet ſonder oorſake geſeyt te weſen, dat men ſich heeft te wachten van de geteeckende. Ick mercke oock dat de ſoodanige werden geweert van het Prieſterdom in den ouden tijt, op het welcke wel te letten ſtaet, om het gevolgh datter in ſteeckt. Maer dien 5. onvermindert, ſtelt my eens de vrage aldus, of ghy nootelick voor u hadt te kieſen een vrou-menſch hebbende een openbaer lichamelick gebreck, 't zy dan een bult of diergelijcke, ofte een ander hebbende een openbaer inwendigh gebreck, en die van binnen ſoo gewent vvare te ſwellen van booſheyt als de vorige op-ſwelt door haren bult; ick bidde u ſegh my doch, met welcke van beyde ſoud ghy beſt u deel levens willen over-brengen?

PHI. Gewiſſelick, weerde man, ghy hebt my het ſtuck vvel ſcherpelick voor-geſtelt; en even-wel en weet ick niet of de oogen mijner ydelheyt noch al niet en ſouden vallē op het gene de jonckheyt ſoo aen-lockelick ende bevallick acht te weſen, te weten de ſchoonheyt; en dat op hope dat ick een ſchoone vrouwe ſoo veel liefde ſoude meynen te toonen, dat de booſheyt van de ſelve eyntelick daer door overwonnen ſoude mogen werden.

SOPH. Neen, vrient, van de booſheyt te verwinnen ende van dē bult te geneſen en moeſte niet geſeyt werden, maer beyde die dingen moeſtē geſtelt werden in pointen om alſoo gedurigh te moeten blijven. Wat dan?

PHI. Ey lieve, en perſt my hier op niet naerder, dat ick niet dwaeſſelick en werde gedwongen te antwoorden, ofte anders ſoo ſoude ick noch tijt verſoecken van twintigh of dertigh jaren, dat is, tot my het geſichte wat verandert ſal weſen. Hoe het zy, laet dat blijven. Maer alſoo wy hier van gebreken hebben beginnen te handelen, en dat ick uyt onſe voor-geleſen hiſtorie hebbe verſtaen, dat Crates ſyn bult en vordere gelegentheyt voor Hipparchia ganſch en al open ſtelde, ſoo is nu mijn vorder vrage, of jonge lieden 6. ſtaende om met malkanderen in trouwe te verſamelen, gehouden zijn onderlinge d'een den anderen hare heymelicke gebreken kennelick te maken, en hoe verre?

SOPH. Op dit voorſtel valt vry al wat veel te ſeggen, lieve jongelingh, en ten is geen onvermaeckelicke ſtoffe om te verhandelen.

PHI. Ick heb al dickmael hier op by gelegentheyt gedacht, en ſommige dingen daer op aen-gemerckt, die ick als by in-leydinge hier moet verhalen. 'T is niet lange geleden dat my in handē viel een boeckje dat *Thomas Morus* eertijts Cançelier van Engelant gheſchreven heeft, genaemt *Vtopia* (men meynt dat hy daer in een geſtalte van een goeden Staet van regeringe heeft willen af-beelden) de ſelve *Morus* verhaelt in ſyn tweede boeck, dat ſekere natie, by hem aldaer hooghelick gepreſen, een maniere van doen heeft, dat alſſer een vrijſter of een weduwe koomt te trouwen, men dan (al voren te komen tot het ſluyten van't houwelick) een deftige ende bejaerde vrou-perſoon van de zyde vande toe-komende bruyt de ſelve bruyt den jongelingh in eē kamer naeckt voor oogē ſtelt; van gelijcke dat aende ander zyde een treffelick manſ-perſoon van de zijde des toe-komenden bruydegoms den ſelven bruydegom de toe-komende bruyt naeckt in 't heymelick vertoont, ten eynde elck van ſyner zijde het lichaem dat hem ofte haer ten deele ſal vallen met kenniſſe van ſaken magh ſien of hem ofte haer 't ſelve recht bevalt. En alſoo eenigh vreemdelingh dit gehoort hebbende daer van ganſch ſpottelick quam te ſpreken, ſoo hadden de lieden van dien landē haer gebruyck (ſeyt *Morus*) deftelick met redē voorgeſtaen, en in tegendeel onſe maniere in diergelijck geval (als ganſch dwaes) verworpen. Hare redenen waren, dat wy ſwarigheyt maken een peert van kleynder waerden te koopen (ſchoon men 't ſelve by-naeſt geheel bloot ſiet, en ſchoon men 't ſelve magh quijt maken als men wilt) ten zy dan ſake dat wy de ſale, de ſtal-kleederen, en diergelijcke omhanghſelen van het peert ganſch en al af doen leggen, om alſoo te letten offer niet eenigh heymelick ghebreck in het dier en ſchuyle; daer men nochtans in 't verkieſen van een (die men al ſyn leven houwen moet) ſoo onachtſamelick toe-gaet, dat men naeulicx een hant breete van haer bloot ſiende, even-wel ghetrooſt is de kanſſe met haer te wagen. *Plato* (*lib. 6. de legib.*) prijſt dit of diergelijck gebruyck. Van gelijcke ſekere volcken in Indien *Taxili* genaemt (als *Strabo lib. 15.* verhaelt) doē even by-naeſt het ſelve, ende alle voorname perſonen in Moſcovien, mitſgaders die van dē huyſe van de Otomans

in Turckien al het ſelve (*P. Iovius in Legat. Moſcho.*) en die alle meynē goede en bondige redenen te hebben om ſulcx te plegen. De vader van den keyſer *Sergius Galba* (*Suetonius Tranquill.*) by eē rijcke en ſchoone Romeynſche jonck-vrouwe *Livia Ocellina* ghenaemt ten houwelick begeert, en het ſelve gebreck hebbende dat onſe Crates dede, te weten een bult op den rugh, heeft voor de ſelve *Livia* ſyn lichaē in 't gebreckelicke deel ontdeckt, ende aen de jonck-vrou opentlick getoont, op datſe, ſyn gebreck ſiende, haer mochte beraden, en in allen gevalle haer namaels niet en ſoude hebben te beklagen.

SOPH. Als ick wiſte, lieve Philogame, dat ghy uyt deſe exempelen eyntelick een regel ſoudt willen maken, ſoo ſoude ick ſeggen dat deſe dingen zijn van den ouden tijt.

PHI. Wel wilje eenen anderen en oock een naderen tijt? *François Sforcia*, hertogh van Milanen verſoeckende voor ſyn ſone *Galeatius* ten houwelicke de dochter van den Marquis van Mantua, *Dorothea* ghenaemt, verſtont het ſelve houwelick niet te latē ſluyten, ten ware de jonge prinçeſſe aen ſekere geſanten (Medicijnē weſende) by hem daer toe ſonderlinge gelaſt, al vorens naeckt werde getoont. Waer toe de voorſz. Marquis niet en heeft willen verſtaen; maer wel dat de ſelve ſoude werden gheſien in ſeker lucht onder-kleet, het welck de toe-komenden bruydegom de jonge prinçeſſe hadde toegeſonden. Waer op onderlingh verſchil zijnde gevallen, ſoo heeft een van de vermaerſte Rechtſ-geleerden van dien tijt ſyn gevoelen hier op by geſchrifte geopent, ſtellende in't ongelijck den Marquis van Mantua, eñ beſluytende voor dē hertogh van Milanē dienvolgende, dat de toe-komende bruyt naeckt moeſt werden geſtelt, het welck by eē ander groot Rechtſ-geleerde vverde beveſtight. (*Franciſc. Aret. conſ. 142. Phil. Dec. in d. c. propoſ. iſtum. 2. notab. Tiraq. L. 4. conub. num. 38. Cam. med. hiſt. cent. 1. cap. 33.*)

SOPH. Na dat ick kan af-nemē uyt deſe uwe in-leydinge, ſo ſout ghy geē ſwarigheyt maken die conſultatie benevens de Rechtſ-geleerde, by u genoemt, al mede te onderteyckenen. Doch wat my aen-gaet, ick oordeele dat de Marquis van Mantua ten volle mochte volſtaen, mits de jonge prinçeſſe ſyn dochter latende ſien aen de af-geſanten van den hertogh van Milanē in haer onder-kleet, en dat behoorde de voorſz. hertogh genoegh geweeſt te zijn, om te voldoen het ooghmerck dat hy daer in behoorde te hebben, dat is, om te ſien of de ſelve geen uyt-muytende gebrekē aen haer lichaem en was hebbende, waer door de ſelve miſſchien onbequaem ſoude geacht zijn gheweeſt om een wel-gemaeckte vrucht, ten goede van een vorſtelick huys, voort te brengen, dat is verlemtheyt, bultigheyt of diergelijcke. En voor dat gevoelē en ſoudē ons geen Rechtſgeleerden ontbreken, gelijck ick uyt goede ſchrijvers wel hebbe gemerckt.

PHI. Maer dit en ſoude niet genoegh zijn om mijn naeukeurigheyt te voldoen, als ick hertogh van Milanen ware geweeſt, dat is een Italiaen, hebbende te doen met eē van de ſelve natie; dewijl ick weet datter gebreken zijn van ſulcken gelegentheyt datſe wel een houwelick ſoude konnen om-ſtootē, en even-wel door een onder-kleet niet en ſouden te ſien weſen.

SOPH. Iae, maer uwe naeu-keurigheyt mochte wel ſoo verre gaen, dat ghy uwe Ambaſſadeurs onverrichter ſaken, ofte met een blauwe ſcheen ſoudt t' huys doen keerē.

PHI. Dwaes moeſte de prinçe ofte prinçeſſe weſen, die om ſoo een beuſelingh een goet houwelick ſoude te rugge laten blijvē. Voorwaer *Clementia* dochter van *Karel* de tweede koningh van Napels was beter bedacht, en op haer ſtuck lettende. want alſoo de geſanten van Vrancrijck mede laſt hadden om haer in de geſtalte van haer lichaem wel naeu te beſichtigen, aleer het houwelick te ſluyten, en dat eenige vrienden van de jonge prinçeſſe ſterck aen de ſelve rieden, haer ſoodanige kleynigheyt geenſins aen te latē doen, maer op hare achtbaerheyt te ſtaen ende het verſoeck af te ſlaen, ſy, het ſtuck anders opnemende, verklaerden, datſe om een rocxjen min ofte meer aen of af te doen het koninckrijck vā Vrancrijck niet en verſtont te miſſen.

Ick hebbe oock vernomen van geloofweerdige perſonen, dat ſelfs een ſeker koningh van Engelant, en mitſdiē geen Italiaen weſende, oock niet met Italianen te doen hebbende, vvillende van een hertogh van Gelderlant eene van ſyne dochteren (want hy hadder verſcheyden) voor ſynen ſone den Prins van Wallis ten houwelicke verſoeckē, gaf ſyn Ambaſſadeurs in laſte alle de jonge prinçeſſen door eē dun camericx doeck hun te doen vertoonē, om alſoo een goede keuſe te mogen doen, gevende vorder ordre aen de ſelve ſyne Ambaſſadeurs, te verkieſen eene van de ſelve die beſt in't vleys was, ofte, gelijck

lijck men my seydt dat haer instructie luyde, die best geborst en gebilt was. En wilje dat ick noch naerder kome, soo weet dat oude geloof-weerdige lieden in ons Hollant verklaren, dat noch niet seer lange geleden (selfs hier in onsẽ ringh) het gebruyck is geweest, dat als twee jonge lieden soo verre onderlinge waren versproken dat haer houwelick op het sluyten stont, dat in dien gevalle aen twee van de oudtste vande bruyts vrienden de toekomenden bruydegom, en aen twee oudtste van de toe-komende bruydegoms vrienden de toe-komende bruyt genoeghsaem naeckt werde vertoont, en dat alles ten eynde als voren; en 't is niet onwaerschijnelick, dat *het queesten*, in de Noorder quartieren ghebruyckelick, daer noch soo een overblijtsel van magh wesen. Nu dit zy ghesеyt tot inleydinge, weerde Sophronisçe. Maer dat al over-geslagen en in syn weerde gelaten, soo woude ick geerne weten wat u gevoelen is op ons eerste vrage, te weten, of jonge lieden staende op haer trouwen malkanderen haer heymelicke gebrekẽ behooren te openbaren dan niet.

SOPH. Wel aen, alst u soo belieft, ick kome tot de sake, en segge dat de Rechts-geleerde vast houden, dat yemant een slaef, gedierte, ofte oock eenige roerende ofte onroerende goederen koopende de kooper gehouden is te openbaren de gebreken van alle de selve. (*L. 1. §. venditor. ff. de act. empt. L. 1. & tot. tit. ff. de Ædil. edict. Cic. lib. 3. off. Ambros. lib. 3. off. D. Thom. 22. quæst. 77. art. 3. Tiraq. l. 4. conub. num. 3.*) De Philosophen en sonderlinge de God-geleerde seggẽ even het selve, of anders vermogen de koopers den verkooper, als bedriegelick gehandelt hebbende, in rechten te betrecken, en het stuck te doen rechten, het welck indient alsoo plaetse magh grijpen in koop van soo geringe dingen, die een yder sigh dadelick (alst hem maer gelieft) magh quijt maken, wat sal men seggẽ in soo gewichtigen handel als is het houwelick (wesende het selve eygentlick eẽ handelinge daer de goede trouwe sonderlinge moet boven sweven, en geen bedrogh plaetse en behoort te hebben) ick segge daerom, dat ja de jonge lieden gehouden zijn malkanderen haer gebreken oprechtelick kennelick te maken. want sulcx niet doende, eñ de selve gebreken daer na geweten werdende (dewijle doch man en vrouwe aen malkanderen niet en konnen verbergen) so soudẽ de selve lichtelick eẽ bedorvẽ houwelick konnen maken. Maer wat de naecktheyt aengaet, sulcx en kan ons landt, onse eeuwe, oock de eerbaerheyt niet lijden.

PHI. Mijn heere (met uwen oorlove) ghy mooght tot dit u voorstel brengẽ so veel redenen en wetten als ghy meynt ter saken te dienen; even-wel sult ghy met my bekennen dat noch in gemeene handelinge van koopen noch in stuck vã houwelick sulcx gebruyckt wert. Ey lieve, wat koop-man sal de feylen van syn waren den kooper opentlick voor oogen leggen? en wat vrijer of vrijster ten houwelick versoeckende, ofte versocht werdende, sal seggen wat in hem ofte in haer voor heymelicke ghebreken te vinden zijn? Gewisselick beyde doense het tegendeel, en soodanigen onderrechtinge hebbense van haren ouden leer-meester dien geslepen *Naso* duydelick ontfangen, want die leert niet syn gebreken te openen, maer wel de goede gaven die yder magh hebben.

Deckt ô vrijsters u gebreken,
Die in uwe leden steken;
Maer wat u wel voegen magh
Stelt dat in den lichten dagh.

SOPH. Wat de koop-lieden, kramers, ende onse amoureuse hedensdaeghs plegen, of niet en plegen, en raeckt eygentlick onse onderscheckinge niet. Maer ick vrage u, of ghy niet en meynt dattet soo in de koophandel, als in de houwelicksse saken beter soude gaen, in-gevalle datter gehandelt wierde op den voet als ick nu hebbe gesеyt, dat is, oprecht ende ter bester trouwen.

PHI. Ick bid u, weerde man, laet ons dit voor dese mael daer by laten, ter tijt toe, ick dit te passe sal hebben gebracht in een gesel-schap van eenige snege jonge lieden, my bekent, en tot ick de selve hier van eens ernstelick sal hebben hooren spreken: en der selver in-vallen verstaen hebbende, soo wil ick dan naerder met u derhalven in gespreck komen.

SOPH. Ick hoore ghy wilt den schilder slachten, die een stuck ten halven hebbende op-gemaeckt het selve voor syn deure voor den voor-by gaenden man liet uyt-setten, en gincker selfs achter sitten, om te hoorẽ watter in 't gemeen van geoordeelt werde, om het werck in't op-maken daer na te schicken. Wel aen, ick hebber niet tegen, dat de jonge lieden dese en andere sakẽ vvat over dẽ hekel halen. want, wat my aengaet, of sy luyden het proçes aldus of alsoo beslichten, ten sal my schaden noch baten. Ick ben dien houck

(God lof) al te boven geſeylt, en ben van die onbermhertige heeré (gelijck de Philoſooph ſeyde) door weldaet van den tijdt al verloſt. Maer als ghy dit aen jonge lieden vvilt voordragen, ſoo let dan al mede wat ſy luyden gevoelen van inwendige gebreken, die d'een of d' ander ſoude mogen hebben, en of die al mede niet en dienen bekent te werden ghemaeckt, de welcke dickwils vry al hinderlicker zijn in't houwelick als de lichamelicke.

PHI. Wel hoe! ſout dan de meyninge zijn, dat men ten aenſiene van inwendige feylen malkanderen al mede ronde openinghe ſoude hebbé te doé? Als by exempel, yemant ware met den kop gequelt, ofte tot drinckē, tot ſpelen, tot ſnoepē ofte tot andere nucken genegen, ſoude yemant ſyn toe-komenden partuyr des hebben te waerſchouwen, oock voor het ſluyten van 't houwelick?

SOPH. Wel wat dunckt u, als men het vorige point vaſt ſtelt, dat tot dit minder redenen dienen?

PHI. Wiſſelick vrient ſoo dit geſchieden ſoude, ick meyne dat het de gemeene ſake, jae de werelt ſelfs ganſch ſchadelick ſoude weſen. want ſoo doende houde ick vaſt, datter menighte van houvvelicken ongedaen ſouden blijven: en vvat my belangt ick oordeele, dat het noch al van de quaetſte lieden niet en zijn, die als de bruyloft geeyndight, en de ſpeel-man vertrockē is, dan noch malkanderen haer ſwackhedē bekent maken, en te ſamen een goedē regel ſtellen, hoe die onderlinge ten gemeenen beſten inden toom te houden, immers hoe malkanderen te verſchoonen tot geruſtigheyt van de huyſ-houdinge. En ſulcx met goede uyt-komſte gedaen te vverden by tvvee nieu-getroude heb ick onlangs verſtaen. Op welcker gelegentheyt, ende met eenen, tot onderlinge vrede tuſſchen mans en vrouwen heeft ſeker liefhebber van de kunſte een gedicht onlanghs uyt-gebracht, dat my in handen is gevallen, het welck ick by deſe gelegentheyt u moet deelachtigh maken; miſſchien of ghy in die maniere van doen ſmake mocht vinden, in plaetſe van dat ghy nu geſeyt hebt.

SOPH. Wel laet hooren, goede Philogame, het ſal miſſchien eenigh licht geven in deſe bedenckelicke overlegginge.

PHI. Wel hoort dan aen de houwelickſe by-een-komſte van Philetas en Pſyche. want onder die naem ſullen hier deſe twee jonge lieden in 't ſpel werden gebracht. 7°

EEn jongh en aerdigh paer, een vveynigh tijts geleden,
VVas, naer een langh gevry in echten ſtaet getreden.
De tijt doet haren gangh, de bruyloft is gedaen,
De vrienden zijn verreyſt en hares vveeghs gegaen.
De nieu-gepluckte bloem, niet lange na de dagen
Dat ſy den maeghde-krans niet meer vermocht te dragen,
Die nam haer nieuvven vrient ſoo vvat ter zijden af,
Daer ſy hem ondergingh, en deſe leſſe gaf:
Phileta (ſooje vveet) vvy zijn nu echte lieden,
En moeten by gevolgh verſchil en onluſt vlieden;
De vreed' is voor de vrou en even voor den man
Het beſte dat men oyt ten echte brengen kan.
Ick vvil in dit beleyt mijn kracht en jonge leden,
Ick vvil tot ons gemack mijn ganſch vernuf beſteden;
Ghy tracht gelijck als ick, tot ons gemeene ruſt,
Soo vvert ons 't huyſgeſin tot enckel herten-luſt.

Wel

VVel aen nu tot een gront van dit geluckigh leven
VVil ick tot u bericht een nutten regel geven,
Ick bidde letter op. vvant ſooje dat betracht,
Soo vvort ons ganſch bedrijf in goeden ſtant gebracht.
Ick heb een ſelſaem hooft, en dickmael loſſe vlagen,
Die ſomtijts verre gaen, en niet en zijn te dragen;
Maer vvie ſlechts voor een vvijl mijn luymen vieren kan
En krijghter nimmermeer verdriet of hinder van.

Siet als mijn ſchorte-kleet is uyt ſyn plaets gevveken,
Of dat het metter hant ter zijden is geſtreken,
Soo vveet dat my de ſchroef dan niet te vaſt en ſtaet,
En let dat ghy voor al mijn luymen gade ſlaet.
VVeet ghy dan mijn gebreck een vveynigh toe te geven,
VVy ſullen met vermaeck en in geruſtheyt leven,

VVy ſullen buyten tvviſt verſlijten onſe jeught;
En leven onder een als in geſtage vreught.
Philetas hoortet aen al vvat hem Pſyche ſeyde,
Het ſchijnt dat hy haer vvoort als aen ſyn herte leyde,
En, naer hy ſigh hier op een vveynigh had bedacht,
Soo heeft hy met beſcheyt ſyn antvvoort in-gebracht:
Het is my, vveerde lief, een vvonder groot behagen,
Dat ghy de gronden leght voor onſe goede dagen;
Ick vvil u vveder zijn een ſoet en ruſtigh man,
En brengen tot het vverck al vvat ick immer kan.
Ick heb van u verſtaen, en vvil het over-vvegen,
Hoe dat in u gemoet de ſaken zijn gelegen.
Ick vvil u van gelijck ontdecken mijnen aert,
En 't is de rechte vvegh om vvel te zijn gepaert.
Ick heb een vijſen kop, en vvonder vremde kueren,
Soo datter niet een menſch by my en kan gedueren;
Maer vvie mijn grillen viert, of handelt met beſcheyt,
Die ſiet den vvrock verſoent en haeſtigh af-geleyt.
Maer op dat ghy verſtaet, vvanneer ick ben te mijden,
En hoe dat met gedult mijn rancken zijn te lijden,
Soo let op deſen peyl; De roos van mijnen hoet
Sal u een teycken zijn, vvanneer ghy ſvvichten moet.
Als die niet recht en ſtaet, dan heb ick vremde grillen;
Siet dan mijn hevigh breyn met alle macht te ſtillen.
En ſoo ghy dat beſorght en hier op vlijtigh acht,
Soo vvord' ick metter daet in beter ſtant gebracht.
Hier op vvert onder hen een ſoet verbont geſloten,
Beveſtight door een kus, en met den vvijn begoten;
Een yder die belooft, te paſſen op het ſtuck,
Op dat haer ſtil geſin mocht vveſen buyten druck.
Maer let hoe dat het volck den vvegh hier toe bereyden,
En hoe ſy naderhant haer ſaken overleyden.

Soo haeſt het vrouvven-kleet is ſcheef en buyten ſtant,
Soo haeſt vvas oock de roos verdraeyt en over-kant.
VVant als Philetas ſagh, dat Pſyche ſou beginnen
Te ſtellen in het vverck haer ongetoomde ſinnen,
Syn geeſt vvas in de vveer, ſyn bant die vvert verſet,
En ſoo vvert alle tvviſt van ſtonden aen belet.
De vrou in tegendeel had ſtaegh het oogh geſlagen
Op ſyn verdraeyden hoet, en ſyn verkeerde vlagen,
Sy viert hem vvatſe magh, en hy verſchoont het vvijf,
En ſoo blijft yder een geruſt in ſyn bedrijf.
VVel aen dan vvieder is in echten ſtaet getreden
Die prent in ſyn gemoet den gront van deſe reden:
Ghy vrouvvē eert den hoet, ghy mans het vrouvven-kleet,
Soo blijft het huys geruſt en buyten alle leet.

Wat dunckt u, weerde Sophroniſçe, waſt niet ront gegaē voor Pſyche haer ſoo te openen, en waſt niet handigh gedaen van Philetas het ſtuck ſoo te grijpen?

SOPH. 'T is beter ten halven gekeert als t' eenemael gedwaelt (ſeydt het ſpreeckwoort) en voor de gelegentheyt van die luyden meyne ick dattet wel bedacht was ſoo te doen. 'T Hooghduyts ſpreeck-woort ſeydt wel, *Ein boſz vveib iſt nicht boſz, vvann mans kent*. Als men een klippe boven vvater ſiet uyt-ſteken ſoo kan menſe mijden in't ſeylen, anders lijdt men licht ſchip-breucke. Als een man vveet wat vleeſch hy in de kuyp heeft, ſoo kan hyder pekel na maken; en de vrouwe oock van haerder zijde. Soo oordeel ick dan dit tot daer-en-toe goet. Maer ons Nederlants ſpreeck-vvoort vermaent ons te kennen al eer te minnē, en daerom veel meer al eer malkanderen in echte te verbinden.

PHI. Maer hoe (ter goeder trouwe weerde Sophroniſçe) ſoudt u meyninge zijn, dat jonge lieden ſoo ront tegen malkanderen behoorē te gaen, datſe beyde haer uyt-wendige ende in-wendige gebrekē onderlinge ſouden hebbē te openbaren, haer ſaken noch in haer geheel en ſy luyden noch vry van den anderen zijnde?

SOPH. Het ware te wenſchē datter middel mochte gevonden werden, dat ſulcx oprechtelick gedaē werde. want ick ſtelle vaſt, dat in dien gevalle eē yder ſigh vry vvat meer ſoude vvachten van verſcheyde misſlagen te begaen, en oock gebreken in ſigh te laten wortelen, om ſigh ſelvē daer door geen goet houwelick te beletten.

PHI. Voorwaer hier in ſteken meer bedenckelickheden, als ick ten eerſten aenſiene my liet voorſtaē. En miſſchien zijnder oock al ſaken die men by deſe gelegentheyt hier dient te verhalē, in de welcke ghy u al mede verſtelt ſoudt vinden, weerde Sophroniſçe. Onder andere moet ick u eē geval voor ſtellen, en u gevoelen daer op verſtaen. Neemt datter eē jonge dochter ware, die in-brake in haer eere hadde geledē, ofte, om ront te ſpreken, die een kint buyten echte mochte ghewonnen hebben, ſonder dat het nochtans by yemant bekent vvare, en dat de ſelve by een eerlick jongelingh tē houwelick vverde verſocht, ſal de ſelve den koop en knoop niet mogen laten toe-gaen, ſonder haer eygen ſchande bloot te leggen?

SOPH. Wel, wat dunckt u?

PHI. Voor my (ſonder voor-oordeel van u gevoelen) ick en meyne niet datter een eenigh exempel te vinden ſoude vveſen van eene die haer ſelven hier in gemelt heeft.

SOPH. Om het leſte van u reden voor deſemael eerſt te beantwoordē, lieve Philo- 8.

game, soo word' ick indachtigh een geschiedenisse die ick niet seer langh geleden vveet onder ons in der vvaerheyt te zijn ghebeurt, dese vinde ick goet jegenwoordelick u te openen, als hier recht dienende, doch sonder namen, om sonderlinge redenen. Ick hebbe gekent eẽ noch seer jonge en eerbare deerne, schoon van gedaente, en in eenvoudigheyt op-getogen. Haer ouders waren overleden, en sy woonde by een broeder, jonghman wesende, die gebruyckt vvert by seker koopman van groote middelen, om syn saken te doen. De selve koop-man somwijlen overkomende, om met den selven haren broeder syn dingen te effenen, hadde de oogen syner ydelheyt laten vallen op dese jonge spruyte, en mits hy altijt vryheyt hadde ofte nam om daer in huys te komen, dat mede de broeder van de dochter jaerlicx eẽ schoonẽ penninck in de saken van desen koop-man verdiende, soo vont sigh het jongh dier als over-vallen, ten deele door ontsagh, ten deele door aenlockinge van den voorsz. koop-man. Wat sal ick seggen? Weynigh tijts daer na Luçille (laet my toe dat ick dese onse vryster soo noeme) vandt haer bevrucht, en, met groote sorghfuldigheyt in stilheyt versonden zijnde wort van kinde verlost en gheneſen, en gaet woonẽ by een van hare oomen. 'T gebeurde eenigen tijt daer na, dat Luçille ten houwelicke wert versocht by een seer eerlick jongelingh in middelen en gelegentheyt, van vriendẽ merckelick aensienelicker als sy selfs was. De oom (een vroom en Godsaligh man wesende) vont sigh verstelt in dit versoeck, ontbiet eenige van de outste en naeste vrienden van onse Luçille, opent aen de selve wat hem voor quam, en met eene syne beswareniſſe, verklarende geen eerlick jonghman in dese gelegentheyt te willen bedriegen, maer open en ter goeder trouwen hier in te willen gaen, ende aen den jonghman het stuck (soo het lagh) te sullen openbaren, ten eynde hy daer nae sigh mochte bedencken, of hy met syn voor-nemen dan voort wilde gaen, dan niet. De vrienden vonden sulcx geheel ongeraden, en brachtẽ voor haer gevoelen verscheyde redenẽ by, nopende het perikel datter in stack voor de dochter, en diergelijcke. Maer dien allen niet tegen-staende, de man volharde in syn voornemen, en dien volgende ontbiet den jonghman (dien ick Celadon sal noemẽ) en hem den eet af-genomen hebbende, dat hy niemant en sal openbarẽ 't gene hy hem sal kennelick maken, verhaelt hem de sake, soo die in der waerheyt was gelegen, en tot besluyt vraeghde hem, of hy sulcx nu wetende efter tot syn nichte gesint bleef als voren, en of hy syn versocht houwelick verstont te vorderen, dan niet? Celadon niet weynigh verstelt zijnde in dit verhael, ende een wijle sonder spreken gestaen hebbende, seyde eyntelick, dat hem sulcx als hem nu gheseyt was gansch vreemt en onverwacht voor quam, dat het voor hem een gansch bedenckelick geval was, dat hy daerom op het stuck sigh dien nacht wilde beraden; maer dat hy den volgenden dagh ten selver ure syn belangh hier op soude komen seggen; ghelijck oock gebeurde. want Celadon, den volgenden nacht in veelderhande gepeysen (als wel te dencken is) over hebbende ghebracht, heeft ter gesetter ure wederom by dẽ oom van Luçille sigh laten vinden, ende aldaer ronde verklaringe gedaẽ, dat, niet tegenstaende de ongelegentheyt Luçille over-gekomen, hy soo veel eerbaerheyt ende heusheyt in haer persoon had gevonden, dat hy de selve voor syn vvettige huys-vrouwe getrooſt was aen te nemen, bereyt zijnde de selve dadelick daer voor t'ontfangen; gelijck oock geschiede met groot vernoegen van hare vrienden, die het stuck soo goet niet en hadden genomen.

PHI. Ick en weet niet, weerdè Sophroniſçe, wie van beyde dese lieden dwaesselicker handelde, of de oom of de vrijer. De eerste was dwaes, soo ick het begrijpe, vermits hy dit stil en bedeckt ongeluck van syn nichte aen een vrijer van de selve gingh bloot stellen. De tweede dede geckelick, na mijn gevoelen, vermits hy (de schande hem geopenbaert zijnde) noch efter bleef volherden in syn gedaen versoeck, om Luçille ten houwelicke te mogẽ verkrijgen. Voorwaer ick hebbe voor desen wijse lieden wel anders hooren spreken. Een sake my voor-gekomen op dese stoffe moet ick u hier verhalen, als weerdigh zijnde in achtinge genomen te werdẽ. De Prinçe van Oraengjen van wegen dese vereenighde Landen in den jare 1632. de stadt van Maestricht belegert hebbende, ende de saken wat scherp gaende, was by de aen-wesende Heerẽ goet gevondẽ, alle brieven, die men soude konnen bekomen, af te werpen, en de selve te onderſoecken, om te sien, of men yet van des vyants voor-nemen daer uyt soude konnen ontdecken, gelijck sulcx veel in soodanige gelegentheyt geschiet. Menighte van brieven op dat gebodt

de

de voorſz. Heeren zijnde toe-gebracht) is in 't overſien vã deſelve gevonden eẽ brief met een vrouwen hant in Italiaenſche letteren en in goede termen geſchreven, en is bevonden dat daer by ſekere joffrou van aenſien haren man liet weten, dat voor haer beyder nichte een ſeer goet houwelick was voor-gevallen, en dat het verſoeck alreede aen haer vvas gedaen van wegen een jonghman van ſeer goeden geſlachte en middelẽ, datſe nu bemerckte waerachtigh te zijn, dat wel dickmael die haer ſlimſt gedragen hebben door (men weet niet door wat) geluck de beſte houwelicken deden. Dat haer man bekent was, dat de voornoemde hare nichte onlanghs een ſpeelkint hadde voort-gebracht, dat ſy ſulcx met alle middelen verſtont nu by deſe gelegentheyt bedeckt te moeten vverden gehouden, verſoeckende dat haer man immers geen gewagh hier van en wilde maken, en dat ſy haer nichte wel ſoo ſoude onder-richten, dat haer bruydegom in tijt en wijlẽ niet als het hoogſte vernoegen en ſoude hebben van hare eerbaerheyt en maeghdom. Als ick de jonckvrouwe noemde, ick geloove datſe aen u en andere vvel bekent ſoude vveſen. Dit houwelick is aen-gegaen, en daer en heeft tot noch toe geen hane na gekraeyt.

SOPH. Wel, Philogame, dunckt u dit al ter goeder trouwen gegaen te zijn van de gene die de vuyle bruyt ſooſe was (vuyl vind' ick u, vuyl laet ick u) een eerlick jonghman t'huys lieten komẽ, ſonder yet te ſeggen ofte hem te waerſchouwẽ? Ick bidde u, wat ſout ghy tot verſchooninge vande ſelve (des noot zijnde) by konnen brengen?

PHI. Voor eerſt, dat men hẽ een vruchtbaer vvijf en die ervarentheyt heeft t' huys brengt: dat men niet gehouden en is oock niet en behoort heymelicke gebreken van yemant te ontdeckẽ: dat eenige ſake, ſchoon die quaet is, niet en dient geroert in gevalle de ſelve door ſulcx erger ſoude werden: dat men de feylen van yemant (als hy de ſelve verlaten heeft) niet en behoort open te leggen, en aen een bekeerden ſondaer ſyn ſonden niet en behoort te vervvijtẽ ofte aen den dagh te brengen, &c.

SOPH. Maer hoe! Philogame, iſt niet een ouden jae een gouden regel:

En doet het aen een ander niet,
'T gunt ghy niet vvilt dat u geſchiet?

Niemant en ſoude het ontwijffelick aengenaem zijn geweeſt, dat men hem ſoude verſwijgen 't gene de oom aen den vrijer van Luçille ſeyde. Dan ick en wil jegenwoordelick my niet in laten, om vande handelinge van dẽ voorſz. oom breeder te ſpreken. Maer wat de daet van den jongelingh aengaet, het kan weſen, dat hy eenige ganſch merckelicke en uyt-muntende gaven in de voorſz. ſyne Luçille magh hebben gemerckt, waer door hy bewogen is gheweeſt de voorſz. hare ongelegentheyt over 't hooft te ſien, en over te ſchrijden; anders dunckt my dat het al vvat vreemt by ſoude komen, dat yemant van ſyn gemoet ſoude konnen verwerven, te volherden in de liefde van ſoo een jonge deerne, die hy als maeght en eerbaer heeft begonnen te beminnen, en die hy onder de hant anders bevint gheſtelt te vveſen, ſulcx dat hem ſyn ooghmerck geheel komt t'ontvallen.

PHI. Maer in gevalle die oom van Luçille hadde geſwegen, en dat het houwelick voortgangh hebbende gekregẽ het ſtuck namaels ontdeckt hadde geworden, ſoude Celadon geen recht hebben gehadt, de voornoemde Luçille wettelick te verlaten, ende een ander te trouwen, als leelicken miſleyt en bedrogen zijnde?

SOPH. De ſake die ghy hier nu voorſtelt is van bedencken, en heeft merckelicke redenen voor en tegen, hier te langh om verhalẽ. Sulcx dat ick ſomwijlen de ſelve overwegende twijffelachtigh ben geweeſt, vvat hier in voor het beſte gevoelen aen te nemẽ; al hoe wel ick ſie dat het meerendeel der gener die op deſe gelegentheyt hare ſinnẽ hebbẽ geſcherpt beſt oordeelẽ, alle middelẽ aẽ te leggen om de ſake by verdragh af te doen, en ſulcx niet willende vallẽ, den bruydegom los te ſtellen van ſyne beloften, en vry te verklaren ſigh tot een ander te mogen voegen. (*In conſiſtoriis Electoralibus Saxoniæ, ubi reconciliatio fruſtra tentata fuit, pars innocens libera pronuntiari ſolet. Beuſt. de matri. c. 34. Sneïjd. de nupt. part. 3. num. 61. Conſ. Sax. lib. 1. p. 1. in qq. matr. quæſt. 8. Inque in Genevenſi Eccleſia obſervari teſtis eſt Beza de divort. & repud. pag. 87. Et in Dania ex conſtitutione Frederici II. anno 1582. Cypr. c. 13. de Sponſ. §. 40. Melanchth. in loc. de conjugio, & alij. Diſſentit tamen Weſenb. in Comment. ad Tit. de nupt. num. 8. ubi multa pro contraria ſententia allegat.*) 9.

PHI. My komen even-wel veel redenen voor om het tegendeel voor te ſpreken. Ick ſie, weerde Sophroniſçe, dat over dit werck naerder te willen reden kavelen ons ſoude afleyden van het gene dat wy jegenwoordelick

voor hebben, ende daerom weder keerende tot ons eerſte voor-nemen, ſoo dunckt my ganſch hart te vveſen, te vvillen vaſt ſtellen dat een jonge deerne, geſtelt zijnde als voren is geſeyt, gehouden ſoude zijn haer heymelick gebreck (in gevalle als te voren) te moeten openbaren; en voor my (ront uyt geſeyt) 'k en ſoude het ſelve noch ſuſter, noch nichte willen raden. Doch een woort van u gevoelen.

SOPH. Ick weet dat eenige in deſe gelegentheyt in bedencken geven, of het niet genoegh en ſoude weſē in-gevalle de deerne recht leet-weſen hebbende van haer begaen miſ-grepe, en voor God ſigh ten dien aenſiene verootmoedigende, haer ten houwelicke begave met dat vaſt voor-nemen om van alle ſoodanige oneerbaerheden ten vollen afſtant te doen, en van dan voortaē ſigh ganſch eerlick te ſullen dragen, met voor-nemen haren man des te vriendelicker te weſen, om aen den ſelven alſoo ſtilſwijgende in nederige gehoorſaemheyt te vergeldē het gene ſy, om de voorſz. ongelegentheyt wille, in haer niet en is genietende.

PHI. Voor my, ick oordeele, dat een jonge deerne met ſulcx als gy nu geſeyt hebt behoort te mogen volſtaen, en datſe na hare gelegentheyt haer wel heeft gequeten, mits datſe volharde in dat voor-nemen.

SOPH. Wel, Philogame, of u ſulcken partuyr vvare ten deele gevallen, en de ſake quame naemaels tot uwe kenniſſe, ſoudt ghy oock dan wel ſoo ſpreken, en haer de hant op't hooft leggen, ſonder meer; ofte ſoudt ghy liever hebben, dat ſy noch in haer gheheel vveſende u het ſelve hadde bekent ghemaeckt?

PHI. Sekerlick, wat my belanght, dewijle ghy my ſoo naeu perſt, ick hadde liever dat het my te vorē kennelick ware gemaeckt geweeſt. Maer wat de deerne belanght, ſoo kan ick wel ſien; datſe met ſulcx te doen haer houwelick gewiſſelick bederven ſou. want datter meer gevondē ſouden vverdē van ſoodanigen aert als Celadon, van vvelcken ghy hier voor gewaeght hebt, kan ick ganſch beſwaerlick my inbeeldē, en daerom en is ſulcx (mijns oordeels) geen vryſter te raden.

SOPH. Die ſyn achterſte verbrant (ſeyt het ſpreeck-woort) moet op de bleynen ſitten. Miſt eē ſoodanige een goet houwelick, ſy magh en moet ſulcx met gedult op-nemen, tot boete van de dwaesheyt dieſe beſtaē heeft, en dat meyn ick geruſter voor haer te weſen, als datſe, naer haer ſelven eerſt hebbende laten bedriegen van eē boef voor eene reyſe, daer nae een eerlick man gaet bedriegen voor al ſyn leven-dagē, daer over ſy noyt een geruſt gemoet kan hebben, wetende dat al de eere en vrientſchap, dieſe van den man ontfanght, by haer ſonder rechten titel wert ghenoten..

PHI. Hy moeſte vry wel een groote welſprekentheyt hebben, die my dat ſoude wijs maken, als ick een vrijſter vvare, en in die gelegentheyt ſtonde.

SOPH. Maer dat ghy qualick hier in gevoelt blijckt uyt de ſtrijdigheyt die in uwe reden ſteeckt, dewijle ghy de vrijſter wilt ontraden te doen dat ghy nochtans ten aenſiene van u ſelvē wenſcht gedaen te werden.

PHI. Laet ons van reden veranderen, lieve Sophroniſçe, en tot onſe geſchiedeniſſe keeren. want ick en ſie geen uyt-komſte uyt deſe draey-ſtroom, ofte ick moeſte my eerſt wat naerder beraden hebbē. Maer daer zijn noch twee vragen over geblevē, die my uyt onſe voor-geleſen geſchiedeniſſe in den ſin zijn gekomen, daer op verſoecke ick een geheel korte antwoorde, dewijle wy in de voorgaende vvat te langh zijn blijvē hangen. D'eerſte is, of het voor een deftigh man, die ſyn geheel werck vā wijſheyt en geleertheyt heeft voor-genomen te maken, geraden is ſigh ten houvvelicke te begeven? En ten tweeden, of een jonge deerne, ſigh vervoert ende door liefde wech geruckt vindende, en niet verſocht werdende, van den genen daer op haer oogh is gevallē ſelfs het verſoecken ter hant vermagh te nemen?

SOPH. Tot kortheyt ben ick wel te vermanē, ſoete Philogame, ſonderlinge in ſtoffe van duſdanige gelegentheyt. Nopende uwe eerſte vrage ſoo ſegh ick, dat het geen tegenſpreken en kan lijden of alle geſlachten van menſchen vvorden van de nature tot onderlinge echte by-wooninge krachtelick geroepen, van de vvelcke ick de geleerde en wijſe geenſins en verſtae uyt te nemen. Ook en hou ick niet met allen van die gene die ontrent haer vrouwen vveſende noch met haer boecken beſigh zijn, ofte in den geeſt, of ſelfs met den lichame, ende en kan oock niet verſtaen, dat eē man die niet alleē en ſlaept recht ofte macht heeft boecken op ſyn bedde te mogen brengen, gelijck breeder te ſien is in ſekeren ſoetē en geleerden brief van de Heer *Daniel Heinſius. (ad Primerium in prima parte.)* 10.

PHI. Maer terwijlen dat de geleerde diſpu-

puteren, of oock eẽ geleert man een vrouwe behoort te nemen, ſoo vvilde ick vvel eens vragen, of oock een ſoete jonge juffrou een geleert man dient te trouwen? die lieden zijn dickvvils te veel op-getogen om een jonge vrouwe wat goets te doen. De vermaerde rechtſ-geleerde *Weſenbecius* (ſoo van hem verhaelt wert) vergat ſyn trou-ure, ten tijde hy met de bruyt en vriendẽ ter kercken ſoude gaen; ſoo ſeer ſat de man verwert in ſyn boecken, en ſoo veel muyſe-neſten had hy daer over in't hooft gekregen, en daer en boven is die ſlagh van volck gewoon, niet alleenlick hare ſorge, maer oock hare boecken op het bed te brengen, gelijck ick by wijlen oogh-ſchijnelick hebbe geſien.

SOPH. 'T en is noch huyſſelick noch heuſſelick gedaen, boecken op het bedde of aen tafel te brengen. Maer ick hebbe leſt eens gehoort van een verſchil tuſſchen man ende vrouwe, vermits de man, eẽ jongelingh tot de jacht genegen, ſyn jacht-hont, nu getrout zijnde, noch wilde op het bedde des nachts blijven houden als te voren, daer haer de vrouwe tegen-ſtelde, drijvende ſulcx onbehoorlick te zijn, en dat ſulcx van een ongehout man geleden kan werden, maer in eẽ man die eẽ jonge vrouwe heeft geenſins. En 't ſou te beſien ſtaen, wie de vrouwe meer ongemacx en ongelijck verght, die eẽ hont, of die ſyn boecken op 't bedde brenght.

II. Wat aengaet de tweede vrage, te weten, of een jonge dochter ſelfs vermagh te vrijen; my dunckt dat die ſoo qualick niet en oordeelen die meynen, dat ſulcx eeniger-maten magh geleden werden (*Cypr. de matr. cap. 2. Cats maeghden-embl. 13.*) behoudens dat het met een beſcheydene behendigheyt en eerbaerheyt gheſchiede door eenige bequame tuſſche geſtelde perſonen, en niet door haer ſelfs. De deught en de maeghdom zyn ellendigh alſſe eyſchen moeten.

PHI. Ick hebbe luyden van de grootſte van't Lant wel ront uyt eertijdts hooren verklaren, datſe vveynigh meerder ſwarigheyt ſouden makẽ, als ſy een bequaem jongelingh in 't ooge kregen, daer mede ſy meynen dat haer dochters wel bewaert ſouden weſen, de ſelve tot haer te treckẽ, en haer dochters aen de ſelve heymelick ende heuſſelick aen te doen bieden, als offe voor eẽ ſone ſulcx ſouden doen. Men ſiet oock by de oude ſulcx wel gebruyckelick geweeſt te zijn. Ick heb van eẽ oudt, wijs, en aenſienelick man hoorẽ verhalen, dat de ſelve aen ſyn tafel hebbende onthaelt een bequaem jongelingh, die hem wel beviel, ende alſoo de ſelve ſtont om ſyn af-ſcheyt aen hem ende ſyn dochter te nemen, hy een friſſchen roomer dede ſchencken, eñ den jongelingh by der hant nemende ſeyde hem, als tot ſyn af-ſcheyt, dat hy ſyn vader ende moeder lange hadde gekent, datſe beyde ſeer eerlicke luyden hadden gevveeſt, ſulcx dat hy niet en hadde vvillen tvvijffelen ofte haddẽ hare kinderẽ vvel en loffelick opgevoedt, te meer hy ſulcx alreede aẽ ſyn perſoon gewaer was geworden; dat hy daerom in ſyn herte bewogen wert, hem jegenwoordelick dien dronck toe te brengen, en met den ſelven oock ſyn lieffſte dochter, die hy daer voor hem ſagh ſtaen; en dat hy niet en wilde twijffelen, nademael hy en ſyn ouders hem ſoo wel hadden bevallen, of hy en ſoude hem mede latẽ bevallen de perſoon en oock de ouders van ſoo lieven dochter. De jongelingh hoorende ſoo eẽ deftigh man ſoo ront ſpreken, en ſyn dochter ſoo gunſtelick aenbieden, en de dochter ſelfs ſulcx met ſtilſwijgen toe-ſtaẽ, en ſagh niet dat ſyn eerbaerheyt en d' eerbiedigheyt, die hy den ouden man ſchuldig was, eenige ſyne weygeringe op dit gheval konde lijden. Hy daerom, al hoe vvel van merckelicke grooter middelẽ als de voorſz. dochter, nam de aen-biedinge gunſtelick en met danckſegginge aẽ, kuſte de juffer ganſch vriendelick, en wert dien eygen avont een bruydegom in volle leden.

SOPH. Dat heeft ſoo zijn beſcheyt, Philogame. Maer wat jonge deernẽ en vrouwen ſelfs aengaet, en of de ſelve in eygen perſoon haer [illegible] op dient voor antwoorde, dat ick niet en ſie hoe ſulcx de eerbaerheyt vã dat teer geſlaehte immer kan toe-laten. En ſulcx door eenige teyckens, gelaet of diergelijck bedrijf te doen ſie ick niet dan vol gevaers te weſen. Ick weet datter zijn gevonden geweeſt, die hier toe ſtreken hebben gebruyckt, die bedenckelick zijn. Ten geluckt yder niet als het Ruth eens dede op ſoodanigẽ gelegentheyt. *Icaſia* wert om een vry woort alleen van den keyſer *Theophilus* gelaten, ende een ſtilder maeght in haer plaetſe verkoren, gelijck de hiſtorien daer van getuygen.

PHI. Maer laet ons dat daer by laten. vvant hier ontdoen ſigh eenige vraegh-ſtucken, daer van ick hier voren u hebbe hooren gewagen in 't verhael van de menighfuldige twijffelachtigheden die ſigh vertoonen ontrent de houwelickſe ſaken, te weten, Eerſt

of lief-hebben ende begeren een en de selve sake zy, en ten tweeden, of een mans-persoon vrientschap kan onderhouden met een vrou-mensch, sonder ooghmerck te hebben op gemeenschap van bedde. want beyde dese pointen vloeyen klaerlick uyt het ghespreck van Hipparchia tot haren Crates.

SOPH. Wel wat dunckt u van het eerste. want dit zijn recht jonge lieden vraegh-stucken. Soo dient dan gelet of lief-hebben en begeren een dingh zy, ofte om klaerder te spreken, of men kan lief-hebben sonder tot syn gebruyck te begeren het gene dat men lief heeft.

12. PHI. Wat my aengaet, ick oordeele dat die voorstellinge geen twijffel en heeft. want liefde en is niet anders als een begeerte om te mogen genieten dat men lief heeft.

SOPH. Niet te ras, Philogame. Weet ghy niet datter zijn die met groote en goede redenē drijven, dat dese de fijnste en suyverste liefde is, die niet alleen niet en begeert, maer weygert te gebruyckē het gene mē lief heeft? By exempel, *Thrasonides* was ten hooghsten verlieft op syn *Piandre*, als vvy voor desen hebben aen-geroert, en nae hy de selve met langh vervolgh tot weder-liefde hadde vervveckt, en vvoude hy haerder nochtans niet genietē, schoon hy mochte en sy oock sulcx toe-stont, en dit om door de daet niet te verliesen die soete in-beeldinge die hy tot noch toe in syn gedachten hadde gevoedt. Daer zijn bloemisten hedens-daeghs, die als verlieft zijn op sekere soorte van bloemē, evenwel sy laten de selve op haer steeltjen, en vernoegen haer met het gesichte, sonder meer.

PHI. Ghy soeckt my, weerde man, al schermutsende in te leyden (soo ick sie) in een reden-strijt, daer ick naderhant qualick uyt soude konnē geraken; en om sulcx voor te komē, soo dunckt my dat men met onderscheyt hier dient te spreken van den gront en oorsake van de liefde. want nae de selve van aert is, soo is oock de begeerte van genieten. By exempel, neemt dat ick yemants man of vrouwe lief hebbe, om syn of hare wijsheyt wille, indien ick dan syn of haren raet magh gebruycken, daer ick die van noode mochte hebben, soo geniete ick dat ick vvensche, en hebbe mijn begeren, als Ioab dede van de wijse vrouwe vā Thekoa. Hebbe ick yemant lief't zy man of vrouwe, om syn ofte hare vvel-sprekentheyt, hoorende de deftigheyt of soetigheyt van hare reden, hebbe ick dan
13. niet het eynde van mijn begeerte? Maer als yemant een vrouwe ofte jonge deerne lief heeft, om hare schoonheyts wille, ick meyne dat het gesichte alleē hem niet en sal vernoegen, schoon hy het selve ten vollen mochte genieten; en daerom meyne ick, dat in die gelegentheyt lief te hebben, en te begeren een en de selve sake is. En ick verwerpe het exempel van *Thrasonides*, als sonder exempel, immers ganschelsaem wesende, en segge, dat eē bonte-kraey geē winter en kan makē.

SOPH. Wel hoe, jongelingē is de schoonheyt door eenigh ander middel beter te ghenieten, als door het ooge, nadien de selve eygentlick is een sake die voor het oogh gemaeckt is, als bestaende in eē goede gestalte, of in lieffelicke verwen, daer van het oogh alleen kan oordeelē? Oock zijnder veel verliefde gheweest die ten dierstē hebben verklaert, datse door het gesichte alleen van de beminde haer hooghste vernoegen vvaren genietende.

PHI. Dat sulcx geschiet is, en noch dagelicx geschiet, weerde man, en wil ick niet tegen-sprekē. Maer de saken wel onderscht zijnde, soo sal men bevinden, dat de liefde van onse jonge lieden in dese onse eeuwe op het gesichte alleen niet stil en staet. Geen vryster en dient haer daer op te verlaten, wat oock een verlieft jongelingh haer daer over soeckt wijs te makē. Ick weet, dat een recht lief-hebber plagh te spreken en te gevoelen volgens dit veers, vvesende de beschrijvinge van den rechten aert van de soodanige:

Als ick de liefste sagh, doen woud'ick haer genaken;
Stracx riep ick om de spraeck, sulcx haer te mogen raken.
Doen bad ick om een soen; en schoon ick die bequam,
Noch vond ick dat myn hert geen recht vernoegē nam;
Ick voelde des [illegible] myn ziel gedurigh hijgen,
En wenschte boven dat een meerder [illegible] te krijgen.
O lusten sonder end! ô wispelturigh spel!
Al krijght den hont een stuck, hy gaept noch even-wel.

Siet daer de rechte trappen door de welcke alle verliefde gewoon zijn te klimmen tot de uyterste sporten toe, sien, genaken, spreken, raken; en datter volght zijn als schakels van dien keten, en hangen als aen malkanderen.

SOPH. Wel, Philogame, dewijle wy in de scholen leeren, dat men een yder moet gelooven in syn eygē kunste, en dat ghy hier soo werckelick van spreeckt, soo en wil ick u dat gevoelen niet ontnemen, en laeten gheloovē, dat verlieftheyt op schoonheyt sigh met het gesichte alleen niet en laet vernugē, eñ met eene wil ick alle die gene die de selve gaven hebben vermanen, op haer hoede te willen wesen, en sigh niet te laeten wijs maken

ken, dat het by het geſichte alleen blijven ſal, indien ſy aen yemant eenige vryheyt komen toe te ſtaen.

PHI. Maer dit al te ſamen daer latende, ſoo woude ick noch wel een weynigh vragē, nopende de beginſſelen ende de bevvegende oorſaeck van de menſchelicke genegenthevt die wy liefde noemen, uyt vvat oorſake die herkomt, of die rijſt uyt eē vrije verkieſinge, ofte door eenige heymelicke in-vloeyingen uyt onbekende oorſaken, ofte uyt een overeen-komſte van den innerlickē aert der gener die malkanderen lieven, ofte van vvaer dit werck eygentlick ſyn beginſel neemt?

SOPH. Ey lieve, jongelingh, laet af van alle deſe naeukeurige onderſoeckinge, en denckt datter ontallicke dingē zijn van de welcke ons ydel vernuft geen reden geven of vinden en kan. 'S menſchen herte is een wiſpelturigh dingh, en gaet ſomwijlen plotſſelick over tot andere genegenthedē, op gronden die men van buyten niet ſien of weten en kan, dewijle de ſelve geſmeet werden in een duyſter hol van een geſloten boeſem. Ick hebbe in mijn jonckheyt eens de gedachten en oock de penne laeten gaen op een ſekere geſchiedeniſſe, die u miſſchien in deſe gelegentheyt klaerder ſal doen ſien. Soo het u gevalt, ick wilder u deelachtigh van maken. Siet hier onder deſe mijne oude papierē zijn verſcheyde uyt-werpſelen van mijn jonckheyt, en onder andere mede de beſchrijvinge van eenen Actæon van onſe eeuwe, maer die een betere uyt-komſte vint als de neef van Cadmus, daer onſe poëten van gewagen; en dat door een gunſtige in-val, die ſyn geminde eens ſchielick in 't breyn viel.

PHI. Niet liever als dat, weerde man. ick achte van over lange de in-vallē van deftige liedē, die de ſelve in hare jeught hebben gehadt. Langht my dat papier, believet u, herwaerts ick ſal leſer blijven als voor deſen.

SOPH. Wel aen Philogame. Maer al en gaet het veers ſoo net op ſyn ſnede niet, als nu onſe dicht-konſt vereyſt, en ſtoot u daer niet aen. ick wilder eens by gelegentheyt de penne over laten gaen, om het ſelve vvat te vormen nae den heden-daeghſchen trant.

PHI. Wel aen dien alles onvermindert ick beginne te leſen.

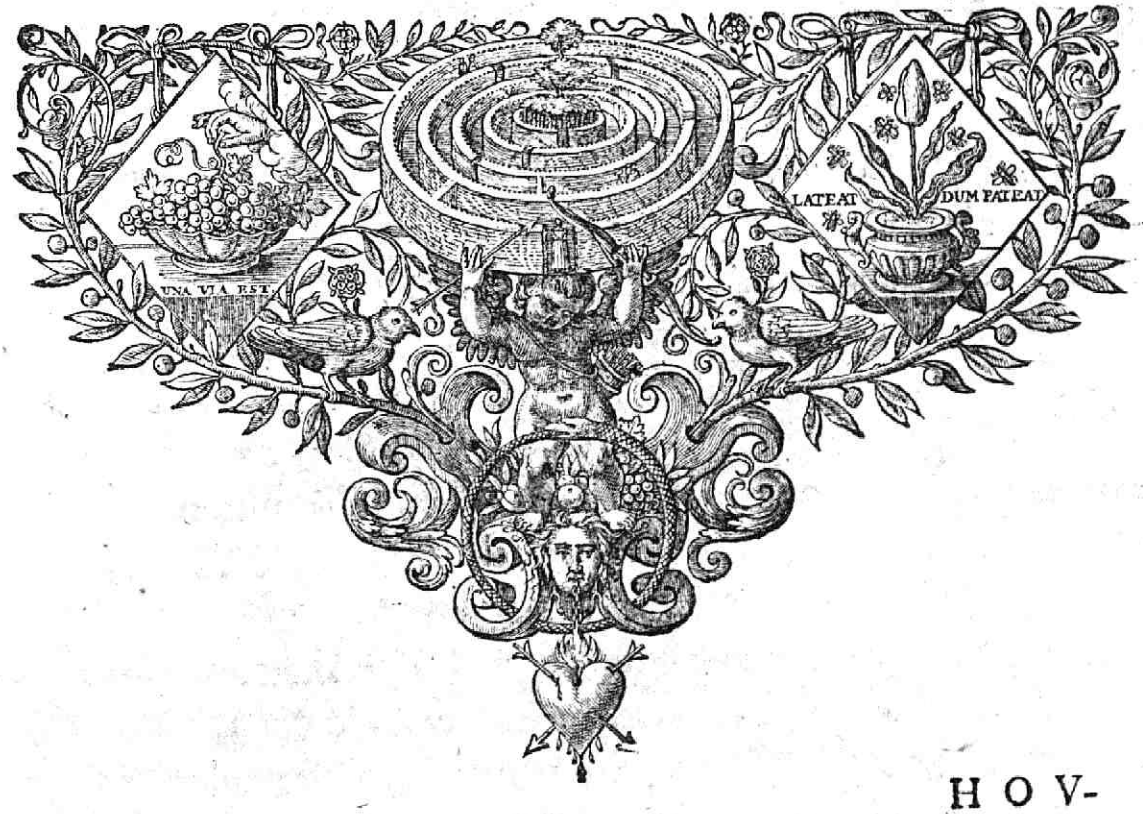

HOV-

HOVWELICK
Veroorſaeckt uyt mede-lijden,
OF
Door een ſchielicken in-val van een Italiaenſche Ionck-vrouvve.

Hoe dat de liefde ſpeelt ontrent de jonge ſinnen,
En maeckt een killigh hert genegen om te minnen
Is weert te zijn bemerckt. Weeſt gunſtigh ſoete jeught;
Eens anders herten-leet is dickmael yemants vreught.

Ctæon, uytter aert tot vliegen ſeer genegen,
En met een ſnellen valck ſyn luſt te mogen plegen,
VVas van een edel huys en van een hoogh gemoet,
VVas uyt eē volle beurs en vveligh op-gevoedt,
VVas vrolick in gelaet. Syn geeſt voor vveynigh dagen
VVas aen een jonge maeght ten vollen op-gedragen:
Iolinde vvas ſyn vvenſch, ſyn trooſt, ſyn herten-luſt,
En buyten haer geſicht en vvas hy noyt geruſt.
Hy pooghde vvat hy mocht en met de ganſche ſinnen
Den tocht van haer gemoet voor hem te mogen vvinnen,
Hy dede jaren langh al vvat een edel man
Met geeſt en groote koſt te vvege brengen kan.
Hy liet meeſt alle nacht voor hare kamer ſpelen,
Of ſchanck haer ſtaegh den galm van al de ſoetſte kelen.
En als de lente-tijt haer jeughdigh loof ontſloot,
Soo vvaſt dat hare ſtoep het eerſte groen genoot.

Hy

Hy rechte ſpelen aen, en maeckte groote feeſten,
Hy trock in ſynen dienſt meeſt al de fraeije geeſten,
Hy gaffe t' huys den koſt, en buyten vry gelagh,
En gaet in alle dingh ſoo quiſtigh als hy magh.
Hy nam veel dienaers aen, veel pagjen, veel lackeijen,
Die vry een vetten gront haeſt vveten af te vveijen,
Die kleed' hy bijſter vveyts en verre boven maet,
En even in de vervv gelijck Iolinde gaet.
Syn lijf is op-gepronckt met alle moye dingen,
Syn vingers als een kraem van al de ſchoonſte ringen:
Daer koomt geen nieuvve ſnuf van eenigh ſelſaem kleet,
Of 't vvort tot ſyn gebruyck in haeſten uyt-gereet.
Hy maeckt een ſchoonen hof, daer ſtaegh in is te vvercken
Met beelden in het kruyt, met duyſent ſchoone percken
Getogen op een draet, en ſchier in yder deel
Een ſpeel-huys nae de kunſt, of eenigh ſchoon prieel.
Maer dat is niet genoegh, geen tuyn en kander helpen,
Hy maeckter grotten in van alderhande ſchelpen,
Van aerdigh hooren-vverck, en tacken van korael,
En vvat de zee oyt ſent uyt haer verglaeſde zael.
Hy maeckte boven dat oock ſchoone vvater-ſprongen,
Die vvorden door het vverck behendigh uyt gedrongen,
En gaven beelden uyt van vvonder vreemden aert,
Soo dat oock even daer geen koſt en is geſpaert.
Hy maeckt een ruym gebou voor doggen, bracken, vvinden,
En vvat van deſen aert by menſchen is te vinden.
Hy brachter vogels by, de ſnelſte die men vont,
En vvat van deſen aert oyt noortſe klippe ſont.
Hy maeckte by de ſtadt vvaeranden voor de dieren,
En koyen boven dien, vvaer in de vogels ſvvieren;
Daer ſet hy harten in, en menigh ander vvilt,
En dus vvert over-al ſyn beſte gelt geſpilt.

Hy kocht de ſchilder-kunſt van al de beſte geeſten,
Een lantſchap, boeren-houf, een vvout vol felle beeſten,
Een zee van vvint beroert, en uytter-maten ſtraf,
Al vvat de rijcke kunſt aen yder meeſter gaf.
Het oudtſte beelde-vverck beroemt voor duyſent jaren
Dat vveeght hy op met gelt, al ſonder yet te ſparen.
Hy maeckt een boeck-vertreck, dat vvonder deftigh vvas,
Schoon dat hy jaren langh niet eenen boeck en las.
Noch hout hy boven dien een ſtal vol ſchoone peerden,
En koetſen op ſ'en hoofs, en al van grooter vveerden,
Oock jachten op het meir, en gondels in de ſtadt;
En dus verquiſt de man een over-grooten ſchat.
Iolinde, ſchoon vervveent en tot den pracht genegen,
Miſprees dit even-vvel en ſpracker deftigh tegen,
Actæon (vvas haer vvoort) u dient of minder moets,
Of, nae dat ick het merck, al vry vvat meerder goets.
Gedenckt aen ſeker prins, die van ſyn eygen honden,
Vermits haer groot getal, ten leſten is verſlonden,
En let op u bedrijf. u ſchip dat gaet te diep.
Maer 't vvas om niet geſeyt al vvat de juffer riep.
Hy gingh ſyn ouden gangh, hy liet Iolinde praten,
Hy vvil ſyn hoogen ſvvier in geenen deel verlaten,
Hy quiſt gelijck hy plagh, en ſlaeter dapper in,
Hy paſt op geen verlies, en let op geen gevvin.
Maer vvat hy neemt ter hant, of vvat hy vveet te plegen,
Iolinde blijft geſet, en laet haer niet bevvegen.
Men ſeytet over ſtraet, in 't hof, en over-al,
Dat hy vvel jagen magh, maer nimmer vangen ſal.
Noch hout de joncker aen door alderhande vonden,
Die hem tot grooten laſt en ſvvare koſte ſtonden;
Soo dat ſyn huys, ſyn hof, ſyn vee, ſyn beſte lant
Aen ick en vveet niet vvien ten leſten is verpant,

Ten

Ten leſten is verkocht, en al ten kleynen prijſe,
Gelijck het veeltijts is beroyde lieden vvijſe.
Maer doen hy had geſpilt ſyns vaders leſte ſlot,
VVert hy door al het lant een algemeene ſpot,
Een gecx-maer by het volck. Siet hoe de ſaken loopen.
VVie alle dingen koopt die moetet al verkoopen.
Eet ſoo vvie datje zijt op 't eerſte van den dagh,
Dat voor het avont-mael yet over-blijven magh.
Daer vvert de jongelingh van al ſyn ſpeel-genooten,
En van Iolinde ſelfs verſmaet, en ganſch verſtooten.
Het is van outs geſien, dat vvaer een autaer breeckt
Geen menſche naderhant voor haer een keers ontſteeckt.
Als nu de joncker vont ſyn hope ganſch vervallen,
Liet hy ten leſten af van dit uyt-ſinnigh mallen,
En om door al de ſtadt niet meer te zijn begeckt,
Soo iſt dat hy verhuyſt, en naer het lant vertreckt.
Daer heeft hy langen tijt niet als benaude dagen,
Hy raept den ſchralen koſt met vliegen, vincken, jagen,
Met ick en vveet niet vvat. Maer dat is kleyn beſlagh,
En dat geen edel-man, of ridder voeden magh.
Hy teert allencxen uyt, en vvat hem is gebleven
Dat vvort voor mont-behoeften vollen uyt-gegeven.
Hem bleef geen nootdruft ſelfs van al ſyn vaders erf,
Geen knechten in het huys, geen honden op de vverf.
Hem reſt ſlechts maer een valck van al ſyn ſchoone panden;
Maer die is vvijt beroemt in al de naeſte landen,
Vermits hy met den beck of door ſyn ſnelle vlucht
Is heerſcher in het vvout, en meeſter van de lucht.
Dit vvas ſyn eenigh al, het ſteuntſel ſyner ſaken,
En plaght hem in den druck een vrolick hert te maken.
Hy kreegh geen vvilt-braet meer, al is hy des beluſt,
VVanneer de rappe klau van deſen vogel ruſt.

De juffer had een neef ter jacht alleen genegen,
Die had om deſen tijt een vreemde luym gekregen,
Geen meeſter is bekent vvat ſieckte dattet vvas,
Men vont geen heylſaem kruyt dat ſyne quael genas.
Men ſagh des niet-te-min dat ſigh de joncker quelde,
En dat hem eenigh dingh het grilligh hooft ontſtelde.
De moeder is bedroeft, het vvas haer eenigh kint,
Om dat men geen behulp voor haren ſoon en vint.
Sy doet hem menighmael, en ſchier gedurigh vragen,
VVaer toe hy is beluſt, en vvat hem magh behagen,
Sy riep uyt ſtage ſorgh: En doet u niet te kort,
Seght maer vvat ghy begeert, en vvat u ſinnen ſchort.
Hy, dickmael aen-gemaent vvaer toe ſyn luſten ſtrecken,
Gaet ſyn genegen hert aen ſeker vrient ontdecken,
Hy ſeyt hem: Krijght den valck van ſoo een edel-man,
Dat is de rechte ſalf die my geneſen kan.
De moeder vvas een vrou van vvonder groot vermogen,
En hy een jonge vvulp ganſch dertel op-getogen,
Hy had Actæons valck by vvijlen eens geſien,
En vviſt hoe vveert die vvas by al de jonge lien.
Priſcilla vvas verblijt, vermits ſy mochte vveten,
VVat aen haer krancken ſoon de ſinnen heeft beſeten;
Maer hoe men krijgen ſal vvaer toe hy is beluſt,
Dat maeckt haer killigh hert al vveder ongeruſt.
Haer koomt nae diep gepeys gevallen in de ſinnen,
Hoe dat Actæon plagh haer nicht vvel eer te minnen,
En dat haer oude gunſt miſſchien in dit geval
(Soo hy des vvert verſocht) noch yet vermogen ſal.
Sy gaet het ganſche ſtuck vvat naerder over-leggen,
Sy gaet de jonge maeght den ganſchen handel ſeggen:
Ick bidde, lieffte nicht, doet hier in vvatje meught,
Ghy vveet dit eenigh kint dat is mijn ganſche vreught.

De

De joncker is beroyt, en by de ſchrale lieden
Daer heeft de penningh kracht, het gelt kan daer gebieden.
VVant noot is ſonder vvet; ghy looft hem vvatje kont,
Op dat het edel dier mijn ſoon magh zijn gejont.
Iolinde nam het aen hier op te ſullen letten,
En gaet op dit geval haer ſnege ſinnen vvetten.
De ſieken is haer lief, ſyn moeder boven dien;
En ſy vvenſcht haren neef geſont te mogen ſien.
'T geviel om deſen tijt dat uyt de naeſte ſteden
Veel friſſche jonge lien, veel ſoete vrijſters reden
Nae ſeker luſtigh ſlot, om op een bruylof-feeſt
Al vvat men droefheyt noemt te jagen uyt den geeſt.
Iolinde vvas een deel van al dees lieve bende,
En kooſſer ſes of acht die ſy voor luſtigh kende.
'T is heden, ſeyt de maeght, de derde ſonne-ſchijn
Dat vvy in dit kaſteel als op-geſloten zijn.
De feeſt die heeft haer recht, de bruyt die is beſlapen,
VVy moeten elders gaen, om nieuvve vreught te rapen,
VVy moeten uyt den dvvangh, en in het jeughdigh groen:
Ick heb een aenſlagh voor die moet ick heden doen.
'T is langh genoegh gebraſt, ick ſoecke nieuvve dingen,
VVy moeten hier ontrent een ridder gaen beſpringen,
Een vrient ons vvel bekent; en, om hier ront te gaen,
Actæon is de man, die moeter heden aen.
Ghy vveet het al gelijck hoe dat hy plagh te leven,
En hoe hy nu ter tijt te gronde leyt gedreven;
VVy moeten gaen beſien vvat nu de joncker doet,
Tervvijl hy niet en heeft als enckel tegen-ſpoet.
VVy moeten gaen beſien ſyn huys en alle ſaken,
En vvat hem nu ter tijt de ſinnen kan vermaken,
VVy moeten gaen beſien vvat hy voor landen bout,
En letten boven al vvat huys de ridder hout,

En hoe ſyn keucken roockt, en vvat de velden geven,
En of hy beter vaert in dit ſyn eenſaem leven,
En of hy blijder is als hy te voren plagh,
En vvat hy t' onſer eer ſal brengen aen den dagh.
(Iolinde vvas gegaen tot aen haer rijpe jaren,
En ſneger in vernuf als haer geſpelen vvaren,
Maer vveeligh boven al, en van een vrijen mont,
En kluchtigh uytter aert, en in het ſpreken ront.
Haer moeder vvas geruſt, haer vader overleden,
Haer ſuſters al gelijck den eygen pad getreden:
Een die haer jeught beſtiert dat is haer moeders oom;
Maer die gaf aen de maeght al vvat te ruymen toom.)
De voor-ſlagh dus gedaen vvert veerdigh aen-genomen,
Men bootſchapt aen de vrient, vvat gaſten datter komen,
Men ſeyt hem boven dien, hoe dat men op de noen
Heeft voor aen ſynen diſch het mael te komen doen.
De bode vvas gegaen, en, ſonder lange peyſen,
De jeught die is gereet en veerdigh om te reyſen.
Iolinde leyt het rot tot enckel tijt-verdrijf,
En ſtracx is al het volck Actæon op het lijf.
Syn tafel is gedeckt, maer geenſins overladen,
Men ſagher niet als groen, en veelderley ſaladen,
Niet dat de vleyſ-hal ſent, of dat de keucken geeft;
Maer deſen onverlet de joncker is beleeft,
Hy toont hem vvonder heus, en bijſter vvel te vreden,
Hy touft het ganſche rot met ſpijs van ſoete reden,
Hy gaet in vvoorden breet, al is ſyn tafel kort,
Hy vultet metten mont vvat aen de keucken ſchort.
Te midden op ſyn diſch daer ſtont een ſtuck gebraden;
Maer vvattet vveſen mocht en konde niemant raden.
Hy voor vvien dattet ſtont, en die het beeſt ontleet
Verklaert oock even-ſelfs, dat hy het niet en vveet.

De

De vogel vvort geproeft, de vogel vvort gebeten,
De vogel vvort gekaut; maer niemant kander eten.
De vogel vvort gekeert, en om en om gevvent;
Maer vvatter yemant doet het dier is onbekent.
Dit gaet het ſchamper volck aen haren vvaert vervvijten:
VVel! dit is ſelſaem vleeſch, geen tand en kan het bijten.
Ey, ſegh ons doch een reys, vvie heeftet u gekocht,
Of voor een moy geſchenck hier in het huys gebrocht?
Een ander valter toe, en gaet vvat anders ſeggen,
En vveet dit vreemt geval noch breeder uyt te leggen:
Dit is ganſch nutte koſt, en dienſtigh in den noot,
Een yder eter van, en 't blijft al even groot.
Een yder ſeyt het zijn; maer niemant kander vveten,
Hoe dat de vogel hiet, of vvatter is gegeten.
De praet op dit geval veroorſaeckt grooten ſtrijt,
En dient hun tot vermaeck, en duert een langen tijt.
Iolinde lijcke-vvel, oock midden in het eten,
En had haer ſieken neef niet altemael vergeten;
Maer ſocht bequamen tijt by-naeſt den ganſchen dagh,
Dat ſy eens van den valck Actæon ſpreken magh.
En juyſt op dit geval, daerom de gaſten lougen,
Soo gaetſe met beleyt haer by den ridder vougen,
Sy leyt hem van den diſch, en vvat ter zijden af,
Daer ſy hem in 't gemeen voor eerſt een praetjen gaf.
Doch ſeyt hem niet-te-min, dat ſy eens vvenſcht te vveten
VVat dat men voor gebraet aen tafel heeft gegeten.
Sy bid hem menighmael, dat hy van dit geſchil
(De gaſten tot vermaeck) een eynde maken vvil.
Hy ſtont een vvijl en keeck, onſeker vvat te maken,
Hy vvort geheel ontſtelt, en krijght beſchaemde kaken.
Hy vveet niet vvat hy ſal. Ten leſten tot beſluyt,
Soo berſt hy met verdriet in deſe vvoorden uyt:

Ghy

Ghy dvvingt my, ſchoone maeght, mijn droevē ſtaet te meldē.
Eylaes! mijn ſot bedrijf dat moet ick nu ontgelden.
Ach! dat op tafel ſtaet dat is mijn leſte goet,
Dat hier, tot uvver eer, alleen het beſte doet.

Iuyſt als ghy voor den noen my liet in haeſten vveten,
Dat ghy met u gevolgh hier vvoud' te middagh eten,
Doen vvas ick vvonder bly, en niet-te-min begaen,
VVat dat tot uvven dienſt op tafel ſoude ſtaen.
Ick ſprack in mijn gemoet: O mocht ick heden vvenſchen,
Dat ick eens heb geſpilt ontrent onnutte menſchen!
O had ick nu ter tijt, dat in mijn overvloet
De linckers heeft vermaeckt, de vleyers heeft gevoet!

Ach!

Ach! had ick nu het vvilt, dat ick ſoo menigh vverven,
Oock buyten alle noot, voor yemant dede ſterven!
Ach, had ick maer een deel van dat ick heb verquiſt,
En dat nu, 't mijner ſmaet, mijn ſchrale keucken miſt!
Maer 't vvas om niet gevvenſcht, dies ſtont ick ganſch verſlagē,
En ſagh den handel in gelijck verdiende plagen.
Maer hoort noch even-vvel hoe dit mijn ongeval
My trooſt in dit verdriet, en eeuvvigh trooſten ſal.
Mijn goet is niet verquiſt met ſuypen, vreten, braſſen;
Maer om, tot u vermaeck, op uvven dienſt te paſſen.
Heb ick een prachtigh huys gebout tot in de locht,
Het vvas om dat mijn ſtaet aenſienlick ſchijnen mocht.
Heb ick in mommery, of diergelijcke ſaken
Mijn beſte gelt geſpilt, het vvas tot u vermaken.
In 't korte, vvat ick oyt voor deſen ondernam,
Ghy vveet dat al mijn doen uyt enckel liefde quam.
Hier door zijn metter tijt mijn ſaken ſoo verloopen,
Dat my niet over bleef om yet te mogen koopen;
Dies ben ick met verdriet getogen uyt de ſtadt,
En leef hier op het lant met ick en vveet niet vvat.
Ick vvoon hier op een hof gehuyrt van ſlechte luyden,
Het tuyntje, datje ſiet, dat geeft my groene kruyden,
De boomgaert ooft en hout; en dat is my genough,
Vermits ick my voortaen na noot en reden vough.
De noot kan malle drift en gulle vveelde ſtaken,
De noot kan ons beſet en vry al beter maken,
De noot kan open doen, en brengen aen den dagh
Al vvat een dertel oogh te voren niet en ſagh.
Dit heb ick nu geprouft. Doch mocht ick vveder keeren,
Geen drift en ſou voortaen mijn ſinnen over-heeren,
Geen pracht of ſotte vvaen verrucken mijn gemoet.
In droefheyt vind' ick vreught en in het bitter ſoet.

De boecken, die ick kocht, maer noyt en plagh te leſen,
Die moeten my voortaen een trooſt en toevlucht vveſen,
Sy geven my vermaeck, en vry al ſoeter vreught,
Als ick vvel eer genoot ontrent de domme jeught.
In plaetſe van te gaen in alle blijde feeſten,
Soo ſpreeck ick even-ſtaegh met al de beſte geeſten,
Die oyt de vverelt ſagh oock over duyſent jaer,
En vvat geleertheyt is dat vvord' ick nu gevvaer.
Ick leere mijn gemoet, en alle ſinne-droomen,
Ick leere ſlim bejagh en alle driften toomen.
Siet vvat een deftigh boeck, geleſen nae den eyſch,
Kan geven aen den geeſt, en nemen aen het vleys.
Ick leſe boven al dat Moyſes heeft geſchreven:
VVat Godes eygen Soon de vverelt heeft gegeven,
Dat geeft my dieper trooſt, en ſet mijn ſinnen vaſt,
Schoon vvan-hoop, ziel-verdriet, jae hel en duyvel baſt.
Ick heb den gront geleert van bouvven, maken, breken,
En heb met Salomon nu deftigh leeren ſpreken,
Dies ſegh ick menighmael: Al vvat het ooge ſiet
Is ydel ſonder gront, en enckel ziel-verdriet.
Een ſake niet-te-min die moet ick noch beklagen,
Dat ick geen meerder eer u toe en vveet te dragen,
Dat ick geen macht en heb te toonen metter daet,
Hoe diep ghy heden noch in my gevvortelt ſtaet.
'K en heb van nu voortaen geen ſchapen aen der heyden,
Geen peerden op den ſtal, geen oſſen in de vveyden,
Ick heb maer eenen valck, die haelt my uyttet rijs
Een kor-hoen, als het luckt, of eenigh jongh patrijs.
Maer ſiet op deſen dagh en had ick niet gevangen;
En dit bracht my by-naeſt de tranen op de vvangen,
Vermits ick even nu als ghy juyſt tot my quaemt
Dus qualick vvas geſtelt, en ſtont geheel beſchaemt.

Ick

Ick gaf my in den hof, en met een angſtigh ſuchten
Soo pluckt' ick moeſ-gevvas, en niet als boogaert-vruchten,
Ick pluckte metter haeſt al vvat ick plucken kont;
Doch freuyt dat is alleen maer voor een gragen mont.
My docht ick moſt voor al vvat anders veerdigh maken,
Op dat mijn ſchrale vvijn de vrienden mochte ſmaken;
Dies ſloegh ick inder haeſt mijn oogh aen alle kant,
Op dat ick eenigh dingh tot uvven dienſte vant.
Maer vvaer ick henen keeck, 'k en vviſt ons niet te vinden,
'K en had geen haes, geen ree, geen harten, bocken, hinden,
Geen pauvven op de vverf, geen duyven op het kot,
Geen ganſen in de gräft, geen ſvvaen ontrent het ſlot,
Geen eyers in de neſt. vvat eyers ſou ick vveten?
Mijn hinnen even-ſelfs die vvaren op-gegeten,
Mijn hanen boven dien. Siet daer een hoogen noot,
En my is niet een end gebleven in den ſloot,
In huys geen rauvve koſt tot voor-raet van de boden,
Geen os of ſvvijnen-vleeſch bequaem te zijn geſoden,
Geen hammen in de ſchou, die ons VVeſtphalen ſent;
Ach 'k heb in langen tijt dat voedſel niet gekent.
Siet daer mijn droeve ziel met grooten angſt beladen,
Ick had, indien ick kon, mijn herte vvillen braden;
Maer dat vvas ſonder gront. 't en dient de vrienden niet,
Schoon ick mijn leden ſood, of aen den viere briet.
Ick ſagh dan over-al mijn ſaken ganſch verloopen,
Oock had ick geen geloof om yet te mogen koopen,
En, dat het ſlimſte vvas, geen panden in de kiſt;
Soo naeu is alle dingh in uvven dienſt gequiſt.
Als nu mijn treurigh hert geen raet en ſcheen te vveten,
Sagh ick mijn lieven valck, gelijck hy vvas geſeten
Tot mijnen dienſt bereyt, ick ſagh den vogel aen,
En ſeyde binnens monts: V leven heeft gedaen.

Trou beeſt, al iſt my leet, ick moet u heden dooden,
Ick moet tot uvven koſt mijn beſte vrienden nooden,
Ick moet u hinder doen, hoe vveerdigh datje zijt,
Dat eyſcht de ſtrenge noot en even deſe tijt.
De vogel ſtont verbaeſt, en ſcheen te vvillen klagen,
Of van mijn vvreet bedrijf den gront te vvillen vragen;
Maer deſen onverlet, ick greep het edel beeſt,
Ick dood' het met verdriet, en met een bangen geeſt.
Maer als ick vveder ſagh, vvaerom het ſoo gebeurde,
Gevoeld' ick dat mijn hert in geenen deel en treurde;
Maer die in dit geval mijn bloet niet ſparen ſou,
Hoe kan ick om een valck my vinden in berou?
Siet daer, eervveerde maeght, hier uyt ſoo konje vveten,
VVat datje voor gebraet aen tafel hebt gegeten.
Ick vveet 't is taey gevveeſt, en geenſins na den eyſch;
Maer 't is mijn leſte goet, en 't is mijn beſte vleys.
VVat kan een edelman van yemant zijn gevveten,
Die ſigh met alle macht aen vrienden heeft gequeten,
Die met een open hert het al ten beſten geeft,
VVat hy voor hem bevvaert of in de vverelt heeft?
Indien ghy meer begeert, ſoo neemt ten alderleſten
Mijn hert, mijn lijf, mijn ziel, ick gevet al ten beſten.
Gaet ſent my na de doot, of na een meerder pijn;
Soo ghy maer eens en vvinckt, ick ſal gehoorſaem zijn.
Dit druckt de joncker uyt als met de ganſche leden,
En tot een vaſt bevvijs van ſyn geſeyde reden,
Soo toont hy daer het hooft, en klaeuvven van den valck,
Iuyſt op de verſche daet genagelt aen den balck.
Iolinde ſtaet verſet, en vvonder ſeer verſlagen,
Sy vont dat na het beeſt onnoodigh is te vragen,
Tot dienſt van haren neef. vvant dat is nu gegaen,
Men ſiet den ruygen kop hier vaſt geſpijckert ſtaen.

Maer

Maer ſy is boven dat tot in den geeſt bevvogen,
En door een vreemt gepeys ten vollen op-getogen.
Sy ſiet den joncker aen, en met een diepen ſin
Ontleet ſy dit geval, en vveeght ſyn trouvve min.
Daer is een vreemde luym die alle vrijſters krijgen,
En koomt men vveet niet hoe haer in den boeſem zijgen:
VVie na den rechten eyſch dat uyrtjen treffen kan,
Men houtet voor gevvis die vvorter meeſter van.
Het ſchijnt dat deſe ſtuyp vvas op de maeght gevallen
Tervvijl Actæon ſprack. Haer ganſche ſinnen mallen,
Haer breyn dat ſuyſe-bolt, meer alſſet is gevvent,
Gelijck een vvagen doet die ſonder voer-man rent.
Sy berſt ten leſten uyt, ſy voelt haer geeſt ontfermen,
Sy valt den joncker toe, en perſt hem in haer ermen,
Sy geeft hem boven dat een onvervvachten kus,
Sy recht haer vveder op, en ſeyt ten leſten dus:
Svvijgt, trouvve ridder, ſvvijgt, 't is langh genoegh geſprokē,
Ghy hebt door langh gedult mijn ſteenigh hert gebroken.
Siet daer, tot uvven trooſt, mijn trou en rechter hant,
Siet daer noch boven dat een ſchoonen diamant,
Den beſten dien ick vveet, Siet vvat u vvort gegeven
Van eene die verklaert met u te vvillen leven,
Met u te vvillen zijn als met haer echten man
In al vvat bitter is of vreughde geven kan.
Is al u goet verteert, ghy hebt u niet te ſchamen;
Ick hebbe goets genoegh voor u en my te ſamen,
Ick hebbe lant en zant, en vee, en machtigh gelt,
En dat vvort al-te-mael in uvve macht geſtelt,
En ick noch boven dien. Actæon is verſlagen,
Bekoort in ſyn gemoet door vreemde ſinne-vlagen,
Hy vveet niet of hy droomt, of vvat hem is geſchiet,
Hy vveet niet of hy vvaen, of rechte vreught geniet,

Hy ſtaet geheel verdvvelmt. De gaſten ondertuſſchen
Die ſagen haren vveert onthaelt met ſoete kuſſen,
Dat ſchijnt hun vvonder vreemt; maer op den eygen ſtont
Ontſluyt Iolinde ſelfs aldus haer rooden mont:
Geſpelen al gelijck, ick neem u tot getuygen,
Dat met den loop van tijt verharde ſinnen buygen.
Dees is mijn ſpot gevveeſt, meer als ick ſeggen kan,
En hy vvort nu ter tijt mijn vrient en echte man.
Niet als de bleecke doot en ſal ons konnen ſcheyden,
Ick ſal in korten ſtont de feeſte doen bereyden.
Oock vvil ick geen beſpreck ontrent ons trou-verbont,
Al vvat ick oyt beſat dat is aen hem gejont.
Gemeenſchap in het goet, gemeenſchap in de ſinnen,
Gemeenſchap in het bedt dat is een ſuyver minnen,
Dat is het oudtſte recht, dat ick voor heyligh ken,
En ſiet op deſen voet iſt dat ick ſyne ben.
Actæon, vveerde vrient, vvie dat het magh verdrieten,
Ghy ſult mijns vaders erf en my voor al genieten,
Stelt dat op heden vaſt. En ghy, ô ſoete jeught,
(Ick nood' u tot de feeſt) hebt deel in onſe vreught,
En draeght hier kennis van. Daer is de koop geſloten,
En met een friſſchen dronck van ſtonden aen begoten.
Daer na ſat yder op, en tot een vaſt beſluyt
Soo dronck men noch een reys ten huyſe van de bruyt.

SOPH. Wat dunckt u, Philogame, iſſet niet een vreemde beweginge van een jonge deerne, een vrijer af te ſeggen ten tijde hy in volle eer en goet ſit, en den ſelven aen te nemen als hy beroyt, kael, en een yders ſpot is geworden?

PHI. Maer, lieve man, iſſet u onbekent datter oock een ſorte van houwelick is, dat uyt derenis, uyt mede-lijden, uyt enckel medogentheyt geſchiet? en dat is meeſt te vinden ontrent de beſte en buyghſaemſte zielen. My gedenckt gehoort te hebbē dat ten tijde de ſtadt van Ooſtende by den Cardinael Albertus moedelick bevochten, en by de vereenighde landē kloeckelick beſchermt wert, en dat de hooge ſchole van den oorlogh van geheel Europa aldaer geplaetſt was, dat ſeker treffelick en my wel bekent edel-man met grooten ernſt ten houvvelick hadde verſocht een ſchoone en geeſtige Hollantſche jonckvrouwe, ſonder die tot ſyn voor-nemen te konnen bewegen. 'T geviel dat de voorſz. edel-man, gedurende de voorſz. belegeringe, in de voorſz. ſtadt ſynē dienſt waer-nemende het een ooge werde uyt-geſchoten, en alſoo gheſtelt zijnde wederom in Hollant quam te

kee-

keeren, ſtellende nu ganſch en al buytē hope van oyt te mogen ghenieten (dus miſnaeckt zijnde) eene die hy fris en geſont zijnde niet en hadde konnen bekomen. Hy lijcke-vvel gingh de ſelve begroeten in die geſtalte, haer ſeggende onder andere, dat hy nu ſtont in volle wan-hope van haer te behagen in die ſyne verdrietige gelegentheyt, daer hy haer miſhaeght hadde ten tijde hy een wacker geſichte eñ een gaef voor-hooft hadde gehadt. wat ghebeurter? De ſake viel geheel anders uyt als hy ſigh hadde in-gebeelt. want de voornoemde jonck-vrouwe haer een weynigh bedacht hebbende viel uyt in deſe ofte gelijcke woorden, ſoo my van geloof-weerdige lieden is verhaelt:

Hebt ghy my lief gehadt en dickmael aen-gebeden,
Ten tijd' u wacker oogh en wel-gemaeckte leden
Bekoorden menigh hert, en datje waert bemint
Al waer men ſoete jeught en ſchoone maeghden vint;
Ghy ſult op heden zijn mijn lief en uyt-verkoren,
Schoon datj' u rechter oogh ten vollen hebt verloren.
De wonde dieje draeght is my een weerdigh pant,
Ghy lietſe t' uwer eer, en voor het vaderlant.

SOPH. Plutarchus heeft, mijns oordeels wel geſeyt, Dat de liefde het klim gelijck is, om dat het ſelve kruyt waer ſigh maer een hooghje, een diepje, een oneffentje vertoont ſtracx ſigh vveet vaſt te maken. Die geſint is te lievē weet alle dingē tot ſyn voordeel te trecken, en hem toe te eygenen. Deſe jonck-vrou geeft haer geheel lichaem aen dē edel-man, om dat hy ſyn een ooge aen 't vaderlant hadde gegeven, ofte, om beter te ſeggen, hy wint haer herte in 't byſonder, om dat hy ſyn ooge verloren hadde voor 't ghemeen; maer my dunckt dat een Zeeuſche vrijſter wel ſoo veel reden hadde een jongelingh (die ſy en haer ouders te vorē ſcherpelick en ſchamperlick haddē af-geſeyt) aen te nemen, vermits hy niet ſyn ooge voor het gemeen, maer by-naeſt ſyn leven voor haer ofte om harent wille verloren hadde. En dewijle ick dat geval hier oock onder de papieren van mijn jonckheyt beſchreven vinde, ſoo voeght dat al medē by deſe gelegentheyt van geſchiedeniſſen; miſſchien wat nieuwe aen-merckinge daer uyt rijſen ſal.

PHI. Wel aen, Ick beginne al wederom te leſen, Sophroniſçe, en houde als noch op het bedencken, dat de vorige geſchiedeniſſe in my heeft verweckt tot beter ghelegentheyt.

LIEFDE

Gekocht met gevaer des levens.

DAer light een rijcke kuſt te midden in de baren,
Soo dat rontſom het lant de ſchepen konnen varen,
De ringh is niet te groot, en des al niet-te-min
Mē vinter menigh dorp en ſchoone ſteden in.
Ter plaetſen daer de Son komt uytter zee gereſen
Daer plagh in ouden tijt een ſchoone ree te vveſen,
Het vvas een vierkant diep, en menigh ſchippers-gaſt
Schoof hier met groot vermaeck de ſtengen van de maſt.

De

De ſtraten van de ſtadt die krielden van de menſchen,
De zee gaf aen het volck al vvat de ſinnen vvenſchen,
Al vvat het oogh begeert. En vvat en vontmer niet?
Het ſchijnt een ſtage mart, al vvaer men henen ſiet.
Maer vvat de Son beſchijnt met haer vergulde ſtralen,
Al ſchijntet vvonder hoogh, het ſal voorſeker dalen;
De tijt verkeert haer loop, de tijt verkeertet al,
En niet en ſtaeter vaſt hier in het aerdſche dal.
VVat hoeft men eenigh boeck op dit geval te leſen?
Armuyde ſlechts alleen kan mijn getuyge vveſen;
VVaer iſſer nu een menſch die hier ſyn handel drijft?
'T is maer een hoopje puyns al vvatter over-blijft.
Daer is geen haven meer; alleen de ſchorre meeuvven
Die vallen op het ſtrant, om daer te komen ſchreeuvven.
Daer eertijts neringh vvas, en vollen herten-vvenſch,
Daer ſiet men niet een ſchip, jae niet een eenigh menſch,
Daer komt geen vreemt geſel, om yet te mogen koopen,
De bakens zijn verſet, het diep geheel verloopen:
En vvaerom langh verhael? men ſiet hier inder daet,
Dat al vvat vverelt hiet gelijck een roock vergaet.
'Ten tijd' als deſe ſtadt ten hooghſten vvas gereſen,
En ſcheen een gulde ſon in haer volkomen vveſen,
Doen vvert in haer begrijp een vrijſter op-gevoet,
Fris, geeſtigh, eerbaer, heus, en uytter-maten ſoet.
Haer vader in het lant en even daer geboren
VVert dickmael in de vvet als eerſte Raet gekoren,
Soo dat hy menighmael in ſaken van de ſtadt
Als hooft en opper-vooght in vollen luyſter ſat.
Lycoris vvert gevrijt, Lycoris aen-gebeden,
Lycoris vvas vermaert in al de Zeeuſche ſteden.
Haer geeſt en eerbaer root, met geene ſmaet bevleckt,
Die vvas gelijck een aes dat alle vrijers treckt.

Men

Men vont daer in het lant veel friſſche jonge lieden,
Die aen het aerdigh dier haer gunſte komen bieden,
En yder brocht verſtant of rijckdom aen den dagh,
Nae dat de geeſt hun geeft, of nae de beurs vermagh.
Hier laet een vrolick quant voor hare kamer ſpelen,
En vvil door ſoet geluyt haer teere ſinnen ſtelen.
Daer recht een vveeligh hert een rey of danſ-ſpel aen,
En brenght van alle kant de vrijſters op de baen.
Hier is een rijcke beurs, die vvil haer meeſt behagen,
Door menigh luſtigh velt te rijden met den vvagen.
Daer is een loſſer hooft, die kan geen vrijer zijn,
Of moet ſyn minne-dranck gaen halen uyt den vvijn.
Een die Elpenor hiet die vvilſe meeſt believen
Met rijmen, met geſangh, met ſoete minne-brieven,
Hy maeckt een aerdigh veers, of dicht een geeſtigh liet,
Dat hy voor ſyn geſchenck de jonge vrijſter biet.
Hy is een hups geſel en in de ſtadt geboren;
Maer echter vvat hy doet ſyn dienſten zijn verloren,
Hy vordert niet een dingh, hoe-vvel hy deftigh ſpreeckt,
De kunſt heeft vveynig krachts vvanneerder gelt ombreeckt.
Lycoris luyſtert vvat; maer deſen onvermindert,
VVat hy op haer gevvint dat vvert hem ſtracx verhindert.
Al is hy vvel ter tael, al heeft hy goet beleyt,
Hem vvert noch even-vvel het droevigh Neen geſeyt.
Hy denckt: 'T en heeft geen noot, de ſake dient hernomen;
Dat eerſt niet vallen vvil dat kan ten leſten komen.
Hy is van vveynigh moets, en ſonder goeden raet
Die op het eerſte Neen een lieve vrijſter laet.
Hy valt dan aen het vverck, en gaetet vveder vvagen,
Hy gaet het op een nieu met grooter yver vragen,
Hy doet al vvat hy magh, en hout gedurigh aen;
Maer 't is al ſonder vrucht, men hiet hem vveder gaen,

Men hiet hem uyt het huys en van Lycoris blijven.
Ach! ſey de jongelingh, dit doen de ronde ſchijven.
Hy meynt dat van het quaet de gront en oorſpronck zy,
Vermits daer vrijers zijn van meerder gelt als hy.
Eens na een langen tijt ontrent de kortſte dagen
Soo quammer harde vorſt, en bijſter ſtuyre vlagen,
Dies vroos het vvater toe, ſoo dat een klare beeck
Een ſchoonen diamant of ſuyver glas geleeck.
Daer gingh het vveeligh volck op alle ſlooten rijden,
Daer gaet de loſſe jeught op gladde banen glijden,
Hier gaet een jonge vrou, en daer een friſſche maeght,
Die op het brackigh ijs haer teere leden vvaeght.
De grachten van de ſtadt aen alle kant bevroſen
Die vvorden tot een baen op deſen tijt gekoſen.
Dit acht het dertel rot het beſte dat men vint,
Mits daer een hooge veſt belet den Noorden vvint.
Het is vvel eer gevveeſt een vvijs in onſe landen,
Dat midden in de kou de jonge lieden branden.
Het ijs vvas als een perck daer in de liefde jough,
En menigh aerdigh vvilt na ſynen tempel drough.
Lycoris (na den noen tot deſe feeſt gebeden)
Quam met haer neef verſelt op ſchaetſen aen-gereden,
Elpenor paſter op, hy vint hem daer ontrent,
En heeft van ſtonden aen ſyn loop tot haer gevvent.
Hy gaf den neef een praet met ſoo beleefde reden,
Dat hy de vrijſter kreegh. De neef die is te vreden,
De neef die heeft uyt gunſt Elpenor toe-geſtaen
Dat hy ſyn lieve nicht magh leyden op de baen.
Maer hy die met de maeght in vryheyt ſoeckt te ſpreken,
Is uyt het dichte volck allencxen af-gevveken,
Hy reet ter zijden uyt, daer klaeght hy ſyn verdriet,
En vvat om harent vvil hem dickmael is geſchiet,

En vvat hy heeft gedaen, en vvat hy heeft geleden,
En hoe hy vvert gequelt, oock tegen alle reden,
En hoe dat menighmael haer vader hem ontmoet,
En dat (gelijck hy ſeyt) alleen maer om het goet.
Hy heeft ſoo veel te doen, ſoo veel te vveder-leggen
Van dat tot ſynen ſmaet de quade tongen ſeggen,
Dat hy niet eens en let vvaer henen dat hy rijt,
En geenſins, als het dient, de quade ſlagen mijt.
Lycoris (ſoo het ſcheen) begon het oir te leenen,
En toont aen haer gelaet de ſake vvel te meenen.
Dit maeckt den jongelingh ſoo vvonder blijden hert,
Dat hy geheel vervoert en op-getogen vvert.
Daer vvas een ſeker rack daer in de vvinden blieſen,
Dies konde mits de ſtroom het vvater niet bevrieſen.
Doch mits een ſtilder lucht ontſtaen op deſen tijt,
Soo vvas een dunne ſchors gevvaſſen op de bijt.
Elpenor vvech-geruckt door haer begonnen reden,
Komt met een vrolick hert en ſonder angſt gereden;
Maer als hy naerder quam, en raeckt den looſen vvrack,
Doen vvaſſet dat het ijs in duyſent ſtucken brack.
Daer is de jongelingh, daer is de maeght gevallen,
Daer ſtort het lieve paer in 't diepſte van de vvallen;
Men ſagger niet een dingh dat op het vvater bleef,
Als dat ſyn hoet alleen en dat haer moffel dreef.
Hy rap op ſyn geſtel, al is hy diep geſoncken,
Eer dat ſyn vochtigh kleet vol vvater is gedroncken,
Begaf hem uyt den gront, en door een ſnelle vlijt
Soo licht hy metter haeſt ſyn leden uyt de bijt.
Daer koomt ſtracx al het volck van alle kant geloopen,
En ſiet vvie ſyne vreught met droefheyt ſal bekoopen,
Daer krielt men over-hoop, daer rijſt een groot gevvoel;
Maer laes! de teere maeght die dompelt in den poel.

Al vvat Elpenor doet hy kanſe niet genaken,
Vermits aen alle kant de naeſte ſchorſen braken.
En ſchoon hy haer een kleet, een hant, een mantel biet,
Eylaes! hy reyckt te kort, of ſy en vat het niet.
Ten leſten als de maeght nu ſchijnt te vvillen ſincken,
En met haer bleecken mont het vvater in te drincken,
Soo roept hy: VVeerde lief, ey vveert u vvatje kont,
En, vvat ick bidden magh, onthout u van den gront.
Ick kome t'uvver hulp, ick kome t'uvver baten,
'K en vvil u nimmermeer, 'k en ſal u niet verlaten
In leven of in doot. En tot een vaſt bevvijs,
Soo ſpringht de jongelingh te midden in het ijs,
Hy grijpt haer in den arm, en ſtelt hem om te ſvvemmen;
Maer voelt hem in den vvrack aen allen zijden klemmen.
Hy vvort van 't ijs gevvont, ſyn hant en aenſicht bloet,
En daer en is geen baet, vvat d'een of d'ander doet.
'T gevvicht is al te ſvvaer om uyt te zijn getogen,
Vermits haer beyder kleet vol vvaters is geſogen.
Geen kant en blijfter vaſt, en yder ſchorſe breeckt,
VVaer dat Elpenor raeckt, of eens ſyn handen ſteeckt.
Daer is hy ganſch verſtelt, ſyn krachten zijn beſvveken,
Syn moet oock even-ſelfs die ſchijnt te zijn gevveken.
Eylaes! de ſtrenge vorſt die ſlaet hem om het hert,
Soo dat ſyn jeughdigh bloet nu kout en killigh vvert.
Maer ſchoon de bleecke doot hem ſit als op de lippen,
Hy laet hem even-vvel de vrijſter niet ontglippen,
Maer houtſe ſtaegh om hoogh, ſoo datſe niet en ſinckt,
En in ſoo diepen kolck maer luttel vvaters drinckt.
Siet, onder dit gevvoel ſoo is ten langen leſten
Haer beyder naeſte bloet gekomen op de veſten;
Daer is een herder by, een hoeder van de kerck,
Die ſtelt oock even daer ſyn vvapens in het vverck,

Hy

Hy knielt daer in het ſtof, en met een groot bevvegen
Soo roept hy om behulp, en om des Heeren ſegen.
De vrienden en het volck die bidden nevens hem;
Dies rijſter in de lucht een algemeene ſtem,

Een toe-roep van de ſtadt. Het ſchijnt dat alle menſchen
Om byſtant in den noot van deſe lieden vvenſchen.
Maer, ſiet, om deſen tijt ſoo vvort Lycoris flaeu,
En in haer aengeſicht daer rijſt een duyſter blaeu,
Het ſchijnt haer bloet vervrieſt, haer mont en teere vvangen
Zijn jammerlick geſtelt, als van de doot bevangen.
Sy ſnickt als een die ſterft, en ſeyt: 'K en magh niet meer.
Mijn ziele die verhuyſt. VVeeſt my genadigh Heer.

Vaert vvel, geminde vrient. Het vvoort is naeu geſproken,
Sy heeft van ſtonden aen haer oogen toe-geloken,
Haer hooft zijght op de borſt. Dit ſien de lieden aen,
En daer op roept het volck, De vrijſter is gegaen.
Elpenor op het vvoort die is geheel verſlegen;
Noch gaet hy door het ijs ſigh op een nieu bevvegen,
Het ſchijnt dat hy het lijf als voor het leſte roert,
Dies vvert hem van het volck een ladder toe-gevoert;
Die heeft hy by een ſport ten leſten aen-gegrepen,
En met een groote kracht ſyn vingers toe-genepen,
Iuyſt ſoo als yemant plaght die harde ſtuypen krijght,
Of van een ſvvijm verraſt ter aerden neder ſijght.
Daer quam een bootſ-geſel, een van Neptunus bende,
Die onſen jongelingh en oock Lycoris kende,
Hy voeght hem by den hoop, en treckt met alle kracht,
Soo dat het jonge paer is op het ijs gebracht.
Maer ſchoon ſy op het droogh ten leſten zijn getogen,
Het ſchijnt dat bey gelijck haer zielen zijn vervlogen,
Haer leven uyt-gebluſt. Lycoris ſtreckt haer uyt,
En van Elpenor ſelfs en hoort men geen geluyt.
Hier baet geen deerlick ſien, geen ongetijdigh klagen,
Roept yemant van het volck, ſy dienen vvech gedragen.
VVant ſoo men langer beyt, daer is geen tvvijffel aen
De koude ſal gevvis haer om het herte ſlaen.
Daer pooght men na de ſtadt, daer koomt een yder kijcken,
En ſiet de lieden aen als tvvee bedroefde lijcken.
Sy vverden op den vvegh en over ſtraet beſchreyt,
Om datſe door de Faem zijn beyde doot geſeyt.
Als yder op het leſt is in het huys gekomen,
Soo vvorter overleyt vvat nut is in-genomen,
VVat voor een krachtigh nat, vvat kruyt hun dienen ſal,
Voor ſoo een ſtrenge kou en ſoo een hart geval.

Elpe-

Elpenor hoe het gaet en vvil geen medeçijnen,
Geen drancken van de kunſt, geen kruyt of heete vvijnen,
Hy vvil dat hem het volck voor-eerſt te kennen geeft,
Hoe dat Lycoris vaert, en of de vrijſter leeft.
VVant, ſeyt hy, ſoo de maeght is uytter tijt geſcheyden,
Soo laet my die ick ben, en doet het graf bereyden:
Daer is geen ſeggen aen, vvy moeten bey gelijck
Of hier op aerden zijn, of in het hemel-rijck.
Hy bleef in deſen ſtant vvel ſes of ſeven dagen,
En hy doet anders niet als na Lycoris vragen.
Maer vvat ſigh yemant pijnt men krijgt geen vaſt beſcheet,
En dit is aen den vrient een innigh herten-leet.
Hy leyt hier op en maelt by vvijlen ganſche nachten,
Gedurigh om-gevoert in veelderley gedachten.
Dan is hy ſonder hoop, dan krijght hy vveder moet.
Siet dit is veel de ſpijs die alle minnaers voet.
Lycoris onder dies had over doot gelegen,
Maer heeft door goet behulp haer adem vveer gekregen,
Sy vvas des niet-te-min ganſch jammerlick geſtelt,
En ſiet de doctor ſeyt dat haer de vrijſter quelt.
Hier op is al het huys met grooten druck bevangen,
En ſoeckt vvat haer ontbreeckt met over-groot verlangen.
De vader koomter by, en toont hem vvonder ſoet,
En ſeyt haer, lieve kint, ey ſchept doch goeden moet.
Light u yet op het hert ſoo vviltet my ontdecken,
'K en ſal u geen behulp of geenen raet ontrecken.
Sy antvvoort niet een vvoort, als datſe dickmael ſucht,
En hierom is de man noch des te meer beducht,
Hy vraeght haer op een nieu, hy vraeght haer ander-vverven,
En denckt op yder ſucht, ſy moet voor-ſeker ſterven;
Dies ſtaet hy ganſch verbaeſt, en vveet geen ander raet,
Als dat hy tot ſyn vrou, ſy tot haer dochter gaet.

De

De moeder koomter by ; maer vvatſe mochte vragen
Het antvvoort datſe geeft is (ſonder vvoorden) klagen.
Sy doet ter vverelt niet als datſe deerlick kermt,
Soo dat de vreemſte menſch ſigh over haer ontfermt.
Iuyſt is op deſen tijt de doctor in gekomen,
Die heeft haer ganſch gelaet vvel neerſtigh vvaer-genomen,
En naer hy haren pols tot drie-mael had gevoelt,
Tot drie-mael had gelet hoe dat haer herte vvoelt,
Tot drie-mael haer geſicht ten vollen had bekeken,
En noch had onderſocht verſcheyde binne-ſtreken,
Al dingen van de kunſt, ſoo ſey de Mediçijn:
De ſieckte die haer ſchort dat is de minne-pijn,
De koude die haer let die kan men vvel geneſen,
Maer heete minne-brant en is niet af te leſen,
Daer baet geē machtigh gom, geē dranck of heylſaem kruyt,
Hy moet de plaeſter zijn van vvie de ſieckte ſpruyt.
De moeder ſtaet verſtelt, ſy hiet den doctor ſvvijgen,
Sy meynt het ganſch geheym vvel uyt haer mont te krijgen,
Sy gaet haer ſaghjens aen, en ſeyt haer vvonder veel;
Maer niet een eenigh vvoort en komt haer uyt de keel.
De vrou, al vvederom en op een nieu verſlagen,
Tijght haer het minnen op, oock ſonder meer te vragen,
Lycoris, ſeyt de vrou, ick vveetet datje mint,
Segh, vvat ick bidden magh, tot vvien ghy zijt geſint.
Ick vvil (indien ick kan) om u verdriet te ſtelpen,
Ick vvil u over-al gelijck een moeder helpen.
Ghy maer (ô vveerde kint) en doet u niet te kort,
Maer opent u gemoet, en ſegh ons vvatter ſchort.
Dit vvoort bevvough de maeght, ſy ſchijnt te vvillen ſpreken;
Maer ſiet als ſy begint ſoo blijft haer rede ſteken.
Doch naer een langh gedrael, ſoo komter tot beſluyt,
Soo komter 't groote vvoort ten langen leſten uyt.

Hy

Hy die te vreden is om mijnent vvil te ſterven
Die moet, indien ick leef, die moet eens trooſt vervverven.
Siet, moeder, met een vvoort, ſoo dat my vvert gejont,
Ick ſal, met Godes hulp, in korten zijn geſont.
Maer ſoo dien ick bemin my niet en magh gebeuren,
Soo moet ick mijne jeught tot in de doot betreuren,
Soo moet ick uytter tijt, daer is geen tvvijffel aen,
Ick ben doch op den vvegh om na het graf te gaen.
Maer ſegh doch eens vvaerom Elpenor vvort verſteken?
Magh hy met Corydon niet vverden vergeleken?
Is hy niet fraeyer geeſt, en vry al ſchoonder man
Als Hylas immer vvas, en Philos vverden kan?
'Tis vvaer dat onder hen zijn rijcke jonge lieden,
Die groot en machtigh gelt u plegen aen te bieden; (goet,
Maer ſegh my doch een reys, vvat vreught geeft doch het
Indien men tegen danck met yemant trouvven moet?
Hoe kander ſlimmer dingh ter vverelt zijn gevonden,
Dan als men tegen aert te ſamen is gebonden?
Men ſegge vvat men vvil, my dunckt ick heb gelijck,
'T vernuegen is den menſch gelijck een hemelrijck.
Elpenor, ſoo ghy vveet, die is van kloecke ſinnen,
Hy ſal te ſyner tijt vvel gelt en rijckdom vvinnen.
En ſoo, door Godes hulp, de ſaeck eens vvel geviel,
Soo had ick boven 't goet een vvel vernueghde ziel.
Maer ſoo eens Corydon ſyn rijckdom quam te miſſen,
(Gelijck ſyn los beleyt ſigh lichte kan vergiſſen)
Hoe vvaer ick dan, och arm! hoe vvaer ick dan geſtelt!
Ick had een dommen bloet, en even ſonder gelt.
VVil yemant van behulp of van getrouheyt ſpreken,
Mijn vrijers al gelijck zijn in den noot gevveken.
VVie heeft in rechten ernſt met handen toe-getaſt
Als deſe vrient alleen, en noch een ſchippers-gaſt?

Palæmon vvas bevreeſt, en Celadon beſchoncken,
En Hylas met ſyn maet gingh achter ſtrate proncken.
De moye Corydon die ſtonter by en keeck,
Niet anders dan gelijck een poel-ſnip op een kreeck.
En ſoo maer eens het ijs een vveynigh quam te kraken,
Stracx dorſt hy (naer ick hoor) niet aen den vvrack genaken.
Is dat niet ſchoone gunſt en grooten dienſt getoont
Van yemant die verſoeckt met trou te zijn geloont?
'T is noot die vrienden prouft. Ey laet de linckers varen,
Die in mijn diepen angſt ſoo ongevoelick vvaren,
En ſoo ick bidden magh, ſoo geeft my doch een man
Die voor geen doot en vreeſt, als hy my dienen kan.
Ey geeft my dien ick vvenſch, geen druck en ſal my letten;
VVant met een lieven man ſoo kan men leet verſetten.
Hier baet noch machtigh goet, noch uyt-geleſen gout,
Vernugen is het al vvanneerder yemant trout.
Lycoris had geſeyt. De moeder is bevvogen,
Het ſchijnt dat haer de ziel is uytte borſt getogen.
Tervvijl Lycoris ſpreeckt, ſy gaet tot haren man,
En raet hem tot de ſaeck ſoo veel ſy raden kan.
De vader hoort de vrou en alle menſchen ſpreken,
Hy vveeght in ſyn gemoet de ſoete minne-treken,
Hy vveet dat yder ſeyt, hoe deſe trouvven vrient
De vrijſter inder noot heeft over-al gedient.
Hy vveet hoe tot de ſaeck ſyn dochter is genegen,
Soo laet hy voor het leſt ſyn geeſt hier toe bevvegen,
En ſeyt haer tot beſluyt: Nu dochter zijt geruſt,
Ick ben bereyt te doen al vvat u hert geluſt.
Laet vry u ſvvaer gepeys en droeve klachten varen,
Het vvert u toe-geſtaen met hem te mogen paren,
Met hem die u gemoet uyt eygen ſin verkoos.
Sy op ſoo blijden vvoort ontloock gelijck een roos,

Sy

Sy krijght dien eygen ſtont een bly en geeſtigh vveſen,
En naer een korten tijt Lycoris is geneſen.
De vader geeft verlof aen haren medeçijn,
En ſeyt hier moet voortaen een ander doctor zijn.
Een man Elpenors vrient die hadde dit vernomen,
En is met blijden geeſt daer in het huys gekomen.
Daer ſeyt hy hoe het ſtuck met ſyn geminde ſtaet,
En vvatter in het huys van Thyrſis omme-gaet.
Hy ſeyt hem boven dat, Nu viſſer ſpreyt u netten,
En vvilt te deſer ſtont op uvve ſaken letten.
Het roosje dient gepluckt tervvijlen dattet bloeyt,
Het ijſer dient geſmeet tervvijlen dattet gloeyt.
Lycoris meer als oyt is tot de ſaeck genegen,
De moeder (eerſt verſtoort) die laet haer nu bevvegen,
De vader ſtatet toe, dies gaen u ſaken vaſt,
'Tis maer u eygen ſchult ſoo ghy niet toe en taſt.
Elpenor in't gehoor van ſoo gevvenſchte ſaken
Begint als uyt een droom vvel vrolick op te vvaken,
Hy danckt den goeden God, dat hy noch heden leeft,
Hy danckt des Heeren gunſt, die hem den ſegen geeft:
Hy danckt de ſoete maeght, die op ſyn lijden dachte,
Hy danckt den goeden vrient, die hem de bootſchap brachte:
Hy danckt het gunſtigh volck, dat hem de vrijſter jont,
Hy danckt den medeçijn, die hem ten dienſte ſtont,
Hy vvil oock even-ſelfs de moeder niet vergeten,
Hy vvil ſyn danckbaer hert den vader laten vveten;
VVant ſchoon eerſt dit beleyt vvas tegen haren raet,
Die vvel doet op het leſt en komt niet al te laet.
Soo haeſt haer dan de koorts vvat af begon te breken,
Soo vvenſcht hy om de maeght alleen te mogen ſpreken.
Hy ſent een goeden vrient, hy ſoeckt de moeder aen,
En naer een kort beraet het vvert hem toe-geſtaen.

Hy geeft hem naer het huys, men laet hem binnen komen,
En ſtracx ſchijnt alle druck hem af te zijn genomen.
Siet, als een ſvvanger vvijf met lief verloſt van kint,
En dat een ſchippers-gaſt magh zeylen voor den vvint,
En dat des vyants heir is uyttet velt geſmeten
Soo is het vorigh leet van yder een vergeten.
Hoe veel een vrijer leet, verkrijght hy dat hy ſocht,
Hy is van ſtonden aen in beter ſtant gebrocht.
En mits Elpenor voelt ſyn vrolick hert verkloecken,
Soo laet hy na den eyſch het lieve pant verſoecken,
En, ſiet, het goet begin dat kreegh een ſoet beſluyt.
VVant eer de maent verloopt Lycoris is de bruyt.
VVel zijt van my gegroet, ô ſoete jonge lieden.
Mijn pen is noch geſint om u geluck te bieden.
Vaert vvel oock heden ſelfs, vaert vvel, geluckigh paer,
En, ſoo 't u ſaligh is, God geef u hondert jaer.

SOPH. Wat dunckt u, Philogame, waſſer reden om Elpenor ſyn verſoeck langer te weygeren nae ſoo merckelicke preuve van ſyn trouhertige genegentheyt?

PHI. Voor my ick meyne neen, weerde Sophroniſçe. want ick oordeele dat hy ſyne Lycoris wel dubbel verdient hadde, dewijle hy met het hooghſte gevaer van ſyn leven het hare behouden hadde.

SOPH. Maer de ſake wat anders op-nemende, ſoete jongelingh, ſoude men niet met reden konnen ſeggen, dat hier geen verdienſten, maer groote ondienſten zijn van de zijde van Elpenor? want hoe kan een alſulcken yet verdienen die yemant in het perikel ſyns levens gebracht hebbende, dē ſelvē daer na daer uyt verloſt? want behalven dat de gene die verloſt is niet beter van gelegentheyt en is geworden door de verloſſinge als hy te voren was, ſoo is de ſelve eer erger, als hebbende uyt-geſtaen de vreeſe en ſchrick van het gevaer. Elpenor ontfutſelt de vrijſter uyt haer neefs handen, en in plaetſe dat de ſelve alleenlick op een wel-bereyde bane midden onder het volck en mitſdien buyten eenigh perikel haer vermaeck door het ijs-rijden ſoude ghenomen hebben, ſoo gaet de lincker met haer bezijdē af rijden op een ongebaende wegh, en dat ſoo onvoorſichtelick (indien niet ter quader trouwen) dat hy haer en hem ſelven neder-ſtort in den afgront van een diepe gracht. En of hy ſchoon de ſelve al met perikel van ſyn leven daer eyntelick uyt kreegh, ſout ghy dat wel een verdienſtelick werck derven noemen? ſou de vrijſter in tegendeel haer niet dapper hebben t' ondancken, ſchoon nu al uyt het ijs en op het drooge weſende, dat ſy door ſyn beleyt was nat en kout gheworden, haer kleederen bedorven, en ſy beyde als tot een ſchou-ſpel van de geheele ſtadt waren geſtelt?

PHI. My dunckt, Sophroniſçe, dat ghy dit ſtuck al wat hatelick uyt-meet, te meer dewijle ghy noch wel ſchijnt te willē twijffelen, of Elpenor hier in al ter goeder trouwen heeft gegaen, welcke twijffelachtigheyt in my in allen gevalle niet en kan komen.

SOPH. Hoe, jongelingh? en is u niet bekent hoe menighfuldigh de kromme gangen zijn der gener die met liefde bevangen zijn, om tot haer ooghmerck te mogen geraken? Hoe? en iſſet niet tot uwer kenniſſe ghekomen, dat leſtelick eē Hollants vrijer (die men nochtans d' eere plagh te geven van ter goeder

der trouwē in alles te gaen) dat ſegh ick ſeker jongelingh een jonge deerne benevens ander jonge lieden in ſyn Iacht hadde weten te locken, onder dexel van daer mede wat uyt ſpelen te varen, en dat de ſelve op-ſettelick de Iacht om zeylde, op dat hy (wel konnende ſwemmen) aen ſyn geminde ſoude mogen toonen de trou-hertige genegentheyt (quanſuys) die hy haer toe-droegh?

PHI. Wel wat dede hy dan, als de Iacht om-viel?

SOPH. Hy op ſyn hoede weſende greep de ſyne in den arm, en liet al het geheel ander geſelſchap ſinckē of drijven, ſoo die beſt konden, en eer hy aen lant quam dede hem trouwe beloven van de benaeude vrijſter, en, de ſelve ſulcx ettelicke male weygerende, geliet hem onder-wijlen of hy en ſy beyde ſouden hebbē moeten verdrenckē, ten ware hy door het trooſtelick jae-woort by haer verſterckt ende gehart zijnde, als van nieus krachten mochte verkrijgen om haer beyder lichamen aen lant te brengen.

PHI. Dat was ghewiſſelick een ſlimme ſtreke, niet voort-komende uyt een recht Hollandts herte, een geheel geſelſchap, en met eene haer die hy boven al beminde in ſoo openbaren gevaer te werpen, om tot ſyn voor-nemen te geraken.

SOPH. Wel wat dunckt u, Philogame, hadde deſe jongelingh oock recht te ſeggen, dat hy haer liefde en trouwe verdient hadde, om dat hy de vrijſter uyt een gevaer verloſt hadde, in het welck hy ſigh ſelfs en oock haer moetwillighlick hadde gebracht?

PHI. Als ghy dat woort *meetwillighlick* daer by voegen ſoudt in deſe en andere diergelijcke ſaken, ſoo ſoude de vrijer ſyn proçes by my verlieſen. Maer wat hoefde hy ſyn opſet en wat hy voor hadde te openbaren?

SOPH. Hy meynde dat ſulcx tot ſyn meerder voordeel ſoude gedient hebben, om dat hy met voor bedachte ſinnen ſigh in dat perikel hadde geworpen. Maer laet ons hier af-ſcheyden, ende deſe ſtoffe ſparen tot een anderen tijt en plaetſe, daer wy oorſake ſullen hebben te ſpreken van de gene die door bedriegerije en ſlimme wegen hare houwelicken hebben te wege gebracht. By deſe gelegentheyt ſal het beter zijn, mijns oordeels, hier noch by te voegen een Hollantſche geſchiedeniſſe, daer by verdienſte een vrijſter gewonnen wert, de welcke nochtans niet in haer, maer ten aenſien van ſyn eygen perſoon in 't werck wert geſtelt.

PHI. Wel, hoe konde dat geſchieden, en ten goede van de vrijſter gherekent werden, dewijle ghy ſeght dat hy aen ſyn eygen ſelfs en niet aen haer de verdienſten uyt-wracht?

SOPH. Dat ſult ghy beſt af-nemen, Philogame, ſo ghy dit gedicht by de andere, die alreede geleſen zijn, genegen zijt te voegen, en tijt wilt geven om het ſelve mede af te leſen. Het welcke ick u tot dien eynde jegenwoordelick ter hant ſtelle.

PHI. Wel aen, ick neem aē ſulcx te doen, op dat wy ſien mogen, wat ons Hollant op die gelegentheyt ſal konnen uyt-brengen, en daer op begin ick.

Gebreck geneſen om een houvvelick te vorderen.

ONtfanght oock dit verhael, ô ſoete jonge lieden,
Dat u mijn ſvvacke pen hier aen beſtaet te bieden:
Ten koomt niet uyt een lant dat naeu geen menſchen kent,
Het is een nieu geval, dat Hollant over-ſent.
Ghy mooghtet als geſchiet en voor vvaerachtigh leſen,
Het machtigh Amſterdam ſal des getuyge vveſen.

VVant binnen haer begrijp daer is het ſtuck geſchiet,
Dat ghy hier in de plaet of in de veerſen ſiet.
Iefron een hups geſel die gingh met rijpe ſinnen
En naer een langh beraet de ſoete Rachel minnen.
Het ſtuck is vvel gevat, ſy vvaren beyde rijck,
Heus, eerbaer, vvel befaemt, en ſchier in als gelijck.
Daer is maer een verſchil, ſy koomt met vaſte ſchreden,
En recht gelijck een keers en veerdigh aen-getreden,
Maer ſiet de vrijer hinckt, vvanneer hy pooght te gaen,
En 't ſtont van eerſten af de vrijſter qualick aen.
Iefron vvas over langh en in ſyn jonge dagen,
In 't hollen van een dijck, gevallen metten vvagen;
Soo dat hier uyt ontſtont een droevigh ongemack,
Vermits dat hem het been ontrent den ſchenckel brack.
De meeſter (ſoo het bleeck) aen vvien het vvort bevolen
VVas vry al vvat te vroegh gekomen uyter ſcholen:
Hy bracht niet ſoo het dient de ſtucken over een,
En daerom hielt de vrient een ſlim en krepel been.
Iefron noch even-vvel en gaffet niet verloren,
Maer hout gedurigh aen de vrijſter na te ſporen,
En ſchoon hy krepel gaet, des echter niet-te-min
Hy krijght haer vaders gunſt, en vvint des moeders ſin.
De vrijſter is voortaen voor hem alleen te vvinnen;
En daerom hout hy aen als met de ganſche ſinnen.
Doch ſchoon hy aen dit vverck ſyn ganſche krachtē hingh,
Hy blijft gelijck hy vvas, en vordert niet een dingh.
Hy doet al vvat hy kan, en vvat de vrijers plegen.
Doch ſy noch even-vvel en liet haer niet bevvegen.
Hy bid, hy ſmeeckt, hy vleyt, hy gaet haer deftigh aen,
Maer vvat hy neemt ter hant, hy vvies den Moriaen.
Ten leſten ſtelt hy vaſt en vvil haer naerder proeven,
Of ſy tot ſcheydens toe ſyn herte ſal bedroeven,

Dan

Dan of hy voor het leſt, na menigh ongeval,
Op haer vervroſen hert noch yet gevvinnen ſal.
Hy gaet haer vveder aen, en ſeyt met lange reden
Al vvat hy heeft gedaen, en vvat hy heeft geleden
Nu ſoo een lange vvijl, en ſoo geruymen tijt,
Als hyſe met verdriet ter eeren heeft gevrijt.
'T is eenmael langh genoegh van deſe ſaeck geſproken,
En mijn bedroefde ziel met langh verdriet gebroken.
Vergunt my nu een reys, dat ick eens vveten magh
Mijn hooghſte ziel-verdriet of mijn gevvenſchten dagh.
VVaerom ſal ick voortaen in tvvijffel blijven hangen?
Ghy vveet mijn innigh leet en mijn bedroeft verlangen,
Ghy vveet hoe mijn gemoet na vveder-liefde dorſt;
Maeckt hier een eynde van, en ſpreeckt eens uyt de borſt.
Ghy vveet van mijn bedrijf, van alle mijne ſaken,
Ghy vveet (ſoo God ons voeght) hoe vvy het ſullen maken,
Ghy vveet vvie dat ick ben, en kent my vander jeught,
Soo dat ghy nu voortaen geen uyt-ſtel nemen meught.
V moeder vintet goet, u vader is te vreden,
Ghy doet vvat u betaemt, en voeght u na de reden.
VVant dat een vader prijſt, een moeder dienſtigh vint,
VVort ſonder eenigh recht gevveygert by het kint.
Mijn ouders (ſprack de maeght) ick moetet u bekennen,
Die ſouden, ſoo het ſchijnt, haer licht aen u gevvennen,
Ick ſie dat u bedrijf, daer me ghy omme gaet,
Ick ſie dat u beleyt haer vvel te ſinne ſtaet.
Ick vond' oock in u doen al eenigh goet vernoegen,
En ſou tot u miſſchien mijn ſinnen konnen voegen.
Maer ſiet daer hapert vvat dat my niet aen en ſtaet,
Dies iſſet ſonder vrucht al vvat hier yemant raet.
Ick hoord' een deftigh man eens deſe reden ſeggen,
En ſyn beſtendigh vvoort is niet te vveder-leggen:

VVan-

VVanneerder yemant trout een openbaer gebreck,
Noemt dien een gierigh menſch, of vvel een rechten geck.
Dit heeft nu langen tijt in mijnen geeſt gelegen,
En vvat gebreckigh is dat is my bijſter tegen.
VVord' ick mijn leven oyt tot yemants echte vvijf,
Ick vvil een fris, een gaef, een rap, een vvacker lijf,
Ick vvil voor al een man die met geſvvinde ſchreden
Kan veerdigh op den dam, op beurs, en ſtraten treden,
En vvie dit niet en heeft, hy zy dan vvie hy magh,
Dien vvenſch ick nu ter tijt voor eeuvvigh goeden dagh.
Hy ſal noyt mijne zijn, en dat op vaſte reden,
Daer ſal noyt krepel been op mijnen leger treden.
VVant ſoo dat oyt geviel, ick vvaer een droeve vrou,
En kreegh gevvis een kint dat krepel vveſen ſou;
Soo maelt my dit gebreck tot in de diepſte ſinnen,
En daerom, vrient, vertreckt, op my is niet te vvinnen.
Gaet heen. vvant u bedrijf heeft my nu langh verveelt.
'T is beter korte pijn als lange tijt gequeelt.
De vrijer die beſterft van ſoo een harden donder,
Syn breyn en ganſche kracht, ſyn hert beſvvijckter onder,
Het ſchijnt als of de man ſyn leſte vonnis kreegh,
Of, door een ſvvijm geraeckt, ter aerden neder ſeegh.
Tèn leſten gingh hy vvegh met vvanckelbare gangen,
Het ſchijnt de bleecke doot die ſit hem op de vvangen,
Hy vviſt in dit geval niet vvat te ſullen doen,
Hy laet de vrijſter daer, en biet haer niet een ſoen.
En mits hy nu den moet ten vollen heeft verloren,
Soo hinckt ſyn krepel been noch ſlimmer als te voren,
Syn oogh is ſonder glans, ſyn tonge ſonder tael,
Het vvaggelt al gelijck, en 't hapert altemael.
Hy geeft hem na het bed', daer gaet hy leggen duchten,
Daer gaet hy met verdriet veel uyren leggen ſuchten,

Daer

Daer peyſt hy al den nacht tot aen den dageraet,
Of hem in dit geval geen uyt-komſt open ſtaet.
Ten leſten roept hy uyt: 'K en gevet niet verloren,
My dunckt ick vveet een dingh my dienſtigh na te ſporen.
Te Giſp is nu ter tijt een vvonder handigh man,
Die oock het ſlimſte been te rechte brengen kan.
Ick moet het nu ter tijt, ick moet het heden vveten
Of hy ſigh over my geen kracht en ſou vermeten.
Daer mede ſcheyt de man uyt ſyn bedroeft gepeys,
En ſonder langh verblijf, ſoo tijdt hy op de reys.
Hy koomt naeu in het dorp, hy laet den meeſter halen,
Hy ſeyt: Hier is een man die ſal u vvel betalen,
Hier is een krepel been, indien ghy dat geneeſt,
Geen meeſter iſſer oyt ſoo vvel betaelt gevveeſt.
De meeſter doet de man ſyn hoſen ſtracx ontbinden,
Om vvatter ſchuylen magh te beter uyt te vinden,
En naer hy heeft betaſt het voughſel van het been,
Soo vint hy ſtracx de pijp gevvaſſen over een.
Hy voelt noch andermael, hy raeckt aen alle zijden,
Hy grijpt vvel happigh toe, oock ſonder yet te mijden.
Ten leſten quammer uyt: Ick ſie het vvatter ſchort,
Alleen door quaet beleyt ſoo is het been te kort.
En om dit vvederom in goeden ſtant te brengen,
Soo moeſtje vry de ſlagh van deſe vuyſt gehengen,
Ghy moeſt niet zijn beſchroomt voor ongevvoone pijn,
En moght al beter koop den beul gelevert zijn.
Maer al dat meepſche volck, geboren in de ſteden,
En is geen praem gevvent ontrent haer teere leden,
'Ten ſoeckt maer ſyn vermaeck, al vvat het hertje luſt,
Ghy daerom keert te rugh, en hout u hooft geruſt.
Bey holla, ſey de vrient, ick bid u niet te vragen,
Of oock mijn tanger lijf ſal pijne konnen dragen,

Stelt dat tot mijnen laſt, en ſegh my ſlechts alleen,
Of ghy een uyt-komſt vveet voor dit mijn krepel been.
Soo ghy u dat vermeet, en gaet op vaſte reden,
Daer ſal geen mangel zijn aen mijn geheele leden:
Begint ghy ſlechts het vverck, en doetet na den eyſch,
En acht dit ganſche lijf niet meer als peerde-vleys.
De meeſter ſtont verbaeſt van ſoo geſtrenge vvoorden,
Tſa, ſeyt hy, vvacker, knecht, loopt haelt ons nieuvve koordē,
Loopt haelt ons vvatter dient, en bint my deſe gaſt;
Maer bint hem ſoo het hoort aen alle kanten vaſt.
Iefron ſeyt vvederom: 'k en vvil niet zijn gebonden,
Ick kan oock ſonder ſchrick beſien mijn eygen vvonden.
VVaer toe ſoo veel geruchts? doet vvatter dient gedaen,
En taſt my ſoo ghy vvilt met rauvve duymen aen,
Ick ben des vvel getrooſt. De meeſter is vervvondert,
Hy kent niet eenen boer ſoo hertigh onder hondert,
Hy ſiet den vrijer aen, hy ſiet het ſvvacke lit;
Maer vveet niet vvatter ſchuylt, of vvatter achter ſit,
Hy vveet niet dat een maeght, een maeght van teere zeden
Een vrijer ſtijven kan met krachten in de leden;
En ſchoon hy vvonder diep in alle kruyden ſiet,
Soo kent hy lijckevvel de kracht der minne niet.
Hy tijt dan aen het vverck, en ſonder yet te binden,
Soo gaet hy eerſt het been in groene kruyden vvinden,
Hy ſtooftet voor een vvijl, en des al niet-te-min
Hy breecktet metter hant, hy ſettet vveder in.
Hy doet den jongelingh gelijck de rauvve gaſten,
En als hy voortijts plagh de boeren aen te taſten.
Hoe ſeer dat yemant kermt, ja ſchoon al riep hy moort,
Hy gaet noch even-vvel met ſynen handel voort.
'Ten lijdt (na mijn onthout) naeu ſes of ſeven vveken,
De man koomt uyt het dorp gelijck een pauvv geſtreken

Bly-

Bly-geeſtigh, fris, geſont, het been vvel in-geſet,
En recht gelijck een keers, en met een vaſten tret.
Stracx na de vrijſter toe, en dat met rappe voeten,
Hy gaet de ſoete maeght met vrolick vveſen groeten,
Hy treet vrymoedigh toe, en met een ſoeten lagh
Soo geeft hy haer een kus, en bietſe goeden dagh.

De vrijſter ſiet hem aen, en is geheel vervvondert,
Van vvaer hy komen mocht ſoo ſchielick op-gedondert
Daer midden in de zael. vvant ſy en vviſte niet
VVat dat hy had gedaen, na dat hy van haer ſchiet.
Sy ſeyt hem: Lieve vrient ghy zijt hier al vergeten,
Geen menſch en is bekent vvaer dat ghy hebt geſeten,
VVat jaeght u vveder hier? dat vvil ick eens verſtaen,
Het is u vvel bekent, u ſaken zijn gedaen.

Ick kome, ſeyt de vrient, om noch een mael te vragen,
Of ghy nu eens de kans met my ſout vvillen vvagen.
Ick hebbe dit geluck my heden toe geleyt,
Dat ghy ſult beter doen als eertijts vvas geſeyt.
Sy antvvoort met een lagh: Iae 't ſal eens beter vveſen,
VVanneer u krepel been van hincken is geneſen.
Dan vvil ick eens met trooſt verſetten u verdriet;
Maer dat is, na ick acht, u leve dagen niet.
De vrijer nam het aen, en ſeyt: Ick ben te vreden
Te doen in dit geval na u geſtrenge reden,
Ick ſal verſteken zijn, indien ick krepel blijf;
Maer vvord' ick eens geſont, ſoo vvort mijn echte vvijf.
De vrijſter ſtont het toe, en vvinckte metten hoofde,
Dan 't vvas maer enckel ſpot, gelijckſe doen geloofde;
Maer Iefron op het vvoort die maeckt een capriool,
En toont ſyn rappen voet tot onder aen de ſool.
Hy ſprongh noch andermael, en gingh met rappe leden,
En om en vvederom voorby de vrijſter treden;
En naer een korte vvijl ſoo ſpringht hy noch een mael,
En laet ſyn blijde ſtem dus hooren op de zael:
VVat ſchort nu, ſoete maeght, vvat ſchort my aen de beenen?
'K en ben ſoo krepel niet, gelijck de lieden meenen.
De vrijſter ſtont en keeck, ſy vviſt niet vvatſe ſagh,
En off' haer eygen oogh geloove geven magh.
Sy vraeght den jongelingh, hoe dit ſoo konde vveſen,
En vvaer hy vvas gereyſt, en vvie hem had geneſen,
En vvat hy had gedaen? Hy ſeyt: Door groote pijn
Soo zijt ghy, vveerde maeght, ten langen leſten mijn.
Daer gaet hy met beſcheyt de vrijſter openbaren,
En vvaer hy is gevveeſt, en hoe hy is gevaren,
En vvat hy voor verdriet te Giſp had uyt-geſtaen,
En vvat de rauvve gaſt hem pijn heeft aengedaen,

En hoe hy menighmael in flaeuten had gelegen,
En hoe hy vvederom den adem had gekregen,
Niet door een vreemde ſalf of dingen van de kunſt,
Maer door een ſoet gepeys van haer gevvenſchte gunſt.
En t' vvijl hy dit verhaelt, ſoo geeft hy ondertuſſen
Soo geeft hy aen de maeght niet vveynigh ſoete kuſſen;
En ſchoon ſy dat verbiet en vveert hem dickmael af,
Haer vvoort is niet te fel, haer vveſen niet te ſtraf.
En hier uyt heeft de vrient ten vollen ondervonden,
Dat even by de maeght ſyn dingen beter ſtonden.
Hy paſt dan op het ſtuck, en dringht de ſake voort,
En kreegh dien eygen dagh van haer het gunſtigh vvoort.

PHI. Aleer u oordeel op dit trou-geval te verwachten (weerde man) ſoo derf ick met vollen monde ſeggen, dat deſe onſe Hollantſche vrijſter wijſer is in haer beleyt als de Griecſche jonck-vrouwe Hipparchia, van de welcke hier voren is geſproken; Dewijle onſe Hollantſche niet en verſtont in trouwe te verſamelen met harẽ Iefron, voor dat de ſelve van een openbaer en ſienelick gebreck gebetert was, daer Hipparchia haren Crates, ſoo gebult als hy was, niet alleen aen-nam, maer aen-lockte.

SOPH. Ick ſie ghy ſoeckt nieuwe ſtoffe, jongelingh, om my weder uyt te locken tot u voor-nemen; Maer de ure geſlagen weſende, ende de tijt hier zijnde dat ick elders beſtemt ben, ſoo en kome ick daer niet aen. Wy hebben den Nederlandtſchen Helicon voor deſen mael genoegh betreden, laet ons beſluyten, en tot andere ſaken overgaen, yder in het zijne.

PHI. Dewijle het u ſoo gevalt, weerde Sophroniſçe, ſoo en kan ick daer niet tegen hebben, en wil mitſdien oorlof nemen met danckſegginge, dat ghy oock deſen tijt aen my hebt gelieft te beſteden. Maer ick ſie noch daer (ſo my dunckt) eenige over-blijfſelen van uwe jonckheyt; ick bidde u laet my de reſte van dien bondel papieren met my dragen, ick ſal de ſelve met gelegentheyt doorleſẽ, en ſien waer toe die beſt gebruyckt en gepaſt mogen werden.

SOPH. Dat, en wat ick van die oeffeninghe noch overigh hebbe is t' uwen beſten, lieve Philogame, ghy ſulter noch al wat in vindẽ dat op deſe onſe vorige t'ſamen-ſprake wel paſſen ſal. want ſoo ghy geſint zijt exempelen te ſien, daer liefde door eenen plotſelicken en onbekenden in-val verweckt, of daer de ſelve door ſchielicke en onverwachte ghedachten af-gebroken is, beyde zijn die hier te vinden.

PHI. Dit zijn altemael ſaken tot mijn voor-nemen dienende; ick neme de ſelve met uwe toelatinge mede, en ſal van geleent goet eygen ſoecken te maken, ſoo ick kan.

SOPH. Soo ghy dat geſondelick verſtaet, ſoo en wil ick het niet tegen-ſpreken. Maer hoe het zy, ick ſal u daer mede laten gewerden. Ghy vaert wel tot beter gelegentheyt.

ONLVST MIDDEN IN DE LVST PLOTSELICK VERWECKT.

Iſt niet een ſelſaem werck? dat niet en is te krijgen,
Daer ſiet men alder-eerſt de luſten henen ſtijgen.
Geen vrucht is aengenaem, geen ooft en iſſerſoet
Dat yemant plucken magh, aleer hy klimmen moet.
Wat yemant moeyte koſt dat ſal hem wel bevallen,
En waer het lijven gelt, daer wil de jonckheyt mallen.
En ſchoon men over-al van deſe rancken melt,
Een acht ick heden nut, om hier te zijn geſtelt.

En ſeker edelman, begaeft met goede zeden,
Maer door ſyn gulle jeught gevveken uyt de reden,
Ontmoet een jonge vrou dien eygen maent getrout,
Die hem ſyn hert ontſtal en ſtaegh gevangen hout.
Haer ſchoonheyt, vvacker oogh, en ſoet bevallick vveſen
VVort vaſt in hem geſet, als vvonder hoogh gepreſen.
VVaer dat de joncker gingh, haer beelt vvas daer ontrent,
Het ſchijnt hem in het breyn of in den geeſt geprent.
Hy doet al vvat hy kan, en als de linckers plegen,
Die, met eens anders ſmaet, tot mallen zijn genegen,
Hy treet haer gangen na, hy lonckt, hy ſent, hy ſchrijft;
Maer vint dat haer gemoet in eer verſegelt blijft.

Al

Al ſtelt hy ſchoon te vverck verſcheyde minne-treken,
Sy ſtaet op haer verſet, en vveygert hem te ſpreken.
Hy troetelt haer het oogh, en vleyt haer door een brief;
Maer ſy heeft even-vvel haer echte plichten lief.
'T geviel op deſen tijt en onder deſe ſaken,
Dat ſy met haer geſin gingh buyten haer vermaken,
En Hylas haren man, een breyn van hoogh verſtant,
En 't maeghſchap vveder-zijdts de beſte van het lant.
Een luſtigh buyten-hof omringht met ſchoone dreven,
Dat aen een koningh ſelfs vernugen konde geven,
VVas doenmaels haer verblijf, om daer een ruymen tijt
Te leven met vermaeck, en buyten alle nijt.
Als Probus dit vernam, ſyn hert dat ſcheen te ſluyten,
Hy maeckt hem uyt de ſtadt, ſyn brant die drijft hem buyten,
Hy ſtelt hem in gebaer als of hy jagen vvou;
Maer 't vvilt, dat hy vervolght, dat is een jonge vrou.
Hy geeft hem naer het ſlot met vvonder groot verlangen,
Daer in ſyn ganſche luſt, ſyn herte leyt gevangen,
Hy dvvaelter ſtaegh ontrent, tot dat hem Hylas ſagh,
Die hiet hem vvellekom, ſoo gunſtigh als hy magh,
Hy noot hem boven dien, om daer te blijven eten,
(VVant 't geen de joncheer ſocht en kond' hy niet gevveten)
Maer Probus ſlouget af, ſchoon tegen ſyn gemoet;
Het ſchijnt dat hy vertreckt, en elders henen ſpoet.
Hy dorſt, gelijck het ſcheen, haer vveſen niet genaken,
Die hem ſlechts met een oogh kan droef en vrolick maken,
Hy vreeſt dat ſyn gelaet hem licht ontdecken ſou,
Indien hy vvert geplaetſt ontrent de jonge vrou.
Hy gaet dan ſynes vveeghs, en mits hy vvas vertogen,
Soo koomter uyt het vvout een velt-hoen op-gevlogen,
Daer op loſt hy een valck, die gaf haer in de lucht,
En jough door al het velt den vogel op de vlucht.

Doch

Doch mits hy naer het vvout geen open vviſt te krijgen,
Soo gingh hy langhs den hof van Hylas neder zijgen.
Maer daer quam oock de valck ſoo veerdigh als hy kon,
Soo datter in den tuyn een harden ſtrijt begon.
Dit vvas van ſtonden aen door yemant vvaergenomen,
En Hylas vvert verſocht, om daer te vvillen komen,
Om dit gevecht te ſien. Hy kijckt te venſter uyt,
En ſagh de vogel-jacht te midden in het kruyt.
Hy ſiet het vluchtigh hoen van alle kant beſprongen,
En dan eens op een boom, of in het gras gedrongen.
Doch vvaer het ſigh verberght, 't en iſſer niet bevrijt.
VVant ſtaegh en over-al ſoo vintet nieuvven ſtrijt.
Maer t'vvijl de jonge lien op deſen handel ſagen,
Beſtont de jonge vrou aen Hylas af te vragen,
Van vvaer de ſnelle valck, die ſoo behendigh vocht,
Quam vallen in den hof, en vviens hy vveſen mocht.
Hier op beſtont de man haer Probus aen te vvijſen,
Als meeſter van de valck, haer Probus aen te prijſen
Van adel, diep verſtant, en vvonder ſoeten aert,
Een lof die in de vrou een ander vveſen baert.
VVant ſy, die noyt tot luſt haer jeught en konde ſtrecken,
Gevoelt in haer gemoet een vreemt gevvoel vervvecken,
Gevoelt een ſelſaem vier, een heeten minne-brant,
Die ſy in haren geeſt voor deſen niet en vant.
En t'vvijl ſy beſigh is op dit geval te peyſen,
Soo vvert haer man gelaſt, van huys te moeten reyſen.
VVant hem vvas op-geleyt, te trecken als geſant
By ſeker machtigh vorſt, en in een verre lant;
En ſchoon hy pooght het vverck een ander op te leggen,
De Staet eyſcht ſynen dienſt, hy kan het niet ontſeggen,
Het is een noodigh ampt, dat hy voltrecken moet,
Soo dat hy ſigh bereyt, en tot de reyſe ſpoet.

Cy-

Cyprine, ſonder man en buyten alle banden,
Gevoelt haer gulle jeught in heete luſten branden.
Het beelt van die haer man ſoo ſchoon en luſtigh hiel
Dat maelt haer in het breyn, en ſpeelt haer om de ziel.
Sy geeft haer driften loop tot ongeregelt minnen,
Het heck is van den dam, en baert haer ſtoute ſinnen.
Een die ſyn luſten ſtreelt, en geyle driften voet,
Leert in een korten tijt dat hy noyt vveten moet.
Daer blaeckt haer ganſche ziel in onbekende luſten,
Daer vvoelt haer deuſigh breyn in plaetſe van te ruſten,
Daer gatet overkant te midden in den droom;
Soo rent haer grilligh hert ten vollen uyt den toom.
Sy voelt in haren ſlaep den jongen ridder komen,
Met liefde, geylen brant, en tochten in-genomen,
Sy voelt hem in het bedt, ſy voelt hem nevens haer,
Sy vvort ſyn aerdigh beelt en geeſtigh oogh gevvaer;
En of al ſchoon de ſlaep is van haer af-gevveken,
Noch voeltſe lijcke-vvel geen kleyne minne-ſteken,
Iuyſt ſoo gelijck de zee haer noch onruſtigh vint,
Al is de blaeuvve ſtroom verlaten van de vvint.
Sy, naer een diep gepeys, en ſonder hevigh ſtrijden,
Laet daer het vleys gebiet haer vvilligh henen glijden,
Verkracht haer eerbaer root, en ſet ten leſten vaſt,
Te touven in het bedt een ongenooden gaſt.
Sy roept een kamer-maeght, die ſy voor al betroude,
En hiet dat ſy haer groet aen Probus dragen ſoude,
Met laſt, dat als de nacht ſou dalen uyt de locht,
Hy dan tot haer vertreck in ſtilte komen mocht.
Florinde doet de reys, ſy gaet de ridder ſpreken,
Sy blies hem in het oir verſcheyde minne-treken,
Meer als haer vvas geſeyt. Sy liet hem vvel geſint,
Vermits hy buyten hoop ſigh ſoo bejegent vint.

Daer vvas geen mangel aen, hy quam ter rechter uren,
Hy vont een rijcken diſch, en ſchoone confituren,
Hy vont een jonge vrou gekleet in edel vvit,
Gelijck de jacht-godin in haren tempel ſit.

Hy ſiet haer reyn gevvaet, hy ſiet haer jeughdigh vveſen,
Hem docht daer vvas een vreught in haer geſicht te leſen.
Sy hiet hem vvelle-kom, hy kuſt haer rooden mont,
Daer ſy gelijck het ſcheen geen hinder aen en vont.
Heer ridder, ſey de vrou, het is een vvijl geleden
Dat ghy om deſe gunſt my dickmael hebt gebeden;
Maer ſchoon ghy hebt geklaeght en menighmael geſucht,
V klachten even-vvel die vvaren ſonder vrucht.
Ick had een killigh hert, en vvonder harde ſinnen,
Ick had een vijſen geeſt, die niet en vvas te vvinnen.

Maer

Maer dat is nu gegaen, de kans die is gekeert,
Ick voele mijn gemoet ten vollen overheert.
Ick vinde my verruckt door u volmaeckte leden,
Ick vinde my verplicht aen u beleefde zeden,
En naer ick op het ſtuck my dickmael heb bedocht,
Soo kan het nu geſchien dat ghy voor deſen ſocht.
Sy nam een gulde ſchael, en heeft hem toe-gedroncken
Niet ſlechts alleen den vvijn, maer duyſent minne-voncken
Geſchoten door het oogh. De ridder is verblijt
Van ſoo een gunſtigh vvoort, en langh vervvachte tijt.
Hy dranck het edel vocht, en at van haer ſuccaden;
Maer al dat ſoet onthael en kon hem niet verſaden.
Hy vvacht een naerder gunſt. En vvaerom meer geſeyt?
De maeltijt is gedaen, het bedde toe-bereyt.
Sy geeft haer na de koets, en iſſer in geſegen,
En hy met blijden geeſt benevens haer gelegen.
Maer onder dit beſlagh ſoo iſſer ſoet gevley,
En menigh dertel vvoort gevallen tuſſen bey,
Van datter is geſchiet en eertijts voor-gevallen,
Als hy tot haer verviel, en eerſt begon te mallen,
En hoe ſy killigh vvas, en hy te meer verhit,
En onder deſe praet ſoo vraeght de ridder dit:
Ey ſegh my doch, Me-vrou, hoe iſſet by-gekomen
Dat ghy zijt door de min ten leſten in-genomen,
Dat ghy, die ſoo beſet, ſoo vvonder deftigh vvaert,
Ten leſten zijt verſacht van uvven harden aert.
VVat iſt dat u tot my ten leſten heeft bevvogen,
De geeſten ſacht gemaeckt, de ſinnen om-getogen.
VVat is dit voor een vverck? Sy met een blijden mont
Vertelt hem 't vreemt geval, en hoe den handel ſtont.
Heer ridder, ſeyt de vrou, ick moet het u verhalen,
Hoe dat oock menighmael beſette lieden dvvalen,

En dat tot haerder ſmaet. voorvvaer mijn eygen man
Die vvas het even-ſelfs die my de ſinnen vvan.
VVant leſt doen uvve valck, door jacht-ſucht op-getogen,
VVas, ick en vveet niet hoe, in onſen tuyn gevlogen,
En viel daer op de proy te midden in het gras,
Soo vraeghd' ick aen het volck, aen vvien de vogel vvas.
Daer gingh mijn goeden man van u ſoo gunſtigh ſpreken,
Als offer niet een menſch met u mocht zijn geleken.
Ghy vvaert een vvacker helt, en beter edelman
Als yemant in het hof of elders vveſen kan.
Ghy vvaert in ſyn gemoet een ſchat van goede zeden,
Een peerel van de jeucht, een vvoonplaets van de reden,
Een ſpiegel van het hof, jae niemant uvvs gelijck.
Ghy vvaert gelijck de glans van al het koninghrijck.
Ick voeld' in dit verhael mijn ganſche ziel beroeren,
Ick voelde mijn gemoet gevveldigh omme-voeren,
Ick voeld' een ſtillen brant, tot nadeel van de trou,
Soo dat mijn ganſche ziel naer u verhuyſen vvou.
Ick dacht: dit edel hert dat magh ick eygen hieten,
Dat magh ick als ick vvil tot mijne vreught genieten,
Dat magh ick even-ſelfs gebruycken in het bed.
VVant ſyn verheven geeſt die is op my geſet.
Dit kroop ſtaegh dieper in, en gingh mijn hert bekoren,
En ſtracx vvas ick verruckt en anders als te voren.
Siet hier van komtet, vrient, dat ghy te deſer tijt
Hier in dit ſtil vertreck en op mijn leger zijt.
Daer mede ſvveegh de vrou, en gaf hem duyſent kuſſen,
Dat vvas genoegh geſeyt: Ghy mooght u liefde bluſſen.
Doch ſy vvort ganſch verbaeſt, vermits de ridder ſvveegh,
En datſe niet een ſoen van ſynen mont en kreegh.
Sy vveet niet vvat hem ſchort, of vvat hem magh bevvegen,
Of vvat hy door het breyn voor ſtuypen heeft gekregen.

Haer

Haer dunckt dat hy verſtelt, en ganſch verſlagen ſit.
Maer hy komt tot hem ſelfs, en ſeyt ten leſten dit:
Vriendin, het kort verhael en uyt-komſt deſer ſaken
Koomt vry geen kleynen ſtrijt in deſen boeſem maken.
Mijn ziele light en ſlaet, mijn angſtigh herte vvoelt,
Om dat het grooten ſtrijt in al de ſinnen voelt.
My dunckt ick ſie het vleeſch met ſyn geſvvinde knechten,
My dunckt ick voel den geeſt met reyne vvapens vechten.
Dies vvas ick eerſt ontruſt en vvonder vreemt geſtelt,
Maer, God zy eeuvvigh danck, de deught behout het velt.
VVel! is dit ſoo geſchiet, gelijck ick moet gelooven,
Sal ick dan ſoo een vrient ſyn beſte panden rooven?
Sal ick een vyant zijn van die my liefde toont,
En ſal hem ſyne deught met ſchande zijn geloont?
Sal ick een eerlick man ſyn bedde gaen bevlecken,
En by ſyn echte vvijf mijn geyle leden ſtrecken,
Tot hoin van ſynen naem en van ſyn edel huys?
Neen, neen, gelooftet vry, mijn hert is al te kuys.
'K en ſal het nimmermeer, al moſt ick heden ſterven,
'K en ſal het nimmermeer van mijnen geeſt vervverven.
Syn gunſt en u verhael heeft my de vuyle luſt,
Heeft my het dertel vier ten vollen uyt-gebluſt.
Het vvas u eygen man die heeft op u gevvonnen,
Dat ghy tot mijn vermaeck u ſchoot hebt vvillen jonnen,
En ghy hebt vvederom mijn ſinnen af-gevvent,
Dat mijn ongure luſt u bedde niet en ſchent.
Het eerſte vvas gebeurt ganſch buyten ſyn gedachten,
Het tvveede vvederom ganſch buyten u vervvachten.
Gevvis God heeft het vvoort u in den mont geleyt,
En 't gaet my tot de ziel al vvatter is geſeyt.
Nu vvil ick een verbont met oogh en handen maken,
Van niet te vvillen ſien, en niet te vvillen raken

Dat my de ſinnen terght en tot de luſt vervveckt,
Vermits het aen de ziel tot enckel hinder ſtreckt.
Het vleeſch had my verruckt, het oogh had my verraden,
En ick ſtont nu bereyt om in de luſt te baden,
Om met een vollen loop te rennen op de baen,
Daer linckers, vverelts-volck en bouven henen gaen;
Maer God heeft my bevvaert; die gaf my beter ſinnen,
En leerde mijn gemoet ſyn tochten overvvinnen.
'Tis mijn deught niet gevveeſt dat ick de ſonde liet,
Het vvas Gods reyne Geeſt die my tot beter riet.
Hem vvil ick alle tijt van ganſcher herten dancken,
En laten dit bedrogh en al mijn oude rancken.
Ghy doet gelijck als ick, en, vvat ick bidden magh,
Verandert u gemoet oock heden op den dagh.
Heb ick den gront geleyt door mijn ongure loncken,
Dat in u teere borſt de luſt heeft konnen voncken,
Laet nu eens vvederom de kracht van mijn berou
V brengen tot de tucht, en veſten in de trou.
Ghy zijt een friſſche blom en van een eerbaer vveſen,
In adel, in verſtant, in ſchoonheyt uyt-geleſen,
En hebt oock boven dat een jongh en ruſtigh man,
Die, na den rechten eyſch, u jeught vernugen kan.
VVilt daerom nimmermeer u reyne trou beſmetten;
Maer blijft in u beroep, en binnen echte vvetten:
Dat ſal u beter zijn als al des vverelts vreught,
En vvat ghy tot vermaeck op aerden kieſen meught.
Ick heb 't is vvaer getracht u eere t'onder-graven,
Om mijn luſt-gierigh hert tot uvver ſmaet te laven;
Maer ick ben nu verloſt van brant en geyle pijn,
En vvil van nu voortaen u vrient en broeder zijn.
Het vleeſch en ſyn gevolgh heeft ſyn gevvelt verloren,
Soo dat u ſoete mont my niet en kan bekoren;

En of ſchoon in de luſt beſtont mijn herten vvenſch,
Vriendin, het is gedaen, ick ben een ander menſch.
'K en ſal van heden af u nimmer komen tergen,
'K en ſal u geen bedrogh of luſten konnen vergen.
Ick vvil u eere doen, al vvaer ick immer kan;
Ghy, blijft een eerbaer vvijf en trou aen uvven man.
Cyprijn op dit geſpreck begon geheel te beven,
Iuyſt als een tanger blat van harden vvint gedreven:
Het onvervvacht geval is haer een donder-ſlagh,
Soo datſe voor een vvijl als ſonder adem lagh.
Doch vingh ſtracx vveder aen tot hem aldus te ſpreken:
O ridder, vveerde vrient, dit zijn ongure ſtreken;
VVaer hoorder oyt een menſch van ſoo een vreemt bedrijf?
Ghy ſpot, na dat ick ſie, met my ellendigh vvijf.
Ghy hebt na my gepooght als met de ganſche leden,
Ghy hebt my duyſent mael en duyſent mael gebeden,
Ghy hebt my ſtaegh vervolght als met de ganſche kracht,
En vvord' ick nu ter tijt met ſpot by u veracht?
Ick hebbe noyt gemalt of dertelheyt bedreven,
Ick hebbe ſtaegh geleyt een reyn en eerbaer leven;
Maer u fenijnigh oogh dat heeft op my geloert,
En mijn gedvveege ziel ten leſten vvech-gevoert.
Maer in den heetſten brant, door u bedrijf ontſteken,
Beſtaet ghy, t'mijner ſchand', u luſten af te breken,
En ſchiet my ſchendigh op. O ſpijt! ô vvrange ſmaet,
Die al vvat bitter hiet in leet te boven gaet!
O mocht ick nu ter tijt, ô mocht ick heden ſterven!
Ick ledet met gedult, al vvaer het duyſent vverven,
Ick leet oock helſche pijn. ô vvaer ick uytter tijt!
Soo vvaer ick van de ſpot en van de ſmaet bevrijt.
VVel! is uyt uvven geeſt mijn liefde dan gevveken,
Of iſſet u vermaeck mijn vrientſchap af te breken,

En zijt ghy dus geſint my ſmaetheyt aen te doen,
Soo gunt my niet-te-min een droeven af-ſcheyt-ſoen.
Laet my den leſten kus aen mijn bedroefde vvangen,
Laet my een trooſtigh vvoort van uvven mont ontfangen,
En gaet dan uvves vveeghs; maer laet een jonge vrou
Noyt midden in den brant, of midden in den rou.
VVat my dan vorder raeckt, ick ſal mijn dvvaſe ſinnen,
Ick ſal oock even-ſelfs mijn driften overvvinnen,
Ick ſal oock vorder doen, gelijck het my betaemt,
En noyt in dit geval van yemant zijn beſchaemt.
De ridder vvederom: Begon ick hier te mallen,
Ick vveet, mijn deftigh hert ſou licht ter neder vallen.
Het kuſſen leyt de gront, en baent gelijck de pat
Tot vorder ongemack, en ick en vveet niet vvat.
Een keers eerſt uyt-gebluſt, al is haer vlam gevveken,
Die ſal van ſtonden aen in vollen brant ontſteken,
Genaecktſe maer het vier of koomtſe by de vlam,
Van vvaer ſy voor een tijt haer kracht en voedſel nam.
Dit heb ick inder daet al dickmael ondervonden,
Het minſte ſtootje let aen nieu-geneſe vvonden.
Ick ken mijn broos gemoet, en vvat ick dragen kan,
Ick ken mijn booſen aert. Maer, ſiet, ick ſcheyder van.
Ghy vaert voor eeuvvigh vvel, 'ken ſal u niet genaken,
'K en ſal noch uvven mont, noch uvve leden raken.
Dat lock-aes is te ſterck. VVie roode vvangen kuſt
Vervveckt een nieuvve vlam, al vvaſſe ſchier gebluſt.
Soo haeſt de jongelingh ſyn reden gingh beſluyten,
Slough hy ſyn mantel om, en maeckt hem veerdigh buyten.
Hy vveet vvat over langh aen Ioſeph is geſchiet,
En daerom ſnelt hy vvegh, en vvacht haer antvvoort niet.
VVat in-druck dit haer gaf, die met de ganſche krachten
De luſten van het vleys nu koockt in haer gedachten,

Is

Is lichter hier bedacht, als naer den eyſch verhaelt.
Haer breyn is op de loop, haer geeſt die is verdvvaelt.
Haer rilt een killigh bloet van boven tot beneden,
Haer rijt een koude ſchrick door haer verhitte leden,
Sy ſvvelt van enckel ſpijt; maer des al niet-te-min
Sy kropt haer gramme ſtem, haer droeve tochten in.
Sy vvenſcht dat eenigh menſch haer leven vvou verkorten,
Sy vvenſcht dat al het huys quam op haer neder-ſtorten,
Sy vvenſcht niet als den doot en haren leſten dagh,
Op dat het duyſter graf haer ſchande decken magh.
Maer vvatſe vorder meynt in dit geval te plegen,
En offe naderhant tot luſten vvas genegen,
En dient te deſer tijt niet bloot te zijn geleyt.
Het is een loſſe tongh die alle dingen ſeyt.

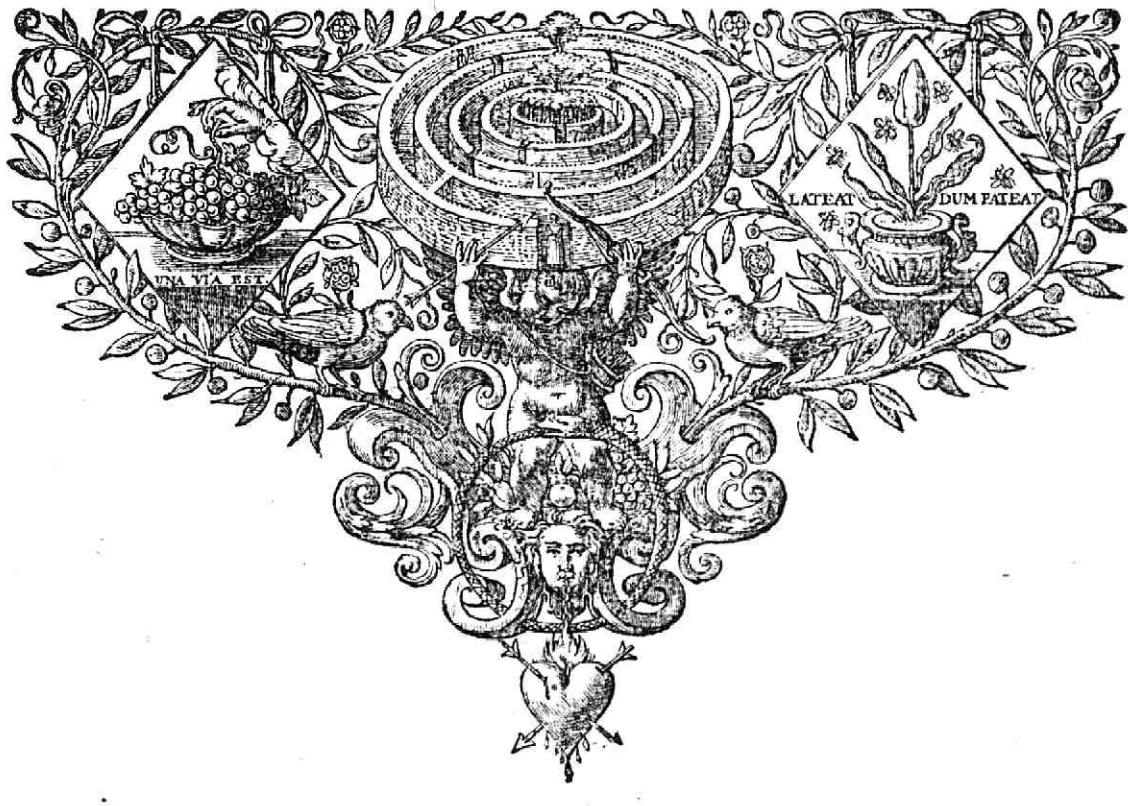

SCHOONHEYT
Bedorven om een man te behagen.

ORlande (vviens gelijck in deught en ſchoone leden
Niet uyt te vinden vvas in al de naeſte ſteden)
Is, naer ſy tvvintig jaer haer maegdom heeft bevvaert,
Tot vreught van al het landt met Agaton gepaert,
Niet met het lijf alleen, maer met geheele ſinnen.
VVant ſy vvas uyter aert geboren om te minnen;
En hy in tegendeel een ruſtigh edelman
Brenght al tot haer vermaeck vvat hy bedencken kan,
Hy lieft, en vvort gelieft, en dat met ganſche krachten.
Sy vvoont in ſyn gemoet, en hy in haer gedachten.
Men ſoecke vvat men vvil. Tvvee herten eens geſint
Dat is de meeſte luſt die menſch op aerden vint.
Maer, ſiet! een hoogh geluck en kan niet lange duren;
VVie hier vvat vreughts geniet die moetet haeſt beſuren.
Het is een grilligh rat daer in de vverelt ſvveeft.
Ach! vvaer is oyt een hert dat langh in vreughde leeft?
De Prinçe van het lant genegen om te mallen,
Liet op de jonge vrou een los geſichte vallen,
En ſchoon hem vvort geſeyt: Het is een anders vvijf,
Noch ſoeckt hy lijcke-vvel oneerlick tijt-verdrijf.
Hy vveet in grooten ernſt ſyn voorſtel aen te binden,
En vvaer ſy vveſen magh daer vveet hy ſigh te vinden.
Is ſy in eenigh feeſt, hy iſſer flucx ontrent,
En toont hem even-ſtaegh vvaer ſy de gangen vvent.

Hy

Hy laet haer boven al met ſtage brieven vveten,
VVat voor een ſelſaem vier ſyn ſinnen heeft beſeten;
Maer ſy, een reyne ziel, ſet vaſt in dit geval,
Dat ſy noyt echte gunſt aen vreemde geven ſal.
Sy gaet na deſen tijt haer eygen vrienden mijden,
En ſtelt haer ſaken aen, om ſelden uyt te rijden.
Sy ſcheyt haer van het volck, en bant haer van de ſtraet,
En toont dat ſy 't gevvoel en alle feeſten haet.
Hier door ſoo vvert de vorſt in heeter luſt ontſteken,
Syn tochten, eerſt bedeckt, beginnen uyt te breken,
Hy dvvaelt ontrent haer ſlot, met ſoo een droef gelaet,
Dat Agaton ontdeckt al vvatter omme-gaet.
Orlande lijcke-vvel verſvveegh de vreemde ſtreken,
'T en dacht haer geenſins nut haer man hier af te ſpreken.
Sy is ſoo vaſt geſet op haren reynen geeſt,
Dat ſy geen ſlim gevley of hooffſche lagen vreeſt.
Daer vvas een kleyn vertreck daer ſy haer moye dingen,
Haer hooft en hals-çieraet, haer oir en arrem-ringen,
Haer dooſen vol civet, haer poeyers in bevvaert,
En vvat ſy vorder heeft van diergelijcken aert.
Hier mits het open ſtont quam Agaton getreden,
En vvert in ſyn gemoet van ſtonden aen beſtreden,
Vermits hy daer een brief in ſeker kaſjen vant,
Vol treken na de kunſt en enckel minne-brant.
Daer vvas geen onder-ſchrift in deſen brief te leſen,
Maer 't vvas genoegh te ſien vvie dat hy mochte vveſen
Die ſoo van liefde klaeght. Het ſtout en hoogh beſluyt
Dat druckt een machtigh vorſt, een prins, of koningh uyt.
De man hier in ontſet en nam het niet ten beſten,
Maer krijght van ſtonden aen een hooft vol muyſe-neſten.
De nare jaloſy die vvaſſer flucx ontrent,
En heeft een ſvvarte gif hem in de borſt geprent.

Daer leyt hy ſtaegh en maelt in duyſent na-gedachten,
En berſt by vvijlen uyt in bijſter hooge klachten.
Hy ducht veel ongemacx en menigh ongeval,
Dat noyt en is gevveeſt en nimmer vveſen ſal.
Stracx vvort ſyn vveſen bleeck, en al ſyn ganſche leden
Zijn door een ſtage ſorgh gedurigh af-gereden.
Syn blijdſchap is gedaen, ſyn ruſt die is geſtoort;
Maer des al niet-te-min hy ſeyt haer niet een vvoort.
Hy kropt ſyn droefheyt in; maer ſy verſtaet de gronden,
En heeft van ſyn verdriet de reden uyt-gevonden,
Sy voelt het metter daet vvat hem de ziele knaeght,
En vvat ſyn innigh hert in droeve tochten jaeght.
Dit heeftſe langen tijt met reden overvvogen,
Hem ſiende langhs om meer in droefheyt op-getogen;
Seyt hem ten leſten dit: O trooſt van mijn gemoet,
Ick ſie dat ghy verteert u innigh herten bloet.
Ick ſie dat ghy verſmelt, en dat u droeve ſinnen
V jeught, u goet beleyt, u krachten overvvinnen.
Ick bid ontfanght een vvoort tot onſchult mijner eer,
En voed in uvven geeſt geen nare tochten meer.
Ick heb een reyn gemoet, dat mooghje vaſt gelooven,
Daer ſal noyt machtigh vorſt van eere my berooven.
Neen, liever in het graf een proye voor de doot,
Als ick onteeren ſal mijn vveerden bed-genoot.
'Tis vvaer ick heb een brief van onſen vorſt ontfangen,
En dat heeft my gebracht in duyſent herte-prangen.
Niet dat ick my beriet of in mijn herte docht,
Of ick hem gunnen ſou dat hy van herten ſocht.
Neen, dat en heb ick noyt in mijn beraet genomen,
Daer ſal geen vuyl bejagh in mijn gedachten komen.
Ick hebbe dit alleen gedurigh overleyt,
Of u dit vreemt geval is nut te zijn geſeyt.

Dit

Dit heb ick menighmael, oock dickmael ganſche nachten,
Dit heb ick even-ſtaegh gekeert in mijn gedachten,
Dit vraeghd' ick heden ſelfs aen mijn benaeude ziel,
Tot my een ſvvaren ſlaep ten leſten overviel.
Maer hoe dat ick het ſtuck met reden overleyde,
Het dacht my beter zijn dat ick het niet en ſeyde,
Maer dat ick onder dies den prinçe toonen ſou,
Dat ick ben door de tucht verſegelt aen de trou,
Dat ick veel eer het graf oock heden ſal verkieſen,
Als dat mijn reyne jeught haer eere ſal verlieſen.
God vveet het, vveerde vrient, die hert en nieren kent,
Dat in mijn reyne ziel de ſchaemte ſtaet geprent.
Heb ick hier in miſdaen, vvilt my de feyl vergeven;
Ick ben naer uvven raet voortaen geſint te leven,
Ick ben geneyght te doen en heden uyt te ſtaen
Al vvat na uvven raet is nut te zijn gedaen.
Sal ick den jongen prins met harde vvoorden tergen,
Als hy my vvederom ſal liefde komen vergen?
Of ſal ick voor een tijt gaen vvoonen in het vvout,
Daer ſlechts het dienſtbaer volck de rauvve landen bout?
Of ſal ick in het huys mijn teere leden bannen,
En blijven uyt het oogh van alle jonge mannen?
Of ſal ick heden gaen na eenigh verder lant,
Oock daer een ſtage ſon met heete ſtralen brant?
Of ſal mijn vvooningh zijn ontrent de koude rotſen,
Die met haer ſteylen kruyn de noortſche vvinden trotſen?
Of ſal ick henen gaen daer Ætna ſvvavel braeckt,
En met een blauvve vlam tot aen den hemel raeckt?
Of ſal ick heden ſelfs een klooſter gaen verkieſen,
En daer mijn ſoeten tijt mijn friſſche jeught verlieſen?
Of ſal ick my een kluys doen maken in het velt,
Om van een krielen vorſt niet meer te zijn gequelt?

Seght maer vvat u gevalt. Ick ſal mijn ganſche leden,
Ick ſal mijn droeve ziel naer uvven vvil beſteden.
Leght ſlechts te deſer tijt u droeve ſinnen af,
En vvat u, t'mijner ſmaet, een vreemt bedencken gaf.
De man na dit geſpreck heeft langen tijt geſvvegen;
Maer toont tot haren raet hem niet te zijn genegen.
Ten leſten ſeyt hy vvat; maer ſeyt, dat haer beſlagh
Geen uyt-komſt, geen behulp, geen bate geven magh.
Hy ſtelt het al bekaeyt, vermits der prinçen handen
Zijn langh en ſtrecken uyt tot in de verſte landen.
Hy ſeyt dat hy een raet voor hem beſluyten ſal,
Om vry te mogen zijn van druck en ongeval.
Daer op vertreckt de man, en laet Orlande klagen,
En laet een ſtagen vvorm in haer gedachten knagen.
Maer 't is ſyn vaſt beſluyt te reyſen uyt de ſtadt,
Te laten ſyn gemael en vvat hy daer beſat,
Te trecken uyt het lant naer ver gelegen ſtranden,
Te ſvveven buytens rijcx in onbekende landen,
Te dolen even-ſtaegh in eenigh ſelſaem dal,
Daer niemant oyt een lucht van hem vernemen ſal.
En ſchoon hy dit beſtont in ſtilheyt uyt te vvercken,
Orlande lijcke-vvel die kan het voorſtel mercken,
Sy let op ſyn bedrijf, en vont ten leſten uyt
VVat hem de ſinnen drijft, en vvat de geeſt beſluyt.
Sy gaet in haer vertreck, ſy gaet daer over peyſen,
Hoe ſy hem trecken magh van dit vvanhopigh reyſen,
Sy roept daer menighmael, als buyten haer geruckt:
Och! vvas ick niet te ſchoon, ſoo vvaer ick niet bedruckt.
De ſchoonheyt heeft mijn hert in dit verdriet gedreven,
De ſchoonheyt leyt den gront van dit ellendigh leven,
De ſchoonheyt heeft den vorſt tot vuyle luſt vervveckt,
Dat Agaton tot druck en my tot ſchande ſtreckt,

De ſchoonheyt moeter aen, en dat ick menigh vverven
Soo teerlick heb geviert dat vvil ick nu bederven,
En dat is licht te doen. Het is een ſvvack gevvas,
Het is een enckel vlies, het is een teer gelas,
Het is men vveet niet vvat, dat even met de jaren
Moet haeſt daer henen gaen en in het duyſter varen.
'T is beter dat ick heb een aenſicht ſonder glans,
Als dat ick ben een brant voor alle jonge mans.
Een aenſtoot voor de jeught, een ſpiegel voor de bouven,
VVaer door ick mijnen heer ten hooghſten ſie bedrouven.
VVel, ſchoonheyt, 't is gedaen, u vonnis is gevelt,
Ghy ſult in korten tijt vvel anders zijn geſtelt,
Ghy ſult in korten tijt geen ſtille ſinnen ſtoren,
Ghy ſult in korten tijt geen prinçen meer bekoren,
Geen jonckheyt hinder doen. Sy maeckt een kort beraet,
En koomt van ſtonden aen van vvoorden tot de daet.
Sy laet een ſlim vergif uyt veelderhande ſaken,
Sy laet een ſelſaem moes uyt heete kruyden maken,
Een tuygh dat vinnigh is, en als een kancker eet,
Dat vvaes en blos verteert, ſchier eer het yemant vveet.
Dit heeft de jonge vrou in doecken op-gevvonden,
En om haer aengeſicht aen alle kant gebonden.
Sy geeft haer op het bed, en ſiet! in eenen nacht
Soo is haer jeughdigh root gelijck als enckel dracht.
Soo haeſt den dagh genaeckt ſy ſpiegelt hare vvangen,
En ſiet een dick geſvvel haer om de leden hangen,
Haer neus gelijck een ey, en uyttermaten groot,
Haer oogen vuyl begaet en even bijſter root,
Haer mont aen alle kant met bobbels op-geſvvollen,
Het vel gevveldigh rau gelijck gedrooghde ſchollen;
En vvaerom meer geſeyt? een monſter van een menſch.
En, ſiet! hier vint de vroú haer vollen herten-vvenſch.

Sy

Sy liet van ſtonden aen haer ketens, ſchoone ringen,
En peerels om den hals, haer beſte çierſel bringen;
Maer deckt haer aengeſicht, ſoo dat men niet en ſagh,
Hoe dat het vveſen ſtont, of vvatter onder lagh.
De vorſt plagh in de kerck op ſeker feeſt te komen,
En dit had onſe vrou voor deſen vvaer-genomen,
Sy ſtelt haer daer te gaen, en treet ten huyſen uyt,
In uyterlick çieraet gelijck een jonge bruyt;
Maer binnen ſchuylt de vvrack. Sy quam met friſſche leden,
Sy quam met ſchoon gevolgh en geeſtigh aen-getreden,
Sy gaf haer na den prins, oock naerder alſſe plagh,
Soo dat hy met gemack haer ſchoone leden ſagh.
Dit heeft ſyn ydel oogh ten hooghſten vvel bevallen,
Soo dat ſyn los gepeys op haer begon te mallen.
Hy denckt dat ſy tot hem nu beter is geſint,
En in ſyn ſtaegh vervolgh een ſoeter ſmake vint.
Maer ſy heeft even doen haer ſluyer op-geſlagen,
Soo dat haer ſtracx de vorſten al de lieden ſagen.
Haer neus is ſonder vorm, haer oogen ſonder glans,
Haer mont niet als een ſchrick voor alle jonge mans.
Ontrent haer teeren hals daer ſtonden vreemde puyſten,
Daer hingen quabben aen gelijck als groote vuyſten,
Geſtreept met etter vervv; ſoo dat in haer gelaet
Al vvat men leelick hiet by een verſamelt ſtaet.
De jonge prins verſlough tot in ſyn diepſte ſinnen,
Hy vviſt niet vvat hy ſagh, of vvat hy ſal beginnen,
Hy tvvijffelt aen de ſaeck, hy berſt van ongedult,
Hy meynt een ſpoock te ſien, hy geeft ſyn oogen ſchult.
Hy ſiet haer vveder aen, hy vint gelijcke vlecken,
Die hem in diepen ſchrick van hare liefde trecken.
En vvaerom langh verhael op deſen vont gedaen?
Syn luſt vvort derenis, ſyn brant die heeft gedaen.

Hy

Hy geeft hem uyt de kerck, syn quael die is genesen,
En, siet! dit is de vrucht van haer onaerdigh vvesen.
Hy kent geen liefde meer, geen dvvase minne-pijn.
Siet, hoe het menighmael is dienstigh leelick zijn!
Maer of schoon Agaton sagh haer ontstelde leden,
Hoe vreemt haer vvesen scheen, noch is hy vvel te vreden.
VVant door het leelick vel, dat haer het lijf bedeckt,
Sagh hy een schoone ziel die na den hemel streckt,
Hy sagh een suyver hert in haren boesem svveven,
Hy sagh de reyne trou in haer gevvrichten leven,
Hy sagh een hoogh gemoet, dat op geen schoonheyt past,
Hy sagh dat haer de ziel is aen den hemel vast.
Sy vvas hem eerstmael lief om haer geblooste vvangen;
Maer nu is hem de geest met beter min bevangen.
Sy vvas hem eerstmael lief, vermits haer frissche jeught;
Maer nu bestaet syn lust in haer verheven deught.
Sy vvas hem eerstmael lief, vermits de klare stralen,
Die uyt haer geestigh oogh gedurigh quamen dalen;
Maer 't is haer eerbaer hert dat nu syn liefde treckt,
En dat in syn gemoet een meerder gunst vervveckt.
Astolphus even-selfs verandert in gedachten,
Verlaet syn eerste lust, maer doet haer hooger achten,
Vereert oock haren man, en set hem in den Raet,
En toont gestage gunst aen al haer echte zaet.
Maer stracx na dit geval hy sent ervare luyden,
Die met gestage sorgh en vvel-bereyde kruyden
Doen vvat de kunst vermagh. Soo dat de vrou genas;
Maer vvert te geener tijt als sy te voren vvas.

'T SAMEN-SPRAKE OP DE GELEGENTHEYT VAN *Tvvee houvvelicx-gevallen* DOOR D'ONTSCHAKINGE VAN *Tvvee edele jonck-vrouvven toe-gekomen.*

SOPHRONISCVS.

GOeden dagh, Philogame, wat maeckje? Tuyten u de oiren noch al niet van de menighfuldighe trou-gevallen die wy deſe voorlede dagen te ſamen over den hekel hebben gehaelt?

PHI. Zijt wellekom, weerde man, hier in mijn vertreck. want niet alleenlick mijn oiren maer alle mijn ſinnen ſpelen noch ontrent uwe laetſte redenen op de gelegentheyt van de houwelickſche ſaken, en hadde ick gedorſt, ghy had my al weder t' uwen huyſe gehadt, ten eynde ick u bedencken moght hooren op de gevallen die ick met my hadde ghenomen, om by my alleen over-leſen te werden. Maer ick weet dat uwen tijt nauwer is beſneden als de mijne, en daerom heb ick u tot noch toe verſchoont en in ruſte gelaten.

SOPH. Ick hebbe uwe groote toe-genegentheyt tot deſen handel nu al dickmael geſien, ſoete jongelingh, en daerom, my nu tot vvat uyt-ſpanninge genegen vindende, kome ick tot u, om voorts te gaen in het leſen van ons begonnen werck.

PHI. Maer bevalt het u niet dat wy alvoren wat ſpreken van het gene ick in mijn eenigheyt gheleſen hebbe, dewijl ick daer over verſcheyde ſaken heb te openen?

SOPH. Dat en zijn maer toe-vallen, en mijn eygen by-voeghſels tot het werck, als ghy weet; laet die in haer weerde tot op een andere ghelegentheyt, en laet ons nu ter tijt volgen den draet van den Schrijver. En dewijle ick mercke dat hy eerſt heeft verhandelt de trou-gevallē van de eerſte tijden, vervolgens af-gaende tot onſe eeuwe, en dat wy noch de palen van de oudtheyt niet en zijn voor-by geleden, ſoo laet ons daer in jegenwoordelick voort-varen. Hier volght een geval dat wat byſonders in heeft, daer op oock eenige byſondere aen-merckinge ſullen vallen. Ghy doet als te voren, en begint te leſen, en dat gedaen zijnde wil ick u hooren op de vraegh-ſtucken, die daer uyt ſullen ontſtaen.

PHI. Ick onderwerpe my in alles u goet vinden, weerde Sophroniſçe, en doende beginne ick te leſen ter plaetſen daer wy het gelaten hebben.

TWEE

TWEE VERKRACHT, EN BEYDE GETROVT.

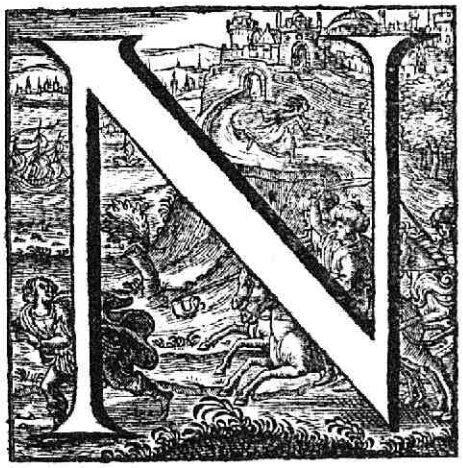

A dat de gulde tijt ten eynde vvas gekomen,
En dat een ſlimmer eeuvv haer aenvangh had genomen,
Doen is de vvare deught getogen op de vlucht,
En uyt het aerdſche dal verheven in de lucht.

Stracx heeft de ſvvarte poel veel grouvvels uyt-geſpogen,
Die met een ſnelle tocht door al de landen vlogen,
Tvviſt, leugens, vuyl gevvin, bedrogh en quade luſt,
En ſucht tot felle vvraeck, die noyt en is geruſt.
Daer gaen de menſchen aen, na dat haer tochten raden,
En poogen haren geeſt als in de vreught te baden;
Men vint geen vvare trou, geen reynen handel meer,
De jeught is buyten tucht, de vrouvven ſonder eer.
De Machten van het lant, verplicht hier op te letten,
Die gaender tegen aen, en maken nieuvve vvetten.
VVt quaet ontſtaet het goet. Soo haeſt het onkruyt vvaſt
Soo dienter na geſien, en op te zijn gepaſt.
Ontrent de Griecſche ſtrant, te midden in de ſtroomen,
Daer leyt een groene kuſt belommert van de boomen,
Verçiert met groen gevvas, met vet en machtigh vee,
Met ſchepen aen de kaey, en neeringh uyt de zee.

Het lant vvas vvonder rijck, en rijckdom baerde vveelde,
En ſtracx verliep de tucht, als ſy het monſter teelde.
Daer is geen regel meer. VVant maeght en jongh-geſel
Is beſigh even-ſtaegh met alle dertel ſpel.
VVat is uyt dit gevvoel als enckel leet te vvachten?
Sy raſen onder een by vvijlen ganſche nachten;
Geen toeſicht, geen ontſagh. Een ongetoomde vreucht
Vervoert het dertel volck, en maeckt een geyle jeucht.
By-naeſt het ganſche rijck is buyten alle banden,
Men ſiet in geyle luſt de jonge lieden branden.
En mits daer menighmael een vrijſter vvert ontſchaeckt,
Is op de maeghden-roof een ſtrenge vvet gemaeckt.
Men heefter vaſt geſtelt, dat vvie een dochter ſchende,
En tegen haren danck de jonge maeght bekende
Sou vallen door het ſvveert, of (ſoo de vrijſter vvou)
Moeſt haer voor eeuvvigh zijn verbonden in de trou.
Sy die geſchonden vvas had recht te mogen kieſen,
Of aen den jongen vvulp den kop te doen verlieſen,
Of hem, uyt ſoeten aert, te gunnen 't echte bedt;
En vvat ſy dus verkoos dat bleef een vaſte vvet.
Niet langh na deſen tijt, een ridder van Mileten
Heeft aen een ſchoone maeght ſigh even dus vergeten:
De vos had menighmael op deſen roof geloert,
En met een ſlimme greep Triphoſe vvech-gevoert,
Triphoſe kracht gedaen, en even ſonder vragen
Haer maeghdelicke blom ten roove vvech-gedragen.
Doch mits hy vvort vervolght door menigh edelman,
Soo vlucht hy door het vvout ten beſten daer hy kan;
En naer hem door het volck de jufferis ontnomen,
En hy te naeuvver noot met vluchten vvech gekomen,
Soo raeckt hy by een maeght vvel eer van hem bemint,
Die hy doen juyſt alleen en ſonder hoeder vint.

Hy

Hy vveetſe van haer ſlot met vvoorden af te leyden,
Te locken op het velt, te brengen aender heyden;
En t'vvijl hy daer alleen met haer in 't groene ruſt,
Soo ſtelt hy in het vverck ſyn ongetoomde luſt.
Iokaſte vveert hem af voor eerſt met goede reden,
En, als dat niet en hielp, met haer geheele leden.
Doch mits de rappe gaſt de juffer is te ſterck,
Soo gaet de lincker voort in ſyn oneerlick vverck.
Dit vvert van ſtonden aen door al het lant gevveten,
En door de ſnelle Faem ten luytſten uyt-gekreten.
De ſchender vvert geſocht, en in het vvout gevat,
En als gevangen man geſonden in de ſtadt.
De VVet die ſtelt een tijt, en laet de juffer klagen,
Om ſigh op 't ganſche ſtuck te mogen onder-vragen.
Dies quam een yder ſien, hoe ſoo een vreemt geval
Daer in het hooge recht een eynde nemen ſal.
Soo haeſt te ſyner plaets de rechter is geſeten,
Om van het ſlim bedrijf den gront te mogen vveten,
Soo vvort van ſtonden aen Menander in-gebracht,
Daer hem het nieuſgier volck met groot verlangen vvacht.
Syn vveſen is bedroeft, ſyn oogen neer-geſlagen,
Het ſchijnt dat hy het lijf onmachtigh is te dragen,
Syn handen ſyn geboeyt, ſyn hooft is ſonder hoet,
En hem vvort aen-geſeyt, hoe dat hy knielen moet.
Daer zijght hy in het zant met vvonder bleecke vvangen,
Syn mont is ſonder ſpraeck, als van de doot bevangen,
Syn innigh herte klopt, ſyn ganſche lichaem drilt,
Het ſchijnt dat hem de ziel alree verlaten vvilt.
Syn aenſicht ſtaet geſtreckt, ſyn hairen op-gereſen,
Daer is een diepe ſchrick in ſyn gebaer te leſen.
Men ſiet een vreemt gevvoel ontrent ſyn droeve borſt,
Soo dat ſyn tonge kleeft, vervvonnen van den dorſt.

Syn geeſt verdvvijnt in angſt, ſyn herte gaet verſmachten,
En ſchept een volle doot uyt ſoo een droef vervvachten.
Of hy het vveligh volck of ſtrengen rechter ſiet,
Hy vint in dat geſicht de doot, en anders niet.
Stracx na de jongelingh ſoo koomt Tryphoſe treden,
Een maeght van ſtrengh gelaet en deftigh in de zeden;
Sy en haer ganſch gevolgh is in het ſvvart gekleet,
Men ſiet aen haer gelaet een innigh herten leet.

Sy draeght geen diamant, geen gout of ſchoone ringen,
Geen peerels in het oir, geen koſtelicke dingen,
Sy draeght geen hals-çieraet veel duyſent ponden vveert,
Maer in haer rechterhant daer is een vinnigh ſvveert.
Iokaſte koomt daer na ſigh op de ſale toonen,
En ſy en haer gevolgh geçiert met groene kroonen.

De

De ſleep die by haer is die gaet als tot een dans,
En in haer rechter hant daer is een roſe-krans,
Haer kleet is vvonder net geſchildert met de naelde,
Haer borſt vol diamant, daer in het oogh verdvvaelde.
VVaer dat de juffer trat daer ſtroyt men edel kruyt,
Soo datſe quam ter ſael gelijck een volle bruyt.
De Meyer van de ſtadt begon voor eerſt te ſpreken,
En heeft met ſtrengh gebaer den joncker door-geſtreken:
Ghy dient (ſeyt hy) geſtraft naer eyſch van uvve daet;
Maer ſegh noch even-vvel vvat u te ſeggen ſtaet.
Soo haeſt de koude ſchrick een vveynigh is gevveken,
Soo keeck Menander op, en gaf hem om te ſpreken:
Mijn heeren (is ſyn vvoort) ſiet hier een ſchuldigh man,
Die niet ontkennen vvil, die niet verſaken kan
Het droevigh ongeval van mijn onvvijſe jaren.
Eylaes! ick vvas te vroegh genegen om te paren.
Ick heb, en ick bekent, ick hebbe groote ſchult,
Maer efter mijn miſdaet en is maer ongedult.
Ick ben hier in het lant een edel-man geboren,
En van mijn ouders glans en heb ick niet verloren.
Had ick maer in-getoomt mijn grilligh onverſtant,
Ick hadde nu getrout de beſte van het lant.
De Nymphen bey gelijck, die ſigh alhier vertoonen,
Die ſullen even-ſelfs ſoo verre my verſchoonen,
Dat ick een ridder ben, en dat mijn ſtoute daet
Niet aen en heeft geroert een maeght van hooger ſtaet.
VVy zijn in een gevveſt te ſamen op-getogen,
En van gelijcken ſtam, en even van vermogen:
Had ick in dit geval niet al te ras gegaen,
'K en hadde (na my dunckt) niet quaets hier in gedaen.
Heb ick haer tegen danck een kus of tvvee gegeven,
Daer is geen moort geſchiet, geen menſche doot gebleven,

Geen

Geen tempel, geen autaer en iſſer door ontvvijt,
Ick heb maer vvat te vroegh en vvat te rau gevrijt.
De vveelde van het lant, de jeught en hare vlagen
Die hebben met gevvelt mijn ſinnen vvegh-gedragen,
Mijn herte vvech-geruckt, en even deſe maeght
Die heeft mijn ydel oogh maer al te veel behaeght,
Die heeft tot dit bejagh niet vveynigh voets gegeven,
Mijn ſinnen vvegh-geruckt, mijn luſten aen-gedreven,
Niet door een dertel oogh, dat geyle loncken ſchiet,
Neen, dat en is voor al in deſe juffer niet.
Sy heeft een ſtil gelaet, een reyn, en deftigh vveſen,
En daer is ſtrenge tucht in haer geſicht te leſen;
En efter haer gelaet, dat noyt tot luſt en ſtreckt,
Dat heeft in mijn gemoet de luſten op-gevveckt.
Iſt niet een ſelſaem dingh met ons aelvveerdigh leven!
De deught heeft even-ſelfs tot ondeught my gedreven,
De ſtilheyt tot gevvelt, de tucht tot vuyle luſt,
En, ſiet, dus is de menſch gedurigh ongeruſt.
Iokaſte vvederom heeft door een vrolick vveſen,
Heeft door haer ſoeten aert, van yder hoogh gepreſen,
Heeft door een geeſtigh oogh mijn geeſt alſoo verruckt,
Dat ick, geheel vervoert, haer blomtjen heb gepluckt.
Is dit ſoo grooten quaet? beſiet ons eyge goden,
Sy doen het altemael dat ſchijnt te zijn verboden;
Niet eene van den hoop die niet ſyn geyle luſt,
Door liſt of door gevvelt ten leſten heeft gebluſt.
Is niet de groote Mars in overſpel gevonden?
En ſchoon hy in het bed ſcheen vaſt te zijn gebonden,
Des efter niet-te-min de ſtraffe van den God
En vvas hem geen verdriet, maer niet als enckel ſpot.
Hy die den blicxem voert vvat heeft hy niet bedreven,
VVat voor een ruymen loop aen ſynen luſt gegeven?

Dan

Dan vvas hy eens een ſtier, en dan een vvitte ſvvaen,
En heeft ſoo maeghde-kracht of overſpel gedaen.
Het amber treckt het ſtroo door onbekende krachten,
Men ſiet het harde ſtael als op den ſeyl-ſteen vvachten,
En als het tot hem naeckt, ſoo ſchiet het veerdigh toe,
En hecht ſigh aen de ſteen, en niemant vveter hoe.
Het amber dat ons treckt dat zijn de ſchoone ſtralen,
Die uyt een geeſtigh oogh in ons geſichte dvvalen.
De ſeyl-ſteen onſer ziel dat is een heus gelaet,
Dat ons, men vveet niet hoe, tot aen het herte gaet.
Hier door vvert ons gemoet met krachten vvech-getogen,
Soo dat vvy menighmael hier tegen niet en mogen.
Eylaes! ick vvas vervoert en vviſt niet hoe het quam,
Sy had my eerſt verkracht, eer ick haer maeghdom nam.
Maer yemant ſal miſſchien ſigh hier aen mogen ſtooten,
En door een hart gepeys mijn ſotte daet vergrooten,
Om dat ick t'eener tijt tvvee maeghden heb ontſchaeckt,
En door ſoo vreemden ſlagh mijn ſaken vuyl gemaeckt.
VVaer ſiet men (roept het volck) dat yemants loſſe ſinnen
Oyt aen-gedreven zijn, om tvvee gelijck te minnen.
Of ſoo dat oyt gebeurt, het is uyt geyle luſt,
Die niet als met het ſvveert en dient te zijn gebluſt.
Dit had ick oock gelooft; maer, ſiet, ick ben bedrogen,
My hebben tvvee gelijck tot hare min getogen.
Als ick Iokaſte ſie, mijn ganſche ziele mint,
Als ick Tryphoſe ſie, ick ben tot haer geſint.
Ick heb Tryphoſe lief, vermits haer vvijſe reden,
Ick heb Iokaſte lief, vermits haer friſſche leden.
Ick heb Iokaſte lief, om haren ſoeten praet,
Ick heb Tryphoſe lief, vermits haer fier gelaet.
Ick heb Tryphoſe lief, vermits haer deftigh ſpreken,
Ick heb Iokaſte lief, vermits haer ſoete treken.

Ick heb Tryphoſe lief, haer dient een deftigh man;
Ick heb Iokaſte lief, vermits ſy jocken kan.
En ſchoon of deſe tvvee in vveſen zijn verſcheyden,
Noch ſvveeft des niet-te-min mijn liefde tuſſen beyden,
En als mijn innigh hert hier van een proeve doet,
'K en vveet niet vvieder ſtaen, of vvieder vvijcken moet.
VVat ſal ick nu, eylaes! vvat ſal ick vorder ſeggen?
Ick vvil my voor de vvet in ootmoet neder leggen,
En vvachten met gedult, vvat over dit geval
De vvijſe nymphen doen, de rechter vvijſen ſal.
Soo haer Iokaſte toont genegen om te paren,
Ick vvil tot haren dienſt mijn jonge leden ſparen;
Sy is my liefgetal, ſy vveerdigh dat ick leef,
Soo dat ick vvat ick ben haer vvilligh over geef.
Maer ſoo Tryphoſe vvil dat ick ſal moeten ſterven,
Sy kan oock even dat van mijnen geeſt vervverven;
Ick ſtae op haer gebodt hier tot de doot bereyt.
Koom, doot my dien het luſt, als ſy het maer en ſeyt.
Prinçeſſen allebey, vvat ſal ick my verſchoonen?
Ghy kont, vvanneerje vvilt, my ſtraffen of beloonen.
Brenght hier een roſe-krans, of vvel een vinnigh ſvveert;
VVant, 't zy ick leef of ſterf, ghy zijt het beyde vveert.
Soo haeſt Menander ſvveegh, men hiet Tryphoſe ſpreken,
En die heeft even ſtracx haer degen op-geſteken,
En, na een droeven ſucht, als uyt haer hertſen gront,
Ontdoetſe voor den Raet aldus haer bleecken mont:
VVaer ick een lichte-koy of van de geyle vrouvven,
Die uyt een krielen aert de vrijers onderhouvven,
Of vvaer ick van den hoop, die, als het haer gevalt,
Rijt ſpelen in het lant, en ganſche nachten malt,
Soo vvoud' ick mijn verdriet met ſtille ſinnen dragen,
En hier aen deſen Raet mijn droefheyt nimmer klagen,

Ick

Ick kropt' het onheyl in, ick droegh het met gedult,
Ick leet het ongemack, gelijck als eygen ſchult.
Maer nu ick vander jeught ben eerlick op-getogen,
En heb uyt 's moeders borſt maer enckel tucht geſogen,
Soo koom ick aen het hof, en uyte mijn beklagh,
Om dat mijn bange ziel niet langer ſvvijgen magh.
Doch vvat heb ick den Raet veel dingen aen te ſeggen?
'K en hebbe maer de vvet den rechter voor te leggen,
En by de vvet het ſvveert. Het feyt dat is bekent,
En hy is 't leven quijt, al die een vrijſter ſchent.
Slampamper, vveelde kint, vvijn-ſuyper, erref-bancker,
Nacht-lincker, bouve-ſchuym, op-ſnapper, venus-jancker,
Leegh-ganger, ture-luer, luſt-ſoecker, lecker-tant,
Eer-roover, opper-fun, trou-hater, lanter-fant,
Bordeel-brock, hoere-vooght, gebuer-ſtier, maeghde-ſchender,
Ick ſvveere by de Son, by God den herten kender,
By Styx den ſvvarten poel, tot uvver ſtraf gemaeckt,
Dat my geen dertel vvicht voor deſen heeft geraeckt,
Dat my noyt krielen bouf de leden quam beſtoken,
En noyt het maeghden vlies in my en is gebroken,
Tot ghy u dertel vleys tot myvvaerts hebt gevvent,
En hebt, tot mijn verdriet, mijn teere jeught geſchent.
Kom, beul, en doet u vverck, kom laet dē deugh-niet knielen,
En vvilt hem door het ſvveert van ſtonden aen vernielen.
Siet, daer iſt al geſeyt. Men doet het recht te kort,
Indien men niet terſtont het ſchendigh bloet en ſtort.
VVat gaet de ſlimme gaſt alhier te voorſchijn halen,
Of fabels ſonder ſlot, en oude leugen talen!
O rechters, achtet niet al vvat de bouve ſeyt.
Ten heeft geen ander ſlot, als ſlechts een loos beleyt.
Een ſake vint ick vremt, dat ick hier roſe-kranſſen,
Dat ick hier lieden ſie, die ſchijnen als te danſſen.

Dat hier een jonge maeght vvert in het ſpel gebracht,
Die met een vollen mont hier ſeyt, te zijn verkracht.
Maer gaet des niet-te-min in rechten openbaren,
Dat ſy met deſen bouf genegen is te paren,
En dat de rechter ſelfs haer niet beletten kan,
Den vuylen onverlaet te noemen haren man.
O ſon keert uvven loop, en komt by nachte ſchijnen,
O nacht verkeert in dagh, en doet de maen verdvvijnen,
De ſomer ſtorte ſnee, de vvinter jeughdigh kruyt,
Het aertrijck geve vier, en ſchiete donder uyt.
Laet al vvat immer vvas ſyn eerſte vveſen breken.
Hier komt een jonge maeght voor haren ſchender ſpreken,
En eyſcht hem tot een man. Hier komt een teere maeght,
Aen vvien een maeghden-dief in volle daet behaeght.
Hier komt een teere maeght, die vvil haer ſchender loonen,
Die vvil een vuylen bouf met reyne bloemen kroonen.
Hier komt een jonge maeght, die biet een roſe-krans
Aen deſen onverlaet, een ſchuym van alle mans.
Maer dat is niet genoegh, ſy vvil het recht beletten,
De ſchande my gedaen te ſtraffen na de vvetten,
En dat op deſen gront, vermits de roffiaen
Heeft haer benevens my oock oneer aengedaen.
VVel hoe! ſal dan een bouf het leven hier vervverven,
Om dat hy tvveemael doet daerom hy dient te ſterven?
VVie eene maeght verkracht die is voorſeker doot,
En deſe ſchenter tvvee. is hy nu buyten noot?
Siet! vvat een vremt beſluyt. de fun die vvort het leven,
En even boven dien een jonge maeght gegeven,
Om dat hy tvveemael doet, dat (vvaer het eens gedaen)
Hem door een fellen beul ter aerden ſoude ſlaen.
VVel neemt dat onſe ſchrouf een man-ſlagh had bedreven,
En ſchent daer na een maeght, ſal hy noch efter leven?

Sal

Sal 't recht ontvvapent zijn, de rechter zijn geſtilt,
Om dat een dvvaſe maeght haer ſchender trouvven vvilt?
Voor my, ick ſegge neen, hy moet als moorder ſterven,
Schoon dat hy al verlof als ſchender moght vervverven.
De ſtraffe van het quaet, voor eerſt by hem begaen,
Kan door geen tvveede feyl te niete zijn gedaen.
Indien het anders gingh, vvie ſou het vrouvve ſchenden
Of van het platte lant of van de ſteden vvenden?
Sal niet de ſlimſte bouf, vvien dat hy oock verkracht,
Stracx vveſen boven recht en buyten onſe macht?
VVat heeft hy meer te doen die vrijſters vvil ſchoffieren,
En plegen vuyl bejagh ontrent de jonge dieren,
Als dat hy (vvaer hy kan) maer vrou en maeghden ſchent,
En dan eens om een ſloir van minder adel ſent?
Die ſal hem metter daet in alle dingh gerieven,
En even boven al met trouvven hem believen,
Soo haeſt hy maer en ſpreeckt. Siet, vvat een ſelſaem ſtuck!
Iae 't is de rechte vvegh tot ſchand' en ongeluck.
VVaer ſlechts, 'k en vveet niet hoe, eẽ bouf ſal vvillen trouvvẽ,
Daer leyt ons moye vvet, de lincker is behouvven.
Siet vvat een groote deur men hier ontſluyten ſal,
Tot oneer, tot verdriet, tot enckel ongeval.
VVel aen, vermeynde bruyt, een vvoort heb ick te ſeggen;
Vint ghy bequame ſtof, ghy mooghtet vveder-leggen:
De bouf heeft my verkracht, op dat ſyn vuyle luſt
Door mijn verloren eer ſou vverden uyt-gebluſt;
Maer ghy hebt maer alleen dit vuyl bejagh geleden,
Op dat door u de ſtraf ſou vverden aen-gebeden.
De bouf heeft noyt geſocht met u te zijn getrout;
Het vvas hem maer te doen, dat ghy hem loſſen ſout,
Dat ghy hem met gevley de rechter ſout ontrecken,
En hy dan naderhant u domheyt ſou begecken.

Maer ſchoon ghy vvaert ſyn vvijf, en dat het mocht beſtaen,
Gaet denckt eens, ſlechte duyf, hoe ſal het u vergaen?
Hy voet een geylen brant in ſyn onkuyſche leden,
Hy is (gelijck het blijckt) met eene niet te vreden,
Hy heeft in korten ſtont, en ſonder tuſſen-nacht
Tvvee vrijſters aen-geranſt, en om haer eer gebracht.
VVat ſal 't hier namaels zijn, als ghy hem ſult vervelen?
Hoe ſal den ſlimmen guyt alſdan den bouve ſpelen?
Mijns oordeels, dvvaſe maeght, u naeckt een groot verdriet.
Dan hoe het u vergaet, dat ſtuck en raeckt my niet.
Ick ſou oock tot een man mijn leden konnen vougen,
En in het echte bed vvel ſoecken mijn vernougen;
Maer trouvven door gevvelt, en paren uyt bedvvangh,
Daer toe verſtae ick noyt mijn leve-dagen langh.
Maer dit is mijn beſluyt, ick vvil mijn ſinnen geven
Veel liever ſonder man als met een bouf te leven.
Men doe gelijck het dient, het is om niet geſeyt,
Gevvelt en is geen vvegh die my tot vrientſchap leyt.
Maer hoort my noch eenmael, dit heb ick u te vragen,
VVat maeght is oyt geſchent die niet en plagh te klagen?
Voorvvaer, die vrouvve-kracht met ſtillen monde draeght,
Men ſegge vvat men vvil, ten is geen rechte maeght.
Maer ghy, ô vveelde kint, hebt noch al vremder treken,
Ghy klaeght niet van dē bouf, maer pooght hē voor te ſprekē.
Dit ſluyt doch niet een ſier, en daerom ſegh ick noch,
Dat al u ganſch beleyt is niet als ſlim bedroch.
Maer al u loos bedrijf en kan u geenſins baten,
Ghy moet doch aen den beul den vrouvven-ſchender laten,
'T en is u beurte niet met hem te zijn de bruyt,
En hoort daer op een vvoort, alleen maer tot beſluyt.
'T is ſeker deſe gaſt heeft eerſt by my gelegen,
En 't recht tot ſyne ſtraf is my alleen verkregen.

Dies

Dies ſegh ick vat hem aen, en handelt na de vvet.
Hoe kan doch mijn verſoeck door yemant zijn belet?
Ick magh hem metter daet den kop af laten houvven.
Ghy doet dan vvatje kont om hem te mogen trouvven.
Straft eerſt het vorigh quaet. vvant dat is my geſchiet.
Het tvveede laet ick u. vvant dat en raeckt my niet.
VVel laet dan uvven bouf door 't ſvveert ſyn leven enden,
Of laet de beſte jeught van alle bouven ſchenden.
VVant als men vuyl bejagh laet ſonder ſtraffe gaen,
Soo heeft het ſacht gedult de goede quaet gedaen.
VVat batet of een maeght haer eere vvil bevvaren,
En tot het echte bed haer teere leden ſparen,
VVat batet of een maeght haer in den huyſe ſluyt,
En drijft met alle macht haer loſſe ſinnen uyt,
Indien een ſchuyfel-bout de ſlimſte van de bouven
Magh foolen hare jeught, haer teere ziel bedrouven,
En ſchoon hy vvort betrapt, en voor den rechter ſtaet,
Dan even loon ontfanght voor ſyn vervloeckte daet?
Dat is, na mijn begrijp, de poorten open ſetten
Om al de geyle jeught in haren luſt te vvetten,
Dat is de ganſche ſtadt en al het vaderlant
Te ſtellen tot een roof, en al in vollen brant.
VVel laet vry deſen bouf, en ſyns gelijcke benden
V dochters altemael, u jonge vrouvven ſchenden;
Het kan niet anders zijn: Al vvie rabouvven loont
Die heeft de vuyle luſt een open deur getoont.
Neen, vorſten vveeſt geſtrengh, en laet den bouve lijden,
Soo magh al vvie het ſiet ſyn quade gangen mijden.
Al ben ick maer een maeght, dit heb ick eens geleert,
Dat een aldus geſtraft is duyſent af-gekeert.
Iokaſte ſtont verſet van ſoo geſtrenge reden,
En had in dit geſpreck een ſtaegh verdriet geleden,

Haer

Haer ziele lagh en jough, haer vveſen is geſtoort.
Dus met Tryphoſe ſvvijght, ſoo neemtſe ſtracx het vvoort:
Hoe lange (felle maeght) vvilt ghy ſoo vinnigh ſpreken,
En met u vvreede tongh ons in den boeſem ſteken,
Ons drucken in de ziel? Voorvvaer ick ben beſchaemt,
Dat ghy hier onderneemt dat geenſins en betaemt.
Ghy komt hier in den raet, en toont een blooten degen,
En toont met u gelaet vvaer toe ghy zijt genegen.
Men hoort dat u de tongh gelijck een adder ſteeckt;
'T is bloet al vvatje roept, en vvrake datje ſpreeckt.
Voorvvaer het vinnigh ſtael en is geen maeghde vvapen;
VVy zijn tot ſachten aert en ſoete min geſchapen.
VVoont in een vrijſters hert maer ſpijt en enckel gal,
Segh vvaer dat ſoet verdragh en liefde vvoonen ſal.
Ick vverd' van u beriſpt, dat ick my kom vertoonen
Met bloemen aerdigh kruyt en verſe roſe-kroonen.
Maer ſegh kan oyt een maeght voor haer yets beter doen,
Als datſ' haer leden çiert met kruyt en jeughdigh groen?
Ick vvil een edelman uyt harde banden ſlaken,
En vvou van deſe plaets een bruylofts-kamer maken,
En veſten even hier een vvettigh trou-verbont,
Indien my van den Raet dit mochte zijn gejont.
Hier na ben ick gekleet, en in mijn ganſche vveſen
En is geen gramme ſucht, geen overmoet te leſen;
Mijn kleet is na de ſaeck die my hier komen doet,
En na mijn çierſel is, ſoo is mijn ſtil gemoet.
Maer ghy, ô vinnigh menſch, en vvilt geen roſen vlechten,
Ghy vvilt een vvreet ſchavot hier onder laten rechten,
Ghy vvilt een fellen beul hier brengen aen den dagh,
Op dat hy menſchen bloet als vvater ſtorten magh.
VVie ons maer beyde ſiet die kan terſtont ontdecken,
VVaer heen mijn oogh-gemerck en uvve ſinnen ſtrecken.

En

En vvat u beter vought, en vvat my beter ſtaet
Dat ſtel ick aen het volck en aen den ganſchen Raet.
Maer ick ſie vvatter ſchort. ghy zijt van hem geſchonden;
Maer hy heeft meerder luſt in mijne jeught gevonden.
Sie daer leyt u de knoop. het is u groote ſpijt,
Dat ick hem liever vvas, en ghy verlaten zijt.
Ghy eyſcht hem nu den hals, en ſtaet hem naer het leven,
Niet om dat hy aen u ſyn luſten heeft bedreven;
Maer om dat ſynen brant in u niet ſtil en ſtont,
En ſtracx een nieu vermaeck in mijne leden vont.
Sal dan uyt ſpijt alleen een ridder moeten ſterven,
En om uvv ſtillen nijt ſyn leven moeten derven?
Dat vvaer een ſelſaem recht. voor my, ick ſegge neen;
De rechter die ons hoort en is geen harde ſteen.
De gunſt die moet den haet na reden overvvegen,
En daer zijn even-ſelfs de rechters toe genegen.
Ick lieve, ſtrenge maeght, dat ghy ten vollen haet;
'T is beter datje my den jongen ridder laet.
Ghy roemt u op de vvet. vvel laet haer vvoorden leſen,
Ick vveet ſy moet in als tot mijnen voordeel vveſen.
Let op haer rechten gront, en onderſoecktſe vry.
Haer vvit en oogh-gemerck dat is alleen voor my.
Eē maeght (dus luyt het recht) die magh haer ſchaker trouvvē,
Of magh hem door een beul in ſtucken laten houvven.
VVel aen nu, felle maeght, ghy ſeght te zijn verkracht,
Ghy ſeght dat deſe menſch dient om den hals gebracht.
Gevvis, vvaert ghy alleen, ick liet u felle ſinnen,
Oock op de ſtaende voet, het vinnigh ſtuck beginnen.
Maer ick ben even-ſelfs gelijck als ghy ontſchaeckt,
Soo dat het eygen vverck oock my ten hooghſten raeckt.
Ick dan, die nevens u, heb recht te mogen kieſen,
En vvil niet dat de man het leven ſal verlieſen,

Ick ſoecke troоſt en hulp voor mijn bedroefden val,
En vvil dat echte trou my vveder eeren ſal.
VVat raet in dit verſchil? kom latet overleggen,
Laet die het recht verſtaen hier op haer reden ſeggen.
Hier is, gelijck ghy ſiet, alleen een edelman,
In vvien dit bey gelijck geen plaetſe grijpen kan.
Hy magh niet zijn gedoot, en efter blijven leven.
Aen vvien ſal nu het recht den jongen ridder geven?
Haer die ſyn doot begeert, of die hem trouvven vvil?
Mijn heeren, ſoo ghy ſiet, het is een vvijt verſchil.
Ick vvil mijns vaders huys en deſe ſtadt vermeeren,
En mijn vervallen naem door echte banden eeren.
Maer deſe juffer haet de naem van echte vvijf,
En vvil een edelman doen brengen om het lijf.
Ick ben een eenigh kint, den ridder van gelijcke,
En ſy noch boven dat. Iſt reden dat ick vvijcke?
Sal haer kop zijn gevolght die ſoo vvijt-mondigh kijft,
En voor de ganſche vvet ſoo vremde rancken drijft?
Ach! ſoo men in den Raet haer voorſtel vvil gelooven,
Men ſal dan onſe ſtadt van menigh huys berooven,
Men ſalder drie in een gaen ſtellen buyten raet,
Men ſalder drie gelijck gaen ſtellen buyten ſtaet.
'T is ſeker dat het recht (als tvvee verſcheyde ſaken
Niet t'ſamen konnen ſtaen, noch effen zijn te maken)
'T is ſeker dat het recht den ſachſten middel kieſt,
En dat het hartſte deel ſyn fellen vvil verlieſt.
Soo ick nu deſe ſchult den ridder vvil vergeven,
En dat ick met den man genegen ben te leven
In blijdſchap, in verdriet, in vreught, en ſvvare pijn,
VVie kander van het volck, vvie kander tegen zijn?
Men heeft hier in het lant by vvijlen goet gevonden,
Dat ſchoon daer eenigh man in ketens vvas gebonden,

En van de ganſche vvet geeygent aen de doot,
Dat hem een jonge maeght mocht trecken uyt den noot,
Dat ſigh een jonge maeght mocht aen den rechter toonen,
En met een roſen-krans den droeven vrijer kroonen,
Ia kieſen tot haer lief; en als het vvas gedaen,
Soo liet de ganſche vvet de tvvee gelieven gaen,
Men liet de koorden los, men hiet de banden ſlaken,
En, ſiet! geen vinnigh ſvveert en mocht den man genaken,
Geen beul de ſtraffe doen, ter eeren van de maeght,
Die voor het ſchuldigh hooft den rechter had gevraeght.
Soo gunſtigh is van outs een man te vvillen trouvven,
Het kan een fellen beul van ſtraffen vveder-houvven.
En dit is menighmael voor deſen hier geſchiet;
VVaerom doch gunt men my het eygen voordeel niet?
Indien een ſchuldigh man een vrijſter vvert gegeven,
Schoon dat hy aen de maeght geen moetvvil heeft bedreven,
'T is reden dat een man om mijnent vville leeft,
VVanneer hy door gevvelt mijn vveerde maeghdom heeft.
Ick ben met ongeval geraeckt in deſe ſchande,
En al mijn vrienden zijn de beſte van den lande:
Ghy doet het recht gevvelt, ghy doet de vvaerheyt kracht,
Dat ghy mijn teere jeught hier voor de vvet veracht.
Ick ben van goeden lof, en even quade tongen
En hebben mijnen naem voor deſen noyt beſprongen,
'K en ben geen lichte-koy, of van den ſlechten hoop,
En ſeker ick en droegh mijn eere noyt te koop.
Laet al het naeſte lant, laet al de buren ſpreken,
Hoe menigh edelman, door heete min ontſteken,
My ſtaegh ten dienſte ſtont, my hingh als aen het lijf,
En dat om echte trou, en niet om tijt-verdrijf.
Iae deſe joncker ſelfs (ick moet het heden ſeggen,
Om u met beter gront te mogen vveder-leggen)

Die heeft my langh gevrijt, eer dat hy oyt beſtont
Te ſoecken uvve gunſt, te kuſſen uvven mont.
VVat heeft hy menighmael om ons kaſteel gereden!
VVat heeft hy al gedaen! vvat heeft hy niet geleden!
Men hielt dat hem de geeſt uyt liefde ſchier verdvveen;
En deſen onverlet hy liep een blauvve ſcheen.
Ick heb hem af-geſeyt, gelijck ſyn vrienden vveten,
Die heden aen den dagh op my noch zijn gebeten.
'T is dan de vvaerheyt niet, dat ghy maer zijt verkracht,
En dat ick als een ſloir vvord in het ſpel gebracht.
Ick ben een eenigh kint. Laet vry het oordeel ſtrijcken;
In adel, eer, of goet en vvil ick niemant vvijcken.
En vvat de ſchoonheyt raeckt, voorvvaer de ſake ſpreeckt,
Dat u in dat geval maer al te veel ontbreeckt.
VVel hout dan eenmael op hier voor het recht te ſeggen,
Dat ick door ſlim beleyt het ſtuck gingh vveder-leggen.
Ick mis in vvare daet mijn eer, en hooghſte goet,
En 't is mijn diepſte leet, dat ick het ſeggen moet.
Maer nu dit ſvvaer verdriet is over my gekomen,
Soo dient het even-vvel ten beſten op-genomen.
Eylaes! vvat ſal ick doen? ick ben mijn eere quijt,
En ben tot aen de doot gequollen van de ſpijt.
Maer, ſiet, des ridders bloet en kan my niet geneſen:
Ick ſal hoe-vvel hy ſterf een droeve vrijſter vveſen,
Een vrijſter ſonder eer, een vrijſter, niet een maeght,
En dat is, na my dunckt, al beter niet gevvaeght.
Ick vvil dan, ſoo ick kan, ick vvil my gaen begeven,
Om liever met een bouf als ſonder eer te leven.
En of hy qualick gaet en my geen vvoort en hout,
Noch ſal ick eerlick zijn, devvijl ick ben getrout.
VVat kan ick beter doen in ſoo verboſte ſaken?
'T is vvijſheyt, van de noot een deught te konnen maken.

Dit

Dit vvort alſoo betracht oock by den vvijſten man;
Magh hy niet ſoo hy vvil, hy doet gelijck hy kan.
Doch ick kan van den helt ſoo qualick niet vermoeden,
Ick hoop dat ſyne gunſt mijn ſchade ſal vergoeden,
Te meer nu ſyn behout my ſoo veel moeyten koſt,
En dat mijn ſacht gemoet hem van den doot verloſt.
'T is beter, na my dunckt, de dochters der Sabijnen
In dit geheel beleyt gelijck te mogen ſchijnen,
Als hier te vvillen doen gelijck het moedigh vvijf,
Dat ſigh uyt enckel ſpijt gingh brengen om het lijf.
Maer deſe vvas getrout vvanneer ſy vvas geſchonden,
En heeft daerom miſſchien geen beter raet gevonden.
Maer ick die vrijſter ben, en buyten echten ſtaet,
Magh doen gelijck de noot miſbruyckte vrijſters raet.
Doch, naer ick aen u merck, ghy vviltet niet gedoogen,
Ghy vvilt u fellen aert voor al de vverelt toogen;
Maer des al niet-te-min dat ghy my niet en jont
Komt my ten vollen toe, alleen op deſen gront.
Siet als men beſigh is een vonnis uyt te ſpreken,
En dat na langh beraet de ſtemmen efter ſteken,
Soo vvort de bange ziel, die voor den rechter ſtaet,
Ganſch vry en ongeſtraft getogen uyten Raet.
Dat is een oude vvet, gebout op goede reden,
En menighmael gebruyckt in al de naeſte ſteden.
Het recht is over-al van goedertieren aert,
Al vvaer dat tvvijffel is daer vvort een menſch geſpaert.
VVel aen, ons out gebruyck heeft u en my gegeven,
Dat aen dit ſchuldigh hooft magh vverden voor-geſchreven
Het leven of de doot, na dat het ons behaeght,
En vvatter ſal geſchien dat vvort hier nu gevraeght.
Ghy ſeght met vollen mont: De ſchender dient te ſterven;
En ick in tegendeel: Hy moet het leven erven.

Soo is dan tuſſchen ons een vvonder harden ſtrijt,
Dies is Menander los en van de doot bevrijt.
VVat iſſer meer te doen? vvat iſſer meer te ſeggen?
VVat houf ick vvederom u gront te vveder-leggen?
Ick vvil het echte bedt, dat rijcken doet beſtaen;
En ghy het bloedigh ſvveert, dat landen doet vergaen.
VVel aen dan tot beſluyt, ick ſal een eynde maken;
Hier is na mijn begrijp, hier is vvel uyt te raken.
Ghy, vvat ick bidden magh, doet hier, ô vvijſen Raet,
Het beſte voor de ſtadt, en 't nutſte voor den ſtaet.
Soo haeſt Iokaſte ſvveegh, men ſagh de lieden vvoelen,
Schier yder, ſoo het ſcheen, is anders van gevoelen.
D'een houtet met de maeght, die met haer tonge ſtack;
En d'ander mette maeght, die voor den joncker ſprack.
Te midden uyt den hoop daer quam een ſtemme rijſen,
Die vvou, gelijck het ſcheen, het ſchuldigh hooft vervvijſen:
Breng vvacker (vvas dē roep) breng hier eē bloedig ſvveert.
VVie jonge maeghden ſchent en is geen leven vveert.
Een ander vvederom, die anders vvas genegen,
Die toont vvat hy gevoelt, en roepter hevigh tegen:
Onthout u, vvreede beul, hier dient geen hange-man;
Hier is een ruſtigh quant, die vrouvven dienen kan.
Hier op ſoo gaet de vvet de hoofden t'ſamen ſteken,
En in een ander zael van deſen handel ſpreken.
Hier vvort in aller ernſt ten naeuſten overleyt,
VVat datter is gedaen, en vvatter is geſeyt.
Na langh en veel beraets, Tryphoſe vvert gepreſen,
Iokaſte niet-te-min den vrijer toe-gevveſen.
Doch onder dit verſtant, dat ſy verhuyſen ſal,
En nemen haer vertreck in ſeker ander dal.
Soo haeſt als dit beſluyt is by de vvet genomen,
Soo ſiet men op de zael terſtont een prieſter komen,

Die

Die heeft het jonge paer verſegelt in de trou,
En die geſchonden vvas die vvert een echte vrou.
Een ridder in den Raet aenhoorde deſe ſaken,
En vvat de jongelingh, en vvat de juffers ſpraken,
Hy vvough de ſtrenge vvet, hy vvough den fellen eyſch,
En valt met ſyn gemoet hier over in gepeys.
Hy ſiet Tryphoſe ſtaen, hy ſiet haer deftigh vveſen,
Hy kan in haer gelaet een moedigh herte leſen.
Hy denckt: Sie daer eē maeght, die vry vvat hooge ſvveeft,
En die een reyne ziel in haren boeſem heeft.
Sy doet in haer geſpreck van haren inborſt blijcken,
En ſoo een hoogh gemoet dat ſou my vvel gelijcken.
Sy is gelijck als ick, en paſt op geenen praet,
Die by het ſlechte volck gemeenlick omme gaet.
Het lijf is maer een romp, en, ſchoon het is geſchonden,
'T is reyn indien de geeſt maer ſuyver is bevonden.
De maeghdom is een deught, een onbegrepen goet,
Die in geen vleeſch en vvoont, maer in een reyn gemoet.
Hier maelt de ridder op by vvijlen ganſche nachten,
Vint tvviſt in ſyn gemoet, en ſtrijt in ſyn gedachten.
Dan is hy voor de maeght, dan van haer af-gevvent,
En al op deſen gront, vermits ſy vvas geſchent.
Ten leſten als de tijt vvat langer is verſtreken,
Soo koomt hy tot de ſaeck, en laet de juffer ſpreken.
Sy vveygert, ſy bedenckt; maer op ſoo vvijſen voet,
Dat ſy den edelman te meer verlangen doet.
VVaer toe hier op geſtaen? het ſtuck vvort aen-gebonden,
De juffer vvert verhooght, die eertijts vvas geſchonden.
VVant haer vvert toe-geſtaen, dat ſy haer bruylofs-dagh
Met kruyt, en maeghde-palm, met bloemen kroonē magh.
Dat ſy de ganſche zael, geeygent om te danſſen
Magh çieren over-al met verſche roſe-kranſſen.

De

De vvet, na goet beraet, die heeft haer dit gejont,
En vry, gelijck men hout, niet ſonder vaſten gront.
De feeſt die vvort volent met vvonder groot vernougen,
Men ſiet het deftigh paer haer geeſt en lichaem vougen,
Niet, als een jongen hoop, door grillen van de min;
Maer door een vvijs beleyt en met een rijpe ſin.
Sy eert haer vveerde man, vermits het treurigh leven,
Alleen uyt ſyne gunſt, is uyte ſmaet verheven.
Hy viert haer vvonder ſeer, om dat de jonge vrou
Haer droevigh ongeval te ſachter dragen ſou.
Men ſagh uyt dit verbont een van de beſte paren
Die in de ganſche ſtadt of in den lande vvaren;
Soo vreedſaem is het volck, ſoo vvel op een gepaſt.
'T is net en ſuyver vverck, als d'een hant d'ander vvaſt.

T' S A-

T'SAMEN-SPRAKE ROERENDE ONTSCHAKINGE.

PHILOGAMVS.

DIt is een gedenckweerdige gheſchiedeniſſe, weerde Sophroniſçe. Maer zijn wy deſe ſtoffe van ontſchakinge van vrouwen niet al voorby?

SOPH. Wy hebben ('t is waer) eeniger maten van de houwelicken uyt ontſchakinge veroorſaeckt hier voren geſproken, te weten, daer wy het ſtuck van de dochterē van Sçilo, ende wat haer van de Benjamijten is overgekomen, verhandelt hebben. Maer dat is een geheel ander werck, en t'eenemael verſcheyden van vrouwe kracht in't byſonder gedaen, daer van in deſe geſchiedeniſſe wert gewaeght.

PHI. Wel aen, ſeght my dan, wat nieuwe aen-merckinghe meynt ghy hier uyt nu te trecken?

SOPH. Verſcheyde, en die van ſoete bedenckinge. Voor eerſt, Offet voor een verkrachte dochter beter is dat ſy haren ontſchaker trout, ofte wel datſe den ſelven, volgens de wetten, met den doot laet ſtraffen. Ten tweeden, Of een jonghman wel doet een vrou-menſch die een ander verkracht heeft hem ten wijve te nemen. Waer uyt dat by gevolgh komt te ſpruyten een derde vrage, te weten, Of yemant wel doet te trouwen een beſlapen vrijſter, die by linckernije door yemant miſbruyct is. Waer by dan komen kan een vierde bedenckinge, Of een courtiſane of die met haer lichaem opentlick gewin heeft ghedaen te trouwen, goet en betamelick is. Ende voor een vijfde aen-merckinge, Of het aen de zijde van de vrou-perſoon een wettige maniere van houwelick zy, een miſdadigen te verbidden, en of de Overheyt gehouden is ſoodanigen verbiddinge plaetſe te geven.

PHI. Ick en meynde niet ſoo veel ſtoffe te ſteken in deſe geſchiedeniſſe. Maer in't verhalen van uwe bedenckinge is my noch te binnen ghekomen een feſte vrage, die hier mede dient onderſocht, by naburigheyt van deſe ſtoffe, dat is, Of een jongelingh geſeyt kan werdē by vrijſters of vrou-menſchē ontſchaeckt te konnen werden.

SOPH. Gewiſſelick, weerde Philogame, indien wy aen alle deſe gheſneden ſtof fatſoen moeten geven, ſoo hebben wy vry een langen tijt van doen.

PHI. Maer, weerde man, als het u gelieft, ſoo kont ghy het werck wel wat verkorten, indien ghy (in plaetſe van een langh verhael van reden te maken) ſonder grooten omſlagh, kortelick u gevoelen op yder ſtuck gelieft te openen.

SOPH. Indien ick u daer mede vernoegen kan, Philogame, ick ſal onbeſwaert weſen dien voet te volgen. En ſonder langer voorſpel te makē, aengaende d'eerſte vrage, 1.
te weten, of een jonge dochter wel doet haren ſchaker te trouwen; ſoo dient voor eerſt geweten, dat nae de Romeynſche rechten ſulcx duydelick is verbodē. want na de ſelve en vermagh geen vrou-menſch van yemant verkracht zijnde, den ſelven voor haren man te verkieſen, op dat alſo de ſtraffe, tegens de ſulcke geſtelt, by de Overheyt geoeffent ſoude mogen werden. *L. un C. de raptu.*

De Theologanten *in Conſilio Meldenſi* zijn van gelijcke bedenckinge geweeſt. want de ſelve hebben aldaer vaſt geſtelt, dat de gene die eē vrou-menſch ontſchaeckt, ſteelt, ofte verleyt, de ſelve geenſins ten houwelick en magh te verkrijgen ofte behouden, ſchoon hy de ſelve naderhant, met bewillinge van ouders en vrienden, mochte hebben getrout.

Dan eenige hebbē het gene voorſz. is verſtaen alleen plaetſe te moeten hebben, ingevalle dat de ontſchaeckte te vorē aen yemant anders by trou-belofte was verbonden gheweeſt, latende anderſins en buyten dat geval toe, dat eē verkracht ofte ontſchaeckt vroumenſch, indien het haer gevalt, haren ſchender tot een man magh verkieſen, om alſoo haer eere eeniger maten te beteren. En daer toe ſchijnt te ſtrecken den text *Deuter. 22. 28.* en de geeſtelicke rechten laten ſulcx duydelick toe (*c. fin. de Raptor. Thomas Aquinas 2. ſect. queſt. 154. art. 7. cui aſſentitur Hieron. Iul. Clar.*

Clar. §. raptor. num. 8. & seq. Ende dien volgende zijnder oock verscheyde Parlementen en hooge rechters die sulcx by haer gewijsen alsoo hebben verstaen.

PHI. Maer wat is in u gevoelen het beste te zijn in dusdanige gelegentheyt voor het borgerlick leven? Ick hebbe gelesen datter eē seker koningh in Spaengjē is geweest, die in sodanigen geval eē schaker met seker verkrachte jonge deerne dede trouwen, ende de trouwe bevestight zijnde, dede den gewelddiger dadelick onthalsen. *Afflict. super. 1. part. const. regni. rubr. 19. num. 13.*

SOPH. Om soodanigen exempel uyt te vindē en behouft men niet eens na Spaengjen te reysen. Hertogh Karel van Borgoengjen heeft des het merckelickste hier in Nederlant uyt-gebracht dat ergens gevonden kan werden. want bevonden hebbende dat een van syn gunst-genoten een eerlick borgers wijf tot synen wille hadde gebracht, met belofte dat hy haren man uyt de hechteniſſe soude laten, daer hy den selven (wesende Gouverneur van een stadt in Zeelant) in hadde ghedaen werpen, en dat hy, in plaetse van sulcx na te komē, den man echter in de gevanckeniſſe hadde gedaen onthalsen, heeft den selven met dreygementen daer toe ghebracht, dat hy de weduwe van den selven onthalsden borger tot syn wettige huys-vrouwe troude; en dat onder een houwelicxe voorwaerde, dat so hy sonder kinderē voor haer af-lijvigh quam te wordē, sy in dien gevalle volkomen erfgenaem soude wesen in alle des selfs nae te laten goederen. Ende, nae de houwelicxe voorwaerde was geteyckent, en het houwelick in syn by-wesen door een Priester bevestight, vraeghde hy de voornoemde vrouwe, of sy nu vernuegen hadde over 't gene haer by hem gedaē was? ende sy geantwoort hebbende, dat jae, verklaerde dat nu hem en de Iustitie mede voldoeninge moeste werden gedaen, ende dede hem dadelick doen even soo als hy de man van 't voornoemde vrouwmensch te voren hadde gedaen. Sulcx dat hy sonder kinders voor de selve vrouwe overlijdende, sy dadelick volgens de houwelicxe voorwaerde erfgenaem bleef in alle syne nagelaten goederen. *Lipſ. exemp. & monit. polit. cap. 4. de Iuſtitia quam princeps in ſuis ſervet.*

PHI. Dat was voorwaer een strenge oeffeninge van straffe, selfs tegens een gunstgenoot van den Hertogh.

SOPH. Het soude ontwijffelick beter gaen, ingevalle in alle hoven 'tvoorsz. exempel na werde gevolght, en de toom niet soo los gegeven aen soodanighe vuyligheden. Maer of schoon eenige rechts-geleerde toestaen, dat een ontschaker vermagh te trouwen de gene die hy gewelt heeft gedaen, indien hy de selve daer toe kan bewilligen, soo en wort nochtans niet verstaen, dat de selve daer mede oock vry is van de verbeurte syner goederen; maer in tegendeel van dien werden de selve gehouden voor geeygent aen de gene des recht hebbende. *Idem etiam de jure canonic. Iul. Clar. d. §. & gloſſa in c. cum ſecundum; in verbo, Certoque caſu, de hæret. in ſexto, quam dicit communiter approbatam Marc. deciſ. 2. nu. 3.*

PHI. Maer dat nu over-geslagen, schoon hier ofte elders mochte werden toe-gestaen, dat het een geschoffierde vrou-persoon gheoorloft mochte zijn harē ontschaker te trouwen, soo soude alsdan noch vorder te letten staen, of het haer oock oirboir en dienstigh is sulcx te doen; en daer op dient naerder openinge gedaen, die ick van u verwachte, weerde Sophroniſçe.

SOPH. Ick vinde daer in vry groote redenen van bedenckelickheyt, soete jongelingh, en oordeele dat in sulcx yet sonder onderscheyt te willen besluyten geen wijsheyt en soude wesen. Want het kan gebeuren, dat eenigh vrou-mensch wert tegen haren danck onteert van een onverlaet, van een struyck-roover, ofte eenigh ander schuym van bouven; soude haer in dien gevalle wel yemant willē raden, alleē om datse verkracht is, soodanigen roeckelooſen mensche tot haren man te nemen. Voor my, ick meyne neen. Maer indien aen de andere zijde haer in hare eerbaerheyt gewelt ware gedaen door een jongelingh te voren voor eerlick gehouden, en haer ofte ontrent haers gelijck, en die sulcx door ongedult van liefde, ofte anders door den eenen ofte den anderen schielicken inval mochte bestaen hebben, in dien gevalle soude soodanigen vrou-mensch konnen werden geraden, sigh liever in houwelick met den selvē te verſellen, als haer geheel vorder leven in dien droevigē staet over te brengen. Anders, ten goede van het gemeene beste en tot weringe van sodanige vuyligheden, oordeele ick beter te wesen, dat geen houwelick, maer straffe dē schaker oyt toe en kome.

PHI. Maer wat sal de rampsalige die haer eere met gewelt, ende sonder haren schult, verlorē heeft in dien gevalle ter hant nemen?

SOPH. Wat anders, als God bidden dat

sy

ſy haer ziele in lijdſaemheyt magh beſitten, ende ſien wat uyt-komſte haer de goede God ſal willen geven? *In magnis malis magnum remedium eſt pati.*

PHI. Maer, weerde man, (nemet my ten goede dat ick ſulcx u hier voor-ſtelle, 'tis om eens des uyt den droom te weſen) ick ſegge dat ick by wijlē by de jonckheyt hoore in twijffel treckē, of oock een rechte maeght gewelt in haer eere kan geſchieden, en of de ſelve oock verkracht en tegen haren danck geſchoffiert kan werden.

SOPH. Ey lieve laet de dertele jeught hier van gevoelen ſoo het de ſelve magh geluſtē, Gods woort (mijns oordeels) ſpreeckt hier van klaer ende duydelick op verſcheyde plaetſen. Hoe! wort niet Dina van Sichem, Thamar vā Ammon harē broeder verkracht, dat is, tegens haren danck bekent? En ſoo ghy des noch ſekerder wilt gaen, leeſt Deut. 22. 23. *Wanneer een maeght* (ſeyt den text) *yemant belooft is, en een man krijgt haer in de ſtadt en beſlaeptſe, ſoo ſult ghyſe beyde doen ſterven, de maget vermits ſy niet gheroepen en heeft, dewijle ſy inder ſtadt vvas &c. Wanneer daer-en-tegen yemant een beloofde maeght op den velde krijght en grijptſe en ſlaept by haer, ſoo ſal de man alleen ſterven, en de maeght en ſult ghy niet doen. vvant ſy en heeft geen ſonde des doots vvaert gedaen, maer gheljck als vvanneer ſigh yemant tegen ſynen naeſten verhief ende ſlough ſyn ziele doot, ſoo is dit oock. vvant hy vantſe op den velde, ende de verloofde maeght ſchreyde, en daer en vvas niemant die haer hielp.* Deſe wet (gelijck ghy ſiet) en konde van Gods wege niet gheſtelt werden, ingevalle het voorgeven van de jonge lieden (daer ghy van gewaeght) de waerheyt ghelijckformigh ware. Meer en ben ick niet geſint hier van te ſpreken. ghy weeght, en overleght dat nu geſeyt is.

PHI. Met oorlof, weerde man, magh ick u bidden, ſoo laet my toe op noch een ſake u gevoelē met een woort te mogen vragen, dat is, of een vrou-menſch geweldighlicken lijdende de by-wooninge van eē man, of ſegh ick de ſelve daer uyt kan ontfangen? het welck mede by vele met een volkomen Neen wert verſegelt.

SOPH. Dewijle ghy maer met eē woort mijn ghevoelen hier op begeert te verſtaen, ſoo vernoeght u met deſe antwoorde, dat de geleerde houwen, dat jae eē verkracht vroumenſch kan bevrucht werdē door den genen die haer gewelt doet. En boven dien noch dit, dat ſoodanigen kint na rechten voor een wettigh kint wert gehouden, ten aenſien van de moeder, en niet voor een baſtaert. Maer de redenen die ick daer toe meyne te hebben en hebje geenſins te verwachten. Laet ons weder komē tot onſe voor-geſtelde vraeghſtucken. *Hippol. ad l. 1. Item Divus ff. ad l. Corn. de Sicar. Ioach. Beuſt. 1. part. de ſponſal. num. 59.*

PHI. Maer ick bidde u andermael, beſte Sophroniſçe, en dat voor het leſte, niet voor onaengenaem op te nemen, dat ick u noch eens verge, u oordeel te ſeggen op een ſake die hier niet en is buyten ons voor-nemen. Ick mercke dat de wet aen de Iodē gegeven (van de welcke wy nu gheſproken hebben) ſonderlinge ſiet op den tegenſtant, die een maeght biet tegen het voorſtel van de ſoodanige, die de ſelve in haer eere gewelt ſoude willē doen, ten eynde om de ſelve ſchuldigh of onſchuldigh te oordeelen. Nu ſoo iſſet gebeurt dat ick, onlanghs in ſeker geſelſchap weſende, aldaer hebbe hooren voor-ſtellen dit byſonder gheval, te weten, Of het ghebeurde dat eē jonge deerne in eenigh kaſteel haer op-geſloten hebbende, ende aldaer in eē opper-kamer werdende aen-gevochtē van eenige haer eere willende krencken, ende nu in ſeker perijckel ſtaende, door de geweldigers over-vallen te werden, mits de deure van de kamer by de ſelve op de vloer wert gheloopen, of, ſegh ick, de ſelve deerne, hebbende gelegentheyt om haer uyt eē venſter te werpen ende alſo door de doot de oneere te ontgaen, ſulcx vermagh en behoort te doen, dan offe, ſonder ſulcx te doen, de uyt-komſte van de ſake moet verwachten?

SOPH. Wel, Philogame, wat wert van deſe uwe vrage gheoordeelt by het gheſelſchap, daer ghy de ſelve hoorde voor-ſtellen?

PHI. Een uyt het gheſelſchap, weerde man, die hadde deſe vrage voor-geſtelt aen eē ſnege hoofſche juffrouwe, die ick merckte wel ter tale te weſen, en haer ſtuck ſonderlinge vvel te verſtaen in ſaken die te voren aldaer waren by-gebracht, de ſelve vont haer onbeſwaert, haer gevoelen daer op te verklaren, en ſeyde, des verſocht zijnde, datſe wiſt dat het niemant toe en ſtont ſigh ſelven te dooden, dat het ſelve een algemeenen regel was ſonder bepalinge; dien volgende datſe beter ſoude vinden, in dien noot geſtelt zijnde, af te wachten de aen-komſte van de gheweldigers, ende de uyt-komſte van de ſake, als haer ſelvē de venſter uyt-werpende ſekerlick om den hals te brengen.

SOPH. Wel, oordeelde het geſelſchap dat de juffrou qualick hadde geantwoort?

PHI. Dat en heb ick niet verſtaen; maer even-wel ick merckte datter eenige, en die niet van de geringhſte, ſoo wat ſchamperlick, doch bedecktelick om lougen, en malkanderen op een byſondere wijſe aen-ſagen; doch de redenen van ſulcx en begreep ick niet eygentlick, en wilde hier op u oordeel wel eens hooren.

SOPH. Wat my belanght, ick meyne dat de juffrou wel Chriſtelick en na de waerheyt van het ſtuck heeft geoordeelt, als weſende daer in van een en het ſelve ghevoelen met den oudt-vader Auguſtinus. Maer even-wel oordeele ick, datſe betamelicker, en, na de ghelegentheyt van haren maeghdelicken ſtaet, beter ſoude gedaen hebben, in gevalle ſy ſoo bekommerlicken vrage (wat haer aengaet) onbeantwoort hadde ghelaten. Daer ſchuylt ſoo wat in (nae mijn ghevoelen) dat bequamer voor een maeghdelicken mont voor-by ware gegaen geweeſt met ſtil-ſwijgen, ofte met een heuſche verontſchuldinge, als de rijpheyt van haer oordeel hier te toonen. Ende dat meyne ick d'oorſake geweeſt te zijn, dat eenige van't geſelſchap ſchamperlick daer over grinneckten. *Rationes contrarias in caſu ſimili vide apud Camer. part. 3. Medit. Hiſtor. cap. 78.*

PHI. Wel hoe! mocht dan de juffrou, het ſtuck grondelick wel verſtaende, haer verſtant niet doen blijcken in ſoo eerlicken geſelſchap?

SOPH. Wat my aengaet, had ick in haer plaetſe gheweeſt, ick hadde een eerbaer ſtil-ſwijgen voor een verſtandige antwoorde op die gelegentheyt in't werck gheſtelt; En dat even-ſelfs konde wel met ſoodanigen maniere van doen geſchiet hebben, dat men beyde en haer goet oordeel, en haer maeghdelicke ingebondenheyt ſoude hebben konnen beſpeuren. Veel ſaken van ſoodanigen ſtoffe dienen by jonge maeghden veel eer met ſtillen mont, als met ſpreken, en beter met een ſoet blosjen, als met een ſcherp-ſinnigh verſtant beantwoort te werden. Daer en is noyt ſoo vrijen tijt of plaetſe, dat men't al moet of behoort te ſeggen, en het ſtil-ſwijgen is al mede by wijlen een antwoorde, en vry niet ſonder kracht. Maer tot onſe tweede vrage, die nu met al de reſte al hadde beantwoort geweeſt, tē ware ghy deſe tuſſevallen hier in't ſpel had gebracht.

PHI. Neemt my ſulcx ten beſten, weerde vrient, ick en beklage des mijnen tijt niet, maer houde my derhalven aen u ſoo wel verbonden als voor de reſte. Maer ick ſwijge hier van, en verwachte nu vorder wat ghy ſult goet vindē op de over-gebleven vragen, hier te voren aen-geroert.

SOPH. De tweede voor-ſtellinge was, Of yemant wel ſoude doen, op het exempel van den Raetſ-heer in deſe gheſchiedeniſſe vermelt, ten wijve te nemen een deerne by een anderen tegens haren danck gheſchent. En daer op meyne ick, nademael dat het lichaem by de wijſe niet en wert verſtaen gheſchonden te zijn, als de geeſt en de wille daer uyt rijſende ongeſchent in haer geheel zyn gebleven; en dat de maeghdom veel eer is een deught des geeſts als des lichaems. Dat een vrouwe, ſchoon ontſchaeckt aen haer lichaem by een booſwicht, even-wel gheſeyt kan werden eerlick te zijn gebleven, ja haren maeghdom te hebben behouden, en daerom niet oneerlick te zijn ſodanigh vrou-menſch tot een vrou aen te nemen, ſonderlinge ingevalle de ſelve met eenige uyt-muytende deughden is begaeft.

PHI. Ick en kan dat ſoo niet recht begrijpen, ende en weet niet of ick het ſelve in 't werck ſoude konnen ſtellen. My ghedenckt gheleſen te hebben, dat Catharina Hauard koninginne van Engelant by Hendrick de achtſte anno 1542. wert onthalſt, ſonderlinghe vermits ſy aen eenen grooten edelman, Colpeper genaemt, verlooft was geweeſt, ende dat ſoo verre, dat ſy luyden een onderlinge voorwaerde t'ſamen hadden ghemaeckt, en dat de voorſz. Catharina ſulcx niet en hadde geopenbaert. Ick geloove dat de koningh dit ſoo ernſt op nam, vermits hy geloofde dat jonge luyden die ſoo verre t'ſamen zijn gegaen ſelden van den anderen geheel vry zijn; Gelijck hy oock den voorſz. Colpeper naderhant dede beſchuldigen, van te grooten kenniſſe met de koninginne gehadt te hebben, en dede hem daer nae mede den kop af-ſlaen. Wie ſoude dan eē ontſchaeckte ten wijve nemen willen, daer het ſeker is dat de ſelve geſchonden is?

SOPH. Wat my belanght, ick achte beter te zijn eene te nemē met rechte geſcheyden, als met dertelheyt miſbruyckt. Hoort, ten eynde als vorē, een exempel vā een groot en godſaligh prins, die miſſchien gheſeyt kan werden meer te hebbē gedaen als dat nu geſeyt is. Is u niet indachtigh, geleſen te hebben, hoe David vluchtende voor de raſernije

van

van Saul, ſyn vrouwe Michal Sauls dochter, hoe wel ſy David ſonderlinge lief hadde, (als de ſchrift betuyght) door Saul als gedrongen is gheweeſt in het af-weſen van David, haer te geven tot een anderen man, te weten tot eenen Palthiel de ſone Laïs, die de ſelve al een gheruymen tijt by ſigh heeft behouden, namentlick, tot na de doot van Saul? En efter heeft de koningh David met ernſt op Abner verſocht, tē eynde die hem weder ſoude werden toe-gebracht, gelijck ſulcx is geſchiet, gelijck de ſelve oock wederom by David is aen-genomen, ontwijffelick op dien gront, dat al watter geſchiet was uyt bedwangh, en niet uyt vrijen wille was gedaen.

PHI. Maer iſſet wel te ghelooven, dat ſoo grooten koningh en ſoo wijſen man, als David was, in de gemeenſchap van ſyn bedde weder ſoude hebben willen aen-nemen, een wijf die buyten echte ſoo lange met een ander haer lichaem hadde gemeē gemaeckt? Gewiſſelick ten dunckt my niet waerſchijnelick, ſulcx geſchiet te zijn, dewijle ick mercke dat de ſelve vorſt op een diergelijcke ghelegentheyt wel anders heeft gegaen. Want ten tijde als ſyne by-wijven, uyt ick en weet niet wat reden van State, door den raet Achitophels by Abſolon waren beſlapē, ſoo heeft hy efter op ſyn weder-komſte (ſchoon ſulcx mede met dwangh was geſchiet) alle de ſelve voor alle tijt beſloten en noyt meer tot hem genomen. Ick ſoude daerom in bedencken geven, of oock niet hier verſtaen ſoude behooren te werden, dat Michal den Paltiel door den koningh Saul is toe-geeygent gheweeſt; maer dat Paltiel efter haerder geen beſit en heeft genomen, maer heeft al voren gelet (alſoo men dagelicx beſigh was om David van kant te helpē) hoe het daer mede ſoude af-loopen.

SOPH. Ick weet wel, lieve Philogame, dat eenige van de oude, en oock *Lyranus* van gevoelen is, dat Paltiel met Michal geen gemeenſchap van bedde en heeft gehadt; maer ſulcx ſtrijt (mijns oordeels) met de waerſchijnelickheyt der ſaken. want als Iſboſeth de koningh Sauls ſone haer dede halen, ten verſoecke van David, van Paltiel, *de ſone Laïs haer man*, ſeyt den text, *gingh met haer, en vveende haer na tot Bahurim toe*, *2. Sam. 3. 16.* ſulcx dat hy van haer niet ſcheyden en konde voor hem Abner dede wech gaen, en weder t'huys keeren. Ghy ſiet hoe den text Paltiel noemt den man van Michal, ghy ſiet hoe teeren genegentheyt hy toont in haer afſcheyt, ghy ſiet den langen tijt die Michal by Paltiel is geweeſt, uyt allen welck klaerlick is af te nemen, dat de voorſz. twee onderlinghe geleeft hebben als echte lieden.

PHI. Soo ſie ick dan uwe meyninghe te weſen, dat Michal by Paltiel, als ſyn huyſvrouwe, voor een tijt langh gebruyckt zijnde, efter by dē koningh David weder is aenghenomen, op dien gront, dat het gene by Michal in deſe deele is geſchiet, uyt dwangh, en dien-volgende uyt gewelt is ghebeurt, en dat de voorſz. Michal mocht ſeggen:

Crimen erat noſtrum, ſi delinita fuiſſem;
Cùm ſim rapta, meum quid niſi nolle fuit?

Gewis ick hadde ſchult, had ick mijn teere deelen
Wt luſt, of geyle jeught van yemant laten ſtreelen;
Maer, ſiet, ick ben verkracht, en met gewelt ontſchaeckt,
Dus heb ick niet verdient om des te zijn gelaeckt.

En met *Arnobio*, *Non eſt nocens quicunque ſponte non eſt nocens, quia delicta ſine delinquendi animo non conſtituuntur.*

SOPH. My en koomt jegenwoordelick geen bequamer uyt-legginge voor. Soo ghy wat beters hebt, laet ons hooren.

PHI. Wat my aengaet, ick en wil u gevoelen niet ſeer tegen-ſpreken, weerde man. Maer had ick in des koninghs Davids plaetſe geweeſt, ſoo en weet ick niet, of ick het ſtuck alſoo ſoude hebben konnen op-nemen, als hy dede. My dunckt ick ben wat vijſer in die ghelegentheyt; Ick weet dat de rechtſgeleerde ſeggen, dat ingevalle yemants verloofde bruyt met gewelt quame geſchoffiert te werden, dat de bruydegom haer, om die oorſake wille, niet en vermagh te verlaten; en veel meer heeft ſulcx plaetſe in een wettighe huyſvrouwe. Maer in het voor-geſtelde gheval van Michal vinde ick al andere inſichten (*Cypr. tract. de Sponſal. cap. 13. §. 47.*) Maer of een man wel doet, een vrouwe die haer in overſpel verloopen heeft wederom aen te nemē, en of oock de rechter de ſtraffe magh vergeven, daer op u gevoelen. 2.

SOPH. De Evangeliſche kercken (ſeyt een geleert man) zijn gewoon, den genen die het ongelijck heeft geledē te vermanē, ſulcx aen den ſchuldigen perſoon te willen vergeven; ende indien ſulcx geſchiet, ſoo hout de rechter de ſtraffe op, ter eeren van't houwelick, ende laet den ſchuldigen los. Maer of de ſelve weder in by-wooninge behoort te vverden aen-genomen, dat heeft meerder ſwarigheyt. 'T is waer datter veel ſchrijvers Iae toe ſeggen; maer die zijn meeſt van die

gene de welcke de kleynigheyt niet en kan werden aen-gedaen, als geen vrouwen hebbende. Maer weder andere, en vry deftige lieden, zijn van gevoelē, Dat een overſpeelſter weder in te nemen, niet alleenlick ſchuldigh is voor de man, maer oock ſchadelick voor 'tgemeen, als oorſaeck gevende aen ontuchtige vrouwen tot onkuyſheyt. Indien nochtans een man, na gedaen ſchip-breucke, de ſelve zee noch eens wil bevaren, daer en is noch recht noch regel van Godſ-dienſt die hem ſulcx is belettende, indien ſulcx geſchiet nae ghedaen boete, en met kenniſſe van de overigheyt. Maer die een onrechtveerdige overſpeelſter by ſigh behout, wort verſtaen als een roffiaen van ſyn wijf te weſen. *Cum uxore ſub maledicto eſt, inquit Hieron. Arniſ. de jur. Connub. cap. 5. ſect. 9. num. 1.*

PHI. Maer wort in de ſpreucken Salomons niet onder andere gheleſen, dat die een overſpeelſter behout dwaes is en godloos?

SOPH. 'T is waer, lieve Philogame. Maer behoudens dat in dē Hebreeuſchē text die ſpreucke niet en wert bevondē, ſoo wort de ſelve by de ſchrijvers verſtaen van eene ſoodanige die noch haren ouden naet naeyt. Tot welcken eynde *Hieronymus* ſeyt: *Hy is onrechtveerdigh die een onſchuldige beſchuldight; dwaes die een ſchuldige behout.*

3. PHI. Maer, om verder te gaen, ick verwachte u gevoelen op de derde vrage, te weten, of yemant wel doet een vrijſter, by hem te voren ghebruyckt tot ſyn by-ſit, ten wijve te nemen, en ſonder voor-oordeel van 'tgene u believen ſal hier op te ſeggen, ſoo meyne ick dat ghy ſulcx veel min ſult goet vinden, als van eene die met enckel gewelt hier in is miſhandelt.

SOPH. Het gheval ſoo ſtaende als het ſelve is voor-geſtelt, ende geen wet, ghebruyck, ofte lantſ-recht yemant tot trouwen in dē voorſz. gevalle verbindende, ſoo houde ick het met die gene die het ſelve voor een jongelingh ondienſtigh meynen te weſen; En weynigh zijnder die ſoodanighe by-ſitten (ſigh eygentlick tot enckele dertelheyt van de uyt-ſchuymende jeught hebben laten gebruycken) trouwen, die daer over niet groot berou namaels en hebben gehadt. De Poëten hebben ſulcx willen af-beelden door het houwelick van Iupiter en Iuno, die buyten echte te voren onderlinge haer luſten hadden gepleeght. Siet, wat cē huys tot in de andere werelt toe by de ſelve wert gehouden, vol oncenigheyt en yver-ſucht. 'T is als het ſpreeck-woort ſeyt, Syn vuyligheyt doen in een korf, en den ſelven daer na op het hooft ſetten. Ick ſpreke in gelegentheyt als voren is gheſeyt. Anders ſoo yemant een eerlicke deerne met ſchoone woorden, beloften, linckernijen, en diergelijcke tot een val hadde ghebracht, en niet ſelfs by haer en ware verlockt geweeſt; ſoo meyne ick, dat een ſoodanige niet alleen en vermagh, maer oock behoort de ſelve deerne weder ter eeren te brengen door een wettigh trouwen; gelijck in veel wel gheregelde landen en ſteden wert ghebruyckt, en oock by de wet Moyſis was vaſt gheſtelt. (*Montagne liv. 3. cap. 5. ſur les vers de Virgile.*)

PHI. Ick mercke met wat onderſcheyt ghy dit voort-brenght, weerde Sophroniſçe, en daer op dienē jonghmans, en jonge dochters, wel te letten. Maer ick hebbe eē jongh edelman ghekent die geheel andere inſichten hier op hebbende (als ick ſie dat ghy doet) vaſtelick hadde voor-genomē, niet alleen een by-ſit hem tot een wijf toe te eygenen, maer ſelfs een ſodanige die eerſt by een jonghman alleen, en daer na een wijle tijts openbaerlick winſte met haer lichaem hadde ghedaen, en dat om redenen, die hy my ſeyde, ſiende op ſyn vleeſelickheyt, die ick hier niet en wil verhalē, meynende daer in voor hem te hebben de geeſtelicke rechtē, die ſulcx voor een verdienſtigh werck zijn ſtellende. (*C. inter opera charitatis de Sponſal. 16. Abelard. & Præpoſ. Couver. part. 2. de matrim. c. vet. §. 11. num. 3.*)

SOPH. Wat de geeſtelicke rechten ten dien aenſiene is betreffende, die hebben een ander ooghmerck als de onbeſuyſde, en in luſten verſmoorde jongelingh dede. want de ſelve rechten ſien alleenlick in deſen gevalle op yemant die uyt enckel yver, om een ziele te behouden en eē menſche uyt dē verderve te trecken, ſulcx aen de hant nemen, niet op de gene die by de ſoodanighe meerder luſt meynen te rapen, als by eerlicke vrouwen. Maer ſodanigē yver is van ſelſaem gebruyck, en weynigh (ſoo ick meyne) te vinden.

PHI. Nu een woort van de by-ſit eens anders te trouwen. 4.

SOPH. Een by-ſit van een ander te trouwen heeft vry mede ſyn bedencken. De oude Hebreen hebbē een beſlapen dochter een *verneederde* genaemt. *Gen. 34. 2.* want ſy verviel van haren ſtaet nae Gods wet *Deut. 22.* wiert eerloos ende een ſlavinne van de ſtraffe. Maer nae de woorden des Apoſtels, *Heb. 13.*

moet

moet het houwelick eerlick en ſonder vlecke weſen. 'T is oock kennelick dat ſelfs by de Romeynen een ſodanigen vrou-menſch niet alleen in haer ſelven eerloos wert gheacht, maer datſe oock oneerlick maeckt den genẽ die de ſelve in ſyn by-wooninghe op-nam. Men leeft by dẽ oudt-vader *Chryſoſtomus* deſe ſpreucke, ten ſelven eynde dienende: *Gelijck* (ſeyt hy) *yemant vvreet en onredelick is, die een eerlicke vrouvve verlaet, ſoo is hy dvvaes ende onrechtveerdigh die een hoere by hem behout.* De Hoogh-duytſche ſeggẽ, dat hy, die een hoere trout, is een ſchelm, of haeft een worden ſal. En dat is van heden of gifteren niet, datſe ſulcx hebben gevoelt, dewijle *Corn. Tacitus* getuyght, dat van outs onder de ſelve geen genade en was, ten aenſiene van eene die ſigh in haer eere verloopen hadde, en dat noch jonckheyt, noch ſchoonheyt, haer in dien gevalle tot een goet houwelick konde brengen. (*Multis illuſtribus dedecori fuit aut inconſultiùs uxor aſſumpta, aut retenta patientiùs.* Plin. Paneg.

Sicut crudelis & iniquus eſt qui caſtam dimittit uxorem; ſic fatuus & injuſtus eſt qui retinet meretricem. Chryſ. ad 9. cap. Matthęi.

Publicatæ pudicitiæ apud Germanos nulla erat venia, nonformâ, non ætate maritum invenerit. Tacit. de morib. German.)

* Ick kome dan tot de vrage by u te berde gebracht, te weten, of oock een jongelingh na rechten magh geſeyt werden ontſchaeckt te konnen werden, en daer op antwoorde ick met een woort, dat jae; gelijck niet alleenlick de rechtſ-geleerde over-al ghetuygen, maer de hooge recht-bancken en parlementen oock dickmael geweſen hebben. Maer dat vrouwẽ ſulcx beſtaende metter doot ſouden behooren geſtraft te werden, daer in ſoude ick het houden met de gene die het ſelve ten aenſiene van vrouwẽ ofte maeghden wat ſachter op-nemen, oordeelende, dat de ſelve, na gelegentheyt van ſaken, niet met de doot, maer met minder ſtraffe, na beſcheydentheyt van den rechter, behooren te mogen beſtaen. (*Iul. Clar. §. raptus. num. 6. ubi diſſentientes doctores & exempla contraria recenſet.*)

PHI. Maer hoe kan ſulcx doch ontſchaken of verkrachten ghenoemt vverden? Voorwaer indien der eenige gevonden werden die met ſchijn van redenen derven ſeggẽ, dat geen vrou-menſch recht verkracht en kan werdẽ, en geen gewelt in haer lichaem en kan lijden, ſonder ten minſten eenige toeſtandigheyt, hoe kan doch aen eẽ jongelingh ſulcx gebeuren? Maer kan't eenighſins geſchieden oock tegen danck in deſe gelegentheyt, een man te dwingen om te doen het gene dat niet als uyt rechte goetwilligheyt en kan geſchieden, dat dunckt my een van de grootſte vreemdigheden te weſen, die men kan bedencken; en 't is mijns oordeels wel geſeyt:

Al is de vrijſter ſteegh, noch wortſe wel de bruyt;
Maer wil de vrijer niet, ſoo is de vrientſchap uyt.

SOPH. Een vrou-menſch wert gheſeyt een jongelingh ontſchaeckt te hebbẽ, ſchoon ſy den ſelven niet met gewelt, maer met bedrogh of vleyende woorden tot haer lockte.

PHI. Wel, dat en kan immers geen verkrachten ofte ontſchaken (dat gewelt in ſigh begrijpt) gheſeyt werden, en derhalven en meyne ick niet dat een rechter daer op ſoude willen acht nemen in wijſen van vonniſſen.

SOPH. In trouwen jae. *Papon* in ſyn 22. boeck in den 16. titel, arreſt 3. verhaelt, dat een dochter ſchoon van haer perſone, om ſoodanigen verlockinghe is verklaert geen houwelick te hebben met den voorſz. jongelingh. Een vrijſter, ſeyt *Papon*, niet anders hebbende als de ſchoonheyt van haren perſoon, hadde door haer aen-lockende gelaet het beleyt, dat eẽ jongh en rijck jongelingh, noch onder vooghdije ſtaende, met haer een houwelick hadde gheſloten. De vooghden van den ſelven jongen edelman ſtellen haer aen, om dit houwelick, als by ontſchakinge gheſchiet zijnde, te doen vernietigen. De ſake komende voor het hoogh gerichte van Parijs, iſmen bekommert, hoe men dit ſtuck noemen ſal. Om niet langh te weſen in dit verhael, het houwelick is verklaert, niet te mogen beſtaen, de vrijſter ter naeuwer noot ſonder ſtraffe op haer perſoon ontkomen; maer de moeder en haer helpers, eñ de Notaris ſelfs, die de houwelicxe voorwaerde hadde geſchreven, alle verweſen in merckelicke gelt boetẽ. Tot beſluyt ſeyt de voorſz. *Iean Papon*, dat hier uyt blijckt, dat een manſperſoon ſoo wel ontſchaeckt kan werden als een vrouwe. (*per gloſſ. in. l. un. C. de raptu in verb. ſponſam. in p. quæ fuit opinio Iohan. antiqui gloſſatoris*) en dat ſulcx dagelicx in Vranckrijck alſoo wert verſtaen.

PHI. Voor my, ick en kan dat ſoo niet op-nemen, om de redenen te voren by my verhaelt; gelijck ick mede niet en wil ghelooven, dat eenige rechters, rechtſ-geleerden en naturaliſten weſende, het ſelve alſoo ſou-

ſoude verſtaen.

SOPH. En werpt dit ſoo verre niet, lieve Philogame. want daer zijn al te verſche exempelen, om ſulcx te willen loochenen, en dat ſelfs in vorſtelicke perſonen. Hoe? is tot uwer kenniſſe niet gekomen, dat nu onlanghs, jae ſelfs in den jare 1634. op den 5. September het parlement van Parijs een wijſdom heeft geuytet, door het welcke het houwelick van Monſieur, broeder des koninghs, ter eenre, en de prinçeſſe Marguerite vã Lotteringen ter anderer zijdẽ, is verklaert nietigh en geenſins te konnen beſtaen, en dat hertogh Karel van Lotteringẽ met Nicolaes Françoys des ſelfs broeder, eñ Henriette van Lotteringẽ, prinçeſſe vã Palſburgh ſyn ſuſter, ter ſake vã ontſchakinge gedaen indẽ voorſz. broeder des koninghs, gebannẽ zijn uyt het rijck vã Vrancrijck, met verbeurte vã alle der ſelver goederen? Soo ghy dat niet en weet, ick kan u dat wijſdom noch terſtont doen hebben, gedruckt tot Parijs in de Druckerije van ſyne Majeſteyt.

PHI. Maer heeft men wel oyt van yet ſulcx in andere deelẽ van de werelt gehoort?

SOPH. Ick ſegge u, dat ja, goede Philogame, en ick hebbe ſelfs weten ghebeuren in Engelant, dat een ſeer eerlicke, bevallicke, en aenſienelicke jonck-vrou in Engelant beſchuldight is geweeſt, van een jongen graef ontſchaeckt te hebben, en nae ick de ſake hoorde verhalen, en ſooſe vers geſchiet was, en waſſer anders tuſſchen hen lieden niet om gegaen, als dat men oock hier te lande voor goet en eerlick ſoude gekeurt hebben. De voornoemde juffrou was te gaſte genoot met haren broeder op een promoti-feeſt van een jongh edelman (ghelijck in dat rijck veel plagh te geſchieden) en alſo ſy ſeer meeſterlick op de luyt wiſt te ſlaen, ende met het ſpel haer ſtemme te vermengen, wert haer op 't leſte van de maeltijdt een luyt toe-gebracht, en met een wertſe verſocht, het geſelſchap met eẽ deuntjen te willen vereeren. Sy, nae eenige heuſche weygeringe, begon werck, waer in ſy ſoo wel beviel een ſekeren jongen graef, regelrecht over haer ſittende, dat de ſelve, in't af-gaen haer waer-nemende, na veel tot haren lof geſproken te hebben, eyntelick ſyn rechter-hant uyt-ſtack, verklarende datſe in hem een man gewonnẽ hadde, ſoo ſulcx haer mochte ghevallen, het ſelve ſyn voorſtel ſoo dapperlick aen-dringende, dat hy toonde, dat het hem ernſt was. Sy, door dit onverwacht gheval niet weynigh ontſet weſende, en onſeker wat te doen, ontſeyde voor dat mael den Graef ſyn verſoeck, met de meeſte heuſheyt dieſe konde. Maer terſtont daer nae haren broeder in een kamer byſonder geroepen hebbende, verhaelde aen den ſelven haer weder-varen, verſocht raet, hoe te doen, ingevalle haer ſulcx andermael mochte voor-komen. De broeder, ſigh wat bedacht hebbende, riet haer, dat ſchoon haer ouders niet daer ter plaetſen, maer tot Londen waren, ende dien volgende als nu niet gehoort kondẽ werden, dat ſy (ingevalle de ſake haer noch eenmael ſchoon mochte voor komen) den grave den koop ſoude toe-ſlaen, ghebruyckende daer in de meeſte beleeftheyt haer doenlick weſende, met dat vertrouwen dat haer luyden ouders (vermits de ſchoone ghelegentheyt ſigh nu biedende, en die vermoedelick niet licht weder ſigh en ſoude vertoonen) ſulcx haer niet als ten goede en ſouden af-nemen. De jonck-vrou, met den raet van haer broeder gheſtijft zijnde, maeckte wederom de luyt by de hant te hebben, en beſtont weder te viſſen met het eygẽ net als voren. De jonge graef daer ontrent zijnde, eñ noch de ſelve beweginge in ſigh gevoelende, heeft andermael met groote toe-genegentheyt gelijcke aen-biedinge als te vorẽ aen de voorſz. joncvrouwe gedaen, die ſy oock danckelick heeft aen-genomẽ, en terſtont daer na ſulcx haren broeder aen-geſeyt, de welcke, daer op niet ſlapende, wiſte te wege te brengen (gelijck in dat rijck niet nieu en is) dat de jonge liedẽ noch dien eygen dagh by eẽ kercken-dienaer in haer trouwe zijn beveſtight geworden, die oock de volgende nacht haer bedde gemeen hebben ghemaeckt, ende zijn eenige weynige dagen daer na te ſamen tot Londen, als echte lieden, aen-gekomen. Doch de ouders van den voorſz. graef, van 't gene datter tot Oxfort ghebeurt was verwittight, en des ganſch t' onvreden weſende, hebben beyde de voorſz. jonge lieden verſekert, en de ſelve vàn den anderen geſcheyden, hebben elck in een byſondere plaetſe doen bewaren, en daer op is gevolght dat de voorſz. jonge juffrou is beſchuldight gewordẽ, van door het gene voorſz. is ontſchakinghe in de perſoon van den jongen grave begaen te hebben, werdende de omſtandigheden ten naeſten by als voren is geſeyt, maer met hatelicke woordẽ, op-gehaelt, en ſoo geduyt, als of de ſelve geleyder lage daer op hadde geloert, om den voorſz. grave in 't net te krijgen, daer het

tegen-

tegendeel van de andere zijde ernſtelick wert ghedreven. Deſe ſake verhaelt werdende over tafel van de heer Ambaſſadeur van deſen Staet, daer ter ſelver tijt verſcheyde jonckvrouwen en andere jonge lieden weſende, wert oorſake ghenomen, voor en tegen de jonckvrou diſcourſen te maken, en wert ſonderlinge daer op geſtaē, dat de voorſz. jonckvrou ten minſtē haer eygen ouders eerſt kenniſſe hadde behooren te doen van de ſake, aleer ſigh in gelegentheyt van trouwe te verbinden. Maer andere meynden, ſulcx verſchoont te konnē werden *ex præſumpta mente parentum*, vaſt ſtellende, dat de ſelve, om de ganſch vordelicke ghelegentheyt, ſtil-ſwijgende, moeſte verſtaen werden hier in bewillight te hebben, jae dat de ſelve vermoedelick de jonckvrou (indien ſy niet en hadde toe-getaſt) beſchuldight ſouden hebben van gebreck van oordeel; vermits ſy ſoo ſchoonen kans haer vruchteloos hadde laten ontglippen.

PHI. Maer hoe is het eyntelick daer mede af-geloopen?

SOPH. My dunckt verſtaen te hebben, dat, nae lange moeyelickheden en tuſſchenſprake van vrienden, het houwelick eyntelick by de ouders van den graef voor goet is erkent. *Poſſe autem ratas haberi nuptias à parentibus, etiamſi ſine ipſorum conſenſu contracta ſint, latè demonſtrat Baſil. Monerus tract. de matr. cap. 10.*

PHI. Of een jongelingh op die maniere als nu verhaelt is kan gheleyt werden ontſchaeckt of verkracht te zijn, daer op valt (mijns oordeels) noch vry al wat te ſeggen. Maer ick weet onlangs een geval gebeurt te zijn, dat ick houde op beter gront ontſchakinge ofte gewelt ghenaemt te mogen worden. Een vader en andere vrienden hebbende onlanghs eē jongelingh op het bedde betrapt, daer hy met de dochter vandē huyſe ſyn luſt hadde gepleeght, hebben den ſelven met dreygementen daer toe gebracht, dat hy (anders geen uyt-komſte ſiende) de ſelve heeft belooft wettelick te ſullen trouwen; en hebben den ſelven oock een ſchriftelick beſcheet af-geperſt. De vrage is, nademael by een yder vaſt wert geſtelt, dat alle houwelicken uyt bewilginge moeten geſchieden, en anders niet, of de ſelve jongelingh gehouden is ſyn trouwe, in vougen als voren hem afghedwongen, te voltrecken, dan of hy vryheyt heeft, ſigh elders te mogen verbinden? *L. neque ab initio. 14. C. de nupt. l. Titia 134. ff. de verb. oblig.*

SOPH. Ghy ſchijnt de vrage by u voorgheſtelt, lieve Philogame, alreede ſelfs beantwoort en voor den jonghman beſlicht te hebben; en miſchien meynt ghy des wel gegront te weſen. En even-wel ick ben anders van gevoelen, en ſegge, dat ſoodanigen jongelingh (ten zy de dochter daer hy mede te doen heeft anders vā oneerlickheyt beſchuldight kan werden) verbonden is ſyn beloſte na te komen, en meyne boven andere redenen daer toe te dienen de volgende Schriftuerplaetſen, *Exod. 22. 16. Wanneer yemant een maeght bekout, die noch niet vertrout en is, ende beſlaept ſe, die ſal haer geven haer bruyt-ſchat, ende haer ten wijve nemen. Deut. 22. 28. 29. Wanneer yemant aen een maeght komt die niet belooft en is, ende grijpt ſe en ſlaept by haer, ende het wort alſoo bevonden: Soo ſal die, die ſe beſlapen heeft haren vader vijftigh ſickel ſilvers geven, en ſalſe ten vvijve hebben, daerom dat hyſe geſchendet heeft. hy en kanſe niet verlaten ſyn leef-dage. (Quæ conſtitutio juris divini cùm naturalē æquitatem & rationem in habeat (etſi lex Moſis nos non obliget) omnibus humanis traditionibus debet præferri. Vide latè Baſil. Moner. tract. de matr. cap. 11. num. 4. & 5.)* Mitſgaders op dat de weelige jonge lieden haer leeren onthouden, en tot eerlicke houwelicken, niet tot vuyle dertelheden ſigh leeren begeven.

PHI. Gewiſſelick dat komt my ganſch vreemt voor, en is t'eenemael buyten mijn gevoelen. Wel, ick wil dat eenige van mijn kenniſſe mede deelen, die het wel ſal te paſſe komen. Maer noch een vrage, ſoo 't u belieft.

SOPH. Is 't niet genoegh (dunckt u) van deſe ſtoffe?

PHI. De vrage ſal kort zijn, en ghy kont u antwoorde even alſoo maken, en ſy vloeyt klaerlick uyt onſe geſchiedeniſſe. Ick hebbe van mijn ouders wel gehoort, dat eenige vrijſters eertijts hebben beſtaen eenighe miſdadigen, nu ter doot verweſen zijnde, te verbidden, en de ſelve ſigh tot mans te vereyſchen. Is de rechter uyt eenige lant-rechten ofte oude gebruycken gehouden, ſoodanige miſdadige aen de ſodanige verbidtſters te laten volgen, en dat uyt gunſte van 't houwelick, gelijck men my heeft willen doen ghelooven? 5.

SOPH. Het is hier en oock in andere Rijcken by eenige eertijts gelooft gheweeſt;

Maer de ſake nae rechten onderſocht zijnde, wert ſonder gront en redenen bevonden, als ghy naerder kont ſien by verſcheyde rechtſgeleerden, daer van ghewagende, onder andere by *Tiraquellus de pœnis mitig. concluſ. 56.* Wel, dat is nu daer, Philogame, en indien het u noch geen tijt en dunckt van ſcheyden, ſoo moeten wy nootelick tot een geheel andere ſtoffe vervallen, daer niet van ghewelt, niet van ontſchakinghe, maer van een uytmuytende toe-val van ghenegentheyt wert gehandelt.

PHI. Dat is te ſoetē ſtoffe, weerde man, en wy zijn te wel gheſeten om het begonnen werck ſoo haeſt te ſtaken; ick bidde u laet ons over-gaen van gewelt tot liefde. En ſtaet my weder het leſen toe, als voor deſen.

SOPH. Wel, ſoo u dat alſoo ghevalt, Philogame, ſoo beginne ick, en ſegge:

Daer is genoegh van kracht geſeyt,
Het ſtuck dient anders aen-geleyt.
Ghy hoort een blijder trou-geval,
Dat u een vvonder ſchijnen ſal.
Want ſiet hier koomt een edel vorſt,
Die naer een hooge ſchoonheyt dorſt;
En hier verſchijnt een jonge maeght,
Die van een diep verlangen klaeght;
Schoon geen van beyden oyt en ſagh,
Wat haer den brant vervvecken magh.
Hic nunquā viſę flagravit amore puellę.

PHI. Wel aen, ſonder langer voor-ſpel, ick beginne.

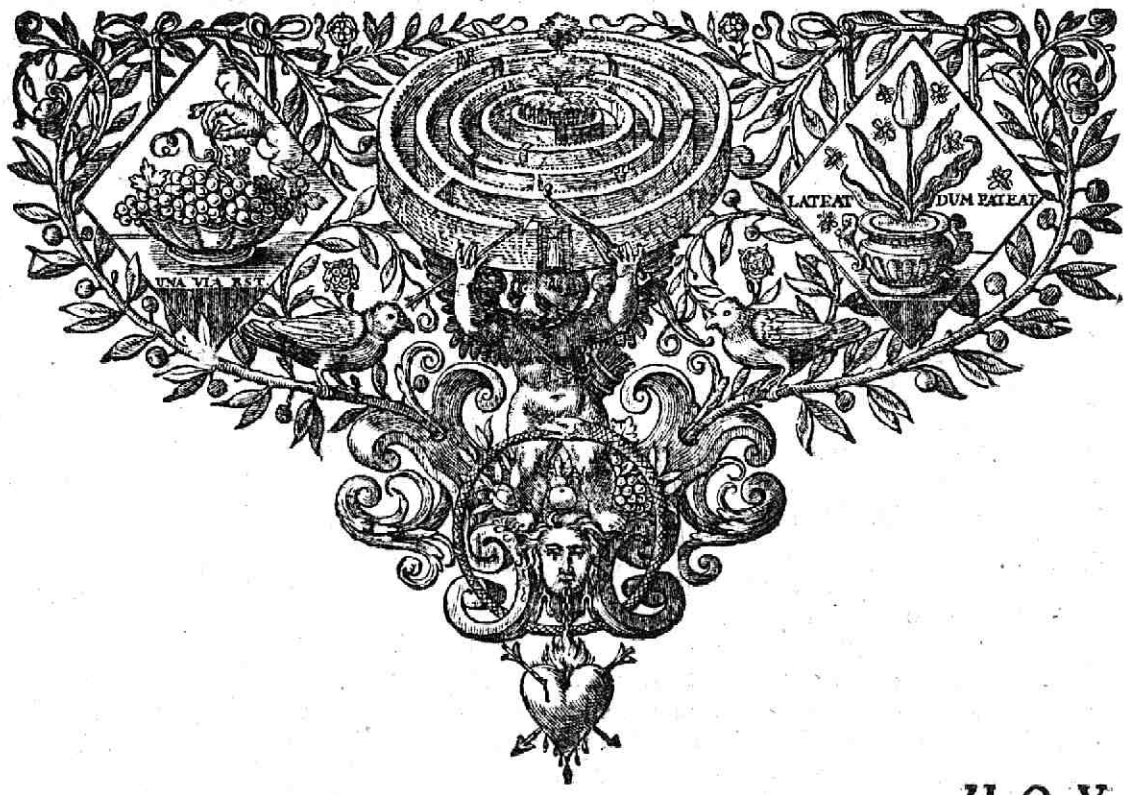

HOV-

HOVVVELICK VEROORSAECKT DOOR DROOMEN.

OF oyt een nacht-geſicht, of vvech-geruckte ſinnen,
Den droom en ſyn gevolgh yet gelden in het minnen,
Yet brengē aen de trou, ſtaet hier te zijn geſeyt,
En daer is even nu mijn penne toe bereyt.

Een vvonder trou-geval, by niet een menſch verhandelt,
Die oyt Parnaſſus bergh voor deſen heeft bevvandelt,
Staet hier verhaelt te zijn, ten goede van de jeught.
VVat nieu en ſelſaem is dat geeft de meeſte vreught,
Dat geeft de meeſte vrucht, byſonder als de reden
Het ſtuck vvil ondergaen tot in ſyn diepſte leden.
VVel aen dan, geeſtigh volck, vvy komen tot de daet.
Ghy let, na dit verhael, vvat hier te leeren ſtaet.
Tervvijl Hyſtaſpes drough den ſchepter van de Meden,
VVas heerſcher van het lant en al de rijcke ſteden,
En dat ſyn broeders heir (die Zariadres hiet)
Tot aen den gullen ſtroom van Tanaïs gebiet,
Doen vvas Omartes prins van al de groote rijcken,
Die van den ſnellen golf tot in het Ooſten vvijcken.
Hy, ſchoon nu vvel bedaeght, had maer een eenigh kint,
Een maeght die geeſtigh vvas en over-al bemint,

Een blomtjen noyt gepluckt, een rooſjen verſch ontloken,
Van vviens vermaerde jeught vvert over-al geſproken.
Sy vvas naer hooffche vvijs en geeſtigh op-gevoet,
Van adel vvonder hoogh, maer hooger van gemoet.
Daer vvas een hollen bergh in ouden tijt te vinden,
Gelegen in het kalm en buyten alle vvinden,
Men ſagh hier geenen dagh of ſtralen van de ſon,
Vermits het duyſter hol geen licht ontfangen kon.
De deur vvas ſonder har om geen gerucht te maken,
En dat door haer gekir geen oogh en ſou ontvvaken.
Daer vvas geen ambachtſ-man die met den hamer vvrocht,
Geen ongeruſtigh hooft dat op ſyn handel docht.
Daer quam geen hagel-buy gevallen op de bergen,
Daer quam geen donder-ſlagh de ſtille velden tergen.
Daer vvas een ſoete beeck die over keytjens liep,
En door een ſacht geſuys het oogh tot ſlapen riep.
Op't voor-hof vvas een tuyn gebogen naer het zuyden,
Beplant met mane-kop en duyſent groene kruyden,
Vervveckers van den ſlaep. geen hont baſt op het erf,
Geen gans of ander dier en queeckter op de vverf.
Daer vvas geen yver-ſucht, geen ongeruſte ſorgen;
Maer niet als ſtage ruſt tot aen den lichten morgen.
Daer vvas geen haet bekent, geen druck, of ſvvarte nijt,
Geen nare dvveeperij, die in de ſinnen bijt.
Daer quam een dicke vvolck ontrent het ſlot geſegen,
En maeckten vvieder quam tot ſluymer-ſucht genegen.
Siet daer een vreemt geheym, daer ſigh de Slaep onthout,
Door vrou Natura ſelfs met eyger hant gebout.
Door al het ſtil vertreck zijn duyſent ledekanten;
Daer liggen op een ry ſyn vveerde lijf-travvanten,
En vvat men droomen hiet, een vvonder vreemt gebroet,
Dat bijſter ſelſaem ſpoockt en vreemde ſaken doet.

Een deel kan aen het volck een blijden geeſt vervvecken;
Maer vvatter omme-gaet en is maer om te gecken.
Eylaes! haer ganſch vermaeck en is maer enckel vvaen.
VVant als de ſlaep verſchiet, dan is de vreught gedaen.
Een deel kan yemants hert in bange droefheyt ſtellen,
En met een grooten ſchrick tot in de ziele quellen;
Een deel ſtort yemants hert als midden in den doot;
Maer als de ſlaep verloopt, ſoo is hy buyten noot.
Een deel is vvonder licht om op te zijn gedreven,
En leert een menſchen kint gelijck een vogel ſvveven.
Een deel heeft ſyn vermaeck ontrent de vvoeſte zee,
Een deel in 't groene vvout, en by het jonge vee.
Een deel doet yemants hert gelijck een ſteen verherden,
Een deel leert eenigh menſch een peert of ezel vverden.
Een deel, een machtigh vorſt. en vvaerom meer verhaelt?
Het is een kluchtigh volck dat om de geeſten dvvaelt.
Soo veel de dieren zijn, die op der aerden leven,
Soo veel de ſterren zijn, die om den hemel ſvveven,
Soo veel het blom-gevvas is in een luſtigh dal,
Soo groot is haer bedrijf, ſoo veel is haer getal.
De Slaep om deſen tijt, de prinçe van de bende,
Iuyſt als hy met gemack ſyn leden omme-vvende,
Sprack dus ſyn gaſten aen: VVie ſal op deſen nacht
Gaen ſpoken door het lant, en toonen onſe macht?
VVie ſal den bulle-man, vvie ſal den nicker maken?
VVie ſal het ſlechte volck en vvie een prins genaken?
VVie ſal een jonge maeght gaen ſtorten in den ſin.
Het ſoetſte van de jeught, de krachten van de min?
VVie ſal een jongh geſel ſyn lieffſte doen genieten,
En met een gulden ſchicht hem in den boeſem ſchieten?
VVie ſal of dit beſtaen, of grooter vvonders doen?
Op, mackers, uyt het bed, op, geeft u in het groen.

Op, ſvveeft ontrent de jeught, of om bedaeghde menſchen,
Die eer, of machtigh goet, of groote ſtaten vvenſchen.
Gaet handelt yder een, na dat het u bevalt,
Tervvijl de vvijſte man op ſynen leger malt.
Hier op quam Soet-bedrogh ſigh toonen op de kamer,
En ſeyde tot den Slaep: Geen ſpoock en is bequamer
Te doen vvat ghy beveelt als ick en mijns gelijck;
Laet my te deſer uyr gaen ſvveven door het rijck.
Ick ſal al vvaer ick kom gaen drijven vreemde rancken;
De menſchen even-vvel die ſullen my bedancken.
VVant ſiet een ſlechten bloet, een klunten aen den dijck
Die ſtel ick uyren langh een grooten prins gelijck.
Ick hebbe leſt een bloet geluckigh konnen maken,
Vermits ick maer alleen ſyn leden quam genaken.
Hy vvas Alexis vrient een klunten uyt het lant,
Soo rouvven harders kint als ick voor deſen vant.
Noch gingh ick even-vvel my deſe kracht vermeten,
Dat ick den kalen droes ſyn leet ſou doen vergeten.
Hy lagh ontrent een ſeugh te midden in den ſtal
Out, ſchamel, overſtolpt van enckel ongeval.
Ick quam hem door het oir tot in het breyn geſegen,
Ick ſagh vvie dat hy vvas en vvaer hy vvas gelegen,
Ick blies hem in den kop een ſoete dvveeperij,
En ſtracx vvas hem de geeſt van alle kommer vry.
Ick gingh mijn vvonder-kunſt noch vorder openbaren,
Ick nam hem uyt de kop de ſvvaerte van de jaren,
Ick gaf hem jeughdigh bloet, ten minſten na den ſchijn,
Ick maeckte dat hy meynd' een edelman te zijn,
Den ſtal een prachtigh hof. het loeyen van de beeſten
Dat nam hy voor geſangh van al de fraeyſte geeſten.
Ick gaf dat hy de lucht als ſoet en luſtigh prees,
Hoe-vvelder van het vee maer enckel ſtanck en rees.

Al

Al vvas hy ganſch begaet, en bijſter vuyl bekrooſen,
Hem dacht hy lagh geſtreckt te midden in de rooſen.
Ick gingh hem boven dat beſtoken door de min.
Een ſogh die by hem lagh die ſcheen een koningin,
Die ſcheen tot hem geſint, en quam tot hem genaken,
En vvou door ſoet onthael den harder vrolick maken.
Hy nam haer in den arm, ſy biet hem haren mont,
Die hy gelijck een roos en noch al ſoeter vont.
Hy taſt haer naerder aen, om volle luſt te plegen,
En, naer het ſchijnen mocht, ſy vvaſſer toe genegen;
Maer ſiet dien eygen ſtont ſoo kraeyder juyſt een haen,
En ſtracx ſoo vvas de ſlaep en alle vreught gedaen.
Ach! Mopſus liet terſtont ſyn rauvve vingers glippen.
VVant ſiet een vuyle ſogh die lagh hem aen de lippen.
Daer vvenſcht de rauvve quant door ongeſtuymigh bloet,
Dat noyt in ſyn bedrijf een hane vvoonen moet.
Hy vvenſcht dat hy terſtont den kraeyer mochte grijpen,
Om hem van ſtonden aen den roeper toe te nijpen.
Maer vvat de man bedrijft, 't en gaf hem anders niet,
Als dat hy des te meer ſyn eygen vveſen ſiet.
VVel, dit is mijn bedrijf, en door mijn ſoete grillen
Soo doe ick menighmael al vvat de menſchen vvillen,
Iae meer als yemant vvenſcht. Dus geeft my nu verlof,
Dat ick voor onſen bergh magh kieſen eenigh hof,
Magh ſvveven op een ſlot, of op een ſchoone vvooningh,
Of plegen mijn bedrijf ontrent een grooten koningh.
VVaer dat ick immer gae, of vvaer ick komen ſal
Daer is mijn ſpokerij de menſchen lief-getal.
Soo haeſt als Soet-bedrogh ſyn reden had geſproken,
Soo heeft hy vvederom ſyn oogen toe-geloken,
Vervvonnen van den ſlaep, ſoo dat hy ſuyſebolt,
En in het ſachte dons als eerſtmael henen rolt.

Doch

Doch VVaer-droom nam het vvoort: O ſoetſte van de goden,
Die al vvat adem blaeſt hebt onder u geboden,
Verquicker van de menſch, die bange zielen ſtreelt,
En moede leden ſtijft, en ſiecke lieden heelt,
'T is eenmael langh genoegh een mallen aert gedreven,
En met den neus geleyt die op der aerden leven.
Ey, laet my gaen te vverck gelijck ick ben genaemt.
Draeght u van nu voortaen gelijck het u betaemt.
Ick vveet een jonge maeght in hoogen ſtaet verheven,
Die aen een ruſtigh man is vveert te zijn gegeven,
Niet in een looſen ſchijn, maer in de vvare daet,
En, ſoo het u bevalt, ick vveet haer goeden raet.
Ick ſal een vorſten hert tot hare liefde trecken,
Ick ſal haer teere ziel tot ſyne gunſt vervvecken,
En beyd' op eenen nacht; en vvat haer vorder ſchort
Dat ſal haer in den ſchoot ten vollen zijn geſtort.
Laet my ſlechts heden toe, dat ick magh henen vliegen;
'K en ſal geen jongh geſel, geen teere maeght bedriegen,
Geen malle grillen doen, maer dat de goden vought,
En na den rechten eyſch de menſchen vergenought.
De ſlaep-god gaf een knick ontrent ſyn leſte reden,
En VVaer-droom nam het aen, als of hy vvas te vreden.
Dies tijt hy op de reys, en gaf hem in de lucht,
En ſchoon hy dapper ſpoet, hy maeckte geen gerucht.
In 't holſte van de nacht, doen al de dieren ſvvegen,
En ganſch het hof-geſin in ruſte vvas gelegen,
Genaeckt hy tot de koets, vvaer in Odatis lagh,
Daer hy geen kamer-maeght, geen licht ontrent en ſagh.
Hier ſtelt hy in het vverck ſyn alderſoetſte ſtreken,
Hy deckt de ganſche maeght met ſyn geſvvinde vleken,
Hy ſprenght haer om het hooft een vvonder krachtigh nat,
Dat haer met vreemt gevvoel in al de leden ſat.

Het vocht doorkruypt de maeght tot in haer diepſte ſinnen,
En roert haer geeſten om, en leert de vrijſter minnen,
En beelt haer dingen in die ſy voor oogen ſiet,
En, ſoo het ſchijnen mocht, in volle daet geniet.
Sy vont haer aen een beeck die met geſvvinde ſtroomen
Gingh ſvvieren in een dal, en om de groene boomen;
Ter zijden lagh een boſch daer uyt een ridder quam,
Die met een bly gelaet tot haer de reyſe nam.

En als de jonge vorſt het vvater quam te naken,
Soo hiet hy ſyn gevolgh haer ſnelle gangen ſtaken,
En gaf hem by de maeght, en boot haer goeden dagh,
Soo geeſtigh als hy kan, ſoo gunſtigh als hy magh.
Prinçeſſe, met verlof, ick koom tot u getreden,
Bekoort in mijn gemoet door uvve friſſche leden,

V beelt is my vertoont te midden inder nacht,
Daer ick in ſtilte vvas, en om geen vrijen dacht.
'T is (ick en vveet niet vvie) 't is yemant van de goden
Die heeft my in den droom uyt hooge macht geboden,
Te komen in het rijck daer ick op heden ben,
En daer ick niet een menſch als u alleen en ken.
V mont, u geeſtigh oogh, en u bevallick vveſen
Is my te geener tijt by menſchen aen-gepreſen,
Het is een diep geheym dat my de ſinnen drijft,
En dat u ſoet gelaet in mijn gedachten ſchrijft.
Ick ſagh u doen ick ſliep, ick ſagh u ſoete vvangen,
En kreegh van dat ick ſagh een vvonder groot verlangen.
Ick ſagh u ſonder ſien, en doen ick niet en ſagh,
En doen ick in het bed en in het duyſter lagh.
Nu doe ick inder daet dat my de goden rieden,
Ick kome, friſſche blom, aen u mijn herte bieden.
Ick vvenſch oock heden ſelfs, indien ick maer en kan,
Te vveſen uvven vrient, te vverden uvven man.
Maer eer ick vorder gae, ſoo dient het u gevveten
VVie dat ick vveſen magh, en vvaer ick ben geſeten.
Godin, ick ben een vorſt, oock van een machtigh rijck,
Soo dat ick even-ſelfs u vader niet en vvijck.
Siet daer een ſchoon juvveel, geçiert met rijcke ſteenen,
VVel duyſent jaren out, gelijck de vaders meenen.
Het is vvel eer gevveeſt een pant van ſoete min
Aen Tambos defrigh vvijf die groote koningin.
Indien het u bevalt, ghy kont het nu ontfangen,
Ghy kont het, t' mijner eer, om uvve leden hangen;
En ick ſal inder daet en op een vaſten gront
V trouvven dienaer zijn, tot aen mijn leſten ſtont.
Met dat de jonge vorſt het pant haer ſcheen te geven,
Soo quam een dicke lucht ontrent het hof gedreven,

Een

Een lucht die enckel vier en fellen donder ſchoot,
Soo dat de ſoete ſlaep van alle menſchen vloot.
Siet daer voer VVaer-droom vvech, en gingh dē vorſt genakē,
Dien hy van deſe maeght een man verſtont te maken.
Hier doet hy even ſoo en met het eygen beelt,
Gelijck hy met de maeght te voren had geſpeelt.
Odatis gaf haer op, maer 't beelt dat is verdvvenen,
En vvat haer in de nacht te voren is verſchenen.
Daer vvas de juffer gram en bijſter ongeſint,
Dat ſy haer in het bed alleen gelaten vint.
Sy hadde vvel gevvenſt een ſlaep van hondert uren,
Op dat het ſoet geſicht had langer mogen duren.
Maer ſiet het is gegaen, en vvaer Odatis keeck
Daer is geen luſtigh velt, daer is geen reyne beeck.
Daer is geen jongen vorſt. Sy vvou haer geeſten ſtellen,
Maer ſiet een diep gepeys dat koomt haer ſinnen quellen.
Het beelt, het aerdigh beelt, dat haer ſoo vvel beviel,
Dat maelt haer in het breyn, en ſpeelt haer in de ziel,
En ſvviert haer om het hert. Den vorſt ſyn deftigh vveſen,
Syn kloeck en ſchoon geſtel dat is in haer te leſen.
Sy beelt haer ſeker in, en hout het voor gevvis,
Dat dit geen loſſe vvaen, maer vry vvat anders is.
Sy meynt dat inder nacht, als alle dieren ſvvijgen,
De goden in de ziel der menſchen komen zijgen,
En maken dan bekent, vvat hun gebeuren ſal,
Het zy dan bly geluck, of droevigh ongeval.
Sy meynt dat als een droom de menſchen koomt beſtoken,
VVanneer den dageraet alreed' is uyt-gebroken,
(Gelijck hier is gebeurt) dat jae het nacht-geſicht
Heeft dan een vaſten gront, en vry een groot gevvicht.
Sy meynt dat haer de Slaep of een van ſyne knechten
Koomt, door een ſtil geheym, de ſinnen onderrechten,

VVie dat haer ſchoonheyt acht, haer edel huys bemint,
En vvie tot hare jeught ter eeren is geſint.
Of dat een hooger God haer dus koomt openbaren,
Met vvien haer noodigh is, en hoeſe dient te paren,
En dat het eygen beelt, dat ſy in 't duyſter ſagh,
Sigh eens vertoonen ſal te midden op den dagh.
Maer naer een langh gepeys gaet ſy hier tegen ſtellen,
VVat vreemder dvveeperij dat ons de ſinnen quellen,
VVanneer men leyt en ſlaept, en dat op enckel vvaen
Noyt gront en dient geleyt, of vaſt en dient geſtaen.
Dat jae den hemel ſelfs met harde donder-ſlagen
De nare ſpokerij heeft vvech beſtaen te jagen,
En dat een meerder God, geſegen uyt de locht,
De ſlaep en ſyn bedrogh hier geenſins lijden mocht.
En mits ſy niet en vveet het rijck, en min de vvooningh,
Iae niet den blooten naem van dien gedroomden koningh,
Dat op het naer geſpoock niet eens en dient gelet,
Maer voor een nacht-bedrogh gelaten in het bed.
Siet dus maelt haer de geeſt, tot dat haer maeghden quamen,
En door een ander vverck haer dit gepeys benamen.
Men ſeyt haer, dat het hof ſal rijden op de jacht,
En dat de koningh ſelfs op hare komſte vvacht.
Sy, ſchoon vvel eer gevvoon de boſſen af te drijven,
Die vvenſt in dit geval, in huys te mogen blijven.
VVat eertijts haer beviel dat is haer heden pijn;
Sy vvou voor deſen tijt vry liever eenſaem zijn.
Sy vought haer even-vvel, en ſtelt haer om te jagen,
En bleef op deſe reys vvel ſes of ſeven dagen.
Daer vvas een deftigh ſlot getimmert in het vvout,
Daer ſy met haer gevolgh by nachte ſigh onthout.
'T geviel op deſen tocht, dat ſy met raſſche ſchreden
Een hert, nu langh gejaeght, quam happigh na-gereden.

Haer

Haer maeghden zijn vermoeyt, en quamen achter aen,
En sy bleef even-selfs ontrent een heuvel staen,
En vvacht de jagers in. Doch eer de ridders quamen,
Die acht op haer gevolgh en op den koningh namen,
Ondeckt sigh op het velt een geestigh edelman,
Die, naer het schijnen mocht, niet langer rijden kan.
Hy gaf hem na de maeght, en boogh de ganssche leden,
Hy groet het vrouvvelijn, en seyt haer dese reden:
Prinçesse, desen brief die koomt u van een vorst,
Die met syn ganssche ziel na uvve schoonheyt dorst.
Ontvout het kleyn papier, het sal u kondigh maken
Den brant van syn gemoet, den gront van alle saken,
En vvat het vorder raeckt. ghy sult in korten sien,
VVat u den hemel verght, en vvatter sal geschien.
Hy gaf, flucx naer het vvoort, syn peert de volle sporen,
En heeft sigh vvech gemaeckt, en in het vvout verloren.
Odatis stont verbaest. den brief lagh in haer hant,
Daer sy in Griecsche tael aldus geschreven vant:
Den brief die ghy ontsluyt, ô blom van alle maeghden,
Die door een soet gelaet aen prinçen oyt behaeghden,
Koomt u van seker vorst, die noyt u schoonheyt sagh,
En sigh noch even-vvel u dienaer roemen magh.
V dienaer vvil ick zijn, en mochtet u behagen,
Ick vvil u zijn verplicht voor al mijn leven-dagen.
Soo dat de doot alleen, en anders geen geval,
Ons banden open doen, ons handen scheyden sal.
'T en is geen menschen vverck, dat ick u gae beschrijven;
Ghy moet in dit geval u sinnen hooger drijven.
'T en is geen aerdsche tocht, daer uyt mijn liefde vloeyt;
De goden even-selfs die zijnder in gemoeyt.
Het is op desen dagh by-naest een jaer geleden,
Dat al het hof-gesin, dat al de groote steden,

Dat ſchier geheel het rijck tot my in ootmoet quam,
En riet my tot behout van ons vermaerde ſtam.
Mijn Raden al gelijck, die by den handel vvaren,
Die hielden deftigh aen om my te mogen paren,
Men ſpracker van een feeſt, en van een jonge vrou,
Op dat het ganſche rijck de vrucht genieten ſou.
Mijn eerſte kamerlingh, van yder een gepreſen,
Heeft my nu menighmael prinçeſſen aen-gevveſen,
Prinçeſſen op-geſpoort, prinçeſſen toe-gedacht,
En even metter daet prinçeſſen toe-gebracht.
Ick ſagh de luyden aen, die my den handel rieden,
Maer dacht in mijn gemoet, 't en konde niet geſchieden.
Ick vvas van mijner jeught genegen tot de jacht,
Soo dat ick nimmermeer op echte vrouvven dacht.
Noch ſeyd' ick even-vvel, ick vvilde my beraden,
En dencken om het ſtuck, daerom de Stenden baden.
Dan 't vvas maer om de ſleur al vvat ick doen beſtont;
VVant ick en had geen luſt tot vrou of trou-verbont.
Ick bleef dan als ick vvas, ick bleef als noch genegen,
Om in het vvoeſte boſch mijn vreught te mogen plegen;
En ſchier dien eygen ſtont, ſeyd' ick mijn ridders aen,
Dat ick den naeſten dagh ter jacht verſtont te gaen.
Daer ſtelt ſigh yder ſchrap, en gaet hem toe-bereyden,
Om met een moedigh peert te rennen opder heyden,
Te ſvveven door het boſch, en met geheele macht
Het hof met ſyn gevolgh te leyden op de jacht.
De nacht quam onder dies ſigh om den hemel ſtrecken,
En met een duyſter kleet het aertrijck over-trecken.
Ick gaf my naer het bed dat my tot ſlapen riet;
Maer, ſchoon het lichaem ſliep, de ſinnen ruſten niet.
VVaer toe men is geneyght, vvanneer men plagh te vvaken,
Daer in gaet oock de ziel haer inder nacht vermaken.

Het

Het ſchijnt dat ick geſtaegh in nare boſſen dvvael,
En menigh vluchtigh hert met rennen achterhael.
Daer vvas een luſtigh dal te midden op den velde,
Dat ſachtjens neder-ſchoot en naer een vvater helde,
Een vvater vvonder ſchoon, en klaer gelijck een glas,
Verluſtight met een vvout vol aerdigh blom-gevvas.
De kanten als geboort met hooge myrte-boomen,
En met een hoogen bergh, die ſpiegelt in de ſtroomen.
In dit bevallick pleyn, ontrent de reyne beeck,
Daer ſtont een jonge maeght die in het vvater keeck.
Sy had een vvacker oogh, een bly, maer deftigh vveſen,
Het ſcheen Diana ſelfs die vvaſſer in te leſen;
VVant ſy vvas langh en fris, en even ſoo geçiert
Gelijck de jacht-godin, als ſy haer feeſten viert.
Tervvijl ick naerder quam ſoo reeſſer uyt den velde
Een vvonder vreemde galm, die mijn gemoet ontſtelde,
Een ſtemme ſprack aldus: Siet hier een ſchoon juvveel,
Siet hier, geduchte vorſt, dit is u echte deel.
Ick ſocht vvie datter ſprack; maer die is niet te vinden,
De ſtem vvas, als het ſcheen, geboren uyt de vvinden,
Of uyt de lucht gedaelt. Ick ſtonter in beſchroomt,
Het vvas een grooter ſtem als van een menſche koomt.
Doch ick voeld' onder dies mijn herte ganſch beroeren,
En, ick en vveet niet hoe, mijn ſinnen omme-voeren.
Ick vvert dien eygen tijt gelijck een ander menſch,
En ick verliet terſtont mijn 's hertſens ouden vvenſch.
Mijn geeſt vvert tot de maeght met alle kracht gedreven;
Dies ſcheen ick maer alleen in haer voortaen te leven.
Ick kreegh een groote luſt, om haer te mogen ſien,
En om mijn eygen hert haer aen te mogen bien.
'K en had voortaen geen luſt, met hondert ſnelle bracken
Te rennen door het vvout, en door de dichte tacken.

Daer

Daer vvas geen oorlogh meer in al het naeſte velt,
Geen haes, of hert, of vos, geen beir en is gequelt.
Ick voelde mijn gemoet tot haer gevveldigh drijven;
Dies hiet ick mijn gevolgh een vveynigh achter blijven.
Ick had een ſchoon juvveel, dat om mijn leden hingh,
Daer meed' ick aen de beeck en tot de nymphe gingh.
Maer t'vvijl ick beſigh ſtae, en yet begon te ſeggen,
En meyn het aerdigh tuygh haer om den hals te leggen,
Doen hoord' ick inder haeſt een vvonder hart geluyt,
En ſtracx ſoo vvas mijn droom en al de blijdſchap uyt.
Doch of al ſchoon de ſlaep van my vvas af-gevveken,
Noch bleef het ſoet geſicht in mijn gedachten ſteken,
Ick ſagh het aerdigh beelt daer ick in 't duyſter lagh,
Ick ſagh het ſoo het is, oock doen ick niet en ſagh.
De ſon rees onderdies, ick liet het jagen blijven,
En gingh van ſtonden aen den ganſchen handel ſchrijven,
En hoe de nymphe ſtont, en hoeſe vvas geçiert,
En hoe het geeſtigh hair haer om de vvangen ſvviert.
In 't kort haer ganſchen ſtant. Ick gingh het vvonder ſeggen
Aen hun die zijn gevvoon mijn droomen uyt te leggen,
Een diep-geſinnet volck, dat vreemde dingen vveet,
En (naer het ſchijnen magh) als met de goden eet,
Als in den hemel vvoont. dit gingh daer openbaren
Dat my den hemel verght om my te vvillen paren,
En dat ons Hymen ſelfs vertoont in dit geval,
VVaer dat my dient gegaen, en vvien ick kieſen ſal.
Maer vvaer ſy vvoonen magh, die my is aen-gevveſen,
En by de goden ſelfs ten hooghſten is gepreſen,
VVaer (ſegh ick) deſe maeght voor my te vinden ſtaet,
Daer toe en vviſt de kunſt voor my geen nutten raet.
Hier op is my de geeſt door gramſchap aen-geſteken,
Ick dreyghd' hun al gelijck den kop te laten breken,

Ten

Ten zy men even ſtracx de vrage my ontbint,
En vvijſ' in vvat gevveſt haer deſe nymphe vint.
De lieden zijn verbaeſt, en vveten niet te ſeggen,
Haer ambacht ſtreckt alleen om droomen uyt te leggen.
Maer vvaer ſy vveſen magh, die ick niet noemen kan,
Daer vveet, gelijck het bleeck, geen ſterre-kijcker van.
VVat raet in dit geval? Ick liet een ſchilder halen,
Die menſchen is gevvoon ten beſten af te malen,
Dien geef ick mijn geſchrift, en ſegh hem boven dat,
Hoe ick haer ſoet gelaet voor deſen heb gevat.
Ick ſegh hem, ſoo hy vveet haer vvangen na te maken,
En kan na rechten eyſch haer edel vveſen raken,
Dat ick hem loonen ſal ſoo vvel als eenigh menſch,
Oock boven ſynen eyſch, jae boven ſynen vvenſch.
De meeſter tijt te vverck. ick ſegh hem alle ſaken,
Die hare friſſche vervv, en die haer vveſen raken,
En hoe dat haer de mont, haer oogh, en ſoet gelaet,
En hoe dat haer de borſt, en al het lichaem ſtaet;
Ick ſegge dat hy moet doen bloſen hare kaken,
En dat hy als een gout haer vlechten heeft te maken;
Haer aenſicht niet te vet, en even niet te ſchrael,
Haer tanden als yvoir, haer lippen als corael,
Haer oogh van ſchoonen glans gelijck de gulde ſtralen
Die uyt een klare lucht op aerden neder dalen,
Haer leden net gevought gelijck een jonge ree,
Haer mont gelijck een roos, haer borſt gelijck een ſnee,
Haer kinne vvat geklooft, en putjens in de vvangen,
Haer vlechten als een net om herten in te vangen.
In 't korte vvat de ſlaep mijn hert had in-geprent,
Dat maeck ick, ſoo ick kan, den goeden man bekent.
De goede ſchilder vvrocht, als met de ganſche ſinnen,
Om prijs, maer boven al om gelt te mogen vvinnen.

Dan ſtreeck hy vvacker toe, dan vreef hy vveder uyt,
Maer vvat hy pooght te doen, hy quam tot geen beſluyt.
Ten leſten quam de man een ſoeten ſtreeck te geven,
En ſiet! na dat my docht het beelt dat ſcheen te leven.
Dies riep ick: VVeerde vrient, bedvvinght u rap pinçeel,
Ick ſie het aerdigh dier, ick ſie het ſchoon juvveel,
Ick ſie mijns herten vvenſch, ick ſie haer deftigh vveſen;
V kunſte, geeſtigh man, is vveert te zijn gepreſen.
Ick gaf hem lofs genoegh, en al met vollen mont;
Maer, dat hem beter vvas, ick ſchonck hem duyſent pont,
En dan noch boven dat een vvonder ſchoone keten,
En macht om in het hof voortaen te komen eten.
Dit maeckt de man verblijt, hy gaf my grooten danck,
En vvou mijn dienaer zijn ſyn leven-dagen lanck.
Ick liet terſtont het beelt, met vvonder groot verlangen,
In mijn verheven zael voor al de vverelt hangen,
Op dat al vvieder quam mocht brengen aen den dagh,
Of hy ſyn leven oyt dit vveſen elders ſagh.
Hier ſteld' ick prijſen toe. voor eerſt een gouden keten
Voor die het ſtuck ontdeckt, en my ſou laten vveten.
Dies ſagh ick dat het volck hier op gedurigh peyſt.
Doch meeſt dat even-ſtaegh in verre landen reyſt.
Iuyſt als de derde ſon quam uyt de zee gereſen,
Verſchijnt ons ſeker man, die kent haer eerbaer vveſen,
Die ſeyde met beſcheyt, en met een vollen mont,
En na dat ick het greep, als op een vaſten gront,
Die ſeyde, dat het beelt geleeck in volle leden
Een nymph, om hare deught van yder aen-gebeden,
Een dochter van een vorſt, die hy Omartes noemt,
Van vviens doorluchtigh huys de ganſche vverelt roemt.
Stracx koos ick een geſant, en ſtierd' hem na de landen,
Die Tanais omvanght in ſyn bemoſte ſtranden.

Ick

Ick gaf hem laſt, te ſien door al het ganſche rijck,
VVie met het geeſtigh beelt in vveſen is gelijck.
De man die loopt te poſt met onvermoeyde leden,
Doorrent Omartis lant, en hondert groote ſteden,
Tot dat hy in het hof ten leſten eens belent,
Al vvaer hy ſigh vertoont, maer hout hem onbekent.
En om van alle dingh den rechten gront te vveten,
Soo koomt hy op den noen, en ſagh den koningh eten,
Hy ſagh een jonge maeght, die aen de tafel quam,
En even hare plaets ontrent den koningh nam.
Dit vvaert ghy, ſchoone blom, ô peerel van de vrouvven;
Dies kon mijn af-geſant ſigh geenſins vvederhouvven,
Hy vveet niet vvat te doen, of vvat hy vorder vvil;
V vveſen en het beelt en hebben geen verſchil.
Dit vint hy maer alleen, dat u bevallick ſpreken
Niet met het ſtomme beelt en dient te zijn geleken,
En dat noyt ſchildery en heeft het innigh ſoet,
Gelijck een vvare maeght, en als het leven doet.
Hy rent dan vvederom, om mijn ſyn vveder-varen
(Gelijck hem vvas gelaſt) te komen openbaren.
Hier door vvert ick verruckt, en uytter-maten bly,
En kuſte duyſent-mael u ſoete ſchildery.
VVat ſtaet my nu te doen, ô vvenſch van mijn gedachten,
Als trooſt in dit geval van u alleen te vvachten?
VVat ick u bidden magh vervult nu metter daet
Dat ons het diep geheym, dat ons den hemel raet.
De Slaep, gelijck ghy vveet, is eene van de goden,
En heeft in ſynen dienſt vvel hondert ſnelle boden,
Die ſtaen voor hem bereyt, die ſent hy over-al,
En dvvinght met dit geſpoock geheel het aerdſche dal.
Hy kan, vvanneer hy vvil, ons ſinnen ganſch verblijden,
En rucktſe vvederom in vvonder bitter lijden,

Hy is een opper-vorſt, een koningh van de nacht,
En heeft op alle vleeſch gevvelt en volle macht.
Indiender yemant meynt ſigh tegen hem te ſtellen,
Hy kan hem even-ſtaegh met hondert ſpoken quellen,
Hy leyt hem, dien hy vvil, aen Charons ſvvarten boot,
En druckt in ſyn gemoet de prangen van de doot.
Ick bidde, ſchoone blom, koom doet ſyn vvel-behagen,
Ghy ſult u jonckheyt ſien in vvonder blijde dagen,
Ghy ſult prinçeſſe zijn, en even mijns gelijck,
En plegen hooge macht door al mijn deftigh rijck.
Ick ſal u boven dat, ick ſal met al de ſinnen,
Ick ſal u tot het graf en na de doot beminnen.
Hoe kan het anders zijn. Ghy zijt een heyligh pant,
Dat op my neder daelt als uyt der goden hant.
Maer 't is, beroemde maeght, al langh genoegh geſchreven,
Ick ſend' u mijn geſant, vvilt dien het oire geven.
Hy is mijn eerſte Raet, mijn dienaer inder noot,
Hy ſal mijn innigh hert u ſtorten in den ſchoot.
Soo ras het vrouvvelijn den brief had over-leſen,
Soo is in haer gemoet een koude ſchrick gereſen,
Sy vint dat haer de prins heeft in den droom geſien;
Maer vveet niet hoe het koomt, of hoe het kan geſchien.
Sy vint dat haer de vorſt juyſt doen begon te minnen,
Als hem de ſoete ſlaep beſat de ganſche ſinnen,
Sy vint dat haer de gunſt, die ſy den koningh draeght,
Met droomen is vervveckt en in de borſt gejaeght;
Sy vint als dat de prins haer gunſt heeft in-genomen,
Met dat het nacht-geſicht is over hem gekomen,
Sy vint als dat de ſlaep, gelijck een ſchilder doet,
Heeft met ſyn edel beelt geſchildert haer gemoet;
Sy vint dat haer de vorſt bemint uyt alle krachten,
En dat ſy vvederom hem ſtreelt in haer gedachten,

Sy

Sy vint dat hy verſoeckt haer trou en rechter hant,
En dat haer ziel begeert het eygen minne-pant.
O goden, ſeyt de maeght, ſiet daer tvvee jonge menſchen,
Die beyd' het eygen dingh van ganſcher herten vvenſchen.
O ghy die aen het vverck ſyn gront en vveſen gaeft,
Ick bidde vvat ick magh, dat ghy ons herten laeft.
Ick bidde datje vvilt het ſtuck alſoo beleyden,
Dat ons de bleecke doot alleen ſal konnen ſcheyden.
Eer datſe vorder ſprack ſoo quam het ganſche rot,
En leyt haer uyt het boſch en naer haers vaders ſlot.
Hier ſtaet een yder ſtil, hier doet de koningh langen
Al vvatter met den hont of netten is gevangen;
Hy ſiet, hy taſt het aen met vvonder groot vermaeck,
En geeft hem voorts tot ruſt vervvonnen van de vaeck.
Met dat de ſvvarte nacht ten leſten vvas verdvvenen,
Is in het naeſte dorp een groote ſleep verſchenen,
Een ſleep van deftigh volck, maer anders in gevvaet
Als yemant daer ontrent of in de ſteden gaet.
Haer kleet dat vvijſtet uyt, en doet genoeghſaem blijcken,
Hen af te zijn gedaelt uyt verre koninghrijcken.
Een die het opper-hooft van dit geſelſchap vvas,
Die voed een langen baert, en vvit gelijck een vlas.
Eer dat hy vorder gaet, beſchickt hy trouvve knechten
Die eerſt, van vvaer hy quam, den koningh onderrechten.
Omartes, des verſocht, bereyt een gunſtigh oir,
En eer de middagh koomt ſoo krijght de man gehoor.
'K en vvil op ſyn geſpreck niet lange blijven malen,
Oock vvatter omme gingh en ſal ick niet verhalen;
Het ſtuck dat dient bekent. een vvoort is hier genough.
O datis vvas de gront daer op ſyn rede ſlough.
Die is de friſſche blom, de kroon van alle doucken,
Die hy voor ſynen heer ten echte komt verſoucken,

Een heer die machtigh is, en al het rack beſtiert,
Daer om dat Tanais met gulle ſtroomen ſvviert.
Omartes kent den vorſt, en dat in volle leden;
Maer vvil ſyn eenigh kint ſoo verre niet beſteden.
Hy ſpaert de ſchoone maeght voor ſoo een edelman,
Daer hyſe dickmael ſien en veel beſoecken kan.
De vorſt vvort dan ontſeyt, en hy die vvas geſonden
Heeft ſigh als buyten hoop en ſonder trooſt gevonden;
En des al niet-te-min, nadien hy ſcheyden moet,
Soo vvert hem toe-geſtaen, dat hy Odatis groet.
Hy dient hem van den tijt, hy ſeyt haer vveynigh reden,
Maer die noch even-vvel haer rillen door de leden.
Een poel die in haer ſelfs noyt ſonder vvater ſtont
Krijgt, ſchoon het maer en mot, vvel haeſt eē vveeckē gront.
Omartes, nu bevvuſt dat ver-geſete vorſten
Op ſyn Odatis ſien, en na haer ſchoonheyt dorſten,
Stelt vaſt in ſyn gemoet, dat ſy daer in het lant
Is nut te zijn beſteet en haeſt te zijn gemant.
Hy vvil haer niet-te-min in vryheyt laten kieſen
Door vvien ſy in het rijck haer maeghdom vvil verlieſen.
Hy ſeyt haer ſyn ontvvorp, en ſtelt een vaſten dagh,
Soo kort in haer begrijp als immer vveſen magh.
Sy, die tot deſe keus niet is geſint te komen,
Bidt dat de korte tijt magh langer zijn genomen,
Seyt dat haer teere ziel is ſvvack en ganſch verbaeſt,
En dat ſoo grooten ſtuck toch niet en dient verhaeſt.
Omartes even-vvel, beducht op alle ſaken,
En vvil hoe dattet gae den tijt niet korter maken.
Hy geeft dan vorder laſt, dat alles zy bereyt;
En ſtracx ſoo gaet het vverck, na dat de koningh ſeyt.
Men liet door al het rijck aen yder openbaren,
Dat hy een dochter heeft van drie-mael ſeven jaren,

En dat hy haer vergunt, dat ſy een bruylofs dagh,
Dat ſy naer eygen ſin een man verkieſen magh.
Daer maeckt ſigh yder op als met de ganſche leden,
En komt in volle glans en deftigh aen-getreden.
VVie vveter (meynt de jeught) aen vvien het bly geval,
Aen vvien de ſchoone kans ten deele vallen ſal.
Odatis onder dies roept een van hare knechten,
En gaet hem van het ſtuck vvel grondigh onderrechten,
Seyt dat hy nachten langh en met een raſſen ſpoet,
Seyt dat hy vvonder ſtil ſyn reyſe ſnellen moet.
Sy geeft de poſt een brief met ſoeten inct geſchreven,
En hy tijt op de reys, als van den vvint gedreven,
Hy rent met alle vlijt, ſoo ras hy immer magh,
Daer Zariadres heir als doen te velde lagh.
Het leger vvas geſtreckt ontrent de gulde ſtranden,
Daer Tanais beſpoeyt de vette koren-landen;
En mits de ſnelle poſt ontrent den koningh ſtont,
Ontſluyt hy met beſcheyt aldus ſyn heuſchen mont:
De ſchoonſte, machtigh vorſt, van die op aerden leven
Heeft my dit kleyn papier aen u gelaſt te geven.
Door-leeſt maer dit geſchrift, ghy ſult terſtont verſtaen,
VVaer toe Omartes tracht, en hoe de ſaken gaen.
De vorſt ontvvint den brief, en vinter in te leſen,
Dat hem ontſteken doet in ſyn manhaftigh vveſen.
Hy vveeght het vreemt geval, hy ſiet een korten tijt,
Hy vint als dat het vverck geen uyt-ſtel meer en lijt.
Hy telt de dagen af, die hem noch over bleven;
Maer 't ſchijnt te laet te zijn hem op den vvegh te geven,
Hem dunckt dat hy geen raet om daer te zijn en vveet,
Al had hy ſchoon het peert dat Perſeus eens bereet.
Hy ſeyt des niet-te-min: VVat ſal ick langer peyſen?
Ick vvil van ſtonden aen my ſtellen om te reyſen.

Op,

Op, op, ſvvaermoedigh hert, de kanſſe dient gevvaeght.
Ick ſal doen vvat ick kan, en God vvat hem behaeght.
Tvvee dienaers ſonder meer, die van den handel vveten,
Zijn met den jongen vorſt in haeſten op-geſeten,
En ſpoeyen haren vvegh, en rennen door het vvout.
Van 't leger blijft de ſorgh aen die het is betrout.
Den adel onder dies met al haer ganſch vermogen
Quam na des koninghs ſlot in alle macht getogen.
Al is het ſchoon paleys van vvonder groot beſlagh,
Noch vont men dat het volck niet in het hof en magh.
Omartes maeckt een vvet; die min als tvvintigh vvaren,
Of die nu zijn gegaen tot tvvee-en-dertigh jaren,
En vvert geen plaets vergunt. en, ſiet, op dit geval
Vermindert van den hoop al vry een groot getal.
Als nu de friſſche jeught te ſamen is gekomen,
Soo heeft de groote vorſt een kop ter hant genomen,
Een kop van enckel gout. hy ſprack ſyn dochter aen,
En hietſe voor het volck en om de kamer gaen:
Odatis (ſeyt de prins) ſiet, duyſent edel-lieden
Zijn even nu geſint haer trou aen u te bieden,
En ghy zijt heden ſelfs door my een vrije maeght,
Verkieſt de friſte vorſt, of dien het u behaeght.
En als ghy ſult een prins, een graef, of ridder vinden,
Aen vvien ghy zijt geneyght u teere jeught te binden,
Soo geeft hem deſen kop, en die ghy biet den vvijn
Die ſal voor eerſt u man, en daer na koningh zijn.
Odatis op het vvoort die ſtaet geheel verſlagen;
Sy moet des niet-te-min, ſy gaet de kanſſe vvagen,
Sy geeft haer tot het vverck, ſy vvandelt door de zael
Niet ſlechts voor eene reys, maer ſes of ſeven mael.
Al vvaerſe maer een reys haer lieffelicke ſtralen
Laet op een jongen vorſt of op een ridder dalen,

Die

Die is terſtont in hoop dat hem een ſchoone vrou,
Dat hem de kroone ſelfs ten deele vallen ſou.
Maer als de jonge maeght de ſchaer heeft over-keken,
Soo iſſe vvederom tot hare plaets gevveken,
En ſprack ten leſten dus: Mijn oogh is ganſch verblint,
Om dattet over-al ſoo grooten keuſe vint.
Schier yder die ick ſie is vveert te zijn gekoren,
En, ſoo het ſchijnen magh, als tot een kroon geboren.
Voor my ick ben verdvvelmt in ſoo een rijcken glans,
In ſoo een ſchoonen hoop van uyt-geleſe mans.
Daer is nu voor het rijck geen koningh op te rapen,
Ick moet noch deſe nacht hier over my beſlapen;
Het is een vvichtigh ſtuck voor al den ganſchen ſtaet.
Hier dient niet in gedaen als naer een diep beraet.
De vorſten al gelijck die by den koningh ſaten,
Die hebben nevens hem haer voorſtel toe-gelaten.
Een yder prees de maeght, dat ſy met oordeel gingh,
En niet in haeſt en koos een rauvven jongelingh.
Odatis vvas verblijt, ſy had een dagh gevvonnen;
Maer ſiet het tvveede licht dat vvas alree begonnen,
En ſy vernam geen poſt, en min den jongen vorſt,
VViens beelt gedurigh ſpeelt ontrent haer jonge borſt.
Daer gaetet vveder aen. de koningh is geſeten,
Die laet aen al het volck en al de ridders vveten,
Dat nu de ſoete tijt de blijde ſtont genaeckt,
Dat hem een edel vorſt tot ſvvager zy gemaeckt.
Daer koomt het vrouvvelijn ter zalen in-getreden,
Van yder een geſtreelt, van yder aen-gebeden;
Daer vvort haer vvederom de kop ter hant gedaen,
En ſy is op een nieu de kamer om-gegaen.
Maer hoort een ſelſaem dingh, haer teere voeten glippen,
En dreygen haer een val, ſoo dat haer roode lippen

Verbleycken van den ſchriek, en dat de gulde ſchael
Verloor haer edel nat te midden op de zael.
Een prieſter daer ontrent, die gaet den koningh ſpreken,
Die gaet van ſtonden aen den ganſchen handel breken.
Hy ſeyt, hoe dat de ſchrick, en 't ſtorten van den vvijn,
Ontrent het deftigh vverck ongure teyckens zijn.
Hier op ſoo heeft de vorſt van ſtonden aen geboden,
Een noodigh offer-vverck te brengen aen de goden,
En 't vvert terſtont gedaen, en alle dingh geſtaeckt;
Dat aen het vrouvvelijn een vrolick herte maeckt.
Men hiet van ſtonden aen een vvitten os te brengen,
Men liet het vveligh beeſt met rooden vvijn beſprengen,
Men çierdet met een krans van edel blom-gevvas,
Dat uyt des koninghs huys een jonge vrijſter las.
En, naer een vreemt gelol hier over uyt-geſproken,
Soo vvort ſtracx aen het dier het moedigh hooft gebroken,
En Hymen toe-gevvijt, en metter daet verbrant,
Ten goede van de maeght en van het ganſche lant.
De prieſters die met ernſt het ingevvant beſagen,
Voor-ſeggen groot verdriet en vvonder harde plagen,
En ſeggen, dat het vverck niet langer ſtaen en magh,
Als tot het eerſte licht en aen den naeſten dagh.
Hier vvort de maeght verſocht, en niet-te-min geboden
Te doen als dat behoort den vville van de goden,
Op dat geheel het rijck, en ſy noch boven dat,
Met peſt en haeſtigh vier niet vvegh en zy gevat.
De tijt doet haren loop, ſy moet op heden kieſen,
Of moet haer vaders gunſt en eygen heyl verlieſen;
Hier gaetet aen de man, Odatis herte drilt,
Onſeker vvatſe doen of vvatſe laten vvilt.
Sy vvort hier op verſocht, ſigh op de zael te vinden,
En door een ſoeten knoop haer vaſt te laten binden.

De

De koningh ſeyt haer aen: Dit is de laetſte keer,
Kieſt dochter, kieſt een man, of nu, of nimmermeer.
De juffer op het vvoort begon eylaes te vveenen;
Maer geenſins op den gront gelijck de lieden meenen.
'T is maer een eenigh point. dat maeckt haer dit verdriet,
Dat ſy geen vreemden prins daer in den hoop en ſiet.
Sy gaet ten leſten voort, met grooten angſt bevangen,
Met droefheyt in de ziel, met tranen op de vvangen.
Men let vvien ſy den koop ſal hebben aen te bien;
Maer die haer geeſt beſit en iſſer niet te ſien.
O goden, ſeyt de maeght, hebt ghy mijn hert bevvogen,
En uyt mijn eygen lant met krachten vvech-getogen.
Voltreckt het diep geheym, dat ick in't duyſter ſagh,
En geeft dat ick mijn ziel eens vveder vinden magh.
Tervvijlen datſe ſprack, de rond' is om gekomen,
En ſy en heeft geen vorſt of ridder aen-genomen.
Haer vader is verbaeſt, en vveet niet vvatter ſchort,
Dat ſy niet anders doet als datſe tranen ſtort.
Daer ſiet een yder toe, vvat datter ſal geſchieden,
Of vvat in dit geval de koningh ſal gebieden.
Maer juyſt dien eygen ſtont een jongh een vvacker helt
Heeft ſigh ontrent den vorſt en voor de maeght geſtelt.
Syn kleet is niet gemaeckt, gelijck in onſe dagen
De ridders van het rijck of als de prinçen dragen,
Maer op een vreemde vvijs; en des al niet te min
Daer ſtack een groote koſt en rijcke ſteenen in.
'T geveſt van ſyn gevveer dat is aen alle kanten
Ganſch heerlick op-geçiert met groote diamanten,
En al ſyn ander tuygh dat blonck gelijck de ſon,
Soo datter niet een menſch den glans verdragen kon.
Hy ſprack Odatis aen: Aenſiet nu metter oogen
Hem die u in den droom de goden quamen toogen.

Ghy vveet, ô ſchoone maeght, al vvatter is geſchiet;
Voltreckt dan nu het vverck dat u den hemel riet.
Sy ſlough haer oogen op, en ſagh het edel vveſen,
Dat ſy, oock ſonder ſien, te voren had gepreſen.
Sy kent ſyn heuſche tael, ſyn oogh en hupſen mont,
Gelijck ſy aen de beeck te voren ondervont.
Sy kent ſyn ganſch geſtel van boven tot de voeten,
Iuyſt als hy in den nacht haer eertijts ſcheen te groeten.
Sy treet dan naerder toe, en ſeyt hem: Edel vorſt,
Ontfanght dit ſchoon juvveel, en leſt hier uvven dorſt.

Ontfanght oock boven dat een hert tot u genegen,
Ontfanght mijn reyne trou; vvant die is u verkregen
Ontfanght mijn die ghy ſiet, en ſoo ick heden ben;
En vveet, dat ick geen man als u, ô prins, en ken.

Hy

Hy nam het edel vat, en heeft terſtont gedroncken,
En ſtracx is aen de jeught de moet geheel ontſoncken.
Een yder ſtont verbaeſt van dit beleeft onthael,
En ſiet, daer rees gevvoel door al de groote zael.
Een prinçe daer ontrent, die al voorſeker ſtelde,
Dat hy dit aerdigh vvilt ſou lichten uyt den velde,
Riep: 'T is een vreemdelingh die hier ſyn trouvve biet,
En dat en is voor al des koninghs vville niet.
T'ſa rept u, friſſche jeught, en vvilt het ſtuck beletten,
En ſtuert het deftigh vverck na luyt van onſe vvetten,
En vveert den vreemdelingh. Op dit onruſtigh vvoort
Soo rees een yder op, een yder is geſtoort.
Een yder maeckt gevvoel, gelijck de bijen plegen,
VVanneerder in den korf een hommel koomt geſegen.
Daer rijſt de koningh op, daer gaen de degens uyt,
Daer ſvviert het groote rot ontrent de jonge bruyt.
Als Zariadres ſagh hoe dat de ſaken ſtonden,
En hoort het ſnar geroep van al de grage monden,
Hy nam de ſoete maeght, en leytſe metter hant,
Tot hy die van de zael en in de ruymte vant.
Daer ſtont ſyn trou gevolgh met ſeven verſche peerden,
Al ſnel gelijck de vvint, en al van grooter vveerden.
Het beſte van den hoop dat vvert hem toe-gepaſt,
Hy veerdigh in de zael, en hout Odatis vaſt,
Hy veerdigh op den loop, al vvat de peerden mogen;
Het ſchijnt niet datſe gaen, maer ſnellick henen vlogen.
Hy roept by vvijlen uyt: Pyrois, edel dier,
Ghy voert mijn beſte pant, mijn ziel, mijn eerſte vier,
Mijn trooſt, mijn herten luſt. vvilt nu geen leden ſparen,
Ick ſal u naderhant mijn vrientſchap openbaren,
Mijn gunſte laten ſien. Het ſcheen als of het vvoort
VVert by het peert verſtaen, ſoo veerdigh gingh het voort.

VVat doet de ridder vlijts, om niet te zijn gekregen!
De peerels van de maeght die ſtroyen op de vvegen:
Haer ſnuyel, haer geſpangh, en menigh aerdigh pant
Die rollen in het ſtof, en in het mulle zant.
Odatis roept: Eylaes, mijn beſte dingen vallen.
De ridder vvederom: 'T is hier geen tijt te mallen,
Mijn rijck is rijck genoegh, vriendinne, vveeſt geruſt,
Ghy ſult haeſt vveder ſien u vollen herten luſt.
Soo haeſt als deſe vlucht is in het hof gevveten,
Zijn flucx in grooten haeſt de ridders op-geſeten,
Die rennen uyt de ſtadt, die ſvveven over-al,
En op den hooghſten bergh, en in het laeghſte dal.
Men vonter in het lant en al de groene velden,
Die ſigh tot ſtrengh vervolgh en na te jagen ſtelden.
Dat had de gramme vorſt aen al de jeught belaſt,
En daer op vvert terſtont met alle vlijt gepaſt.
Odatis onder dies door ſtaegh en haeſtigh rijden,
Heeft leet en ongemack, heeft pijn genoegh te lijden,
Tot dat de jonge vorſt in ſeker vvout belent,
Daer hy geen uyt-komſt ſiet en geenen vvegh en kent.
Hoe dat hy vorder rijt, hoe dat de dichte tacken
Hun dreygen meerder nacht, en grooter ongemacken.
De velden zijn bedeckt door ruyghte van den braem,
En ſtracx is al de pat tot rijden onbequaem.
En t'vvijl hy beſigh is in dit ellendigh dvvalen,
Soo koomter van den bergh een bende ruyters dalen,
Die krijgen hem in't oogh, en door een enge baen
Soo quam het vinnigh rot op ſyn geſelſchap aen.
Daer ſtaet de prins verſtelt, hy ſiet de gaſten naken,
Hy kan niet uyt het vvout niet op den vvegh geraken.
Syn peerden zijn vermoeyt, Odatis ganſch verſaeght,
En ſpreeckt geen ander tael als datſe byſter klaeght.

Hy

Hy doet al ſyn gevolgh haer geven van de peerden,
Hy grijpt de jonge maeght en ſet haer opder eerden,
Hy ſet haer aen de vvegh, en in het groene kruyt,
En hy ſtracx na de vvegh, en flucx den ſabel uyt.
Hy geeft ſyn knechten moet, en met den blooten degen
Soo treet hy voren uyt, en gaet de ridders tegen.
T'ſa mannen (ſeyt de vorſt) vvat iſt dat ghy begeert?
En doet geen overlaſt een die u niet en deert.
Voor my, ick ben een prins, ick kan een vrient beloonen,
En die my gunſtigh is die kan ick gunſte toonen.
Ick bidde, vveeſt geruſt, en hout u vvapens ſtil.
Heb ick het vrouvvelijn, het is haer eygen vvil.
Koomt ſtelt vry in het vverck dat ſy u ſal gebieden,
Ghy ſult in korten ſien vvat datter ſal geſchieden,
Ghy ſult in korten ſien vvat haer uyt dit geval,
VVat u oock even-ſelfs ten deele vvorden ſal.
Koom doet mijn bruyt geley, ick ſal u dienſt vereeren,
Ick vvil u voordeel doen, en uvven ſtaet vermeeren.
Ick ſal u laten ſien, hoe dat een edel hert
Door vvel onthaelt te zijn tot gunſt gedreven vvert.
En tot een vaſte peyl dat ick vermagh te geven,
En dat ick heb geleert, hoe dat men dient te leven,
Soo neemt my dit geſchenck, als tot een kleyn begin
Van mijn onfeylbaer hert en toe-genegen ſin.
Te midden in het vvoort ſoo nam hy van den hoofde
Syn rijcken Tulibant, die hy met een beroofde
Van menigh ſchoon juvveel. hy trocker baggen af,
Die hy met volle gunſt de grage quanten gaf.
Odatis quammer by, en met een gouden keten,
Die ſy den hopman ſchonck, liet ſy de gaſten vveten,
Dat ſy den vorſt bemint. Siet daer het ganſche rot
Ten dienſte van den vorſt, en dat op haer gebodt.

Iuyſt uyt het naeſte dorp een van de rouvve bende,
Die even daer ontrent een hupſen joncker kende,
Ontleend' hem ſyn karos, en al het ganſch geſpan,
Een gifte ſoo bequaem als yemant brengen kan
Ten dienſte van de bruyt, vermits ſy met den vvagen
Vry beter vvas gepaſt, en ſachter vvert gedragen
Als met een vluchtigh peert. Noch vint hem daer ontrent
Een vorſt die aen de bruyt ſes kamer-maeghden ſent,
Oock ander vrouvven-tuygh, gemaelt, genaeyt, geſteken,
En vvat haer op de reys noch vorder mocht ombreken.
Daer is de vorſt geruſt, daer reyſt hy met gemack,
En daer is niet een menſch die hem den vrede brack.
Daer koomt hy metter tijt tot ſynen leger naken,
Daer hiet hy door een poſt, ſigh yder veerdigh maken;
Daer koomt het machtigh heir, de ruyters voren uyt,
Ter eeren van den vorſt, en van de jonge bruyt.
Daer ſiet men over-al veel duyſent velt-banieren,
Veel vvimpels door het vvout en op de tenten ſvvieren,
Daer hoort men trommels gaen, en alle vreemt geluyt,
Ter eeren van den vorſt, en van de jonge bruyt.
Daer ſiet men inder haeſt veel tenten op-geſlagen,
Die van de nieuvve vreught de blijde teyckens dragen.
Daer ſiet men al het velt beſtroyt met edel kruyt,
Ter eeren van den vorſt, en van de jonge bruyt.
Daer riep men vvillekom door al de groene velden,
Daer hoort men 't ſoet gevry en al den handel melden;
Soo dat het aertrijck loeyt, en Echo vveder tuyt,
Ter eeren van den vorſt, en van de jonge bruyt.
Daer loopt de raſſe Faem door al de naeſte landen,
En roept met volle mont van deſe nieuvve banden.
Daer is het ſtuck geſet; en tot een kort beſluyt,
VVie dat het ſpijten magh, Odatis is de bruyt,

Odatis is gegaen. VVat ſal de vader maken?
Sy is een koningin, hoe kanſe beter raken?
Met oorlogh yet te doen is vry een harde kans,
En noyt rees uyt het ſvveert een nieuvve maeghde-krans.
Al vvat het bedde rooft door luſt en vierigh minnen,
Is in het vlacke velt met oorlogh niet te vvinnen.
VVant als een jonge maeght verlieſt haer teere blom,
Sy krijghtſe nimmermeer door vvapens vvederom.
De pays vvort dan gemaeckt. Omartes is te vreden,
Te laten ſoo het vvas al vvatter is geleden:
Odatis is geruſt, ſy krijght, en hout gelijck
Een man die haer bemint, een machtigh koninghrijck.

Onderſoeck van vvat kracht droomen zijn in het ſtuck van't houvvelick.

PHILOGAMVS.

WY zijn hier op droomen gevallen, ghelijck ghy ſiet, Sophroniſçe; en om van alles wat te hebben, ſoo moet oock van deſe ſtoffe wat geſproken worden, en des te meer vermits veel jonge lieden, die op haer trouwen ſtaen, al dickmael met deſe dweperije behebt zijn, de ſelve poogende uyt te leggen yder nae ſyn gelegentheyt. Wat hout ghy doch van deſen handel?

SOPH. *Waer veel droomen zijn, daer is ydelheyt* (ſeyt de Wijſe-man Eccl. 5. 6.) *en droomen*, ſeydt Syrach 34. 2. 3. *en zijn niet anders dan beelden ſonder vveſen, en vvie op droomen achtet die grijpt als naer een ſchaduvve.* Derhalven ſoo wort dickmaels in Gods woort verboden, op droomen acht te nemen. *Deut. 13. 3. Levit. 19.* &c.

PHI. Maer in tegendeel ſoo ſie ick, dat in veel meer plaetſen van de heylige Schrift God de Heere ſyn wille door droomen heeft gheopenbaert gehadt; aen Abimelech, ten eynde hy Sara aen haren man weder ſoude geven. *Geneſ. 20. 6.* aen twee mede gevangenen van Ioſeph. *Geneſ. 40. 5.* als d'een ſterven, d'andere weder tot eere komen ſoude, aen den koningh Pharao, als hem de ſevē vruchtbare ende ſeven onvruchtbare jaren werden kennelick ghemaeckt. *Geneſ. 41. 1.* en daer te voren aen Ioſeph, als ſonne, mane, en ſterren ſigh voor hem neyghden. *Geneſ. 37. 5.* en bovē alle deſe en menighfuldige andere mede in het nieuwe Teſtament, als Ioſeph, de man van de maget Maria, in den droom vermaent wert haer niet te verlaten, als, Herodes geſtorven zijnde, hy vermaent wert met het kindeken in't lant Iſraels te keerē. *Matth. 1. 20. Matth. 2. 20.* en diergelijcke meer. Deſe droomen en zijn immers niet ydel, en mitſdien oock niet te verwerpen gheweeſt. Van gelijcken ſoo ſie ick dat *Valerius Maximus*, een heydens ſchrijver, in ſyn eerſte boeck in 't ſevende capittel ſeer veel exempelen by-brenght de droomen rakende, die voor waerachtigh gehouden en van grooten gevolge zijn geweeſt; ghelijck in andere hiſtorien mede hier en daer wert geſien. Hier op een woort tot berechtinge, weerde Sophroniſçe.

SOPH. Ick hebbe ſomwijlen mijn ghedachten over deſe gelegentheyt van de droomen laten gaen, goede Philogame, om een

uyt-komſte ende onderſcheyt te vinden in deſe en andere plaetſen der Schrifture en van andere ſchrijvers. En voor eerſt ſoo is my te binnen gekomen op deſe ghelegentheyt, dat God de Heere gelijck de prophetien alſo mede de droomen in oude tijden veel meer heeft laten gebruyckt werden, als in de volgende eeuwen. En dan vorder ſoo is het kennelick, datter veel droomen zijn, die uyt natuerlicke redenen voort-komen, onder andere als yemant ſaken voor komen die hy veel wakende is gewoon te doen of te dencken. Hoedanige droomen gelijck zijn een luyt ofte cyther, die, met de hant geroert ende neder-geleyt zijnde, noch ſoo eenigh geluyt plagh te geven, ſchoon niet ſoo beſcheyden en helder als te voren. En van ſoodanige wil ick houdē dat Salomon ſpreeckt, en ſeyt die ydelheyt te weſen; gelijck 't gene de menſchen wakende doen mede al meeſt is van die ſtoffe. Even-wel uyt eenige der ſelven (alſſer natuerlicke redenē toe dienen) kan ſomwijlen yet getogen werden; behalven dat nae de geſtalte van de lichamen veel droomen nu en dan de menſchē voor-komē, daer van is te handelen. Daer is een tweede ſorte van droomen die van de quade geeſten de menſchen in den ſlaep werden in-geſtort, om ſnoode beweginghe, gramſchap, haer vuyle luſt of diergelijcke in de ſelve op te wecken, of tot onderſoeck van toe-komende dingē gaende te maken; ende van de ſelve meyne ick dat Syrach geſeyt heeft: *Droomen bedriegen veel lieden, ende die zijn bedrogen die daer op bouwen* cap. 34. verſ. 7. Daer is een derde geſlachte van droomen die van God in de gedachtē der menſchē werdē in-gevoert, door middel van de goede Engelen, ofte anderſins; hoedanige exempelē niet alleenlick vele in de Schrifture, maer oock in de hiſtorien werden ghevonden, daer van geſproken wert by Daniel in vougen als volght: *God van den hemel kan verborgen dingen openbaren, en heeft den koningh kont gedaen wat in toekomende tijden geſchieden ſal. Dan. 2. 27.* Maer onder andere ſoo en is niet ſonder bedenckinghe voor-by te gaen, dat *Homerus*, ertz-vader van de poëten, op het ſtuck van de droomen van outs heeft geſeyt, gelijck ſulcx by de geleerde is bemerckt. De ſelve, doende ſpreken dien oudē en wijſen Neſtor op ſekerē droom die de koningh Agamemnon was voor ghekomen, ſeyt, dat men in achtinge moet nemen de droomen van prinçen, ſoo wanneer de ſelve ſlaen op den Staet of op dē koningh ſelfs. *Eſtiene Paſquir*, hier op ſyn bedenckinghe voort-brengende, verhaelt verſcheyde exempelen, die het ſeggen van den poëet *Homerus* waer hebbē gemaeckt, die ick hier, om kortheyts wille, niet en wil verhalen. Eene en kan ick even-wel niet voor-by gaen, als ſonderlinge aenmerckelick weſende. Marguerite van Borgogne, ſeydt hy, was, ſeer jongh zijnde, belooft aen Karel den achtſten, koningh van Vrancrijck, en was de ſelve over-gelevert in ſyne handen, om de ſelve op te voeden na wijſe van 't rijck, ende van ſyn genegentheden, om de ſelve, tot bequamen ouderdom ghekomen zijnde, hem tot een vrouwe te mogen toe-eygenen. Gedurende welckē tijt, boodt ſigh aen het houwelick van de prinçeſſe Anne eenige erfgename van den Staet van Bretagne, ende het ſtont tot verkieſinge van dē voorſz. koningh, d'eene ofte d'andere voor hem ten houwelicke te mogen nemen. Het is dienſtiger bevonden gheweeſt voor het rijck, dat de koningh ſigh ſoude verſellen met de hertoginne Anne, ten eynde op dat, door dat houwelick het hertoghdom van Bretagne zijnde vereenight ende verheelt met de kroone van Vrancrijck, daer mede ſoude komen vernietight te werden verſcheyde gheſchillen, die men t'anderen tijden hadde meynen te vereffenen met den punt van den degen. Nu ſoo is te letten op ſekerē droom, die de voorſeyde prinçeſſe Marguerite voor quam, dewijle de ſelve haer woonplaetſe was hebbende op het kaſteel *d'Amboiſe*, alwaer de ſelve voor den koningh wert op-gevoedt. De ſelve op een morgenſtont wandelende in den hof van het ſelve ſlot, gevolght van veel edel-lieden ende edele jonckvrouwen, wert ghevonden ſwaerder van geeſt te weſen als naer gewoonte. Yemant van haer gevolgh nam de vrymoedigheyt, haer te vragen, van waer haer die ſwaermoedigheyt was her-komende. waer op de ſelve tot antwoorde gaf, dat ſy dien voorleden nacht in groote ongeruſtheyt hadde deur-gebracht, uyt redenen dat haer docht in den ſlaep, datſe was in ſekeren ſchoonē hof, in 't midden van de welcke ſtont een ſchoone madelieve, in't Frans *Marguerite* gheſeyt, van de welcke haer de bewaringe was op-geleyt, en beſigh zijnde die wel gade te ſlaen, *il y eſt arrivé vn Aſne* (ſeydt de Franſchē text) die met duyſent looſe ſtreken de voorſz. bloeme ſocht van daer te lichten,

ten, het welck sy met alle middelen hadde getracht te belettē; maer dat dien niet tegenstaende *ledict Asne* eyntelick de voorsz. bloeme haer hadde weten van daer te gekrijgen. De voorsz. prinçesse voeghde hier by, dat desen droom haer in den slaep seer hadde ontstelt, en dat de selve ontstelteniſſe, oock als sy wacker was geworden, haer niet en hadde verlaten. Ten tijde dit verhael by de jonge prinçesse wert ghedaen, en wasser niemant van het geselschap die daer op eenigh soodanigh bedencken hadde, als namaels daer op is gevolght; maer het houwelick dat Anne van Bretagne dede met den voorsz. koningh Karel den achtsten, tot nadeel van de voorsz. Marguerite van Borgogne, heeft wel uytgewesen, dat de dubbel-sinnigheyt ende gelijck-naminge, schuylende onder de woordē van *Marguerite* ende *Asne*, niet sonder werckinge en zijn geweest. *Pasq. Recher. de France lib. 5. cap. 4.*

PHI. De spreucke van Nestor by den poëet *Homerus* is van diepen insichte, ende het exempel daer op gepast is aenmerckens weerdigh; dan ick en wil daer op nu niet staen. Maer seght my doch, wat raet nu om goddelicke droomen, mitsgaders de ydele bedriegerijen van de boose geesten te onderscheyden?

SOPH. De goede ofte quade werckinghe uyt de droomen volgende kan daer in al eenigh licht toe-brengen; Maer om ten vollen daer van te spreken soude ons al vry wat langer tijt van noode wesen, als die ons jegenwoordelick over is, en daerom sal icker alleen weynigh toe seggen, te weten, dat ick vast houde en sekerlick geloove, dat als van Gods wegen den menschе een droom toekomt, dat God met eene sodanigen menschе sekerheyt doet ghevoelen, dat de selve droomen hemels zijn, en van hem den vader der lichtē zijn herkomende. En als my sulcx voor quame, soo wilde ick des met de harders der zielen ofte andere godsalige luyden in bespreck komen, ende haren raet en bedenckinge daer op grondelick verstaen.

PHI. Onder wat soorte van droomē sult ghy nu stellen het exempel dat wy voor handen hebben? want, voor my, ick oordeele, dat soodanigen droom, ghelijck ons hier beschreven is in dese gheschiedeniſſe, uyt geen natuerlicke redenē en kan her-gekomen wesen. Soo moet dan de selve of van goede of van quade geesten syn oorspronck hebben. Wat is u gevoelen?

SOPH. Voor eerst vast zijnde gheſtelt, de sake alsoo geschiet te zijn als die hier is verhaelt (het vvelck voorwaer schijnelick kan werden op-genomē, dewijle beyde oude en nieuwe geloof-weerdige schrijvers daer van gewagen) soo soude geseyt mogen werden, nademael dese vertooninghe, in den droom gedaen, was streckende niet tot vuyle lust, maer tot een wettigh houwelick, dat mede dese sake voor-viel tusschen twee vorstelicke personen, en dat door haer lieder houwelick tvvee rijcken te samen stonden gebracht te werden, sonder bloet te storten, dat weynigh gebeurt: dat misschien hier in wat goddelicx magh hebben gescholen, niet tegenstaende dese lieden Heydenen waren; dewijle oock aen de Heydenen soodanigen openbaringe dickmaels zijn geschiet. Maer in soo oudē sake derhalven wat sekers te stellen en is ons dinghs niet. *Vide Alex. ab. Alexand. lib. 1. cap. 24. Sard. de morib. lib. 1. cap. 4. Mart. Delrio disquis. mag. Tom. 2. lib. 4. cap. 3.*

PHI. Ghy seght wel, goede Sophronisçe, en daer op verandere ick van propooste, en vrage u: Nademael oock het alder-eerste houwelick door een diepen slaep is te wege gebracht en in't werck gestelt, gelijck ons Moyses dat getuyght, of u in een droom voor quam sulcx als Odatis en Omartes hier wert verhaelt gheschiet te zijn, of ghy niet vast en soudt stellen, dat u God soo een partuyr, als u in den droom soo duydelick vertoont ware, hadde toe-geschickt?

SOPH. Indien ick stont in pointen van een vrouwe voor my op te speuren, en daer op mijn sinnē krachtelick wrochtē, en voor-al soo ick tot dien eynde door den gebede by God meer-malen hadde aen-gehouden, om my een gevougelick partuyr toe te schicken, en dat daer op quame te volgen, dat my soo een gestalte in den slaep quame voor-gestelt te worden, met soodanige omstandigheden als in dese geschiedeniſſe is verhaelt; sonderlinge datter een jongh vrou-menschе aen de ander zijde mijns persoons halven een diergelijck gesichte ware voor-gekomen, en dat ick daer over mijn genegenthedē soo geroert mochte vindē, als aen dese twee jonge lieden schijnt geschiet te zijn, soo woude ick ghevoelen, datter yet goets en goddelicx in vermenght ware; immers ick soude het de pijne waert achten sulcx in ernst bedencken te nemen, om goet onderscoeck te doen, hoe het

geheel werck ſigh toe drough.

PHI. Ghy en ſoudt het dan noch al, ſoo ick hoore, op dat nacht-geſichte niet alleen laten aenkomẽ; maer woudt noch al middelen en omſichtigheyt gebruycken.

SOPH. Buyten twijffel, goede Philogame, ſulcx behoort in alle ſoodanige ghewichtige ſaken alſo betracht te werdẽ. Want die op ſoo bedriegelicke, twijffelachtige, en onſekere grondẽ bouwen, achte ick geenſins te weſen na de weerdigheyt van het werck.

PHI. Ick hebbe nu des u meyninge ten vollen verſtaen. Maer hier doet ſigh open een andere vrage, te weten. Wanneer verſcheyde jonge lieden een jonge deerne ten houwelick verſoecken, en de vader den eenen, de dochter eenen anderẽ wil verkieſen, wiens verkieſinge in dien gevalle plaetſe behoort te grijpen?

SOPH. Hier ſoude al wat veel op gheſeyt konnen werden; Maer vermits wy in de dweperije van de droomẽ een deel tijts hebben verſleten, ſoo wil ick hier kort zijn, en ſegge daerom, dat de dochter ernſtelick vermaent zijnde haer nae den wille hares vaders te vougen, en daer toe goede vlijt ghedaen weſende, ende dat de ſelve bleve vaſt ſtaen op hare verkieſinge, ſoo ben ick van gevoelen, Dat ingevalle de vader geen genoughſame redenen en hadde om den jongelingh, daer toe de dochter genegen is, te verwerpen (wel verſtaende ingevalle de dochter is gekomen tot behoorlicke jaren van beſcheydenheyt) de vrijſter behoort te werden toegelaten, om haer keuſe te mogen genieten. *Vide Cypra. qui poſt varias ſententias relatas ita concludit Tract. de Sponſal. cap. 7. §. 8. num. 4.*

PHI. Wat noemt ghy behoorlicke jaren van beſcheydenheyt?

SOPH. Deſelve konnen by ons, volgens d'ordonnantien van dẽ lande, genomen worden op twintigh jaren voor eẽ jonge deerne, en op vijf-en-twintigh voor een jonghman.

PHI. Maer de vader, ſoo hy de ſake geſint is hart te drijven, ſal altijt konnen ſeggen genoeghſame redenẽ te hebbẽ tegens dẽ perſoon by de dochter verkoſen, en ſal daer op het werck gedurighlick konnen beletten.

SOPH. Verſtaet my wel, goede Philogame, ick hebbe voor deſen gheſeyt, en ſegge het noch, dat alle dochters in duſdanige bekommerlicke ghevallen, te weten, daer haer wille met haer vaders ofte ouders wille ſtrijdigh is, ganſch wijſſelick hebben te gaen, God ernſtelick voor een goede uytkomſte te bidden, dewijle het vry veel in heeft ſonder bewilginge van den vader een houwelick aen te gaen. Maer dit alles nae behooren gedaen zijnde, ende de vader volherdende in ſyn voor-nemen, ſoo ſoudẽ eyntelick de ſaken aen den rechter moeten werden ghebracht: de welcke alſdan met goede kenniſſe van ſaken ſoude hebben te letten, of des vaders redenen van ſoodanigen gewichte zijn, dat niet de ſinnelickheyt vã ſyn dochter, maer de zijne plaetſe behoorde te grijpen. *Philip. Melant. loc. commun. tit. de conjugio, Ad officium judicum pertinet, conſiderare an parentes probabilem cauſam habeant refragandi.* Et id in multis Germaniẽ vrbibus fieri afferit.

PHI. Als de ſake met ſoo veel ommeſlagh en beleyts ſoude moeten gaen (als ghy verhaelt) ſoo ducht ick dat de deerne licht haer proçes ſoude komen te verlieſen, dewijle dat d'ervarentheyt veeltijts leert, dat jonge lieden aen ick en weet niet wat dickwils haer ſinnelickheyt zijn vaſt makende, en over het hooft ſien ſaken die in 't houwelick van groot bedencken zijn; daer in tegendeel ouders en vriendẽ (die de ſake recht meynen) op vaſte gronden gaen, en niet als dingen van gewichte in bedencken plegen te nemen.

SOPH. Ghy hebt wel geoordeelt, lieve Philogame. want jonge liedẽ (ſeyt tot dien propoſte een wijs man) nae den aert en eygenſchap van de jeught, hebben in't gemeen geen ander ooghmerck in 't verkieſen vã een man ofte vrouwe als haer ſoete vermakelickheyt; en wenſchen daerom dat de gene, dieſe by de hant willen nemen, zy jonck, ſchoon, vrolick, en vriendelick, en dat naer haren ſin. Maer ouders, die het ſtuck wat dieper inſien, die wouden wel voor haer ſonen ofte dochters een partuyr hebben daer wijſheyt en beſetheyt by ware, ook een goet geſlacht en goede middelen, de ſchoonheyt en het jeughdigh groentje, daer de jonckheyt ſoo ſterlinghs op ſiet, koomt by hen lieden weynigh of niet in achtinge; en daerom 't vermoeden dat de rechten hebben is altijt voor de ouders, en dat die ſelve het wel meenen met haer kinderen. Sulcx dat het remedie daer van ick nu gewaeght hebbe, is alleenlick gevondẽ tegens eenige ſelſame hooſden van vaders, die uyt gierigheyt, of om andere redenen de houwelickẽ van haer dochter niet ſeer geerne gevordert en ſagen, en alſo een knoop in de bieſen ſoecken te brengen. Nu dit zy genoegh geſeyt op de gelegentheyt van een houwelick, op eẽ droom gegront. Laet ons

nu-

nu ſcheyden, of yet anders ter hant nemen.

PHI. Voor my, Sophroniſçe, ick houde dit trou-geval voor een van de ſelſaemſte en byſonderſte, daer ick oyt van gehoort of geleſen hebbe, en my dunckt dat men het ſelve ſoo licht niet en dient te verlaten, en van de hant te ſlaen.

SOPH. Hoe! meynt ghy dan, Philogame, dat liefde ende houwelicken door droomen veroorſaeckt ſoo ſelſaem zijn in de werelt, en dat de ſelve ſoo weynigh onder ons ghevonden werden? Wat my aengaet, ick meyne datter naeuwelicx geen liefde, en weynigh houwelicken te vinden en zijn, die niet op droomen gegront, en door droomen zijn gevoedt geweeſt.

PHI. Hoe dat, weerde man?

SOPH. Ick heb al lange een goet gevallen gehadt in het ſeggē van ſeker oudt Philoſooph, die hout, dat, ſchoon datter veel menſchen in een plaetſe zijn, dat de ſelve efter al te ſamen maer eene werelt hebbē ſoo lange ſy luydē wacker zijn; maer ſlapende en droomende, dat de ſelve dan elck een werelt in't byſonder heeft op ſyn ſelvē. want ſoo langh ſy luyden wacker zijn, ſoo ſien de ſelve in 't gemeen de gedaenten ſoo die zijn en voor oogen ſtaen; maer ſlapende en door droomen vervoert weſende, ſoo ſiet een yder niet ons algemeene werelt, maer ſiet in 't byſonder lantſchappen, bergen, dalen, revieren, toorens, gehuchten, na de inbeeldingen die hem dan in ſyn droomē zijn voor-komende. Op gelijcke wijſe dunckt my geſeyt te konnen werden, dat alle menſchen noch in haer geheel en niet vervoert zijnde door liefde, aenſiende een jonge deerne, de ſelve ſien als met een gemeen ooge en op een en de ſelve wijſe, gheſamentlick oordeelende van haer gedaente ſulcx, als het inder daet is, dat is, wit voor wit, bruyn voor bruyn, bleyck voor bleyck, en ſoo vervolgens ghelijck de ſaken leggen; maer de gene die door de liefde alreede in ſlaep zijn gewieght, en in die ſoete droomen verdwelmt leggen, die ſien en hooren dan yder in het byſonder, dat niemant in't gemeen ſien of hooren en kan, en ſy vernemen een ander gheſichte, een andere ſprake, en een geheel ander gelaet in de gene op de welcke haer droomen en gedachten zijn ſpelende, als oyt yemant met wakende oogen daer in heeft konnen ſien.

——— *Ipſi ſibi ſomnia fingit*
Quiſquis amat.

PHI. 'T is wiſſelick alſoo, weerde Sophroniſçe. want hoe weynigh ick van de voorſz. ſoete dweperije geraeckt bē geweeſt, ſoo vinde ick efter inder daet, dat uwe reden waerachtigh is, en uwe gelijckeniſſe wel te paſſe gebracht.

SOPH. Maer het is ſcheydens tijt, Philogame, ick wenſch u goeden dagh, en gae mijns weeghs, dewijle my ſekere huyſſelicke ſaken elders roepen.

PHI. Ick en wil u niet op-houdē, weerde man, om u geen oorſake te gevē, namaels mijn huys te ſchouwen. Vaert wel tot uwe naeſte gelegentheyt.

DE vrienden aldus in ſtant vveſende om te ſcheyden, ſoo viel Philogamus in de gedachten, dat het tvveede deel van het voor-genomen vverck (in ſigh behelſende de trou-gevallē van de oude werelt) wel haeſt met leſen ten eynde mocht zijn gebracht: hy daerom ſigh omme-keerende na Sophroniſcus, vraeghde hem hoe veel trou-gevallen datter noch overigh waren te leſen in het voorſz. tweede deel. Niet meer als een (antwoorde Sophroniſcus.) Tis wel waer (ſeyde hy vorder) dat in het werck noch een andere geſchiedeniſſe van den ouden tijt te vinden is, doch niet in deſe plaetſe, maer in het leſte deel: het welck by den Schrijver alſoo is gedaen om redenen die ick (en yder die met oordeel leeſt) vermoedelick ſoude konnen uytvinden. Hoe! ſeyde Philogamus, iſſer maer een geſchiedeniſſe over van het jegenwoordigh deel? ſoo gunt my doch ſoo veel tijts, dat ick het ſelve nu mede magh afleſen, ick verhope dat ſulcx geen ongelegentheyt over uwe ſaken en ſal brengen. Kan ick een vrient ſoo vriendelicken bede ontſeggen? (antwoorde Sophroniſcus.) Begint, jongelingh, en ick wil u het oire leenen. Philogamus, op het woort hem weder ſettende, began te leſen als volght.

SPOOCK-LIEFDE,
BESLOTEN
MET HET
HOVWELICK
VAN
CYRVS
EN
ASPASIA.

Die meynt dat God, tervvijl hy boven is geſeten,
Niet kan dē rechtē gront van 's vvereIts ſaken vveten,
Maer hout dat ons bedrijf en gans het aertſche dal
Maer ſlechts daer henen ſvveeft, als op een los geval,
Koom hier een vveynigh by; ick vvil u heden toonen,
Een krans van groen gevvas verkeert in gouvve kroonen,
Een harders boeren tuygh verandert in een ſtaf,
Die aen een ſlechte maeght geheele rijcken gaf.
Hoe kan een harders kint, geboren aender heyden,
Die niet en heeft geleert als hare ſchapen vveyden,
Oyt klimmen op den top van eenigh prachtigh hof,
Ten zy door hoogh beleyt getogen uyt het ſtof?
Daer is hier boven ons, daer is een hooger vveſen,
VViens onbegrepen aert noyt menſch en heeft geleſen,

Noyt

Noyt breyn en heeft gevat; daer is een vvonder geeſt,
Oneyndigh, machtigh, reyn, en vveert te zijn gevreeſt.
Die ſtuert dit vvonder Al, na dat hy vvil gebieden,
En ſchrijft de menſchen voor al vvatter ſal geſchieden;
Die treckt een rijs om hoogh, en velt een çeder-boom,
Die maeckt van zant een beeck, en demt een hollé ſtroom,
Die ſet de prinçen af, en doet de vverelt drillen,
En gaet dan vvederom de groote vvinden ſtillen,
Die recht dan vveder op dat plat ter aerden lagh,
Soo dat men aen het vverck ſyn krachten kennen magh.
'T is God, 't is God alleen die geeft de groote rijcken,
Die breeckt vvat machtigh is, en doet dē hooghmoet vvijckē.
Daer is geen vaſter peyl daer in men God bekent
Als dat een lage ziel tot hoogen ſtaet belent.
Een maeght, een harders kint, in Griecken-lant geboren,
Is hier tot ons bevvijs op heden uyt gekoren.
Ontrent een ſchralen bergh daer vveynigh menſchen gaen,
Vint yemant al-te-mets een aerdigh bloemtjen ſtaen.
Veel harders uyt het vvout, veel uyt de naeſte vlecken
Die poogen hare gunſt tot hen te mogen trecken;
Maer vvatter yemant doet ten moeyt de vrijſter niet,
Vermits ſy ſoete min en echte banden vliet.
En ſchoon of Hylas koomt ontrent haer deure ſpelen,
Of Thyrſis inder nacht een deuntjen plagh te quelen,
Sy vvil geen boeren praet, geen ſoet en aerdigh liet,
Sy vvil geen harders ſangh of nieu geſneden riet.
Maer Damon niet-te-min die vvou haer gunſt vervverven,
En ſou, gelijck het ſcheen, in druck en liefde ſterven.
Hy doet dan op een nieu al vvat een harder kan,
Op dat hy metter tijt eens rechten trooſt gevvan.
Hy vveckt de ſinnen op, en ſtelt hem om te dencken,
VVaer mé hy, na den eyſch, de vrijſter ſal beſchencken.

Al

Al vvat de lente-tijt, al vvat de ſomer draeght,
Al vvat de vvinter brenght dat geeft hy aen de maeght.
Hy gaet tot haer vermaeck ontrent de Mey verkieſen
Een koytjen voor een muſch gebreyt van groene bieſen,
Hy let vvaer dat een vinck of vvaer een pitter broet,
En noemt een vogel-neſt een par[illegible] van ſyn gemoet.
Soo haeſt de gulde ſon is hooger op-gereſen,
En datter jeughdigh freuyt van boomen is te leſen,
Of datter oyt een roos is vrouger alſſe plagh,
De vrijer iſſer by ſoo veerdigh als hy magh.
En als ontrent den herfſt de vrouge druyven rijpen,
Hy vveet van ſtonden aen een trosjen uyt te grijpen,
Te brengen uyt het hof, eer datter eenigh man
Een vrucht van deſen aert om gelt gekrijgen kan.
En ſchoon de vvinter raeſt, hy laet hem niet verdrieten
Een vogel op het ijs of in de ſnee te ſchieten;
In't kort iſt kout of heet, de velden dor of groen,
Hy vint gedurigh yet om haer vermaeck te doen.
Noch baetet niet een ſier. het ſlot van hare ſinnen
En is niet door gevley of gaven in te vvinnen,
VVat haer de vrijer ſeyt, of vvatter oyt geſchiet,
Sy blijft gelijckſe vvas, en Damon vordert niet.
Hy vraeght haer vvatter ſchort, en vvat haer magh beletten
Dat ſy geen gunſtigh hert op hem begeert te ſetten?
Hy vraeghtet menighmael, hy vraeghtet alle daegh;
Maer vvat hy poogen magh, geen antvvoort op de vraegh.
De reden (ſeyt de maeght) en kan ick niet verſinnen,
Ick kan u lijcke-vvel, ô harder, niet beminnen.
Ick vveet ghy hebt verſtant ſoo vvel als yemant doet,
En vind' u heus in tael, en in geſelſchap ſoet.
Ghy hebt beleefder aert als onſe rouvve gaſten,
En vveet gelijck het dient een vrijſter aen te taſten;

Maer

Maer echter, lieve maet, en des al niet-te-min
Voor u en is geen plaets in mijn verdraeyden ſin.
VVat ſal de minnaer doen? hy gaet gedurigh klagen,
Hy gaet, 'k en vveet niet vvat, by alle menſchen vragen,
Hy luyſtert, hy verneemt, vvat hem in dit geval
Ten leſten rechten trooſt of uyt-komſt geven ſal.
Hy ſeyt in ſyn gemoet: Ick hebbe lange dagen
By-naeſt den hemel ſelfs de vrijſter op-gedragen.
VVant al dat uyt de lucht, of ſon, of mane quam
VVaſt dat ick my tot hulp en haer ten dienſte nam.
VVat heeftet my gebaet? ſy heeftet al gevveygert,
En is tot felder aert gedurigh op-geſteygert,
En ſchoon ſy, hart geparſt, by-vvijlen yet ontſingh,
Het vvas haer enckel ſpel en als een nietigh dingh.
VVel, om eens uyt de klem van dit verdriet te komen,
Soo dienter ander raet ter hant te zijn genomen.
Kan ick door heus gelaet niet vvinnen hare gunſt,
Ick gae tot hels geſpoock, of tot de ſvvarte kunſt.
Ick laet den hemel daer, en vvil gaen neder klimmen
Tot aen den ſvvarten kolck en onder-aerdſche ſchimmen,
Tot aen de nickers ſelfs. Siet vvat het grilligh bloet
En vvat, uyt heete drift, een vrijer niet en doet!
Daer is een Eunjer-vvijf in dit gevveſt te vinden,
Die gaf, gelijck het ſcheen, geboden aen de vvinden,
En regels aen de lucht en aen de klare maen,
En dede met een vvoort de ſterren onder gaen.
Sy jough, vvanneerſe vvou, de viſſchen uyt de ſtroomen,
Het kooren van het velt, de freuyten van de boomen.
Sy maeckte groote ſtorm en onvveer in de zee,
Soo datter niet een ſchip mocht duren op de ree.
Sy deed' het ganſche vvout en al de rotſen drillen,
Sy kon den raſſen loop van ſnelle beken ſtillen,

Sy toomd' oock aen den leeu ſyn ongetoomden muyl,
En riep de koude ſlangh uyt haren diepen kuyl.
Sy dede door het lant de geeſten henen draven,
En dvvongh, vvanneerſe vvou, de dooden uyt de graven.
Sy jough den donder uyt, en dreef een machtigh ſchip
Of in een grouſaem diep, of op een hooge klip.
Sy vviſt oock boven dat verſcheyde minne-ſtreken,
En konde, daerſe vvou, een killigh hert ontſteken,
Iae vviſt al vvederom te koelen deſen brant;
En 't vvert alſoo gelooft door al het naeſte lant.
De malle jongelingh, bekoort met deſe grillen,
Laet ſyn gedachten gaen na dat de lieden vvillen.
Het dal hiet Gogh Magogh, daer in het ſelſaem vvijf
Hadt over langen tijt genomen haer verblijf.
Maer Damon, onbevvuſt vvaer dattet is gelegen,
Gingh dolen in het vvout en vvonder vreemde vvegen,
Tot hem een kool-man bracht ontrent het duyſter hol,
Daer in Lodippe ſat gedoken als een mol.
Hy ſagh het lantſchap aen. het ſcheen gelijck te treuren.
VVant daer is niet een menſch ontrent haer ſvvarte deuren,
Daer is, gelijck het ſchijnt, een vvooningh voor de doot,
Geen hoenders op de vverf, geen enden in de ſloot.
Daer kan geen jonge maeght een aerdigh kranſjen vveven,
Om tot een minne-pant haer vrient te mogen geven,
Daer is geen blom-gevvas, geen groen of aerdigh kruyt,
Daer is geen friſſche roos, die aender heyden ſpruyt.
Daer kan geen dorſtigh menſch een peer of appel krijgen,
Schoon hem de moede borſt en al de leden hijgen,
Daer is geen boom ontrent, daer is geen edel fruyt,
Daer is geen nachtegael, die in de boomen fluyt.
Men hoorter niet een mees of ander vogel ſingen,
Men ſieter niet een ree ontrent de klippen ſpringen.

De

De raef, een leelick dier, ſit daer alleen en kraſt,
Ter plaetſen daer het moſch op dorre rotſen vvaſt.
Men ſiet den vleder-muys, en vvonder vreemde dieren
Ontrent haer dorren bergh en om haer gevel ſvvieren,
Tot in haer kamer toe; en uyt een diepen kuyl
Daer hoort men even-ſtaegh de ſtemme van den uyl.

Haer ingangh is geront niet met gehouvve ſteenen,
Maer door een vreemt vervvelf van dorre menſche-beenen,
Geſchakelt over een. Siet daer een vreemt gebou,
VVaer van oock Roelant ſelfs een ſchrick ontfangen ſou.
Hier ſagh men vuyl gebroet van alderhande ſlangen
Of ſvvieren door het huys, of aen de muren hangen.
Een dick-gebuyckte pad, en aller padden moer
Die kroop ontrent het vvijf te midden op den vloer.

Hier zijn geraemten by van hondert doode beeſten,
Van kinders noyt gebaert, en lijven ſonder geeſten;
En vvat Lodippe raeckt, ſy ſtreelt een ſvvarte kat,
Die met een vierigh oogh ontrent haer tafel ſat.
Haer ſetel is een rif met vuylen ſlijm bedropen,
Daer op aen alle kant vernijnde ſlecken kropen.
In 't korte, vvaer men koomt men ſieter vuyl gebroedt,
Dat ſy met groot vermaeck aen hare tafel voedt.
Hier ſat de nare kol te midden in gedoken,
Ganſch beſigh aen het vier om haren pot te ſtoken,
Een pot vvaer uyt een damp quam rijſen in de locht,
Die niemant als met ſchrick of ſien, of riecken mocht.
Haer lijf is enckel vel, haer oogen diep geſoncken,
De lucht uyt haren neus en haren adem ſtoncken,
Een hair gelijck een peck dat ſvveeft haer om den kop,
En vvaer een krinckel is daer ſat een adder op.
De vrijer, op de zael van dit paleys gekomen,
Is van een diepen ſchrick gevveldigh in-genomen,
Daer rees een killigh ſvveet hem uyt het ganſche lijf,
Met dat ſyn ooge viel ontrent het ſelſaem vvijf.
Hy vonter over-al meer dingen aen te mercken;
Maer ſyn benaeude ziel die ſchroomter op te vvercken.
En mits hy ſtont en keeck, en niet een vvoort en ſprack,
Soo vvaſt dat hem de kol voor eerſt de ſtilte brack.
Sy gaf een hees geluyt, dat van geen menſche tongen
Oyt uyt en is gebracht, geen vogel heeft geſongen,
Geen hont en heeft gebaſt, geen leeu en heeft gebrult,
En dat noch even-vvel geheele rotſen vult.
Een ſtem in haren galm gelijck de grove baren,
VVanneerſe, met den ſtorm gevveldigh uyt-gevaren,
Den harden ouver ſlaen, of als een donder raeſt,
VVanneer hy uyt een vvolck en vier en vvater blaeſt.

Een

Een ſtem by een gebracht uyt veelderhande ſtucken,
By niemant oyt verſtaen, by niemant uyt te drucken.
Het lantſchap ſtaet en drilt by-naeſt een uyre lanck,
En Echo, ganſch verbaeſt, en maeckt geen vveder-klanck,
Maer gaf haer in het vvout, om daer te mogen ſchuylen,
Tervvijlen van 't gedreun de ſteyle klippen huylen.
Ten leſten ſprack het vvijf vvel met een heeſchen mont,
Maer daer men even-vvel den ſin van grijpen kont:
VVat is u, jongh geſel, vvat is van uvve ſaken?
VVat magh een herders kint hier onder komen maken?
Hebt ghy u beurs gemiſt door dieft of ongeval,
En vvilje zijn bevvuſt, vvie dat u dingen ſtal?
Of vvilje ſchoon gevvas in korten tijt bederven?
Of vvilje dat de vrucht ſal op den acker ſterven?
Of vvilje dat geen melck ſal komen uyt den ſtal?
Of vvilje dat geen room oyt ſuyvel vvorden ſal?
Of vvilje vorder gaen, en grooter vvonders brouvven,
En ſpellen, naelden, hair, jae bloet, en meſſen ſpouvven?
Of vvilje datter bloet ſal rijſen uyt den gront,
Daer heden edel nat en ſuyver vvater ſtont?
Of vvilje voor een vvolf gaen huylen achter lande,
En brengen alle vvilt en alle vee te ſchande?
Of vvilj' u vader ſelfs met al u naeſte bloet
Gaen ſenden naer het rijck daer yder blijven moet?
Of vvilje bijſter haeſt, en met geſvvinde pennen
Tot op den uyter-kant van lucht en aerde rennen?
Of vvilje nieuvve moſt doen halen uytet lant,
Al vvaer een heete ſon gelijck een oven brant?
Of vvilje grooten ſtorm doen rijſen op de baren,
Soo datter niet een ſchip is machtigh uyt te varen?
Of vvilje datter vier ſal zijgen uyt de lucht?
En dat een machtigh heir ſal tijden op de vlucht?

Of vvilje tot u reys bequame vvinden koopen,
Gebonden na de kunſt in ſes of ſeven knoopen?
Of vvilj' een ſnelle berck, of ander machtigh ſchip
Doen ſincken in de zee of jagen op een klip?
Of vvilje nu terſtont en hier ter plaetſe vveten,
VVat man of vrouvve doet die elders is geſeten?
Of vvilje met beſcheyt hier in een ſpiegel ſien,
VVie u te rechter tijt ſal trouvve komen bien?
Of vvilj' onſichtbaer gaen, om luſt te mogen plegen,
Daer maeght of jonge vrou in't duyſter is gelegen?
Of vvilje door de kunſt onvvinbaer zijn gemaeckt,
Soo datje noyt en bloet, ſchoon u een kogel raeckt?
Of vvilje door de kunſt een ſtege vrijſter trecken,
En in een koel gemoet een heeten brant vervvecken?
Kom ſegh eens vvatje ſoeckt, en hoort dan mijnen raet,
Ghy ſult in korten ſien hoe ver de kunſte gaet.
De vrijer ſtaet en trilt, met grooten angſt bevangen,
Hy ſagh haer ſvvarten kop, hy ſagh de groene ſlangen
Haer vvoelen om den hals, hy ſagh het vreemt gebroet,
Dat om de rotſen ſvveeft of in der aerden vvroet.
Hy hoord' het grilligh vvijf verſcheyde dingen rallen,
Maer ſlechts het leſte deel dat had hem vvel bevallen,
En 't gingh hem in de borſt. Dies als Lodippe ſvveegh,
En dat hy metter tijt ſyn adem vveder kreegh,
Soo koomt hy door het hol vvat naerder in getreden,
Hy neyght hem laegh genoegh, hy buyght de ganſche leden,
Hy voeght ſigh by de kol te midden op de zael,
En met een heuſche mont began hy dit verhael:
Prinçeſſe vander nacht en van de rappe ſchimmen,
Die uyt den ſvvarten poel hier op der aerden klimmen,
Door vvien het aertrijck loeyt, den afgront open breeckt,
Als ghy met hollen mont u nare rijmen ſpreeckt;

Die

Die met een moſſel-ſchelp kont zeylen op de baren,
Daer noyt een deftigh ſchip is machtigh op te varen,
Die met een beſem-ſtock kont rijden in de lucht,
Daer noyt een vogel quam met ſyn geſvvinde vlucht,
Ick ben niet van het volck dat ſigh met quade ſaken
Vermeynt of hoogh geducht of vvonder rijck te maken,
'K en vvil niet ſonder ſchip gaen zeylen over zee,
'K en vvil geen ſpoker zijn ontrent het jonge vee,
'K en vvil niet ſchoot-vry zijn, om vvonder uyt te rechten;
Ick ben van ſachten aert en ſoecke niet te vechten.
'K en vvil de naeſte ſtadt, en min het ganſche lant,
Niet trecken in verſchil of vinnigh onverſtant.
'K en vvil niet door vergif, en min door harde vvoorden,
Mijn vader hinder doen of naeſte vrienden moorden,
'K en vvil geen machtigh vorſt gaen brengen om het lijf;
Maer al mijn hertſen vvenſch dat is een echte vvijf.
Een vrijſter mijns gelijck geboren aender heyden,
Die even ſoo als ick de ſchapen vveet te leyden,
Buyght die maer door de kunſt tot mijn genegen ſin,
Dat ſal my dienſtigh zijn, en u een groot gevvin.
Tot u koom ick om hulp, vermits u ſvvarte fleſſen,
Gaen dieper in geſpoock als alle tovereſſen.
VVat ick u bidden magh, laet my door uvve gunſt
Eens ſien, tot mijn gerief, de krachten van de kunſt.
Ick ben een harders kint, en hebbe lange dagen
Aen eene, my bekent, getrouvve min gedragen;
Maer, vvat ick oyt begon, 't en heeft my noyt gebaet,
Het ſchijnt dat haer gemoet mijn trouvve dienſten haet.
Nu ſonder hare gunſt en vvil ick geenſins leven,
Maer liever aen de doot my veerdigh over-geven,
Oock nu te deſer ſtont. ghy, ſooje vvat vermeught,
Verſacht den harden aert van hare ſtege jeught.

In-

Indien u diep vernuf eens kan te vvege brengen,
Dat vvy uyt rechte min ons vee te ſamen mengen,
Soo vvacht uyt mijner hant voor u het beſte lam,
Dat oyt in al het rijck op prinçen tafel quam,
Soo vvacht van mijner hant een kleet van vvolle laken,
Soo ſchoon als oyt prinçes haer leven dede maken,
Soo vvacht noch tot beſluyt een penninck boven dat,
Die ick van Corydon en hy van Thyrſis hadt.
Een ſtuck een deftigh ſtuck, dat al van oude dagen
By ſeker machtigh vorſt in Perſen is geſlagen,
Niet van geringe ſtof, maer van geſuyvert gout.
Men ſchat het, naer ick hoor, vvel duyſent jaren out.
Lodippe dus gemaent begint haer vreemde rancken,
En ſeyt: Doet mijnen raet, ghy ſulles u bedancken.
Maer eer op u verſoeck yet vruchtbaers kan geſchien,
Soo moet ick hier voor al dien ouden penninck ſien.
Die ſal een goet begin, die ſal gelijck het leven,
Die ſal het innigh mergh aen al den handel geven.
Het gout van duyſent jaer dat is van groote kracht.
Niet een van onſe kunſt die hier op niet en acht.
De vrijer ſtont en keeck, en hoorde met verlangen,
Hy dacht in ſyn gemoet: De vrijſter is gevangen;
En daerom, ganſch vervult met hope van de bruyt,
Schut ſtracx daer voor het vvijf ſyn harders beurſjen uyt.
Sy ſtrijckt terſtont het gelt, en ſtelt haer om te ſeggen,
Hoe dat het vorder vverck is noodigh aen te leggen.
(Een vvonder vreemt verhael) De ſlechte jongelingh
Siet ſterlinghs op het vvijf, en let op alle dingh.
In't holſte van de nacht, vvanneer de lieden droomen,
Soo geeft u (ſeyt het vvijf) ontrent de ſoute ſtroomen,
En keert u leden om tot drie-mael achter een,
En, eerje vorder gaet, ontbloot u lincker been.

Koomt

Koomt dan in deſen ſtant tot in de zee getreden,
En vvaſt daer in de vloet tot drie-mael uvve leden,
En gaet dan vveder op; maer eer ghy neder ſit,
Goyt honigh in de zee, en ſeght ten leſten dit:
Dat ick my drie-mael vvas, dat is om u vriendinne,
VVort ſoeter als ghy plaght, en gunt my vveder-minne.
Terſtont na dit geſpreck ſoo neemt my deſe ſalf,
Daer in verſoden is een ongeboren kalf,
Drie ſlangen uyt den Nijl, en ſeven vale padden,
Die onder deſen bergh haer vvooningh eertijts hadden,
Dan noch een mane-kint, dat noyt het licht en ſagh,
Maer in de moeder ſterf, en in het duyſter lagh.
Hier boven noch het breyn van negen grauvve meeuvven,
Die op den midder-nacht hier aen den ouver ſchreeuvven,
Een onçe ſlecken-bloet, en van een ſvvarte ſlangh,
In eenen pot gekoockt vvel ſeven uyren langh.
Hier by ſoo dient het ſogh van ſeven vledermuyſen,
Eer datſe na de maent met haren neſt verhuyſen.
Dopt hier in ſvvarte vvol, beſtrijckt u lincker voet,
En ſeght dan vvederom, als ghy het drie-mael doet:
Dat ick my drie-mael ſalf, dat is om u vriendinne,
VVort ſachter als ghy vvaert, en jont my ſoete minne.
Als dit is uyt-gevvracht, ſoo keert u na de ſtrant,
En geeft u tot een bergh, daer boomen zijn geplant,
Gaet pluckt daer myrte-loof, en vlecht drie groene kroonen,
Die aen een harders kint met eere zijn te toonen.
Geeft dan tot drie-mael toe aen yder eenen kus,
En goytſe van den bergh, en ſeght dan vveder dus:
Dat ick my drie-mael kroon, dat is om u vriendinne,
VVort groender als ghy plaght, en vvaſt in ſoete minne.
De nacht-dienſt is gedaen. verlaet het eenſaem vvout,
En geeft u na de plaets daer ghy u vvooningh hout.

Brenght daer in haeſt by een een hoop verdrooghde tacken,
En doetſe van den heert en op den viere ſmacken,
Neemt dan dit ravenſ-hert, en na den derden ſvvier,
Soo ſteeckt het in den pot, en ſet het op het vier.
En als ghy deſen uyl den kop hebt af-gevvrongen,
Soo dopt dan in het bloet drie verſche ſlangen tongen,
Drie ſchubben van een pad met dit verſvvoren been,
En menght dan aen den heert den hutſpot onder een.
Steeckt voorts drie toortſen aen van maeghde-vvas gegoten,
Maer treckt voor u een perck, en hout u daer beſloten,
Set voort u keerſen uyt tot aen den uyter-kant;
En als het grilligh licht in volle ſtralen brant,
Gaet loeyt dan overluyt met deſe nare vvoorden;
Gaet ſpout dan drie-mael ooſt en drie-mael in het noorden,
En drie-mael in de lucht; ontſluyt dan uvven mont,
En brult ten leſten dus, ſoo luy ghy roepen kont:
Lucht-heerſcher, Duyſter-vorſt, VVint-maker, Sinne-ſpoker,
Hoogh-vlieger, Tuymel-geeſt, Vier-ſpouvver, Minne-ſtoker,
Ieught-locker, Donder-vrient, Nacht-koningh, VVereltſ-
Kol-rijder, Toover-god, Gif-menger, Al-beſchick, (ſchrick,
Thien-duyſent konſtenaer, die met de lichte vvinden,
Die in den blicxem ſelfs u vveet te laten vinden,
VViens onbepaelde macht meer trouvve knechten heeft,
Als hy die boven vvoont, en inder hooghten ſvveeft.
Koom neemt dit offer aen, een offer mijner handen,
Daer in, tot uvver eer, gevviede dingen branden,
Al ſaken vol geheym, die niet een menſch en kent,
Als die tot uvven dienſt voor deſen is gevvent.
Verſacht een hart gemoet, dat niemant vvil believen,
Dat niemant gunſte doet, en niemant vvil gerieven:
Geeft dat een ſtege maeght, die alle man veracht,
Magh onder mijn gebiet ten leſten zijn gebracht.

Ten

Ten minſten dat haer geeſt mijn liefde magh gehengen,
Soo vvil ick even-ſtaegh u nieuvven offer brengen,
Een offer t'uvver eer, een offer van gedanck,
En dat by jaren om mijn leven-dagen lanck.
Soo haeſt ghy dit gedicht ſult hebben uyt-geſproken,
Sult ghy de kamer ſien vervult met ſvvarte ſpoken,
Van nare borgery uyt 't onder-aertſche rijck,
Die vis, noch vee, noch vvorm, noch vogel is gelijck.
Ghy ſult gelijck een os het aertrijck hooren loeyen,
En ſien gelijck als haft de lichte ſchimmen groeyen.
Ghy ſult van alle kant vernemen groot getier,
En menigh vreemt geſpoock en menigh ſelſaem dier.
Eerſt ſal daer op de baen Pyragmon komen treden,
Met draken om den kop en ſlangen om de leden,
Hem ſal een ſtage vlam ontſpringen uyt den mont,
Als of het eeuvvigh vier in hem verſegelt ſtont.
Ghy ſult dan Scylla ſien, die ſal beſtaen te baſſen,
Met honden drie-mael vijf, hem uytet lijf gevvaſſen,
Een vvonder ſelſaem ſpoock, en vvel de felſte geeſt,
Die Minos vveynigh acht, en Pluto niet en vreeſt.
Albador vvapper-kaeck ſal naer hem komen trappen,
En als een vvater-hont ſyn oiren t'ſamen klappen,
Sal raſen om het perck, en maken vreemt gebaer,
Als offer duyſent man ontrent de kamer vvaer.
Flucx ſulje Brontes ſien, die met ſyn felle klaeuvven
Sal drengen als een beir, en als een katte maeuvven,
Sal vullen al het vvout met vvonder vreemt geſchreeu,
Gelijck een felle vvolf of als een vvreede leeu.
VVaer toe het al geſeyt? daer ſullen vreemde dingen,
V komen voor het oogh en om de leden ſpringen.
Maer ghy, hoe dat het gae, ſtaet vaſt gelijck een man,
Daer is geen leelick ſpoock dat u genaken kan.

Doch als de ſvvarten hoop ten leſten ſal verdvvijnen,
Dan ſalder op de zael een ſchoone vrou verſchijnen,
En nevens haer een kint. Het vvijf ſal Venus zijn,
De jongen haren ſoon, de gront van uvve pijn.
Terſtont ſal achter haer een harderinne komen,
Die binnen u gemoet haer vvooningh heeft genomen.
Maer ſy en iſſet niet, 't is maer een ydel beelt,
Dat in de ſchrale lucht en om u ſinnen ſpeelt.
Dus ſchoon het u belacht, en vvilt haer niet genaken,
En boven alle dingh en vviltet nimmer raken.
VVant biet ghy eens den mont, of vvel u rechterhant,
Ghy ſult u leden ſien als in een vollen brant,
V breyn ſal grilligh zijn, u ſinnen ſullen dolen,
V vvangen afgerecht gelijck als ſvvarte kolen,
V lippen ſoo geſtelt gelijck als enckel pick,
V geeſten uyt het lijf getogen van den ſchrick.
De ſchim die u genaeckt die koomt u maer betoonen,
Dat ſy die ghy bemint u liefde vvil beloonen,
Dat ſy nu ſachter is, en voor u toe-bereyt,
Daerom ghy haer in ernſt ſoo dickmael hebt gevleyt.
De vrijſter ſal voortaen van u niet vvillen vlieden,
Maer ſal u menighmael haer ſoete lippen bieden,
Sal by u vvillen zijn oock in het dichte vvout,
En vvenſchen even-ſtaegh met u te zijn getrout.
Ghy daerom vvatter koomt, en vvatter magh gebeuren,
Al ſchijntet dat het huys en al de muren ſcheuren,
En vvijckt noyt uyt het perck, daer in ghy zijt bevvaert,
Hoe ſeer Pyragmon gloeyt, hoe fel oock Scylla baert.
Doch of geen ſpoock miſſchien ſigh u en quam vertoonen,
De goden, lieve vrient, die vvillen u verſchoonen.
VVeeſt des niet ongeruſt, maer hout u vvel geſint,
Ghy ſult haeſt uvve ſien, die ghy van herten mint.

Als

Als nu de ſvvarte pot heeft langen tijt geſoden,
En dattet vreemt geſpuys is uyt het huys gevloden,
Soo maeckt u tot den heert, en neemt het ſelſaem kruyt,
En perſter met gevvelt den leſten druppel uyt.
Bevvaert het dierbaer nat, de keeſt van alle ſaken,
Dat kan een killigh hert tot u genegen maken;
En ſoo men dat gebruyckt gelijck ick ſeggen ſal,
Het maeckt een jongh geſel de vrijſter liefgetal.
Hier ſvveegh de ſvvarte kol. De vrijer als geneſen,
VVert vrolick in den geeſt, en kreegh een ander vveſen,
Hy vraeght haer ander-vverf al vvatter is geſeyt,
En heeftet als een ſchat ſigh aen de borſt geleyt.
Hy neemt de kruyden met in eenen tros gebonden,
En vvat het ſelſaem vvijf noch dienſtigh had gevonden,
Hy ſtelt hem tot de reys, en ſeyt haer goeden dagh,
En ſpoet hem naer het dorp, ſoo veerdigh als hy magh.
Koom hier nu ſoete jeught, en vviltet over-mercken,
VVat Damon onderneemt, om uyt te moeten vvercken,
Alleen uyt dvvaſe min. 'T is enckel hels bejagh,
Dat niemant ſonder ſchrick of ſien of hooren magh.
Hy ſtelt noch efter vaſt, oock met een groot verlangen,
Het ſtuck gelijck het lagh ten eerſten aen te vangen,
Hy vreeſt geen duyvels liſt, geen onder-aerts gevaer.
Siet hier een oude ſpreuck: *Dien lieft is niet te ſvvaer.*
Och of ons hooghſte drift, ons liefde mochte ſtrecken,
Om goet te mogen doen, om deughden op te vvecken!
O God vergunt ons dat, en vveeſt ghy 't eenigh vvit,
Dat onſe ziel begeert en onſen geeſt beſit.
Als hy nu met vermaeck door-vvandelt harde vvegen,
Syns vaders ouden vrient die koomt den harder tegen.
Palæmon hiet de man, die als hy Damon ſiet,
En vviſt niet vvatter ſchort, of vvatter is geſchiet,

Hy vviſt niet vvat den uyl of vvat de vreemde kruyden,
Noch vvat het ander tuygh vvil ſeggen of beduyden;
Ey ſegh eens ſprack de man, O Damon lieve vrient,
VVaer toe u dit gevvas en deſen vogel dient.
Ick vind' het vvonder vreemt dat ghy ſoo vijſe dingen
Gaet ſoecken in het vvout en t'huys beſtaet te bringen.
VVat aenſlagh hebje voor? De blijde jongelingh
Betrout den ouden man, en ſeyt hem alle dingh.
Hy gaet hem met gemack ten vollen openbaren,
Al vvat hem van het vvijf is heden vveder-varen,
Hy opent vvatter ſchuylt, en al met blijden geeſt,
Hy ſtelt hem voor het oogh een volle bruylof-feeſt.
Als dit Palæmon hoort, hy ſtaet geheel verſlagen,
Hy kan het ſlim bedrogh de rancken niet verdragen;
VVel, ſeyt hy, harders kint vvie gaf u deſen raet,
Dat ghy door quaet beleyt tot goede dingen gaet.
Ghy zijt, na mijn begrijp, te bijſter onbedreven,
Voor ſoo een vuylen bras u penninck uyt te geven.
Indien ghy my gelooft, het is een quade ſlagh,
Die u te geener tijt ten goede dienen magh.
Geen nare ſpokery, of liſt van ſnoode vrouvven
En leggen oyt een gront om vvel te mogen trouvven,
Ghy doet in dit geval een vvonder quaden gangh,
En 't ſal u hinder doen u leven-dagen langh.
VVat meynje, ſal een uyl u aen de vrijſter helpen?
Of ſal een vuyle pier u tochten konnen ſtelpen?
Ghy zijt, ſoo ghy het denckt, van u verſtant berooft;
Het is voorvvaer een uyl die dit bedrogh gelooft.
Laet vry u ſelſaem moes en ſvvarte kruyden koken;
Geen liefde vvort vervveckt door onder-aertſche ſpoken,
Door geeſten uyt de lucht, of ander vuyl gebroet.
Een maeght blijft datſe vvas, vvat oock een ſpoker doet.

Kont

Kont ghy door goet beleyt niet tot een vrijſter komen,
Seght vry een hooger macht die heeftſe my genomen,
Al vvat door nacht-gelol, of vuyl bejagh geſchiet
Dat vvil de goede God, dat vvil den hemel niet.
Als dit de jonghman hoort, hy vveet niet vvat te maken,
Hy ſucht, hy ſvvijght, hy dut, hy krijght beſchaemde kaken,
Hy opent dit en gint, maer des al niet-te-min,
Hy blijft gelijck hy vvas, en treckt hem vveder in.
Na groot en langh verhael en veelderhande vvoorden,
Die onſen jongelingh tot aen de ziel bekoorden,
Soo neemt hy met verdriet ten leſten in beraet,
VVat in dit vreemt geval voor hem te plegen ſtaet.
Maer t'vvijl hy ſtaet en dut, ſoo koomt een harders jongen
Daer uyt het naeſte dorp in haeſten aen-geſprongen,
En met hy Damon ſagh, ſoo bleef hy veerdigh ſtaen,
En heeft een kort geſpreck op deſe vvijs gedaen:
Dat jongh dat aerdigh dier, ſoo langh van u gepreſen,
En ſal voor deſen tijt niet meer u vrijſter vveſen,
O harder, mijn genan, ick vveet een vreemt geval,
Dat u tot in het mergh de ziele quetſen ſal.
Daer is een hoofs geſant hier uyt het hof gekomen,
Die heeft de jonge maeght in haeſten vvech-genomen,
En ſchoon haer vader ſelfs dit vvonder ſelſaem vant,
Hem is alleen geſeyt, Het koomt van hooger hant:
Menalcas hebt gedult. VVat ſal de man beginnen?
Hy is geheel bedruckt tot in ſyn diepſte ſinnen,
Hy bad in grooten ernſt, hy ſmelt in groot verdriet,
Maer vvat hy plegen mocht ten baet den harder niet.
Alſt op een ſcheyden gingh, de man die ſcheen te ſterven,
Hy viel haer om den hals en kuſt haer menigh-vverven,
Syn tranen rollen af tot in ſyn grijſen baert,
Maer hy vvert niet verſchoont, en ſy vvert niet geſpaert.

Te

Te midden in het dorp daer ſtont een gulden vvagen,
Daer in vvert ſy gebracht, en veerdigh vvech-gedragen.
Menalcas ſagh haer na, tot dat de koets verdvveen,
En gaf daer op den geeſt, gelijck het yder ſcheen.
Daer bleef hy ſonder ſpraeck, en die den harder ſagen
Zijn met den man bedroeft en aen het hert geſlagen;
Dies vvert hy op-gebeurt, en in ſyn huys gebracht,
Alvvaer hy, namen ſeyt, den doot alleen vervvacht.
Als Damon dit verſtont, eylaes! ſyn roode vvangen,
Zijn met een bleycke vervv van ſtonden aen bevangen:
Het kruyt en vvat hy drough ontviel hem uyter hant,
En oock ſyn tranen ſelfs die rollen in het zant.
Daer leyt de toover-kunſt en al haer vreemde rancken,
Daer leyt het ſvvart geheym en al de minne-drancken,
Daer leytet altemael, ick trappet met den voet,
Ick voele, na my dunckt, den doot in mijn gemoet.
O ſterren, ſonne, maen, ô lucht en koele vvinden,
En vvat in eenigh deel des hemels is te vinden,
Ten goeden van den menſch, ach! ſtijft my dit gemoet,
Dat niet en kan beſtaen in deſen tegenſpoet.
Mijn hert ſmelt in den druck, mijn geeſt die is beſvveken,
De kracht van mijne jeught die is alree gevveken.
O dat mijn bange ziel den leſten adem gaf,
En dat ick nu ter tijt mocht dalen in het graf!
Aſpaſia de luſt van mijn verdrietigh leven,
Aſpaſia mijn trooſt, in deſe borſt geſchreven,
Aſpaſia de glans, Aſpaſia de vreught,
Aſpaſia de kroon van al de friſſche jeught,
Aſpaſia de blom van duyſent harderinnen,
Aſpaſia den dauvv van mijn verdorde ſinnen,
Aſpaſia mijn vvenſch, en aller vrouvven eer,
Aſpaſia mijn ziel en is voortaen niet meer.

Is

Is buyten ons bevangh, is voor de groote jonckers,
Is voor het dertel hof en voor de ſteedtſche pronckers,
Is daerſe blijven moet: vvat ſal ick nu beſtaen?
Ick vvou, indien ick mocht, tot inder hellen gaen,
Ick vvou, indien ick mocht, tot in den afgront dalen,
Mocht ick tot mijnen trooſt de vrijſter vveder halen.
Maer dat is ſonder hoop, ick ben voor alle tijt
Mijn trooſt, mijn hertē vvens, mijn luſt en vreughde quijt.
Hy is dan ganſch ontſet en vvonder ſeer verbolgen,
Hy vvil (hoe dattet gae) hy ſal de vrijſter volgen.
Hy krijght terſtont een peert uyt Alcons rijcken ſtal,
En geeft hem om te ſien vvat hier van vvorden ſal.

EEn vorſt van grooten naem en over-al gepreſen
Die vvas om deſen tijt in Perſen op-gereſen,
Fris, vvacker, onverſaeght, van hoogh en edel bloet
Maer des al niet-te-min noch hooger in gemoet.
Hy nam veel rijcken in, en vvan verſcheyde ſlagen,
En vvert ſchier van het luck als op den hals gedragen,
Hy voerd' een machtigh heir en menigh dapper helt,
Die voor hem buyten ſchrick het lijf te pande ſtelt.
In 't hof vvas doen 't gebruyck, dat na verrichte ſaken,
De prinçen onder een hen gingen vrolick maken
Met konſtigh ſnaren-ſpel, met edel druyven-nat,
Met jock en bly geſangh, en vrouvven boven dat.
Hier toe vvas doen ter tijt een hoop geſlepe gaſten,
Die met een ſtagen vlijt op deſen handel paſten,
Die ſochten door de ſtadt en door het ganſche lant,
VVaer dat men voor den prins de ſchoonſte maeghdē vant.
Eens op een blijden dagh, een vveynigh na den eten,
Als noch in hare vreught de vorſten zijn geſeten,
En t'vvijl het hooffſche volck met open kele lacht,
Zijn daer op eene-mael vier maeghden in-gebracht.

Vier maeghden vvonder ſchoon en van een geeſtigh vveſen,
En daerom in het hof van yder hoogh gepreſen.
Hy die het ſtuck beleyt die ſteltſe voor den vorſt,
Met ſchoon gevvaet bekleet, maer naeckt ontrent de borſt.
Dit heeft de jonge prins ten vollen vvel bevallen,
Hy vought hem tot het ſpel, en geeft hem om te mallen,
Hy ſcherſt, hy tacketeylt, hy ſlaet een kluchtjen uyt,
Hy doet, 'k en vveet niet vvat, dat niet te veel en ſluyt.

Hy ſagh hoe datter drie om deſen handel lougen,
En nam het voor een peyl dat ſy haer vvilden vougen.
De vierde, ſoo het bleeck, en vvas ſoo niet geſint,
Vermits ſy geenen luſt in hoofſche grepen vint.
Daer is ſoo ſchoonen roos in geenen hof te leſen,
Gelijck een jonge maeght, die met een eerbaer vveſen

Haer oogen neder-ſlaet, en met de lippen ſvvijght,
Maer om haer ſoeten mont een aerdigh blooſjen krijght.
De prins quam hant-geſpel aen haren boeſem maken;
Maer ſy toont ſtrengh geſicht, en liet haer niet genaken.
Sy keert ſyn handen af, met ſoo een fier gebaer,
Of ſy een prinçen kint, en hy een lecker vvaer.
Oock dat beviel den vorſt, en liet terſtont bevragen
VVie dat de vrijſter is, en vvie haer naeſte magen.
Hem vvert daer op geſeyt: Het is een harders kint,
Geringh in haer bedrijf, maer over-al bemint.
Sy is van hoogh gemoet, en vvil geen vrijers lijden,
En ſy is over-al gelijck een ey te mijden.
VVie dat haer heeft geviert, of vvie haer heeft verſocht
Die heeft ganſch ſonder vrucht ſyn dagen om-gebrocht.
De prins, na dit verhael, gaet op een nieu beginnen;
Sy vveygert even hart, en krijght geſtoorde ſinnen.
En als de jonge maeght haer dus miſhandelt vont,
Ontſluytſe voor het leſt aldus haer rooden mont:
Ick moet uyt alle kracht de goden eeuvvigh loven,
Dat ick ben ver gevveeſt van alle koninghs hoven.
Hoe! is dit, vverelt vorſt, is dit een keyſer zijn,
Geheele dagen langh te ſitten in den vvijn,
Te nemen ſyn vermaeck ontrent de lichte vrouvven,
En alle mal gelaet met vreughden aen te ſchouvven?
O, dat en is geen vverck dat uvven ſtaet betaemt;
En ſeker, machtigh prins, ick bender in beſchaemt.
De plichten van het rijck dat zijn geſtage ſorgen,
Van dat de ſonne daelt tot aen den rooden morgen.
De kroon behouft den geeſt, behouft het ganſche lijf,
Gevvis al vvieſe draeght en houft geen tijt-verdrijf.
Een prins heeft ander vverck; hy moet geſtrenge vvetten,
Hy moet voor al het rijck de nutſte regels ſetten,

Hy moet het vveligh volck oock door ſyn eygen daet,
En leyden tot de deught en houden in de maet.
Nadien de rauvve jeught door hem dient in-gebonden,
Op datter niet een maeght of vrou en zy geſchonden,
En dat het ſlim bejagh en drift tot vuyle luſt,
Door hem dient af-gekeert en uyt te zijn gebluſt.
Ghy die ons koningh hiet, en vvilt geen vrijſter ſchenden,
Die noyt een dertel vvicht of hooffſche linckers kenden,
Doet eer dat u betaemt, beſtiert het vaderlant,
En hout u gulle jeught door reden in den bant.
Dat ſal u, machtigh vorſt, een ſtil en vreedſaem leven,
Dat ſal u door het rijck ontſagh en eere geven.
Een die maer ſlechts het volck en niet ſyn luſt gebiet,
Verdient na rechten aert den naem van koningh niet.
Dit ſeyt de jonge maeght met ſoo een deftigh vveſen,
Dat in des koninghs hert een af-keer is gereſen
Van alle vuyl bejagh. hy laet het mallen ſtaen,
En doet dien eygen ſtont ſyn Raden henen gaen.
Hy gaet in ſyn vertreck in ſtilheyt overleggen
Al vvat de jonge maeght hem aen beſtont te ſeggen,
En als haer ganſch geſpreck by hem ontſchakelt vvert,
Het docht hem dat de gront quam uyt een edel hert,
Quam uyt een reyne ziel, en dat ſoo vrije ſinnen
Zijn machtigh om een prins te konnen overvvinnen.
Hier koomt haer ſoet gelaet, haer aerdigh vveſen by,
En ſiet daer is de vorſt in ſoete raſery.
Hem kan geen ſtille ruſt ontrent de leden komen,
Vermits ſyn diepſte mergh alreed' is in-genomen.
VVat dienter meer geſeyt? hy ſtelt ten hooghſten vaſt,
Dat geen als deſe maeght hem toe en dient gepaſt.
Maer Damon ondervvijl is in de ſtadt gekomen,
En heeft na ſyn belangh aen alle kant vernomen.

Maer

Maer vvat de jonghman doet, of vvaer hy vragen kan,
Geē menſch doet hem beſcheyt, geē menſch en vveter van.
Een boer, een harders kint, gekomen van de ſtellen,
In kleedingh vvonder rou, en ſonder met-geſellen,
Eenvoudigh uyter aert, en ront gelijck een kloen,
En vveet niet hoe te gaen, of vvat te ſullen doen.
Hy ſuckelt in het hof, en vvaer de menſchen gingen,
En, na ſyn ſlecht begrijp, doorſnuffelt alle dingen;
Maer 't is van kleyn beleyt al vvat de jonghman doet.
VVie ſneegh is in het lant is hier een ſlechten bloet.
Hy ſiet een machtigh ſlot, hy ſiet vergulde zalen,
Hy ſiet den rijcken glans daer in ſyn oogen dvvalen,
Hy ſiet een ſchoon vervvulf, en vvit gelijck een krijt,
En al het groot gebou behangen met tapijt.
Hy ſieter ander volck als die de ſchapen vveyden,
Hy ſiet een friſſche jeught van jonge prinçen leyden,
Hy ſiet dat al het vverck hier vry vvat anders gaet,
Als daer Alexis ſpeelt ontrent ſyn mede-maet.
Ten leſten raeckt de quant daer al de vorſten ſaten,
En met het hof-geſin en by den keyſer aten;
Daer ſagh hy 't edel nat in gulde vaten ſtaen,
En dvvalen over dis en dickvvils omme gaen.
Ten leſten is de vorſt van tafel op-gereſen,
En met een blijden geeſt, en met een vrolick vveſen
Ter kamer uyt gegaen. en onder dit geloop
Quam even met den drangh oock Damon in den hoop.
Hy vont een nieu vertreck daer ſagh hy ſchoone vrouvven
By menigh edelman by prinçen onderhouvven.
Daer ſagh hy dat de vorſt een jonge maeght verkoos,
Soo friſ in haer gelaet gelijck een verſche roos.
Daer ſagh hy hoe de prins haer door de kamer leyde,
Haer ſtreelde metter hant, en met den monde vleyde,

Daer ſagh hy hoe het volck hier op te ſamen liep,
En heyl en veel gelucx ontrent de keyſer riep.
Hy, vvien al dit gevvoel zijn vvonder vreemde ſaken,
En efter niet en derft den grooten vorſt genaken,
Vervought hem by een prins die vvat ter zijden ſtont,
En ſtort hem in de borſt ſyns hertſens vollen gront:
Ey, macker vvie ghy zijt, laet my een vveynigh vragen.
'K en ſagh noyt prinçen hof van al mijn leven-dagen;
Ey ſegh my doch een reys den gront van dit beſlagh,
Op dat ick in het dorp yet nieus verhalen magh.
VVat iſſet voor een man die alle menſchen groeten,
En voor vvien, als hy koomt, oock heeren buygen moeten?
En vvie is doch de maeght, van alle man beſien,
Aen vvien men yder hoort geluck en hulde bien?
Ick ben een ront geſel, en bijſter onbedreven,
Die niet als op het lant en ben gevvent te leven,
Die noyt en heb gevvoont als op een boeren-vverf;
Neemt my ten beſten af, dat ick u vragen derf.
De prins ſagh Damon aen, en ſchoon hy kan bemercken,
Dat hem de leden ſtaen om in het velt te vvercken,
Soo vont hy niet-te-min in ſyn gedaente vvat,
Daer in hy groot vermaeck en goet vernugen hadt.
Hy ſeyt dan: Goede vrient, de man by u gevveſen,
Dat is de grootſte vorſt die oyt de menſchen preſen,
Een harder van het volck, een keyſer in het rijck,
En daer en is geen menſch op aerden ſyns gelijck.
De juffer dien ghy ſiet hem metter hant geleyden,
Dat is een harderin gekomen uyter heyden.
'T en is, naer mijn onthout, nu maer de vijfden dagh,
Dat ick haer ſonder glans hier in de kamer ſagh.
Nu ſtreckt hy tot de maeght ſoo verre ſyn behagen,
Dat hy ontrent haer is by naeſt geheele dagen,

Dat hy, gelijck het ſchijnt, van haer niet duren kan,
En is haer even-ſelfs gelijck een echte man.
Als Damon dit verſtont, ſoo gaet hy vorder mercken,
En liet op dit geſicht de ganſche ſinnen vvercken.
Eer hem dit vvas geſeyt ſoo vvas hy ſteke-blint,
Hy ſagh niet dat hy kent, hy kent niet dat hy mint.
Siet vvat een ſelſaem dingh! vvie ſoudet konnen meenen,
Dat yemant ſoo ontlijckt door glans van rijcke ſteenen?
Dit ſeyt de rouvve gaſt, en mits hy naerder trat,
Soo vvort ſyn bange ziel van droefheyt op-gevat.
Het ſchijnt dat hy verſteent, als hy in deſe bende
Syn trooſt, ſyn herten luſt, ſyn harderinne kende,
Het ſchijnt dat hy beſvvijckt, als hy ſyn beſte pant
Sagh in ſoo grooten hof, en in ſoo vaſten hant.
Hy berſt ten leſten uyt, hy kan niet langer ſvvijgen:
Die voor een keyſer is en magh geen harder krijgen.
Vaert vvel, mijn tvveede ziel. De vorſt vernam de ſtem,
En ſyn beminde maeght aenhoortſe nevens hem.
Daer ſtont de jongelingh met grooten druck bevangen,
Daer ſtont hy ſlecht en ſagh met tranen op de vvangen.
De prins die in het hof dit niet en is gevvent,
Vraeght aen de lieve maeght, of ſy den harder kent.
Sy, ront en ſonder gal, verhaelt in korte reden,
VVie dat de jonghman is, en vvat hy heeft geleden,
En hier uyt vveet de vorſt al vvat den harder ſchort,
En vvaerom dat hy ſucht en droeve tranen ſtort.
Hy leyt ſyn harderin een vveynigh uyt de lieden,
En laet den rouvven gaſt in ſyn vertreck ontbieden;
Daer ſeyt hy: Vrient, ick hoor ghy zijt van goeden aert,
Ick vvou, ſoo 't u beviel, dat ghy mijn dienaer vvaert.
Ick ſal u ſtage gunſt en groote ſucht betoonen,
En uvven trouvven dienſt met rijcke gaven loonen;

In

In plaets van deſen pij en boeren hongerlijn,
Sal u geheele kleet van gulde ſtoffe zijn.
De maeght u vvel bekent die heeft u ſoo gepreſen,
Dat ghy, na dat my dunckt, hier moet gevordert vveſen;
VVel aen verlaet den bou, den vlegel en de vvan,
En vvort ontrent een prins een luſtigh edelman.
Ghy ſult hier in het hof, oock ſonder yet te zaeyen,
Ghy ſult al rijcker oegſt en beter vruchten maeyen,
Dan als ghy ſtaet en ſpit, of op den velde plought,
Soo ghy naer ons gebruyck alleen de ſinnen vought.
Ghy ſlaept of in het ſtroo, of op gedrooghde bieſen,
Hier ſulje ſvvanen-dons tot uvven leger kieſen.
Ghy hebt een ſlecht vertreck van kley en ſtroo gebout;
Hier ſal u vvooningh zijn geçiert met edel gout.
V muren zijn bedeckt met raegh en ſpinne-vvebben;
Hier ſulje ſchoon tapijt in zael en kamers hebben.
Ghy drinckt maer ſchralen vvey, en eet geringen koſt;
Maer hier is vet gebraet, en niet als ſoete moſt.
Ghy kont in u beroep alleen maer ſchapen vveyden;
Hier konj' een machtigh heir en groote benden leyden.
Ghy draeght een harders ſtaf die uvve bocken dvvinght;
Maer dit is ander tuygh dat in de ſteden dringht.
Ghy voert u kleyne bien ontrent de groene linden,
En ſoeckt in haren korf een koningh uyt te vinden;
Maer lieve ſegh een reys, vvat u de koningh geeft
Die in ſoo engen korf en van de groente leeft?
Hier konje grooten ſtaet, hier goet en eer bekomen,
By ons vvert menigh lant door vvapens in-genomen.
Daer is geen heerſchappy te rapen uyt het groen;
Maer ick of mijns gelijck die kan u voordeel doen.
Hier leert men geeſtigh zijn, hier leert men deftigh ſpreken,
Hier leert men vvijs beleyt en hondert gauvve treken;

Maer

Maer die ſtaegh met het vee gaet vveyden in het gras,
Die blijft voor immermeer een klunten als hy vvas.
Ghy daerom, geeſtigh quant, laet egh en kouter varen,
En kieſt een beter ſtant voor uvve friſſche jaren:
Hebt ghy de vrijſter niet tot vvie ghy vvaert geſint,
Ghy ſult van heden aen van prinçen zijn bemint.
Als Damon van de vorſt aldus vvas aen-geſproken,
De luſt tot ſyn beroep en is hem niet gebroken;
VVant als hy voor een vvijl het ſtuck had overleyt,
Soo heeft hy voor den prins ten leſten dit geſeyt.
Indien ick bidden magh, ô prinçen hooge machten,
En vvilt ons lagen ſtant niet al te ſeer verachten,
En prijſt oock niet te veel de macht van u gebiet;
VVant, na mijn kleyn begrijp, 't en is ſoo luſtigh niet.
Ick heb een ouden vrient die in ſyn jonge dagen
Plagh freuyten in de ſtadt en ander groen te dragen,
Die heeft oock in het hof een lange vvijl verkeert,
En vvat daer omme-gaet dat heeft hy my geleert.
Hy vvas in ſynen tijt een vvonder ſnegen jongen,
En liet het ooge gaen ontrent de vreemde ſprongen,
Ontrent het los gevvoel dat om de prinçen ſvveeft,
En leerde vvat het hof voor quade nucken heeft.
Dit gingh de goede man my menighmael verhalen,
Als ick benevens hem gingh vveyden in de dalen,
En ſtaegh vvas ſyn beſluyt, vvanneer ick van hem ſchiet,
En vvoont niet in het hof, de deught en vvoonter niet.
En dient geen machtigh vorſt, al mochtet u gebeuren,
Al ſchijntet eerſt vermaeck, ghy ſultet eens betreuren.
Nu vveet ick dat de man my riet gelijck een vrient,
En houde dat het hof geen vry gemoet en dient.
'K en vvil om overvloet geen ſmaet of banden lijden,
Een hert dat ſigh vernought dat kan hem licht verblijden,

Heb ick tot mijn behouf een kleynen vvater-put,
VVaer toe is my de vloet van gulle ſtroomen nut?
Al is het vvater groot, en dat de holle ſtroomen
Geen dam kan vvederſtaen, geen dijck en kan betoomen,
VVat voordeel doet het my? Al lijd' ick grooten dorſt,
Een vveynigh is genoegh aen mijn verhitte borſt.
Ick achtet meerder vreught te leven by de ſchapen,
En op een groene vvey geruſt te mogen ſlapen,
Ick achte meerder luſt te ſpelen op een riet,
Als vvat een hovelingh ontrent een vorſt geniet.
Te vvoonen in het vvout, het jonge vee te vveyden,
De geyten aen den bergh, de ſchapen aender heyden,
De bocken aen de klip, de koeyen in het gras
Van daer koomt meerder vreught als oyt in hoven vvas.
Ick ben een ruſtigh quant in vryheyt op-getogen,
Ick heb een ronden aert uyt 's moeders borſt geſogen;
My dunckt dat al het volck hier leeft in ſlavernij.
VVant daer een grooter vvoont en is geen minder vry.
VVat in het hof verkeert, dat acht ick als gevangen,
Men ſiet de ketens ſelfs hun om de leden hangen.
'T is vvaer de ſtof is ſchoon, ſoo datſe vvert benijt;
Maer efter is het volck haer ſoete vryheyt quijt.
Een ſlaef is aen het lijf, ſy in den geeſt gebonden,
En dat vvort over-al het meeſte leet bevonden.
Het lijf is maer een ſchors; maer vvat van binnen raeckt
Dat iſſet dat den menſch gevveldigh bitter ſmaeckt.
Hier vvoont geen echte trou, maer vvel een liſtigh ſtreelen,
Een hoere met het vvijf die moeten t'ſamen deelen.
Het iſſer al bedrogh, en niet als eygen baet,
'T is al vol linckernij al vvatter omme gaet.
Hier toe vvord' ick genoot, om dit te komen leeren,
En 't is, gelijck men meynt, een lagen ſtaet vereeren;

Maer

Maer ick en achtet niet. vvat vreught geeft doch het gout?
Ick vinde meerder luſt ontrent een jeughdigh vvout.
Hier ſal ick blijder zijn, en vry al beter varen,
Als daer een ſtage vvacht de kamers moet bevvaren,
Als daer men prouven moet, of niet een boos fenijn
Is in het ſchoon geback of in den ſoeten vvijn.
Ey ſegh my doch een reys, vvat heb ick doch te paſſen
Op al het hoofs beſlagh en overtolligh braſſen?
VVie heefter oyt veracht een ham of ſchapen-bout
Gehangen in den roock, gevvreven in het zout?
VVie ſlechts met honger eet, gelijck vvy boeren plegen,
Al nut hy ſlechte koſt, hy vint een vollen ſegen,
Hy vint dat hem bevalt, hy vint een ſoete ſmaeck;
In ſpijt van hooffſche pracht, vvy leven in vermaeck.
VVie met den lijve vverckt en houft geen grage ſouſen,
VVie ſtaegh in hoſen gaet en houft geen ſyde kouſen,
Die met een grauvve pij ten vollen is vernought,
En kent geen ſachter kleet of dat hem beter vought.
VVat kan het rijck gevvaet aen my of yemant geven,
Alvvaer het altemael van enckel gout gevveven?
Een harders ruyme dracht die ſtaet my beter aen
Als in een hooffſche praem geperſt te moeten gaen.
Een kleet van eygen vvol of eygen vlas geſponnen,
En vrucht op eygen lant met eygen hant gevvonnen,
En moes uyt eygen hof, en vleeſch uyt eygen ſtal
Dat is de ſoetſte vrucht van ganſch het aertſche dal.
VVel laet dan dien het luſt by groote prinçen leven,
En aen het dertel hof de leden over-geven,
Ick prijſe boven al het vry en luſtigh velt,
Daer ons geen ſvvarte nijt of ſucht van eere quelt.
'T is ſeker, hooge ſtaet en diergelijcke ſaken
En konnen nimmermeer ons recht geluckigh maken;

Een ſtil, een billick hert, dat hem na reden vought,
Dat is het dat de menſch op aerden vergenought.
Ick vveet het is een kunſt een prins te konnen vleyen,
En als het dienſtigh is ſyn netten uyt te ſpreyen,
Ick vveet het is geluck met vorſten vvel te ſtaen;
Maer eer het yemant denckt ſoo is de gunſt gedaen.
'T is ijs van eender nacht, hoe vvel het ſchijnt te blincken.
Hoe vaſt dat yemant gaet hy kan noch efter ſincken;
Een prins heeft groote macht, maer vry geen minder gal,
VVie hem eens tegen krijght hem treft een vviſſen val.
VVel aen vveeſt ghy een vorſt, en 't moet u vvel bekomen,
Maer ick en heb noyt luſt in hoofſche pracht genomen,
En ſoo en doe ick noch. ick vvil een harder zijn,
VVant al vvat eere geeft en is niet ſonder pijn.
Daer gaet den ronden gaſt daer gaet den harder ſtrijcken,
En ſtelt een vrijen hals voor groote koninghrijcken,
Hy paſt niet op het hof en op het hoofs beſlagh,
En vvert eerſt vvel geſint als hy ſyn hutte ſagh.
Nu, vorſt, ick ſegh u danck en vvil u God bevelen,
Die laet u vruchtbaer zaet en ſoete kinders telen,
Ten dienſte van het rijck. en ghy, ô fiere maeght,
Die mits u moedigh hert een keyſer hebt behaeght,
Devvijl ghy niet en zijt voor mijne koy geſchapen,
Maer om hier in het hof ontrent een vorſt te ſlapen,
Ick vvenſch u veel gelucx: en als het vveſen moet
Blijft eygen aen den prins, en zijt van my gegroet.
Ghy ſult noch menighmael en op verſcheyde reyſen,
Ghy ſult noch voor gevvis op uvven harder peyſen,
De tijt ſal alle dingh eens maken openbaer.
Al blinckt de gulde kroon, ſy vveeght gevveldigh ſvvaer.
VVel moet mijn grauvve pij mijn kleyne vvooningh varen;
Heb ick geen hoogen ſtaet, ick hebbe ſoete jaren,

Ick

Ick heb een vrolick hert, en ben mijn eygen man,
Dat noyt het prachtigh hof ſyn jonckers geven kan.
De prins die ſtont verbaeſt van dit vrymoedigh ſpreken,
Hy prees ſyn ronden aert al ſcheen hy vvat geſteken,
Hy ſeyde tot beſluyt, De man die heeft gelijck;
De menſch die ſigh vernought beſit een koninghrijck.
Hy laet den jongelingh een ſchoone vvooningh geven,
En landen na den eyſch, en benden daer beneven,
En peerden tot den bou, en ſchapen boven dat
Meer als in dit gevveſt een harder oyt beſat.
De vader van de maeght en vvort oock niet vergeten,
Soo haeſt de jonge prins heeft ſynen ſtaet gevveten,
In vougen dat de man en al ſyn naeſte bloet
Bekoomt uyt dit geval en eer en machtigh goet.
Syn dochter niet-te-min door haer bequame zeden,
Door oordeel, goet verſtant, en ongeveynſde reden,
VVaſt in des keyſers gunſt, en dat ſoo vvonder diep,
Dat ſy als echte vvijf op ſynen leger ſliep.
Dit vvert van ſtonden aen door al het lant gevveten,
En ſtracx vvort menigh hert door ſvvarte nijt beſeten:
De juffers van het hof die zijnder om geſtoort,
Vermits een ſlechte maeght een keyſer heeft bekoort.
Vermits een ſlechte maeght een keyſer heeft bevvogen,
En ſonder minne-kunſt tot hare min getogen:
Het is te grooten ſpijt dat ſoo een harders kint
Ontrent den grooten vorſt de meeſte gunſte vint.
Hier op gaet Achter-klap een vreemde vont bedencken,
Om aen de jonge maeght haer goeden naem te krencken.
Sy ſpreeckt eerſt binnens monts, maer luyder naderhant,
Hoe dat het harders kint aen Damon is verpant,
Met Damon is verſeylt, na Damon is gevveken,
Door ick en vveet niet vvat, door vreemde minne-treken,

Door ſlimme toover-kunſt, en dat de looſe gaſt
Ten leſten, door bedrogh, de vrijſter heeft verraſt.
Dat hy een langen tijt gingh dolen aender heyden,
Soo dat om ſyn verdriet de teere Nymphen ſchreyden,
Maer dat hy op een bot en vvonder haeſt genas.
In 't kort, het vvas geſeyt, dat ſy geen maeght en vvas.
Dit quam oock, door beleyt, ontrent des keyſers ooren,
Men liet hier alleſins de ſnoode rancken hooren.
Dies vvert de jonge vorſt bedrouft en ongeſint,
Mits hy de jonge maeght van ganſcher herten mint.
Hy vveet noch even-vvel in ſyn gemoet te mercken,
VVat dat de ſvvarte nijt in hoven plagh te vvercken,
Hy vveet vvat voor een volck ontrent de prinçen leeft,
En vvat het grilligh hof voor ſlimme grepen heeft.
Hy dan, met dit geval tot aen de ziel beladen,
Ontbiet het beſte deel van ſyn vertroutſte Raden,
Hy doet haer al het ſtuck ten vollen overſlaen,
En ſtelt ten leſten vaſt vvat datter dient gedaen.

De hac virginitatis explorandę ratione vide Achillē Statium libro octavo, item Cypræum Tract. de Sponſalib. cap. 13. §. 51. num. 3.

Ontrent een hoogen bergh, niet verre van Epheſen,
Daer plagh in ouden tijt een ſtil geheym te vveſen,
Geen bijl geen menſchen hant en hadder aen-geraeckt,
Maer vrou Natura ſelfs die heeftet daer gemaeckt.
In 't midden hingh een riet van veelderhande leden,
Dat hadde Pan vvel eer met eygen hant geſneden,
Een riet dat ſomtijts gaf een vvonder ſoeten ſangh,
Een riet dat ſomtijts gaf een vvonder drouven klangh.
VVant als daer in het lant een vrijſter vvert gevonden,
Door eenigh ſlim beleyt verdacht te zijn geſchonden,
Soo vvortſe van het volck in deſe rots gebracht,
Van vvaer men dan de preuf van haren maeghdom vvacht.
VVant ſoo miſſchien de ſloir haer maeghdelicke deelen
Hadt door ongure luſt aen yemant laten ſtreelen,

Soo

Soo gaf terſtont de fluyt een vvonder drouf geluyt,
En vvat men poogen mocht, daer quam niet anders uyt.
En dan moeſt haren naem op alle tongen rijden,
En van de ganſche jeught onſoete nepen lijden.
Sy magh van nu voortaen niet komen aen den dans,
Daer maeght of jongh geſel omringht een roſe-krans.
Sy moet een ander kleet, een ander hulſel dragen:
VVat ſal de vrijſter doen? het zijn verdiende plagen.
VVant die haer eere miſt, en dat met eygen ſchult,
Moet lijden vvatter volght, en even met gedult.
Maer ſoo de jonge maeght haer niet en hadt vergeten,
En dat haer edel vvaes niet af en vvas geſleten,
Soo gaf het vrolick riet ſoo vvonder blijden ſanck,
Dat ſyn verheven galm door alle velden klanck.
Daer op vvert ſtracx de maeght van yder vry gevveſen,
En met een vollen mont van alle man gepreſen;
En die haer reynen naem met ſnappen heeft beklat,
Die vvert van ſtonden aen gebannen uyt de ſtadt,
Gedreven uyt het velt. hy mocht niet meer verſchijnen
Al vvaer men bange ſorgh door vreughde doet verdvvijnen.
VVant die met achterklap een jonge vrijſter ſchent
Is vveert om by het volck noyt meer te zijn gekent.
De Raden van den prins die hebben goet gevonden,
Dat na dit vreemt geheym de vrijſter zy geſonden,
Op dat het ſelſaem riet mocht brengen aen den dagh,
VVat yder van haer eer voortaen gelooven magh.
Maer die de jonge maeght in haer geluck benijden,
Die lieten voren af een hooffchen lincker rijden,
Die heeft het ganſche riet met aerde toe-gepropt,
Soo dat aen alle kant de fluyte vvas geſtopt.
En ſchoon daer yemant blies oock met de volle kaken,
Hy konde geen geluyt, geen helle ſtemme maken.

Dat

Dat vvert met ſlim beleyt op deſen voet bedacht,
Op dat de jonge ſpruyt in ſchande zy gebracht.
Maer als het geeſtigh dier, een kleynen tijt geleden,
Quam met een groot gevolgh tot aen den hol getreden,
Ontſloot terſtont de deur met onvervvachten ſpoet,
Oock eerder eenigh menſch de grendels open doet.
Het riet noch boven dat begon terſtont te ſpelen,
En dickmael op een nieu een ander liet te quelen,
De kley die ſtooffer uyt, doch eerſe neder quam
Sagh yder dat het ſtof een ander vveſen nam.
Al vvatter uyt de lucht ter neder quam geſegen,
Dat vvert van ſtonden aen gelijck een ſoeten regen,
Van aerdigh boom-gevvas, van loof, en edel kruyt,
Gelijck men veeltijts ſtroyt ontrent een jonge bruyt.
Noch is het niet genoegh, het loof begint te groeyen,
Te ſpruyten op de zael en even daer te bloeyen,
Dies heeft ſtracx al het volck een groote vreught getoont,
En met het nieu-gevvas de blijde maeght gekroont.
Daer gaen de poſten af en rennen door de velden,
En gaen het vreemt geval den jongen keyſer melden,
De vorſt die is verblijt, en 't hof dat vvert ontſeyt
Aen al die vinders zijn van ſoo een ſlim beleyt.
Daer vvert de jonge maeght met vvonder groot verlangen
Ontmoet, bevvellekomt, en in het hof ontfangen,
Daer vvert de jonge maeght den keyſer toe-gebracht,
Die haer met groote vlijt in ſyne kamer vvacht.
Men hout dat hy voortaen den luſt tot alle vrouvven
Heeft deftigh in-getoomt en krachtigh vveder-houvven,
Soo dat geen hooffche maeght, geen vrijſter van de ſtadt,
Maer ſy in volle daet ſyn hert alleen beſat.
Noch iſſet niet genoegh. de vorſt die is bevangen,
Niet ſlechts met hare jeught en onbevleckte vvangen,

Niet

Niet met haer geeſtigh oogh of met haer ſoet gelaet;
Sy dient hem boven dien gelijck een achter-raet:
En dat oock niet alleen in alle kleyne ſaken,
Maer die het hoogh beleyt van groote vorſten raken.
Sy die geen lant en had (vermits haer ſneegh verſtant)
Beſtiert het ganſche rijck, beſit het ganſche lant.

VVeygerige vrijſters,

EN

TOOVER-LIEFDE.

SOPHRONISCVS.

DIt is een ganſch ſelſaem trou-geval, ſoo ghy gehoort hebt, Philogame; maer ick wilder kortelick van ſpreken, vermits mijn tijt, die my overigh is, ganſch kort is. Het eerſte, dat my voor-komt uyt deſe geſchiedeniſſe, is, dat ick bemercke dat Aſpaſia niet heeft gedaen gelijck veel onvoorſichtige jonge lieden en dwaſe vrijſters beſtaen, haer latende wech rucken tot een ontijdigh houwelick, genoeghſaem met de eerſte aenſprake. Ick prijſe het tegen-deel in Aſpaſia, te weten, datſe niet dadelick, op den in-val van haer eerſte jeught, haer en heeft laten bewegen tot de liefde van den eenen ofte den anderen harder ofte huyſman, ſchoon des van den eerſten aen gedurighlick verſocht zijnde, haer voor-ſtellende (ſoo te gelooven is) dat verhaeſte houwelicken veeltijts met verdriet geeyndight worden. Want, gelijck het ſpreeck-woort ſeydt, *Wat Venus vought dat ſcheyt de klippel.* Dan hier van op een andere gelegentheyt, dewijle ick hier ſtoffe in ſie die nergens beter verhandelt kan werden, als by gelegentheyt van deſe geſchiedeniſſe.

PHI. Maer al iſſet Aſpaſia wel bekomen, datſe haer ſoo ganſch af-keerigh toonde van alle eerbare jonge lieden, die doch haers gelijcke warē, ſoo weet ick doch wel dat even die ſelve maniere van doen aen andere wel ſuer is opgebroken. Het is van outs gevonden, dat vrijſters die ſoo ganſch in-getogen waren, den houwelicken ſtaet verachteden, en haer af-ſonderden van alle geſelſchappen, dickwils onder den duym en ter ſmuyck dingen hebben onderſtaen te doen, die haer vry minder betaemden, die eyntelicken tot haer ſchande leelicken zijn uyt-gevallen.

SOPH. Ick mercke uyt uwe redenen, weerde Philogame, dat ghy geerne de jonghe dochters wout doen gelooven, dat het ſpoedigh trouwen haer beſt is, en daer in druckt ghy den aert van alle vrijers uyt, en zijt een raet-gever in u eygen ſake. Maer ick bidde u, te gedencken dat ſonderlinghe in duſdanige ghewichtige ſaken plaetſe heeft d'oude ſpreucke, *'Tis licht haeſt genoegh, iſt maer vvel genoegh.*

PHI. Met u verlof, weerde Sophroniſçe, ick en wil niet juyſt, dat een jonge deerne haer terſtont tot trouwen ſal begeven, mits ſy des eens verſocht wert. Neen, weerde man, dat en is geenſins mijn meeninghe: Maer ick oordeele, dat het dienſtigh, jae noodigh is, dat aen ſoodanige jonge ſpruyten in't ontluycken van de jeught haer laten bewandelen, en heuſſelick onderhouden van eerlicke jonge lieden. dat kan haer ſneegheyt en verſtant aen-brengen, en oock leeren hoe men met de menſchē in beleeftheyt en eerbaerheyt moet omgaen. En ick meyne dat de gene die onder ſchijn van een grooter eerbaerheyt ſulcx als kax niet en willen ghedoogen, dickwils werden bevonden rechte

ſluyp-zielen te weſen, die in 't heymelick vreemde gangen gaen. Ick ſie dat Sappho, eer ſy het oogh op Phaon hadde laten vallen, ganſch geen behagen en hadde om by jonge lieden te verkeeren, maer onthiel ſich alleen by jonge dochters en vrou-volck. En wat haer bedrijf aldaer was, wetē de gene die haer verſen geleſen hebben. Ick hoorde eens van een geleert man een bedenckelicke reden op deſe gelegentheyt; hy ſeyde my, dat God eens hadde geſproken, naer het ſcheppen van man en vrouwe, *Waſt ende vermenighvuldight*, en dat het ſelve woort van dien tijt af krachtelick wrocht in alle menſchen, in vougen dat de kracht van de jeught ſigh in haer volte openbarende, een yder menſche 't zy man of vrouwe ſigh dan moet vougen tot eē wettigh weder-paer, dat is, trouwen; ofte dat hy, ongetrout blijvende, ſchandelickheyt moet begaen, ofte dat hy een hooger gave van Gode ontfangen, ofte anders nootelick dul en uyt-ſinnigh moet werden. En my dunckt datter vry wat aen is, als ick het ooge kome te ſlaen op de ervarentheyt, en die dingen die dagelicx hier en elders geſchieden.

SOPH. Maer waerom dus breet, weerde Philogame?

PHI. Om dat ick uyt mijn kleyne ervarentheyt oude en nieuwe exempelen op deſe gelegentheyt kan by-brengen, geleerde Sophroniſçe.

SOPH. En welcke zijn doch deſe uwe exempelē, Philogame? en welcke de beſluyt-redenen die ghy daer uyt ſouckt te trecken?

PHI. Ick weet dat hier in Hollant is geweeſt, noch niet te lange geleden, een jonge vryſter van adelickē af-komſte (wiens naem ick, om redenen, ſal verſwijgen) de welcke, gevrijt ende gevleyt zynde van verſcheyde edel-lieden, haer ganſch af-keerigh en ingetogen hiel tegens alle manſ-perſonen, ſonderlinge die van houwelickſche ſaken haer yet gewaeghden; en terwijlen ſy openbaerlick jonge edel-lieden van de beſte van 't lant een eerlick houwelick ontſeyde, liet ſy haer heymelicken en ter ſmuycke oneerlick ghebruycken by een knecht van den huyſe, een kleermaker weſende, die oock des namaels ſyn roem drough tot haerder ſchande en ſyn eygen verderf.

SOPH. Dat zijn ſelſame, vreemde, en ongehoorde gevallen, daer geen ſtaet op en is te maken, oock geen regels uyt en zyn te trecken, als *de rarò contingentibus* weſende. En wie kan het ſelve voor de waerheyt opnemen en geloovē, dat ſulcx in een redelicke ziele, ick laet ſtaen een eerbaer herte kan vallen?

PHI. Voor my, weerde Sophroniſçe, ick geloovet ſekerlick alſoo geſchiet te zyn; en men ſoude ghetuygen vinden (des noot zijnde) die ſulcx ſouden waer maken. Wat de jonge lieden in uwen tijt hebben aengerecht, weerde Sophroniſçe, en weet ick niet; maer als ick heden-daeghs ſom-wijlen by jongh geſelſchap kome, ſo hoor ick dickwils met verwonderinge hoedanige vremde in-vallen datter verhaelt werden de vryſters (ontrent het uyt-puylen van de jeught) in't hooft te komen. Ick hoorde leſtmael (het welck ick hier in 't voor-by gaen moet verhalē, vermits het hier, na my dunckt, te paſſe koomt) ick hoorde (ſegh ick) onlangs verhalen, dat binnen de ſtadt van Amſterdam een jonge deerne is geweeſt, die by vrienden en vooghden (by gebreck van ouders) werdende op-gevoedt, veel verſoucx hadde in't ſtuck van houwelick; maer alle de verſouckers werden behendelick over-dwerſt ende tegen-gegaen, by de gene die liever hadden geſien, dat de vryſter ongetrout hadde ghebleven, om van de ſelve een oude pete-muy te maken; ten eynde ſy lieden of hare kinderen hare goederen mochten genieten, dieſe alreede ſchenen in-geſchreven te hebben: haer ten dien eynde dickmael verwijtende datſe hou-ſieck was, alſſe ſcheen tot yemant eenige genegentheyt te toonen. Dit meermalen geſchiet zijnde, ende de vryſter eyndelick het bedrogh onder-vindende, kreegh een vremt opſet in 't hooft, om haer des te wreecken. Sy hadde daer in de gebuerte een hups en friſſchen jongelingh, weſende een droogh-ſcheerder ofte laken-bereyder van ſynen bedrijve: ſy wiſte behendelick te wege te brengen, dat de ſelve ſigh by haer laet vinden, onthaelt hem heuſelick met woorden, en harē ſlach waer-nemende op eenige voorvallende ofte geſochte gelegentheyt, laet haer by den ſelven beſlapen drie, vier ofte vijf reyſen, t'elcken met tuſſchen-val van tijde, en dit ſoo lange tot ſy haer bevont bevrucht te weſen. Het welck ſy dē jongelingh heuſelick openbaert, die daer over tē hoogſten verblijt is, als vaſt ſtellende, dat hem nu dit houwelick niet en mochte ontſitten, weſende voor hem en ſyne gelegentheyt geheel

groot

groot ende aenſienlick. Hy bevont lijckewel ganſch benedē ſyn ancker te zijn vervallen. want de vryſter hem terſtont daer nae af-gevraeght hebbende, hoe veel hy tuſſchē nacht en dagh met ſyn ambacht wiſt te verdienen, ende hy ſulcx aen de ſelve hebbende geopenbaert, hoorde haer met verwonderinge ſeggen: Wel, jonghman, ghy hebt uwē tijt ontrent my beſteet vijf ofte ſes nachten langh, ſiet daer dubbel ſoo veel als ghy met u hant-werck van laken-bereyden in ſoo veel dagen ſoudt hebben konnen gewinnen, ick dancke u van de genomen moeyte ende en meyne u niet meer te gebruycken, ontfanght u gelt, en gaet uwe weeghs; ende daer op van hem ſcheydende, wort geſeyt haer kint voldragen eñ te rechter tijt gebaert te hebben, ende het ſelve als noch naer haren ſtaet op te voeden, ſonder haer den laken-bereyder ſedert meer aen te treckē, dan even ſoo gelijck men een ambachtſ-man gewoon is te doen, die in een huys een ſtuck werck gemaeckt ofte hermaeckt heeft: houdende haer door die maniere van doen genough gewrokē over de gene die ſigh van haer goet meeſters meynden te maken. En men wil my verſekeren, by ſoo verre het kint quame te ſterven, datſe ſpoedelick weder ſoude beſorgen, datter op gelijcke wijſe een ander te voorſchijn ſoude komen, in ſpijt van die het leet is.

SOPH. Dit is al mede van die ſelſame geſchiedeniſſen, die miſſchien eens in hondert jaren komē te gebeuren; ende mitſdien van weynigh gewichte, om eenige grontregels uyt te maken.

PHI. 'Tis een Spaens ſpreeck-woort dat in ſaken die ganſch ſelſaem zijn oock een eenigh exempel moet kracht hebben. Maer dat daer latende, ſoo dunckt my dat het hooft-ſtuck, dat in deſe geſchiedeniſſe ſtaet aen te mercken, is het volgende: te weten, of rechte liefde door toover-kunſten, ofte immers door minne-drancken kan verweckt worden, en offet in eenigh geval geoorloft is die ofte diergelijcke middelen te gebruycken?

SOPH. Waer toe hier over lange diſcourſen gehouden, lieve Philogame? dewijle de oude meeſter van de minne-kunſte even *Ovidius* ſelfs hier van goet beſcheet geeft; ſpreeckt die niet klaer en ront op al deſe vreemde buyte-ſprongen van ſpokerije en minne-drancken?

Wilt ghy door onſe kunſt geluckigh leeren vrijen,
Soo treckt u ſinnen af van alle ſpokerijen.

En elders,

Verhoet u, ſoete jeught, van alle minne-drancken;
Van daer koomt raſery, en alle booſe rancken.

En, voor my, ick ſteke mijnen zegel aen deſen raet van *Ovidius*, ſchoon ick in vele andere ſaken met hem niet en kan gevoelen.

PHI. Maer ſegh my doch, acht ghy minne-drancken en ſoodanige andere ſaken, die met ſwarte kunſtē in deſen deele werden uyt-gewrocht, van geender weerden, en als ſonder kracht? ofte acht ghy de ſelve wel krachtigh, maer ongeoorloft?

SOPH. Ick achte de ſelve veel ganſch krachteloos, ende niet hebbende eenige ſoodanige werckinge, alſmen die pooght te geven. Ende ten andere acht ick de ſelve oock niet geoorloft.

PHI. Wat het eerſte aengaet, daer op ſoude ick veel konnen ſeggen; maer een voor hondert nemende, moet ick u, eer gy voortvaert, verhalen, dat ick in geleerde lieden boucken geleſen hebbe. *François Petrarque* de voornaemſte poëet onder de Italianen, als yder weet, in ſekeren ſynen brief verhalende ſyn weder-varē op ſyn Franſche en Duytſche reyſe, vertelt dat hy rijdende door de ſtadt Aix aldaer verſtont van eenige prieſters een ſonderlinge geſchiedeniſſe die de ſelve prieſters verklaerden, van hant tot hant van de voor-ouders te zijn ontfangē, ende mitſdien voor warachtigh te houden: te weten, dat Karel de groote anders *Charlemagne*, nae veel landen te hebben gewonnen, eyndelick ſigh ſoo verre vont op-genomen door de liefde van een ſlecht vrou-menſch, dat hy, alle ſyne hoogheyt en achtbaerheyt te rugge ſtellende, niet alleenlick vergat de groote ſaken van 't rijck; maer boven dien oock de ſorge van ſyn eygen perſoon, tot groot leetweſen van alle ſyn onderſaten, zijnde alleenlick beſigh in 't ſtreelen, ende lieve-kooſen van de voorſz. vrou-perſoon. De welcke eenige tijt daer nae komende t' overlijden, hebben alle de prinçen (verblijt zijnde over de voorſz. doot) ſeker geſtelt, dat de voorſz. koningh weder ſoude hernemē ſyn vorige deftigheyt, ende ſorge van het rijck. Maer de voorſz. prins vont hem ſoo verſlingert en verdwaeſt in de voorſz. liefde, dat hy niet af en liet het doot lichaem van de ſelve vrouwe als noch by ſigh te houdē, en alle maniere van vrientſchap aen te doen als te voren, het ſelve gebalſemt

balſemt weſende omhelſende, troutelende, kuſſende al op ghelijcke maniere als of het ſelve noch in levende lijve ware geweeſt, onderhoudende het ſelve, in plaetſe van geſanten te hoorē, met duyſenderley kluchten. Het voornoemde lichaem begoſt niet alleenlick quaden lucht van ſigh te geven, maer geheelick ſigh door verrottinge te ontbinden, en even-wel en waſſer niemant, van de gene die dagelicx ontrent hem waren, die hem van ſulcx dorſte af-raden. Hier op geviel het dat de ertz-biſſchop *Turpin*, verder ſiende als de and're, begon te dencken, dat al het gene hier voren is verhaelt niet en konde geſchieden als door middel van eenige ſpokerije. Hy daerom ſyn ſlagh waer nemende, in 't af-weſen van den koningh, onderſtont het voorſz. lichaem te betaſten, ende van alle kanten t'onderſoucken, in vougen dat hy eyndelick in den mont van het ſelve lichaem onder te tonge ondeckte een ſekeren ringh, dewelcke hy dadelick tot hem nam. Dien ſelven dagh de koningh weder-keerende in de kamer, daer het lichaem ſtont, toonde ſigh ganſch verwondert te zijn, aldaer te ſien een doot lichaem, vol van ſtanck, ende, als uyt eē droom ontwaeckt zijnde, gaf terſtont laſt het ſelve te begraven, gelijck oock dadelick is gedaen. Maer 't is terſtont daer na gemerckt, dat de koningh alle ſyn gedachten hadde over-geſet op den voorſz. ertz-biſſchop, nu beſitter van den voorſz. ringh, niet konnende gedueren ſonder deſſelfs geſelſchap. Het welck gemerckt zijnde by den ſelven ertz-biſſchop, en vreeſende dat de ſelve ringh eens mochte komen te vallen in handen van yemant anders, die miſſchien den ſelvē mochte miſbruyckē, wierp dien in een diepē moras, niet verre vā de ſtadt; na welcken tijt wert geſeyt, den koningh ſoo vervoert geweeſt te zijn door genegentheyt van de ſelve plaetſe, dat hy ſigh ontrock van de ſtadt Aix, en bouwede in 't voorſz. moras een ſchoon paleys, ende oock een klooſter, ſigh in 't eene onthoudende alle de tijt ſyns levens, en in 't andere nae ſyn doot willende zijn begraven, gelijck oock is geſchiet. En met deſe geſchiedeniſſe hebben de lief-hebbers van de ſwarte konſtenaers ſeer wel haer vordeel weten te doen, als daer uyt willende beweren, dat de booſe geeſtē in ringen konnen op-geſloten werden. Of dit alſoo zy dan niet (ſeyt *Paſquier*) gedraegh ick my tot de waerheyt. En het ſelve ſeyt oock *Petrarcha*. dan het was doen ter tijt in de ſtadt Aix, daer *Charlemagne* begraven leyt, een gemeen ſeggen. Siet daer een wonderbare kracht van ſpokerijen, waer door de liefde niet alleenlick is verweckt, maer oock nae de doot vaſt geſet geweeſt.

Ick hebbe op deſe gelegentheyt in de Indiſche geſchiedeniſſē geleſen, dat hier al wat op loopt, tot een teycken dat de nieuwe gevonde werelt van die oude ſake al mede kenniſſe heeft. Ick hebbe geleert uyt het journael, gehouden by de miniſters van de Ooſt-Indiſche compagnie in de ſtadt Surat, anno 1623. dat de groote Mogol, genaemt *Cha, Selim*, mede heer van Surat, by ſigh had een vrou-menſch genaemt *Nortmael*, die vā hem verkreegh watſe woude. Van haer wert verhaelt, datſe hadde een ſekerē gouden keten, ende dien aen-hebbende ſoo ſcheen de ſelve ganſch ſchoon, byſonder in het oogh van den voorſz. grooten Mogol; maer die af-geleyt hebbende was ſy geheel anders als te voren. Daer wort vorder verhaelt, dat de voorſz. vrouw *Nortmael*, op een tijt haer hebbende gewaſſen in ſeker bat, den voor gemelten keten aldaer by verſuymenis hadde gelaten, en dat eē jonge deerne van den lande den keten aldaer vindende, den ſelven hadde aengedaen, en haer ſelven toe-geeygent: Dat de groote Mogol in die geſtalte de ſelve ontmoetende, dadelick met haer liefde was verruckt, en geen ruſte en hadde gehadt, ter tijt toe hy de ſelve by ſigh op ſyn kaſteel hadde doen komen, om aldaer haer geſelſchap te mogen genieten. Het welck tot kenniſſe van me-vrou *Nortmael* gekomen zijnde, is de ſelve met ſoo hevigen ongeſintheyt tegens het voorſz. vrou-menſch in-genomen, datſe niet en heeft gheruſt, voor de ſelve, door heymelick beleyt, om den hals te hebben gebracht.

SOPH. Hier op ſoude lange diſcourſen gemaeckt moeten werden, om dit werck ſynen eyſch te geven. Maer, wat my aengaet, ick kan gelooven, dat door quade kunſten, kruyden, ende and're ſtoffen, daer toe dienende, yemant tot gebruyck van vrouwen ofte mans in 't gemeen kan genegen werden gemaeckt; maer ick en wil geenſins toeſtaen, dat door tooverijen yemants genegentheyt tot ſekere ende byſondere perſonen krachtelick ſoude konnen werdē gedwongen, ende aldaer vaſt geſtelt; ende dien volgende ſoo en kan ick het gene dat by u nu verhaelt is,

geen-

geenſins op-nemen voor ganghbare munte. Dit is in't korte mijn gevoelen, en daer toe ſoude ick veel konnē by-brengen uyt Theologanten en Rechtſ-geleerde.

PHI. Ick meyne nochtans in de rechten geleſen te hebben, datter menſchen zijn die eerbare hertē tot vuyle luſten hebben weten te brengen, volgens 'tgevoelen van den keyſer *Conſtantinus*; ghelijck oock de Theologanten verklaren, datter booſe geeſten ghevonden werdē die aen-ſtokers zijn van quade luſten, *de geeſt der hoererije verleydeſe*, ſeydt de Propheet *Hoſeas cap. 4. verſ. 12.* tot diē eynde.

SOPH. Wat voor eerſt aengaet de woorden van dē keyſer *Conſtantinus* by u aengetogen, die en ſeyt niet datter menſchen zijn die eerbare herten konnen bedwingen, om deſe ofte gene lief te hebben, maer die de ſelve konnen buygen tot oneerbaerheyt. En dat is het dat ick geſtelt hebbe, te konnen gheſchieden, maer niet het and're. Wat de plaetſe van de Propheet *Hoſeas* aengaet, behalven dat te beſien ſtaet, of die niet wel van geeſtelicke hoererije verſtaen en kan werdē, dewijle dadelick daer aen in den text volght, *dat ſy tegen haren God hoererije drijven*, ſoo en kan de ſelve oock niet geduyt werden op de verleydinge tot de onkuyſche lieſde van een ſeker perſoon. want die macht de booſe geeſten te geven gaet, mijns oordeels, al te verre. 'T is Godes werck alleen te heerſchen over de geeſten, als de vader der geeſten by uyt-nementhevt werdende genoemt. En hier mede, lieve Philogame, eyndige ick mijn jegenwoordige reden, en met een het tweede deel van ons begonnen werck. Als wy op een anderen tijt luſt ſullen hebben voort te gaen dan ſullen wy naerder komen tot de geſchiedeniſſen in onſe tijden voorgevallen.

PHI. De lange avonden, die nu dagelicx genaken, ſullen ons (met Godes hulpe) gelegentheyt en oock genegentheyt geven, om ſulcx te doen. Blijft ondertuſſchen Gode bevolen, weerde man, en van my gegroet en bedanckt.

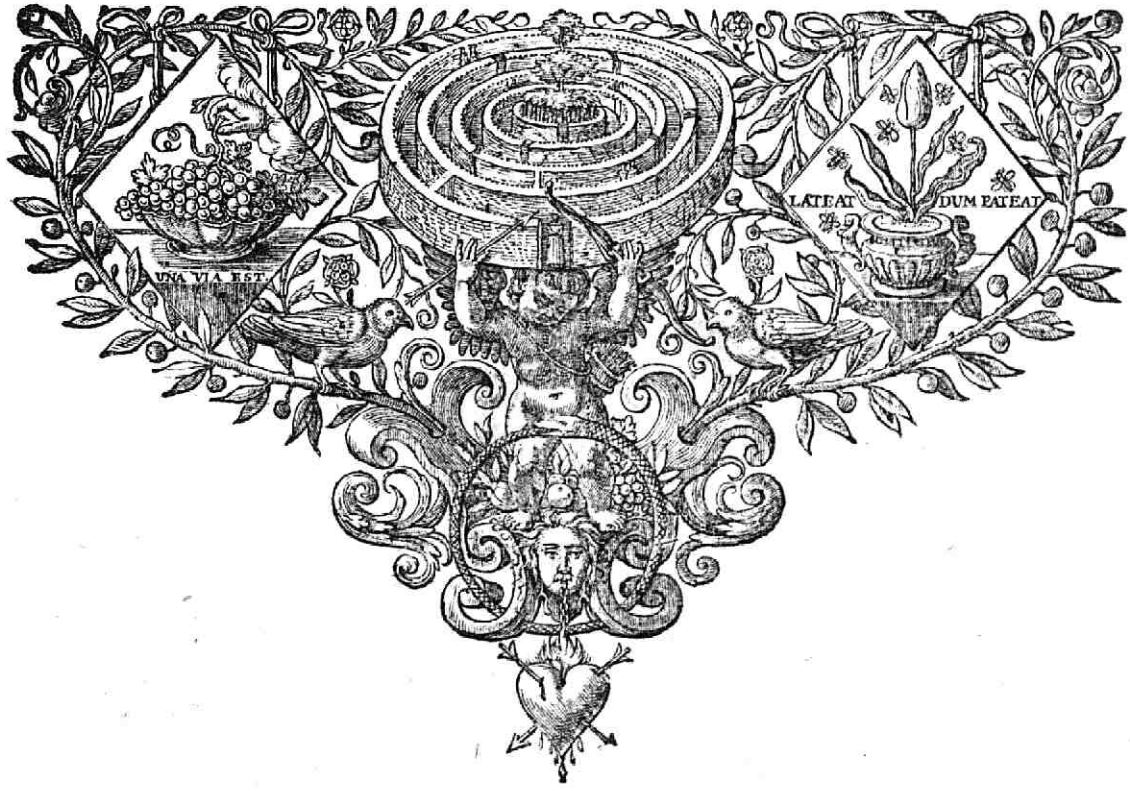

N463-V

132. B. 13 5
383

PROEF-STEEN
VAN DEN
TROV-RINGH.
HET
DERDE DEEL.

PROEFT DIT GOU
RIE TROU

DE VVYSHEYT SPREECKT.

Tot uyt-legginge van de Titel-plate van het jegenvvoordige derde deel.

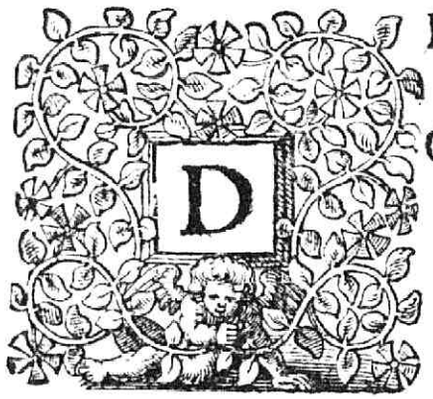

DE VVijſheyt op een tijt in haren throon geſeten,
Geneyght om aen het volck yet goets te laten vveten,
Sagh met een vvacker oogh, uyt haer verheven ſtoel,
Sagh door het ganſche lant een bijſter groot gevvoel:
Sagh maeghden over-hoop, ſagh oud' en jonge lieden,
Onſeker vvat te doen, en vvatter ſal geſchieden:
Sagh vvat een vrijſter vvacht, en vvat een vrijer jaeght,
En vvat een jonge vveeuvv in haren boeſem draeght.
Sagh hoe meeſt al de jeught ſigh veerdigh pooght te maken
Om met een ſnellen greep een ſchoon juvveel te raken,
Gevvis een ſchoon juvveel, en (naer men heden raemt)
Dat, eer oyt Hollant vvas, een trou-ringh is genaemt.
Maer in dit deftigh vverck vernamſe loſſe ſtreken,
Soo datſe tot de ſchaer aldus begon te ſpreken:
VVat grijpt dit jachtigh volck ſoo graegh na deſen ringh?
Gevvis het vvare beſt dat hy vvat langer hingh.
VVant voor een die hem ſelfs niet haeſt en vvil bedrouven
Iſt noodigh dit kleynoot na rechten eyſch te prouven,
En dat op deſen ſteen dien ghy voor handen ſiet,
En die mijn trouvve ſorgh aen alle menſchen biet.

Dit gout (al iſſet ſchoon en luſtigh aen te ſchouvven)
En paſt niet alle mans, en paſt niet alle vrouvven;
Doch vvien het paſſen magh, ten paſt hem efter niet
Die maer op geyle vreught en noyt eens hooger ſiet.
Hoe vveynigh is het volck dat tot my komt genaken,
Aleer het aen den ringh ſigh vaſt beſtaet te maken!
VVie doet hier dat hy ſou? vvie pleeghter goeden raet?
Ach! naeu van duyſent een die na den regel gaet.
Een yder ſnelt om ſtrijt, en loopt met raſſe ſchreden,
Begeerte ſtiert het vverck, en niet de vvijſe Reden,
De dvvael-geeſt van de jeught verruckt haer ydel hert,
Soo dat het van de vvaen alleen beſeten vvert.
VVat is de jonckheyt dvvaes, die tot ſoo groote ſaken
Geen beter onder-vverck en is gevvoon te maken!
Ey, vvat ick bidden magh, en gaet hier niet te ras;
Dit ſtuck is heden noch gelijck het eertijts vvas.
Het gout dat van Peru of elders vvort geſonden,
Of in den gulden ſtroom van Tagus vvort gevonden
Is al gevveldigh ſvvaer; maer 't gout van deſen ringh
Dat is een vvonder ſtuck, een vreemt en ſelſaem dingh,
Dat vveeght noch aldermeeſt. Al vvie het meynt te dragen
En moetet nimmermeer met loſſe ſinnen vvagen.
Ey vveeght het ſchoon metael, en prouftet niet-te-min;
Voorvvaer u ganſch verderf of vvelvaert ſteeckter in,
Al naer het vvort gevat. Ick bidde, jonge lieden,
Laet u in dit geval niet van den luſt gebieden,
Maer hout u gulle jeught gedurigh in den toom.
VVant die en is maer ſchijn, en niet als enckel droom,
En niet als maer een vlam uyt lichte ſtof gereſen,
Die maer een korten tijt vertoont een ander vveſen.
Ey ſiet eens hoeter gaet. vvat yemant haeſt beviel
Quelt hem vvel naderhant tot in ſyn diepſte ziel.

Maer

Maer 't is (mijns oordeels) beſt hier breeder af te ſpreken,
En ſeggen overluyt aen yemant ſyn gebreken.
VVant die een lieven vrient vvil geven nutten raet
Moet toonen vvatter ſchort, en hoe de ſake ſtaet.
Voor-eerſt ghy jonge ſpruyt, die met geſtreckte leden
Koomt uyt een Franſe ſchool na deſen ringh getreden,
En ſnelt niet tot het vverck met ſoo een loſſen gangh;
My dunckt, u moeders huyck die is u noch te langh.
En ghy, ô ſoete vvulp, vvat loopje na de banden?
V baert (na dat ick ſie) is korter als u tanden,
Ghy haeſt al vvat te ſeer, en koomt al vvat te vrough;
Eet noch een vvijle pap, en dan iſt tijts genough.
Maer ghy, bedaeghde vrient, die nu behoort te vveten
Dat van u beſte ſtael al veel is af-geſleten,
Ey lieve blijft geruſt, en vought u na den tijt;
Daer heeft noyt grijſen baert na rechten eyſch gevrijt.
Voor al ghy beſte-moer, die hier oock tracht te komen,
Ghy lieft een jongelingh; na dat ick heb vernomen;
Ké, Beſje, ſtaeckt het vverck, u paſt geen dertel ſpel,
Of paſt u noch een man, u paſt geen jongh geſel.
Maer ginder koomt een hoop die met verminckte leden
Schijnt na den ringh te gaen, en al met raſſche ſchreden.
O trout niet, ongüer volck; 't is ſchade voor 't gemeen,
En, ſoo het vveſen magh, hout u gebreck alleen.
Ghy vorder, vlugge maeght, die hoogh beſtaet te recken,
Om dit vermaert juvveel met krachten af te trecken,
En gaet ſoo niet te vverck; 't en vought de maeghden niet.
VVacht, tot een geeſtigh quant aen u ſyn gunſte biet.
En ſchoon oock dat gebeurt, en vvilt niet happigh grijpen,
'T is quaet hier al te licht de vingers toe te nijpen.
VVant die na deſen ringh met open handen taſt
VVort veel met leet gevvaer dat hem dit niet en paſt.

Maer hier verſchijnter een die vvenſcht den ringh te krijgen,
Om datter helle glans van hem komt neder ſijgen:
My dunckt hy ſoeckt een vvijf niet om de vvare deught,
Maer om haer ſchoone vervv, of om haer friſſche jeught.
Oock dat is ſlecht bedrijf. Eylaes! de ſchoonſte roſen
Die leggen menighmael op eenen nacht bevroſen,
Of vvorden ſoo verſlenſt door eenen ſonne-ſchijn
Dat ſy ſtracx ſonder glans en geenſins toonbaer zijn.
Het rooſje van de jeught, het bloemtje van de jaren
En is het ſteuntſel niet om vvel te mogen paren;
Dus, ſooje niet en vvilt u quellen met berou,
Kieſt vaſter onder-vverck tot ſoo een ſvvaer gebou.
Noch ſie ick hier een menſch ſigh in den ringh verblijden,
Om dat hy effen is, en ront aen alle zijden:
Het is een Ian-treet-ſocht, hy ſoeckt niet als gemack,
Als offer niet als vreught in deſe ronte ſtack.
O vrient ghy zijt verdoolt. ey laet u niet bedriegen,
Sy miſſen veel gemacx die jonge kinders vviegen,
Men ſinght hier menighmael, al is men niet te bly,
En daer en vvas noyt trou van alle kommer vry.
Ghy moet om vreught alleen voor u noyt vvijf begeeren,
VVant in het echte bed daer zijn oock harde veeren,
Die tijck is niet alleen met ſachten dons gevult,
Sy dient al menighmael beſlapen met gedult.
VVel aen dan, groene jeught, en ghy oock rijpe lieden,
Die aen het trou-juvveel den vinger meynt te bieden,
VVilt ghy niet zijn beſocht van druck en ongeval,
Onthout dit eenigh vvoort dat ick hier ſtellen ſal.
Koomt met een reyn gemoet voor-eerſt tot my genaken,
Eer ghy aen deſen ringh u vaſt beſtaet te maken;
VVant die het gout ontfanght, en niet te voren prouft,
Schoon dat hy vreughde ſocht, hy vint dat hem bedrouft.

INLEYDINGE.

HEt is nu juyſt de tijt vvanneer de kortſte dagen
De koeyen uytet velt en na de ſtallen jagen,
De boomen onlanghs groen zijn nu ten vollen grijs,
En al dat vochtigh vvas is niet als enckel ijs:
De lucht is vvonder ſtrengh, de noorde vvinden blaſen,
Daer vvort een ander glas getogen om de glaſen,
Ons root is heden blau, en al de velden vvit,
Een teycken dat de vorſt het ganſche lant beſit.
Voor my 'k en vvas noyt graegh om op het ijs te glijden,
Of met een narre-ſlee de ſtraten om te rijden;
Een boeck, een luſtigh vier, een praetjen aen den heert,
Dat acht ick heden nut en groote ſchatten vveert.

MEt deſe verſen begroete Philogamus ſynen Sophroniſcus in 't begin van de vvinter-maent ſoo hy den ſelven by gevalle op ſtraet gemoete; ende ſeyder vorder by, dat het nu de rechte tijt vvas om voort te varen in haer begonnen ſamen-ſprake, en dat ter plaetſe daer de vvinter ſyn heerſchappije niet en kan oeffenen: te vveten, in een vvarme kamer, daer de deure ſachtjens met een katrolletje toe-loopt. VVel, ſeyde Sophroniſcus, dat en is niet buyten eyſch van ſaken, noch tegens mijn ſimelickheyt. Ons ſtaet jegenvvoordelick voor handen een nieu deel, en het eerſte trou-geval van het ſelve ſchijnt op deſen eygen tijt en in het ſelve deel des jaers daer vvy nu in zijn gebeurt te vveſen, gelijck uyt de geſchiedeniſſe klaerlick is af te nemen: Komt laet ons tot mijnen huyſe in-gaen, en ſonder meerder omme-ſlagh het vverck aen-vangen. Soo geſeyt, ſoo gedaen: ſy treden te ſamen nae de vvoon-plaetſe van Sophroniſcus, en de tafel voor een goet vier geſet zijnde, nam Philogamus ſyn ghevvoonlick ampt vvederom ter hant, en begon te leſen de volgende geſchiedeniſſe.

Man-

Man-dragende maeght,

OFTE

BESCHRYVINGE

VAN HET

HOVWELICK

VAN

EMMA,

Dochter van den keyſer Charlemagne,

OFTE

KAREL de GROOTE,

Met EGINHART deſſelfs Secretaris.

Siet op deſe geſchiedeniſſe *Lipſium in Monitis & exemplis Politicis lib. 2. cap. 12.* En ſiet gelijcke hiſtorie in *Chronicis Ioh. de Beka pag. 28.* die hy verhaelt te zijn geſchiet in 't jaer ons Heeren 1048.

ALs Karel met gevvelt de Gotten hadt verdreven,
En nu als vverelt-vorſt in pays vermocht te leven,
Stont ganſch het leger ſtil, en al de Franſche jeught
En ſocht maer rijt-verdrijf en niet als loſſe vreught.
Men ſiet geen ſvveerden meer, men ſiet geen ſchildē blincken,
Men hoort geen hel trompet ontrent de grenſen klincken,
Men vint geen adelborſt die lans of ſpieſe drilt,
En al dat vvapen hiet en is niet meer gevvilt.
Maer Venus kint alleen behiel ſyn gulde pijlen,
Die gingh het dertel vvicht vvel happigh ſitten vijlen,

Be-

Begaf ſigh in het hof, en quetſte menigh helt,
Die noyt in al den krijgh ter aerden vvas gevelt.
VVat magh hem, ſeyt het vvicht, de keyſer laten dencken,
Dat ick geen macht en heb om hem te mogen krencken?
En dat hy maer alleen geheele rijcken vvint?
En dat men ſyns gelijck oock elders niet en vint?
Gevvis hy is verdoolt. Ick kan oock vvapens voeren,
En vorſten neder-ſlaen, en landen omme-roeren,
Ick vvil oock aen het volck gaen toonen vvat ick kan,
En dat ick beter ſchiet als eenigh vvacker man.
VVel vorſt, die uvven naem doet in de vverelt klincken,
VVeet dat u los geſvvel in haeſt ſal moeten ſlincken,
VVeet dat ick boven my geen hooger macht en ken,
Maer dat ick nevens u een vverelt-dvvinger ben.
Ghy vviert my veel te los, en van te grooten vveelde,
Indien ick in het hof mijn rolle niet en ſpeelde;
Nu leert oock van een kint hoe 's vverelts ſaken gaen,
Geluck en groote vreught en kan niet lange ſtaen.
Dit ſeyt het dertel vvicht, en ſtelt hem om te vliegen,
En ſoeckt door al het hof vvie dattet ſal bedriegen,
En vvat het voor een greep ſal brengen aen den dagh,
Daer van de groote vorſt de ſmerte voelen magh.
EEn vvacker edelman die geeſtigh vviſt te ſchrijven,
En na de rechte maet de penne konde drijven,
Kreegh in het Frans gebiet, by middel van de kunſt,
Een naem by al het volck, en by den koningh gunſt.
Syn penne vvert gebruyckt in alle groote ſaken,
En vvaer een deftigh ſchrift by vorſten vvas te maken:
Al vvat hy neder-ſtelt heeft pit en groote kracht,
Soo dat om ſyn geſchrift hem al de vverelt acht.
Het rijck vvas doen ter tijt in luſten uyt-gelaten,
Geneyght tot alle ſpel en dertel boven maten,

Soo datter nacht-geloop, en vreemde mommerien
Zijn in het vveeligh hof en over al te ſien.
De vorſt ſchiep even-ſelfs een vvonder groot vermaken
In vrouvven, in gedans, en diergelijcke ſaken.
Siet daer een geyle tijt. Al vvat de koningh doet,
Dat vint het hof-geſin en al de vverelt goet.
Dit vvijſt de ſtage daet, dit leert de vvijſe reden,
Als 't hooft niet vvel en is ſoo quelen al de leden:
Het vvas een out gebruyck, het is een nieuvve vont,
Gelijck de juffer is ſoo is oock haren hont.
'T geviel om deſen tijt dat tvvintigh edel-lieden
Beſtaen een nieu gedans den koningh aen te bieden,
Sy koomen in het hof, als harders uyt-gereet,
Maer geeſtigh even-vvel en vvonder net gekleet.
Men ſagh het geeſtigh volck met tvvintigh harderinnen
In 's koninghs ruyme zael een nieuvven rey beginnen.
De leyder van den dans dat is de bocx-voet Pan,
Die alderhande ſpel en harders deuntjens kan.
Daer ſiet men vreemt geſvvier en duyſent nieuvve ſprongen,
Dan los (gelijck het ſcheen) dan vveder in-gedrongen.
Dan is het ganſche rot gemengelt onder een,
Dan toont de maeghden-rey haer vvederom alleen.
De ridder Eginart is eene van de gaſten,
Die op dit harders ſpel en op de mate paſten,
Men ſagh aen ſyn gelaet te midden in den dans,
Dat hy een çierſel is van alle jonge mans.
Hier quam doen Venus ſoon hem by de reyers vougen,
Soo kluchtigh in gebaer dat al de juffers lougen. (ſanck,
Het ſprongh, het liep, het vloogh, het maeckt een bly ge-
Maer dede ſoo het plagh, en ſcheyde met een ſtanck.
De dochter van den prins, die met de groote vrouvven
De ſpronge van de jeught is beſigh aen te ſchouvven,

Die

Die vvert door hem geraeckt en in de borſt gevvont,
Eer datter eenigh menſch de reden ondervont.
Sy let op Eginart en ſyn volmaeckte leden,
En hoe hy op de zael quam geeſtigh aen-getreden,
En hoe hy boven al den ganſchen rey vereert;
En ſtracx is haer geſicht op hem alleen gekeert.
Het reyen heeft gedaen, de mommers gaen vertrecken,
Maer ſy voelt des te meer het vier in haer vervvecken;
En ſchoon ſy is alleen, ſy voelt een aerdigh beelt,
Dat haer ontrent het oogh en door de ſinnen ſpeelt.
Sy vveet nu vvie hy is, en hoe in't hof gekomen,
Dat had het vrouvvelijn al inder haeſt vernomen;
En ſchoon of ſy bemerckt haer ongelijcken ſtaet,
Noch voeltſe dat het vier allencxen hooger gaet,
Noch voeltſe dat een brant, in haeſten op-gereſen,
Vervveckt in haer gemoet een vvonder ſelſaem vveſen.
VVat raet in dit gevaer? ſy leeft in ſtage pijn,
Sy kan niet by het volck noch in haer kamer zijn.
Gelijck een vluchtigh hart, dat, van een vvey-mans jongen
Getroffen met een ſchicht, begint met loſſe ſprongen
Te rennen door het vvout, en dvvaelt een lange vvijl,
Maer voelt ſtaegh in de borſt een diep geſchoten pijl.
VVat baet het aen het beeſt, vvat baet ſyn veerdigh loopen,
Het moetet met verdriet en met de doot bekoopen,
Syn pijn blijft vvaer het gaet, het ſmelt in heeten dorſt,
En ſtaegh ſoo vaert het ſtael hem dieper in de borſt.
Dus leeft de jonge maeght vol ongevvoone kuren,
Sy kan op eene plaets als geenen tijt geduren,
Haer breyn is op den loop, haer ganſche ziele maelt,
Het ſchijnt haer geeſt die ruſt, vvanneer haer lichaē dvvaelt.
Sy vveet tot dit gevvoel geen ſtil vertreck te vinden.
VVant ſy en heeft geen macht haer tochten in te binden;

En t'vvijl in deſen angſt haer ganſche leden ſlaen,
Soo ſpreeckt ſ' op deſe vvijs haer eyge ſinnen aen:
Ick vvas voor deſen bly dus hoogh te zijn geboren,
Maer nu heb ick de luſt van deſe vvaen verloren,
Ick ben mijn edel bloet en groote vaders gram,
Ick vvenſch een lager huys en vry een minder ſtam;
Ick vvouvv, indien ick mocht, van minder adel vveſen,
Of vvenſch dat Eginart mocht hooger zijn gereſen;
VVant ſoo ick minder vvaer, of hy een meerder vorſt,
Soo ſagh ick heden kans te leſſen mijnen dorſt.
Maer nu ons ſaken ſtaen op ongelijcke gronden,
Soo vvorter geen behulp geen trooſt voor my gevonden,
Ick moet van heden af verſmelten in den druck;
VVant hoogh en machtigh zijn dat is mijn ongeluck.
Maer vvat is dit geſeyt? vvaer gaen mijn domme ſinnen?
Sal ick door een geſicht my laten overvvinnen?
Sal ick een ſlecht geſel ontfangen in de ziel
Die ick van alle brant tot heden ſuyver hiel?
Ey vvat ick bidden magh laet deſe grillen varen,
En biet geen loſſen toom aen uvve gulle jaren,
Snijt af, brant uyt het quaet, dat in u leden ſit,
Eer dat het u de borſt en al het lijf verhit.
Ghy voelt een ſtil vergif door uvve leden rillen,
Ey tracht dit nieu gevvoel in u gemoet te ſtillen,
Vergeet u goeden naem u reyne plichten niet;
Een vonck dient uyt-gebluſt voor die een vlam ontſiet.
De ſieckte dient verjaeght als die begint te komen,
Aleer door haer gevvelt het bloet is in-genomen:
Het onkruyt dient verdelght en uyt te zijn geruckt,
Eer dat het vvortels krijght en beter kruyt verdruckt.
VVie is doch Eginart, dat ick my ſal ontſtellen?
Dat ick om ſynent vvil mijn ziel behouf te quellen?

Al vvat hem achten doet dat is alleen de pen,
Daer ick in volle daet een keyſers dochter ben.
Daer ick in korten ſtont kan hondert vorſten trecken,
En met een gunſtigh oogh haer gunſt tot my vervvecken,
Het vvare ſloiren vverck ſoo los hier in te gaen,
En hem te vvillen doen dat prinçen dient gedaen.
Hoe vvouvv in dat geval, hoe ſou de vverelt ſpreken?
Hoe ſou my al het volck met felle tongen ſteken?
Hoe ſou het ſchamper hof my vallen op het lijf,
En ſpellen mijnen naem tot enckel tijt-verdrijf?
VVat ſou mijn vader doen, als hy begon te mercken
Dat op ſoo lagen ſtof mijn hooge ſinnen vvercken?
Dat ick een ſchrijver gaf, een ſchrijver onderſtont
Dat niet als aen een vorſt of keyſer dient gejont?
Maer ſvvaer-hooft als ick ben, vvat iſſer aen gelegen
Dat ick in mijn gemoet tot vrijen ben genegen?
Dat ick vvat liefs verkies, daer in mijn hert verblijt,
'T is jonge lieden vverck, en dat van ouden tijt.
De ridder Eginart is geeſtigh in de zeden,
En niemant ſyns gelijck, in al de naeſte ſteden;
Schoon ick hem gunſtigh vvaer, vvat leyter yemant aen?
Dat ick op heden doe, is langh voor my gedaen.
VVat ſal my doch de pracht, vvat ſal de grootheyt baten?
'K en vvil om dit bejagh mijn liefde niet verlaten,
'K en vvil geen ſlave zijn, maer doen vvat my bevalt;
Geen eer en heeft ontſagh vvanneer de jonckheyt malt.
De nacht komt onder dies het ganſche lant bedecken,
En met een duyſter kleet den hemel over-trecken,
De ſlaep ſijght op het volck, en yder is geruſt,
Maer ſy noch even-vvel en heeft geen ſlapens luſt.
Sy geeft haer op het bed, maer gaet daer leggen malen,
En laet 'k en vveet niet vvaer haer ſinnen henen dvvalen;

Doch vint noch efter niet hoe ſy in dit geval
Met glimp en goet beleyt haer ſaken redden ſal.
Ten leſten koomt de vaeck haer oogen overvvinnen;
Maer ſy malt lijckevvel met haer verdvvaelde ſinnen,
Sy droomt 'k en vveet niet vvat, ſy droomt en is beſchaemt,
Om dat ſoo geylen droom geen jonge maeght betaemt.
(Al is de vvey-man ſtil en geeft hem om te ruſten,
Noch keert ſyn vvoeligh hert tot ſyn bekende luſten,
Hem dunckt dat hy een haes of vluchtigh harte ſiet,
Oock als hy in het bed een vollen ſlaep geniet.
Sy, als het ſchemer-licht nu aen begon te breken,
Bevont haer brandigh hert maer des te meer ontſteken.
Sy meynt dat ſy voor al moet ſpreken haren vrient,
En dat haer ſyn geſicht alleen tot ruſte dient.
Hier toe vvert ſy geſtaegh en krachtigh aen-gedreven,
En heeft daer op een brief aen Eginart geſchreven,
En ſeyt hem door de pen, dat hy in alle ſpoet
Daer in het vrouvven-hof en by haer komen moet.
Sy gaet na dit geſchrift ten naeuſten over-leggen,
VVat hem, vvanneer hy koomt, is dienſtigh aen te ſeggen;
Nu kieſtſe dit geſpreck, en dan een ander tael,
En vvatſe ſpreken vvil dat prouſtſe menighmael.
De ridder, na den brief te hebben over-leſen,
En laet niet inder haeſt in't vrouvven-huys te vveſen,
Hy klopt voor haer vertreck, eē maeght, die hem vervvacht,
Ontſluyt terſtont de deur en heeft hem in-gebracht.
Maer Emma vvert van angſt ten hooghſten in-genomen,
Soo haeſt als Eginart tot haer begon te komen,
Sy beeft, ſy ſuyſebolt, ſy ſtont gelijck bekaeyt,
Het ſchijnt dat ganſch het hof en al de kamer draeyt.
Haer voorſtel, haer ontvvorp, en vvatſe meynt te ſpreken
VVas in de lucht gegaen, en uyt haer breyn gevveken,

Nu

Nu vinghſ' een reden aen, dan lietſe vveder af,
Soo datſ' aen Eginart een vreemt bedencken gaf.
Maer als, na dit gevvoel, haer geeſten vveder quamen,
En na den rechten eyſch haer eerſte plaetſe namen,
Doen ſchiep ſy vveder moet, bedenckt een nieuvven vont,
En opent met beſcheyt aldus haer rooden mont:
Ick heb een langen tijt mijn ſinnen onderhouvven,
Met priem-en-naelde-vverck, een hant-ſpel van de vrouvven,
En daer in vond' ick luſt, en 't docht my vvonder net,
Te ſteken aerdigh tuygh van ſijd' of van ſayet,
Van gout en peerels ſelfs. maer diergelijcke ſaken
En konnen nu voortaen mijn ſinnen niet vermaken.
VVat nieus verheught den geeſt, gelijck ick heden merck,
Dies ſoeckt mijn nieuſgier hert gedurigh ander vverck.
Ick hebbe tot de pen een grooten luſt gekregen,
En daer is mijn gemoet nu vvonder toe genegen,
Om dat ick leſtmael ſagh een ſchrift van uvver hant,
Daer in ick groote kunſt en ſoete ſtreken vant.
Ghy vvilt, tot mijn gerief, een voorſchrift toe-bereyden,
Ick ſal na u ontvvorp mijn penne ſien te leyden.
Maer als ghy door den dagh niet al te beſigh zijt,
Soo jont my doch een deel van uvven vrijen tijt.
Koomt ſiet hoe ick het maeck, en betert mijn gebreken,
Ick vvil het naelde-vverck een vvijle laten ſteken,
En ſpelen met de pen. dat ſtel ick heden vaſt,
Ick vveet dat ledigh zijn geen jonge maeght en paſt.
Hier ſvveegh het vrouvvelijn, en even na het ſpreken
Soo is haer ganſch gelaet gelijck een vier ontſteken.
Maer ſiet! dien eygen ſtont haer aerdigh bloſje vveeck,
En ſy vvert lely-vvit, die eerſt een roos geleeck;
En dat gingh overhant tot drie verſcheyde reyſen,
Dies vvert de jongelingh onſeker vvat te peyſen,

On-

Onſeker vvat te doen. hy voelt van ſtonden aen
Al med' een grilligh bloet hem in de leden ſlaen:
Hy voelt een vreemt gevvoel, een vvonder hart bevvegen,
Dat quam hem door het oogh tot in het hert geſegen,
Hy voelt een ſelſaem vier, een nieu ontſteken brant,
Die hy in ſyn gemoet voor deſen niet en vant.
Hy tijt daer op te vverck, en heeft een dicht geſchreven,
Daer achter, midden, voor, haer naem is in-gevveven,
'T vvas Emma vvaer men ſagh, en des al-niet-te-min
'T en bracht geen ongemack, geen hinder aen den ſin,
Geen nadeel aen het veers; dat bleef al even vluchtigh,
En vvas by vvijlen ſoet, by vvijlen vvonder kluchtigh,
By vvijlen al te geyl; maer vvat de juffer las,
Het ſcheen dat al het vverck haer niet als honigh vvas.
De letters even-ſelfs van al de looſe dichten
Zijn beelden in den ſchijn van kleyne Venus-vvichten,
En diergelijcke ſtof, ſoo dat (al vvaer men ſagh)
Men ſporen tot de luſt in allen vinden magh.
Al vvat de joncker dicht daer leyt hy ſlimme gronden,
Daer leyt hy angels in en al met nieuvve vonden,
De letter had een ſteert gelijck een ſchorpioen,
Soo dat haer leſte deel kan innigh hinder doen.
Hy ſchreef een A B C, met vvonder vreemde trecken,
Bequaem een killigh hert tot luſten op te vvecken,
Hy ſchreef, en vvat hy ſchreef dat ketelt haer gemoet.
En 't leſte dat hy ſchreef dat gingh op deſen voet.
A *Adem mijner ziel*, B *Blom van onſe ſteden*,
C *Cierſel van het rijck*, D *Dal vol ſoetigheden*,
E *Eer van onſen tijt*, F *Fackel van de jeught*,
G *Glans van al het lant*, H *Hof van alle vreught*.
I *Iont my dat ick vvenſch*, K *Komt tot my genaken*,
L *Laeft mijn dorre ziel*, M *Mint tot ons vermaken*,

N *Neemt mijn ſmerte vvech*, O *Oeffent minne-ſtrijt*,
P *Prouft vvat gunſt vermagh*, Q *Quiſt geen nutten tijt*,
R *Roosje noyt gepluckt*, S *Schoonſte van den lande*,
T *Trooſt van mijn gemoet*, V *Vonck door vvien ick brande*,
VV *VVelluſt van mijn hert*, Y *Yder eens vermaeck*,
Z *Zee van honigh-raet. ach had ick eens de ſmaeck!*
Hier ſtaet mijn penne ſtil, ick laet het dichten blijven,
Daer zijn geen letters meer; hoe kan ick vorder ſchrijven?
Prinçeſſe 't is genough, mijn A B C *is uyt,*
Ghy jont my voor het leſt een kusje tot beſluyt,
Een kusje, vveerde maeght, dat noyt en is gegeven,
Als daer het innigh hert te pande vvas gebleven,
Een kusje duyſentmael, en duyſentmael gekuſt,
Dat ſtaegh het vier ontſteeckt, en nimmer uyt en bluſt.
Als Emma dit geſchrift met aendacht heeft geleſen,
Sy kreegh een vrolick hert, ſy kreegh een luſtigh vveſen,
Sy prees het geeſtigh dicht, ſy prees den nieuvven vont,
En bracht het aerdigh veers aen haren rooden mont.
Sy kuſtet duyſentmael; doch haer gedurigh kuſſen
En had niet machts genough om haren brant te bluſſen,
Sy voelt noch grooter vier en ſtaegh een heeter dorſt;
Dies ley ſy 't aerdigh vverck ontrent haer vvitte borſt,
Iuyſt daer het herte ſpeelt, en daer de geeſten vvoelen,
En meynde voor gevvis het ſou haer brant verkoelen;
Maer ſy bleef even-vvel gedurigh ongeruſt,
En onder dit gevvoel ſoo kreeghſe dichtens luſt.
Siet vvat een ſelſaem vverck! de liefde maeckt poëten,
Oock hen die van de kunſt de gronden niet en vveten:
De liefde geeft verſtant, en vvijſt de menſchen aen
VVat dienſtigh is geſeyt, en noodigh is gedaen.
Vooreerſt ſoo let de maeght hoe dat de vvoorden loopen,
En hoe een aerdigh veers te ſamen is te knoopen:

Sy krijght de lul in 't hooft, en op den eygen trant
Soo vvaſt dat ſy het vverck aldus te ſamen bant:
A *Aes van mijne jeught*, B *Bluſt mijn vierigh minnen*,
C *Cuſt haer die u lieft*, D *Drenckt mijn dorre ſinnen*,
E *Edel uyter aert*, F *Frißche jongelingh*,
G *Geeſt van mijnen geeſt*, H *Heus in alle dingh*,
I *Ieught van mijne jeught*, K *Kroon van alle ſtaten*,
L *Lof van onſen tijt*, M *Mont vol honigh-raten*,
N *Noyt genoegh gelooft*, O *Offert aen de min*,
P *Puyck van alle mans*, Q *Quelt noyt uvven ſin*,
R *Roem van al het rijck*, S *Schat van ſchoone leden*,
T *Tuyn van alle vreught*, V *Vloet van ſoete reden*,
VV *VVenſch van mijn gemoet*, Y *Yemant ſlae mijn doot*,
Z *Zeer geminde vrient, laet ghy my in den noot?*
Maer denckt niet, jongelingh, al heb ick dit geſchreven,
Dat ick mijn beſte pant u ben geſint te geven;
Neen, vrient, en dencktet niet, ick ben van keyſers bloet,
Ick vveet dat ick mijn jeught voor prinçen ſparen moet.
Ick lijde datje ſpeelt, ick vvil oock kluchtigh ſchrijven;
Maer des al-niet-te-min ſoo vvil ick eerbaer blijven.
Ghy draeght dan eere toe haer die u gunſte biet,
Iockt, dat is u gejont; maer, ridder, hooger niet.
Een kusje lijckevvel, ontrent mijn teere vvangen,
Dat ſal ick om de kunſt en t'uvver eer ontfangen;
Maer laet het eerbaer zijn, en van ſoo reynen aert,
Of ghy mijn naeſte bloet, een nicht of ſuſter vvaert.
VVant anders ſoo de ſoen vvert harder aen-gedreven,
Ick ſal u voor gevvis u kusje vveder geven,
Op dat geen ſlim fenijn, uyt uvven mont ontſtaen,
My kan tot in het bloet of aen mijn herte gaen.
VVel leert dan, zijdy vvijs, een keyſers dochter mijden,
Of anders (houtet vaſt) ghy ſult de ſtraffe lijden,

De

De ſtraffe nu geſeyt: en ſoojet vveder doet,
Soo vveet dat oock mijn vvraeck al hooger rijſen moet.
Ick ſal in volle maet, ick ſal u laten ſmaken,
VVat ſpel het yemant maeckt een vrouvvelijn te raken,
Ick ſal u, maer het is my beter dat ick ſvvijgh,
Tot ick eens nieuvve ſtof tot gramme ſinnen krijgh.

'K en vvil niet voor den tijt mijn ſtille ziel verſtoren.
Hier door heeft menigh hert ſyn ſoetſte vreught verloren.
Nu, ridder Eginart, ick vvenſch u goeden dagh,
Doet hier en over-al gelijck een ridder plagh.
Daer ſtont een leſſenaer die, na den eyſch gebogen,
VVas met een groen fluvveel ten vollen overtogen.
Hier op ſchreef Eginart als hy daer binnen quam,
En van haer ſoeten mont een kus te pande nam.

Hier leyt de maeght haer veers vvel netjens uyt-geſchreven,
Soo datter niet een lack of klad en vvas gebleven.
En ſiet dien eygen tijt ſoo quam de joncker daer,
En vvert van ſtonden aen het aerdigh ſchrift gevvaer.
Hy nam het veerdigh op, hy ginget over-leſen,
En 't ſcheen hem als een droom, een ſelſaem dingh te vveſen,
Een vvonder ſtuck te zijn, dat ſy, een teere maeght,
Soo hoogh geſvveefden geeſt in haren boeſem draeght.
Hier op ontbrant ſyn hert, hy kan niet langer vvachten,
Hy grijpt haer in den arm als met geheele krachten,
Hy druckt haer aen den mont met ſoo een gullen ſoen,
Dat ſy daer uyt verſtont vvat hyſe vvenſcht te doen.
Dus ſpeelt het vveeligh volck met vrije minne-treken,
Tot dat de reyne tucht allencxen is gevveken.
De penne met den inct, geſchrift en geeſtigh boeck,
Vervallen op het leſt, en leggen in den hoeck.
VVant op den looſen gront van vvel te leeren ſchrijven,
Soo gingh men naderhant een vreemden handel drijven.
VVant onder deſen ſchijn, door middel van de kunſt,
Soo dringht de joncker in tot aen haer diepſte gunſt.
Hy koomt de jonge maeght ſchier even-ſtaegh beſoecken,
Hy brenght haer nieu gedicht, en alle ſoete boecken,
Hy brenght haer alle dingh, oock midden op den dagh,
En vvat haer gulle jeught tot vreughde dienen magh.
Hy ſprack een vreemde tael vol ongevvoone ſtreken,
Die maeghden hinder doen, en herten konnen breken.
Hy ſchreef een minne-brief, hy dicht een aerdigh liet,
Daer in men ſlim beleyt en hooffſche rancken ſiet.
Hy doet al vvat hy kan om haer te mogen trecken,
Om haer tot ſyne gunſt en vrientſchap op te vvecken.
Al vvat ſyn inct, ſyn pen, ſyn hant, ſyn hooft vermagh,
Dat brenght de looſe gaſt te ſamen aen den dagh.

Sy, die tot heden toe in net geſchreven boecken
Haer luſt en tijt-verdrijf maer is gevvoon te ſoecken,
Staet eerſt geheel verſtelt, als haer de ſchrijver geeft
Een ſchrift dat vvilder gaet, en gulle treken heeft.
De ſprongen van de pen, en al de vreemde ſvvieren,
Daer met dat Eginart ſyn letter vviſt te çieren,
Verleyden haer het oogh, en des al-niet-te-min
Sy vint in korten tijt en vveet den rechten ſin.
Daer is geen beter vont om ſchrift te mogen leſen,
Als door een vrijers hant veel aen-geſocht te vveſen.
Een duyf een ſlechte duy, (geeft haer een ſoete lief)
Die noyt geen ſchrift en las, die leeſt een minne-brief.
Sy vveet het eygen vvit van datter is geſchreven,
Hoe vveeligh ſyne pen haer ſprongen heeft gedreven,
Hoe geyl ſy heeft geſpeelt. Siet, jonge-lieden, ſiet
VVat doet de ſtage vlijt, vvat doet de liefde niet?
Maer ſchoon dat aen de maeght de letters vvel bevallen,
Hy die de letters maeckt behaeght haer boven allen.
Sy let niet op het ſchrift, maer ſagh den ſchrijver aen,
Daer is dat haer gemoet en al de ſinnen gaen.
Sy dede menighmael al vvillens quade ſtreken,
Om hem, die ſomtijts ſvveegh, te mogen hooren ſpreken.
Sy ſchreef haer voor-ſchrift na, en mits ſy dickmael ſchreef,
Soo iſt dat haer de gif als in-gevvortelt bleef.
Sy drinckt met groot vermaeck, en als met vollen monde,
Dat haer tot aen het mergh de ganſche ziel doorvvonde.
Een dertel minne-dicht en dan een ſnege pen
Dat is het ſlimſte gif dat ick op aerden ken.
Dit heeft haer teer gemoet ſoo verre vvech-getogen,
Dat ſy van heden af is buyten haer vermogen.
Sy geeft hem nu voortaen geen naem van Eginart;
Sy noemt hem even-ſtaegh haer ziel en eygen hart.

Maer onder dit gevvoel (hoe kan het anders vveſen ?)
Begon haer deſe gaſt een ander boeck te leſen :
Hy is een dertel quant, en ſy te bijſter ſchoon,
En hy en vvil voortaen niet dienen ſonder loon.
Soo haeſt ſy na de kunſt een letter heeft geſchreven,
Hy ſeyt dat hem voor al een kuſje dient gegeven,
Hy ſeyt dat hem terſtont ſyn ſchool-gelt dient betaelt,
Vermits haer teere pen ſoo ſchoone letters maelt.
Hy ſeyt haer vvonder veel, hy ſeyt haer vreemde grepen ;
Ach ! een die danſſen vvil is haeſt genoegh gepepen.
'T is vvaer, de jonge maeght die vveygert menighmael,
Doch al met heus gelaet, en met een ſoete tael.
Haer neen is ſonder ergh, en ſchijnt hem maer te tergen,
Om, ick en vveet niet vvat, hem op een nieu te vergen ;
En dit gingh metter tijt ſoo verre buyten ſchreef,
Dat hy daer menighmael tot in het duyſter bleef.
De loſſe vryheyt vvaſt, de ſchaemte vvort verdreven,
De maeghdom langh geterght begon het op te geven,
De nichte van Pepijn vergat haer edel bloet,
Soo dat ſy haren luſt en ſyn begeerte doet.
De jeught, de min, de nacht, zijn drie verſcheyde ſaken,
Die als een ſnelle vvint de luſten gaende maken.
Ach ! vvaer men deſen hoop by een vergadert ſiet,
Daer gaetet over kant, en vvat gebeurter niet ?
Eens keyſers eygen kint, verruckt door loſſe ſinnen,
Liet door een ſchrijvers pen ſoo veel op haer gevvinnen,
Dat hy door ſlim beleyt tot in haer bedde quam,
En daer haer beſten ſchat voor hem te pande nam.
Sy had 'ken vveet niet vvat, door af-gerechte vonden,
Haer maeghden vvijs gemaeckt en uyt het hof geſonden,
Soo dat het grilligh paer, als uyt een volle luſt,
Haer geyle minne-plicht en gragen honger bluſt.

Maer

Maer t'vvijl op haer gemack de jonge lieden mallen,
Soo iſſer uyt de lucht een dichte ſnee gevallen,
Een ſnee die al het lant met hare vlocken deckt,
En met een vvinter-kleet de velden overtreckt.
Maer Emma ſtaegh beſorght gaet onder dies bemercken,
Hoe ſnel de ſtille nacht bevveeght haer ſvvarte vlercken,
Op, ſeytſe, ridder, op; 't is tijt en meer als tijt,
Dat ghy hier van het bed en uyt de kamer zijt.
Dit is een bitter vvoort ontrent de jonckers ooren,
Hy magh van geen vertreck, en niet van ſcheyden hooren,
Het bed is ſacht en vvarm, 't geſelſchap vvonder goet,
En 't onderlingh onthael is uytermaten ſoet.
Hy ſoeckt haer, ſoo hy kan, met vvoorden om te leyden.
Tvvee lieven eens geſint, hoe nood iſt datſe ſcheyden!
Sy vveder: Ridder op, ick hoor den hane kraeyt,
VVis ſoo ghy langer blijft, ſoo iſſet al bekaeyt.
Ick ducht dat in het hof licht yemant ſal ontvvaken,
En die ſal hier een deur of venſter hooren kraken.
Ghy rijſt dan, joncker, rijſt, en maeckt u op de reys,
Daer ſijght in mijn gemoet een vvonder ſvvaer gepeys.
Ick hoor 'k en vveet niet vvat, ick hoor ſigh yemant roeren,
Ick vreeſe dat gevvis ons yemant ſal beloeren,
En al het ſtuck verſpien: en ſoo ons dat geſchiet,
Soo is u leven, vrient, en mijnen roem te niet.
De ridder is bedrouft, en ſtelt hem om te klagen,
Dat hem de ſnelle tijt quam uyt het bedde jagen:
Hy ſchelt den dage-raet, dat hy te veerdigh rent,
Hy ſchelt den blinden nacht, dat hy geen liefd' en kent,
Hy ſchelt den vrougen haen, dat hy beſtont te kraeyen,
Hy ſchelt den hemel ſelfs, vermits ſyn vvacker draeyen,
Hy ſchelt al vvatter is; en ſoo hy mocht begaen,
Hy liet een ſtage nacht op al de vverelt ſtaen.

Maer

Maer als het vveſen moeſt, doen gingh de joncker rijſen;
Doch hy en laet niet af haer vrientſchap aen te vvijſen,
Dan maeckt hy drouf geſucht en dan een ſoet gevley,
En dan eens vvederom een ſoentjen tuſſchen bey.
Maer als het vrouvvelijn haer deure gingh ontſluyten,
En dat de ridder volght en trat ten leſten buyten,
Soo vvert het lieve paer in haer gemoet ontſtelt,
Vermits een dicke ſnee bedeckt het ganſche velt.
Eylaes! (dit ſeyt de maeght) nu iſſet al verloren,
Men ſal ons voor gevvis hier vveten na te ſporen,
Men ſal hier in de ſnee ontdecken uvven voet,
Gelijck men uyt het ſpoor de vvilde dieren doet.
Het hof is bijſter ſlim, en hondert looſe gaſten
Die ſullen tot den gront ons ſaken ondertaſten,
Die ſullen al het ſtuck ten vollen open doen;
VVant die den draet ontdeckt die vint vvel haeſt het kloen.
Soo ghy hier door de ſnee gaet uyt de kamer treden,
Soo moeter ongemack en ſchande zijn geleden;
VVant als men hier verneemt den gangh van eenigh man,
'T is domheyt, ſoo men niet de reſte dencken kan.
VVat raet hier Eginart? Daer ſtaet de man verſlagen,
Hy vveet ter vverelt niet als ſyn verdriet te klagen,
Syn geeſt is uytter har door ſoo een vreemt geval,
Hy vveet niet vvat hy doen, of vvat hy laten ſal.
Hy vvouvv tot ſyn behulp geſvvinde veren vvenſchen,
En ſvveven in de locht en boven alle menſchen,
Hy vvouvv, indien hy kon, gelijck een vvilde ſvvaen
Gaen maken door het ſvverck een onbekende baen.
Hy vvouvv, indien hy kon, met tvvee getoomde draken,
Voorby de bleecke maen een ſnelle reyſe maken,
Tot in een ander rijck, hy vvouvv, indien hy kon,
Gaen mennen door de locht de vvagen van de ſon.

En ſchoon hy namaels viel tot in de ſoute baren,
Gelijck als Icarus te voren is gevaren,
'Ten vvaer hem geen verdriet, vvaer hy maer uyt dē noot;
En, (vvaerom meer geſeyt?) hy vvenſt de bleecke doot.
'T is nu geen ſuchtens tijt; hier dient in korte ſtonden,
En op den ſtaenden voet een middel uyt-gevonden,
Een middel (ſeyt de maeght) om niet te zijn beklapt,
Of even op de daet hier niet te zijn betrapt.
T'ſa, ſit my op het lijf, ick ſal met ſtille ſchreden,
Van hier tot in den hof, tot aen de poorte treden:
Al ben ick niet gevvoon te dragen eenigh pack,
Ick ſal het echter doen oock ſonder ongemack.
Prinçes, ſeyt Eginart, ſult ghy dit lichaem dragen,
Dat ick tot in de doot voor u behoor te vvagen?
Hoe ſal ick dat beſtaen? Ey lieve, ſeyt de maeght,
De noot is ſonder vvet, de kanſe dient gevvaeght.
Sit op, en vveeſt geruſt. De vrient laet hem geſeggen,
En gingh ſyn vveeligh lijf haer op de ſchouders leggen,
Maer vvenſt in ſyn gemoet, en met een ſtil beklagh,
Dat hy van minder laſt en lichter vvorden magh.
Maer Emma draeght het pack, en gaet met ſtille ſchreden,
En door de koude ſnee, en door het vvater treden;
Doch voelt geen ongemack. ſiet liefdes ſelſaem vverck!
Sy maeckt de bloode ſtout, ſy maeckt de ſvvacke ſterck.
De maen vvas eerſtmael dof, en ſonder gulde ſtralen,
Maer liet dien eygen ſtont haer oogen neder dalen,
Sagh op het prachtigh hof en op het lieve paer,
En ſtracx op dit geſicht ſoo vvert den hemel klaer.
Diana nam vermaeck in datſe ſagh gebeuren,
En hiet daerom de lucht en al den nevel ſcheuren,
En maeckt het duyſter ſvverck gelijck een helle dagh,
Soo dat men al het ſpel in volle leden ſagh.

'T geviel om deſen tijt dat veelderhande ſorgen,
(Die in der prinçen hert gedurigh zijn verborgen)
Den koningh hinder doen, en prangen aen de ziel,
Soo dat geen ſoete ſlaep op ſyn gevvrichten viel:
Hy keert hem dickmael om, hy kan niet ſtille vveſen,
En is na langh gevvoel ten leſten op-gereſen;
Maer, ſiet, hē dunckt hy hoort (doch vveet niet vvat) geluyt,
Hy gaf hem van het bed, en keeck te venſter uyt.

Daer ſiet hy door de ſnee een juffer komen kneden,
En, ſiet, een jongelingh die ſit haer op de leden,
Hy ſiet haer ongekleet, en lucht daer henen gaen,
En 't ſcheen ſy had alleen haer onder-zieltjen aen.
Dit vont de keyſer vreemt, en gaet daer over peyſen,
VVaer heen dit jonge paer genegen is te reyſen,

Hy

Hy vveet niet hoe het koomt, dat ſoo een jonge maeght
Een rappen jongelingh op hare ſchouders draeght.
Het ſtuck dient onder-taſt. Hy ſent de rouvve gaſten
Die even inder nacht op ſyne dienſten paſten,
Die roepen: Vrijſter ſtae, vvie ghy oock vveſen meught,
VVy komen tot behulp van uvve teere jeught.
Geeft ons dit vvichtigh pack, dat ghy beſtaet te dragen,
Ghy dient hier in de kouvv u leden niet te vvagen.
De juffer kreegh een ſchrick in haer benaude ziel,
Soo dat haer vveerde vrient ter aerden neder viel,
Te midden in de ſnee. hy vvert terſtont gevangen,
Maer ſy bleef niet-te-min hem aen de leden hangen.
Daer vvert het jonge paer den koningh toe-gebracht,
Die met een nieuſgier hert de jonge lieden vvacht.
En mits ſy binnen zijn, en hem vvat naerder komen,
Soo heeft ſyn vvacker oogh op alles acht genomen;
Maer hy vvort ſtracx geſtoort en dapper ongeſint,
Vermits hy in het ſpel ſyn eygen dochter vint,
Syn dochter die hy meynt een ſtille maeght te vveſen,
En die hy menighmael hier over had gepreſen,
Ach! deſe ſiet de prins in ſchande voor hem ſtaen,
En haer vermeynden roem verkeert in enckel vvaen.
Hy, die haer heeft geſien een jongen ridder dragen,
En houft geen ſaken meer hier op te komen vragen;
Het vveynigh dat de vorſt van deſen handel ſiet
Getuyght hem klaer genoegh al vvatter is geſchiet.
Syn ongeſtuymigh breyn begon hem om te loopen,
Dies raemt hy metter daet vvie dattet ſal bekoopen,
Hy ſagh den ſchrijver aen, en hieltet voor gevvis,
Dat hy van al het vverck den gront en vinder is.
Hy ſnelt hem tot de vvraeck en doet hem daer bevvaren,
Tot dat hy ſynen vvil ſal naerder openbaren.

Daer mede treet de vorſt in ſeker ander zael,
En met een grammen ſin begon hy deſe tael:
Ach hier light nu mijn glans, om dit oneerlick mallen,
Hier light mijn hooge faem ter aerden neer-gevallen,
Mijn dochter is onteert, hier ſtae ick nu verſtelt,
Vermits haer vuyl bejagh mijn eere neder velt.
Ick hadde nu een vorſt begonnen op te ſporen,
Die groot, die machtigh is, en vvonder hoogh geboren:
Dat vvaer een dingh gevveeſt dat my en haer betaemt,
Maer ſiet! ellendigh menſch, nu ſtae ick hier beſchaemt.
Het ſtuck dat is verbrot, mijn luyſter vvech-genomen,
'T is ſchande, 't is verdriet, dat my is over-komen,
Het is een leelick vverck, een ſchendigh ongeval,
Dat my, door enckel leet, ten grave brengen ſal.
VVat is een koningh zijn, en al het lant gebieden,
Nadien oock ſpot en ſpijt een koningh kan geſchieden?
Men ſeyt oock menighmael dat vvy als goden zijn;
Maer al die groote glans en is maer enckel ſchijn.
VVy moeten even-ſelfs verdriet en harde ſlagen,
Soo vvel als eenigh menſch, in onſen boeſem dragen,
Hier is geen onderſcheyt van ſlecht of edel bloet,
Als dat een hooger ſtam te lager vallen moet.
VVat heb ick buytens lants al ſvvarigheyt te lijden?
VVat heb ick binnens rijcx al ongemacx te mijden?
VVat heb ick binnens huys dat my gedurigh quelt?
En dat mijn drouve ziel in vreemde bochten ſtelt?
De ſchrijver, die ick heb met alle mijn vermogen
Gevordert, groot gemaeckt, en uyt den dreck getogen,
Die heeft my voor een loon gebracht in deſe ſmaet,
Soo dat het leven ſelfs my heden tegenſtaet.
Ick vvil den ſlimmen guyt tot hutſpot laten kappen,
Soo kan hy mijn verdriet niet elders loopen klappen,

Ick vvil hem ganſch het lijf te pletter laten ſlaen,
Soo dier ſal deſen bouf de looſen handel ſtaen.
Ick vvil hem boven dien tot aſſen doen verbranden,
En ſtroyen 't vuyle ſtof door al de Franſche landen.
Hoe kander pijns genough hem vverden aen-gebracht,
Die niet als voor een ſloir eens keyſers dochter acht?
Maer holla, mijn gemoet, eer ick te ſeer ontbrande,
VVeet dat ick rechter ben, en prinçe van den lande:
Gaet hier in met beſcheyt, en niet door onverdult.
Dit onheyl is miſſchien u eygen dochters ſchult.
De jonghman dient gehoort, hy is van kloecke ſinnen,
Hy is van heus gelaet; vvie ſou hem niet beminnen?
'T kan zijn dat Emma ſelfs tot liefd' hem heeft verſocht,
En met haer ſoete gunſt tot vveder-gunſt gebrocht.
Sy heeft den jongelingh op haren hals gedragen,
En dat zijn voor gevvis al ſoete minne-vlagen,
Daer moet vry liefde zijn die al vvat verre gaet,
Dat ſoo een teere maeght dien handel onderſtaet.
En iſſet haer bedrijf, vvat ſal ick konnen ſeggen?
VVat ſtraf is Eginart van yemant op te leggen?
VVaer iſſer in het lant ſoo in-getogen man
Die in ſoo geylen tijt een Ioſeph vveſen kan?
Ghy moſt in dit geval u eygen dochter ſtraffen,
Vermits ſy door gevley een man gingh liffelaffen.
Sy heeft in dit bedrijf een harden doot verdient,
En geenſins Eginart haer uyt-gekoren vrient.
Maer neemt al vvederom het vvort alſoo bevonden,
Dat jae u dochter ſelfs geleyt heeft deſe gronden,
Is dit oock ſtraffens vveert dat ſy, een friſſche roos,
Een ruſtigh edelman tot haren dienſt verkoos?
Naer ick het ſtuck begrijp, daer zijn verſcheyde ſaken,
Die voor u dochter zijn, en haer ontſchuldigh maken,

VVeeght alles na de daet en geenſins na den ſchijn,
Ghy ſult niet ongeſint op Emma konnen zijn.
Een vrijſter van de ſtadt en alle ſlechte vrouvven
Die hebben ruyme ſtof om vvel te mogen trouvven,
Sy vinden haer partuyr, en hebben vrije keur,
Door al het koninghrijck, jae ganſch de vverelt deur.
Maer hoogh en edel bloet is vvonder nauvv beſneden,
VVie kan eens prinçen kint na rechten eyſch beſteden?
In al het ganſche lant en is nauvv eenigh man
Die haer verſoecken derf of haer genaken kan.
Het moet een prinçe zijn die met haer dient te paren,
En die is menighmael van onbequame jaren,
Of van een dom verſtant, of van een ſelſaem lijf,
Of uyter aert geneyght tot ander tijt-verdrijf.
En iſſer dan een maeght genegen om te trouvven,
En die onmachtigh is haer jeught te vveder-houvven,
Heeft die terſtont verdient dat ſy het lijf verlieſt,
Om datſ' op eygen raet een man voor haer verkieſt?
Voor my, ick ſegge neen, oock moet ick overleggen
Dat op mijn leven ſelfs al vry vvat is te ſeggen,
Ick ſoecke mijn vermaeck al vvaer ick henen gae,
En jage nachten langh mijn geyle luſten nae.
Is Emma nu miſſchien tot jock en ſpel genegen,
Soo gaetſe regel-recht haers vaders eyge vvegen.
En vvaerom doch ſoo fel, ontrent u naeſte bloet
In ſaken die ghy ſelfs met al de leden doet?
Ey leert met ſachter aert u korſel hooft beſtieren,
En door een ſoet gedult de ſvvacke menſchen vieren.
'T is ſchande vvreet te zijn ontrent een eygen kint,
In yet daer in men ſelfs ſigh niet onſchuldigh vint.
De vorſt, na dit gepeys, laet in het hof ontbieden
Een deel van ſynen Raet en beſt vertroude lieden,

Die

Die ſeyt hy dit geval gelijck het is geſchiet;
Maer vvie de lieven zijn en ſeyt de keyſer niet.
De mannen (na het ſtuck te hebben overvvogen,
En langh genough bedacht al vvatſe dencken mogen)
Verklaren al gelijck de miſdaet lijdigh groot,
En vveert te zijn geſtraft oock met een vvreede doot.
Daer op ſoo laet de vorſt de tvvee gelieven halen,
En ſteltſe voor den Raet te midden opter zalen.
Siet hier het lieve paer, vvaer van ick heb geſeyt,
En die ghy tot haer ſtraf de doot hebt op-geleyt.
VVat houſje (ſeyt de vorſt) hier langer van te ſpreken?
T'ſa laetſe door een beul den kop aen ſtucken breken;
Maer ſegh my niet-te-min, ô booſvvicht als ghy zijt,
En die nu maer en leeft alleen tot mijnen ſpijt,
VVie heeft den gront geleyt van deſe ſlimme ſtreken,
En vvie is aldereerſt tot vuyle luſt gevveken?
Spreeckt ront, gelijck het dient, en ſeght de vvare daet,
Nadien dat u de doot als nu voor oogen ſtaet.
Hier op ſeyt Eginart: Ey vvilt niet vorder vragen,
Groot-machtigh vverelt-vorſt, ick moet de ſtraffe dragen.
Komt, vvie dat maer en vvil, vergiet dit ſchuldigh bloet,
Ick ben het die den doot en vvil, en lijden moet.
Maer Emma knield' en riep: Ey laet den ridder leven,
Ick ſal my tot de doot gevvilligh over geven,
Oock nu te deſer uyr, vermits ick ſchuldigh ben,
En deſen edelman ganſch vry en ſuyver ken.
De jonckheer vvederom: Ick ben gereet te ſterven,
Laet ſlechts dit edel pant u ſoete gunſt vervverven,
Breeckt my van lit tot lit, 'k en acht geen vvreede pijn,
Indien ghy maer en vvilt u kint genadigh zijn.
Maer Emma gaf haer op, en quam voor hem getreden,
En toont haer blooten hals, en boot haer teere leden,

En

En ſprack dē Svvitſaert aen: Brengt hier u vinnigh ſvveert.
Ick heb den doot verdient, ick ben de ſtraffe vveert,
Ick ben hier oorſaeck van. Ick ſvveere byder ſonnen
En by den hooghſten God, ick heb het ſtuck begonnen,
Ick heb een ſchuldigh hert, en hy een reyn gemoet,
Onthout u, vvreeden hoop, van ſyn onſchuldigh bloet,

En kapt in deſen hals. De ridder daer-en-tegen
Quam voor den keyſer ſtaen, en track ſyn eygen degen,
En gaf het vinnigh ſtael een flucxen lijf-travvant,
Die hy daer op de zael ontrent den rechter vant.
Ick bid u, vveerde vrient, bemint ghy jonge vrouvven,
Soo vvilt my deſen romp in duyſent ſtucken houvven.
Ghy maer, ô ſchoone blom, geeft my den leſten ſoen,
En laet aen my den beul ſyn bloedigh ambacht doen.

Ick

Ick ſal met vreughde ſelfs ick vvil den ſlagh vervvachten,
Een kus van uvven mont die kan het al verſachten,
Een kus, en 't is genough. Hy knielt daer op de zael,
En doet een kort gebedt, en vvacht het vinnigh ſtael.
Maer Emma die het ſvveert nu ſagh ontrent hem blincken,
En kon niet langer ſtaen, maer liet haer neder ſincken;
Haer roode mont verſterft, haer vvacker ooge ſluyt,
En (naer het ſchijnen magh) haer ziel die vvilder uyt.
De prins is ganſch verbaeſt, als hy de jonge lieden
Siet aen een vvreeden beul haer teere leden bieden,
Byſonder als hy merckt dat oock het vrouvvelijn
Is vvilligh tot de doot en duldigh in de pijn,
Dat oock een jonge ſpruyt is veerdigh om te lijden,
En ſtelt haer in den ſtant om geen verdriet te mijden.
Hy blijft op deſen ſtrijt een vvijl onſeker ſtaen,
En ſiet met diep gepeys den vreemden handel aen.
Hy voelt ſyn innigh mergh geheel te zijn bevvogen,
En door een ſachten aert van vvreetheyt af-getogen,
Hy voelt dat hem de geeſt tot beter ſinnen leyt,
Dies heeft hy Eginart ſyn les dus aen-geſeyt:
Gevvis du had's verdient ter doot te zijn geſonden,
Vermits ghy prinçen bloet onvveerdigh hebt geſchonden,
Vermits ghy hebt beſtaen te klimmen op het bed,
Dat u, een ſlecht geſel, vvas buyten reyck geſet.
En ghy, onvvijſe maeght, hebt ſtofs genough gegeven
Om in dit edel hof niet meer te mogen leven,
Vermits u domme jeught uyt luſt een man verkoor,
En uyt een malle drift haer eerſte glans verloor.
Ick heb den tijt geſien, vvaer my dit overkomen,
Ick had u bey gelijck het leven af-genomen,
Ick had u voor gevvis met voeten doot getrapt,
Of met dit eygen ſvveert in ſtucken vvech-gekapt.

Maer nu ('ken vveet niet hoe) mijn gramſchap is vervvonnē,
Ick vvil genadigh zijn en u mijn liefde jonnen,
Ick voel in dit geval een vvonder ſelſaem vverck,
Vermits ick over my een ſoeter aert bemerck,
Vermits een ſachter geeſt als uyt de lucht geſegen,
Tot aen het innigh mergh mijn ziele komt bevvegen.
Nu komt hier, Eginart, en neemt dit vveerde pant,
En ghy, verliefde maeght, geeft hem u rechter-hant,
En vveeſt na deſen een: ick heb het u vergeven,
Ghy, leyt van nu voortaen een ſoet en eerbaer leven:
En ſchoon ghy hebt verdient de doot of ſvvaerder pijn,
Ick ſal u niet-te-min een gunſtigh vader zijn.
'T ſcheen dat een helle ſon met haer vergulde ſtralen,
'T ſcheen dat het leven ſelfs quam uyt den hemel dalen,
'T ſcheen dat het drouve paer als van de doot verrees,
Als hun de goede vorſt ſyn gunſt aldus bevvees.
Sy vallen bey gelijck hem veerdigh aen de voeten,
Die ſy met grooten danck met duyſent kuſſen groeten.
De keyſer, nu verſoent, gebiet haer op te ſtaen,
En hietſe vvederom in hare kamer gaen.
Daer vvort hun even doen een prieſter toe-geſonden,
Die heeft hun voor den Raet in echte trou verbonden.
VVel aen, geluckigh paer, geeft danck aen uvven God,
Van 's koninghs goeden luym, en u geluckigh lot.

Re-

Reden-kavelinge
OP
Het houwelick voren geroert.

Kort begrijp van de ſelve.

1. OF het een goeden raet is om tot een ghewenſcht houwelick te komen, ligh meeſter tē makē van de eerbaerheyt van de gene die men ten houwelicke begeert.
2.4. Exempelen van ſtrenge vaders, die de onteeringhe van hare dochters hart geſtraft hebben.
3. Of een vader ſyn dochter vermagh te onterven, vermits de ſelve buyten ſyn wete of tegens ſynen danck haer met trouw-belofte of by-ſlapen verplicht heeft.
5. Of een vader ſyn dochter kan beletten te trouwē met yemant aen de welcke ſy haer verlooft heeft, ſonderlinge als de belofte met by-ſlapen beveſtight is.
6. Aen-merckinghe op het bedrijf van Eginart, en wat ghevaer hem licht hadde mogen over-komen uyt deſe gelegentheyt.

SOPHRONISCVS.

WAt dunckt u van dit ſtuck wercx? hout ghy het ſelve niet voor ganſch ghedenck-weerdigh?

PHI. My dunckt dat Eginart moſt ghelesen hebben den raet die doctor Cæpolla, een groot rechtſgeleerde, geeft aen de jonge lieden om ſpoedelick tot een houwelick te gheraken, daerſe anders niet wel middel toe en ſien.

SOPH. Wel wat is dat voor een raet?

PHI. Datſe haer meeſter moeten ſien te maken van het bedde, en met een van de maeghdom van hare beminde, en datſe ſoo doende wel voorts te rechte ſullen komen, dewijle de ouders in dien gevalle ende alle de vrienden die hun tegen zijn daer door ſtracx anders van gevoelen worden.

SOPH. Voor my, ick en achte ſoodanigen raet niet met allen; want voor eerſt
1. ſoo ſie ick dat den raet van uwen doctor Cæpolla noch een ander raet van doen heeft, daer hy voor gewis geen raet toe en geeft of en heeft; want ſchoon yemant in ſoo goeden ſake ſoo quaden wegh ware geſint in te gaen, weet Cæpolla wel raet om ſynen raet in 't werck te ſtellen? weet hy ſyn leerlingen wel ſoodanigen kracht-werckende woorden in den mont te leggen, waer door een eerbare deerne ſal bewogen werden haer beſte pant over te geven, ten luſte van den eenen ofte anderen Venus-jancker? En ſchoon hy ſulcx al wiſte te doen (als hy geenſins en kan) ſoo iſſet al vry bedenckelick of uwen doctor Cępolla dit al wel voor heeft, en offer uyt volgen ſoude dat hy meent, en de jonge lieden wil in-beelden.

PHI. Hoe! iſſer aen te twijffelen, dat de ervarentheyt nu dickwils heeft geleert, en dat oock geheel onlanghs? Ick weet een vader, die met de vrienden van ſekeren jongelingh, ſyns dochters vrijer, op de houwelicxe voorwaerden malkanderen niet wel konnende verſtaen (met het maken van de welcke ſy luyden onderlinge beſigh waren) quam ſchierſick en met een grammen ſin in de keucken gheloopen, roepende tot de keucken-meyt: *Spit af, meysjen; hier van en ſal niet vallen*. Maer ſyn ſuſter, moeye van de toe-kōmende bruyt, hem ter zijden ghenomen ende wat in't oire geluyſtert hebbende, te weten hoe het met de dochter al ſtont, en datſe wel korts in 't kinder-bedde mochte komen te bevallen, is hy plotſelick daer op van meyninge verandert, roepende op den ſtaenden voet: *Spit aen, meysjen:* ende ſluytende ſonder vorder verſchil de houwelicxe voorwaerden, wenſchte de jonge lieden veel gelucx. Even den ſelven in-val hadde (ſoo ick geloove) de keyſer als hy ſyn dochter Em-

Emma vont in den ſtant als wy geleſen hebben, en dit is (mijns oordeels) waer op doctor *Cepolla* heeft geſien, als hy den voorſz. raet aen de jonge lieden was gevende.

SOPH. Maer dit werck kan oock wel
2. licht ganſch anders omme-ſlaen, en andere werckinghe voort-brengen als uwe rechtſgeleerde meynt, en als in beyde uwe verhaelde gevallē is geſchiet, en ſulcx en hangt maer aen den in-val, den welcken de vader krijgt op ſoodanigen gelegentheyt. Ick geloove dat u niet onbekēt en is wat op gelijcke geſchiedeniſſe *Pontius Aufidianus* een Romeyns ridder eens ter hant nam. Hy gewaer wordende dat een van ſyn knechten, *Fannius Saturnus* ghenaemt, de eerbaerheyt van ſyn dochter te na was gekomen, heeft dadelick de ſelve ſyn dochter ende den lincker met den doot gheſtraft. Ende P. *Manius* mede een Romeyn gingh noch ſtrenger aen; want vermits eene van ſyn vry-gelatene hadde beſtaen ſyn dochter een kus te gevē, dede hem dadelick den kop breken, als *Val. Maximus* verhaelt *lib. 6. cap. 1. de Pudicitia.*

PHI. Maer al dat is van ouden tijt, doen de koe Bartel hiet, ende de Romeynen zijn voor het meeren-deel ganſch hardē quaſten geweeſt: nu heeft de loop van de werelt ende andere ghelegentheyt van de eeuwe den aert der menſchen vry wat ghemeuckt, ſulcx dat men van ſoodanigen vinnige inſtortingen op ſoodanigē gelegentheyt niet meer en weet.

SOPH. Bedrieght u niet, lieden die de tucht beminnē en acht hebben niet alleenlick op hare byſondere gelegentheyt, maer oock op der nakomelingen voordeel en nuttigheyt, hebben jae al mede oock in onſe eeuwe dien eygen wegh gegaen. 'T is niet langh geleden dat een vader die een eenige dochter hadde, vernemende dat de ſelve hare eerbaerheyt eerſt hadde latē miſbruycken, ende daer nae met den vrijer ſigh uyter ſtadt ende buyten den lande hadde begeven, heeft korts daer nae ſyn naeſte vrienden te gaſte genoot, en tegen hare aen-komſte op ſyn voor-zale een bare met ſwart bekleet hebbende gedaen
3. ſtellen, heeft verklaert ſyn dochter van nu aen voor doot en geſtorven te houden, ende op ſyn na te laten middelen nu dadelick ſoodanigen ordre te willen ſtellen, dat van ſyn erffeniſſe niet met allen tot deſelve ſyne dochter, maer alles op de naeſte vrienden, nae ſyn overlijden ſoude verſterven; gheliick hy oock ſulcx met de ware daet heeft nae-gekomen.

PHI. Maer dat een vader ſyn dochter
3. niet en vermagh t'onterven, ſchoon de ſelve ſonder ſynen wete of tegen ſyn danck is ghetrout, dunckt my by de rechtſ-geleerde geleſen te hebben. *Emanuel Soarez Theſaur. recept. ſent. verb. Exhæredationis. Couvar. de Sponſ. 2. part. cap. 3. §. 8. num. 5.* En in allen gevalle, naer waerſchijnelickheyt, is dit dat ghy ſeght op de verſche daet geſchiet uyt hittigen bloede; maer ick achte dat ſulcx naderhant (de vader ſigh naerder bedenckende) is verſaght gheweeſt; oock en maeckt een bonte-kraey geen winter, een dwerſ-hooft geen exempel.

SOPH. 'T is ſoo als ghy ſeght, dat eenige rechtſ-geleerden van dit gevoelen zijn, maer daer zijnder oock die ander bedencken hier op hebbē, al na gelegentheyt van ſaken: doch in allen gevalle kan de vader ſoodanigen dochter met eē kleyn gedeelte, alſt hem maer en gelieſt, van ſyn erffeniſſe uyt-ſluytē, en niet vorder voor ſyn kint houden, in vougen datſe op het ſchoonſte maer een derde en ſoude behouden van 't gene ſy anders van haer vader ſoude erven, moetende daer en boven miſſen haers vaders zegen over haer houwelick, dat wiſſelijck een bedroefde en bekommerlicke ſake is.

Dat ghy vorder van de veranderinge van
4. de voorſz. vaders wille gewaeght, daer van en heb ick noyt vernomen: en wat aengaet dat ghy meynt dit eē eenigh exempel te weſen, is mede een misſlagh, daer zijnder vry al meer by te brengen. Een ſeker Generael, onlanghs by de Ooſt-Indiſche Compagnie in hare ſaken gebruyckt tot beleyt van haren handel in de nieuwe werelt, bevindende dat de dochter van den vorigen Generael (ſyn voorſate in ampte) weſende eē ſtaet-dochter van ſyn huyſvrouwe, by een jongelingh van onſe natie was beſlapen, met voor-nemen even-wel van toe-komende trouwe, in plaetſe dat ſulcx het voor-nemen van de voorſz. gelieven by hem ſoude vorderen, heeft de ſelve Generael dē jongelingh ſonder genade doen onthalſen, ende de ſtaet-dochter ſtrengelick met roeden doen ſlaen, ghelijck ſulcx hier te lande voor de waerheyt genoegh bekent is.

PHI. Ick en weet niet of die harde maniere van doen als ganghbaer ſoude op-genomen worden hier in Hollant, als het ſtuck

on-

ondertaſt ſoude werdē. En wat my aengaet, ick ſoude dat exempel latē in de ver-gelegen werelt, ſonder yet ſulcx hier te lande over te brengen.

SOPH. Wat Nederlantſche exempelen aengaet, ick kan u des al mede gerieven, lieve Philogame. Een jongh geſel geboren tot Gent eē wijle tijts lant-looper geweeſt zijnde, en daer door dapper gheſlepen weſende, brenght te wegen dat hy wert in-gelaten ten huyſe van een treffelick man te Brugge, aen de welcke hy wijs hadde ghemaeckt dat ſyn ouders in Duytſlant woonachtigh waren, ende dat hy ſigh voor een tijt uyten wege hadde moeten maken, om t'ontgaen ſeker houwelick met een jonge joffrou aldaer, die men hem tegens danck wilde op-dringen, dewijle hare gelegentheyt hem (ſoo hy ſeyde) niet aen en ſtont. Ondertuſſchen ſteken deſen ingelaten gaſt de kruymen, en hy dartel werdende van't goet onthael dat hem geſchiede, began vreemde ſtreken in't werck te ſtellen: en, om kort te weſen, onder belofte vā houwelick miſbruyckt hy de dochter van ſynen huyſ-weert oudt ſeſthien jaer, in vougen dat de ſelve ſwanger geworden zijnde, ende de moeder yet gemerckt hebbende, het ſtuck haer dede bekennen voor haer en haren vader: welcke vader een man weſende op ſyn eere ſtaende, en hoogh in ſyn wapen, en die ſoodanigen ſchant-vleck niet en verſtont te verdragen, doet den lincker by den kop grijpen, en pleeght recht tegens den ſelven ten ſtrenghſten hy magh: ende bevonden zijnde dat de luyper in Duytſlant noch vriendē noch goet en hadde, en inder daet niet anders en was als een geſlepen lant-looper, van het ſlechtſte volcxken hergekomen, en dat hy ſtoutelick hadde onderſtaen een eerlick huys te ſchande te brengen; Is verklaert het lijf verbeurt te hebben, en is oock openbaerlick metter doot geſtraft geworden; als ſulcx verhaelt wert by Symon Goulart in ſyn Schatboeck der hiſtorien in't eerſte deel. *Chap. de Paillarts punis.*

PHI. De rechters gingen (mijns oordeels) al vry wat te verre, en't ſoude al te beſien ſtaen wat gronden ſy hadden om haer vonnis ſoo hart uyt te ſpreken, en in't werck te ſtellen.

SOPH. En neemt het daer niet op; want, Philogame, niet alleenlick rechtſ-geleerde, maer oock geheele Parlamenten en hooge Raden konnē dit beveſtigen, als hebbende ſulcx verſtaen met volle kenniſſe van ſaken in gelijcke gelegentheyt. Ick vinde in dat treffelick werck van *Bernart Antonine ad l. 1. §. ſedet. ſi quis, C. de raptu.* daer hy de Romeynſche wetten vergelijckt met het heden-daeghſche Franſche recht, de volgende geſchiedeniſſe. Eenen Bernart de Leſpes koopman van Tartas (ſeydt hy) hadde een dochter genaemt Marguerite, oudt ontrent ſeven-en-twintigh jaren, de ſelve wert bevonden groot te gaen by eenen dienaer van den ſelvē Bernart Leſpes, die hem thien jaer langh hadde gedient, zijnde de ſelve gelieven in't heymelick en ſonder wete van de vader te ſamen getrout. Hier over proçes zijnde aen-gevangen tot laſte van deſe jonge lieden, hadde de dochter tot hare verſchooninge in rechte gedaen ſeggen, dat haer vader geen ſorge dragende om haer tijdelick te beſteden, ſy ſelfs den jonghman hadde aengeſocht, en haer bedde met hem gemeen gemaeckt, op belofte van trouwen, en dat de ſelve trouwe naderhant by hen luyden was voltrockē, naer ordre aldaer gebruyckelijck. Het parlement van Bordeaux alles gehoort en overwogen, heeft den 30. October 1593. den jongelingh gecondemneert tuſſchen hemel en aerde gehangen te wordē, ſulcx datter de doot nae ſoude volgen, en dat voor de deure van den voorſz. Bernart Leſpes: en is daer-en-boven de vader by ſententie van den ſelven Raet toe-geſtaen, ſyn dochter (ſoo't hem gelieſde) te mogen ontfermen, gelijck mede de voornoemde vorder is gecondemneert in de raet-kamer haren vader met ghebogen knien om vergiffeniſſe te bidden: het welck alſoo ſy (ſeyt de ſchrijver) beſigh was te doen, is aen den vader ſyn diepſte ingewant met barmhertigheyt bewogen geworden; in vougē dat hy de ſelve ſyn dochter al weenende in den arm greep, haer kuſte, ende vergaf datter geſchiet was. De ſelve *Barnart Antonine* verhaelt gelijcke ſententie geweſen te zijn by't parlament van Bordeaux den 28. Januarij 1558.

PHI. Maer de rechten ſeggen dat men niet na exempelen, maer na wetten behoort te wijſen: en gelijck ick ſulcx houde voor wel geſeyt, ſoo meyne ick dat op de exempelen by u verhaelt niet veel te ſtaen en is, 't en zy ick wetten of redenen hoore waer mede uwe exempelen vaſt werdē gemaeckt. Oock en kan ick niet begrijpen, dat (een dochter verlooft zijnde, ende met by-ſlapen haer

haer gelofte beveſtight hebbende) door haer vader kan verſtaen werden van het trouwen belet te mogen worden om haer in die kleynigheyt te laten ſitten.

5. SOPH. Ick ſie, lieve Philogame, dat ghy van u voorſtel ſoo niet geſint en zijt te ſcheyden, en dien-volgende ſoo bevinde ick dat in uwe tegen-worpinge twee vragen ſteken: de eerſte is, of een vader ſyn dochter kan beletten te trouwen met yemant daerſe haer aen verlooft heeft: ende ten tweeden, of de vader ſulcx kan doen, ſchoon de dochter haer gedaen belofte noch met byſlapen heeft beveſtight.

PHI. Ick en hebbe ſoo klaer niet geſproken, weerde man; even-wel is 't mijn meyninge op beyde de voornoemde pointen uwe redenen te verſtaen, en des vernugen te ontfangen.

SOPH. Ick wil u voornemen ſien te voldoen, goede Philogame; en op het eerſte ſoo brenge ick u voort de plaetſe Moyſis *Num. 30. 3.* aldus luydende na onſe overſettinge: *Wanneer eens vvijfs naem den Heere een belofte doet, ende haer verbint devvijle ſy in hares vaders huys en in maeghdom is, ende haer belofte en verbont, dat ſy doet over hare ziele, komt voor haren vader, ende hy ſvvijght daer ſtille toe, ſoo gelt hare belofte en verbont, dies ſy haer over hare ziele verbonden heeft. Soo het haer daer-en-tegen haer vader belet, des daeghs vvanneer hy het hoort, ſoo gelt geen belofte noch verbont, dies ſy haer over haer ziele verbonden heeft. Ad. 30. cap. Numeror. notandum eſt parentum poteſtatem in votis liberorum nec ætate nec ſexu, ſed poteſtate merâ conſiſtere: adeo ut tam pater quam mater, tam in filio quam in filia, minori pariter ac maiori poſſit vota & nuptiarum repromiſſiones impedire; idque vi verbi Hebraici ibi poſiti quod poteſtatem ſonat, ut & Levit. 22. 12. ubi filia ſacerdotis etiam maior poteſt edere de ſacrificijs.*

PHI. Hier ſie ick dat een vader de belofte van ſyn dochter kan vernietigen, en haer voor-ſtel in het trouwen beletten, als de ſake noch niet verder en is gegaē als tot de woorden. Maer alſſer de zegel van by-ſlapē opgedruckt is, wat dan?

SOPH. Hoort daer op ſprekē den ſelven Moyſes, *Exod. 22. 16. 6. Wanneer yemant een maeght bekout die noch niet vertrout en is, ende beſlaeptſe, die ſal haer geven haer bruyt-ſchat, en haer ten vvijve hebben. Weygert hem daer-en-tegen haer vader, haer hem te geven, ſoo ſal hy haer gelt henen vvegen ſoo veel eener maeght ten bruyt-ſchatte behoort.*

PHI. Maer dien onverlet en dit al overgeſlagen, ſegh my eens wat u gevoelen is van dat by onſen Eginart is beſtaen, en datter op is gevolght. 6.

SOPH. Ick oordeele dat Eginart een dwaes en vervaerlick ſtuck heeft onderſtaen, en een ganſch ſot peert (ſoo men ſeyt) bereden, Philogame: ick hebbe luyden van ſtate daer wel anders of hooren ſpreken als de voorſz. vader (doen ter tijt ſoo het bleeck een goede luym hebbende) het ſtuck opnam. De ſelve lieden meynden dat de keyſer Charlemagne aen Eginart (hem vindende in gelegentheyt als voren is verhaelt) behoorde den hals omgewrongen, en alſoo dien eygen nacht in de aerde geſteken te hebben, dempende alſoo de gedachteniſſe van het ſchendigh ſtuck, latende ſyn dochter (ſoo goeden maeght alſſe vvas) een partuyr van haren ſtaet af-wachten, liever als de ſelve, om hare quade maniere van doen, aen ſynen dienaer (verre beneden haren hoogen ſtaet) ten houwelicke te geven; om alſoo als een prinçe door ſyn exempel in toe-komende een wet te ſtellen op ſoodanige linckernijen. Dat luyt wel anders als ick mercke dat ghy hier van gevoelt: doch wat my belangt, ick verklare in 't gemeen mijn gevoelen te weſen, dat vaders die haer laten dringen om haer dochters tē houwelicke te gevē aen de gene die ſy daer niet goet genough toe en kennen, en dat vermits 't miſbruyckē van de eerbaerheyt vā de ſelve, dat, ſegh ick, de ſelve eeniger-maten wel doen voor de eere van haer huys en dochter, maer ganſch qualick teñ opſiene van de nakomelingen ende de jonckheyt van de toekomende eeuwe, die op ſoodanige ſachte exempelen ſiende, ſigh te lichter in die gelegentheyt koomt te geven en te verloopen, als hopende gelijcke ſoete ende geluckige uyt-komſte: daer in tegendeel als de ſake ſtrenger ware op-genomen geweeſt, alle volgende jonge lieden ſigh ſouden ontſien ſoodanige rancken aen de hant te nemen, vreeſende gelijcke ſtraffe.

PHI. En wat my aengaet, lieve Sophroniſçe, ick wou my al wat naerder bedencken als ſoodanigen geval my overviel, aleer ſoo geſtrengen oordeel daer over te vellen; want ick mercke dat de geleerde *Iuſtus Lipſius* in het boeck van de exempelen en aen-maningen van ſtate niet qualick en gevoelt van het doen

doen van den keyſer Charlemagne in deſe gelegentheyt, maer ſtelt het ſelve onder de deughden en goede gaven van den ſelven prince, noemende het gunt hy ten aenſiene van Eginart en Emma dede, te weſen een werck van goedertierentheyt, die hy prijſt ſonderlinge in alle vorſtelicke perſonen, gelijck by den ſelven aldaer te ſien is in het 2. boeck op het 12. capittel: en ick meene dat ghy al mede u ſelven (als het u gebeurde) al wat in twijffel ſoudt vinden.

SOPH. Wel, Philogame, ſchoon alle vaders niet even hart en zijn, 't is even-wel beſt voor alle jonge lieden, dat ghevaer te ſchuwen, ende te doen dat eerbaer is en wel luyt, en noyt door quade middelen tot een goede ſake te willen komen.

PHI. En ick ſoudet al liever noch houden met een ſekeren vader, daer van ick onlanghs een treffelick man hoorde gewagen op duſdanige gelegentheyt.

SOPH. Maer hoe gingh dat toe, Philogame?

PHI. Een dochter met haren wille door een die haer lief hadde ontvoert zijnde, en naderhant weder-keerende ghebruyckte en dede gebruycken alle mogelicke middelen om haer vader ter neder te ſetten, en met haer te doen verſoenen: maer te vergeefs, dewijle hy hielt, dat hem de hooghſte ſmaet en kleynigheyt was aen-gedaen: en ſchoon de ſelve dochter kinderen krijgende, de ſelve hare kinderen hem na den Raet gaende (dewijle hy eē raetſ-heer was) dickmael te voete dede vallen om hem tot medelijden te verwecken, ſoo en wilde hy efter ſigh der ſelver noyt aentreckē, maer dede die telcken grammelick van hem weren, ende als vreemde ende hem ganſch niet rakende verſtooten; deſe maniere van doene gebruyckende tot dat ſyn leſte dochter eyntelick getrout was. Het welck geſchiet zijnde ſoo noode hy alle ſyne kinderen, ende onder de ſelve oock de voorſz. ſyne vervoerde dochter: onthalende haer vriendelick, ende ſettende haer boven aen; en op het eynde van de maeltijt, tot beſluyt van de ſelve, gaf haer tot houwelicx goet ſoo vele als eene van de andere ſyne dochters, met verklaringe, dat hy tot noch toe de ſelve onvaderlick hadde bejegent, niet vermits hy ſyne vaderlicke ghenegentheyt van haer hadde ontrocken; maer om door ſoodanige harde maniere van doen (daer in hy verklaerde ſyn ſelven gewelt te hebben ghedaen) ſyn andere drie overige dochters (doen ter tijt noch ongetrout weſende) een af-keer te doen hebben van het gene ſy luyden hare ouwer ſuſter hadden ſien doen.

SOPH. Die man dede eygentlick als een huyſ-vader, en hadde het ooge om ſyn dochters van quade exempelen een af-keer te doen hebben: maer hadde hy die ontvoerde of wech-geloopē dochter noyt voor ſyn dochter erkent, ſoo hadde hy beter ghedaen voor het gemeen.

PHI. Ey lieve laet ons, om de voorſz. wreetheyt te vergeten, een nieuwe geſchiedeniſſe ter hant nemen; ick en blijve niet geerne te lange in ſoo harden ſtoffe.

SOPH. Wel aen, jongelingh, ick ben des wel te vreden; dewijle ick ſie dat ghy liever over rooſen als op diſtelen genegen zijt te gaen. En hier volght nu een trougeval dat geen vvreetheyt met allen in en heeft, en dat recht anders gaet als wy jegenwoordelick hebbē af-geleſen; want in plaetſe dat in 't voorgaende een vorſtelick vroumenſch ondernam voor haer partuyr te verkieſen een jongelingh verre beneden haren ſtaet, ſoo koomt hier op het toneel een vorſtelick mans-perſoon, en verkieſt tot ſyn echte deel een vrou-menſch geenſins ſyne hoogheyt beantwoordende, het vvelcke ſtoffe tot geheel andere bedenckinge ſal uytleveren.

PHI. Wel aen, Sophroniſçe, om hier toe te komē ſoo neme ick het boeck wederom ter hant, en beginne te leſen.

VER-

VERHAEL BEHELSENDE HET TROV-GEVAL VAN KONINGH VLDERICK

ter eenre, ende

PHRYNE BOCENA

Harderinne, *ter anderer zÿde.*

DE koningh Vlderick, vermits ſyn rappe leden,
VVas dickmael in het vvout en buyten alle ſteden,
VVas uyt ſyn innigh hert een hater van de pracht,
En van de jonckheyt aen genegen tot de jacht.

Hy op een ſchoonen dagh getreden aender heyden,
Daer menigh edelman den prinçe quam geleyden,
Daelt van een ſchralen bergh in ſeker luſtigh velt,
Daer vruchtbaer hout-gevvas op reken is geſtelt:
Daer op een ander kant een boſch van vvilde boomen
Is ſonder menſchen hulp gevvaſſen aen de ſtroomen,
En daer een klare beeck haer met een ſnellen val
Quam ſtorten uyt de rots tot in het lage dal.
Hier ſtont de koningh ſtil en ſagh de kleyne keyen
In 't hangen van den bergh ſigh in het vvater ſpreyen,

Hy ſagh een jonge maeght die hare ſchapen vvies,
Tervvijl de koele vvint in hare vlechten blies:
Maer vlechten ſonder kunſt, niet door het vier gedvvongen,
Met poeyers niet beſtroyt, niet over een gevvrongen;
Maer luchtigh uyter aert gelijck Diana drough,
Als ſy het vluchtigh vvilt uyt hare boſſen jough.

De prins op dit geſicht quam veerdigh aen-gereden,
Hy ſiet een jeughdigh lijf en vvel-gemaeckte leden,
Hy ſiet een geeſtigh root, hy ſiet een aerdigh vvit,
Hy ſiet een luſtigh vvaes dat op haer vvangen ſit.
De vorſt in dit geſicht gevoelt ſyn hert ontvvaken,
Gevoelt in ſyn gemoet een heymelick vermaken;
Maer onder dit gepeys het peert gaet ſynen tret,
En hy draeght in den geeſt het ſchoon geſichte met.

Doch eer hy op het velt ſoo verre vvas gereden,
Als yemant ſchieten kan met uyt-geſtreckte leden,
Soo keert hy vvederom, en gaf hem op de baen,
Dien hy met groot vermaeck te voren heeft gegaen.
Maer hy noch even-vvel en lietet geenſins blijcken,
VVaerom hy uyt het dal niet ſchijnt te konnen vvijcken,
Hy veynſt dat hy vermaeck in 't klare vvater ſchiep,
En 't vvas de ſchoone maeght die hem daer henen riep.
De vrijſter, als de prins daer eerſtmael vvas gekomen,
En had op 't hoofs gevolgh geen acht met al genomen,
Doch mits de groote ſleep ſoo langh ontrent haer ſvveeft,
Soo iſt dat ſy vertreckt en ſigh in huys begeeft.
De vorſt doet noch een keer te midden in de velden,
Tervvijl hem in het breyn de nieuvve luymen quelden;
Maer daer op ſtaet hy ſtil en ſtaeckt ſyn vorder reys,
En geeft hem na de ſtadt niet ſonder na-gepeys.
De nacht koomt onderdies de velden overtrecken,
En met haer duyſter kleet de ganſche vverelt decken,
Een yder gaet te bed en geeft hem tot de ruſt,
Alleen de jonge vorſt en heeft geen ſlapens luſt.
Hy light geſtaegh en vvoelt, hy geeft hem op en neder,
Hy vvent hem om en om, hy keert hem gins en vveder,
Hy roept ten leſten uyt: VVat iſſet dat my let,
En dat mijn angſtigh hert in deſe prangen ſet?
VVat vvil dit vreemt gepeys, en al dit ſelſaem vvoelen,
Dat my, 'k en vveet niet vvat, doet in de leden voelen?
VVat iſſet voor een ſpoock dat my de ſinnen quelt,
En mijn onruſtigh hert in vreemde bochten ſtelt?
Hoe! ſal een ſlechte maeght een prinçen hert beroeren,
Een vorſtelick gemoet met tochten omme-voeren?
Hoe! ſal een harders kint my leggen in den ſin?
Dat is voor mijn beroep dat is te lagen min.

Geen

Geen ſchoonheyt van het hof, geen prinçelicke zeden,
Geen uyt-geleſen glans, gekoren uyt de ſteden,
My oyt ſoo ver ontſtack, of tot haer liefde riet
Dat ick om harent vvil een uyre ſlapens liet.
En ſchoon ick ſomtijts ſcheen in minne-drift gevallen,
'T en vvas maer jonckheyts vverck en niet als enckel mallen,
'T en vvas geen diepe ſucht, maer ſlechts een loſſe vlam,
Die inder haeſt verdvveen en gingh gelijckſe quam.
Ick vont in dit geval die my ten beſten rieden,
Ick liet een dien ick vvouvv in mijn vertreck ombieden,
Die quam van ſtonden aen alleen op mijn bevel;
Dies vont ick noyt verdriet, maer enckel minne-ſpel.
VVaerom dan ſal ick nu hier op dus leggen malen?
VVaerom en laet ick niet dit harders meysjen halen?
En vind' ick dan miſſchien vermaeck in haer gelaet,
VVaerom en doe ick niet gelijck de minne raet?
VVaerom en ſal een prins niet hebben dat vermogen,
VVanneer ſyn jeughdigh hert in luſten is getogen?
VVaerom niet boven al ontrent een ſlechte maeght?
Nu ſtilt u mijn gemoet, en doet vvat u behaeght.
Hier op ſvveegh Vlderick, en ſcheen te ſullen ruſten,
Om dat hy meynt te ſien een uyt-komſt ſyner luſten;
Maer ſchoon hy door het bed ſyn moede leden ſtreckt,
Soo vvort hy niet-te-min al vveder op-gevveckt.
Hoe! (ſeyt hy) ſal een vorſt een harder van den lande,
Sigh, om ſyn geyle jeught, vermaken in de ſchande?
Sal ick een rechte duyf die in de velden leeft,
En die noch uyt het hof geen liſt geſogen heeft,
Sal ick een eerbaer hert in booſe luſten trecken?
Sal ick een ſuyver lijf met vuyle dracht bevlecken?
Sal ick een harders kint, die hof en vveelde vliet,
Gaen ſtellen buyten eer, en rucken in verdriet?

Neen, dat is ongerijmt: God vvil het niet gehengen
Dat ick een reyne blom ter ſchande ſoude brengen:
Sy is (na dat ick hoor) haer vaders eenigh kint,
Aen vvie de goede man ſyn innigh herte bint.
Sal ick van dat vermaeck den huyſman gaen berooven?
Neen ſeker, mijn gemoet, ick kan het niet gelooven,
Ick vveet dat dit gepeys geen prinçen oyt betaemt,
Dies ſchrick ick van de daet, en bender in beſchaemt.
De juffers van het hof, die met geçierde rocken,
Die met een dertel oogh ons kriele ſinnen locken,
Verdienen 't ongeluck dat ons haer vveſen verght;
Maer dit onnooſel dier en heeft my noyt geterght.
Het is hier uyt de ſtadt na 't eenſaem velt gevveken,
Het mijdt het dertel hof en alle ſlimme ſtreken,
Het is, gelijck ick vveet, een duyve ſonder gal.
Hoe kan ick dan beſtaen dit ſchendigh ongeval?
Voorvvaer ick ben beducht, ſoo ick met loſſe ſinnen
Dees ſchennis ondernam, dit onheyl gingh beginnen,
Dat my uyt Godes naem ſou vverden aen-geſeyt,
De ſtraffe die vvel eer op David is geleyt:
Ghy die in u gebiet hebt menigh duyſent ſchapen,
Sult ghy door ſlim beleyt een eenigh lam begapen,
En ſlepent met bedrogh in uvven ruymen ſtal,
Daer ſtracx de ſuyver vvol haer glans verlieſen ſal?
Gevvis ghy hebt verdient een harde doot te ſterven,
En ghy en ſult van God geen ſegen meer vervverven.
Dit hoor ick, na my dunckt, dit ſpreeckt mijn eygen hert,
Tervvijl het door het vleeſch met luſt beſtreden vvert.
Van hier dan vuyl gepeys en alle quade luſten,
Laet mijn vermoeyde ziel, laet mijn gedachten ruſten;
Een prinçe, die het recht in ſynen boeſem draeght,
En magh geen onrecht doen ontrent een rechte maeght.

Hier

Hier op ſoo gaet de vorſt ſigh om te ſlapen ſtellen;
Maer ſyn onruſtigh hert dat koomt hem vveder quellen,
Hy voelt een bangen geeſt, hy voelt een grilligh bloet,
Geen ſlaep ontrent ſyn oogh, geen ſtilt in ſyn gemoet.
VVel! dit's een vvonder ſaeck (dus gaet hy vveder ſpreken)
Kan ſoo een beuſel-mart eens koninghs ruſte breken?
Kan ſoo een los geſicht my brengen in gequel?
Voorvvaer eens menſchen hert dat is een vreemt geſtel.
VVy zijn (gelijck het ſchijnt) als goden op der aerden,
Maer ſeker onſe vreught die is van kleynder vvaerden;
Al ſvvemt ons vveeligh hert gelijck in volle luſt,
Ey ſiet, de minſte drift die maecktet ongeruſt.
Iae ſchoon vvy zijn verblijt en dat in volle leden,
Ons eygen herte ſelfs dat ſal ons quellingh ſmeden,
Het vvort, 'k en vveet niet hoe, van binnen op-gevat
Met eenigh kleyn beſlagh en ick en vveet niet vvat.
Ellendigh als vvy zijn! een van de minſte ſaken
Die kan een grooten vorſt in als verdrietigh maken.
VVel hoe het vveſen magh of vvatter ſal geſchien,
Ick moet dit harders kint eens voor mijn oogen ſien.
Daer op ſoo rijſt de vorſt, en roept ſyn lijf-travvanten,
En tvvee by hem vertrout die ſent hy als geſanten
Nae 't dal van Appelheym en Phares kleyn gebou,
Ten eynd' hy met de maeght na Prage komen ſou.
De bootſchap is gedaen, de lantſman is gekomen,
En heeft ſyn vveerde pant Bocena mé genomen.
Syn hert is niet verbaeſt, tervvijl hy henen gaet,
Hy vreeſt geen harde ſtraf, hy vvacht geen hoogen ſtaet.
VVat is een goede ziel, een ſtil een effen leven?
God heeft geen meerder ſchat op aerden oyt gegeven.
De menſch die hoop en vrees heeft onder hem geleyt,
My dunckt dat hy te recht geluckigh vvert geſeyt.

Als Phares en de maeght den koningh quam genaken,
Sy ſlaet haer oogen neer en krijght beſchaemde kaken,
Hy buyght hem voor den prins niet als een edelman,
Maer ſoo hem is geleert, en als een harder kan.
De vorſt die ſiet haer aen, hy voelt ſyn hert bekoren,
Hy voelt ſyn geeſt beroert, oock dieper als te voren,
Hy meynt dat hy in haer al vry vvat anders ſiet
Als dat men in het hof van edel bloet geniet.
Iſt niet een ſelſaem dingh? de koningh is verſlagen,
Hy ſcheen een jongelingh die 't niet en dorſte vragen.
Men hout van ouden tijt dat liefd' en hoogh geſagh
Noyt in een eenigh hert te ſamen vvoonen magh.
Ten leſten, na ſyn volck te hebben doen vertrecken,
Soo gaet hy ſyn gemoet aldus aen hem ontdecken:
VVel, ſeyt hy tot den man, vvel harder lieve vrient,
Soo ick met deſe maeght eens mochte zijn gedient,
Sout ghy tot mijn gerief de ſoete vrijſter laten?
Het ſal u ganſch geſlacht en haer oock mogen baten.
Hier mede ſvveegh de vorſt; vvant ſiet tervvijl hy ſprack,
Soo voelt hy dat de maeght in hem een vier ontſtack.
De lantſman niet beſchaemt om ſyn belangh te ſeggen,
Die gaet met goet beſcheyt den prinçe vveder-leggen.
Iſt niet een vvonder ſaeck? de koningh is bevreeſt,
En ſoo een ront geſel behout een vrijen geeſt.
En ſchoon hy niet en vveet van 't hof of hooffſche ſtreken,
Noch heeft hy moets genough om voor een vorſt te ſpreken.
Met oorlof (ſeyt de man) dit is mijn eenigh kint,
Daer in dat mijn gemoet alleen vermaken vint.
'T en vveet (gelijck ghy ſiet) van ſtuypen ofte nijgen,
'T en kan niet op ſyn hoofs ter aerden neder zijgen,
'T is ſlecht en ſonder ergh, jae ront gelijck een kloen,
VVat dienſt kan ſoo eé mãeght aen prins of koningh doen?

Ghy

Ghy hebt in deſe ſtadt ſoo menigh duyſent vrouvven,
Geleert oock vander jeught om prinçen t'onderhouvven,
Kieſt daer naer uvven vvenſch al vvien het u behaeght,
En laet my, machtigh vorſt, en laet my deſe maeght.
Indien het anders gaet, ick vveet het ſal gebeuren
Dat mijn ellendigh hert ſal eeuvvigh moeten treuren;
VVant al de buerte ſeyt, en houtet voor gevvis,
Dat deſe, die ghy ſiet, niet al miſmaeckt en is.
En blijftſe dan in 't hof en vvortſe daer geſlepen,
En leertſe metter tijt (dat ghy noemt) hooffſche grepen,
Soo ſtaetſe voor gevvis om eens te zijn verraſt,
Of van een hooffſchen vos of van een ſlimmer gaſt.
En als haer beſte pant ſal vveſen af-genomen,
Dan ſalſe vvederom tot haren vader komen,
Onteert, vuyl, ongeſont, gevvent tot ſlim bedrijf,
Voor eeuvvigh onbequaem te zijn eens harders vvijf.
Ick bidde vvat ick magh, laet deſe ſaken blijven,
En laet het harders kint haer vaders ſchapen drijven.
Dit ſeyt de goede man vry met een drouve ſtem,
En knielde voor den vorſt en Phryne nevens hem.
De prins, tervvijl hy hoort den goeden huyſman ſpreken,
Voelt ſchier op yder vvoort ſyn herte meer ontſteken,
En als hy op de maeght en haer gedaente let,
Bevint hy dat de luſt haer noch al dieper ſet.
De tranen in haer oogh, de drouſheyt in haer vveſen,
Dat vvort al van den vorſt met ſtillen mont gepreſen.
Iſt niet een vvonder ſtuck? hem dunckt dat haer gelaet,
Oock om de drouſheyt ſelfs, haer des te ſoeter ſtaet.
De liefd' is als de klim; ſy vvetet al te grijpen,
Sy vveet aen alle kant haer rancken in te nijpen,
Het zy een houte ſchut of vvel een harde vvant,
VVaer yet maer open is daer hecht ſigh deſe plant.

De

De prins doet even ſoo, en ſyn bekoorde ſinnen
Die vinden over-al een oorſaeck om te minnen,
VVat dat hy aen haer ſiet 't vvort al tot goet geduyt,
En hierom ſpreeckt de vorſt ſyn opſet klaerder uyt.
Vrient (ſeyt hy) vvilt den angſt van uvve ſinnen vvenden,
Geen lincker van het hof en ſal u dochter ſchenden.
Hy die nu met u ſpreeckt is tot de maeght geſint,
En ſalder in verſien dat haer geen ander mint.
Laet vry aen hem de ſorgh; hy ſalſe vvel bevvaren,
En ghy en u geſlacht en ſult niet qualick varen:
Denckt vry dat u de kans nu vvonder ſchoone dient,
'T en is geen kleyne ſaeck een koningh tot een vrient.
Gunt my dit vveerde pant om nevens my te ſlapen,
Ghy ſult haeſt meeſter zijn van duyſent vette ſchapen,
Van vveyen na den eyſch en landen voor den plough,
Voor u, voor u geſin, voor al u bloet genough:
Iae voor het kleyn vertreck daer in ghy zijt geſeten
Sult ghy van nu voortaen in ruyme zalen eten.
Gaet ſiet noch heden uyt naer eenigh ſchoon kaſteel,
Het ſal in korten zijn u vvettigh erref-deel.
Ghy kont u, ſoo ghy vvilt, van ſtonden aen verrijcken,
Ten zy ghy nu ter tijt u kanſe vvilt verkijcken.
Kom eygent maer alleen de maeght aen mijnen ſchoot,
En ghy en vvat u raeckt is nu te ſamen groot.
Tervvijl de koningh ſprack, in plaetſe van vervverven,
Hy ſiet den ouden man hy ſiet de maeght beſterven,
Hy ſiet angſt in haer oogh en in haer ganſch gelaet,
Hy ſiet dat ſyn verſoeck ganſch buyten hope ſtaet.
Hier op verſlough ſyn hert en is geheel bevvogen,
En vvert van quade luſt met krachten af-getogen;
Dies is hy tot de man vvat naerder af-gegaen,
En nam hem byder hant, en ſprack hem vveder aen:

Ick

Ick ſvveere by de kroon die God my geeft te dragen,
(Indien ick u bedriegh, ſyn hant die moet my plagen)
Ick ſvveere dat u kint ſal blijven in haer eer;
Ghy daerom, lieve vrient, en hebt geen vreeſe meer.
Ghy, doet na vvijſen raet het ſal u vvel gelucken,
Geen hant en ſal de blom van deſe maeghdom plucken,
Als door een vaſten bant van onbevleckte trou,
Sy ſal geen by-ſit zijn, maer vvel een echte vrou.
Daer is een ſeker ſlot niet verre van der heyden,
Al vvaer een machtigh vee en uvve ſchapen vveyden,
Hier vvoont een groote vrou, vvel eer eens prinçen vvijf,
Die ſtaegh een hooffſche jeught heeft onder haer bedrijf.
Die vvort daer op-gevoet en vlijtigh ondervveſen,
En vvie daer heeft gevvoont vvort over-al gepreſen,
Daer is de teere jeught van alle lagen vry,
Geen joncker macher in, geen man en koomter by.
Hier ſal u dochter zijn, ick ſalder haer beſtellen,
Ghy vvilt u maer alleen in geene ſaken quellen.
VVant naer een korten tijt ſult ghy ten vollen ſien,
VVaer dit al henen vvil en vvatter ſal geſchien.
Nu gaet dan uvves vveeghs, ick ſal u doen geleyden,
Ick ſal voor deſe maeght een plaetſe doen bereyden,
Vaert vvel en zijt gegroet. Dit ſtilt de goede man,
Hy danckt hier van den prins ten beſten dat hy kan.
Hy neemt ſyn dochter met, hy gaet met vrije treden,
Verlaet het prachtigh hof en geeft hem na beneden;
Maer t'vvijl hy uyter ſtadt op ſyne vvegen gingh,
Soo vint hy nevens hem des koninghs kamerlingh,
Die leyt haer in het ſlot gelijck het vvas bevolen,
Om buyten alle ſorgh aldaer te zijn verholen,
Hy ſeyt haer ſynen laſt en vvat den vorſt behaeght,
En vvat men voor onthael ſal geven aen de maeght.

VVat kleet ſy dragen moet, vvat peerels haer geleken,
VVat ſteenen in het hair of in haer oir te ſteken,
VVat ketens om den hals, vvat baggen op de mou,
Om eens te mogen zijn een vorſtelicke vrou.
Al vvat Achates ſeyt is vlijtigh aen-genomen,
Dies gaet hy vvederom van daer hy vvas gekomen:
Maer eer hy noch vertreckt, beveelt hy boven al
Dat niet een eenigh man tot haer genaken ſal.
Al dit ſagh Phares aen, en gingh hem doen bereyden
Om van ſyn vveerde pant en uyt het ſlot te ſcheyden,
En of hy ſchoon de maeght daer ſiet in goeden ſtaet,
Hy vveent noch even-vvel om dat hy van haer gaet.
Bocena gaet terſtont haer ganſche tijt beſteden
In 't vougen van het lijf, in 't rechten van de leden,
In 't ſtellen van den gangh; ſoo dat in korten ſtont
Men geene van den hoop ſoo heus en geeſtigh vont.
Me-vrou die 't ſlot beſtiert doet op Bocena paſſen,
Doet veel met rieckent nat haer ganſche leden vvaſſen,
Beſpoyt haer alle daegh met reuck en edel kruyt,
En dit gaf aen de maeght al vry een blijder huyt.
Gelijck een vvilde plant gevvaſſen aender heyden,
Daer niemant met den plough den gront en koomt bereyden,
Die niemant oyt en miſt of van het vviet ontlaſt,
Is ſchrael, is ongeſien, en van een rouvven baſt:
Maer als een hovenier, aen vvieſe mocht behagen,
Haer gaet in alle vlijt in beter aerde dragen,
En kuyſtſe van den moſch, verbuyghtſe metter hant,
En vrijtſe van den vorſt en van den ſonne-brant;
Dan koomt het aerdigh kruyt vry ſchoonder op-gereſen,
Het krijght een ander vervv en toont een blijder vveſen,
Het ſchiet een geeſtigh loof, en vry al volder blat
Alſt in het ſchrale zant en dorre bemden had.

Soo

Soo gaetet met de maeght, ſy in het lant geboren,
VVort door het goet onthael vry ſchoonder als te voren.
VVant na de jonge vorſt haer voor ſyn lieſſte koos,
Ontloock haer gulle jeught gelijck een verſche roos.
Sy in het ſlot bevvaert, en in het huys geſloten,
Van hitte niet verbrant, van regen niet begoten,
Niet aen het lijf verhart van kou of ſchralen vvint,
En is niet meer geſtelt gelijck een harders kint.
Achates onder dies tot Phryne vvel genegen,
Beleyt het ganſche ſtuck door vvonder vreemde vvegen,
Hy let op al haer doen, hy ſoeckt en ondervraeght
Hoe ſigh het harders kint ontrent de juffers draeght.
En ſchoon hy al verneemt hoe ver ſy is gekomen,
En dat haer eerſte glans al vry heeft toe-genomen,
Noch vvil hy geendervvijs haer brengen aen den dagh,
Voor dat men haer gelaet aen vorſten toonen magh.
Hy kent des prinçen hert en alle ſyn manieren,
Hy ſiet vvaer hem de geeſt en al de ſinnen ſvvieren,
En mits hy oock den aert van onſe Phryne vveet,
Soo iſt dat hy den gront van al den handel meet.
Hy ſiet van heden af het eynde deſer ſaken,
En hoe hy na den eyſch den prinçe moet genaken:
En mits hem boven al Bocena vvel behaeght,
Soo ſtiert hy alle dingh ten goede van de maeght.
De prins is ondervvijl met luſten in-genomen,
Om ſonder langh vertreck tot haer te mogen komen;
Maer ſchoon hy dat beſluyt als met een vollen ſin,
Achates even-vvel die hout den koningh in.
Hy pooght met goet beleyt, en met geheele krachten,
Te raden aen den vorſt een beter tijt te vvachten,
En eerſt te vvillen ſien (om niet te zijn beſpot)
Hoe dat ſyn harderin ſal komen uytet ſlot.

Daer vvas op deſen tijt een ſteeck-ſpel aen te rechten,
Daer viere tegen vier te ſamen ſouden vechten,
Hier toe ſoo vvort een dagh van koninghs vveegh geleyt,
En al het hof-geſin dat vvorter toe bereyt.
Men recht toneelen op, van vvaer de groote vrouvven
Het ridderlick gevecht vermochten aen te ſchouvven,
En na dat op het ſtuck ten vollen is gelet,
VVort yder na het dient ſyn plaetſe daer geſet.
Achates (die een vvijl nu hadde voor-genomen,
Bocena tot een preuf eens uyt te laten komen,
Ten eynd' hy vveten mocht het oordeel van het hof,
Het zy tot haren ſmaet, het zy tot haren lof)
Die vvil van haer gelaet de vverelt hooren ſpreken,
En, ſoo het noodigh is, verſetten haer gebreken;
En ſiet tot deſe prouf gebruyckt hy dit geval,
En meynt dat hem de feeſt hier dienſtigh vveſen ſal.
Hy ſeytet niet een menſch het geen hy vvil beginnen,
Maer dat hy meynt te doen dat vveeght hy met de ſinnen,
Hy brenght haer in de ſtadt een vvijle voor de feeſt,
Om dat hy voor bedrogh en ſlimme lagen vreeſt.
Maer als het ridder-ſpel ten leſten quam te naken,
Soo laet hy na den eyſch Bocena veerdigh maken,
Hy ſchickt haer kleeren toe vol alderley çieraet,
En vvatter alderbeſt een edel juffer ſtaet.
Hy doet een ſchoon toneel alleen voor haer bereyden,
En laetſe door het volck by ſeven ridders leyden,
Al geeſtigh uyt-geruſt met eenderhande kleet,
Maer op een vreemde vvijs en uytermaten breet.
Maer haer gevvaet voor al geeft yder groot vernougen,
Dan 't vvas niet op de vvijs als doen de juffers drougen,
Het ſcheen uytheems te zijn en van een verre kuſt,
En even dat vervveckt een meerder oogen-luſt.

Bocena vvert gevolght van negen kamer-maeghden,
Die aen het ganſche volck ten hooghſten vvel behaeghden;
Maer ſy bleef noch bedeckt tot datſe boven quam,
En onder haer gevolgh de voorſte plaetſe nam.
Doen gaff' haer aenſicht bloot met ſoo een aerdigh vveſen
Dat yder meynt een ſon doen eerſt te zijn gereſen,
En dat (vermits haer glans daer op de plaetſe ſcheen)
Al vvat eerſt ſchoonheyt hiet van ſtonden aen verdvveen.
Sy treckt op haer alleen het oogh van alle menſchen,
Die maer een kleyn geſicht van hare ſchoonheyt vvenſchen.
Een yder onderſoeckt, een yder ondervraeght,
Van vvaer dat komen mocht ſoo uyt-geleſen maeght.
Maer niemant vvie het zy en vveter yet te ſeggen,
En vveter aen het volck een vaſten gront te leggen,
Geen menſch kent haer gevolgh en minder haer geſlacht,
Sy ſchijnt daer in het ſpel als uyt de lucht gebracht.
De prins komt onder dies met grooten ſleep gereden,
En vvort van al het volck met ootmoet aen-gebeden,
En mits hy nam ſyn vvegh juyſt daer Bocena ſat,
Soo vvort ſyn innigh hert van ſtonden aen gevat.
Bocena gaf haer op en al haer maeghden reſen,
Op datſe na den eyſch den koningh eer bevveſen,
Sy neegh met ſoo een ſvvier en ſoo een heus gelaet,
Dat ſtracx op dit geſicht de prins vervvondert ſtaet.
Hy vont yet in haer oogh dat niet en is te ſeggen,
En dat hy niet en vveet met vvoorden uyt te leggen,
En dat noch even-vvel ſyn herte ſoo bevanght,
Dat hy tot in het merch na hare jeught verlanght.
Siet vvat is hoofs te zijn en vvel te konnen leven,
En aen een moedigh vorſt ſyn rechten eyſch te geven!
Velt-nymphen vvie ghy zijt, men ſegge vvat men vvil,
Hier is u ſchoonheyt uyt, hier ſtaen u gaven ſtil.

De prinçe van Tirol vvas eene van de bende,
Die vraeght de jonge vorſt of hy de juffer kende?
Hy ſeyt, Ick ſaghſe noyt, maer vvieſe vveſen magh
Sy is de ſchoonſte maeght die ick mijn leven ſagh.
Maer ſiet op deſen tijt ſoo gaen de trommels raſen,
Men hoort trompetten ſlaen, men hoorter hoorens blaſen.
De koningh neemt de plaets die voor hem is geſtelt,
En daer op vvijckt het volck en maeckt een open velt.
Vier ridders in het groen verçiert met vvitte veren,
Die komen eerſt ter baen en vellen hare ſperen,
Vier in het root gekleet genegen om te ſlaen,
Zijn even daer ontrent, en rennen op de baen.
Men ſiet hen tegens een met groote krachten ſteken,
Men ſiet in korten ſtont de ſtijve lançen breken,
Men ſiet het eſſen-hout verſtuyven in de lucht,
De ridders in het zant, de peerden op de vlucht.
Drie van den rooden hoop die vallen op der eerden,
Maer deſen onverlet ſy trecken hare ſvveerden,
En vveder aen den man, al even ongeſint;
Maer des al niet-te-min de groene bende vvint.
Een van dit moedigh rot die beſt ſigh had gequeten,
Quam rennen aen de plaets daer Phryne vvas geſeten:
Hy ſeyde, Schoone maeght, vvie dat ghy vveſen meught,
Hebt deel van mijnen roof, hebt deel van mijne vreught,
Hebt deel van mijnen lof: ghy hebt my kracht gegeven,
En met een ſtille ſpoor mijn ſinnen aen-gedreven.
VVant als ick maer een reys op uvve ſchoonheyt ſagh,
Soo vvaſſet dat terſtont mijn vyant neder lagh.
Dit ſeyt hy, en met een ſoo laet hy tot haer komen
Een ſchoonen veder-bos een ridder af-genomen,
Hier door vvert op een nieu van alle kant gevraeght,
VVie dat de gever vvas, en vvie de ſchoone maeght.

Het ſteeck-ſpel is gedaen, het vechten na-gelaten,
En eer het yemant merckt is Phryne vander ſtraten,
Achates haren vrient die haddet ſoo beſtelt,
Dat ſy is inder haeſt genomen uyt het velt.
Hoe dat het hof verlanght, hoe dees of gene ſochten,
VVat vlijt de ridders doen, vvat middel ſy bedochten,
'T is al vergeeffſche ſorgh en moete ſonder vrucht,
De maeght is, ſoo het ſchijnt, verdvvenen in de lucht.
Geen levend menſch en vveet vvaer heen ſy is getogen,
Sy ſchijnt aen al het volck als uyt de ſtadt gevlogen,
De koningh even-ſelfs, met al den ganſchen raet,
En vveet de gronden niet of vvatter omme-gaet.
Hier door is in den vorſt een vreemde luym gereſen,
Het dunckt hem als een droom of nacht-geſicht te vveſen,
Het dunckt hem ſpokery, vermitſer niet een man
Van al het vreemt beleyt de reden geven kan.
De prins hierom ontſet gaet ſigh alleen vertrecken,
Dunckt vvien hy dit geheym ten beſten ſal ontdecken,
En t'vvijl hy ſit en dubt ſoo koomt de kamerlingh,
En ſagh hoe dattet hooft van ſynen koningh hingh.
De vorſt in dit gepeys die vvort den ridder ſiende,
En mits hy hem geſtaegh in groote ſaken diende,
En dat met trouvve ſucht, ſoo ſprack de jonge vorſt,
Daer is een vreemde ſorgh die perſt my op de borſt,
Die vvoelt my in het breyn. ick moetet u vertellen,
Ghy mooght (indienje kont) mijn hert in ruſte ſtellen,
My is op deſen dagh een ſelſaem dingh geſchiet,
Dat brenght mijn gilligh hert in ongevvoon verdriet.
Ick heb in 't ridder-ſpel een jonge maeght gevonden,
Daer op (gelijck ick ſagh) vvel duyſent oogen ſtonden,
Sy vvas ſchoon (als het bleeck) in alle menſchen ſin,
Van heus en ſoet gelaet, maer deftigh niet-te-min.

Als

Als ſy my eere boot ick ſagh haer geeſtigh vveſen,
Deught, heuſheyt, eerbaer root dat vvaſſer in te leſen,
My docht dat haer geſicht my in het herte ſlough,
En daer in enckel brant en heete ſtralen jough.
Hier op vvord' ick bekoort om haer te mogen ſpreken,
Maer ſy is inder haeſt bezijden af-gevveken:
Hoe dat ick heb geſocht of vvien ick vragen kan,
Geen oogh heeft haer geſien, geen menſch en vveter van.
Dit is my groote ſpijt. vvant vviſt ick haer te vinden,
My dunckt ick vvaer geſint mijn luſt aen haer te binden.
Ons harderin is ſchoon, maer dees heeft volle lof
Van ſchoonheyt by het volck, van heuſheyt in het hof.
Gevvis kan eenigh dingh my van Bocena trecken,
Siet deſe ſou miſſchien mijn geeſt hier toe vervvecken.
Maer hoe dit vveſen ſal, ghy brenght yet aen den dagh
Dat my in dit geval een uyt-komſt geven magh.
Als dit Achates hoort hy vveet nau vvat te ſeggen,
Hy gaet met diep gepeys ſyn antvvoort overleggen,
Hy vveeght met groote ſorgh, hoe dat hy dit geval
Ontrent een grilligh hert ten beſten ſtueren ſal.
Hy ſeyt dan: Machtigh vorſt, 'ken vvil geen onluſt brouvven,
'K en vvil oock uvven geeſt niet langh in tvvijffel houvven,
Het uyt-geleſen beelt dat ghy op heden ſaeght,
Dat is Bocena ſelfs, dat is de ſoete maeght,
Die ghy tot uvver vreught die ghy eens hebt gekoren,
En ſeker, na my dunckt, ſy is voor u geboren,
Ghy hebt haer eens geſien gelijck een harders kint,
En ghy hebt, edel prins, haer even doen bemint.
Ghy hebt haer nu geſien verçiert gelijck de vrouvven
Die leven in het hof en prinçen onderhouvven,
En vvis men heeft gemerckt dat ſy na dat gevvaet
Kan ſtellen haren gangh, en vougen haer gelaet.

Ghy

Ghy ſiet dat hare jeught in ſchoonheyt is gevvaſſen,
En dat haer hoofſche dracht en rijcke ſteenen paſſen,
Ghy ſiet dat ſy haer draeght gelijck een prinçen vrou,
Ia dat een ſchepter ſelfs haer vvel betamen ſou.
De prins op dit verhael en kan niet langer ſvvijgen,
Hy voelt ſyn jeughdigh hert in hooge luſten ſtijgen,
Hy ſeyt: Is deſe maeght, die ick op heden ſagh,
Bocena, die vvel eer my in het herte lagh?
Is ſy dat harders kint dat ick u had bevolen,
En die nu ſchier een jaer is in het ſlot verholen?
Is ſy dit even-ſelfs? Ick bidde ſegget my.
Sy iſſet (ſeyt de man) en anders geen als ſy.
Neemt my ten beſten af, dat ſonder u gehengen
Ick in het ridder-ſpel haer hebbe laten brengen:
Ick heb hier in gedaen als eens een ſchilder plagh,
Die, eer ſyn konſtigh vverck te brengen aen den dagh,
Dat ſtelde voor het volck, en hoord' een yder ſpreken,
En vuld' op deſe preuf al vvatter mocht ontbreken.
Dit is mijn vvit gevveeſt vvaer op ick heb geſien,
En daer is noch een vvoort te ſeggen boven dien.
De prins heeft geen gedult; hy valt hem in de reden,
En ſeyt: 'K en vvil geen tijt in vvoorden meer beſteden,
Seght my vvaer is de maeght; vvant, ſoo het kan geſchien,
Ick moet oock heden ſelfs haer aerdigh vveſen ſien.
Daer is geen ſeggen aen, de prins is op-geſeten,
Hy vvil (gelijck hy ſeyt) van als de gronden vveten.
De vvijſe kamerlingh die voeght hem by den vorſt,
En ſtilt (ſoo veel hy kan) ſyn omgeroerde borſt.
Hy ſeyt hem: Edel prins die rijcken kont vervvinnen,
Betoomt te deſer uyr den loop van uvve ſinnen.
Ghy rijt nu tot een maeght, de ſchoonſte die ick ken,
Aen vvien ick over langh met eedt verzegelt ben,

Ten aenſien van haer eer. die moet ick haer bevvaren,
Soo langh de goede God my ſal het leven ſparen:
Maer ſoo nu eens het vier ontrent het ſtroo geraeckt,
Daer is geen tvvijffel aen de vlam die is gemaeckt.
De prins, na dit geſpreck, en naer een kort bedencken,
Belooft de ſchoone maeght in eere niet te krencken,
Hy ſeyt te zijn vernought als hyſe maer en ſiet,
En als hy haer geſicht een kleyne tijt geniet.
Hier op ſoo doet de vorſt ſyn peerden ſnelder drijven,
Laet in het naeſte dorp meeſt al ſyn heeren blijven,
En koomt als ſonder ſleep tot aen het maeghde-ſlot;
Maer niemant laet hem in als door een hoogh gebot.
Hun vvert daer aengeſeyt, als dat de juffers aten,
En in een ſtil vertreck alleen aen tafel ſaten;
Doch ſoo de kamerlingh de maeghden vvilde ſien,
Men vvees hem ſeker plaets, het konde daer geſchien.
De prins is onbekent (dit vvas ſoo beſt gevonden)
Achates (ſoo het ſchijnt) als van den prins geſonden,
Die leyt den jongen vorſt daer hy Bocena ſagh,
En daer ſy lijckevvel hem niet ontdecken magh.
Arete vvas gevvent veel dingen op te vverpen,
Om ſprake met verſtant haer maeghden in te ſcherpen,
En dit tervvijl men at; en juyſt op deſen tijt
Soo iſt dat haer de jeught hier in ten beſten quijt.
De koningh ſiet de maeght en hare reyne zeden,
Verneemt haer ſoete tael en haer beſette reden,
En dit in een vervat dat maeckt hem ſoo geſint,
Dat hy ſyn harderin niet als ter eeren mint.
Hy ſpreeckt Achates aen (na veelderhande ſaken,
Te hebben overmerckt) 'k en ſal haer niet genaken,
Noch harer, ſeyt de prins, genieten in het bed,
Voor dat ick haer de kroon ſal hebben opgeſet.

Ghy oeffent u verſtant, en opent goede vonden,
Om hier in vvel te gaen en dat op vaſte gronden.
Vint ons een middel uyt hoe dat men dit geval
De Stenden van het rijck met glimp doen ſmaken ſal.
Hier op vertreckt de prins en geeft hem na beneden,
En tot het naeſte dorp in haeſten af-gereden
Bleef met den hooffſchen ſleep aldaer den ganſchen nacht,
Die hy meeſt ſonder ſlaep met dencken overbracht.
Maer als de gulde ſon quam van den hemel ſchijnen,
En doet het minder licht door haren glans verdvvijnen,
Soo rijſt de koningh op en geeft hem in het velt,
Daer hy noch voor een tijt het vvilt met honden quelt.
Niet dat hy inder daet genegen is te jagen,
Of dat hem even doen de velden noch behagen;
Maer op dat ſyn gevolgh, tervvijl de koningh jough,
Niet ondervinden ſou vvat hy in 't herte drough.
Achates onder dies die gaet hem vaſt bereyden,
Hoe dat hy dit begin ten eynde ſal beleyden,
Hy kent het nijdigh hof en vvatter omme-gaet,
Hy kent niet dan te vvel de tanden van den haet.
En daerom vint hy goet een deel geſlepe gaſten
Het ſtuck ontrent het volck te laten ondertaſten,
Ten eynd' hy vveten mocht, vvat van ſoo lagen trou,
En van het ganſch beleyt de vverelt ſpreken ſou.
Hy gaet van ſtonden aen by tvvee vertroude vrienden,
Die even doen ter tijt den jongen koningh dienden,
En als hy yder een hier op byſonder vraeght,
Soo vont hy dat het volck niet over een en draeght.
De eerſten dien hy ſprack die gingh den koningh prijſen,
Dat hy den lagen ſtaet vvil eere gaen bevvijſen:
Hy ſeyt: Doen Adam dolf, en Eva ſat en ſpan,
VVaer vont men doen ter tijt den trotſen edelman?

VVy zijn van eene ſtof, uyt eene klomp geſchapen;
VVaerom en ſal de prins niet vreughde mogen rapen
Daer hem de luſt geleyt? gelijck een yder doet,
Nadien dat rechte trou haer vryheyt hebben moet.
De ſin die iſſet al in diergelijcke ſaken,
De ſpijs die yemant kieſt die plagh hem beſt te ſmaken.
De trou is al te vaſt en duert te bijſter langh.
Men dient hier niet te doen als buyten alle dvvangh.
Ick achte dat de prins is uyt het hof gevveken,
Tervvijl hy daer ontdeckt ſoo veel bekaeyde ſtreken;
VVant pracht en dertelheyt, en ick en vveet niet vvat,
Die vvoonen even daer en heerſchen in de ſtadt.
En ſoo der reyne tucht ter vverelt is gebleven,
Die vint men heden niet als in het buyten-leven.
Eylaes! hier in het hof is alle dingh ontſtelt,
Deught, eenvout, eerbaer root zijn vruchten van het velt.
Daer is de ſchaemte noch, daer zijn geſonde leden,
En vrientſchap ſonder gal, en onbevleckte zeden.
VVie daer een maeght bekoomt die hem vernugen magh,
Die krijght een groot geſchenck op ſynen bruylofs dagh.
Een vvijf van hooge ſtam en vvil voor niemant buygen,
De daet en reden ſelfs die kan het ons betuygen;
Sy trotſt, ſy overdvverſt, ſy ringelt haren man,
Maer die ſyn minder trout die iſſer meeſter van.
Doch hoe het immer gaet, vvie ſal geſtrenge vvetten,
VVie ſal een machtigh vorſt een regel konnen ſetten?
VVie ſal een moedigh prins hier tegens vvillen gaen?
Het trouvven is gevvoon een yder vry te ſtaen.
Als dit Achates hoort, het is hem groot vermaken,
Vermits hy meynt te ſien een uytkomſt in de ſaken.
Hy bid den edelman dat hy, vvanneer het dient,
In 't hof en in den Raet vvil zijn des koninghs vrient.

Daer

Daer mede treet hy voort en hoort den tvveeden ſpreken,
Maer vint met herten-leet dat hier de ſaken ſteken,
Hy vint hoe deſen man hier anders in gevoelt,
En tegens ſynen vont met al de leden vvoelt.
Hoe! ſeyt hy, ſal een prins een boeren dochter trouvven,
Tot ſchand' en enckel ſmaet van alle groote vrouvven?
VVie heefter in het hof ſoo mallen ſtuck bedacht,
En uyt een grilligh hooft den koningh aen-gebracht?
Voor my, indien ick oyt in u dit kan bemercken,
Ick ſal met alle macht ick ſalder tegen vvercken:
En vvis ghy ſult u ſien van alle man verfoeyt,
Om dat u ſlim beleyt met deſe dingen moeyt.
Al vvat van adel is dat ſulje ganſch verbelgen,
En niet een hooffſche maeght en ſal de ſmaet verſvvelgen:
Ghy daerom (zijdy vvijs) voorſiet u ongeval,
En vveeght in u gemoet vvat u gebeuren ſal.
VVie kander maller ſtuck ſyn leven oyt verſinnen,
Als dat een machtigh vorſt een ſloire ſal beminnen,
Een jole van het lant? die noyt en heeft geleert
Hoe dat men in het hof of by een prins verkeert:
Die niet van eer en vveet, maer al haer ganſche leven
Of geyten heeft gevveyt, of koeyen heeft gedreven,
Of ſchapen heeft gevvacht, of ſvvijnen heeft geſtout,
Een lichaem ſonder ziel, een klompe ſonder zout.
En vvaerom vvert de ſloir den koningh aen-gevveſen?
Alleen om dat het dier niet leelick ſchijnt te vveſen.
Maer ſegh my nu een reys, VVat is de ſchoonheyt doch?
Een peerel van gelas, een lieffelick bedrogh,
Een blom van teeren aert, die lichte kan verdvvijnen,
Soo maer een heete ſon daer op begint te ſchijnen,
Soo maer een koude vorſt daer over neder ſijght,
Of datſe maer een vvorm ontrent de vvortel krijght.

Maer ick ſou noch miſſchien de ſchoonheyt konnen prijſen,
Als ſigh een jonge maeght had laten ondervvijſen,
En vvas naer eyſch geleert hoe ſy haer dragen moet
By vorſten van het rijck of by het edel bloet.
Maer vvat is ſchoone vervv, vvanneer beleefde zeden
Gebreken aen den geeſt, gebreken aen de leden?
Voorvvaer 't is anders niet als ſlechts een ydel beelt,
Dat yder die het ſiet van ſtonden aen verveelt.
VVilt ghy een mellick-dier aen onſen koningh geven,
Dat is de bleecke doot gekoppelt aen het leven,
Dat is by een gevought een ganſch verſcheyden aert,
Die noyt als met verdriet te ſamen vvert gepaert.
Ey, vvat ick bidden magh, laet Blaes en Iopjen trouvven,
En laet de boere jeught haer lompe vrijſters houvven;
Maer laet eens prinçen hert, en al het edel bloet
Sigh paren na den eyſch en daer het paren moet.
De vorſt moet edel zaet voor ſyn geſlachte vvinnen,
En dient daerom een maeght van edel bloet te minnen:
Boerinnen hoe het zy die brengen boeren voort;
Dus ſegh van dit beſlagh my noyt een enckel vvoort.
Ick ſal den hemel ſelfs eer metter aerden mengen,
Als dat ick deſe ſmaet mijn leven vvil gehengen:
VVie dit oyt in den Raet of by den koningh drijft,
'Ken vvil geen ridder zijn, ſoo hy te hove blijft.
Maer ſoo miſſchien de prins, om vvilde vreught te rapen,
Een meyſjen uyt het velt heeft luſt te gaen beſlapen
Dat geef ick aen den vorſt en aen ſyn gulle jeught,
Maer voor een kleyne tijt en voor een korte vreught.
Achates als hy hoort dit hart en vinnigh ſpreken,
Hy denckt in ſyn gemoet, hier moet vvat achter ſteken:
Hy breeckt ſyn reden af, en maeckt hem van den man,
Ten ſoetſten dat hy magh, ten beſten dat hy kan.

Hy gaet dien eygen ſtont ontrent ſyn naeſte magen,
VVat dat hier ſchorten magh ten nauſten ondervragen;
En als hem ſeker vrient hier van de gronden vvees,
Soo vont hy metter daet van vvaer dien yver rees.
Hy vont hoe dat de prins vvel eer had onderhouvven
Een van des ridders bloet, een van de groote vrouvven,
En dat ſy even doen noch in vervvachten ſtont
Van 's koninghs hooger gunſt en naerder trou-verbont.
Ach (ſeyt de kamerlingh) dit zijn de rechte ſtreken,
Die ſullen nimmermeer hier in het hof ombreken;
Men ſpreeckt, gelijck het ſchijnt, ten goede van den ſtaet,
En die het recht doorſiet en vint maer eygen baet.
Maer ick en vvil den vrient hier in geen onrecht geven,
Al koomt hy tegen my gevveldigh aen-gedreven;
Hy viſt op ſyn gety, hoe kan het anders zijn?
Maer ick heb onderdies te letten op het mijn.
Maer hier dient ſacht gegaen en door bedeckte vvegen,
Of ick krijgh al het hof en al den adel tegen:
De man van vvien ick kom heeft aenhangh in den Raet,
En 't is een harden quaſt die op ſyn punten ſtaet.
'T is beter (naer ick merck) een vveynigh hier te ſtrijcken,
En van ſoo fellen rots in ſtilheyt af te vvijcken:
'T is beter dat een menſch ſyn harde tochten dvvinght,
En liever omme-keert, eer dat hy qualick ſpringht.
De vorſt, die noyt en laet hier op te liggen malen,
Sent boden inder haeſt en laet Achates halen;
En als de kamerlingh is in het hof gebracht,
Vraeght hem de jonge prins vvat raet hy heeft bedacht.
Hier op beſtaet de man ſyn meeningh uyt te ſpreken,
En ſeyt: Het ſtuck, ô vorſt, en dient niet uyt te leken.
Daer zijnder in het rijck die gaender tegen aen,
Men dient in dit beſlagh een vaſter vvegh te gaen.

Ick heb in Godes bouck een ſchoon verhael geleſen,
Dat ſal (na mijn begrijp) den koningh dienſtigh vveſen;
Ghy doet gelijck een vorſt van Meden eens beſtont,
Als hy ſigh in beraet op deſen handel vont.
Hy liet uyt al het rijck in ſyn vergulde zalen,
Hy liet van alle kant veel ſchoone maeghden halen,
En als het aerdigh rot voor hem vvert op-gebracht,
Soo koos hy voor een vrou die hem de ſchoonſte dacht.
Gaet even dus te vverck, en laet hier vrijſters komen
VVt ſteden, uyt het lant, uyt al het rijck genomen,
En ſet Bocena ſelfs oock onder haer getal,
Ick houde dat de maeght de ſchoonſte vveſen ſal.
Treet dan in u vertreck met ſeven uvver heeren,
En laet het ganſche ſtuck met haer beleyt vereeren,
En als ghy kieſen vvilt gebruyckt dan haren raet,
En hoort of aen het volck de maeght te ſinne ſtaet.
Ick hou dat niet een menſch haer glans ſal tegen ſpreken,
En dan en is het ſtuck by niemant oyt te breken;
VVant ghy en hebt geen vvijf in dvvaeſheyt op-gevat,
Maer hebter prinçen raet en vvijſheyt by gehadt.
De vorſt heeft in den vont een vvonder groot behagen,
En liet niet aen den Raet de ſake voor te dragen:
Hy ſeyt hoe ſyn gemoet tot trouvven is geſint,
Indien men na ſyn hert een ſoet geſelſchap vint.
Dit vvert met vreught gehoort: dies ſont men in de ſteden,
En vvaer men maeghden vveet begaeft met ſchoone leden,
De blom van al het lant vvort in het hof gebracht,
Daer yder haer geluck met groot verlangen vvacht.
Maer op den eygen tijt dat al de maeghden ſaten,
En ſtelden in het vverck al vvat haer mochte baten
Tot glans en friſſche jeught, ſoo gaet de kamerlingh,
En geeft hem in de zael en let op alle dingh.

Hy ſiet den maeghden-bergh in helle klaerheyt blincken,
Dat hem voor Phryne ſelfs de moet began te ſincken;
VVant t'vvijl hy juffers ſagh van uytgeleſen glans,
Ach! ſeyt hy in ſyn hert, voor ons is vveynigh kans.
Ick ſie dit vryſter-heyr, het ſtraelt gelijck de ſterren,
Soo dat mijn geeſt verdvvaelt, mijn oogen hier vervverren.
Ick heb al vvat te veel op onſe maeght geſtaen:
Ick ducht de jonge vorſt die mocht vvel elders gaen.
Hier is ſoo veel te ſien en voor hem uyt te kieſen;
Hoe lichte ſou de prins ſyn oordeel hier verlieſen?
Hoe lichte ſou een maeght van dit geſlepen hof
Verſtellen ons bedrijf en nemen onſen lof?
Hoe lichte ſou een oogh genegen om te mallen
Verkeerde vvegen gaen en elders henen vallen?
VVie keur heeft is bevreeſt en ſtaet gelijck en drilt,
Onſeker vvat hy doen of vvat hy laten vvilt.
De man in deſe praem gaet by de ſchoonſte maeghden,
En die meeſt (ſoo het ſcheen) aen alle man behaeghden;
En mits hy vvonder ſcherp op al haer vveſen let,
Soo vint hy inder daet haer vvangen vol blancket.
Hy ſvvijght (ſchoon hy het merckt) en gaet het overleggen
VVat hy in dit geval den koningh heeft te ſeggen,
En hoe voorts by den Raet de ſake dient beleyt,
En ſtaende by den vorſt ſoo heeft hy dit geſeyt:
Een kooper edel prins die houft vvel hondert oogen,
Of anders ſonder dat ſoo vvort hy licht bedroogen:
Ghy ſoeckt op deſen tijt voor u een echte vvijf,
En dat en is voorvvaer geen ydel tijt-verdrijf.
Het is een vaſte knoop die niet en is te ſlaken,
Die met geen looſen vont oyt los en is te maken;
Soo dient dan op het ſtuck met alle vlijt gelet,
En door een goet beleyt de ſake vaſt geſet.

Men vinter in het hof die met blanckette vvangen,
En met gemaeckten glans de menſchen konnen vangen;
En dat is ſlim bedrogh, en niet als enckel ſchijn,
Het dient vvel in-geſien en na-geſpoort te zijn.
Al die van deſe liſt ſyn oogen laet verblinden,
Die ſal een ander vvijf in korte dagen vinden.
VVant deſe morſery en dient maer voor een vvijl,
En al vvat aerdigh ſcheen verdvvijnt in enckel quijl.
Ghy let dan op het ſtuck. De prins, geheel beladen,
Die vraeght den kamerlingh, vvat beſt hier is geraden?
Achates maeckt hem ſterck te breken deſen ſlagh,
Indien hy na den eyſch het ſtuck beleyden magh.
De prins die ſtaetet toe, en laet terſtont gebieden,
Dat vvat de man beveelt ſal inder daet geſchieden;
Hy ſeyt het aen het hof, hy ſeyt het aen den Raet,
Hy ſeyt het al het volck dat in de kamer ſtaet.
Stracx doet de kamerlingh een gouden becken halen,
En ſet een rap geſel ten eynde vander zalen,
Die ſchonck daer edel nat van vvonder ſoeten geur;
Maer hy en ſyn gevolgh beſet de ganſche deur.
Daer roept men over-luyt de juffers by de namen,
Op datſe tot den vorſt en voor de Raden quamen,
Niet met een grooten hoop en ſlordigh in't gemeen,
Maer yder voor haer ſelfs, en niet als een voor een.
Maer onder dit beſlagh ſoo doet Achates paſſen,
Dat niemant in en koomt of moet haer eerſtmael vvaſſen:
Dat is een oude vvijs (gelijck de joncker ſeyt)
Daer van Aſſuerus ſelfs de gronden heeft geleyt.
Iuyſt op dien eygen ſtont ſoo komt daer aen getreden
Een maeght van fieren aert en vvonder ſchoone leden,
Die geeft haer na de deur, en pooghter in te gaen;
Maer die het is belaſt die hout de juffer ſtaen.

Ac-

Achates komter by, en doet haer vvater bieden,
Sy vveygert even-ſtaegh, en ſchijnter af te vlieden.
VVaſt, ſeyt de kamerlingh, ons dient hier geen verſchil,
Het is een ſoeten reuck, en 't is des koninghs vvil.
Hy laet (als 't haerder eer) het edel vvater gieten,
En doet het even-ſelfs op hare vvangen vlieten.
Maer vvat een ſelſaem dingh! tervvijl de juffer vvies,
Soo leet haer ſchoone vervv een vvonder groot verlies.
Haer uyt-geleſen glans, haer rooſ-gelijcke vvangen
Zijn van een dellu bleyck als van de doot bevangen:
Soo dat geheel haer glans, die eerſt ſoo luſtigh ſcheen,
Vergingh gelijck een ſchim, en als een roock verdvveen.
Dat ſelſaem mengel-moes viel in het goude becken,
En vvat haer over-bleef en zijn maer vuyle plecken.
Een pagie daer ontrent, die al den handel ſagh,
Die riep de juffer toe ſoo ſchamper als hy magh:
Ongure morſſebel, u ſou geen kroone paſſen,
Van kuyſſen vvortje vuyl, en leelick van het vvaſſen.
Al vvie bedriegen vvil en dient hier niet ontrent,
De koningh vvil een maeght die geen pinçeel en kent.
De juffer is beſchaemt, en vvil te rugge treden,
Maer by den kamerlingh en vvort het niet geleden,
En (ſchoon het haer miſhaeght) hy doetſe binnen gaen,
Hy doetſe voor den vorſt en voor de Raden ſtaen.
Eylaes, vvat ſalſe doen? ſy moet gehoorſaem vveſen.
Dies komt haer innigh bloet haer in het hooft gereſen:
Sy ſagher ſelſaem uyt, om datſe vvas bepleckt,
En des al noch te meer, om datſe vvert begeckt.
De tvveede dieder quam, en meeſt al die haer volgen,
Zijn even ſoo geſtelt, en even dus verbolgen;
En ſchoon men onder haer oock friſſche maeghden vint,
Noch is het meerendeel ten hooghſten ongeſint.

Het ſpijt haer al gelijck, dat ſoo een ſelſaem vvaſſen
Haer door een loos beleyt ontijdigh quam verraſſen;
Dies lijt het maeghden-rot, of in haer net gevvaet,
Of in haer geeſtigh hair, of in haer ſoet gelaet.
Achates onder dies, tot Phryne meeſt genegen,
En gingh in dit beleyt niet al te rechte vvegen;
VVant koomter oyt een maeght die hem te ſchoone dacht,
Die vvert dan eenigh leet of hinder aen-gebracht.
Een jongen uytet hof door liſt en ſlimme treken
Die vvort als onverhoets haer op het lijf geſteken,
Die krenckt haer lob, of kant, of ander poppe-goet,
En daerom is de maeght ontſtelt in haer gemoet.
Sy krijght een ander vervv, ſy krijght een vinnigh vveſen,
Daer ſpijt, daer innigh leet, en vvraeck in is te leſen;
Soo datter geen van al ontrent den koningh quam
Of ſcheen gevveldigh ſtuer of uyttermaten gram.
De leckers ondervvijl die deſe rancken dreven
Die vverden des beſtraft en vvonder hart bekeven;
Doch al maer in den ſchijn; vvant in de vvare daet
Soo vvas het ſtuck beleyt met voor-bedachten raet.
Ontrent op deſen tijt ſoo liet men Phryne komen
Die noch in al het hof geen menſch en had vernomen:
Daer vvas een ſtil vertreck hier quam de vrijſter uyt,
En drough in haer gelaet gelijck een volle bruyt.
Haer oogh is geeſtigh bly, haer friſſche vvangen bloſen,
En ſchijnt niet ongelijck met verſch-gepluckte roſen:
Haer kleet is ſonder pracht, maer uyttermaten net,
Haer vlechten ſonder gout, maer geeſtigh op-geſet.
Sy vvies haer voor het volck gelijck de juffers deden,
Maer niet een hooffſche guyt en raeckt haer aen de leden;
En mits haer ſoet gelaet met vvaſſen ſchoonder vvert,
Soo vvanſ' een yders gunſt en oock des koninghs hert.

Het

Het ooge van den prins is ſtracx op haer gevveken,
En niemant van den Raet en konder tegen ſpreken;
VVant als men nevens haer de ganſche bende ſagh,
Niet eene van den hoop die haer bereycken magh.
Dit geeft den jongen vorſt een vvonder groot vernougen,
Dies gaet hy tot de maeght ſyn herte naerder vougen;
Hy treckt van ſynen hals een keten dien hy drough,
Die hy met groote vreught haer om de leden ſlough.

Een keten ſoo gemaeckt, dat over alle kanten
Niet anders vvert geſien als groote diamanten;
Hier doet hy vvoorden by, die paſſen op de daet,
En maecktſe koningin te midden in den Raet.
De feeſt die vvas bereyt en dat met volle leden,
En daer gingh al het rijck veel dagen in beſteden:

Men ſieter groote koſt en vvonder groote pracht,
En Phryne vvort bevrucht oock van den eerſten nacht.
Achates onderdies gaet veederley juvveelen
Met vvoorden na den eyſch de juffers omme-deelen,
De juffers die de prins by-een geroepen hadt,
En dit geſchenck beliep al vry een groote ſchat.
De vos die vvas beducht dat hy de ſlimme kuren,
In dit beleyt gepleeght, eens lijdigh ſou beſuren,
Indien hy ſonder eer en met een quaden gront
De maeghden uyt het hof in hare ſteden ſont.
Dies gaet hy op een ry haer in 't byſonder groeten,
En met een open hant haer vvrange ſpijt verſoeten;
Hier bleef een peerel-ſnoer een vvonder edel pant,
En daer een ſchoon kleynoot geçiert met diamant.
In 't korte, niet een maeght en vvort te huys geſonden
Die onder haer çieraet geen aen-vvas heeft gevonden,
En dat al door de gunſt van onſen kamerlingh,
Die (mits dat hy het gaf) hier van den danck ontfingh.
Soo haeſt de looſe gaſt de juffers heeft beſchoncken,
Begint des koninghs gunſt oock over hem te voncken;
Hy denckt vvat deſe man al moeyten heeft gedaen,
En vvat hy door het hof voor onluſt heeft begaen.
Dies vvort hem van den prins een bruyt-ſtuck toe-gevvorpen,
Dat vvas een lant-vooghdij met hondert ſchoone dorpen,
En noch een machtigh ſlot dat op de grenſen licht,
Soo diep vont hem de vorſt aen deſen man verplicht.
Maer ſchoon hem dit geſchenck is van den prins gekomen,
En dat het even ſoo van hem is aen-genomen,
Het vvas de koningin die met een ſoet beleyt
De ſinnen van den vorſt te voren had bereyt.
De negen maenden gaen, de tijt is om-gekomen,
De nijders vvort de ſtof van alle ſpot benomen,

Bocena baert een ſoon tot vreughde van het rijck,
En die in yder deel ſyn vader is gelijck.
Dit doet den jongen vorſt in hare liefde vvaſſen,
En al het hof-geſin op hare dienſten paſſen,
Het maeckt haer vvel geſien door al het ganſche lant,
Soo dat ſy in het rijck haer nu beveſtight vant.
God liet de jonge vrou veel blijdſchap vvedervaren,
Sy kreegh een geeſtigh kint oock boven ſyne jaren,
Soo dat men vvert gevvaer oock in ſyn eerſte jeught
Syns vaders edel bloet, ſyns moeders vvare deught.
Dit heeft de ſnelle faem ten luytſten uyt-gekreten,
En liet het vreemt geval door al de landen vveten.
De nieuvve koningin, gekomen uyt het velt,
VVort als een vvonder ſtuck een yder voor-geſtelt.
De vrienden boven al, en die haer naeſt beſtonden
Die hebben in het vverck een groote luſt gevonden,
Sy ſtellen voor gevvis, dat oock de beſte ſtaet
En rijckdom niet-te-min nu voor hen ſeker gaet.
Daer op ſoo gaet het volck te ſamen overleggen
VVat dat de koningin is dienſtigh aen te ſeggen,
En daer op naer het hof; en naer een kort beſluyt,
Druckt een op deſe vvijs haer aller meyningh uyt:
Al zijt ghy (lieve nicht) ons nu al vry ontleken,
Hoort ons des niet-te-min, hoort ons een vveynigh ſpreken;
Ghy vvaert gelijck als vvy ('t is maer een kleyne tijt)
Nu ſien vvy dat ghy vrou van deſe landen zijt.
Ghy draeght een goude kroon en vvonder rijcke kleeren,
Ghy kont, indien ghy vvilt, ons mede nu vereeren;
VVant dat u God verheft is niet voor u alleen,
VVy meynen 't is voor ons een ſegen in 't gemeen.
VVy ſien de kamer-maeght die ons hier quam geleyden,
En die vvy ons belangh met ronde vvoorden ſeyden,

Die

Die is ſoo moy gekleet en van ſoo rijcken glans,
Dat in haer ſlippen ſteeckt meer als een houve lants.
Neemt ons oock in het hof, en geeft ons groote ſtaten,
Soo mogen vvy voortaen de boere-neringh laten,
Soo mogen vvy in luſt verſlijten onſe jeught;
Dat ſal u eere zijn en ons een groote vreught.
Bocena ſagh haer aen, en met een vrolick vveſen
Heeft aen den plompen hoop haer ſoeten aert bevveſen,
Sy hietſe vvellekom, en doetſe goet onthael,
Maer ſtelt haer antvvoort uyt tot aen het middagh-mael.
De vrienden algelijck, oock eer men heeft gegeten,
Vernieuvven haer verſoeck en vvillen antvvoort vveten,
Sy vvillen, ſoo het ſchijnt, en hoe het immer gaet,
Sy vvillen meerder goet en vry een hooger ſtaet.
De ſoete koningin, hoe vvel tot hun genegen,
Seyt: Vrienden laet het ſtuck vvat naerder overvvegen;
Ick hebbe goeden vvil, en oock miſſchien de macht,
Dat ghy mooght in het hof tot eere zijn gebracht.
Maer laet u van den ſchijn het ooge niet verblinden,
Dat ghy hier meynt te zijn en iſſer niet te vinden.
Ick vveet, als ghy my ſiet, ghy beelt u vvonder in,
En al dit hoofs beſlagh dat ſpeelt u in den ſin.
Maer ſooje metter daet de ſake koomt te prouven,
Ghy ſult al menighmael u vrolick hert bedrouven:
Ghy ſiet ('t is vvaer) aen my een rijck en prachtigh kleet,
Maer dat men niet en ſiet is innigh herten-leet.
Het hof gelijckt een ſchoen vergult aen alle kanten,
VVaer van de rooſen zijn vol ſchoone diamanten,
Soo dat meeſt al het volck, en vvie haer luyſter ſiet,
Daer op het ooge ſlaet, daer aen het herte biet.
Maer krijghter eenigh menſch de voeten eenmael binnen,
Die vinter knobbels in, en dickmaels harde pinnen;

Soo dat hy menighmael van pijne ſchier verſmacht,
Tervvijl een die het ſiet hem vry geluckigh acht.
Eer ick vvas uytet lant in deſen ſtaet getogen,
Doen vvas ick even ſoo gelijck als ghy bedrogen;
My docht het vveeligh hof dat vvas een paradijs,
En 't is een boos, een loos, een broos, een nietigh ijs.
Ick dacht, Als ick een kroon ſal op den hoofde dragen,
Dan ſal ick zijn bevrijt van alle ſture vlagen,
Van hooft-ſvveer, van gequel, van alderley verdriet,
Maer vvat ick heb vervvacht ach dat en vind' ick niet.
Ick heb mijn teere vrucht met ſmerten moeten dragen,
En oock in 'arens noot mijn leven moeten vvagen,
Ick hebbe pijn gevoelt door al mijn ganſche lijf
Gelijck een ſlechte vrou, en als een harders vvijf.
En nu ick ben verloſt, en vvil men niet gedoogen
Dat ick met eygen borſt het kint ſal mogen ſoogen;
De moeder van de vrucht en magh geen voeſter zijn,
Een ander heeft de vreught en ſy alleen de pijn.
Dit heeft de grootſheyt in, en duyſent vreemde rancken
Daer van mijn vry gemoet ſigh niet en kan bedancken;
VVat ſuer is blijft ons by, vvat ſoet is dat verdvvijnt.
O vrienden, hoofſche glans en is niet datſe ſchijnt.
Gelooftet ſooje vvilt, ick leyd' een ſoeter leven
Doen ick met eyger hant mijn ſchaepjens heb gedreven,
Doen ick het vveeligh vee ſagh vveyden in het gras,
En buyten hoofſche pracht en in geruſtheyt vvas.
Schoon ick doen niet en ſagh verſcheyde tafels rechten,
En niet en vvas gedient van hondert flucxe knechten,
Het kruyt, het moes, het freuyt dat op de velden vvaſt
Heeft my genough geſpijſt, maer nimmer overlaſt.
Al dronck ick geenen vvijn gebracht uyt verre landen,
Die blakert om het glas, en ſchijnter in te branden;

Ick koos in eenigh velt een vliet een klare beeck,
Daer in ick even-ſelfs mijn ganſche leden keeck.
Al hoord' ick noyt geſangh op gulde ſnaren ſpelen,
Al hoord' ick geen muſijck van afgerichte kelen;
Een nieu geſneden riet, daer op een harder blies,
Gaf dat mijn druck verſmolt, en dat mijn vreughde vvies.
Al had ick geen paleys geſtelt op groote bogen,
Beplant met boom-gevvas, met hagen omgetogen;
Een boom die koelte gaf, en toond' een jeughdigh blat,
VVas my een koninghs hof als icker onder ſat.
Schoon ick doen nimmermeer en dronck uyt goude ſchalen
Die glimmen in het oogh, en door de kamer ſtralen,
Een kopje net gedraeyt uyt effen bucken-hout
Gaf my doen meerder luſt als nu het prachtigh gout.
Al had ick doen geen bed geçiert met rijcke ſpreyen,
Gelijck Egypten-lant vvel aerdigh vveet te breyen;
Een ſlaepjen in het hoy, of in het vveeligh groen,
Plagh my al beter deught en meerder vreught te doen.
Al vvas ick niet gekleet in ſijd' of goude laken,
Gelijck men in het hof genegen is te maken;
Een kleet van onſe vvol genaeyt met eyger hant
Daer in vvas't dat ick hulp voor kou en hitte vant.
Al vvas ick niet omringht met hoopen van travvanten,
Die ſpieſſen als een boſch ontrent den koningh planten;
Mijn lijf-ſchut vvas een hont die om de kudde gingh,
En dan noch eenigh vvilt voor onſe keucken vingh.
Had ick niet om den kop een kroone van rubijnen,
En vvatter aen het volck is groot gevvoon te ſchijnen;
Een tuyltje net gevought, en alle daegh ververſt, (perſt.
Heeft ſtaegh mijn hooft verfraeyt, en noyt mijn breyn ge-
Al vvas ick niet geſtreelt en dickmael onderhouvven
Van juffers uyt het hof en hondert groote vrouvven;

De

De vrijſters van het dorp, een onbeveynſde jeught,
Die gaven my vermaeck en dat in reyne vreught.
Let vry op deſe kroon, daer onder licht verborgen
Nijt, afgunſt, yver-ſucht, en duyſent vreemde ſorgen:
Daer is geen diamant die in de kroone ſteeckt
Die my niet hondertmael den ſoeten ſlaep en breeckt.
Ick dencke menighmael, vvat kan my rijckdom geven?
Geen ruſt, geen vvare luſt, en vry geen beter leven;
Maer in het tegendeel verdriet en ongemack.
Ach! vrienden, groot te zijn dat is een laſtigh pack.
Iſt niet een ſoeter dingh een kransjen op te ſetten
Van rooſen vers gepluckt, van nieuvve violetten,
Van bloemen uytet dal, van kruyden uyt het vvout,
Als met een treurigh hooft te ſuchten onder gout?
Iſt niet een ſoeter dingh te ſitten aender heyden,
Daer op het luſtigh gras de vette kudden vveyden,
Als op een dor tapijt, of ander ſelſaem kleet,
Te ſmelten evenſtaegh van innigh herten-leet?
Iſt niet een ſoeter dingh met onbedvvonge leden
Nu in het open velt, dan in het boſch te treden,
Als ſchier het ganſche jaer in huys te zijn gebocht,
Gebannen van het vvout, en uyt de vrije locht?
Men ſegge vvat men vvil, de koſtelicke ſteenen
En zijn ſoo luſtigh niet gelijck de lieden meenen;
De kroon de ſvvare kroon die perſt ons in het hooft,
Soo datſ' ons menighmael van alle vreught berooft.
Al ben ick aen den diſch met groote pracht geſeten,
VVat heb ick van den dranck of van het lecker eten?
Men heeft my doen verſtaen dat even in den vvijn
Hier dickmael niet en is als doodelick fenijn.
Dat in de beſte koſt, dat in de goude vaten,
En vvatter yemant prijſt ontrent de groote ſtaten,

Is gif en draken-bloet, is vuyl en ſlim bejagh,
Soo dat men ſonder vrees geen ſpijſe nutten magh.
Maer ſiet het luſtigh vvout is vry van deſe lagen,
Men hoort daer noyt een menſch van deſen handel klagen:
Ick dencke nu ter tijt, en ſegge menighmael,
Een teyl van rooden kley en kende noyt regael.
Is oyt in 't groene vvout een nachtegael gevangen
Die in een gulden koy moet op-geſloten hangen,
VVat baet hem deſe glans? eylaes, het aerdigh beeſt
En ſinght niet als het plagh, maer toont een drouven geeſt.
Het gaet oock my aldus. ick vvilde liever ſvvieren,
En ſoecken mijn vermaeck ontrent de ſoete dieren:
Ick ben in mijn gemoet oock heden ſoo geſtelt,
Ick koos (indien ick mocht) al noch het open velt.
Maer nu de groote God my heeft de kroon gegeven,
Om by een machtigh prins hier in het hof te leven,
Soo moet ick (en ick vvil) verbuygen mijn gepeys,
En leven (vvat ick kan) hier na den rechten eyſch.
VVat kan ick ſlechte vrou, of vvie doch kan het mercken,
VVat God door mijnen dienſt geſint is uyt te vvercken?
En vvat miſſchien het kint dat ick noch baren magh,
Ten goede van het rijck, ſal brengen aen den dagh.
Ick kan (belieftet God) ick magh een Heſter vveſen,
En van een drouve quael het ganſche lant geneſen,
Die goede koningin is my hier in gelijck;
Sy vvas een ſlechte maeght, en kreegh een machtigh rijck.
Ick vvil voortaen met haer vervvachten Godes ſegen,
'K en hebbe deſe kroon met geen bedrogh gekregen,
Met geen gevvelt verkracht; dies ben ick onbeſchroomt,
VVat my in deſen ſtaet van yemant overkoomt.
Maer ghy die aen het hof u ſchijnt te vvillen bieden,
Denckt vvat de vverelt is, en vvatter kan geſchieden:

Ghy

Ghy loopt na dit gevvoel, van niemant des verſocht,
En dat heeft menigh menſch in grooten rou gebrocht.
Ey vvat ick bidden magh, indien ghy zijt te raden,
Soeckt niet door eygen vvil een pack op u te laden;
Blijft liever daer ghy zijt, en hout u doch geruſt,
Daer is ontrent het hof meer ſchijn als rechte luſt.
Iuyſt op dit eygen vvoort ſoo koomt Achates binnen,
En kuſt met hoofs gebaer de hant der koninginnen;
Seyt vorder hoe de prins, en noch een groot getal
Van adelick gevolgh, daer haeſt verſchijnen ſal.
Daer op ſoo laet me-vrou het ganſche rot beſchencken,
En bid hen (tot beſluyt) ſy vvillen ſigh bedencken,
Sy vvillen niet beſtaen als met een rijpen ſin;
En ſtracx na dit geſpreck ſoo quam de koningh in.

TOVTS

Op't houwelick van koningh VLDERICK MET PHRYNE BOCENA:

DAT IS,

Van een harder des volcx met een harderinne van ſchapen.

Kort begrijp van den ſelven.

1. OF groote prinçen wel doen, ſigh in houvvelick met gheringe perſonen te verſellen.
2. Of gelijckheyt van gebreken goet is tot eendracht van de houwelicken.
3. Of het beter is dat een gierigh, een quiſtigh, een haeſtigh man neme een milde, een ſuynige, en een langhmoedige vrouwe; dan of de ſelve in gelijckheyt van gebreken met hem dient te ſtaen.
4. Of een geſet en vaſt gelaet de jonge deernen beter paſt, als de ſchaemte: en of ſulcx oock plaetſe heeft in hoofſche jonckvrouwen.
5. Of men op het oogh, of wel op het oir behoort een partuyr te verkieſen: ende van de vordere preuven die voor een houwelick dienen te gaen.
6. Het queeſten in ſommige quartieren van Hollant gebruyckelick, wat het zy.
7. Of hy min ſondight die met een ſchoone vrouwe ſigh verloopt, als die met een miſmaeckte ſigh ontgaet.
8. Bedenckinghen op de ſchoonheyt der vrouwen.

PHILOGAMVS.

DIt was een groot houwelick voor een geringe harderinne, en voor my soo isser groote twijffelachtigheyt of by koningh Vlderick hier in wel of qualick gedaen is: ick vvensche u oordeel hier over te verstaen, ick bids u seght my des u gevoelen, ick wil u sonder tusschen-sprake geheel uyt-hooren.

SÖPH. Wel indien het u soo gevalt, ick wil kortelick mijn redenen voor stellen: ghy kont daerna de uwe in-brengen, soo ghy sulcx goet vint.

1. Op 't onderssouck dan van 't houwelick in desen geroert koomt eygentlick in bedencken, of het prijselick is dat vorstelicke en andere voortreffelicke personen sigh in houwelick versellen met dochters van geringe afkomste; en dat ter sake van schoonheyt van leden, bevalligheyt van wesen, ofte diergelijcke: al het welcke by wijlē geschiet te zijn, selfs met goede uyt-komste ende tot verneugen van die sulcx gepleeght hebben, getuygē de historien van alle tijden. Assuerus groot-vorst van Persen en Meden (anders Artaxerxes ghenaemt) met Ester eene van de gevangen Iodinnen, om haer schoonheyts wille in houwelick getreden, heeft wel ende geluckelick met haer ende sy met hem geleeft, als uyt hare historie onder de boecken des ouden Testaments te sien is: Aspasia een arme maeght by Cyrus soo verre bemint, dat hy de selve als een gesellinne beyde syns beds en syns rijcx heeft aen-genomen, dede haren heer en man het hooghste vergeneugen van haer genieten; als van gelijcke desselfs volger in't rijck. (gelijck *Ælianus* in't twaelfde boeck syner historien is getuygende.) Een Marquis van Saluçen op de jacht wesende, en seker huysmans dochter haer vaders vee weydende in 't velt ontmoetende, heeft soodanigen bevallickheyt in haer gevonden, dat hy sigh aen de selve in echte wettelick heeft verbonden. (als *Æneas Silvius 1. Epist. 45.* is verhalende.) Meer exempelen souden over dese gelegentheyt konnen werden by-ghebracht; doch de vrage hier niet zijnde of sulcx geschiet is, maer wel of sulcx nut en dienstigh is gedaen te werden, soo staet vorder op de redenē van soodanigen bedrijf hier op kortelick te letten. 'Tis wel waer (soo na de geschreven rechtē, als naer het gebruyck der volckē onder de welcke wy woonen) dat slechte en geringe vrouwē in houwelickenstate sigh versamelende met edele ende welgeboren mans, door soodanigen houwelick werden verstaen veradelt te werden: dewijle de vrouwe harē glans en luyster wort geseyt te krijgen door de eer-stralen van de man: in vougen dat soo haest een koningh of prinçe sigh in trouwe koomt te vereenigen met een geringe vrou-persoon, de selve dadelick niet meer geringe en onedel, maer verheerlickt en veradelt wort verstaē te wesen; sulcx dat daer door de ongelijckheyt soude mogen schijnen wech genomen te zijn. Desen evenwel niet tegenstaende soo gevoelender vele dat niet geloochent en kan worden, of prinçen (soodanige geringe personen aensiaende) werden verstaen te verduysteren (immers te beschaduwen) den glans ende luyster van haerder vorstelicker af-komste. Waer by komende dat de verstandige van alle eeuwen in 't stuck van 't houwelick altijt hebben geoordeelt, dat gelijckheyt van gelegentheyt en staet de beste gronden zijn van onderlinge vrientschap en eenigheyt in dese versamelinge: ende in tegen-deel van dien dat lieden van verscheyde op-voedinge, of middelē, of beroep, ganssch beswaerlick wel te samen zijn te vougen: ofte alreets gevought zijnde, telcken op voor-vallende ongelegentheden lichtelick tegen den anderen uyt-vallen, ende ontspringen in allerley onstuymigheyt ende bitterheyt; soo houde ick best te zijn, oock hier dien algemeenē regel vast te stellē.

PHI. Ick bekenne dit veel gebruyckelick geweest te zijn onder de meeste volckē: ende 't magh zijn dat hier op gesien is geweest by die van Calicutia ende andere omleggende natien, die met de gront-wetten van haren staet duydelick hebben doen vast stellen, dat geen edel-lieden met on-edelen sigh in houwelicke soudē bestaen te versellē. Maer even-wel soo loopt hier op (mijns oordeels) dit bedencken, of niet een man (een vrouwe trouwende van minder gelegentheyt als hy is) niet dan met meerder eerbiedinge van de selve en wert bejegent, dan of hy syn meerder ofte syns gelijcke genomen hadde; alsoo het schamper woort, *Madame vaut bien Monsieur*, daer mede schijnt wech te zijn genomen.

SOPH. 'T en gaet niet vast, lieve Philogame, dat vrouwē van nederige gelegentheyt en af-komste sigh des gevougelicker stellen onder het gebiet van haren man, dewijle men soo veel exempelen is vindende die het tegen-deel uyt-wijsen. Het wijf van

Ful-

Fulvius uyt de ſlavernije tot ſoo een eerlick houwelick verheven zijnde, heeft niet gelaten haren man trotſelick te bejegenen, jae opentlick te beſchuldigen. *Fulgoſ. lib. 5. cap. 3.* *Taura* eens armen huyſmans dochter by *Cato* in houwelick aengenomen, heeft onvriendelick en met hardigheyt met hem omgegaen. *Plutar. in't leven van Cato.* Ager noch maer een by-ſit weſende, ſoo haeſt ſy bevrucht wert, is trots geworden, en pleeght hooghmoet, en ſtoort de gewoonlicke ruſte in 't huys van Abraham. *Geneſ. 16. 4.* Ende diergelijcke exempelē van den ouden ende nieuwen tijt konnender meer by werdē gebracht. Soo beſluytē wy dan andermael, dat het voor koningen, prinçen, ende ſoodanige verheven perſonagien, ongelijck bequamer is, hier in mede te volgen den voorſz. gemeenen en ouden regel: en dattet daerom beſt is, dat mieren met mieren (gelijck de ouden ſeydē) en dat elefanten met elefanten te ſamē paren: dewijle dat gelijckheyt van gelegentheyt is de rechte en eygen moeder van eendracht ende onderlinge goetwilligheyt, en ongelijckheyt van het tegen-deel. De ſchepper aller dingen, ende de in-ſetter des houwelicx, heeft ons van den beginne dien grontſteen geleyt, *Laet ons* (ſeydt hy) *den menſche een hulpe maken die hem gelijck zy.* Hier op dan te bouwen en te trouwen ſtelle ick beſt te weſen.

PHI. Ick en vinde geen redenen om u in deſen ſeer tegen te ſprekē: en ſegge daerom tot beveſtinge van 't gene by u geſeyt is, dat ick onlanghs een ſoet geval las dat hier by kan dienen. Een eerlick jongelingh goede kanſe ſiende om voor hem tē houwelicke te mogen bekomen van drie vrijſters eene; te weten, een dochter van adel, of eene van grooten rijckdom, ofte eene van ſyn eygen ghelegentheyt (door de eerſte konde hy hoogelick gevordert werden, door de tweede konde hy geraken tot in-koop van ampten en ſtaten (als in Vrancrijck geſchiet) door de derde konde hy gelijckmatigheyt van gelegentheyt bekomen dat (als geſeyt is) ſoet eñ aengenaem wert geoordeelt) niet konnende by ſigh hier op beſluyten, vraeght raet aen een out en wijs man: die wijſt hem nae de mart daer de kinderen te ſamē haer vermaeck namen op haer maniere, die terſtont op ſyn aen-komſte hem toe-riepen niet met hem, maer met huns gelijcke te willen ſpelen: 't welck hy op-nemende ſigh tot een leſſe, voughde hem met ſyns gelijcke, na den raet van den Philoſooph *Cleobulus*. En wat de nieuwe ſchrijvers aengaet, *don Antonio de Guevara* ſtelt van gelijcke vaſt, dat het de ſekerſte regel is om minnelick in den houwelicken-ſtaet te leven, dat een man neme ſoodanigen vrouwe, en de vrouwe ſoodanigen man, die hun meeſt gelijckt in geſlachte, in ſtaet, en oock in middelen. *Want* (ſeyt hy) *in gevalle van ongelijckheyt in deſe ſaken, die de minſte is ſal onverneught leven: en die de meeſte is ſal ghevvis berou hebben. Een koopman die ſyn dochter houvvelickt aen een ridder, en een rijck huyſman die ſyn kint geeft aen een edelman, die brengen gewiſſelick in haer huyſen uyt-roepers van hare gebreken, krenckinge van haren goeden naem; en dat meer is, ghemeenlick oock verkortinge van haer eygen leven.* &c.

SOPH. By de redenen van dē Spaengjart by u verhaelt, wil ick vragen het bedencken van een Hollander: welcke twee natien hoewel nu een lange wijle ſeer onderlinge oneenigh zijn gheweeſt, even-wel in dit ſtuck ganſch eendrachtigh bevonden werdē. Onſen Eraſmus mede ſeer prijſende de gelijckheyt inde houwelicken, verhaelt een ſonderlingh exempel tot aenradinge van de ſelve. Hy ſeydt, datter een ſeker eerlick man, een Engelſman weſende, ſoo qualick aen de beenen geſtelt was, dat hy gedurigh in een ſtoel gedragen moeſt werdē; de ſelve des niet-temin ſigh ten houwelick genegen vindende, troude een vrouwe die blint was. De redenen van ſulcx ſyns doens gevraeght zijnde, Op dat wy te beter over een ſouden dragen (antwoorde hy;) want elck van ons ſyn gebreck wetende en bedenckende, ſoo en ſullē wy malkanderen niet hebben te verwijten. 'T is even na ſyn ſeggen uyt-gevallen; want ſy hebben onderlinge vvel en vreedtſamelick geleeft, ende zijn daerenboven met elf kinderen van Gode geſegent geweeſt, de welcke alle geſont van leden, ende wackere jonge-lieden zijn geworden. Om deſe redenen hebbē de Grieckē van outs voor eē ſpreeckwoort gehadt, dat arm met arm, ballinck met ballinck, en een dienſt-knecht met een ſlavinne behoorden te houwelicken, om alſoo beſt eens te weſen. En hier toe dient het gedicht gemaeckt op het exempel van *Antiphilus* een oudt Griecx poëet. (*Cypraus de Sponſalibus cap. 13. §. 69. Num. 2.*)

2.

Een krepel nam een blinde vrou,
En 't vvas hun beyd' een nutte trou;

Het

Het vvijf dat drough den ſwacken man,
Vermits dat hy niet gaen en kan:
En hy vvees haer een rechte baen,
Daer ſy alleen niet konde gaen.
Sict dus ſoo leefd' het ſoete paer,
En daer vvas vrientſchap onder haer.

PHI. Ick ſie dat dit oock by de Françoyſen ſoo goet wert gevonden: haer ſpreeckwoort wijſt ſulcx uyt, *A un boiteux, femme qui cloche.* Sulcx dat ick beſluyte, dat ghelijckheyt van gelegentheyt in deſen deele veel vermagh tot t' ſamen-vouginge van de gemoederen. Ick hebbe van een gheloofweerdigh man verſtaen, dat, ten tijde de ſtedē van Vlaenderen voor deſen ſtaet en tegen Spaengjen hielden, ſeker eerlick jongelingh aldaer ten houwelick verſochte een jonge dochter die ſchoon ende lieffelick was, en dan noch van meerder middelen als den verſoecker: ende daer op wert het verſochte houwelick hem afgeſeyt. Kort daer nae als de ſtadt van Gent by den Prinçe van Parma gewonnen was, ende veel rijcke en vermogen luyden in Vlaenderen alle hare middelen door den oorloge verloren hadden, geviel het datter veel van de ſelve in Engelant haer woon-plaetſen gingen nemen, en onder andere mede de ouders van beyde voorſz. gelieven: de welcke ſigh in't voorſz. koninghrijck quamen te bejegenen in een en de ſelve herberge, alwaer die beyde (als meeſt al het hare verloren hebbende) wierden onthaelt in een ſlecht vertreck. De jonghman op deſe gelegentheyt acht ſlaende, en de voorſz. jonge dochter wat ter zyden genomen hebbende, ſeyde haer, dat ſy hem niet en hadde mogen gebeuren, ten tijde hare ouders wiſtē rekeninge te maken dat hy minder was in rijckdom als ſy; dat nu het ongeluck van dē tijt hare ouders ter weder zyden genoughſaem al het heure hadde af-genomen; ſulcx datſe nu dienthalven in gelijckheyt ſtonden: dat onder dies ſyn goede genegentheyt op haer was blijven ſtaende, en ſtaende ſoude blijven (ſoo 't haer maer en geliefde) voor eeuwigh: dat ſy nu in een vreemt rijck was, en wel hulpe van doen hadde; dat hy de gene was die haer ſynen dienſt van nieus aen-boot, en met een ſyn trouwe. In't korte, hy wiſter ſoo veel toe te ſeggen, dat de voorſz. ongelegentheyt hem de gelegentheyt aen-bracht; want eerſt de dochter op 't wel behagen van haer ouders, ende dadelick daer na de ouders ſelfs de ſaken goet gevonden hebben: ſulcx dat uyt het voorſz. ongeluck quam te volgen een geluckigh houwelick, met groot verneugen ter weder zyden, ende aen-was van middelen hen lieden by den goeden God in't voorſz. rijck verleent.

SOPH. Wy zijn dan hier in tot noch toe eens, ſoo ick ſie: maer deſen onvermindert ben ick van gevoelen, dat ſelfs ongelijcke houwelicken door eenige goede hoedanighedē aen de eene zyde meer als aen de andere zyde weſende, tot gelijckheyt gebracht konnen werden. Als by exempel, ſoo wanneer een geleert jongelingh, eē kunſtigh meeſter in ſyn bedrijf, ofte diergelijcke, ten houwelicke koomt begeeren een vryſter van meerder middelē, van aenſienlicker gelegentheyt, ofte yet ſulcx; dit meyne ick geen ongelijck houwelick genaemt te moeten werden, gelijck onſen Eraſmus mede ſulcx oordeelt. Maer dat meer is, de ſelve Eraſmus meynt datter een ſekere ſorte van ongelijckheyt van aert onder de gehoude ſomtijts geheel dienſtigh is voor de huyſ-houdinge: te weten, als een man wat quiſtigh, of wat te bly-moedigh, of wat te wacker zijnde, gegeven wert aen een ſparige, ſtille, en geſette vrouwe. Dit oordeelt Eraſmus, een goede temperature te maken. Daer toe oock dienen de volgende verſen:

Indien een quiſtigh man ſpeelt over al de gilde,
Ghy, moeder van het huys, en zijt dan niet te milde;
Of ſoo miſſchien u man de beurs geduerigh ſluyt,
Soo geeft wanneer het dient een weynigh ruymer uyt.
Indien hy wat te licht tot morren is genegen,
Soo laet u ſoeten aert ſyn ſtuerheyt overwegen; (a)
Of gaet hy wat te ſacht, of, ick en weet niet hoe,
Soo maeckt dat u beleyt daer peper onder doe.
In't kort', het echte paer dient over-hant te leven;
Al wat hier yemant ſchort dat moet een ander geven:
Het ſoet verſacht het ſuer, het ſuer dat wett' het ſoet;
Soo iſt dat hier de kock de ſauce mengen moet. (b)

(a) *Vt aqua vino admixta reddit illud moderatius, & ſobria Nympha deum temulentum compeſcunt; ſic in matrimonio fervorem mariti uxor tepida temperet.* Plutarch.

(b) Eyeren met beyeren (ſeyt het ſpreeckwoort) is den houwelicken ſtaet.

PHI. Wat is nu u vorder bedencken op deſe geſchiedeniſſe?

SOPH. Ick mercke dat Phryne Bocena als vreeſachtigh, eerbaer, en beſchaemt hier wert voor-geſtelt, ende dat de ſelve in die geſtalte de genegentheyt van dē koningh des te meer tot haer heeft ghetogen; in vougen dat de ſelve eyndelick, tot haerder eeren, uyt

ſoo

ſoo lagen en geringen ſtaet tot koninginne is verheven geworden.

PHI. Wat beſluyt meynt ghy hier uyt te maken, goede Sophroniſçe?

SOPH. Geen andere, lieve Philogame, dan datter niet beter en vought aen alle jonge deernen, als ſchaemte ende een eerbaer en ſtil weſen.

PHI. Maer dat en is geenſins na de wijſe van de hoven en de maniere van leven aldaer, weerde Sophroniſçe; maer ſulcx wert huyden-daeghs gerekent voor een over-blijffel van de ſlechte ende eenvoudige werelt: daer in het tegen-deel een geſet en vaſt gelaet, dat ſonder verbleyckē of verbloſen een reden wel ten propooſte weet uyt te brengen, voor wie het ſoude mogen weſen, voor recht hoofs wert gerekent; gelijck eē yder, die oyt by hooffſche jonckvrouwen ſigh heeft laten vinden, dagelicx gewaer kan werden.

SOPH. 'T en is niet geheel langh geleden dat ick op deſe gelegentheyt, in ſeker goet geſelſchap weſende, hoorde een onderlingen reden-ſtrijt tuſſchen een verſtandige hooffſche jonckvrouw en een ſoet gheleert jonghman, die op dit ſtuck niet eens van gevoelen ſcheen te weſen: de jonckvrouwe drijvende, dat het de jonge dochters beter voughde vaſt, geaſſureert, en reſoluyt (gelijck ſy ſprack) in haer doen en ſeggen te weſen, als blood' ende vreeſachtigh te zijn, ende bykans op yder woort ſchaem-root te werden: en dit ſonderlinge ten aenſiene van de gene die te hove ofte anders by deftige luyden dagelicx hebben te verkeeren. De jonghman hiel het tegen-deel, ende ſocht door ſyn redenē vaſt te maken, dat ſchaemte, ſtilheyt, en neerſlachtigheyt alle jonge vroulieden ſonder onderſcheyt beter voughde.

PHI. Ick hadde dit diſcours wel eens willen hooren, en dewijle ſulcx niet vallen en kan, maeckt my deelachtigh (ſoo het u belieft) watter omgingh.

SOPH. Daer werden goede redenen ter eender en ter anderer zyden by-gebracht, en de jonckvrouw en bleef vry aen den joncker niet met allen ſchuldigh. want ſy was verſtandigh, wel-ſprekende, en daer toe ervaren in ſodanige bejegeninge. 'T ſou te langh zijn alles op te halen watter geſeyt wert: maer dat my in deſe reden-kavelinge wel beviel, was, dat de jonghman onder andere ſakē bybracht, dat alle oude ende verſtandige ſchrijvers, als poëten, en diergelijcke geeſten die werck maken van wel te konnen oordeelen van de gaven die de jonge juffrouwen beſt vougen, dat ſegh ick de ſelve altijt voor een gewoonte hebben (als ſy een friſſche maeght op haer aengenaemſte willen af-beelden) de ſelve te beſchrijven, datſe by yemant aengeſproken weſende, en ſonderlinge by manſperſonen, t' elcken eenigh teycken van eerbiedigheyt van haer geeft, datſe eē ſoet bloſjen krijght, d'oogen neder-ſlaet, ende geenſins en toont die vaſtigheyt in haer weſen, die te hove gepreſen wert. Daerom ſiet men in duſdanige gelegentheyt dat *Virgilius*, *Ovidius*, *Statius*, ende andere poëten, ſprekende van jonge deernen, aldus ſpreken:

Sy kreegh een ſoeten blos; en als de vrijſters bloſen,
Dan ſien wy haer gelaet vry lever als de roſen.

De juffer ſtont verbaeſt, en liet haer gulde ſtralen
Van ſchaemte neder gaen en op der aerden dalen;
Sy bleef in deſen ſtant al vry een lange poos,
Dies was haer ſoet gelaet gelijck een verſche roos.

PHI. Maer ſpreken deſe oock van de hooffſche jonckvrouwen?

SOPH. Ick ſegge jae, ende dat ſulcx by de ſelve oock wert gedaen ten aenſiene van de gene die in hoven van prinçen zijn verkeerende.

PHI. Maer ſy zijn miſſchien ſelfs niet ſeer hoofs geweeſt, maer wel goede bouckmans, en anders niet.

SOPH. Gelooft dat, ſoete Philogame; maer wilt ghy hovelingen ſelfs hooren ſpreken, ick weet u geholpen. Een groot hovelingh (*don Ant. de Guevara Epiſt. ad Moſen Pache.*) heeft op deſe gelegentheyt eertijts aldus geſchreven: *Ick ſtelle vaſt, dat aen een vrouwe die eerbaer en beſchaemt is, vveynigh is te beriſpen: vvederom, dat aen eene die onbeſchaemt is, niet met allen en is te prijſen; in vougen dat het beſte houvvelicx-goet, het beſte beſt rf, het beſte juvveel datſe hebben kan, is, beſchaemt en ſedigh te vveſen.* En een ander hovelingh ten naeſten by van onſen tijt (*Mich. de Montainge liu. 3. chap. 5.*) ſeyt aldus: *Onſe voor-ouders beleyden het gelaet en het geheel vveſen van jonge deernen tot vreeſe en ſchaemte, en haer gemoederen en driften van ghelijcken; vvy in tegen-deel tot ſtoutmoedigheyt en onverſaeghtheyt. Gevviſſelick vvy en verſtaen ons ſtuck niet met allen in deſen deele. De Sarmaten gaen ſoo te vverck, die geen vrijſter toe en laten een man te nemen, ten zy de ſelve alvoren met eyger hant een van de vyant om den hals heeft gebracht.* Daer is tot dien eynde

aen-merckens weerdigh, dat de keyſer *Theophilus* verkieſinghe vvillende doen van een vrouwe voor hem ſelfs, uyt een groot deel van de uyt-nemenſte maeghden, daer toe by een gedaen verſamelen, ſtont als gereet om een gulden appel, die hy in de hant hadde, te geven aen eẽ jonge ende geleerde maeght *Icaſia* ghenaemt, tot een teycken dat hy de ſelve voor ſyn gemale was verkieſende: maer de ſelve op ſekere reden die hy voor-wierp hoorende ſpoedelick en met een geſet weſen antwoorden, veranderde dadelick van voornemen, en gaf den ſelven gulden appel aen een andere jonge vrijſter *Paphlagonia* geheeten, die met een ſtil en ſedigh gelaet benevens haer was ſittende: waer door de voorſz. *Icaſia* ſoo was verbelght, dat ſy, haer ſelven als verknijſende, haer in een klooſter begaf, met een af-keerigheyt van alle houwelicken. Siet *Tiraq. l. 9. connub. nu. 152. Cypra. cap. 11. & alibi.*

PHI. Maer aen een anderen vorſt ſoude miſſchiẽ eẽ deftig en recht prinçelick weſen in ſyn toe-komende gemael wel bevallẽ hebben, als beter paſſende op den ſtaet van een prinçeſſe, als die in-getogenheydt en beſchaemtheyt daer ghy van ſpreeckt.

SOPH. Wat een ander mochte gedaen hebben is onſeker, lieve Philogame; maer dat is ſeker, dat deſe en andere prinçen oock in haer eygen vrouwen die ſtoutmoedigheyt voor verdacht houden, vermoedelick ſulcx hun by haer Raden ofte jeught-beſtierders zijnde in-geprent; dewijle dat die van de leere der zeden oyt hebben geſchreven, als mede de godſ-geleerde, even zijn van dit ſelve gevoelen. *Deſe vrouwe* (ſeyter een) *houde ick voor de wel-ſprekenſte die (alſſe tot manne-volck te ſpreken heeft) met een eerbaer root haer gheele vvangen over-ſtort, en die door verbaeſtheyt en ſchaemte de vvoorden koomen te ontbreken. Vives de Chriſt. matr. lib. 1. cap. quomodo foris aget mulier. Eerbaerheyt moet door ſchaemte verciert vverden: en (dat het byſonderſte in de vrouvven is) laet ſedigheyt de hooghſte vveſen onder uvve deughden.* Hieron. ad Celant. lib. 20. epiſt. 20.

PHI. Wel ick wil dat in ſyn weerde laten ſtaen, ter tijt toe ghy eens tijt ſult hebben my redenen van de andere zijde mede te verhalen; want daer van en maeckt ghy geen gewach met allen: en nochtans ſeght ghy dat de jonckvrou die het tegen-deel dreef, den joncker niet met allen ſchuldigh en bleef: en dewijle ſy vernuftigh, en wel-ſprekende, en daer-en-boven oock ervaren was in die bejegeninge, ſoo laet ick my duncken datſe haer ſtrenge wel getrocken ſal hebben. Dan daer van op een anderẽ tijt, dewijle ick nu geerne u verſtant ſoude hooren op de maniere van doen die hier de koningh Vlderick gebruyct, ende die in oude tijden de koningh Aſſuerus, ende gemeenlick de groote vorſtẽ van Moſcovien zijn gebruyckende; dat is, een groot deel van de ſchoonſte vrouwen te ſamen te brengen, om eene uyt de ſelve tot een vrouwe te verkieſen. Wat my aengaet (om dat voor af te ſeggen) is dit een ſake van de hooghſte macht, en van de meeſte vermakelickheyt die een groot prinçe in al ſyn heerſchappijen magh hebben: dat is, uyt alle de ſchoone van het lant de ſchoonſte van allen ſich ſelven te mogen toe-eygenen.

SOPH. Ghy valt vvederom op de ſchoonheyt, ſoete Philogame, als ghy oock t'anderen tijden hebt gedaen: en daer toe ſal oock hier wat geſeyt konnen werden. Dan wat de verkieſinge ſelfs aengaet, die ſie ick dat in deſe gelegentheyt alleen by het oogh geſchiet: dat is, dat men alleen ſyn ooghmerck heeft wie de aengenaemſte van huyt is, ſonder meer: ende daer op heeft ſoo een doorluchtigh houwelick ſynen voortganck. 5.

PHI. Wel is dat niet een byſonder voorrecht voor een prins, dat hy ſigh magh toe-eygenen de ſchoonſte vrouwe van 't geheele rijck? weſende ſulcx het aengenaemſte dat men op aerdẽ hebbẽ kan; dewijle de ſchoonheyt ſoo aen-lockende is, dat oock de onredelicke dieren ſelfs worden bevonden met groote genegentheyt daer toe gedreven te werden: gelijck het my gedenckt ſulcx by de natuer-onderſouckers geleſen te hebben. (*Ælian. lib. 4. Hiſtor. Animalium.*) Sulcx dat het een blinde-mans vrage is, te willen onder-ſoecken, waerom men ſchoone menſchẽ voor andere lief heeft.

SOPH. De wijſe, goede Philogame, die beriſpen nochtans de gene die door de oogẽ, en niet liever door de oiren, bewogen werden een wijf te nemen: dat is, ſy oordeelen dat onwijſſelick wert gehandelt by de gene die alleen door het uyterlick weſen, en niet door innerlicke goede deughden ende gaven, tot eenigh houwelick werden aengedreven. En als men de ſake wel in ſiet, is het niet een ganſch los werck van de prinçẽ, op een eenigh geſichte, een vrou-menſch

die

die men anders niet en kent als van de uyterlicke huyt, tot een wettigh bed-genoot voor altijt aen te nemen?

PHI. Maer ick en geloove niet dat het ſoo ſlechtelick by de prinçen af plagh te loopen, oock niet dat de ſelve het ſoo op een ſimpel geſichte hebben laten aen-komen: ghelijck op het exempel van den koningh Aſſuerus, mijns oordeels, wel kan werden afgenomen.

SOPH. Hoe ſoo, Philogame? ſeyt niet de ſchrifture, doen Vaſthi verſteken was dat de jongelingen des koninckx ſeydē: *Men ſoecke den koningh ſchoone jonge maeghden, ende de koningh beſtelde toe-ſienders in alle landen ſynes koninckrijcx, dat ſy alderley jonge ſchoone maeghden te ſamen brachten, op den burgh Suſan in't vrouvven getimmer. Eſter 2. 2.* Siet daer wortet al op de jonckheyt en ſchoonheyt genomen, gelijck ghy ſiet dat de text ſpreeckt: daer by koomt noch, dat Eſter aen Hegai des koninckx kamerlingh, beſorger deſer vrouwen, wel beviel; die de ſelve ten dien aenſiene oock voordeel gaf boven andere. *Eſter 2. 8.*

PHI. Maer men ſiet mede duydelick uyt de hiſtorie van Eſter, dat ſoodanige maeghden geheele twaelf maenden langh moeſten als voor-bereyt werden in't vrouwen getimmer, met verçierſel, met reuck-werck en ſpeçerije; en dat al eer de ſelve tot den koningh in quamen: en dat en liep vry niet af met een ſimpel geſichte, maer de koningh nam van yder een goede preuve tot in 't bedde ſelfs, wie hem al daer beſt aenſtont.

SOPH. Hebt ghy dat alſoo in den Bibel geleſen, Philogame? of kont ghy ſulcx uyt de beſchrijvinge van de hiſtorie beweren?

PHI. My dunckt jae, weerde Sophroniſçe: want al is't ſake dat van 't beſlapen van de voor-ſeyde maeghden niet duydelick en wert geſeyt, ſoo dunckt my nochtans dattet als met handē te taſten is, dat het met de ſelve even ſoo is toe-gegaen; want ick ſie dat de text ſeyt, *dat als de twaelf maenden om vvaren, ende dat de beſtemde tijt quam dat een maget tot den koningh Aſſuerus komen ſoude, ſoo dede men haer (in cieraet) vvat ſy hebben vvoude. En vvanneer eene des avonts daer in quam, die gingh des morgens van heen in het ander vrouvven ghetimmer, onder de hant* Saaſgas *des koninckx kamerlingh, der by-vrouvven hoeder; en ſy en moeſte niet vveder tot den koningh komen, het en luſtede dan den koningh. Eſter 2. 12.* Wat dunckt u weerde Sophroniſçe, van dit verhael: te weten, tot den koningh des avonts komen, en des morgens van hem gaen in eē ander vrouwen getimmer, en dat onder de hant van den hoeder der by-wijven, en niet weder te mogen komen ten luſtede dan den koningh, &c. wat wil dit anders ſeggen, als dat de koningh ſoodanigē preuve van haer nam als ick te voren hebbe geſeyt?

SOPH. Ick en weet niet of dat alſo vaſt gaet, lieve Philogame, als ghy wel meynt: ick ſoude u miſſchien andere bedenckingen daer op konnen voor brengen, die het tegen-deel ſouden uyt-winden; maer neemt het daer voor dat het ſoo geſchiet ſy als ghy meynt, is dat niet eē ſlechte preuve om daer op een houwelick te gronden? en dat ghy miſſchien ſout meynen, dat de twaelf maenden hebbē gedient om te lettē op de maeghden te onderſoucken wie ſy waren, van wat af-komſte, en hoe op-gevoedt, dat is al buyten waerſchijnelicheyt; dewijle men niet eer en wiſte dat Eſter een gevangē Iodinne was, voor datſe alreede koninginne was gekroont, Ick ſegge daerom, dat ſoodanige verkieſinge te doen op ſoo loſſen preuve, geenſins en betaemt, ſonderlinge, niet ſoo verheven perſonagjen.

PHI. Wel dunckt u niet dat het queeſten van het Noorder-quartier ſchier op deſe of gelijcken voet toe-gaet? 6.

SOPH. Behalven dat alle geregelde lieden geſtaegh tegens die maniere van doen zijn geweeſt, en noch zijn, ſoo was dat noch een geheele andere ſake: want de jonge lieden en plegen malkanderen ſoo na niet te komen, ofte ſy en kenden malkanderen al voré door dagelickſchen omme-gangh: ſulcx dat niet geſeyt en kan werden, dat oock de ſelve alleen ſich op de uyterlicke ſchoonheyt verlieten, daer van in verre nae ſoo veel niet en wert gehouden als ghy en meeſt al de jonge lieden doen. Onder andere komt my veel in den ſin een plaetſe van *D. Hieron. (in 2. cap. Malach.)* aldus luydende: *Devvijle* (ſeyt hy) *dat ghy vruchtbare vrouvven hebt, en dat ghy u vermakelickheyt ſchept in de kinderen by de ſelve gevvonnen, vvaerom doch ſchoonheyt geſocht, die voor de hoeren en lichte koyen bequaemer is als voor wettige huyſvrouwen?* En waer mē vā ſchoonheyt by de rechtſinnige koomt te ſpreken, ſoo vint men dat dit woort in 't gemeen vaſt wert gheſielt, dat de ſchoone vrouwen veel hooveerdigh en trots zijn, datſe gevaerlick zijn voor hare mans, datſe verdacht zijn in hare

hare eerbaerheyt, als in 't ooge ſpelende van alle man: datſe veroorſaeckt onmatigheyt in 't gebruyck van 't houwelicx bedde, het welck veel ongelegentheden aen ziel ende lichaem placht in te brengen, daer van ick hier niet breeder voor als nu en ben geſint te ſpreken.

7. PHI. Men ſegge wat men wil, ſchoonheyt in een vrouwe is een groote gave: en wat de onheylen aengaet daer ghy van ghewaeght, ick hebbe gheleſen, dat yemant die hem vergeet met een vrouwe die ſchoon is, ſoo grooten ſonde niet en begaet als die hem verloopt by een die miſmaeckt is. *Baſianus in. c. 14 quæſt. 6. Iohan. And. in. c. ea quæ fiunt. col. 2. de reg. jur. in 6. & alij.*

SOPH. En wat redenen zijn daer toe, lieve Philogame? daer men wel veel redenen voor het tegen-deel ſoude konnen in brengen.

PHI. Hoe, weerde Sophroniſçe, iſſet niet ſeker dat yemant die door ganſch krachtige aen-drijvinge tot ſonde verruckt wert, minder quaet doet, als de gene die alleen met ghemeene en ſlechte bekoringe wert vervoert? *Ick ſal even ſoodanigen minder een overſpeelder heeten* (ſeyter een oudt-vader) *die ſich by een koninginne of princeſſe ontgaen heeft, als die door een ſlechte ſloir tot een val is ghebracht ghevveeſt.* Een ſchoone vrou en een gheſcheurt ſchortekleet heeft veel aenſtoots, ſeydt het ſpreeck-woort: en dien volgende dunckt my met de reden meer over een te komen, dat die minſt ſondight die door de meeſte aen-drijvinge is vervoert geweeſt; het welck ontwijffelick meer door een ſchoone, als miſmaeckte ofte anderſins geen aenlockende gedaente wert gedaen: en ick en houde het ghevoelen van ſekeren biecht-vader niet vreemt, die aen een jonge nonne vergevinge van hare ſonde toeſtont, nae dat de ſelve in haer biechte verklaert hadde, dat ſy haer verloopen hadde in de maent van Mey, onder een bloeyenden boom, met een jongh en fris edelman, en dat de ſelve geen vergevinghe en wilde toe-ſeggen aen een oude bagijne, die haer hadde laten miſbruycken in de winter-tijt, onder een dorren boom by een vervallen kercke, en dat door een ouden kaeſ-jager van hare gebuerte. Want ſigh in het eerſte geval te verloopen, hadde (boven 's menſchen aen-geboren ſwackheyt) groote aendringinge: ende in 't tweede ſigh te vergeten, was als tegens wint en ſtroom op te dringen, ende met opſet quaet te doen. Van gelijckē ſoo meyne ick, dat ſoo yemant ſigh ontgaet in dronckenſchap, by gelegentheyt van eenigē uyt-muntenden goedē wijn die hem geſchoncken wert, minder miſdoet als yemant die ſigh verſuypt in alderhanden ſlechten dranck; het eene komende door verlockinge van ſoo een aengenamē dronck, het andere uyt enckele ſletterije, ofte, om beter te ſeggen, uyt puere beeſtigheyt.

SOPH. Ghy weyt hier al wat breet, Philogame, en ick ſoude u in tegen-deel wel in bedencken derven geven, als yemant uyt den regel wil gaen om hem en eenigh ſchepſel te miſbruycken, offet niet beter en minder quaet en is, een ſlecht als een uyt-nemende ende goet maeckſel daer toe te miſbruycken. Als de knechts van een groot en rou huyſ-geſin te ſamen rouſmouſen, iſſet niet beter datſe malkanderen een ſlecht aerden vat naer het hooft werpē, als eenigh ſonderlingh en naeukeurigh ſtuck huyſ-raets van outs in 't geſlachte bekent? Maer dit ſoude ons af-leyden van ons voor-genomen wit, dat is, of men in't verkieſen van ſyn partuyr, ſoo grooten werck behoort te maken van de ſchoonheyt? ende daer toe veel geſeyt konnende werden, wil ick dit alleen nu brengen by 't gene op andere gelegentheyt hier van is geſproken: te weten, dat ick met bondige redenen nae de kunſte van reden-kavelinge, u vaſt kan ſtellen, dat de gene die een ongedaene ofte miſmaeckte vrouwe trouwen, beter doen als die ſich met een uyt-nemende ſchoone komen te verſellen.

PHI. Dat is een wonder-reden in mijn oiren; dies verwachte ick van u hoe ghy dat ſult vaſt maken.

SOPH. Voor eerſt ſoo en ſal ick geen ſwarigheyt maken u toe te ſtaen met de lief- 8.
hebbers van de ſchoonheyt, dat een man meer vermakelickheyts kan hebben van een ſchoon als van eē miſmaeckt vrou-menſch: maer ick woude die ſelve lief-hebbers wel eens gevraeght hebben, of het niet beter en is noyt vrolick ende geluckigh geweeſt te zijn, als de vreught ende gheluck (van de welcke men te voren in 't beſit is geweeſt) wederom plotſelick te verlieſen? Voorwaer indien de ſelve de reden plaetſe willē geven, ſy ſullē ſulcx ſonder tegen-ſpreken toe-ſtaen; dewijle by alle wijſe wert geoordeelt, dat het eene van de grootſte ongelucken is, geluckigh te zijn gheweeſt. *'Tis dragelicker*

(ſey-

(ſeyter een van de wijſen) *niet te verkrijgen, als verkregen hebbende vvederom te verlieſen.* En dat vaſt gheſtelt zijnde, ſoo koomter by een tweede point, dat mede by de ſelve niet en is te ontkomen: te weten, dat de gene die hare vermakelickheyt hebben in ſchoone vrouwen, de ſelve ſeer weynigh tijts in dat waeſjen konnen gebruycken. Het ſchoonſte bloemtje ſchier ſoo haeſt het ſelve gepluckt is, ſoo iſſer alreede een groot deel van ſynen glans vergaen. Het ſelve van vrouwen te ſeggen en ware niet buyten redenē; ſoo teer, ſwack en verganckelick is al dat men onder ons ſchoonheyt noemt: een koortſe, een geſwel, jae een puysje kan de lieffelickheyt daer van doen verlieſen. En ick bid u, ſiet eens met een geſont ooge aen den ſtaet van een ſchoone vrijſter, en in hoe enge palen al die ſoete lieffelickheyt (als 't al ten beſten gaet) beſloten is, en hoe ras die verſlenſt, verſlonſt, en verdort is. Begintſe te ghebruycken tot haer twintigh jaren of daer ontrent (want eer en heeftſe hare volheyt niet) na de vijf, jae ick derf ſeggen na de drie-en-twintigh jaren en iſſer noyt vrouwe ſchoonder geworden, maer is van die tijt aen (oock buyten geval van ſieckten ofte andere ongevallen) gedurighlick af-gegaen, en in haer lieffelickheyt vermindert: en boven allen deſen ſoo zijn alle wereltſche dingē van dien aert, datſe terſtont door het gebruyck vervelen, en als tegens worden. Rijcke lieden hebben veeltijts maer acht of thien dagen haer luſt in een ſchoon getapiſſeerde kamer; want als het ooge ſulcx maer eens gewent en is geworden, ſoo is dat ſchoon geſichte, nu als in een gewoonte verandert zijnde, geheel onluſtigh geworden. Men wort oock moede taerten en paſteyen te eten, ſeyt de Franſman: en de lieffelickheyt van de ſomer ſelfs ſoude ons terſtont vervelen, ſooſe langer bleef duren alſſe gemeenlick doet. *Tiraq. ad. l. 2. connub. nu. 14.* En om niet langer te weſen, ſoo ſiet ghy mijn beſluyt: te weten, dattet nutter is, alleen om de redenen wille voren verhaelt, een vrouwe van een miſmaeckt, immers van eē middelbaer gedaente, ten wijve te nemen, als eene van uyt-nemende ſchoonheyt: en dat alles houde ick ſonderlinge plaetſe te moeten grijpē ten opſiene van geleerde lieden, ofte immers die haer werck maken van veel met boucken omme te gaen: want daer en wert niet een ſoo grooten beletſel gevonden voor luyden van letteren als een ſchoone vrouwe. Een groot rechtſ-geleerde eertijts gevraeght ſynde, waerom hy nu getrout zijnde niet ſoo veel tijts en vlijts en beſtede ontrent ſyn beroup, als te voren? hy antwoorde, vermits ick een vrouwe getrout hebbe. En daer tegens geſeyt zynde, dat *Socrates* mede getrout is geweeſt, maer dat hy dies niet tegenſtaende niet af en liet ſyn neerſtigheyt in de Philoſophie te doen, als te voren. *Xantippe* (ſeyde de doctor) was norts en onvriendelick, en daer en boven (ſoo ick meyne) oock leelick; maer de mijne is vriendelick, en ſchoone.

PHI. Ick ben te grooten lief-hebber van de ſchoonheyt, om langer tot haren nadeel te hooren ſpreken; hoe-wel ick in twijffel ſtelle, of het leſte by u verhaelt tot harer nadeel is, dan niet. Doch hoe het zy, laet ons komen tot de naeſt-volgende geſchiedeniſſe.

SOPH. Mijn ſaken roepen my nu elders, jongelingh: oock ſoo hebbe ick het volgende trou-geval onlangs door-leſen, en mits de ſelſaemheyt van het ſelve wel rijpelick daer op gelet. Ghy leeſt het by u ſelven: ende als wy den anderen wederom by gelegentheyt ſullen komen te beſoecken, ſoo willen wy van die vraegh-ſtucken daer uyt ontſtaende naerder ſpreken, ſoo het u ghevalt.

PHI. Vwen voor-ſlagh vinde ick goet, weerde man, en gae my van nu af aen daer nae ſchicken.

SOPH. Doet ſoo, Philogame, ende vaert wel.

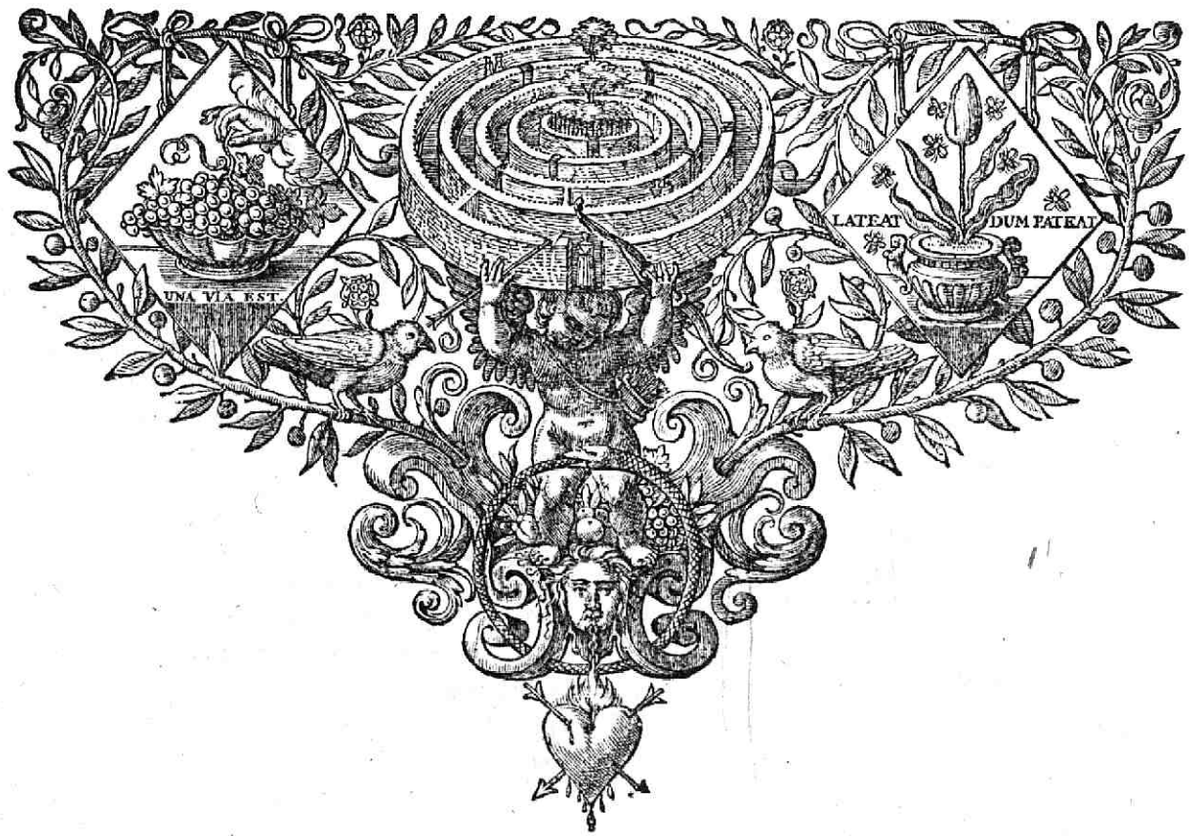
UNA VIA EST.
LATEAT
DUM PATEAT

Selſaem Trou-geval
TVSSCHEN
EEN
SPAENS
EDELMAN,
ende een
HEYDINNE;

Soo als de ſelve edelman, ende alle de vverelt doen geloofde.

DAer is een ſelſaem volck genegen om te dvvalen,
Gedurigh om-gevoert in alle vreemde palen,
Dat (ſoo het ſchijnen magh) als in het vvilde leeft,
Maer des al niet-te-min ſyn vaſte vvetten heeft.
Het laet ſigh over-al den naem van heydens geven,
En leyt, al vvaer het koomt, een vvonder ſelſaem leven;
Het roemt ſigh dattet vveet uyt yders hant te ſien,
VVat yemant voor geluck of onheyl ſal geſchien.
Maiombe vvas het hooft van deſe rouvve gaſten,
Die ſtaegh op haer bevel en op haer dienſten paſten,
Sy vvas loos, vals, doortrapt, en ſlim in haer bejagh,
Soo veel als eenigh vvijf op aerden vveſen magh;

De l'origine des Egiptiens, autrement Bohemiés, *vide* Eſt. Paſquier des Recherches de France *lib. 4. cap. 17.* Et de horum Chiromantia lib. 7. cap. 39. Itē Camerar. part. 1. Meditat. hiſtoric. cap. 17.

Sy

Sy quam veel tot Madril of in de naeſte ſteden.
VVant mitſe kluchtigh vvas, ſoo vvertſe daer geleden.
Sy had in haer gevolgh al menigh gau verſtant,
Soo datſe gunſt en hulp by al de jonckheyt vant.
Sy ſtal eens ſeker kint te midden opter ſtraten,
Dat uyt een edel huys daer eenſaem vvas gelaten,
Het vvas een aerdigh dier, maer jongh en vvonder teer,
En 't is maer tvvee jaer out, of ſlechts een vveynigh meer.
De meyt, vviens ampt het vvas hier op den dienſt te paſſen,
Die gaf de buert een praet, en liet het vvicht verraſſen:
Maiombe vvas verblijt, niet om het geeſtigh kint,
Maer datſe rijck gevvaet ontrent ſyn leden vint.
Sy geeft haer metten buyt in onbekende vlecken,
En vvaer het onguer heir genegen is te trecken.
Doch vvat de moeder ſocht, en vvaer de vader ſchreef,
Men hoort niet hoe 't haer gingh, of vvaer het meyſje bleef.
Hoe nau daer vvort gevraeght, hoe nau daer vvort vernomen,
Men vveet niet vvat geval het kint is over-komen:
VVaer dat men immer ſont, of vvaer men vragen kan,
'T is al om niet gepooght, geen menſch en vveter van.
Maiombe liet het kint verſcheyde dingen leeren,
VVaer mede dat het mocht ſyn teere jeught vereeren,
Eerſt ſingen na de kunſt, oock ſpringen op de maet,
En vvat na 's lants gebruyck een vrijſter geeſtigh ſtaet.
Het kint vvaſt ondervvijl, en leerde vreemde ſaken,
En grepen na de kunſt, en veelderhande ſpraken,
En ſelſaem hant-geſpel, en ick en vveet niet vvat,
VVaer van ſchier niet een menſch de rechte gronden vat.
Het vvas van ſchoone vervv, en vrolick in het vveſen,
Daer is een diep vernuf in ſyn gelaet te leſen:
Het had een vvacker oogh, en ſvvart gelijck een git,
Syn aenſicht even-vvel is uyter-maten vvit.

Het

Het kon ſyn friſſche jeught, ſyn vvel-gemaeckte leden
Tot alderley gedans en alle ſpel beſteden;
In vougen dat het volck, en vvie het maer en ſagh,
Sigh van het aerdigh dier als niet verſaden magh.
Noch kan de jonge maeght geen kleyne luſt vervvecken,
Als ſy met haer geſangh de ſinnen vveet te trecken:
Men vint dat hare ſtem een yders herte ſteelt,
VVanneerſe maer een reys een aerdigh deuntjen queelt.
Maer des al niet-te-min ſy vvil geen vuyle dingen,
Sy vvil geen dertel jock, geen ſlimme rancken ſingen;
Haer mont is vvonder heus, haer oir en ſinnen teer,
Al vvat oneerlick luyt en ſinghtſe nimmermeer.
Des heeftſe by haer volck ſoo veel ontſagh gekregen,
Dat ſy het menighmael geleyt in beter vvegen:
En ſchoon dat hun de mont tot vuylheyt is gevvent,
Men hoort geen dertel vvoort als ſyder is ontrent.
En of oock al het rot tot ſtelen is genegen,
Sy ſtraft het vuyl bejagh en iſſer heftigh tegen:
En mits ſy vvonder veel met ſangh en ſpelen vvint,
Soo is Maiombe ſelfs tot ſpelen niet geſint.
Doch ſooder eenigh dingh byvvijlen is genomen,
Sy doetet aen den dagh en voor de lieden komen;
Maer al door ſneegh beleyt en met een looſen vont,
Soo datter niet een menſch en vveet den rechten gront.
Sy riep een van den hoop, en liet hem veerdigh draven,
En liet, vvat yemant ſtal, in eenigh velt begraven,
En dat of by een boom, een hooght of kromme bocht,
Ten eynde men het pant by teyckens vinden mocht.
En vvertſe dan gevraeght op 't gunter is geſtolen,
En vvie het heeft ontvremt, en vvaer het is verholen,
Soo maecktſe voor het volck een vvonder vreemt verhael,
In vvoorden ſonder ſlot in onbekende tael.

Maer ſeyt dan op het leſt, dat onder gene linden,
Of aen den naeſten bergh het goet is uyt te vinden:
En als men dan het kraem daer uyter aerden track,
Soo vvaſt dat al het lant van hare vvonders ſprack.
Doch ſy vviſt boven al haer ſaken aen te leggen,
Om aen de loſſe jeught geluck te konnen ſeggen;
Het ſchijnt dat ſy den gront van alle zielen kent,
En ſchier vvat yder menſch in ſyn gedachten prent.
Sy vviſt al vvatter loopt op in de hant te kijcken,
En hoe dat yemants aert kan uyt het vveſen blijcken,
En vvat een kleyn, een groot, een puntigh hooft beduyt,
En vvat men uyt een oogh of ander lidt beſluyt.
Oock uyt den neus alleen ſoo kanſe gronden trecken,
VVaer heen dat yemants luſt of gulle ſinnen ſtrecken;
VVant iſſe plomp, of ſcherp, of hoogh, of bijſter plat,
Sy heeft van ſtonden aen ſyn aert daer uyt gevat.
Sy vviſt als op een draet, nae mate van de jaren,
VVat yder over-koomt en plagh te vvedervaren,
En vvat een teere maeght in haer gevvrichte voelt,
En vvat een jonge vvulp ontrent den boeſem vvoelt.
Sy vveet (gelijck het ſchijnt) de gangen van de ſterren,
VVaer in het klouckſte breyn by vvijlen kan vervverren:
Sy vveet en vvat de ſon en vvat de mane dreyght,
En vvaer toe ſigh het jaer en al den hemel neyght.
Een vvie haer openbaert vvanneer hy is geboren,
Dien vveetſe by gevolgh ſyn leven na te ſporen:
Nu ſpreeckt ſe vvonder breet van druck en ongeval,
En offer yemant arm of machtigh vverden ſal.
Sy vveet den leven-ſtreep in yders hant te vvijſen,
Daer uyt een vremt gevolgh en groote dingen rijſen;
VVant is de linij recht en ſonder krommen tack,
Soo roemtſe ſtage vreught en nimmer ongemack.

Maer

Maer valtſe dickmael ſcheef en in verſcheyde bochten,
Soo vvort hy dien het raeckt met drouſheyt aen-gevochten.
Indienſe ſomtijts rijſt, en dan eens neder koomt,
Soo dienter voor gevvis een ſvvaren val geſchroomt.
Sy gaet hier bijſter hoogh, ſy kent een yders vveſen,
Sy kan oock rijcken ſelfs uyt hant of vingers leſen:
En ſomtijts groot verlies, en ſomtijts grooten ſchat,
En ſomtijts vvel een galgh, of oock een ſchendigh rat.
Sy vvijſt een vrijer aen, vvanneer hem ſtaet te paren,
Een vrijſter offe veel of luttel heeft te baren,
En offe by den man ſal vveſen liefgetal,
Dan of hy buyten haer ſyn luſt gebruycken ſal.
Dit meynt ſchier al het volck alſoo te moeten vveſen;
Soo dat haer laegen naem ganſch hooge vvas gereſen,
En al vermits ſy breet in deſen handel vveyt,
En van het naer geheym ſoo klare reden ſeyt.
Genaeckt men eenigh dorp daer vveetſe flucx te vragen,
Hoe ſigh in haer bedrijf de meeſte lieden dragen,
En vvie ſigh daer ontgaet in luſt of dertel bloet,
Doch meeſt vvat over-al de loſſe jonckheyt doet.
En als ſy gaſten vint daer yet op valt te ſeggen,
Soo vveetſe na de kunſt haer ſaken aen te leggen;
Sy maeckt aen yder menſch ſyn feylen openbaer,
Als of uyt ſyn geſicht het quaet te vinden vvaer.
VVat ſy van yemant vveet dat veynſt ſy als te leſen
Of uyt het oogh alleen, of uyt het ander vveſen:
En dit noch altemael met ſoo een gauvven ſtreeck,
Dat oock de ſneeghſte man vervvondert ſtont en keeck.
Als haer een juffer vraeght, vvat man haer ſtaet te trouvven,
Sy kan het nieuſgier volck ganſch aerdigh onderhouvven;
Sy ſpreeckt als door een vvolck en noyt met open mont,
En al haer ganſch beleyt dat heeft een looſen gront.

Hoe oyt de ſake valt ſy kan het al verdrayen,
Sy kan de gauſte ſelfs met ſchijn van reden payen;
En alſſe dan een reys de rechte gronden treft,
Dan iſſet dat men haer tot in de lucht verheft.
Men hielt dat ſy geſtaegh een geeſt met haer geleyde,
Die haer als in het oir verholen dingen ſeyde:
En mits dit al geſchiet door ſoo een jonge maeght,
Soo iſſet dat het ſpel hun des te meer behaeght.
'T geviel om deſen tijt dat in dien eygen lande
Een jongh een aerdigh dier door jeught en liefde brande,
En hy die haer het breyn en oock den geeſt beſat,
VVas even als de maeght met hare min gevat.
Maer daer en vvas geen raet om oyt te mogen paren,
Vermits ſy niet gelijck in goet of ſtaet en vvaren;
De juffer is te rijck, als maer een eenigh kint,
Soo dat haer drouve vrient voor hem geen troоſt en vint.
Giralde lijckevvel die bleef tot hem genegen,
En is om ſynent vvil als ſieck te bed gelegen;
Maer ſeyt het niet een menſch vvat haer van binnen ſchort,
Soo datſe menighmael veel drouve tranen ſtort.
Of ſchoon een ander lacht, ſy kan geen vreughde rapen,
Sy kan haer in den nacht niet geven om te ſlapen,
Sy klaeght, en (ſoo het ſchijnt) ſy voelt geſtage pijn,
En deſen onverlet ſy vvil geen medeçijn.
Haer vader niet-te-min die liet een doctor halen,
Maer die gingh even-ſtaegh als in het vvilde dvvalen;
Hy vveet niet vvatter ſchort, hy vveet niet vvat te doen,
Hy vveet voor hare quael geen ſap of heylſaem groen.
Hy ſtaet als buyten ſpoor, en is geheel verlegen,
En al vvat hy begint dat zijn bekaeyde vvegen:
Dies ſeyt hy, dat het quaet een langer tijt behouft,
En, ſiet, hier is het huys ten hooghſten in bedrouft.

Iuyſt op dien eygen tijt ſoo quammer Preçioſe,
Op datſe daer ontrent een goede plaets verkoſe
Voor haer, voor haer gevolgh, en voor het ganſche rot;
Dies vvortſe veel geſien ontrent het naeſte ſlot.
De vrouvve van het huys, bevvuſt van hare ſaken,
VVou door het aerdigh dier haer dochter vvat vermaken;
En daerom ſentſer om, en leytſe voor het bedt,
En ſeyde: Niemant vveet vvat deſe vrijſter let.
Ghy ſiet eens vvat haer ſchort, en ſoo ghy vveet te ſeggen
Hoe vvy dit ſelſaem ſtuck behooren aen te leggen,
Mijn gunſte, ſoete maeght, die ſal u zijn getoont,
En ghy van mijner hant ten hooghſten zijn geloont.
Daer vingh het geeſtigh dier de vrijſter aen te ſpreken
Met vvonder ſoet beleyt en ongevvoone ſtreken,
Het queelt een geeſtigh dicht, het ſpeelt een aerdigh liet;
Maer vvat het immer doet ten baet de ſiecke niet.
Als dit Conſtançe merckt ſy gaet ſigh naerder ſetten,
Sy gaet in meerder ernſt op alle dingen letten,
Sy bid dat al het volck vvil uyt de kamer gaen,
En ſprack de ſiecke maeght in deſe vvoorden aen:
Ey lieve ſegh een reys (ick dien het toch te vveten)
Hebt ghy ontijdigh freuyt of harden koſt gegeten,
Of is u ſvvacke maegh met ſuycker overlaſt,
Of hebje by geval te langen tijt gevaſt?
Of is u 't lijf verdraeyt van op de jacht te rijden,
Of door een harden val gebracht in bitter lijden?
Of is u bloet verhit door al te langen dans,
Of hebje laet gevvaeckt ontrent de maeghde-krans?
Of iſſer yet verſtopt in uvve teere leden,
Daer van ghy die het lijt alleen verſtaet de reden?
Of iſſer yet verſtelt in uvven teeren ſchoot?
Een maeght magh aen een maeght vvel ſeggen haren noot.

Spreeckt ront gelijck het dient van u verholen vveſen,
Ghy ſult door mijn behulp in korten zijn geneſen;
Ick vveet vvat aen de jeught by vvijlen kan geſchien,
En ſchoon al ben ick jongh ick hebbe veel geſien.

Giralde ſeyde neen op al haer ſnege vragen,
Dies gaet Conſtançe voort en opent nieuvve lagen;
Hoort (ſeytſe) kenje niet een hups en aerdigh quant,
De ſchoonſte van de ſtadt, jae van het ganſche lant.
Hebt ghy hem menighmael niet geeſtigh hooren praten,
Of door een gunſtigh oogh tot in het hert gelaten?
VVaerom doch ſoo geveynſt, dat ghy ſoo langen tijt
Hem in bedencken hout en niet te vvil en zijt?
Ey lieve, ſooje meent den vrijer oyt te trouvven,
En vvilt hem niet te langh in angſt en tvvijffel houvven.

Een

Een die ſyn tanden breeckt als hy een note kraeckt,
Diens vreught is niet te groot ſchoon hy de keerē ſmaeckt.
Giralde kreegh een blos, en vvert geheel ontſteken,
Als ſy dit geeſtigh dier van vrijen hoorde ſpreken;
En ſchoon ſy veynſen vvou, haer bloet is boven haer,
Dat maeckt haer innigh hert ten vollen openbaer.
Haer geeſt is op den loop, haer pols begon te jagen,
En al met vreemt gevvoel van ongelijcke ſlagen.
Conſtançe vvederom: Nu ſie ick vvatter ſchort;
Ghy (vvat ick bidden magh) en doet u niet te kort.
Spreeckt ſoo de reden eyſcht, en laet u moeder vveten,
VVat voor een edel geeſt u ſinnen heeft beſeten.
VVant hoe ghy langer ſvvijght, en meer u ſieckte deckt,
Hoe dattet uvve jeught tot grooter hinder ſtreckt.
De ſiecke vrijſter ſucht, en al haer leden beven,
Haer ſinnen even-ſelfs die vvorden om-gedreven,
Nu ſie ick (ſprack de maeght) vvat kunſt en vvijſheyt doet;
Ghy vveet, gelijck het blijckt, den gront van mijn gemoet.
Des vvil ick nu voortaen in geenen deel verſvvijgen,
VVaer na te deſer uyr mijn jonge ſinnen hijgen.
VVat dienter meer geveynſt? ick ben van liefde kranck,
En dat heeft nu geduert vvel ſeven maenden lanck.
VVilt dit nu met beleyt mijn ouders openbaren,
En raet hun acht te ſlaen op mijn bedroufde jaren.
VVant ſoo ick dien ick min niet haeſt genieten magh,
Soo is de gront geleyt van mijnen leſten dagh.
My ſal geen ſpruyt, of kruyt, geen ſap, of pap geneſen;
Ick ſal begraven zijn, ick vvil begraven vveſen,
Indien ick niet en krijgh hem die mijn hert bemint,
En ſonder vvien mijn ziel geen ruſt op aerden vint.
Terſtont na dit geſpreck ſoo ſtortſe duyſent tranen,
Die met een ſtage veur haer teere vvangen banen.

Con-

Conſtançe trooſt de maeght, en geeft haer goede moet,
En ſtremt, door ſoet geſpreck, haer gullen tranen-vloet.
Hier op is, des verſocht, de moeder in-gekomen,
Die had tot haer behulp een doctor met genomen;
Conſtançe gaeter by, maer trat bezijden af,
Daer ſy haer met beſcheyt het ſtuck te kennen gaf.
Het ſpeet de medeçijn, dat ſy de rechte gronden
Van deſe maeghde-quael had kunſtigh ondervonden;
Te meer, vermits hy vveet dat oock de klouckſte man
Dit uyt geen herte-ſlagh of ader voelen kan.
Maer als hy in geſpreck met haer began te treden,
Doen gingh Conſtançe ront, en gaf hem deſe reden:
Een maeght van achtien jaer, af-keerigh van genucht,
Die veeltijts ſonder ſlaep geheele nachten ſucht,
Die, als men ſlechts begint van vrijers yet te ſpreken,
Verandert in gebaer, en laet haer vvoorden ſteken,
Die ſtaegh vvil eenſaem zijn, en nimmer uyt en gaet,
En, ſchoon al iſſe jongh, het ſoet geſelſchap haet,
Die geel en deerlick ſiet, en leeft als ſonder eten,
VVat ſoo een vrijſter ſchort dat heb ick vvel te vveten;
Ick ſegge, dat geen ſalf haer oyt geneſen kan,
Maer dat haer ſtil gebreck vereyſt een ruſtigh man.
Hier by koomt dat ick ſie haer oogen in-geſoncken,
Maer vierigh even-vvel, gelijck als helle voncken,
Haer pols gevveldigh ras, haer vvater bijſter root.
Hoe? kan dit anders zijn als enckel minne-noot?
Voor my ick ſtel het vaſt. ghy mooght het overleggen,
V dochter even-ſelfs ſal u de vvaerheyt ſeggen,
Soo ghy haer recht bevraeght; vvant, na haer ſaken ſtaen,
De noot die roept om hulp, daer is geen veynſen aen.
De doctor laet de ſpijt, na deſe vvoorden, varen,
En prijſt het rijp verſtant in ſoo onrijpe jaren;

Soo

Soo dat hy naderhant haer niet als eer bevvees,
En met een vollen mont haer ſnege vonden prees.
Of nu het liſtigh dier yet van den handel vviſte,
Dan of het na de kunſt en ſchijn van reden giſte,
En ſtel ick niet te vaſt; doch hoe het immer vvas,
De vrijſter kreegh een man, en hare koorts genas.
Soo haeſt de jonge maeght haer vont te zijn geneſen,
Soo vvou ſy metter daet beleeft en danckbaer vveſen,
Sy let hoe 't heydens volck ganſch ſober is gekleet,
En 't is haer teere jeught een innigh herten-leet.
Sy ſprack haer moeder aen: Van yemant gunſt ontfangen
Doet ſtracx een billick hert met alle vlijt verlangen
Om vveder-gunſt te doen. Vrou moeder, 't is bekent
In vvat een drouven ſtant mijn ziele vvas belent;
Nu ben ick (Gode lof) geſont in al de leden,
Ghy toont een danckbaer hert, dat leert de vvijſe reden;
Dit heir is vvonder naeckt, ghy kleet het ſchamel rot,
Dat ſal haer dienſtigh zijn, en lief aen onſen God.
Voor al en dient by ons de vrijſter niet vergeten
Die u van mijn verdriet de gronden leerde vveten.
Indien ick yet vermagh, ſoo vveeſt toch hier beleeft;
Al vvie den naeckten kleet ontfanght meer als hy geeft.
De moeder vvederom: Dit zijn ganſch rouvve menſchen,
Die om geen prachtigh kleet, en min om rijckdom vvenſchen;
Sy dvvalen evenſtaegh, dat is haer oude vvet,
Het gelt dient haer tot laſt, een kleet maer tot belet.
Dus ſchoon ick haer een kleet vvou om de leden hangen,
Ick houdet voor gevvis men ſoudet niet ontfangen.
Ké moeder, ſeyt de maeght, ghy zijt my vvat te taey,
Ey lieve, ſchenckſe vvat al vvaret enckel baey.
Laet haer doch uvve gunſt om mijnen t'vvil vervverven,
En laet my des te min vvanneer ghy koomt te ſterven;

De moeder lougher om, en prees de goede ziel,
Maer ſoo dat van de gift of niet of vveynigh viel.
Als yemant naer een quael bekoomt ſyn vorigh vveſen,
En dat een jonge vvulp van krevel is geneſen,
En dat een ſchippers gaſt ſigh op het drooge ſiet,
Dan ſmelt een danckbaer hert vvel licht tot enckel niet.
Giralde lijckevvel, nu onder echte vvetten,
Beſchonck het geeſtigh dier met hondert piſtoletten,
Eẽ bruyt-ſtuck voor dẽ dienſt. Daer lough het gierigh vvijf,
En vont in dit verhael een aerdigh tijt-verdrijf.
Dit maeckt de jonge maeght vermaert in alle ſteden,
Mits ſy de vrijſters kent tot in haer diepſte leden,
En 't bracht aen 't ganſche rot geen kleyne baten in;
VVant daer Conſtançe quam daer vvaſſet al gevvin.
Maiombe die ſigh liet haer beſte-moeder noemen,
En laet geen vreemde mans ontrent haer nichte komen,
Sy neemt haer evenſtaegh met al de ſinnen vvaer,
En vvaer de bende reyſt, ſy ſlaept benevens haer.
Daer vvas ontrent Madril een buyten-hof te vinden,
Bevrijt met boom-gevvas van alle ſture vvinden,
Hier viel om deſen tijt een openbare feeſt,
En daer bevvees de maeght haer uytgeleſen geeſt.
Daer is een prijs geſet voor die met aerdigh ſingen,
Daer is een prijs geſet voor die met luchtigh ſpringen
Sou ſvveven boven al; en 't is de ſnege maeght
Die aen het nieuſgier volck in beyde meeſt behaeght.
De knopjens van yvoir die aen haer vingers vvaren,
Gaen boven alle ſpel en boven alle ſnaren;
VVant alſſ' haer ſoete ſtem en raſſe vingers roert,
Soo vvort al vvie het hoort door luſten om-gevoert.
'T en is door geen geſpreck de menſchen uyt te leggen,
'T en is (na mijn begrijp) met vvoorden niet te ſeggen,

Dit is een ſeker hant-gheſpel in Spaengjen ghebruyc-kelick, daer onder met eene na de mate wert geſongen.

VVat

VVat ſchoonheyt al vermagh. De kunſt is liefgetal,
Maer koomter ſchoonheyt by ſoo gaetſe boven al.
Daer vvas om deſen tijt een ridder in den velde,
Die meeſt het kleyne vvilt met ſnege bracken quelde:
En t'vvijl hy in de jacht ſigh al te beſigh hout,
Soo raeckt hy buyten ſpoor te dolen in het vvout.
Hy vveet geen jagers meer, hy vveet geen ſnelle vvinden,
Hy vveet in al het boſch ſyn pagjen niet te vinden:
Maer t'vvijl hy eenſaem dvvaelt, verneemt hy nevens hem
Een vvonder ſoeten galm, een onbekende ſtem.
Hy ſtaet een vveynigh ſtil tot by hem is vernomen
Van vvaer het ſoet geluyt tot hem vvas af te komen,
En daer op trat hy voort, en met een ſtillen gangh
Soo quam hy in het dal van vvaer men hoort den ſangh.
En mits hy tot de plaets nu dichte quam genaken,
Soo gaet hy door het loof een open ruymte maken,
Ten eynd' hy mochte ſien vvie in het naeſte gras
Soo vvonder aengenaem van ſangh en ſtemme vvas.
Tvvee vrijſters aen den bergh die pluckten verſche roſen,
Die ſy tot haer vermaeck uyt al de velden koſen,
En vvat ter zijden af, ontrent een groenen bocht,
Daer ſat een jonger maeght die roſe-kranſen vlocht.
Een vvijf van vreemt gelaet, geſeten aender heyden,
Dat quam (gelijck het ſcheen) het jonge rot geleyden;
En ſchoon ſy mede pluckt, of roſen over-draeght,
Soo heeftſe ſtaegh het oogh ontrent de jonge maeght.
En t' vvijl men beſigh is ontrent de verſche bloemen,
Vernam Don Ian het volck dat vvy heydinnen noemen,
En ſiet de jonge ſpruyt die in het groene ſat
Heeft op den ſtaenden voet hem door het oir gevat,
Hem door het oogh verruckt. hy ſiet haer geeſtigh vveſen,
En hoort haer ſoete ſtem, en heeftet bey gepreſen.

En t'vvijl hy ſtaet en dut en op de vrijſter ſiet,
Soo hieff ſy vveder aen, en ſongh een ander liet.

SChoon bloem-gewas, en edel kruyt
Van 's hemels dau gevoet,
En al wat uyter aerden ſpruyt,
Ghy wort van my gegroet.
Ick koom hier aen der heyden gaen,
Daer ſouck ick mijn vermaeck,
Ick gae op u mijn oogen ſlaen,
En 't ſchijnt dat ick ontwaeck.

Ick ſie mijn beelt in uwe jeught,
Dat my eerſt heden blijckt.
Ick ſchep mijn luſt uyt uwe vreught,
Vermits ghy my gelijckt.
V ſchoone verw en friſſche glans
Verçiert het ganſche velt.
En, naer het ſeggen van de mans,
Ben ick oock ſoo geſtelt.

Maer daer is noch een ander ſtuck,
Dat med' ons beyde raeckt;
Dat is dat ramp en ongeluck
Ganſch licht tot ons genaeckt.
Beſiet hoe ras een bloemtje ſterft,
En plat ter aerden ſijght:
Beſiet hoe licht ſyn glans verderft,
En dorre plecken krijght.

Beſiet hoe dat een friſſche roos,
(Ick meyn een jonge maeght)
Een die men onder duyſent koos,
En al de jeught behaeght,
Beſiet hoe licht een ſchoone blom
Verlieſt haer eerſten glans;
Schoon ſy was lief en wellekom
By alle jonge mans.

Wel roosjens, çierſels van het velt,
Kan dit alſoo geſchien?
En iſt met u alſoo geſtelt,
Soo dienter in verſien.
Maer ſegh wat kan u beter zijn,
Als datje wort gepluckt?
Niet door een bock of gortigh ſwijn,
Om ſoo te zijn verdruckt.

Maer om te zijn een hupſche kroon,
Ter eeren van de jeught.
Vw plucker tot een ſoete loon,
En tot een ſtage vreught.
En of u tijt is wonder kort,
Maeckt daerom geen getreur;
Want ſchoon een friſſche roos verdort,
Sy hout een ſoeten geur.

Wel nu wy ſtaen in eenen graet,
O çierſel van het wout,
Koom geef my doch van uwen raet
Die ghy voor ſekerſt' hout.
Moet oock mijn bloemtje t'ſyner tijt
Van yemant zijn gepluckt?
Iae, vryſter, ſoojet weerdigh zijt, *Pan.*
En ſoo het u geluckt.

Daer zijnder niet dan al te veel
Die ſtaegh ten toone ſtaen,
Sy bieden ons een groene ſteel,
Maer niemant wilder aen.
Daer ſweeft haer blat dan met den wint,
Als ſtof gemeenlick doet.
Ach 't bloemtje dat geen plucker vint,
Dat treet men met den voet.

Wel hoe! wat koomt hier voor geluyt *Pretioſa.*
Gereſen uyt het wout?
My dunckt hier ſit een ſlimme guyt
Gedoken in het hout.
Het mocht wel zijn de bocx-voet Pan,
Die woont hier in het groen.
Dat is van outs de rechte man
Om vrijſters leet te doen.

Wel lincker wie ghy weſen meught,
Ick bid u weeſt geruſt
Mijn bloem, mijn roem, mijn teere jeught
Is niet voor uwen luſt.
Ick wachte voor mijn beſte pant,
Tot trooſt van mijn verdriet,
Ick wachte vry een weerder hant;
Maer u en wacht ick niet.

Tervvijl hem dit gebeurt met vvonder groot vernougen,
Soo koomt de nachtegael ſigh by de vrijſter vougen,
En queelt daer uyte borſt met ſoo een bly geſchal,
Dat haer vermenghde ſtem verheught het ganſche dal.

De

De ridder onderdies gevoelt ſyn geeſt beroeren,
Tervvijl hy op de maeght alleen heeft ſitten loeren.
VVel of dit heydens kint (ſeyt hy met vollen mont)
Eens op ſyn hoofs gekleet voor ons ten toone ſtont,
VVaer ſou haer ſchoonheyt gaen? van ſoo een aerdigh vveſen
En is (gelijck ick meyn) in geenen tijt geleſen.
Hier op ſoo treet hy toe, en geeft hem by de maeght,
Die hy na ſyn gevolgh en na de jagers vraeght.
Sy, met een heus gelaet, ſeyt geenſins yet te vveten
VVaer ſyn geſelſchap is; maer daer te zijn geſeten
Ten eynde ſy een krans van groene kruyden vlocht,
Die haer dan op het feeſt tot çierſel dienen mocht.
Maiombe die alreeds den ridder had vernomen,
Begon van ſtonden aen voor hare nicht te ſchromen,
En maeckt haer daer ontrent, op datſe mocht verſtaen
VVat haer de ridder ſeyt, en hoe de ſaken gaen.
Conſtançe vvas begaeft met ſoo een aerdigh vveſen
Dat niemant haer gelaet genough en heeft gepreſen,
Daer vloeyt uyt haren mont ſoo aengenamen lagh,
Dat ſy de gunſte vvon van die haer maer en ſagh.
Haer zeden zijn beleeft, haer reden vvel gebonden,
Haer ſpraeck is enckel geeſt en niet als ſoete vonden;
In't korte, vvatſe doet en vvatſe neemt ter hant,
Dat toont een goeden aert en ongemeen verſtant.
De ridder onderdies ontſtelt door heete voncken,
Heeft op dien eygen ſtont het ſoet vergif gedroncken;
En daerom als hy vviſt vvie dat Maiombe vvas,
Soo is hy nevens haer geſegen in het gras:
Soo is hy met het vvijf in veelderhande reden,
En met Conſtançe ſelfs in langh geſpreck getreden;
Ten leſten berſt hy uyt: V ſchoonheyt, geeſtigh dier,
Vervveckt in mijn gemoet een vvonder ſelſaem vier.

Ick vvou, indien ick mocht, u trouvve dienaer vveſen,
En ſoo u dat beviel, ſoo vvaer ick haeſt geneſen,
Soo vvaer ick metter daet een ganſch geluckigh menſch,
En had door uvve gunſt mijn vollen herten-vvenſch.
Het vvoort is nau geſeyt, de ſoete Pretioſe
Die kreegh hier op een blos gelijck een verſche roſe,
Haer gramſchap en met een haer ſchaemte zijn vermenght,
Als haer beroert gemoet hem dus ſyn antvvoort brenght:
Heer ridder (naer ick hoor) ghy zijt vol hooffſche treken,
En hebt (naer ick vermoe) meer vrijſters uyt-geſtreken;
Ick vveet (als ghy een maeght om hare ſchoonheyt vleyt)
Ick vvetet, lieve vrient, al vvattet is geſeyt.
Ick vveet dat eens de vos bedroogh den ſlechten raven,
Als hy na ſpijſe ſocht om hem te mogen laven;
De raef had lecker aes en drough het in den beck,
Dit ſagh de looſe vos, en ſpeeld' hem deſen treck:
Hy ſeyt hem, Aerdigh dier dat geeſtigh vveet te ſingen,
En zijt van outs geleert in alle ſoete dingen,
Ey ſchenckt ons nu een reys een deuntjen na de kunſt,
Dat ſal ons heden zijn een teycken uvver gunſt.
De raef, eylaes verlockt met deſe troutel-reden,
Die vought ſigh om te doen gelijck hy vvas gebeden;
En mits dat hy den beck tot ſingen open ſtelt,
Soo viel het lecker aes te midden op het velt.
Dat greep de ſlimme vos, en ſonder langh te beyden
Begaf hy metten roof ſigh midden opder heyden,
Daer at en lough het dier, en al met vollen mont,
Tervvijl de malle raef bedrouft en eenſaem ſtont.
Ick ken (al ben ick jongh) den aert van 't liſtigh prijſen,
En vveet vvat ongemack hier uyt ſou mogen rijſen,
Ick vveet het vvatje ſoeckt, als ghy my gunſte biet;
Maer ſchoon ghy zijt de vos, ick ben de rave niet.

Ick ben een heydens kint veracht van alle menſchen,
Hoe kan u hoogh gemoet om mijn geſelſchap vvenſchen,
Als ſlechts op deſen gront, ten eynd' u geyle luſt
Tot oneer mijner jeught eens mochte zijn gebluſt?

Maer neen, gelooftet vry, geen man ſal my beleſen,
Dat ick in geyle luſt hem ſal ten dienſte vveſen.
Acht my voor die ghy vvilt, en dat ick vveſen magh,
Ick ben een vyandin van alle vuyl bejagh.
Dat ſal ick eeuvvigh zijn. vvel gaet dan elders jagen,
Voor u en is geen kans mijn eere vvech te dragen;
VVeet datter onder 't volck dat ghy voor heydens groet
Noch is een reyne ziel en onbevleckt gemoet.
Ghy dan, nadien ghy zijt genegen om te jocken,
Gaet naer het dertel hof, en ſtreelt de ſijde rocken,

Soeckt

Soeckt daer bequame ſtof voor u ongure vreüght,
En laet my 't edel pant van mijne reyne jeught.
Als 't vvijf op deſen toon de vrijſter hoorde ſpreken,
Heeft ſy haer peck-ſvvart hair een vveynigh op-geſtreken,
Als bly van dit geſpreck. Ey, ſeytſe, lieve vrient,
Hier is geen lichte koy die hooffſche linckers dient.
De joncker als verbaeſt van ſoo geſtrenge vvoorden,
Die hem als door het oir tot in het herte boorden,
Sagh op het fier gelaet van ſoo een jeughdigh dier,
En voelt te meer de kracht van ſyn invvendigh vier.
En naer hy ſonder ſpraeck een vveynigh heeft geſeten,
Soo laet hy ſyn beſluyt de ſtrenge vrijſter vveten,
En dat op deſen voet; hy treckt van ſyner hant
Een ringh, een rijck juvveel, een hellen diamant.
En ſeyt haer: Schoone maeght, ick ſvveere by mijn leven,
En by het ridderſchap my van den prins gegeven,
Ick ſvveere by het pant dat ghy voor oogen ſiet,
Dat u mijn trouvve ziel oprechte liefde biet.
'K en vvil u, ſchoone blom, niet als een by-ſit houvven,
Ick vvil u na den aert van onſe vvetten trouvven,
En tot een vaſt gemerck, ſiet daer een eeuvvigh pant,
Draeght dat tot mijnder eer aen uvve rechterhant.
Te midden in het vvoort ſoo biet hy Pretioſe
Een ſchoonen diamant. Sy, na een lange poſe
Het ſtuck in haer gemoet te hebben overdacht,
Heeft dus, met heus gelaet, haer antvvoort in-gebracht:
VVel joncker, na my dunckt, ghy ſchijnt het ſtuck te meenē,
Maer ghy ſult uvven ſtaet in my te ſeer verkleenen;
Ghy daerom letter op, eer dat ghy vorder gaet,
Hier dient niet in gegaen als met beſetten raet.
Maer noch al boven dat, ſoo magh ick niet vergeten
Dat u in dit geval is dienſtigh ōm te vveten,

En dat ick noodigh acht voor al te zijn gedaen,
Eer dat vvy tot beſluyt in deſen handel gaen.
Ghy moeſt tvvee jaren langh in ons geſelſchap leven,
En u aen onſe vvet ten vollen over-geven:
Ghy moeſt benevens ons gaen dolen achter lant,
By vvijlen ſonder gelt en ſonder eenigh pant:
Ghy moeſt u machtigh goet en uvve groote ſtaten,
Ghy moeſt u prachtigh kleet geheelick achter laten,
Ghy moeſt in volle daet, en niet in looſen ſchijn,
Een ſpot, gelijck als vvy, van al de vverelt zijn;
En dit al, goede vrient, om vvel te mogen letten,
Of nut en dienſtigh is u ſin op my te ſetten,
En med' aen d'ander zy, of my oock dienen ſou
Met u dit vry gemoet te binden aen de trou.
Siet dit is ons gebruyck, ick ſpreke ſonder veyſen,
Ghy, ſoo het u belieft, gaet op de ſake peyſen;
Dit moet de preuve zijn van uvve liefde, vrient,
Of anders ſtelt het vaſt, dat ghy my niet en dient.
Soo haeſt de ridder hoort het ſlot van deſe reden,
Hem rilt een koude ſchrick door al de ganſche leden.
Dies ſeyt hy: Dit ontvverp dat ghy hebt voort-gebracht,
Gaet verde, ſoete maeght, en dient te zijn bedacht.
Ick vvil met rijp beraet het ſtuck gaen overleggen,
En u in ronde tael mijn antvvoort komen ſeggen,
En dat te deſer plaets, en in dit eygen dal,
Soo haeſt de gulde ſon hier vveder ſchijnen ſal.
Daer mede breeckt hy af; vermits hy had vernomen,
Dat boven van den bergh ſyn jagers neder komen;
Die vvenckt hy metter hant; ſoo dat het ganſche rot
Met hem koomt af-gedaelt tot aen ſyn vaders ſlot.
Hier treet de ridder in, en, ſchoon dat al de knechten
Zijn beſigh op een ry de ſchotels aen te rechten,

Hy des al niet-te-min onthout hem van den dis,
Vermits hy, ſoo het ſchijnt, geheel onluſtigh is.
Hy ſluyt ſyn kamer toe, en gaet een vvijle treden,
Hy ſpreeckt tot ſyn gemoet, en al in loſſe reden,
En dus, en vveder ſoo, al ſonder vaſt beſluyt,
En berſt noch op het leſt in deſe vvoorden uyt:
Eylaes! vvat gaet my aen aldus te liggen mallen,
En op ſoo lagen plaets mijn oogh te laten vallen,
Mijn oogh, mijn dertel oogh, mijn ongetoomde luſt,
Die niet aen deſe kant en dient te zijn gebluſt?
Sal ick mijn edel huys, mijn ſtaet, en eere laten,
En met ſoo vuylen hoop gaen loopen achter ſtraten,
Gaen loopen door het rijck, en menigh ander lant,
Alleen maer uyt een tocht van geyle minne-brant?
Sal ick, een Chriſten menſch, tot heydens my begeven,
En leyden nevens haer een rou en beeſtigh leven?
Sal ick een macker zijn van deſen vuylen hoop,
Een ſmaet van onſen God, en van den reynen doop?
Sal ick mijn naeſte bloet tot mijnen haet vervvecken,
En door het ganſche rijck mijn voorſtel doen begecken?
Sal ick de ſchande doen aen mijn vermaerde ſtam,
Dat ick een heydens vvijf in mijn geſelſchap nam?
Dat ick, als tot een ſpijt van alle Chriſten-vrouvven,
Met ſoo een vuyl gebroet genegen ben te trouvven?
Neen neen, ô hoogh gemoet, en doetet nimmermeer,
Let op uvvs vaders huys en op u eygen eer.
Ghy houft voor u geen vvijf by dit geſpuys te ſoecken,
En maken dat het volck u trouvven ſal vervloecken.
Hier in decs rijcke ſtadt en in dit machtigh hof,
Daer is tot u gerief al vry bequamer ſtof.
Indien ghy zijt gepaſt met vvel-gemaeckte leden,
Koomt, als het u bevalt, maer uyt u huys getreden,

Daer vvoont de ſchoonheyt ſelfs, en dat in groot getal,
Daer u naeu-keurigh hert vernougen vinden ſal.
Indien ghy zijt vermaeckt met vvel en net te ſpreken,
En dat oock evenſelfs en ſal u niet ontbreken.
Indien ghy gelt begeert, of anders machtigh goet,
Ghy vint het even daer, en dan oock edel bloet;
Ghy vintet altemael, en vvatter is te vvenſchen,
Treckt maer u grilligh oogh van dees ongure menſchen,
Gaet kieſt dat u betaemt, en trout met uvvs gelijck;
Ghy vint tot u gerief het ganſche koninghrijck.
Maer vvat magh ick, och arm! mijn jonge ſinnen quellen,
En mijn ellendigh hert in deſe prangen ſtellen?
Ick ſie het klaer genough vvat dienſtigh is gedaen,
Maer vvie kan in de jeught ſyn tochten vvederſtaen?
Ick prijſe reyne tucht en alle goede zeden,
Maer ick en kan de luſt niet buygen na de reden:
Al ben ick met de jeught gedurigh in geſchil,
Ick vvorde vvech-geruckt oock daer ick niet en vvil.
Ick vvord', eylaes! vervoert, en ſchoon ick vvil het vveren,
Ick rake buyten ſpoor oock tegen mijn begeren.
Het vleeſch is vvonder ſterck, en 't is een deftigh man,
Die hier het velt behout en meeſter blijven kan.
Ick gae dan vvederom, ô ſchoone Pretioſe,
Mijn hert vermagh het niet dat ick een ander koſe;
Ick ben in dat gepeys te verre vvech geleyt,
Ick hael het vveder in al vvat ick heb geſeyt.
Soo haeſt u geeſtigh oogh, u ſoet en aerdigh vveſen
Koomt als een helle ſon in mijnen geeſt gereſen,
En dat ick ſie den glans van u beleeft gelaet,
Dan iſſet ſonder kracht al vvat u tegen gaet.
Geen menſch kan immermeer in deſen my beſchamen,
Als of ſoo ſlechten maeght my niet en ſou betamen,

En dat mijn grilligh hert hier ſonder reden malt,
Vermits mijn rouvve jeught hier in te lage valt.
Ey draeyt doch eens het oogh, en ſiet na d'oude jaren,
Het ſtuck dat ſal gevvis ſigh anders openbaren;
VVat iſſer doen ter tijt, vvat iſſer al bedocht,
Om by een geeſtigh dier te vinden dat men ſocht?
Iupijn, vvel eer geſeyt de grootſte van de goden,
Is uyt ſyn hoogen troon tot in het vvout gevloden,
En heeft daer aen-gedaen het vveſen van een ſtier,
Of van een vvilde ſvvaen, of ander ſelſaem dier.
Heeft niet Alcmenaes ſoon, die monſters had vervvonnen,
Den ſpin-rock aen-geveert, en als een vvijf geſponnen,
En vry al meer gedaen dat noyt een deftigh man,
Bezijden dit geval, ter eeren duyden kan?
Hoe menigh edel vorſt, een kroon gevvoon te dragen,
Is inder haeſt verruckt door heete minne-vlagen,
Niet door een hooffſche maeght, of groote koningin,
Maer, ick en vveet niet hoe, een ſloir een harderin?
Daer is, men vveet niet vvat, in onſen geeſt verholen,
En doet al menighmael de vvijſte lieden dolen,
Het brenght hen in den geeſt een aengename pijn,
En ſeyt: Dat Gode vought vvien kan het ſchande zijn?
Soo haeſt het groote licht de ſterren heeft verdreven,
Soo gaet de jongelingh ſigh op den vvegh begeven,
Hy vint het oude vvijf, hy vint de jonge meyt
Ter plaetſe daerſe bleef en daer het vvas geſeyt.
Hy viel, tervvijl hy gaet, in veelderley gedachten,
Die hem ſyns vaders huys vry hooger deden achten,
Die hem van nieuvven aen gaen brengen in den ſin,
Syn vremde dvveepery en noyt bekende min.
Dies valt hy in beraet, of hy ſal vveder keeren,
Dan of hy ſyn gemoet ſal laten overheeren;

En, ſiet, de reden vvan, de vremde liefde vveeck,
En, ſoo het ſchijnen mocht, ſyn eerſte luſt beſvveeck.
Maer juyſt in dit gepeys doen ſagh hy Pretioſe,
En ſcheen in haer gelaet gelijck de verſche roſe,
Oock ſchoonder alſſe plagh. Dies als hy nader quam,
Soo vvert van deſen roock terſtont een helle vlam.
Iuyſt ſoo gelijck een keers te voren eens ontſteken,
VVaer van dien eygen ſtont het leven is gevveken,
Indienſe maer een reys genaeckt een hellen brant,
Is op den ſtaenden voet in haren eerſten ſtant:
Soo vaert de jongelingh. Hy koomt tot haer getreden,
Hy ſeyt haer: VVeerde maeght, ick ſchenck u deſe leden,
Ick ben bereyt te doen vvat ghy bevelen ſult,
En vvatter komen magh te dragen met gedult.
Ick ben van nu bereyt u vvijſen aen te vangen,
Laet my terſtont een kleet van u geſelſchap langen;
Ick ſal om uvven t'vvil met blijdſchap onderſtaen
Dat nimmer edelman of ridder heeft gedaen.
Dit ſeyt hy, en terſtont began hy uyt te trecken
Al vvat ſyn edel lijf voor deſen plagh te decken;
Soo dat hy eer een uyr daer op den velde ſtaet
In als ſoo toe-geruſt gelijck een heyden gaet.
Stracx koomt het ganſche rot den man bevvellekomen,
En hy vvort onder hen als broeder aen-genomen;
Daer vvort ſyn hooft gevviet te midden in de ſchaer,
Maer al met naer geheym en vvonder vremt gebaer.
De naem die hem vvel eer vvas in den doop gegeven,
Om als een Chriſten-menſch voortaen te mogen leven,
VVort by hem voor het volck ten vollen af-geleyt,
Soo dat hy nu voortaen Andreas vvort geſeyt.
Een met een grijſen kop die quam tot hem getreden,
En biet hem veel gelucx, en ſeyt hem deſe reden:

Ghy, die als nieuvvelingh in ons geſelſchap treet,
'T is nut dat ghy den gront van onſe rechten vveet.
Ick dan, een opper-hooft van onſe med'geſellen,
VVil voor u klouck verſtant ons vvetten open ſtellen.
Voor eerſt en heeft ons volck geen dingh voor hun alleen,
VVat yder vvint of vint dat is voor ons gemeen.
De vrouvven neem ick uyt; die mogen na de vvetten
Haer bedde nimmermeer in eenigh deel beſmetten.
VVant als haer eenigh vvijf hier in te buyten gaet,
Dat vvort van ſtonden aen gelevert aen den Raet,
En die laet overluyt terſtont het vonnis leſen,
Dat ſy onvveerdigh is op aerden meer te vveſen.
Dies houft men beul, noch galgh, noch ſvveert, noch engen ſtrop,
De jonghſte van den hoop die breeckt haer flucx den kop.
Men tijght ons dieften op, en vvonder ſlimme ſtreken,
Maer 't is niet vvel geſeyt, men moeſte ſachter ſpreken;
VVy ſtellen overal gemeenſchap in het goet,
En nemen ons behouf van rijcken overvloet.
VVy zijn gelijck een ſpoor voor havelooſe menſchen,
En krijgen even ſoo al vvat vvy konnen vvenſchen.
VVant die op ſyn bedrijf niet vlijtigh toe en ſiet,
VVanneer hy vveder koomt, ſoo vint hy dickmael niet.
Ons tuygh vvort noyt gerooft. 't is qualick yet te ſtelen,
VVanneer den huyſ-vveert ſelfs die rolle vveet te ſpelen;
Al knaeght de grage ſlangh al vry een lange vvijl
Voor haer en is geen aes te krijgen van de vijl.
VVy leeren alle daegh de gront om vvel te leven,
En vvat men aen den buyck of rugh behoort te geven,
VVy hebben inder daet nu menighmael beprouft,
Hoe vveynigh dat het lijf tot noodigh voedſel houft.
Het is een groot gemack, bekent aen vveynigh menſchen,
Niet in dit aerdſche dal te vreeſen of te vvenſchen:

VVy

VVy vinden dat men eerſt dan onbekommert leeft,
VVanneer men niet en ſoeckt, oock als men niet en heeft.
Dies zijn vvy niet beſorght om goet by een te rapen,
Maer konnen onverlet en ſonder vreeſe ſlapen.
VVy ſpitten nimmermeer, vvy kennen geenen plough,
En des al niet-te-min vvy vinden broots genough.
VVy preeſen noyt een menſch die na den rijckdom ſnelde,
VVy leven van den dau, als bloemen op den velde.
Ons ziel is niet beducht om gelt of machtigh goet,
VVy rapen onſen koſt gelijck een vogel doet.
VVy plucken ſonder gelt de vruchten van de boomen,
VVy trecken ſonder koſt de viſſen uyt de ſtroomen,
VVy krijgen vvilts genough en vogels uyt het vvout,
De keyen geven vier, en al de boſſen hout.
Ons huyſraet meeſtendeel beſtaet in ſnelle bogen.
VVy koken daer het valt, vvy ſlapen daer vvy mogen;
En ſchoon het niet en gaet gelijck het yder luſt,
VVy des al niet-te-min vvy ſtellen ons geruſt.
VVy konnen noorden vvint, en alle ſure vlagen,
VVy konnen harden vorſt, oock ſonder hinder dragen;
Soo dat ons ganſche lijf geen koud' of hit en kent.
Soo veel vermagh de tijt en daer men toe gevvent.
Schoon dat het ganſche rijck vvou krijgh en oorloogh voeren,
'T en ſal ons even-vvel de ſinnen niet beroeren.
VVant ſchoon of deſe vvint, en die verlieſt den ſlagh,
Het gaet ons even-vvel gelijck het eertijts plagh.
VVy ſtaen noyt vrouger op om eenigh heer te groeten,
Of dat vvy door de ſtadt een prins geleyden moeten,
VVy ſtreelen niet eē menſch, oock niet den grootſtē vorſt,
Dat is maer voor het volck dat na den eer-ſucht dorſt.
Ons geeſt is nimmermeer gequelt met hooge ſaken,
Om ons door al het lant een grooten naem te maken,

Of

Of ons de vverelt prijſt, of ons de vverelt laeckt,
VVy zijn als buyten ſchoots en vverden niet geraeckt.
Al is de ganſche kuſt van roovers in-genomen,
Noch zijn vvy niet beſchroomt om daer ontrent te komen;
VVy ſingen menighmael oock in het dichſte vvout,
Daer ſigh een vinnigh heir van felle moorders hout.
VVy zijn niet eens beducht, ſchoon al de vvinden blaſen,
VVy leven onbeſchroomt hoe ſeer de baren raſen:
VVy vreeſen geenen brant of hoogen vvater-vloet.
Die niet verlieſen kan vvat ſchaet hem tegenſpoet?
Schoon dat het ganſche rijck moet tol of ſchattingh geven,
VVy leyden even-vvel een onbekommert leven,
Geen hooft-gelt op het volck, geen laſten op het lant
En vvorden oyt geverght aen onſen vrijen ſtant.
VVat dienter meer geſeyt? vvy zijn geduchte lieden,
Die geen verheven vorſt, geen prins en kan gebieden.
Al vvaer de gulde ſon de vverelt open doet
Daer gaen vvy ſonder ſchroom, als op ons eygen goet.
VVy leven over-al als prinçen van den lande;
Niet hebben even-vvel en is hier niemant ſchande.
VVy trecken t' onſen dienſt geheel het aertſche dal,
VVy hebben niet een ſier, en vvy beſitten 't al.
Ick heb u, edel helt, ons vvijſe nu beſchreven,
Ghy let of ghy begeert met ons daer in te leven,
Dan of ons ſtrengh gebruyck is tegen uvven aert;
VVant ſiet het ſtaetje vry te blijven datje vvaert.
De grijſe kop die ſvveegh. Andreas gaet beginnen,
Spits-broeders, ſeyt de man, met al de ganſche ſinnen
VVord' ick u bont-genoot, en tot een vaſte peyl,
Hier is een volle beurs die ick u mede deyl.
Siet, als ick uytte ſtadt tot u ben af-gekomen,
Soo heb ick deſen bucht in voorraet met-genomen:

Ont-

Ontfanght dit kleyn geſchenck, en vveeſter vrolick van,
En hout my voor u vrient en voor een ruſtigh man.
Een dingh vvil ick alleen hier in bedencken brengen,
En bidden, vvat ick magh, dat ghy het vvilt gehengen;
Ick treed' in dit verbont, alleen om deſe maeght,
Laet die voor my alleen indien het u behaeght.
Ick ſal tot aller tijt, vvaer dat vvy henen trecken,
Haer voor een trouvven vrient, en voor een hoeder ſtrecken,
Ick ſal haer leyder zijn en hier en over-al,
Soo dat haer teere jeught geen hinder lijden ſal.
Een van den ſvvarten hoop begon hier op te vvrocken,
En ſeyde: Lieve vrient, ſoo ghy begeert te jocken
In eere ſonder hoin, het vvert u toe-geſtaen;
Maer, vvat ick bidden magh, en vvilt niet hooger gaen.
VVeeſt heus in u gebaer, en vvilter in volherden;
Of anders, houtet vaſt, het ſal u beurte vverden;
VVy lijden onder ons by vvijlen ſoet gelach,
Maer ontucht nimmermeer, en geenſins vuyl bejach.
Dies ſoo de jonge maeght van u vvert uyt-geſtreken,
VVy ſullen u gevvis den kop aen ſtucken breken;
Maer ſooje trouvve meent, en niet als eerbaer zijt,
De maeght ſal uvve zijn, en dat te rechter tijt.
Dit nam Andreas aen ten vollen na te komen,
En heeft op dit beſpreck de vrijſter aen-genomen;
Een yder riep geluck en maeckte groot gebaer,
En vvederom geluck, geluck, geluckigh paer.
Maer hy verſoeckt terſtont, dat haer de ganſche bende
Vertreckt uyt dat gevveſt en elders henen vvende,
VVt vreeſe ſoo hy bleef of vvoonde daer ontrent,
Dat hy van eenigh menſch eens mochte zijn bekent.
Daer gaet hy metten hoop in vreemde landen dvvalen,
En hy en miſt niet eens ſyns vaders hooge zalen,

Hy acht geen ongemack, geen ſchande, geen verdriet,
VVanneer hy maer een reys ſyn Pretioſe ſiet.
Hy voelt ſyn ingevvant, hy voelt ſyn herte ſpringen,
Als ſy maer uyt de borſt een deuntjen plagh te ſingen,
Het bitter even-ſelfs dat is hem ſuycker ſoet.
Ey ſiet eens vvat de jeught, en vvat de liefde doet!
Don Ian noch even-vvel, oock in dit vvoeſte leven,
En vvil hem tot bedrogh of diefte niet begeven;
Maer vvat dit ſelſaem volck of hier of elders haelt,
Dat vvort al menighmael by hem alleen betaelt.
Hy vvil geen vuylen jock in haren praet gehengen,
Maer pooghtſe met beleyt op beter vvegh te brengen;
Soo dat hy metter tijt haer rouvve ſinnen vvint,
En ſigh by al den hoop in grooten aenſien vint.
Maer t'vvijl dit ſelſaem volck op hare vvijſe leefde,
En ſonder vaſte plaets in alle landen ſvveefde,
Een maeght van Murçia die ſagh den edelman,
En hoe hy al de jeught in ſchoonheyt overvvan.
En hoe ſyn heus gelaet en ſyn beleefde zeden,
Syn oogh, ſyn hooffſche tael, ſyn vvel-gemaeckte leden
Zijn anders in geſtel als oyt een heyden plagh,
Of alſſe daer ontrent een heer of ridder ſagh.
Haer geeſt die vvort beroert, haer ſinnen om-getogen,
De loop van haer gepeys is buyten haer vermogen,
Sy voelt 'k en vveet niet vvat ontrent haer grilligh hert,
Sy voelt hoe dit gevvoel allencxen grooter vvert.
VVat ſal de juffer doen? Sy vveet niet vvat te maken,
Sy voelt een ſelſaem vier door al de leden blaken;
Dies als ſy op een tijt den ridder eenſaem vont,
Soo opent ſy aldus tot hem een heuſchen mont:
Bevallick jongelingh, vvat magh u doch bevvegen,
Dat ghy tot deſen hoop ſoo bijſter zijt genegen?

Dat

Dat ghy by dit geſpuys u ſoete jeught verſlijt,
Ey geeft eens beter vreught aen uvven jongen tijt.

Gebruyckt u geeſtigh lijf en deſe ſchoone leden,
Daer ghy, tot uvver eer, die nutter ſult beſteden,
En ſoo ghy zijt geneyght te gaen met goet beleyt,
Ick vveet een beter ſtaet voor u alleen bereyt.
Hier zijn veel edel-lien die my tot trouvven vergen,
VVant ick heb over-al veel vvijngaerts aen de bergen,
En boſſen in het vvout, en boomgaerts in het dal,
En oſſen op het velt, en peerden in den ſtal,
En ſchapen op het ſchor, en geyten aender heyden,
En hinden in het perck, en koeyen in de vveyden,
En knechten tot de jacht, en honden in het kot,
En voor mijn eygen huys een ſchoon en luſtigh ſlot.

In 't korte machtigh goet. magh ick u maer genieten,
Ick ſal in uvven ſchoot geheele ſchatten gieten,
Dit vvout, dit vruchtbaer lant, ſoo ver u oogen ſien,
Dat ſal u eygen zijn, en ick noch boven dien.
Ick die een dochter ben van edel bloet geboren,
Heb u, door enckel gunſt, voor alle mans verkoren.
Siet, dat de beſte jeught voor deſen heeft geſocht,
VVort u alleen gejont, en in den ſchoot gebrocht.
Ontfanght mijn rechter-hant, ontfanght mijn friſſche leden,
Die ick in u vermaeck na deſen vvil beſteden,
Ontfanght mijn herte ſelfs, en ſtelt my buyten pijn,
En ſpreeckt een eenigh vvoort, en ick ſal uvve zijn.
Andreas hoordet aen, maer kon het geenſins prijſen,
Dat uyt haer teeren mont ſoo vrije vvoorden rijſen.
O vrijſters, vvatje doet, ſiet datjet niet en vraeght;
VVant als een vrijſter vrijt dat is te veel gevvaeght.
Me-juffrou, ſeyt de man, ick danck u duyſent vverven,
Mijn liefd' is eens geſet, en daer in vvil ick ſterven;
VVeet oock dat onder ons geen menſch en vvert gepaert,
Als met ons eygen volck of een van onſen aert.
V gunſte, niet-te-min, die ghy my komt betoonen,
Die vvenſch ick dat u God ten vollen vvil beloonen;
Doch, vvat my raken magh, ſet elders uvven ſin,
Mijn hert is u ontſeyt, daer vvoont een ander in.
Gohanna met den ſlagh van ſoo een drouve reden,
Gevoelt een koude ſchrick haer rillen door de leden,
Gevoelt een diep verdriet; ſy gaet ter zijden af,
Daer ſy haer drouf gemoet in deſe klachten gaf.
VVat ben ick voor een ſloir? vvat heb ick gaen beginnen?
Kan ick geen heyden ſelfs bevvegen om te minnen?
Och! God, vvat hanght my uyt, dat ick geen ſchamel man
Met al dat ick beſit tot myvvaerts trecken kan?

Ben

Ben ick dan ſoo miſmaeckt, ſoo leelick aen te ſchouvven,
Dat my een ſlecht geſel ontſeyt een vvettigh trouvven?
Ben ick ſoo vuyle ſlons, of vvel een oude queen,
Dat ick verſtooten vvord' en loop een blauvve ſcheen?
Neen ſeker; 'k heb terſtont mijn lijf en ganſche vveſen,
Mijn oogh, en rooden mont, mijn geeſtigh hair gepreſen,
Als ick ontrent den noen en midden op den dagh
Mijn leden overſlough, en in den ſpiegel ſagh.
Voorvvaer een eerlick man die ſou hem des vernougen,
Indien ick maer en vvou tot hem mijn leden vougen:
Ick ben vvel kuſſens vveert, en ſoo ick maer en vvou,
Ick vvaer oock heden ſelfs verſegelt in de trou.
Daer zijnder vry genough die my des komen vragen,
En die noch boven dat mijn vrienden vvel behagen:
Ick ben voor rijck, en ſchoon, en eerbaer hier bekent,
En heb ſoo veel verſoucx als yemant hier ontrent.
Maer dat is niet genough. Men kan geen liefde ſetten,
Ter plaetſen daer men vvil; vvant die is buyten vvetten,
En gaet daer 't haer bevalt. De ſin die iſſet al;
En ganſch de vverelt dvvaelt in dit ellendigh mal.
Ick ben ſoo dvvaes gevveeſt dat ick heb uyt-verkoren
Een die my niet en acht. ach! vvaer ick noyt geboren.
O! 't is een hart gelagh, vvanneer een jonge maeght,
Haer vvil niet hebbē magh, ſchoon ſy 't haer minder vraeght.
Ach! dat's een vvrange ſpijt. ach mocht ick heden ſterven!
VVant ick en ſal geen trooſt mijn leven oyt vervverven.
Hy is een ſelſaem hooft, hy is een rouvve gaſt,
Die op geen ſchoone vervv en op geen rijckdom paſt.
Maer vvaerom dus ontſet om niet te vvillen leven?
En vvaerom doch den moet ſoo veerdigh op-gegeven?
Het gaet noch als men vrijt gelijck het eertijts plagh,
Daer vvort noyt eycken boom gevelt met eenen ſlagh.

Ick vvil eens vvederom ick vvil de ſaeck beprouven,
Hy ſal niet andermael mijn teere ziel bedrouven;
Ick ſal hem mijn çieraet, mijn ſchatten boven dien,
Ick ſal hem diamant en peerels laten ſien.
Ick ſal gelijck een klis hem aen de leden hangen,
En met een ſoet gevley hem ſtreelen aen de vvangen,
Ick ſal hem. Maer, eylaes! hoe meer een vrijſter vleyt,
Hoe datſe meer verveelt, en lichter vvert ontſeyt.
Syn hert is niet aen haer; het vvert, eylaes! beſeten,
Van eene die ick merck hy noyt en ſal vergeten.
'T is dan om niet gepooght, al vvoel ick bijſter ſeer;
VVant voor mijn treurigh hert en is geen hope meer.
Het lieven is een dingh van vvonder groot vermaken,
'K en vveet op aerden niet dat beter plagh te ſmaken;
Maer liefde ſonder hoop van oyt gelieft te zijn,
Dat is een booſe plaegh, en meer als helſche pijn.
Dan ick ben niet geſint dit quaet in my te voeden,
Het geeſſelt mijn gemoet als met geſtage roeden.
Gevvis dit moeter uyt; en om hier vvel te gaen,
Soo moeter in de plaets en haet, en vvraeck-luſt ſtaen.
VVel, haet, ontſteeckt mijn hert, en ſtelt u om te vvreken,
Dat zijn van overlangh dat zijn de rechte ſtreken
Van een die qualick mint, of ongeluckigh vrijt,
Ontſeyde gunſt ontbrant in gal en enckel ſpijt.
En dat knaeght aldermeeſt de ſinnen van de vrouvven,
Die zijn hier als vervvoet, en konnen vvonder brouvven.
Een vvijf is bijſter ergh; en vvaer men lagen ſmeet,
Daer is geen nicker ſelfs die ſlimmer gangen vveet.
Dit moet ick heden ſelfs dit moet ick gaen beprouven,
Ick vvil hem metter daet, ick ſal hem gaen bedrouven
Die my de vreught ontſeyt. Stae by nu, vrouvven-liſt,
En ſtort in mijnen geeſt dat noyt verrader vviſt.

Dat

Dat noyt een ſpoker dacht, of booſe geeſten vonden,
Mijn breyn is op den loop, mijn ſinnen ongebonden,
Mijn kop die ſuyſebolt, daer is geen houvven aen,
Daer moet oock deſen dagh vvat ſelſaems omme-gaen.
Ick, ick, moet vvrake doen, en hy ſyn ſtraffe dragen,
Al ſou het ganſche rijck van deſen handel vvagen,
Al ſoud' ick heden ſelfs my brengen in den noot;
Stil leven kan ick niet, ick vvare liever doot.
Hoort vvat de juffer doet. Sy laet haer jongen letten,
VVaer dat Don Ian ſyn mael gevvoon is in te ſetten,
Een mael die niet en ſluyt, en ſlechts van oſſen leir;
VVant koffers vint men noyt ontrent dit ſelſaem heir.
Hier van vvel onderricht, ſoo laetſe moye dingen,
Gout, peerels, hals-çieraet, daer in den huyſe bringen,
En binden in het kleet van onſen jongelingh,
Tervvijl hy in het dorp of op den velde gingh.
Andreas vvel bevvuſt hoe dat de vrouvven vvoeden,
VVanneer men haer ontſeyt haer luſten aen te voeden,
Gebiet dat al het volck terſtont in raſſen ſpoet,
Oock op dien eygen dagh, van daer vertrecken moet.
Dit nam de juffer vvaer, en als hy meynt te reyſen,
Begon ſy met beleyt op haer bedrogh te peyſen;
Sy ſtroyt door al het dorp dat ſy uyt hare kiſt,
Gout, peerels, eenigh gelt, en veel juvveelen miſt.
Stracx zijn op haer geklagh de boeren aen-gekomen,
Die eyſchen vvederom al vvatter is genomen:
De rackers van de ſchout zijn mede daer ontrent,
Die na den vreemden roep de ſtrenge rechters ſent.
Daer gaet men 't heydens rot ten nauſten onderſoecken,
De vrouvven in haer keurs, de mannen in de broecken.
Maer, ſiet, de looſe maeght die vvees den ridder aen,
En ſeyt het ſlim bejagh by hem te zijn begaen.

Als

Als dit Andreas hoort ſoo komt hy toe-getreden,
Hy lough de juffer toe, en ſeyd' haer deſe reden:
Komt ſouckt, vriendinne, ſouckt al vvat gy ſouckē meught;
By my is anders niet als trou en vvare deught.
Indien ick van bedrogh hier ſchuldigh vvort bevonden,
Soo ben ick vvel getrooſt om vaſt te zijn gebonden,
En ſoo te zijn geſtraft gelijck men guyten doet,
Die ſoecken haer bejagh op ander luyden goet.
Ick ſal noch boven dat u ſeven-mael betalen,
VVat ghy van u çieraet hier uyt ſult konnen halen:
Doorſouckt vry deſe mael, en vvatje vorder ſiet,
Een peert dat niet en let en vreeſt den roſ-kam niet.
Hier op ſoo gaet de ſchout, en ſyne rappe gaſten,
De male van den vrient vvel happigh onderraſten,
En, ſiet, van ſtonden aen ſoo komt het aen den dagh,
Al vvat voor aerdigh tuygh daer in verholen lagh.
Don Ian op dit geſicht is vvonderlick verſlagen,
Noyt vvas hy ſoo verbaeſt van al ſyn leven-dagen;
Hy ſtaet gelijck een ſteen met drouſheyt overſtort,
Eylaes! de jongelingh en vveet niet vvaer het ſchort.
Stracx riep de juffer uyt: Koomt vanght ons deſe bouven,
Die met haer vuyl bejagh het ganſche lant bedrouven.
Maer grijpt eerſt deſen gaſt, die eerſt ſoo moedigh ſprack,
Hy is de rechte gront van al het ongemack.
Hier vanght den rechter aen den ridder ſeer te ſchelden,
Hy noemt het heydens volck een plage van de velden,
Een peſte van de ſtadt, een ſchroom van yder huys,
Een ſchuym van bouve-jacht en alle vuyl geſpuys.
Daer ſtont een krijghſ-man by die ſigh des gingh bemoeyen,
VVech (ſeyt hy) met den bouf, hy dient te leeren roeyen.
En even met het vvoort ſoo geeft hy hem een ſlagh,
Soo dapper als hy kan, ſoo vinnigh als hy magh.

An-

Andreas ſuyſebolt, ſyn herſens zijn bevvogen,
Syn geeſten al gelijck door gramſchap op-getogen,
Hy denckt niet vvaer hy is, hy vveet niet vvat hy doet,
Syn geeſt die ſpeelt alleen ontrent ſyn edel bloet.
Hy ſtelt hem dan te vveer, en gaet den krijghſ-man tegen,
Hy valt hem op het lijf, en vat ſyn eygen degen,
Hy treft hem in het hert met ſoo een diepen ſteeck,
Dat hem de leven-kracht van ſtonden aen beſvveeck.
Daer ſchreeut men overhoop. Andreas vvort gebonden,
En al het heydens rot na Murçia geſonden;
Daer is het hals-gerecht van dat geheele lant,
Soo dat men daer ontrent geen hooger rechter vant.
Tervvijlen dit gebeurt, Conſtançe, ganſch verſlagen,
Is van den bleycken angſt als buyten haer gedragen,
Daer is een killigh ſvveet dat uyt haer aders ſchiet,
Vermits ſy haren vrient aldus gebonden ſiet.
Maer deſen onverlet ſoo vvortſe mé genomen,
En is met al het rot tot in de ſtadt gekomen;
Daer krielt men overhoop al vvaer de vrijſter quam,
Vermits een yder luſt in haer geſichte nam.
De fame van de maeght aen alle kant gevlogen,
Heeft oock de lant-vooghdin tot in het hert bevvogen,
Sy maeckt haer veerdigh op, ſy gaet tot haren man,
Daer ſeytſe voor de maeght al vvatſe ſeggen kan;
Al met ſoo grooten ernſt dat haer vvort toe-gelaten,
Het jongh, het geeſtigh dier te nemen van der ſtraten,
Te brengen op het ſlot. Maiombe vvaſſer by,
En vvas om dit geval van ganſcher herten bly.
Sy meynt, ſoo maer de vrou hoort Pretioſe ſpreken,
Dat haer noch goet onthael noch gunſte ſal ombreken.
En ſoo als ſy het giſt ſoo vvaſſet dattet viel,
Me-vrou ontfingh de maeght als met een open ziel.

Sy blijft gelijck verdvvelmt in hare ſoete vvangen,
Sy blijft aen haer gelaet met al de ſinnen hangen,
Sy neemtſe byder hant, ſy leytſe door de zael,
Sy valt haer om den hals en kuſtſe menighmael.
Sy ſpreeckt Maiombe toe, ſy vraeght verſcheyde ſaken,
Maer verre boven al die Pretioſe raken,
Sy vraeght hoe out ſy vvas. Het vvijf dat antvvoort haer,
Dat nu haer nichte quam ontrent de vijftien jaer.
Hier op is in de vrou een drouve luym gereſen;
Dus oudt ſoud' even nu mijn vveerde dochter vveſen,
Indien de goede God dien uytgeleſen ſchat
(Dit ſprack vrou Giomaer) aen ons gelaten had.
Maer, laes! nu is het kint in ſyne jonge dagen
Met liſten vvech-geruckt, en uytet lant gedragen.
Conſtançe vvaerje zijt, of immer komen meught,
God zy door ſynen geeſt ontrent u teere jeught.
De maeght gingh onderdies me-vrou de handen kuſſen,
En bid haer evenſtaegh haer druck te vvillen bluſſen;
En t'vvijl vrou Giomaer vaſt ſit op haer en ſagh,
Ontſluyt het aerdigh dier aldus ſyn drouf geklagh.
Indien ghy, vveerde vrou, hebt eenigh vvelbehagen
In mijne teere jeught, ſoo hoort mijn angſtigh klagen,
En mijn bedroufde ſtem. De goede jongelingh,
Dien in het naeſte dorp de lant-droſt heden vingh,
Dat is mijn vveerde vrient, in trou aen my gebonden,
Daer vvort geen beter menſch in al het lant gevonden;
Al is de krijghſman doot het is ſyn eygen ſchult,
Hy bracht den vromen helt tot enckel onverdult...
Hy ſlough hem met een vuyſt dat hem de tanden bloeden,
Soo dat ſyn edel hert hierom begon te vvoeden.
Hy is geen rouvve gaſt die oyt ſyn leven ſtal,
Gelijck men metter tijt vvel ondervinden ſal.

Hy is een edelman. laet alles overvvegen,
En onderſoeckt het ſtuck gelijck het is gelegen,
Ghy ſult met oogen ſien, en taſten metter hant,
Dat niemant oyt bedrogh in al ſyn handel vant.
Soo deſe jongelingh gedvvongen is te ſterven,
Soo moet ick van gelijck mijn jonge leven derven,
Mijn hert is al te vveeck, mijn vveſen al te teer,
Als hy ſyn leven laet, vvil ick geen leven meer.
Ick bid u, vveerde vrou, met al de ganſche leden,
Om u verheven ſtam, om u beleefde zeden,
Indien oyt ſoete min, indien oyt reyne vlam
In uvven geeſt ontſtack, in uvven boeſem quam;
Soo ſlaet een gunſtigh oogh op tvvee ſoo jonge menſchen,
Die geenſins hoogen ſtaet of machtigh gelt en vvenſchen,
Maer poogen een te zijn in vreught en ongeval,
Tot dat de bleecke doot haer eenmael ſcheyden ſal.
Met dat de jonge maeght haer reden heeft geſproken,
Zijn haer met groot verdriet veel tranen uyt-gebroken,
Soo dat het ſiltigh nat een ſtroom, een ganſche beeck,
En aen vrou Giomaer een ſtage vloet geleeck.
Sy dan, mits dit geklagh, gevoelt haer ganſch bevvogen,
Gevoelt haer innigh hert als uyt het lijf getogen;
Daer is, 'k en vveet niet vvat, dat haer de ſinnen roert,
En dat haer angſtigh hert gevveldigh omme-voert.
Men ſiet in dit gepeys men ſiet haer oogen vlieten,
Soo dat haer in den ſchoot de druppels henen ſchieten.
De lant-vooght onderdies koomt treden in de zael,
Vervvondert dat hy ſagh den druck van ſyn gemael.
En hier op koomt de maeght hem vallen aen de voeten,
En gaet hem inſgelijcx met drouve vvoorden groeten;
Sy vveent, en bid, en ſmeeckt, met ſoo een heuſchē mont,
Dat hem de goede man al med' ontſteken vont.

Hy kan, met alle kracht, ſyn tranen niet bedvvingen,
Die hem, als tegen danck, op mont en vvangen ſpringen;
Hy ſtaet geheel verbaeſt, hy ſtaet een vvijle ſtil,
Onſeker vvat hy doen, of vvat hy laten vvil.
Maiomb' hout onderdies haer ſinnen op-getogen,
En vvough haer drouven ſtant met al haer ganſch vermogen.
Sy rijſt ten leſten op, en ſeyt: Eervveerde vrou,
My dunckt ick vveet behulp voor deſen ſvvaren rou.
VVilt ghy een kleynen tijt hier uyte zael vertrecken,
Ick ſal u metter daet een vvonder ſtuck ontdecken,
Hoort my een vvoort alleen, hoort vvat ick ſeggen ſal,
Ghy ſult een eynde ſien van dit bedrouft geval.
Maiombe ſonder meer begaf haer uyter zalen,
En gingh van ſtonden aen een aerdigh dooſjen halen;
En alſſe vveder quam daer Giomara ſtont,
Soo knieltſe veerdigh neer, en opent haren mont.
Vergeeft my, ſeyt het vvijf, dat ick eens heb bedreven,
En dat ick nu ter tijt u vvil te kennen geven,
Of ſoo ick na de vvet ben vveerdigh harde ſtraf,
Soo geeft my aen den beul, en ſent my naer het graf.
Ick ſal (hoe dattet gaet) de rechte vvaerheyt ſpreken,
Ghy mooght aen deſen romp u leet en drouſheyt vvreken;
Ick ſal tot aller ſtont verdragen met gedult
VVat ghy my voor verdriet hierom doen lijden ſult.
Het is nu derthien jaer, of luttel min geleden,
Dat ick mijn reyſe nam door al de Spaenſche ſteden,
En door het platte lant, ick ſochte mijn bejagh,
Tot dat ick in Madril een aerdigh meyſjen ſagh,
Een kint nau tvvee jaer out behangen met juvveelen,
Daer ick, na mijn verſtant, behoorde van te deelen,
De voeſter, ſoo ick ſagh, die ſtont daer op de ſtraet,
Met ſeker kamer-maeght vervverret in de praet.

Ick greep het jonge ſchaep, en ſonder lange dralen
Soo reyſd' ick inder haeſt in onbekende palen:
En als ick vvas ter plaets daer ick my ſeker vont,
Doen leyd' ick in beraet, vvat my te plegen ſtont.
Ick had eens vaſt geſtelt (ick vvil de vvaerheyt ſeggen)
Het kint, van als ontbloot, tot vondelingh te leggen,
Om al ſyn rijck çieraet, en vvattet vorder had,
Te houden voor een roof, en als mijn eygen ſchat.
Maer als ick recht doorſagh ſyn geeſt en friſſche leden,
Doen vond' ick mijn gepeys te ſtrijden met de reden;
En daer op nam ick voor het meyſjen op te voen,
Op hope dattet ons eens voordeel mochte doen.
Ick hebbet dan beſorght, ick hebbet laten leeren,
Al vvat te rechter tijt haer jonckheyt mocht vereeren,
Soo dat het geeſtigh dier veel ſchoone dingen kan,
En is (mijns oordeels) vveert den beſten edelman.
Maer vvat is quaet te doen! vvat heb ick drouve ſlagen
Om dit ondeugend' vverck in mijne ziel gedragen!
Hoe vvas ick evenſtaegh gepijnight in den geeſt!
VVat heb ick niet geſorght! vvat heb ick niet gevreeſt!
VVat heb ick menighmael mijn herte voelen beven,
En drillen als een riet van harden vvint gedreven!
Ick ſchroomd' (oock in den ſlaep) van haeſt te zijn beklapt,
Of door een ſnegen ſchout alree te zijn betrapt.
VVel, ick ben des geleert, en hebbe voor-genomen,
Noyt in ſoo bangen praem mijn ziel te laten komen;
Ick vvil aen al ons volck en vvie my raken magh,
Ontraden dit bedrijf en alle vuyl bejagh.
VVel doen is rechte vreught; maer alle ſlimme gangen
Zijn doodelick vergif die ons de ziele prangen.
Hier is dan nu de tijt dat ick mijn ſchult beken,
Vermits ick op den vvegh van beter leven ben.

Mijn heer, ſiet dit juvveel, en deſe goude keten,
Ghy ſult van ſtonden aen den ganſchen handel vveten:
Of vvijſt dit niet genough den gront van dit geval,
Soo leeſt eens deſen brief dien ick u geven ſal.
Soo haeſt als ſy het ſchrift den lant-vooght had gegeven,
Hy ſiet van ſtonden aen al datter is geſchreven;
Hy laſſet overluyt en met een open mont,
En dit vvas inder daet dat hyder in bevont.

HEt jongh dochterken dat by my is, en dat ick den naem van Pretioſe gegeven hebbe, hiet eygentlick Conſtançe, en is een eenigh kint van Don Ferdinando d'Aſſevedo Ridder van Calatrava, ende van vrouw Giomara di Meneſez. Ick ſtal het ſelve kint in de ſtadt van Madril op Hemelvaerts-dagh, ten elf uren, in't jaer duyſent vijf hondert vijf en tnegentigh. Het kint hadde doen ter tijt aen deſe juweeltjens die in dit kofferken leggen. Ick hebbe korts daer nae dit alſoo vernomen, en goet gevonden, 't ſelve by memorie te ſtellen, miſſchien of het ſchier of morgen te paſſe mochte komen.

Met dat vrou Giomaer haer man dit hoorde leſen,
Soo is in haer gemoet een nieu gevvoel gereſen.
Sy kent het kleyn çieraet, ſy kuſtet menighmael,
En ſijght uyt enckel vreught in onmacht op de zael.
De lant-vooght recht haer op, verbaeſt van deſe ſaken,
En ſtaet een lange vvijl, onſeker vvat te maken.
Me-vrou, nu vvat verquickt, hoevvel noch flau genough,
Vraeght ſtracx: VVaer is het kint dat deſen keten drough?
Het vvijf ſeyt: VVeerde vrou, die met u heeft geſproken,
Iuyſt doen u metter daet ſyn tranen uyt-gebroken,
Dat is het aerdigh dier in deſen brief vermelt,
En dat tot heden toe u drouve ſinnen quelt.
Dat is u eygen kint, by my vvel eer geſtolen,
En door mijn ſlim beleyt tot heden toe verholen.
Ick bidde tvvijffelt niet, maer neemt u dochter aen,
En laet na deſen tijt u drouve klachten ſtaen.

Ter-

Terſtont vrou Giomaer, met yver aen-geſteken,
Is uyt het ſtil vertreck in aller ijl gevveken,
Sy gaet met grooten ernſt en uytermaten ras,
En geeft haer na de zael daer Pretioſe vvas.
Die ſat daer vaſt omringht met al de kamer-maeghden,
Die met een treurigh hert de jonge maeght beklaeghden,
Soo om het drouf geval, als om haer ſoeten aert,
En dat haer teere jeught met heydens is gepaert.
Me-vrou gaet ſigh in ernſt na Pretioſe ſtrecken,
Gaet aen de jonge maeght den boeſem open trecken,
En ſiet haer vvitte-borſt. men vont een kleyne vrat,
Die ſy ter ſlincker hant ontrent den tepel had.
En als men haer den voet ter aerden dede ſetten,
En met een vlijtigh oogh daer op beſtont te letten,
Soo bleeck het metter daet, dat tvvee van hare teen
Zijn als een ſvvane-poot gevvaſſen tegen een.
Me-vrou is buyten haer. De teyckens hier gevonden,
De vrat op hare borſt, haer teenen dus gebonden,
En 't gunt men uyt het ſchrift met klare vvoorden las,
Verſekert haer genough vvie Pretioſe vvas.
Sy grijpt haer in den arm, ſy kuſtſe menigh-vverven,
Sy voelt een diepe vreught, en ſchijnter in te ſterven,
Sy gaet tot haren man, die ſy van herten mint,
En ſeyt hem: VVeerde vrient, ſiet hier u eenigh kint;
Hier is u vveerde vrucht, die ick u heb gedragen,
Daerom ghy hebt getreurt ſoo veel bedroufde dagen;
Hier is het eenigh pant van onſe ſoete jeught,
Ontfanght het nu ter tijt, en dat in rechte vreught.
De teyckens al gelijck, aen my terſtont gebleken,
En laten mijn gemoet niet meer in tvvijffel ſteken.
Sy is het even-ſelfs die ick u heb gebaert,
Haer lichaem vvijſtet uyt, en haer geheelen aert.

Voor al ſoo komt my voor, hoe dat ick vvas bevvogen,
En ick en vveet niet hoe, als buyten my getogen,
VVanneer ick eerſt het kint ontrent ons deure ſagh,
En hier noch onbevvuſt in deſe venſter lagh.
De man (die even ſoo een vvonder hart bevvegen
Had door ſyn ganſche lijf en in de ziel gekregen,
Iuyſt doen het aerdigh dier hem eerſt voor oogen quam)
Seyt dat hy deſe maeght voor ſyne dochter nam,
Seyt dat hy aen het vvijf haer diefte vvil vergeven,
En haer oock byſtant doen, om vvel te mogen leven,
Mits datſe nu voortaen vvil ſtillen haren loop,
En haer geheel ontdoen van deſen vreemden hoop.
O Heere, ſeyt hy voorts, vvie kan u vvonder vvercken,
VVie kan, gelijck het dient, u hooge daden mercken!
Ghy hebt ons langen tijt geſpijſt met tranen-broot,
Ghy hebt ons af-geleyt tot aen de bleecke doot.
Ghy hebt ons eenigh kint, nu ſoo veel drouve jaren
Gedurigh om-gevoert in veelderley gevaren;
Ghy hebtet niet-te-min ghy hebtet noch geſpaert,
Ghy hebtet, lieve God, tot onſe vreught bevvaert.
Het vvas ons ſonden ſchult, dat vvy u felle ſlagen
Dus hebben uyt-geſtaen, en lange moeten dragen.
VVy hadden vry al meer tot onſe ſtraf verdient;
Maer ghy zijt onſe God, ons heyl, en vvare vrient.
'T is uvve gunſt alleen, 't is u genadigh vveſen,
Dat vvy uyt deſe doot ten leſten zijn gereſen,
Dat ghy tot onſen trooſt dit vvonder laet geſchien,
Dat vvy ons vveerde pant alhier in vreughde ſien.
Sy vvas, eylaes! gegaen, ſy vvas gelijck verloren,
Maer ſy is vvederom als op een nieu geboren.
Ghy hebt ons eens gebracht tot aen het duyſter graf,
Nu vvaſt ghy vvederom ons drouve tranen af.

VVilt

VVilt ons van heden aen, vvilt ons nu danckbaer maken,
Op dat tot uvven dienſt ons herte magh ontvvaken,
Op dat vvy nu voortaen in daet en in de ſchijn,
V dienaers, lieve God, u kinders mogen zijn.
Canſtançes hert ontloock tervvijlen dit gebeurde,
Haer dacht 't en vvas geen tijt dat ſy nu langer treurde;
Haer dacht ſy vont behulp dat haren druck genas,
Vermits haer vader ſelfs daer eerſte lant-vooght vvas.
Haer dacht in volle daet, het ſtuck vvas nu gevvonnen,
Vermits haer ſaken ſtaen ſoo vvel ſy immer konnen.
Maer t'vvijl ſy in den geeſt hier mede beſigh ſit,
Soo treet haer vader toe, en ſeyt haer vveder dit:
God heeft ons grooten trooſt en blijdſchap toe-geſonden,
Om dat ghy, vveerde kint, ten leſten zijt gevonden,
Om dat ghy noch geſont en in het leven zijt;
Maer daer is echter vvat dat my in't herte ſnijt.
Ick ſie, eylaes! ick ſie dat uvve domme ſinnen
Een heyden (vvat een ſchand'!) een rouvven heyden minnen,
Een heyden ſonder doop, die niet en heeft geleert,
Hoe dat men God den Soon met reyne ſinnen eert.
Met oorlof, ſeyt de maeght, hoort my een vveynigh ſpreken;
Ick vveet van ſtonden aen u drouſheyt af te breken.
De vrient aen my vertrout en is geen heydens man,
Maer die in volle daet de Chriſten leere kan.
Hy is noch boven dat van edel bloet geboren,
En heeft my, ſoo ick vvas, uyt enckel min gekoren.
En vvat na dit geval noch vorder is geſchiet,
En ſeyd' ick na den eyſch den ganſchen avont niet.
Maiombe nam het vvoort, en gaet de man vertellen,
Hoe dat de jongelingh quam onder haer geſellen,
Hoe dat hy ſynen ſtaet en vaders huys verliet,
Vermits hem ſyn gemoet tot Pretioſe riet.

Hoe dat hy nevens haer alreede lange dagen
Had vorſt, en heete ſon, en alle leet gedragen;
En dat dit al gelijck maer vvas een kleyn begin,
Een preuf, en onderſoeck van ſyn getrouvve min;
Dat hy geen dertel ſpel de vrijſter mochte vergen,
Noch met ongure jock haer teere ſinnen tergen,
En dat hy door de luſt noyt op en vvas gevat,
Maer dat hy ſigh in als met eer gequeten had.
In't korte deſe vrou verhaelt in lange reden
Al vvat de jongh geſel voor deſen heeft geleden;
Soo datſe voor het leſt ten vollen openbaert,
Hoe dat ſyn ridders kleet by haer noch is bevvaert.
Dit vat de lant-vooght op, en, ſonder langh te dralen
Laet ſtracx het rijck gevvaet daer in de kamer halen.
Het vvijf dat gaeter om ſoo veerdigh alſſe magh.
Siet dus koomt op het leſt de vvaerheyt aen den dagh.
De lant-vooght onderdies gaet Pretioſe vragen
Op al den omme-gangh van hare jonge dagen,
Op al des vverelts loop, en hoe haer dit beviel,
En vvat ſy des gevoelt ontrent haer jonge ziel.
Sy antvvoort over-al met ſoo beſette reden,
Met ſoo een goet beſcheet en in ſoo volle leden,
Dat (ſoo de jonge maeght ſyn dochter niet en vvaer)
Hy ſtreckte voor gevvis de ſinnen over haer.
Hy vont ſigh in den geeſt van hare min bevangen,
En bleef aen haer verſtant en hare ſchoonheyt hangen.
Maer nu het geeſtigh dier als dochter hem beſtont,
Soo is hy ganſch verheught tot in ſyns hertſen gront.
En t'vvijl de man aldus in blijdſchap is geſeten,
Soo koomt het oude vvijf en brenght een gouden keten,
En brenght het hant-çieraet, en vvat den jongelingh
Te voren om den hals of aen de leden hingh.

Als

Als dit de lant-vooght ſiet, en hoort den ridder noemen,
En vveet van vvat geſlacht dat hy is afgekomen,
Gevoelt hy ander-mael dat ſyn beſvvaerden druck
Is, door des Heeren gunſt, verandert in geluck.
Hy danckt God ander-mael met al de ganſche ſinnen,
Dat ſoo een edelman ſyn dochter gingh beminnen,
En dat ſyn trouvve gunſt noyt eens in hem verdvveen,
Schoon dat de jonge maeght een heydens dochter ſcheen.
Dit heeft terſtont de Faem ten luytſten uyt-gekreten,
Sy liet het vreemt geval aen alle menſchen vveten;
Oock aen de vrijſter ſelfs die aen den jongelingh
Voor deſen hare ziel en ganſche ſinnen hingh.
Die gaet daer aen de vvet ten vollen openbaren,
Dat ſy, eylaes! vervoert van hare groene jaren,
Vermits de jongh geſel haer quale niet genas,
Hem hadde na geſeyt dat hy een roover vvas.
En ſchoon het ſelſaem luyt dat by haer is bedreven,
Het vvort haer evenvvel in volle daet vergeven;
Andreas ſpracker voor, de lant-vooght nam het aen,
Dies mochtſe ſonder ſtraf en vreedſaem henen gaen.
'T vvas al te blijden dagh, geen menſch en mochte treuren,
Daer magh niet als vermaeck en ſoete vreught gebeuren.
De man-ſlagh vvert verſoent, de ridder vry geſtelt,
En alle die het raeckt ontfangen machtigh gelt.
De banden, die den helt benaeuden aen de leden,
Die vvorden los gemaeckt of veerdigh af-geſneden;
En voor het duyſter hol, dat hem gevangen hout,
Soo komt hy voor den dagh geçiert met enckel gout.
Syn vader vvert terſtont daer in de ſtadt beſchreven,
En die heeft metter daet ſigh op de reys begeven,
Die koomt in haeſten aen, verheught en vvel geſint,
Vermits hy ſynen ſoon ſoo vvel verſelſchapt vint.

Den vermaerden schrijver doctor *Pozzo*, wort geseyt in't Spaens dese historie beschrevē te hebben.

Daer is geen edel geest die oyt heeft leeren dichten,
Of hy valt aen het vverck met alle syn gevvrichten;
Al vvat of spits vernuf, of kunste geven magh,
Dat koomt om desen tijt ten vollen aen den dagh.
Men hoort door al de stadt, door alle groene velden,
En door het ganssche rijck van desen handel melden,
De snelle vveder-klanck die roeptet in het vvout,
En al de vverelt juyght dat Pretiose trout.

AENMERCKINGEN

Op het vvonderbaer houvvelick voren geroert.

1. OOrspronck van de lant-loopers, die wy heydens noemen.
2. Of men uyt een pols of ader-slagh weten kan of yemant verlieft is, dan niet: dat is, offer een sekere beweginge in de slagh-ader te vinden is die eygentlick op de liefde past.
3. In de hant te kijcken, ende daer yemants geluck ofte ongeluck uyt voor te seggen, van wat kracht het zy.
4. Van de Physiognomie; en of uyt yemants wesen ofte gelaet syn innerlicken aert te seggen is. En by die gelegentheyt een sonderlingh trou-geval tusschen beyde in-gevoert.
5. Of het geoorloft is op houwelickschè ofte andere toe-komende saken ondersouck te doen.
6. Of het een Christen menssche geoorloft is met eē heyden in houwelicke te tredē.

PHILOGAMVS.

WEl hoe, Sophronisçe? is mijn huys een haven om soo voor-by te zeylen met een loopende spriet?

SOPH. Ick en had u niet ghesien, Philogame, dan juyst als ick u stemme hoorde, en recht voor u deure quam.

PHI. Soo was dan u voornemen niet, naer ick hoore, om my de eere van u versouck te geven. Dan ick en wil nu des geen vorder ondersouck doen, behoudens dat ghy met my binnen treet, en dat ghy (naer ons laetste af-scheyt) my nu openinge wilt doen van uwe in-vallen op het selsaem houwelick van den Spaensschen edelman met het heydinneken.

SOPH. Eerlicke lieden zijn ghewoon haer beloften gestant te doen, schoon het haer by wijlen ongelegen is. Wel aen, treet binnen, en seght my daer wat ghy van my versouckt.

PHI. Op de gelegentheyt van de voornoemde geschiedenisse, wilde ick voor eerst (soo het u wel geviele) een weynigh verstaen, wat ghy hout van dese lant-loopers, die men heydens noemt, en van waer de selve haer begin en oorspronck hebben genomen; want sulcx dunckt my aenmerckens weert te wesen.

SOPH. Daer wert verscheydenlick van gevoelt, lieve Philogame. Ghy siet hier van *E. Pasquier* in syn 4. bouck in't 17. cap. van het Ondersouck van Vranckrijck; die verhaelt uyt d'oude schrijvers, dat dese menschē in 't jaer 1427. in Vranckrijck eerst zijn gesien, en dat de selve alsdoen verklaerden gesspro- 1.

ſproten te zijn uyt het laegh Egypten, onlangs t'onder-gebracht van de Chriſtenen, en gedwongen het Chriſten geloove aen te nemen: datſe ſulcx hebbende belooft korts daer na weder van de Saraçijnen waren verwonnen, ſonder tegens de ſelve eenigen ſonderlingen tegen-weer te hebbē gedaen: vervallende alſoo weder van het Chriſten gheloove aen de Saraçijnen. Dat ſulcx gekomen zijnde tot kenniſſe van de Chriſten vorſten, dat ſy luyden wederom zijn aen-getaſt ende verwonnē, en de Saraçijnen verdreven; niet willende de Chriſten vorſten toe-ſtaen (vermits haer lichtveerdigheyt ende ontrouwe) dat de ſelve in haer landt ſouden blijven, ten ware ſy haer eerſt haddē vervought na Roomen, om aldaer van den Paus t' ontfangen ſoodanigen ordre als daer goet ſoude gevonden werden hun te geven; dat de ſelve daer op kleyn en groot na Roomē waren vertrocken, en dat de Paus (alles gehoort eñ overwogen hebbende) de ſelve hadde op-geleyt, tot haer boete en beteringe, ſeven jarē langh te mogen gaen dwalen door de werelt, ſonder middelertijt op bedden te mogen ſlapen; laſtende hun even-wel, om eenighſins hun te mogen generen, dat yder kruyſ-dragende Biſſchop ofte Abt hun ſoude hebben te gevē voor eenmael thien ponden tournois. Datſe in den voorſz. jare 1427. in den Oughſtmaent tot Parijs komende verhaeldē vijf jaren alreede te hebbē gedwaelt. *Paſquier* verhaelt vorder uyt het vertellen van die gene die ſulcx als doen geſien hebbē, dat de mans ganſch ſwart waren, met ſwart gekrult hayr, hebbende in elck oir eē ofte twee ſilvere ringekens: dat de vrouwē mede voor het meerendeel miſmaeckt eñ leelick warē, met hayr geheel ſwart, als eē peert-ſteert, ganſch ſlordigh ende ongedaen in haer kleedinge, een lappe lakens om 't lijf gebonden hebbende met koorden vaſt gemaeckt; ende in 't korte een vreemt geſpuys van menſchen. Noch wijders, datſe veel haer werck maeckten van de lieden in de hant te kijcken, ende yder te ſeggen wat hun voor geluck ofte ongeluck gebeuren ſoude, ofte alreede gebeurt was: datſe veel onruſte tuſſchen man ende wijf verweckte ende vreedſame houwelicken vol twiſt maecktē, de mans in-beeldende dat de vrouwen quaet garen ſponnen; van gelijcken datſe door quade kunſten het gelt uyt de lieden beurſe in de heure konden doen komen: ende eyntelick dat de Biſſchop van Parijs ten leſten ſigh tegens de ſelve ſtelde, ende een deftige predicatie tegens haer bedrijf dede doen door een prediker monick genaemt *le petit Iacobin*, de welcke onder andere ſeer beriſpte alle de gene die ſigh in de handē van dit volck hadden ſien laten, en de ſelve gheloof waren gevende: en tot beſluyt datſe van daer ſpoedelick moſten vertrecken eñ haren wegh nemen nae Pontoiſe. *Munſterus* verhaelt datſe in Duytſlant eerſt zijn geſien anno 1417. En ſoo ghy breeder beſcheet hier van ſouckt te weten, mooght den ſelven met andere ſchrijvers nae ſien, ſoo 't u gelieft. te weten *Camerar. hiſt. medit. part. 1. cap. 17. Geſner. in Mitridat. Æneam Sylvium* &c.

PHI. Ick ſal my derhalven vergenought houden met dat ick van u gehoort hebbe, en wil nu komen tot de geſchiedeniſſe ſelfs.

Ick hebbe voor eerſt gelet in 't leſen van het eerſte deel deſer geſchiedeniſſe, dat Pretioſe (ſoo het ſcheen) behendelick wiſtē uyt te vinden ſaken die ſelfs een doctor in de medeçijnē niet en konde bemercken; te weten, dat Giralde door liefde vervoert moeſte weſen, en dat ſulcx d'oorſake was vā hare ſiecktе. Nu by deſe gelegentheyt wilde ick wel onder-recht weſen, ofte nae de kunſten der medeçijnen, ofte van de onderſouckers der naturen, offer eē ſekere byſondere ſlagh van pols zy, of eenige gewiſſe teyckens in de ſlagh-ader daer uyt yemant (die de kunſte verſtaet) ſekerlick ſoude konnen weten ofte een jonge deerne verlieft ofte met liefde bevangen is, dan niet. want indien ſulcx gheleert konde werden, ick wildet my wel gelt en tijt laten koſten om ſulcx te weten, om redenen die ick daer toe meyne te hebben. Ten anderen ſoo ben ick begerigh te weten, of men door waer-ſeggers, of diergelijcke ſoorte van menſchen onderſoeck magh doen op houwelickſe ofte andere toe-komende ſaken. 2.

SOPH. Dit is een vrage die het geheym en verborgentheyt van de medeçijnē raeckt, en die midtſdien beſt by de meeſters van de ſelve kunſte beſlecht ſoude konnen werden: niet-te-min om u niet verlegen te laten, en vermits ick al ſomtijts mede eē weet-gierigh oogh hebbe laten gaen over bouckē van die gelegentheyt, ſoo kan ick ſeggen dat eenige van de ervarenſte in die wetenſchap, en by namen de geleerde *Avicenna*, en met den ſelven *Franciſcus Valeſius lib. 3. Controverſ. Philoſ. & medic. cap. 14. Iaques Ferrand Argenois*

nois de la maladie d'Amour ou melancholie Erotique.) een groot Spaens doctor, met verſcheyde andere van de gheleerſte in die kunſte vaſt ſtellen, datter geen byſondere ader-ſlagh en is, oock geen ſekere teyckens in de ſelve, waer door die ſieckte eygentlick bekent ſoude konnē werden. En voor reden wort by de ſelve in-gebracht, dat de liefde, ſoo lange die in de palen van de redelickheyt blijft, is een genegentheyt die in het breyn haer woon-plaetſe is houdende: maer buytē ofte bovē reden en regel gaende, dat de ſelve dan in de lever ende niet in het herte ſigh onthout, ende dien volgende dat uyt de pols ofte ſlagh-ader (die uyt het herte haer beweginge heeft) geen vaſte teyckenē en konnen werden genomē, om te wetē of yemant met de minne-koortſe gequelt is, dā niet; en noch min, wie daer van d'oorſake mochte weſen.

PHI. Gewiſſelick het is my leet dat de kunſte ſoo verre niet en gaet, en dat de geeſten in ſoo ſcherp-ſinnigē eeuwe, als wy beleven, (daer 't al ſchijnt onderſocht te werdē) noch ſoo hooge niet en zijn geklommē; te meer vermits ick bemercke, dat al lange in voorlede tijden een groot deel van deſe kunſt is ondeckt geweeſt, even by oude vrouwen die wat geſiepen waren. Ick ſie dat *Canace* in dit gaſt-huys ſieck leggende klaer uyt ſeyt (als *Ovidius* verhaelt)

Mijn voeſter heeft den brant van mijn bedeckte wonden,
Wt ick en weet niet wat, behendigh ondervonden;
Die ſeyde my in 't oir: Ick ſie het datje mint,
En dat u jeughdigh hert tot vrijen is geſint.

En dat alſoo zijnde, ſoo dunckt het my vreemt dat alle onſe groote doctoren hier in noch maer als mollen en zijn, daer een oudt wijf al van doen af ſoo klaer in ſagh.

SOPH. Al ſachtjens, lieve jongelingh. want al iſt ſoo, dat ick uyt de getuygeniſſen van de geleerde hebbe geſeyt datter geen eygē pols-ſlagh en is die juyſt op de liefde paſt, ſoo en volcht daer niet uyt dat de kunſtenaers uyt andere gelegentheden (jae oock uyt de pols ſelfs) niet al merckelicke dingen en ſouden konnē ontdecken, daer uyt men yemants geſtalte ſoude konnen weten. jae ick ſegge u in tegen-deel, datter veel ervaren medeçijns eertijts zijn geweeſt ende noch zijn, die door middel van de kunſt ten klaerſtē hebben weten t'ondervinden, dat yemant van die weſpe geſteken was. *Avic. lib. 3. cap. de amore.* En noch meer als dat, *Soranus* van Epheſen (als in het leven van *Hippocrates* te leſen is) ondeckte klaerlick de liefde die de koningh *Perdiccas* drough tot *Phyla*, een by-ſit van ſyn vader; en dat evē op deſelve maniere gelijck *Eraſiſtratus* uyt-vont de brandende genegentheyt van *Antiochus* tot *Stratonice* ſyn ſtiefmoeder. (*Val. Max. l. 5. cap. 7.*) *Galenus* in ſyn bouck, daer hy handelt van de gene die den ſieckaert maken, beroemt ſigh te hebbē konnen ondervinden den heymelicken minnebrant van een Romeynſchen ridder, die de ſelve geſet en gewet hadde op de by-ſit van eē van de groote aldaer. Van gelijckē roemt de ſelve *Galenus* te hebben weten na te ſporen de liefde vā eē voornamelicke jonckvrouwe tot eenen ſchoonen jongelingh *Philades* genaemt. *Iaques Ferrand*, een geleert Frans medeçijn, ſeyt in den jare 1604. behendelicken ondervonden te hebbē de malle minne-drifften die een jongh ſtudent (een groot edelman zijnde) heymelick drough tot eē ſchoone jonge deerne een kamer-maeght in den huyſe daer hy ſigh onthiel, daer van hy de vordere geſchiedeniſſe breeder verhaelt in ſyn bouck by hem op deſe ſtoffe beſchreven.

PHI. Wel, na deſe exempelē uyt-wijſen, ſoo en ſoude men door de kunſt niet alleen konnen uyt-vinden of yemant liefde drough, maer oock tot wien. Ick bidde ſegh my doch hoe dat toe gaet; want my dunckt dat ſulcx een jonghman van myne ghelegentheyt van grooten gebruycke ſoude konnen weſen.

SOPH. Wel aen, dewijle ghy des ſoo begerigh ſchijnt te weſen, ſoo wil ick u ſeggen 't gene icker van bemerckt hebbe. Wilt ghy weten of yemant met liefde is bevangen, en op wien ('t zy dan man of vrouwe; maer ick ſal nu van de perſoon van eē vrouwe ſprekē) ſoo ſiet dat ghy ſoetelick en behendelick in u hant krijgt de hant van de gene daer ghy de preuve van nemen wilt, ende leght dan u vinger al ſachtjens op hare pols, ende daer na ſoo brenght in u reden te paſſe den naem van de gene die ghy meynt dat haer meeſt aen 't herte leyt; ſpreeckt van den ſelvē, loffelick prijſende des ſelfs ſchoonheyt, geeſtigheyt, ofte andere goede gaven, en t' elcken als ghy dien naem noemt, let dan neerſtelick wat veranderingh ghy in haer oogē, weſen, ende ſonderlinge aen haren pols-ſlagh ſult gevoelen: daer is geen twijffel aen, ſoo de minnepijl haer recht ghetroffen heeft, of ghy ſult een ongelijcken dril, ende een veranderlicken pols gewaer worden, die geen regel of ſlagh en ſal houden. (*Paul. Æginet. lib. 3. cap. 17. de*

17. de amore.) Ghy ſult oock meer andere teyckenen uyt haer weſen, en ſonderlingh uyt haer oogen, konnen af-nemen, die eer zijn te mercken, als te ſchrijven. Maer dan loopter noch wat op dat vry aen-merckens weert is, en van grooten ghebruycke; maer daer van op beter gelegentheyt.

PHI. Ick bidde u en ſpaert doch geen broot voor de vrienden, ende en laet niet onder u tonge 'tgene ick ſoo ſeer begeere te horen als yet dat ick nu ter tijt weet.

SOPH. Neen, vrient, ſoo plagh men eē boer ſyn kunſt af te vragen: alle dingen en dienen niet uyt geſeyt aen ſoo grage gaſten als ghy en uws gelijcken zijt; En dufdanige verborgentheden en willen ſoo op een bot en met eenen adem niet geleert weſen.

PHI. Ghy en hebt even-wel dit geenen dooven geſeyt; Eñ nu ick den draet hebbe, ick hope het kloen wel te ſullen vinden. Ick kan oock leſen (God danck) en hebbe u ſchrijvers hooren noemen die te vinden zyn, ick meyne die nae te ſien en te letten watter in ſteeckt. want ick ſie alreede wel ſoo veel, dat dit onderſouck niet alleen by de medeçijnen, maer by de gene die wat kenniſſe van ſaken hebben, kan gedaen werdē. Het komt my nu binnē dat ick geleſen hebbe, dat *Eraſiſtratus* (daer ghy te vorē van gewagh deet) de liefde vā *Antiochus* gewaer wiert, vermits hy vernam dat ſyn ader-ſlagh t'elcken veranderde als *Stratonice* ſyn ſtief-moeder in de kamer ofte ontrent het bedde quam, daer hy ſieck lagh. De poëten hebben daerom wel geſeyt,

Wie is die heeten minne-brant
Behendigh in ſyn boeſem ſluyt?
De liefde paſt op geenen bant;
Sy wil, ſy ſal, ſy moeter uyt.

SOPH. Dat is tot daer toe goet, ſoete jongelingh; maer ondertuſſchē iſſet geraden u niet te ſeer te willē vergapen aen de beweginge van de ſlagh-ader, om altijt daer uyt een beſluyt te maken (als de ſelve buyten gewoonte verandert, en raſſer af harder ſlaet op dē naem ofte door de aenkomſte van eenigh perſoon) dat t'elcken een uytmuntende liefde hier van de oorſakē ware. Ghy ſout lichtelick (ſoo doende) konnen vervallen in een ſelſame ongelegentheyt, als ick eens verſtont een jonge doctor gheraeckt te zijn, uyt ghelijcke oorſake.

PHI. Hoe gingh dat toe, weerde Sophroniſçe?

SOPH. De ſelve jongen doctor onder andere hebbende eē wijle vergeſelſchapt een vermaerden medeçijn, als hy by de ſiecken gingh (als in Italien tot bericht vā de ſtudenten veel geſchiet) en gewaer zijnde gheworden, dat de doctor (als hy de pols vā de ſiecken getaſt hadde) wiſte te ſeggen waer door de ſieckte was veroorſaeckt, als door eten vā meloenen, noten, appelen, vijgen, ofte diergelijckē fruyt, bad ernſtelick den man, hem te willen openbaren waer uyt hy ſulcx wiſt, als hy ſeyde. De doctor, na des hem te hebben laten bidden, ſeyde hem, dat hy ontrent de ſieckē komende neerſtelick was gewoon acht te nemen, of hy in of ontrent de kamer van de ſiecken niet eenige ſchellē van noten, meloenen, of diergelijcke vruchten en vernam; en die ſiende, dat hy daer op dan aengingh. De nieuwe doctor, deſe leſſe wel meynende onthouden te hebben, ende die willende in 't werck ſtellen, was korts daer na geroepen over eenen ſchamelen arbeyder, ſieck te bedde leggende; voor wiens hutte hy een vers eſels-vel ſiende leggē, hadde daer op den patjent ſyn pols geraeckt, ende geſeyt dat hy ganſch ſwaerlick ſieck was, en dat ſulcx hem niet vreemt en docht, dewijle hy ſoo harden ende onverdouwelicken koſt, te weten eſels vleeſch, hadde beſtaen te eten. De ſiecke, des verwondert zijnde, ſeyde, dat de doctor geheel van den wegh was. want (ſeyde hy) ick en hebbe in acht dagē en langer geen eſel geſien, ten ware mijn heere den doctor. De misſlagh van de jongelingh quam daer uyt, dat hy den regel dien hy gehoort hadde al te breet en ſonder beſcheydentheyt in 't werck ſtelde. En voor u, lieve Philogame, ſtaet te letten, dat ghy niet in gelijcke dwalingen en valt.

PHI. Is daer voor te vreeſen Sophroniſçe? Ghy hebt my verklaert dat veel gheleerde medeçijnen vaſt ſtellen, dat indien op den naem van eenigh perſoon de pols van een jonge juffer, en oock haer weſen, ſeer verandert, dat daer uyt vaſtelick te beſluyten is datſe van deſſelfs liefde bevangen is.

SOPH. Maer of het gebeurde dat yemant een jonge deerne onteert, en haer daer na verlaten, ofte andere ſchamperheyt aengedaen hadde, ende dat ſy daer uyt in quellinge zijnde gevallen, een doctor (als ghy) haer daer op quame te beſoucken, en dat de ſelve ſprekende van den voorſz. perſoon, gevoelde de ſlagh-ader van de voorſz. jonghe deer-

deerne heftiger ſlaen, als te voren; ſoude hy niet een grooten misſlagh doen daer uyt te beſluytē, dat ſulcx uyt liefde geſchiede, daer het uyt het tegen-deel, dat is, uyt louteren haet, ſyn oorſpronck ſoude hebben? 'T is ſeker, dat jae. Want dewijle het voren is vaſt geſtelt, datter geen beſcheyden en eygen beweginge in de ſlagh-ader te vinden is die juyſt alleen paſt op de minne-ſieckte, en dat daerom met omſichtigheyt en vernuft alle omſtandigheden moetē werden overwogen, eer men yet ſulcx beſluyten kan, ſoo ſiet ghy wel hoe los u op-genomen kunſte gaet.

PHI. Ick ſie wel ghy ſout my geerne wederom van 't ſtuck leyden; maer ick en meyn het daer by niet te laten, maer moet het vogeltjen (ſoo men ſeyt) onder de ſteert
3. ſien, en dan dagh en raet. Maer wat is u gevoelen, of men uyt yemants hant ofte andere leden, uyt de ſtrepen en linien van de ſelve, yet ſulcx ofte andere ſaken, rakende yemants innerlicken aert, nae de kunſte kan uyt-vinden? en of het een Chriſten geoorloft is ſyn handen te laten ſien om eenige voorſegginge in 't ſtuck van ſyn houwelick daer uyt te mogen verſtaen? of dat hy andere middelē vermagh te gebruycken, om van toe-komende dingē de uyt-komſte te weten? *Mart. Delrio diſq. Mag. lib. 4. cap. 1.* Hier op wat berichts, weerde Sophroniſçe.

SOPH. Wat het eerſte aengaet, ick weet datter geleerde gevonden werdē die hier van groot werck makē, en deſe kunſte (indienſe weerdigh is ſoo genaemt te werden) oock met de ſchrifture willen beveſtigen, daer toe treckende de plaetſen *Iob. 37. 7.* mitſgaders *Exod. 13. 9.* Dan de overſettinge van *Hieronymus* ſpreeckt hier klaerder af als de onſe doet, en dient daerom na-geſien. Even-wel *Monſr. Paſquier de recher. de Franc. lib. 17. cap. 39.* verhaelt eenige ſonderlinge dingen van deſe gelegentheyt. Doch wat my aengaet (uyt-genomen alleen het gene dat in deſe gelegentheyt uyt natuerlicke redenen duydelick kan beſloten en beveſtight werden) ſoo meyne ick dattet al beuſelingē zijn, daer ick geen tijt in en ſoude willen beſteden, als alleenlick om de ydelheyt van de menſchelicke verſtandē daer in te bemercken: anders weet ick dat onder dit bejagh quade kunſten wordē gepleeght, en daerom en wil ick niemant raden ſich hier toe te begeven.

PHI. Maer ſout ghy dan geheelick verſtaen te verwerpē de kunſte van *Phiſiognomie*, dat is, de wetenſchap om uyt het weſen, geſtalte, ofte gelaet van een menſche, ſyn innerlicken aert te kennen? daer nochtans verſcheyde wijſe lieden veel van zijn houdende, daer oock d'ervarentheyt vry wat van getuygen kan.

SOPH. Dat is een geheel ander werck, als het gene waer van wy nu geſproken hebben, en ick en ben jegenwoordelick niet geſint om in het onderſouck van het ſelve te treden. Maer in plaetſe van ſulcx ſoo hebbe ick juyſt hier nu by my een byſonder trougeval van onſen tijt, my onlanghs by een vrient ter hant geſtelt, daer in te ſien is datter lieden zijn die alleen op het gevoelen van de uyterlicke geſtalte des lichaems, ſelfs ſonder behulp van oogen, een vrouwe weten te verkieſen.

PHI. Ey langht my dat herwaerts, ſoo het u belieft, weerde man, ick ſal't by mijn ſelvē overleſen, om u geen tijt te doen verlieſen.

SOPH. Wel aen daer is het gene dat ghy begeert, ick heb jegenwoordelick wat te doen by een vrient hier ontrent; overleeſt middelertijt dit geval, ick wil haeſt weder hier zijn, om dan onſe begonnē reden te volvoeren.

PHI. Ick wil ſoo doen, Sophroniſçe; ſoo en ſal mijn wachten niet ſonder vrucht zijn. ghy doet middelertijt uwe ſaken.

Daer mede vertreckt Sophroniſcus, ende Philogamus, hem uyt-geleyt hebbende, began te leſen als volght.

LIEF-

LIEFDE

Sonder ſien verweckt, en ſchoonheyt blindelinghs verkoren.

En heeft van outs gemeynt, dat als de lieden minnen,
Het oogh haer noodigh is als leyder van de ſinnen;
VVant ſonder dat behulp en vveet de menſche niet,
VVat dat met reden ſchoon of vvatter leelick hiet.
Maer hier in dit verhael daer is een ſelſaem vveſen,
Daer in den ouden tijt noyt van en vvert geleſen;
Koom ſiet hier, ſoete jeught, een blint en handigh man,
Die ſonder oogh-behulp vvat ſchoon is vveten kan.
De ſtadt die voert den naem van handen vvech te vverpen,
Die moet te deſer uyr ons domme ſinnen ſcherpen,
Die moet op deſe reys yet brengen aen den dagh,
Dat hier in deſen bouck een plaetſe vullen magh.
Tervvijl in haren tijt de vvater-rijcke Schelde,
Veel ſchepen aen de kaey en op de ſtroomen telde,
En dat haer rouvve jeught is over-al verdeylt,
En met een ſnelle kiel de vverelt omme ſeylt,
Doen vvas Vermander een van deſe rappe mannen,
Die tot een ſtaegh gevvin de ganſche ſinnen ſpannen.
Hy had een langen tijt gehandelt over zee,
En ſtaegh tot ſynen dienſt veel ſchepen op de ree,
En gelden in de kas, en vvaren op de ſolders,
En huyſen op het lant, en landen in de polders;

En vvaerom meer geſeyt? De beurſe vvaeghter van,
Hy vvas in ſyn beroep een groot en deftigh man.
Maer ſiet! het ſoet geluck dat yemant plagh te ſtreelen,
En met een volle maet ſyn gaven uyt te deelen,
Is veel gelijck een roock, gelijck een teer gelas,
En maeckt tot enckel gal dat eertijts honigh vvas.
De man die valt te bed van heeten ſucht geſlagen,
Soo dat hy in gekerm verſlijt geheele dagen,
Soo dat de ſoete ſlaep op hem niet meer en ſijght,
Vermits hy t'aller uyr vernieude prangen krijght.
Men roept van ſtonden aen, men haelt ervare luyden,
Die mengen onder een de krachten van de kruyden,
En gom, en vinnigh ſap, dat niet en is bekent,
En vvat den Indiaen van ooſt of vveſten ſent.
Maer 't quaet vervvon de kunſt, en ſcheen geſtaegh te vvaſſen,
En op geen medeçijn voortaen te vvillen paſſen.
Hier door vervalt de vrient als in den leſten noot,
En voelt (gelijck het ſcheen) de prickels van de doot.
Daer treurt het ganſch geſlacht. Daer zijn verſcheyde ſaken,
Die rou en open ſtaen en effen zijn te maken,
En dat door hem alleen. Dit quelt den goeden man,
Dat hy ſoo rijcken boel niet ſuyver laten kan.
Hier op vvert over-al voor hem als ſtaegh gebeden,
Ten eynd' hy komen mocht tot ſyn geſonde leden,
De dochters boven-al zijn dapper aen het vverck,
En maken van het huys gelijck een kleyne kerck.
Daer quam om deſen tijt een meeſter ſigh vertoonen,
Die vraeght of hem de man genegen is te loonen,
Indien hy hem genas. Hy vvil niet zijn betaelt,
Tot dat hy beter is en ruymer adem haelt;
Tot dat hy vvederom door krachten van de leden
De kaye ſal begaen, de beurſe ſal betreden,

En dat men ſeggen magh, en al met vollen mont,
Dat hy tot aen het mergh ten vollen is geſont.
Hy die hem dit vermat vvas ſteke-blint geboren,
Syn oogen (ſoo het ſcheen) die vvaren uyt-geſvvoren
Oock in de moeder ſelfs; en des al niet-te-min
Hy vvas een rappe ziel, en dede groot gevvin.
Soo haeſt dit in het huys by yemant is vernomen,
Men haelt Galenus daer, men laet hem binnen komen,
Men vraeght hem met beſcheyt of hy ſigh kracht vermeet,
En of hy vaſten raet voor deſe ſieckte vveet.
Men ſeyt hem boven dat: Kan hy het quaet geneſen,
Men ſal hem na den eyſch beleeft en danckbaer vveſen,
En vvat hem vvert belooft dat ſal hem zijn getelt,
Oock eer hy ſynen voet daer uyt den huyſe ſtelt.
Vermander (ſeyt de man) ghy moeſt hier anders ſpreken,
Of ick en vvil geen hant aen uvve leden ſteken,
Het loon dat ick begeer en is u gelt of goet,
Het loon dat ick begeer dat is u eygen bloet.
Ick vveet dat hier in huys drie dochters zijn te vinden,
Die moeſten nevens u te ſamen haer verbinden,
Dat als ghy zijt geſont en buyten ongeval,
Ick eene van de drie mijn eygen maken ſal,
En dat te mijner keur. Dien loon moet ick genieten,
Stelt my dat heden vaſt: of ſoudet u verdrieten
Aen my gelijck ick ben een dochter toe te ſtaen,
Ick ſal u dienaer zijn en vveder henen gaen.
Dit klonck den goeden man vry ſelſaem onder d'oiren,
Hy ſeyd', Ick moet voor-al hier op de dochters hooren,
Die raeckt de ſake meeſt. De man vvert uyt-geleyt,
De vrijſters in-gebracht, en alle dingh geſeyt.
De vader doet het vvoort: Eylaes! mijn ſvvacke leden
Die vvorden alle daegh gedurigh af-gereden,

Ach! kinders, na my dunckt, ick ſie van heden af,
Ick ſie de ſvvarte baer, ick ſie een open graf.
'T en kan, naer ick mijn voel, 't en kan niet lange duren,
Ick moet de leſte pijn ick moet den doot beſuren;
Hierom zijt ghy bedrouft, en ſucht den ganſchen dagh,
Meer als u teeren aert en jonckheyt dragen magh.
En nu is hier een man die geeftet niet verloren,
Al is hy ſteke-blint van 's moeders lijf geboren,
Men hout dat hy vernuf in ſynen boeſem heeft
Meer als oyt meeſter plagh die opder aerden leeft.
Die ſtelt, by Godes hulp, dat hy my ſal geneſen,
VVil ick ſlechts milde zijn, vvil ick ſlechts danckbaer vveſen;
Maer hy begeert vry meer als eenigh meeſter plagh,
Soo dat ick, na my dunckt, hier in niet treden magh.
VVat dunckt u van het ſtuck? Sy roepen allegader,
Ach! ſoo ons bidden gelt, verſchoont u, lieve vader;
Belooft het niet alleen, maer geeft het aen den man
Al vvat hy oyt begeert, jae vvat hy vvenſchen kan.
De vader vvederom: Maer hy vvil hooger ſingen,
Hy vvil geen ſomme gelts tot ſynen loon bedingen;
Hy vvil tot ſyn gerief de keuſe van u drien,
En of u dat behaeght dat hebje nu te ſien.
Dit luyt de juffers vreemt, ſy ſtaen gelijck verſlagen;
Maer ſtracx ſoo roepter een: Ick ſal de kanſe vvagen.
(Sy vvou haer vader ſien getogen uyt de pijn,
En vvou om ſynen t'vvil een blindens vrouvve zijn.)
Hy iſſer oorſaeck van dat ick op aerden leve,
'T is reden dat ick hem mijn lichaem vveder geve,
Of ſtelle t'ſynen dienſt. De reſte ſtaet beſchaemt,
En ſpreken even-ſelfs gelijck het haer betaemt.
Een yder ſtelt het vaſt haer vvoort te ſullen houvven,
En na de keuſe valt den blinden man te trouvven;

Be-

Behoudens dat den man geen loon genieten magh,
Voor dat haer vader is gelijck hy eertijts plagh.
Doch hier by vvil de vrient het ſtuck niet laten blijven,
Hy latet altemael met goeden inct beſchrijven.
De vader teyckent eerſt, de juffers op een ry,
Die ſtellen even daer haer ſoete namen by.
Doen vvas de man geruſt, en gaet het ſtuck beginnen,
En op den vijfden dagh ſoo ſchijnt hy yet te vvinnen.
En vvaerom langh verhael? 't en is geen langen tijt
Vermander is den dorſt en heete koortſe quijt.
Hy is voortaen niet meer bevochten vander hitten,
Begint oock door den dagh een vveynigh op te ſitten.
De maegh begint haer vverck; dies eet hy ſachte koſt,
En is den tienden dagh van alle brant verloſt.
Vermander is verheught, en laet den Heere dancken,
Dat hy niet meer en is gerekent by de krancken:
Hy noot oock boven dat ſyn vrienden altemael,
En recht een langen dis te midden op de zael.
De meeſter boven-al en iſſer niet vergeten,
Maer is by ſynen vveert met groote luſt geſeten.
Vermander ſprack en lough, Vermander dranck en at
Soo vvel als eenigh menſch die aen de tafel ſat.
Te midden in de vreught, tervvijl de gaſten droncken
Al vvat de rijcke kunſt ter eeren vvas geſchoncken,
Soo ſtont de meeſter op en nam een ſchoon gelas,
En vraeghde ſynen vveert, of hy geneſen vvas,
En of hy nu gevoelt de luſt en oock de krachten,
Dat hy een friſſchen dronck van hem ſou vvillen vvachten?
Iae meeſter, ſeyt de man, ick drinck het liever uyt,
Als vvat u kunſte brouvvt van gom of bitter kruyt.
Ick ben nu recht geſint eens luſtigh af te ſpoelen
Al vvat my in de maegh ſoo bijſter plagh te vvoelen.

Hy dede dat hy ſprack, en dronck met groote ſmaeck;
En dat gaf al het volck een vvonder groot vermaeck.
VVat dunckt u, ſey de man, is deſe vrient geneſen?
Sy roepen altemael hem jae geſont te vveſen;
De daet die vvijſtet uyt. VVie kent een ſiecken man,
Die vvijn en goede ſpijs in vreughde nutten kan?
Hier gaet de meeſter aen: VVel is de koorts verdvvenen,
Soo is te deſer tijt mijn loon alree verſchenen,
Siet daer is ons verdragh. hy langht terſtont het ſchrift,
En dat vvort door-geſien en vvonder nau geſift.
Maer vvie het over-ſagh, of vvie het hoorde leſen,
Die heeft terſtont het loon den meeſter toe-gevveſen,
De vader voughter by: Ick ben een eerlick man,
Die vvat ick heb gedaen niet vveder-roepen kan,
Niet vveder-roepen ſal. T'ſa laet de dochters komen,
Op datter van de drie magh eene zijn genomen;
Maer niemant koomter by of ſteeckter handen toe,
Op dat de meeſter ſelfs alleen ſyn keuſe doe.
VVant ſoo light ons verdragh. Galenus is te vreden,
Mits dat hy metter hant magh raken hare leden,
Eer hyder een verkieſt. het vvort hem toe-geſtaen,
En ſtracx is voor het volck den handel aen-gegaen.
Men liet daer op een ry de drie geſuſters ſetten,
Men liet den blinden man op haer gedaente letten,
Niet door een vvacker oogh (vvant hy is ſteke-blint)
Maer ſoo hy by den taſt haer teere leden vint.
Die outſt van jaren vvas die quam daer aen-getreden,
En recht gelijck een keers en deftigh in de zeden;
Maer efter niet te ſchoon. de tvveede vvas miſmaeckt,
Doch geeſtigh uyter aert, en vvonder net beſpraeckt:
Haer aenſicht is beſaeyt met duyſent grauvve ſproeten,
Maer haer beleefden aert die kondet al verſoeten:

Haer

Haer een oogh had een ſchel dat bijſter ſelſaem ſtont,
Maer dat en is geen feyl dat oyt een blinde vont.
Haer tanden vvaren geel, maer recht in hare reken,
En dat is van gelijck geen blinden oyt gebleken;
Het is genough bekent, noyt gaet een blinde vaſt
In dat men niet en voelt of met ſyn handen taſt.
De jonghſte van den hoop die had de beſte gaven,
Om aen een vierigh hert ſyn brant te mogen laven;
Sy is van blijden geeſt en van een ſnegen ſin,
Sy vvas van lijve ſchoon, en geeſtigh niet-te-min.
Maer ſeker aerdigh quant uyt Spaengjen eerſt gekomen,
Die had haer jeughdigh hert ten vollen in-genomen,
En ſy beſat het zijn op ſoo een vaſten gront,
Dat hy tot aen de ziel aen haer verzegelt ſtont.
De vrijer even-ſelfs vvas eene van de gaſten,
Maer voelt ſyn innigh hert met droefheyt overlaſten,
Vermits ſyn vveerſte pant moet in perijckel ſtaen,
En dat oock over haer het kieſen heeft te gaen.
Hy trooſt hem lijckevvel om datſe van den blinden
Niet aen en is te ſien, niet uyt en is te vinden:
Hy leet eerſt groote vreeſ, maer ſcheyter vveder van,
Om dat men metter hant geen ſchoonheyt voelen kan.
Maer ſiet, de jongelingh die vint hem ganſch bedrogen,
Syn vrijſter vvort gemijnt, en uyt den hoop getogen;
VVant na de blinde-man een yder heeft geraeckt,
Soo iſt dat hy terſtont de jonghſte ſyne maeckt;
De jonghſte flucx omhelſt, en noemt haer uytverkoren,
Die God tot ſyn behouf heeft vveten op te ſporen,
Die God tot ſynen trooſt op heden heeft gejont,
Om met hem aen te gaen een vvettigh trou-verbont.
Hy neemtſe byder hant en pooghtſe vvech te leyden,
En vvil en van het volck en uyt de kamer ſcheyden;

Hy

Hy gaet in als te vverck gelijck als yemant doet
Die hooge macht gebruyckt ontrent ſyn eygen goet.
Maer ſegh eens, mijn vernuf, vvie ſalder konnen ſchrijven
Hoe dat men deſe tvvee te ſamen ſagh verſtijven,
VVat voor een koude ſchrick door al de leden gingh,
Soo aen de ſoete maeght als aen den jongelingh.

Sy ſtaen gelijck verſteent en dat ter vveder zijden,
Men ſiet een groot gevvoel in hare leden ſtrijden;
Dan is de vrijſter bleeck, dan iſſe vveder root,
En dan eens op een nieu gelijck de bleycke doot.
De vrijer is geſtoort en vvonder ſeer verſlagen,
Hy kan het drouf geval in ſtilte niet verdragen,
Hy ruckt met grammen ſin den hoet van ſynen kop,
Hy goyt hem in het zant, hy treter boven op.

Hy

Hy treckt hem by den hair, en, naer het mochte ſchijnen,
Hy vvou daer voor het volck uyt enckel leet verdvvijnen.
Maer yemant uyten hoop begaf ſigh nevens hem,
En blies hem in het oir een reden ſonder ſtem.
De doctor onder dies, ter zijden af-gevveken,
Began ſyn innigh hert vvat vrijer uyt te ſpreken:
Maer Opvvijck quammer by, en met een gauvven treck
Groet dus den medeçijn en ſeyt hem ſyn gebreck:
Heer doctor, veel gelucx. ghy kont een vrijſter vvinnen
Alleen door uvve kunſt en ſonder bange ſinnen;
Maer vvy ellendigh volck zijn ſlaven jaren langh,
Soo dat ons ſtage jacht is dickmael ſonder vangh.
Ick heb dit vveerde pant, een langen tijt geleden,
Gedurigh aen-geſocht, gedurigh aen-gebeden;
Soo dat ick op het leſt haer teere ſinnen vvan,
En ſy, tot my geneyght, en vvil geen ander man.
Dies, eerje vorder gaet, ſoo dient u dit gevveten,
De ziel van deſe maeght die vvort van my beſeten;
Al vvie haer vorder raeckt dat is haer enckel laſt.
VVant ſy is buyten my met niet een menſch gepaſt.
VVat ick u bidden magh laet u een vveynigh raden,
Dat ſal my voordeel zijn en u niet konnen ſchaden;
Verkieſt een friſſche blom die vrije ſinnen heeft,
En die met haren geeſt in niemant anders leeft.
Het is een harde ſaeck aen haer te vvillen komen,
VViens hert dat al-bereyts met liefd' is in-genomen;
Sy helt ſtaegh na den man tot vvien ſy vvas geſint.
Ghy let dan, lieve vrient, vvat ſpel dat ghy begint.
Als Opvvijck ſtille ſvveegh ſoo gingh de doctor ſpreken:
Ghy pooght my, na ick merck, vvat in de vuyſt te ſteken;
Ick ſie, al ben ick blint, ick ſie u looſen raet,
Die niet en is gegront als ſlechts op eygen baet.

Ghy vvilt my buyten ſpoor en van den vvege leyden,
Maer ick meen van de bruyt ſoo licht niet af te ſcheyden;
Al ſie ick niet een ſteeck, vveet dat een jonge maeght,
(Schoon niet aen mijn geſicht) aen mijnen geeſt behaeght.
Ick heb de friſſche blom hier vveten uyt te kieſen,
En die, hoe dattet gaet, en vvil ick niet verlieſen.
VVaerom vvord' ick benijt? al is de vrijſter ſchoon,
'T is mijn gevvonnen prijs en mijn verdiende loon.
Schoon ick haer noyt en ſagh, haer beelt is my beſchreven,
En 't ſtaet als binnen my geſchildert naer het leven,
Geprent in mijn gemoet; ſoo dat ick evenſtaegh
Haer mont en geeſtigh oogh in mijn gedachten draegh.
Ick ſie haer heus gelaet, ick ſie haer rappe gangen,
Soo dat aen haer alleen mijn ganſche ſinnen hangen.
VVeet, als God eenigh menſch met drouve blintheyt ſlaet,
Dat hy in diep gepeys dan vry vvat hooger gaet.
Het is hier met den menſch op aerden ſoo gelegen,
Oock even uyt het leet ſoo rijſter dickmael ſegen;
Ghy daerom quelt my niet en ſtelt u hooft geruſt.
VVant in dat ghy begeert beſtaet mijn ganſche luſt.
De vrijer vvederom: Ick moet vvat vrijer ſpreken,
Hoe! kent een blinde-man dat noyt hem is gebleken?
Of vveter eenigh menſch die noyt ſyn leven ſagh,
VVat root, vvat aerdigh vvit, vvat ſchoonheyt vveſē magh?
Gelooftet, vveerde vrient, dit zijn maer ſinne-vlagen,
Die yder ſetten kan en vveder henen jagen,
Al naer het hem bevalt, en naer een yder beelt
Hem om het deuſigh breyn of in den boeſem ſpeelt.
De ſchoonheyt die ghy meynt in deſe maeght te vveſen,
En die (gelijck het ſchijnt) u pijne ſal geneſen,
Beſtaet, vvat u belanght, niet in een jeughdigh vleys,
Noch yet dat vveſen heeft, maer ſlechts in u gepeys.

VVilt

VVilt ghy de preuve ſien? verſet maer u gedachten,
En kieſt een ander vrou, ghy ſultſe ſchoonder achten;
VVant ghy die niet en ſiet beſit ſoo rooden mont
Als ghy die met den geeſt in u vervvecken kont.
Dit kan een blinde doen en niet gemeene menſchen,
Ghy maeckt een aerdigh beelt, en dat naer eygen vvenſchen;
Gebruyckt maer u verſtant. is maer een lichaem vvel,
Soo hebje volle macht ontrent het buyte-vel.
Ghy kont een vvacker oogh en ſchoon gebloosde kaken,
Ghy kont een vvitten hals en roode lippen maken,
Ghy kont al datje vvilt. ſiet vvat een groote macht
Heeft u in dit geval de blintheyt aen-gebracht.
Ghy dan en uvvs gelijck moet lieven door gevoelen,
En kont alſoo den brant van uvve luſten koelen;
Ey kieſt een friſſche maeght van leden vvel gemaeckt,
En die met vrije vvil tot uvve koets genaeckt.
Doch vvat dan vorder raeckt den blos van hare vvangen,
Het vvaes van haren mont, de drift van hare gangen,
Beelt u dat krachtigh in ſoo ſchoon het u behaeght,
En ſchept in u gemoet een ganſch volkomen maeght.
Ghy dient, naer mijn begrijp, ghy dienter een te trouvven
By niemant oyt verſocht by niemant onderhouvven,
Die niet en heeft gemalt en niet en heeft gemint,
Maer die tot u alleen ten vollen is geſint.
En ſiet, geleerde man, ſoo ghy het vvilt gehengen,
Ick ſal u ſoo een vvijf in uvve kamer brengen,
Niet uyt een ſlechten hoop, of ick en vveet niet vvie,
Maer uyt dit eygen huys en eene van de drie.
Sy is vet, lijvigh, gaef, en van geſonde leden,
Sy is oock van de jeught begaeft met goede zeden,
Sy heeft een rappe tongh en is van ſoete tael;
Soo ghy het vvel begrijpt, ghy hebtet altemael.

'T geſicht is u verſtopt, vvat kan u ſchoonheyt baten?
Tracht na een ſoete mont die geeſtigh vveet te praten,
Die ſal u beter zijn. ghy hebt een vvacker oir,
En vvat het oogh ombreeckt vint dat door u gehoor.
'T is vry geen kleyn vermaeck als jonge vrouvven ſpreken
Met reden, met verſtant, met aengename ſtreken;
Men ſegge vvat men vvil, geen ſchoonheyt heefter by,
Het maeckt een treurigh man en drouve ſinnen bly.
VVel konj' u, lieve vrient, ſoo vvel met haer generen,
Soo konje, na my dunckt, de mijne vvel ontberen;
Gebruyckt maer uvven geeſt, ons tvviſt die is geſtilt,
En ghy hebt evenvvel een vrou gelijckje vvilt.
De vader hoordet aen al vvat de doctor ſeyde,
En hoe de jongelingh ſyn reden vveder-leyde;
Hy quam vvat naerder by, en ſey den blinden aen
VVat dat naer ſyn begrijp hier noodigh is gedaen.
De gaſten evenſelfs die komen hier gevveken,
Die komen voor de maeght en voor den vrijer ſpreken,
Die roepen overluyt, dat ja de blinde-man
Oock ſonder ongerief de ſake rechten kan;
Dat jae het ſoo betaemt en ſoo behoort te vveſen,
En dat ſyn heuſche daet tvvee lieven ſal geneſen,
Tvvee lieven vrientſchap doen en brengen uyten noot,
Iae haer benaeude ziel verloſſen van den doot.
Hy ſtaet een vvijle ſtil, onſeker vvat te maken,
Om uyt dit vreemt gevvoel ten leſten eens te raken;
Hier op begint hy dus: Het vvare groote ſchant
Indien ick laten moet dit uytverkoren pant.
VVie kan ſyn eerſte min ſoo veerdigh omme-keeren?
VVie kan, als met gevvelt, ſyn driften overheeren?
My dient al langer tijt, en vry al meerder kracht,
Op dat ſoo grooten ſtuck magh vverden uyt-gevvracht.

Dit

Dit greep Antelmus op, een van de naeſte vrienden,
Die tot een goet beſluyt van deſen handel dienden,
En gingh den doctor aen: Ey vveeſt hier niet beſchaemt,
Dat van u vvert verſocht heeft prinçen eerſt betaemt.
Als David aen den reus den kop had af-geſlagen,
En hem een friſſche maeght ſtont op te zijn gedragen,
VVas Merop niet geſint tot ſoo een jongen helt;
Soo dat in hare plaets haer ſuſter is geſtelt,
Haer ſuſter, vviens gemoet tot David vvas genegen,
En, ſiet, de vvijſe vorſt en hadder geenſins tegen,
Hy nam het vrouvvelijn dat tot hem vvas geſint,
Daer in hy ſynen vvenſch met groot vermaken vint.
Op ſchoonheyt veel te ſien, en nau te vvillen letten,
En op ſoo ſvvacken gront ſyn hert te vvillen ſetten,
Dat is een ydel dinck, en niet als enckel vvaen,
Daer op een deftigh man noyt vaſt en heeft geſtaen.
De ſchoonheyt, lieve vrient, daer van de lieden raſen,
Beſtaet, naer mijn begrijp, in rechte vijſevaſen;
Men tvviſt noch evenſtaegh, men tvvijfelt over-al
VVat dat men in den menſch voor ſchoonheyt keuren ſal.
Daer is nau eenigh volck, of 't heeft verſcheyde gronden,
Daer op dat yemant ſchoon of leelick vvert bevonden.
D'een noemt een vrijſter moy, vermits een aerdigh vvit,
Een ander prijſt een hair, ſoo ſvvart gelijck een git.
Ick heb een kuſt beſeylt daer plat-geſtreckte neuſen,
En oiren niet bequaem als voor de grootſte reuſen
Zijn in den hooghſten prijs, en daer een jonge maeght,
Vermits een grooten mont, de malle jeught behaeght.
Ick heb een lant geſien daer niet als lange borſten,
En even ſoo geſtelt gelijck als boere vvorſten,
Zijn lief-tal aen het volck. Een ander vvilſe ront.
Maer al vvat ſchoonheyt raeckt, zijn dingen ſonder gont.

Daer vvoont een ſeker volck ontrent de noortſche klippen ;
Dat vvil geen teeren mont, maer vvenſcht om dicke lippen ;
Een ander prijſt een krop al iſſe bijſter groot,
Een ander vvil een hooft gelijck een ſuycker-broot.
D'een vvil ſyn vrouvve vet, een ander vvilſe mager,
Een ander vvilſe ſnel, een ander vvilſe trager,
Een ander prijſt de maet ; en geen ſoo vvijſen man
Die op dat ſchoonheyt hiet een regel ſetten kan.
De ſchoonheyt vvert gevat of na de geeſten ſvveven,
Of na de landen zijn daer in de menſchen leven ;
Doch vvatter yemant kieſt, een vvit of bruyner vel,
'T is al maer los gepeys, en enckel ſinne-ſpel.
En dit gelt even ſoo ontrent de gaeuſte menſchen,
Die met haer oogen doen al vvatſe konnen vvenſchen :
VVat ſal hem dan geſchien die noyt den hellen dagh,
Die noyt een jonge maeght in haer geſtalte ſagh ?
Maer vvaerom meer geſeyt van deſe vreemde ſlagen ?
De ſchoonheyt (ſegh ick noch) beſtaet in ſinne-vlagen,
In enckel dvveepery. Siet hoe de vverelt malt !
Voor my, ick noeme ſchoon vvat yemant vvel bevalt.
En ſeker vvilj' het ſtuck na rechten eyſch bemercken,
V geeſt moet anderſins ontrent de ſchoonheyt vvercken
Als yemant van het volck, als Fop of Lubbert doet,
VVant die gaen niet te vverck als op den ouden voet.
Maer ghy, die niet en ſiet, moet binnen u gedachten
Vaſt ſtellen ſchoon te zijn dat nau geen menſchen achten,
En dat meeſt al het volck niet eens voor ſchoonheyt kent,
Dient u, eervvaerde man, voor ſchoonheyt in-geprent.
VVant ſoo ghy voor u neemt tot u vermaeck te trouvven
Een van de ſoetſte jeught of van de ſchoonſte vrouvven,
Ey ſegh my doch een reys, vvie deſe vreught geniet ?
Ghy troutſe voor het volck, mits ghy haer noyt en ſiet.

En

En dat is anders niet als kriele luſten vvetten,
En 't vorder datter volght en konje niet beletten;
VVant die geen menſchen ſiet oock midden op den dagh,
Die geeft een dertel menſch al vvat hy vvenſchen magh.
Een poeſelachtigh lijf, en tvvee geſonde vvangen,
En hair dat geeſtigh krult, en herten vveet te vangen,
Een boeſem niet te grof en niet te bijſter teer,
Neemt dat tot u vermaeck. en vvat doch eyſje meer?
Alſt bol en vleeſigh is, al vvatter is te voelen,
Daer kan een eerlick man ſyn hitte vvel verkoelen;
En ſooder een die ſiet het qualick meynt te ſtaen,
Heer doctor vveeſt geruſt, 't en gaet u geenſins aen.
V mont vint haer gerief, ghy kont u lippen vougen,
V hant die vvort gevolt, dat moet u vergenougen,
Al vvatter vorder reſt, en vveet een blinde niet.
VVat kander leelick zijn voor een die niet en ſiet?
Hier gaet een blinde man een ſiende menſch te boven,
VVie ſiet en kan geen jeught voor eeuvvigh ſigh beloven;
VVant als de ſchoone vervv in vrijſters henen gaet,
Een die niet blint en is verneemtet metter daet.
Maer een die niet en ſiet (hoe-vvel de jaren komen)
En dat een ſchoone vrou haer luyſter is benomen,
Die vint haer edel vvaes gedurigh even net,
Vermits haer eerſte beelt is vaſt in hem geſet.
Maer vvatter eenigh menſch voor gronden mochte leggen,
Galenus bleef geſet, en liet hem niet geſeggen,
Hy ſtont gelijck een rots. Als dit de vrijer ſagh,
Soo gingh hy vveder aen, ſoo dapper als hy magh:
Heer doctor, naer ick ſie, ghy laet u niet bevvegen,
En vvilt juyſt deſe blom daer ick toe ben genegen,
En ghy ſlaet vander hant al vvatter yemant ſeyt,
Ey let eens vvat een plaegh hier voor u vvort bereyt.

Ick

Ick ſou (ſoo ghy haer kreeght) mijn onrecht moeten vvreken,
Ick ſou niet ledigh ſtaen haer veel te komen ſpreken,
En dan en ſcheyd' ick noyt als met een hupſen ſoen,
En vvat ſult ghy, eylaes! hier tegen konnen doen?
Ick heb de vrijſter lief als uyt geheele krachten,
En ſy en haet my niet. prent dat in u gedachten;
VVant 't is voorvvaer een ſtuck daer op te letten ſtaet
Voor een die dertel jock en mede-vrijers haet.
Tvvee herten eens geſint en tot haer drift genegen,
Daer baet geen ſtage ſorgh, ſy vinden duyſent vvegen,
Haer ſinnen altemael die zijnder op gevvet;
Al ſaeter Argus by, hy deede geen belet.
Galene, zydy vvijs, ſoo kieſt de naeſte ſuſter,
Dat ſal u nutter zijn, en vry al vvat geruſter
Dan of ghy mijne kreeght; vvant, vrient, ſoo dat geviel,
Ghy bracht een ſtage ſorgh op u benaude ziel,
En al noch ſonder vrucht. meer heb ick niet te ſeggen,
Ghy vvilt eens voor het leſt de ſaken overleggen,
Het raeckt u aldermeeſt. De man, dus aen-getaſt,
VVort in den geeſt gedruckt als met een ſvvaren laſt.
Gelijck een hoogen boom bevochten van de vvinden,
Die midden in den ſtorm geen ruſt en vveet te vinden,
Staet eerſt een lange vvijl en vvaggelt over kant,
Maer valt ten leſten om en deckt het naeſte lant.
Dus is de man geſtelt. ſyn hert begon te beven,
En ſyn beroert gemoet dat ſcheen het op te geven.
Hy ſijght daer op een ſtoel, en t'vvijl hy neder ſit
Verhaelt hy ſynen geeſt, en ſeyt ten leſten dit:
Van al dat is geſeyt en heeft my niet bevvogen,
Noch van mijn eerſte lief de ſinnen af-getogen,
Als dat ick hier verſtae dat ſy een ander mint,
En nu geen vrije ziel in haren boeſem vint.

VVat hier uyt rijſen kan dat is vvel af te meten,
By alle die maer yet van deſen handel vveten,
De vverelt is te boos, en voor een blinden man
Is dit de meeſte plaegh die yemant dencken kan.
VVel aen, indien je kont, laet hier een vrijſter komen
Die van voorgaende min niet in en is genomen,
Die niet en heeft gemalt, maer ſtaet in haer geheel,
Die ſal noch heden zijn mijn uytverkoren deel.
Het vvoort vvas ſtracx gevat, en ſonder langh te dralen
Men laet van ſtonden aen de tvveede ſuſter halen,
Men ſeyt haer vvatter ſchuylt, en hoeſe nu een man
Met eer en vrienden raet voor haer bekomen kan.
Men ſeyt haer dat de kans dient vvaer te zijn genomen,
Vermits die noyt ſoo ſchoon haer voor en vvas gekomen,
Men ſeyt haer dat het luck is uytermaten glat,
En dat het is een dingh dat haeſt dient op-gevat.
Men ſeyt hoe-vvel de man ſyn oogen heeft verloren,
Dat hy noch efter dient by haer te zijn verkoren;
Dat ſchoon al is hy blint, haer dat geen hinder doet,
Mits hy door ſyn geſicht den koſt niet vvinnen moet.
Dat jae de blintheyt ſelfs hem leyt tot hooge ſaken,
Hem leert de rechte kunſt tot in de gronden raken;
Dat niemant met het breyn ſoo veerdigh ſpelen kan,
Als een die niet en hoort, of als een blinde-man.
Dat in voorleden tijt een van de vvijſte menſchen,
Om beſt te mogen ſien, de blintheyt dorſte vvenſchen;
Dat hy ſoo lange ſocht tot dat hy naderhant
Syn oogen in de ſon heeft vvilligh uyt-gebrant.
Dat hier nu dient gelet, dat haer ongalick vveſen
By niemant vvert verſocht, by niemant is gepreſen,
En datſe voor gevvis moet leven ſonder man,
Ten zyſe nu ter tijt het jae-vvoort geven kan.

Democritus. Vide Cicer. Tuſculan. Quaeſt. & Camer. lib. 3. Medit. Hiſt. cap. 80.

Men ſeyt dat ſy behoort een blinde-man te trouvven,
Om vvel te zijn onthaelt, gelijck de ſchoonſte vrouvven,
Vermits dat uyter aert haer leden ſyn gemaeckt
Niet om te zijn geſien, maer om te zijn geraeckt.
Hier koomt de vader by, die looft haer moye dingen,
Iuvveelen om den arm, en vvonder ſchoone ringen,
En ander vrouvven-tuygh. Fidelle boven al
Die ſeyt, dat ſy voor-eerſt haer ſpaer-pot hebben ſal;
Dat ſy het eerſte kint, dat God haer ſal verleenen,
Een keten geven vvil geçiert met rijcke ſteenen,
En noch een gulden kop, ſoo groot gelijck een kint,
De ſchoonſte die men vveet, of in de vvinckels vint.
De vrijer boven dien gingh haer de ſinnen tergen,
Hy looft haer vvonder veel, hy looft haer goude bergen,
Hy looft haer, ſooſe vvil ontfangen deſen man,
Dat hy noyt geven ſal, en noyt haer geven kan.
Sandrine vvel bevvuſt hoe dat haer ſaken ſtonden,
En dat niet aengenaems in haer en vvert gevonden,
En datſe lijcke-vvel het eenſaem leven haet,
Seyt, datſ' haer ondervverpt haers vaders vvijſen raet.
Seyt, noch dat haer gemoet in vryheyt is gelaten,
Mits dat noyt jonge vvulp by haer is komen praten,
Seyt, datſe ſuyver is, en voor een eerlick man
Een vry een reyn gemoet ten echte brengen kan;
Dat vrijſters veel beſocht, geſtreelt, gevleyt, gebeden,
Zijn dickmael niet te pluys ontrent haer teerſte leden;
Maer dat een friſſche blom, die 't noyt en is gevraeght,
Is in de vvare dat een recht volkomen maeght.
Dat vvas voor-eerſt genough. Galenus ondertuſſen,
Die bood ſyn rechterhant, en quam de vrijſter kuſſen;
Hy ſeyt voor al het volck, dat ſy hem liefgetal,
En hy haer echte man voor eeuvvigh vveſen ſal.

Daer

Daer rijſt een nieuvve vreught en vvonder groot vernougen,
Vermits hen deſe tvvee ſoo vvel te ſamen vougen.
Maer dat is niet genough; vvant Opvvijck komter by,
En toont hem ganſch verheught en uytermaten bly;
Maer peyſt des niet-te-min, en vry niet ſonder reden,
Dat hy oock even nu ſyn yſer heeft te ſmeden.
Hy gaet den vader aen, hy doet hem ſyn beklagh,
Vermits hy ſyn verdriet niet langer dragen magh.
Hy ſeyt, dat hy ſyn huys vry langh nu heeft betreden,
De vrienden heeft verſocht, de dochter heeft gebeden,
Hy ſeyt, dat nu de maeght tot hem ten leſten helt,
En datſ' het ganſche ſtuck aen haren vader ſtelt;
Hy bid, dat hy voortaen eens vreughde magh genieten,
De vrijſter, echte vrou, en hem ſyn vader hieten:
Hy bid hem voor het leſt, dat ſoo een blijden dagh
Hem mede tot geluck, en eere dienen magh.
De vader, aengetaſt op ſyn bequaemſte ſtonden,
En heeft ſyn heus verſoeck niet ongerijmt gevonden;
Hy dient hem van den tijt. En met een kort beſluyt,
Op eenen avont-ſtont ſoo vvorter tvvee de bruyt.
Men ſeyt ons dat de maeght die met den blinden troude,
En onder ſyn beleyt den echten ackèr boude,
Veel ſoete kinders kreegh, en dat het lieve paer
Had vrede, ſonder tvviſt, en menigh vrolick jaer.
De ruſte van het bed is in des Heeren ſegen,
Niet in, 'k en vveet niet vvat, in ſchoonheyt niet gelegen.
De ſchoonheyt is een blom die al te licht vergaet;
Ghy, let op vvare deught, die op u trouvven ſtaet.

PHilogamus en hadde nau het voorsz. trou-geval door-geleſen, ofte Sophroniſcus vvas al vveder aen-gekomen. Hy dan bevvillekomt ende neder gheſeten zijnde, ſeyde tot Philogamus, VVel laet ons nu den draet van ons voorgaende geſpreck hervatten; vvant al iſset ſoo dat op u nu geleſen trou-geval vvel eenige goede bedenckingen konnen vverden voort-gebracht, ſoo heeft nochtans de geſchiedeniſſe van de Spaenſe heydinne de oudſte brieven, ende mitſdien oock het voor-recht van eerſt af-gehandelt te vverden.

5. Wel aen dan, wat uwe vordere vrage belanght; te weten, of het geoorloft is op de uyt-komſte van toekomende dingen onderſouck te doen, en tot dien eynde aen waerſeggers ofte hant-kijckſters raet te vragen, daer op ſegh ick rondelick, dat neen. Ick ſtae u toe dat wijſe en kloucke mannen, uyt ervarentheyt met lanckheyt van tijde verkregen, door voor-teyckenen ende ſonderlinge op-merckinge yet wes in deſe gelegentheyt vermogen. Maer ſulcx by ſpokers, toovenaers, waer-ſeggers, of diergelijcken ſlagh van volck te willen gaen onder-vragen, is beyde by Goddelicke en menſchelicke wettē opentlick verboden. Gods woort ſpreeckt klaer *Deut. 18.* De gemeene Rechten van gelijcke: ende de redenen zijn, vermits het volck lichtelick door duſdanige voor-ſeggınge gaende wert gemaeckt, ende tot nieuwigheyt genegen zynde tot onruſte van de ſtaet wert gedreven. Doch ſoo ghy meer hier van begeert te leſen, ſoo ſiet *Lipſ. in Exemplis & Monitis Polit. cap. 4. quæſt. liceatne in eventus inquirere.*

PHI. Maer het byſonderſte dat uyt deſe gheſchiedeniſſe in bedencken behoort te komen, is de vraghe, of yemant behoort, ofte vermagh eē houwelick aen te gaen met wil-
6. de, woeſte, ende rauwe menſchen, ofte met de gene die buyten het verbont weſende, afgheſondert zijn van het ware Chriſtelick geloove. Op dit gewichtigh point u oordeel, weerde man.

SOPH. Ick en wil my geenſins ontrecken, goede jongelingh, hier op myn gevoelen rondelick te verklaren, alſoo het ſelve onder al dat wy te ſamen geſproken hebben als eē hooft-ſtuck behoort gerekent te werden. Ick ſegge daerom, nademael dat het houwelick is een onverbroken bant, ende dat niet alleen de menſchē, maer oock God door het ſelve kinderen werden verweckt: dat mede ſelfs de onderlinge verbinteniſſe tuſſchen den Heere Chriſtum eñ de Kercke, mitſgaders alle geloovige zielen, door het houwelick wert af-gebeelt; ſoo moet noodelick des Heeren mont in die gelegentheyt niet alleenlick om raet werden gevraeght, maer behoort oock de ſelve raet volkomelick te werden gevolght, ten eynde Godes vrede ons mochte by-woonen in onſe huyſhoudinge. 'T is nu kennelick dat in Godes woort (*1. Corint. 7.*) klaerlick wert bevonden ons te zijn bevolen te trouwen in den Heere: dat is, in de vreeſe des Heeren, ende volgens deſſelfs in-ſettinge: gelijck by het ſelve mede geboden wert geen jock te trecken met den ongeloovigē, dewijle het licht met de duyſternıſſe niet gemeens en heeft, noch Chriſtus met Belial. *2. Corint. 6. 14. 15.* Maer hoe kan yemant in den Heere geſeyt werden te trouwē, die met ſyn trouwen ſelfs toont dat hy een verachter Gods is, ende als tot ſyne vyandē over-gaet? voorwaer indien men op eenige gelijckheyt in de ſaken van trouwen behoort te letten, de gelijckheyt in het ſtuck van den Godſ-dienſt is verre boven al te wegen, ſonder eenigheyt in de welcke geen ſoetigheyt, ware vreughde, of vrede tuſſchen de getroude en is te verhopen, geen over-een-komſte in't op-voeden van de kinderen, maer dagelicx ſtoffe tot onruſte ende oneenigheyt: alſoo dwalingen en waerheyt met den anderē als erf-vyandē zijn, en ſtaegh onderlinge gewoon zijn te worſtelen; (*Licet vir non oderit uxorem, error tamen odit veritatem. Salvianus.*) en in dien gevalle ſiet men dat den haet van de ſake op de perſonen ſelfs

koomt

koomt te vallē, dewijle elck het ſyne pooght voor te ſpreken. *Arniſæus de jur. connub. cap. 6. ſect. 5.* Heeft men niet geſien dat in duſdanige houwelickē de vrouwen zijn af-geradē geweeſt van de houwelickſe gemeenſchap met haren man te plegen, als aen de ſelve onreyn ende niet geoorloft zijnde? en dat de vrouwen oock ſulcx in 't werck hebben gepooght te ſtellen? en hoe kan in ſoodanigen huyſ-houdinge een kleyne kercke door gemeene gebeden en het leſen van Gods woort gehoudē werdē, gelijck ſulcx onder de Chriſtenen betaemt, en van Paulus in 't huys van Philemon wert gepreſen? en hoe kan doch ſoodanigē houwelick (tot trooſt van de gehouden) geſeyt werden te weſen een beelt en gelijckeniſſe van het verbont met dē Saligh-maker? (*Molin au Traicté des Mariages illicites.*) ſekerlick in geender maniere. Ick ſegge daerom, indien yemant van edelen huyſe weſende ſigh tot kleynheyt toe-rekent, indiē men hem een houwelick ſoude vergen beneden de weerdigheyt van ſyn geſlachte, dat des te meer in deſen gevalle behoort in achtinge te komen, dat men dien geeſtelicken adel in de gemeenſchap der heyligen niet en verkorte.

PHI. Ick bevinde uwe redenen van gewichte te weſen, weerde Sophroniſçe; maer hoort men niet ſodanigen houwelick goet te vinden, immers te lijden, op hope dat een woeſt en ongeloovigh menſche, door ſyn partuyr tot ſedigheyt en tot het geloove ſal werden gebracht, en datter alſoo winſte van een ziele ſal gedaen mogen werden?

SOPH. Dit wort veel tot verſchooninge van duſdanige houwelickē by gebracht, lieve Philogame: Maer ſegh my doch een reys, plagh men wel een houwelick aen te gaen met yemant die kael en beroyt is, op hope dat hy wel eens rijck ſoude mogen werden?

PHI. Neen ſekerlick, weerde Sophroniſçe, de lieden gelooven in dien deele datſe ſien en taſten, en anders niet: de hope wert maer waen geacht in deſe gelegentheyt. men moet hier vry al vaſter gaen.

SOPH. Wel indien men op hope van toekomendē tijdelicken rijckdom geen houwelick en wil gronden, naer onſe maniere van leven; dient men dan wel ſulcx te doen op hope van dien onwaerdeerlicken rijckdom in't geeſtelicke?

PHI. Ick was daer gevat, weerde Sophroniſçe, eer ick 't recht gewaer wert. En, om de waerheyt te ſeggen, my dunckt dat uwe redenen al vry wat ſlots hebben. Maer onderentuſſchen ſoude ick miſſchien wel by exempelen konnen bewijſen, dat de man het wijf, ende het wijf den man tot den waren geloove eyndelick heeft gebracht; het welck dan nootſakelick een groot vernugen moet geven ter weder-zijden.

SOPH. Ick en wil niet ontkennen, weerde Philogame, ſulcx niet ſomwijlen geſchiet te zijn, maer als het gebeurt ſoo doet God even het ſelve dat hy in de eerſte ſcheppinge gedaē heeft, treckende het licht uyt de duyſterniſſe. Maer hier tegen is te bedencken, dat niet eenige voor-vallende ſakē, die ſomwijlen eens gebeurē, maer Gods gebodt een regel moet weſen van ons bedrijf. Het quaet en is niet te doen op datter goet van kome; en wat ſegen Gods heeft die te verwachten die Godes raet niet en volght? Waer by ick dan noch vrage, nademael het quaet (God betert) ſoo vruchtbaer is, als de ervarentheyt leert; of het niet te vreeſen en ſtaet, dat de geloovige van de ongeloovige eer beſchadight ſoude mogen werden, als dat de ongeloovige door den geloovigen ſoude werden gebetert? Is ſulcx niet gebeurt den wijſen ende machtigen koningh Salomon? (*1. Reg. 11.*) ghy weet dat wel, jongelingh, en wat ſal dan gemeene ende geringe verſtanden niet konnen over-komen? De eerſte eertz-vaders die om hare uyt-nementheyts wille kinderen Gods van Moyſes ghenaemt waren, ſiende de dochteren der menſchen datſe ſchoon waren, onderſtonden die ten wijve te nemen (*Geneſ. 6. 3*) en zijn alſoo vleeſelick, ja vleeſch geworden, en hebben na hen getogen dē onder-ganck van den geheelen aert-bodem. En Iacob, die groote helt en Gods worſtelaer, hebbende getrout de dochters Laban, heeft hy niet gewaer geworden dat een deel van de afgoderije van de ſelve de ſyne heeft aen-gekleeft? *Gen. 35. 4.*

PHI. Ick vernoughe my uwer redenen, weerde Sophroniſçe, en 'tis (mijns oordeels) onnoodigh hier toe meer te ſeggen: het out ſpreeck-woort is hier en elders niet dan al te waerachtigh.

'T nachtegaeltjen op de peul
Dat vermagh te bijſter veul.

Efficaces preces mulierum.

Ick daerom uwe aen-merckinge op mijne gedaene vrage vaſt ſtellende, ſal u des ten hooghſten bedancken, en de ſelve in mijn boeſem op-ſchrijven, ende door Godes genade ſien in't werck te ſtellen.

TROV-GEVAL SONDER EXEMPEL, GESCHIET IN VRANCKRYCK

In't Iaer 1559.

Siet hier op *les Arreſts de Papon liv. 22. Et Iohan. Coraſij tractatum ſingularem.*

ONs ſchip heeft langh geſeylt ontrent
de groene kuſten,
Daer ſtaegh de grage jeugt, vervoert
in minne-luſten,
Heeft bijſter vreemt gheſvviert,
maer daer het echte bed
Ten leſten even-vvel ſyn vvoon-
plaets heeft geſet.
Hier gatet anders toe, hier rijſt een ſelſaem vveſen,
Hier is een nieu geval, een vvonder ſtuck te leſen,
Hier is een trou-verbont, maer ſonder echten-bant,
En daer noyt jonge bruyt en boot haer rechter hant.
Daer by een echte vvijf is overſpel bedreven,
Schoon datſe buyten ſmaet, en eerbaer is gebleven,
Daer, om het eygen vverck, en om gelijcke daet,
Het vvijf onſchuldigh is, de man het leven laet:
Daer vruchten van het bed en echte kinders quamen,
Maer die ſigh even-vvel van haren vader ſchamen.
Hier toe nu, Sangh-godin. vvant ſoo een vreemt geval
Kan luſt en voordeel doen aen die het leſen ſal.

Be-

Bereyt u, nieuſgier volck, en vvilt hier oiren bieden
Aen dat in vvare daet Tholouſe ſagh geſchieden.
De ſtadt is ganſch verbaeſt van ſoo een vreemden ſlagh,
Als ſy in haer bevangh den looſen handel ſagh.
Garonne vvas beſchaemt, en gingh ſyn gulle ſtroomen
Bedecken onder 't lis en dicht-gevvaſſe boomen,
Als hem de daet bevvees al vvat een liſtigh man
Tot nadeel van de trou te vvege brengen kan.
Eer dat de jeught begon, en voor de rechte jaren,
Soo gingen onder een tvvee jonge lieden paren;
Doch kinders inder daet. Het is een vviſſe ſaeck,
Het ooft te vrough gepluckt dat heeft een vvrangē ſmaeck.
Geen van de tvvee en vveet den gront van echte vvetten,
En daerom niet bequaem op haer beroup te letten.
Bertrande vvas een roos die noch geen knop ontſluyt;
VVant eerſe vrijſter vvas ſoo is het kint de bruyt.
Sy vvas van al de jeught in hare ſtadt gepreſen,
Vermits haer ſchoone vervv, en haer bevallick vveſen.
Een vrijer daer ontrent die biet haer echte trou,
En, ick en vveet niet hoe, ſy vvert een echte vrou.
Sy leven onder een tot acht of negen jaren,
En noch en ſcheen de vrou geen kint te ſullen baren,
Sy draeght of tvvijffelt niet, ſy bleef gelijckſe vvas,
Tot dat men aen den man den neſtel-knoop genas.
Doen heeft terſtont de vrou een jongen ſoon gekregen,
Die nam de vader aen, gelijck een hoogen ſegen.
Maer korts na deſen tijt, om ſeker miſ-verſtant,
Soo ſcheyt hy van het vvijf, en geeft hem uytet lant.
Hy gaet een langen vvijl in vreemde rijcken dvvalen,
Hy vint ſyn tijt-verdrijf in onbekende palen;
Hy gaet oock in den krijgh, en ick en vveet niet vvaer,
Tot dat de gulde ſon beſluyt het achtſte jaer.

Maer

Maer hem ſyn op de reys veel dingen overkomen,
Die nut zijn aen-gemerckt, en vvaer te zijn genomen.
Eerſt t'vvijl hy d'oorlogh volght en 't rijck ten dienſte ſtaet,
Soo kreegh hy nevens hem een looſen mede-maet.
Een gaſt van vreemden aert, en vol geſlepe ſtreken,
Die eerſtmael naderhant begonnen uyt te breken,
Die vvas ſtaegh by den man als hy in't vvilde liep,
Of als hy ſtille vvas, en in den leger ſliep.
En (ſoo het veeltijts gaet) de rouvve krijghſ-geſellen
Die gaen haer ganſch bedrijf ſigh onderlingh vertellen;
Doch Guerre boven-al verhaelt hem menigh dingh,
En vvatter in ſyn huys en elders omme-gingh,
En vvat hy menighmael bedreef voor vreemde kuren,
Dat hy met groot verdriet ten leſten moet beſuren.
Let op u ſpreken, vrient, en op u ganſch beleyt;
VVant al vvat yemant vveet en dient hem niet geſeyt.
Daer viel een groote ſlagh ontrent in deſe tijden,
Vermits den Adelaer de Lely quam beſtrijden,
Men vochter langen tijt met liſt, en door gevvelt,
Tot dat de Franſche macht ter aerden is gevelt.
En onder al het bloet op deſen dagh vergoten,
Soo vvert het rechter-been den joncker af-geſchoten,
Die viel daer over-doot; ſoo dat al vvie hem ſagh
Hielt deſen voor gevvis als ſynen leſten dagh.
Syn krijghſ-maet boven-al die prent in ſyn gedachten
Dat hem niet als de doot oock heden ſtont te vvachten,
Hy ſcheyt ſtracx uyt het heyr, en kieſt den rechten pat
Die hem in korten vvees het graſigh Artigat;
Daer gaet de ſlimme gaſt met voor-bedachte ſinnen,
Daer gaet hy met bedrogh een bouve-ſtuck beginnen,
Een ſtuck, een vvonder ſtuck, vol onbekende liſt,
Daer van het Franſche rijck te voren niet en vviſt.

Hy

Hy vvas in menigh deel ten aenſien van de leden,
Hy vvas in eenigh deel ten aenſien van de zeden,
Al vry vvat ſeer gelijck met Guerre ſynen vrient,
Dat hem tot groot behulp in deſen handel dient.
Hy komt dan tot het vverck, hy gaet de kanſe vvagen
En by de jonge vrou en by haer naeſte magen,
Hy draeght hem by het volck, en in het openbaer,
Hy draeght hem over-al als of hy Guerre vvaer.
Hy brenght tot ſyn bevvijs ſoo veelderhande ſaken,
En kan ſoo grooten ſchijn ontrent de vrienden maken,
Dat hem het ganſch geſlacht, en al het naeſte bloet,
Of voor een lieven neef of voor een ſvvager groet.
Hy vveet tot ſyn bedrogh ſoo vvonder veel te ſeggen,
En ick en vveet niet vvat Bertrande voor te leggen,
Van al dat over langh haer beyde vvas geſchiet;
Dat hy in korten tijt ſyn vollen vvenſch geniet.
Had ſy de minſte vleck of boven, of beneden,
Had ſy een kleyne vvrat, oock aen haer ſoetſte leden,
Had ſy 'k en vveet niet vvat, dat ſlechts een echte man,
En niemant buyten hem met reden vveten kan;
Hy kendet altemael, hy vviſtet haer te ſeggen,
En ſy en niet een menſch en kondet vvederleggen,
Dit gaf hem eerſt geloof, en namaels volle macht,
Om tot haer in te gaen te midden inder nacht.
Sy noemt hem echte man, ſoo doen oock alle menſchen,
Die haer met vollen mont geluck en voordeel vvenſchen,
En toonen ſigh verblijt, dat ſy na langen rou,
Nu vveder is onthaelt gelijck een echte vrou.
Het leed als geenen tijt, haer vvort een kint geboren,
Maer hem vvort ſtracx de gunſt van ſynen oom verloren;
Daer rees een hart verſchil, een onderlingen haet,
Die onder deſe tvvee gedurigh hooger gaet.

Panſette vvou bevvijs en rekeningh erlangen,
Van dat uyt ſynen naem vvas by den oom ontfangen,
Van datter vvas beſteet ontrent ſyn vrouvven goet,
Tervvijl hy buytens lants een lange reyſe doet.
Hier op ſoo drongh hy aen als met geheele krachten,
Hy vvil geen naeſte bloet, hy vvil geen maeghſchap achten:
Maer Guerre vvederom gingh halen aen den dagh
VVat Thiel of ſchade doen of hinder geven magh.
VViens hooft van boter is die moet gedurigh ſchromen,
Die moet niet aen het vier, of voor den oven komen;
VVant ſoo hy eens den kop ontrent de vlamme ſtelt,
Daer is geen tvvijffel aen de vveecke ſtoffe ſmelt.
Nu Guerre tijt te vverck met al de ganſche ſinnen,
Om yet door ſlim beleyt op ſynen neef te vvinnen,
Hy ſoeckt, hy ondervraeght, hy let op alle dingh,
Hoe dat het heden gaet, en hoe het eertijts gingh.
Ten leſten hoort hy yet van deſen handel ſeggen,
Dat gaet hy met verſtant ten nauſten overleggen,
En krijght (ſoo doende) ſtof hem leet te konnen doen.
VVie maer een draet ontdeckt, die vint het ganſche kloen.
Hy, naer een korten tijt, gaet vry vvat harder ſpreken,
Hem dunckt hy vveet genough om ſyn verdriet te vvreken,
Hy taſt den lincker aen, hy valt hem op het lijf,
Hy ſeyt dat hy miſbruyckt eens anders echte vvijf.
Hy ſeyt dat hy ter ſmuyck is in het huys gekomen,
En dat maer op den naem door valſheyt aen-genomen,
Dat hy noyt Guerre vvas, maer vvel Arnolde Thiel.
In 't korte, beelt hem af gelijck een rechte fiel.
Panſette niet vertſaeght van ſoo een hart vervvijten,
Stelt hem vvel happigh aen om vvederom te bijten,
Toont dat hy niet en vreeſt, jae niet een menſch en viert,
En dat het ſlim bedrogh is tegen hem verçiert.

Dat

Dat Guerre maer en tracht hem van het ſtuck te leyden,
Vermits hy van den bucht niet af en ſouckt te ſcheyden,
Dat Guerre meeſter vvas, als hy vvas buytens lants,
En geenſins miſſen vvil ſoo vvel-gelegen kans:
Dat Guerre meeſt het goet heeft onder hem geſlagen,
En dat hy daerom tracht hem uyt het lant te jagen,
Dat hy hem veel gevvelts en ſmaetheyt heeft gedaen,
En hem al menighmael na 't leven heeft geſtaen,
Dat hy dit heeft gepooght door veelderhande lagen,
Ia ſchier hem op een tijt den kop heeft ingeſlagen,
Dat ſtaegh een vinnigh mes vvas tegen hem gevvet,
Maer dat ſyn lieve vrou het onheyl heeft belet.
En nu het ſtout gevvelt hem niet en vvou gelucken,
Dat hy door enckel liſt hem neder ſoeckt te drucken;
Maer dat noch even-vvel, na leet en ongeval,
De vvaerheyt op het leſt haer openbaren ſal.
Bertrande door den oom (gelijck het ſcheen) bevvogen,
Heeft mede van den man haer ſinnen af-getogen,
Sy ſtelt haer klachten in, en brenghtſe voor de VVet,
En ſeyt hoe deſe gaſt miſbruyckt haer echte bed.
De rechter vveeght het ſtuck, Panſette vvort gevangen,
En daer-op is het volck in vvonder groot verlangen,
VVat uyt het vreemt geval, en uyt het heet geſchil,
VVat uyt het ſvvaer gedingh ten leſten komen vvil.
Panſette doet verſouck dat al de naeſte vrienden,
En vvie dat eenighſins tot deſen handel dienden,
Dat jae Bertrande ſelfs ſou komen voor den Raet,
Om recht te mogen ſien vvaer op de ſake ſtaet.
Hy gaet dan vvonder breet van al den handel ſpreken,
Op dat aen ſyn bevvijs geen dingh en ſou ontbreken.
De rechter vraeght hem af, van vvaer hy oorſpronck nam,
En vvat van ouden tijt ſyn ouders over-quam,

En vvat hem eerſt bevvough dat hy Bertrande vrijde,
En vvie hem gunſtigh vvas van ſyn of haerder zijde,
En vvie het ſtuck begon, en vvie den handel ſloot,
En vvie hem eerſt geluck met ſyn geminde boot:
VVat jonckheyt alle daegh de bruyt quam onderhouden,
VVat maent, en jaer, en dagh dat ſy te ſamen trouden,
VVat kleet Bertrande drough op haren bruylofs-dagh,
En vvat men voor çieraet aen hare leden ſagh:
VVaer dat het echte volck, en vvaer de jeught vergaerde,
VVat prieſter dat het vvas die hen te ſamen paerde,
VVie datter vvas genoot, vvie niet ter feeſt en quam,
En vvie dat by de bruyt de naeſte plaetſe nam;
Oock vvatter is gebeurt tervvijl de gaſten aten,
VVat mommers inder nacht zijn aen den dans gelaten,
VVie dat de jonge bruyt tot in haer kamer bracht,
En vvatter omme-gingh by-naeſt den ganſchen nacht.
Panſette, vvat men vraeght, en toont hem niet verlegen,
Syn antvvoort is bereyt, oock eer de rechters ſvvegen,
Syn tong en hapert noyt, hoe ſtrengh ſyn aen-ſpraeck vvas,
Het ſcheen dat hy't verhael als uyt een boeckjen las.
Hy ſtreckt hem vorder uyt, en gaet met een vertellen
Hoe ſigh de jonge vrou gingh in den huyſraet ſtellen,
Hoe ſy by vvijlen keef, en hy niet ſtil en ſvveegh,
En hoeſe buyten hoop een jongen ſone kreegh.
Hoe dat hy naderhant tot reyſen vvert genegen,
En vvie hem vvas gemoet by-naeſt op alle vvegen,
VVat dat hy met hem ſprack, en vvaer hy heeft vernacht,
En hoe hy ſynen tijt heeft buyten om-gebracht.
Hoe dat hy krijghſ-man vvert, in 's koninghs dienſt genomen,
En hoe hy voor het leſt in Spaengjen is gekomen,
VVie dat hy op de reys als vrienden heeft gekent,
En vvaer dat naderhant de lieden zijn belent.

Dit

Dit ſeyt hy vvonder net met all' omſtandigheden
Van plaets, en tijt, en volck, in't kort in volle leden,
Ten eynd' het ganſch geval mocht vverden nagetaelt,
En dat het ſeker gingh vvat by hem is verhaelt.
De rechter die het ſtuck ſoo deftigh hoort vertellen,
Vint goet de jonge vrou voor hem te laten ſtellen,
Om recht te mogen ſien den gront van dit beleyt,
En vvat de jonge vrou van deſen handel ſeyt.
Bertrande die verſchijnt. men vraeght haer duyſent ſaken,
Daer Thiel van had beſtaen een langh verhael te maken,
En dus, en vveder ſoo, gelijck den rechter vvil,
En tuſſchen hem en haer en iſſer geen verſchil.
Maer een dingh voughtſer by, hoe datſe negen jaren
VVas vvonder vreemt geſtelt, en ſonder oyt te baren,
En dat vermits haer man door ſvvarte kunſt geraeckt,
Noyt in het echte bed haer leden had genaeckt,
Noyt recht ter hant en nam dat echte lieden plegen,
En daer de gulle jeught is bijſter toe genegen,
Soo dat haer yder riet te ſcheyden van den man,
Vermits hy in het bed geen ſchult betalen kan.
Maer datſe lijckevvel niet goet en had gevonden
Te vvijcken van de trou, en hare vaſte gronden;
Soo datſe met gedult had alles uyt-geſtaen,
En noyt geen dertel oogh had elders laten gaen.
Dat na de negen jaer, door middel van gebeden,
Haer man noch vvas gebracht tot ſyn geſonde leden;
Dat ſy doen ſvvanger vvert, en na den vollen tijt
Hem met een jongen ſoon ten vollen heeft verblijt.
Dat hy van ſtonden aen na dat hy vvas geneſen
Liet door eens prieſters raet verſcheyde miſſen leſen,
En at veel heyligh broots, ſoo datſe naderhant
Aen hem en ſyn onthael geen mangel oyt en vant.

Terſtont na dit verhael men liet Bertrande buyten,
Men liet den looſen Thiel de kamer-deur ontſluyten,
En als hem vvert gevraeght vvat hier van is geſchiet,
Verſcheelt hy van de vrou in al den handel niet.
Hy deed' een ront verhael van negen quade jaren,
En dat hy ſigh bevont onmachtigh om te paren,
En vvaer hy trooſt verſocht, en vvaer hy bate vont,
Iuyſt ſoo gelijck de vrou, en als uyt eenen mont.
Het ſtuck gaet harder aen. men roepter veel getuygen,
Die voor of tegen hem den rechter konnen buygen;
Al vvie des kennis heeft die vvorter toe verſocht,
En in het hof geleyt, en voor den Raet gebrocht.
Men hoort op dit geval vvel hondert vijftigh menſchen,
Die niet als ſuyver recht en geen bedrogh en vvenſchen,
Ten minſten naer het ſcheen; vvant niemant vvort beleyt,
Als die van dat hy vveet bequame reden ſeyt.
De veertigh ſpreken ront, en gaen als ſeker ſtellen,
Dat hy is Guerre ſelfs een van haer met-geſellen,
Hun van ſyn eerſte jeught in volle daet bekent,
Het ſchijnt dat in haer breyn ſyn vveſen is geprent.
Maer noch een meerder hoop heeft even dier geſvvoren,
Dat hy is Thiel genaemt en onder hen geboren,
Dat hy een langen tijt met hen heeft om-gegaen,
Soo datſe vvonder vaſt op haer gevoelen ſtaen.
Doch tſeſtigh op een ry die komen vveder ſeggen,
(Hoe-vvel ſy al het ſtuck ten nauſten overleggen)
Dat hun noch even-vvel tot heden op den dagh
Niet klaer genough en blijckt vvie deſe vveſen magh;
Dat hy nu Guerre ſchijnt, en dat in volle leden,
Maer dat van ſtonden aen ſyn oogh en ganſche reden
Naer Thiel geheelick ſvviert, en zijn daerom beſvvaert
Te ſeggen of hy vvel of qualick is gepaert.

Ten

Ten leſten gaet de VVet de ſtucken over-leſen,
En Thiel die vvert gedoemt ter doot geleyt te vveſen;
Maer hy des niet-te-min beroept hem aen den Raet,
Soo dat al vvederom het ſtuck in tvvijffel ſtaet.
'T hof dat niet inder haeſt het vonnis ſouckt te vellen,
Laet eerſt de jonge vrou en Thiel te ſamen ſtellen
Te midden op de zael, en voughter Guerre by.
Siet daer in eenen hoop een vreemde kramery!
Panſette ſtont geſet, en met een vrolick vveſen,
Daer vvas geen angſtigh hert in ſyn geſicht te leſen,
Hy toont een bly gelaet, hy toont een vry gemoet,
Geſetter als den oom, of als de vrouvve doet.
Al vvat hem vvort geverght daer vveet hy van te ſpreken,
Hy blijft niet in het vverck, niet in de vvoorden ſteken;
Maer antvvoort met beſcheyt. Bertrande ſtont verſet,
Of door het eerbaer root, of bleecken angſt belet.
Den Raet aenſiet het volck, aenhoort haer felle klachten,
Maer blijft aen alle kant in diepe na-gedachten;
Het dunckt hun 't vreemſte ſtuck van al het ganſche rijck,
Maer ver het meeſte deel dat geeft den bouf gelijck.
Veel meynter dat den oom, in deſen boel geſlopen,
Met liſt en ſlim beleyt ſyn nicht had uyt-geſopen,
En dat hy, met gemack geſeten in het riet,
Maeckt pijpjens voor hem ſelfs, en voor een ander niet.
Maer efter onbevvuſt van al de diepe gronden,
Die ſy noch langhs-om-meer in deſen handel vonden,
En gaen tot haer beraet, of tot het vonnis niet,
Tot dat men in het ſtuck al vry vvat klaerder ſiet.
Daer vvort dan vaſt geſtelt hier naerder op te letten,
En op het ſelſaem vverck het ganſche breyn te vvetten,
Te dagen al het volck dat Thiel en Guerre kent,
Om eenmael recht te ſien vvaer dat het ſtuck belent.

Men

Men laet een grooten hoop van alderhande lieden
Beſchrijven in den Raet, en voor het hof ontbieden;
Men hoort, men onderſoeckt, men vraeght en overleyt,
Maer 't is als enckel nacht al datter vvort geſeyt.
Hoe nau dat yemant ſpoort, de vvaerheyt is verloren,
Het ſtuck is ſonder gront, en loſſer als te voren;
Soo dat de rechter dubt in ſoo een vreemt geval,
Onſeker meer als oyt vvat hy gelooven ſal.
Laet ons hier, mijn vernuf, het ſtuck gaen overvvegen,
En ſtellen eens het vverck gelijck het is gelegen,
Op dat een vvacker oogh eens recht beſchouvven magh
Hoe duyſter, hoe bedvvelmt, hoe diep de vvaerheyt lagh.
Neemt acht, vvie datje zijt, vvat datter kan geſchieden,
Men vont hier vier-mael tien en vijf beſette lieden,
Die ſpraken vvonder ront, en als met eene ſtem,
Verdoemden Thiels bedrijf, en vielen tegen hem.
Sy gaven (ſoo het bleeck) hier van bequame reden,
Sy kenden deſen gaſt, een langen tijt geleden,
Sy kenden Guerre ſelfs, oock vander jonckheyt aen,
Soo dat aen al haer doen geen tvvijffel is te ſlaen.
En onder dit getal ſoo vvorter een gevonden,
Die aen Panſette ſelfs door maeghſchap is gebonden,
En deſen hielt den Raet voor Guerre vvonder goet;
VVant vvie beſchuldight oyt ſyn vrient of eygen bloet?
Een ander, langh gevvent haer beyder ſchoen te maken,
Gaf oock met grooten glimp oirkonſchap deſer ſaken,
Vermits dat hy verklaert dat Guerre grooter ſchoet,
Als heden op den dagh de ſlimme lincker doet.
Daer vvaren boven dat noch drie verſcheyde mannen
Tot nadeel van den bouften vollen in-geſpannen,
Die ſeyden dat hun Thiel, als hy quam van de reys,
Had met een vollen mont geopent ſyn gepeys;

Dat

Dat hy doen had verklaert te hebben voor-genomen,
Door eenigh ſlim beleyt in deſen boel te komen,
Dat Guerre vvas gequetſt, en aen ſyn doot geraeckt,
Na dat hy hem ſyn erf te voren had gemaeckt.
Noch tvvee van dit geval die quamen openbaren
Hoe ſeker jongh-geſel den krijgh had laten varen,
Die (mits hy ſynen vvegh voor-by Tholouſe nam,
En ſlechts daer op een ſprongh en by gevalle quam)
Had vvonder veel geſeyt van ſyn vvijt-loopigh dvvalen,
En hoe hy vvas verreyſt tot in de Vlaemſche palen,
En hoe hy Guerre ſelfs voor deſen had gekent,
En dat hy van den krijgh ganſch deerlick is geſchent.
En dat hem in den ſlagh een been is af-geſchoten,
En 't vvijl het ongeluck hem bijſter heeft verdroten,
(Mits hy een houten voet moet dragen aen het lijf)
Dat hy in Nederlant gingh ſoecken tijt-verdrijf.
Dat hy noch heden leeft, en vveder ſtaet te komen,
Schoon dat een ſlimme guyt ſyn plaets heeft in-genomen.
Al dit vvort by den oom den rechter voor-geleyt,
En vvat hem vorder ſtijft en bleef niet ongeſeyt.
Maer Thiel vveet even-vvel hier tegen veel te ſeggen,
Hy koomt in tegendeel getuygen overleggen
Tot veertigh in getal, ſoo vaſt in haer beſluyt,
Dat ſchier het meeſte volck voor hem het vonnis uyt.
Vier ſuſters op een ry, die Guerre broeder hieten,
Die ſagh men dat voor-eerſt haer eygen oom verlieten,
Die ſeyden met beſcheyt, en ſtelden voor gevvis
Dat hy, die vvort beticht, haer eygen broeder is.
De gront by haer geleyt, de reden dieſe ſeggen,
Is vaſt (gelijck het ſchijnt) en niet te vveder-leggen;
Sy vvijſen voor den Raet niet vveynigh teyckens aen,
Die groot en vvichtigh zijn, en klaer voor oogen ſtaen.

Sy toonen even-ſtaegh dat in ſyn ganſche vveſen
Het maeghſchap is te ſien, het kroos gelijck te leſen;
En ſchoon hy is verout door 't vvaſſen van den baert,
Dat ſigh in hem vertoont de gront van haren aert.
Het ſcheen een vaſt bevvijs, vvanneer de ſuſters ſpraken,
En 't bracht geen kleyn gevvicht aen Thiels verboſte ſaken;
VVant daer en vvas geen menſch die vã haer qualick ſprack,
Soo dat aen haer geloof geen vvettigh ſtuck ontbrack.
Noch quammer voor het recht een deel van haer gebueren,
Die ſpraken op den oom, en al ſyn looſe kueren,
Die ſpraken voor den man, en voor ſyn goede trou,
En voor het eerlick huys, en voor de jonge vrou.
Sy gaen tot vaſter gront in volle daet getuygen
VVie dat hy is gevveeſt oock doen hy plagh te ſuygen,
Sy kennen op een draet vvie dat hem heeft geteelt,
Als hebbend' onder een vvel duyſent-mael geſpeelt.
Daer zijnder onder hen die voor de vvet verklaren,
Dat ſy op Guerres feeſt als bruylofs-gaſten vvaren,
En dat oock even doen, vvanneer hy gingh te bed,
By hen op ſyn gelaet ten naeuſten is gelet,
Dat aen ſyn rechter-hant drie groote vvratten ſtonden,
En dat in ſynen mont tvvee tanden zijn gevonden
Gevvaſſen over-een, oock dat hy nagels had
Niet ront, gelijck men plagh, maer rou en bijſter plat:
Dat in ſyn ſlincker oogh een pleck vvas aen te vvijſen,
Daer als een druppel bloets ſcheen uyt te vvillen rijſen,
Dat midden op ſyn hooft een kael gehuchte ſtont,
En dat men heden noch dit eygen teycken vont.
Veel ſeyden boven-dien, hoe op ſyn vveder-komen
(Eer hy tot Artigat ſyn vvoon-plaets had genomen)
Hy menigh goet geſel by namen heeft gegroet,
Gelijck men in 't gemeen de beſte vrienden doet:

En ſooder eenigh menſch oyt tvvijffel ſcheen te maken,
VVie dat hy vveſen moght als hy hem quam genaken,
Dat hy van ſtonden aen daer op te voorſchijn bracht,
Yet vvaer door al het ſtuck vvert nader overdacht.
Hoe (ſeyd' hy) kenje niet die met u plagh te koten?
Die nevens u den bol ſoo dickmael heeft geſchoten?
Die eens de ſvvarte beeck vvel geeſtigh over-ſpronck,
Maer op den tvveede-mael in diepen modder ſonck?
Hoe! koomt u niet te voor hoe vvy eens vrolick vvaren,
Als Floor en moye Thrijn te ſamen gingen paren?
Hoe Floor ſoo droncken vvas, dat hy den ganſchen nacht
Aen Thrijntjen niet en quam, op Thrijntjen niet en dacht?
Of is u dan ontgaen dat vvy eens gingen mommen,
En met een loſſen kop een vrijſters huys beklommen?
En hoe ick vvert onthaelt by ſeker korſel vvijf,
En kreegh een vuylen bras van boven op het lijf?
Met ſoo een klaer verhael van diergelijcke ſaken,
Soo vvaſt dat hy terſtont hem kenbaer vviſt te maken;
VVant dien het vvas gebeurt al vvatter is verhaelt
Die voelt dat ſyn onthout in geenen deel en dvvaelt.
Noch zijnder vier gelijck die vvonder net getuygen,
Dat Guerre maer en ſoeckt hier voordeel uyt te ſuygen,
Dat hy door ſlim bedrogh en voor-bedachten raet,
Dat hy met enckel liſt gedurigh omme-gaet:
Dat hy, vvanneer ſyn neef uyt Spaengjen vvas gekomen,
Hem, als ſyn naeſte bloet, heeft vvilligh aen-genomen,
En langen tijt bemint gelijck ſyn eygen ziel,
Tot dat hy naderhant met hem in moeyten viel.
Dat hy noyt aen ſyn neef en toond' een bitter vveſen,
Als ſedert dit verſchil is onder hen gereſen:
Dat ſchoon hy ſigh nu draeght ganſch vinnigh in den ſchijn,
Hem dickmael heeft bekent ſyn eygen bloet te zijn.

Panſette, ſoo het ſcheen, in alle dingh bedreven,
Doet met een ſtout gebaer den rechter dickmael beven,
Hy brenght veel dingen by die niemant vveten kan
Als die een vrouvve kent, gelijck een echte man.
Hy ſeyt vvat tuſſchen hen al dickmael is geſproken,
Eer hem den neſtel-bant ten leſten vvert gebroken,
En hoe de vrou haer drough, als hy den ganſchen nacht
(Tot negen jaren langh) lagh by haer ſonder kracht.
VVat ſy, vvat hy bedreef, vvat ſy te ſamen ſeyden,
Als ſy by vvijlen ſcheen van hem te vvillen ſcheyden.
In 't kort, hy vviſtet al, tot aen het minſte dingh,
VVat in het ſtille bed of elders omme-gingh.
Bertrande ſtont beſchaemt met tranen op de vvangen,
Stont met een ſtillen mont, en gaf haer des gevangen;
En, ſchoonſe niet en ſprack, men ſagh aen haer gelaet
Dat al vvat Thiel verhaelt gevvis en ſeker gaet.
Het ganſch geſin bekent, dat hy, naeu t'huys gekomen,
Had na een ſeker kleet van ſtonden aen vernomen,
Een kleet alſoo geboort, en dus of ſoo bereyt,
In ſeker out buffet te voren vvech-geleyt:
En dat men ſyn gevvaet, gemaeckt gelijck hy ſeyde,
En uyt het koffer treckt en voor ſyn oogen leyde.
Dit al gelijck hy ſprack alſoo te zijn geſchiet,
VVas aen de meyt bekent, en ſy onkentet niet.
Maer onder dit verhael van ſoo verſcheyde ſaken,
Dat Thiel op dit geval vvel deftigh vviſt te maken,
Soo heeft hy noch een ſtuck Bertrande voor geſtelt,
VVaerom ſchier al het hof voor hem het oordeel velt.
Hoort, ſeyt hy tot de vrou, vvilt ghy u recht bevveren,
En met een vollen eedt voor God den ſchepper ſvveren,
Dat ghy my voor u man of Guerre niet en hout,
En looghent inder daet aen my te zijn getrout,

Soo ſtae ick hier bereyt (ick ſegh het ander-vverven)
Soo ſtae ick hier bereyt een vvreeden doot te ſterven;
Koom hanght dit lichaem op, of dootet mettet ſvveert,
Of breeckt het op een rat, ick ben de ſtraffe vveert.
Dit ſpreeck ick uyt de borſt, en ſalder in volherden,
En ghy kont metter daet u eygen rechter vverden,
Svveert maer, het is gedaen: maer ſoojet niet en doet,
Soo vveet dit edel Hof vvat my gebeuren moet.
Bertrande ſtont verſet, en vvou op ſyn begeren
Geen eedt ter vverelt doen, oock hem niet laten ſvveren.
Dies roept hy vvederom: Hier koomtet aen den dagh,
Dat my de ſmaet geſchiet alleen maer uyt ontſagh,
Dat ſy door haren oom voorſeker is gedvvongen,
Tot al dit loos bedrijf en deſe vreemde ſprongen.
Men neem' haer uyt ſyn huys, en uyt de ſlaverny,
Soo is ſy van bedvvangh, en ick van banden vry.
Noch brenght hy lieden voort die vvijt en breet verklaren
VVat hun van deſe vrou vvel eer is vvedervaren,
Hoe ſy van haren oom geen tvvijffel oyt en ſlough,
Dat hy tot haren man een vinnigh herte drough.
Dat hy haer had gedreyght ten huyſen uyt te drijven,
Ten vvare ſy verſtont in dit gedingh te blijven;
En niemant, vvie het vvas, en hoord' uyt haren mont
Dat ſy haer by den man niet vvel geruſt en vont.
Maer in het tegendeel, in acht geheele jaren
Die na ſyn lange reys nu overſtreken vvaren,
Had yder een gemerckt dat ſy hem dickmael prees,
En vrientſchap over-al in volle daet bevvees.
Siet dus ſtont al het vverck, dus is het ſtuck gelegen,
Dus gaen de lieden aen. De rechter is genegen
Tot Thiel, en vry te meer ter eeren van de trou,
En van het aerdigh kint, en van de jonge vrou.

Maer t'vvijl de rechter dubt in ſoo vervverde ſaken,
En ſit in diep beraet om uyt den neer te raken,
Soo daelter uyt de lucht een onvervvacht geval,
Dat tot de gronden ſelfs het ſtuck ontdecken ſal.
Iuyſt op den eygen tijt dat hondert vreemde dingen
Verbaeſden al het volck, en noch in tvvijffel hingen,
Soo koomt de rechte man ten leſten aen den dagh,
Maer vvonder vreemt geſtelt, en anders als hy plagh.
Een ſtelte voor een been, die moet den lantſer paſſen,
En hem vvas aen den mont een rouvven baert gevvaſſen;
De krijgh, de lange reys, met ander ongemack,
Verteert de groene jeught, en maeckt de leden ſvvack.
Hy van den oom bericht hoe al de ſaken ſtonden,
Heeft ſtracx met grooten ernſt ſigh in het hof gevonden,
Daer klaeght hy ſyn verdriet te midden in den Raet,
En eyſcht te zijn gehoort op datter omme-gaet.
'T hof heeft op ſyn verſoeck een vaſt beſluyt genomen,
Hem op de verſche daet voor hen te laten komen,
En meynt oock nut te zijn de vrienden altemael,
En vvieder heeft getuyght, te dagen op de zael,
Te dagen even hem die met ſyn looſe treken,
Doet al de vverelt deur van deſen handel ſpreken,
Voor-al Bertrande ſelfs, verſelt met haren oom,
Om eens op vaſten gront te raken uyt den droom.
Voor-eerſt ſoo vvort gehoort die nu vvas aen-gekomen,
Dien heeft het hof met ernſt en deftigh voor-genomen;
Hem vvort al voor-geſtelt vvat Thiel vvas af-gevraeght,
Daer in hy na den eyſch ſigh niet te vvel en draeght:
Hy antvvoort eenighſins, en geeft oock goede reden,
Maer geenſins als het dient, en niet in volle leden:
VVant als men t'ſamen vought vvat d'een en d'ander ſeyt,
Soo vint men dat de bouf al vry vvat breeder vveyt.

Doch

Doch om in vollen eyſch op al het ſtuck te letten,
Soo laet men Guerre ſelfs den bouf voor oogen ſetten;
Dies ſtaet een yder ſtil verruckt in dit geval,
En ſiet vvat voor gebaer de lincker maken ſal.

Met dat hy Guerre ſagh, en hoort den rechter ſpreken,
Begint hy meer als oyt in vvoorden uyt te breken;
Hy noemt hem bouven-ſchuym, bedrieger, ſlimmen guyt,
En ſtort ſyn vinnigh hert met groote brocken uyt:
Hy roept met ſtout gebaer, Ick vvil my laten hangen,
Soo ick niet met een vvoort den fiel en vveet te vangen,
Soo hier niet ſtracx en blijckt en klaerlick vvert getuyght,
Dat hy het al verſiert, en uyt de vingers ſuyght:
Dat hy met gelt gekocht aldus beſtaet te liegen,
En door ſyn oom verleyt den rechter vvil bedriegen,

Dat

Dat jae de lincker ſelfs, hoe ſlim hy vveſen magh,
De vvaerheyt even nu ſal brengen aen den dagh.
Daer gingh Thiel aen het vverck, en door verſcheyde vragen
En van ſyn eerſte jeught, en van ſyn rijpe dagen,
En van ſyn huyſgeſin, en van ſyn echte vvijf,
Valt hy den goeden man gevveldigh op het lijf.
Hy brenght daer in het ſpel ſoo veelderhande ſaken,
Dat Guerre ſtont en keeck, onſeker vvat te maken;
En ſchoon hy naderhant vvat ruymer quam te gaen,
'T is niet gelijck als Thiel te voren had gedaen.
'T hof, niet te vvel bevvuſt vvaer heen dit vvilde ſtrecken,
Vint goet den ſlimmen gaſt van daer te doen vertrecken,
Hout Guerre binnens deurs, en vraeght hem daer alleen
Dat niet een levend menſch op aerden is gemeen;
Yet dat ſyn vvijf betreft, en datter vvas geſproken,
Als hy met haer alleen in 't bedde lagh gedoken,
Yet dat ſyn kamer raeckt, of ander ſtil beleyt,
En dat noyt eerbaer man aen vreemde lieden ſeyt.
Hy antvvoort als het dient, en 't vvort terſtont beſchreven;
En ſtracx is vvederom Panſette plaets gegeven,
Die op het eygen vverck ten naeuſten onderſocht,
Heeft mede klaer beſcheyt ten vollen uyt-gebrocht,
Soo vvel als Guerre ſelfs, of vvie het mochte raken;
Dies acht dit al het hof voor vvonder vreemde ſaken,
Vermits men uyt het vverck, gelijck met oogen, ſiet,
Dat door een ſlim beleyt dit ganſche ſtuck geſchiet.
De vaders al gelijck, ſoo haeſt ſy dit bemercken,
Ten vollen nu geſint de ſaken uyt te vvercken,
Doen op dien eygen tijt de ſuſters binnen ſtaen,
Die voor den looſen bouf ſoo bijſter hevigh gaen.
Sy laten boven dien ſigh op de zael vertoonen,
Al vvie tot heden toe den lincker vvou verſchoonen;

Sy laten niet-te-min oock komen aen den dagh
Al vvieder in het recht voor Guerre tuygen magh.
De ſuſters voor den Raet te ſamen in-getreden,
Gaen letten op den man en ſyn geheele leden:
En naer een diep gepeys, maer op den eygen ſtont,
Soo komt een tranen-bat haer rollen op den mont.
Sy treden nader toe, ſy gingen hem omvangen,
En blijven met den arm hem aen de leden hangen;
En d'outſte van de vier gingh ſpreken tuſſen bey,
En bracht haer vvoorden uyt gebroken door geſchrey:
O broeder zijt gegroet, eylaes! vvy zijn bedrogen,
VVy ſien te deſer uyr hoe dat ghy zijt belogen,
VVy ſien nu metter daet hoe veel u vveſen ſchilt
Van hem, die hier den naem van Guerre voeren vvilt.
Hy heeft door ſlim beleyt en ongevvoone kueren
Miſleyt ons dom verſtant, en al de naeſte bueren,
Miſleyt, gelijck het blijckt, bynaeſt de ganſche ſtadt;
VVant hy vveet u bedrijf, en ick en vveet niet vvat.
Ach! ſoo een ſlim bedrogh, en ſoo een ſelſaem liegen,
Sou oock de vvijſte ſelfs en al het lant bedriegen.
Eylieve ſtelt het quaet tot onſen laſte niet,
'T is enckel miſverſtant, al vvatter is geſchiet.
Eer dat de ſuſter ſvveegh en ſloot haer drouve reden,
Soo quamen op een ry de ſvvagers aen-getreden,
Soo quam meeſt al het volck en viel den lincker af,
Dat aen het ſelſaem ſtuck een ander vveſen gaf.
Men ſagh den rechten man in dit gevvoel bevvegen,
En daer quam ſiltigh nat hem uytet oogh geſegen;
VVant t'vvijl ſyn naeſte bloet hem om den halſe viel,
Soo vvas hy ganſch beroert tot aen ſyn diepſte ziel.
Maer als Bertrande ſelfs tot Guerre quam te naken,
Soo ſagh men hem terſtont ſyn drouve tranen ſtaken;

Hy vveert de jonge vrou, hoe-vvel ſy deerlick ſiet,
Hy toont haer fier gelaet, en hy en kuſtſe niet.
Sy knielt daer op de zael met tranen overgoten,
En roept dat uyt bedrogh de miſſlagh is geſproten,
Sy valt hem om den hals, ſy kuſt hem menighmael.
Maer hy verſtiet het vvijf, en vry met harde tael.
Schoon (ſeyt hy) dat ick vvas gereyſt in verre landen,
Het reyſen even-vvel en breeckt geen echte banden;
De trou die blijft geſet, vvaer dat ſigh yemant vint,
Het is een vaſte knoop die echte lieden bint.
Of ſigh dan hier een neef of broeder magh vergiſſen,
Of dat een verre nicht of ſuſter koomt te miſſen,
Dat ſie ick over 't hooft, en laetet henen gaen,
Vermits het eenighſins in reden kan beſtaen.
Maer dat een echte vvijf ſal haren man vergeten,
VVaer heeft oyt menſchen-kint ſyn leven dat gevveten?
'T en is te geener tijt bevonden inder daet,
Van daer de ſonne rijſt tot daerſe ſlapen gaet.
Ghy hebt mijn groene jeught, mijn eerſte kracht genoten,
En uyt ons echte bed daer is een kint geſproten:
Ick heb u langh onthaelt, gelijck mijn echte vrou,
En door ſoo menigh jaer verſegelt in de trou;
Hoe! kander yemant vreemts tot uvve koets genaken?
Of kan men ongemerckt u teere leden raken?
Of vvas u mijn gebruyck of handel niet bekent,
Dat u een guyt bekruypt en onſen leger ſchent?
Hoe dat het vveſen magh, ghy hebt, door licht gelooven,
Ghy hebt door los bedrijf u eere laten rooven,
En 't is niet ſonder gront dat eenigh kriel gepeys
Hier onder heeft geſpeelt ten dienſte van het vleys.
VVie kan u dit bedrijf, vvie kan het u vergeven?
Hoe ſal een eerlick man met u in vrede leven?

Ach!

Ach! vvaer een dertel vvijf haer leger-trou beſmet,
Daer is geen vreughde meer ontrent het echte bedt.
Bertrande ſtont bedvvelmt, en met verdriet bevangen,
Daer quam een tranen-vloet haer rollen op de vvangen,
Daer is geen adem meer die in haer boeſem ſpeelt,
Het ſchijnt dat ſy verſtijft, of vvort een ſteenen beelt.
Doch na de bleecke ſchrick een vveynigh is gevveken,
Begon de bange vrou tot hem aldus te ſpreken:
God vveet het, lieve man, die hert en nieren kent,
Dat ick noch ſuyver ben, al ſchijn ick u geſchent.
God vveet dat noyt de luſt tot vuyle dertelheden
Sigh uyt en heeft geſtreckt door mijn beſette leden,
Al quam een ander man ontrent mijn echte bed,
Mijn ziel gelijckevvel die vint haer onbeſmet;
Het lijf is maer een romp. Geen quaet en vvort bedreven
Indien men tot het quaet geen vvil en heeft gegeven:
Voorvvaer in deſe borſt daer vvoont een reyn gemoet,
'T is maer het hert alleen dat booſe rancken doet.
Ick heb ſoo langen tijt u vrientſchap moeten miſſen,
En vvaer ghy vveſen mocht en konde niemant giſſen;
VVaer iſſer eenigh menſch die my betuygen kan,
Dat ick oyt ben geſien ontrent een ander man?
Ick hebbe ſoo geleeft, ick hebbe my gedragen,
Dat niemant (vvie het zy) van my en heeft te klagen,
Ick hebbe ſtaegh verlanght, en vry niet ſonder pijn,
Dat ghy eens vvederom by my ſoudt mogen zijn.
En ſiet daer is een man ten leſten hier gekomen,
Die heeft, men vveet niet hoe, u vrienden in-genomen;
VVie oyt te voren vvas bevvuſt van uvven aert,
Die riep het overluyt dat ghy voor handen vvaert.
Hy vvert tot my gebracht, u oom quam hem geleyden,
Hy vvas mijn echte man, gelijck de lieden ſeyden:

En als hy nader quam, en dat ick hem bekeeck,
Soo vond ick menigh dingh dat u in als geleeck.
Ick ſlough niet ſlechts het oogh ontrent ſyn kloecke leden,
Maer dat mijn hert bevvough beſtont in vaſte reden;
Hy ſprack met vollen mont van ons geheel bedrijf,
Tot aen het ſtil geheym van man en echte vvijf,
Van ick en vveet niet vvat, van alle kamer-ſaken
Die niemant is gevvoon aen vreemde kont te maken:
Hy vviſt door al het huys vvaer 't een en 't ander ſtont,
En ſprack gelijck bevvuſt, en op een vaſten gront,
Hy konde vvatter is en alle dingen noemen,
Gelijck de lieden doen die in haer eygen komen.
Hier ben ick, lieve man, ten leſten door verleyt,
En vvie kan tegen-ſtaen dat al de vverelt ſeyt?
Doch als ick naderhant my vont te zijn bedrogen,
Soo heb ick metter daet mijn ſin van hem getogen,
Ick heb den man ontſeyt gemeenſchap in het bed,
Ick heb hem af-gebeurt en uytet huys geſet.
Ick hebbe boven dat vvel hondert-duyſent-vverven,
Ick hebbe ſchier geſtaegh gevvenſcht te mogen ſterven,
En ſoo de goede God my niet en had bevvaert,
Ick hadde voor gevvis mijn leven niet geſpaert;
Ick had een vinnigh mes gebruyckt op deſe leden,
Ick hadde voor gevvis mijn boeſem op-geſneden,
Ick hadde boos fenijn, ick had een harden baſt
Mijn lichaem in-geperſt, mijn kele toe-gepaſt.
Ick had al over langh my dit verdrietigh leven,
Ick hadde deſe ziel met krachten uyt-gedreven;
Maer God heeft my getrooſt: dies heb ick, vveerde vrient,
Eer gunſt en derenis, als harde ſtraf verdient.
Hier op ſoo bleef de vrou in hare klachten ſteken,
Haer tongh is ganſch beſvvaert, en kan niet langer ſpreken,

Sy

Sy viel daer in het ſtof en op den blauvven ſteen,
En hiel den grammen man ontrent ſyn houten been,
Met tranen, met geklagh. hy laet hem niet bevvegen,
Hy laet haer in den ſtant gelijckſe vvas gelegen,
Hy reyckt haer niet een hant, hy biet haer niet een ſoen,
Maer pooghtſe van het been, en van hem af te doen.
Sy des al niet-te-min en laet hem niet te kuſſen,
En kleeft hem aen het lijf. De rechter ſpreeckter tuſſen,
En ſeyt hem: Seker, vrient, gaet ſtelt u tot gedult,
Is hier een feyl gedaen, ghy zijt niet buyten ſchult.
Ghy liet een jonge vrou, en ginght daer henen dvvalen,
En ſocht u tijt-verdrijf in alle vreemde palen,
Ghy hebt u jeught verſlonſt, u beſten tijt verquiſt,
En dat haer eygen vvas dat heeftſe ſtaegh gemiſt.
Ghy hebt u boven-dien veel dingen ondervvonden,
VVt dertel onverſtant en vry op looſe gronden;
Ghy gaeft u in den krijgh, verloort u rechter-been,
En ſeker dat verlies en raeckt u niet alleen,
Het is oock voor de vrou; ſy miſt u kloecke leden,
En hout ſigh even-vvel met dit gebreck te vreden:
Indien van haerder zy een miſſlagh is geſchiet,
Ghy hebt voor haer geleyt den gront van u verdriet.
Ghy hebt uyt loſſe vvaen veel dingen leggen praten,
Bequamer in het bed of inder nacht gelaten;
En daerom quam een bouf tot dit oneerlick ſtuck,
Het is dan uvve ſchult, of enckel ongeluck.
Indien de ſlimme guyt haer vviſt te liffelaffen,
Dat ſal de ſtrenge vvet, dat ſal de rechter ſtraffen;
Ghy doet dat u betaemt, en vought u tot de vrou,
En viert, gelijck als eerſt, de plichten van de trou.
De rechter had geſeyt, de vrienden zijn vertogen,
En ſtracx ſoo vvert het ſtuck ten nauſten overvvogen,

De ſun vvort in-gebracht en voor het recht geſtelt,
Het vonnis vvort geraemt en over hem gevelt,
Syn ſtraffe vaſt geſet, en openbaer geleſen,
En hy een bouf verklaert, en totter doot vervveſen;
Doch niemant van den Raet en acht den lincker vveert
Om als een edelman te vallen door het ſvveert;
Maer hem vvert opgeleyt om met den baſt te ſterven,
En hy en magh geen graf voor ſynen romp vervverven;
VVant als hy na de doot ſal komen uyten bant,
Soo ſtaet het ſchuldigh lijf tot aſch te zijn verbrant.
En vvat het goet belanght, dat vvort het kint gegeven,
En geenſins by den Raet den koningh toe-geſchreven,
En of het ſchijnen mocht in overſpel gebaert,
Noch vvort het even-vvel een rechte vrucht verklaert.
Bertrande met den oom en Guerre vvert ontſlagen,
En geene van de drie moet ſtraf of pijne dragen;
En ſchoon men hier verſuym en quade ſlagen ſiet,
De rechter even-vvel en moeyt de lieden niet.
VVat ſal ick tot beſluyt van deſen handel ſtellen?
Men kan in dit verhael veel nutte ſaken tellen;
Een dingh ſeyd' ick vvel eer, en ſegh ick heden noch,
Men dient geen echte deel te krijgen door bedrogh.

BEDENCKINGEN

Op't voor-verhaelde trou-geval.

1. ONgelegentheydt ontſtaende uyt te jongh te trouwen: ende trou-tijdt wanneer, ende tot wat jaren, beſt.
2. Of het goet zy kinders in de wiege, of anderſins noch jongh zijnde, onderlinge te verloven.
3. Bed-geheym niet te melden.
4. Verre reyſen van gehoude mans, ſorgelick.
5. Wanneer een vrouwe magh hertrouwen by het af-weſen van den man.
6. Of een vrouwe, om on-macht van den man, den ſelvē magh verlaten: en van den neſtel-knoop in Vrancrijck.
7. Kint in overſpel gewonnen hoe wettigh weſen kan.
8. Yemants partuyr gaende te maken, ende tot oneere te verlocken, onbetamelick, ende by God doorgaens hart geſtraft.

PHILOGAMVS.

ICk hebbe in u af-weſen, weerde Sophroniſçe, geleſen het Frans trou-geval, dat op ſyn ordre in ons begonnen bouck quam te volgen: het welcke ick het ſelſaemſte ende ongehoorſte oordeele te weſen van al dat ick van die ghelegentheyt oyt gehoort, of in boucken gevonden hebbe; dies bidde ick u, my ſonder eenige wijt-loopende buyte-redē, nu deelachtigh te maken van uwe in-vallen op het ſelve ſtuck.

SOPH. Het eerſte dat my op deſe ſelſame gheſchiedeniſſe voor-komt, lieve Philogame, is dat my dunckt dat deſe twee getroude lieden te jongh te ſamen zijn geſet geweeſt, en mitſdien geenſins bequaem tot houwelicke plichten; en daer uyt hebben voor-eerſt de volgende ongelegenthedē haer begin genomen. Want ick ben van gevoelen dat, gelijck het voor oude lieden onbetamelick wort geoordeelt haer ten houwelick te begeven, dat even het ſelve de teere jonckheyt geenſins dienſtigh is; gelijck ſulcx by de rechtſ-geleerde, medeçijnen, ende natuyr-onderſouckers, eenpaerlick wert gelooft, en vaſt geſtelt. En voor-eerſt wat de bejaerde lieden in deſen aengaet, dewijle de ſoodanige door de nature ſelfs werdē geleert wat hen-lieden in dit geval te doene ſtaet, ſoo behooren de ſelve met den poëet *Horatius* te ſeggen:

Ick was in mijnen tijt eens lieftal aen de vrouwen,
Ick kon, met goeden lof, de vrijſters onderhouwen;
Maer dat is nu gedaen, dewijl een grijſen baert
Voortaen my niet en raet om meer te zijn gepaert.

Ick vinde onder-dies vremt hoe in Vranckrijck heeft toe-geſtaen konnen werden, datter een houwelick is geſlotē geweeſt tuſſchē twee ſoo ganſch jonge lieden, elck niet boven de thien jaren oudt zijnde, als *Coraſius* in deſe geſchiedeniſſe getuygt: daer het (mijns oordeels) noch vry jongh genough is, dat het gemeen recht ofte de Romeynſche wetten toe-latē, eē vrou-menſch tot haer twaelf jaren, ende een jongelingh tot ſyn veerthien jaren te mogen trouwen. *L. 9. ff. de Sponſal. l. 4. ff. de Ritu nupt.*

PHI. De wetten, weerde Sophroniſçe, behooren nochtans op vaſte gronden te ſteunen; dewijle in 't gemeen de wijſte van den lande met het makē van de ſelve beſigh zijn. En hoe kont ghy dan vremt en niet volgens de nature oordeelen te weſen, dat in Vranckrijck in deſen deele geſchiet; dewijle men metter daet ondervint, dat ontrent die jarē de nature de geſtalteniſſe van't lichaem plagh te veranderen, en teyckenen uyt te geven ten voorſz. eynde dienende, gelijck ghy weet hoe de Rechten eñ oock de onder-ſouckers van de nature daer van ſpreken. Iae 't is gevonden en by de ervarentheyt betuyght, datter beyde mans ende vrou-perſonen ontrent de thien jaren kinderen geteelt en gedragen hebben. *Exempla pete ex Arniſæo tract. de jur. connub. cap. 2. ſect. 3. num. 10. & 11.*

SOPH. Ick weet dat ſommige even alſoo reden-kavelē als ghy nu doet, lieve Philogame. Dan voor-eerſt wat de gemeene Rechten aengaet, die laten wel toe, maer en gebieden niemant ſoo vrough te trouwen; in tegendeel van dien ſoo ſiet men uyt de ſelve, datſe het vrough trouwen ontijdigh en quaet oordeelen. *c. 2. §. novimus. Nov. 200. verb. vehementer citò contrahunt nuptias.* En in allen gevalle moet in deſen onderſcheyt van volcken ghemaeckt worden; want d' eene natie vrouger, d'andre later rijp wort, na de geſtalteniſſe van de lucht, voedſel, ende andere omſtandigheden. Onſe voor-ouders hebben ganſch ſchandelicken geacht voor de twintigh jaren een vrouwe te gebruycken. *Caſar lib. 6. de Bello Gall.* De Griecſche wijſen hebben den trou-tijt van dē man ontrent de dertigh, van de vrouwen ontrent ſeventhien jaren geſet, als de Griecſche poëet *Heſiodus* getuyght:

Verkieſt bequamen tijt om wel te mogen paren,
Een man begin ne werck ontrent ſyn dertigh jaren,
Een vrijſter magh het doen ontrent de ſeventhien,
En eer (om wel te gaen) en magh het niet geſchien.

'T en is oock geen goet beſluyt te willen ſeggen, de natuie geeft genegentheyt tot eenige ſaken, en daerom moet men de ſelve dadelick in 't werck ſtellen: niet alſoo, lieve Philogame, alle de bewegingen die de menſchen uyter nature in ſigh gevoelen (als luſt tot eten, drincken, ſpelen, ſlapen, en diergelijcke) moeten van de redenen en wetten beſneden, betoomt, en in ordre gehouden werden: en ſoo mede de uyt-puylende driften tot de teel-ſucht, daer wy nu van ſprekē. De nature moet tijt hebbē om haer te bereyden en bequaem te maken tot het werck, ſonder dat men de ſelve in hare beginſelē yet moet vergen dat haer, als een nieuwe ende eerſt op-gaende vlamme, terſtont ſoude doē verdwijnen eñ uyt-gaen. Gelijck men oock ſiet dat nieu-geplante boomē niet eer en dienen

nen geſnoeyt, voor de ſelve in vollen waſdom zijn.

PHI. Maer wat inſichten hebben doch de geleerde daer in, dat mẽ de jonckheyt niet toe en laet te doen daer ſy van nature krachtelick toe wert gedreven? Ick hebbe van een wijs man leſtmael verſtaen, dat voor de eerbaerheyt van de jonge deernen, ontrent haer eerſte mondigheyt, ſonderlinge moet geſorght werden; vermits de ſelve in die worſtelinge van de nature ganſch ſtercke driften in haer gevoelen, om andere by-ſlapers te ghebruycken als de ſelve te voren zijn ghewoon te doen: ende van jongelingen ſeyde hy van gelijcken. Waerom deſe ghelegentheyt niet in-gevolght? en waerom niet het houwelicken aen de ſelve toe-geſtaen, waer door de gemeene ſake aen-teelinge vã goede borgers, ende de jonge lieden haer toe-genegentheyt ſouden genieten?

SOPH. Aen-queeckinge van goede borgerije te willen verwachten uyt ſoo kiekenmurruwe jonge liedẽ, goede Philogame, is eẽ groote misſlagh; ſoodanige by-een-komſte en geeft niet anders als ſlappe, meepſe, en ganſch ſwacke af-ſetſelen, die (als vruchten voor haren tijt gepluckt) in korten tijt vergaen. Een groot Philoſooph heeft ſeer wel gemerckt, dat al te jonge en al te oude lieden niet als ſwacke kinders en teelen, ende voor het meeren-deel vrouwelicke ſchepſelen: (*Ariſt. 7. Polit. cap. 2. & 16.*) om dat in de eerſte de natuerlicke wermte noch niet volmaeckt en is, en dat de ſelve in de tweede alreede vervalt. Siet daer voor-eerſt een groot ongemack voor deſe vrougelingẽ. ten anderen, en iſſet niet wel te ſeggen hoe ſchadelick dit werck is voor alle jonge lichamen, en wat voor ongeſtalten daer uyt herkomen. (*Alex. Epid. ſect. 6. can. 3. Vid. Ariſt. cap. 2. ſect. 3. num. 7.*) En inſonderheyt heeft hier door te lijden een ſoo jonge moeder, alſt op een kint-dragen en baren aen-komt. (*Iuniores mulieres gravius laborant in partu, & plures intereunt. Ariſtot. 7. Polit. cap. 16.*) Waer by komende dat ſoodanighe jonghe domme lieden (die maer in de werelt en beginnen te ſien als in een hollen pot) haer ſelven geenſins, en veel min haer huyſgeſin, konnen beſorgen: ende mitſdien dickmael verdroncken zijn, eer ſy (ſoo men ſeyt) het water kennen. Van gelijcken dat een man van ſoo groene jaren geen aen-ſienelickheyt onder ſyn huyſ-genoten hebbende, ende ſyn vrouwe onbequaem zijnde om hem die te geven, het de huyſ-houdinge ontwijffelick ten beſten niet gaen en kan: ſulcx dat uyt deſe verhaeſte houwelicken geen voordeel, maer na-deel, voor het gemeen is te verwachten; want 't is van alle tijden gemerckt, dat onrijdige houwelicken niet anders hebben voort-gebracht als berou en veelderley ongelegentheden.

PHI. Segh my dan eens (naer u oordeel) den bequaemſten tijt van trouwen, ſoo voor de jonge lieden, als voor de gemeene ſake.

SOPH. My dunckt dat dit verſken u dat leeren kan, ſoo ghy het niet en weet:

Indien ghy ſoeckt een aerdigh paer,
Soo geeft een maeght drie-ſeven jaer,
De jonghman ſeven boven dien,
En groetſe dan voor echte lien;
Een vveynigh meer of vveynigh min
Dat maeckt een eerlick huyſgeſin.

PHI. Ick wil ſulcx als ghy nu geſeyt hebt voor goet op-nemen: maer ſegh my doch wat ghy hout van de trou-beloften, die hier voormaels dickwils, ende nu noch ſomwijlen werden gebruyckt, ſonderlinge onder de groote: (*Exempla vide apud Arniſæ. cap. 1. ſect. 2.*) te weten, als de ouders haer kinderen noch in de wiege leggende, ofte ganſch jongh van jaren zijnde, onderlinge verloven, om met haer mondige jaren de gedaen beloften te voltrecken.

SOPH. Ick antwoorde met een woort, dat ick alle ſoodanighe trou-beloften houde voor ondienſtigh, en ſelfs krachteloos: het zy dat de ſelve geſchieden tuſſchẽ twee kinderen, ofte dat een der ſelver van rijper jaren zy. (*c. 2. c. de illis. Decretal. de deſponſat. impub.*) En de redenen daer van zijn kennelick; want dewijle geen ſoodanige beloften geſloten en konnen werden, als met onderlinge bewilginge vã de gene die het aengaet, en dat in dit geval by gebreck van oordeel geen bewilginge en kan gedragen werden, ſoo ontbreeckt hier een noodigh ſtuck, en mitſdien en deught het werck niet.

PHI. Maer ſchoon deſe trou-beloften van den beginne niet vaſt en zijn gheweeſt, nochtans de verloofde te ſamẽ op-waſſende, ende by den anderen op-gevoedt werdende, beveſtigen daer nae 't gene te voren by de ouders is gedaen.

SOPH. Dat en gaet niet vaſt, goede Phi-

Philogame, jae dickwils ſiet men ganſch het tegen-deel; want ſy luyden ſiende haer als gebonden te zijn aen malkanderen, eñ geen vryheyt te hebbē van verkieſinge (als andere jonge lieden) krijgen dickmael een af-keer van den anderen; dewijle men veeltijts ſiet dat de menſche tot ſaken die moeten zijn, minſt genegē is: oock gebeurtet dickmaels, dat de geſtalte en aert van de verloofde niet over een en koomt: waer door dan terſtont groote verwijderinge wert veroorſaeckt tuſſchen de teere gemoederen. En hoe het zy, geleerde en godſalige mannen hebben ghemerckt, dat duſdanige ontijdige trou-beloften by de ouders over hare onmondige kinderē onderlinge gemaeckt, gemeenlick eyndigen met haet, vyantſchap, ende andere ongelegentheden; vermits dat veeltijts in duſdanige handelinge niet en wert geſien op het ware eynde des houwelicx, maer veel eer op gierigheyt, ofte eergierigheyt, die men daer mede voor heeft: waer door Godes ſegen van de ſelve wert af-gewent. (*Beza de Repud. pag. 82. Coraſ. annot. 1. in arreſt. Tholoſ. Melanth. & alij.*) Wat beroerten en vint men niet in de hiſtorien ontſtaen te zijn uyt duſdanige ontijdige beloften, als d'een of d'ander, beter gelegentheyt elders ſiende, van de ſelve is geweken, en dat dan van de andere zyde wraeckgierigheyt wert op-genomen, om ſulcx aen de gebrekige uyt te wetten! Siet wat hertogh Ian van Borgognien niet ter hant en nam, om ſigh te wreken van *Lovvijs* van *Anjou*, vermits de ſelve hem ſyn dochter (niet tegenſtaende vorige trou-beloften) weder t' huys hadde gheſonden, en verſcheyde andere exempelē zijn wel te vinden. (*Exempla vide apud Arniſæ. cap. 2. ſect. 2. num. 11. 12.*) Ick beſluyte dan, dat het beſte is op het doen van een houwelick ſigh lange en rijpelick te beraden: maer als het eenmael geſloten is, dan het ſelve met aller yl en ſpoet te voltrecken, op datter (gelijck men ſeyt) geen ſwarte katte tuſſchen en kome: (*Iuratus enim hoſtis matrimorij, eſt mille artifex ad illud impediendum. Arniſæ. d. l.*) en dat daerom alle ouders is te raden, datſe malkanderen onderlinge niet en beloven datſe ſigh metter daet niet en konnē doen hebben: maer datſe hare kinderen haer vryheyt laten tot haer bequame jaren, en ſoo lange tot dat de ſelve het gene datſe belovē ſelfs bequaem zijn uyt te voeren.

PHI. Ick vinde uwe redenen volkomelick dienſtigh voor 't gemeen: ende om nu voorts te gaen, ſoo verwachte ick u vordere bedenckingen op deſe geſchiedeniſſe.

SOPH. Ick houde vaſt dat onſe *Guerra* onder andere een grooten misſlagh heeft gedaen, te meldē aen ſyn kamerade ofte krijgsmaet het innerſte geheym vā het houwelicx-bedde: waer door hy oorſake en gelegentheyt heeft gegevē aen dien doortrapten lincker, om ſyne *Bertrande* te doen gelooven dat hy jae was haer eygen, echte, en wettige man: alſoo ſy vermoedelick vaſt ſtelde, dat het niemant mogelick en was de verborgentheden van haren leger te verhalen, als even *Guerra* haer man ſelfs. Alle gehoude lieden dienen (mijns oordeels) dit voor een leſſe op te nemē om ſigh van gelijcke onbedachtheyt en ongeregeltheyt te onthouden; vaſt ſtellende datter geen beroup, geen kunſt, geen wetenſchap en is, of ſy en heeft haer geheymeniſſen, die verſegelt dienen te blijven, en niet geopenbaert te werdē, als aen de gene die daer toe eē ſonderlingh voor-recht zijn hebbende. 'T is daerom wel geſeyt,

Wat in het bedde wort geſproken,
Dient met het laken toe-geloken.

En deſe of diergelijcke waerſchouwinge behoort te ſtaen op het voorſte deel van alle bed-ſteden, daer echte lieden haer legher houden,

Indien u lief of leet in't houwelick geſchiet,
Gehouden, zijtje wijs, en melt den handel niet.

Dit is de klippe geweeſt daer *Candaules* eē groot-vorſt van Sarden ſchip-breuck heeft geleden; want hy niet te vreden zijnde, aen eenen *Gyges* ſynen lijf-trawant byſondere ſaken te verhalen tuſſchen hem ende ſyne gemale in de ſlaep-kamer voor-gevallen: maer hebbende boven dien beſtaen te willē monſteren met de ſchoonheyt van de ſelve, ende haer daerom naeckt aen den voornoemden *Gyges* vertoonende, is oorſaeck geweeſt, dat hy door de grootmoedigheyt van de eerbare prinçeſſe beyde ſyn rijck en leven heeft verloren. Deſe aen-merckinge docht my hier niet vergeten te moeten werden. Wat hebt ghy meer aen-gemerckt, daer op ghy mijn oordeel ſoeckt te verſtaen?

PHI. Ick ſie dat *Guerra* een ſeer langen tijt van huys is geweeſt, jae wel ontrent ofte meer als twaelf geheele jaren: en daer uyt rijſt een aen-merckinge (ſoo my dunckt) of

voor man en vrouwe soo een langh af-weſen van malkanderen behoorlick en geoorloft is.

SOPH. Voor my, weerde Philogame, ick vinde ſulcx geheel onhuyſſelick ende ondienſtigh ; want ghelijck het by-weſen voedt en aen-queeckt de liefde en goede genegentheyt, ſoo houde ick dat het af-weſen (ſonderlinge als het lange duert) is als een moeder van af-keerigheyt en onminne : en daerom heeft een Out-vader wel geſeyt, dat een man, ſonder wille van ſyn vrouwe, lange uyt ſyn huys weſende eeniger maten oorſake is dat de ſelve haer koomt te verloopen in buyte-luſt en overſpel : *(Auguſt. lib. de adulter. conjug. Refertur c. ſi tu abſtines 27. queſt. 2. c. 24.)* Iae daer zijn rechtſ-geleerden (*Pet. Raven. in ſuo. alphab.)* die ſeggen derven, dat een rechter, in ſoodanigen gevalle de vrouwe haer ontgaende, al vry tot verſchooninge van de ſelve het langé af-weſen van den man behoort op te nemen. Het welcke ick mede eeniger maten kan toe-ſtaen, behoudens even-wel dat uyt ſulcx de vrouwen geē oorſake en werde gegevē om ſigh in hare luſten te verſchoonen : dewijle de heydenen ſelfs niet toe en hebben willen ſtaen aen de vrouwen (oock by langhdurige abſentie van de mans) een ander te mogen trouwen, 't en ware ſake dat de ſelve ſekere tijdinge van ſyn doot konde vertoonē. *(L. Vxores. ff. de divort. & Auth. hodie. C. de repudijs.*

PHI. Maer ick hebbe my laten ſeggen in Engelant weſende, aldaer een gebruyck te zijn, dat ſoo wanneer een man ſigh voor eenigen tijdt af-ſcheyt en onthout van ſyn vrouwe, en dat de ſelve middeler-tijt quame ſwanger te werden, dat het ſelve wert verſtaen te weſen voor rekeninge van den ſelven haren man, ſchoon hy oock meer als negen maenden uyt ſyn huys hadde geweeſt: te weten, ingevalle de ſelve midder-tijt het rijck niet en heeft verlaten : ende en wert de man oock op ſyn eedt niet gelooft, willende verklaren dien geheelen tijt ſyn wijf niet te hebben beſlapen ; zijnde het vermoeden van rechten ſoo ſterck voor de vrouwen, dat daer tegens geen bewijs en wort toe-gelaten.

SOPH. Dat gebruyck (ſooder een ſoodanigh is) moet verſtaen werden aldaer te weſen in-gevoert, om den man een ſpoor te geven, niet ſoo lange van ſyn partuyr ſigh te onthouden .

PHI. Deſe en diergelijcke dingen zijn dienſtigh bedacht te werden in deſen onſen tijt, daer veel mans ſoo langhdurige reyſen op Ooſt en Weſt-Indien ter hant nemen, en dickwils veel jaren uyt-blijvende, op haer weder-komſte de huyſ-houdinge in ſelſame geſtalten vinden. Maer ick ſie dat de lieden veel genegen zijn de vrouwen in die ongelegentheyt vry wat te verſchoonen : en ick hoorde tot dien eynde leſtelick verhalen, dat de Heerē Staten van de vereenighde Nederlanden in beraet hebben geſtaen, of men het overſpel niet met den doot en behoort te ſtraffen, als in Godes woort, en in veel landen noch wert gedaen : en dat ſulcx vermoedelick goet ſoude gevonden zijn geweeſt, ten ware ſake geweeſt dat eenige leden van de ſelve in bedencken hadden gebracht, wat men in ſoodanigen gelegentheyt, en als de lijf-ſtraffe waer vaſt geſtelt, ſoude doen met vrouwen van de gene die ſoo lange op haer reyſen uyt blijven : en of men ſonder onderſcheyt die mede ſoude verſtaen met den doot te ſtraffen, ſoo wanneer die bevonden ſouden mogen werden het geſelſchap van andere mans gebruyckt te hebben. Het welck alſoo by de leden van de vergaderinge ſeer bedenckelick werdende geoordeelt, is het geheele ſtuck tot noch toe ſonder beſluyt blijven ſtaen. Maer wat is u gevoelen van ſoodanighe mans?

SOPH. Datſe behooren of ongetrout te blijven tot op haer weder-komſte, ofte datſe de vrouwen met haer behooren te nemen, ofte datſe niet te naeu-keurigh en willen weſen in 't onderſoecken van alles dat in haer af-weſen is voor-gevallen.

PHI. Maer iſſet de vrouwen niet gheoorloft nae rechten, als de man drie jaer uyt den lande is geweeſt, en dat men niet ſekers van hem en kan weten of hy levende of doot is, haer elders te mogē verſien ; gelijck ſulcx haer geoorloft is, als een man in drie jaren haer de ſchuldighe goetwilligheyt niet betaelt en heeft?

SOPH. Neent, lieve Philogame. Ick en weet van geen andere rechtē, als daer van ick alreede hebbe verhaelt : te weten, datter moet blijcken van des mans overlijden, aleer een vrouwe wert toe-geſtaen te mogen komen tot een ander houwelick. En wat de drie jaren belanght, daer van ghy gewaeght, die en zijn niet te paſſen op deſe ghelegentheyt, als niet gemeens daer mede hebbende; maer op onmacht van de man drie jaren langh geduert hebbende.

PHI.

PHI. Wel laet ons van die ſtoffe hier al
6. mede wat ſpreken, dewijle onſe hiſtorie mede daer toe aen-leydinge is gevende, en dat ick uyt de ſelve verſtae, dat *Martijn Guerre* geheele acht ofte negen jarē onmatigh is geweeſt ſyn vrouwe de ſchuldighe goetwilligheyt te betalen: en dat door eenighe quade kunſtē, die men in Vrancrijck de geknoopte neſtelingh noemt. Ick bid ſegh my een weynigh wat u derhalven bekent is.

SOPH. Op een tijt, goede Philogame, als ick in mijn jonckheyt in Vrancrijck was, ſoo gebeurdet ſchier ſoo haeſt ick daer aengekomen was, dat ſeker jongh paer volcx, in de gebuerte daer ick my doen onthiel, des nachts ſigh liet beveſtigen in de trouwe: en alſoo ick vraeghde, waerom ſulcx by nachte en niet by dage en geſchiede, wert my tot antwoorde gegeven, dat het ſelve ſoo wert goet gevonden, om te ontgaen het knoopen van den neſtel, daer mede deſe jonge lieden werden gheſeyt gedreyght te zijn; dewijle veel menſchen van ghevoelen zijn, dat voor der ſonnen op-gangh deſe ſpokerijen geen kracht en ſouden hebben: ofte immers, datter des nachts niemant (als de naeſte vriendē) kenniſſe van het trouwen en is hebbende. En alſoo ick vorder vraeghde wat dit was, en hoe het in't werck geſtelt wert, is my vorder verhaelt van de gene die het ſchenen wel ſekerlick te weten, dat onder het trouwen, en als de prieſter aen de jonge lieden de handen doet vougen, yemant tuſſchē beyden eenige ſpoock-woorden mommelt, ende daer op een knoop inde neſtel leyt, hy daer mede den bruydegom onbequaem maeckt om ſyn bruyt te mogen genieten, zijnde even-wel de ſelve bruydegom niet onbequaem het geſelſchap van andere vrouwen te gebruycken.

PHI. Wel dunckt u dat dit alſoo kan geſchieden, en dat een booſ-wicht door quade kunſten ſoo veel ſoude vermeugen, even juyſt ten aenſiene van het deel dat hem wettelick is toe-gevought?

SOPH. Mijn gevoelen en ſoude miſſchien van geen groot bedencken hier in weſen, dewijle wy (God moet des hoogelick gedanckt zijn) in onſe landen des geen exempels en weten. En van andere landen, en wat aldaer om gaet, en derven wy ſoo volmondelick niet ſpreken, dewijle wy den aert van de ſelve van langer hant niet wel en hebben doorgront. Wy laten dan ſulcx doen de gene die des uyt ervarentheyt volle kenniſſe zijn hebbende: onder de ſelve is *Iohannes Coraſius* een groot rechtſ-geleerde, ende boven dat een wijs, ervaren, en geleert man, aen wien niet licht eenige beuſelingen in de hant zijn te ſteken: deſe ſeydt onder andere, van dit werck ſprekende, in eygen woordē aldus: *Ick ſoude alle deſe dingen onwaerſchijnelick oordeelen, ten waere my, door ontallicke exempelen, van de waerheyt deſer ſaken dagelicx quame te blijcken. Annot. 22. in arreſt. Tholoſ.* Boven dien ſoo getuygen geleerde Theologanten, mitſgaders de geeſtelicke rechten, oock mede eenige oude Rabbijnen ſulcx inder waerheyt te geſchieden. *D. Thomas. 3. p. 4. q. 58. art. 2. & alij citati ab Euriquez lib. 2. de matr. c. 8. c. ſi per ſortiarias. 33. 1. 4. & tot. tit. de frigid. & malef.*

PHI. Dit klinckt my al vry wat ſelſaem in de oiren, ende daerom woude ick wel wat naerder onderrecht weſen van dit ſtuck, en hoe verre deſe of diergelijcke onmacht in achtinge koomt, in't trouwen, ſcheyden, ofte t'ſamen blijven van gehoude perſonen.

SOPH. De onmacht in de manſ-perſonen en is niet eenderley, goede Philogame: want daer worden mans ghevonden, aen de welcke de geheele leden tot de voortelinghe dienende ofte ghebreken, ofte immers ſoo onſtaltigh zijn, datſe onbequaem zijn om vrouwen te gebruycken: ende de ſoodanige is het ongeoorloft ſigh ten houwelicke te mogen begeven: (*L. ſi ſerva. §. ſpadoni. ff. de jure dot.*) ofte in gevalle de ſelve ſulcx hebben onderſtaen, en ſigh tot een vrouwe hebben laten vougen, ſoo wert de ſelve vrouwe (des verſoeckende) vry geſtelt om een anderē man te mogen trouwen: verſtaen werdende, het houwelick in dien ghevalle niet te zijn ontbonden, maer van onwaerden verklaert, als te voren in ſigh ſelvē niet hebbende beſtaen: en van deſe ſorte en is niet gheweeſt onſe *Martijn Guerre*. Dan daer zijnder die door het binden van de neſtel, ofte andere quade kunſten, onbequaem werden gemaeckt, ſomtijts ten aenſiene van alle vrouwen, ſomtijts alleen ten aenſiene van de gene daer mede ſy gemeenſchap van bedde verſtaen te hebben: als, te weten, van haer eygen bruyt, als onſe *Guerre* ſchijnt geſtelt geweeſt te zijn. Soo leeſt men dat *Amaſis* koningh van Ægypten door duſdanige ſpokerije is onmachtigh gemaeckt geweeſt van 't gebruyck aller vrouwen, als *Herodotus* in ſyn 2. boeck verhaelt: ſoo is oock de koningh

ningh *Theodoricus* onbequaem gemaeckt ten opſien van ſyn vrouwe, niet vã ſyn by-wijfs, als *Paulus Æmilius in vita Clotarij* verhaelt; ſoo is *Galeacius Sforſa* onnut gemaeckt geweeſt voor ſyn huyſ-vrouwe *Iſabelle* van Aragon, als *Guicciardin* vertelt. Ende duſdanighe ongelegentheyt en wort niet gehouden voor altijt duerende, maer alleen voor eenen ſekeren geſetten tijt, ofte tot dat de ſpokerije met eẽ tegen-ſweringe wert vernietight: het welcke *Ioh. Coraſius* getuyght in Gaſcognen dickmaels te geſchieden. En daerom wert vaſt geſtelt, dat om die oorſake wille geen houwelicken en werden vernietight, ten zy ſake ſulcx dry geheele jaren achter den anderen hadde geduert: in welcken gevalle (nademael men dan hout ſulcx een geduerigh gebreck te ſullen weſen) wert de ſcheydinghe toe-geſtaen. *c. Fraternitatis, & ibi gloſſ. de frigid. & malef. Coraſ. num. 22. in arreſt. Tholoſ.* Even-wel wat my belanght, ſoo ſoude ick in twijffel ſtellen, of oock om ſoodanige oorſakẽ het houwelick kan geſcheyden werden, dewijle ſulcx alleen om overſpel by Godes woort wert toe-gelaten.

PHI. Maer ghy en hebt met my noch niet al gedaen, weerde Sophroniſçe: met vragen (ſeydt ons ſpreeck-woort) wort men wijs, maer onweert; u beſcheydentheyt (vertrouwe ick) ſal my de onweerdigheyt afhoudẽ, en de wijſheyt latẽ toe-komẽ: en daer òp derf ick u noch deſe vrage doen, hoe dat een kint in overſpel geteelt, en uyt overſpel geboren, kan verſtaen werden als wettigh erfgenaem te weſen in ſyns vaders naer-gelaten goederen.

SOPH. De vrage is wel gedaen, en 't en verveelt my niet u daer op in 't korte te berichten, hoe-wel datter veel toe geſeyt ſoude konnen werden. weet dan, dat het kint in deſen geroert wort verſtaen wettigh te weſen, uyt redenen dat de moeder ter goeder trouwen in alles hadde gegaen, meynende het ſelve kint eerlick van haren man, en niet van een bouf, t'ontfangen: zijnde de rechten ſoo goedertieren ten aenſiene van de kinderen, dat de ſelve op de goede trouwe van een van de ouders de kinderen voor wettigh aen-nemen. *Vid. annotata Coraſij in arreſt. Tholoſ. num. 11. & 95.*

PHI. Ick hebbe (nae my dunckt) in de rechten geleſen, dat ingevalle een vrouwe een ſlave quame te trouwen, meynende den ſelven een vry perſoon te weſen (de ſake ondeckt werdende) de kinderen voor onwettigh gehouden te moeten werden.

SOPH. Dat is eẽ ganſch byſonder geval, ende in haet van de ſlaven in-gevoert, die als ſchier voor geen menſchen werdende gerekent, geen houwelick en vermochten aen te gaen; maer in alle andere gevallen wort de ſake voor de kinderẽ ten beſten geduyt. want ingevalle een prieſter ſigh tot trouwẽ quame te begeven, de vrouwe van ſyn gelegentheyt onbewuſt weſende; de kinders in ſoodanigen houwelick gewonnen zijnde, werden verſtaen wettige ende geen baſtaerden te weſen: want om eẽ kint onwettigh te maken, moeten beyde vader eñ moeder in quade trouwe zijn geweeſt, ten tijde de ſelve geteelt zijn.

PHI. Soo kan dan een getroude vrou by een vreemt man ſlapen ſonder overſpel te doen, en kinderẽ teelen die wettigh en geen baſtaerden en zijn.

SOPH. 'T is ſoo ghy ſeght, weerde Philogame, om redenen by my nu geſeyt.

PHI. Maer is ſulcx niet eer uyt een andere oorſake; te weten, vermits nae rechten de vrucht den buyck volght?

SOPH. Niet alſoo, Philogame: en daer toe wil ick u een ſake bekent maken, die u miſſchien noch vreemder ſal denckẽ als deſe daer wy nu van geſproken hebbẽ; en boven dien ſult ghy konnen ſien, dat uwe redenen in duſdanige ſaken niet vaſt en gaen. Ick ſegge u dan, dat een gehoude vrou-perſoon met haer eygen man kan overſpel begaen, en even-wel wettige kinderẽ voort-brengen.

PHI. 'T zijn wonder-redenen die ghy ſpreeckt, Sophroniſçe: en ick en kan die niet grijpen, ofte ick moeſt eerſt het geval hooren verhalen.

SOPH. Wel hoort: *Aurora* (ſeyt *Hyginus*) verſocht op een tijt aen *Cephalus* (een man van *Procris* op den welcken ſy verlieft was) haer in 't bedde een vrientſchap te willen doen: *Cephalus* gaf haer tot antwoorde, dat ſy ten beſtẽ wilde nemen dat hy ſulcx niet doen en konde, vermits tuſſchẽ hem en ſyne *Procris* onderlinge eedt en belofte was, van den anderen heus en trouwe te zijn. *Aurora* druckte hem nader, en ſeyde, dat dewijle ſyn vrouwe hem geen trouwe en was houdende, hy van gelijcken ongehouden was haer ſulcx te doen: en om ſulcx ſeker te weten, ſeyde ſy, ick wil u de gedaente van een rijck koop-man geven, neemter onder dien ſchijn de preuve van. *Cephalus* doet haren

raet,

raet, en onder het lock-aes van groote ghe-
ſchencken, beweeght *Procris*, hem (die ſy
meende een juwelier te weſen) deelachtigh
te maken van haer bedde. Wat dunckt u de-
de deſe oock overſpel?

PHI. Voor my, ick meyne dat jae.

SOPH. Soo is dan hier een overſpeel-
ſter ſonder overſpeelder, en in 't voorgaen-
de geval wort een overſpeelder ſonder over-
ſpeelſter gevonden. Maer of *Procris* uyt die
by-een-komſte met kinde hadde begort ge-
weeſt, ſoudt ghy het oock voor wettigh
houden?

PHI. My dunckt dat daer aen niet te
twijffelen en is.

SOPH. Soo hebt ghy dan qualick ghe-
meynt dat de vrucht niet als den buyck moet
volgen, als ghy te voren ſeydet.

PHI. Ick ben wat verſtelt in deſe vreem-
de gevallen, en gevoele my als vergramt te-
gens *Cephalus*, dat hy die preuve ſoo ſchrap
aen-leyde, en ſoo de vrouwe verſtrickte.

SOPH. Maer op dat ſoodanige gevallen
niet alleen op de vrouwen en ſchijnen aen te
komen, ſoo gedenckt my verſtaen te heb-
ben, een gelijck geval in onſen tijt geſchiet
te zijn: daer de man ſchult hadde, en de
ſake ſtont aldus: *Brandine* en *Grumilde* twee
geſpelen weſende, ſoo trout *Brandine* met
Rodocles, en *Grumilde* met *Dinanto*, twee voor-
name jonckvrouwen met twee uyt-munten-
de jonge-lieden. *Brandine* is drie jaren ghe-
trout ſonder bevrucht te werden, of eenigh
voor-teecken daer van gewaer te werden.
Rodocles laet de oogen ſyner ydelheyt vallen
op *Grumilde*, wort vierighlick op haer ont-
ſteken, opent ſyn brant aen de ſelve, en ver-
ſoeckt behulp: ſy openbaert ſulcx aen *Bran-
dine*, en die twee beſluyten t'ſamen, dat *Gru-
milde* het verſoeck ſachtjens ſal aen haer laten
leunen, en by af-weſen van *Dinanto* aen *Rodo-
cles* tijt en plaetſe ſetten, om tot ſyn voor-ne-
men te gerakē; met waerſchouwinge noch-
tans dat hy ſigh geheel ſtil moeſte houden,
vermits de broeder van *Grumilde* wert geſeyt
dicht by haer kamer te ſlapen. Om kort te
zijn, het ſtuck wert invougen als geſeyt is
belevt, maer *Brandine* vint haer in het bedde
vā *Grumilde*, en *Rodocles* vint ſigh by de ſelve,
niet anders wetende of hy geniet ſyne langh-
gewenſchte *Grumilde*; doch al in groote ſtil-
heyt, als het onder-ſpreck was. De uyt-
komſte van de ſake was, dat *Brandine* van
dien nacht en negen maendē van een jongen
ſone moeder wert: invougen dat ſy op eenē
nacht onder de gedaente van *Grumilde* dade-
lick verkreegh, dat ſy in drie geheele jaren
in haer eygen geſtalte, ende in het reyn hou-
welicx-bedde, niet hadde wetē uyt te wer-
cken. Ey ſiet 's menſchen verdorventheyt!
wel, heeft *Procris* overſpel begaen met haren
eygen man *Cephalus*, ſoo en kan *Rodocles* van
gelijcke ſonde niet ontſchuldig zijn, ſchoon
hy *Brandine* ſyn echte wijf beſliep: en om
gelijcke redenen moet het kint, uyt die by-
een-komſte geboren, verſtaen werden een
wettigh kint te zijn, na mijn oordeel.

PHI. Maer leet *Grumilde* daer nae geen
aen-ſtoot meer van *Rodocles*?

SOPH. Men verhaelt my dat jae; maer
dat ſy hem daer naer in twijffel hiel ſoo lange
tot hem de ſone was geboren, en doen open-
de hem *Grumilde* watter omme was gegaen:
en ſedert wert geſeyt, dat *Rodocles* hem ſtille
hielt; alſoo hy uyt dat hem geſchiet was ten
vollen hadde geleert, dat al dit werck maer
in ſinne-vlagen en inbeeldinge beſtaet: de-
wijle hy in de meyninge zijnde van *Grumilde*
te beſlapen, ſyn eygen vrouwe gebruyckte,
en even dat vernuegen ſeyde gehadt te heb-
ben als of hy *Grumilde* inder daet in ſyne
welluſten hadt genoten: gevende grooten
danck aen *Grumilde*, van hem, ſonder haer
ſchande, van ſyn uytſinnigheyt te hebben
geneſen.

PHI. Maer even-wel hoe ſoudt ghy in
rechten vaſt maken, dat *Rodocles* met *Bran-
dine* by dit geval overſpel ſoude hebben be-
gaen?

SOPH. De rechtſ-geleerde ſtellen een
vrage voor in deſer manieren: Of yemant
(ſeggē ſy) een juweel nam, met opſet 'tſelve
den eygenaer t'ontvreemden: en of de ſelve
ſulcx merckende aen dē nemer ſulcx toeliet,
met een ſtil voor-nemē van hem het ſelve te
ſchencken; de Rechten ſeggen in ſulcx die-
verije begaen te weſen, maer ter dier oorſake
geen vervolgh in rechten tegen hem gege-
ven te werden. *Qui putat ſe invito domino
rem attingere, cùm tamen dominus velit, fur-
tum facit, inquit Pomponius; ſed tamen furti
non obligatur, ſecundum Vlpianum. Vid. Ærod.
lib. 7. Rer. Iudicat. cap. 5.*

PHI. Hoe! kander dan een dief of die-
verije weſen daer niet geſtolen en is?

SOPH. Even ſoo gelijcker overſpel kan
gedaen werden ſonder datter een overſpeel-
der gevonden wert.

PHI. Dese dingen zijn ganſch ſelſaem, en boven diē my geheel rou voor-komende, dien-volgende en ſoude ick des niet vaſt derven beſluyten, wat men hier in behoort te gevoelen. Maer ſegh my doch, of een man nu eenigen tijt langh wel gheweeſt, en genot van ſyn vrouwe gehadt hebbende ſoodanigen ongelegentheyt over quam, ſulcx dat hy daer naer in drie jaren als ontmant ware, ſoude het oock dan de vrouwe vryſtaen ſcheydinge te verſoecken?

SOPH. Geenſins, Philogame; want het houwelick eenmael door gemeenſchap van bedde beveſtight zijnde, ſchoon de man dan ſoodanige ofte diergelijcke ongelegentheden over quamen; jae ſchoon de man naderhant door ſieckten, quetſure ofte anderſints quame te verlieſen al wat aen hem mannelick is, de vrouwe en ſoude in dien gevalle niet anders vermogen te doen, als een groote plaeſter van patientie te gebruycken, om alle hare jeughdigheden daer onder te dempen en doen verſterven. *Coraſ. annotat. 22. in arreſt. Tholoſ.*

PHI. Wiſſelick dat is een hart vonnis tegens de vrouwen, weerde Sophroniſçe: moet dat alſoo voor vaſt en onverbrekelick gehouden werden, na u gevoelen?

SOPH. In trouwen jae, Philogame: en daerom is het houwelick wel te recht een onverbrokē bant genaemt, ſoo wanneer het ſelve eens ſyn volle leden heeft gehadt; invougen dat ſchoon dan een man of vrouwe, die dit al mede over komen kan (*Tam in feminas quàm in viros hoc virus graſſari, teſtatur Ananias de natura dæmonum lib. 4. ſed tamen frequentius in viros. Mart. Delrio diſquiſ. magic. lib. 3. c. 4. ſect. 8.*) door eenigh geval geen man of vrouwe en bleve, echter ſy luyden onderlinge man en vrouwe moeten blijven. Het verlieſen van armen, van beenen, van oogen, jae van verſtant en oordeel en breeckt geen houwelick: en dien-volgende oock mede niet het verlieſen van die leden, die eygentlick tot het houwelick zijn dienende.

PHI. Noch een vrage uyt deſe geſchiedeniſſe, weerde Sophroniſçe: dat is, wat behendigheden of grepen uytterlick geoorloft zijn, om aen een vrouwe te geraken, en een ander een voordeel af te ſien.

8. SOPH. Soo ghy dit verſtaet, lieve Philogame, van yemant ſyn vrouwe t'ontſetten, ſoo ſal ick dadelick antwoorden, dat in die gelegentheyt geen behendigheden, hoe wel die oock beleyt mochten weſen, eenighſins prijſſelick en zijn: dewijle het geheele werck niet en deught, en daerom niet als een quade uyt-komſtē en kan hebben. Ende om een yder aen te wijſen dat ſoodanige maniere van doen ganſch hatigh is by God almachtigh, ende dat de ſelve daerom doorgaens byſondere ſtraffen onderworpen is, kan uyt veel geſchiedeniſſen van oude ende nieuwe tijden als met de handen getaſt werden. Onder andere dunckt my, dat het exempel van Antonius eñ Cleopatra ſeer gedenck-weerdigh is in deſen gevalle: en des te meer, vermits door het ſelve is blijckende, dat niet alleen een manſ-perſoon den anderen ſyn partuyr af-handigh kan maken, ende tot ſigh verlocken: maer dat ſulcx oock ſomwijlen by vrouwen wert in 't werck geſtelt, ende dat 't een en 't ander bedrogh ſelden ongeſtraft blijft, ſelfs hier in onſe werelt.

PHI. Ick wenſchte het verhael van Antonius ende Cleopatra van u te mogen hooren, als weſende een exempel van groote ende hoogh-verheven perſonen, ende dien volgende des te meer aenmerckens weerdigh.

SOPH. Deſe geſchiedeniſſe is al mede met die eygen penne af-gebeelt, door de welcke ons d'and're trou-gevallen zijn gheworden. Ick wil het ſelve u ter hant doen, om van u geleſen te werden: ick gae middelertijt een weynigh buyten, om een ſake te verrichten daer aen my wat gelegen is. En dewijle ghy recht te voren gewagh hebt gemaeckt, offer eenige liſtigheden geoorlooft zijn om een houwelick te vorderen, en dat daer-op wel vet goets in bedenckē kan werden gebracht; ſoo ſult ghy hier op een ry achter den anderē vinden ſes onderſcheyden gevallen die als hier toe ſchijnen aen-leydinghe te geven: te weten, voor eerſt het verhael van de wonderbare ende niet-te-min malle lief-koſerie tuſſchē Antonius en Cleopatra. Ten tweeden, de korte ende met verdriet eyndigende minne-ſucht van Maſaniſſa ende Sophoniſba, beyde ontleent uyt de Romeynſche hiſtorien. Ten derden, een ſonderlinge geſchiedeniſſe in de nae-tijden voor-gevallen, met bedrogh begonnen ende met ellende beſloten. En alſoo de voorſz. drie geſchiedeniſſen niet ſonder droefheyt te leſen ende te bedencken en zijn, ſoo volgender drie andere trou-gevallen van luchtiger ſtoffe,

ſtoffe, om de bitterheyt van de eerſte wat te verſachten: te weten, eene daer in nae-geborſt wert den aert van de Grieckſche harderſgedichten, en wert hier dē naem van Roſenkrijgh gegeven. In het tweede is vervat een kort verhael van een liſtigen voorſtel om een houwelick te wege te brengen, in onſen tijt voor-gevallen. In het derde wort gewagh gemaeckt van een ſlimmer treck ten ſelven eynde dienende, mede in onſe eeuwen inder daet geſchiet: alles te ſamen genoughſaem loopende op ſonderlinge bedriegerie rakende het ſtuck vā houwelicke; het eene meer, het andere min. Leeſt deſe (ſoo het u bevalt) in mijn afweſen, en daer-op konnen wy by gelegētheyt wat nader rugge-ſpraeck houden, ſoo wy des luſt mochten hebben.

PHI. Ick ben des wel te vreden, weerde man, en gae van nu aen my ſtellen om deſe ſes trou-gevallen in u af-weſen in te nemen, om daer uyt ſtoffe te rapē van nieuwe onderhandelinge.

SOPH. Doet ſoo, Philogame, en vaert wel.

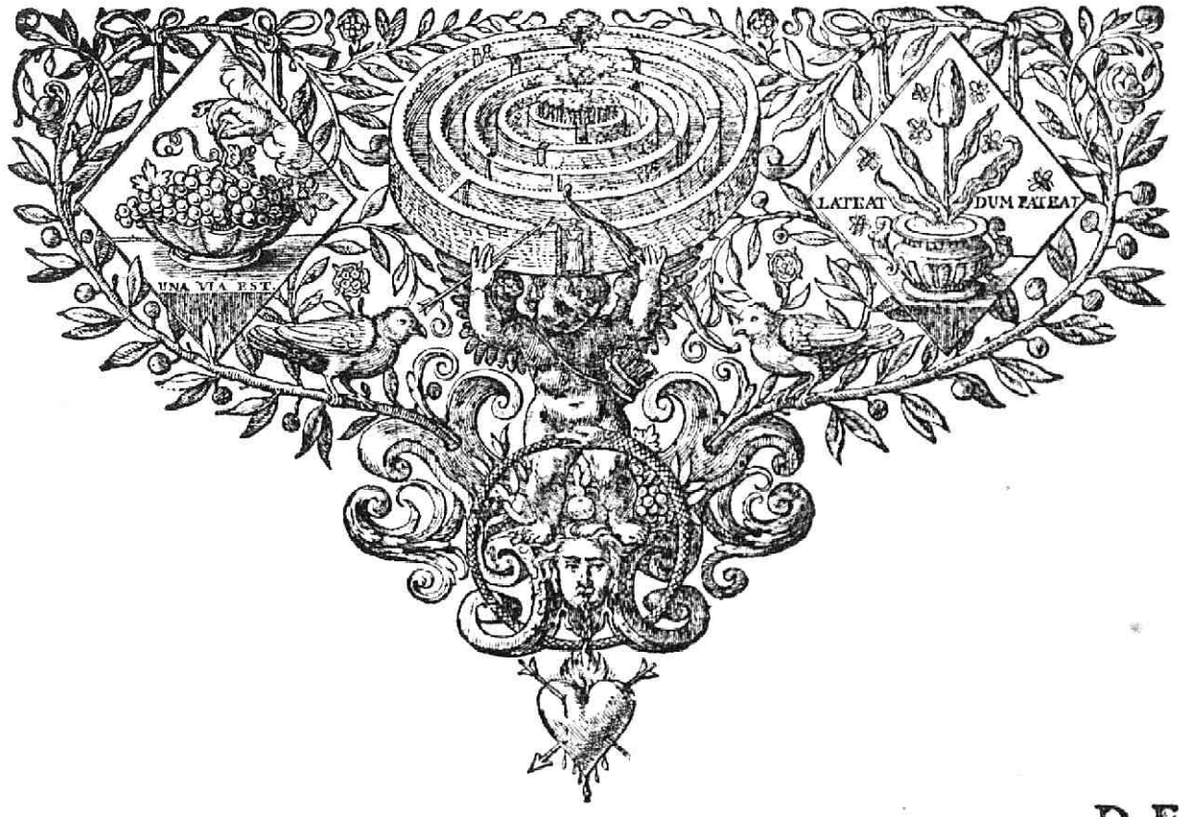

DE

DE
Prachtige en dertele lief-koſerie
VAN
MARCVS ANTONIVS
VELT-OVERSTE
VAN DE
ROMEYNEN,
EN
CLEOPATRA
Koninginne van Egypten.

Siet hier van *Athan. Deipnoſ. lib. 4. cap. 12. Plutarch. in vitâ Antonij, Flor. lib. 4. cap. 11. Dion. libro 51. Appian. de Bello Parth. & de Bell. civil. lib. 5.*

Als Brutus vvas ghevelt, ſyn beſte vrient geſlagen,
Syn ruyters in het ſtof, en doot ter aerden lagen,
En dat het vry gebiet van Roomen neder viel,
En gaf den leſten ſnick, als uyt een bange ziel;
Doen is hy, die het vverck ſoo moedigh had begonnen,
Doen is hy door een vvijf ten vollen overvvonnen:
En dien een machtigh heir niet machtigh vvas te ſlaen,
Heeft door een dertel oogh te gronde moeten gaen.
Antonius verplicht aen menigh duyſent knechten,
Die hem ten dienſte zijn om vvonder uyt te rechten,
Socht gelt aen alle kant, door hart en ſneegh beleyt,
Om hun te mogen doen, gelijcker vvas geſeyt.

Hy

Hy voerde tollen in, en ſtelde groote laſten,
Ten dienſte van het heyr, en al de grage gaſten;
Hy quam in Griecken-lant, daer hy de ſteden quelt,
En vvaer hy immer koomt daer gaert hy machtigh gelt.
Het vvas hem op-geleyt de rijcken aen te taſten,
Die uyt een hoogen moet op Roomen niet en paſten;
Dies is hy ganſch beſorght te brengen aen den dagh
Al vvatter tot den krijgh hem noodigh vveſen magh.
Hy gingh om deſen tijt een leyder ſyner benden,
Een kloeck een geeſtigh man, na 't rijck Egypten ſenden,
Een man die op den dienſt met grooten yver paſt,
Die vint ſigh in het hof en opent ſynen laſt.
Hy ſeyt de koningin, als dattet is bevonden
Hoe datſe krijghſ-behulp aen Brutus heeft geſonden,
Een vyant van den Staet, en van des keyſers bloet,
En datſe nu ter tijt des reden geven moet:
Dat haer de velt-heer daeght om af te moeten komen,
Op dat van haer bedrijf magh kennis zijn genomen,
En dat men naderhant ſal leggen in beraet,
VVat by den vorſt te doen, en haer te lijden ſtaet.
Cleopatra, verſchrickt van dit hooghmoedigh dagen,
Staet langen tijt verſtelt, en in den geeſt verſlagen;
Sy kent de Roomſche macht, en haren ſtrengen aert,
En datſe menighmael geen vorſt of koningh ſpaert.
Maer hy, die tot haer ſprack, die quam haer angſt te mercken,
En gaet met ſoeter tael haer ſvvacke ſinnen ſtercken;
Hy ſagh haer vvacker oogh, haer roof-gelijcken mont,
Hy ſagh vvat voor een geeſt in haer verſegelt ſtont.
Prinçeſſe (ſeyt de man) laet bange ſinnen varen,
En neemt geen drouſheyt op in uvve ſoete jaren;
Mijn heer en is niet vvreet, hy kent geen vinnigh bloet,
Dan als de Roomſche Staet een velt-ſlagh vvagen moet.

Dan is hy bijſter fel: hy ſchijnt gelijck te raſen,
Soo haeſt als in het heir den horen plagh te blaſen;
Maer als de vyant light, of ſigh gevangen geeft,
Dan is hy vvederom de ſoetſte dieder leeft.
V geeſt, u heus gelaet, en ganſch bevallick vveſen
Dat ſal van ſtonden aen ſyn moedigh hert beleſen;
Ick vvetet voor gevvis, ſoo ghy tot hem genaeckt,
Daer is geen tvvijffel aen, u peys die is gemaeckt.
Hy is van blijden aert, en lieft de jonge vrouvven,
Begeeft u onder hem, 't en ſal u niet berouvven.
Een fris, en jeughdigh lijf dat is hem lief-getal;
Maer ſchoonheyt met verſtant bemint hy boven al.
Hier door is alle vrees uyt haren geeſt gevveken,
Sy laet haer ſinnen gaen ontrent haer oude treken;
Sy vveet dat haer gelaet oock vvijſe ſinnen ſteelt,
Sy vveet hoe ſy vvel eer met Cęſar heeft geſpeelt.
Sy vveet dat haer verſtant is t'ſedert aen-gevvaſſen;
En datſ' op dit gevvoel niet eens en houft te paſſen.
Sy tijd dan op de reys, verſien van alle dingh,
Niet offe naer het recht, maer tot een feeſte gingh.
Sy vveet aen al het vverck den rechten ſvvier te geven,
Sy koomt den ſachten ſtroom van Cydnus af-gedreven;
Haer ſchip is na de kunſt en vvonder net gebout,
Al vvaer het ooge valt daer ſiet men enckel gout.
De vvimpels zijn damaſt, die van de ſtengen vlogen,
Het roey-tuygh al gelijck met ſilver overtogen,
De ſeylen purper-root, het ſchoonſte dat men vint,
De lucht met reuck gevult, in plaetſe van den vvint.
De kabels zijn gekrolt ſoo geeſtigh alſſe mochten,
En al het ſtaende vvant van ſijd' en gout gevlochten,
Het roer vol beelde-vverck van groen en ſelſaem vee,
En nymphen, geeſtigh volck, die reyen op der zee.

De

De roeyers zijn geçiert met groene myrte-kranſſen,
En doen het aerdigh ſchip als op het vvater danſſen;
VVant noyt en ſagh men riem of op of neder gaen,
Of 't vvort al na de kunſt en op de maet gedaen.

C. van Queborn fe. A. Venne inuentor.

Ontrent de koningin daer hoort men ſoete kelen,
Daer hoort men op de fluyt en op den horen ſpelen,
Daer hoort men ſnaren-klanck en ander ſoet geluyt,
Gelijck men veeltijts doet ontrent een jonge bruyt.
Haer maeghden, op-geçiert met vvonder ſchoone rocken,
Die ſchijnen als gemaeckt om herten aen te locken,
Die ſaten op het boort en over-al verdeylt,
Tervvijl de ſnelle jacht al ſachtjens henen zeylt.
De lieden uyt het lant die komen aen de ſtranden,
En krielen over-hoop, en brengen offeranden,

En riepen vvellekom met ſoo een bly gerucht,
Als offer Venus ſelfs quam dalen uyt de lucht.
Daer komt een ſachte lucht als voren uyt gevaren,
Daer ſtijght een ſoeten reuck te midden uyt de baren,
En vult de ganſche kuſt, dat noyt en is geſchiet;
Soo dat en oogh, en neus, en oir ſyn luſt geniet.
Me-vrou heeft boven-al ganſch heerlick laten maken
Een throon naer eyſch geçiert met enckel goude-laken;
Daer ſat in vollen glans daer ſat het aerdigh beelt,
Tervvijl om haren ſtoel een kleyn geſelſchap ſpeelt;
Te vveten, menigh kint gekleet als Venus jongen,
VVanneer het in de Mey komt geeſtigh uyt-geſprongen,
En treft een jonge maeght. en ſiet, in deſen ſtant
Soo koomt de gulde bercq gevaren aen de ſtrant.
Maer t'vvijl de ſoete jeught en al de maeghden ſongen,
Soo koomt het nieuſgier volck in haeſten aen-gedrongen;
Een yder is beluſt het ſchou-ſpel aen te ſien,
En vvieder komen magh, en vvatter ſal geſchien.
Geen man bleef op het hof, geen vrouvven op de ſtraten,
Soo dat de Roomſche vorſt daer eenſaem vvort gelaten,
Oock ſchoon hy beſigh is, en in de vierſchaer ſat,
Soo bijſter is het volck met luſten op-gevat.
Dan hy liet metter daet de nieuvve Venus vveten,
Of ſy met haer gevolgh by hem vvou komen eten.
Sy gaeter tegen aen, en, beter nu gemoet,
Sent flucx een edelman die haren rechter groet,
Die haren rechter noot. De vorſt laet hem geſeggen,
Al kan hy dit bedrijf met reden vveder-leggen;
Hy toont ſyn heuſchen aert, hy vvort van haer onthaelt,
Hy vint een groot beſlagh daer in het ooge dvvaelt.
VVant ſchoon ſy metter haeſt aldaer vvas aen-gekomen,
En noch tot haer verblijf geen plaets en had genomen,

Soo

Soo is des niet-te-min haer maeltijt ſoo bereyt,
Dat ſy niet voort en brenght als uyt een ſneegh beleyt.
De lichten even-ſelfs, die in de kamer hingen,
Zijn beelden na de kunſt en diergelijcke dingen,
Zijn dieren uyt het vvout; ſoo dat men in den brant
Een leeu, een crocodijl, een beir, of tijger vant.
De koſt vvert aen-gediſt door hondert nette knechten,
Op veelderhande vvijs, en veelderley gerechten.
Al vvat op tafel koomt dat heeft een diepen ſin,
En die het vvel bekeeck die ſagher vvonders in.
Geheel het tafel-vverck beſtont in goude vaten,
Het zy dat yemant dronck of dat de lieten aten:
Oock zijnder boven dat noch ſteenen in gevvrocht,
Al geeſtigh af-gemaelt en vvonder dier gekocht.
Antonius, verbaeſt van ſoo veel ſchoone dingen,
Die hem voor oogen ſtaen en ſynen geeſt bevingen,
Seyt met een ſtillen mont: Geeft dit Egypten-lant?
'T is al maer kinder-vverck vvat ick te Roomen vant.
Maer al het aerdigh tuygh vvaer uyt men had gedroncken
Dat heeft het prachtigh vvijf haer gaſten vvech-geſchoncken,
Oock al het ſchoon tapijt, en menigh ander kleet,
Al vvaſſet net geſtickt en uytermaten breet.
En op den naeſten dagh, als vveder al de gaſten
Sigh vonden aen den diſch en als te voren braſten,
Soo vvaſſer nieu çieraet dat aen de muren hingh,
Soo vvaſſer ander gout ſoo vvaſſer alle dingh.
Dit heeftſe vvederom ten vollen vvech-gegeven,
Soo dat van al den hoop haer niet en is gebleven.
Sy ſchoncker knechten by, en menigh edel peert
Geçiert met ſchoon gevvaet geheele ſchatten vveert.
En dit noch andermael tot drie verſcheyde dagen,
Soo dat de Roomſche jeught en al de gaſten ſagen

Dat noyt en is geſien. maer ſy en achtet niet,
Gelijck men aen haer doen en al haer vveſen ſiet.
Cleopatra, geleert in al de looſe grepen,
Die vorſten machtigh zijn in luſten vvech te ſlepen,
Onthaelt de Roomſche jeught met alle leckerny;
En ſetter op het leſt haer eygen tonge by.
Sy had een rappe ziel, en duyſent looſe treken,
Sy kon haer ſneegh gepeys in ſeven talen ſpreken:
Sy had een ſtil vergif en lock-aes in den mont,
Soo dat men herten-luſt in hare lippen vont.
Sy konde met een vvenck geſtoorde ſinnen breken,
Sy konde met een lonck een killigh hert ontſteken,
Sy konde met een lach, of door een ſoet gelaet,
Doen vloeyen als een beeck van enckel honigh-raet.
Hoe gaet in dit gevvoel, hoe gaet de jonckheyt vveyen!
VVat rijſter voor een ſpel ontrent de ſijde ſpreyen!
Geen vrijſter ſlaept alleen, geen maeght en vvert geſpaert,
Het geyl Egypten-lant en Roome vvort gepaert.
Sy ſtreelt den jongen vorſt met duyſent ſoete vvoorden,
Die hem tot aen het mergh, tot in de ziel bekoordē. (ſpraeck,
Sy ſprack Griecx, Rooms, Hebreeus, of ander vreemde
En vvatſ' in vveſen bracht dat ſtreckte tot vermaeck.
Sy ſprack gevvapent jock, ſy gaf hem ſoete nepen,
Sy boord' hem door den neus, hoe ſeer hy vvas geſlepen:
VVat ſpreuck oyt geeſtigh luyt, of op de liefde paſt,
Daer mede ſpeelt het vvijf, en troutelt haren gaſt.
Sy trock tot haer gebruyck het puyck van alle talen,
En vvatter yemant kan uyt ſnege boecken halen.
Geen vvoort is ſonder zout, daer ſteken angels in,
Soo dat haer boeſem ſcheen een vvoon-plaets van de min.
De vorſt die ſat verbaeſt, ſyn geeſt is op-getogen,
En heeft het ſoet fenijn allencxen in-geſogen;

Hy

Hy is niet die hy vvas, hy is ſyn eygen niet,
Hy doet vvat hem het vleeſch en vvat de luſt gebiet.
Hy die eerſt rechter vvas die koomt om eyſch te maken,
Die koomt tot hare banck en pleyt ſyn eyge ſaken,
Die bid met alle vlijt, dat ſy het ſoet geſchil
VVt gunſte buyten recht ten eynde brengen vvil.
Siet, hy die noyt beſvveeck voor leet en harde vlagen,
En kan geen dertel oogh, geen luſt of vveelde dragen;
De vvijn, de ſtille nacht, de tochten van de jeught,
En dienen nimmermeer tot ſpooren van de deught.
Hy die een velt-heer is die vvort, eylaes! gevangen,
Niet in een harden ſlagh, maer door gebloofde vvangen:
Niet in een fel gevecht, maer door een ſoet gelaet:
Niet door eẽ machtigh heir, maer door een hooffche praet.
Syn echte bed-genoot, by hem vvel eer gekoren,
Die heeft in ſyn gemoet haer plaets alree verloren;
Sy valt hem uyt het breyn, ſy gaet hem uyt den ſin,
En hy viert boven-al de geyle koningin.
Die ſpeelt hem in den geeſt, die ſvveeft in ſyn gedachten,
Die kleeft hem aen het lijf oock dickmael ganſche nachten;
Soo dat hy ſonder ruſt geduerigh overleyt,
Hoe datſe dient geſtreelt en hoe te zijn gevleyt.
De krijgh heeft nu gedaen, ſyn onvertſaeghde knechten,
Hoe-vvel uyt eyger aert genegen om te vechten,
Zijn al gelijck verſtompt. VVanneer een velt-heer malt,
Iſt vreemt dat al het heir in geyle ſtuypen valt?
Flucx reyſt het vveeligh paer naer Alexanderijen;
Daer gaetet op een nieu al vveder op een vrijen,
Daer is men buyten ſorgh, en uyt-gelaten mal,
Alleen hier in beducht vvat luſt men plegen ſal.
VVat rancken, vvat bejagh, vvat ongevvoone vonden
Ten dienſte van de luſt van nieus te plegen ſtonden,

Die

Die vverden hier geſocht en neerſtigh overdacht,
Die vverden hier gepleeght en in het ſpel gebracht.
De lieden ſoecken vreught, onſeker vvatſe vvillen,
En quiſten rijcken ſelfs in noyt bedachte grillen:
Geen moeyten zijn te groot, geen koſt en is te veel,
Ten dienſte van den buyck en van de gulle keel.
Sy doen een groot beſlagh en feeſten toe-bereyden,
Tot anders geen gebruyck als voor haer lieve beyden:
Een yder pooght om ſtrijt, te brengen aen den dagh
VVat dier en ſelſaem is of geeſtigh ſchijnen magh.
Sy doen vvaer van vvel eer de menſchen niet en vviſten,
Sy gaen een vvet-ſpel aen om veel te mogen quiſten;
Sy kieſen rechters uyt, ſy ſtellen panden by,
Sy hangen prijſen op voor koſt en leckerny.
Me-vrou gaet boven-al haer gullen hooghmoet toonen,
Sy roemt op eenen tijt tvvee hondert duyſent kroonen,
En vijftigh boven dat, vvanneer het haer gevalt,
Te ſpillen over diſch, als ſy in vveelde malt.
De vorſt die hoortet aen, maer kan het niet bevinden,
Dat yemant op een mael een rijckdom ſal verſlinden;
Maer ſy ſtelt in het vverck de kracht van haren geeſt,
En brenght hem voor het oogh een vvonder deftigh feeſt.
Maer vvat de keucken ſchaft en ſcheen niet by te komen,
Al vvort oock menighmael de tafel op-genomen;
VVat ſy te voorſchijn brenght, of aen de gaſten biet,
De vorſt blijft onvernueght, en hy en achtet niet.
Maer ſy doet niet alleen den heeten dorſt verdvvijnen
Met ſoet en edel nat, met al de beſte vvijnen,
Met al dat vvijngaert geeft: maer des al niet-te-min
Sy drinckt oock ſchatten ſelfs en rijcke peerels in.
Daer hingh een deftigh paer ontrent haer friſſche vvangen,
Die niemant oyt en ſagh als met een diep verlangen,

In

In vvater bijſter ſchoon en uytermaten groot,
Een peerel, ſonder meer, een peerel vvough een loot.
Van deeſ' heeft ſyder een van haer paruyck genomen,
En flucx een vinnigh ſuer op tafel laten komen,
Dat goot de koningin in ſeker aerdigh glas,
En ſtack doen in het vocht het edel zee-gevvas.
Daer ſmolt het ſchoon juvveel: en doen het vvas ontbonden,
En iſſer anders niet als ſuyver nat gevonden:
Dit vvert in vvijn gemenght, en tot een dranck gemaeckt,
En 't glijt hun door de keel, eer dat het yemant ſmaeckt.
Siet daer een grooten ſchat uyt pracht alleen verſlonden,
Hoedanigh in het lant niet meer en vvert gevonden,
Hoedanigh heden ſelfs niet een en is bekent,
Soo ver de ſnelle ſon haer gulden vvagen ment.
Noch iſſet niet genough. ſy, door vervvoede ſinnen,
VVil oock een tvveeden dronck van nieuvven aen beginnen,
Sy taſt de peerel aen die haer noch over-bleef,
Die ſy oock even doen al med' haer vonnis ſchreef.
Sy laet al vvederom een bitſigh vvater brengen;
Maer die haer rechters zijn en vvillent niet gehengen:
En ſchoon al gaet de vorſt in 't ſpillen buyten maet,
Noch prijſt hy efter niet ſoo gullen overdaet.
Hy ſit gelijck verbaeſt van datter is begonnen,
Hy prijſt haer moedigh hert, en geeftet haer gevvonnen;
Hy kuſt haer rooden mont, die meer verſlinden kan
Als eenigh machtigh heir en menigh duyſent man.
Hy bid, en hy verbid: ſy laet de peerel blijven,
Maer laet gelijckevvel haer rancken niet te drijven;
Sy quiſt gelijck als eerſt, ſy gingh haer ouden gangh,
En ſvvom als in de luſt geheele jaren langh.
Sy kond' in alle dingh den jongen vorſt behagen;
VVant reed' hy op het vvilt, ſy vvas geſint te jagen,

Of vvil hy met den valck gaen vliegen in het velt,
En ſy en haer gevolgh dat iſſer na geſtelt.
Als hy ter bane rent en oeffent ſoo de leden,
Sy krijght een flucxen hengſt en koomter by gereden:
Indien hy met den boogh de vvilde geyten ſchiet,
Sy doet het eygen vverck, en vvijckt den velt-heer niet.
Of toont hy ſigh geneyght den ringh te vvillen ſteken,
Sy is met hem geſint een lans te komen breken;
Oock dat is haer bedrijf: en al het ridder-ſpel
Dat vought haer na de kunſt en uytermaten vvel.
Indien hy mommen vvil, en geeft hem om te mallen,
Sy laet het apen-ſpel haer mede vvel gevallen:
Of vvoelt hy door de ſtadt in onbekent gevvaet,
Me-vrou ontſiet haer niet te drillen achter ſtraet.
Of vvil hy met beſcheyt van groote dingen ſpreken,
Sy brenght haer vonden in, en vry met gaeuvve ſtreken:
En ſchoon men vvijſheyt pleeght te midden in den Raet,
Oock daer is niet te doen dat haer niet vvel en ſtaet.
Of ſooder oyt geſant ſyn af-ſcheyt is te geven,
Sy toont haer geeſtigh breyn, en hoeſe vveet te leven:
Sy doet haer eygen vvoort oock in de vreemſte tael,
En daer en koomt geen tolck ontrent de gulde zael.
Al vvat de vorſt beſtaet in danſſen, loopen, ſpringen,
Sy brenght en geeſt en lijf bequaem tot alle dingen:
Al vvat hy metter hant en door het breyn genaeckt,
Daer iſſe veerdigh by, en ſchijnter toe gemaeckt.
Hy vont ſigh eens geſint, nu moede van de valcken,
Om met een hengel-roe den viſch te gaen verſchalcken:
Maer vvat de vorſt beſtont het vvas geduerigh mis,
VVat aes dat hy gebruyckt hy kreegh niet eenen vis.
Maer ſtracx ſoo vveet de prins een viſſcher uyt te maken,
Die even in het diep ſyn hangel quam genaken;

En naer een kleynen tijt ſoo trock hy met den houck
Een truyt, een kleynen ſteur, of vvel een grooten ſnouck:
En gingh dan vvonder breet. Sy die het quam te mercken,
Sont flucx een duycker uyt, die vviſter op te vvercken,
Die vviſt tot aen het aes van haren vrient te gaen,
En hincker inder haeſt een droogen harinck aen.
En als de ſchoone vangh vvert uyt den ſtroom getogen,
Soo lough al 't hoofs gevolgh al vvat haer kelen mogen:
Maer ſy genaeckt den vorſt met eenen hooffchen kus,
Na dat een yder ſvveegh begon haer reden dus:
Mijn heer het is genough, ey laet het viſſen blijven,
Ghy kont, naer mijn begrijp, al beter handel drijven;
Vanght rijcken, machtigh vorſt, gelijck het u betaemt,
In dat manhaftigh vverck en vvaerje noyt beſchaemt.
Maer t'vvijl het dertel volck aldus te ſamen ſpeelde,
En met een loſſen toom haer gaven aen de vveelde,
Soo draeyt het ſnel geluck ſyn ongeſtadigh rat,
Daer rijſt een groote tvviſt te Roomen in de ſtadt:
Syn echte bed-genoot die vvas alree verdreven,
Syn broeder even-ſelfs die moet hem buyten geven:
De Parthen boven dat zijn dapper in het velt,
Soo dat Euphrates ſelfs nu lagh in haer gevvelt.
De vorſt op dit geval als uyt den ſlaep ontſprongen,
Heeft door een beter ſorgh ſyn tochten in-gedvvongen;
Hy neemt de vvapens aen, verandert ſyn gepeys,
Verlaet het dertel vvijf, en geeft hem op de reys.
Hy voert op ſyn gebiet tvvee hondert flucxe ſchepen,
En heeft in grooten ernſt de ſaken aen-gegrepen:
Maer Fulvia die ſterf, en 't ſcheen een dienſtigh lijck,
VVant ſtracx ſoo vvaſſet ſtil door al het machtigh rijck.
Hy vvort met Cęſar eens, dat maeckt den Staet geruſter,
En tot een vaſter bant hy trout ſyn outſte ſuſter

Octavia genaemt, een uytgeleſen vrouvv,
Een ſpiegel in het lant, een peerel in de trouvv.
Maer ſchoon ſy deughtſaem is, en datſe tvveemael kindert,
Noch vvort haer echte vreught in korten tijt verhindert;
De vorſt treckt vveder op, en heeft een groote macht,
En 't ſchijnt dat ſyn gemoet nae hooge dingen tracht.
Maer doen hy vveder quam ontrent de Griecſche palen,
Hy ſent Fronteius uyt, en laet de by-ſit halen;
Daer gaetet vveder aen als op den ouden kerf,
Devvijl hy vvederom haer eerſte plaets vervverf.
Een keers vvel eer gevlamt, al is haer brant gevveken,
Genaecktſe maer het vier, haer licht dat ſal ontſteken.
Het vocht nu vvat gedoyt, ſoo 't eens bevroſen vvas,
VVort met den eerſten vorſt ſoo hart gelijck een glas.
De prins doet op een nieu aen haer ſyn liefde blijcken,
Hy ſchenckt haer machtigh lant, jae ganſche koninghrijcken.
En ſy baert vvederom, jae tvvee van eender dracht,
Dat blaeſt haer ſinnen op in ongevvoone pracht.
Sy vvil al verder gaen, en vry al hooger roemen,
Sy vvil het eerſte kint de ſonne laten noemen,
Vermits het vvas een ſoon: het ander hiet de maen.
Siet, dus voedt haer de vrou door onbekende vvaen.
Noch is haer moedigh breyn al hooger op-gereſen,
Sy vvil van nu voortaen geen koninginne vveſen;
Sy tracht door al het rijck, ſy vvenſcht te zijn gegroet,
Gelijck men over-al de grootſte Goden doet.
Sy rijſt tot in de lucht, en laet haer Iſis hieten,
Sy laet oock offer-bloet op haren autaer gieten:
Godinne (roept het volck) ghy zijt ons toeverlaet,
Geeft ſegen op het lant, en even vruchtbaer zaet.
Doch als hier van de faem te Roomen is gekomen,
Soo is ſyn vreemt bedrijf hem qualick af-genomen;

Niet

Niet een ſchier in den Raet aen vvien het vvel bevalt,
Dat hy ſoo quiſtigh geeft, en buyten echte malt.
Maer hy vvil even-vvel ſyn loſſe daet verſchoonen,
En van het groot geſchenck bequame reden toonen:
Hy ſeyde, dat de glans of eere van de ſtadt
Niet in het gout beſtont of in een groote ſchat:
Niet in het nemen ſelfs van groote koninghrijcken,
Maer eer in milde gunſt aen niemant oyt te vvijcken.
Hy ſeyde, dat een helt of prins van hooger aert
Niet met een vvijf alleen en dient te zijn gepaert.
Dat hy ſyn deftigh huys heeft vvijder uyt te ſtrecken,
Om ſonen over-al en dochters op te vvecken:
Dat hy op deſen voet aen al de vverelt baet,
Vermits hy over-al van ſyne vruchten laet.
Dat hy ſoo vveerden ſchat niet toe en magh betrouvven
Slechts aen den ſchoot alleen van vveynigh ſvvacke vrouvven;
Maer dat ſyn hooge ſtam al vaſter dient geſet,
Door krachten van de jeught en gunſte van het bedt.
Hy ſeyde, dat de vvet by Solon eens geſchreven,
VVaer door maer eene vrou aen yemant vvert gegeven,
Is voor het ſlechte volck; niet voor een dapper helt,
Die boven 's vverelts reyck ſyn hooge daden ſtelt.
Hy ſey, dat Hercules, van vvien hy is gekomen,
Heeft meer als eene maeght haer teere blom genomen,
Niet uyt ongure luſt; maer om ſyn edel zaet
Te planten over-al ſoo ver de ſonne gaet.
Dus gaet de man te vverck: hy vvil ſyn ſnoode vlecken,
Hy vvil ſyn loos beleyt met ſchijn van reden decken;
En ſchoon hem eenigh vrient tot beter dingen raet,
Het ſchijnt dat ſyn gemoet in haer verſegelt ſtaet.
Iae ſchoon ſyn echte vrouvv van keyſers bloet geboren,
Heus, eerbaer, deughtſaem, ſchoon, van duyſent uyt-gekorē,

Koomt af tot haren man, en bracht hem machtigh gelt,
Om hem met nieuvven luſt te brengen in het velt:
Cleopatra verſien van duyſent looſe treken,
Kan by hem even-ſtaegh de ſaken ſoo beſteken,
Dat hy gelijck als eerſt aen haer verſlingert blijft,
En niet als enckel leet aen ſyn gemael en ſchrijft.
Hy laet haer geenſins toe by hem te mogen komen,
Soo is ſyn grilligh hooft met tochten in-genomen,
Met liſten af-geleyt, met luſten overheert;
Soo dat het deftigh vvijf na Roomen vveder keert,
Oock ſonder hem te ſien, of eens te mogen ſpreken;
Soo is de vvare tucht hem uyt de borſt gevveken:
Maer ſy noch even-vvel verlaet haer plichten niet,
Hoe-vvel ſy klaer genough den looſen handel ſiet.
Sy blijft gelijckſe vvas, ſy blijft tot hem genegen,
Sy vvil haer broeder ſelfs tot ſyne gunſt bevvegen;
Sy hout den oorlogh op, tot hem de ganſche Staet
Gelijck als vyant hout, en krachtigh tegen gaet.
Auguſtus, des gelaſt, die gingh hem veerdigh maken,
Hy treckt in haeſten op, hy koomt tot hem genaken:
Hy krijght een machtigh heir, en ſchepen op de ree,
VVant 't is hen beyder vvil te vechten op de zee.
Maer t'vvijl dat Cęſar vverft veel duyſent kloecke mannen,
En heeft met alle kracht de ſinnen in-geſpannen
Om vvel te mogen doen, ſoo jockt het dertel paer,
En niemant vvorter ſorgh in haren geeſt gevvaer.
Al vvatter boerten kan, of ſoete luſt vervvecken,
Dat gaet het vveeligh volck tot haer geſelſchap trecken;
De ganſche vverelt treurt vermits den bangen tijt,
Maer dit aelvveerdigh paer dat is alleen verblijt.
Het ſchuym van al het lant, en duyſent lichte gaſten
Die niet en zijn gevvoon als in het vet te taſten,

Die

Die ſvveven daer ontrent; men hoorter geen verdriet,
Maer ſtaegh al nieuvve vreught en ſtaegh een ander liet.
Maer ſiet de tijt genaeckt dat Cęſar op de baren
Quam met de ganſche vloot gevveldigh uyt-gevaren;
Daer hout het ſpelen op, daer gaet den handel aen,
Daer toont ſigh al het volck genegen om te ſlaen.
De koninginne ſelfs en vvil haer niet verſchoonen,
Maer gaet oock even hier haer moedigh herte toonen;
Het ſcheen dat haer gemoet gelijck in alle dingh,
In druck, in vreught, in ſchrick, aen haren velt-heer hingh.
De ſlagh gaet dapper aen: maer t'vvijl de gaſten vochten,
En dat ſigh onder een de groote ſchepen vlochten,
Ey ſiet het dertel vvijf ontreckt haer van den hoop,
En tijt met alle macht in haeſten op de loop.
Niet met een jacht alleen, maer t'ſeſtigh groote kielen
Gevvapent na den eyſch, en duyſent rappe zielen
Die ſleept de by-ſit met; vvant dit vvas hare vloot,
Die ſy als admirael met volle macht geboot.
De vorſt vvort dit gevvaer, hy ſiet de ſchepen ſeylen,
En hy en vvil ſyn hert niet van haer laten deylen;
Hy ſcheyt ſtracx uyt het vverck, en laet den grooten ſlagh,
En geeft hem na de vrou ſoo veerdigh als hy magh.
VVie heeft ſoo vreemden ſtuck ſyn leven oyt gevonden?
Hy ſchijnt met ſyn gemoet aen haer te zijn gebonden:
Geen ſvvavel treckt het vier met ſoo een ſnellen ſpoet,
Als ſy dat moedigh hert en al ſyn krachten doet.
Daer ſiet men metter daet de rappe maets vertragen,
Daer ſiet men inder haeſt de ganſche vloot geſlagen,
Daer iſſet al bekaeyt. O! ſchande voor een vorſt,
Die uyt een ſtrijdt verloopt, en na ſyn luſten dorſt.
VVat kan dit moedigh hert, vvat kan de velt-heer ſeggen,
Als hy dit ſelſaem vverck gaet naerder overleggen;

Hy

Hy ſit alleen en dut, hy ſuyl-oort langen tijt,
Hy knaeght ſyn innigh hert, en dat van enckel ſpijt.
Hy vvil hem, ſoo het ſchijnt, van alle menſchen ſcheyden,
Hy vvil in eenigh vvout een eenſaem leven leyden;
Maer ſy, die kunſten vveet noch heden onbekent,
Die heeft ſyn treurigh hert van drouſheyt af-gevvent.
Sy lockt hem vveder uyt tot alderhande luſten,
Sy brenght hem uyt de zee en in haer eygen kuſten;
Sy biet hem vvederom het vet Egypten-lant,
En prent hem in de borſt ſyn ouden minne-brant.
Maer ſiet Auguſtus volght als met de ganſche leden,
Hy taſt haer grenſen aen, hy vvint haer vaſte ſteden,
Hy treckt noch dieper in, en leyt hem voor de ſtadt,
Alvvaer het vveeligh volck in luſt en vveelde ſat.
Antonius ontvvaeckt van dit uytſinnigh mallen,
Is dickmael in de vveer om deftigh uyt te vallen,
Hy toont ſyn moedigh hert; maer 't is maer los bedrijf,
Eylaes! al vvat hy doet en heeft niet om het lijf.
Een ſlangh aen vvien de kop te morſel is getreden,
Die vviſpelt in het zant, die roert haer ſvvacke leden,
En geeſſelt als het ſtof; maer 't is met haer gedaen;
Haer vyant lachter om, en ſiet het ſpeeltjen aen.
Soo gaet het met den vorſt. Syn vloot en beſte knechten
Die zijn na deſen tijt onvvilligh om te vechten;
Sy vinden hen verſtelt als in den leſten noot,
Vermits hy maer alleen en vvorſtelt met de doot.
Daer gaetet over-kant, een yder ſchijnt te beven,
En al vvat hy vermagh aen Cęſar op te geven.
Ach! 't iſſer al verboſt, de vvijſte zijn bekaeyt,
Soo dat het ſtuck verloopt en op een eynde draeyt.
VVat ſal de velt-heer doen! ſyn breyn begint te malen,
Hy valt in dvvepery, ſyn loſſe ſinnen dvvalen.

Siet!

Siet! als een menſch vervalt in druck en tegenſpoet,
Dan iſſer altijt een die ſchuldigh vveſen moet.
Hy beelt hem ſeker in (en 't konde vvel gebeuren)
Dat Cleopatre tracht ſyn vrientſchap af te ſcheuren,
Dat ſy (ſoo voor haer ſelfs, als tot haers rijcx behout)
Met Cęſar ſlim verraet en looſe rancken brout:
Dat ſy hem vvil den doot met ſchande laten ſmaken,
Om ſoo, tot ſyn verderf, haer pays te konnen maken;
Hy meynt dat hy het taſt en als met oogen ſiet,
En ſeyt (maer binnens monts) vvat doet een hoere niet!
VVie kan haer diepen gront, haer ſlimmen aert beſchrijven?
VVat kan ſoo looſen vvijf voor rancken niet bedrijven?
Haer geeſt gelijckt een kolck; en geen ſoo vvijſen man
Die na den rechten eyſch haer gronden peylen kan.
Maer hoe onaerdigh menſch, ſal ick het konnen dencken
Dat ſy haer beſten vrient genegen is te krencken?
Dat ſy vvil hinder doen aen een die haer bemint,
En boven alle dingh in haer vermaken vint?
Neen, neen, aelvveerdigh hert: 'k en vvil het niet gelooven
Dat ſy haer eygen man van eere ſal berooven;
Sy heeft te grootſen hert, te grooten liefde-brant,
Haer ziel, gelijck ick vveet, die is aen my verpant.
Doch hoe het vveſen magh, of hoe het is gelegen,
Ick ben tot aen het mergh tot haer alleen genegen;
Dat ſal ick immer zijn, het gaet gelijck het magh,
Schoon ick de bleecke doot oock nu voor oogen ſagh.
Cleopatra bevvuſt vvat hy van haer gevoelde,
En vvatter voor een brant in ſyn gedachten vvoelde,
Ontrock haer uyt ſyn oogh; vermits ſy vvas bevreeſt
Voor ſyn onſtuymigh hooft en ongeruſten geeſt.
Sy gaf haer in een ſlot met vveynigh kamer-maeghden,
Die haer bedroufden ſtant benevens haer beklaeghden,

Een ſlot een deftigh vverck, daer ſy haer beſten ſchat
In ſtilheyt op gebracht en in geſloten hadt.
Met opſet (ſoo men hout) te branden alle dingen,
VVanneer tot haer bederf de ſaken qualick gingen:
En onder dit bedrijf ſoo ſtroyt men over-al,
Dat ſy in bare ſtont uyt enckel ongeval.
Veel meynden even doen, en vry tot haerder ſchande,
Dat ſy Peluſium een ſleutel van den lande,
Een haven op de zee, een ingangh van het rijck,
Aen Cęſar over-gaf, maer efter ſonder blijck.
Dat ſy in hope ſtont den keyſer om te ſetten,
En door een ſoet gevley tot luſten op te vvetten;
Een kunſt by haer gepleeght oock vander jonckheyt aen,
Gelijck als ſy vvel eer aen Cęſar had gedaen.
Dat ſy met haer geſicht vviſt landen om te roeren,
En rijcken neder ſlaen, en oorlogh konde voeren;
Dat ſy door ſoete tael en door een rappe tongh
Den geeſt en hooge macht van alle prinçen dvvongh.
Dat ſy op deſen voet haer ſaken had begonnen,
Het rijck tot haer gebracht, haer broeder overvvonnen;
Dat ſy op deſen treck noch heden ſigh verliet,
En even haren pol en al het lant verriet.
Maer offe dus verſtont haer dingen aen te leggen,
Dan offet is een vvaen, een los, een ydel ſeggen,
Dat laet ick heden daer als in het duyſter ſtaen,
En vvil nu tot beſluyt van deſen handel gaen.
Als hy nu ſyn bederf op hem ſagh neder komen,
Syn vrienden vvech-geruckt, ſyn ſchepen af-genomen:
En datter vvert gelooft by hem en al het rijck,
Dat Cleopatre ſelfs nu vvas een droevigh lijck;
Soo vvort hy door verdriet tot vvanhoop aen-gedreven,
En ſtelt ten leſten vaſt niet meer te vvillen leven;

Het

Het is hem enckel druck en niet als ziel-verdriet,
Dat hy de gulde ſon, den ſchoonen hemel ſiet.
Hy ſpreeckt dan Eros aen: O trouſte mijner knechten,
Met 's vyants machtigh heir vvel eer gevvoon te vechten,
Koom treckt nu eens het ſvveert op my ellendigh man,
Dat is de meeſten dienſt die my geſchieden kan.
Doorſteeckt dit treurigh hert, ick ſal 't een vveldaet achten,
VVant ick en heb voortaen niet beter hier te vvachten;
Ick vvenſch voor-al de doot, vermits ſy niet en leeft
Die al vvat my vermaeckt in haer beſloten heeft.
De knecht die ſtaet verbaeſt van ſoo een harde reden,
Hem rilt een koude ſchrick door al de ganſche leden,
Hy ſpreeckt in ſyn gemoet, Ick dooden mijnen heer!
O goden hemels volck gehenght het nimmermeer.
Hy trock ſyn degen uyt, en ſonder yet te ſpreken
Heeft in ſyn jonge borſt met alle macht geſteken,
En valt daer op de zael; en na een drouf geluyt,
Eer datter yemant koomt, gaet hem het leven uyt.
Ach! Eros, ſeyt de vorſt, ghy toont de rechte vvegen,
Ghy toont met uvve daet vvat ick behoor te plegen;
Hy greep het eygen ſvveert, en naer een harden ſteeck
Soo iſt dat hy verflaut, en naer een bedde vveeck.
Daer koomt het drouf geſin in haeſten aen-geſchoten,
En vint met enckel bloet de kamer overgoten.
Antonius, hoevvel tot aen de doot gevvont,
Die ſeyt haer met een ſucht en met een bleycken mont:
Ach! vrienden 't is gedaen; laet deſen romp begraven
Daer mijn geminde ruſt. Een van ſyn lieffſte ſlaven
Die ſeyt hem vvederom, dat ſy noch heden leeft,
En even nu ter tijt geſonde leden heeft.
VVel laet dan, ſeyt de vorſt, my deſe gunſt vervverven,
Dat ick in haren erm ſal heden mogen ſterven.

Dat is mijn leſten vvenſch. men doet als hy gebiet,
Schoon dat het leſte bloet hem uyt de leden vliet.
Men gingh van ſtonden aen tot aen het ſlot genaken,
VVaer in het deftigh vvijf haer graf had laten maken:
Men klopt daer aen de poort, men roepter overluyt,
Maer daer en is geen menſch die hem de deur ontſluyt.
De koningin beducht te vvorden overvallen,
Hielt ſigh in dit gebouvv als in beſlote vvallen:
De poorten blijven toe, oock vvieder kloppen magh,
Soo datter noyt een menſch een open deur en ſagh.
Daer vvas een teenen korf met koorden vaſt gebonden,
Daer in ſoo vvert de vorſt ten leſten op-gevvonden
Tot aen het hoogh vervvulf: daer ſagh de drouve vrouvv
Hoe ſigh haer noot-lot ſtelt, en vvaer het henen vvouvv.
VVat iſſer nu te doen? het gaeter op een klagen,
Nadienſe geenen trooſt, geen uyt-komſt meer en ſagen;
Hy lagh daer in ſyn bloet, en daer en quam van hem
Niet als een diepe ſucht en als een flauvve ſtem.
Dit vvas ſyn leſte vvoort: Ick hebbe ſvvare ſlagen,
Ick hebbe mijn verderf in ſtilheyt konnen dragen;
Maer doen my vvert geſeyt dat ghy niet meer en vvaert,
Heb ick van ſtonden aen mijn leven niet geſpaert.
Ick heb een vinnigh ſvveert in deſe borſt geſteken,
En ſiet! mijn leven-kracht die is alree gevveken,
Maer dat en acht ick niet, mits ick in uvven ſchoot
Op heden voelen magh de prangen van de doot.
Dat ick den leſten ſnick van dit ellendigh leven,
Dat ick mijn s'hertſen-bloet aen u magh over-geven;
Nu ſlaet toch eens den arm om dit ellendigh vleys,
En geeft my noch een kus, het is de leſte reys;
VVant ſiet mijn geeſt verhuyſt. Sy koomt tot hem geſegen;
Maer t'vvijl ſy neder boogh, quam haer de ziele tegen,

Die

Die vloogh hem uyt den mont, en met een bangen ſucht
Soo is ſyn leven-vonck verdvvenen in de lucht.
Sy viel hem om den hals, ſy kuſt' hem menigh vverven,
Sy vvenſcht dien eygen ſtont met hem te mogen ſterven;
Maer als men om den doot van ganſcher herten ſucht,
Dan ſiet men dat het ſpoock veel elders henen vlucht.
Maer Cęſar liet het ſlot aen alle kant beſpieden,
Hy ſenter vveynigh volcx, maer vvel-vertroude lieden,
Die kregen op het leſt een hoogen venſter in,
En zijn terſtont verſpreyt door al het huyſgeſin.
De ſnege Charmion die ſagh de gaſten komen,
En vvort van diepen angſt ten hooghſten in-genomen;
Sy roept: O vveerde vrouvv, nu iſſet al gedaen,
Ghy zijt in 's vyants macht, en moet te Roomen gaen.
VVat baet nu dit gebouvv? V ſlot dat is verraden,
En vvy ęllendigh volck met drouſheyt overladen,
En eygen aen de doot. de koningin verſlough,
Soo dat haer teere ziel en bangen adem jough.
Sy greep een vinnigh mes om haer verdriet te vvreken,
En vvouvv het metter yl in haren boeſem ſteken:
Maer een van Cęſars volck een vvonder rappe gaſt
Die hielt haer teeren arm en ſvvacke leden vaſt.
VVel hoe! (begon de man) prinçeſſe van den lande,
En vreeſt geen ongemack, geen leet of drouve ſchande,
En min de bleecke doot; Auguſtus is te ſoet,
Stelt hem van nu voortaen een trooſt in u gemoet.
Ghy zijt te ſchoonen beelt om in verdriet te ſterven,
Ghy ſult vvat u behaeght van ſyne gunſt vervverven,
Gaet ſtelt u maer geruſt. de koninginne ſvveegh,
Maer efter ſoo geſtelt dat ſy ter neder ſeegh.
Hier op vvert metter daet aen Cęſar af-geſonden,
En hem vvert aengedient hoe alle ſaken ſtonden:

Hy ſnelt hem naer het ſlot, begroet de drouve vrou,
En bid haer menighmael dat ſy haer trooſten vvou.
Maer al vvat Cęſar ſpreeckt en zijn maer hooffſche vvoorden,
Die haer (des vvel bevvuſt) in geenen deel bekoorden;
Dies bleef haer eerſte ſorgh, haer ziel is ongeruſt,
En in een ſtaegh gevvoel, en buyten alle luſt.
Of ſchoon de ſtille nacht komt over haer geſegen,
Sy vvort noch even-vvel tot ſlapen niet genegen;
Sy vvoelt in haer gepeys van alle vreught ontbloot,
En ſy en vint geen trooſt als in de bleecke doot.
Sy had een lange vvijl nu laten onderſoecken,
VVt reden, uyt de daet, en uyt verſcheyde boecken,
Hoe dat men alder-ſachts kan ſcheyden uyt het vleys,
VVanneer men beſigh is ontrent de leſtę reys.
Sy hadde boven dien voor deſen menigh-vverven
Veel ſlaven om-gebracht, veel menſchen laten ſterven
Door adders, ſelſaem kruyt, of ander ſlim fenijn,
Om van de ſachtſte doot bevvuſt te mogen zijn.
Maer ſchoon men yemant ſmoort in roock of diepe vaten,
Of tapt het leven af door bloet en ader-laten,
Daer vvas geen ander doot die haer bequamer dacht,
Als door een gladde ſlangh te vverden om-gebracht.
Sy laet dan uyt het vvout, of uyt de naeſte dalen,
Sy laet tot haer gebruyck een fellen aſpick halen,
Die vvert haer van een boer, te midden door de vvacht,
Die vvert haer in een korf met freuyten toe-gebracht.
En of ſchoon aen de man het rot beſtont te vragen,
VVat aen de koningin hem is gelaſt te dragen,
De vrient is niet verſtelt, hy toont het ſchoon gevvas,
Gelijck het lagh bedeckt met kruyt en edel gras.
Hy toonet niet alleen, hy bietet aen de gaſten,
Maer niemant onderneemt de freuyten aen te taſten;

Dies

Dies gaet hy ongemoeyt. men leyt den huyſman in,
Die geeft hem op de zael en voor de koningin.
Hy doet gelijck hy kan, hy neyght hem met de leden,
Hy ſpreeckt geen hooffſche tael, maer onbeveynſde reden;
Sy taſt de freuyten aen, en roert het edel kruyt,
Maer des al niet-te-min daer quam geen adder uyt.
Sy vvert geen beet gevvaer: dit heeftſe vreemt gevonden,
Vermits het ſeker vvas de ſlangh te zijn geſonden;
Sy treet vvat naerder toe, en licht een vijgen-blat,
En ſagh hoe vreemt het beeſt daer in gedoken ſat.
Het drough vier in het oogh, een huyt met roode plecken,
Oock bobbels vol fenijn die hem de tanden decken,
En drilt ſyn ſvvacke tongh. Als ſy den adder ſagh,
Soo ſprackſe ſonder ſchrick en met een ſoeten lagh:
VVel beeſje zijtje daer. ick vvachte met verlangen,
Ghy moet noch heden ſelfs aen deſen boeſem hangen;
Ghy moet te deſer uyr geneſen mijnen druck,
En maken een beſluyt van al mijn ongeluck.
VVel aen dan tijt te vverck. vvaerom ſoo ſtil geſeten?
Ick vvenſche vvat ick magh van u te zijn gebeten.
Koom ſpant u krachten in, en ſtort u ſvvart fenijn;
Al dat een ander haet dat ſal my vveldaet zijn.
'K en ſchrick niet voor de doot, ſy is mijns hertens vvenſchen,
Sy is een ſeker lot, een vvegh voor alle menſchen,
Sy is een vaſten trooſt voor die in drouſheyt leeft,
En hier in't aertſche dal geen vreughde meer en heeft.
Nu ſteeckt in deſen erm. hy plagh hier in te ruſten
Die ſtof en voedſel gaf aen mijn verdvvaelde luſten;
Koom ſchiet hier u vergif, koom ſchiet, ey lieve ſchiet,
'K en ſoecke geen vermaeck, 'k en achte geen verdriet.
Laet dit een vvoon-plaets zijn van u vernijnde vlecken,
Dat aen den Roomſchen vorſt tot vreughde plagh te ſtrecken;

Het

Het lit, het eygen lit dat qualick heeft gedaen,
Dat moet in dit geval de ſtraffe niet ontgaen.
VVel aen dan vvacker dier, en ſpaert geen teere leden,
Ghy vvaerter toe verſocht en vvorter toe gebeden;
En ſiet geen ſchoonheyt aen als ghy u ſvvadder ſtort,
Maer, vvat ick bidden magh, ſoo maeckt de pijne kort.
Ick heb tot nu geleeft, en mijn geſvvinde jaren
Die zijn gelijck een roock in haeſten vvech-gevaren,
Mijn tijt is nu volent. ick had een machtigh rijck,
Soo dat ick niet een prins in volle macht en vvijck.
Geluckigh vvaer ick noch, geluckigh boven-maten,
Had my de Roomſche pracht in vrede konnen laten;
Nu koomt de vvreede doot en ſnijt mijn leven af,
Mijn loop die is volbracht, ick ſnelle naer het graf.
Nu koom hier, kleyne jeught, koom hier mijn jonge ſchapen,
Daer is voor u geen tijt om vreught te mogen rapen.
Och of mijn ongeval een eynde mochte zijn
Van u verdrietigh leet, en onverdiende pijn.
En dunckt niet datje zijt van prinçen her-gekomen,
Eylaes! ons drouf geval dat heeftet al genomen:
Een vvonder groot beſlagh, en meer als eene kroon
Die vvas voor u bereyt, en ſtont u vvonder ſchoon.
Nu iſſet al verkeert, en 't kan u licht geſchieden
Dat ghy geen machtigh volck, maer ſchapen ſult gebieden,
Dat ghy ſult herders zijn en leven in het vvout,
Daer niemant als met ſvveet ſyn leven onderhout.
Hoe dat het vveſen ſal, ey leert de felle ſlagen,
Ey leert in ſoet gedult u ſvvare laſten dragen;
Daer koomt oock metter tijt een eynde van gequel.
Ach! neemt den leſten kus, en vaert voor eeuvvigh vvel.
En ghy, ô vveerde vrient, ontfanght mijn leſte klachten,
En vvilt van mijn voortaen geen ander dienſten vvachten.

Hoe

Hoe kan ick eere doen die aen een prins geſchiet?
Ick ben voortaen, eylaes! ick ben mijn eygen niet,
Ick ben in't Rooms gevvelt, ick ben, eylaes! gevangen;
En 't doet my na de doot maer des te meer verlangen;
Mijn lichaem vvert bevvaert, mijn vryheyt heeft gedaen,
'K en magh niet op mijn borſt, niet op mijn herte ſlaen.
'K en magh geen vlocken hairs uyt deſen ſchedel trecken,
Men vreeſt (gelijck men ſeyt) men vreeſt voor kale plecken;
Doch niet om mijnẽ t'vvil, maer om de Roomſche pracht,
Daer ick ellendigh menſch nu lange ben vervvacht.
Men vvil (ô machtigh vorſt) men vvil ons heden ſcheyden,
Men vvil my ſchande doen en in triumphe leyden;
Men vvil my laten ſien als ick en vveet niet vvat,
Een ſchou-ſpel aen het volck, een gecks-maer in de ſtadt.
Men vvil al vvat ick heb, mijn ſchat, mijn rijcke kroonen,
Men vvil my tot een ſpot aen al de vverelt toonen;
Maer dat en ſal voorvvaer ſyn leven noyt geſchien,
En my en ſal geen menſch tot ſmaet gelevert ſien.
Ick ben van edel zaet en tot de kroon geboren,
En van mijn ouders aert en heb ick niet verloren;
Ick ben van Ninus huys, ick ben van koninghs bloet,
Ick ben van hooge ſtam, maer hooger van gemoet.
Veel eer ſal ick den geeſt uyt deſe leden drucken,
Veel eer ſal ick de ziel uyt deſen boeſem rucken,
Veel eer ten grave gaen met druck en ongeval,
Als ick het ſchamper volck een ſchou-ſpel vveſen ſal.
Ick hebbe nevens u, ick hebbe lange dagen
Druck, kommer, tegenſpoet in deſe borſt gedragen;
Maer 't grootſte ziel-verdriet dat ick op heden ken,
Is dat ick nu ter tijt van u geſcheyden ben.
Ick liegh ellendigh vvijf, ick hebbe droever ſinnen,
Mits ghy door achter-klap u geeſt hebt laten vvinnen;

Mits ghy van my vermoet dat ick 't met Cęſar hou,
En licht tot u bederf mijn rancken ſpelen ſou.
O Goden vvat een hoin. ſal ick mijn eygen leven,
Sal ick mijn hertſens trooſt den vyant over-geven?
O liever ſyn gevveer in deſe borſt gedruckt,
En dit rampſaligh hert by ſtucken uyt-geruckt:
O liever in het vvout van eenigh beeſt gegeten,
Of van een crocodijl de leden af-gebeten:
O liever af-gedaelt tot in den ſvvarten poel,
VViens prangen ick alree in deſen boeſem voel.
VVel aen ick vvil terſtont mijn trouvve gunſt betuygen,
Daer ſal een booſe ſlangh aen deſen boeſem ſuygen,
En rooven my de ziel, en dat op deſen dagh,
Op dat ick met den geeſt tot u genaken magh.
Daer ſal ick met beſcheyt (indien men hier beneden
Noch onderlingh gebruyckt de gronden van de reden)
Daer ſal ick met beſcheyt u maken openbaer,
Dat ick om uvven t'vvil my brengh in dit gevaer.
VVel neemt dit lichaem aen; vvant ick begeer te ſterven,
En vvil benevens u een graf voor my vervverven.
Hoe gram dat Cęſar is, hoe groot mijn ongeval,
Hout ſeker dat de doot ons heden paren ſal.
Terſtont na dit geſpreck ſy gaet de ſlange tergen,
Sy gaet het vinnigh dier als krijgh en oorlogh vergen:
Maer 't beeſt dat ſtont bedubt, en ſat als in beraet
Of oock ſoo vvitten arm met gif te quetſen ſtaet.
Doch als de koningin niet af en liet te quellen,
Soo gaet het happigh dier ſigh als ter vvere ſtellen,
Het kromt ſigh in een bocht, en ſchiet ten leſten toe,
En ſtraelt haer in den arm, en niemant vveter hoe.

Het

Het gif doet ſynen loop door onbekende vvegen,
En 't koomt gelijck een ſlaep haer om het breyn geſegen: (a)
Sy trilt, ſy ſuyſſebolt, en in een korten ſtont
Soo vloogh haer met een ſucht het leven uyt den mont.

Maer hoe de vrouvve ſterf en konde niemant vveten,
Sy vvas maer aen den arm als van een vloo gebeten;
Men vont aen al het lijf een gaef en effen vel,
Men vont een plecxken roots en anders geen geſvvel.
Sy lagh daer als een beelt, haer leden niet gebogen,
Haer lippen niet verruckt, haer oogen onbevvogen;
Alleen haer rijcke kroon met diamant geçiert
Die vvas, als ſy verſchiet, een vveynigh omgeſvviert.

(a) De hoogh-geleerde en wijt-beroemde heer *Ioh. van Beverwijck* in ſyn *Ideâ Medicinæ Veterum* cap. 2. onlancx uyt-gegaen, heeft op deſe eygen ghelegentheyt wel aen-ghemerckt, dat Cleopatra van de adder geſteken, als van een diepen ſlaep overvallen zijnde, geheel ongevoelick en ſachtjens is geſtorven.

En t'vvijl dat Iras pooght haer kroone vvat te rechten,
Soo komen op de zael een deel geſvvinde knechten
Door Cęſar af-geſtiert, die ſien den handel aen;
Maer 't iſſer al bekaeyt, het ſpeeltjen is gedaen.
De neerte Charmion een van de kamer-maeghden,
Die beſt van over-langh de koningin behaeghden,
Die lagh alree geſtreckt bevangen van de doot,
En vvas met haer gereyſt naer Charons ſvvarten boot.
En t'vvijl dat Iras ſpreeckt met Cęſars af-geſanten,
En ſigh noch beſigh hout ontrent de diamanten,
Vernam men dat de maeght ter aerden neder viel,
En liet oock op de zael een lichaem ſonder ziel.
Maer hoe dat deſe tvvee zijn aen haer doot gekomen,
En heeft geen levent menſch tot heden oyt vernomen;
Doch hoe het vveſen magh, ſy vvaren aen de vrou
Verſegelt met den geeſt, en tot het graf getrou.
Cleopatra geſint haer aen de doot te geven,
Die had aen Cęſar ſelfs een korten brief geſchreven,
En had daer by verſocht dat ſy met haren vrient
Mocht van een eenigh graf te ſamen zijn gedient.
En eer bykans de vorſt haer ſchrift had overleſen,
Soo kreegh hy ſtracx de maer van dit ellendigh vveſen;
Hy trat dan naer het ſlot, en ſagh het ſchou-ſpel aen,
En heeft op dit geſicht haer bede toe-geſtaen.
Siet daer een machtigh vorſt, en duyſent groote dingen,
Die al (gelijck een roock) in haeſt te niete gingen;
En ſoo ghy d'oorſaeck vraeght, het vvas geſchonden trou,
En dertel ongelaet ontrent een lichte vrou.

Kort verhael

Van het droevigh trou-geval tuſſchen twee vorſtelicke perſonen; te vveten,

DEN

KONINGH

MASANISSA,

EN DE

KONINGINNE

SOPHONISBA.

ALs Syphax vvas verraſt, en Aſdrubal geſlagen,
En Cirtha met dē ſchrick in haeſtē vvech-gedragen,
Soo is daer in de ſtadt eē ſelſaem ſtuck geſchiet,
Dat ghy in deſe prent alleen ten deele ſiet.

Siet hier van *Titus Livius* in't dertighſte boeck van ſyne Romeynſche Hiſtorien, eñ andere.

De reſte dient verhaelt, en naerder aen-gevveſen;
VVant dat men niet en ſiet is nut te zijn geleſen.
VVel op geſvvinde pen, doet ons een kort verhael,
Hoe dat oock liefde ſpeelt ontrent het vvreede ſtael,
Ontrent den harden krijgh, en midden in de ſvveerden,
En midden in den vvoel van duyſent felle peerden;
Op dat een yder menſch mägh leeren deſe vvet,
Dat ſtaegh op ſyn gemoet is nut te zijn gelet.
De ſchrick is door de ſtadt en boven op de vvallen,
En ſtracx zijn door het heir de poorten overvallen;

De koningh even-ſelfs die gaf hem voren aen,
En buyten ſyn gebiet en vverter niet gedaen.
Hy ſnelt hem naer het hof met duyſent rappe gaſten,
Die ſtaegh met grooten ernſt op ſyn bevelen paſten:
Maer, ſchoon hy naerder quam, daer is geen tegenſtant,
Geen menſch ontrent de poort die hy in vvapens vant.
Alleen de koningin die ſagh den velt-heer komen,
En geeft haer op de zael met droefheyt in-genomen,
Sy leyt haer in het ſtof, hy bleef een vveynigh ſtaen,
En daer op vingh de vrou aldus haer reden aen:
Ghy die een koningh zijt vvilt mijner doch erbermen,
VVilt my van overlaſt, van ſmaet en hoin beſchermen;
Daer is op aerden niet dat prinçen beter vought:
Ick vvas een koningin eer ghy ons leger ſlought.
'T is u geluck gevveeſt, en 't noot-lot van de Goden,
Dat ghy het velt behielt en onſe ruyters vloden;
Nu bid ick, edel helt, bevrijt my van den pracht,
Die al de vverelt ſiet ontrent de Roomſche macht.
Men is aldaer gevvoon als tot een ſpot te toonen
Oock groote ſchepters ſelfs, oock hoogh-geduchte kroonen,
Tae prinçen van het lant: en met een groote ſmaet
Soo plagh men daer een vorſt te leyden achter ſtraet.
En dat, eylaes! alleen vermits hy is geſlagen,
En niet en vvas geſint het Roomſche jock te dragen:
Nu bid ick andermael, ô vveerde lantſ-genoot,
Geeft my niet aen de ſmaet, maer liever aen den doot.
Laet my ſlechts dit alleen van uvve gunſt vervverven,
Laet my een koningin, en niet een ſlave, ſterven.
Sy vvou noch vorder gaen, maer haer bedroufr gemoet
Dat jough haer uytet oogh een dichten tranen-vloet.
En t' vvijl ſy beſigh is met dit verdrietigh ſpreken,
Soo vvort de jonge vorſt van hare liefd' ontſteken;

Hy

Hy vveet niet vvat hem ſchort, of vvat hem overquam,
Als hy dit vreemt gevvoel in ſynen geeſt vernam.
Hy ſtont daer met een heir, en in het ſtael geſloten,
En noch vvert hem een ſchicht tot aen de ziel geſchoten;
Het leger dat hy leyt, het vvapen dat hy drough
En is voor hem niet ſterck, voor hem niet vaſt genough.

Sy vvas een hupſe vrou, en al haer ganſche leden
Soo fris gelijck een roos, en deftigh in de reden,
En geeſtigh in gelaet; en ſchoon ſy bijſter vveent,
Oock dat heeft haren glans in geenen deel verkleent.
Siet vvat een ſelſaem ſtuck is hier alree begonnen,
Hy die vervvinner is die vvort geheel vervvonnen;
Hy die een grooten roof aen 't leger geven vvou,
Die ſtaet van ſin berooft ontrent een teere vrou.

VVat

VVat dienter meer geſeyt? die vingh die is gevangen,
Syn ganſche ziele dvvaelt ontrent haer teere vvangen;
Hy neemtſe byder hant, hy licht haer uyt het ſtof,
Hy toont haer ſoet gelaet, en leyt haer in het hof.
Daer berſt de koningh uyt, en gaet haer openbaren,
Hoe dat hy vvas verruckt door hare friſſche jaren;
Hy ſeyt haer niet als dat: en, tot een kort beſluyt,
Sy die gevangen ſcheen die vvert terſtont de bruyt.
Dit heeft de ſnelle Faem ten luytſten uyt-gekreten,
En 't is van ſtonden aen door al het heir gevveten;
Het dunckt een yder vreemt, dat Maſaniſſa trout
Een die het tegen hem en met den vyant hout.
Een die van Aſdrubal als dochter is gekomen,
En uyt Carthago ſelfs haer oorſpronck heeft genomen.
Dit ſtuck heeft oock beroert den grooten Africaen,
Die gaf hem tot den vorſt, en ſprack hem deftigh aen:
VVel hoe! manhaftigh helt, laet ghy de vvapens varen?
En pleeght een vvijf gevvelt op uvve friſſche jaren?
Is u grootmoedigh hert ſoo ſpoedigh op-gevat
Door kracht van vrouvve-luſt, en ick en vveet niet vvat?
Indien ick bidden magh, laet yemant dit beginnen
Die ſtaegh in vveelde leeft met ongemoeyde ſinnen,
Laet dat een lecker doen die luy daer henen gaet,
En noyt en is bemoeyt met dingen van den Staet.
Ghy hebt tot uvver eer den vyant overvallen,
'T en is voor u geen tijt om nu te liggen mallen;
De gront van ons beroep die eyſcht een ſtrenge deught,
Dat u en my betaemt en is geen loſſe vreught.
Gelooftet, oogen-luſt is meer voor ons te ſchromen,
Als pijlen vol fenijn die van den vyant komen:
En geen ſoo harden ſtael dat ons ſoo vinnigh vvont,
Als doet een teer gelaet, of vvel een ſachte mont.

'T is

'T is vry een ſvvaerder ſtuck te toomen geyle ſinnen,
Als legers op te ſlaen, en ſteden in te vvinnen:
Maer 't een en 't ander vverck dat is van ons bedrijf,
Het eene voor den geeſt, en 't ander voor het lijf.
Maer dit oock, edel helt, behoorje vvel te vveten,
Dat ſchoon of Aſdrubal is uytet velt geſmeten,
En Syphax neer-gevelt; het vvas de Roomſche macht
Die Cirtha met gevvelt heeft onder haer gebracht.
En daerom dient den buyt, en vvatter is gevonden,
Gelt, have, menſchen, vee na Roomen op-geſonden:
Oock Sophoniſba ſelfs, u trooſt en herten-vvenſch,
Is eygen aen den Staet, en niet aen eenigh menſch.
Sy dient oock met den roof de vaders op-gedragen,
En vvat hier is te doen dat is aldaer te vragen.
Ghy ſiet dan (zijdy vvijs) dat ghy u driften ſtilt;
'T is ander lieden goet dat ghy behouden vvilt.
Ghy hebt in my geſien, en menighmael gepreſen,
Dat ick de geyle luſt heb krachtigh af-gevveſen;
VVel ghy, die vvilt een vrient van Roomen zijn genaemt,
Doet hier en over-al gelijck het u betaemt.
Een die ſyn vveligh vleeſch kan ſpeenen van de vrouvven,
En met een hoogh gemoet ſyn luſten vveder-houvven
Is jae een meerder vorſt, en vry een grooter man,
Als die een hooge vval ter neder vellen kan.
De vorſt in ſyn gemoet ontſtelt om deſe reden,
Gaet treurigh uyt het volck, gaet in ſyn tente treden;
Hy vint ſyn innigh mergh met tochten om-gevoert,
Hy vint ſyn jeughdigh hert ontſtelt en ganſch beroert.
Hem koomt aen d'eene zy de nieuvve bruyt bekoren,
Die hout de jonge vorſt tot ſyn vermaeck geboren;
Hem druckt aen d'ander zy de ſtrenge Roomſche tucht,
Soo dat ſyn angſtigh hert in groote bangheyt ſucht.

Ten leſten berſt hy uyt: VVel moet ick haer verlaten,
Men ſalſe lijckevvel niet ſleuren achter-ſtraten,
Niet toonen aen het volck, tot haer en mijne ſmaet;
Neen Sophoniſbe, neen, daer is noch ander raet.
Ick hebbet u belooft, u man te ſullen vveſen,
Vermits ick boven al u ſchoonheyt heb gepreſen:
Of ſoo dat niet en viel, ſoo ſteld' ick efter vaſt,
Dat ghy noyt buyten eer ſout vverden aen-getaſt.
Ick vvenſch u man te zijn, ick ben tot u genegen,
Maer ſiet de Roomſche macht die kanter vinnigh tegen;
En 't is een dvvingelant die al de vverelt quelt,
En die oock even my heeft onder haer gevvelt.
Eylaes! mijn eerſte vvoort en magh u niet geſchieden,
Maer 't tvveede dat en kan u Roomen niet verbieden;
Een dronck naer eyſch gemenght van eenigh ras fenijn,
Die moet in dit geval u leſte trooſter zijn.
Hy nam een gulden kop, hy gaet de kruyden mengen,
Hy laet het drouf geſchenck aen Sophoniſbe brengen:
Hy voughter vvoorden by, Doet als een koningin,
Hier is u leſte trooſt, hier u verloſſer in.
Soo haeſt de jonge vrou de boodſchap heeft ontfangen,
Daer rees een bleycke vervv ontrent haer roode vvangen;
Maer des al niet-te-min ſy nam den beker aen,
En toont dat ſy het vvoort ten vollen heeft verſtaen.
Is dit de bruylofs-gift die my te deſer ſtonden
Van mijnen bruydegom uyt liefde vvert geſonden?
Is dit het ſchoon juvveel? edoch ick ben bereyt;
De vorſt die heeft gedaen gelijcker vvas geſeyt.
Magh ick niet na den eyſch en als prinçeſſe leven,
Soo vvil ick aen het graf my vvilligh over-geven;
Een dinck dat is my leet, dat ick als met de doot
Ontfingh een tvveeden man tot mijnen bed-genoot.

Het

Het vvoort is nau volent, ſy heeft den vvijn gedroncken,
En vvatter boven dreef, en vvatter is geſoncken;
Daer bleef geen druppel in. ſy leyt haer op het bed,
En vvacht de bleecke doot en haer geſtrenge vvet.
Sy maeckt geen los gebaer met eenighrſelſaem huylen,
Sy geeft haer uyt het volck, en gaet in't duyſter ſchuylen:
En als het vinnigh ſpoock haer gaf de leſte ſteeck,
Soo vvas het ganſch verbaeſt dat ſy niet eens en vveeck.

HOLLANTS
TROV-BEDROGH
Onlanghs voor-gevallen.

OF liefde liſt gedooght, en of een vvettigh minnen
Magh vverdē uyt-gevoert door af-gerechte ſinnen,
Door lagen, door bedrogh, of ander ſlim beleyt,
Dient heden onderſocht, en hier te zijn geſeyt.
Maer om met beter gront hier van te mogen ſpreken,
En recht te mogen gaen in deſe ſlimme treken,
Soo leeſt voor alle vverck, en vveeght my dit geval,
Dat ick hier door de pen aen Hollant ſchencken ſal.
Leander uyt-genoot by ſoete jonge-lieden,
Gingh daer de jeught hem leyt, en na de ſinnen rieden;
Syn oogh viel op een maeght, die ick in dit geval
Den naem van Roſemónt op heden geven ſal.
Hy vvas een ruſtigh quant, en ſy van ſchoone leden,
Sy eerbaer van gelaet, hy geeſtigh in de reden,
Haer ouders zijn gelijck en van gemeene ſtof,
Leander lijckevvel die ſlingert naer het hof.

Hy had een vvijl gereyſt, en in de vreemde landen
In alderley vermaeck verſpilt ſyn beſte panden;
De boecken die hy kocht, en by hem had vergaert,
Die had hy vvonder lief, maer al te veel geſpaert.
De ſoete Roſemont vvas, boven eyge baten,
Van ſeker pete-meuy een rijcken boel gelaten;
Dit gaf haer ſchoonheyt glans, en by haer rooden mont
Soo vvas't dat even hier Leander ſmake vont.
Hy vvert daer toe geneyght, als met geheele ſinnen,
Om ſyne Roſemont voor hem te mogen vvinnen;
Hy dede vvat hy kond', oock met ſyn ganſche kracht,
Maer kreegh het voordeel niet dat by hem is gevvacht.
By vvijlen ſchijnt de maeght tot hem te zijn genegen,
En op een ander tijt is ſy hem bijſter tegen;
VVant als hy om het ſtuck en om het jae-vvoort quam,
Dan vvas't dat ſy terſtont een ander vveſen nam.
Hy quam eens op een tijt en vvoude trooſt vervverven,
Of anders (ſey de quant) ſoo moet ick heden ſterven;
Ick vvil van ſtonden aen gaen ſpringen in de gracht,
Vermits ghy mijn verdriet en trouvven dienſt veracht.
En als mijn droeve ziel dit lichaem ſal verlaten,
Dan ſal u voor gevvis de ganſche vverelt haten,
En ſpreken over u dit hart en vinnigh vvoort,
Dat ghy uyt vvreeden aert een vrijer hebt vermoort.
Dan ſal de ſoete jeught u met de vingers vvijſen,
En laken u bedrijf, en mijn getrouheyt prijſen:
Oock ſalder op mijn graf een veers gehouvven ſtaen,
Dat ſal u (maer te laet) tot in de ziele gaen.

Hy die hier binnen ruſt, ſchoon hem de vrijſters minden,
VViſt daer hy ruſte ſocht ſyn ruſte niet te vinden.
Syn liefd' is trou gevveeſt, en uytermaten groot;
Maer die ſyn leven vvas die gaf hem aen de doot.

Nu

Nu ſegh my, Roſemont, hoe ſal u dat gelijcken,
Dat ghy door al het lant, door alle koninghrijcken,
Door al vvat vverelt hiet ſult eeuvvigh zijn vermaert,
Niet om u ſoet gelaet, maer om u fellen aert.
Ey gaet een ſachter vvegh, en laet u noch bevvegen,
Of ick ben tot het graf van heden aen genegen;
Niet ſoeter als de doot voor een die vierigh mint,
En die voor ſynen loon geen trooſt met al en vint.
De vrijſter ſtont en lough om al dit vinnigh ſpreken,
En ſeyde: Lieve vrient, dit zijn maer vrijers treken,
Maer rancken van de jeught; die ben ick al gevvent,
En hebbe dat bedrogh al over langh gekent.
Soo haeſt een jonge vvulp maer eens beſtaet te minnen,
En dattet niet en gaet na ſyn vervvaende ſinnen,
Soo roept hy (naer het ſchijnt) als uyt ſyn diepſte noot,
En vvil van ſtonden aen ſigh geven aen de doot.
Hy vvil door enckel leet, of uyt een diep verlangen,
Sigh by de vrijſters deur of voor haer venſter hangen:
Maer 't is maer ſchrale vvint, en niet als loos beleyt;
Koom ſegh, vvie doeter eens vvat dickmael is geſeyt?
'K en acht geen vrijſter vvijs, die om die malle grillen
Haer vought in dit geval gelijck de linckers vvillen:
'K en ben ſoo ſchotigh niet, noch van ſoo loſſen aert.
VVant van een kleyn gerucht en vvas ick noyt vervaert.
Leander, zijdy vvijs, verlaet u ſlimme lagen;
Het vvilt dat ghy vervolght en is ſoo niet te jagen.
Ick ſegh in tegendeel, al vvie met dreygen vrijt,
Die is van ſtonden aen mijn gunſt en liefde quijt.
Hoe (ſeyt de jongelingh) ſout ghy voor linckers ſchelden,
Die uyt een trou gemoet haer liefde komen melden?
Meynt ghy dat ick met liſt en veynſen omme-gae?
De vrijſter vvederom: Voor my, ick ſegge jae.

Dat ſultje metter daet vvel anders ondervinden,
Als my de bleecke doot de leden ſal ontbinden,
Beet haer de vrijer toe: en met een kort beſluyt,
Sey haer, Vaert eeuvvigh vvel: en flucx ten huyſen uyt.
Hy gaf hem aen den gracht, en ſey noch ander-vverven,
VVel ſal ick uvve zijn, of ſal ick heden ſterven?
Spreeckt nu het leſte vvoort: ick ſtae hier, ſchoone maeght,
En ſal op heden zijn gelijck het u behaeght,
VVat ſeghje? Dat ick plagh (roept hier de vrijſter tegen)
Geen liſt, geen ſlim bedrogh en ſal mijn hert bevvegen.
Hy vveder met een ſucht, Alſt immers vveſen moet,
Daer mede ben ick doot; vriendinne, vveeſt gegroet,
En dat voor alle tijt. ô God vvilt my vergeven,
Dat ick een eynde maeck van dit ellendigh leven.
Het vvoort is nau geſeyt, hy ſtort met alle macht
Een ſteen daer toe bereyt te midden in de gracht.
En om met beter ſchijn ſyn liſt te mogen drijven,
Hy laet daer op de brugh ſyn hoet en mantel blijven,
En dichte by de vval daer ſvvom ſyn ommeſlagh,
En hy flucx uyte vveegh ſoo veerdigh als hy magh.
Met dat de vrijſter hoort de quiſ-quas in de ſtroomen,
Sy kan haer teer gemoet, haer ſinnen niet betoomen;
Sy liep in grooten angſt tot aen de vvater-kant,
Daer ſy alleen den hoet en ſynen mantel vant.
Daer berſt de vrijſter uyt in vvonder hooge klachten,
Sy melt haer ſtille gunſt, en opent haer gedachten;
En t'vvijl ſy ſtaet en ſucht, en drouve tranen ſtort,
Soo roepſe, Lieve vrient, en doet u niet te kort:
En vvilt niet lijf en ziel op eenen tijt bederven,
Ghy ſult oock heden ſelfs mijn echte trou vervverven;
Keert vveder daer ghy vvaert, koomt op het drooge zant,
Siet daer tot uvven trooſt mijn trouvve rechter-hant.

Daer

Daer vvaren doen ter tijt een deel geſlepe gaſten
Die op den looſen vont en al den handel paſten,
Die hadden tot het vverck een ſchuytjen toe-bereyt,
En onder aen de brugh in't duyſter vvech-geleyt;
Daer in vvas onſe quant in grooten haeſt gevveken
Door gunſte van de nacht, en lagh aldaer verſteken
Tervvijl de vrijſter klaeght; en een van deſen hoop
Die gaf hem by de maeght als met een ſnellen loop:
En vraeght haer vvatter ſchort, en vvatter is geſoncken,
En of de vrijer leeft, dan of hy is verdroncken.
Sy ſeyt hem inder haeſt hoe al de ſake ſtaet,
Maer ô, och vrienden help, eer dattet is te laet.
Syn mackers onder-dies die komen aen-gevaren,
En ſvveven mette boot te midden op de baren,
En taſten in het diep, en met een ſlimmen vont,
En trecken (ſoo het ſcheen) een lichaem uyt den gront.
Maer die vvil even-vvel ſigh geenſins laten helpen,
Ten zy de jonge maeght ſyn vier begeert te ſtelpen.
Dit roept hy uyte gracht, als met een flauvve ſtem,
En die ontrent hem zijn die roepen nevens hem.
Daer koomt hy op de brugh ten leſten aen-gedropen,
Hy blaeſt, en zijght, en ſucht, al vvaer hy ſchier verſopen:
Syn hair vvas enckel kroos, als quam hy uytet lis,
In allen ſoo geſtelt als Ionas uyten vis.
Maer ſy, met derenis tot aen de ziel bevangen,
Die valt hem om den hals, en kuſt ſyn natte vvangen;
Sy bid hem nevens haer in huys te vvillen gaen,
Om daer niet in de kou en nat te blijven ſtaen.
Hy ſeyt, De ſtrenge kou en kan my geenſins deren;
'T is vier dat my ontſtelt, en 't ſal mijn hert verteren,
Soo ghy het niet en helpt. ick ben noch heden doot,
Soo ghy geen trooſt en brenght in deſen hooghſten noot.

Hy

Hy ſtaet en ſuyſſebolt, ſyn vvoorden blijven ſteken,
Het ſcheen dat even doen ſyn hert begon te breken;
Soo vreemt gaet hy te vverck, ſoo ſtelt hy ſyn gelaet:
Sy meynt dat hem de ziel als op de lippen ſtaet.
Sy grijpt hem metter hant, ſy kuſt hem ander-vverven:
Maer hy geen ander praet, als van te vvillen ſterven,
Als van te vvillen gaen tot in het duyſter graf,
Soo ſy hem niet op trou de rechter-hant en gaf.
En vvaerom langh verhael? hy kan ſoo liſtigh quelen,
En vveet aen alle kant ſyn rolle ſoo te ſpelen,
Dat ſy dien eygen ſtont hem boot de rechter-hant,
En ſtracx daer op ontfingh een ſchoonen diamant.

R O-

ROSEN-KRYGH,

OFTE

HERDERS TROV-BEDROGH;

De Griecſche dichters na-gebotſt.

HEt dertel Venus kint, ghenegen om te mallen,
VVas leſtmael uyt de locht in ſeker vvout gevallen:
Het landt vvas ſonder krijgh, den hemel ſonder vvint,
En daerom is het volck tot ſpel en jock geſint.
Het vvicht quam aen een boſch daer hondert vogels ſongen,
Daer maecktet bly geſchal, en dede vreemde ſprongen;
Het trock de blomtjens af, en brack het jeughdigh kruyt,
En daer en is niet vry dat uyter aerden ſpruyt.
Noch gingh het vveeligh dingh de teere Nymphen tergen,
En quam met ſtout gebaer haer krijgh en oorlogh vergen:
Ick trots u (ſprack het vvicht) al ben ick maer alleen,
Koomt in het open velt; oock ſeven tegen een.
De maeghden plegen raet, hoe eens de ſtoute jongen
Mocht vverden in-getoomt, en onder haer gedvvongen;
Een van het aerdigh volck, die Clio vvas genaemt,
Heeft in haer geeſtigh breyn hier op een voet geraemt:
T'ſa laet ons (ſey de maeght) oock ſonder yet te ſchromen,
Laet ons maer in verdingh met deſen lecker komen;

Geeft my des maer bevel, ick vveet een gauvven vont,
Om aen het oylick dier te ſnoeren ſynen mont:
Ick ſal op ſoo een voet met Venus vvicht verdragen,
Dat vvy oock buyten ſorgh een velt-ſlagh mogen vvagen;
VVant dat ick voor gevveer hem meyne toe te ſtaen
En ſal niet boven ons of onſe krachten gaen.
VVant als de kleyne guyt met ons ſal komen mallen,
VVy ſullen met gevvelt den jongen overvallen,
VVy ſullen maeghde-palm hem vvinden om het been,
En vlechten niet-te-min ſyn vleugels over-een.
VVy ſullen in het dorp en onder al de boeren,
VVy ſullen in de ſtadt het vvicht ten toone voeren:
VVy ſullen boven dien (maer neen ick ſvvijge ſtil)
VVy ſullen met hem doen dat ick niet ſeggen vvil.
Hoe! ſou dit goire dingh ons eeuvvigh komen tergen,
Al of het meeſter vvaer van al de naeſte bergen?
VVat my hier in belanght, 'k en vvil het niet verſtaen,
Daer moet na deſen tijt vvat anders omme-gaen.
Al ſachtjens (ſeyder een) ghy maeckt te raſſe gangen,
Ey, veylt geen beiren huyt aleer hy is gevangen;
Het dertel Venus kint is al te rouvven gaſt,
Die op geen mans gevvelt, en min op vrijſters paſt.
Vermeet u niet te veel: 't en is ſoo niet te vatten,
Het krabt ter zijden uyt gelijck de looſe katten;
Soo ghy den lincker terght, eer ghy u des beraet,
My dunckt ghy loopt gevaer van u geheelen ſtaet.
Hoe kan het doch beſtaen dat vvy den oorlogh ſoecken?
Dat is te rouvven vverck voor onſe teere doecken:
Maer neemt vvy bleven ſtaen, of vvonnen in den ſtrijt,
Noch gaet een teere maeght haer moyſte dingen quijt.
Hier kan het voordeel ſelfs een jonge vrijſter deren,
Sy laeter menighmael oock van haer beſte veren;

En daerom ſtille zijn, oock als men vvoelen mocht,
Is dickmael grooter eer dan of men dapper vocht.
'T is beter (na my dunckt) den lecker niet te tergen,
Maer (ſoeckter yemant ſpel hier op de vlacke bergen,
Of in een jeughdigh dal, of aen een groenen dijck).
Te ſoecken ſyn vermaeck en dat met ons gelijck.
En ſoo het ſlim gebroet ons daer oock quam beſpringen,
Laet ons te rugge gaen, en noyt den lecker dvvingen;
VVant in den vreemden krijgh van Venus dertel kint
VVie loopt behout het velt, vvie vlucht die overvvint.
Geen menſch en is bequaem om oorlogh aen te rechten,
Die niet en is geſtelt om vvel te konnen vechten:
De krijgh en ſchijnt maer ſpel voor dieſe niet en kent,
Maer 't is een grouvvel ſelfs, eer dat het ſpeeltjen ent.
Neen (ſeyde Clio) neen: dit zijn maer kromme-ſprongen.
Hoe! vreeſt een rappe maeght een moeder-naeckten jongen?
Laet my ſlechts heden toe te maken dit verdragh,
Ghy ſult in korten ſien vvat icker in vermagh.
Hier op ſoo ſtaetſe vaſt. het ſtuck vvort overvvogen;
En of ſchoon haer geſpreck in tvvijffel vvert getogen,
Haer raet die vvort gevolght: dies kreeghſe volle macht
Te ſluyten mettet vvicht gelijckſe dienſtigh acht.
Sy treet dan in verdingh, ſy gaet Cupido ſpreken,
En na een korten ſtont is alles vergeleken.
De lincker gaf haer toe (als die het ſpeeltjen ſocht)
Hy dacht, hoe dattet gae, de vrijſter is bekocht.
Daer vvort dan vaſt geſtelt, dat op beſcheyde rechten
De Nymphen en het vvicht te ſamen ſullen vechten;
Doch niet in eenigh dorp, maer in het naeſte dal,
Daer Pan met ſyn gevolgh trompetter vveſen ſal.
Noch vvorter by-gevought, dat niet als verſche roſen,
Tot vvapens voor den krijgh, en mogen zijn gekoſen:

Dat niemant met gevveer magh komen aen den dagh,
En dat voor-al het vvicht geen pijlen hebben magh.
Daer is de vvet geſtelt. men gaeter roſen plucken,
En ſtracx riep al het rot, De krijgh die moet gelucken;
Ons vyant is een kint aen alle kanten bloot,
En daer veel honden zijn dat is der haſen doot.
Cupido ſtaet en luypt, en laet de maeghden ſeggen,
Maer denckt hoe hy het ſtuck ten beſten ſal beleggen;
Hy pluckt met onderſcheyt, maer vvat ſyn hant verkoos
Daer ſat een felle bie te midden in de roos.
Dit zijn, ô ſoete jeught, van outs ſyn looſe treken,
Al zijn de roſen ſacht, hy leertſe vinnigh ſteken;
Al vvat de lincker heeft is luſtigh in den ſchijn,
Maer binnen lijckevvel daer ſchuylt een boos fenijn.
VVel aen de ſtrijt begint. Pan gaet den horen blaſen,
Men hoort aen alle kant de rauvve Satyrs raſen,
Men hoort alarrem ſlaen, men hoort het velt-geſchrey,
Men hoort een maeghde-ſtem gemengelt tuſſchen bey.
Taponga vvel-geborſt die quam daer aen-getreden,
En Zeibo geel van hair, en Chreys van nette leden,
En Xancho rap te voet, en Troas geeſtigh mal,
En Paira ſoet van aert, en Chile ſonder gal.
Napulka quammer by verſelt met Zumpogande,
En Mechaokanou de ſchoonſte van den lande,
Xaionca ſloot den hoop met Vngas haer geſpeel,
Maer 't vvicht is onbevreeſt al quammer noch ſoo veel.
Cupido ſet hem ſchrap, en laet de Nymphen goyen,
En laet het ganſche velt met roſen over-ſtroyen:
Hy jockt, hy ſpringht, hy juyght, hy buytelt in het groen,
Een maeght die roſen vverpt vvat hinder kanſe doen?
Maer als de felle krijgh ſigh hooger gingh verheffen,
Soo ſtont de guyt en keeck vvie beſt te mogen treffen:

Hy

Hy neemt vvel neerſtigh acht vvaer dat een teere maeght
Een naeckten boeſem heeft, een open zieltjen draeght;
Daer is hy veerdigh by, daer vveet hy op te paſſen,
Daer kan hy metter haeſt een vrijſter in verraſſen;
Hy let op ſyn bejagh, hy neemt het ſtuck gevvis,
Hy doet niet eenen vvorp als daer geen kleet en is.

Daer rijſt een vvonder ſpel, de gramme bïen ſteken,
Om aen het ſoete vleys haer bitter leet te vvreken;
Hier ſvvelt een hals, een arm, een borſt, een teere ſchoot:
Siet daer het maeghde-rot in vvonder hoogen noot!
Noch iſſet niet genough: haer oogh, en lip, en monden
Die krijgen vreemt geſvvel, en bijſter felle vvonden;
Daer tijt het maeghden-heir in haeſten op den loop.
Ach! vvie met bouven jockt die heeft den quaetſten koop.

Noch iſſet niet genough, de felle dieren rollen
Tot op haer teere borſt, of haer yvore-bollen,
Of ick en vveet niet vvaer. daer lough de ſlimme Pan,
Om dat het maeghde-rot haer pijn niet heelen kan.
Daer iſſet al bekaeyt. de bloode maeghden vluchten,
En 't oylick boufje juyght tervvijl de Nymphen ſuchten:
Maer ſchoon een ſnelle maeght haer voeten elders ſet,
Sy draeght haer drouve pijn, en haren vyant met.
Doch Phyllis (die alleen niet goet en had gevonden
Dat aen het vveeligh kint een Nymphe vvert geſonden)
Die vvas noch ongequetſt, en daerom quam het vvicht
En goyd' een felle bie haer in het aengeſicht.
Doch (mits ſy in haer ſelfs had eertijts overvvogen,
Hoe dickmael Venus kint de Nymphen had bedrogen,
En doen oock vvas beducht dat hy in quader trou
Syn rancken als van outs al vveder plegen ſou)
Heeft ſy voor haer gepluckt veel roſen met de ſtruycken,
Ten eynde ſy ter noot dat vvapen mocht gebruycken;
Dies als het vveeligh kint de Nymphen viel te ſterck,
Soo ſteltſe roos en ſteel te ſamen in het vverck.
Sy ſlough het naeckte vvicht van boven tot beneden,
En trof het hart genough ontrent de naeckte leden;
Dies riep het overluyt, als hem de prickel ſtack,
Dat ſy het krijghſ-verdingh ter quader trouvven brack,
Dat ſy ſlechts maer alleen met rooſen mochte ſpelen,
En geenſins recht en had te vechten met de ſtelen;
Dat ſy door liſt verbrack de maeghdelicke trou,
En dat men haer bedrogh de Goden klagen ſou.
Maer ſy, geen ſlechte duyf, had mede looſe grepen,
Als die op ſyn bedrijf de tanden had geſlepen;
Sy riep hem vveder toe, dat ſy met roſen vocht,
En datſe ja den ſteel oock vvel gebruycken mocht.

Maer

Maer dat hy met bedrogh, en als een ſlimmen jongen,
Met bïen, tegen recht, de Nymphen had beſprongen:
Dat noyt het vinnigh dier een deel is van de roos,
Gelijck het vvapen doet dat ſy voor haer verkoos.
Dit ſeyt de ſnege maeght, en vveder aen het ſmijten,
Tot Venus vveeck gebroet vvel hart begon te krijten.
Doen riepſe vvatſe mocht: Nu ſtaet, vriendinnen, ſtaet,
Cupido geeftet op, en is nu buyten raet.
Hy vvou dit ſtrengh gevecht hier noyt te zijn begonnen;
Hervat maer eens het vverck de ſlagh die is gevvonnen.
Daer keert het maeghden-heir, en met een bly gekrijt
Soo komt het ganſche rot gevallen in den ſtrijt.
Daer vvert het tanger dier van alle kant geſlagen,
En Xancho riep hem toe: Gaet dat je moertje klagen.
Daer iſſet al in vreught. Cupido neemt de vlucht,
En naer een korten tijt ſoo ſteegh hy in de lucht.
Soo langh als Venus kint met roſen vvort bevochten,
(Het zy die enckel zijn, of over-een gevlochten)
Soo ſtaet het vvicht geſet: maer taſtet harder aen,
Ghy ſultet meeſter zijn, en uyt den velde ſlaen.
Maer na ſigh in den ſlagh een yder heeft gequeten,
En dat het vinnigh bloet een vveynigh is geſeten,
Doen gingh men overſien, hoe alle ſaken ſtaen,
En hoe de felle krijgh de Nymphen is vergaen.
Chreys vvas haer ſluyer quijt; haer vvaeijer Zumpogande,
Vngas haer kouſe-bant, en vry tot haerder ſchande:
Xaionca ſtont beklat tot aen haer beſte keurs,
En Zeibo vvas geſtoort; ſy miſt' een rijcke beurs.
Taponga ſocht een riem met ſes vergulde doppen,
En noch een diamant, en ſeven goude knoppen:
Maer Chile vvas beſchaemt, vermits haer onder-ziel
In 't heetſte van den krijgh in haeſt ter neder viel.

En

En t'vvijl dat Zeibo vocht en vvorſtelt metten jongen,
Soo vvas een peerel-ſnoer haer van den hals geſprongen;
Soo dat het aerdigh tuygh, geſlingert in het gras,
Niet vveder (hoe men ſocht) by een te rapen vvas.
Dies heeft de jonge maeght (uyt vreeſ te zijn bekeven)
In blijdſchap herten-leet, in vreughde rou bedreven.
Maer Chile boven al die vvas in diep gequel,
Mits ſy aen haer vernam een vvonder vreemt geſvvel:
VVant doen haer onder-kleet ter aerden vvas geſegen,
Had ſy 'ken vveet niet vvaer een harden ſteeck gekregen;
Cupido ſont haer toe een vvonder felle bie,
Die juyſt haer neder-gaf ontrent haer teere dgie.
En mits het ſlim gebroet haer vvas geſint te plagen,
Soo konſ het oylick dingh met krachten niet verjagen:
Maer alſſe naderhant de hommel noch verdreef,
Doen ſchootſe vinnigh gif dat in de vvonde bleef.
Van daer quam haer de pijn, van daer het ſelſaem ſvvellen,
En ſy dorſt even-vvel het onheyl niet vertellen.
En vvaerom meer geſeyt? daer is niet eene maeght
Die niet in eenigh deel van leet of hinder klaeght.
Haer roof in tegen-deel beſtont in vveynigh pluymen,
Die liet Cupido daer als hy begon te ruymen.
Ach! Venus dertel vvicht dat is een naeckte guyt,
En by een kalen hoop en is maer ſchralen buyt.
Hy vanght een oorlogh aen met onbedachte ſinnen,
Die meer verlieſen kan als voor hem is te vvinnen.
O vrijſters, ſooje prijs of eere vvilt begaen,
En ranſt te geener tijt een naeckten jongen aen.
Al valt de roſen-krijgh te midden in de bieſen,
VVat ghy oock vvinnen meught noch ſulje meer verlieſen.
Ghy denckt ten is geen noot, mits ghy met roſen vecht,
Maer, duyven ſonder gal, ghy zijt te bijſter ſlecht.

VVilt

VVilt ghy die ſchoone blom ontrent een lecker vvagen,
Daer is geen tvvijffel aen ghy ſulles u beklagen;
VVort u die maer ontſet, al vvinje ſchoon den ſtrijt,
Ghy vvort oock met gevvin u beſte voordeel quijt.
Maer Paira die alleen haer neus-doeck had verloren,
VVas luſtigh, vvel-gemoet, jae blijder als te voren;
Die riep: Op kleyn verlies en dient hier niet gepaſt,
Geen vreught is ſonder pijn, geen eere ſonder laſt.
VVie overvvinner blijft en moet hem geenſins quellen,
En die het velt behout en moet geen doode tellen:
Al is de buyt geringh, en oock niet ſonder bloet,
De ſegen lijckevvel die is gevveldigh ſoet.
De lecker is gevlucht, ons vyant vvech-gedreven,
Dies ſullen vvy voortaen in ruſte mogen leven;
Schoon yemant ſchade lijt, vveeſt vrolick niet-te-min.
VVant die ſyn vyant miſt die doet een groot gevvin.
Hier by vvas Chloris niet, als uyt den hoop gevveken,
Vermits ſy van de bien te lijdigh vvas geſteken;
Sy hielt haer vvonder vroom doen eerſt de ſtrijt begon,
Maer toonde naderhant dat ſy niet vechten kon.
Haer vvas ontrent den neus een bobbel op-gereſen,
En dat gaf aen de maeght een vvonder ſelſaem vveſen.
Een vrijſter miſt haer glans door ick en vveet niet vvat,
En 't blomtje vvort miſmaeckt door een onaerdigh blat.
Haer oogh, dat niet als luſt aen yder plagh te vergen,
Stont ſelſaem ingeſackt als tuſſchen hooge bergen:
Noch hinger als een vven ontrent haer teeren mont,
Soo datſe bijſter vijs en vvonder ſelſaem ſtont.
Als Chloris dit vernam, en voelt haer aenſicht ſvvellen,
En dat den bocx-voet Pan oock quam den potter ſtellen,
En ſchoot haer guyghjens toe, doen vvertſe ganſch ontſtelt,
En 't dacht haer alderbeſt te vvijcken uytet velt.

Sy droop ter zijden af, en gaf haer in de vveyen,
En ſocht een eenſaem vvout om daer te mogen ſchreyen;
Sy vont daer in het dal een cryſtalijnen beeck,
Daer ſy met drouven geeſt haer vveſen in bekeeck.
Sy vont haer rooden mont verſtelt in vreemde bochten,
Haer lippen afgericht ſoo leelick alſſe mochten,
Haer voor-hooft ſoo miſmaeckt dat ſy geheel verſchoot,
En van haer eygen-ſelfs, als van een monſter, vloot.
Een herder die haer ſagh gaen dvvalen aender heyde,
Liep flucx na Celadon daer hy de ſchapen vveyde,
Hy groet den jongelingh, en ſeyt hem vorder aen,
Hoe dat de roſe-krijgh aen Chloris is vergaen:
Hy ſeyt hem boven-al, hoe ſy vvas door-geſtreken,
En met een treurigh hert ter zijden af-gevveken;
En met dat Celadon de drouve maer verſtont,
Soo ruſt de vrijer niet tot hy de Nymphe vont.
Doch met dat hy begon haer in het oogh te krijgen,
Vernam hy dat de maeght haer liet ter aerden ſijgen;
En t'vvijl ſy ganſch bedrouft ontrent een heuvel lagh,
Soo deed' haer dorre tongh uyt vvan-hoop dit beklagh:
VVat mocht ick ſlechte duyf uyt vveelde gaen beginnen!
VVaer heb ick laten gaen mijn onbedachte ſinnen!
Ach! als het ongeluck den menſche treffen vvil,
Soo ſtaet ſyn ganſch vernuf, ſyn raet en oordeel ſtil.
Ick krijgh! ick groot gevvoel! ick oorlogh aen te rechten!
Ick met een dertel vvicht! ick met Cupido vechten!
Ach! hy is al te loos, en al te lijdigh ſterck,
En vechten boven-al en is geen maeghden vverck.
Ach! had ick op het velt mijn kudde vvaer-genomen,
'K en vvare nimmermeer in dit verdriet gekomen:
Ach! had ick met een lam of met een ſchaep geſpeelt,
Soo had ick nimmermeer in deſen angſt gequeelt.

Ach!

Ach! vvoude nu een menſch my deſe quael geneſen,
Hoe danckbaer vvoud' ick zijn! hoe milde ſou ick vveſen!
Ick gaf hem tot ſyn loon het alderbeſte lam,
Dat oyt in mijnen ſtal van oye voedſel nam.
Ick gaf hem volle keur van tvvee gevlochte korven,
Die ick eens tot een gift van Thyrſis heb vervvorven,
Ick gaf hem 't beſte ſtuck van mijn verholen ſchat,
Ick gaf hem niet-te-min een ſoentjen boven dat.
Een ſoentjen, maer, eylaes! vvie ſou my vvillen kuſſen,
Ick ben nu ſlechts bequaem om luſten uyt te bluſſen;
Ick ben een bitebau, een leelick ſpoock gelijck,
'T is tijt dat ick voortaen uyt alle menſchen vvijck.
Hoe ſal nu al het dorp met deſe roode plecken,
Hoe ſal met dit geſvvel de ſpitſe Phyllis gecken:
Hoe ſalſ (om mijn verdriet van ganſcher herten bly)
Den goeden Celadon gaen hitſen tegen my.
En ſeker deſe maeght heeft vry al goede reden
Om met een trotſen voet op my voortaen te treden;
VVant doen meeſt al de jeught op my eens vvas verſot,
Soo dreef ick menighmael met haer een vollen ſpot.
Doen heb ick haer gequelt, en by den neus gegrepen,
En door een ſchamper jock haer in het lijf genepen:
Maer dit is nu verkeert; vvant ſy is boven my,
Dies iſſet vveder recht dat ick verſmaetheyt ly.
VVel lijt dan, drouve ziel: of om geen ſpot te lijden,
Soo gaet het ſchamper dier en alle Nymphen mijden;
Gaet vvoont in eenigh boſch, of in een eenſaem dal;
Daer u te geener tijt een menſch ontmoeten ſal.
Gaet vvoont in eenigh hol of in de rouvve ſteenen,
En gaet daer even-ſtaegh u bitter leet bevveenen.
Ach! die niet meer en is dat hy te voren plagh,
'T is vreemt dat hy voortaen by menſchen dueren magh.

Hier op begon de maeght haer klachten af te breken,
De moet is haer te vol, sy kan niet langer spreken,
Soo vveeght haer op het hert het drouvigh ongeval,
Het schijnt dat haer het oogh een beecke vvorden sal.
De looſe Celadon, die in de dichte ſtruycken
En in het ruygh gevvas daer hadde liggen duycken,
Quam ſoo dicht aen de beeck, en by de drouve maeght,
Dat by hem vvort verſtaen al vvat de Nymphe klaeght.
Maer alſſe ſtille ſvveegh, ſoo gaet hy luyder kelen,
Soo gaet de looſe gaſt een aerdigh deuntjen quelen,
Een deuntjen na dē eyſch. Het vvout dat maeckt geklanck,
Hy ſett' hem in het groen, en dit vvas ſyn geſanck.

SChoon ick dickmael heb gevraeght,
Of ghy wout beminnen
Een die u ſyn lijden klaeght
Met bedruckte ſinnen;
Ick en heb, ô fiere maeght,
Noyt yet konnen winnen.

Vrijſters, wat ick bidden magh,
Laet u trotſheyt varen,
'T gaet als noch gelijck het plagh
Met ons groene jaren;
Want daer koomt een ouden dagh,
Niet bequaem te paren.

Ghy daerom, ô ſoete kint,
Gunt u teere wangen
Aen een vrient die u bemint
Met een diep verlangen:
En voor al doch haeſt begint,
Wilje danck ontfangen.

Een die u van herten vrijt,
Klopt voor uwe deuren,
Soo u eens de kans ontglijt,
Soo en baet geen treuren;
Taſt dan toe met alle vlijt,
T'wijl 't u magh gebeuren.

'T roosje, dat ſoo luſtigh bloeyt,
Kan niet lange dueren,
Jae al ſtont het ongemoeyt
Tuſſchen hooge mueren;
Jeught, en wat in hoven groeyt,
Is van weynigh uren.

Het liet dat heeft een eynd': dies gaet hy ſigh bereyden,
Gelijck het ſchijnen mocht, om uyt het vvout te ſcheyden;
Maer ſy, die kent de ſtem van haren Celadon,
Verſtack haer in het loof ſoo veel ſy immer kon.
Sy pooghd' het root geſvvel, ſy pooghd' haer vreemde plecke,
Sy pooghd' het mettet loof en in het groen te decken;

Maer

Maer hy koomt aen-gegaen als met een koelen moet,
Het ſchijnt dat hy met ernſt na ſyne kudde ſpoet.
En of hy ſchoon het oogh na Chloris henen vvende,
Hy ſtelt hem niet-te-min of hyſe niet en kende.
VVel kint, hoe dus alleen? hoe dus, eylaes! geſtelt?
Het ſchijnt (ſprack Celadon) dat ghy u bijſter quelt.
Hoe! zijt ghy aen den mont of uvve teere vvangen
Hier in dit nare vvout gebeten van de ſlangen,
Of heeft een vuyle ſleck, een ſpin, een ſchorpioen,
Haer gift op u ontlaſt in dit onaerdigh groen?
Of hebje boos fenijn hier uyt een ſloot gedroncken,
Daer in een vuyle pad of adder lagh geſoncken?
Of, hoe het vveſen magh, ſegh vvatter is geſchiet,
En opent ſonder ſchroom den gront van u verdriet.
Schoon ghy hier in het lant van buyten zijt gekomen,
VVeet dat oock vreemde lien hier vvorden aen-genomen:
Gelooftet vvieje zijt, ſchoon ick u niet en ken,
Dat ick des niet-te-min tot uvven dienſte ben.
Als Chloris dit verſtont, doen is haer geeſt beſvveken,
Mits ſy aen Celadon haer meynt te zijn ontleken:
Sy berſt ten leſten uyt: O vveerſte Celadon,
Ick blies mijn leven uyt indien ick maer en kon.
VVeet ghy niet vvie ick ben, ghy die met al de ſinnen
V Chloris boven-al eens vvaert geneyght te minnen?
Hoe! ben ick ſoo geſtelt dat ghy my niet en kent?
Soo houd' ick my, eylaes! voor alle tijt geſchent.
Soudt ghy (ſey Celadon) ghy Chloris mogen vveſen?
VVel! ſoo een ſelſaem ſtuck en heb ick noyt geleſen.
Hoe! ghy die vvaert de luſt van alle jonge mans,
VVanſchapen, ſonder vorm, en buyten alle glans!
VVat ramp, vvat ongeluck, vvat gift heeft u geſchonden?
VVat God heeft over u ſoo harden plaegh geſonden?

Ey ſegh eens vvatter ſchort; vvant eyſter yemant raet,
Die moet dan open doen de gronden van het quaet.
'K en vvil u (ſeyt de maeght) mijn onheyl niet verbergen,
Ick hebbe, vveerde vrient, Cupido vvillen tergen,
En daer van koomt my dit. Eylaes! ghy kont het ſien,
Ick ben aen alle kant geſteken van de bien.
Niet van een ſlechten ſvverm, maer van de ſlimſte dieren
Die uyt Cupidos korf, en om de vrijſters ſvvieren;
Dus, ſoo ghy oyt mijn vrient voor deſen zijt gevveeſt,
Geeft my doch heden raet, hoe dat men dit geneeſt.
De lincker ſvveegh een vvijl, en ſcheender op te letten,
En gaet hem als bedroeft ontrent de Nymphe ſetten;
En t'vvijl ſy nevens hem met groot verlangen ſit,
Soo geeft hy eerſt een ſucht, en ſeyt ten leſten dit:
De byen, vveerde maeght, die van Cupido komen
Zijn van een vreemden aert, en boven-al te ſchromen;
Sy ſingen vvonder ſoet, maer ſteken lijdigh fel,
En naer een ſoeten jock ſoo vvortet katte-ſpel.
Maer als van dit gebroet een vrijſter vvort geſteken,
Al vvat men in haer prees dat is terſtont gevveken;
Haer jeught is ſonder glans, haer luyſter ſonder eer,
En die haer eens verſocht en vvilſe nimmermeer.
Oock kander niet een menſch de ſnoode plaegh geneſen,
Of hy moet van de kunſt of van het ambacht vveſen:
En ſchoon dat yemant heelt het droevigh ongeval,
Noch blijfter vry genough dat noyt geneſen ſal.
Hier op vingh Chloris aen noch meer als oyt te ſchreyen,
Maer ſtracx de looſe gaſt begonſe vvat te vleyen:
Ey (ſeyt hy) vveeſt geruſt, en ſtilt u ſvvaer verdriet,
V byen (lieve kint) en zijn de quaetſte niet.
My dunckt ick vveter een die ſal u quael geneſen,
Eer dat de gulde ſon ſal vveder zijn gereſen:

Maer

Maer die aen eenigh menſch ſyn kunſt en gunſte toont,
Behoort (gelijck ghy vveet) naer eyſch te zijn geloont.
VVy zijn te deſer tijt in alles vergeleken,
Cupidos vvreede bie heeft my en u geſteken;
Ick ben van deſe pijn 'k en vveet niet hoe geſtelt,
En ghy zijt inſgelijcx aen alle kant gequelt.
Ghy kont, indien ghy vvilt, mijn druck en pijne ſtelpen,
En ick kan heden-ſelfs u drouve ſmerten helpen;
Koom laet ons vveder-zijts gaen heelen dit gequel,
Als d'een hant d'ander vvaſt, dan gaen de ſaken vvel.
Soo haeſt als Chloris hoort het ſlot van deſe reden,
Soo quammer nieuvve jeught haer rijſen in de leden,
Sy keeck den herder aen, en ſeyd' hem, VVeerde vrient,
Ick vveet dat een die vverckt na eyſch vergolden dient:
En daerom ſtelt het vaſt, ſoo ghy my kont geneſen,
Dat ick ſal uvve zijn, en ghy ſult mijne vveſen;
Niet voor een korten ſtont, maer voor den ganſchen tijt
Dat ick hier leven ſal, en ghy op aerden zijt.
Noch ſal ick boven dat mijn vee te ſamen brengen,
En ſal het altemael met uvve kudde mengen;
Ghy ſulter mede doen als met u eygen goet,
Al heb ick meerder hoop als ghy, ô herder, doet.
Dit vvas het krachtigh vvoort dat Celadon vervvachte,
En 't viel haer uyten mont al raſſer als hy dachte:
Hy neemt het gunſtigh aen, hy kuſt ſyn rechter-hant,
En gaf op dit beſpreck de maeght een liefde-pant.
Hy gaet daer op terſtont meliſſ' en ruyte plucken,
Hy gaet het jeughdigh ſap haer op de vvangen drucken:
Hy voughter munte by gedopt in honigh-raet,
En op den ſtaenden voet ſoo voelt de vrijſter baet.
En doen hy noch een reys de bubbels had beſtreken,
Soo is het groot geſvvel in eenigh deel gevveken:

Maer

Maer als hy noch een mael gebruyckt het machtigh gras,
Soo vviert de ſchoone maeght als ſy te voren vvas.
Hier op riep Celadon: Mijn loon die is verſchenen,
De bubbels zijn gegaen, de knobbels al verdvvenen;
Ick heb, ô herderin, aen u mijn kunſt getoont,
Nu iſſet eenmael tijt dat ghy my vveder loont.
Nu iſſet eenmael tijt dat ick na langh verdrieten
Eens trooſt, door uvve gunſt, eens vreughde ſal genieten,
Gelijck de reden eyſcht. nu iſſet eenmael tijt
Dat ick eens uvve ben, en ghy de mijne zijt.
Nu iſſet eenmael tijt. Hy vvou noch vorder ſpreken;
Maer ſiet, het docht hem beſt ſyn vvoorden af te breken.
Daer is 'k en vveet niet vvat dat ritſelt in het vvout,
Daer op dan Celadon ſyn reden vvederhout.
De Nymphen van het dorp, die hare Chloris miſten,
En niet als op het leſt van haer vertreck en vviſten,
Die ſoecken over-al vvaer datſe vveſen magh,
Om haer te doen verſtaen het eynde van den ſlagh,
Om haer te doen verſtaen hoe dat de geyle jongen
Ten leſten met gevvelt tot vluchten vvas gedvvongen,
En ſoo vvas af-gerecht dat hy niet meer en mocht,
En ſoo ter nauvver noot geſtegen in de locht.
Maer t'vvijl ſy in het vvout aen alle kanten ſochten,
Soo vonden ſy de maeght vry beter alſſe dochten;
Sy vonden haer geſpeel verſekert van gevaer,
En noch een aerdigh quant geſeten nevens haer.
Sy ſien in haer gelaet een vvonder groot vernougen,
Sy ſien haer boven dat de handen t'ſamen vougen;
En daer op treet het rot al vry vvat raſſer aen,
En hoort daer over-hant hoe alle dingen ſtaen.
Stracx rijſter dubbel vreught, en al de friſſche maeghden,
Aen vvien uyt rechte ſucht de ſaken vvel behaeghden,

Die

Die boden hun geluck: en tot een ſoet beſluyt,
Soo vlocht het maeghde-rot een kranſje voor de bruyt.
Maer deſen onverlet, ſoo zijnder noch gevonden
Die, ick en vveet niet hoe, hier in vertvvijfelt ſtonden;
Daer is een ſtille nijt die haer in't herte knaeght,
Om dattet Celadon met onſe Chloris vvaeght.
Sy vvenſchten van de bien vvel eens gequetſt te vveſen,
Om door ſoo lieven hant daer af te zijn geneſen:
Sy vvenſchen, maer om niet; en die het ſtuck benijt,
En draeght niet anders met als nepen van de ſpijt.
Noyt is in eenigh feeſt de plaets ſoo vvel gemeten,
Of daer is eenigh menſch die qualick heeft geſeten:
Het is op deſen dagh en menighmael gebeurt,
Dat vvaerder yemant lacht een ander vveder treurt.

Pour avoir de tout, il faut avoir de cela.

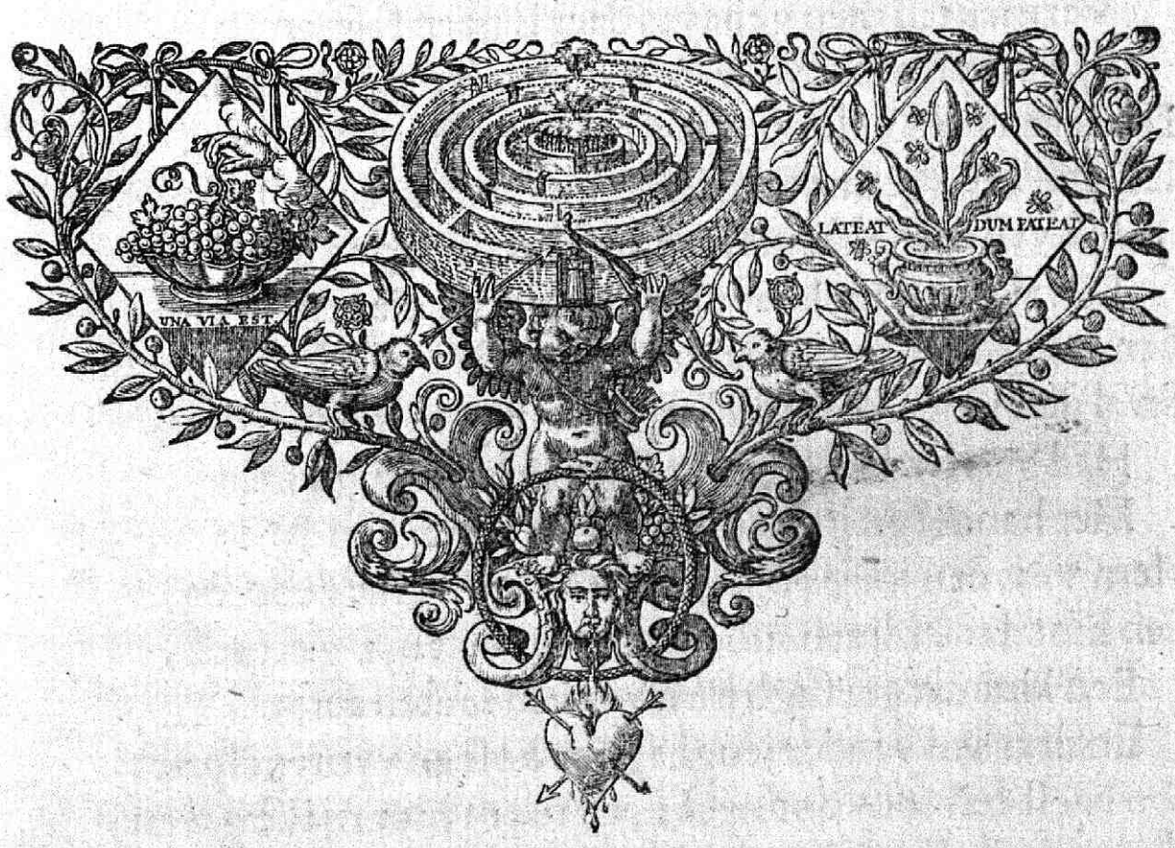

VERHAEL

Vol jammers en bedroghs,

Dienende onder anderen tot een ſpiegel voor alle ouders, om acht te nemen op hare dochters.

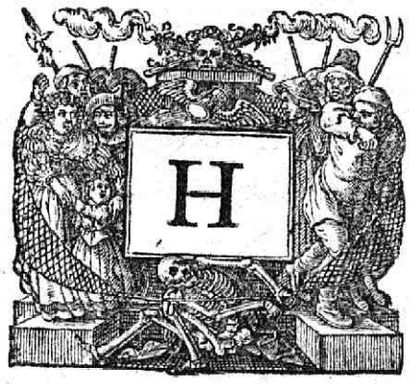

HEt is een oude ſpreuck, VVie menſchen plagh te vlieden,
En geeft hem in het vvout af-keerigh van de lieden,
Die moet in ſyn bedrijf, en onder deſen ſchijn,
Een geeſt van booſen aert, of vvel een Engel zijn.
Ick ſegge noch eenmael, vvie dickmael is verholen,
En gaet veel buyten s'vveeghs in dichte boſſen dolen
Verruckt in diep gepeys, daer is geen ſeggen aen,
Syn breyn moet voor gevvis in vreemde bochten ſtaen.
Dit is van outs gelooft. Op op, verkleunde ſinnen,
Ick vvil een vreemt verhael hier over gaen beginnen,
Ick vvil een ſelſaem ſtuck hier brengen aen den dagh,
Dat al vvat jonckheyt hiet ten goede dienen magh.
Een koop-man over zee, aen vvien de ſnelle baren
En al de vvinden ſelfs nu lange gunſtigh vvaren,
Had gelt by een vergaert ſoo veel als eenigh man
Met handel en geluck, te ſamen rapen kan.
Hem vvas een jonge maeght een eenigh kint geboren,
Een kint dat ſchijnen mocht van duyſent uyt-gekoren,
Een kint dat geeſtigh is en van een ſoeten aert,
En daer aen vander jeught geen koſt en vvort geſpaert.
Soo haeſt een roos ontluyckt, en toont haer rijcke gaven,
Flucx zijn de byen daer om hen te mogen laven.

Soo haeſt de ſchoone maeght begon haer ſoeten tijt,
Soo vvert de friſſche blom van alle kant gevrijt.
VVaer gelt en ſchoonheyt is, daer zijn gevvenſte ſaken
Die met een ſtille kracht de menſchen gaende maken;
Dit is vân outs gevveeſt, en heden op den dagh
Soo gaet het even ſoo gelijck het eertijts plagh.
Euglottus onder al, een van de beſte geeſten,
Een puyckje van de jeught, een luſt van alle feeſten,
Die vought hem by den hoop, en dient gevveldigh ſchoon,
Maer hy en al het volck zijn dienaers ſonder loon.
Miſandre bleef geſet, en liet haer niet genaken,
Hoe ſchoon dat yder een of al de vrijers ſpraken;
Hoe vvel dat yemant vleyt, hoe geeſtigh yder mint,
Sy toont haer even-ſtaegh tot paren ongeſint.
Schoon dat haer yemant noot, en dat de jonge gaſten
Haer baden tot vermaeck, en op haer dienſten paſten,
Sy blijft geduerigh t'huys, en hout ſigh bijſter kort,
En niet een menſch en vveet vvat aen de juffer ſchort.
Hoe ſeer dat yemant klaeght van brant en minne-vvonden,
Hy vvort van haer verſmaet en veerdigh vvech-geſonden,
Soo koel is haer gelaet. en vvaerom veel geſeyt?
Het ſchijnt dat haer de borſt in ys beſloten leyt.
Of ſchoon haer eenigh vrient hier over komt te ſpreken,
Sy recht de lieden af, en vry met harde ſtreken:
En of haer vader ſelfs tot echte banden riet,
Sy blijft gelijckſe vvas, en acht ſyn reden niet.
Charinus is bedrouft, dat haer vervveende ſinnen
Zijn in haer groene jeught onvvilligh om te minnen;
Hy vvenſt haer bruylof-feeſt, hy vvenſt eẽ ſchoone vrucht;
VVant ſoo een eenigh kint dat maeckt hem ſtaegh beducht.
Dit vvas een groot verdriet voor al de jonge-lieden,
Die met een vollen ernſt haer trouvve quamen bieden,

En ſvveven om het huys: maer voor Euglottus meeſt,
Die (vvaer hy vveſen mocht) is by haer metten geeſt.
Hy vvas van ſnegen aert, en hadde lange jaren
Veel ſteden door-gereyſt, en landen om-gevaren;
Dies had hy veel geſien, en menigh dingh bemerckt,
Daer uyt de rouvve jeught haer breyn en oordeel ſterckt.
Hier quam de liefde by; die kan de menſchen ſlijpen,
Die kan de rouvve jeught en groene ſinnen rijpen:
Maer des al niet-te-min, al vvat hy oyt bedacht,
Daer vvert door ſyn verſtant geen voordeel uyt gevvracht.
Euglottus, dus onthaelt, die light geheele nachten
Geduerigh om-gevoert met vreemde na-gedachten;
Hy vveet niet hoeter gaet, of vvatter ſchuylen magh,
Dat hy een friſſche blom ſoo bijſter killigh ſagh.
Hy vveeght het ſelſaem ſtuck met vvel-bedachte ſinnen,
En noch en vveet hy niet vvat dat hy ſal beginnen.
Doch naer een langh gevvoel ſoo maeckt hy dit beſluyt,
En borſt, als buyten hoop, in deſe vvoorden uyt:
VVat doet een vrijer niet om ſynen brant te ſtelpen!
Al vvaer geen deught en baet, daer moet de duyvel helpen;
Ick heb nu langh gedaen al vvat een eerlick man
Ten dienſte van een vrou te vvege brengen kan.
Ick heb om niet beprouft vvat herten kan bevvegen,
Nu vvort mijn grilligh hooft tot ſlimmer raet genegen.
Ick vvil den afgront ſelfs en al het hels gebroet
Bevvegen, ſoo ick kan, tot trooſt van mijn gemoet.
Ick vvil de ſvvarte kunſt en al haer naere ſtreken
Gaen nemen metter hant, ick vvil met nickers ſpreken,
Ick vvil. maer niet te ver; daer is noch ander raet,
Die my te deſer uyr by menſchen open ſtaet.
Doen Ammon vvas verlieft, en ſcheen van luſt te ſterven,
Een vrient vol hoofs beleyt die deed' hem trooſt vervverven,

Al-

Alleen maer door een treck, dien hy den joncker vvees,
VVaer uyt dat naderhant een vreemden handel rees.
Ick vveet een ouden ſchalck, die vvoont hier by de bueren,
Vol lagen, vol bedrogh, en duyſent ſlimme kueren;
Hy is een looſe vos die al het rijck bedrieght,
Die noyt geruſt en ſlaept dan als de duyvel vvieght.
Syn luſt is quaet te doen, hy vveet verſcheyde rancken,
VVaer over boven al de vrijers hem bedancken;
Daer is de lincker t'huys. vvant ſyn doortrapt verſtant
Dat ſpeelt in volle kracht ontrent den minne-brant.
Dien vvil ick eerſt om raet op al mijn ſaken vragen,
En vvat hy dienſtigh vint dat vvil ick heden vvagen,
Her gae dan ſoo het magh. VVanneer men hollen moet,
Soo dienter niet gegaen als met een ſnellen voet.
VVie eenmael heeft beſtaen te danſſen met de dvvaſen,
Die moet al verder in, die moet gevveldigh raſen,
Die moetet al beſtaen vvat bate geven magh;
VVie ſtoutſt hier gaet te vverck die doet den beſte ſlagh.
Terſtont na dit geſpreck gaet hy den lincker vinden,
Een breyn vol ſlim beleyts, een ſeyl van alle vvinden;
Die leent hem ſtracx het oir, en opent ſynen raet,
En die vvort metter haeſt verandert in de daet.
Let op het ſlim beleyt. Charinus hadde ſlaven,
Die om een kleyn gevvin by dage moeſten draven,
Ten dienſte van het volck dat hen ter huere nam,
Maer keerden vvederom vvanneer den avont quam.
Hier onder vvas een moor, die, mits ſyn geeſtigh vveſen
En om ſyn klouck vernuf, van yder vvert gepreſen;
Hier vviſt Euglottus van, hy ſagher voordeel in.
Oock uyt een kleyne ſaeck rijſt dickmael groot gevvin.
Hy doet hem door een vrient, een van de naeſte bueren,
Hy doet om kleynen loon den ſlaef in ſtilheyt hueren:

En na dat hem de Moor ten dienſte vvas gebracht,
Soo tijdt hy na het velt en geeft hem op de jacht.
En als hy door het vvout een vveynigh heeft gereden,
Soo daelt hy van het peert, en geeft hem na beneden;
Hy roept dē huerlingh daer, en vraeght hem menigh dingh,
En hoe het ſynen heer, en al de knechten gingh.
Hy vraeght hem na ſyn lant, en vvaer hy is geboren,
En door vvat ongeval ſyn vryheyt is verloren,
En vvat hem daer ontrent of elders is geſchiet,
Maer dat hy vragen vvil, en vraeght hy efter niet.
De ſlaef, in ſoete tael ſoo gunſtigh aen-geſproken,
Is door een ſtille vreught, gelijck een roos, ontloken;
Hy biet den ridder eer, en doet hem goet beſcheyt,
En hem vvort meerder gunſt en voordeel toe-geſeyt.
VVant als hy oorlof nam om na ſyn huys te keeren,
Liet hem de jongelingh een goude kroon vereeren:
En badt hem boven dien, den naeſten ſonne-ſchijn
Hem vveder dienſt te doen, en by te vvillen zijn.
Dit pleeght de jongh-geſel vvel ſes of ſeven dagen,
En 't is hem groot vermaeck de Moor te mogen vragen:
Ten leſten ſeyt hy dit: Hoort, Abdon lieve vrient,
'T is my een groote vreught van u te zijn gedient;
Ghy hebt een geeſtigh breyn, en vry geen ſlechte ſtreken,
O vvout ghy maer een vvoort voor my ten beſten ſpreken
Aen haer dien ick bemin, en voor de ſchoonſte ken,
Ghy ſout een preuve ſien of ick oock danckbaer ben.
Ghy ſout haeſt konnen ſien dat ickſe kan vergelden
Die oyt een gunſtigh hert voor my te pande ſtelden;
Ick ſegh u vryheyt toe oock heden op den dagh,
Soo ick de minſte gunſt van haer genieten magh.
De Moor in dit verhael die ſtont gelijck verſlagen,
Hy vvas in groot beraet hoe ſigh te ſullen dragen,

Of

Of vvat hier in te doen; hy ſagh den jongelingh,
Hy ſagh dat hem het leet tot aen het herte gingh.
Hy ſagh een droevigh nat hem op de vvangen vlieten,
En van ſyn aengeſicht tot op ſyn boeſem ſchieten.
Heer ridder, ſeyt de Moor, en quelt u ſinnen niet,
Ick vveet gevviſſen raet en trooſt voor u verdriet.
Ick vvil u met beſcheyt ten vollen openbaren
Al vvatter omme-gaet, en my is vveder-varen:
Sy die ghy dus verheft, en ſoo volkomen vint,
En acht ick geenſins vveert van u te zijn bemint.
O God van hemelrijck, hoe gaen des vverelts ſaken!
De ſlaef die voor u ſtaet die magh haer bed genaken;
Beſiet my ſoo ghy vvilt: Miſandre, vveerde vrient,
Heeft my noch deſe nacht van hare jeught gedient;
Heeft my noch deſen nacht haer teeren ſchoot ontſloten,
En ick heb menighmael haer ſoetſte deel genoten,
En dat na vollen eyſch. en vvaerom langer praet?
Dat ghy van herten vvenſcht daer ben ick van verſaet.
Sy koomt in mijn vertreck en tot mijn koets genaken
Met ſchoenen van cottoen, om geen gerucht te maken:
Sy geeft haer in het bed, en ſtreckt haer nevens my,
Dies ben ick even 's nachts in ſtage ſlaverny.
VVant ſchoon ick moede ben en vvenſch te mogen ruſten,
En geenſins ben geneyght tot ſpel en minne-luſten,
Noch vvord' ick evenvvel by vvijlen op-gevveckt,
Als ſigh de jonge maeght ontrent mijn leden ſtreckt.
Maer eer het eerſte licht de vverelt komt genaken,
Soo vveetſe na de kunſt in ſtilheyt vvech te raken:
En noyt en vveter menſch vvat datter is geſchiet,
Noch hoe een vuyle ſlaef een ſchoone maeght geniet.
Zijt ghy nu tot de luſt ſoo bijſter ſeer genegen,
Ick vveet tot u vermaeck al vry bequame vvegen;

Ghy

Ghy ſult haeſt zijn gedient, miſſchien noch deſen nacht,
Van al dat u gemoet uyt deſen handel vvacht.
De joncker vvas verſchrickt als dit de moor verhaelde,
Het ſcheen dat hem een droom door al de ſinnen maelde;
Dies ſprack hy tot den ſlaef: 'T is ſeker datje raeſt,
En dat u eenigh ſpoock de ſinnen heeft verdvvaeſt.
Ick houvv dat u een geeſt by nachte koomt beſtoken,
VVanneer u door den ſlaep het oordeel is gebroken.
Ixion heeft een vvolck in ouden tijt gekuſt,
En hielt door Iuno ſelfs ſyn vier te zijn gebluſt.
Neen, heer, met u verlof, gingh Abdon vveder ſeggen,
Het ſtuck is al te klaer, en niet te vveder-leggen,
De vrijſter, u bekent, is jae mijn eygen boel,
Ten is geen ſpokery dat ick met handen voel.
Ick vvetet voor gevvis, vvanneer de ſonne-peerden
Haer ſullen metten dagh ontrecken van der aerden,
En decken met den nacht geheel het aertſche dal,
Dat ſy al vvederom tot my genaken ſal.
Ick ken haer ganſch bedrijf, ick hebbe vaſte peylen,
VVanneer ſy is geneyght haer ſchoot aen my te veylen;
Sy heeft my door een vvenck op heden doen verſtaen
Dat ſy al menighmael voor deſen heeft gedaen.
Euglottus evenvvel en konde niet gelooven,
Dat Abdon van haer eer Miſandre kon berooven;
Dies vvort hy ganſch beluſt, te leeren uyt de daet
VVat hier van vveſen magh, en vvatter omme-gaet.
De nacht koomt onder-dies den hemel overtrecken,
En met een duyſter kleet de ganſche vverelt decken;
De vrijer tijt te vverck, vermont ſyn aengeſicht,
En neemt tot ſyn vertreck een ſolder ſonder licht,
Een vvonder rou geſtel. daer gaet hy neder leggen,
En laet hem van de moor in alle dingh geſeggen:

Hy

Hy vint een ſlordigh bed, gelijck een ſlaef gebruyckt,
Die ſigh eerſt moede vverckt en dan ſyn oogen luyckt.
Daer is het ſtuck geſet, en Abdon door-geſlopen,
En ick en vveet niet hoe in duyſter vvech-gekropen;
Daer light de Moor en ronckt, hy ſlaept den ganſchē nacht,
Tervvijl de jongelingh met angſt ſyn kans vervvacht.
Maer ſchoon of al het huys in ſtilheyt is gekomen,
De deuren toe-gedaen, de lichten vvech-genomen,
Van haer is geen gevvagh, men hoorter geen geluyt,
Dies maeckt de jongelingh een vvonder vreemt beſluyt.
Hy denckt of dat de Moor (gelijck de ſlaven plegen)
Tot lagen, tot bedrogh, tot rancken is genegen:
Hy denckt of hem de bouf mocht brengen in den noot,
Of om ſyn vuyl gevvin mocht geven aen de doot.
Hy vvort by-naeſt geſint ſigh uytet huys te maken,
Maer kan, vermits de nacht, niet van de ſolder raken;
Hy vreeſt te zijn gehoort, en dan te zijn verraſt,
En even voor een dief te vverden aen-getaſt.
Maer eer de bleecke ſchrick verliet ſyn koude leden,
Soo quam de jonge maeght al ſachtjens aen-getreden:
Een vvas-licht vvas haer keers, dat gaf een kleyne vlam,
Die niemant vvert gevvaer of in het huys vernam.
Haer ſocken van cottoen of ſachter ſtof gevveven,
En konden geen geluyt op trap of ſolder geven:
Sy vvas met nacht-gevvaet verçiert gelijck een bruyt,
Sy quam tot aen de koets, en blies haer keerſjen uyt.
Euglottus bleef geſet. ſy gingh haer neder-leggen,
En hy ontfingh de maeght oock ſonder yet te ſeggen;
Syn vreeſe vvas gedaen, vermits hy vvert gevvaer
Dat ſy vvas nevens hem en hy benevens haer.
Miſandre vvas verbaeſt. ſy voelt ontrent de leden
Yet anders alſſe plagh, onſeker van de reden,

(Daer is een vvijt verſchil hoe dat een edelman
En hoe een moede ſlaef ſigh hier generen kan ;)
Sy ſpreeckt Euglottus aen , ſy gaet hem ondervragen ,
VVaer uyt in hem ontſtaen ſoo dichte minne-vlagen ;
Ké , ſeytſe , lieve vrient , en doet u niet te kort :
VVaerom u jonge ziel ſoo quiſtigh uyt-geſtort?

Indien ick bidden magh , begeeft u om te ruſten ,
De maet is oock een deught ontrent de minne-luſten .
VVie al ſyn koſt verſlint ontrent het middagh-mael ,
Vint , als het avont vvert , ſyn tafel bijſter ſchrael .
Euglottus niet een vvoort ; tot hem de ganſche leden
Zijn moede , zijn ontſet , en dapper af-gereden :
Doen gingh hy Ammons gangh. het vier vvert uyt-gebluſt,
VVanneer men heeft gepeylt de gronden van de luſt .

Hy

Hy gaet een korte vvijl in ſtilheyt overleggen,
VVat hem nu ſtaet te doen, en vvatter is te ſeggen:
Maer ſy dacht onder-dies vvat haren Moor ontbrack,
Om dat hy niet een vvoort in al den handel ſprack.
VVat ſchorter, ſey de maeght, vvat mocht u doch bevvegen,
Dat ghy noyt ſtil en vvaert, en efter hebt geſvvegen?
VVat ick u bidden magh, ſegh met een gunſtigh vvoort
VVat heden meer als oyt u leden heeft bekoort,
VVat ſoo een grooten brant in u heeft konnen ſtoken,
En vvaerom noyt een vvoort hier over uyt-geſproken:
Geef hier doch reden van. Hier berſt Euglottus uyt,
En dondert over haer met vvonder hart geluyt:
O ſluyp-ziel ſonder eer, ô ſchuym van alle vrouvven,
VVie kan in dit geval ſyn gramſchap vvederhouvven?
VVie kan door redens kracht betoomen ſyn gemoet,
Daer ghy ons dit verdriet, en u de ſchande doet?
Laet ghy een rauvven ſlaef u teere vvangen kuſſen?
En in u reynen ſchoot ſyn vuyle tochten bluſſen?
O ſchant-vleck aller jeught! ô monſter van het lant!
Van vviens onguer bedrijf noyt menſch geſchreven vant.
Hoe menigh edelman heeft u vvel eer gebeden,
Heeft u ſtaegh aen-gegaen met al de beſte reden,
Heeft in u ſtaegh geſocht ſyn trooſt en echte vvijf,
En kieſje voor de trou dit ſchendigh tijt-verdrijf?
O ſpijt! ô grouſaem vverck dat noyt en is gevveten,
Dat noyt vvat leven heeft ſyn leven ſal vergeten!
VVie ſagher ſlimmer daet voor deſen oyt geſchien?
VVie kander vuylder dingh in duyſent jaren ſien?
VVat heb ick uyt-geſtaen? vvat heb ick niet geleden,
Als ick maer eens en dacht aen uvve teere leden?
Ghy vvaert aen mijn gemoet gelijck een vveerde ſchat,
En ſiet ghy zijt een poel van ick en vveet niet vvat.

Een kot, een goire kuyl, daer bengels, guyten, ſlaven,
Is veyligh toe-geſtaen haer luſt te mogen laven.
O ſchennis ſonder gront! ô noyt bedochte ſmaet,
Die al vvat leelick is in vuyl te boven gaet.
Maer vvaerom meer geſeyt? het is genough geſproken,
Ick heb mijn luſt gedaen, ick heb mijn leet gevvroken;
Ghy blijft nu dieje zijt, een morſ-houck van een bouf,
En vveet dat ick voortaen u gunſte niet en houf,
V liefde niet en vvil. VVaer ſal Miſandre blijven?
VVie kan haer killigh hert, haer bleycken mont beſchrijven?
Het ſcheen dat haer de ziel als van een donder-ſlagh
Vermorſelt, vvech-geruckt, en ſonder vveſen lagh.
Haer oogh is ſonder glans, haer geeſt van haer gevveken,
Haer mont is onbequaem om yet te konnen ſpreken,
Haer breyn is buyten ſpoor, haer ſinnen op de vlucht,
En vvat haer adem blaeſt dat is een ſtage ſucht.
Euglottus maeckt hem op, en ſtaeckt ſyn hevigh ſchelden,
Hy vvenſcht te mogen zijn te midden op de velden:
De Moor doet hem geley, en vvijſt den edelman
Hoe dat hy met gemack van daer geraken kan.
Daer gingh de vrijſter aen: O God, doe my genade,
Ick ben nu buyten hulp en even buyten rade,
Ick ben nu buyten trooſt, ick ben, eylaes! ick ben
In ſoo verboſten ſtaet als ick een menſche ken.
Ick ben nu ſonder eer; ach! vvaer ick ſonder leven,
Ach! vvaer ick in de lucht tot flenters vvech-gedreven,
Ach! vvaer ick van de zee geſlingert aen de ſtrant,
Ach! vvaer ick van de ſtorm begraven in het zant.
Ach! vvare my geſchiet dat Myrrhe quam te beuren,
Dat vvare my een trooſt in dit ellendigh treuren:
O! dat een harde ſchors mijn aenſicht decken mocht,
En dat ick noyt en ſagh de ſtralen van de locht!

Ach! vvaer ick nu een boom ten midden op den velde,
En datter niet een menſch van mijn verdriet en melde;
Een boom en dien ick niet, my vought geen jeugdigh bladt,
Ick ben mijn eere quijt, dat is mijn beſte ſchat.
Och of den hemel viel, en vvou mijn ſchande decken,
En vvou mijn hooghſte ſmaet met duyſter over-trecken:
Och of het aertſche dal ontſlote ſynen mont,
En ſlockte deſen romp tot in ſyn diepſten gront.
Och of dit hoogh gebou op my quam neder-ſtorten,
En vvou mijn herten-leet en drouve dagen korten:
Och of den hooghſten bergh van boven neder quam,
En in een oogenblick mijn droevigh leven nam.
Noch iſſet niet genough. och of dit ganſche vveſen,
Dit groot dit vvonder Al te ſamen op-gereſen,
Quam vallen over my gelijck een groote baer,
Soo datter niet een ſtuck van my te vinden vvaer.
Dat is mijn hooghſte vvenſch. ô mocht ick dat vervverven,
Ick vvou in dit verdriet met blijder herten ſterven:
Ick vvou, indien ick mocht, tot trooſt van deſe pijn,
Ick vvou, indien ick mocht, tot ſtof gemalen zijn.
Ick vvou. maer vvat, och arm! vvat ſal ick vorder vvenſchen?
Ick ben een ſlet, een ſloir, een ſpot van alle menſchen,
Ick ben het ſnootſte ſpoock dat oyt de vverelt ſagh,
Soo dat geen duyſter hol mijn ſchuyl-houck vveſen magh.
VVaer ſal ick henen gaen? al deckten my de bergen,
God ſal my lijckevvel oock daer ſyn oordeel vergen:
Al ſchool ick alle tijt in plaetſen ſonder licht,
Noch ſtae ick even naeckt voor Godes hel geſicht.
Al mocht ick met den vvint door al de vverelt vliegen,
Noch kan ick evenvvel den Schepper niet bedriegen:
Al daeld' ick in de zee en haer oneyndigh diep,
'T is open voor den Heer vvat hy te voren ſchiep.

Al mocht ick met de ſon door al de vverelt rennen,
Noch ſal dat vvacker oogh oock daer mijn ſonden kennen:
Al ſonck ick even-ſelfs tot in den ſvvarten poel,
God vond mijn bange ziel oock onder dat gevvoel.
VVat raet dan, treurigh hert? ick vvil gaen henen dvvalen
Door vvegen noyt beſocht, door onbekende palen,
Tot ick eens vinden ſal een aertrijck ſonder gras,
Daer tot op heden toe geen levend dier en vvas:
Daer niet een vogel ſinght, daer nimmer friſſche boomen
Haer toonen op het velt, of groeyen aen de ſtroomen:
Daer niet als rotſen ſtaen ontbloot van alle groen,
Die niemant dienſtigh zijn of eenigh voordeel doen.
Daer vvil ick even-ſtaegh mijn tranen laten vloeyen,
Tot dat door mijn geſchrey de beken ſullen groeyen,
Tot dat ick neder-ſijgh uyt druck en ongeval,
Tot dat ick even-ſelfs een beke vvorden ſal.
Hoe ſoet is oock de doot, als ons bedroufde ſinnen
Door eenigh ſvvaer gequel haer laten overvvinnen!
De baer is dan een vreught, het graf is herten-vvenſch,
En ſiet dit is de ſtant van my ellendigh menſch.
Maer t'vvijl haer drouf gemoet aldus beſtont te klagen,
Soo quam den dage-raet met haer vergulden vvagen,
En bracht op haer karos het voor-ſpel van den dagh,
Dies liet de juffer af van haer bedrouft geklagh.
Sy neemt haer ſlechtſte kleet, ſy deckt haer naeckte leden,
En is met ſtillen gangh ten huyſen uyt-getreden,
En vorder uyt de ſtadt: maer niemant is bekent
VVaer dat na dit vertreck de vrijſter is belent.
Men heeft alleen verſtaen dat ſy is komen dolen,
Daer ſeker kluyſenaer, in't dichtſte vvout verholen,
Sat in een diep gepeys: en dat hy haer vernam
Daer ſy (des onbevvuſt) ontrent ſyn vvoningh quam.

Dat

Dat ſy daer met verdriet haer ſonden quam verfoeyen,
En ſcheen als even-ſtaegh in tranen vvech te vloeyen:
Dat ſy haer mager lijf vvou ſmacken in den ſtroom,
Dat ſy haer teeren hals vvou hangen aen een boom:
Dat ſy haer met een mes vvou in den boeſem ſteken,
Om op haer eygen-ſelfs haer leet te mogen vvreken;
Maer dat de goede man haer beter dingen riet,
Soo dat haer drouve ziel het leven noch geniet.

Dat ſy den heremijt haer ſonden had beleden,
En van hem vvas getrooſt met al de beſte reden
Die God den menſchen geeft: maer datſe lijckevvel
Den trooſt niet aen en nam, maer bleef in haer gequel.
Dat hy de juffer gaf een grof en ſelſaem laken,
Om van die ſlechte ſtof voor haer een kleet te maken:

Dat

Dat ſy na dit onthael gingh dieper in het vvout,
En dat geen menſch en vveet vvaer ſy haer vvoningh houdt.
Dat hy in haer vernam een vvonder groot berouvven,
Met opſet noyt een man na deſen aen te ſchouvven:
Dat ſy nu ſteke-blint voorſeker vvort gemeent,
Mits ſy geduerigh treurt en ſonder eynde vveent.
Haer aenſicht, ſey de man, en eertijts roode vvangen
Die zijn door bleecke vervv als met de doot bevangen,
Haer geeſten ſonder vreught, en ſtaegh in diep gepeys,
Haer aders ſonder bloet, haer leden ſonder vleys,
Haer borſten vvonder blau door kracht van harde ſlagen,
Soo datſe vvonder vreemt en bijſter deerlick ſagen,
Haer oogen ſtonden hol en in het breyn gedruckt,
Haer vlechten, eertijts ſchoon, by vlocken uyt-geruckt,
Haer vveſen als een ſchim. ſy gaet ontrent de beken,
En ſiet hoe ſeer de jeught van haer is af-gevveken,
En dat is haer vermaeck. ſie daer een jonge maeght,
Die haer miſmaecktheyt prijſt, en van haer ſchoonheyt
VVanneerſe ſlapē vvilt ſoo neemtſe groote ſteenen, (klaeght.
En neyght daer op het hooft, en moede van te vveenen
Vernieut haer tot den druck. haer ſpijs is anders niet
Als vvortels uytet boſch en vvater uyt de vliet.
Sy vvenſcht voortaen niet meer in haeſt te mogen ſterven,
Sy vvil eerſt beter trooſt van haren God vervverven;
Sy vvil dat eerſt de geeſt haer in den boeſem ſtraelt,
Eer datſe neder-ſijght of in den grave daelt.
Men hoorde voor het leſt haer goede dingen ſeggen,
Die als een vveerde ſchat zijn dienſtigh op te leggen;
Men ſagh hoe ſy haer vvrongh en by den haire track,
En tot haer eygen ziel in deſer vougen ſprack:
De duyvel is van outs een meeſter om te liegen,
Hy kan, door ſlim beleyt, een vrome ziel bedriegen;

Hy

Hy brenght, door enckel liſt, de menſchen in gevaer,
VVant hy vvas over langh een duyſent-konſtenaer.
VVanneer hy tot het quaet ons herten vvil bereyden,
En tot ſyn duyſter vverck en van haer plichten leyden,
Soo ſtelt de lincker vaſt, dat al het ſlim bejagh
Noyt ruchtbaer vvorden ſal, of komen aen den dagh.
Hy toont ons (ſoo het ſchijnt) een kamer ſonder glaſen,
Een ſtil, een duyſter hol, een lock-aes voor de dvvaſen:
Hy ſeyt ons boven dien: VVat hier oyt vvort gedaen
Sal in een ſtage nacht verſegelt blijven ſtaen.
Maer in het ſtil geheym (dat duyſter ſchijnt te vveſen,
En vvaer noyt gulde ſon of mane komt gereſen)
Daer is een groote ſchuyf ter zijden afgemaeckt,
Die veerdigh open gaet ſchier eerſe vvert geraeckt.
En als het leelick ſtuck ten vollen is bedreven,
Soo vveet die looſe vos een helder licht te geven;
En ſtracx vvort dan geſien, als in den hellen dagh,
Al dat verholen ſcheen, en in het duyſter lagh.
Daer berſt de ſchennis uyt, als in haer volle leden,
En vvort van alle kant gevveten in de ſteden,
Geroepen in het lant, en vvaer men menſchen vont,
Dies lacht de vuyle geeſt als met een vollen mont.
Bedrieger, als ghy zijt, vvat hebje niet gelogen!
VVat hebje my verleyt, en uytet ſpoor getogen!
O vvee dat ick mijn oir aen u oyt open gaf!
Ghy zijt een leugenaer oock van den eerſten af.
Ghy zijt die ons gemoet van eere kont berooven,
O dat geen jonge maeght u meer en moet gelooven,
O dat u noyt de macht en vverde toe-geſtaen
Om yemant oyt te doen dat my is aen-gedaen.
O vvoude nu ter tijt het aertrijck my verſlinden,
VVant daer en is geen trooſt voor mijn verdriet te vinden;

Mijn ziel die light en vvoelt als in een ſtage doot,
VVant daer is helſche pijn oock binnen deſen ſchoot.
O God, als ghy den menſch laet tot ſyn eygen ſelven,
VVaer heen en valt hy niet! hy ſal hem kuylen delven
Tot inder hellen ſelfs, tot in den afgront toe,
Hy ſijght geduerigh af, en niemant vveter hoe.
Oock van een kleyn begin, en van geringe ſaken,
Soo kan men tot een val in korter ſtont geraken;
'T een quaet brenght 't ander in, het oogh verleyt dē geeſt,
En ſtracx ſoo vvort de menſch een onvernuftigh beeſt.
De beſte van den hoop tot aen de vvijſte lieden,
Soo God hen niet en ſtijft en kan het niet ontvlieden;
Eylaes! dit aerden-vat is al te lijdigh kranck,
Het ſoeckt, men vveet niet hoe, ſyn eygen onderganck.
En ſchoon vvy menighmael nae goede dagen trachten,
Het vleeſch noch even-vvel vermeeſtert ons gedachten,
Vermeeſtert alle tucht, oock ſchoon men die bevvaert,
En ſiet, dit is de ſtant van onſen brooſen aert.
VVat iſt dat my bedorf? dat eerſt mijn hert vervoerde,
Dat my door vuylen brant de teere ſinnen roerde?
Eylaes! 'k en vvetet nau hoe dat ick eerſtmael viel,
En vvat het vier ontſtack in mijn beroerde ziel.
By trappen vvort de menſch van ſonden in-genomen,
En ſoo ben ick, eylaes! in dit verdriet gekomen,
By trappen quam de luſt in dit ellendigh hert,
Tot dat ick van het vleeſch geheel beſeten vvert.
Mijn vader vvas te ſlap, en ick van teere jaren,
En vrijſters inder jeught zijn vvonder brooſe vvaren,
Sy vvorden haeſt ontçiert, en al te licht beſmet,
Indien men niet met ernſt op al haer vvegen let.
Het is licht goet te zijn, vvanneer men is verſcheyden
Van dat ons ſvvack gemoet ten quade kan verleyden;

Dus

Dus ſooder yemant vvil van luſten zijn bevrijt,
Al vvat de ſinnen terght is nut te zijn gemijt.
Onthout dit, ſoete jeught; ick ſpreke van gevoelen,
Ick vveet vvaer uyt de luſt in my began te vvoelen,
En hoe die vorder gingh, en vvat mijn hert verriet,
En vvat tot mijn bederf ten leſten is geſchiet.
VVat ſal ick nu beſtaen? vvaer ſal ick henen keeren?
Sal my te deſer uyr de vvan-hoop overheeren?
Sal ick nu t'ondergaen, en ſmelten in verdriet?
O God, mijn eenigh heyl, ick bidde, lijtet niet.
De ſonde die vvel eer in Sodom vvas bedreven, Geneſ. 19.
Die vint men in u Boeck aldus te zijn beſchreven, 13.
Als datſe grouſaem vvas en vander aerden klam,
Ia boven in de lucht tot aen den hemel quam.
Maer die na rechten eyſch u liefde vvil bemercken,
Vint dat u vader-gunſt gaet boven alle vvercken
Die oyt door uvve macht voor deſen zijn gemaeckt,
En ſiet! dit is een trooſt die my de ziele raeckt.
Genade, lieve God, genaed' is mijn begeren,
VVilt al dat vvan-hoop ſmaeckt uyt mijn gedachten vveren;
Daer is een ſtage vvorm die my geduerigh knaeght,
En mijn benaeude ziel tot inder hellen jaeght.
Genade, lieve God, vvat kan ick anders ſeggen?
Ick vvil mijn drouven mont in ſtof en aſſen leggen,
En kirren als een duyf, en pijpen als een kraen,
En noch ſal lijckevvel mijn ziele niet vergaen.
Ick voel een ſtillen galm in mijn gedachten ſpreken,
Die ſtijft mijn ſvvacke ziel al vvaſſe ſchier beſvveken.
Hoe zijt ghy, lieve God, ſoo goedigh aen den menſch?
Mijn druck verkeert in vreugt, mijn leet in herten-vvenſch.
Ick vveet op heden danck oock aen mijn ſnootſte ſonden,
Daer heb ick even trooſt en voordeel in gevonden,

Door Godes hooghſte gunſt. Een ſlange vol fenijn,
Na rechten eyſch gebruyckt, die kan noch dienſtigh zijn.
Het leſte dat de man heeft van de maeght vernomen,
Dat vvas een drouf geſangh uyt haren mont gekomen;
Sy bleef tot inder nacht gedoken in het rijs,
En haer verdrietigh liet dat gingh op deſe vvijs.

ZIEL-SVCHT.

OP DE WYSE

Als Thyrſis al de nacht, &c.

LAeſt als mijn droeve ziel
Met innerlick geklagh
Hare ſonden over-ſagh,
Waſt dat haer dit ontviel:
O los gepeys,
En dertel vleys,
Waer hebje my gebracht!
Ick ben verſoncken in een droeve nacht;
Dies ſal ick, ô Heer,
Staegh en even ſeer,
Nu en immermeer
Kermen, kermen, kermen.
Wilt doch mijner eens ontfermen,
Dat ick leve t'uwer eer.

Al wat ick eertijts ſocht
Met een ongetoomde luſt,
Daer en vond ick nimmer ruſt,
Als ick het recht bedocht.
O los gepeys,
En ydel vleys,
Hoe ſpeelt ghy met de jeught!
Ghy biet ons ſlechts maer ſchuym en ſchijn
Ach! de geyle min, (van vreugt.
Soet in haer begin,
Doet mijn droeven ſin
Kermen, kermen, kermen.
Wilt doch mijner eens ontfermen,
En weeſt, Heere, mijn gewin.

Ick ſoeck mijns hertſens wenſch
Niet in dat de werelt roemt,
Of yet dat men ſchoonheyt noemt,
Ick word' een ander menſch.
O los gepeys,
En ydel vleys,
Verlaet nu dit gemoet.
Ghy zijt, ô God, alleen mijn hoogſte goet;
Dies ſal ick voortaen
Treurigh voor u ſtaen,
Of geduerigh gaen
Kermen, kermen, kermen,
Tot ghy mijner ſult ontfermen;
Siet, ô Heer, u maget aen.

Maer vvaerom, bangh gemoet, vvilt ghy mijn ziele quellen,
En dalen met verdriet en vvan-hoop inder hellen?
VVie God uyt vvaer berou in heete tranen bidt,
Die vint ten leſten trooſt oock daer hy treurigh ſit.
Ick vvil van God behulp, en heyl, en ſegen vvachten;
Een recht gebroken hert en kan hy noyt verachten:
Hy ſal noch dit gemoet eens trecken uyt de pijn,
Indien niet in het vleeſch, het ſal hier namaels zijn.

De

De doot die God de Soon heeft eenmael vvillen ſmaken,
Het bloet by hem geſtort dat ſal my ſuyver maken;
Hoe grouſaem dat ick ben, dit ſtel ick heden vaſt,
Schoon al het hels geſpuys met open kele baſt.
Ick gae dan vvaer ick magh, ick vvil door boſſen kruypen,
Oock ſchoon daer eenigh dier mijn bloet mocht komẽ ſuypẽ;
Mijn loop die is volbracht, mijn tijt is uyt-geleeft,
Ick reyſe tot het volck dat inder hooghten ſvveeft,
Dat voor den Schepper ſtaet, en uyt ſyn heyligh vveſen
Kan diepe vvonders ſien, en hooge ſaken leſen.
O God, mijn hert verheught oock in dit ongeval,
Ontfanght mijn bange ziel als die verhuyſen ſal.
Reynaldus uyt ſyn kluys ter heyden in gevveken,
Die hoorde met vermaeck de drouve vrijſter ſpreken;
En daer op kreegh de man een ſoet en diep gepeys,
Hy vvou, indien hy mocht, oock ſcheyden uytet vleys.
Hy ſey, na dit geſpreck, haer op verſcheyde ſtonden
By hem te zijn geſocht, maer noyt te zijn gevonden;
Soo dat hy niet en vveet of ſy noch heden leeft,
Dan offe ſonder lijf en met de geeſten ſvveeft.
Als dit Euglottus hoort na rechten eyſch vertellen,
Daer hy in vreughde ſat ontrent ſyn met-geſellen,
Soo vvort hy ganſch beroert tot aen ſyn ingevvant,
En in ſyn grammen geeſt ontſtont een heeten brant.
De ziel vvort hem verruckt, hy voelt ſyn hert beſtrijden
Door jammer, herten-leet, en enckel medelijden:
Hy roept den Moriaen, hy vraeght den lincker af,
VVat hem den eerſten gront tot deſen handel gaf.
De moeder (ſey de ſlaef) die vvas haer vrough ontvallen,
En dat vvas d'eerſte trap van dit oneerlick mallen:
De vader is een man die op geen ſaken let,
Als dat hy tot gevvin ſyn fuycken open ſet.

Dies mocht ick met gemack de jonge vrijſter ſpreken,
En gingh haer dickmael aen met ongemeene treken.
Ick heb in 't machtigh hof van Perſen eens verkeert,
Daer heb ick van een Turck een ſlimmen greep geleert.
Ick vveet door ſelſaem kruyt, en door een liſtigh jocken,
En vvoorden van de kunſt de vrijſters aen te locken;
Ick vveet dat in het lant geen vrijer oyt en vviſt,
En vvat ick dus beſtont en heeft my noyt gemiſt.
Ick kond' aen haer gelaet en aen haer oogen mercken,
VVanneer de gulle jeught in haer begon te vvercken:
Dan vviſt ick bever-geyl, en ander vreemt bejagh,
Te mengen onder een, te brengen aen den dagh.
Ick ſeyde, dat het vvas bequaem om af te drijven
Al vvatter ſchorten magh ontrent de jonge lijven,
Al vvatter ſchorten magh ontrent een teere maeght
Die van een vreemt gevvoel in hare leden klaeght.
Dit namſe vvilligh op, maer vvas, eylaes! bedrogen,
Ick haddet al verſiert en uyt den duym geſogen;
'T en vvas geen heylſaem gras, maer vvel een hitſigh kruyt,
Niet dienſtigh voor een maeght, of voor een jonge bruyt:
Maer voor een ritſigh vvijf, dat ſtaegh haer geyle leden
De luſten over-geeft, al vvortſe noyt gebeden:
Hier door vvort haer gemoet ſoo krachtigh op-gevat,
Dat ſy tot aen de ziel in heete driften ſat.
En als dit op den dagh by haer vvas in-genomen,
Soo vviſt ick inder nacht in haer vertreck te komen;
Ick vviſtet voor gevvis hoe datſe vvas geſtelt,
En vvat een vreemt gevvoel haer teere ſinnen quelt.
De duyf vvas ſonder gal, ſy ſliep met open deuren,
Als ſlecht en onbevvuſt vvat datter kan gebeuren:
Daer vvas geen ſnege vrou ontrent het huys-beſlagh,
Daer vvas geen moeder-ſorgh die na de dochter ſagh.

De

De vader vvoelde ſtaegh: ick kon de man believen,
Als ick hem maer en ſprack van gelt of vviſſel-brieven,
Van handel op de beurs, van ſchepen op de ree,
Van neringh in het lant, of voordeel uyte zee;
VVant dan vvas ſyn gemoet ſoo bijſter op-getogen,
Dat hy noyt recht en ſagh hoe ſeer hy vvert bedrogen:
Syn hert vvas ſtaegh beſorght om groot en machtigh goet,
Maer hy en ſlough geen oogh ontrent ſyn eygen bloet.
Ick dan ontrent haer bed in ſtilheyt neer-geſeten,
Geliet my ganſch beſorght om haren ſtaet te vveten;
Ick voeld' haer raſſen pols en ſnellen ader-ſlagh,
En ſeyde vvat haer baet of hinder geven magh.
En onder deſen ſchijn ſoo quam ick ſomtijts raken
Dat ick en mijns gelijck noyt eens en moet genaken:
Ick ſagh haer teere borſt ſoo vvit gelijck een ſvvaen,
Die voor een ſvvarten moor noyt open had geſtaen.
Noch vviſt ick even dan een langh verhael te maken
Van mijn beroemde ſtam, en diergelijcke ſaken:
Ick ſeyd' haer menighmael, Al ben ick maer een ſlaef,
Mijn vader is een vorſt en meer als eenigh graef.
Mijn moeder is vvel eer uyt koninghs bloet geſproten,
En ick heb even-ſelfs voor deſen eer genoten;
Ick vvas in grooten ſtaet ontrent mijn eerſten tijt,
Maer ick ben naderhant gevangen in den ſtrijt.
En naer ons lants gebruyck met ketens vaſt gebonden,
En uyt het velt gevoert, en uyt het lant geſonden,
En voor een ſlons geveylt, en voor een ſlaef verkocht,
En ick en vveet niet hoe hier in het lant gebrocht.
Maer (ick ben des gevvis) de kans ſal vveder keeren,
En ick ſal met gevvelt den vyant overheeren.
Een die de ſterren kent heeft dit geval voorſien,
En ſtelt de dagen vaſt vvanneer het ſal geſchien.

De

De tijt dient af-gevvacht. Ick ſeyde deſe ſaken
Met vvoorden, goet beſcheyt, en vry met ſtijve kaken.
Miſandre nam het aen vvat by my vvert geſeyt,
En is alſoo verſchalckt, en van het ſtuck geleyt.
En vvaerom meer verhael? ick ben ſoo ver gekomen,
Dat ick haer beſte pant ten leſten heb genomen,
Dat ick tot mijn vermaeck haer bloemtjen heb gepluckt,
Dat noyt geen edelman of ridder is geluckt.
Ghy quaemt al menighmael ontrent haer venſter ſpelen,
Om door een ſoet geluyt haer ſin te mogen ſtelen;
Ghy droeght met uvvs gelijck de koude vander nacht,
Als ick den ſoeten tijt met vreughden overbracht.
O vrijers (ſeyd' ick dan) ghy ſlaet u ſoete luyten,
En queelt een aerdigh liet, maer blijft hier efter buyten;
Ick hebbe datje ſoeckt, de luſt van hare jeught,
Ick hebbet inder daet dat ghy niet hebben meught.
Daer zijnder in het lant die vander vrouvven ſaken
Gevoelen vvonder hoogh, en groote dingen maken;
Als of in haren ſchoot het meeſte vvonder lagh,
Dat oyt naeu-keurigh oogh hier opder aerden ſagh.
Caſteelen vol çieraet, vertreckẽ, nette ſalen,
Daer in het vvacker oogh en al de ſinnen dvvalen,
Iae ſchier de gronden ſelfs van dit gevveldigh Al,
Maer ick en ben voortaen niet meer van dit getal.
Ick hebbe des genough en maer te veel genoten,
In vougen dat het vverck my dickmael heeft verdroten:
Men ſietet alle daegh, 't en is geen vreemde ſaeck,
Het ſoet te veel gebruyckt verlieſt ſyn eerſte ſmaeck.
Dus koeſt de ſlimme gaſt, dus gaet de lincker vveyen,
Hy is van vveelde ſat en moede van paſteyen.
Vriendinne, vvieje zijt, getrout of jonge maeght,
En doet niet onverſocht, en geeft niet ongevraeght.

Als

Als dit de joncker hoort, hy kan het niet verdragen,
Hy greep den ſlimmen guyt, en gaf hem duyſent ſlagen,
Hy trof hem op den kop dat hy ter aerden viel,
En gaf in haeſten uyt ſyn God-vergeten ziel.
Euglottus ganſch ontſet van ſoo vervloeckte kueren,
En kan in ſyn gemoet van jammer niet gedueren:
Hy ſiet, en hy beklaeght, het deerlick ongemack,
Vermits hy tegens haer ſoo bijſter vinnigh ſprack.
Hy geeft hem in het vvout, hy gaet Miſandre ſoecken
In boſch, in dal, en bergh, in alle vverelts hoecken:
Doch hy ontmoetſe niet al doolt hy langen tijt,
Maer vont daer in het vvout een ouden heremijt.
Die gingh, op ſyn verſoeck, van al het ſtuck gevvagen,
En van haer diep berou, en van haer droevigh klagen,
En hoe ſy noyt vermaeck in haren druck en ſchiep,
Maer ſtaegh tot haren God van ganſcher herten riep.
En hoe ſy door het leet hem docht te zijn verdvvenen,
Om datſe naderhant hem noyt en is verſchenen:
En dat hy dickmael heeft gedachten over haer,
Als off' oock in een rots of boom verandert vvaer.
Euglottus niet vernuegt door ſoo beſcheyde reden,
Gaet efter op een nieu door al de velden treden,
Gaet dolen ſonder ruſt tot hy een bosjen vont,
Daer op een gaven boom aldus geſchreven ſtont:

VVel-eer ꝛvas ick een maeght ꝛvan duyſent uyt-geleſen,
Ick had ter rechter tijt een ꝛvrouvve konnen ꝛveſen,
Maer dat heb ick ꝛverſuymt. my trof een ſvvaer geval,
Dat ick niet melden derf, maer eeuvvigh ſvvijgen ſal.
Dit ſegh ick niet-te-min: O booſvvicht! ô ꝛverrader!
O looſheyt ꝛvan een ſlaef! ô ſlechtheyt ꝛvan een ꝛvader!
Gaet, leſer, 't is genough. ick ꝛvenſch u goeden dagh;
Voor my, ick ben ꝛvernought als ick maer ꝛveenen magh.

Soo haeſt het kort gedicht vvas by hem uyt-geleſen,
Is door ſyn drouve ziel een hooger leet gereſen:
Hy ſtaet van druck verbaeſt, en is gelijck verſteent,
En houtet voor gevvis dat hem de letter meent.
VVel, ſeyt hy, drouve maeght, vvoont ghy hier in de velden,
Soo moet oock deſen boom van mijne drouſheyt melden;
Hy moet een vaſte peyl, hy moet getuyge zijn
Soo vvel van mijn verdriet, als van u ſvvare pijn.
Of zijt ghy nu miſſchien geſcheyden uytet leven,
Soo laet u drouve ziel hier eenmael komen ſvveven,
En leeſt my dit geſchrift. Hy ſnijt daer in den baſt
Een letter kleyn genough, maer die geduerigh vvaſt:
Vriendinn', ick kenne ſchult, en mocht ick u genaken
Ick vvou een aerden klomp met u te ſamen maken;
Of zijt ghy nu geſcheept in Charons ſvvarten boot,
Soo vvenſch ick anders niet als ſlechts een raſſe doot.
Na dat de jongelingh het veerſjen heeft geſchreven,
Soo is hy noch een vvijl ontrent den boom gebleven:
Het ſchijnt ſyn hert verdort te midden in het groen,
Dies gaet hy overluyt aldus ſyn klachten doen:
Ellendigh als ick ben, vvat heb ick gaen beginnen?
VVat heb ick aengerecht door ongetoomde ſinnen?
Ick ben eerſt dol gevveeſt, door brant en minne-luſt,
En haer, mijns hertſen-vvenſch, die heb ick uyt-gebluſt.
'T is ſeker dat het ſtuck, gelijck het is gelegen,
Verdiende voor gevvis een vvonder groot bevvegen,
Een roeringh van den geeſt. Maer vvat ick onderſtont,
Dat vvas verkeert gevvoel, en uyt een quaden gront.
VVaerom een ſvvacke vrou ſoo lijdigh door-geſtreken?
En als in't graf gedout door fel en vinnigh ſpreken?
Iſt ſoo een grouſaem ſtuck dat by haer is gedaen,
Dat ſy moeſt ballingh zijn en uyten lande gaen?

Ick

Ick ſie dat Moſes ſelfs vvel eer heeft uyt-gekoren
Een vvijf van vreemden aert, geſproten van de Moren:
En dat God boven dien vvas uytermaten gram,
VVanneer het Mirriam en Aron qualick nam. Siet Num. 12. 1.
VVel magh een ſvvarte Moor met vvitte menſchen paren,
VVaerom in dit geval ſoo bijſter uyt-gevaren?
De guyt die beeld' haer in dat hy van hoogen ſtam,
Dat hy van edel bloet, en niet van ſlaven, quam.
'T en is ſoo ſelſaem niet dat liſt en kunſtigh liegen
Een vrou, een aerden vat, een vrijſter kan bedriegen:
Dat vvonder, als ick vveet, is vry al meer gebeurt,
En dit ellendigh ſtuck is vveert te zijn betreurt.
Ick hadde felle vvraeck en gramſchap moeten mijden,
VVant hier vvas niet bequaem als enckel mede-lijden:
Maer ick ben vvreet gevveeſt, en heb een jonge maeght
Met ſchelden uyt de ſtadt en in de doot gejaeght.
Dies ben ick op mijn ſelfs, en niet op haer, verbolgen,
En vvil haer in het vvout en op de rotſen volgen:
'K en vvenſch voortaen niet meer als druck en ongeval,
Tot my de bleecke doot ter neder leggen ſal.
Het vvoort is nau geſeyt, hy geeft hem om te dvvalen
Of op een hoogen bergh, of in de lage dalen:
Het ſcheen dat hem een geeſt of eenigh monſter dreef,
Maer niemant is bekent vvaer hy ten leſten bleef.
Een harder daer ontrent die hadde ſeven dagen
Gelet op ſyn gevvoel, en op ſyn drouvigh klagen,
Gelet op ſyn bedrijf, en vvaer hy veeltijts gingh,
Maer hy verloor in 't leſt den drouven jongelingh.
Dit vvas van ſtonden aen door al het lant gevveten,
En door het ganſche rijck ten luytſten uyt-gekreten.
De Faem is vvonder bly als ſy yet ſeggen magh
Dat beter ſtille bleef, en in het duyſter lagh.

Maer hoort vvaer op het leſt de vrijſter is gebleven,
En vvat het eynde vvas van haer ellendigh leven:
Sy had een kuyl gemaeckt, en dat met eygen hant,
Daer lagh haer mager lijf begraven in het zant,
Maer niet gelijck het ſou; haer kracht die vvas gebroken,
En daerom vvert haer graf maer vveynigh toe-geloken:
Het deel gelijcke-vvel daer ſchaemt' haer palen ſtreckt
VVas met een dichte kley ten vollen overdeckt.
De reſte van het lijf, vermits haer kranck vermogen,
Is met een dunne ſtof maer vveynigh overtogen:
Haer mont lagh om-gekeert, en in het zant geprent,
VVt vreeſe (ſoo men hout) van noch te zijn bekent.
Sy had daer op een boom haer leſten vvil geſchreven,
En, ſchoon dat ſy vergingh, de letter is gebleven;
Dies als een reyſend' man quam daer ontrent te gaen,
Soo vint hy in de ſchors aldus geſchreven ſtaen:
Hoort, vvieder immer koomt aen deſen kuyl getreden,
Hier light een vvijſter in, ghy deckt haer bloote leden;
'K en eyſch geen jeughdigh kruyt, en min een roſe-krans,
'K en ben niet anders vveert als ſlechts een vveynigh zants.
Daer ſcheen noch onder-aen yet by-gevoeght te vveſen,
Maer vvatter yemant doet, hy kan het geenſins leſen;
Men hout dat ſy naer eyſch haer ſin niet uyt en ſchreef,
Mits aen haer ſvvack geſtel geen kracht meer over-bleef.
Mijn penne, 't is genough. laet ons niet vorder melden
VVat druck en herten-leet den drouven vader quelden,
VVanneer hy dit vernam. Staet hier ten leſten ſtil,
My dunckt dat onſen inct niet langer vloeyen vvil.
Let ſlechts hoe dit bejagh ten leſten is gevvroken;
Voor-eerſt is aen de Moor ſyn looſe kop gebroken:
De maeght, vvel eer gevleyt, bevvoont het eenſaem velt,
Daer ſy van herten-leet, van noot en honger ſmelt.

De

De joncker gaet en dubt, als in het breyn geſlagen,
En vint geen ander vreught als in geduerigh klagen:
De vader boven dien en vont noyt blijden dagh,
Tot hy van haer verſchiet, en in den grave lagh.
VVat is de luſt een ſpoock! vvat is oneerlick minnen
Een helle voor de ziel, een duyvel in de ſinnen,
Een grouvvel in het lant, een adder in het huys!
Bevvaert, ô reyne Geeſt, ons hert en ſinnen kuys.

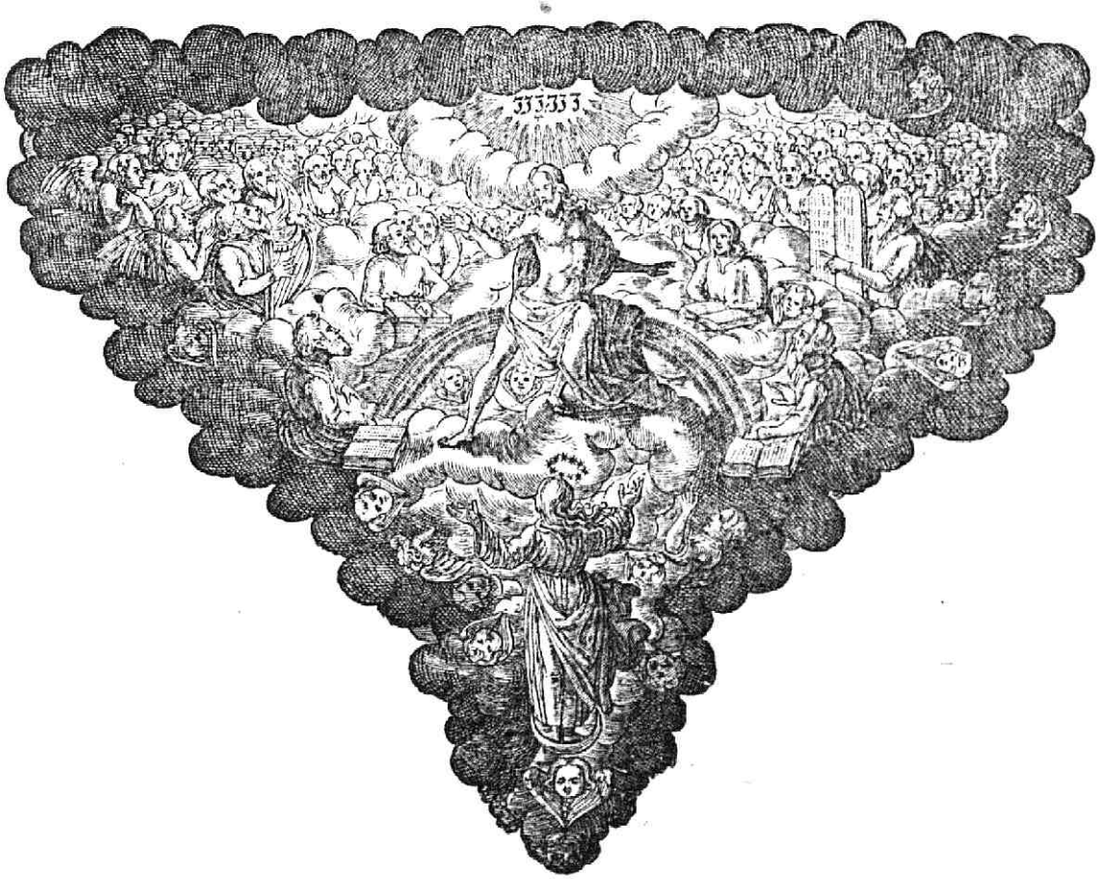

Beſchrijvinge van de op-koomſte

VAN

RHODOPIS

Een borgerlicke dochter, tot de koninghlicke kroone;

Vol ſonderlinghe ghevallen.

Van deſe geſchiedeniſſe wort ghewach ghemaeckt by *Herodotus* in ſyn 2. by *Strabo* in ſyn 17. by *Ælianus* in ſyn 13. boeck in't 33. cap. *Variar. Hiſtor.* *Ælianus* noemt den koningh in dit gedicht vermelt Pſammetichus, de jonge deerne Rhodópis; *Strabo*, eñ *Plinius* in ſyn 36. boeck, cap. 12. Rhodope.

Ntrent een vette kuſt, die Nilus koomt beſpoeyen,
Daer uyt ſyn gullen ſlip de ſchoonſte vruchten groeyen,
Had Photis op een tijt een dochter voort-gebracht,
Van vvie men vvonder ſeydt, en groote dingen vvacht.
Het vvijf, tervvijl ſy drough, vvas dickmael vvedervaren
Dat ſy in haren droom een kroone ſcheen te baren,
Een kroon gelijck een vorſt of als een koningh draeght,
Maer als de vrucht verſcheen doe vvaſt een jonge maeght.
Stracx vvie ſigh oyt begaf om droomen uyt te leggen,
Beſtont noch even-vvel den vader aen te ſeggen,
Dat jae dit eygen kint eens, door een vreemt geval,
Noch efter t'ſyner tijt een kroone dragen ſal.
Maer Alcon lougher om, en liet de menſchen praten,
Hy vvas van ſtillen aert, en vvacht geen hooge ſtaten:
Syn rijckdom die beſtont in vaſt en ſeker goet,
En daer uyt vvert naer eyſch ſyn dochter op-gevoet.

VVant

VVant als de vrijſter vvies, en toe-nam in de jaren,
Doen vvierd' de man geſint geen koſt aen haer te ſparen;
Te meer vermits hy ſelfs en al de vverelt ſagh,
VVat voor een rappe geeſt in haer verholen lagh.
Sy leerde ſonder hulp een ſchoone letter ſchrijven,
Sy leerde na de kunſt op gout en koper drijven,
Sy maeckte naelde-vverck dat net en geeſtigh ſtont,
Soo dat men in het rijck geen netter hant en vont.
Doen Alcon dit vernam, hy liet haer meeſters ſoecken,
Die leyden haren geeſt door alderhande boecken;
Sy las den ouden tijt en vvatter is gebeurt,
En vvaerom yemant juyght, en vvaerom yemant treurt.
Sy vvas van ſnel begrijp, ſy leerd' in vveynigh uren,
Sy leerd' als in het ſpel de kunſte van borduren:
S'en houft geen dagen langh te ſitten in de ſchool,
Sy teyckent met de pen of met een fijne kool.
Sy teyckent datſe vvil, oock ſonder haer te pijnen,
Soo dat de meeſters ſelfs by haer als jongers ſchijnen:
'T is kunſtigh uyter aert al vvat de vrijſter treckt,
Doch meeſt als ſy het vverck met gout en ſijde deckt.
Of alſſe peerels hecht op haer beſcheyde reken,
En loof en bloemen maeckt met vvonder nette ſteken,
Of datſ' een hoogen bergh, een dal, een heyde maelt,
Of eenigh dieper vvout daer in het ooge dvvaelt.
Noch acht ſy boven al de meeſte vreught te vveſen,
Als haer vvert toe-geſtaen een geeſtigh boeck te leſen:
En mits ſy vrolick is en van een luchten geeſt,
Soo lieft de jonge maeght de ſoete dichters meeſt.
Sy vvas van heus gelaet, en vvel-gemaeckte leden,
En vrolick uyter aert, en geeſtigh in de ſeden,
En vvatſe nam ter hant daer ſchijntſe toe gemaeckt,
En 't vvort tot haer geneyght al vvat haer eens genaeckt.

Haer

Haer oogh had vvonders in, haer oogh dat konde ſpreken,
Haer oogh vvas enckel glans en niet als minne-treken,
Haer oogh had krachtigh vier gelijck een donder-ſlagh,
En gingh tot aen het mergh van die haer maer en ſagh.
Soo haeſt als Rhodope de kintſheyt is ontvvaſſen,
Soo ſiet men al de jeught op hare dienſten paſſen:
En vvaer een jongh geſel is geeſtigh uyter aert,
Die vvenſcht in ſyn gemoet met haer te zijn gepaert.
De maeght die vvort geſtreelt by-naeſt van alle menſchen,
Die ſtaegh om hare gunſt om haer geſelſchap vvenſchen:
En ſy met open hert toont yder hare gunſt,
Sy met een bly gelaet toont yder hare kunſt.
Dit ſtont de vader toe, hy liet haer niet bevvaren,
Maer gaf een ruymen toom aen hare vrije jaren;
Sy magh in alle dingh naer eygen ſinne gaen,
En vvatſe maer en vvil dat vvort haer toegeſtaen.
Daer zijn om deſen tijt verſcheyde jonge-lieden,
Die aen haer menighmael haer trouvve quamen bieden;
Soo dat men geeſtigh volck van alderhande ſlagh
Geduerigh om haer deur en in haer kamer ſagh.
De vader vvert verſocht, de moeder aen-gebeden,
De dochter ondergaen met alle ſoete reden:
Maer ſy noch even-vvel behout een vrijen ſin,
Sy biet een yder gunſt, maer niemant vaſte min.
Doch alſſe metter tijt nu rijper is gevverden,
Lijdt Alcon overlaſt, hy kan't niet langer herden:
Mijn dochter is te jongh, dat had hy langh geſeyt,
Nu is door hooger jeught die onſchult hem ontleyt.
De vrijſter is bequaem om nu te mogen paren,
Haer tijt die is gegaen tot aen de tvvintigh jaren,
Haer jeught is als een roos, of als een jeughdigh lis,
En ſy is boven dat geſont gelijck een vis.

Vrien-

Vriendinne (ſeyt de man) ghy moet een vrijer kieſen,
Of ick ſal by het volck mijn oude gunſt verlieſen;
V ſin heeft (na my dunckt) nu langh genough geſvveeft,
'T is tijt dat ghy voortaen u tot een man begeeft.
Magh ick u bidden, trout, en baert ons echte vruchten,
Eer dat de ſoetſte tijt van u begint te vluchten.
Ghy hebt nu volle keur van al de beſte jeught;
VVel kieſt dat u bevalt, tervvijl ghy kieſen meught.
In koop van dienſtigh lant, en vvel te mogen trouvven,
En moet geen vvijſe maeght haer vader vveder-houvven;
VVant als ſoo goeden kans maer eens daer henen glijt,
Men iſſe menighmael voor al ſyn leven quijt.
De ſoete Rhodope, noch in haer vrije ſinnen,
En vint haer niet geſtelt om een alleen te minnen:
De kunſte, (ſeyt de maeght) en vvat ick vorder kan,
Dat ſtreckt my tot vermaeck oock meer als eenigh man.
De kinders die men krijght dat zijn gevviſſe ſorgen,
En vvat ons vorder naeckt is voor den menſch verborgen;
Men vveet niet of het druck of blijſchap vveſen ſal,
VVant dat ons voordeel ſchijnt is dickmael ongeval.
De kunſt is altijt ſoet, vvie kan ſigh des verſaden?
Hoe meer dat yemant krijght hoe min hy is beladen.
Ey laet my noch een tijt gelijck ick heden ben,
Mits ick tot mijn vermaeck geen beter leven ken.
De vader hoortet aen, en ſonder meer te ſeggen
Soo gaet hy alle dingh vvat nader overleggen:
En op den goeden raet van ſeker deftigh vrient,
Beſluyt hy dat de kans nu vvaer-genomen dient.
De tijt daer op de maeght ter vverelt is gekomen,
VVert by de friſſche jeught ten naeuſten vvaer-genomen;
VVant op dien eygen dagh verſchijnt een yder daer,
En ſtort of edel kruyt of bloemen over haer.

Iuyſt op dien eygen ſtont als al de jonge-lieden
Haer vriendelick geſchenck de juffer quamen bieden,
Begaf hem Alcon ſelfs te midden op de zael,
En met een bly gelaet begon hy dit verhael:
Aenhoort my, ſchoonſte jeught die oyt vvas op-gereſen,
Ghy hebt nu langen tijt ons eer en gunſt bevveſen,
Ghy hebt tot echte trou mijn eenigh kint verſocht,
En ick heb menighmael hier over my bedocht:
En vvat ſal ick het ſtuck noch langer overvvegen,
Ick vinde mijnen geeſt tot yder-een genegen:
Ick ſvvere by het licht en by de gulde ſon,
Ick vvou dat ick aen elck een dochter geven kon.
Doch ons is maer alleen dit eenigh kint geboren,
Soo dienter nu een man voor haer te zijn gekoren:
En dit (gelijck ghy vveet) is 's vaders eygen vverck,
Maer ick heb even hier een ander oogh-gemerck.
Ick hebbe Rhodope in allen toe-gegeven,
Sy heeft na eygen ſin geduerigh mogen leven:
En ſiet tot heden toe ſoo heeftſe vvel gedaen,
Dies ſal oock deſe keur aen hare vryheyt ſtaen.
Het raeckt haer aldermeeſt. ick laet haer over-peyſen,
Met vvien ſy leven vvil en door de vverelt reyſen:
Sy neme vvie het valt, of vvie haer meeſt behaeght,
En vvien ſy kieſen ſal dien gun ick deſe maeght.
Ghy die genegen zijt u trou aen haer te binden,
Laet u de naeſte vveeck hier op de zale vinden:
En brenght dan aen den dagh al dat u dienen kan,
En vvie haer beſt bevalt die zy haer echte man.
Dit gaf een groote vreught aen al de jonge gaſten,
Die ſchrap op haren dagh en op haer ure paſten.
Hy die ſigh eerſt vertoont dat vvas een edelman,
Die onlanghs by den Nijl den vyant overvvan.

De

De tvveede die verſcheen, en van haer liefde brande,
VVas raetſ-heer in het hof, en rechter in den lande.
De derde vvas een man die grooten handel dreef,
En niet als van gevvin in ſyne boecken ſchreef.
De vierd', een tam geſel die op ſyn renten leefde,
En geenſins naer het hof of hoogen ſtaet en ſvveefde:
VVas ſuynigh, ſonder pracht, die goede dagen ſocht,
En noyt op groot gevvin en min op vvapens docht.
De vijfde vvas een geeſt die niet en vvilde ſvvichten;
Al had hy vveynigh gelts, hy konde geeſtigh dichten.
De ſeſte vvas vermaert om met een kloeck pinçeel
Syn kunſt te laten ſien in menigh tafereel.
De leſte quammer by, ſchoon hem de vrijers haten,
Hy ſtont in groot gevaer om uyt te zijn gelaten:
Hy vvas een titſigh quant die op ſyn kunſte ſtont,
Vermits hy Rhodope daer toe genegen vont.
Hy vvas haer vvel bekent, als een van hare bueren,
Hy konde na de kunſt en vvonder net bordueren.
Die vought hem by den hoop. en Alcon ſloot de deur;
En ſiet van deſe jeught heeft Rhodope de keur.
De vrijſter vvel geçiert, na datſe vvas gebeden,
Quam uyt haer ſtil vertreck, en in de kamer treden:
Haer vader ginger by, en nam haer metter hant,
En ſeyde: Geeſtigh volck, ſiet hier mijn eenigh pant,
Den trooſt van mijn gemoet, en van mijn oude jaren;
Die ben ick nu ter tijt genegen om te paren
Met yemant van de jeught, die hier voor oogen ſtaet,
Vermits de reden ſelfs my deſen handel raet.
Ick vvou, indien ick mocht, haer onbevleckte leden
Van al mijn leven langh aen niemant oyt beſteden,
Vermits ſy boven al aen mijnen geeſt behaeght,
Maer dat is (na my dunckt) ondienſtigh voor de maeght,

Ondienſtigh voor het lant. Laet jonge lieden trouvven,
En door het echte bed de vverelt onderhouvven:
VVy ſcheyden uyten tijt, vvy ſygen in het graf,
En leggen, als een kleet, ons ſvvacke leden af.
Voor my ick vvacht het eynd: de vverelt ondertuſſchen
En dient haer ſchoonen glans niet uyt te laten bluſſchen:
Hier dient een nieuvve jeught geduerigh aen-gevoet,
VVaer uyt dit vvonder Al ſyn ſtant behouden moet.
De vverelt heeft een aert gelijck de groene boomen,
De vverelt heeft een aert gelijck de gulle ſtroomen;
Daer rijſt een nieu gevvas, alvvaer een bloem verdrooght,
En vvaer een bare valt, daer vvorter een verhooght.
Ick geef mijn dochter macht ſigh hier te komen toonen,
En die het haer gelieft met gunſt te mogen loonen:
Iae die het haer bevalt te noemen haren man;
Nu laet een yder doen het beſte dat hy kan.
Doch om bevrijt te zijn van alle ſlimme ſtreken,
Laet yder overluyt, en op ſyn beurte ſpreken:
En als het altemael ſal vveſen uyt-geſeyt,
Soo let dan vvie de prijs ſal vverden toe-geleyt.
Daer ſtont doen op de zael een gulde ſtoel verheven,
Hier is aen Rhodope haer plaets voor-eerſt gegeven,
Daer ſat de friſſche blom gelijck een koningin,
Van vveſen geeſtigh bly, maer deftigh niet-te-min.
Haer kleet is over-al met groote kunſt geſteken,
En toont een mengel-vverck van duyſent minne-treken,
Vol ſelſaem bos-geſpuys: maer niet en koomter in
Of't heeft een ſtil geheym, en vry een diepen ſin.
Al vvat men aen haer ſiet, dat blinckt als ſonne-ſtralen,
Die met een ſchoonen glans door al de kamer dvvalen:
En of vvel Alcons beurs hier door vry vvas geloſt,
De kunſt noch even-vvel is meerder als de koſt.

Ter

Ter zijden van den ſtoel daer ſaten jonge dieren,
Die al den onder-vloer met verſche bloemen çieren,
En ſtroyen groen gevvas en niet als edel kruyt,
Ter eeren van de jeught, en van de nieuvve bruyt.

Te midden op de zael daer ſtaen de jonge-lieden,
En vvachten met gedult op datter ſal geſchieden:
Een yder ſet hem ſchrap, een yder overleyt
VVat datter dient gedaen, en vvatter dient geſeyt.
De vader (om de maeght haer vryen vvil te laten)
Begaf hem na de plaets daer al de vrienden ſaten,
De moeder die vertrack haer aen de ſlincker hant,
Ontrent een ſchoon vervvulf geſteken in de vvant.
Hier op ſoo koomt voor-eerſt de krijghſman aen-getreden,
Met veren op den kop, met ſnuyels om de leden,

Met ketens om den hals, en vvonder moy gekleet,
Die opent aen de maeght aldus syn herten-leet:

Krijgsman. *Als ick op desen hoop mijn oogh laet neder dalen,*
Soo roockt mijn vierigh breyn, en al mijn sinnen malen;
Ick koom hier in het spel met ick en vveet niet vvie,
Die ick niet lijden kan, en hier noch efter sie.
'K en vveet niet hoe het koomt dat ick het kan verdragen,
Ick hebbe menigh man om minder leet geslagen:
Ick ben niet slechts alleen een destigh edelman,
Maer ock een moedigh helt die vvapens voeren kan.
Ick ben uyt eygen aert genegen om te vechten,
En vvie my smaetheyt doet dat moet een degen rechten:
En soo ick't niet en liet om u, beroemde maeght,
Ick hadde dit gespuys al lange vvech-gejaeght.
O peerel van het rijck, laet dit geselschap varen,
En achtet voor geluck met my te mogen paren,
My, segh ick, vviens geslacht is over al bekent,
Soo ver de klare son haer gulden vvagen ment.
Mijn ouders hadden macht op duysent schoone dorpen,
Ock eer Deucalion de steenen heeft gevvorpen,
Ock eer de groote vloet besat het ganssche lant,
En datter niet en vvas als baren sonder strant.
Gelooftet, edel bloet en kan hem niet versaken,
Al vvat van Goden koomt dat moet den hemel raken;
Het vier klimt alle-tijt, en vvat het vier genaeckt
Dat vvort ock even-selfs tot enckel vier gemaeckt.
Kiest my tot uvven man, ghy sult in korte stonden
Ontfangen mijnen aert tot in u diepste gronden:
V naem sal veerdigh gaen door gansch het aertsche dal,
En't sal doorluchtigh zijn vvat van u komen sal.
Ghy moet (gelijck men seyt) eens tot een kroon geraken,
Maer vvie van desen hoop sal u vorstinne maken?

Sal't

Sal't deſen langh-rock zijn die ghy hier voor u ſiet?
Neen ſeker, die en heeft daer toe de vuyſten niet.
Hy kan ſlechts in den Raet met drooge woorden ſtrijden,
En geenſins in het velt en om de legers rijden,
Syn handel is papier en niet als veecke ſtof;
Ghy daerom let op my, en laet hem in het hof.
Al die veel beſigh zijn ontrent vermuſte boecken,
Die ſchatt' ick onbequaem ten dienſte van de doecken.
Ghy laet dien vijſen hoop, en kieſt een oorloghs-man;
'T is Mars van ouden tijt die Venus ſtreelen kan.
Dan't ſchijnt ghy ſlaet het oogh op deſen wwen kramer,
Maer, ſooje my gelooft, hy is noch onbequamer:
Een koopman is een menſch die ſonder ruſte leeft,
Vermits hem ſtaegh de geeſt in verre landen ſweeft.
Hoe kan hy na den eyſch een hupſe vrijſter minnen?
De liefde van het gelt die woont hem in de ſinnen,
Die maelt hem in den kop ock dickmael inder nacht;
Want't is ſyn eenigh heyl daer op ſyn herte wacht.
Indien hy voordeel ſagh ock by de ſwarte Moren,
Voorwaer een witte vrou en ſou hem niet bekoren:
Hy liet ſyn echte wijf, en al de vrienden daer,
En gave duyſentmael ſyn leven in gevaer.
Hy wou ſyn huyſgeſin, ſyn kinders laten varen,
En ſweefde jaren langh geduerigh op de baren:
Hy reyſde nae den Turck, of tot den Indiaen,
Of daer geen menſchen voet ſyn leven heeft geſtaen.
Jae, kon hy vinſte doen, hy ſou een vinckel ſtellen
Tot voor den ſwarten poel, of midden inder hellen,
Hy voer door Acheron; en, waer het voordeel groot,
Hy ſliet ock Charon ſelfs uyt ſyn verouden boot.
Geen rots, geen barre ſtrant, geen onder-aertſche dingen,
Of een die vin-ſieck is die weter door te dringen.

O! 't is

O !'t is een deerlick vvijf dat met een koop-man trout,
Vermits hy meer de zee als haren acker bout.
Dat u een kramer vrijt, en vvil syn vrouvve maken,
En is maer enckel schijn en rechte beusel-saken;
'T en is, ô frißche blom, om uvve schoonheyt niet,
Maer om u rijck çieraet, daer op de lincker siet.
Hy vveet dat soo vvanneer u vader komt te sterven,
Ghy dan sult machtigh goet en groote schatten erven;
Hy vvetet datje zijt uvvs vaders eenigh kint,
En siet dat is de gront vvaer op men u bemint.
Maer die een rijck begeert, en moet geen rijckdom achten,
Hy moet al hooger kans, en grooter dingen vvachten;
Een die maer op het gelt syn domme sinnen spant,
En vvort noyt machtigh vorst of prinçe van het lant.
Het stael gaet voor het gout; dat leyt tot groote saken,
Daer heeft een moedigh helt syn handel af te maken,
Dat is alleen den vvegh vvaer door men rijcken vvint;
Ghy vveest dan, schoone maeght, tot mijn beroep gesint.
Al schijnt een handelaer by vvijlen eens verheven,
Hy vvert, men vveet niet hoe, tot in den gront gedreven:
Hy berst vvanneer hy blinckt, ook van den minsten stoot,
Hy is een roock, een mist, een bobbel in den sloot.
VVat kan een handelaer, vvat magh een kramer roemen?
Dat ghy een koop-man hiet, sal ick een loop-man noemen.
VVaer ist dat hen dit volck gerust of seker vint?
Haer goet hanght aen de zee, haer vvelstant aen den vvint.
Ey, laet de kramer daer; vvy moeten hooger svveven,
VVy moeten, hoe het gae, gelijck als prinçen leven.
'T en is voor u geen schand' al koom ick in gevaer,
Een krijghsman, vveerde maeght, en vvort geen makelaer.
Sal ick nu tot hen gaen die na den kramer volgen?
Neen, haer gesicht alleen dat maeckt mijn hert verbolgen:

Niet

Niet een van al den hoop en is my noemens veert;
Ghy, eert dan met u gunst alleen het edel swveert.
De vvapens die ick draegh, de vvapens geven kroonen,
En dat sal ick eer langh u metter daet betoonen:
De vvapens zijn mijn vreught, het swveert mijn herten-lust,
En als ick vvoelen magh, dan ben ick eerst gerust.
Ick ben van mijner jeught een hopman over hondert,
Soo dat mijn hooge naem door al de vverelt dondert:
Ick slough leest duysent man ontrent den vetten Nijl,
En 't bloet liep over 't lant by naest een gansche mijl.
Ick slough in dat gevecht een reus met eygen handen,
Ick kloofd' hem 't beckeneel tot aen syn harde tanden;
Daer viel dat grousaem stuck, en gaf soo grooten slagh
Gelijck als in den val een toren geven magh.
Daer liep het machtigh heir, gelijck gejaeghde schapen,
Soo datter niet een rot te samen vvas te rapen:
VVaer ick maer henen keeck, daer vvasset al beducht,
En vvaer ick maer en quam daer gaffet al de vlucht.
Maer sou ick in het langh van al mijn daden spreken,
Daer is geen tvvijfel aen, de tijt sou my ontbreken:
Ick swijge daerom stil, en segge tot besluyt,
Laet my de schoone maeght, of flucx den degen uyt.
De Raetf-heer swveegh een vvijl tot sigh een yder stilde,
En naer hem vvas gevraeght of hy yet seggen vvilde,
Began hy dit gespreck: *O noyt volpresen maeght,* Raetf-heer
Leent my een gunstigh oir, indien het u behaeght.
'K en vil niet op mijn bloet, of op mijn ouders roemen,
Dat zijn, na mijn begrijp, niet als verlepte bloemen;
VVie op syn oude stam, of groote vrienden staet,
Verheft een anders lof, en niet syn eygen daet.
Al vvat ick heden ben is my niet aen-bestorven,
Ick hebbet even-selfs door eygen deught vervvorven:

'T is beter dat een man op eygen vleugels svveeft,
Als dat hy synen glans van doode lieden heeft.
Maer hopman, vvie ghy zijt, die door u moedigh spreken
Maeckt onlust over-al, en geeft ons harde steken,
Ick bidde niet te fel. vveet datje nu ter tijt
Hier by een teere maeght, niet in den oorlogh zijt.
Voor al vvilt niet te veel van uvve vvapens seggen,
V voorstel, lieve man, is licht te vveder-leggen;
Als ghy om oorlogh roept, dan sit ick in den Raet,
Aen vvien het krijghs-beleyt en oock de vrede staet.
Ghy mooght geen trommel slaen, geen vendel oyt ontbinden,
Ten zy het ons behaeght, en vvy het dienstigh vinden:
Aen ons aen ons beleyt hanght u geheel bedrijf,
VVy zijn gelijck de ziel, en ghy maer als het lijf.
Geen spies, geen svvacke lans, geen uyt-getogen degen
En magh haer in de stadt of op het velt bevvegen,
Ten zy door onsen vvil, en onder ons gebiet,
En sonder dat bevel vermagh u leger niet.
Ghy zijt alleen gevvoon om metter hant te vechten,
VVy, door een vvijs beleyt, de saken uyt te rechten:
Ghy zijt maer afgericht om in het velt te slaen,
VVy letten in den Raet vvanneer het dient gedaen.
Ghy voert alleen den krijgh met uvve grove leden,
VVy, door besetten raet en vvel-bedachte reden:
En even als de geest is hooger als het lijf,
Soo is u dom gevvoel beneden ons bedrijf.
Soo veel als een die stiert is hooger van gedachten
Als die maer op het zeyl of op den kabel vvachten,
Soo veel is ons beroep in hooger eer gestelt
Als die met dom gevvoel een lans of piecke velt.
Ghy roemt u bijster seer, en al op bloet vergieten;
VVy, dat het ganssche lant den vrede magh genieten.

Ghy,

Ghy, dat het groene velt met bloet bevochtight vvort,
VVy, dat in al het rijck geen bloet en zy gestort.
Segh my nu, schoone maeght, vvat sal u best gelijcken?
Ick vveet, u teere ziel sal nae den vrede vvijcken;
Ghy hebt een sacht gemoet, een vvonder soeten geest,
Die oock den blooten naem van krijgh en oorlogh vreest.
Al vvat de joncker svvetst van synen fellen degen,
Dat is u tot het mergh dat is u bijster tegen.
Hoe kan syn vvreeden arm, door menschen bloet besmet,
V doen, na uvven aert, de vrientschap in het bed?
Het sal u voor gevvis de leden doen vervriesen,
De lusten doen vergaen, en alle vreught verliesen;
VVant, na dat ick u ken, soo heeft u teer gemoet
Een af-keer van den krijgh, een schrick van menschen bloet.
Ick vveet hoe even dan u sal voor oogen komen
Dat hy aen menigh mensch het leven heeft genomen,
De ziel heeft uyt-geperst, de doot heeft aen-gedaen,
En dan sal u het hert in uvven boesem slaen,
En dan sal u de schrick door al de leden rijsen,
En als met eyger hant de bleecke geesten vvijsen
Die uvven oorloghs-man heeft uyt haer plaets gejaeght,
En dit is vry een ramp die stille sinnen plaeght.
Maer 't schijnt dat dese vrient u gunste sal beloonen
Met rijckdom, soo hy seyt, en met gevvonne kroonen:
En datter niet een mensch soo hoogh geraken kan
Als yemant syns gelijck, dat is, een oorloghs-man.
Ick bid u, frisßche blom, soo ghy het vvilt gehengen,
Daer is voor onsen staet al vry vvat by te brengen:
Jndien u hoogh gemoet na groote namen dorst,
VVie raet geeft aen den prins, dat is een machtigh vorst.
VVie met een vvijs beleyt den koningh kan bestieren,
En geven aen het lant een regel van manieren,

En rechten aen het volck, en vvetten aen het rijck,
Die is of koningh ſelfs of immers ſyns gelijck.
De prins gaet op de jacht en hout ſigh onbeladen,
En laet het rijcx-beleyt aen ſyn vertroude Raden:
De prins neemt ſyn vermaeck, vvy ſitten in den Raet,
Hy voert alleen den naem, en vvy de vvare daet.
VVat houſt men om een kroon een fellen krijgh te voeren?
En door een machtigh heir veel landen om te roeren?
Daer is een beter vvegh tot ſoo een hoogh geluck,
Kieſt my voor u vven man, ghy hebt het ganſche ſtuck.
Een krijghſman, om een roof of eere vvech te dragen,
Die moet ſyn friſſche jeught, ſyn lijf en leven vvagen:
En vvort hy door een pieck of door een pijl geraeckt,
Daer leyt hy dan verminckt en deerlick af-gemaeckt.
Dan komt hy menighmael, ellendigh ſonder ermen,
Ontrent ſyn jonge vrou of by de vrienden kermen:
Of hem is eenigh been gebleven in de loop,
Of hy is even-ſelfs verloren in den hoop,
Vertreden op het velt tot ſpijſe van den raven,
Soo dat men niet en vint dat yemant kan begraven.
Hoe ſiet in dat geval hoe ſiet de juffer dan,
Die groote rijcken vvacht van haren oorloghſ-man!
Nu, macker, 't is genough, laet u vven hooghmoet varen,
VVant die en is maer drift van u vve rauvve jaren:
En roemt niet van u lans of van u moedigh peert,
De penne, lieve man, is beter als het ſvveert.
Met dat de Raetſ-heer ſvveegh, ſoo vvou de Dichter ſpreken,
VVant een die voor hem ſtont die vvas alree gevveken;
Hem docht, vermits de man in kunſten vvas geleert,
Dat hem de derde plaets behoort te zijn vereert.
Maer Alcon ſtuyt het vverck. hy is den dichter tegen,
Om dat hem by de maeght ſcheen gunſt te zijn gekregen;

En

En dat verdroot den man tot aen ſyn diepſte ziel,
Mits hy meer van het gelt als van een veerſjen hiel.
Hy ſagh den koopman aen, en met een vlijtigh vveſen
Soo heeft hy meerder gunſt aen deſen kant bevveſen:
Hy gaf hem volle macht te ſpreken dat hy vvou,
En ſey den dichter aen dat hy noch ſvvijgen ſou.
Dit gaf Mercator moet, en vry niet ſonder reden,
Dies is hy door het volck een vveynigh uyt-getreden:
En na dat hy de maeght heeft huld' en eer gedaen,
Soo vingh hy met beſcheyt aldus ſyn reden aen:

Koopman.

VVanneer ick ons verſchil gae nae de reden vvegen,
Soo iſset (nae my dunckt) alleen hier in gelegen:
Te vveten, hoe de menſch ſyn vveſen hooger ſtelt
Door VVapens, door de Pen, of door het edel Gelt.
En vvie ſigh aen de vvaen niet is gevvoon te binden,
Die kan van ſtonden aen de vvaerheyt ondervinden:
Men ſegge vvat men vvil, vvat boeck of degen geeft
Is maer een ſchrale lucht die om de ſinnen ſvveeft,
Is maer een ydel dinck, een ſchepſel ſonder vveſen,
Een ketelingh in't oir uyt enckel vvint gereſen,
Maer ick en vveet niet vvat daer op vervvaentheyt roemt,
En dit is, ſoete maeght, dat eere vvert genoemt.
Brenght die eens by het gelt, vvat ſal het al verſchillen
By die in dit geval de vvaerheyt ſpreken vvillen!
Gelt is een vvonder dingh daer op een yder vvacht,
Gelt heeft aen menigh man den adel toe-gebracht:
Gelt maeckt de kleyne groot, gelt heeft geduchte krachten,
Gelt maeckt de droeve bly, en doet de prinçen achten,
Gelt oeffent hoogh gebiet, vvaer uyt dan adel vvaſt,
Gelt is aen alle kant een aengename gaſt.
Gelt, op een ander tijt, doet torens, hooge vvallen,
Iae ſteyle rotſen ſelfs in haeſten neder vallen:

Gelt vveder, als het vvilt, maeckt rouvve kamers net,
En lege ſtallen vol, en ſchrale keuckens vet.
Gelt maeckt van vierkant ront, gelt kan paleyſen bouvven,
Gelt is in hoogen prijs oock by de ſchoone vrouvven.
Gelt ſchildert, gelt blancket, gelt maeckt van leelick ſchoon,
En vvaerom meer geſeyt? het gelt dat ſpant de kroon.
VVat ſal een krijghſman doen? hy kan geen oorlogh voeren,
Hy kan geen trommels ſlaen, geen vvapens laten roeren,
Hy kan geen ruytery doen draven op het velt,
Soo hy het niet en doet door middel van het gelt,
Den zenuvv van den krijgh. Laet yemant gelt ontbreken,
Stracx ſal ſyn ganſch beleyt, ſyn voorſtel blijven ſteken,
Stracx ſal aen alle kant ſyn leger blijven ſtaen,
En niemant van den hoop en ſalder villen ſlaen.
Nu ſegh al vvederom, vvaer is het gelt te vinden,
Ten zy die handel doet ſyn beurſe vvil ontbinden?
Een prins die gelt behouft die ſpreeckt den koopman aen,
Die vveter middel toe, en doet de vviſſels gaen.
Hy doet van alle kant den rijckdom neder dalen,
Hy kanſe met een brief uyt verre landen halen:
En niet voor dat het gelt te ſamen is gebracht,
En heefter eenigh vorſt gevvelt of hooge macht.
Gelt, gelt dat is de loos, gelt is den hooghſten ſegen,
Door gelt vvort alle dingh van elders hier gekregen,
Door gelt ben ick gevvoon te brengen in het lant
Al vvat in Congo vvaſt, en vvat Symmatra plant.
Geen ſtadt kan ſonder gelt, geen ſtaet en kander vvaſſen,
Al vvaer geen koopman is daer zijn geen rijcke kaſſen:
De zee-vaert is de ziel van al dat vverelt hiet,
Om dat hier door het volck ſyn volle luſt geniet.
VVat kander op het velt of aender heyde groeyen?
VVat koomter uyter zee of uyt de beken vloeyen?

VVat

VVat vvorter uytet vier of uyt de lucht gevvrocht,
Dat niet door mijn beleyt te voorschijn vvert gebrocht?
Al vvoont het edel gout in onder-aertsche kuylen,
En schijnt voor alle tijt aldaer te vvillen schuylen,
Ick brenget even-vvel ick halet aen den dagh,
Hoe-vvel het noyt een mensch hier opder aerden sagh.
VVat dient hier meer geseyt? ick kan als open stellen
Het ongemeten vack, de poorten vander hellen:
Geen afgront is soo diep, geen klip soo bijster steyl
Daer ick niet op en klim, of onder-door en zeyl.
Jck houdet voor gevvis, ick vveet dat u gedachten
Den rijcken diamant en alle steenen achten:
Jck vveet hoe ghy bemint dat in den oester vvast,
Om dat het alderbest de jonge maeghden past.
Maer seght ons met bescheyt, vvie doet de peerels halen?
Wie doet den Indiaen in diepe gronden dalen?
Iae midden in de zee? ist niet het machtigh gelt,
Dat hem door ons beleyt ten loone vvert gestelt.
Wie doet hier in het hof den rijcken amber komen?
Wie heeft den soeten reuck de katten af-genomen?
Wie brenght hier porçeleyn? en vvie het schoon korael?
Van ons en van het gelt daer komtet altemael.
De zee betaelt my tol, en alle rijcke stranden,
En al het vvilde volck en al de verste landen,
Niet door het hoofs-beleyt, of eenigh krijghs-gevvelt;
Ick krijget altemael door middel van het gelt.
Js dat niet koningh zijn? De groote vvater-stroomen,
De felle rotsen selfs, de gommen uyt de boomen,
En vvatter op het velt of in het vvater groeyt,
Dat komt van alle kant in onsen schoot gevloeyt.
Al vvat de jonckheyt vvenscht, de teere maeghden lieven,
Daer kan ick metter daet de vverelt in gerieven;

VVy halent uyt de zee, of uyt een verre kust,
Al vvat het oogh begeert, en vvat het herte lust.
VVat gaet den krijghsman aen een koopman door te strijcken,
Die voor syn malle pracht vry niet en houst te vvijcken?
Voorvvaer dat lijd' ick niet. Maer hoort doch vvatter schort,
VVaerom de vvint-geck raest, en dus syn galle stort.
Een krijghsman in het velt, een koopman in de steden,
Zijn strijdigh tegen een, als met de ganssche leden:
Al vvaer de krijgh genaeckt, daer is dat segen vvijckt,
Maer vvaer dat handel koomt daer vvortet al verrijckt.
Een krijghsman is een rups, een kever op de boomen,
Een strooper op het velt, een roover op de stroomen,
Een vyant van het recht, een hater van de deught,
Een breker van de tucht, een schender van de jeught,
Een geesel voor het lant. vvat sal ick vorder spreken?
Een pest, een al-bederf, een vvinckel van gebreken,
Een poel van alle vuyl, een smisse van verdriet;
Prinçesse, vvatje doet, en neemt den krijghsman niet.
Maer 't is genough geseyt. 't is tijt hier af te breken,
Niet een van desen hoop en dient by my geleken.
Ick kome tot besluyt, en segge voor het lest,
Al vvaer de penningh spreeckt, daer klinckt de reden best.
Hier stoof de Krijghsman op, en vvert tot vvraeck genegen,
Hy schoot ter zijden uyt, hy slough op synen degen:
En had hem Rhodope niet stracx een vvenck gedaen,
De koopman had gevvis syn handen niet ontgaen.
Maer als de schoone maeght tot hem haer oogen vvende,
Doen vvast dat hy terstont syn ongelijck bekende:
Al scheen hy schier vervvoet, en uytermaten gram,
Hy vvas van stonden aen soo dvvee gelijck een lam.
Rentier begint u vverck, (gingh hier de vader seggen)
Ghy mooght vvat u mishaeght met reden vveder-leggen,

Maer

Maer hout u gramſchap in. De jongelingh begon,
En ſprack voor ſyn beroep ten beſten dat hy kon:

Rentier.

Als ick mijn oogen keer ontrent der menſchen ſaken,
En vlijtigh onderſoeck vvat al de lieden maken,
Soo vind' ick, vveerde maeght, dat al vvat yder doet
Noyt vry en is geſtelt van druck en tegenſpoet.
Een vviſſelbaer geval beſtiert hier alle dingen:
VVie kan de ſnelle lucht, vvie kan den hemel dvvingen?
VVie iſset die de zee en hare ſtroomen bint?
VVie heefter oyt betoomt de vleugels van den vvint?
VVie kan ſyn eygen hert, ſyn aen-geboren ſinnen,
VVanneer 't de noot vereyſcht, met reden overvvinnen?
Ach! niemant vvieder leeft; al vvat de ſon beſchijnt
Verneemt men dat verkeert, of inder haeſt verdvvijnt.
VVie kan een prinçen hert in eenen ſtant bevvaren,
Dat ſtaegh vvort om-gevoert gelijck de loſſe baren?
VVie kan oyt ſeker zijn vvanneer men vechten moet
Van vordeel, van geluck, of van ſyn eygen bloet?
De Krijghſman heeft geſvvetſt, ſoo dat ons oiren tuyten,
VVaer uyt ſyn hoogen naem en groote ſtaten ſpruyten:
Maer als men ſyn bedrijf met reden ondertaſt,
Soo gaet al dat geſnurck in geenen deele vaſt.
Laet hem vry machtigh volck vvel ſchrap in order ſetten,
Yet icken vveet niet vvat dat kan het al beletten:
Een roock, een miſt, een damp gereſen uyt de lucht,
Drijft hem, die boven lagh, niet ſelden op de vlucht.
Een die de gulde ſon het voordeel had gegeven,
Dien heeft de doffe maen vvel uytet velt gedreven;
Men hoortet over-al, men ſietet in 't gemeen,
Het ganſche krijghſ-beleyt is maer een dobbel-ſteen.
En ſchoon de Raetſ-heer poght met vvonder groot vertrouvven,
De koningh is de gront daer op de lieden bouvven:

Sy vvorden groot gemaeckt alleen uyt enckel gunſt,
En ſoo te blijven ſtaen is vry geen kleyne kunſt.
De vrientſchap van het hof verkeert gelijck de vvinden,
En die is vveynigh tijts op eene plaets te vinden.
Hoe menigh edelman, voor deſen groot gemaeckt,
Is op een oogen-blick in lagen ſtaet geraeckt!
Al vvie dit over-koomt die moet ſyn hert verknijſen,
Om dat hy by het volck hem ſiet met vingers vvijſen.
Hy iſſer beter aen die noyt verheven ſtont,
Als die, naer hoogen ſtaet, ſigh in de laeghte vont.
De koopman die ſyn kraem ſoo moy vveet op te proncken,
Al ſchijnt hy hoogh te zijn, is mede licht verſoncken:
Al krijght hy ſynen vvenſch en vvonder machtigh goet,
Het eyndight menighmael in drucken tegenſpoet.
De vvint die hem een ſchip heeft over zee gedreven,
Dat hem in kleyne tijt heeft groote vvinſt gegeven,
Die brenght hem vvederom vvel licht ſoo harden ſlagh,
Dat hy ontrent de beurs niet ſtaende blijven magh.
Men ſietet alle daegh, die ſoo geduerigh vvoelen
Die laet het ongeluck gevviſſe ſlagen voelen;
Daer is geen tvvijffel aen, vvie groote netten ſpant
Die krijght, eer hy het giſt, veel ſcheuren in het vvant.
Ghy dan vvilt nimmermeer ſoo loſſen ſtaet verkieſen;
Wie haeſtigh goet verkrijght die kan het licht verlieſen:
En t' vvijl men voordeel doet, en vveder ſchade lijt,
Soo is de bange ziel geduerigh in den ſtrijt.
De daet die vvijſtet uyt, dat ſoo onvviſſe vlagen
Zijn nict aen ons gemoet als ſtaegh gevviſſe plagen:
Maer vvy gaen op de maet, en noyt te lijdigh bly,
Doch vveder in den geeſt van harde nepen vry.
Dat is de menſchen beſt. Waer toe het ſtaegh bevvegen?
Geſetheyt in den geeſt noem ick een grooten ſegen,

Laet

Laet vvoelen dien het luſt. Een ſtil en reyn gemoet
Js vvel-luſt aen de ziel, en voor het lichaem goet.
Die niet en vvil ontſien de kracht der elementen,
Die gronde ſyn geſin op vaſt geſtelde renten;
Dat is een ſtil bedrijf, en ſonder groot beſlagh,
Daer yemant met vermaeck ſyn vreughde plegen magh.
De krijghſman gaet te velt, hy magh hem geenſins ſparen,
Daer blijft de ſomer-tijt, het ſoetſte van de jaren:
De raetſ-heer moet te hoof, daer ſit hy dagen langh,
VVant groote prinçen dienſt en is maer enckel dvvangh.
De koopman is een ſlaef, hy moet geduerigh ſchrijven,
En veeltijts over zee een loſſen handel drijven.
Siet geene van den hoop en dient voor uvve jeught,
Om datje geen vermaeck van hun vervvachten meught.
Ghy ſtelt dan uyten ſin ſoo ongelegen ſaken,
En vvilt voor uvven ſtaet bequamer gronden maken:
De krijghſman dient u niet, ghy zijt van ſoeten aert,
En hy een rauvve gaſt, die niet een menſch en ſpaert.
De raetſ-heer in den geeſt bevochten van de ſorgen,
Heeft dickmael niet geruſt tot aen den lichten morgen:
De koopman reyſt geſtaegh, of paſt op ſyn gevvin,
Jndien niet met het lijf, ten minſten met den ſin.
Ick ben de man alleen die mijn geheele leden
Kan nae den vollen eyſch in uvven luſt beſteden:
Jck ben geduerigh t' huys om u vermaeck te doen,
Bereyt, tot uvver vreught, te ſitten in het groen,
Te ſpelen in het velt, te rijden met den vvagen,
Te ſoucken uvven luſt in velden, boſſen, hagen.
VVech dan met dat het Kraem, of Boeck, of Degen geeft;
De menſch heeft eerſt vermaeck die op ſyn eygen leeft.
En ſchoon ons tijt verloopt, tervvijl vvy ſpelen rijden,
Oock dat geeft even-ſelfs ons ſtoffe tot verblijden;

VVant met een korten dagh, of naer een ſnellen nacht,
Verſchijnt tot ons vermaeck geſtaegh een nieuvve pracht.
Als ſigh een ander quelt, met droefheyt in-genomen,
Dat hem een vrolick jaer is haeſtigh om-gekomen,
Zijn vvy des noch verheught. de tijt geeft ons gevvin,
En brenght ons even-ſtaegh geluck en voordeel in.
En vvaerom meer geſeyt? vvy leven ſonder ſorgen,
Ons renten zijn beſet, of vaſt door goede borgen.
My dunckt hy is een God die op ſyn renten leeft,
Om dat God alle dingh by tijt en ſtonden geeft;
Dan ſent hy jeughdigh kruyt, dan hoy, dan koren-aren,
Dan ooft en vvinter-fruyt om langh te mogen ſparen,
Dan edel druyf-gevvas, ten leſten ſoeten moſt
Die van den kouden angſt een bange ziel verloſt.
Het gaet ons even dus. de maen en hare paerden
En meten nimmermeer de ronte vander aerden,
Of daer rijſt nieuvve vrucht oock uyt ons eygen lant,
Van datter is geſaeyt, van datter is geplant,
Van datter in het vvout of elders koomt te ſpruyten,
Soo dat men yder maent met vruchten kan beſluyten:
En vvaerom langh verhael? vvy vinden t'aller ſtont
Een verſch, en nut gevvas ten dienſte van den mont.
Ick late dien het luſt van koninghrijcken ſpreken,
Soo dvvaſen hoovaerdy en heeft my noyt geſteken:
Een yder eerlick man is Prins in ſyn geſin,
En vvie hy vrouvve noemt die iſſer Koningin.
Al vvie in ſoo een rijck geen luſt en vveet te vinden,
Die is ſtaegh ongeruſt en ſvveeft met alle vvinden.
Ey vvaerom is de menſch een ſlave van't geval?
Vernought u, grilligh volck, en ghy beſittet al.
Men ſegge vvat men vvil, ick prijſe vaſte renten,
Die treden metten voet de kracht der elementen:

VVy zijn in volle ruſt oock als een ander beeſt,
Ick houd' hem voor een prins vvie ſtil en ſeker leeſt.
Na dat op dit geſpreck een ſtilte vvas gereſen,
Miſſchien om dat de man de ſtilheyt had gepreſen,
Tradt flucx de Dichter toe: en met een ſoet gelaet,
Soo ſprack hy niet een vvoort als op de rechte maet.
Jndien ghy, vveerde maeght, gelijck gemeene menſchen, Poëet.
VVoud ſtaet, en machtigh gelt, en leuye dagen vvenſchen,
Ick vvetet voor gevvis ick mocht vvel henen gaen,
VVant oock te deſer ſtont mijn ſake vvas gedaen;
Maer nu ghy niet en acht dat ſlechte lieden prijſen,
En hebt u breyn geleert vry hooger op te rijſen,
Soo ben ick vvel getrooſt te vvachten met gedult,
VVien ghy, ô vveerde bloem, voor u verkieſen ſult.
Wel aen ghy die beſtaet u ſaken dus te prijſen,
Ey laet u van de kunſt een vveynigh ondervvijſen.
VVaer meynt ghy dat een rijck of ſcepter in beſtaet?
Voorvvaer niet in het hof vol gullen overdaet,
Niet in een groote ſleep van fiere lijf-travvanten,
Niet in een prachtigh kleet geboort met diamanten,
Niet in een rijck gebou, of in een gulden ſael;
Ick achte dit bejagh voor leuren altemael.
Hy die ſyn tochten dvvinght, die eerſucht kan verdrijven,
En tegen bleycken angſt ſyn herte vveet te ſtijven,
Die niemants ſlaef en is, geen heeren na en loopt,
Geen hoogen ſtaet en vvenſcht, geen groote laſten koopt,
Die niemant oyt en vleyt, maer eert de vrije reden,
Die vveynigh goets beſit, en efter is te vreden,
Die van geen ſpijt en ſvvelt, die na geen vvraeck en dorſt,
Dat is in mijnen ſin een prins of machtigh vorſt.
Daer in light heerſchappy, die niet en is te ſchatten,
En die van duyſent een niet recht en vveet te vatten:

Daer in, ô reyne ziel, daer in light hoogh gebiet,
Die niemant van het volck in vvare daet en siet.
Geluckigh is de mensch, die sigh kan vergenougen
Met dat den hemel geeft, en dat de Goden vougen:
Voorvvaer vvie desen stant eens vest in syn gemoet,
Js hooger in geluck als prins of koningh doet.
VVel, om soo rijcken kroon voor ons te mogen vvinnen,
Daer heb ick vvapens toe en op-getogen sinnen:
Koom vought u nevens my, ick ken de rechte baen,
Die ons geleyden sal oock hooger als de maen,
Die ons geleyden sal tot boven in de vvolcken,
En toonen over-al de dvvaesheyt aller volcken:
Koom vought u nevens my, en onder mijn beleyt
Daer is u dese kroon voor-seker toe-bereyt.
Een kroon, een rijcke kroon, die aen u jeughdigh leven
Sal troost, en herten-lust, en stille sinnen geven:
Sal stellen u gemoet in soo een vasten stant,
Dat ghy sult ruste sien al viel het gansche lant.
Laet al den fellen hoop laet al de nijders keffen,
Geen vier, geen vvater-vloet, geen donder sal u treffen:
VVy sullen onder een gerust en vrolick zijn,
Tervvijl hen prinçen selfs vergapen aen den schijn.
Ick sal in uvven arm een aerdigh veersjen dichten,
Dat sal u met vermaeck tot aen den hemel lichten,
Dat sal door soete vreught verheffen u gemoet
VVt desen aertschen draf tot aen het hooghste goet.
En als dan eens de tijt u sal ten eynde leyden,
En dat ghy met vermaeck sult uytet leven scheyden,
Dan heb ick t' mijnen dienst den vvagen van de Faem,
Die sal door al het lant gaen voeren uvven naem:
Die sal met soet geluyt door al de vverelt rennen,
En vvie een mensch gelijckt die sal u deughden kennen,

Soo dat nae duyſent jaer u graf ſal zijn getoont,
Soo dat nae duyſent jaer u graf ſal zijn gekroont,
Gekroont met bloem-gevvas, met duyſent groene tacken,
Die ſal de ſoete jeught op ons gebeente ſmacken,
En ſeggen tot het ſtof, Ruſt, ſoete lieven, ruſt,
V naem ſal van de doot noyt vverden uyt-gebluſt.
Pilaren van metael, en hoogh-verheve vallen,
Die mogen metter tijt, die moeten neder vallen:
Maer vvat een edel geeſt de menſchen achter-laet,
Dat is voor alle tijt de vverelt een çieraet.
De jonckheyt die ons volght ſal uvve deughden roemen,
Sal u door mijn gedicht voor al geluckigh noemen,
En menigh aerdigh dier van ongeveynſden aert,
Sal vvenſchen eens te zijn dat ghy te voren vvaert.
V geeſt ſal onder-dies tot inder hooghte ſvveven,
Sal in een diepe vreught en by de Goden leven:
Daer ſal een lauvver-krans die noyt verdorren kan
V ſvvieren om het hooft, en çieren uvven man.
Daer ſal het geeſtigh volck en al de reyne zielen
V voeren door het ſvverck met ongemeene vvielen,
En toonen in de lucht den grooten Orion,
En leyden metter hant de peerden van de Son.
Daer ſal een helle ſtrael, die noyt en ſal verdvvijnen,
Verlichten u gemoet en door u ziele ſchijnen;
Soo dat ghy kennen ſult tot in den diepſten gront
Dat noyt een geeſtigh breyn op aerden ondervont.
Gaet nu eens, vveerſte pant, gaet nu eens vergelijcken
Den ſtaet by my verhaelt met alle koninghrijcken:
Voorvvaer ſoo ghy u geeſt maer eens ontluycken vvilt,
Ghy ſult met oogen ſien vvat 't een en 't ander ſchilt.
Maer, nae dat ick verſtae, men hoort hier menſchen praten
Die op een diep geheym en teyckens ſigh verlaten: (*)

(*) Dit ſlaet op het gene de Borduer-wercker hier nae verhaelt, roerende de ſelſame God-ſpraake daer van hy ghewaeght.

Sy vinden (na men seyt) vermaeck in haer verdriet,
Om dat men hier en daer een selsaem spooksel siet.
Of mits een heese stem, van onder op-gedreven,
Heeft uyt een duyster hol een vreemt geluyt gegeven:
Of om een ander gril. Siet! alsser yemant mint
Hoe licht hy yet bedenckt, of hem ten besten vint.
VVat my hier in belanght, ick kan u teyckens seggen
Daer met een vast besluyt zijn gronden op te leggen:
Ick heb van dese stof al vry een groot getal,
Een speelt my voor den mont dat ick verhalen sal.
Lest op een soeten dagh als vvy een deuntjen songen,
Soo quammer op het boeck een rappe vloo gesprongen:
Maer stracx belent het dier ontrent u teere borst,
Om daer in volle lust te laven synen dorst.
Het koos u slincker zy, en vist alsoo te komen
Ter plaetse daer u hert syn vvoon-plaets heeft genomen;
Daer set het sigh ter spoor, en hecht syn kleynen mont
Juyst daer het in het vel de teerste plaetse vont.
Ghy vvort het beest gevvaer en haddet schier gegrepen,
Maer echter raecktet vvech eer dattet vvas genepen:
En mits ghy syn geslacht en al syn mackers haet,
Soo sochtet buyten u een ander toeverlaet;
Het sprongh my op den arm, en dat met rasse gangen,
Ick sagh hoe dattet liep met grooten angst bevangen:
Het kroop my in de mou tot daer mijn ader slough,
Daer stont het vveder stil, het scheen hem diep genough.
Ghy saeghtet met vermaeck hoe dat syn teere pooten
Sigh vougen tot het vverck, en op mijn leden stooten:
Hoe vinnigh dat het beet, en hoe syn kleynen beck
My als een adder stack, en maeckt een roode pleck.
Het dier vvas ront en vol, en gingh daer op vertrecken,
En gingh, 'k en vveet niet vvaer, syn teere leden decken.

Ick

Ick vont een diep geheym, jae trooſt, in dit geſicht,
En hebber naderhant een veersjen op gedicht:

Kleyn vlootje, geeſtigh dier, wat hebje gaen bedrijven?
Ghy hebt in u den keeſt van twee verſcheyde lijven,
Ghy ſooght mijns hertſen bloet, en oock van mijn vriendin,
De mijn' en hare ziel naemt ghy te ſamen in.
Wy zijn in u vermenght en onder een gedreven,
En leyden binnen u alreets een echte leven;
Ons vocht, ons innigh mergh, ons herten zijn gemeen,
Wy zijn geen twee voortaen, wy zijn te ſamen een.

Wat kan dit ſoet geval, vvat ſal het doch beduyden?
Gevvis, naer ick het grijp, het maeckt ons echte luyden.
Hoe kan het, ſchoone maeght, hoe kan het anders zijn?
Mijn bloet dat is het u, en u is vveder mijn.
Siet vvat een aerdigh ſpoock heeft Venus hier geſonden!
VVy moeten voor gevvis te ſamen zijn gebonden,
Te ſamen zijn gepaert. Wel aen dan tot beſluyt,
Ontſeght dit grilligh volck, en vveeſt mijn lieve bruyt.
Indien men teyckens acht genomen van de dieren
Die in het groene vvout of om den hemel ſvvieren,
Soo dient voor al gelet op ſoo een ſoet geval,
Dat ſchier met vvoorden ſeyt vvat ons gebeuren ſal.
Wel aen ontfanght mijn hert, dat ick u kome bieden,
En let niet op den vvaen van deſe grootſe lieden;
Mijn ſtaet is boven haer, ſchoon nijt en nijder keft,
Soo ver de vveerde ziel het lichaem overtreft.

De Dichter had geſeyt, en om ſyn moedigh ſpreken
Soo vvas meeſt al het volck in haer gelaet ontſteken:
Doch nae een korte vvijl ſoo quam de Schilder voort,
En 't bleeck aen ſyn geſpreck hoe dat hy vvas geſtoort.

Hoe ben ick in mijn ſchick als deſe pochers raſen, Schilder.
En vallen tegen een gelijck als rechte dvvaſen!

Siet als de bottelier en kock te ſamen kijft,
Dan hoort men in't gemeen vvaer dat het ſuyvel blijft.
Wel aen, ick laet het volck haer eygen vuyl ontdecken,
En leggen voor het oogh haer onbekende vlecken:
Ick vvil (vvat my belanght) maer brengen aen den dagh
Dat u nau-keurigh hert tot my-vvaerts trecken magh.
De geeſten die den aert van alle konſten vveten,
Die ſtellen nevens een de ſchilders en poëten;
VVant dat een ſchilder treckt is ſtomme poëſy,
En als een dichter vverckt dan ſpreeckt de ſchildery.
Haer beyder kunſte ſtreckt de vverelt tot vermaken,
En doet aen prinçen ſelfs een drouven geeſt ontvvaken:
Maer tuſſchen hen nochtans daer vind' ick een verſchil,
Dat ick, eerbare maeght, hier openbaren vil.
Wat is eens dichters vverck? hy leert de vvoorden danſen,
En vvat hy vvinnen kan en zijn maer groene kranſen,
Of van een lauvver-boom, of van een myrten-blat,
En dit is ſoo het ſchijnt een vvonder groote ſchat.
Maeckt hy miſſchien een veers dat geeſtigh ſchijnt te vveſen,
Soo vvort hy (naer het valt) by vvijlen eens gepreſen:
Maer dat is anders niet als ſlechts een ſchrale vvint,
Daer van noyt eenigh menſch ſyn beurſe ſvvaerder vint.
Beſiet Homerus ſelfs een prinçe van de dichters,
Hy met ſyn ganſche rot dat vvaren kale vvichters:
En vvat iſt dat hy oyt door al ſyn kunſt vervverf,
Als dat hy ganſch beroyt en als verlaten ſterf?
'T is vvaer dat ſyn gedicht noch heden vvert geleſen,
En't is tot ſyner eer als in de lucht gereſen:
Maer ſchoon al leeft ſyn naem, al is ſyn eere groot,
Het is voor hem alleen een ſuypen na de doot.
Syn lof magh over zee in alle landen ſvveven,
Maer daer en plagh geen vvijf of kinders af te leven:

En als een rijpe maeght een vrijer krijgen sou,
Dan gelt die vvasem niet, men vvil een rijcke vrou.
VVel prijst dan sooje vvilt dat nette pennen schrijven,
Maer dat noch even-vvel en kan geen keucken stijven.
VVat isser van den geest en van syn hooge vlucht?
Men leeft niet van den vvint of van de schrale lucht.
Men kan geen hoofsche maeght, men kan geen schoone vrouvven
Met eer, met lof-getuyt, met dichten onderhouvven:
De geest ook even-selfs heeft noot te zijn gevoet,
Soo langh hy met het lijf te samen vvonen moet.
Al quaem Apollo selfs met syn gesvvinde gasten,
Indien hy niet en had, soo moest de dichter vasten:
Al vvie niet met en brenght als slechts de bloote kunst,
Schoon dat hy geestigh is noch vint hy vveynigh gunst.
Van hier dan altemael die zijt gevvoon te dichten,
Voor dit vermaert pinçeel moet inct en penne svvichten:
De vveerde schilder-kunst verdient al grooter lof,
VVant boven haer vermaeck soo koomter voordeel of.
Ick vvinne machtigh gelt, ick make groote stucken,
Ook vveet ick op de plaet de vorsten uyt te drucken:
Hier drijf ick handel med' en vry met groot gevvin,
En dat's een dienstigh vverck voor huys en huys-gesin.
Ick hebbe lest mijn kunst den koningh toe-gesonden,
Dies kreegh ick grooten danck en meer als duysent ponden,
En noch een kettingh toe die om mijn leden hingh,
En driemael om mijn hals en om mijn schouders gingh.
Een dichter onder-dies die had een veers geschreven,
En dat vvas aen den vorst door seker vrient gegeven;
'T gedicht vvas enckel geest en van een hoogen toon,
Maer hoort togh vvat hy kreegh tot syn verdienden loon:
Ick sagh een groene krans gevlochten van laurieren,
Die vvert hem toe-gebracht om hem te mogen çieren:

Daer vvas een vvapen by dat hem de koningh ſchonck,
Maer al dit hoofs gevvay en is maer enckel pronck.
Maer vvaerom langh verhael? ick kan te ſamen vougen
Dat u, dat al het volck, dat prinçen kan vernougen,
En dat oock boven dien my voordeel geven kan;
En vvie dit recht betracht dat is een handigh man,
Dat is een hoogh verſtant, en vveert te zijn gepreſen,
Als by de dichters ſelfs ten vollen is te leſen.
Ghy daerom, vveerde maeght, ô çierſel van het lant,
Biet my oock heden-ſelfs u trouvve rechter-hant.
Ick ſal dit aerdigh beelt van uvve jonge dagen,
Aen d' eeuvve die ons volght ſoo kunſtigh over-dragen,
Dat uvve ſchoone glans, oock over duyſent jaer,
Aen al het koninghrijck ſal vveſen openbaer:
Dat uvve friſſche jeught door al de naeſte ſteden
Sal vverden aengeſien, ſal vverden aengebeden;
Soo dat ghy door de kunſt als eeuvvigh leven ſult,
Schoon dat u levens tijt ſal lange zijn vervult.
Soo ghy den krijgh bemint, ick kan het bloedigh vechten,
En legers tegen een met onvertſaeghde knechten
V toonen door de kunſt, als of het oorlogh vvaer,
En dit al buyten ſorgh en ſonder u gevaer.
Of ſoo u, vveerde maeght, een raetſ-heer mocht behagen,
Vermits hy in het hof beſteet ſyn meeſte dagen,
Soo vveet oock dat de prins van my niet vveynigh hout,
En ſaken van gevolgh my dickmael toe-betrout.
En 't is van heden niet dat prinçen ſchilders eeren,
De daet oock even-ſelfs die kan het heden leeren;
'T is over duyſent jaer en langer ſoo gevveeſt,
Gelijck men over-al in oude boecken leeſt.
Soo ghy een koopman lieft, ick kan oock handel drijven,
En kan noch door de kunſt mijn ſaken beter ſtijven;

VVant ſooder eens een ſchip van eenigh koopman blijft,
Soo dat ſyn kraem verſuypt of op de baren drijft,
Al is de goede man niet in de zee geſtorven,
Hy is des niet-te-min om ſyn verlies bedorven;
Want als een handelaer geraeckt in dit verdriet,
Soo is ſyn luyſter uyt en ſyn geloof te niet.
Maer ſchoon my dit geval miſschien mocht over-komen,
Soo vvare my nochtans maer vveynigh af-genomen;
Want als ick ſlechts het lijf mach brengen aen de ree,
Soo blijft mijn beſte ſchat behouden van de zee.
De kunſt dat edel dingh en ſal my niet verlaten,
Al moeſt ick ſonder kleet gaen dolen achter ſtraten:
Al vlood' ick uyt den krijgh, al liep ick uyten brant,
Ick hielt noch even-ſtaegh mijn alderbeſte pant.
Kunſt is een ſchoon juvveel en boven alle ſchatten,
Daer vvint, en vier, en zee, niet op en vveet te vatten:
Kunſt is het beſte goet, vvie dat het immer ſpijt,
Prinçeſſe, viert de kunſt ghy die ſoo kunſtigh zijt.
Tervvijl de Schilder ſprack, en al de jonge-lieden
De maeght door langh geſpreck tot haer geſelſchap rieden,
Hy die met ſyde vervvt, de leſte van den hoop,
Kreegh ſchier uyt ongedult de ſinnen op den loop.
Haer tael vol overmoet die had hem langh verdroten,
Dies vvas hy als een vat vol nieuvven moſt gegoten;
Soo bobbelt hem de geeſt: en als hy ſpreken mocht,
Soo ſlough hy mette tongh aldus de ſchrale locht:
Ick ſie dit ganſche rot van hooghmoet op-geſvvollen, Borduer-wercker.
En ick koom achter-aen als Koppe mette ſchollen.
'T is onrecht, ſchoone maeght, dat my hier in gebeurt,
Maer deſen onverlet en dienter niet getreurt.
Aenhoort oock mijn geſpreck, al ben ick ſchoon de leſte,
Soo ghy de reden vveeght, ick ben voor u de beſte,

Ick ben tot in den gront geheel van uvven aert,
Ick diene boven al met u te zijn gepaert.
VVy zijn in deſe ſtadt te ſamen op-gevvaſſen,
Prinçeſſe mijner jeught, vvie kan u beter paſſen?
De naelde-ſchildery, vvaer toe ghy zijt geſint,
Die heb ick nevens u van alle tijt bemint.
Die heeft mijn klouck vernuft ſoo hooge nu getogen,
Dat geene van de kunſt hier tegen op en mogen;
Soo dat van nu voortaen het maeckſel mijner hant
Vanyder vvert genoemt een vvonder in het lant.
Ghy ſchilder, vvieje zijt, hebt my voortaen te vvijcken,
Ghy mooght geen vet pinçeel met onſen raem gelijcken;
VVaer ick met handen raeck of oyt de vinger ſet,
Daer is het vvonder ſchoon, en uytermaten net.
Maer ſiet u kladdigh vverck en zijn maer vuyle plecken,
Die ghy op u panneel gevvoon zijt uyt te trecken;
Soo maer een aerdigh kleet daer eens en koomt ontrent,
Het is van ſtonden aen tot in den gront geſchent:
Dit ſtaet geen vryſters aen, die hebben reyne leden,
En vvillen hare jeught aen netter hant beſteden:
Ghy daerom, friſſche blom, verkieſt my boven al,
Vermits ick uvven ſtaet ten hooghſten brengen ſal.
Al zijn de lieden groot die hier te voorſchijn komen,
'K en hebbe (nae my dunckt) voor deſe niet te ſchromen,
De God-ſpraeck is voor my, en over mijn beleyt,
My is een hooger ſtaet noch onlangs toe-geſeyt.
Daer is een ſeker hol hier buyten in de bergen,
Van vvaer (als eenigh menſch een vvrage koomt te vergen)
Een holle ſtemme rijſt, en ſeyt in heeſch geſchal,
VVat yder die men noemt eens over-komen ſal.
Men hout dat even hier zijn geeſten in verholen,
Die vreemde dingen ſien, en niet en konnen dolen:

Jae dat Apollo ſelfs, of yemant ſyns gelijck,
VVoont in het grouſaem diep en in het duyſter rijck,
Een maeght, een reyne maeght, ontfanght de ſtem van onder,
En op een vreemde vijſ' uyt ſy het ſelſaem vvonder:
Maer ſtracx na dit geluyt ſoo valt het tanger dier,
Geraeckt gelijck het ſchijnt, van eenigh haeſtigh vier.
Men kan van haren mont geen ſtemme meer vervverven,
Haer leden vverden ſtijf, haer vvangen die beſterven;
Dies vvortſ' als over doot getogen uytet perck,
Soo dat een yder ſiet 't en is geen menſchen vverck.
Jck, om u ſoete min met grooten angſt beladen,
Heb my tot dit geheym eens mede laten raden:
Ick quam ontrent het hol, en door een jonge maeght
Heb ick op onſen ſtaet de Goden raet gevraeght:
Mijn antvvoort is gevveeſt, De kunſte van bordueren
Sal uvve Rhodope ter hoogſter eere vueren.
Daer mede ſvveegh de ſtem, en meer en vraeghd' ick niet,
Vermits de prieſter ſelfs het vragen my ontriet.
En 't vvas voor my genoegh, hoe kondet beter vveſen?
Mijn kunſt, mijn eygen vverck vvert boven al gepreſen,
VVert als een trap geſtelt tot uvve grooter eer;
Ghy vvacht van nu voortaen geen nieuvve vrijers meer,
En vvacht geen aertſche macht, maer vought u na de Goden,
En ſiet op onſe kunſt, gelijck u vvort geboden:
En ſoo u moedigh hert vvil hooger zijn geſet,
Soo maeckt dat ghy voor al op onſe konſte let.
Geen krijghſman ſal het doen door krachten van de leden,
Geen raetſ-heer door beleyt van op-gepronckte reden,
Geen koopman of rentier door groot en machtigh gelt,
Geen dichter, vvie het zy, en iſſer toe geſtelt.
Poeët ſvvijght van u vloo; ten zijn maer vijſe-vaſen,
En ghy en uvvs gelijck die zijt gevvoon te raſen:

Ghy

Ghy droomt een ydel dingh, en, ſchoon het niet en ſluyt,
Ghy vinter vvonder in, en treckter voordeel uyt.
VVat kan ſoo vuylen dier in deſen handel geven?
VVaer ſtaet van dit bejagh in eenigh boeck geſchreven?
VVie heeft ſoo ſlechten dingh ſyn leven oyt bedacht?
Voorvvaer't is al te blau om hier te zijn gebracht.
Poëten, ſoete maeght, die ſeggen datſe vvillen,
En al haer diep geheym en zijn maer rechte grillen:
En vvat de ſchilders raeckt, dat ſtel ick nevens hen,
Vermits ick haren aert tot in de gronden ken.
Laet noyt dit grilligh volck tot uvve kamer naken,
Niet eene van den hoop en kan u grooter maken;
Alleen, eerbare maeght, alleen het edel raem
Js u tot meerder ſtaet en grooter eer bequaem.
Soo ghy dan niet en vvilt met al de Goden ſtrijden,
En dan noch boven dat u voordeel laten glijden,
Bout op het vvaer-berigh, en niet op loſſe vvaen,
VVie met den hemel vecht die iſſer qualick aen.
Als yder had geſeyt, dat hy meynt nut te vveſen,
Soo iſſer groot geraes door al het huys gereſen,
Men krielter over-hoop. de krijghſ-man boven-al
Die gingh gevveldigh af, en maeckte groot geſchal.
De vader onder-dies, en ſyn vertroude vrienden,
Die over dit geſchil als tuſſchen-ſprekers dienden,
Verſchijnen op de zael, en ſtillen dit gevvoel,
En doen ſprack eerſt de maeght, als uyt een rechter-ſtoel:
Ghy heeren altemael, die met gegronde reden
Dit maeghdelick gemoet hebt krachtelick beſtreden,
Ghy vveet hoe deſe ſaeck my aen het herte raeckt,
En dit mijn teer gemoet geheel bekommert maeckt,
Jck bidde neemt gedult, alleen voor vveynigh dagen,
Dan vvil ick voor gevvis de kans met yemant vvagen:

Ick ſal met eygen ſtem beſlichten dit verſchil,
En ſeggen overluyt vvien ick verkieſen vvil.
Ick moet op uvve gunſt, die my vvort aen-geboden,
Eerſt vieren na den eyſch de tempels van de Goden,
En bidden om geluck voor mijnen bruylofs-dagh,
Op dat my 't echte bed ten goede dienen magh.
Ghy doet gelijck als ick. Daer gaen de vrijers treden,
Ten deele niet vernought, ten deele vvel te vreden:
Maer deſen onverlet, ſoo beelt ſigh yder in,
Dat hy den beſten gront behout in haren ſin.
VVat is de liefd' een droom vol bijſter vreemde grillen!
VVie mint die vvort verruckt gelijck de driften vvillen:
Een yder ſtreelt hem ſelfs, en ketelt ſyn gemoet,
En vvort het meerendeel van enckel vvaen gevoet.
De vrijers onder-dies zijn beſigh ganſche dagen
Met al vvat immermeer de vrijſter kan behagen:
De dichter boven-al vergeet ſyn voordeel niet,
Hy ſent haer even-ſtaegh een veers, of aerdigh liet,
Een ſoete letter-keer, of diergelijcke dingen,
Hy liet meeſt alle nacht ontrent haer kamer ſingen;
En mits ſy uyter aert met dichten vvas vermaeckt,
Soo vvertſe menighmael tot in de ziel geraeckt.
En ſoo geen hooger macht haer vryheyt had benomen,
Miſſchien ſoo vvaer de kunſt tot haren vvenſch gekomen;
VVant door een ſoet gedicht of met een geeſtigh liet
Soo iſt dat hy geſtaegh van hare jonſt geniet.
Hy kreegh al menighmael een lonckjen van ter zijden,
En dat en mocht voor-al de vader geënſins lijden:
Hy vvas ganſch ongeſint en uytermaten gram,
Vermits hy by de maeght te grooten vryheyt nam.
De man die had gemerckt, als hy de jonck-vrou kuſte,
Dat hy dan gingh te vverck gelijck het hem geluſte:

Hem dacht oock dat de maeght hier uyt vermaeck genoot,
Vermits sy hem den mont al vry vvat gunstigh boot.
Sy had een jonge musch daer met sy plagh te spelen,
Maer siet het aerdigh dier begon, eylaes! te quelen:
En schoon of sy het streelt, en broet in haren schoot,
Het is in korten tijt vervvonnen van de doot.
Daer treurt haer drouve ziel, en is geheel verslagen,
Sy gaetet boven-al aen haren dichter klagen,
Die maeckt een lijck-gedicht, een uyt-vaert voor de mus,
En songh in haren naem het treurigh lietjen dus:

MYn geest die is geheel bedruckt
Om seker drouf geval,
De doot heeft van my wech-geruckt
Dat my was lief-getal:
Een jonge musch, een vrolick beest,
Dat was tot my gewent:
Dat was in mijnen jongen geest
Al vry wat diep geprent.

Het quam my springen op den schoot,
Het dronck uyt mijnen mont:
Het sirckt', het scheen het eyschte broot,
Tot dat het spijse vont.
Dan scheent eens oft my bijten wou,
Soo vinnigh quam het aen;
Maer 't beesje dat had stracx berou,
Syn gramschap was gedaen.

Het weeligh dier, de soete mus,
En socht maer enckel spel:
Haer beet verandert in een kus,
Dat greyt my bijster wel.
Maer siet nu is het beesje doot:
Ach! wat een groot verdriet.
De lust en vreught van mijnen schoot
Die is nu ganssch te niet.

Nu, vrijsters, die dit aerdigh dier
Voor desen hebt gekent,
Ick bidde koomt te samen hier;
Syn tijt die is volent.
Koomt hier gespelen, koomt doch ras,
Koomt yder uyt syn wijck:
Pluckt maeghde-palm en bloem-gewas,
En çiert het kleyne lijck.

Het beesje dat my vreughde gaf
En moet niet sonder kruyt,
En moet niet dalen in het graf
Als met een soet geluyt.
Doch maeckt syn graf niet in de kerck,
Maer buyten in het groen,
En set een veersjen op de serck,
Ghy sult my vrientschap doen.

Gaet segh dan noch de keuke-meyt,
Dat sy na d' oude wijs,
Dat sy ons soete pap bereyt
En dat van enckel rijs:
Gaet roepter al de kinders by,
De kinders hier ontrent,
Dat yder ete van den bry,
Die 't beesjen heeft gekent.

Nu, vrijsters, die mijn droefheyt siet,
Hoet u voor dese pijn,
En laet soo teeren beesjen niet
U lust en vreughde zijn:
Kiest liever voor u leven langh
Een haen die 't beter maeckt;
Die laet ons hooren vrougen sangh,
Oock eer den dagh genaeckt.

Dit

Dit vviſt de looſe gaſt ſoo geeſtigh uyt te brengen
En konder ſoeten jock en kluchjens onder mengen,
Dat ſy van doen voortaen niet meer in druck en ſat,
Maer blijder luymen kreegh, en haren druck vergat.
De ſnege Rhodope bequaem tot alle ſaken,
Had even metter tijt een veersjen leeren maken;
VVant Cnemon die ſyn luſt alleen in dichten nam,
VVas oorſaeck dat de maeght oock aen het dichten quam.
Hy had eens ſeker boeck in haer vertreck gevonden,
Daer in dat menigh liet en veel gedichten ſtonden,
Meeſt van haer eygen vverck: en t' vvijl ſy buyten vvas,
Gevielt dat hy daer in een aerdigh ſtaeltjen las.
Soo dickmael ick u vverck, ô Cnemon, heb geleſen,
Heb ick u geeſtigh breyn en u met een gepreſen;
Soo dat mijn teer gemoet, mijn ziel en jeughdigh hert,
Door middel van de kunſt, aen u verbonden vvert.
Jck vvenſch al menighmael een kus te mogen geven
Aen hem die van de min ſoo geeſtigh heeft geſchreven:
Jck vvenſch u datje vvenſcht, en oock mijn eygen gunſt,
En draegh u liefde toe uyt liefde van de kunſt.
Jck vvenſch een prouf te doen, vvaer icker toe gebeden,
Of ghy zijt in de daet gelijck als in de reden:
Ick hou dat u bedrijf ontrent het minne-ſpel
Moet vry vvat anders zijn als van een ſlecht geſel.
Hy vvou noch verder gaen, maer hoorder yemant komen,
En dat heeft onſen vrient ſyn vorder luſt benomen:
Hy ſtack het boeckjen vvech ſoo veerdigh als hy magh,
En liet het maeghde-kraem gelijck het eertijts lagh.
Maer 't is hem lijcke-vvel een vvonder groot vermaken,
Dat ſy ſoo vvel gevoelt van hem en ſyne ſaken.
Hoe ketelt menighmael een vryer ſyn gemoet
Als hem een jonge maeght een kleyne gunſte doet.

Maer t'vvijl dus onder een de jonge lieden mallen,
Soo is daer in het huys een ſake voor-gevallen,
Een ſake (na my dunckt) hier vveert te zijn gedacht,
Om ſomtijts by de jeught in 't ſpel te zijn gebracht.
De ſchoone Rhodope die hadde verſche roſen,
De beſte dieſe kon, van duyſent uyt-gekoſen:
Daer vlechtſe kranſſen van, ſoo vvel in een gevought,
Dat yder een het vverck ten hooghſten vergenought.

En mits ſy na de kunſt tvvee kranſſen had gevveven,
Soo heeftſe metter daet aen Cnemon een gegeven,
Aen Cnemon die als doen de juffer onderhiel,
En klaeghde vvonder veel van ſyn benaude ziel.
Den tvveeden roſen-krans, verſch uyter hant gekomen,
Die heeft de jonge maeght tot haer gebruyck genomen:

Daer

Daer ſat de jongelingh, daer ſat de nieuvve bruyt,
Geçiert met bloem-gevvas en ander edel kruyt.
Doch t'vvijl ſy onder een den tijt aldus beſteden,
Soo quam daer op de zael de raetſ-heer aen-getreden:
Dien vvort oock nevens haer terſtont een ſtoel geſet,
En ſtracx ſoo heeft de maeght op deſen ſtant gelet.
De dichter ſat geçiert met bloemen vander heyden,
En ſy vvas even ſoo geſeten tuſſchen beyden:
De raetſ-heer hadde plaets ontrent haer rechter-hant,
Maer ſonder groen gevvas of ander minne-pant.
De maeght vvough dit geval met vvel-bedachte ſinnen,
En gaet, na kort gepeys, een ſoeten treck beginnen;
Sy heeft haer eygen ſelfs van haren krans berooft,
En ſet het aerdigh vverck den raetſ-heer op het hooft.
Sy gaet de dichters krans hem van den hoofde trecken,
En gingh haer eygen hair daer mede vveder decken:
Siet daer ſat Cnemon bloot, de raetſ-heer is gekroont;
Nu ſegh, vvien heeft de maeght de meeſte gunſt getoont?
Ick doe u deſe vraegh, geſellen onſer tijden,
Vermits uyt dit geval ontſtont een hevigh ſtrijden;
VVant yder-een die riep, dat hy de jonge maeght
Ten hooghſten vvel bevalt, en boven-al behaeght.
Een yder drijft het zijn, en al met goede reden,
Dies vvorter over-hant met alle macht geſtreden:
Een yder ſtelde vaſt dat hem de vrijſter koos,
Soo die de kroon ontfingh als die ſyn krans verloos.
De raetſ-heer dreef geſtaegh, en al met vollen monde,
Dat hem het aerdigh dier de meeſte liefde jonde:
En dat hy voor ſigh hout al vry de beſte kans,
Vermits de jüffer ſelfs hem gaf haer eygen krans.
Hy acht het ganſche ſtuck voor heim noch des te lichter,
Om dat ſy van de kroon ontbloot den goeden dichter:

Om datſe metter daet haer gifte vveder nam,
Soo haeſt als hy verſcheen en op de zale quam.
De dichter niet-te-min, om dit te vveder-leggen,
VVeet (ſoo het ſchijnen magh) al mede vvat te ſeggen:
Heer raetſ-heer, ſeyt de man, al ſchijntet yemant vreemt,
'T is ver de meeſte gunſt vvanneer een vryſter neemt.
VVant als een juffer ſchenckt, dan is de vrient gebonden
Aen vvie de ſoete maeght haer giften heeft geſonden;
Maer als een vryſter neemt, dan iſt dat ſy haer bint,
En dat is voor gevvis een teycken datſe mint.
De ſchoone Rhodope die heeft van my genomen,
Verſtaet dan hare gunſt op my te zijn gekomen:
Sy heeft (en ick bekent) u hooft daer na gekroont,
Sy dient dan vvederom van u te zijn geloont.
Ghy mooght geen bondigh vverck op deſen handel bouvven,
Ghy zijt aen Rhodope, niet ſy in u, gehouvven;
Ghy daerom, vrient, vertreckt, en oeffent u gedult,
En ghy, beleefde maeght, betaelt u eygen ſchult.
De raetſ-heer vvederom brenght hier ſyn reden tegen,
En toont hoe dat het ſtuck ganſch anders is gelegen:
De dichter vvijckt hem niet, maer op dien eygen ſtont
Soo brenght hy vveder in dat hy geraden vont.
Ten leſten ſeyt de maeght, Laet hier geen vvrevel rijſen,
Ick ſal in korten tijt hier van het vonnis vvijſen:
Laet maer een kleyne vvijl in ſtilheyt dit geval,
Ghy ſult eer lange ſien vvien ick verkieſen ſal.
Hier op gaet Rhodope met yver over-vvegen,
Tot vvien met beter glimp ſy dient te zijn genegen:
Sy ſpant haer geeſten in, ſy denckt en overleyt
VVat datter aen de jeught tot antvvoort dient geſeyt.
Dan heeft het machtigh gelt op haer de meeſte krachten,
Dan ſchijntſe vvederom nae edel bloet te trachten,

Dan

Dan heltſe nae de kunſt, of naer een rappe geeſt,
Dan vvegen by de maeght de groote ſtaten meeſt.
Sy is gelijck een zee gedreven van de vvinden,
Sy ſoeckt aen alle kant, maer kan geen ruſte vinden:
Al vvatſe nu ter tijt in haren geeſt beſluyt,
Dat valt in korten ſtont, dat raeckter vveder uyt.

Vyſt op dien eygen ſtont (als d'oude boecken melden)
Quam Venus dertel vvicht gevlogen uyte velden,
Quam ſygē met dē vvint, en door de blauvve locht,
En ſocht eē ſtille plaets daer in het ruſten mocht.

Tuſſchenval, vervattende het krakeel tuſſchen de Liefde en de Doot: mitſgaders een oudt mans vryagie, die voor een beſondere geſchiedeniſſe kan genomen werden, en miſſchien niet ondiēſtigh geleſen te wordē van luyden die van ſoodanigen weſpe geſteken zijn.

Dien eygen oogen-blick quam oock de Doot getreden,
Amechtigh van de reys, en met vermoeyde leden;
En mits het avont vvert, en dat de Son verliep,
Quam 't ſpoock in 't eygen huys daer Venus jongen ſliep.
Het monſter gingh te bed, belaſt met groote ſorgen,
En daerom rees het op oock voor den lichten morgen,
Het gaf hem op de reys met onvermoeyde ſpoet,
Oock eer de dageraet den hemel open doet.
Doch mits het duyſter vvas, en vviſtet niet te vinden
Syn vinnigh hant-gevveer, dat menſchen kan verſlinden:
En t'vvijl het beſigh is, en grabbelt ſonder licht,
Soo vint het by den taſt Cupidoos gulde ſchicht.
De kleyne minne-God, ten leſten oock ontſlapen,
Die nam des doots gevveer, als voor ſyn eygen vvapen;
Daer treckt een yder op, en treet in ſyn bejagh
Soo veerdigh als hy kan, ſoo neerſtigh als hy magh.

Cu-

Cupido ſagh een maeght met ſchoon-gebloosde vvangen,
Met hair dat ſcheen gemaeckt om herten in te vangen;
Sy vvas groen als een lis, en ſpichtigh als een riet,
Maer die geen jongh-geſel ontrent haer komen liet.
Het vvicht, op haer geſtoort, dat ſchoot met alle krachten
Tot aen haer jeughdigh hert, en gingh doen ſitten vvachten
VVat na ſoo fellen ſchoot haer overkomen ſou;
Maer voor een blijde feeſt, ſoo reſer enckel rou.

De vrijſter viel te bed, en ſuchte menigh-vverven,
Haer ſvveet is bijſter klam, haer buyte-leden ſterven:
De moeder gaf een ſchreeu, en nam den leſten ſoen;
Maer Venus jongen ſvveegh, onſeker vvat te doen.
Ten leſten ſprack hy dus: *VVat magh dees pijlen ſchorten,*
Dat ſy een jonge maeght het leven gaen verkorten?

VVie

VVaer is doch nu de vreught, die in haer plagh te zijn,
Na-dien uyt haer ontstaet soo onverwachte pijn?
VVaer ick voor desen schoot, daer kond' ick vreughde maken,
En dede metter daet een drouven geest ontwaken;
VVant in een killigh hert ontstont een soeten brant,
Soo dat men over-al een vrolick wesen vant:
Schoon dat het vinter scheen, en alle dinck bevrosen,
Al vaer ick maer en schoot daer vieszen versche rosen,
Daer vies de maeghde-palm, en ander edel kruyt,
En voor een drouve maeght verscheen een blijde bruyt.
Hier gatet anders toe; vvant mits ick heb geschoten,
Soo heeft de jonge spruyt haer soetste jeught verdroten:
Daer leytse nu en kermt, en, soo de doctor seyt,
Haer doot-kist dient gemaeckt, haer graf te zijn bereyt.
Geen kruyt, geen machtigh sap, geen dranck kan haer genesen,
Eylaes! de teere blom die is alree verwesen.
VVat is dit voor bejagh? vvat voor een selsaem stuck?
Hoe koomt van mijn bedrijf soo vreemden ongeluck?
Heeft aen mijn gulde pijl een adder-slangh gesogen?
Of heefter eenigh draeck syn svvadder op gespogen?
Of ist een svvare lucht, die uyter hellen quam,
Die aen de frisschе roos haer aerdigh vvesen nam?
VVat hier van vvesen magh, dat moet ick heden vveten,
Al soud' ick mijn beroep, en alle dingh vergeten:
Jck vvil de vvonde sien, ick sal vvat nader gaen;
Maer ay my! ach! eylaes! mijn hert begint te slaen.
Js dit mijn soete schicht? of een van dese pijlen
Die ick met eyger hant soo geestigh plagh te vijlen?
Neen seker 't is een hout, soo svvart gelijck een pick,
De veren sonder glans, en niet als enckel schrick:
De punt met vinnigh stael aen alle kant beslagen,
Als of een moordenaer het vvapen soude dragen:

Oock hanghter ſvvadder aen gelijck een adder ſpout,
Of als een helſche kol in nare fleßchen brout.
O lecker als ick ben! en onbedreve jongen,
Ganſch vvaert te zijn geplaeght van duyſent felle tongen,
Ganſch vvaert van kinders ſelfs voortaen te zijn beſpot;
O Goden, maeckt het volck een nieuvven minne-God:
Ick kan het ambacht niet, ick moetet laten blijven,
Ick magh by Corydon vvel bocken leeren drijven:
Ick magh vvel aen de zee gaen vvonen op een ſtel,
Daer noyt ſigh openbaert of maeght of jongh-geſel.
Hoe! ſchiet ick pijlen uyt eer dat ick heb bekeken
Of die met honigh-raet of galle zijn beſtreken?
O vrijers, vvieje zijt, en vveeſt ſoo jachtigh niet,
Maer let op u bedrijf, eer datje vrijſters ſchiet.
Maer dat is nu gedaen. vvat ſal ick langer klagen?
Jck moet nae deſen tijt my beter leeren dragen.
„ *De ſchade die men lijt, de ſchande die men vreeſt*
„ *Maeckt plompe ſinnen ſneegh, en vvet een dommen geeſt.*
Nu vveder tot de ſaeck. Hier ſchuylt een ſelſaem vvonder,
Hier ſchuylt een ſlim bejagh, een ſpoock of nicker onder:
Hier is een tooveres of ſvvarte kunſtenaer,
Die brenght door hels bedrogh de maeghden in gevaer.
Maer hoe! ſou hier de Doot haer rol vvel onder ſpelen?
En doen met haer vergif de jonge vrijſter quelen?
Het ſpoock ſliep deſen nacht daer ick in ruſte lagh,
Maer gingh in haeſten vvech eer ick het monſter ſagh.
My dunckt dat jae de Doot mijn vvapen heeft geſtolen,
En dus een gront geleyt van dit ellendigh dolen:
My dunckt ick heb ſyn pijl genomen voor de mijn,
En daerom leyt de maeght verſopen in de pijn.
Jck vvil flucx henen gaen in alle vverelts hoecken,
Jck vvil aen alle kant de reden onderſoecken:

Ick vvil in aller yl, en op den ſtaenden voet,
Gaen ſien vvat noch het ſpoock met mijn gereetſchap doet.

Hier op is Venus kint in haeſten vvech-getogen,
En nae het langen tijt ten ſnelſten heeft gevlogen,
Geviel het dat het vvicht het bleecke monſter vont,
Gelijck het voor een hof geheel verſlagen ſtont.
Het vvas (gelijck het ſcheen) met herten-leet bevangen,
Daer liep een ſiltigh nat van ſyn bedroufde vvangen:
Hem quol nochtans geen druck, maer niet als enckel ſpijt,
Die hem tot in het hert en al de leden ſnijt.
Hem docht, het had ſyn longh met brocken uyt-geſpogen,
Hem docht, het had ſyn hair met vlocken uyt-getogen;
Want 't had geen ingevvant, en 't vvas gevveldigh kael,
En 't vvrongh ſyn mager lijf gelijck een ſvvacken ael.
Noch vviſte Venus kint de gronden niet te raken
Die aen de bleecke Doot ſoo drouve ſinnen maken:
Dies trat het nader toe en let op alle dingh,
En vont ten leſten uyt al vvatter omme-gingh.
En ſiet dus ſtont het vverck. De Doot vvas uyt-getogen,
Tervvijl noch inder nacht de vleder-muyſen vlogen:
En daerom vvert het ſpoock ſyn dvvalingh niet gevvaer,
Maer ſocht maer ſyn bejagh, en ſtoffe voor de baer.
De Doot die vont een man bequaem te zijn geſchoten,
Om dat hem over-langh het leven had verdroten;
VVant mits ſyn eenſaem bed, ſoo vvas hy ſtaegh bedruckt,
En klaeghde ſyn vermaeck van hem te zijn geruckt.
Het ſpoock leyd' op hem aen, en ſchoot hem in de lenden,
En dacht hy ſou terſtont ſyn drouvigh leven enden:
Maer ſiet Caſſander groent met dat hy vvas geraeckt,
En vvort gelijck een roos als haer de ſon genaeckt.
De ſoete Rhodope vvoont onder ſyn gebueren,
En dat bracht ſyn gemoet in vvonder vreemde kueren:

Haer vveſen is terſtont ſoo diep in hem geſet,
Dat hy oock in den ſlaep op haer ſyn luſten vvet.
Syn geeſt ſpeelt op het vverck nu langh by hem vergeten,
Dies laet hy aen de maeght ſyn brant en liefde vveten;
Hy prees haer geeſtigh oogh, haer mont en ſoet gelaet,
En al vvat van haer koomt dat is hem honigh-raet.
Cupido ſagh het aen, en vvou den ouden helpen,
Om by haer met gemack ſyn luſt te mogen ſtelpen:
En hadde ſchier een pijl geſchoten na de maeght,
Maer ſyn beleefde gunſt die heeft den nijt miſhaeght.
Die ſat daer in een houck beſijden af-gedoken,
En heeft door ſlim beleyt den ſoeten ſlagh gebroken.
» Niet dat van overlangh ſoo met de liefde ſtrijt,
» Gelijck de bleecke doot, of als de ſvvarte nijt.
Het vvicht aldus belet ſyn voorſtel uyt te vvercken,
Gingh met een vvacker oogh de ſaken over-mercken;
Hy ſagh hoe dat de Doot een misſlagh had gedaen,
En dat ſyn leſte ſchoot oock qualick is vergaen.
Dit vvas hem groote ſpijt, dies gingh hy ſitten klagen
Van ſyn dom miſverſtant, en ſoo bekaeyde ſlagen,
En ſprack ten leſten dus: *Ick vvil van nu voortaen*
Mijn boogh en ander tuygh al beter gade ſlaen.
'K en vvil na deſen tijt geen vreemde pijlen ſchieten,
En dan ſal yder een ſyn friſſche jeught genieten,
En noyt en ſalder menſch verdvvalen in de vreught,
Die niemant oyt en vought als ſlechts de groene jeught.
Al ben ick ſomtijts los, en plege vreemde ſlagen,
De vvinter even-vvel en moet geen roſen dragen.
» *Een jonghman in het ſpel, een oudt man in den Raet,*
» *Dat is van outs de gront daer op de vverelt ſtaet.*
Dit vvil ick nimmermeer, dit ſal ick niet beletten,
Men ſegge vvat men vvil, het zijn de beſte vvetten.

De

De Doot nam mijn gevveer, en trof een ouden man,
En daerom iſt een vverck dat niet beſtaen en kan.
Al vvat Caſſander doet ten ſal hem niet gelucken,
Een ander ſal voor hem de verſche roſen plucken.
Ey vrient, doet mijnen raet, en toomt u los gepeys,
En ſtelt u voor het oogh den vvegh van alle vleys.

Als nu Cupido ſagh vvaer door hy vvas bedrogen,
En dat het vreemt geval by hem vvas overvvogen,
Soo vvil hy met de Doot gaen treden in verdragh,
Op dat men naderhant het onheyl ſchouvven magh;
Hy vvil belofte doen van noyt te ſullen komen,
Daer eerſt de bleecke Doot de plaets heeft in-genomen,
Mits dat het mager ſpoock geen huys betreden magh,
Al vvaer men beſigh is met Venus ſoet bejagh.

Dit vvou het oilick vvicht in koper laten ſchrijven,
Op dat het als een vvet voor eeuvvigh mochte blijven:
Maer ſchoon hy dit verbont met alle krachten riet,
De Doot die ſtack het om, en vvou den handel niet.
Hy lough het boufjen uyt en vry met harde ſtreken,
Soo haeſt als Venus kint hier van begon te ſpreken:
Iae lecker, ſey de Doot, *dat vvaer een moye ſaeck,*
Dat ghy ganſch onbevreeſt ſoudt plegen u vermaeck.
Dat, vvaerder yemant malt, en vreughde komt genieten,
Ick noyt een ſvvarte pijl en ſoude mogen ſchieten;
Neen, boufje, vvacht dit vvoort noyt uyt mijn hollen mont,
Dit voor-recht is geen menſch op aerden oyt gejont.
Ick ben van outs gevvent te midden in het danſſen,
En by de ſoete jeught, en door de roſe-kranſſen,
Te ſvveven als ick vvil: en van mijn rechter-hant
En is geen menſche vry oock als hy menſchen plant.
Al is een deftigh prins in ſynen throon geſeten,
En draeght daer ſaken voor die niemant dient te vveten,
Of ſchoon oock voor de deur al menigh vvachter ſtaet,
Noch dringh ick even-vvel tot midden in den Raet.
Al ſiet een machtigh vorſt voor hem ſyn ruyters draven,
En heeft ſyn moedigh heir aen alle kant begraven,
Al rijt hy om het vverck bekleedt met enckel ſtael,
Noch klim ick op de vval, en breket altemael.
Of ſchoon een jonge maeght tot echte min genegen
Ten leſten haer gemoet tot trouvven laet bevvegen,
En nu ſoo verre koomt dat ſy haer kamer ſluyt,
Noch roof ick menighmael het kroontje van de bruyt.
Hoevvel een vruchtbaer vvijf ontrent haer rijpe jaren
Is in een ſtil vertreck nu veerdigh om te baren,
En dat het vroed-vvijf ſit, en vvacht een ſoete vrucht,
Ick doe het menighmael dat al de buerte ſucht.

Iae

Jae ſchoon de prieſter ſtaet te midden inder kercken,
Om voor den autaer ſelfs ſyn offer uyt te vvercken,
En dat hy tot het volck het vvoort des levens ſpreeckt,
Het is de Doot alleen die al den handel breeckt.
En vvaerom meer geſeyt? men kan geen toren bouvven,
Men kan geen machtigh ſlot in ſteyle rotſen houvven,
Men kan geen harde deur van yſer laten ſlaen,
Of ick kan als ick vvil in ſael en kamer gaen.
VVie kan voor mijn gevveli ſyn leven ſeker maken?
Mijn kracht is onbepaelt, ick vvoon in alle ſaken,
Niet een ſoo kleynen dingh, dat ick op aerden ken
Daer ick niet uyt en vverck, daer ick niet in en ben.
Jck vveet (alvvaer ick vvil) mijn vvapen uyt te kieſen,
En kan een moedigh helt ſyn leven doen verlieſen,
Of door een heeten brant, of door een koude vorſt,
Of door een machtigh vocht, of door een ſchralen dorſt.
Of door een vrouvven hair te veerdigh in-geſogen,
Of door een kleyne vliegh hem in de keel gevlogen,
Of door een ſchrale lucht, of door een vuylen ſmoock,
Of door een ſoete blom die hy maer eens en roock.
Men vinter die uyt ſchrick, of door benautheyt ſterven,
Men vinter die vermaeck of vveelde kan bederven:
De leſte dien ick trof, die blies ſyn leven uyt
Te midden in de feeſt, en by een jonge bruyt.
Ick heb aen menigh menſch het leven doen verdvvijnen
In ſpijt en enckel ſmaet van alle medeçijnen,
Jck hebbe door een dranck, vvaer uyt men bate vvacht,
Veel menſchen vvech-geruckt, en in het graf gebracht.
Jck hebbe menigh man, die my beſtont te vlieden,
En dede vvonder veel, jae vvat de menſchen rieden,
Het leven af-gemaeyt. hy gaf den leſten ſnick
Alleen uyt enckel vvaen, of uyt een blooden ſchrick.

Dit

Dit is mijn hooge macht nu soo veel duysent jaren,
Die sal ick nu ter tijt of nimmer laten varen;
Ick vil mijn heerschappy doen gelden over-al,
Tot dat den hemel selfs niet langer svveven sal.
Ghy doet ock u bedrijf, en laet u pijlen svvieren
By menschen, door het vee, en op de vvilde dieren:
Gebruyckt u ganssche macht, doch vvat ghy maken kont
Dat sal ick vvederom eens storten in den gront.
Hoe kint, en vveetjet niet? vvy zijn tvvee groote machten
Die yder vieren moet, en niemant kan verachten:
Het maken is u vverck, het breken is het mijn;
En schoon men anders vvil, ten sal niet anders zijn.
Maer, vvicht, verheft u niet, en mijt u van te roemen,
Dat ick benevens my u hebbe vvillen noemen;
'T is vvel soo vvat in schijn dat ghy op aerden doet,
Maer vveet dat ghy voor my de plaetse ruymen moet.
De reden is bekent. Ick kan in vveynigh uren
Aen menigh duysent man het leven doen besuren,
Of door een haestigh vier, of door een vvater-vloet,
Of door een fel gevecht, een bad van menschen bloet:
Ghy in het tegendeel, met al u beste saken,
En kont schier niet een kint door tvvee gelieve maken
In negen maenden tijts. Siet, vvat een vvijt verschil!
Ghy daerom, lieve, vvijckt, en svvijght nae desen stil.
Cupido van den Doot soo vinnigh door-gestreken,
Is tot syn innigh mergh met yver aengesteken,
Hy seyde: *Leelick spoock, dat niemant lief en heeft,*
Van al dat in de lucht of op der aerden leeft,
VVaerom dus hoogh gegaen met al u moedigh spreken?
Ist niet een beter saeck, te maken als te breken?
Tot breken vveet een schelm, een dief, een moorder raet,
En daer uyt rijst verdriet en aller menschen haet.

Maer

Maer door een ſoet beleyt hier uyt te konnen vvercken
Dat met een ſtaegh gevolgh de vverelt kan verſtercken,
Js jae een nutter dingh, is over-al bequaem,
Js Goden lief-getal, en menſchen aengenaem.
VVel aen ghy kont in haeſt een ganſche ſtadt bederven,
En doet in korten tijt veel duyſent menſchen ſterven;
Maer al vvat ick beſtae en hier op aerden doe
Dat gaet, gelijckje meent, te vvonder lancxſaem toe.
T'ſa laet ons dit verhael een vveynigh overleggen,
En hoort vvat Venus kint hier tegen heeft te ſeggen;
Ghy ſult in korten ſien dat al dit groot geraes
Js los, is ſonder gront, en uytermaten dvvaes.
Van dat de vverelt rees uyt vvonderbare vvoorden,
Hebt ghy, met alle macht, terſtont beſtaen te moorden,
En dat heeft nu geduert ſoo menigh duyſent jaer,
En noch ben ick een vorſt die alle dingh bevvaer.
VVat heeft dit vvonder Al op u gevvelt te paßen?
Jn ſpijt van u bedrijf, de vverelt is gevvaßen;
Men vint een meerder ſchaer, oock heden op den dagh,
Als oyt naukeurigh menſch in oude tijden ſagh.
VVat houf ick meer bevvijs? de gronden vander aerden,
Des hemels ſchoon gebou, de maen en ſonne-paerden
Beſtaen door mijn behulp. ick ben een gulden bant,
Die al vvat immer vvas bevvaer in goeden ſtant.
Het ſpoock hier tegen aen: *Soud ghy het al bevvaren?*
Ey ſnoert toch uvven mont, en laet u roemen varen;
VVat ghy met al u macht ſult brengen aen den dagh
Sal ick ter neder ſlaen, en al met eenen ſlagh.
Het ſal door mijn gevvelt eens vverden in-genomen,
Al vvatter heden is, of namaels ſtaet te komen;
Jck vvil mijn heerſchappy gaen plegen over-al,
Soo datter niet een menſch op aerden blijven ſal.

En,

En, ſchoon ghy al u mergh door gramſchap mocht verhitten,
Ick ſal dan koningh zijn, ick ſal het al beſitten.
Dit riep het monſter luy; maer eer het vorder ſprack,
Soo vvaſt dat Venus ſoon hem dus de reden brack:
Of ghy ſchoon metter tijt het aertrijck ſult bederven,
En dat al vvatter leeft hier eenmael heeft te ſterven,
Ick Liefde lijcke-vvel en ſal noyt onder gaen,
Maer ſal tot aller tijt op vaſte gronden ſtaen.
En ſchoon oock al het volck te gronde vvert gedreven,
Het ſal eens veder zijn, het ſal voor eeuvvigh leven,
En daer en ſal geen doot meer ſchieten haer fenijn,
Maer Liefde ſal van als de gront en ſteunſel zijn.
Die is voor u gevveeſt, die ſal geduerigh blijven,
Die ſal vvat u gelijckt uyt aerd' en hemel drijven.
„ 'T vvas Liefde die van outs de vverelt heeft gebout,
„ 'T is Liefde die het vverck voor eeuvvigh onderhout.
Maer al vvat u gelijckt, dat ſal te niete koemen,
Soo dat men over u aldus ſal mogen roemen:
Het monſter is gevveeſt dat eens ſoo vinnigh ſliet,
Syn prickel is verſtompt, ſyn vvapen is te niet;
VVeeſt vrolick dien het raeckt. Het ſpoock vvou boven drijven,
En vvou aen Venus ſoon oock dat niet ſchuldigh blijven:
Hoort jongen, (ſey de Doot) *die anders niet en vveet*
Als datje ſlim bedrogh en vreemde rancken ſmeet:
'T is vvaer, daer ſal een dagh eens van den hemel ſchijnen,
VVanneer dat alle ſmaet en onheyl ſal verdvvijnen;
Maer dat ſoo grooten vverck ſou ſtaen aen u beleyt,
En heeft geen vvijſe mont ſyn leven oyt geſeyt.
Gelooftet, vveelde-kint, daer zijn al hooger machten
Daer op den Hemel ſiet, en alle menſchen vvachten:
'T is droom en enckel vvaen dat ghy ſoo bijſter roemt,
Ghy zijt maer enckel ſchuym van dat men liefde noemt:

Ghy zijt een ſlim vergif ontrent de jonge ſinnen,
Een oilick mis-gevvas van trou en eerlick minnen,
Ghy zijt een guychelaer een ſpoker by de jeught,
En voed een ydel hert met ongeſouten vreught.
Ghy leeft als in den dracht, en ſlacht d'onguere vliegen,
Die ſtaegh ontrent den ſtanck van dreck en ſvveren vliegen:
Ghy ſtelt u ganſch vermaeck ontrent het ſlimſte lidt,
Ontrent het vuylſte deel dat eenigh menſch beſit.
Noch vveetje lijcke-vvel de lieden in te drucken,
Dat ſlechts in deſen hof de vvelluſt is te plucken:
Dat hier een machtigh rijck, en ick en vveet niet vvat,
Dat hier verholen leyt een ongemeten ſchat.
Maer let op u bedrijf, en vvatje pleeght te maken;
VVat iſt, als malle drift, als enckel beuſel-ſaken?
Als ick en vveet niet vvat? en, als men't ſeggen moet,
'T is geen bekijckens vveert het beſte datje doet.
VVie kan u vuyl bejagh tot eer of luyſter ſtrecken?
De dagh en lijtet niet, het duyſter moetet decken,
En vvatter ſonder licht of inder nacht geſchiet,
Js meeſt van ſlimmen aert, en deught gemeenlick niet.
Van hier dan, oilick dingh, vol liſt en ſlimme treken,
Men vint in al u doen een vvinckel van gebreken.
VVat iſſer menigh menſch die in u vuyl verſmacht,
Dat niemant noemen derf als die geen ſchaemt' en acht!
De Liefde van den Doot ſoo vinnigh door-geſtreken,
Vont vveder nieuvve ſtof om noch te mogen ſpreken,
Ick ken het, bitter ſpoock, vvat hier op aerden leeft
Dat voelt een aertſchen aert die aen de ſinnen kleeft.
Dien kan hier in het vleys de menſche niet verſetten,
Dien kan hy met gevvelt of reden niet beletten:
Maer ſiet! daer koomt een dagh, een langh vervvachte tijt,
Dan ſal dit aerden vat van ſchande zijn bevrijt,

1. Corint. 15. 13. Marc. 9. 49. 2. Petr. 3. 7. *Dan ſalder eens een vier door al de vverelt blaken,*
Dat ſal ons brooſen aert van tochten ſuyver maken,
En geven aen het volck een nieu, en beter hert,
Gelijck als in het vier het gout geſuyvert vvert.
Dan ſal mijn geeſtigh breyn niet aen de vverelt hangen,
Ook naer geen aertſche vreught of vvelluſt meer verlangen;
Maer ſal ganſch hemels zijn, en buyten ongeval,
Soo dat geen ſlim vergif ons meer beſtoken ſal.
Dan ſult ghy, leelick ſpoock, geen ſchepſel meer bederven,
1. Corint. 15. 54. *Maer ſult ook even-ſelfs voor eeuvvigh moeten ſterven,*
En van u vvreede macht ten vollen zijn ontbloot,
Schoon dat je nu ter tijt de ganſche vverelt doot.
Ick in het tegendeel ſal inder hooghte ſvveven,
Sal in volmaeckte vreught, ſal in den hemel leven,
En dat voor alle tijt. ghy ſvvijght van uvven lof;
Al vvat een eynde neemt en is maer enckel ſlof.

Hier ſtont het ſpoock verſtelt, onſeker vvat te ſeggen,
De vvaerheyt is te ſterck en niet te vvederleggen;
Ten leſten ſloop het vvech van ſpijt en leet geraeckt,
En daer en is geen pays oyt tuſſchen hen gemaeckt.
Caſſander onder-dies die vvorſtelt ganſche nachten
Met ſyn ontroert gemoet en vreemde na-gedachten:
De jeught, die langen tijt van hem vvas uyt-gegaen,
Die quam, gelijck het ſcheen, van nieus hem vveder aen;
Hem dunckt vvou Rhodope haer tot ſyn leger vougen,
Dat hy oock even daer de maeght ſou vergenougen:
Maer als ſyn ooge valt ontrent ſyn grijſen baert,
Soo vreeſt hy ongemack indien hy vveder paert.
Hy kende Rhodope een ruymen tijt geleden,
Maer tot op heden toe ſoo bleef hy by de reden;
Hy ſagh haer ſonder drift, en even ſonder luſt,
Het ſcheen dat al ſyn vier vvas doot en uyt-gebluſt.

Maer

Maer nu gaet ſyn gemoet haer gaven overvvegen,
En vvat haer in de borſt of elders is gelegen;
Syn geeſt vvoont binnē haer. hy ſpreeckt, hy droomter van,
En 't ſchijnt dat ſonder dat hy niet beſtaen en kan.
Dit klaeght hy ſeker vrient, dien hy meeſt alle ſaken
Voor deſen is gevvoon voor al bekent te maken:
Hy ſeyt hem vvat een ſmaeck hy in de juffer vont,
Maer dat hem lijcke-vvel de geeſt in tvvijffel ſtont.
Sal ick mijn echte deel ſoo diep in my geſeten,
Sal ick (dus gingh hy aen) *een lieve vrou vergeten?*
Ick houdet voor gevvis, dat haer dit vreemt geval
Oock in den hemel ſelfs de ziel bedrouven ſal.
Sy heeft mijn ſoete jeught, mijn eerſte kracht genoten,
En 't heeft my (*doenſe ſterf*) *tot in de ziel verdroten;*
Dies leyd' ick met haer doot en in het drouvigh graf,
Dies leyd' ick alle luſt tot echte banden af.
Philetas hoortet aen, maer gingh het vvederleggen,
En quam op dit beklagh aldus ſyn reden ſeggen:
Meynt ghy dat oock een ziel die inder hooghten ſvveeft,
Die in den hemel vvoont en ſtaegh in vreughde leeft,
Oyt peyſt op ons bedrijf, ons aertſche beuſel-ſaken?
En vvat hier onder een der menſchen kinders maken?
En offer yemant vrijt, en offer yemant trout?
Of ſlechts tot ſyn vermaeck een vrijſter onderhout?
Ey lieve, dat gevvoel zijn al te ſlechte dingen
Voor die ſtaegh beſigh zijn om Gode lof te ſingen,
Voor die in reyn gevvaet voor haren Schepper ſtaen,
En ſien na rechten eyſch dat heyligh VVeſen aen.
VVel vrient (*vvort u gemoet tot echte trou bevvogen,*
En van haer eerſten druck allencxen af-getogen)
En doet u geen gevvelt, maer leeft gelijckje meught;
De trou en is alleen niet voor de rauvve jeught.

VVant ſchoon of yemant koomt tot aen ſyn leſte jaren,
Geen vvet die hem verbiet oock dan te mogen paren;
Oock dan behouft men hulp, en dickmael aldermeeſt,
Ten goede van het lijf en van een ſvvaren geeſt.
Tracht maer een lieve ziel tot u vermaeck te vinden,
Die haer aen u gemoet door trou ſal vvillen binden.
Zijt ghy niet, alsje pleeght, een friſ, en jeughdigh man,
Noch hebj' yet lijcke-vvel dat vrouvven locken kan.
Ghy zijt van ſoeten aert, en lief-tal in de zeden,
Oock vvacker in vernuf, en vrolick in de reden,
V quelt noch ſchralen hoeft, noch quaſtigh flereçijn,
Maer hebt een blijden geeſt, en leden ſonder pijn.
Ick ſtellet voor gevvis, geen vrou ſal haer beklagen
Aen u haer ſoetſten tijt te hebben op-gedragen;
Te min indienje toont, als ghy verhuyſen ſult,
Dat ghyſe loonen vvilt, voor haer beleeft gedult.
Caſſander uyter aert tot ſoete min genegen,
Laet door het kort geſpreck ſyn herte licht bevvegen,
Hem dunckt dat hy alreets een ſoon of dochter teelt;
» Voor een die danſſen vvil is haeſt genoegh geſpeelt.
Hy geeft den vrijen loop aen ſyn beroerde ſinnen,
En pooght met alle macht om Rhodope te vvinnen:
Hy groeyt al is hy dor, , hy bloeyt al is hy grijs,
Hy brant al is hy koel, hy malt al is hy vvijs.
Soo haeſt dit vvort bemerckt by al de jonge gaſten
Die ſtaegh op Rhodope en op haer deure paſten,
Is yder ongeſint, en uytermaten gram,
Vermits een out-geſel ontrent de juffer quam.
Daer is een ſoete tijt, vvanneer de jonge lieden
Gevvoon zijn hare gunſt de vrijſters aen te bieden,
Of door een groene mey, ontrent haer deur geplant,
Of door een nacht-geſangh, of ander minne-pant.

Caſ-

Caſſander tijt te vverck, en laet ten vollen blijcken
Dat hy in dit geval geen vrijers heeft te vvijcken;
Syn hert is enckel vier, en jonger als hy plagh,
Als hy maer Rhodope in ſyn gedachten ſagh.
Hy liet een lauvver-boom met gulde loovers çieren,
Hy lieter boven uyt geſtickte vvimpels ſvvieren:
Daer ſagh men Venus kint met ſyn geſpannen boogh,
By vvijlen of het ſtont, by vvijlen of het vloogh,

By vvijlen of het ſchoot: ſyn moeder daer beneven
Die ſcheen een brandigh hert aen hem te vvillen geven.
De mey ſtont op een maſt, als op een hooge ſtam,
Soo dat haer groene top tot aen haer venſter quam.
De ſchilder van den prins die hadde ſeven vveken
Rontom het hout gemaeckt veel ſoete minne-treken.

Hoe

Hoe Phœbus Daphne volght, hoe Pan de Nymphé jaeght,
En ander geeſtigh vverck, dat aen de jeught behaeght.
Te midden in den boom daer ſtont een nette mande,
Vol aerdigh ſuycker-vverck als tot een offerande
Voor Rhodope gevvijt. en vvatter binnen lagh
VVas na de kunſt bereyt, ſoo geeſtigh als het magh.
Het deckſel van den korf is vvonder net gevlochten
Met ſtricken na den eyſch en vvel-gevoughde bochten,
Soo dattet aen het oogh vertoond' een ſchoon geſicht,
En boven op het ſcheel daer ſtont een kleyn gedicht:

Ontfanght dit ſoet geſchenck, ô ſoetſte van den lande,
Maer neemt des niet-te-min mijn gunſtigh hert te pande,
Mijn hert daer in ick voel een ſtage minne-vonck,
De Mey, en uvve jeught die maeckt my vveder jonck.

De ſon doock in de zee, de nacht die quam geſegen,
De ſlaep heerſt in het vvout, en alle dieren ſvvegen:
Maer ſchoon meeſt al het volck met al de ſinnen ruſt,
» Al vvatter vryen vvil en heeft geen ſlapens luſt.
Caſſander laet de mey met haer verçierſel bringen,
En t' vvijl die vvort geplant, ſoo liet hy geeſtigh ſingen,
Met kunſtigh ſnaren-ſpel en alderley muſijck;
Noyt beter Mey-geſangh in al het ganſche rijck.
Daer vvas een ſoete keel van duyſent uyt-geleſen,
Die, mits haer nette ſtem, van yder vvert gepreſen,
Die ſongh een vvijl alleen, die ſongh een kluchtigh liet,
Dat aen een ouden man een jonge vrijſter riet.

MEY-LIET.

OP DE WYSE,

Puis que de viure ſans aimer.

O ſchoonſte die men vinden magh,
O glans van onſe landen,
Al ben ick koelder als ick plagh,
Ghy doet mijn herte branden.
Al is de winter ſonder kruyt,
Noch ſchieter wel een blomtjen uyt.

'Tis

'Tis waer, ghy zijt in volle jeught,
En ick van oude jaren;
Maer noyt en is men sonder vreught,
Daer twee gelieven paren.
Twee herten eens in rechte min,
Dat brenght gewisse vrientschap in.

Wat vrijsters zijnder beter aen
Als die een out man trouwen?
Haer sin die wort in als gedaen,
En 't zijn de liefste vrouwen.
Waer jeught en wijsheyt t'samen paert,
Daer heeft de trou haer rechten aert.

Een jongelingh is bijster wilt,
Hy kan schier nimmer rusten:
Syn weligh hert is noyt gestilt,
En helt tot nieuwe lusten.
'T is selsaem vvat een grilligh bloet
In jongh' en domme sinnen doet.

Maer die syn rijpe jaren heeft,
En gaet niet elders mallen:
De liefste krijght al wat hy heeft,
Hy doet haer wel-gevallen.
Een peert dat nu is grijs van hayr,
En heeft van hollen geen gevaer.

Gebreeckter aen een out man yet,
Vermits syn swacke leden,
Hy schenckt, hy koopt, hy looft, hy biet,
Hy vought hem na de reden;
De liefd' heeft staegh een open hant,
Dat is den aert van reynen brant.

Ghy dan, ô schoonste die men vint,
Veracht geen oude jaren;
Al draeghje niet geduerigh kint,
Ghy sult te beter varen.
Het lant by wijlen eens gebraeckt,
Wort by den lant-man noyt gelaeckt.

Nae dat de sanger svveegh soo liet Cassander spelen,
En vveder over-hant vernam men soete kelen.
Doch Cnemon daer ontrent die sagh den handel aen,
Tot syn beroerde geest in hem begon te slaen.
Hy is uyt enckel spijt ter zijden af-gevveken,
Hy dicht een tegen-liet en vry met harde streken;
Het is hem ziel-verdriet, dat hem een grijsen baert
Ontrent de jonckheyt vought, en vvensht te zijn gepaert.
Dies vvat men seggen kan tot na-deel van de jaren,
En vvatter omme-gaet als oude lieden paren,
Druckt hy ten nausten uyt, en brenghtet aen den dagh,
Soo schamper als hy kan, soo vinnigh als hy magh.

WAt magh den droogert over gaen?
Wat maelt hem in de sinnen?
Syn jeught en vreught die heeft gedaen,
En noch soo wil hy minnen.
Vrient, daer sigh toont eẽ grijsen baert,
En heeft het vrijen geenen aert.

Een vonckje levens, sonder meer,
Dat speelt u in de leden:
Ick weet u kracht is wonder teer,
Ey stelt u doch te vreden.
Een keers die in de pijpe brant
En was noyt aerdigh minne-pant.

Om 't weynigh koren dat u rest,
Wilt ghy een meulen bouwen:
Blijst dieje zijt, 't is alderbest,
En laet de jonckheyt trouwen.
Geẽ mensch dient out wanneer hy vrijt,
Dat spel vereyscht een soeter tijt.

Het minnen is maer voor de jeught,
Die past het geestigh mallen;
Ghy, laet de jonckheyt hare vreught,
Van u en wil't niet vallen.
Het hof en raedt-huys, lieve vrient,
Is recht dat oude lieden dient.

Een out ſoldaet en vought niet wel,
Hy mocht al beter ruſten:
En min ſoo dient gerimpelt vel
Voor groene maeghde-luſten.
De minne-God gelijckt een kint,
Het dient oock jonck al watter mint.

Een dorre ſteel heeft niet gemeens
Met verſch ontloken roſen:
Al ſchijnt de ſon des winters eens,
'Ten zijn maer korte poſen.
Als yemant op ſyn leerſen piſt,
'T is tijt dat hy ſyn boeltjen miſt.

Het ſchimp-liet trof den man; hy vvoudet vveder-leggen,
Maer daer is geen gehoor al meynt hy veel te ſeggen:
Noch riep hy Cnemon toe, *Hoe vinnigh datje zijt,*
Dit is een vvare ſpreuck beveſtight van den tijt:
En vvilt den naem van arm noyt aen de lieden geven
Die niemant ſchuldigh zijn en ruſtigh konnen leven:
Geeft oock den naem van oudt noyt aen een vvacker man
Die, ſchoon hy jaren heeft, ſyn leden reppen kan.
De jeught is maer een vlam in haeſten op-gereſen,
Die licht tot aſſen vvert, en krijght een ander vveſen,
Gelijck een ſtoppel-vier. Eer dat hy vorder ſprack,
Soo reſer heeſch geſchal dat hem de reden brack.
VVant als de looſe gaſt ſyn deuntjen hadt geſongen,
Soo vvert de goede man gegeeſſelt van de tongen,
Beſpot van al het volck, belachen van de jeught,
En ſtracx vvert hem de geeſt verlaten van de vreught.
En nae ſoo vvrange gal op hem vvas uyt-geſpogen,
Soo vvort hy metter daet als binnen hem getogen;
Een ſchilt-pad aen geraeckt, als ſy verreyſen vvil,
Die kruypt dan in haer ſchelp, en hout haer gangen ſtil.
Hy ſtont een vvijl en keeck, als mette doot bevangen,
En voeld' in ſyn gemoet verdriet en harde prangen:
Hy gaet ten leſten heen en raetſlaeght langen tijt,
Of hem de jonge maeght oock verder dient gevrijt.
Doch naer hy met beſcheyt ſyn kracht heeft overvvogen,
En vvat in dit geval ſyn ſchouders dragen mogen,
Soo quam ſyn drouf gemoet ten leſten tot beſluyt,
En berſt met herten-leet in deſe vvoorden uyt:

O vvaer

O vvaer ick nu ter tijt, gelijck ick plagh te vveſen,
Doen my de ſoetſte jeught en alle vrouvven preſen,
Doen ick vvas aengenaem al vvaer ick immer quam,
En dat een Nymphe ſelfs in my vermaken nam;
Soo mocht ick deſe roos tot mijnen trooſt genaken,
En mijn bedrouſde ziel in haren glans vermaken:
Maer dat en is niet meer, mijn jeught die is gedaen,
En is gelijck een damp in haeſten vvech-gegaen.
VVat ſal ick nu ter tijt met ſpel en liefde moeyen?
Dat laet ick gaſten doen die noch in krachten groeyen.
Och! als ick maer en ſie op deſen grijſen baert,
Dan acht ick my onnut om meer te zijn gepaert.
Hoe ſtrijdigh is de menſch ock in ſyn eygen ſinnen!
Hy ſiet vvat hem misſtaet, maer kan het niet vervvinnen:
Hy ſiet vvat reden eyſt, en vvat de tucht gebiet,
Maer ſchoon of hy het vveet, hy doetet echter niet.
My is genough bekent vvat ick behoor te vveten,
Noch kan ick even-vvel het mallen niet vergeten:
Ick hou dat my voortaen geen jonge vrou en paſt,
Noch blijf ick aen het vverck met al de ſinnen vaſt.
Ick male ſonder ruſt, onſeker vvat te maken,
Dan vvil ick van haer zijn, en dan tot haer genaken:
Ick ſtae met dit gemoet geduerigh in verſchil,
'K en vveet niet vvie ick ben, of vvaer ick henen vvil.
» VVanneer de jaren gaen, en dat de krachten vvijcken,
» Soo kan geen liefde meer aen eenigh menſch gelijcken;
» VVant daer een out geſel doet jonge lieden vverck,
» Daer vvort hy van het bed gedragen na de kerck.
Nu vaert vvel loſſe drift van mijn verdvvaelde ſinnen,
Vaert vvel verdrietigh mal, en dit ontijdigh minnen,
Vaert vvel, ô leſte ſtuyp van dit ellendigh vleyſch;
Ick vvil van nu voortaen gaen leven na den eyſch,

Gaen leven na den aert van mijn verloope jaren,
Die my schier even-staegh haer swackheyt openbaren,
My seggen wat ick ben, en wat ick wesen sal,
En dreygen desen romp als met een stagen val.
Ick sie dit kranck gestel, en mijn verswackte leden
Staen van de bleecke doot in haest te zijn bestreden,
En noch gevoel ick brant. Ey wat een selsaem werck!
Mijn lijf is wonder swack, mijn vleesch gewveldigh sterck.
Maer schoon ick heden schijn in goeden stant te wesen,
Kan niet de minste koorts, in haesten op-geresen,
Kan niet een ander quael my storten in het bed?
En door een kleynen stoot, my doen een groot belet?
En als mijn echte deel haer recht niet sou genieten,
Sal ick dan niet terstont een wrou-bedrieger hieten?
Ach! soo dat ongeval my eens ten deele viel,
Ick waer op eenen nacht een lichaem sonder ziel.
Ken wou, na dit verwijt, geen uyr op aerden leven,
Maer sou my tot de doot gewilligh over-geven,
En sijgen in het graf: en tot een kort besluyt,
Ick blies in haren arm mijn drouvigh leven uyt.
Ick laet dan, jonge blom, ick laet u schoonheyt blijven,
Maer sal my lijcke-wel u wrient en dienaer schrijven,
Wrient en dienaer zijn, en hier en over-al,
Soo langh in dese borst een adem spelen sal.
» *Het is een grooter helt die syn vervoerde sinnen*
» *Kan houden onder dwangh, en krachtigh overwinnen,*
» *Als die een machtigh slot of heir kan neder-slaen;*
» *De deught en wijsheyt selfs en kan niet hooger gaen.*
O ghy die desen romp te samen hebt gebonden,
En doen het u beviel op aerden hebt gesonden,
Ick danck u voor den tijt aen my wel eer verleent,
Ach! die is wech-gegaen, eer icket had gemeent.

Ick

Ick hebbe nu geleeft tot aen de t' ſeſtigh jaren,
Al ſchier gelijck een droom in haeſten vvech-gevaren,
Mijn baert is vvit-gepleckt, mijn hair ten vollen grijs,
Ghy die my jaren gaeft, maeckt oock mijn ſinnen vvijs:
Bevrijt mijn grilligh hert van dit ontijdigh mallen,
En laet geen dorren halm in groene luſten vallen,
Laet my niet metten geeſt in dit geſtaegh verſchil,
Maer ghy die neemt de daet, beneemt my oock den vvil.
Hy bad na dit geval, en vvenſchte menighvverven
Dat vvat na vrouvven treckt in hem nu mocht verſterven,
Dat vvat een man gelijckt mocht liggen ſonder kracht,
Vermits hy ſigh ontſeyt de vreughde vander nacht.
En t' vvijl om dit gepeys ſyn drouve ſinnen ſvveven,
Soo kreegh hy als een vvalgh van al ſyn vorigh leven:
Soo dat hy alle vreught en jonge lieden ſchout,
En ſtelt hem in den ſtaet om noyt te zijn getrout.
En om niet vvederom in dit gevvoel te raken,
Soo deed' hy ſeker liet op deſen handel maken,
Dat quam hem op de tongh en gingh hem uyten mont,
Soo ras hy binnen hem ſyn geeſt onruſtigh vont.

LIET

Op de Wijſe,

Faut il qu'vne beauté mortelle.

O God, ſal ick noch langer klagen?
Sal ick noch langer treurigh zijn,
Vermits een bitter-ſoet fenijn
Koomt aen mijn hert geduerigh knagen?
O neen, mijn God, ô Schepper neen;
O God, beſit mijn hert alleen.

Ick heb aen ſchepſels deel gelaten,
Van dat aen God ons hooghſte goet
Mijn ziel voor eeuwigh geven moet;
Maer nu wil ick de werelt haten,
En worden metten Schepper een,
O God, beſit mijn hert alleen.

Al wat de jeught heeft konnen geven,
Al wat de werelt blijſchap hiet,
Al wat het vleys voor luſten biet,
En paſt niet op mijn vorder leven.
In ù is trooſt en elders geen,
O God, beſit mijn hert alleen.

Al wat ick immer heb genoten
Van dat het vleeſch te voorſchijn bracht,
Of dat mijn ydel hert bedacht,
Is als een ſtroom voor-by geſchoten,
Soo dat ick nu mijn vreught beween.
O God, beſit mijn hert alleen.

In yder menſch plagh yet te weſen
Daer op dat hy ſyn herte ſet,
En ſyn verſtompte ſinnen wet;
O Heer, weeſt dit in my na deſen,
En maeckt ons uwen geeſt gemeen,
O God, beſit mijn hert alleen.

Wat kan voortaen mijn geeſt vermaken?
Voor my 'k en acht geen luſten meer;
Weeſt ghy alleen mijn blijſchap, Heer,
Laet uwen trooſt mijn ziel genaken,
En ſijgen tot mijn innigh been;
O God, beſit mijn hert alleen.

Mijn hair nu grijs van lange jaren,
Dat klopt als ſtaegh aen mijn gemoet,
En ſpreeckt als tot mijn innigh bloet:
Laet vreught en luſt en jonckheyt varen,
Al dat en hadje maer te leen.
O God, beſit mijn hert alleen.

Het recht vermaeck, en luſtigh weſen
Dat is tot uwe rechter-hant,
Geen menſch die elders ruſte vant;
Want al die vleeſch en werelt preſen,
Zijn wech-verſlingert als een ſteen.
O God, beſit mijn hert alleen.

Aen u wil ick in korte dagen,
Aen u wil ick mijn leſten tijt,
Aen u wil ick in ware vlijt
Mijn ziel en lichaem over-dragen;
En mits ick dit van herten meen,
O God, beſit mijn hert alleen.

Daer vvas doen op het rijck een heete lucht gereſen,
En Rhodope die ſocht alleen te mogen vveſen;
Sy vvou met haer gemoet gaen treden in beraet,
VVat dat haer nu te doen en vvie te kieſen ſtaet.
Haer vader had een ſlot aen Thebes veer gelegen,
Daer toe vvas haer gemoet op deſen tijt genegen;
Sy dan met haer gevolgh begeeft haer op de reys,
Maer hout haer beſigh hert geduerigh in gepeys.
Daer vvas een friſſche beeck die uyten Nijl geſproten
Quam nevens 't ridder-huys tot in den hof geſchoten,
Hier vvas haer vaders luſt, hier touft hy menigh vrient,
En hier door vvert de ſtadt en menigh huys gedient.
Een tack van deſe vliet die quam met koele ſtroomen
Geſlingert door het lant tot midden in de boomen,
Hier gaet de jonge maeght haer ſetten in het groen,
En liet haer opper-kleet van hare leden doen.
Sy maeckt haer voeten bloot, en ſtelt haer om te baden,
Maer dieper in te gaen en vontſe niet geraden:
En t'vvijl haer kamer-meyt haer teere leden vvaſt,
Siet daer een adelaer die na haer ſchoenen taſt.
En of haer maeghden ſlaen, en op den vogel kijven,
En ſoucken met gebaer den arent vvech te drijven,

De ſtadt Thebæ lagh op eẽ arm van de revier den Nijl ghenaemt, als noch by de oude Lant-Caertẽ van Ægypten te ſien is.

Noch

Noch grijpt hy veerdigh toe, en met een ſnellen vlucht,
Soo ſvviert hy met den roof tot boven in de lucht.
Sy (om dit vreemt geval in haren geeſt verbolgen)
Sent ſtracx haer knechten uyt, en laet den arent volgen;
Maer ſiet, de vogel ſvveeft vry hooger als hy plagh,
Tot dat geen menſchen oogh hem meer bereycken magh:
Hoe ver de jongers gaen met onvermoeyde gangen,
Sy keeren vvederom en hebben niet gevangen,
Het dier dat is gegaen. Wat kander niet geſchien!
Men kan, alvvaer men ſouckt, geen ſchoen of arent ſien.
Als Rhodope verſtont den uyt-gangh deſer ſaken,
En datſe niet en kan tot haren ſchoen geraken,
Soo ſtelt ſ' uyt haren ſin het ſelſaem ongeval,
En denckt dat ſy vvel haeſt een ander maken ſal.
De vogel onder-dies is hooger op-gevlogen,
En even met den buyt een verren vvegh getogen,
Tot hy ten leſten quam te Memphis in de ſtadt,
Alvvaer de koningh ſelfs gelijck als rechter ſat.
(Het vvas een out gebruyck, dat, als de vorſten quamen
En van den burger-tvviſt, als rechters, kennis namen,
Dan niet in eenigh huys, maer in het open velt
Het oordeel vvert geraemt, en 't vonnis in-geſtelt.)
Als hier de vogel quam, ſoo gingh hy lager dalen,
En bleef een vvijle tijts ontrent de vierſchaer dvvalen,
Nu guns dan vvederom, nu ras dan vveder ſtil,
En niet een menſch en vveet vvaer dit al henen vvil.
Ten leſten, ſoo het ſcheen, nu moede van te mallen,
Soo laet hy ſynen roof van boven neder vallen,
Maer ſonder yemants leet, en buyten alle noot;
VVant ſiet! de koningh ſelfs ontfingh hem in den ſchoot.
Stracx ſiet men al het volck tot haren vorſt genaken,
Nieuſ-gierigh om te ſien de gronden deſer ſaken,

Memphis was eertijts de hooft-ſtadt van Ægypten, nu Cajo genaemt.

Nieuſ-

Nieuſ-gierigh om te ſien vvat dat de vogel brenght,
En vvat ſoo gragen dier aen haren koningh ſchenckt.
Een raetſ-heer by den prins dien eygen tijt geſeten,
Is vvonder ſeer begaen om dit geheym te vveten:
En mits hy ſchemer-ooght ſoo greep hy ſynen bril,
En ſocht met grooten ernſt vvat dit beduyden vvil.

Doch eer hy recht bekent vvat neder is gekomen,
Soo vvas de goede man als buyten hem genomen:
Dies riep hy overluyt met op-getogen ſin,
Mijn heeren, letter op, dit heeft een vvonder in.
De koningh taſt het aen, dat neder is geſegen,
Om recht te mogen ſien vvat hem daer is gekregen:
En als hy dit geſchenck met hant en vingers raeckt,
Soo iſt een vrouvven ſchoen vvel aerdigh toe-gemaeckt:

Een

Een ſchoen aen alle kant geſchildert metten naelde,
Waer op de jonge vorſt ſtont langen tijt en maelde,
Hy ſieter zijde-vverck en dun-getogen gout,
Dat hem een ruyme vvijl de ſinnen beſigh hout:
Hy ſieter hoven in, hy ſieter ſchoone boomen,
Hy ſieter, ſoo het ſchijnt, het roeren van de ſtroomen,
Hy ſieter in't verſchiet verheve rotſen ſtaen,
Die ſtijgen in de lucht, en tot den hemel gaen.
Maer als hy naderhant met vvel-bedachte reden
Het aerdigh meeſter-ſtuck vvat nader gaet ontleden,
Vernam hy dat het vverck niet in het vvilt en ſvveeft,
Maer dattet ſyn beſcheyt en diepe gronden heeft.
Want als hy eerſt den rant gaet nader overmercken,
Hy ſieter harten op, hy ſieter vvilde vercken,
Hy ſieter jacht-getuygh, hy ſieter op een ry
Veel bracken na den eyſch en felle doggen by:
Hy ſiet in grooten ernſt, hy ſiet Diana volgen,
Die roept, gelijck het ſchijnt, en toont haer als verbolgen,
Om dat het maeghde-rot niet raſſer aen en koomt,
En voor een vinnigh ſvvijn, en ſyne tanden ſchroomt.
Dit ſtuck vvert van den vorſt met hoogen lof gepreſen,
Hy meynt ſigh in het boſch of op het velt te vveſen,
En dat, vermits de jacht, door ſoo een aerdigh beelt,
Hem door het ganſche breyn en al de ſinnen ſpeelt.
Maer als het opper-deel by hem vvort overvvogen,
Soo vvort ſyn grage ziel als buyten hem getogen;
Hy ſiet aen d'eene kant hoe ſigh Diana vvaſt,
En hoe het maeghde-rot op hare dienſten paſt:
Hy ſiet de Nymphen ſelfs tot aen haer naeckte lijven,
Hy ſiet de jacht-Godin met ſchoone doecken vrijven;
Hy ſietet, en hy ſchrickt, uyt vreeſe van gevaer,
En voelt hem even ſoo, of hy Actæon vvaer.

Maer als hy keert het vverck om alle dingh te vveten,
Soo vint hy Cadmus neef, die leyt daer als verbeten,
Hy ſiet Melampus ſtaen ſyn alderliefſten hont,
Die ſit hem op het lijf en bijt hem in den mont.
De drouve jongelingh die ſchijnt hem aen te ſpreken,
Maer vint dat ſyne ſtem ſyn knechten is ontleken:
Hy ſiet Diana ſtaen, die toont haer als verblijt,
Om datſ in ſyn verdriet magh koelen haren ſpijt.
Hy ſiet ter ſyden af haer blijde Nymphen danſſen,
Hy ſiet haer al gelijck geçiert met groene kranſſen,
Om dat hy vvas gevelt, en niet meer ſien en magh,
Die met een dertel oogh haer naeckte leden ſagh.
De vorſt op dit geſicht die voelt ſyn geeſt verrucken,
Hy ſiet aen alle kant, hy let op alle ſtucken,
Hy let oock op het lint dat in het ſchoentjen ſtack,
En hoe een kleyn gedicht als tot den leſer ſprack:

Laet geen oogh te verre ſchieten,
VVant het kan tot quaet gedien:
VVatje niet en mooght genieten,
Dat en hebje niet te ſien.

De letter vvas geçiert met vvonder ſchoone ſvvieren,
Met ſelſaem bos-geſpuys, en onbekende dieren,
Met Nymphen hant aen hant, met Satyrs aen den rey,
En vvaer een ploye viel een peerel tuſſchen bey.
Het ſchrift dus af-gemaelt en konde niemant leſen,
Of't lint moeſt op den ſchoen eerſt vaſt gebonden vveſen:
Maer als na rechten eyſch het leer vvas toe-gedaen,
Dan ſagh men op een ry de ſchoone letter ſtaen.
De vorſt in dit geſicht en vveet niet vvat te peyſen:
Hy voelt ſyn ganſche ziel door al Egypten reyſen,
En ſoucken na de maeght, die met ſoo netten hant
De vverelt heeft vereert met ſoo een edel pant.

Ten

Ten leſten vanght hy aen in ſyn gemoet te ſpreken,
VVat hant heeft dit gemaeckt? vvat vinger dit geſteken?
VVat voor een ſnege ziel heeft deſe vont bedacht?
En op ſoo kleynen plaets ſoo grooten ſtuck gevvracht?
Hy die maer eens ontdeckt de klauvven van de leeuvven,
Al ſiet hy ſchoon het dier niet voor hem ſitten ſchreeuvven,
Bevint noch even-vvel, oock uyt het minſte lidt,
VVat voor een grouſaem beeſt dat in de ruyghte ſit.
Ick houde dat het lijf aen deſe ziel gegeven,
Daer ſoo een edel hert gevvoon is in te leven,
Moet jae een ſchepſel zijn ſoo boven-maten ſchoon
Dat ick het vveerdigh acht een koninghlicke kroon.
Hier op ſpeelt hem de geeſt, en kan hem niet verſaden,
Alleen is hy beducht en vvonder ſeer beladen,
VVaer ſy te vinden is, en vvaerſe vvonen magh,
Die ſonder haer te ſien in hem verſegelt lagh.
Hy ſent geſanten af die uyt geheel Egypten
En al het naeſte lant de netſte vrijſters kipten,
Op dat hy vinden mocht dat hy van herten ſocht,
Als hem het maeghde-rot ſou vveſen t' huys gebrocht.
De jager van den vorſt die vvorter toe gekoren,
Om door een ſneegh beleyt de ſake na te ſporen:
En mits hy door het rijck nu langh gereden hadt,
Soo quam hy op het leſt te Theben in de ſtadt.
De meeſter van het huys daer in hy vvas getogen,
Onthaelt den hovelingh met alle ſyn vermogen,
Hy vought ſigh nevens hem, al vvaer hy immer gingh,
Hy leyt hem over-al, en toont hem alle dingh.
En t' vvijl hy ſagh de ſtadt in haer volkome leden,
Soo quam hy voor het huys van Rhodope getreden,
Daer vont hy dat de deur met roſen vvas geçiert,
En datter groen gevvas om al de venſters ſvviert:

Daer vont hy dat de ſtoup met meyen is beſteken,
En ick en vveet niet vvat vol ſoete minne-treken,
Daer vont hy blom-gevvas aen alle kant gegoyt,
En oock de ſtraten ſelfs met roſen over-ſtroyt.
Als dit Archites merckt, ſoo vraeght hy vvat de kruyden
En vvat daer voor de deur het ſtroyſel vvou beduyden:
De vveert op dit verſouck verſvveegh den joncker niet,
Maer ſeyt in ronde tael al vvatter is geſchiet.
Hy ſeyt dat Rhodope heeft ſeven jonge-lieden
Die al in grooten ernſt haer trouvve komen bieden,
En datter volle macht de vrijſter is gejont,
Te kieſen uyten hoop die haer te ſinne ſtont.
Hy ſeyt hoe dat de jeught, als met de ganſche leden,
Heeft vvonder hart geſvvetſt, en onder een geſtreden;
En dat noch yder doet vvat hy bedencken kan,
Om door getrouvven dienſt te vverden haren man.
Hy ſeyt dat onder-dies by al de jonge luyden
Haer deure vvert beſtroyt met vers-gepluckte kruyden,
En dat haer ganſche ſtoup met roſen vvas gekroont,
Vermits een yder hoopt van haer te zijn geloont.
Archites kan ſyn hert niet langer vvederhouvven,
Hy ſeyt, het vvaer hem eer de vrijſter aen te ſchouvven,
Hy ſeyt noch boven dat, indien het magh geſchien,
Dat hy de juffer vvenſcht oock heden eens te ſien.
De vveert, niet onbevvuſt hoe vry ſy plagh te leven,
Heeft ſtracx den vollen loop aen dit verſouck gegeven:
Hy ſent een dienaer uyt, die bootſchapt aen de maeght
Dat haer beſouck genaeckt indien het haer behaeght.
Sy vry, gelijckſe plagh, en ſonder yet te ſchromen,
Laet op den ſtaenden voet Archites binnen komen,
Sy biet hem goeden dagh, ſy toont hem bly gelaet,
Niet ſparigh van de kunſt of van een ſoeten praet.

Hy,

Hy, op dit goet begin, vvat nader in-getreden,
Beſiet de jonge maeght, beſiet haer friſſche leden,
Beſiet haer vvacker oogh, beſiet haer rooden mont,
En hoe dat alle dingh haer vvel en geeſtigh ſtont.
In al dit ſchiep de man een vvonder groot behagen,
En heeft daerom het oogh noch verder om-geſlagen,
Hy ſiet benevens haer een raem geſpannen ſtaen,
Daer ſeker aerdigh vverck vvas onlancx op-gedaen.
Hy let vvaer heen het ſtreckt, en ſonder meer te vragen
Hy ſiet een open velt, hy ſiet Diana jagen,
Hy ſiet een eenſaem vvout, daer op Actęon ſtont
Iuyſt doen hy in de beeck de naeckte Nymphen vont.
Maer hoe de jongelingh vvert in het lijf gebeten,
En van ſyn honden ſelfs als vvilt-braet op-gegeten,
Daer van is maer alleen een rauvve ſchets gemaeckt,
Met gout niet overkleet, van ſyde niet geraeckt.
De joncker niet-te-min die kan genoughſaem mercken,
Dat aen het edel ſtuck noch vorder is te vvercken:
Dies na dat hem de man een vveynigh heeft bedocht,
Soo vint hy metter daet dat hy nu lange ſocht.
Hy denckt dat jae de ſchoen by ſynen prins gevonden,
En die hem uyte lucht is ſelſaem toe-geſonden,
Is even dus gevvrocht, en dat het vveerde pant
Koomt van gelijcke kunſt, en al van eender hant.
Hy vvil nae dat geſicht niet meer in tvvijffel hangen,
Hy roept een trouvven knecht, en laet het ſchoentjen langen,
En ſiet! die nu het vverck en dan de ſchoen bekeeck,
En vont noyt eenigh ey dat ſoo een ey geleeck.
Hier op vvaſt dat de man hem nae de jonckvrou vvende,
En toont het aerdigh ſtuck, en vraeght of ſy het kende:
Sy antvvoort, Edel heer, vviens kan dit maeckſel zijn?
Als ick het leſtmael ſagh doen vvas het ſchoentje mijn.

'T is hier in huys gevvrocht, en over vveynigh dagen
Door ſeker ongeval uyt mijnen hof gedragen,
En op dat u het ſtuck magh vverden openbaer,
Koomt oordeelt met beſcheyt, hier is het vveder-paer.
De ſchoen, die ghy vertoont, daer heb ick op geſteken
Hoe dat de jacht-Godin haer is gevvoon te vvreken,
VVanneer een dertel oogh haer lijf genaken derf,
En hier uyt rees de feyl vvaerom Actęon ſterf.
De ſchoen dien ick behiel, daer op heb ick getogen
Hoe Phœbus in de min van Daphne vvert bedrogen;
VVant t' vvijl hy na de maeght met grage vingers taſt,
Soo grijpt hy anders niet als ſlechts een groenen baſt,
Een nieu-gevvaſſen hout, en tacken van laurieren,
Bequamer om een hooft, als om een bed te çieren:
Met dit en ander vverck, dat jonge lieden raeckt,
Heb ick het ganſche ſtuck ten vollen op-gemaeckt.
Als dit Archites hoort van Rhodope verhalen,
Soo laet hy ſyn geſicht een vveynigh verder dvvalen,
En t' vvijl hy ſlaet het oogh ontrent het aerdigh lint,
Soo iſt dat hy een veers daer op geſchreven vint:

Vrijers, vvilt geen maeght verraſſen,
In de ſtadt, noch op het velt;
Kracht en kan geen minnaer paſſen,
Hier dient liefde, geen gevvelt.

De man die ſtont en keeck, onſeker vvat te ſpreken,
Hy ſieter ſchoone kunſt, hy ſieter ſoete treken,
Hy ſiet in ſyn gemoet, hy vveeght het vreemt geval,
En denckt vvat van de maeght ten leſten vvorden ſal.
Hier op begon hy dus: Wat ſal ick langer peyſen?
Sy vviens dit ſchoentjen is, die moet na Memphis reyſen,
Na Memphis daer de vorſt van hoogh-geduchte macht
Niet my of mijn gevolgh, maer uvve ſchoonheyt vvacht.

Nae

Nae Memphis! (ſey de maeght) vvat heb ick doch bedrevē,
Dat ick hier niet en magh in vrede blijven leven?
Ick ben van ſtillen aert, en geenſins hoofs geſint,
Ick ben oock boven dat mijns vaders eenigh kint.
VVilt ghy het vveder-paer van dit borduerſel hebben,
Of eenigh ſchoonder vverck van mijn geſtickte vvebben,
Het is voor uvven vorſt al vvat ick aerdigh ken,
Laet my ſlechts maer alleen daer ick op heden ben.
Archites vvederom, 'K en vvil geen moye dingen,
'K en meyn' noyt jonge maeght haer çierſel af te dvvingen:
Ten is oock, friſſche blom, om geen borduerde ſchoen,
Het is den grooten vorſt om u alleen te doen.
Ghy, vvat ick bidden magh, en vvilt toch geenſins ſchromen,
Al vvat u ſelſaem ſchijnt dat ſal ten beſten komen:
Gaet ſeght u vader aen dit vvonderlick geval,
Ick vveet dat hy het ſtuck niet tegen vveſen ſal.
Eylaes! de jonge ziel die is geheel verſlagen,
Haer tranen berſten uyt, en ſy begon te klagen:
Haer vader koomter by, en hoort den rechten gront,
En hoe dit ſelſaem ſtuck ontrent den koningh ſtont.
Archites vordert vverck, hy doet ſyn peerden komen,
En heeft in ſyn caros de vrijſter op-genomen,
Oock Alcon nevens haer: en, naer een kort beſluyt,
Soo tijt hy op de reys, en flucx ter poorten uyt.
Daer vvoelt de ganſche ſtadt. de vrijers boven allen
Die komen met gedruys te ſamen aen-gevallen,
De krijghſman voren uyt, den degen in de vuyſt,
Hy vraeght aen alle kant, vvaerom de maeght verhuyſt.
Hy vraeght, vvie ſigh vermeet de juffer aen te raken,
En door de ganſche ſtadt ſoo veel gevvoels te maken:
Hy dreyght met vollen mont, en met een fier gelaet,
VVie van de vrijſter koomt, of nae de vrijſter gaet.

Maer

Maer als hy Rhodope ſagh op den vvagen ſetten,
En dat haer vader ſelfs het niet en kon beletten,
En dat veel hoofs gevolgh ontrent Archites ſtont,
En dat men over-al des koninghs vvapens vont:
En dat een yder ſvveegh, en niet en dorſte ſpreken,
En dat de rechters ſelfs, en al de machten vveken;
Doen ſlough hem ſyn gemoet tot aen ſyn bange ziel,
Soo dat hy van het leet by-na ter aerden viel.
Noch gaet het vrijer-rot ſigh echter toe-bereyden,
Om met een grooten ſleep haer uyt te mogen leyden:
Maer niemant van den hoop en vveter inder daet
VVaer dit al henen vvil, en vvatter omme-gaet.
Veel meynter dat de vorſt om haer heeft laten ſtueren,
Vermitſſe kunſtigh is en geeſtigh kan bordueren,
En dat de jonge prins begeert een aerdigh pant,
Wiens roem ſal mogen gaen door al het naeſte lant.
Een tvveede, dat de vorſt, vermits haer geeſtigh ſingen,
En datſe vvas begaeft met duyſent ſoete dingen,
Haer over-brengen liet in Memphis hoogh gebou,
Op dat hy van haer ſtem vermaeck genieten ſou.
Een derde, dat de prins haer vvou vooghdeſſe maken
Van al het naelde-vverck, van al het linne-laken,
Het ſy van ſynen diſch of van ſyn eygen bedt,
Vermits dat Rhodope is uytermaten net.
Een yder ſeyt het zijn, en meeſt de jonge-lieden;
Die meynen (ſchoon men ſiet dit vreemde ſtuck geſchieden)
Dat even dit vertreck, en onvervvacht geval,
Haer langh verhoopte trou niet tegen vveſen ſal.
Dat jae (nadien de vorſt de kunſte plagh te loonen)
Hy meer als aen de maeght ſyn gunſte ſal betoonen,
De reys van Rhodope hem dienſtigh vveſen kan
Die ſy na deſen tijt ſal noemen haren man.

De

De raetſ-heer ſvveegher op, en liet de vrijers vvoelen;
Vermits hy in ſyn hert is anders van gevoelen,
Dies ſeyt hy op het leſt: *Dees hoop is enckel vvaen,*
Hoort, vrienden, met een vvoort, De vrijſter is gegaen.
Ghy mooght van heden af haer vvel verloren ſchrijven,
VVant koomtſe by den prins ſy moeter eeuvvigh blijven,
Ick ken den jongen vorſt, hy is van deſen aert
Dat hy geen ſchoone vrou, of aerdigh linnen ſpaert.
Haer ſtem ſal aen den vorſt den luſt niet konnen bluſſen,
Hy ſal oock in den ſangh haer ſoete lippen kuſſen:
En krijght hy eens den ſmaeck van ſoo gevvenſchten ſoen,
VVien iſſet onbekent vvat hy ſal vvillen doen?
Of koomtſe maer een reys des koninghs bed beſorgen,
Sy blijfter voor gevvis tot aen den lichten morgen.
En vvaerom meer geſeyt? ey vought u na den tijt;
VVant na dat icket ſie, vvy zijn het voordeel quijt.
Als ick nu raden mocht, vvy ſouden ons bereyden
Om ſonder vreemt gebaer van haer te mogen ſcheyden.
» Een die in ſtilheyt lijdt een drouvigh ongemack,
» Verſoet het bitter leet, en breeckt het laſtigh pack.
» Het hof dat heeftet in, men moeter onrecht dragen,
» Oock ſonder tegen-ſpraeck, en ſonder yet te klagen,
» Jae met een danck-heb toe. En vvie het anders doet,
» Dien is noch onbekent hoe dat hy leven moet.
» VVanneer men hinder krijght, en niet en kan vermijden,
» Dat moet men met gedult, en ſonder morren lijden:
» En vvaer een hooger macht ons voorſtel tegen gaet,
» Een plaeſter van gedult dat is de beſten raet.
Met dit en meer geſprecks ſoo korten ſy de vvegen,
En komen in het dal daer Memphis is gelegen:
Hier rent in aller yl een looper voren uyt,
Die boodſchapt aen den prins de komſte van de bruyt.

De vorſt, als hy haer ſagh, en vont hem niet bedrogen,
Hy vont dat ſyn gemoet hem niet en had gelogen,
Hy ſagh met herten-luſt, hy ſagh het aerdigh beelt
Dat hem nu lange tijt door al de ſinnen ſpeelt.

Hy ſeyt, dat hy de maeght en haer volkomen vveſen
Invvendigh door gepeys te voren had geleſen,
En dat hy nu ter tijt haer even ſoo bevont,
Als ſy van eerſten af in ſyn gedachten ſtont.
O liefdes tuymel-geeſt, en vreemde minne-vlagen,
Die vvat men noyt en ſagh aen yemant doet behagen!
Hier gaet de regel los, die ons heeft vvijs gemaeckt
Dat niet als door het oogh ons herte vvert geraeckt.

Doch

Doch als men Rhodope ontrent den koningh leyde,
Soo gingh het even soo gelijck de raetſ-heer ſeyde;
De vorſt die nam haer aen, en uyt een gullen ſin
Noemt hyſe ſyn gemael, en vveerde koningin.
Maer als de Dichter ſagh ſyn hope vvech-genomen,
En dat hy nimmermeer ſyn vvenſch en ſal bekomen,
Doe ſlough ſyn drouf gemoet tot aen ſyn diepſte ziel,
Soo dat hy metten geeſt in deſe klachten viel:
O doot, moordadigh ſpoock, beſluyt mijn treurigh leven,
Daer is geen droever hert by niemant oyt beſchreven,
Als in dit lichaem vvoont, en in mijn boeſem vvoelt,
Ach! noyt en heefter menſch ſoo diepen leet gevoelt.
Mijn hert ſmelt als een vvas, en al mijn binne-krachten
Die voel ick in den angſt, gelijck als ſnee, verſmachten:
O Styx, u ſvvarte poel en kent geen meerder pijn,
Als van ſyn tvveede ziel berooft te moeten zijn.
Hoe! ſal de roode mont, die ick eens plagh te kuſſen,
Voortaen den heeten brant aen hooffſche jonckers bluſſen?
Sal haer ſnee-vvitten arm, een rechte minne-bant,
My laten in den druck, en koelen vreemden brant?
Och offer nu een ſchors mijn aenſicht vvou bedecken,
Of datter quam een rots mijn leden overtrecken,
Soo vvaer ick hout of ſteen, en ick en voelde niet
VVat drouven herten-leet my door de ſinnen ſchiet.
Och of ick als een vvolf mocht in de boſſchen huylen,
Of vvoelen als een beir ontrent de naere kuylen:
Och of ick als een leeu mocht brullen in het velt,
Soo vvare nu ter tijt mijn herte niet gequelt.
Of ſoo ick even dan mijn ſmerte mocht gevoelen,
En dat geen duyſter boſch mijn vlamme ſou verkoelen,
Soo vvild' ick mijn verdriet gaen vvreken aen den vorſt,
En door ſyn herten-leet gaen koelen mijnen dorſt.

Maer ick vvil in geen boom, of ſteen, of rots verkeeren,
'Ken vvil geen vvreeden aert van felle beeſten leeren:
Ick vvil op deſe borſt met ſtage vuyſten ſlaen,
Tot dat ick op het leſt in tranen ſal vergaen,
Tot dat ick op het leſt mijn ziel koom uyt te gieten,
Die even als een beeck ſal opder aerden vlieten,
Een beeck, vol bitter nat, die in het naeſte dal
Den naem voor alle tijt van Cnemon houden ſal.
En als een herders kint oyt daer ſal komen ſpelen,
Of op een aerdigh riet een geeſtigh deuntjen quelen,
Dan ſal de vveder-klanck, vervveckt door mijn geklagh,
Den naem van Rhodope ſtaegh brengen aen den dagh.
Dan ſal de naeſten bergh uyt ſyn verhole kuylen
Bevveenen mijn verlies, en ganſch verdrietigh huylen;
Soo dat het ganſche vvout mijn drouvigh ongeval,
Soo langh men liefde kent, geduerigh melden ſal.
Maer ach! vvat baet mijn druck? vvat baet mijn angſtigh klagen?
VVat iſſet of ick treur mijn ganſche leven-dagen?
Mijn leet ſtaet vaſt geſet, mijn lief die is gegaen,
Mijn ramp is ſonder hulp, en blijft verſegelt ſtaen.
Och die noyt hebben magh dat al ſyn geeſten ſochten,
Daer op ſyn ganſche ziel en al de ſinnen vvrochten,
VVat maeckt hy langer hier? vvat doet hy in het vleys?
Hem is niet anders nut als ſlechts de leſte reys.
Syn ruſt is in het graf; vvant in het ydel leven
Daer vvort hy, als een ſtroom, geduerigh om-gedreven.
Hy is gelijck een ſchip dat ſonder ancker drijft,
Dat ſtaegh geſlingert vvert, en noyt in ruſt en blijft.
VVel aen dan, Cnemon ſterft. Hy vvou noch vorder ſpreken,
Maer al het hoofs gevolgh dat vvas alree gevveken,
En Rhodope verplaetſt. Doch vvat haer is geſchiet
Vermoet de jongelingh, maer hy en vvetet niet.

Daer

Daer ſtont het treurigh rot verhart gelijck de ſteenen,
Een yder vvas bedrouft, en niemant dorſte vveenen:
Maer dat hun meeſt verdroot, en ſcheen eẽ tvveede doot,
Niet een van al den hoop en vvert ter feeſt genoot.

Korte t'ſamen-ſprake op't vvijtloopigh verhael

VAN

RHODOPE.

1. WT hoe lichten beginſel, en kleyne gelegentheyt, dickmael een houwelick wort veroorſaeckt.
2. Dat een vrouwe dient verkoſen niet alleẽ om yemant te dienen voor ſoo veel hy een man is, maer oock voor ſoo veel hy een man is van duſdanigen ofte ſoodanigen beroep ofte gelegentheyt.
3. Houwelicken by lotinge, of diergelijcke middelen, of wel en behoorlickẽ toegaen.
4. Van gevallen daer een oudt man met een jonge vrou, of een oude vrouwe met eẽ jongh man, ſigh in trouwe verbint.

PHILOGAMVS.

NEemt my ten beſten af, weerde man, dat ick ſoo vrymoedelick tot u kome in-getreden; 't is nu al een geruymen tijt geleden dat ick door-geleſen hebbe alle de geſchiedeniſſen aen my ghelaten: maer ick en hebbe de ſelve ſoodanigh niet gevonden als ick van u op ons af-ſcheyt meynde verſtaẽ te hebben; alſoo, in plaetſe van dat ick hadde gemeynt te vindẽ, my voor-gekomen is een byſonder trou-geval vã Rhodope ofte Rhodopis (ſoo andere die noemen) en Pſammetichus. Maer op al het gene by my geleſen is u bedencken te verſtaen, en hebbe ick tot noch toe geen gelegentheyt konnen treffen; vermits ick u veeltijts ſoo beſigh hebbe gheſien, dat ick u van deſe ofte dierghelijcke ſaken niet en hebbe willen vergen: maer u tegenwoordigh t'huys vindende, en ſonder geſelſchap, ſoo wenſchte ick dat het u ter deſer tijt gelegen mochte weſen, onſe vorighe t'ſamen-ſprake te hervatten. De borſt is my ſoo vol van menigerley ſtoffe, dat ick my nauwelicx en kan wederhouwen van die dadelick voor u uyt te ſtorten, oock eer het recht tijt is.

SOPH. Ick geloove vaſtelick, jongelingh, dat u verſtant ſal geſpeelt hebben op eenige byſondere trou-gevallen onlanghs by u geleſen, en ick ſoude oock wel luſt hebben met u daer van in 't breede te handelen: maer de geheele ſtant myner ſaken is 't zedert ons leſte t'ſamen-ſprake ſoo ganſch verandert, dat ick daer toe geen tijt en kan geven, om verſcheyde redenẽ die ick nu in 't byſonder u niet en ſal verhalẽ. Inſgelijcx weet ick dat ghy alle de gheſchiedeniſſen niet en hebt gevonden daer van ick u geſeyt hadde, oock niet in ſoodanigẽ ordre gelijck ick die meynde te weſen, daer van ick u jegenwoordelick geen beſcheyt meyne te geven, om geen tijt te verlieſen. Even-wel, ſoo het u gevalt wat te ſpreken van het leſte trou-geval by u geleſen, ſoo wil ick noch een weynigh tijts u het oire leenẽ. Laet ons daerom (ſoo het u gevalt) kort ſpreken van die geſchiedeniſſe, dewijl wy vry wat lange van de voorgaende hebben gehandelt.

PHI. De lanckheyt, weerde man, en heeft my niet verveelt, om alle goede ſtoffe wille die ick daer in hebbe aen-gemerckt. Niet-te-min ſoo weet ick dat het ſwaerſte meeſt moet wegen; ende daerom ſal ick te vreden weſen, dat ghy maer als met den vinger aen en wijſt de bedenckingen, die ghy in dit geval meynt dienſtigh waer-genomen te zijn.

SOPH. Soo ghy u daer mede verneught,

Philogame, ſoo wil ick haeſt ghedaen hebben: ende om te beginnen, ſoo valt my dit
1. voor-eerſt in, dat de goede God ganſch wonderlick de menſchelicke ſaken beſtiert, ende dickwils eē houwelick laet te wege gebracht werden op kleyne voor-vallende ghelegentheden: en dat daerom geen jongelingh of jonge deerne te ſeer bekommert en behoort te weſen over haer houwelick, ſchoon datter voor de hant geen uyterlijcke voor-teyckenen derhalven ſich en ſchijnē te openbaren; want door wat kleyns, en men weet ſchier nau hoe, wort de genegentheyt van yemant dickwils geroert, en oock vervoert. Als de tijt daer is, de minſte oorſake is genoegh om een houwelick voort te brengen: en hier op dunckt my te paſſe te komē ſeker veers vā de Griecken ontleent, dat ick u verhalē moet.

De totâ re Coronariâ, è priſcorū monumentis doctè erutâ, vide pręclarum opus Caroli Paſchalij regis Galliarum in ſacro Conſiſtorio conſiliarij: ubi hęc & alia, ex Græcis pręcipuè auctoribus conpilata, diligens lector obſervabit.

ALs eertijts Griecken-landt vvou groote blijdſchap toonen,
Soo vvas meeſt al het volck geçiert met groene kroonen
Van klim, of roſmarijn, of met een roſen-krans,
En gingh ſoo na den diſch, of tot een blijden dans.
Men ſagher over-al geheele kramen ſetten
Van myrthe, thym, laurier, en ſachte violetten:
En als een jonge maeght een kranſje vlechten kon, (*)
Soo vvaſt dat ſy de koſt met deſen handel vvon.
Al vvie de roſen beſt te ſamen konde brengen,
En na den rechten eyſch het loof en kruyden mengen,
Verkreegh dat al de jeught tot haren vvinckel quam;
Nu hoort vvat trou-geval hier uyt ſyn oorſpronck nam.
Als Creon aen den mart een uyrtjen quam beſteden,
En gingh ontrent het volck een vveynigh ſigh vertreden,
En ſagh vvat yder bracht of daer te koopen ſtont,
Ten luſte van het oogh, of van een gragen mont;
Soo heeft hy daer ontrent een aerdigh dier vernomen,
Die met haer groene vvaer ter vente vvas gekomen,
Haer kraem vvas aerdigh loof en nieu-gevvaſſen kruyt,
Ten dienſte van een maeght, of van een jonge bruyt.
Sy had een myrte-krans haer om het hooft gevlochten,
Met roſen tuſſchen bey, ſoo geeſtigh alſſe mochten,

(*) Het maken van kranſſē en kroonen was eertijdis geen kleyne kunſte gerekent, dewijle niet alleē aen neus en oogh vernougen moeſte werden gegeven, door goeden reuck, ſchoone coleuren, en net vougen van de bloemen en kruyden: maer moeſte al het ſelve mede voor de ghefontheyt dienſtigh weſen. Gelijck daer vā geleerdelick heeft geſchrevē Carolus Paſchalius boven geroert.

Soo

Soo net, ſoo vvel vermenght, ſoo hups in een geſet,
Al hadder Flora ſelfs de ſinnen op gevvet.
De jonghman liet het oogh ontrent de roſen dalen,
En vvert terſtont gevvaer dat hem de ſinnen dvvalen,
Vry vvijder als de kroon. Hy dacht aen haer verſtant,
En prees in ſyn gemoet haer nette rechter-hant.
Hy vvas in Venus net te voren noyt gevangen,
En had maer vveynigh hairs ontrent ſyn bolle vvangen;
En daerom vvas de vvulp in haeſten vvech-gevoert,
Tervvijl hy ſtont en keeck en op de vrijſter loert.
De liefd' is klim gelijck, dat kan de daet bevvijſen,
Sy vvil ſtaegh vorder gaen, en altijt hooger rijſen:
En vintſe dan een plaets die op haer vveſen paſt,
Soo maecktſe daer het valt haer gulle rancken vaſt.
Fop ſagh moy Trijntjen gaen, en Heyn ſagh Iopje ſpringen,
En Iorden hoorde Griet een kluchtigh deuntjen ſingen,
Maer Floor had Aeltjen lief vermitſſe geeſtigh ſpan,
En hier uyt rees gevry en yder kreegh een man.
Waer ſtroo en ſvvavel is, of diergelijcke ſaken,
Daer ſiet men licht een vier van kleyne voncken maken;
Voor een die ſuyſebolt en houft maer eenen ſtoot,
Om met het ganſche lijf te vallen in den ſloot.

PHI. Hadde de Griecſche jongelingh (die in dit veers Creon ghenaemt wert) een hovenier, en de koningh Pſammetichus een hoey-kramer geweeſt, ſoo wilde ick oordeelen dat d'een en d'ander geen quade keuſe gedaen hadde in 't verkieſen van vrouwen; want Creon ſoude in dien gevalle de bloemen en het vorder gewas van ſynen thuyn in kransjens hebben ſien veranderen, ende alſoo tot voordeel brengē door behulp van de kroon-maeckſter ſyn wijf: Pſammetichus ſoude door het bordueren van Rhodope ſyn winckel hebbē mogen ſtofferen: maer voor een vorſtelick perſoon was het (mijns oordeels) al te ſlecht, verkieſinge te doen van een echte wijf, uyt redene datter een ſtuck naelde ofte priem-werck by haer aerdigh was op-gemaeckt; want ſulck en raeckt immers geenſins een koningh of ſynen ſtaet. My dunckt van wijſe lieden verſtaen te hebben, dat een yder die ſigh ten houwelick wil begeven, niet alleenlick behoort te letten, 2.
of ſoo eē vrou-menſch bequaem is om hem te dienen voor een wijf, in de gelegentheyt als een man: maer dat by hem voor al acht behoort te werdē genomē, of ſoo een vroumenſch hem ſal dienſtigh konnen weſen in de geſtalte als een vorſt, als een hovelingh, als een edelman, als een raetſ-heer, als een koopman, als een ambachtſ-man, als een hovenier, als een huyſ-man, en ſoo voorts. Wat is u antwoorde, weerde man?

SOPH. Dat is eene van de beſte troubedenckingen die ick tot noch toe u hebbe

te

te berde hooren brengen: en ſekerlick indien de gene die houwens geſint zijn hier op ernſtelick wilden letten, ſy ſouden hen des wel bevinden. Dan wat onſen Pſammetichus aengaet, ick wil gelooven, en het wert oock uyt het verhael van de geſchiedeniſſe duydelick af-genomen, dat hy niet ſoo ſeer op het borduer-werck en heeft geſien; (want ſoodanige fraeyigheden konde hy, als eē machtigh vorſt weſende, genoegh bekomen:) maer dat hy van het werck met ſyn gedachten op-klimmende tot de gene die het ſelve gemaeckt hadde, de wackerheyt van geeſt, en de nettigheyt van handen van de gene die daer mede beſigh was geweeſt, daer in heeft over-merckt: ende dat hy alſoo met haer liefde is in-genomen geweeſt.

PHI. Wel indien dat geval in dier vougen is toe-gegaen als ghy voor geeft, ſoo ſoude daer uyt volgen, dat yemant wel licht ſoude konnen verlieven op eene die hy noyt geſien en ſoude hebben: 't gene nochtans aen de oude ganſch ſelſaem heeft geſchenen.

SOPH. Hoe jongelingh hebje niet wel van eē verkieſinge in 't ſtuck van houwelick
3. gheleſen daer men geen oogen toe en ghebruyckte?

PHI. Sulcx en koomt my ygenwoordelick niet voor, maer hoe gingh dit toe, weerde man?

SOPH. De beleyders van den ſtaet van Lacedæmonien worden geſeyt eertijts een gebruyck gehadt te hebben, datſe eens des jaers een ſeker getal van edele jonghmans, ende even ſoo veel jonckvrouwē van gelijcken geſlachte ende gelegentheyt, deden ter maeltijt nooden; ende dat in twee verſcheyde galerijen, alleen met tapijten van den anderen af-geſondert: en als de maeltijt gedaen was, ſoo wert plotſelick het licht wech-genomen, de tapijten verſchoven, ende een teycken gedaen met ſnaren-ſpel; het welck hoorende, ſtonden beyde jonckvrouwen ende jongelingen haeſtelick van de tafel op, en gingen tegen malkanderē ſoo in het duyſter aen: en de gene die alſoo malkanderen bejegenden vielen d'een den anderen in den arm, en wierden alſoo dadelick echte lieden, als van den Hemel en van den Staet te ſamen gevought.

PHI. Maer hoe bevalt u die maniere van doen, weerde man?

SOPH. *Plato* heeft deſe vrage over lange beantwoort; want hy meynde dat de houwelicken door het lot wel en loffelijck ghemaeckt konden werden: behoudens datter niemant in het ſpel en mochte werden ghebracht als vrome, eerbare, en deughtſame perſonen. Nu ſoo bemercke ick, dat de regeerders van Lacedæmonien voor hebben gehadt, door deſen middel haren Staet van loffelijcke ende treffelijcke borgerie te verſien: en hebbē daerom de beſte jonge lieden, mans en vrou-perſonen, daer toe uyt-gekoren; in vougen dat niemant (hoe het viel) een miſgrepe ſcheen te konnen doen om een goet partuyr te bekomen. En duſdanigh gebruyck nae rechten wel te mogen beſtaen, vint men oock by de rechtſ-geleerden van onſen tijdt. *Paul. Cyprius de ſponſal. cap. 4. §. 16. Num. 2.*

PHI. Om een houwelick van State te maken is dit nae mijn begrijp een bequaem middel: en ick heb een man van aenſien geweten, ons beyden wel bekent, die by-naeſt dien voet na-gaende, twaelf namē van joncvrouwen op een papier hadde geſtelt, elck op de ordre van haer aenſienlickheyt, en begon van de eerſte af tot de leſte deſelve ten houwelick te verſoecken: houdende dat hy eene van allē bekomende geē quaet en konde doē. Daer uyt hem de eerſte mael dit gebeurde, dat hem ſyn verſoeck over-al van boven af tot beneden toe, dat is, van de meeſte tot de minſte, wert ontſeyt: hy even-wel den moet niet verloren gevende, vont goet het ſtuck te hervatten; ende wederom van de eerſte beginnende, wert van de ſelve aengenomen: en bequam alſoo voor de tweede mael de hooghſte, daer van hem de eerſte mael de laeghſte was ontſeyt. Maer om een houwelick te maken van ſinnelickheyt (als de joncheyt over-al geerne doet) is dit middel geheel onbequaem; want of al ſchoon alle de jonge lieden (tuſſchē de welcke men een houwelick ſoeckt te maken) eerlijck ende vroom zijn, ſoo en zijnſe nochtans niet al op den ſin en het oogh van yder paſſende. En daerom bevinde ick, dat ſeker jongelingh (Lyſander genaemt weſende) een van deſe Lacedæmoniſche edellieden, in't duyſter eē goede jonckvrou in de voorſz. bejegeninge hebbende gegrepen, die hem by den dagh niet ſchoon genough en docht, de ſelve verliet, om een moyer voor hem te mogen bekomen.

SOPH. Oude vorſten ende regeerders van landen en ſteden, jongelingh, en zijn in die gelegentheyt ſoo tintentigh ende naukeurigh niet; 't is de ſelve genough, dat geſonde

ſonde lichamen en vrome zielē by den anderen werden ghevought: en van de ſelve zijn goede nakomelingen te verwachten, die de hope maken van de toe-komende eeuwe. En wat Lyſander aengaet, de ſelve is by de Rechters van de Lacedæmonienſers, *Ephori* ghenaemt, gheſtraft geworden vermits ſyn naukeurigheyt.

PHI. Als men dit werck ſoo voor goet ſoude op-nemen, ſoo ſoude daer uyt volgen, dat ſeker jonghelingh van onſen tijt (die my aen-gewēſen en genoemt is) niet qualick en dede, een houwelick voor hem te vorderen door een maniere van doen, die my doen ter tijt niet aen en ſtont.

SOPH. Wat middel gebruyckte dan de ſelve?

PHI. Hy (niet wel een beſluyt by ſyn ſelven konnende maken in't verkieſen van eē partuyr) liet het oogh gaen over verſcheyde jonge deernen hem bekent: met yder van de welcke hy ſigh (ſoo hem docht) wel ſoude vernought houden. de namen van de ſelve ſchreef hy yder op eē beſonder billet, wierp de ſelve in ſijn hoet, en bad God, dat hy ſijn hant wel beſtieren wilde: en greep doen uyt den hoet een billet dat hem eerſt voor quam, ende begaf hem met ernſt haer te verſoecken, wiens naem hy getrocken hadde, ende verkreeghſe. V oordeel hier op, Sophroniſçe.

SOPH. My dunckt datter redenen zijn om ſoodanigen lot niet ſoo plotſelick te verwerpen: te weten, als men geen onder het lot en brenght als vrome ende deughtſame zielen. En ſoo dunckt my by-naeſt gedaen te zijn by de Apoſtelen, ten tijde de ſelve eenen twaelfden in plaetſe van Iudas Iſcariot wilden verkieſen; want uyt de geheele menighte ghenomen hebbende twee godſalige mannen, te weten, Joſeph Barſabas, geſeyt Iuſtus, eñ Matthias, wierpē ſy het lot (ſoo de Schrift ſeydt) tuſſchen die beyde, ende het lot viel op Matthias. Doch wat my aengaet, ick jongh zijnde eñ ſtaende op de verkieſinge van een partuyr voor my, en ſoude niet door het lot, maer door beſondere toegenegenthevdt hebben willen gaen; want ſonder de ſelve docht my dat geheel werck ſmakeloos, en van weynigh aengenaemheyts te weſen. De ſinnelickheyt, ende verkieſinge daer uyt voort-komende, hielt ick de rechte ſauçe te weſen van dat banquet en al dat daer ontrent is.

PHI. Ick ben even van dat ghevoelen, weerde man: maer om hier niet langer op te ſtaen, wenſche ick wel van u te hooren, by gelegentheyt van onſe Rhodope; Eerſtelick, offet beter is een vrijſter te nemen die veel, of die weynigh vrijers heeft gehadt.

Ten tweeden, of een vrijer wel doet ſigh met eē vrou-menſch te verſellē in't ſtuck van houwelick, die met een ander al vry wat verre verſeylt is gheweeſt; ſonderlinge of ſulcx voor prinçen niet ganſch bedenckelick en is, die niet alleen van de ſake, maer oock van de verdachtheyt ontrent dit werck willen bevrijt zijn.

Ten derden, of een jonghman in twijffel zijnde of eē jonge deerne te veel vryheyt aen yemant, die ſy te voren ſeer beminde, heeft gegeven, met de ſelve niet en ſoude mogen handelē op voorwaerde en beſpreck, dat hy ſe voor ſyn echte wijf ſoude behouden, indien hyſe maeght quame te vindē, en anders niet.

Ten vierden, of hy de ſelve geen maeght vindende haer dan ſoude mogen laten gaen, en een ſchevdt-brief geven, als van oudts plagh te geſchieden.

Ten vijſden, offer oock vaſte bewijſ-redenen by den ſelven jongelingh ſouden konnen werden by-gebracht, dat hy de ſelve deerne geen maeght en hadde gevonden.

Ten ſeſten en leſten, wilde ick wel wat hooren ſpreken van oude lieden houwelicken, en wat daer ontrent is; dewijle een deel deſer gheſchiedeniſſe daer toe volle aen-leydinge is gevende.

SOPH. Ghy haelt my te veel nat hoys over-hoop, weet-gierigh jongelingh: en mijn tijdt is my nu vry wat naerder beſneden als wel voor deſen, ſulcx dat wy dit werck voortaen ſullen hebbē te ſtaken. Maer efter moet ick u van twee ſpreucken jegenwoordelick deelachtigh maken, op de houwelicken van bedaeghde lieden paſſende, ſoo als ick de ſelve onlanghs van een voortreffelick ende vermaert perſoon (een af-geſant van eē gekroont hooft) in 's Graven-Hage ontfangen hebbe: de ſelve ſpreuckē ſeyde hy my in de Engelſche tale, ende luyden als volght: 4.

When a joung man marieth a joung woman, God of might comes to the weddingh. When an old man marieth a joung woman, he ſends. When a joungh man marieth an old woman, he neither comes, nor ſends. De tweede was, *When an old man marieth a joung woman, he gets a child, and kills a man.*

Ick die beyde voor goet en ſoet keurende hebbe de ſelve een Hollants kleet aen-geto-

gen, om voor in-boorlingen van ons Vaderlant aen-genomen te mogen werden.

Siet hier de eerſte.

Als jongh met jongh te ſamen paert,
God iſſer by, na rechten aert:
En als een oudt man door de trou
Verkrijght een maeght of jonge vrou,
Al gaet het ſtuck men vveet niet hoe,
Noch ſenter God ſyn ſegen toe;
Maer als een oudt en grilligh vvijf
Gaet ſlapen by een jeughdigh lijf,
Soo gaet dit vaſt (geloofiet vry)
Daer is noch God, noch ſegen by.

De tweede volght, en luyt aldus:

Een oudt man die een vrijſter trout,
En haren gullen acker bout,
Indien ſyn kracht ſoo verre ſtreckt,
Dat hy een vrucht by haer vervveckt,
Dan iſset dat men ſeggen kan,
Hy maeckt een kint, maer breeckt een man.

En verwacht van my geen langer t'ſamenſprake, of nader voldoeninghe op uwe vordere naeu-keurige vragen, lieve jongelingh: maer verneught u met het gene by ons op ſoo veelderley trou-gevallen onderlinge tot noch toe is voort-gebracht. Of ſoo ghy genegen zijt hier in wijdtloopiger te gaen weyden, daer zijn verſcheyde geſchiedeniſſen die by ons als noch op de preuve niet en zijn gebracht; ghy ſult, by gelegentheyt, van't gene daer uyt kan getogen werden u ſelven ende andere genough konnen doen. Ende om u, ende alle andere lief-hebbers van deſe ſtoffe, noch een wijder velt te openen om haer gedachten ſpelen te leyden, ſoo ontfanght van my, als tot een over-maet, noch een beſonder trou-gebruyck, ontleent van de nieuwe werelt: van hoedanigen ſlagh in alle de vorige geſchiedeniſſen die by ons zijn voort-gekomen, niet eene en wort gevonden; in het welcke al mede goede ſtoffe is ſchuylende om de ſinnen te oeffenen, ende uyt deſe gelegentheyt vergelijckinge te maken tuſſchen de oude, de onſe, ende de voorſz. nieuwe werelt: om te letten wie ontrent dat werck den beſten voet moet verſtaen werden verkoſen te hebben. Hout daer het voorſz. werck, ghy kont het leſen op u gemack, en als ghy daer toe luſt ſult hebben.

Siet van dit ghebruyck *Ioh. Boëmus de Moribus gentium lib. 2. cap. 3. de Aſia.* daer hy onder andere verhaelt, dat niet aen de riviere *Ganges* in Indiē, maer op de grenſen vā Indien aen de riviere *Tigris* in Syrien (het welck aen Indien in 't ooſten paelt) deſe maniere vā doen noch plaetſe heeft: en (naer het ſeggen van *Herodotus* eñ *Sabellicus*) de ſelve ghewoonte by meer andere volcken eertijdts onderhouden ſoude zijn geweeſt.

D Aer is een machtigh rijck dat Ganges komt beſpoeyen,
En doeter edel gout en rijcke ſteenen groeyen:
Hier vvoont een ſeker volck dat na den regel leeft,
Maer op het echte bed de meeſte vvetten heeft.
Geen ongetroude maeght en houft daer oyt te ſchromen
Hoe ſy te rechter tijt een vrijer ſal bekomen;
De Machten van het lant, en al den breeden Raet,
Heeft ſtaegh een vvacker oogh ontrent den echten ſtaet.
Of yemant leelick is, of van een luſtigh vveſen,
Als haer de jeught verheft haer brant die vvort geneſen,
En dat van hooger hant: maer hoe dit vvort beleyt
Dient met een kort gedicht oock hier te zijn geſeyt.

Een

Een maeght van ſchoone vervv, en van bequame leden,
Die komt daer in de ſtadt tot op de mart gereden:
Thijm, myrte, roſmarijn, en ander edel kruyt
Dat çiert de gulde koets, en çiert de jonge bruyt.

De peerden op-gepronckt met hondert roſe-kranſſen,
Gaen drillen over ſtraet, en ſchijnen als te danſſen:
De voer-man is gekleet in licht en jeughdigh groen,
En doet het moedigh vee bequame ſprongen doen.
Ontrent het ſchoon caros gaen ſeven jonge maeghden,
Die noyt haer teere jeught by rauvve gaſten vvaeghden,
Die ſtroyen maeghde-palm en loof van edel kruyt.
Ter eeren van het vverck en van de jonge bruyt.
De koets, die niet en draeft als op beſette poſen,
En doet niet eenen keer als op geſaeyde roſen:

Soo dat de ſchoone maeght in ſtaege blomtjens rijt,
En dit is als het puyck van haren jongen tijt.
Vijf meeſters vvel-geleert haer ſoete ſtem te paren
Met fluyten, of geklanck van alderhande ſnaren,
Die ſpelen op de lier, of op een ſoete luyt,
En ſtracx op dit geklanck ſoo kijckt de jonckheyt uyt.
Daer komt dan al het volck ontrent den vvagen dringen,
En ſlaet een nieu-ſchier oogh op al de moye dingen,
Maer dat hun beſt bevalt, en aldermeeſt behaeght,
Dat is het aerdigh beelt, dat is de jonge maeght.
Als dan het ſchoon toneel is op de mart gekomen,
En dat een groote ſchaer de plaets heeft in-genomen,
Soo komt de roeper ſtaen ontrent de jonge bruyt,
En roept met alle kracht aldus de vrijſter uyt:
Sta by geſvvinde jeught en rappe jonge lieden,
Sta by vvie ſchoonheyt ſouckt, en vvilt eens luſtigh bieden;
Hier is een friſſche roos van niemant oyt gepluckt,
Van niemant aengeroert, van niemant onderdruckt.
Hier is een roode mont, hier is een eerbaer vveſen,
Hier is een ſchoon juvveel van duyſent uyt-geleſen,
Hier is een reyne ziel, hier is een jeughdigh lijf,
Hier is voor uvve koets een eerlick tijt-verdrijf,
Hier is een vvacker oogh, hier roos-gelijcke vvangen,
Hier is een geeſtigh hair dat herten vveet te vangen,
Hier is een edel pant dat aen een ruſtigh man
Syn leven-dagen langh tot vreughde dienen kan.
VVat is een ſchoone vrou een pant van grooter vveerden!
Het is een paradijs, een hemel opder eerden,
Het is een oogen-trooſt, het is een ſtage vreught,
Het is een ſtille ree, een haven voor de jeught.
VVat is een leelick vvijf een monſter in den huyſe!
Het is een ſelſaem ſpoock, een backhuys van Meduyſe,

VVie

VVie aen haer door de trou ſyn leven heeft verplicht,
Hoe klaer de ſonne ſchijnt, noch is hy ſonder licht.

Dus gaet de roeper aen. De jonckheyt daerentegen
Doet menigh deftigh bot, als tot de koop genegen:
En als men op het leſt geen beter kans en ſiet,
Gevvort de jonge maeght aen die het meeſte biet.
En dan roept al het volck, Geluck en vrolick leven
Moet God de jonge maeght, moet God den vrijer geven;
En dit tot ſeven-mael. en voor een ſoet beſluyt,
De kooper geeft hem op en ſet hem by de bruyt.
En flucx dan nae de kerck, en als daer is gebeden,
Soo komt de jongh-geſel nae ſyn vertreck gereden:
En nae dat hy den buyt heeft in het huys gebrocht,
Geniet hy met vermaeck dat by hem is gekocht.
De ſchoonheyt heeft haer recht tot in haer volle leden,
Laet ons aen d'ander zy een vveynigh over-treden,
En keeren nu het oogh ontrent een rijpe maeght
Die niet of vveynigh geeft dat aen het oogh behaeght.
Een die van over-langh de landen heeft door-vvandelt
Daer noch ons Hollants volck op heden niet en handelt,
Beſchrijft ons nae den eyſch een ſeker trou-geval,
Dat ick voor onſe jeught hier onder ſtellen ſal.

EEn vrijſter niet te ſchoon, maer van geſonde leden,
Was veyl na 's lants gebruyck, en quam ter mart gereden:
De vrienden van de maeght die treden achter aen,
Tot dat de vvagen komt daer hondert vrijers ſtaen:
De bruyt die ſit en pronckt, en is in alle deelen
Ganſch çierlick uyt-geruſt met hant en hals-juvveelen:
Geen kruyt of verſche blom en dient haer tot çieraet,
Het is een goude kroon die op haer hulſel ſtaet.
De vvagen is vergult daer op ſy is geſeten,
En daer uyt kan het volck den ganſchen handel vveten,

De peerden zijn geçiert met tuygh van enckel gout,
(Ten minſten nae men ſeyt, en als men ſeker hout.)
Daer gaen thien maeghden voor die gulde loovers ſtroyen,
En vlocken van klinkant op al de vvegen goyen:
Al vvaer het ooge valt daer ſiet men hellen glans,
En dit ſchijnt aen het volck een vvonder ſchoone kans.

De voer-man heeft een rock met ſeven gele koorden,
Die hem ſyn onderkleet en oock ſyn mantel boorden,
Syn ſvveep-ſtock is vergult (het lijckt een eſſen-hout)
En 't ſnoer dat is gedraeyt van ſijd' en enckel gout.
Drie gaender voor de koets die op trompetten blaſen,
Drie zijnder even-vvel die met haer trommels raſen:
Hier dient vry groot geſchal. maer voor een aerdigh dier,
Daer ſpeelt een ſoete luyt, of vvel een ſtille lier.

On-

Ontrent een ſchoone maeght gebruyckt men groene kruydē,
En niet als kleyn çieraet, en niet als vveynigh luyden:
Maer hier vvort meerder vlijt en grooter koſt gedaen;
Een bruyt die leelick is, heeft veel parerens aen.
Daer komt het vvin-ſieck volck met krachtē aen-gedrongen,
Daer komt de rappe jeught in haeſten aen-geſprongen;
VVant yder ſnelt om ſtrijt, begeerigh om te ſien
VVat datter vvort geveylt, en vvatter ſal geſchien.
Hier treet de roeper toe en geeft hem op den vvagen,
En hem vvort over-al een ſtock-beurs na-gedragen,
Een ſtock-beurs vvel gevult. die ſvviert hy metter hant,
En roept al vvat hy magh: *Hier is dat vveerde pant,*
Hier is het edel gelt, hier is een gulden regen,
Die vvaer hy neder valt de vverelt doet bevvegen,
Hier is het ſchoon juvveel dat alle ſinnen treckt,
En ſyn geduchte macht in alle landen ſtreckt.
Hier is het lief metael daerom de mannen krijgen,
Hier is dat ſchoon juvveel daerom de vrouvven nijgen,
Hier is dat edel tuygh vvaerom de koopman reyſt,
En vvaer op al het volck met ſtage ſinnen peyſt.
Hier is het achtbaer gelt daer't al om is te koopen;
Koomt hier, ô ſoete jeught, koomt op de mart geloopen,
Hier iſſet dat u dient. VVie nu niet toe en taſt,
Dat is een rechten bloet of vvel een tamme gaſt.
VVie kan van vvitte verv of roode vvangen eten?
Ach! al dat meeps gevvas is inder haeſt verſleten;
Al vvat men ſchoonheyt noemt vvort anders om-geſet,
Of door een heete koorts, of door een kinder-bedt.
Een puyſt, een kleyn geſvvel, een vveynigh kinder-pocken,
Maeckt vrouvven onbequaem om herten aen te locken:
En ſchoon ghy vvout het vvijf dan vvijſen vander hant,
Hoe leelick datſe vvort ten breeckt geen echten bant.

'T is

'T is vry geen kleyn verdriet een aerdigh vvijf te trouvven,
En alse leelick vvort haer noch te moeten houvven,
En dat oock sonder gelt. ô vvat een groote spijt!
Men heeft een leelick vvijf, en is syn voordeel quijt.
Neemt gelt, aelvvaerdigh volck, en laet de schoonheyt varen,
VVant hoe de saken gaen sy duert maer vveynigh jaren:
En als haer glans versterft gelijck het ydel gras,
Dan komt het edel gelt een yder vvel te pas.
Gelt, gelt dat is de saus, de keest van alle saken,
Het doet het maeghde-vleys aen vrijers lecker smaken:
Daer is maer kleyn vermaeck ontrent een vrouvven-keurs
Indienmer niet en vint een op-gevolde beurs.
Vergaept u niet te seer ontrent de schoone leden,
VVat voor haer vvort geseyt en zijn maer loße reden:
Het gelt is vaster stof, gelijck men vvert gevvaer;
Ghy, trout een vvijf om gout, en niet om gout-geel hair.
Waer toe juyst vvitte vervv, en roos-gelijcke kaken?
Een vrou kan sonder dat een man tot vader maken:
Een schoon en leelick vvijf en heeft geen onderscheyt,
VVanneer de gulde son haer stralen neder leyt.
Ha! 't is een schoone kans gevvin te mogen rapen
Niet door verdrietigh svveet, maer slechts om by te slapen:
Niet met een stage sorgh te quellen syn verstant,
Maer met een jonge vrou te nemen metter hant,
Te nemen in den arm. t'sa rept u, jonge gasten,
Het vvort u nu gejont om toe te mogen tasten:
Ten komt niet alle-daegh dat u te deser stont
Komt spelen voor het oogh, en vallen in den mont.
Nu spreeckt, en 't is gedaen. Indien de vrijers svvijgen,
En dat de jonge maeght geen man en vveet te krijgen
Ten prijse nu geseyt, soo roept hy vveder uyt:
Hoe! isser niet een mensch die vil een jonge bruyt?

VVel hondert daelders meer ſal hier een vrijer trecken,
Laet dat u zijn een ſpoor om vrijers op te vvecken:
Noch hondert boven dien. vvel ſeghter niemant, Mijn?
Gevvis hier moet een hoop van rechte lubbers zijn.
VVel niemant? niemant niet? hoe! ſalder niemant ſpreken?
VVel niemant? niet een menſch? ba dat zijn vreemde treken:
Wel niemant? hoor ick niet? hoe niemant? iſſet geck:
De ratte, naer ick ſie, en vvil niet aen het ſpeck.
Hoe dus, aelvveerdigh volck? heeft niemant luſt te trouvven?
Of iſſer nu geen vreught by gelt en jonge vrouvven?
Iſt niet het ſoetſte tuygh dat yemant hebben magh,
Het eene voor de nacht, het ander voor den dagh?
Nu vijftigh kroonen bet. noch hoor ick niemant mijnen,
Het ſchijnt dat alle luſt tot vrijſters ſal verdvvijnen.
Ick roepe dat ick kugh, en dat het aertrijck dreunt,
En al dees grooten hoop die ſtaet gelijck verkleunt.
De droogers ſvvijgen noch. ick moet in vreemde palen,
Ick moet een ander jeught en beter vrijers halen;
VVant daer vvil niet een viſch hier bijten aen het aes,
En dat maer om een gril, of om een vijſe-vaes.
Iſt om den grooten mont dat ſy de vrijſter laten?
Maer dat kan menighmael de jonge lieden baten.
Hoe dvvaes is oock het volck! het ſchout dat gunſte biet,
Hoe geck is al de jeught! ſy kent haer voordeel niet.
Als yemant lippen heeft gelijck als groote quabben,
Al eetſe dickmael pap, ſy kan haer niet beſlabben:
En alſe liefde pleeght haer kus die is gevvis;
VVant is de haven ruym, geen ſchip en ſeylter mis.
Maer 't meyſjen is gebult, is dat de vrijers tegen?
Soo ghy het vvel begreept het vvaer u enckel ſegen:
Leert, leert dat oock een bult u dickmael baten kan,
Æſopus had een bult, en vvas een geeſtigh man:

En Crates boven dat . ontrent gebulte leden
Daer vint men menighmael de vvoon-plaets van de reden ;
Die vvil een ruymer huys : soo dat een grooten bult
Is dickmael met verstant en enckel geest gevult .
Maer sy is bijster manck , en hinckt ter vveder-zijden ,
VVel dat behoort een man oock met vermaeck te lijden ,
'T en sal geen loopster zijn . en die het huys bevvaert
Dat is een nutte vrou , en van den besten aert .
Een vvijf dat veerdigh is en speelt met rappe koten ,
Dat heeft al menighmael een eerlick man verdroten :
Men segge vvat men vvil , een huys-vvijf is bequaem ,
En 't is , nae mijn begrijp , de beste vrouvve-naem .
Maer sy is al te grof en bijster onbesneden ,
Daer hangen klompen vets ontrent haer bolle leden :
Siet vvat een onsoet vleesch ! hoe , mackers , zijtje geck ?
Noemt ghy een pousel quaet , en vet zijn een gebreck ?
Ké vvilt u , zijdy vvijs , van dese reden vvachten ,
Een lijf gelijck een dons hoe konje dat verachten ?
Dat bol , dat jeughdigh vleesch , dat mals en keestigh vet ,
Dat noem ick vvel te recht een kussen in het bet .
Wien isset niet bekent ? het vet dat is het leven ,
Dat kan een eerlick man vermaeck en lusten geven :
Het mager is de doot , of met de doot gelijck ,
Het neyght als tot het graf en tot het duyster rijck .
Laet vet en pousel volck op uvven leger brengen ,
In 't graf daer sal men been en dorre schenckels mengen .
Noyt had een eerlick man een beter tijt-verdrijf ,
Als by een jongh , een mals , een bol , een vleesigh lijf .
Nu vvaerom meer geseyt ? ghy , leesje nae de reden ,
En hanght niet aen de schors of aen de buyte-leden :
Een mont , een oogh , een neus , of dus of soo gestelt ,
Al dat is geensins veert dat sigh des yemant quelt .

Dat

Dat zijn de gronden niet daer op men dient te trouvven,
VVat in de boesems schuylt dat maeckt bequame vrouvven:
Ghy die nu mannen vvert en acht geen kinder-spel,
En sooje trouvven vvilt, en trout niet om het vel.
Al dat en is maer schijn, en niet als vijse-vasen,
En speeltjes voor de jeught, en lock-aes voor de dvvasen;
Een stil, een aerdigh hert dat kleeft aen haren man,
Dat isset dat de trou geluckigh maken kan.
Nu vveder tot het vverck. VVel duysent goude kroonen,
En hondert daelders bet: vvie koomt sigh hier vertoonen?
VVie spreeckter nu een vvoort? vvie koomter voor den dagh?
Mijn, sey de schrale Fop, en mit soo gingh de slagh:
Hy knap den vvagen op, en flucx het gelt genomen,
De vrijster, naer hem docht, die soud' hy vvel bekomen;
Soo dat het by het volck in tvvijffel vvort gestelt
Of hy de vrijster trout, of vvel het machtigh gelt.
Daer juyght de ganssche stadt, en dat met luyder kelen,
Dies laet men op de mart het bruylofs-deuntjen spelen:
En nae dat in de kerck de Goden zijn gegroet,
Soo danst men om den mey of om den rosen-hoet,
Tot dat de nacht genaeckt: dan gaet de vrijer slapen,
En vveet oock even daer syn voordeel uyt te rapen;
VVant met het eerste kint soo krijght hy vveder gelt,
Dat vvert hem in de kraem al vveder aen-getelt.
Daer koopt men luyren om, en diergelijcke saken
Die met een grooten lust de jonge vrouvven maken.
Siet! hoe dit machtigh volck op alle vrijsters let,
En sonder onderscheyt in echte banden set.
Die schoon is vvert gekocht, en 't gelt voor haer gekregen
Maeckt tot een leelick vvijf een gierigh hert genegen:
Dus vvertet al gevvilt, en met een man verselt
Of om een roode mont, of om het machtigh gelt.

Dan of dit dienſtigh is en nut tot echte vvetten,
Daer ſtaet hem die het raeckt met aendacht op te letten.
Ghy ſvvijght des, ſangh-Godin; vvant ſoo verheven riet
En vvaſt aen Helicon of op Parnaſſus niet.

Eyndelick tot beſluyt van alles, ſoo wil ick u noch voor-al in handen latē, eñ ten hoogſten bevelen een trou-bedenckinge, die ſoo verre alle houwelickſe gevallen te boven is gaende, als het alderſuyverſte Goddelick Weſen de menſchelicke verdorventheydt. Door-leeft vry trou-gevallen van alderley eeuwen en volcken met vermakelickheyt, overleghtſe in u ſelven met wijſheyt, ſteltſe in't werck met omſichtigheyt, en geniet vry u deel daer van met vernougē: dies alles niet tegenſtaende, ſoo ſal't al te ſamen eyndelick komen uyt te loopen tot enckele ydelheyt, jammer en verkniſinge des herten, ten zy ſake dat u geſicht en oogemerck komt te eyndigē in dat groot en onbegrijpelick trouverbont hier naer volgende: door middel van het welck het ſchepſel wort vereenight met ſynen ſchepper, de gemeente met haren bruydegom, en de ziele met haren Salighmaker. Laet vry Salomon op-ſoecken tot ſijn vermaeck alles wat ſijn ooge wenſchen magh, laet hem verkieſen menighte van inlantſche ende uyt-lantſche wijven, koninghs dochterē, Moabitiſche, Ammonitiſche, Edomitiſche, Sidonitiſche en Hethitiſche, tot ſeven hondert in getale, en boven dien drie hondert by-wijven; noch ſal hy ten uyt-eynde van dien allen, klagelijck uyt-roepen, *'T is altemael ydelheyt, jammer, ende herten-leet.* En ſal ten leſten tot beſluyt ſeggen, *Laet ons de hooft-ſomme aller leere hooren: Vreeſt God, en houd ſyn geboden; want dat behoort alle menſchen toe. Eccl. 12. 13.* Siet, lieve, daer alleen is eyndelick ruſten luſt te vinden, eñ te vergeefs wert die elders geſocht: laet daer u beſte ſinnen veel henē gaen, en uwe ſuyverſte gedachtē op-ſtijgen, even terwijl ghy beſigh zijt om voor u een gewenſcht geſelſchap en een bequame huyſ-ſorge te bekomen. Hy en reyſt mijns oordeels niet wijſſelick, die in't vorderē van ſijnen wegh vergeet, wat eygentlick het eynde ende oogemerck is van dat hy begonnen heeft. En tot beſluyt, laet dit een afſcheyt-pant weſen van onſe vriendelicke t'ſamen-ſprake.

Sophroniſcus daer mede ſvvijgende, gaf aen Philogamus de rechter-hant met een ſonderlinge toe-genegentheyt: en is aen de ander zijde van Philogamus, niet ſonder diepe bevveginge ſyns herten, ganſch ernſtelick bedanckt. Ende alſoo is met eendrachtigheyt en vrientſchap gheeyndight de t'ſamen-ſprake, die niet ſonder ſtrijt en tegenheyt van bedenckinge vvas begonnen.

Sophroniſcus wenſcht ſynen Philogamus geluck en ſaligheyt.

IN 't verleggen van eenige mijne oude papieren, lieve Philogame, is my onverſiens noch yet vvat in de hant gevallen, dat ick niet onbequamelick en achte om by onſe vorige t'ſamen-ſprake, roerende den Proef-ſteen van den Trou-ringh, gevought te vvorden. Ick daerom, kennende uvve ſonderlinge genegentheyt tot bedenckelicke trou-gevallen, hebbe niet vvillen na-laten dit jegenvvoordige V. L. by deſen toe te laten komen, om benevens de vorige van gelijcke ſtoffe onſe Nederlantſche vverelt mede gedeelt te vverden. Jndien ick my niet en bedriege, ſoo meyne ick (ſchoon het jegenvvoordigh geval niet en is van ſoo grooten ommeſlagh als vvel eenige voorgaende) dat het ſelve even-vvel, en met eene de bedenckelicke vraegh-ſtucken daer in ſchuylende onſe lantſ-genooten niet min aengenaem ſullen vveſen als eenige van de voorgaende. niet-te-min ick laete het al tot uvven beleyde.

GRAF-
HOVWELICK,
OF
Leven uyten doot.

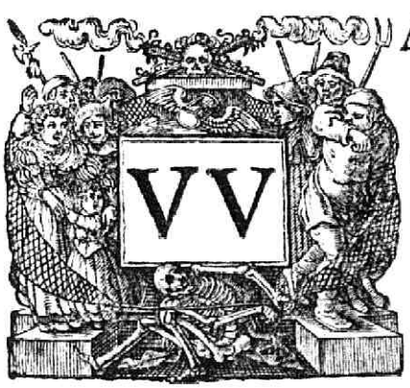

Anneer het jeughdigh klim een boom
heeft om-gevangen,
Het blijft hem aen den tronck en aen de
tacken hangen,
Oock ſchoon de vvortel ſterft; ſoo
dat ſyn liefde duert
Al heeft de ganſche ſtam een volle
doot beſuert.

Men heeft in ouden tijt ſoo trouvven hert gevonden,
En met een ſoeten bant ſoo krachtigh in-gebonden,

Dat noyt af-valligh vvert oock in den laetſten noot,
Maer hiel ſyn eerſte ſtant oock midden in de doot.
Op, op verſtompte pen, vernieuvvt u ſvvacke krachten,
Daer is een vreemt geval dat ſpeelt in mijn gedachten,
Dat moet oock by den hoop; het dient te zijn verbreyt,
My dunckt het is te goet om niet te zijn geſeyt.
'K en vvil noch even-vvel mijn penne niet bereyden,
Om met een langh verhael u ſinnen om te leyden,
O Leſer vveerde vrient; ick vvil van ſtonden aen
V ſeggen met een vvoort vvaer op de ſaken ſtaen.
Gaurijn van ſoeten aert, uyt edel zaet geboren,
Die had uyt reyne ſucht een jonge maeght gekoren
Hem tot een eeuvvigh pant, en tot een echte vrou,
Indien het aerdigh dier en haer geſlachte vvou.
Hy gaf hem tot het vverck, hy pleeghde duyſent ſaken
Om aen haer teere jeught ſigh aengenaem te maken,
En dat en had miſſchien den joncker niet gemiſt,
Had hy om haren t'vvil niet al te veel gequiſt.
De vader van de maeght vvas eene van de menſchen
Die niet als machtigh goet en groote ſchatten vvenſchen;
VVie rijck van have vvas die ſtont hem vvonder aen,
En hierom moeſt Gaurijn al dickmael buyten ſtaen.
Maer Sylas kreegh verlof by haer te mogen komen,
Syn rijckdom had alree den vader in-genomen;
VVant die vvas van het gelt ſoo bijſter grooten vrient,
Dat hy ſyn dochter gaf oock daer het niet en dient.
Het gelt is machtigh lijm, het kan te ſamen vougen
Oock dat met gelt alleen ſigh niet en laet vernougen;
Siet, dat een jongelingh of rijpe vrijſter eyſcht,
En is ſchier nimmermeer daer op de vader peyſt.
Nu Sylas kreegh de maeght. De ſoete jonge lieden
Die komen haer geluck, en heyl, en ſegen bieden:

Maer

Maer ſchoon dat al de jeught hier in vermaken hadt,
Gaurijn is ganſch bedrouft, en maeckt hem uyt de ſtadt.
Syn oogh en kan niet ſien, ſyn herte niet verdragen
Dat in eens anders erm de ſoetſte dingen lagen,
Die hy ter vverelt kent, en boven al bemint;
En daerom is hy gram en bijſter ongeſint.
Maer des al niet-te-min de jonge lieden trouvven,
De feeſt die is geraemt, de bruyloft vvort gehouvven,
De maeght die vvort een vrou. een yder is verblijt
En van het goet onthael en ſoo gevvenſchten tijt.
Gaurijn die treurt alleen. ſyn hoop die is verloren
Van oyt by haer te zijn die voor hem ſcheen geboren;
Hy vvas een vrome ziel, hy vvil een jonge vrou
Geen ſmaet of hinder doen, tot nadeel van de trou.
Oock is hem vvel bekent dat ſy, van reyne ſinnen,
Staet vaſt in haer beroep, en niet en is te vvinnen:
En ſchoon hy eenigh ſoet van haer genieten mocht,
Ach! (dacht hy) luſt verdvvijnt gelijck een ſchrale locht,
En vvort ſtracx enckel leet. 'k en heb niet voor-genomen
Om voor een kleynen vvijl tot mijnen vvenſch te komen;
Ick vvou voor alle tijt genieten hare jeught,
Doch niet in vuyl bejagh, maer in oprechte deught.
Ick vvou haer ſoeten aert voor al mijn leven-dagen,
En vvou haer vvederom mijn ſinnen over-dragen:
En ſchoon my dat miſluckt, noch leef ick buyten ſchult;
Daer is geen beter raet als lijden met gedult.
Dat is een ſchoone deught, een vvonder grooten ſegen,
Byſonder in het vverck dat jonge lieden plegen.
Ick ſegge daer een hert met alle krachten mint,
En vveder overhant een vvilligh herte vint.
O God, doe my de gunſt dat ick mijn gulle ſinnen
Magh houden in den toom, en krachtigh overvvinnen;

VVant ſonder u behulp ſoo ben ick buyten raet,
Vermits het ongeval mijn kracht te boven gaet.
Dit ſey de jongelingh, dit riep hy menigh-vverven,
Al vvat ſyn hert begeert dat is te mogen ſterven:
Maer ſchoon men aen de doot het ganſche lichaem biet,
Hoe ſeer dat yemant vvil, noch vvil het monſter niet.
De tijt doet haren gangh. maer voor een vrolick vveſen,
Soo is daer in het huys een drouve ſtant gereſen;
VVant Rhode viel te bed, en naer een korten ſtont,
Soo vvil (gelijck het ſcheen) haer aeſſem uyten mont.
De meeſters zijn verbaeſt, de kunſt is ſonder krachten,
Soo datter niet een menſch haer leet en kan verſachten:
Hier baet geen diere ſalf, geen dranck of machtigh kruyt,
Sy blies (als yder meent) haer jeughdigh leven uyt.
Daer treurt de ganſche ſtadt, en alle menſchen klagen
Dat ſoo een jonge vrou ter neder is geſlagen,
En datter niet een kint ontrent den heert en ſpeelt
Die aen de vader toont ſyns moeders aerdigh beelt.
Maer hoe kan droef geklagh een treurigh herte laven?
De bare vvert bereyt, de jonge vrou begraven.
Gaurijn die tot haer feeſt ſigh niet begeven vvou,
Begaf hem nu ter tijt te midden in den rou.
Hy ſagh de ſvvarte baer, met grooten druck bevangen,
Hy ſagh het droevigh lijck, met tranen op de vvangen,
Hy leyt het in de kerck tot aen het open graf,
Daer hy, maer binnens monts, haer duyſent ſuchten gaf.
Doch hem quam even doen in ſynen geeſt geſchoten,
Dat hy noyt leſten kus van haer en had genoten,
Dat hy ontrent de feeſt van haer geen af-ſcheyt nam,
Vermits het doen ter tijt haer niet gelegen quam.
Hier op ſoo ſprack hy dus: Heb ick haer in het leven
Noyt vreughde mogen doen, noyt kus vermocht te geven,

Soo

Soo moet de bleecke doot my geven in het graf,
Dat my haer ſoete jeught voor deſen noyt en gaf.
Ick vvil haer deſen nacht in ſtilte gaen beſoecken
Niet in een vrolick bed, maer in haer droeve doecken.
Het ſal een vreughde zijn in dit mijn ongeval
Als ick, ſchoon na de doot, haer leden raken ſal:
Als ick haer kouden mont oock daer ſal mogen kuſſen,
Devvijl ick aen haer jeught noyt brant en mochte bluſſen.
Beſiet vvat liefde derft. hy ſpreeckt den koſter aen,
Hy bid dat hy het graf vvil open laten ſtaen;
Hy bid hem noch een-mael, en geeft hem tvvintigh kroonen,
En looft hem naderhant met hooger gunſt te loonen.
De koſter is verblijt, vermits noyt eenigh graf
Hem ſoo veel voordeels bracht of ſoo veel vvinſte gaf.
Het vvas ontrent den tijt dat alle menſchen ſvvegen,
Dat al het laſtbaer vee in ſtilte vvas gelegen,
Dat al het naeſte boſch genoot de ſoete ruſt;
Gaurijn gelijcke-vvel en had geen ſlapens luſt.
Hy gaet uyt ſyn vertreck met tvvee vertroude knechten,
Om in den ſtillen nacht ſyn voorſtel uyt te rechten;
Hy gaf hem in de kerck daer hy den koſter vont,
Die flucx tot ſynen dienſt bereyt en veerdigh ſtont.
Het graf vvas van albaſt ganſch çierlick op-getogen,
Gelijck als voor een prins of luyden van vermogen;
Daer ſtonden beelden op, en ander kunſtigh vverck,
En 't vvas van ouden tijt een çierſel in de kerck.
Gaurijn tradt in den kuyl, en liet de kiſt ontſluyten,
En als die open vvas, ſoo gingh de koſter buyten.
Doen ſtont hy vvat verſtelt, al is hy bijſter koen,
Hy ſagh haer bleecken mont, onſeker vvat te doen.
Maer als de jongelingh het lichaem ſou genaken,
En dat hy metter hant haer boeſem quam te raken,

Soo vvert hy van den ſchrick gevveldigh om-gevoert,
Hy voelter eenigh dingh dat hem van binnen roert.
Hy voelt een flaeu geklop, onſeker van de reden,
Hy geeft hem vvederom ontrent haer teere leden,
Hy taſt haer aen de borſt juyſt daer het herte lagh,
En voelt ter ſlincker-hant een kleynen ader-ſlagh:

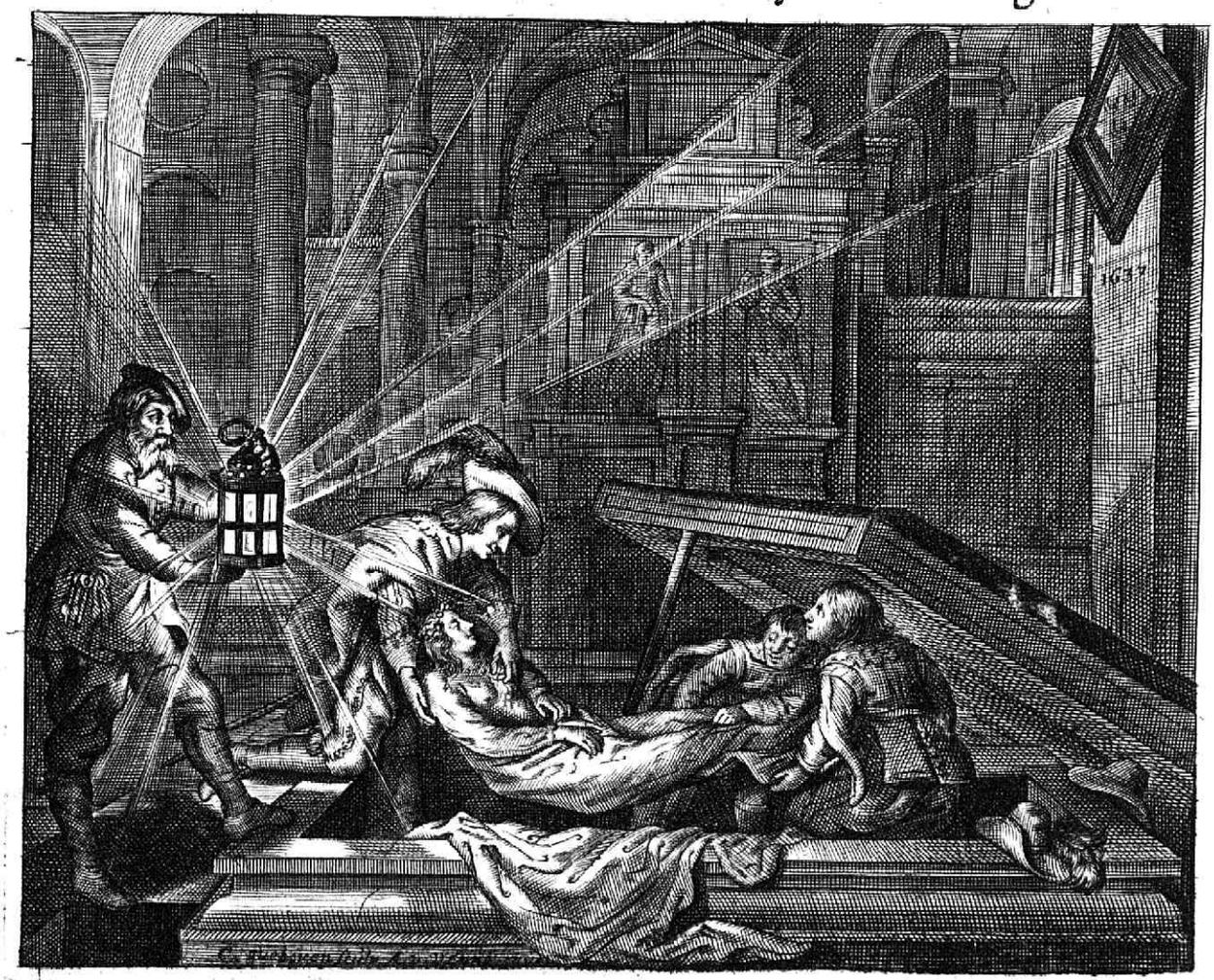

Hy voeltet ander-mael, hy voelt een ader leven,
Hy voelt haer bange ziel ſigh op en neder geven,
By vvijlen met verlies, dan vveder met gevvin,
Doch hoe het vveſen mocht, hy vonter leven in.
Soo haeſt hy dit vernam, hy laet ſyn dienaers komen
En heeft de jonge vrou in ſtilheyt op-genomen,
En in ſyn huys gebracht; verblijt tot aen de ziel,
Dat hem ſoo vveerden pant aldus in handen viel.

Dit

Dit gingh de jongelingh ſyn moeder openbaren,
Nu metter tijt gegaen tot in de t'ſeſtigh jaren,
Een vvijf van goet beleyt, en die op vaſten gront
Het innigh vrou-geheym in volle daet verſtont.
Sy viel ſtracx aen het vverck, en uyt een diep erbermen
Soo namſe machtigh ſap en vvortels die vervvermen,
En bloemen van camil, en ander heylſaem kruyt,
En jough de koude ſucht door heete dampen uyt.
Sy vreef na rechten eyſch, ſy ſtreeck haer teere leden,
Sy ſtoofd' haer menighmael van boven tot beneden:
Sy brachter vorder by al vvat de krachten ſterckt,
En vvat uyt eygen aert ontrent de moeder vverckt.
Maer als de vrou bequam, en kreegh haer volle ſinnen,
VViſt ſy niet vvaerſe vvas, of vvatſe ſou beginnen,
Sy ſlough haer oogen om; doch vvaer oyt Rhode keeck,
Niet dat haer mans geſin of haer vertreck geleeck.
Ach! (ſey de goede ziel) hoe ben ick hier gekomen?
VVie heeft my door gevvelt of liſten vvech-genomen?
'K en vveet niet vvat ick ſie, of vvaer ick heden ben,
Vermits hier niemant koomt die ick van aenſicht ken.
Ey ſegh my, vvieje zijt, vvat my is vvedervaren,
En ſlaet een gunſtigh oogh ontrent mijn teere jaren;
Ick ben een jonge vrou, noch onlanghs eerſt getrout,
Ey lieve, ſegh een reys vvie my gevangen hout.
Ben ick met toover-kunſt in dit vertreck getogen,
Of ben ick over zee of door de lucht gevlogen,
Of had een booſen geeſt op my ſoo grooten macht,
Dat ick ben vvech-geruckt, en hier in huys gebracht?
Hoe dat het vveſen magh, ſegh my de vvare reden,
VVaerom mijn vveerde man dit onheyl heeft geleden.
Eurika gaf haer moet, en ſtelde voor gevvis
Dat ſy door goet beleyt aldaer gekomen is.

Noch

Noch vvas het niet genoegh, ſy vvil noch vorder vveten
VVie dat haer huyſ-vvaert is, en vvaer ſy is geſeten.
Daer vvort Gaurijn gehaelt. de ſoete jongelingh
Die vint ſigh daer ontrent, en ſeyt haer alle dingh.
Als Rhode dit verhael naer eyſch gingh overvvegen,
Soo heeftſe vvederom een nieuvven angſt gekregen;
Sy dacht hoe ſeer Gaurijn haer eertijts had bemint,
En vvat de liefde doet vvanneerſe kanſſe vint.
Hy die een doode vrou quam in het graf genaken,
VVat ſal hy (nuſe leeft) met haer niet vvillen maken?
Siet, is de katte graegh en leckt ſ' het bloote ſpit,
'T gebraet is ſelden vry indienſer nevens ſit.
VVat doet de jonge vrou? ſy gaet op hem begeren,
En doet hem boven dat voor God met eede ſvveren
Dat hy ſal eerbaer zijn in dit haer ongeval,
En dat ſ' aen hare jeught geen hinder lijden ſal.
Gaurijn van over-langh (hoe-vvel tot haer genegen)
Had al te reynen hert om vuylen luſt te plegen;
Hy ſvveert al datſe vvil, en ſeyt haer boven dien
Dat ſy haer vveerden man vvel haeſt ſal mogen ſien.
Eurika boven dat verklaert haer menigh-vverven
Dat ſy veel liever had een quaden doot te ſterven,
Als datſe lijden ſou dat liſt of ſlim bejagh
Haer eenigh hinder doen, of eere krencken magh.
Eurika bleeffer by, en ſliep in hare kamer,
Dat maeckt haer aen het lijf en aen den geeſt bequamer
Tot ruſt en ſoeten ſlaep; en in een korten ſtont
De ſieckte vvas gedaen, en Rhode vvert geſont.
VVant, na de jongelingh haer kuyſheyt had geſvvoren,
Bequam de jonge vrou, als op een nieu geboren:
Doch alſſe vvederom het huys betreden kan,
Soo treckt haer ganſche ziel tot haren echten man:

Sy

Sy valt Gaurijn te voet, en ſtort bedroufde tranen,
En pooght hem door geſmeeck en reden aen te manen,
Dat ſy nu vvederom en op dien eygen dagh
Door ſyn getrou behulp haer man genaken magh.
Hoort vvat Gaurijn begint, hy doet haer tabbaerts maken
Die beyd' in ſtof en vorm haer eerſte dracht genaken;
Sy dan te rechter tijt gekleet in dit gevvaet,
Gelijckt een jonge bruyt die in haer kamer gaet.
Gaurijn beleyt het ſtuck. hy noot verſcheyde gaſten,
Die al op haren dagh en op haer uyre paſten:
De man van Rhode ſelfs, noch drouf van hare doot,
VVort mede daer verſocht en totte feeſt genoot.
De tafels zijn geſet, en al de vrienden ſaten,
De tafels zijn gevult, en al de gaſten aten;
En na den derden dronck vvas over-hant gegaen,
Soo vingh de ſoete vveert aldus ſyn reden aen:
Mijn Heeren, met verlof, ick moet een ſake vragen,
Die onlangs is gebeurt en juyſt in onſe dagen;
Ick bidde ſegh een reys hier u bedencken van,
Het ſal ten dienſte zijn van ſeker eerlick man.
Een meeſter had een knecht een ruymen tijt beſeten,
En die had meerendeel aen ſynen diſch gegeten,
Of om ſyn trouvven dienſt, of om ſyn kloucke jeught,
Of (dat ick beter acht) om ſyn beſette deught.
De goede jongelingh, gelijck het kan gebeuren,
Die krijght een ſvvare quael, en al ſyn geeſten treuren:
De meeſter pleeghde raet door ſeker medeçijn,
Maer al ſyn vvetenſchap is ſvvacker als de pijn.
Dies als het ſlim gebreck ſigh niet en liet geneſen,
Is in des heeren geeſt een vreemde luym gereſen;
VVant ſiet, hy gaffet op, om dat het qualick gingh,
En ſet den jonghman uyt gelijck een vondelingh.

Hy doet hem buytens huys, en hout hem als verlaten,
En hem en mocht geen deught of goede dienſten baten.
Siet hoe de vverelt gaet! in druck en tegenſpoet
Bevint men menighmael dat vrientſchap vvijcken moet.
Maer een die met verdriet dit onheyl ſagh geſchieden,
Die nam den krancken op en liet hem gunſte bieden:
Ontfingh hem in ſyn huys, bevvees hem goet onthael,
En door ſyn ſtage ſorgh genas de booſe quael.
Nu koomt den ouden heer, en drijft met ſtijve kaken
Dat niemant van den knecht ſigh meeſter heeft te maken,
Als hy die hem beſat, en niet die hem genas,
Vermits hy voor de quael, alſ-kacks, ſyn eygen vvas.
Maer die met deerenis vvas over hem ontſteken,
Die kanter tegen aen met hevigh tegen-ſpreken.
Siet daer een hart gedingh, en vry een heet geſchil,
Dat ſtaegh al verder gaen en hooger rijſen vvil.
Nu vrienden, ſegh een reys (ghy vvorter toe gebeden)
VVie heeft het beſte recht en vvie de meeſte reden,
Hy die de knecht vervvierp en uyt den huyſe ſtiet,
Of die hem gunſte boot en trooſt in ſyn verdriet?
Hier mede ſvveegh Gaurijn: en al de ſoete gaſten
Die gingen al het ſtuck vvat naerder onder-taſten:
Doch Sylas boven al die vvas hier vierigh in,
En ſprack het vonnis uyt als met geſtoorden ſin.
Hoe! ſeyt de goede man, dit gaept gelijck een oven;
De knecht vvas uyt-geleyt en lagh geheel verſchoven,
Hy die hem doenmaels holp is oorſaeck dat hy leeft,
En daerom is hy vveert dat hy den jonghman heeft.
Al die aen tafel zijn, of in de kamer ſtonden,
Die hebben al gelijck het oordeel goet gevonden.
Hier over ſprack Gaurijn: Onthout dit altemael
Die heden u vertoont op deſe ruyme zael.

Want

VVant is het oordeel goet van ſoo veel vvijſe menſchen,
Soo heb ick heden ſelfs al-vvat ick konde vvenſchen.
Hier mede ſvveegh hy ſtil en bleef een vveynigh ſtaen,
En ſiet, daer is een deur in haeſten op-gedaen,
Daer uyt quam Rhode voort, geçiert aen alle kanten,
Met peerels, edel gout, en helle diamanten,
Niet bleyck in hare vervv, gelijck een ſiecke plagh,
Maer ſchoonder als een roos haer vveſen toonen magh.
Haer man vernam haer eerſt; vvant hem vvas plaets gegeven
Recht over dit vertreck. ſyn hert begon te beven,
Syn ganſche lichaem ſchud, gelijck een ſpichtigh riet,
Hy vveet niet vvatter koomt of vvat ſyn ooge ſiet.
Sy gaf een ſoeten lagh, en quam tot hem genaken,
Maer hy en vvil van haer hem geenſins laeten raken,
Hy vliet dat hy bemint. Maer als de vrouvve ſprack,
Doen vvaſt dat hem het ſvveet uyt al de leden brack.
Hy kent haer ſoete tael, hy kent haer geeſtigh vveſen,
Hy kent dat hy vvel eer ten vollen had gepreſen:
Maer hoeſe naerder quam, en hoeſe meer geleeck,
Hoe dat hy meer verſchrack en van haer verder vveeck.
Hier quam Gaurijn ter baen, en hy begon te ſpreken:
O Sylas vveerde vrient, voor u dient niet gevveken,
Leght af u bleecken angſt en dempt u ſvvaren rou;
'T en is geen ſpokery, het is u vveerde vrou.
Ick heb haer uyte doot, en uyt het graf getogen,
Ick heb haer vvel gedaen met alle mijn vermogen,
Ick heb aen haer beſteet al vvat de kunſt bedacht,
En heb haer vvederom in goeden ſtant gebracht.
Ick hebbe boven dien (God ſal het my betuygen)
Noyt door ongure luſt mijn herte laeten buygen:
Sy komt uyt mijn vertreck ſoo reyn gelijckſe vvas,
Eer ick haer mede nam en hare quael genas.

En ſchoon al heb ick recht, oock naer u eygen ſeggen,
Om my in haren ſchoot of nevens haer te leggen;
Ghy dan noch, lieve vrient, houvv daer u eygen pant,
En guntſe vvederom u trouvve rechter-hant.
Het is u echte deel van God u toe-geſchreven,
Die u met vrienden raet haer vader heeft gegeven:
Ick laet haer uvve zijn, al heb ick haer bemint;
Tot yemant anders goet en vvas ick noyt geſint.
Het ſchandigh overſpel en alle ſlimme gangen,
Die haet ick vander jeught, gelijck vernijnde ſlangen.
Siet hier dan u gemael, gaef, ſuyver, ongeſchent,
En dat vveet even God die hert en nieren kent.
De man die ſtont verdvvelmt, hy kon hem niet bevvegen,
Hy toont hem tot de vrou in geenen deel genegen,
Hy voelt niet dat hy taſt, gelooft niet dat hy ſiet,
Schoon hem ſyn eygen vvijf haer roode lippen biet.
Gaurijn tot enckel jock en ſoete vreught geboren,
Die had tot dit vertoogh het avontmael gekoren,
En 't vvas ſchier midder-nacht eer 't ſpel dus verre gingh,
Dies ſcheen het des te meer een vvonder ſelſaem dingh.
Het maeckt een grooten angſt ontrent verbaeſde lieden,
VVanneer men inder nacht yet ſelſaems ſiet geſchieden;
Het duyſter baert een ſchrick, en iſſer eenigh licht
Oock dat geeft even-ſelfs een tvvijffel aen 't geſicht.
Ach, vvat een ſelſaem ſtuck! hoe kanſe vveder leven
Die ick heb doot geſien, en aen het graf gegeven?
Hoe komt my deſe vrou hoe komtſe nu geſont,
Die laetſt haer ziele blies uyt haren bleycken mont?
Gevvis het moet een ſpoock, het moet een nicker vveſen
Die, uyt een naere kuyl of uyt het graf gereſen,
Ons hier de geeſt verleyt, ons hier het oogh bedrieght;
Ten is van heden niet dat hel en duyvel lieght.

Dus

Dus ſtaet de man en dubt, ſyn oogh is onbevvogen,
Syn geeſt van angſt vervoert, en buyten hem getogen:
Hy vvas als Belzazar als hy een menſchen hant
Sagh ſvveven ſonder menſch, en ſchrijven aen de vvant.
Maer als Gaurijn ontſloot de gronden deſer ſaken,
En dat oock vreemden ſelfs hier in ten beſten ſpraken,
Trat Sylas naerder toe en heeft de vrou gekuſt,
Maer ſlechts als een die dvveept, en niet uyt rechte luſt.
Noch vvort hem even-vvel geluck hier op gedroncken,
Soo dat meeſt yder een door blijdſchap is beſchoncken:
Maer Sylas onder-dies, al dronck hy menigh glas,
En kreegh geē meerder vreugt, maer bleef gelijck hy vvas.
Ten leſten is het volck in ſoete vreught geſcheyden,
Maer gingh de jonge vrou en haren man geleyden,
Tot in ſyn eygen huys; en tot een ſoet beſluyt
VVert Rhode daer gegroet gelijck een nieuvve bruyt.
De nacht doet haren loop, het licht quam op-gereſen,
Maer Sylas even-vvel behielt een ſelſaem vveſen:
En eer de derde ſon ontſloot den dageraet,
Verneemt men dat de man allencxen henen gaet.
Hy voelt een ſtage korts hem vveyden door de leden,
Hem is geduerigh bangh onſeker van de reden:
De beſte medeçijn die ſtonter in verſtelt,
Vermits hy niet en vveet vvat onheyl Sylas quelt.
Maer als de man vernam dat hy begon te ſterven,
En dacht vvie dat ſyn goet naer hem ſou moeten erven,
Soo ſtiert hy om Gaurijn; en als die voor hem ſtont
Doen ſprack hy met een ſucht en uyt een bleycken mont:
Gaurijn geminde vrient, mijn Rhode vvas verloren,
Maer is door u behulp als op een nieu geboren:
Ghy tooght haer uytet graf, jae midden uyte doot;
Dies ſchenck ick mijn gemael u tot een bed-genoot.

Ontfanght het edel pant u tot een grooten ſegen,
Ghy hebt haer lief gehadt, eer ickſe kon bevvegen:
Doch mits haer naeſte bloet alleen op rijckdom ſagh,
Soo vvert mijn huys vereert met haren bruylof-dagh.
Ick hebbe deſe vreught een kleyne vvijl genoten,
Daer van het minſte deel my niet en heeft verdroten,
Ghy zijt haer beter vveert als ick of mijns gelijck,
Al had ick even-ſelfs een machtigh koninghrijck.
Ick hadde noch een tijt met haer gevvenſcht te leven,
Maer God, naer ick bemerck, die heeft u haer gegeven.
Voor my, eylaes! ick ſterf, en ben al op de reys,
En gae noch deſe nacht de vvegh van alle vleys.
Maer op dat ghy voortaen niet meer en ſout ontberen
Een vrou, die uvven geeſt na deſen ſal begeren,
Soo laet ick u alleen, nadien ick heden ſterf,
Mijn huyſraet, mijn caſteel, en al mijns vaders erf.
Ick prijs u eerbaer hert, u deught en reyne zeden,
Dat van u mijn gemael geen ſchand' en heeft geleden;
VVant ſchoon ghy haer beſaet en had in uvve macht,
Ghy hebtſe my bevvaert, en ſuyver t'huys gebracht.
Dat houd' ick voor gevvis, en vvil het nu beloonen;
Ghy, vvilt haer na mijn doot u gunſt en liefde toonen,
Neemt haer tot u behulp, en vveeſt haer bed-geſel,
Bemintſe, ſooje plaght, en vaert voor eeuvvigh vvel.
Hy laet van ſtonden aen een rappen ſchrijver komen,
Die heeft ſyn leſten vvil in haeſten op-genomen:
Hy rieper Rhode by, en nam haer rechter-hant,
En gaf haer aen Gaurijn, als tot een eeuvvigh pant.
De vrou, hoe-vvel bedrouft, die lietet ſoo geſchieden,
Te meer om dat het ſelfs haer naeſte magen rieden.
Nu Sylas is vernought; maer eer hy noch beſluyt,
Soo vvenſcht hy veel gelucx en ſegen aen de bruyt.

Daer

Daer mede liet hy af van alle vverelts ſaken,
Hy vvou, oock eer hy ſterf, tot ſynen God genaken:
Al vvat het lichaem raeckt, al vvat het aerdtſe goet,
En vint na deſen tijt geen plaets in ſyn gemoet:
Hy riep tot ſynen God tot dat hy ſprake leyde,
En dat de moede ziel haer van het lichaem ſcheyde:
Men hoorde ſyn gebedt ſoo langh hy ſuchten kon,
En tot de bleecke doot het leven overvvon.

Ick achte, weerde Philogame, dat ghy dit trou-geval geleſen hebbende ſult oordeelen het ſelve uyte Italiaenſche ſchrijvers ontleent, ofte immers na-gevolght, te weſen: 't welck ick niet al en wil ontkennen. Maer dat eenighe het ſelve als onwaerſchijnelick willen verwerpen, en kan ick niet on-wederſproken laten: en ſegge tot dien eynde, dat oock onſe landen en tijden ghelijcke en miſſchiē oock krachtiger en gevoelicker exempelen van die gelegentheyt konnē uyt-brengen, als wel is het gene wy hier verhaelt hebben; daer van ick V. L. in 't korte een ſtaeltjen wil voorſtellen, miſſchien of uwe penne eens luſt mocht krijgen daer op breeder te gaen weyen.

'T is dan ſulcx, dat onlancx als de goede God oock ons Hollant (gelijck ghy weet) in veel geweſtē met de beſmettelicke ſieckte ſwaerlijck was beſoeckende, onder anderen ſeker dorp in Zuyt-hollant (ſoo men my heeft doen verſtaen) van de ſelve is ontſteken geworden: en in het ſelve ſeker huyſgeſin, beſtaende uyt twee onlangs getroude jonghe liedē en eenige dienſt-boden. In vougen dat in weynigh dagen alle de ſelve dienſt-boden haeſtelick van de voorſz. ſieckte zijn wechgeruckt; ſoo datter niemant over en bleef als alleenlick het voorſz. jong paer volcx: zijnde onder-dies de vrouwe ſelfs mette eygen quale ſwaerlick behebt. De man ſiende dat het in ſyn huys eñ door het geheel dorp ſoo heet van den rooſter gingh, vont goet de krancke vrouwe te laten onder het beleyt van een ſchrobſter, en hem te begeven op ſeker buyten-huys een goet ſtuck weeghs van daer. Seker jongelingh in het ſelve dorp wonende, die de voorſz. jonge vrouwe uyt ſonderlinge ghenegentheyt onder andere mede (doen te vergeefs) ten houwelicke hadde verſocht, verſtaen hebbende hoe dat het met het voorſz. jongh vrou-menſch was gelegen, liet hem dickmael daer ontrent vinden, om te weten wat van de ſelve ſoude geworden: en op een tijt ontrent den avont vindende de deure van't voorſz. huys open, en hoorende de krancke vrouwe ſeer deerlick kermen, en in ſoo fellen brant om drincken roepen, ſonder dat haer yemant antwoorde ofte gherieffde; nam de vrymoedigheyt binnē te treden: eñ niemant byder hant vindende, gingh tot inde kamer daer de ſelve ſieck was leggende: en daer mede niemant ſiende, oock geen gelegentheyt wetende om haer aen drincken te helpen, vraeghde aen de ſelve offe niet goet en ſoude konnen vinden (nademael ſy van een yder ſcheen verlaten te weſen) dat hyſe brengē ſoude ter plaetſe daerſe beter gedient en van alles gerieft ſoude werdē? Het welck by haer, na eē heuſche weygeringe, toegeſtaen zijnde, is de ſelve by dē jongelingh opgenomen, en met ſynen mantel ofte yet anders gedeckt, ſoo hy beſt konde van daer in ſyn eyghen wooninge met behulp van ſynen dienaer ghedragen: daer hy de ſelve ſoo wel ende gheluckelick dede onthalen, datſe niet lange daer na tot hare volle geſontheyt wert gebracht. De ſchrobſter die hier of daer in de gebuerte haer met pratē of yet anders hadde vergeten, eyndelick weder-gekeert, eñ de krancke vrouwe nergens in huys vindende, oordeelde dat de ſelve uyt licht-hoofdigheyt, veroorſaeckt door het geweldigh vier, uyten huyſe geloopen en ergens verdroncken ofte anderſins verongeluckt moeſte weſen: en liet daerom verluydē datſe was overleden; en doende een doot-kiſte aldaer brengē, liet de ſelve, met ſteen of eenige andere ſware ſtoffe gevult weſende, ter aerden dragen ſonder lijck-gevolgh, als men in ſoo-

dani-

danigen ſieckte wel gewoon is te doen. De voorſz. vrouwe geſont zijnde gheworden, vant hem de jongelingh in menigerley bekommerlicke gedachten ontrent dit werck; haer te behoudē oordeelde hy van ſwaer bedenckē, en van ſorgelicke uyt-komſte te weſen: en haer wederom haren man toe te laten komē, en konde hy van ſyn gemoet niet verwerven. Maer ſiet! dit werck aldus ſtaende, en hy met deſe gedachten op het uyterſte ſwanger weſende, quammer juyſt in het dorp een onverwachte tijdinge, die hem van alle bekommeringe verloſte; want hem wert ſekerlick gheboodſchapt dat de man van de voorſz. jonge vrou van de haeſtige ſieckte niet alleenlick geraeckt, maer dien voorleden nacht overleden was. Waer door de voorſz. jonge vrouwe in haer vryheyt geſtelt zijnde, en los weſende van de wet van dien man; al-vorens aen den overleden den behoorlicken treur-tijt en rouwe gegeven hebbende, liet haer bewegen (ſoo uyt ſake van de voorſz. toe-genegentheyt, als tot bewijs van rechte danckbaerheyt) om eygen te werden aen de gene die haer meer als haer eygen man hadde bemint, ten tijde hy aen de ſelve niet met allen eygens en hadde. Siet daer kortelick een hedens-daeghſche geſchiedeniſſe, de welcke (indienſe in haer volle leden met een ſoete penne naer eyſch van ſakē ware verhandelt) mijns oordeels, niet en ſoude hebbē te wijcken de bedenckelickſte gevallen van de vorige eeuwen. Vaert wel, lieve Philogame, en hout my voor die ick ben

V. E. ganſch toe-genegen

Sophroniſcus.

